ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא
בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי
יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ
עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה
לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי:
ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: יא סַבּוּנִי גַם־
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: יב סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים
דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ
וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה
רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת
כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ
וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־
בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ
בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:
כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:
כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:
כה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה
נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד־לַקְרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ:

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי

המשך בעמוד פ

נקודות משיחות קודש – מזמור קיח מתוך ״תהילות מנחם״

ח – טוב לחסות בהוי׳ מבטוח באדם

ביטחון בה׳ למעלה מטעם ודעת

א. בפסוק ״טוב לחסות בהוי׳ מבטוח באדם״, תמוה, וכי רק יותר ״טוב״ לבטוח בהוי׳ מלבטוח בבני אדם, הלא כתוב[42] ״ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו״, ״אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה״[43]?

וכן צריך להבין, טעם דיוק לשון הפסוק שלגבי ״הוי׳״ כתוב ״לחסות״, ולגבי ה״אדם״ כתוב ״מבטוח״?

המשך בעמוד מה

---

42) ירמי׳ יז, ה.
43) לקמן קמו, ג.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיח, קיט ..... ג

ג) מאמר ד״ה ועל הניסים ועל הפורקן שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה, א׳ דראש חודש טבת, ה׳תשכ״ט ..... ה

ד) שיחת יום ג׳ פ׳ מקץ, י״ט כסלו, ה׳תשכ״ט ..... יג

ה) שיחת שבת פרשת וישב, כ״ג כסלו, מברכים החודש טבת, ה׳תשכ״ט ..... כ

ו) שיחת שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה, א׳דר״ח טבת, ה׳תשכ״ט ..... לא

ז) שיחת יום ג׳ כ״ו כסלו ה׳תשנ״ב ..... לט

ח) לקוטי-שיחות חנוכה כרך טו ..... מב

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מו

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת מקץ ..... מח

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת מקץ ..... מט

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת מקץ ..... פג

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת מקץ ..... פד

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת מקץ ..... צח

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... ק

שיעורי רמב״ם

טז) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת מקץ ..... קג

יז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת מקץ ..... קפג

יח) – ספר המצוות לשבוע פרשת מקץ ..... רח

יט) נביאים וכתובים
ירמיה פרק כו, קהלת פרק יב ..... ריב

כ) משניות – מסכת מנחות
ביאור קהתי ..... רטו

כא) עין יעקב מסכת מגילה ..... רכב

כב) מסכת נידה עם ביאורים
מדף ס עד דף סו ..... רכד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רנד

כד) שולחן ערוך הלכות נשיאת כפים
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רנד

כה) תורה אור ענין חנוכה
אדמו״ר הזקן ..... רנז

כו) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רס

כז) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רס

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסב

כט) קונטרס עץ החיים
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רסב

ל) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רסג

לא) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רסד

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רסה

לג) חומש לקריאה בציבור ..... רסו

לד) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רפד

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת מקץ ..... רפה

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רפו

לז) סדר הדלקת נרות חנוכה ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה, א' דראש־חודש טבת, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

וְעַל[1] הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה, וּמַמְשִׁיךְ אַחַר־כָּךְ בְּנֵסַּח הַהוֹדָאָה שֶׁל חֲנֻכָּה (לְאַחֲרֵי הַקְדָּמַת נֵסַּח הַהוֹדָאָה הַשָּׁוֶה בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים), "בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ כוּ' כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ". וּמְבָאֵר כ"ק מו"ח כבוד קדושת מורי וחמי אַדְמוֹ"ר הרבי הריי"צ בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל במאמר חסידות הפותח במילים אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא מִשְּׁנַת תרפ"ט[2], שֶׁכָּל רְצוֹנָם שֶׁל הַיְוָנִים ומגמתם בגזירות שגזרו על עם ישראל הָיָה לְהַשְׁכִּיחַ חַס־וְשָׁלוֹם אֶת יִשְׂרָאֵל לגרום לעם ישראל לשכוח אֲשֶׁר הַתּוֹרָה הִיא תּוֹרַת חַיָּנוּ, הַיְנוּ, שֶׁעַל הַשְּׂכָלִים שֶׁבַּתּוֹרָה לגבי אותם חלקים בתורה המובנים בשכל והיגיון הִסְכִּימוּ היוונים ולא התנגדו לכך שבני ישראל ילמדו תורה בתור דבר שכלי והגיוני רַק רָצוּ היוונים לַעֲקֹר אֶת הָאֲלִקוּת שֶׁבַּתּוֹרָה, וְזֶהוּ שֶׁרָצוּ היוונים "לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ", לגרום לבני ישראל לשכוח תּוֹרָתֶךָ", הם לא התנגדו לתורה סתם, כלימוד שכלי, אלא ההתנגדות הייתה לתורה כפי שהיא "תורתך" כְּלוֹמַר שֶׁהִיא תּוֹרַת חַיָּנוּ' חכמתו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא. וְזֶהוּ גַּם הטעם האמיתי לכך שֶׁהיוונים רָצוּ "לְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ", לגרום לבני ישראל לעבור על מצוות ה' דווקא במצוות אלה שהן 'חוקים', היינו מצוות על־שכליות שאין להן טעם והסבר הגיוני (כמו מצוות הטהרה על־ידי פרה אדומה, איסור לבישת שעטנז ועוד) כִּי עַל מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טַעַם בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי הִסְכִּימוּ היוונים גַּם־כֵּן, רַק עַל הַחֻקִּים שֶׁבַּתּוֹרָה לֹא הִסְכִּימוּ ולגבי החוקים דווקא רצו 'להעבירם מחוקי רצונך'.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[3], המשמעות הפנימית של התנגדות היוונים דווקא למצוות ה"חוקים" היא שֶׁהַיְוָנִים הִסְכִּימוּ לֹא רַק לְמִצְוֹת שֶׁמִּסּוּג הַ'מִּשְׁפָּטִים', שֶׁהֵן הַמִּצְוֹת שֶׁמְּחַיָּבִים מִצַּד הַשֵּׂכֶל כלומר, מצוות שגם השכל מחייב את קיומן, כמו כיבוד אב ואם, איסור גניבה וגזילה וכדומה (וְלָכֵן נִקְרָאִים בְּסִפְרֵי גְּדוֹלֵי חוֹקְרֵי יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם 'מִצְוֹת שִׂמְעִיּוֹת' שמיעה מלשון הבנה וקליטה, כלומר דברים הנשמעים ומתקבלים על הדעת), אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁגַּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן 'עֵדוּת', כמו מצוות השבת והמועדים ועוד שֶׁאַף שֶׁהַשֵּׂכֶל מִצַּד־עַצְמוֹ אֵינוֹ מְחַיְּבָן, ואילו לא היה ציווי על כך בתורה, השכל מצד עצמו לא היה יוזם את הצורך לקיים את הדברים הללו מִכָּל־מָקוֹם לְאַחֲרֵי שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה עֲלֵיהֶן, הִנֵּה גַּם הַשֵּׂכֶל מַסְכִּים עֲלֵיהֶן (שֶׁהֲרֵי גַּם הַשֵּׂכֶל מַסְכִּים שֶׁכַּאֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל נֵס, למשל נס יציאת מצרים שאותו מציינים בחג הפסח צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת עַל זֶה אוֹת וְזִכָּרוֹן עַל־כָּל־פָּנִים לכל הפחות פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה, אוֹ אֲפִילוּ

וְעַל[1] הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה, וּמַמְשִׁיךְ אַחַר־כָּךְ בְּנֵסַּח הַהוֹדָאָה שֶׁל חֲנֻכָּה (לְאַחֲרֵי הַקְדָּמַת נֵסַּח הַהוֹדָאָה הַשָּׁוֶה בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים), "בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ כוּ' כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ". וּמְבָאֵר כ"ק מו"ח אַדְמוֹ"ר בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא מִשְּׁנַת תרפ"ט[2], שֶׁכָּל רְצוֹנָם שֶׁל הַיְוָנִים הָיָה לְהַשְׁכִּיחַ חַס־וְשָׁלוֹם אֶת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הַתּוֹרָה הִיא תּוֹרַת חַיָּנוּ, הַיְנוּ, שֶׁעַל הַשְּׂכָלִים שֶׁבַּתּוֹרָה הִסְכִּימוּ, רַק רָצוּ לַעֲקֹר אֶת הָאֲלִקוּת שֶׁבַּתּוֹרָה, וְזֶהוּ שֶׁרָצוּ "לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ", כְּלוֹמַר שֶׁהִיא תּוֹרַת חַיָּנוּ'. וְזֶהוּ גַּם שֶׁרָצוּ "לְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ", כִּי עַל מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טַעַם בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי הִסְכִּימוּ גַּם־כֵּן, רַק עַל הַחֻקִּים שֶׁבַּתּוֹרָה לֹא הִסְכִּימוּ.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[3], שֶׁהַיְוָנִים הִסְכִּימוּ לֹא רַק לְמִצְוֹת שֶׁמִּסּוּג הַ'מִּשְׁפָּטִים', שֶׁהֵן הַמִּצְוֹת שֶׁמְּחַיָּבִים מִצַּד הַשֵּׂכֶל (וְלָכֵן נִקְרָאִים בְּסִפְרֵי גְּדוֹלֵי חוֹקְרֵי יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם 'מִצְוֹת שִׂמְעִיּוֹת'), אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁגַּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן 'עֵדוּת', שֶׁאַף שֶׁהַשֵּׂכֶל מִצַּד־עַצְמוֹ אֵינוֹ מְחַיְּבָן, מִכָּל־מָקוֹם לְאַחֲרֵי שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה עֲלֵיהֶן, הִנֵּה גַּם הַשֵּׂכֶל מַסְכִּים עֲלֵיהֶן (שֶׁהֲרֵי גַּם הַשֵּׂכֶל מַסְכִּים שֶׁכַּאֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל נֵס, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת עַל זֶה אוֹת וְזִכָּרוֹן עַל־כָּל־פָּנִים פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה, אוֹ אֲפִילוּ

---

1) כמה ענינים במאמר זה הם המשך למאמרים שלפנ"ז: ד"ה אמר ר' אושעיא צדקת פרזונו די"ט כסלו, וד"ה פדה בשלום דש"פ וישב, כ"ג כסלו (לעיל ע' 4 ואילך; ע' 64 ואילך). 2) פ"א (סה"מ קונטרסים ח"א לג, א. סה"מ תרפ"ט ע' 114 ואילך). 3) ראה גם ד"ה ואתה ברחמיך הרבים תרח"ץ (סה"מ תרח"ץ ע' קעג ואילך). ד"ה מאי חנוכה תש"א (סה"מ תש"א ס"ע 59 ואילך).

ביאור בדרך אפשר

בְּכָל יוֹם ואכן מזכירים את יציאת מצרים בכל יום), **גַּם עֲלֵיהֶן** אפילו **הַיְּיָנִים, כִּי־אִם** ההתנגדות של **חֻקִּים׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל,** היוונים הייתה רק **לְמִצְוֹת שֶׁהֵן** ציוויים על־שכליים שאין להם טעם והסבר המובן בשכל **שֶׁל ׳חֻקִּים׳,** ציוויים שלמעלה מהשכל **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[4] לגבי מצוות פרה אדומה **(הוּבָא בָּרַמְבַּ״ם**[5]**) ״חֻקָּה חָקַקְתִּי גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי, וְאֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ״, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר** ההרהור במובן של מחשבות - מה אכן טעם המצוה הרי היא לא מובנת בשכל **אֵינוֹ נוֹגֵעַ כְּלָל לַעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה, כִּי בְּוַדַּאי** למעשה גם האדם שיש לו הרהורים אודות המצווה **יְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה בְּאֵיזֶה אֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה, הֵן אִם יָבִין אֶת הַטַּעַם וְהֵן אִם לֹא יָבִין אֶת הַטַּעַם, אֶלָּא שֶׁרוֹצֶה רַק לְהַרְהֵר** ולתהות על המשמעות של המצווה רק **כְּדֵי לְהָבִין אֶת טַעַם הַמִּצְוָה, הִנֵּה גַּם עַל זֶה** על הרהור שאין חשש אולי יפגע בקיום המצוה בפועל, חלילה **אָמְרוּ ״אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ״** אלא צריך לקבל את הציווי ולקיים אותו מתוך קבלת־עול.

וְעַל זֶה קיום מצוות ה״חוקים״ **הִתְנַגְּדוּ הַיְּיָנִים, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ** מצוות ה״חוקים״ **עִנְיָן שֶׁהוּא הֵפֶךְ הַשֵּׂכֶל לְגַמְרֵי, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה עִנְיָנָהּ הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[6] בתורה עצמה **״כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים״, וַהֲרֵי ״גָּדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה״**[7] כלומר, הדרך להגיע לידי קיום המצוות בפועל היא לימוד על המצוות בתורה, וכל עניין הלימוד הוא הבנה והשגה, ואילו קיום מצוות ללא הבנה והשגה הוא היפך השכל.

וּבְעֹמֶק יוֹתֵר, המשמעות העמוקה יותר של רצון היוונים למנוע מבני ישראל לקיים מצוות, שעליו נאמר שהתכוונו ״להעבירם מחוקי רצונך״, היא **שֶׁבַּ״חֻקִּים״** בין המצוות העל־שכליות הנקראות ״חוקים״ **עַצְמָם הָיְתָה מִלְּחֶמֶת הַיְּוָנִים עַל ״חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ״ דַּוְקָא,** כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, גַּם בְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, יֵשׁ הַסְבָּרָה עַל־פִּי שֵׂכֶל סיבה הגיונית לקיים את המצוות הללו, והיא **מִפְּנֵי שֶׁגַּם הַשֵּׂכֶל** עצמו, על אף שאיננו מסוגל להבין את מה שלמעלה מהשכל, **מֵבִין וּמְחַיֵּב שֶׁיֵּשׁ עִנְיָנִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁהֲרֵי אֲפִילוּ אִם יֹאמַר אָדָם שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ מֻגְבָּל,** ויטעה לחשוב שאין למעלה מהשכל, **וְלָכֵן** מאחר שאין גבול לשכל **אֵין הַשֵּׂכֶל מַסְכִּים שֶׁיֵּשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, הֲרֵי גַּם** מי שסבור כך לגבי השכל בכלל, אפילו **הוּא יוֹדֶה** ויסכים **שֶׁהַשֵּׂכֶל** האישי **שֶׁלּוֹ עַל־כָּל־פָּנִים** לפחות **הוּא מֻגְבָּל, וְהַיְנוּ, שֶׁנִּמְצָא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁ״רֹב שָׁנִים יוֹדִיעוּ חָכְמָה״**[8], ועם הזמן חכמתו אמורה לגדול ולהתפתח **וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לִשְׁלֵמוּת הַשֵּׂכֶל** שהרי אם השכל מושלם, רוב שנים לא יביאו לו תוספת, **וְאִם־כֵּן בְּוַדַּאי יֶשְׁנָם עִנְיָנִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל שֶׁלּוֹ עַל־כָּל־פָּנִים** ונמצא שגם השכל עצמו מחייב שיש דברים שמעל השכל וההבנה. **וּבִפְרָט שֶׁלַּאֲמִתָּתוֹ שֶׁל דָּבָר,** בניגוד לתפיסה המוטעית שהשכל בכללות לא מוגבל, **הֲרֵי** האמת היא כי **גַּם כְּלָלוּת עִנְיַן הַשֵּׂכֶל** ולא רק השכל האישי הפרטי של אדם פלוני **הוּא מֻגְבָּל, וְיֵשׁ עִנְיָנִים** הן בנפש האדם והן, להבדיל, למעלה באלוקות **שֶׁלְּמַעְלָה מִכְּלָלוּת עִנְיַן הַשֵּׂכֶל, וּכְמוֹ** למשל **עִנְיַן הָרָצוֹן, שֶׁאֲפִילוּ כְּמוֹ שֶׁהוּא** כוח הרצון לעומת כוח השכל **בָּאָדָם לְמַטָּה הֲרֵי הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל** וכפי שרואים במוחש שהשכל נוטה אחר הרצון ולא

---

4) ראה יומא סז, ב. תנחומא ר״פ חוקת. 5) סוף הל׳ מעילה. 6) ואתחנן ד, ו. 7) קידושין מ, ב. וש״נ. 8) ע״פ איוב לב, ז.

ביאור בדרך אפשר

להיפך. **וְכֵיוָן שֶׁגַּם הַשֵּׂכֶל מַסְכִּים שֶׁיֵּשְׁנָם עִנְיָנִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, לָכֵן לֹא הִתְנַגְּדוּ הַיְּוָנִים** שפעלו על פי השכל **אֲפִילוּ לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳** על־שכליים, כי גם היוונים הבינו והסכימו שהשכל מחייב שישנם עניינים שלמעלה מהשכל **אֶלָּא עִקַּר מִלְּחַמְתָּם** של היוונים בקיום המצוות **הָיְתָה "לְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנְךָ", וְהֵינוּ, שֶׁהִתְנַגְּדוּת הַיְּוָנִים לַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳, הָיְתָה (לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מוּבָנוֹת בְּשֵׂכֶל, שהרי כאמור השכל עצמו מסכים שישנם דברים על־שכליים אֶלָּא) מִפְּנֵי שֶׁהֵם** מצוות החוקים **רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה**[9].

ב) וּמַמְשִׁיךְ הרבי הריי"צ **בַּמַּאֲמָר**[10] הנזכר (דיבור־המתחיל ׳אמר ר׳ אושעיא׳ תרפ"ט), **שֶׁמִּלְחֶמֶת הַיְּוָנִים הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁ"אָמְרוּ** היוונים לבני ישראל: **כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שֶׁאֵין לָכֶם חֵלֶק בֶּאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל"**[11].

וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַדִּיּוּק בְּ"כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר" מדוע רצו היוונים שהדבר ייכתב דווקא על קרן השור? **וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהִי הַשַּׂיָּכוּת שֶׁל "כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר" דַּוְקָא לְזֶה שֶׁרָצוּ "לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנְךָ"** שהרי במאמר מבואר שזו הייתה הדרך בה נלחמו היוונים ורצו להשיג את המטרות שלהם? **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְּבֹאָר בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳**[12] מאמרי אדמו"ר הזקן לפרשיות התורה בחומשים בראשית ושמות והמועדים שבתקופה זו **וּבַאֲרִיכוּת יוֹתֵר בְּ׳אוֹר הַתּוֹרָה׳**[13] סדרת מאמרים לאדמו"ר ה׳צמח צדק׳, **שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁיֵּשְׁנָם עִנְיָנִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, לָכֵן לֹא הִתְנַגְּדוּ הַיְּוָנִים אֲפִילוּ לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳, אֶלָּא עִקַּר מִלְּחַמְתָּם הָיְתָה "לְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנְךָ", וְהֵינוּ, שֶׁהִתְנַגְּדוּת הַיְּוָנִים לַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳, הָיְתָה (לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מוּבָנוֹת בְּשֵׂכֶל, אֶלָּא) מִפְּנֵי שֶׁהֵם רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה**[9].

ב) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר[10], **שֶׁמִּלְחֶמֶת הַיְּוָנִים הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁ"אָמְרוּ: כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שֶׁאֵין לָכֶם חֵלֶק בֶּאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל"**[11]. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַדִּיּוּק בְּ"כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר" דַּוְקָא. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְּבֹאָר בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳**[12]**, וּבַאֲרִיכוּת יוֹתֵר בְּ׳אוֹר הַתּוֹרָה׳**[13]**, שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁיֵּשְׁנָם מִבְּחִינַת פְּנֵי שׁוֹר שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה, מְקַבְּלִים רַק מִבְּחִינַת "קֶרֶן הַשּׁוֹר", שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת וּפְסֹלֶת בִּלְבַד, וְעַד שֶׁמָּצִינוּ בְּ׳מַסֶּכְתָּא חֵלִין׳**[14] **לְעִנְיַן קַבָּלַת טֻמְאָה, שֶׁהַיַּחַס שֶׁל הַקְּרָנַיִם וּטְלָפַיִם לְעִקַּר הַשּׁוֹר הוּא פָּחוֹת אֲפִילוּ מֵהָעוֹר. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ הַיְּוָנִים "כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר", הֵינוּ, שֶׁרָצוּ שֶׁגַּם יִשְׂרָאֵל יְקַבְּלוּ מִבְּחִינַת קְרָנַיִם וּטְלָפַיִם, בְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת בִּלְבַד, וְלֹא מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת שֶׁמִּשָּׁם נִמְשֶׁכֶת הַחַיּוּת לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[15] **וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים, וְאִיתָא בַּזֹּהַר**[16] **מָאן דְּנָפַח מִתּוֹכֵיהּ נָפַח, פֵּרוּשׁ: מִתּוֹכִיּוּתוֹ וּמִפְּנִימִיּוּתוֹ**[17], **וְכַמְּבֹאָר בְּ׳אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה׳**[18] **בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב**[19] **כִּי חֵלֶק הֲוָיָ׳ עַמּוֹ מִבְּחִינַת פְּנֵי שׁוֹר** חיות והשפעה אלוקית רוחנית **שֶׁשַּׁיָּכִים לְקִבּוּץ הַמְּקַבְּלִים שֶׁמִּבְּחִינַת פְּנֵי שׁוֹר שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה** העליונה המתוארת בנבואת יחזקאל, **מְקַבְּלִים** את השפע ואת החיות לא מהפנימיות של ׳פני שור׳ אלא **רַק מִבְּחִינַת "קֶרֶן הַשּׁוֹר", שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת וּפְסֹלֶת בִּלְבַד** לגבי השור עצמו, **וְעַד שֶׁמָּצִינוּ בְּמַסֶּכְתָּא חֵלִין**[14] במסכת חולין בתלמוד **לְעִנְיַן קַבָּלַת טֻמְאָה, שֶׁהַיַּחַס שֶׁל הַקְּרָנַיִם וּטְלָפַיִם לְעִקַּר הַשּׁוֹר הוּא פָּחוֹת אֲפִילוּ מֵהָעוֹר** (וזה לשון המשנה במסכת חולין: "... והקרניים והטלפיים [של בהמה] מצטרפין [לשיעור כזית לטמא טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלות" ולגבי הקרנים פירש רש"י: "מפרש בגמרא, כל שחותכו ויוצא מהם דם אצל עיקרן מלמטה שהן רכין, ומיהו באנפי נפשייהו לאו אוכלא נינהו [ואולם בפני עצמם אינם אוכל)".

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ הַיְּוָנִים "כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר" כו׳, הֵינוּ, שֶׁרָצוּ שֶׁגַּם יִשְׂרָאֵל יְקַבְּלוּ חיות והשפעה מלמעלה רק **מִבְּחִינַת קְרָנַיִם וּטְלָפַיִם, בְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת בִּלְבַד, וְלֹא מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת שֶׁמִּשָּׁם נִמְשֶׁכֶת הַחַיּוּת לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[15] בתורה לגבי נתינת הנשמה באדם הראשון **וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים, וְאִיתָא** מובא **בַּזֹּהַר**[16] **מָאן דְּנָפַח מִתּוֹכֵיהּ נָפַח,** מי שנופח (אדם הנופח אוויר, בשונה מאדם שמדבר דיבור רגיל), מתוכו הוא נופח **פֵּרוּשׁ: מִתּוֹכִיּוּתוֹ וּמִפְּנִימִיּוּתוֹ**[17] ואין זה רק הבל חיצוני, וכך נשמות ישראל באות מפנימיות האלוקות, והחיות וההשפעה שבני ישראל מקבלים מלמעלה הם מפנימיות האלוקות ולא מחיצוניות בלבד **וְכַמְּבֹאָר בְּ׳אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה׳**[18] שבספר התניא **בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב**[19] בפרשת האזינו **כִּי**

---

9) ראה גם ד"ה ת"ר מצות נ"ח תשל"ח (תו"מ סה"מ כסלו ע' קסד) הערה 36. לקו"ש ח"ג ע' 815. 10) פ"ב (סה"מ קונטרסים שם לג, ב. סה"מ תרפ"ט ע' 115 ואילך). 11) ראה ב"ר פ"ב, ט. פט"ז, ד. פמ"ד, יז. 12) וישב ל, א. 13) חנוכה ש, סע"א ואילך. 14) ראה חולין קיז, ב (במשנה), ובפי' רש"י ותוס'. רמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ד ה"ד. 15) בראשית ב, ז. 16) הובא בתניא רפ"ב. וראה אג"ק ח"כ ע' קלא. וש"נ. 17) תניא שם. 18) פ"ד. 19) האזינו לב, ט.

ביאור בדרך אפשר

חֵלֶק הֲוָיָ׳ עַמּוֹ גּוֹ׳, שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם נִמְשְׁכָה מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת של האלוקות כו׳.

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר, שֶׁגַּם הַמִּלְחָמָה נֶגֶד הַיְּוָנִים שֶׁאָמְרוּ ודרשו מבני ישראל "כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר" כו׳, "קֶרֶן (הַשּׁוֹר") דַּיְקָא, ודייקו לומר ׳קרן השור׳, היינו החלק החיצוני של השור הָיְתָה עַל־יְדֵי בְּחִינַת "קֶרֶן" דִּקְדֻשָּׁה, כְּדִלְקַמָּן כפי שממשיך ומבאר להלן.

ג) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי הַמִּלְחָמָה של בני ישראל נֶגֶד הַיְּוָנִים שרצו "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", כמבואר לעיל, הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ מצד בני ישראל, שֶׁלָּחֲמוּ חַלָּשִׁים נֶגֶד גִּבּוֹרִים וּמְעַטִּים נֶגֶד רַבִּים (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּנֻסַּח הוֹדָאַת "וְעַל הַנִּסִּים", "מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים"), ובדרך הטבע אי אפשר לנצח במלחמה כאשר אלה הם יחסי הכוחות, ועם זאת בני ישראל נלחמו ביוונים במסירות נפש וּכְמוֹ־כֵן כמו במלחמה שבני ישראל ניהלו אותה מתוך מסירות נפש, הָיְתָה כְּלָלוּת עֲבוֹדָתָם של בני ישראל בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁזֶּהוּ ההנהגה של בני ישראל במסירות נפש, הן במלחמה והן בקיום התורה ומצוות, לְהֵפֶךְ מַמָּשׁ מִמַּה שֶׁרָצוּ הַיְּוָנִים "לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ", וכמבואר לעיל שֶׁלֹּא הִתְנַגְּדוּ היוונים לַעֲבוֹדָה שֶׁבני ישראל עובדים את ה׳ עַל־פִּי שֵׂכֶל, כִּי־אִם התנגדו לַעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, וְעַל זֶה לָחֲמוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, שֶׁתְּמוּרַת זֶה שֶׁהַיְּוָנִים רָצוּ שֶׁאפילו גַּם בַּמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳ לֹא יֻרְגַּשׁ שֶׁקִּיּוּמָן הוּא מִפְּנֵי שֶׁהֵם "חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ", עָבְדוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת עֲבוֹדָתָם בְּאֹפֶן שֶׁאֲפִילוּ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳מִשְׁפָּטִים׳ שֶׁהֵן בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה - יִהְיֶה קִיּוּמָן (לֹא מִצַּד חִיּוּב הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא) רַק מִפְּנֵי הֱיוֹתָן צִוּוּי וּרְצוֹן ה׳, ונמצא שהגישה של בני ישראל היא בניגוד גמור מהגישה של היוונים, מן הקצה אל הקצה, וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר כ״ק מו״ח כב׳ קדושת מורי וחמי אַדְמוֹ״ר[20], הרבי הריי״צ, שֶׁגַּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳מִשְׁפָּטִים׳ ומובנות ומתקבלות בשכל צָרִיךְ לְקַיְּמָן כְּמוֹ מִצְוֹת הַ׳חֻקִּים׳, מתוך קבלת־עול וביטול לרצון ה׳, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה גּוּפָא עצמו, יִהְיֶה בְּדֻגְמַת עִנְיַן הַחֹק ויכיל בתוכו ביטול לאלוקות שלמעלה מהשכל. וְכֵן לְאִידָךְ, מצד שני, שֶׁגַּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳ מצוות על־שכליות צָרִיךְ לְקַיְּמָן כְּמוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳מִשְׁפָּטִים׳, ומפרט את היתרון שב׳משפטים׳ שבו קיום החוקים צריך להיות דומה לקיום ה׳משפטים׳ וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם קִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳ על אף שבעיקרו הוא קיום מתוך קבלת־עול וביטול, כאמור, מכל־מקום גם הוא יִהְיֶה מִתּוֹךְ טוּב טַעַם וְתַעֲנוּג כְּמוֹ בְּמִצְוֹת שֶׁהֵן ׳מִשְׁפָּטִים׳ שֶׁמּוּבָנוֹת עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, שהרי טבע האדם הוא שיש לו עונג והנאה (׳געשמאק׳ באידיש) מדברים שמובנים לו והוא מזדהה איתם, וזהו החידוש כאן שקיום ה׳חוקים׳ שאינם מובנים יהיה מתוך תענוג כמו קיום ה׳משפטים׳ שכן מובנים שֶׁאָז כאשר גם ב׳חוקים׳ יש טוב־טעם ותענוג יֵשׁ בִּיכוֹלֶת הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית השכל מצד עצמו שהוא ניטרלי ומצד עצמו אינו שייך לנפש הבהמית והיצר הרע וגם לא לנפש האלוקית וליצר הטוב לְהַסְבִּיר זֹאת את הטוב־טעם

ביאור בדרך אפשר

גּוֹ׳, שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם נִמְשְׁכָה מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת כו׳. וְיֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר, שֶׁגַּם הַמִּלְחָמָה נֶגֶד הַיְּוָנִים שֶׁאָמְרוּ "כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר" כו׳, "קֶרֶן (הַשּׁוֹר") דַּיְקָא, הָיְתָה עַל־יְדֵי בְּחִינַת "קֶרֶן" דִּקְדֻשָּׁה, כְּדִלְקַמָּן.

ג) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי הַמִּלְחָמָה נֶגֶד הַיְּוָנִים הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ, שֶׁלָּחֲמוּ חַלָּשִׁים נֶגֶד גִּבּוֹרִים וּמְעַטִּים נֶגֶד רַבִּים (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּנֻסַּח הוֹדָאַת "וְעַל הַנִּסִּים", "מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים"), וּכְמוֹ־כֵן הָיְתָה כְּלָלוּת עֲבוֹדָתָם בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁזֶּהוּ לְהֵפֶךְ מַמָּשׁ מִמַּה שֶׁרָצוּ הַיְּוָנִים "לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ", שֶׁלֹּא הִתְנַגְּדוּ לַעֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי שֵׂכֶל, כִּי־אִם לַעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, וְעַל זֶה לָחֲמוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, שֶׁתְּמוּרַת זֶה שֶׁהַיְּוָנִים רָצוּ שֶׁגַּם בַּמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳ לֹא יֻרְגַּשׁ שֶׁקִּיּוּמָן הוּא מִפְּנֵי שֶׁהֵם "חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ", עָבְדוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת עֲבוֹדָתָם בְּאֹפֶן שֶׁאֲפִילוּ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳מִשְׁפָּטִים׳ שֶׁהֵן בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה - יִהְיֶה קִיּוּמָן (לֹא מִצַּד חִיּוּב הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא) רַק מִפְּנֵי הֱיוֹתָן צִוּוּי וּרְצוֹן ה׳, וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר כ״ק מו״ח אַדְמוֹ״ר[20], שֶׁגַּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳מִשְׁפָּטִים׳ צָרִיךְ לְקַיְּמָן כְּמוֹ מִצְוֹת הַ׳חֻקִּים׳, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה גּוּפָא, יִהְיֶה בְּדֻגְמַת עִנְיַן הַחֹק. וְכֵן לְאִידָךְ, שֶׁגַּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳ צָרִיךְ לְקַיְּמָן כְּמוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳מִשְׁפָּטִים׳, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם קִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן ׳חֻקִּים׳ יִהְיֶה מִתּוֹךְ טוּב טַעַם וְתַעֲנוּג כְּמוֹ בְּמִצְוֹת שֶׁהֵן ׳מִשְׁפָּטִים׳ שֶׁמּוּבָנוֹת עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, שֶׁאָז יֵשׁ בִּיכוֹלֶת הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית לְהַסְבִּיר זֹאת

20) ד״ה ואתה ברחמיך הנ״ל (סה״מ תרח״ץ ריש ע׳ קעה). ד״ה מאי חנוכה הנ״ל (סה״מ תש״א ריש ע׳ 60). סה״מ תרפ״ז ע׳ רג. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

1 והענוג שבמצוות ה'חוקים' **גַּם לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהּ**
2 לנפש הבהמית שמצד עצמה אין לה שום עניין ורצון בקיום המצוות **תַּעֲנוּג**
3 **בָּזֶה.**
4 **וְכַיָּדוּעַ**[21] בתורת החסידות **שֶׁבְּקִיּוּם כָּל מִצְוָה יֵשׁ שְׁתֵּי כַּוָּנוֹת,**
5 **הַכַּוָּנָה הַפְּרָטִית שֶׁבְּכָל מִצְוָה**
6 **בִּפְנֵי־עַצְמָהּ, שֶׁזֶּהוּ טַעַם**
7 **הַמִּצְוָה** של אותה מצווה מסויימת
8 **כוי'**, ומובן שכוונה זו וטעם זה שונים
9 ומיוחדים בכל מצווה **וְהַכַּוָּנָה**
10 השנייה בקיום כל מצווה היא הכוונה
11 **הַכְּלָלִית שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת**
12 **בְּשָׁוֶה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן קַבָּלַת־עֹל,**
13 הכוונה הכללית של קבלת עול מלכות
14 שמים והתבטלות לרצון ה' **וּכְמוֹ**
15 **שֶׁאוֹמְרִים בְּנֵסַח הַבְּרָכָה**
16 **שֶׁמְּבָרְכִים עַל כָּל מִצְוָה** ונוסח
17 זה שווה בכל המצוות ללא יוצא מן
18 הכלל **"אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו**
19 **וְצִוָּנוּ", הַיְנוּ, שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוָה**
20 **הוּא (לֹא מִצַּד הַטַּעַם שֶׁבָּהּ**
21 והעניין הפרטי שלה, **אֶלָּא)** **רַק**
22 **מִפְּנֵי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ** מהקדוש־ברוך־
23 הוא **לְקַיְּמָהּ** ("וצונו"), **שֶׁזֶּהוּ** קיום
24 המצוות רק מפני הציווי הוא **אֹפֶן**
25 **הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד מְסִירַת נֶפֶשׁ**
26 **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל.**
27 **וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא**[22] **הַטַּעַם**
28 **שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־**
29 **הַשָּׁלוֹם לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ**
30 **לִקְרֹא קְרִיאַת־שְׁמַע פַּעֲמַיִם**
31 **בְּכָל יוֹם** כדי **לְקַבֵּל עָלָיו**
32 **מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ**
33 בהתאם לנאמר בקריאת שמע שאהבת
34 ה' צריכה להיות "בכל לבבך בכל
35 נפשך ובכל מאודך", **דִּלְכְאוֹרָה**
36 **אֵינוֹ מוּבָן הַצֹּרֶךְ בְּעִנְיַן**
37 **מְסִירַת נֶפֶשׁ** מצד בני ישראל
38 הנכנסים לארץ, **הֲלֹא הִבְטִיחַ**
39 **לָהֶם** הקדוש־ברוך־הוא לקראת
40 הכניסה לארץ ישראל **"פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ה' וְגוֹ'**[23] על העמים
41 היושבים בארץ, כך שיהיה בנקל להיכנס לארץ ולכבוש אותם, ואם־כן לשם
42 מה יש צורך במסירות־נפש מצד בני ישראל, **אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁקִּיּוּם**

1 **גַּם לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהּ תַּעֲנוּג בָּזֶה.**
2 **וְכַיָּדוּעַ**[21] **שֶׁבְּקִיּוּם כָּל מִצְוָה יֵשׁ שְׁתֵּי כַּוָּנוֹת,**
3 **הַכַּוָּנָה הַפְּרָטִית שֶׁבְּכָל מִצְוָה בִּפְנֵי־עַצְמָהּ, שֶׁזֶּהוּ**
4 **טַעַם הַמִּצְוָה כוי', וְהַכַּוָּנָה הַכְּלָלִית שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת**
5 **בְּשָׁוֶה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן קַבָּלַת־עֹל, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים**
6 **בְּנֵסַח הַבְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים עַל כָּל מִצְוָה "אֲשֶׁר**
7 **קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ", הַיְנוּ, שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוָה**
8 **הוּא (לֹא מִצַּד הַטַּעַם שֶׁבָּהּ, אֶלָּא) רַק מִפְּנֵי**
9 **שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַיְּמָהּ, שֶׁזֶּהוּ אֹפֶן הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד**
10 **מְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל. וְכַמְּבֹאָר**
11 **בַּתַּנְיָא**[22] **הַטַּעַם שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם**
12 **לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ לִקְרֹא קְרִיאַת־שְׁמַע פַּעֲמַיִם**
13 **בְּכָל יוֹם לְקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּמְסִירַת**
14 **נֶפֶשׁ, דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן הַצֹּרֶךְ בְּעִנְיַן מְסִירַת**
15 **נֶפֶשׁ, הֲלֹא הִבְטִיחַ לָהֶם "פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן**
16 **ה' וְגוֹ'**[23], **אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ**
17 **תָּלוּי בָּזֶה שֶׁיִּזְכֹּר תָּמִיד עִנְיַן מְסִירַת נַפְשׁוֹ לַה'**
18 **כוי'.**
19 **ד) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם עִנְיַן הַ"קֶּרֶן". דְּהִנֵּה, נוֹסָף**
20 **עַל עִנְיַן הַ"קֶּרֶן" כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת**
21 **חִיצוֹנִיּוּת וּפְסֹלֶת, שֶׁבָּזֶה נִכְלָלִים קַרְנַיִם וּטְלָפַיִם**
22 **בְּיַחַד, יֶשְׁנוֹ גַּם עִנְיַן הַ"קֶּרֶן" כְּמוֹ שֶׁהוּא**
23 **לְמַעְלֵיוֹתָא, וְהַיְנוּ הַפְּנִימִיּוּת דְּ"קֶּרֶן", כַּמְּבֹאָר**
24 **בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה'**[24] **בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[25]
25 **דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּקֶרֶן - נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן,**
26 **שָׁאוּל וְיֵהוּא שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּפַךְ - לֹא נִמְשְׁכָה**
27 **מַלְכוּתָן. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַקֶּרֶן הוּא מְחוּץ**
28 **לְהָרֹאשׁ, וְהוּא לְמַעְלָה מֵהָרֹאשׁ, וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדָה**

ביאור בדרך אפשר

43 **הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ תָּלוּי בָּזֶה שֶׁיִּזְכֹּר** האדם **תָּמִיד עִנְיַן מְסִירַת**
44 **נַפְשׁוֹ לַה' כוי'.**
45 ובלשון אדמו"ר הזקן בתניא שם:
46 "ובזה יובן למה ציווה משה רבינו עליו־השלום במשנה תורה לדור שנכנסו
47 לארץ לקרות קריאת שמע פעמיים בכל
48 יום לקבל עליו מלכות שמים במסירת
49 נפש, והלא הבטיח להם פחדכם
50 ומוראכם יתן ה' וגו' אלא משום שקיום
51 התורה ומצוותיה תלוי בזה שיזכור
52 תמיד עניין מסירת נפשו לה' על ייחודו
53 שיהיה קבוע בלבו תמיד ממש יומם
54 ולילה לא ימיש מזיכרונו כי בזה יוכל
55 לעמוד נגד יצרו לנצחו תמיד בכל עת
56 ובכל שעה כנ"ל".
57 **ד) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה** את עניין
58 המסירות נפש בעבודת ה', כמבואר
59 לעיל, **עִם עִנְיַן הַ"קֶּרֶן"** שכאמור
60 לעיל נזכר במאמר חכמינו ז"ל אודות
61 מלחמת היוונים שאמרו לבני ישראל
62 "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם
63 חלק באלוקי ישראל", כפי שממשיך
64 ומפרט.
65 **דְּהִנֵּה, נוֹסָף עַל עִנְיַן הַ"קֶּרֶן"**
66 **כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת חִיצוֹנִיּוּת**
67 **וּפְסֹלֶת** לגבי השור עצמו, **שֶׁבָּזֶה**
68 **נִכְלָלִים קַרְנַיִם וּטְלָפַיִם בְּיַחַד**
69 ולעניין זה דין הקרניים והטלפיים
70 שווה, **יֶשְׁנוֹ גַּם עִנְיַן הַ"קֶּרֶן"**
71 **כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלֵיוֹתָא** לשבח
72 וחשיבות, **וְהַיְנוּ הַפְּנִימִיּוּת**
73 **דְּ"קֶּרֶן", כַּמְּבֹאָר בְּ'אוֹר**
74 **הַתּוֹרָה'**[24] **בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר**
75 **רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[25] בגמרא, המלכים
76 **דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ** למלכות
77 **בְּקֶרֶן** המשיחה שלהם למלכות הייתה
78 בשמן מתוך קרן - **נִמְשְׁכָה**
79 **מַלְכוּתָן** ויש לה המשך ונצחיות,
80 ואילו המלכים **שָׁאוּל וְיֵהוּא**
81 **שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּפַךְ** בשמן מתוך פך -
82 **לֹא נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן** לדורות אלא נפסקה.
83 **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַקֶּרֶן** של בעלי החיים שיש בראשם קרן **הוּא**
84 **מְחוּץ לְהָרֹאשׁ, וְהוּא לְמַעְלָה מֵהָרֹאשׁ, וְעִנְיָנוֹ** ודבר זה רומז

---

21) ראה לקו"ת שלח מ, א. עטרת ראש דרוש לעשי"ת נח, סע"ב ואילך. ועוד. 22) ספכ"ה. 23) עקב יא, כה. 24) שם שא, א. 25) מגילה יד, א.

ועל הניסים ועל הפורקן

ביאור בדרך אפשר

בְּעֲבוֹדָה בעבודת ה׳ **הוּא** עִנְיַן מְסִירַת **נֶפֶשׁ**[26] **שֶׁמְּחוּץ לְהַשֵּׂכֶל** ולא דבר שמתחייב על־פי השכל וההיגיון, **וּלְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל** ומסירות נפש היא דבר על־שכלי, **וְהַיְנוּ שֶׁעִנְיַן הַ״קֶּרֶן״** המסירות נפש **תּוֹפֵס בְּהָעֶצֶם** בעצם הנשמה שלמעלה מהכוחות הפרטיים כמו כוח השכל.

וְזֶהוּ הַטַּעַם לפי פנימיות הדברים **שֶׁדָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּקֶרֶן נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן, שֶׁהוּא** כשהמלכות נמשכת מדור לדור ללא הפסק **עִנְיַן הַחֹזֶק וְהַנִּצְחִיּוּת, בְּדַרְגְּמַת הַקֶּרֶן שֶׁהוּא דָּבָר חָזָק** וקשיח **הַמִּתְקַיֵּם, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁעִנְיַן הַ״קֶּרֶן״ תּוֹפֵס בְּהָעֶצֶם, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[27] במאמר דיבור־המתחיל ״פדה בשלום״ של שנה זו, תשכ״ט, **שֶׁהָעֶצֶם אֵין בּוֹ שְׁנוּיִים** (ובלשון המאמר: ״והעצם אין בו שינויים כלשון החוקרים המובא בכמה מקומות ב׳דברי־אלוקים־חיים׳ שכל עצם בלתי משתנה״), **וּבָזֶה הִיא מַעֲלַת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה** שמלכותם היא נצחית, ללא שינויים, כי היא קשורה בעצם **עַל שָׁאוּל**, שכתוב **שָׁאוּל מֵרְחוֹבוֹת הַנָּהָר**[28], **שֶׁהוּא** המושג ׳רחובות הנהר׳ **עִנְיַן הַבִּינָה**[29] שהיא הסתעפות והתרחבות נקודת החכמה ונמשלה לנהר רחב, **שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁמַּעֲלַת הָאָדָם** והיתרון שלו על בעלי החיים **הִיא שֶׁהוּא בַּעַל־שֵׂכֶל, וּמֹחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב**[30], **וּבִפְרָט שְׁלֵמוּת הַשֵּׂכֶל בְּאֹפֶן שֶׁל ״רְחוֹבוֹת הַנָּהָר״ כְּפִי שֶׁהָיָה אֵצֶל שָׁאוּל**, וזו מעלה גדולה ונפלאה, **מִכָּל־מָקוֹם ״לֹא נִמְשְׁכָה מַלְכוּתוֹ״** של שאול, **מִשּׁוּם שֶׁעִנְיַן הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ מַגִּיעַ** לא ׳נוגע׳ ולא מצליח לגעת ולהתחבר **בְּמָקוֹם** דרגה גבוהה ביותר **שֶׁאֵין בּוֹ שְׁנוּיִים, וְדַוְקָא דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ** למלכות **בְּקֶרֶן, שֶׁמּוֹרֶה עַל עִנְיַן מְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל,** כשם שהקרן כפשוטה היא מעל לראש ״נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן״ לנצח, **לְפִי שֶׁמַּגִּיעִים בְּהָעֶצֶם שֶׁאֵין בּוֹ שְׁנוּיִים.**

ביאור בדרך אפשר

1 הוּא עִנְיַן מְסִירַת נֶפֶשׁ[26] שֶׁמְּחוּץ לְהַשֵּׂכֶל,
2 וּלְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, וְהַיְנוּ שֶׁעִנְיַן הַ״קֶּרֶן״ תּוֹפֵס
3 בְּהָעֶצֶם. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁדָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ
4 בְּקֶרֶן נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן, שֶׁהוּא עִנְיַן הַחֹזֶק
5 וְהַנִּצְחִיּוּת, בְּדַרְגְּמַת הַקֶּרֶן שֶׁהוּא דָּבָר חָזָק
6 הַמִּתְקַיֵּם, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁעִנְיַן הַ״קֶּרֶן״ תּוֹפֵס
7 בְּהָעֶצֶם, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[27] שֶׁהָעֶצֶם אֵין בּוֹ
8 שְׁנוּיִים, וּבָזֶה הִיא מַעֲלַת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה עַל שָׁאוּל,
9 שָׁאוּל מֵרְחוֹבוֹת הַנָּהָר[28], שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּינָה[29],
10 שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁמַּעֲלַת הָאָדָם הִיא שֶׁהוּא בַּעַל־
11 שֵׂכֶל, וּמֹחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב[30], וּבִפְרָט שְׁלֵמוּת
12 הַשֵּׂכֶל בְּאֹפֶן שֶׁל ״רְחוֹבוֹת הַנָּהָר״ כְּפִי שֶׁהָיָה
13 אֵצֶל שָׁאוּל, מִכָּל־מָקוֹם ״לֹא נִמְשְׁכָה מַלְכוּתוֹ״,
14 מִשּׁוּם שֶׁעִנְיַן הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ מַגִּיעַ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ
15 שְׁנוּיִים, וְדַוְקָא דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּקֶרֶן,
16 שֶׁמּוֹרֶה עַל עִנְיַן מְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל,
17 ״נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן״, לְפִי שֶׁמַּגִּיעִים בְּהָעֶצֶם שֶׁאֵין
18 בּוֹ שְׁנוּיִים. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתוּב[31] ״וְגַם נֵצַח
19 יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם״, הַיְנוּ, שֶׁמַּלְכוּת
20 דָּוִד הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל ״נֵצַח״, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
21 לְעֵיל[27] שֶׁ״נֵצַח״ הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן ׳נִצְחִיּוּת׳,
22 וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁ״נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן״, אֶלָּא
23 עוֹד זֹאת, שֶׁמַּלְכוּתָן נִצְחִית, וְעִנְיַן הַנִּצְחִיּוּת הוּא
24 בְּאֹפֶן שֶׁגַּם בִּתְחִלָּתוֹ נִכָּר שֶׁהוּא עִנְיַן נִצְחִי,
25 וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמְּצִינוּ בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַהֶפְסֵדוּת, שֶׁ״כָּל
26 הוֹוֶה נִפְסָד״, שֶׁמִּתְּחִלָּתוֹ הוּא נִפְסָד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב
27 הַ׳בְּחַיֵּי׳[32] שֶׁהַתִּינוֹק מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד מַתְחִיל
28 לְהִתְיַבֵּשׁ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַנִּבְרָאִים שֶׁאֵין בָּהֶם
29 עִנְיַן הַהֶפְסֵדוּת, חֲרֵי זוֹ הוֹרָאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנְיַן
30 הַנִּצְחִיּוּת. וּכְמוֹ־כֵן בְּמַלְכוּת דָּוִד, שֶׁזֶּה שֶׁנִּמְשְׁכָה
31 וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתוּב[31] בספר
32 שמואל ״וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל
33 הקדוש־ברוך־הוא לֹא יְשַׁקֵּר אלא
34 הוא אמת מוחלטת וְלֹא יִנָּחֵם ואין
35 בו חרטה ושינוי״, ויש לפרש את
36 הפסוק על מלכות בית דוד הַיְנוּ,
37 שֶׁמַּלְכוּת דָּוִד הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל
38 ״נֵצַח״, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
39 לְעֵיל[27] במאמר דיבור־המתחיל
40 ׳פדה בשלום׳ הנזכר שֶׁ״נֵצַח״ הוּא
41 לא רק מלשון ניצחון אלא גַּם
42 מִלְּשׁוֹן ׳נִצְחִיּוּת׳, וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא
43 זוֹ בִּלְבַד שֶׁ״נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן״
44 בימיהם, ללא הפסק, אֶלָּא עוֹד
45 זֹאת, שֶׁמַּלְכוּתָן נִצְחִית גם
46 לדורות הבאים, לעולם ועד, וְעִנְיַן
47 הַנִּצְחִיּוּת הוּא בְּאֹפֶן שֶׁגַּם
48 אפילו בִּתְחִלָּתוֹ ולא רק כעבור שנים
49 רבות נִכָּר שֶׁהוּא עִנְיַן נִצְחִי,
50 וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמְּצִינוּ בְּנוֹגֵעַ
51 לְעִנְיַן הַהֶפְסֵדוּת האובדן והכילוין,
52 שֶׁ״כָּל הוֹוֶה כל דבר שקיים כעת,
53 נִפְסָד״, ואין הכוונה רק לעובדה
54 שבסופו של דבר, כעבור זמן רב, הדבר
55 מתכלה ונאבד אלא שֶׁמִּתְּחִלָּתוֹ
56 הוּא נִפְסָד, כלומר, כיוון שסופו
57 להיות נפסד, הוא נחשב כזה כבר
58 מתחילתו כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַ׳בְּחַיֵּי׳[32]
59 שֶׁהַתִּינוֹק כבר מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד
60 מַתְחִיל לְהִתְיַבֵּשׁ ולאבד חיות
61 ורעננות על אף שהוא עתיד לחיות עוד
62 שנים רבות, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן
63 הַנִּבְרָאִים שֶׁאֵין בָּהֶם עִנְיַן
64 הַהֶפְסֵדוּת כלל, חֲרֵי זוֹ הוֹרָאָה
65 שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנְיַן הַנִּצְחִיּוּת.
66 וּכְמוֹ־כֵן בְּמַלְכוּת דָּוִד, שֶׁזֶּה

---

26) ראה גם סה״מ תרצ״ז ע׳ 148. 27) ד״ה פדה בשלום פ״ג (לעיל ע׳ 66). 28) וישלח לו, לז. עץ חיים שער ח (שער דרושי נקודות) פ״ד. 29) זח״ג קמב, א. עץ חיים שם. וראה לקו״ת פ׳ ראה יח, ב. ובכ״מ. 30) תניא פרק יב (יז, א) מזח״ג רכד, א. 31) שמואל־א טו, כט. 32) ״אולי הכוונה למש״כ [הבחיי] בפי׳ עה״ת בראשית א, כח״ — הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א בסה״מ תשי״א ע׳ 142.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁנִּמְשְׁכָה מַלְכוּתוֹ בְּאֹפֶן נִצְחִי הוּא לאמיתו של דבר **מִיָּד בִּתְחִלַּת הַמַּלְכוּת, עַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בְּ'תוֹרָה אוֹר'**[33] **בְּעִנְיַן** המשמעות הפנימית של מאמר חכמינו ז"ל במדרש על האלף השביעי **"יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוֹךְ"**[34], **שֶׁבִּתְחִלָּתוֹ הוּא אָרוֹךְ.**

(וזה לשונו ב'תורה אור' שם: כמאמר רבותינו ז"ל על אלף השביעי יום שכולו ארוך. והעניין הוא כי פירוש כולו ארוך, היינו שגם בתחילתו הוא ארוך. ולכאורה אין לשון אריכות נופל רק בסיום וסוף ולא בתחילה. ואיך כולו ארוך גם בתחילתו?

אך הכוונה שיהיה גילוי אור אין־סוף ברוך־הוא המלובש בסתר עליון שנקרא אריך אנפין כמו שכתוב ארך אפים כו'. ונקרא 'אריך אנפין', היינו שיכול להימשך גם למטה בעשייה כי קמיה יתברך שווה ומשווה רוחניות וגשמיות... ועל כן כולו ארוך בתחילה כמו בסוף שהוא גילוי בחינה שאין לו תחילה ואין לו תכלה").

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה'[13] לאדמו"ר הצמח־צדק **עִנְיַן הַ"קֶּרֶן" שֶׁהוּא בְּחִינַת בִּינָה, וּכְמוֹ** לשון הכתוב בספר יהושע לגבי התקיעה בשופר בהפלת חומות יריחו **קֶרֶן הַיּוֹבֵל**[35], וכמו שכתוב בתורה אודות מתן־תורה "במשוך היובל", היינו בהישמע תקיעת השופר, **שֶׁ"יּוֹבֵל"** במשמעות הפנימית **הוּא בְּחִינַת 'בִּינָה'**, כפי שנרמז גם בכך שחמישים שנה נקראים "יובל" ולבינה יש חמישים שערים, **וּמִכָּל־מָקוֹם** אף שקרן היובל היא בחינת בינה, **הֲרֵי זֶה שַׁיָּךְ לְדָוִד, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת,** ואין לתמוה על כך שקרן היובל שייכת גם לבינה וגם למלכות **וְהַיְנוּ עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָאֲרִיזַ"ל**[36] **שֶׁפְּנִימִיּוּת הַמַּלְכוּת** עניין המלכות שלמעלה מהמלוכה על העם והשפעה לזולת **הִיא דֻּגְמַת 'בִּינָה', וּלְפִי־זֶה עִנְיַן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּקֶרֶן שֶׁהוּא בְּחִינַת 'מַלְכוּת'**, כמבואר לעיל, **צָרִיךְ לוֹמַר דְּהַיְנוּ כַּאֲשֶׁר הֵ"א עִילָּאָה** ה' עליונה, היא ה' ראשונה של שם הוי' (שהיא עניין ספירת **'בִּינָה'**) **מַמָּשׁ מְאִירָה בָּהּ**[37] בספירת המלכות.

וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הָעִלּוּי היתרון המיוחד ותוספת האור בכך **שֶׁ'בִּינָה' נִמְשֶׁכֶת וּמְאִירָה בִּסְפִירַת הַ'מַלְכוּת', דְּלִכְאוֹרָה, כַּאֲשֶׁר הַ'בִּינָה' עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹמָהּ** בסדר הספירות, **הֲרֵי הִיא בְּעִלּוּי גָּדוֹל יוֹתֵר** שהרי ספירת המלכות נחותה בדרגה מספירת הבינה?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעִקַּר הַשְּׁלֵמוּת של כללות השתלשלות הספירות **הוּא בַּ'מַלְכוּת' דַּוְקָא,** וכפי שהוא בעבודת האדם **מִצַּד עִנְיַן קַבָּלַת־עֹל** מלכות שמים **וּמְסִירַת נֶפֶשׁ** על קיום התורה והמצוות **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל ('בִּינָה'),** מעבר למה שמתבקש ומתחייב על פי השכל **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּמַעֲלַת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה עַל שָׁאוּל** שדווקא אצלם הייתה ההתעלות מעל השכל. ואילו עניינו של שאול הוא ספירת הבינה, עניין השכל, כמבואר לעיל.

וְזֶהוּ גַּם הַחִלּוּק ההבדל **שֶׁבֵּין דָּוִד וּשְׁלֹמֹה** עצמם, **דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגָּדְלָה הַפְלָאַת מַעֲלָתוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה, עָלָיו נֶאֱמַר**[38] **"הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה גּוֹ' שְׁלֹמֹה יִהְיֶה שְׁמוֹ, וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו", וְעַד** כדי כך שמלבד מעלות אלו נאמר בו גם **שֶׁ"וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הֲוָיָ'"**[39], **וּבִזְמַנּוֹ** בימי מלכות שלמה **הָיְתָה** בלשון הזוהר **"קַיְמָא סִיהֲרָא בְּאַשְׁלֵמוּתָא"**[40] הירח עמד בשלימותו (כפי שהוא באמצע החודש), משל למצב של שלימות, **מִכָּל־מָקוֹם הַהֲכָנָה לְכָל זֶה** כל המעלות הנפלאות הללו האמורות בשלמה **הָיְתָה עַל־יְדֵי דָּוִד דַּוְקָא, כְּפִי שֶׁאָמַר דָּוִד לִשְׁלֹמֹה (בְּנוֹגֵעַ לְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ) "הַכֹּל** כל פרטי התכנית של בניין הבית **בִּכְתָב** עלו על הכתב כתכנית כתובה **מִיַּד ה' עָלַי** על־ידי דוד **הִשְׂכִּיל"**[41]. **וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה הוּא** אמנם עניין

מַלְכוּתוֹ בְּאֹפֶן נִצְחִי הוּא מִיָּד בִּתְחִלַּת הַמַּלְכוּת, עַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בְּ'תוֹרָה אוֹר'[33] בְּעִנְיַן "יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוֹךְ"[34], שֶׁבִּתְחִלָּתוֹ הוּא אָרוֹךְ.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה'[13] עִנְיַן הַ"קֶּרֶן" שֶׁהוּא בְּחִינַת בִּינָה, וּכְמוֹ קֶרֶן הַיּוֹבֵל[35], שֶׁ"יּוֹבֵל" הוּא בְּחִינַת 'בִּינָה', וּמִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה שַׁיָּךְ לְדָוִד, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, וְהַיְנוּ עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָאֲרִיזַ"ל[36] שֶׁפְּנִימִיּוּת הַמַּלְכוּת הִיא דֻּגְמַת 'בִּינָה', וּלְפִי־זֶה עִנְיַן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּקֶרֶן שֶׁהוּא בְּחִינַת 'מַלְכוּת', צָרִיךְ לוֹמַר דְּהַיְנוּ כַּאֲשֶׁר הֵ"א עִילָּאָה ('בִּינָה') מַמָּשׁ מְאִירָה בָּהּ[37]. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הָעִלּוּי שֶׁ'בִּינָה' נִמְשֶׁכֶת וּמְאִירָה בִּסְפִירַת הַ'מַלְכוּת', דְּלִכְאוֹרָה, כַּאֲשֶׁר הַ'בִּינָה' עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹמָהּ, הֲרֵי הִיא בְּעִלּוּי גָּדוֹל יוֹתֵר. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעִקַּר הַשְּׁלֵמוּת הוּא בַּ'מַלְכוּת' דַּוְקָא, מִצַּד עִנְיַן קַבָּלַת־עֹל וּמְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל ('בִּינָה'), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּמַעֲלַת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה עַל שָׁאוּל. וְזֶהוּ גַּם הַחִלּוּק שֶׁבֵּין דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגָּדְלָה הַפְלָאַת מַעֲלָתוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה, עָלָיו נֶאֱמַר[38] "הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה גּוֹ' שְׁלֹמֹה יִהְיֶה שְׁמוֹ, וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו", וְעַד שֶׁ"וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הֲוָיָ'"[39], וּבִזְמַנּוֹ הָיְתָה "קַיְמָא סִיהֲרָא בְּאַשְׁלֵמוּתָא"[40], מִכָּל־מָקוֹם הַהֲכָנָה לְכָל זֶה הָיְתָה עַל־יְדֵי דָּוִד דַּוְקָא, כְּפִי שֶׁאָמַר דָּוִד לִשְׁלֹמֹה (בְּנוֹגֵעַ לְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ) "הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד ה' עָלַי הִשְׂכִּיל"[41]. וְהַיְנוּ, לְפִי

33) תולדות יח, סע"ד. 34) מדרש תהלים כג, ו. 35) יהושע ו, ה. 36) זהר הרקיע ר"פ בראשית. 37) אוה"ת שם שא, ב. 38) דברי הימים־א כב, ט. 39) שם כט, כג. 40) ראה זח"א קנ, א. רכה, ב. שמו"ר פט"ו, כו. 41) דברי הימים־א כח, יט.

ביאור בדרך אפשר

המלכות, אבל במלכות עצמה זו **בְּחִינַת** ׳חָכְמָה שֶׁבַּמַּלְכוּת׳ (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ׳סֵפֶר הַמִּצְוֹת׳ לְהַ״צֶּמַח צֶדֶק׳ מִצְוַת ׳מִנּוּי מֶלֶךְ׳), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן דָּוִד עִנְיָנוֹ הוּא כְּלָלוּת סְפִירַת הַמַּלְכוּת ולאו דווקא ענין החכמה שבמלכות, **וְהֵינוּ**, שֶׁגַּם בְּעִנְיַן הַחָכְמָה מֻדְגָּשׁ אצל דוד המלך **בְּעִקָּר שַׁיָּכוּתָהּ לְכְלָלוּת סְפִירַת הַמַּלְכוּת, עִנְיַן הַבִּטּוּל וְקַבָּלַת־עֹל** שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וזו מעלת דוד אפילו על שלמה על אף שבאופן כללי גם שלמה הוא במדריגה זו, כמבואר לעיל.

וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר **לְעֵיל**[42] במאמר דיבור־המתחיל ״מרגלא בפומיה דרבא״ שנאמר בשבת פרשת וישלח שנה זו, תשכ״ט, **בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[43] בגמרא **״תַּכְלִית חָכְמָה, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים״** (עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בָּ׳רְשִׁימָה הַיְּשָׁנָה׳, **וּכְבָר נִדְפַּס**[44]), שֶׁעִקַּר עִנְיַן **הַחָכְמָה** שהיא ׳נקודה׳ בלבד ללא הסתעפות והתרחבות הרעיון השכלי לפרטים **הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל**, כנרמז בכך ש׳חכמה׳ היא אותיות ׳כח מה׳ ו״מה׳ מורה על ביטול כלשון הכתוב ׳ונחנו מה׳ **אֶלָּא שֶׁלְּהִיוֹתָהּ פַּרְצוּף שָׁלֵם** ׳מערכת׳ שלימה המכילה וכוללת את כל עשר הספירות **- יֵשׁ בָּהּ גַּם עִנְיַן הַהַשְׂכָּלָה** אבל עדיין העיקר הוא הביטול ולא ההבנה וההשגה.

ה) וְזֶהוּ שֶׁהַמִּלְחָמָה נֶגֶד הַיְּוָנִים שֶׁאָמְרוּ: ״כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שֶׁאֵין חֵלֶק בֵּאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל״, כמאמר חכמינו ז״ל המובא לעיל, **הָיְתָה עַל־יְדֵי בְּחִינַת הַ׳קֶּרֶן דִּקְדֻשָּׁה׳, שֶׁהוּא עִנְיַן הַתֹּקֶף** וּמְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה בָּטְלָה הַגְּזֵרָה דְּ״כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר״ כוּ׳, וּבָטְלָה מַחֲשַׁבְתָּם וּרְצוֹנָם ״לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ״. וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ, הָיָה גַּם נִצְחוֹן הַמִּלְחָמָה בְּאֹפֶן שֶׁ״מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים״ כוּ׳, וְעַד ״לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל״, ״שִׁמְךָ הַגָּדוֹל״ דַּיְקָא, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר בְּ׳פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר׳[45] (כְּגִירְסַת הַשֵּׁל״ה[46]) עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד, וְנִקְרָא שְׁמוֹ הַגָּדוֹל[47], שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הָ׳עַצְמִי׳, וּכְפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ וּבָא בְּגִלּוּי, כפי שה׳עצמי׳ שבדרך כלל הוא למעלה מגילוי, בא ומתגלה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[48] בנבואת ישעיה על ימות המשיח וְנִגְלָה כְּבוֹד הֲוָיָ׳ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי הֲוָיָ׳ דִּבֵּר.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה הוּא בְּחִינַת ׳חָכְמָה שֶׁבְּמַלְכוּת׳ (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ׳סֵפֶר הַמִּצְוֹת׳ לְהַ״צֶּמַח צֶדֶק׳ מִצְוַת ׳מִנּוּי מֶלֶךְ׳), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן דָּוִד עִנְיָנוֹ הוּא כְּלָלוּת סְפִירַת הַמַּלְכוּת, וְהֵינוּ, שֶׁגַּם בְּעִנְיַן הַחָכְמָה מֻדְגָּשׁ בְּעִקָּר שַׁיָּכוּתָהּ לְכְלָלוּת סְפִירַת הַמַּלְכוּת, עִנְיַן הַבִּטּוּל וְקַבָּלַת־עֹל שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל. וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[42] בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[43] ״תַּכְלִית חָכְמָה, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים״ (עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בָּ׳רְשִׁימָה הַיְּשָׁנָה׳, וּכְבָר נִדְפַּס[44]), שֶׁעִקַּר עִנְיַן הַחָכְמָה הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל, אֶלָּא שֶׁלְּהִיוֹתָהּ פַּרְצוּף שָׁלֵם - יֵשׁ בָּהּ גַּם עִנְיַן הַהַשְׂכָּלָה.

ה) **וְזֶהוּ** שֶׁהַמִּלְחָמָה נֶגֶד הַיְּוָנִים שֶׁאָמְרוּ: ״כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שֶׁאֵין חֵלֶק בֵּאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל״, הָיְתָה עַל־יְדֵי בְּחִינַת הַ׳קֶּרֶן דִּקְדֻשָּׁה׳, שֶׁהוּא עִנְיַן הַתֹּקֶף וּמְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה בָּטְלָה הַגְּזֵרָה דְּ״כִּתְבוּ לָכֶם עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר״ כוּ׳, וּבָטְלָה מַחֲשַׁבְתָּם וּרְצוֹנָם ״לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ״. וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ, הָיָה גַּם נִצְחוֹן הַמִּלְחָמָה בְּאֹפֶן שֶׁ״מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים״ כוּ׳, וְעַד ״לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל״, ״שִׁמְךָ הַגָּדוֹל״ דַּיְקָא, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר בְּ׳פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר׳[45] (כְּגִירְסַת הַשֵּׁל״ה[46]) עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד, וְנִקְרָא שְׁמוֹ הַגָּדוֹל[47], שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הָ׳עַצְמִי׳, וּכְפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ וּבָא בְּגִלּוּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[48] וְנִגְלָה כְּבוֹד הֲוָיָ׳ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי הֲוָיָ׳ דִּבֵּר.

---

42) ד״ה מרגלא בפומי׳ דרבא דש״פ וישלח (תו״מ חנ״ד ע׳ 316 ואילך). 43) ברכות יז, א. 44) ספר השיחות תורת שלום ס״ע 158 ואילך. 45) פ״ג. 46) ג, ב. הובא בלקו״ת שה״ש יד, ג. 47) סהמ״צ להצ״צ קנג, א; אוה״ת שה״ש ח״א ס״ע רסד – ע״פ לקו״ת שלח מח, רע״ג. 48) ישעי׳ מ, ה.

בס"ד. שיחת יום ג' פ' וישב, י"ט כסלו, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

...לד. ישנו המכתב הידוע של כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע ליום גאולתו י"ב־י"ג תמוז[201], שבו מעורר אודות עריכת התוועדויות בקשר לזה, שיביאו לידי חיזוק התורה ומצוותי' וכו'. ומזה מובן גם בנוגע להתוועדות הקשורה עם גאולה בכלל, ובמיוחד עם גאולה אצל שלשלת נשיאי חב"ד.

ויש להוסיף בזה – בקשר להמדובר לעיל (במאמר[202]) אודות המאמר שאמר רבינו נשיאנו בהרחבה לפני ארבעים שנה[203] (מיוסד על מאמרי אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי והצ"צ כפי שכבר נדפסו), עם קישור הענינים וקצת ביאור נוסף.

המשך השיחה, ביאור העילוי שמצינו בדברי חז"ל בענין ארבעים שנה, "בן ארבעים לבינה"[171], ו"לא קאי אניש אדעתי' דרבי' עד ארבעין שנין"[204], וביאור דעות רש"י ותוס' בנוגע לארבעים שנה הדרושים להיות ראוי להוראה[205], אם "משנולד"[206] או "משהתחיל ללמוד"[207], שישנה השלימות בכח החכמה שנעשית בגיל ארבעים[208] – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[209] בלקו"ש חל"ד ע' 160 ואילך.

לה. ומזה מובן גם שכאשר נעשית מציאות חדשה ונקודה חדשה, ולדוגמא: בענין הנישואין, שעז"נ[73] "זכר ונקבה בראם גו' ויקרא את שמם אדם", והיינו, שנעשית אז מציאות חדשה [שזהו הטעם ש"חתן מוחלין לו כל עוונותיו" (כמובא בפירוש רש"י בפ' וישלח[210]), לפי שנעשה מציאות חדשה, וכמו מלך, שגם הוא נעשה מציאות חדשה, שהרי מדמים את שניהם ל"גר שנתגייר" ש"כקטן שנולד דמי"[211], שזוהי מציאות חדשה] – הנה מאז מתחיל המספר דארבעים שנה[212].

ובקשר לזה – ישנו מנהג טוב, שכאשר רוצים לברך יהודי, אזי מקשרים זאת עם נתינה לצדקה לזכותו (כנהוג בנוסח ד"מי שברך": "בעבור שבלי נדר אתן לצדקה בעדו"), כיון שהמעות שנותן לצדקה הם בבעלותו ליתנם בעדו ולזכותו של פלוני; וכן מקשרים זאת עם לימוד התורה לזכותו – כהפס"ד בשו"ע בהתחלת הלכות ת"ת[213]: "יכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר", כפי שמצינו בישששכר וזבולון[214] (והיינו, קודם הלימוד, שאז יכול להתנות שהלימוד יהי' לזכותו של פלוני, "אבל אם כבר עסק בתורה, אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתן לו"[213], וכדברי הגמרא במסכת סוטה[215] על הפסוק[216] "אם יתן איש את כל הון ביתו גו' בוז יבוזו לו", "לא כשמעון אחי עזרי' כו' (שהתנו מלכתחילה), אלא כהלל ושבנא .. אחי הוו, הלל עסק בתורה, שבנא עבד עיסקא, לסוף (לאחר הלימוד) א"ל תא נערוב ולפלוג, יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו וגו'").

---

201) אג"ק שלו ח"ב ע' פ ואילך. וש"נ.

202) תורת מנחם חנ"ה ע' 4 ואילך.

203) ד"ה א"ר אושעיא כו' צדקת פרזונו – י"ט כסלו תרפ"ט, בסעודה (סה"מ תרפ"ט ס"ע 113 ואילך).

204) ע"ז ה, ריש ע"ב.

205) סוטה כב, ריש ע"ב. ע"ז יט, ב.

206) פרש"י ע"ז שם.

207) תוס' סוטה שם.

208) ויש לקשר ענין זה עם המבואר בשל"ה (בית הגדול בסופו (לז, ב ואילך)) בנוגע להכפל דאות מ"ם, מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה, ע"פ מאמר הגמרא במסכת שבת (קד, א): "מ"ם פתוחה מ"ם סתומה, מאמר פתוח מאמר סתום", ש"מאמר פתוח" קאי על נגלה דתורה, ו"מאמר סתום" קאי על פנימיות התורה, ושניהם קשורים עם מספר ארבעים – כיון שבשביל שניהם יש צורך בארבעים שנה.

209) בשילוב שיחת ש"פ וישלח שנה זו, ושיחת י"ב תמוז תשכ"ז.

210) לו, ג.

211) יבמות כב, א. וש"נ.

212) ראה שיחת ש"פ וישלח שנה זו בתחילתה (בהערת המו"ל (תורת מנחם חנ"ד ע' 320)) אודות מלאות ארבעים שנה לחתונת כ"ק אדמו"ר שליט"א עם הרבנית חי' מושקא שתליט"א (י"ד כסלו תרפ"ט – תשכ"ט).

213) רמ"א רסרמ"ו.

214) פרש"י ויחי מט, יג. ברכה לג, יח.

215) כא, סע"א.

216) שה"ש ח, ז.

ולכן, דבר נכון (כמדובר כמ״פ שכאשר נערכת התוועדות צריך להתוסף דבר חדש) שמכאן ולהבא יתקנו מנהג זה.

ולהעיר: מנהג העולם הוא שכאשר רוצים להביע ברכה למישהו, אזי שולחים לו מתנה וכיו״ב, ככל המנהגים הטובים שיש בזה. אבל, אף שגם זה בכלל ״מנהג ישראל תורה הוא״[217], לגרום ליהודי נחת־רוח וכו׳, הרי הדבר הכי נעלה הוא – לקשר זאת עם ענין הצדקה וענין התורה (כאמור לעיל, שהמברך יכול לקשר את שניהם עם ברכתו), ולכן, דבר נכון טוב וישר ומתוקן, שבכל מאורע שמתאספים יחדיו לברך מישהו, חתן כלה, בר מצוה וכיו״ב, יקשרו זאת עם נתינת צדקה ולימוד תורה לזכות המתברכים.

אלו שרוצים ליתן מתנות – מהיכי תיתי, ובלבד שלא יכנסו לחובות בגלל זה...

– ענין זה הוא מהנסיונות המיוחדים שבמדינה זו (כמוזכר לעיל במאמר[218] שבכל מדינה ישנם נסיונות בענינים מיוחדים), שלכל לראש צריכים לדלג ולהשיג („איבער־שפּרינגען") את השכן, ובמילא, כאשר השכן נותן מתנה מסויימת, אזי הוא – שמחזיק את עצמו שהוא גדול מהשכן ב״פ ככה – צריך ליתן מתנה שערכה הכספי הוא כפול!... אלא מאי, אין לו – אזי משיג הלואה, ואם לא רוצים להלוות לו, נותן משכון, ובלבד שיצליח להשיג את השכן!...

ובכן: אם הקב״ה אינו בא בטרוניא עם בריותיו[44], הרי עאכו״כ שהבר־מצוה, או החתן וכיו״ב, אינם צריכים לבקש למעלה מכפי כחן של הנותנים, ואין להצר ולהעיק עליהם עי״ז שידעו שכדי לקנות להם מתנה הי׳ צורך להכנס לחובות, ליתן משכון וכו׳ וכו׳.

אמנם, במה דברים אמורים – כאשר אין זה קשור עם ענין הצדקה; אבל בנוגע לצדקה – איתא בגמרא במסכת תענית[219] ״עשר בשביל שתתעשר״, וכמ״ש רבינו הזקן באגה״ק[220] ש״הצדקה אינה רק הלואה להקב״ה, כדכתיב[221] מלוה ה׳ חונן דל, וגמולו ישלם לו בכפליים כו׳״, כך, שלא זו בלבד שלא יחסר לו, אלא אדרבה, שיתוסף לו יותר ממה שהי׳ לו קודם הנתינה.

ולכן, מצוה לפרסם, שכאשר מברכים יהודים, ועאכו״כ הקרובים לנפשם – יקשרו זאת עם נתינת צדקה בעדו (כמו בנוסח ד״מי שברך״), וכן עם לימוד התורה בעדו.

לו. וכאן התעורר אצלי קושי – ע״ד שבאו אלי בטענות בנוגע ל״מבצע תפילין״[198] – מה יעשו נשי ובנות ישראל:

בשלמא בנוגע לצדקה – הרי זה שייך גם אצלן, לפי ההגבלות שנאמרו בשו״ע[222], ובפרט ע״פ המדובר פעם בארוכה (וכבר נדפסה השיחה)[223] בנוגע לצדקה שלוקחים מנשים, שעיקר ההגבלה בזה שייכת לזמנים עברו, שאז היתה האשה צריכה להתחשב עם דעתו של הבעל בנוגע לנתינת הצדקה, אבל כאן באמריקא פטורים מזה, כי, תפקידו של הבעל הוא רק להרויח את הכסף, ואילו בנוגע להשתמשות בכסף, יש לו דעה מועטת ביותר...

הבעל צריך להביא לאשה את הצ׳יק או את ה״מזומן״, והיא מחלקת את הכסף, באופן שהסכום העיקרי נשאר בבעלותה, ואילו הוא מרוצה אם היא נותנת לו עבור ההוצאות שלו: לקנות עיתון, או – להבדיל – ספר, או עבור סיגריות, או עבור דלק למכונית שיוכל לנסוע מייל נוסף... וכאשר הסכום שהיא נותנת לו אינו מספיק, צריך ללוות מבנו – מ״דמי הכיס״ שלו – לאחרי שהבן מתנה עמו מתי יפרע לו וכו׳, כידוע ה״מנהגים טובים״ שנהוגים בארצות־הברית בנוגע ליחסים בין איש לאשתו, בין אב לבנו ובתו וכו׳ וכו׳.

---

217) ראה תוד״ה נפסל – מנחות כ, ב. מהרי״ל – הובא ברמ״א יו״ד סשע״ו ס״ד. מנהגים ישנים מדורא ע׳ 153. שו״ע אדה״ז או״ח סוסק״פ. סתל״ב סי״א. סתנ״ב ס״ד. סתצ״ד סט״ז. ועוד.

218) פ״ב (תורת מנחם חנ״ה ע׳ 4).

219) ט, רע״א. וש״נ.

220) סט״ז.

221) משלי יט, יז.

222) יו״ד סרמ״ח ס״ד.

223) שיחת ח״י אלול תשכ״ב סכ״ח (תורת מנחם חל״ד ע׳ 269 ואילך). וש״נ.

וכיון שישנו פס״ד בשו״ע ש״כל הנשים שלנו נקראות חשובות״[224], ובפרט בנדו״ד, שהכסף נמצא ברשותן – הרי הן יכולות ליתן לצדקה כרצונן, גם ללא רשות הבעל, כיון שהכסף אינו ברשותו, ואדרבה: אם הבעל רוצה ליתן צדקה, זקוק הוא להסכמתה של האשה, שברשותה נמצא הכסף...

אבל כשמדובר אודות לימוד התורה – נשאלת לכאורה השאלה: הרי הנשים פטורות מלימוד התורה?

לז. אך בענין זה יש עזר וסיוע – מהנשים הצדקניות שמברכות ברכות השחר, כולל גם ברכת התורה, וידועה השאלה: כיצד מברכות נשים ברכת התורה, מאחר שפטורות מתלמוד תורה? – ומבואר בזה ב׳ טעמים:

טעם הא׳ – דכיון שמחנכות את הילדים שילמדו תורה, ושולחות את בעליהן ללמוד שיעורים בתורה ולהתמיד בתורה כו׳, ובלשון הגמרא[225]: ״באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן כו׳״, יש להם חלק בתורתם (ע״ד האמור לעיל בנוגע לישכר וזבולון, שקודם הלימוד יכולים להתנות כו׳).

אבל עדיין אינו מובן: הרי הנשים מברכות באותו נוסח כמו הבעלים – לא על נתינת ממון עבור לימוד התורה, אלא ״אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו״?!

ולא עוד אלא שמצינו בנוגע למתן־תורה (שבו מודגש ענין התורה, ולא ענין המצוות) שבתחילה נאמר[226] ״כה תאמר לבית יעקב״, ״אלו הנשים״, ורק אח״כ ״ותגיד לבני ישראל״, ״האנשים״ (כדאיתא במכילתא, והובא בפירוש רש״י על התורה).

אך על זה ישנו הענין השני שישנו בלימוד התורה – שנוסף על לימוד התורה בתור מצוה בפני עצמה, יש ענין בלימוד התורה כדי לדעת את המעשה אשר יעשון, שלכן ״גם הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן״, כפי שרבינו הזקן מונה אותם בפרטיות בסוף פרק ראשון של הלכות תלמוד תורה, וכאשר מעיינים שם – יכולים לומר על הרבה בעלים שהלואי היו בקיאים בחלקי התורה שהנשים חייבות לידע, שבזה נכללים ״כל מצוות עשה שאין הזמן גרמא, וכל מצוות לא תעשה .. שהן מוזהרות בהן כאנשים״ (שהרי ״השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה״[227]), נוסף על כמה הלכות נוספות הצריכות להן (וכאמור, יש הרבה בעלים שחסרה אצלם הידיעה בתורה בכל ענינים אלו).

ואף שיש לומר שלימוד זה הוא רק בבחינת ״הכשר מצוה״, והיינו, שהמצוה היא המעשה אשר יעשון, וההכשר מצוה היא ידיעת ההלכה – הרי מצינו בכמה מצוות שאפילו הכשר המצוה נחשב למצוה בפני עצמה:

יש מצוות שההכשר וההקדמה שלהם אינם אלא ״מכשירי מצוה״, ואילו המצוה עצמה אינה אלא אחת; אבל יש כמה מצוות שהן חלקן הראשון, ההקדמה וההכנה למצוה, והן המשך קיום המצוה שלאח״ז, נחשבים למצוה בפני עצמה, וכמו במצות סוכה (המצוה הראשונה שקיומה ״ביום הראשון״[228] ״לחשבון עוונות״[229]), כידוע שיש דעה באחרונים[230] שעשיית הסוכה – ״חג הסוכות תעשה לך״[231] – היא מצוה בפני עצמה, גם אם לאח״ז לא ישב בה כלל (ואף שהופרכו דבריהם[232], הרי יש עכ״פ קס״ד כזו[233]).

ועפ״ז נמצא שהנשים יכולות לברך ברכת התורה[234] – בנוגע ללימוד כל ההלכות הקשורות עם הענינים שרבינו הזקן מונה בהלכות ת״ת ספ״א.

---

224) שו״ע אדה״ז או״ח סתע״ב ס״י. וש״נ.
225) ברכות יז, א. וש״נ.
226) יתרו יט, ג.
227) קידושין לה, סע״א.
228) אמור כג, מ.
229) תנחומא אמור כב.
230) ראה ס׳ נפש חי׳ (לר״ר מרגליות) לאו״ח רסתרכ״ה.
231) פ׳ ראה טז, יג. וראה לקו״ש חכ״ב ע׳ 129 הערה 53. וש״נ.
232) ראה ״המועדים בהלכה״ (לרש״י זעווין) סוכות ע׳ צז הערה 63.
233) להעיר מלקוטי לוי״צ אג״ק ע׳ רסו. וראה גם תורת מנחם חנ״ב ע׳ 278. וש״נ.
234) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סוסמ״ז, ובהנסמן שם.

זאת ועוד:

דובר כמ"פ[235] בנוגע ללימוד תורת החסידות, שענינה הוא – כמבואר (באגה"ק[236] וגם) מיד ב"דף השער" של ספר התניא – לבאר מ"ש[237] "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", שזהו כללות קיום התורה ומצוותי' במחשבה דיבור ומעשה, שבשביל זה יש צורך בלימוד החסידות, שמבארת כיצד יכולים להגיע לזה "בדרך ארוכה וקצרה".

וכיון שבכללות התורה ומצוותי' מחוייבות נשים כמו אנשים – הרי הן מחוייבות גם בלימוד תורת החסידות לכל פרטי'.

ויתירה מזה:

באגרת המחבר ספר החינוך[238] כותב, שבכל המצוות, "החיוב .. לעשותן אינו בכל עת, רק בזמנים ידועים מהשנה או מן היום, חוץ מששה מצוות מהן שחיובן תמידי לא יפסק מעל האדם אפילו רגע בכל ימיו .. סימנם שש[239] ערי מקלט תהיינה לכם", שהם: אמונת ה', יחוד ה', אהבת ה' ויראת ה' וכו', שבהם מחוייבות נשים כמו אנשים.

והרי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה[240] פוסק: "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים והגדולים ויראה מהן חכמתו וכו'" – שזהו תוכן הענין דתורת החסידות.

ועפ"ז מובן שההצעה האמורה לעיל לקשר נתינת ברכה איש לרעהו עם ענין של תורה וצדקה, שייכת גם אצל נשים, כיון שגם אצלן ישנו ענין התורה – אם ע"י תוספת הידור בחינוך הבנים או זירוז בעליהן בקביעת עתים לתורה, או ע"י לימוד ההלכות הצריכות להן ועניני התורה השייכים אליהן; ועאכו"כ בנוגע לענין הצדקה.

לח. ויה"ר שתתקבל בכל תפוצות ישראל ההצעה והבקשה והמנהג האמור, שכאשר מברכים איש ישראל, יקשרו זאת עם עשיית ענין של צדקה וענין של תורה (שזהו דבר שביכולת כאו"א), ויעשו זאת בשמחה ובטוב לבב.

ו"כמים הפנים לפנים"[241] – יקיים הקב"ה ברכת ישראל איש לרעהו במילואה,

וכמ"ש[242] "ואברכה מברכיך", בברכתו של הקב"ה, ש"תוספתו מרובה על העיקר"[243],

ולהעיר, שהלשון "מרובה על העיקר" הוא באופן נעלה יותר מהלשון "מרובה מן העיקר"[244], כי[245]:

"מרובה מן העיקר" – הנה עם היותו מרובה, הן ריבוי בכמות והן ריבוי באיכות [דאף שבפרטיות יותר מורה הריבוי על הכמות, שזהו החילוק בין "מה רבו"[246], שקאי על הכמות, ל"מה גדלו"[247] שקאי על האיכות[248], הרי מצינו בכ"מ שענין הריבוי כולל הן כמות והן איכות], הרי גם הריבוי בא מן העיקר [וע"ד "יפה כח הבן מכח האב"[249], שאף שכח הבן יפה יותר, הרי יפוי הכח של הבן בא מכח האב, אלא שאצל האב הי' זה בהעלם, ואצל הבן הרי זה בגילוי], ובמילא אי אפשר שריבוי זה יהי' שלא בערך לגמרי לגבי העיקר;

משא"כ "מרובה על העיקר", הנה נוסף על הריבוי כשלעצמו, הרי הריבוי אינו "מן העיקר", אלא "על העיקר" [ואף שמצינו בגמרא במסכת מנחות[250] שהלשון "על" מתייחס לדבר הסמוך, הרי ישנו גם "על" שמתייחס לדבר הרחוק], כך, שזוהי הוספה שלא בערך.

---

235) ראה גם תורת מנחם חמ"א ע' 70. וש"נ.
236) קו"א קנו, ב.
237) נצבים ל, יד.
238) בתחלתו (בסופה).
239) מסעי לה, יג.
240) פ"ב ה"ב.
241) משלי כז, יט.
242) לך לך יב, ג.
243) ב"ר פס"א, ד.
244) דב"ר פ"א, יג.
245) ראה גם שיחת ש"פ וישלח הנ"ל הערה 18 (תורת מנחם חנ"ד ע' 323).
246) תהלים קד, כד.
247) שם צב, ו.
248) ראה אג"ק ח"ה ע' מט בהערה.
249) שבועות מח, סע"א. וש"נ.
250) סב, א. וש"נ.

וברכה זו נמשכת בכלים, באופן שהתחתון יכול לקבל זאת, ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[251], ובאופן שכל עניניו הם בשמחה ובטוב לבב.

* * *

לט. ע״פ מ״ש[252] ״אעלה את ירושלים על ראש שמחתי״, הן בנוגע ל״יראה שלם״ והן בנוגע לירושלים כפשוטה (אין ענין יוצא מידי פשוטו) — נהוג להזכיר (בכל התוועדות הקשורה עם חב״ד) את הענין של כפר חב״ד, כמדובר כמ״פ[253] שממנו יצאו הענינים של פנימיות התורה, תורת החסידות, ובמילא גם הענינים של נגלה דתורה, באופן דמוסיף והולך ואור, כהוראת ימי חנוכה הבאים לקראתנו לשלום.

וע״פ הידיעה שהתקבלה משם היום, לאחרי ההתוועדות שם — דיברו שם גם בנוגע ללימוד אגרת התשובה, וגם בנוגע לענין התשובה.

ומובן, שאין זה בסתירה לענין השמחה (שהרי עכשיו נמצאים בשעת שמחה) — כיון שמדובר אודות ״בחי׳ תשובה עילאה שלאחר תשובה תתאה״ (ש״מעלת בעלי תשובה על צדיקים גמורים בזה היא״)[254], שלא זו בלבד שאין בה עצבות, אלא אדרבה ״היא בשמחה רבה״ (כמ״ש רבינו הזקן בסוף אגרת התשובה[255]), כמו בתפלה, ש״אין עומדין להתפלל כו׳ אלא מתוך שמחה״[256], וכן בלימוד התורה, וכמסופר בגמרא במסכת שבת[257] שרבה אמר לתלמידיו מילתא דבדיחותא ורק אח״כ למד עמהם, וכן בנוגע לצדקה, כמ״ש[258] ״לא ירע לבבך בתתך לו״, וכהפס״ד בשו״ע הלכות צדקה[259] שנתינת הצדקה צריכה להיות בשמחה.

וכמדובר בארוכה בשמח״ת[260], שענין השמחה צריך להיות אפילו בתשובה תתאה, באופן של עזיבת החטא בלבד:

ובהקדם מ״ש הרמב״ם[261] בנוגע לשמחה של מצוה, ש״עבודה גדולה היא״, ועד שהשמחה היא לא רק בנפש פנימה, אלא באה בגילוי, ולא רק בדיבור, אלא גם בתנועות הידים והרגלים, עד לאופן ד״מפזז ומכרכר גו׳״[262] — שזהו מצד ההתבוננות בתוכן המצוה, ובמי שצוה בה.

ואם בכל המצוות צריכה להיות שמחה של מצוה — במצות התשובה על אחת כמה וכמה:

מצד תוכן המצוה — כיון שבה ניתנה האפשרות להשתנות מן הקצה אל הקצה בשעתא חדא וברגעא חדא, שהרי ע״י הרהור תשובה נעשה מרשע גמור לצדיק גמור [וענין זה הוא גם בתשובה תתאה — שאודותה מדובר בגמרא במסכת קידושין[153] וכן בשו״ע חו״מ שמביא רבינו הזקן באגה״ת פ״א[263], שהרי לא מדובר שם אודות התבוננות בשעה ארוכה כו׳, וכל הענינים הקשורים עם תשובה עילאה, אלא רק אודות עזיבת החטא, שבירת פספסיהם וכיו״ב], והיינו, שמצד היגיעה שלו נדרשת רק החלטה טובה בלב, ולא יותר, והתועלת שמרויח עי״ז היא שינוי מן הקצה אל הקצה, שהתורה מעידה שהוא צדיק גמור.

ומצד מי שצוה בה — כי, אע״פ שכל התורה ומצוותי׳ ניתנו ממלך מלכי המלכים הקב״ה, הרי כאשר מלך מלכי המלכים הקב״ה משפיל ומוריד את עצמו אל ״שר״, אין זה דומה לירידה והשפלה לגבי איש בינוני או לגבי איש פשוט, ובנדו״ד, הרי מדובר אודות מי שצריך לשוב בתשובה, כיון שחטא ופגם ועבר את הדרך, שזוהי מרידה רח״ל במלך מלכי המלכים הקב״ה (כמבואר בתניא[264], ומובן גם בשכל

---

251) נוסח ברכה הג׳ דברהמ״ז.
252) תהלים קלז, ו.
253) ראה גם תורת מנחם חנ״ד ע׳ 258. וש״נ.
254) תניא אגה״ת ספ״ח.
255) ספי״א.
256) ברכות לא, א.
257) ל, ב. וש״נ.
258) פ׳ ראה טו, יו״ד.
259) יו״ד סרמ״ט ס״ג.
260) סל״ו ואילך (תורת מנחם חנ״ד ע׳ 209 ואילך).
261) סוף הל׳ לולב.
262) שמואל־ב ו, טז.
263) ראה לעיל הערה 131.
264) פכ״ד.

הפשוט), ואעפ״כ, למרות גודל ריחוק הערך, משפיל הקב״ה את עצמו ואומר לו, שאם ישוב בתשובה, אזי יהי׳ ״אהוב ונחמד קרוב וידיד״[265] עוד יותר מכמו קודם החטא, ועד ש״צועק ונענה מיד, שנאמר והי׳ טרם יקראו ואני אענה״[266], אף שמקודם לכן לא הי׳ שייך לדרגא זו, כך, שגדלות הא־ל היא בהבלטה שלא בערך יותר מאשר הגדלות לגבי צדיק או אפילו לגבי בינוני.

ואם בכל מצוה, מביאה ההתבוננות בתוכן המצוה ובמצַוה המצוה לידי שמחה גדולה, עד ש״מכרכר בכל עוז״[267] — עאכו״כ במצות התשובה, אפילו בתשובה תתאה, שתוכן פעולת המצוה היא שלא בערך לגבי שאר מצוות, וכן מצד המצַוה, הרי ריחוק הערך מהקב״ה הוא שלא בערך מאשר ריחוק הערך לגבי צדיק או בינוני — בודאי צריכה להיות שמחה גדולה ביותר.

וכל זה אפילו בתשובה תתאה, תשובה במדריגה הכי תחתונה; ועאכו״כ בתשובה עילאה, שאודותה מאריך רבינו הזקן בהמשך אגרת התשובה (לאחרי הפרקים הראשונים שבהם מדובר אודות תשובה תתאה), וזוהי גם התשובה שיפעל משיח צדקנו, ש״אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא״[186], שלהיותם צדיקייא, הרי התשובה שלהם היא תשובה עילאה.

וע״פ האמור לעיל (סכ״ח) ששלימות התשובה קשורה עם ענין הכפרה, והכפרה היא באופן שהנשמה נשארת בגוף (שלכן לא הביא רבינו הזקן את סיומה של הברייתא בסוף יומא) — הרי מובן שענין זה הוא באופן ד״תשמיעני ששון ושמחה וגו׳״[268] (כפי שמסיים רבינו הזקן בסיום אגה״ת[255]).

ומזה מובן גם שלאח״ז נמשכים כל הברכות שנאמרו לאחרי ברכת השיבנו (שזהו ענין התשובה) — ״סלח לנו״, ״גואל ישראל״, ״רופא חולי עמו ישראל״, ו״מברך השנים״, עד ל״שמע קולנו .. שומע תפלה״, ומתקיימים ״בלי שום ספק וס״ס בעולם״, כפי שמוכיח באגה״ת[118] מזה ש״אנו מברכין .. ברוך אתה ה׳ כו׳״.

מ. ובנוגע לפועל:

גם ההתוועדות שנערכה שם — יומשכו ממנה פירות טובות על כל השנה כולה, בנוגע לכל עניני כפר חב״ד, וגם במקומות הסמוכים לזה, ובפרט בשיכוני חב״ד והמוסדות בלוד,

וביתר שאת וביתר עוז — בנוגע לבית־הכנסת בירושלים שלפנים מן החומה, או כפי שנקראת שם: ירושלים העתיקה, שנתייסד ע״פ הציווי ובכחו של הצמח־צדק[269],

וראה זה פלא[270] — ובלשון האמור לעיל: ״הפליא והגדיל״ — שזהו ביהכנ״ס היחידי בירושלים העתיקה שבו נשארו בשלימות הכתלים והגג, וע״פ דין (בנוגע להלכות סוכה), נחשב הבנין בשלימותו כשישנם הגג והכתלים — אפילו ב׳ מחיצות ומשהו ממחיצה הג׳[271], ועאכו״כ כשישנם ד׳ מחיצות,

ועד שיתפשט ויתרחב בית־הכנסת וכל השכונה מסביבו, שנקראת רחוב היהודים ורחוב (שיכון) חב״ד, ככל פרטי הענינים הקשורים עם ״דריש בשמא״[272].

וכאמור לעיל — ״פרזות תשב ירושלים״[99], וכדאיתא במדרש[273] ״עתידה ירושלים שתתפשט בכל ארץ ישראל״, ולאח״ז ״עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות״, בקרוב ממש, ובחסד וברחמים, ומתוך שמחה וטוב לבב, וכמ״ש במאמרי צדקת פרזונו[274]: שמחת עולם על ראשו, בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

* * *

265) ראה לעיל הערה 132.
266) ראה לעיל הערה 133.
267) שם, יד.
268) תהלים נא, יו״ד.
269) ראה גם מכתב כ״ה תשרי שנה זו (אג״ק חכ״ו ע׳ ו, ובהנסמן שם). תורת מנחם חנ״א ע׳ 244. וש״נ.
270) ראה גם אג״ק חכ״ה ע׳ קפז.
271) ראה סוכה ו, ב. וש״נ.
272) ראה ברכות ז, ב. יומא פג, ב. זהר ח״א ו, סע״א. ח״ב קעט, סע״ב. ועוד.
273) ראה ספרי דברים בתחלתו. פס״ר פ׳ שבת ור״ח. יל״ש ישעי׳ רמז תקג.
274) ראה מאמרי אדה״ז תקס״ה ח״ב ע׳ תתקצה ואילך. תו״ח בשלח רכח, ג ואילך. אוה״ת בשלח ע׳ תרעו ואילך.

מא. יש ענין נוסף שצריך להמשיכו בדיבור, ולאח״ז באמירת ״אמן כן יהי רצון״, ״אמן כה יאמר ה׳״[275]:

כל אלו שלעת־עתה אין להם אפשרות לנסוע להיכן שרוצים וכפי שרוצים, ובפרט אלו שרוצים לעלות לארצנו הקדושה על מנת ללמוד תורה ולקיים מצוות, ולהתנהג כפי שצריך להתנהג ב״ארץ אשר גו׳ עיני ה׳ אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה״[276], אלא שישנה מניעה על זה מצד עניני מלכות פלונית כו׳ — יתבטלו כל המחיצות וההגבלות, ובקרוב ממש יצאו לחירות ממש, מאפילה לאור גדול, וכמדובר כמ״פ — ״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[111], ״קהל גדול ישובו הנה״[277], ו״כספם וזהבם אתם״[278], ו״שמחת עולם על ראשם״[108].

[כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה לנגן הניגון ״פרזות תשב ירושלים״. ואח״כ צוה לנגן ניגון הכנה, ניגון אדמו״ר הזקן בן ד׳ הבבות (בבא הד׳ — פ״א), והניגון ״ניע זשוריצי כלאָפּצי״].

* * *

מב. דובר פעם[279] אודות מ״ש רבינו הזקן באגרת הקודש הקשורה עם יציאתו לחירות, שהי׳ זה ב״יום יט כסלו, יום ג׳ שהוכפל בו כי טוב .. כשקריתי בס׳ תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי״ — שע״פ המבואר בכתבי האריז״ל[54] שבכל שנה ושנה בבוא יום זה בחודש אזי חוזרים הדברים לקדמותם, ומתחדשים ההארות וההמשכות כו׳, מובן, שענין זה הוא ביתר שאת וביתר עוז כאשר קביעות השנה היא באופן המתאים בכל הפרטים, הן היום בחודש והן היום בשבוע.

— בנוגע לפסוק ״פדה בשלום״, הרי זה ביד כל אחד ואחד לאמרו עם כל הכוונות, ללמדו וכו׳; אבל הענין די״ט כסלו, אינו תלוי בו, אלא תלוי בחשבון שקבע הלל כו׳, וכמו״כ קביעותו ביום ג׳ בשבוע, אינה תלוי׳ בעבודת האדם, אלא הדבר תלוי בקביעות השנה.

וכיון שבקביעות שנה זו ישנם כל ההארות וההמשכות כו׳ ביתר שאת וביתר עוז — מן הראוי שינגנו הניגון ״ושמחת בחגך״.

(וסיים כ״ק אדמו״ר שליט״א:)

כיון שנמצא כאן מחבר הניגון ״ושמחת בחגך״ — שינגן (״זאָל ער זאָגן״) ״ושמחת בחגך״, כדי להמשיך שמחה על כל השנה כולה.

[לאחרי שניגנו ״ושמחת בחגך״, נתן כ״ק אדמו״ר שליט״א המשקה והמזונות, באמרו, שמסתמא יערכו התוועדות גם מחר, ויחלקו זאת בהתוועדות של מחר].

* * *

מג. בנוגע לענין התפלה, שיש בה כמה כוונות כו׳ — מביא הצמח צדק בשרש מצות התפלה[280] מתשובת הריב״ש[281] ״מה שאמר הרב הגדול רבי שמשון דקינון ז״ל .. אני מתפלל לדעת זה התינוק״, היינו, שלאחרי שיודע כל עניני הכוונות בתפלה, הנה בנוגע לפועל, סומך הוא על הקב״ה בעצמו...

ובכן: בנוגע לעבודת התפלה — הרי זה ענין בפני עצמו; ובנוגע לענינו — הנה לאחרי מה שדובר אודות עניני ברכות ותפלות ובקשות ותשובה, עם כמה פרטים וכללים ודיוקים בזה וכו׳, יהי׳ הסיום והחותם — שסומכים על הקב״ה שימלא את כל הברכות, שיהי׳ ״לחיים״, ״לחיים ולשלום״ ו״לחיים ולברכה״, ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א ברך ברכה אחרונה, וטרם צאתו התחיל לנגן הניגון ״ושמחת בחגך״].

---

275) מלכים־א א, לו.
276) עקב יא, יב.
277) ירמי׳ לא, ז.
278) ישעי׳ ס, ט.
279) שיחת י״ט כסלו תשכ״ה ס״ט ואילך (תורת מנחם חמ״ב ע׳ 16 ואילך).
280) רפ״ח (דרמ״צ קיח, א).
281) סקנ״ז.

בס"ד. שיחת ש"פ וישב, כ"ג כסלו, מבה"ח טבת, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "פדה בשלום נפשי".

א. דובר בהתוועדות של י"ט כסלו[1] אודות ענינו של י"ט כסלו שהוא ענין כללי בתורת החסידות, שעל ידו נפעלו ענינים עיקריים כו', כידוע[2] החילוק בין המעמד ומצב שלפני פטרבורג למעמד ומצב שלאחרי פטרבורג. וכיון שענין החסידות שייך לכאו"א מישראל[3] — הרי זה ענין עיקרי אצל בנ"י; וכיון שעיקר ענינם של בנ"י הוא תורה ומצוות, ש"הם חיינו ואורך ימינו"[4], הרי מובן, שענינו של י"ט כסלו פועל בכללות ענין התומ"צ.

וכן דובר אודות החידוש של רבינו הזקן לגבי הבעש"ט והמגיד (אע"פ שרבינו הזקן מפליג בשבחם כו', ועד שבנוגע לי"ט כסלו גופא כותב רבינו הזקן במכתב הגאולה[5] שהי' זה "יום הלולא רבא של רבינו הקדוש נ"ע") — בדוגמת החידוש שניתוסף אצל רבינו הזקן גופא לאחרי פטרבורג לגבי קודם פטרבורג.

ונקודת הדברים — שהחידוש של רבינו הזקן הוא בענין של חב"ד, היינו, שתהי' ההמשכה בחכמה בינה ודעת, ועי"ז תהי' גם הפעולה על הלב, שהרי המוח שליט על הלב בטבעו ותולדתו (כמבואר בתניא[6]), ועאכו"כ ע"י עבודה, ובמילא מובן, שכאשר יש שינוי במוח (חב"ד), הרי זה פועל גם על הלב, וכן על הכבד, ד"תלת שליטין אינון, מוחא ולבא וכבדא"[7], ועד שנמשך בכל עניני האדם.

ב. המעלה של חסידות חב"ד שחידש רבינו הזקן — יכולים ללמוד או מתורת חב"ד גופא, או מהסיפורים אודות תורת חב"ד.

ובהקדמה — שהסיפורים היו נקראים פעם ה"סביב" ("דער אַרום") של חסידות, אבל לאמיתו של דבר, הרי הם עצמם חלק מתורת החסידות. וכפי שרואים עד כמה השתדל כ"ק מו"ח אדמו"ר להפיץ (גם) את הסיפורים[8], שמזה מובן, שאין זה רק ה"סביב" של חסידות, אלא זהו ענין ולימוד בתורת החסידות גופא. כלומר: מהסיפורים לוקחים לא רק את ה"סביב" של מאמרי החסידות, אלא גם ענין של לימוד ותורה בתורת החסידות גופא.

ומצינו זאת גם בנגלה דתורה — כדאיתא בגמרא[9] "משיחתו של רבן גמליאל למדנו ב' (ג'[10]) דברים כו' שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה לימוד", וכן אמרו רז"ל[11] "יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים", וכשם שהדברים אמורים בנוגע לאבות העולם, כן הוא גם בנוגע לאבות החסידות, ובפרט בנוגע לרבינו הזקן.

ובכן: ידוע הסיפור[12] אודות החלום של אדמו"ר האמצעי, ופתרון החלום ע"י רבינו הזקן, ובסיום הדברים אמר רבינו הזקן, שכאשר שמע מהמגיד את המאמר גדולה תשובה כו' (שנדפס באור תורה[13]), שבו נתבאר המשל אודות צדיקים ובעלי תשובה, משני בני המלך, האחד, שהי' קרוב אל המלך, והמלך

1) בתחלתה (תורת מנחם חנ"ה ע' 18 ואילך).
2) ראה סה"ש תורת שלום ריש ע' 26. ס"ע 112 ואילך.
3) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 72. תש"ב ע' 159. תש"ד ע' 93. ע' 163. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ח ע' תרי. ח"י ע' דש. לקו"ש ח"ט ע' 344. ועוד.
4) נוסח ברכות ק"ש דערבית.
5) אג"ק שלו ע' רלב. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו).
6) פי"ב. ועוד.
7) זח"ב קנג, א.
8) ראה גם תורת מנחם חכ"ט ע' 152. וש"נ.
9) סוכה כא, ב.
10) עירובין סד, ב.
11) ב"ר פ"ס, ח. הובא בפרש"י עה"ת חיי שרה כד, מב.
12) לקו"ד ח"ד תשנה, ב ואילך.
13) סתנ"ו.

הי' שמח בו כו', והשני, שלא התנהג באופן המתאים לבן מלך, והי' במרחקים כו' (הן בגשמיות והן ברוחניות – לפי ערך הדרגא שהיתה נדרשת ממנו), הנה כאשר הבן השני חוזר ומתקרב אל המלך, הרי זה מעורר אצל המלך שמחה ותענוג הרבה יותר מאשר מהבן הראשון שלא נתרחק מעולם – אזי קיבל על עצמו לעשות בעלי תשובה.

ומזה מובן, שהחידוש של רבינו הזקן בתורת חסידות חב"ד הוא – עשיית בעלי תשובה.

ג. ועוד נקודה בזה:

ידוע שבכל מצוה ומצוה צריך להיות ענין של שמחה – שמחה של מצוה, וכמו"כ צ"ל ענין השמחה במצות התשובה, וכמשנ"ת בי"ט כסלו[14] שבתשובה צריכה להיות השמחה ביתר שאת וביתר עוז.

והנה, שמחה הנ"ל היא דבר נוסף על המצוה, ולא חלק מהמצוה עצמה. ולדוגמא: שמחה של מצוה בנטילת לולב – הנה המצוה עצמה היא נטילת לולב, ואילו השמחה היא בהוספה על עצם קיום המצוה, ששמח בעשיית המצוה[15]. וכן הוא בנוגע לתשובה – שהשמחה היא דבר נוסף על גוף המצוה.

אמנם, זהו רק בתשובה תתאה; אבל בתשובה עילאה – השמחה היא חלק מעצם ענין התשובה, כי: בתשובה תתאה יש גם תנועה של מרירות, וכמבואר באגה"ת[16] ש"ז"ש רז"ל במשנה[17] אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש .. והיא בחי' תשובה תתאה כו'", ורק לאח"ז צריך להיות ענין השמחה; משא"כ בתשובה עילאה, כיון "שהיא בשמחה רבה" (כמבואר באגה"ת[18]), הרי השמחה היא חלק מהתשובה עצמה.

ובנוגע לענינו:

כיון שאצל רבינו הזקן הי' הכל מיוסד על אהבת ישראל, הרי מובן, שכאשר רבינו הזקן עסק בעשיית בעלי תשובה, בודאי לא הסתפק בכך שתהי' אצלם תשובה תתאה, שיהיו זהירים ב"סור מרע ועשה טוב"[19] [שהרי ענין זה אינו חידוש שנתחדש אצלו ע"י שמיעת תורת המגיד הנ"ל, ובודאי הי' אצלו גם לפנ"ז, שהרי זוהי מצוה מפורשת בתורה: "הוכח תוכיח את עמיתך"[20]], אלא פעל שתהי' אצלם גם תשובה עילאה.

[וע"ד המדובר לעיל[21] אודות פתגם אדמו"ר האמצעי, שהתברך, שכאשר אברכים נפגשים יחדיו, ידברו ביניהם אודות יחודא עילאה. ודוגמתו בתשובה – תשובה עילאה].

ונמצא, שמצד החידוש של רבינו הזקן בעשיית בעלי תשובה גם בבחי' תשובה עילאה, ישנו גם העילוי שהשמחה היא חלק מהתשובה עצמה.

ד. כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שבהמשך להמדובר אודות ענין התשובה, הנה כאן המקום להמשיך בנוגע להמדובר בי"ט כסלו[22] אודות ה"סיום" על מסכת יומא בענין התשובה.

המשך ה"סיום" – נכלל בשיחת י"ט כסלו שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש חי"ז ע' 194 ואילך.

*

ה. כמו"כ דובר לעיל[23] אודות ההשתוות של תורה תפלה ותשובה, שיש בהם ב' קצוות: בתשובה – קצה התחתון הוא "עזיבת החטא בלבד"[24], ולאידך גיסא, יש בתשובה גם אריכות גדולה, עד לענין

14) סל"ט (תורת מנחם חנ"ה ע' 59).
15) ראה רמב"ם סוף הל' לולב.
16) פ"י.
17) ברכות רפ"ה.
18) פי"א.
19) תהלים לד, טו. לז, כז.
20) קדושים יט, יז.
21) שיחת ש"פ ויצא ס"ד (תורת מנחם חנ"ד ס"ע 294). וש"נ.
22) סכ"ז ואילך (תורת מנחם חנ"ה ע' 42 ואילך).
23) שיחת י"ט כסלו סכ"ט ואילך (תורת מנחם חנ"ה ע' 45 ואילך).
24) תניא אגה"ת פ"א.

הכפרה, ובאופן שנעשה קרוב וחביב יותר, כמ"ש הרמב"ם[25]. וכן בתורה – קצה התחתון הוא "פסוק אחד שחרית ופסוק אחד ערבית"[26], ששייך רק למי שאינו יכול ללמוד יותר; ולאידך גיסא, מי שיש ביכלתו כו', הנה אם מבטל אפילו רגע אחד, מגיע לו עונש חמור[27]. ועד"ז בתפלה יש ב' קצוות: יש תפלה קצרה, כמו "א־ל נא רפא נא לה"[28], ויש תפלה ארוכה, כמו תפלת משה – ארבעים יום[29].

וכמו"כ יש בכל א' מג' ענינים הנ"ל הן מחשבה והן דיבור (ענינים שבמחשבה וענינים שבדיבור): בתפלה – כוונת התפלה (מחשבה) ותפלה כפשוטה (דיבור). וכן בתשובה – עזיבת החטא (מחשבה) ווידוי (דיבור). ועד"ז בנוגע לתורה – ענין הדיבור, וענין ההבנה וההשגה.

וכמו"כ קשורים ג' הענינים דתורה תפלה ותשובה עם מספר ארבעים[30] – שזהו גם ששלשתם מתחילים באות ת', י' פעמים ארבעים – וקשורים עם ארבעים יום: תורה – ניתנה לארבעים יום[31]. וכן בתפלה – מצינו בגמרא[32] "מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר, והי' מאריך יותר מדאי, אמרו לו תלמידיו, רבינו, כמה ארכן הוא זה, אמר להם, כלום מאריך יותר ממשה רבינו, דכתיב בי'[33] את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'", שמזה מובן, שתפלה קשורה עם ארבעים יום. וכן בתשובה – שהענין ד"סלחתי כדברך"[34] נפעל בסוף הארבעים יום.

ולהעיר, שהארבעים יום בנוגע לג' הענינים דתורה תשובה ותפלה הם אותם ארבעים יום – ארבעים יום האחרונים, שבסיומם (ביוהכ"פ) ניתנו לוחות שניות, שזהו"ע התורה; ואז הי' גם שלימות ענין התשובה – "סלחתי כדברך"; וכמו"כ הי' אז גם ענין התפלה – שהרי הענין ד"סלחתי כדברך" נפעל ע"י תפלתו של משה שהתפלל שתתקבל ותועיל התשובה של בנ"י (שהרי משה עצמו לא הי' זקוק לענין התשובה).

ומאותם ארבעים יום נמשכו הענינים דתורה תשובה ותפלה לכל בנ"י עד סוף כל הדורות – שהרי התורה שיש בידינו היום היא מהלוחות השניות; וכן בנוגע לתשובה, ישנם עתה ארבעים ימי התשובה מר"ח אלול עד יוהכ"פ[35]; וכן בנוגע לתפלה – דכיון שלמדים מתפלת משה בנוגע לאריכות התפלה של תלמיד שהי' ריבוי זמן לאח"ז, בזמן התנאים, הרי מובן, שענין התפלה עתה קשור עם תפלת משה.

ונוסף לזה, ישנו גם הצד השוה בכל ג' הענינים דתורה תשובה ותפלה – שעל ידם נעשית מציאות חדשה: בתורה – "כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו"[36]. בתשובה – שעל ידה נעשה מרשע גמור, צדיק גמור[37]. ובתפלה – כיון שצריך לעמוד "כעבדא קמי מרי"[38], הרי הוא מציאות אחרת מכמו שהי' לפנ"ז.

ו. אמנם, נוסף על הצד השוה שביניהם, יש גם מעלה מיוחדת בכל א' מהם שאין בחבירו.

וע"ד שמצינו[39] בנוגע לר' אלעזר בן ערך ור' אליעזר בן הורקנוס, שתחילה אמרו "אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הורקנוס בכף שני', מכריע את כולם", ואח"כ אמרו "אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם, ואלעזר בן ערך בכף שני', מכריע את כולם", ולכאורה הרי זה דבר והיפוכו, שבתחילה אומרים שר"א בן הורקנוס שקול כנגד כל חכמי ישראל, כולל גם ר"א בן ערך, ואח"כ אומרים להיפך?! – אך הענין הוא, שכאשר מדובר אודות המעלה של "בור סוד שאינו מאבד טיפה", אזי ר"א בן הורקנוס מכריע את כולם, ואילו כשמדובר אודות המעלה של "מעין המתגבר", אזי ר"א בן ערך מכריע את כולם[40].

---

25) הל' תשובה פ"ז ה"ו.
26) מנחות צט, ב. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ה"ד ואילך. וש"נ.
27) סנהדרין צט, א. הל' ת"ת שם ה"ו. וש"נ.
28) בהעלותך יב, יג.
29) עקב ט, יח. שם, כה ובפרש"י. וראה ברכות לד, א.
30) ראה גם תורת מנחם חנ"ד ע' 327 ואילך.
31) עקב שם, ט־יא.
32) ברכות שם.
33) עקב שם, כה.
34) שלח יד, כ. וראה פרש"י עקב שם, יח.
35) פרש"י שם. פרדר"א פמ"ו. טואו"ח רסתקפ"א.
36) סנהדרין יט, ב. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת במדבר ג, א.
37) ראה קידושין מט, ב. או"ז סקי"ב. רמב"ם הל' אישות ספ"ח. טושו"ע אה"ע סל"ח סל"א.
38) שבת יו"ד, רע"א. וראה שו"ע אדה"ז סוסצ"ה.
39) אבות פ"ב מ"ט.
40) ראה פי' הרע"ב ותויו"ט שם.

ועד"ז בענינו – שיש מעלה מיוחדת בכל א' מג' הענינים דתורה תפלה ותשובה.

המעלה דתפלה לגבי תורה ותשובה:

לימוד התורה – צריך להיות באופן ש"כל עצמותי תאמרנה"[41], וכדאיתא בגמרא במסכת עירובין[42] שהתורה צריכה להיות "ערוכה ברמ"ח אברים", ואם לאו, ישנו עונש כו'. ונמצא, שבלימוד התורה ישנה מציאות האדם; זוהי אמנם מציאות של קדושה ושל תורה, אבל בכל זאת "מציאות".

וכן בתשובה – כיון שצריך להיות ענין של הזזה, שבשביל זה יש צורך בתנועה של חוזק ותוקף כו', ועד שצריך להתבטא בענין של מעשה בפועל, כמו "שישברו פספסיהם" (כמובא להלכה בשו"ע חו"מ[43]), הרי מודגשת כאן מציאותו של האדם.

משא"כ בתפלה – הרי צריך לעמוד "כעבדא קמי מרי", כך, שמתבטלת מציאותו לגמרי.

ובפרט ע"פ דרושי החסידות[44] שבהם מבואר שעיקר התפלה היא שמונה־עשרה, ואילו כל שאר הענינים שלפנ"ז, כולל גם ברכות ק"ש וק"ש הם רק הכנה לשמו"ע – הרי בשמו"ע מודגש ענין ביטול המציאות עוד יותר מאשר בק"ש*.

וכמו"כ יש מעלה בתשובה לגבי תורה ותפלה:

אמרו רז"ל[49] "שאלו להקב"ה כו' א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו", והיינו, שתשובה הו"ע שבא רק מצד הקב"ה, ולא מצד עניני המטה. וזוהי מעלת התשובה לגבי תורה, שניתנה למטה דוקא, ועאכו"כ לגבי תפלה, שענינה העלאה מלמטה למעלה – שלכן הנה כאשר אומרים בתפלה "יהי רצון", לא יודעים בוודאות שאכן יומשך ויקויים הדבר, כיון שזהו ענין שמצד המטה; משא"כ תשובה שהיא מצד הקב"ה דוקא, ולכן בכחה לפעול מה שתורה ותפלה אינם יכולים לפעול, ובפשטות – שהתשובה מתקנת ומשלימה מה שנחסר בתורה ותפלה, כיון שכל ענין התשובה הוא מצד הקב"ה.

ולכן, בכח התשובה לפעול שני ענינים – להוציא את האדם ממציאות של רשע גמור, ולעשותו למציאות של צדיק גמור.

ובזה גדלה מעלת התשובה יותר מתורה ותפלה, שפועלים רק ענין אחד: תורה – "כאילו ילדו", מהעדר המציאות למציאות (של תורה), ותפלה – "כעבדא קמי מרי", ממציאות להעדר המציאות; משא"כ תשובה פועלת שני הענינים: ביטול המציאות של רשע גמור, ועשיית המציאות של צדיק גמור.

ונקודת הענין – שמצד המטה אין אפשרות לפעול שני ענינים בחדא מחתא, וכמבואר בענין "הפקר ב"ד הפקר"[50], שכח הב"ד – מצד המטה – לפעול רק ענין אחד: להוציא דבר מרשותו של פלוני שיהי' הפקר, או להקנות מההפקר לרשותו של פלוני, אבל אין בכח ב"ד לפעול שני הדברים ביחד; אמנם,

*) כי, בק"ש שואל ומשיב מפני הכבוד כו'[45], ומותר לקרוץ בעיניו, וכמעשה דרב[46]. ומ"ש בשו"ע אדה"ז או"ח סס"ג ס"ז: "הקורא ק"ש לא ירמוז וכו'" – הרי מפורש הטעם "מפני שנראה כקורא דרך ארעי, והתורה אמרה .. עשה אותם קבע", ולא מצד ענין הביטול. וכן איתא שם, שלאחר פרשה ראשונה "מותר לצורך מצוה קצת"; משא"כ בשמו"ע, דצ"ל "כעבדא קמי מרי", בלי שום תנועות. ועיין ברכות לג, רע"א: "עומד לפני ממה"מ כו'". [וידוע דמאן דמחוי כו'[47]]. ולהעיר משו"ע אדה"ז סק"ד ס"ב: "עומד לפני המלך – אין לזוז ממקומו"[48].

41) תהלים לה, יו"ד.
42) נד, רע"א.
43) סל"ד ס"ל.
44) לקו"ת בלק עא, ג.
45) ברכות רפ"ב.
46) יומא יט, ב.
47) חגיגה ה, ב.
48) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 24 בשוה"ג. חט"ז ע' 18 הערה 58. חי"ז ע' 246 הערה 28.
49) יל"ש תהלים רמז תשב.
50) ראה אנציק' תלמודית ערך הפקר בי"ד ס"ב (כרך י ע' צט־ק). וש"נ. וראה גם תורת מנחם חל"ב ע' 176. וש"נ.

בנוגע לענין התשובה, כיון שזהו מצד הקב"ה ("שאלו להקב"ה כו'"), שמצדו אין מדידות והגבלות — יש בכחה לפעול שני ענינים ביחד: להוציאו ממציאות של רשע גמור, ולעשותו מציאות של צדיק גמור.

וכמו"כ יש מעלה בתורה לגבי תשובה ותפלה — שהרי "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"[51], כך, שענין התפלה וענין התשובה גופא בא ע"י התורה, והיינו, שאע"פ שענין התשובה הוא למעלה מענין התורה (כנ"ל שהתשובה מתקנת ומשלימה את החסרון שבתורה), הרי ענין התשובה גופא נתגלה ע"י התורה דוקא[52], וכיון שהתורה מגלה זאת, בהכרח לומר שבמובן מסויים יש מעלה בתורה לגבי תשובה ותפלה.

ז. אך עדיין צריך להבין: איך אפשר לומר שיש מעלה בתפלה לגבי תורה, בה בשעה שישנו דין שאלו שתורתם אומנותם פטורים מן התפלה[53], שמזה מוכח שתורה היא למעלה מתפלה, שלכן, אלו שתורתם אומנותם אינם זקוקים לענין התפלה?

אך הענין הוא — כמבואר במאמר של הצ"צ באוה"ת[54] על הפסוק[55] "עלה ראש הפסגה":

אמרו רז"ל[56] "גדולה תפלה יותר ממעשים טובים, שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו, אעפ"כ, לא נענה אלא בתפלה, שנאמר[57] אל תוסף דבר אלי, וסמיך לי' עלה ראש הפסגה", ופירש רש"י, "בדבר תפלה זו נתרציתי להראותך אותה", והיינו, שמשה רבינו זכה לראות את הארץ ע"י ענין התפלה דוקא.

"ויש להקשות, דהא קיי"ל .. דמי שתורתו אומנתו פטור מן התפלה, כרשב"י וחבריו, וא"כ, משה ודאי הי' תורתו אומנתו יותר גם מרשב"י ("שאין לך תורתו אומנתו יותר ממנו, שהרי התורה נקראת על שמו, תורת משה"), וא"כ, אכתי תקשי, נהי דגדולה תפלה יותר ממע"ט, הא משה לבד מע"ט הי' תורתו אומנתו דפטור מן התפלה", וא"כ, למה לא הי' יכול לפעול הענין דראיית הארץ ע"י התורה, אלא הוצרך לתפלה דוקא?

ו"ע"כ צ"ל דנהי דמי שתורתו אומנתו פטור מן התפלה, פטור דוקא, אבל עכ"ז אין זה כמו שהתפלל ג"כ, ר"ל אם הוא צריך לבקש דבר, כמו משה שנצרך לבקש שיכנס לארץ, צריך תפלה דוקא, ולא ע"י שתורתו אומנתו, שע"י התפלה דוקא יוכל לפעול שינוי רצון למעלה מבחי' התורה .. ולכן משה רבינו .. הוצרך לתפלה, ואתחנן, ועי"ז נתרצה לו להראותה אותה, ובלא התפלה י"ל לא הי' נפעל כן".

ועפ"ז מתורצת גם השאלה בנוגע למי שתורתו אומנתו שפטור מן התפלה, הרי יש מצות עשה מן התורה "שיהא אדם .. שואל צרכיו כו'" (כמ"ש הרמב"ם[58]), ואם הוא פטור מן התפלה, איך יקיים מצוה זו — כי, אכן כאשר צריך לאיזה דבר, חייב לבקש ולהתפלל, ולא יוכל לפעול זאת ע"י לימוד התורה, "ולא אמרו שפטור מן התפלה אלא כשאין צריך לבקש דבר, דאעפ"כ חייב להתפלל, על זה מהני מה שתורתו אומנתו שאין צריך להתפלל".

ולהעיר, שהמבואר כאן בענין שמי שתורתו אומנתו פטור מן התפלה, שהדיוק בזה הוא "פטור דוקא, אבל עכ"ז אין זה כמו שהתפלל" — אינו כמו המבואר בדא"ח במ"א[59], שזהו לפי שיש בכלל מאתיים מנה, והיינו, שבכח התורה לפעול מה שנפעל ע"י התפלה.

ובתיווך הדברים יש לומר, שתלוי מהו הענין שצריכים לפעול ולהמשיך, והיינו, שיש ענינים שיכולים לפעול גם ע"י התורה, וכמו בנוגע לענין הגשמים, שחוני המעגל פעל זאת ע"י תפלה[60], ואילו רשב"י

---

51) קידושין מ, ב. וש"נ.
52) ראה המשך תער"ב ח"ג ע' א'תח. וראה גם לקו"ש חי"ח ע' 121. וש"נ.
53) שבת יא, א.
54) ואתחנן ס"ע קלו ואילך. וראה גם תורת מנחם חמ"ו ע' 192.
55) ואתחנן ג, כז.
56) ברכות לב, ריש ע"ב. יל"ש ואתחנן עה"פ (רמז תתטו).
57) שם, כו.
58) הל' תפלה פ"א ה"ב.
59) ראה סידור (עם דא"ח) שער הק"ש עה, א ואילך. הובא באוה"ת שם ע' צג. ע' שפג. סה"מ תרכ"ט ע' ה. ע' רלא. ס"ע רמז ואילך. ע' שיג. ועוד.
60) תענית כג, א.

פעל זאת ע"י אמירת תורה על הפסוק[61] "הנה מה טוב ומה נעים גו'"[62], ואז אין צורך בענין התפלה, כיון שבכלל מאתיים מנה; ויש ענינים שאי אפשר לפעול ע"י התורה, כי אם ע"י התפלה דוקא, כמו הענין דראיית הארץ, שכדי לפעול זאת הוצרך משה לענין התפלה דוקא.

ח. ונחזור לענינו – שהחידוש של רבינו הזקן הוא הענין של עשיית בעלי תשובה.

וכיון שענין התשובה פועל ומשפיע על כל התורה ומצוותי', וכמבואר[63] בדיוק לשון חז"ל[64]: "תשובה ומעשים טובים", שצריך להיות הקדמת התשובה, ועי"ז נעשים המעשים טובים ומאירים, וכפי שרואים בפשטות שקיום התומ"צ קודם עשיית התשובה אינו דומה לכמו שהוא לאחרי עשיית התשובה – נמצא, שהחידוש של רבינו הזקן בעשיית בעלי תשובה פעל עילוי בכללות קיום התומ"צ.

והענין בזה:

רבינו הזקן מבאר בהלכות תלמוד תורה[65], שללא הקדמת התשובה, הנה "כל התורה ומצות שאדם עושה בעודו רשע .. מוסיף כח בקליפות כו'", אלא שאעפ"כ "אין לו למנוע מלעסוק", כי, "כשיחזור אח"כ בתשובה .. כמ"ש[66] כי לא ידח ממנו נדח, אזי מוציא מהקליפה כל התורה והמצות כו'".

וכן מבואר בתניא[67] ש"אי אפשר לרשעים להתחיל לעבוד ה' בלי שיעשו תשובה על העבר תחלה, לשבר הקליפות שהם מסך מבדיל ומחיצה של ברזל המפסקת בינם לאביהם שבשמים כו'".

וכל זה – בנוגע לתשובה על חטאים ועוונות כו', תשובה תתאה;

ועאכו"כ בנוגע לתשובה עילאה – כאמור לעיל (ס"ג) שכיון שפעולתו של רבינו הזקן היתה מצד אהבת ישראל, בודאי פעל גם את הענין דתשובה עילאה – שכיון שגדלה מעלתה באין ערוך לגבי תשובה תתאה, הרי גם העילוי שפועלת בכללות התומ"צ [כמבואר באגה"ת[68] שתשו"ע צריכה להתבטא בכל הקווין דתורה תפלה וגמ"ח, וזוהי תכליתה של תשו"ע] הוא למעלה באין ערוך מהעילוי שנפעל בתומ"צ ע"י תשובה תתאה.

ט. וכל זה קשור גם עם הענין ד"פדה בשלום"[69]:

הענין ד"בשלום" הוא – ב' שלום[70], כמ"ש[71] "שלום שלום לרחוק ולקרוב", "לרחוק שנעשה קרוב"[72], שזהו ענין התשובה, שעי"ז נעשה ענין השלום כפשוטו, וכן גם "שלום" מלשון שלימות[73], כי, ע"י התשובה, ובפרט תשובה עילאה, נעשית שלימות בכל ג' הקוין דתורה עבודה וגמ"ח.

ועי"ז נעשה הענין ד"פדה בשלום נפשי", כמארז"ל[74] "כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הציבור .. כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם",

– כפי שהי' אצל רבינו הזקן, ועד"ז אצל שאר רבותינו נשיאינו, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר, וכמודגש גם בכך שבי"ב תמוז אמר פעם מאמר ד"ה פדה בשלום נפשי[75] –

ועד לשלימות הענין ד"פדה בשלום נפשי" – כאשר "יעלה הפורץ לפנינו"[76], בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

61) תהלים קלג, א.
62) זח"ג נט, ריש ע"ב.
63) ראה לקו"ת מטות פב, א. דרושי שמע"צ פה, א. שה"ש יז, ג. וראה גם תורת מנחם חל"ז ע' 141. וש"נ.
64) ברכות יז, א. אבות פ"ד מי"ז. ועוד.
65) פ"ד ה"ג.
66) ע"פ שמואל־ב יד, יד.
67) פי"ז.
68) פ"ט־י.
69) תהלים נה, יט. וראה בהנסמן בהערה 5.
70) ראה תורת מנחם סה"מ כסלו ע' קנ. וש"נ.
71) ישעי' נז, יט.
72) ראה ברכות לד, ב.
73) ראה לקו"ת ראה ל, רע"ג. ובכ"מ.
74) שם ח, רע"א.
75) תש"ג; תש"ט (סה"מ תש"ג ע' 184 ואילך; תש"ט ע' 183 ואילך).
76) ע"פ מיכה ב, יג. וראה ב"ר פפ"ה, יד ובפרש"י שם. אגדת בראשית ספס"ג.

י. בהמשך להמדובר לעיל (ס"ה) אודות מספר ארבעים שישנו בתורה ובתפלה ובתשובה — יש להוסיף, שבזה גופא ישנו הענין דמ"ם פתוחה ומ"ם סתומה, וכדברי הגמרא[77]: "מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה, מאמר פתוח מאמר סתום", וכמבואר במפרשים[78] שענינם בתורה הוא גליא דתורה וסתים דתורה (נוסף לכך שבתורה ישנו ענין הדיבור — גליא, וענין ההבנה וההשגה — סתים).

וענין זה ישנו גם בתפלה ובתשובה:

בתפלה — ישנו ענין הדיבור וענין המחשבה, והרי דיבור הו"ע הגילוי — מאמר פתוח, ומחשבה הו"ע ההעלם — מאמר סתום.

ובפרטיות יותר — יש במחשבה גופא מאמר פתוח ומאמר סתום: הכוונה הכללית ד"דע לפני מי אתה עומד"[79] ופירוש המילות ע"ד הפשט — מאמר פתוח, והכוונות שע"פ הסוד — מאמר סתום (ובזה גופא — הענין ד"אני מתפלל לדעת זה התינוק"[80] — מאמר פתוח, ופרטי הכוונות — מאמר סתום).

וכפי שמצינו בגמרא[81] "כך הי' מנהגו של רבי עקיבא, כשהי' מתפלל עם הצבור, הי' מקצר כו', וכשהי' מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת כו'", מצד ריבוי הכוונה כו', שמזה מוכח שבמחשבה גופא ישנם חילוקי דרגות כו'.

וכן יש בתשובה מאמר פתוח ומאמר סתום: "עזיבת החטא בלבד", שזהו דבר הגלוי — הרי זה מאמר פתוח; ואילו התשובה דר' אלעזר בן דורדיא — שאינה עזיבת החטא בלבד, או הרהור תשובה, אלא אריכות ההתבוננות בענין שמים וארץ כו' (כמבואר בגמרא[82]) — הרי זה מאמר סתום.

וזהו שמצינו בנוגע לתשובה של ראב"ד ש"בכה רבי ואמר יש קונה עולמו כו' בשעה אחת"[82] — דלכאורה אינו מובן: למה "בכה רבי", וכי מי מעכב בעדו להגיע בעצמו לדרגא זו?!

וכן צריך להבין בנוגע למארז"ל[72] "במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד שם" — דלכאורה, לאחרי שצדיקים יודעים גודל העילוי של בעלי תשובה, למה לא יגיעו בעצמם למדריגה זו?!

אך הענין הוא — שכאשר מדובר אודות תשובה באופן של עזיבת החטא בלבד, הרי זה שייך לכאו"א, משא"כ כאשר מדובר אודות מדריגת התשובה של ראב"ד, שלא הסתפק בהרהור תשובה בלבד, אלא באריכות ההתבוננות כו', הרי זה ענין שאינו שייך לכאו"א, וכנ"ל שזהו ענין מאמר סתום שבמחשבה.

ולאידך גיסא — הנה גם בעזיבת החטא גופא ישנם ב' הענינים דסתים וגליא: הרהור תשובה במחשבה, שזהו ענין סתום, שלכן, המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור, הרי היא ספק מקודשת[37], כיון שלא יודעים בבירור אם הרהר תשובה; ונוסף לזה ישנו ענין הוידוי, בדיבור, שהוא בגילוי (פתוח).

וכן בוידוי (תשובה בגילוי) גופא יש ב' הענינים דסתים וגליא: אריכות הוידוי, או רק בתיבה אחת — "חטאתי". וכמו בענין הדיבור (גילוי) שבתפלה — תיבות ספורות, "א־ל נא רפא נא לה", או אריכות התפלה במשך ארבעים יום (כנ"ל ס"ה).

יא. ויש מעלה מיוחדת בפנימיות התורה — שיש בה כל ג' הענינים דתורה תפלה ותשובה:

ענין התורה — כפשוטו — שהרי זוהי פנימיות התורה;

ענין התפלה — שהרי תפלה, מלשון התופל[83], הו"ע החיבור, והרי עיקר החיבור עם הקב"ה נעשה ע"י פנימיות התורה, כי, ע"י נגלה דתורה נעשה החיבור של גליא שבישראל עם גליא דקוב"ה, ואילו ע"י פנימיות התורה נעשה החיבור של סתים שבישראל עם סתים דקוב"ה[84];

---

77) שבת קד, א.
78) פרש"י שם. הובא ונת' בשל"ה בית הגדול בסופו (לז, ב ואילך).
79) ראה ברכות כח, ב.
80) ראה שו"ת הריב"ש סקנ"ז. הובא ונת' בסהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה רפ"ח (דרמ"צ קיז, ב).
81) שם לא, א.
82) ע"ז יז, סע"א.
83) ראה תו"א תרומה עט, סע"ד. ובכ"מ.
84) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' תקלה.

וענין התשובה – שעיקר ענינה הוא כמ"ש[85] "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", שזהו כל ענין החסידות, וכאמור לעיל בנוגע לרבינו הזקן – מייסד תורת חסידות חב"ד – שעבודתו היתה לעשות בעלי תשובה.

וזהו מה שצריכים לפעול עתה – להביא את ענין החסידות לכאו"א מישראל, כיון שכאו"א שייך לזה. וכמבואר ברמב"ם[86]: "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם וכו'", התבוננות בגדלות הבורא, כמ"ש[87] "דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם", שזהו כל ענין החסידות. ובפרט לאחרי פטרבורג, שהרי החידוש של י"ט כסלו הוא שאז נעשה הענין דתורת החסידות באופן אחר לגמרי, ביתר הבנה והשגה כו', כמבואר בתורת שלום[2].

וזהו ענין הפצת המעיינות (להביא אותם) חוצה, ואז – קא אתי מר[88], ביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

יב. מאמר (כעין שיחה) ד"ה פדה בשלום נפשי.

* * *

יג. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק[89] "וכל בנותיו", "רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום. רבי נחמי' אומר כנעניות היו, אלא מהו וכל בנותיו, כלותיו, שאין אדם נמנע[90] מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו",

– שהקושי בפסוק הוא: (א) מי הם "כל בנותיו" – מספר גדול, (ב) מדוע לא נזכר בכתוב אודות כלותיו, שבודאי גם הן באו לנחמו? והתירוץ: "אחיות תאומות .. ונשאום". אבל כיון שקשה לומר שנשאו אחיות מן האב, שהרי מסתבר שקיימו כל המצוות, לכן מוסיף ומפרש ש"בנותיו" הן "כלותיו".

וההתאמה לשיטתייהו של ר"י ור"נ[91]: ר"י מתעכב על כללות ענין נישואי השבטים בהתאם לרצון האבות שבניהם לא ישאו נשים מבנות כנען; ור"נ מתעכב על פירוש התיבה הפרטית "כל בנותיו", שמשמעותה שהיו ב' סוגי בנות: בנות וכלות –

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[92] בלקו"ש ח"ה ע' 261 ואילך.

* * *

יד. [לאחרי השאלות בפירוש רש"י צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א להכריז אודות ה"מלוה מלכה" לטובת "חדרי תורה אור", ואח"כ התחיל לנגן הניגון "ופרצת". ואח"כ אמר:]

בהמשך להמדובר לעיל אודות ענין התשובה, יש להתעכב גם אודות לשון רבינו הזקן בהתחלת אגה"ת[93]: "שלשה חילוקי כפרה הם ותשובה עם כל אחד", אף שלשון הברייתא[94] הוא "ותשובה עם כל אחד ואחד"?

---

85) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ר"פ האזינו. ובכ"מ.
86) הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב.
87) דברי הימים־א כח, ט. וראה תניא קו"א קנו, ב.
88) אגה"ק דהבעש"ט (כש"ט בתחלתו. ובכ"מ).
89) פרשתנו לז, לה.
90) בנוגע לדיוק הלשון "שאין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו", ולא "דרך אדם לקרוא כו'" (לקו"ש שבפנים הערה 4) – נזכר גם מ"ש רש"י במסכת שבת (כג, ב) בסוגיא דחנוכה בענין "הרגיל בנר הויין לי' בנים תלמידי חכמים" ("דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה"): "דחתנו כבנו", וא"כ, בפשוטו של מקרא בודאי הי' רש"י יכול לכתוב בפשטות ש"חתנו כבנו".
91) ראה גם תורת מנחם חנ"ד ע' 67 ואילך. וש"נ.
92) בשילוב המשך הביאור בשיחת ש"פ ויגש, ושיחות חורף תשכ"ח.
93) מכאן עד סוף הסעיף – נדפס בלקוטי ביאורים בספר התניא (קאָרף) ח"ב ע' לז.
94) יומא פו, א.

והביאור בזה:

הלשון "כל אחד ואחד" מתאים על מספר שאינו פחות מארבע, כי: "אחד ואחד" הם שנים, ו"כל" מרבה לא פחות משתים. וכיון שכאן מדובר אודות "שלשה חילוקי כפרה", לכן כותב רבינו הזקן "עם כל אחד", שמורה על שלש דברים: "אחד", ו"כל" – עוד שתים.

ומ"ש בברייתא "עם כל אחד ואחד" – הרי זה לפי שבברייתא מדובר גם אודות חילול השם (אע"פ שאין זה נכלל במנין ד"שלשה חילוקי כפרה"), שגם על זה צ"ל תשובה; אבל באגה"ת, שאינו מביא את הענין של חילול השם, כותב "עם כל אחד".

טו. וכן יש לחזור ולהדגיש גם את הצורך בענין השמחה בעבודת התשובה – כמוזכר לעיל (ס"ג) מ"ש באגה"ת שתשובה עילאה "היא בשמחה רבה", ומוסיף: "שצריך להיות כל ימיו בתשובה עילאה שהיא בשמחה רבה", שמזה מובן, שרבינו הזקן מפרש במארז"ל שצ"ל "כל ימיו בתשובה"[95], שהכוונה היא ל"תשובה עילאה".

וכאמור לעיל שהשמחה שבענין התשובה היא בהוספה על כללות ענין השמחה בעבודת ה', כמ"ש[96] "עבדו את ה' בשמחה", ששמחה זו היא בהוספה על עצם הענין, ואילו בתשובה, הרי עצם הענין דתשובה עילאה הו"ע של שמחה רבה.

וכל זה – מלבד החילוק בהשמחה עצמה, בדוגמת החילוק שבין צדיקים ובעלי תשובה, וכנ"ל (ס"ב) במשל המגיד משני בני המלך, שהשמחה אצל בעל תשובה היא באופן אחר לגמרי.

טז. בהמשך להמדובר ב"סיום" (הנ"ל ס"ד) בענין ג' חילוקי כפרה שמביא רבינו הזקן באגה"ת[24], שבהם נכללים רק הענינים שהכפרה עליהם היא מחיים (משא"כ חילול השם, שהכפרה היא ע"י מיתה), כיון שהכוונה היא שתהי' נשמה בגוף דוקא, ובפרט ע"פ תורת החסידות, החל מהבעש"ט, שמדגישים את הענין ד"עזוב תעזוב עמו"[97], לברר ולזכך את הגוף, ולא לשברו[98] – הוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א:

ענין זה קשור במיוחד עם י"ט כסלו – כידוע הסיפור[99] שה"שר" שאל את רבינו הזקן מהו פירוש הדברים שהקב"ה שאל את אדה"ר "איכה"[100], ורבינו הזקן ביאר לו, שהקב"ה שואל אצל כל אדם: "איכה", מה פעלת למטה בעוה"ז כו', וענין זה הציל את רבינו הזקן מ"כלות הנפש" – שבזה מודגש שהכוונה היא שתהי' נשמה בגוף דוקא.

[ולהעיר גם ממאמר הבעש"ט[101], שהי' יכול לעלות בסערה השמימה כמו אליהו הנביא[102], אלא שרצה לקיים את הענין ד"עפר אתה ואל עפר תשוב"[103] – שזהו ענין בירור התחתון (עפר) דוקא. ואין זה סתירה לכך שאצל אליהו הנביא הי' ענין העלי' בסערה השמימה – כי, יש צדיקים שהעבודה שלהם אינה בבירור התחתון כו'.

וכמו"כ בנוגע לרבינו הזקן, מייסד תורת חסידות חב"ד – שרצה להפיץ את תורת החסידות, ולהעמיד דור בריא שילך לקראת משיח, וכיון שכן, הרי מובן שצריך לשמור על בריאות הגוף, וכמ"ש הרמב"ם[104] "היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא", ואין לערוך תעניות וסיגופים, וכמבואר גם בא' המכתבים שנדפסו במאה שערים[105]].

ונקודת הדברים – שהכוונה אינה בענין הרצוא כו'. זוהי אמנם עלי', אבל לא זו היא הכוונה.

---

95) שבת קנג, א.
96) תהלים ק, ב.
97) משפטים כג, ה. וראה כתר שם טוב בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).
98) נדפס בלקו"ש חי"ז ע' 199 ואילך.
99) ראה שיחת י"ט כסלו תרח"ץ ס"ב (סה"ש תרח"ץ ע' 249 ואילך). וראה גם שיחת י"ט כסלו תשח"י בתחלתה (תורת מנחם חכ"א ע' 206 ואילך). וש"נ.
100) בראשית ג, ט.
101) ראה כש"ט בהוספות סש"א. וש"נ.
102) מלכים־ב א, יא.
103) בראשית שם, יט.
104) הל' דעות רפ"ד.
105) ס"ח. ולאח"ז באג"ק אדה"ז ע' סד ואילך.

וזהו גם הביאור בהמוזכר לעיל (ס"י) אודות תשובת ראב"ד, ש"בכה רבי ואמר יש קונה עולמו כו' בשעה אחת", אף שלכאורה הי' יכול לעשות כמותו – כי, תכלית הכוונה היא להשאר למטה בגוף ולפעול בעולם, ולכן לא רצה רבי לעסוק בעבודה כזו שתביא למעמד ומצב ש"יצתה נשמתו". וכאשר רואים את אופן הנהגתו של רבי – רבי יהודה הנשיא – צריכים ללמוד מזה ולנהוג כמותו, מתוך ידיעה שהכוונה היא לפעול בעולם.

ולכן, כאשר רבינו הזקן מתחיל את אגרת התשובה – שזהו ענין השייך לכאו"א, וכמודגש בשם "אגרת התשובה", שזוהי "אגרת" (מכתב) שנשלחת לכאו"א[106] – אינו מונה ב"חילוקי כפרה" את הענין דחילול השם שכפרתו היא ע"י מיתה, כיון שתכלית הכוונה היא להיות נשמה בגוף למטה דוקא, והיינו, שענין המיתה אסור שיהי' אפילו בדקות, ולא כמו שאר חילוקי כפרה שיכולים להיות בדקות עכ"פ (שהרי "ברשיעי לא עסקינן"[107]).

וע"י אגרת התשובה פעל רבינו הזקן ענין זה בכאו"א מישראל. וכמו בנוגע למ"ש בפ"ב: "ועל יסוד זה לימד האריז"ל לתלמידיו עפ"י חכמת האמת מספר הצומות כו'", שלכתחילה הי' זה ענין ששייך לתלמידי האריז"ל בלבד, ורבינו הזקן פעל שענין זה יהי' שייך לכאו"א מישראל, שלכן קבעו באגרת התשובה (כמשנ"ת בהתוועדות שלפנ"ז[108]).

יז. וע"פ מארז"ל[109] "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה" – הרי מובן, שע"י העסק ב"תורת התשובה", שזהו תוכן לימוד אגרת התשובה, פועלים את הגאולה ע"י משיח צדקנו, כי, כאשר ישראל עושין תשובה, "מיד הן נגאלין"[110].

אמנם, לעת עתה נמצאים עדיין במעמד ומצב ש"מפני חטאינו גלינו מארצנו"[111], ובמילא ישנו הענין ד"ויתאבל"[112], ויש צורך בענין הנחמה ע"י הקב"ה.

וכמבואר[113] בענין "נחמו נחמו עמי"[114], שכאשר הקב"ה אומר לנביאים, אתם נביאי נחמו את עמי – אזי "ותאמר ציון עזבני ה'"[115], והיינו, שבנ"י אינם מסתפקים בנחמה שע"י הנביאים; הנביא הוא אמנם במדריגה נעלית ביותר כו', וישמעו ממנו דברי התעוררות וכו', אבל בנוגע לנחמה על הגלות – הנה כשם שענין הגלות בא ע"י הקב"ה בעצמו, כך צריכה להיות גם הנחמה ע"י הקב"ה בעצמו. ואכן כנס"י פועלת שהקב"ה חוזר ואומר "אנכי אנכי הוא מנחמכם"[116] – לא רק ע"י הנביאים, אלא "אנכי", וב"פ "אנכי", באופן נעלה יותר ממ"ת (כללות ענין התומ"צ) שבו נאמר פעם אחת "אנכי"[117], והיינו, לפי שהנחמה באה ע"י עבודת התשובה שלמעלה מהתומ"צ[118], שהיא מצד הקב"ה בעצמו – "שאלו להקב"ה כו'"[49].

אך צריך לידע שענין האבילות הוא רק על החי ("אין אדם מקבל תנחומין על החי"[119]) – שלכן, יצחק, שהי' יודע שהוא חי, לא הי' מתאבל, ורק הי' בוכה מפני צרתו של יעקב (וכן הקב"ה, שלא הי' יכול לגלות לו כו')[120] – כי, גם כאשר נמצאים בגלות, צריך לידע, שעיקר מציאותו של היהודי, שזוהי נשמתו, אינה בגלות, כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[121], שהנשמה מעולם לא הלכה לגלות, כי אם הגוף בלבד, שאינו אלא טפל. וענינו בעבודה – שכל איש ישראל מצד פנימיותו הוא צדיק גמור, אלא ש"תקפו יצרו הרע" (כמ"ש הרמב"ם[122]), שהוא טפל בעלמא, ואפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון[123]. אבל הכוונה היא – שגם מצד הגוף הטפל יהי' ענין של נחמה, ע"י התשובה כו'.

---

106) ראה גם לקוטי ביאורים שם ס"ע ה ואילך.
107) ראה יומא ו, א. וש"נ.
108) שיחת ש"פ וישלח סי"ז ואילך (תורת מנחם חנ"ד ע' 338 ואילך).
109) מנחות בסופה. ועוד.
110) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.
111) נוסח תפלת מוסף דיו"ט.
112) פרשתנו שם, לד.
113) ראה תורת מנחם חמ"ז ע' 339. וש"נ.
114) ישעי' מ, א.
115) שם מט, יד.
116) שם נא, יב.
117) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו.
118) ראה לקו"ת דרושי ש"ש סה, ב ואילך. ובכ"מ.
119) פרש"י פרשתנו שם, לה.
120) פרש"י שם, לג-לה.
121) סה"ש תרפ"ז ע' 169. וש"נ.
122) הל' גירושין ספ"ב.
123) חגיגה בסופה. וש"נ.

ולהעיר, שאצל נשמות הגבוהות אין ענין של גלות כלל,

— וכמו בנוגע ליעקב עצמו, שמצדו הי' מוכן לילך יחד עם עשו "לשפוט את הר עשו"[124], וכל העיכוב הי' רק בגלל ש"הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד וגו'"[125], והיינו, שבשבילם הרי זו עבודה יותר מדי מהירה, שעלולה לגרום "כלות הנפש", אבל יעקב מצדו הי' מוכן כבר לענין הגאולה —

וכדאיתא בפלח הרמון[126] בשם רבינו הזקן, "שלפני נשמות הגבוהות כמו רשב"י לא נחרב הבית כלל כו'". — בודאי ידע רבינו הזקן שסוגיא ערוכה היא במסכת שבת[127] שרשב"י הוצרך להתחבא במערה וכו', ואעפ"כ אמר שאצלו לא הי' חורבן כלל!

אמנם, הכוונה היא שיהי' ענין הגאולה לא רק אצל יעקב אבינו, רבי יהודה הנשיא ורבינו הזקן, אלא גם אצל כאו"א מישראל, אך כיון שאין בכחו לקבל זאת, כאמור ש"ודפקום גו'", לכן ישנו עדיין ענין הגלות.

ואעפ"כ, צריך לדעת שזוהי אבילות על החי, כיון שעיקר מציאותו של יהודי — הנשמה — אינה בגלות (כנ"ל), והכוונה היא — ש"יקומו לנחם", ע"י עבודת התשובה.

יח. (לאחרי הביאור בפירוש רש"י, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

כיון שעומדים ליכנס לימי חנוכה, הנה יה"ר שיומשכו כל הברכות וההשפעות באופן דמוסיף והולך ואור, כהוראת ימי חנוכה.

ויקויים היעוד[69] "פדה בשלום נפשי", כמארז"ל[74] "כל העוסק כו' כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם", ולא רק באופן ד"כאילו פדאני", בכ"ף הדמיון, כפי שנמשך כבר 1900 שנה... אלא "פדאני" בפועל ממש.

ויהי' הענין ד"מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם"[128], כמבואר בתורה אור[129] שענין הגלות הוא בדוגמת ענין החלום — "היינו כחולמים"[130], ו"מקץ .. חולם" היינו שנעשה סוף לחלום הגלות, ויקויים מ"ש[131] "ויקץ כישן הוי'", ואז יומשכו כל ההמשכות כו', עד לקיום היעוד "יעלה הפורץ לפנינו"[76], בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן ניגון שמחה, ועמד מלוא קומתו ורקד על מקומו בשמחה רבה.

לאחר אמירת ברכה אחרונה, נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א את המשקה והמזונות, ואמר, שמסתמא יערכו התוועדות נוספת עוד לפני חנוכה, וימשיכו אותה בימי חנוכה.

לאחר תפלת מנחה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "ואני אבטח בך"].

---

124) עובדי' בסופו.
125) וישלח לג, יג.
126) שמות ע' ז.
127) לג, ב.
128) ר"פ מקץ — בקרה"ת שבתפלת מנחה.
129) פרשתנו כח, ג ואילך.
130) תהלים קכו, א.
131) שם עח, סה.

בס"ד. שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, אדר"ח טבת, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין.

א. דובר אודות ההפטרה דשבת חנוכה כשחל בר"ח – שקו"ט אם צריך להוסיף[1] גם פסוק ראשון ואחרון של הפטרת "השמים כסאי", ופסוק ראשון ואחרון של הפטרת "מחר חודש" (שהרי יש סברא לומר שרק בשבת ר"ח מוסיפים פסוק ראשון ואחרון מהפטרת מחר חודש, דכיון שב' ההפטרות הם בענין ר"ח, חד ענינא, אין זה נחשב לדילוג מנביא לנביא, משא"כ בשבת חנוכה ור"ח, אין לדלג מנביא לנביא בענין אחר; וכן יש לחלק בין הוספת ב' פסוקים, פחות מג' פסוקים דהוי קריאה חשובה, להוספת ד' פסוקים, ב' פסוקים דהשמים כסאי וב' פסוקים דמחר חודש) – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חל"ה ע' 187 ואילך.

ב. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

ובכל אופן, ידוע מה שאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר[2] בנוגע להגדה, שלפני שעושים פעולה מסויימת, יש להסתכל בתוך ההגדה, והיינו, שלא די לעיין בספרים שבהם יש שקו"ט בענינים אלו, אלא יש להסתכל היכן שנרשם מה צריך לעשות בפועל, בסידור וכו'.

ובנדו"ד: מפורש להדיא בלוח של כולל חב"ד בירושלים, שלאחרי אמירת ההפטרה דשבת חנוכה, מוסיפים הפסוקים של ר"ח[3]. והיינו, שכן הוא המנהג בירושלים מכמה דורות, ומנהג ישראל תורה הוא[4]. ובמילא, כל זמן שלא ימצאו מפורש שאין להוסיף הפסוקים דר"ח, יש להתנהג ע"פ מ"ש בלוח של כולל חב"ד.

וכיון שהוזכר אודות הלוח של כולל חב"ד בירושלים – הרי זה קשור עם המדובר לאחרונה במאמרים[5] אודות "פרזות תשב ירושלים"[6], ועד שלא זו בלבד שירושלים עומדת במקומה באופן של "פרזות", אלא יתירה מזה, שמתפשטת בכל ארץ ישראל, כמארז"ל[7] עתידה ירושלים שתתפשט בכל ארץ ישראל, ועתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות, בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו.

* * *

1) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שהסתפק בכך, ולכן לא הוסיף פסוקים אלו, כי, אם אין צריך להוסיפם, תחשב ההוספה להפסק בין הברכות.

2) סה"ש תש"ד ע' 92.

3) בהמשך הדברים (בהתחלת השיחה הבאה) התרעם כ"ק אדמו"ר שליט"א על כך שאף א' (כולל גם אלו שתפקידם להיות מורי הוראה בישראל) לא העיר על זה.

והוסיף, שבעבר הי' נוהג לעורר על ענינים הדורשים תיקון, עד שנוכח שאין הדברים פועלים פעולתם, כך, שזהו ענין של "דברים בטלים", והיינו, שעם היותם דברים טובים [ובודאי לא דברים אסורים או מאוסים ח"ו, כפי שמאריך הרמב"ם (בפיהמ"ש אבות פ"א מי"ז) בביאור פרטי חלקי הדיבור], הרי אין בהם תועלת; לכל היותר רושמים את הדברים ושולחים לכל קצוי תבל, אבל אין בזה תועלת לאף אחד – לא לשומע, לא לרושם, ולא למקבל הרשימה.

ואף שישנו הציווי "הוכח תוכיח את עמיתך" (קדושים יט, יז), "אפילו מאה פעמים" (ב"מ לא, א. וש"נ) – הרי זה בגלל שבסופו של דבר (לאחרי מאה פעמים) יפעלו הדברים פעולתם, משא"כ בנדו"ד, שגם לאחרי מאה פעמים לא יפעלו הדברים, כי, כשרואים שבפעם הראשונה יש איזה הזזה, יש תקוה שלאחרי מאה פעמים יתוקן הדבר בשלימות, אבל כשרואים שאין הזזה ושינוי כלל, הרי טבע הדברים שכך ישאר ללא שינוי (כמובן מדברי הירושלמי (ברכות פ"א ה"א) בנוגע לשמים והארץ שהם "חזקים כיום הבראם", שמזה מוכח שישארו לעולם ללא שינוי, כי, כל דבר שמשתנה במשך הזמן, מתחיל להשתנות מתחלת בריאתו, כמ"ש הבחיי (ראה במאמר פ"ד (תורת מנחם חנ"ה ריש ע' 93). וש"נ) שהתינוק משעה שנולד מתחיל להתייבש, וכיון שהשמים והארץ לא נשתנו מתחלת בריאתם (חזקים כיום הבראם), לא ישתנו לעולם).

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכיון ששבת "אין עצב בה" (ראה ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד. הובא בתוס' מו"ק כג, ב), אין להאריך בענינים כיו"ב, כי אם לדבר אודות ענינים המשמחים.

4) ראה תוד"ה נפסל – מנחות כ, ב. מהרי"ל – הובא ברמ"א יו"ד סשע"ו ס"ד. מנהגים ישנים מדורא ע' 153. שו"ע אדה"ז או"ח סוסק"פ. סתל"ב סי"א. סתנ"ב ס"ד. סתצ"ד סט"ז. ועוד.

5) ד"ה אר"א מ"ד צדקת פרזונו די"ט כסלו פ"ג ואילך; ד"ה פדה בשלום דש"פ וישב פ"ב ואילך (תורת מנחם חנ"ה ע' 6 ואילך; ע' 65 ואילך).

6) זכרי' ב, ח.

7) ראה ספרי דברים בתחלתו. יל"ש ישעי' רמז תקג. לקו"ת מסעי פט, ב.

ג. בנוגע לענין האור – שזהו עיקר ענינו של חנוכה (דאף שישנו גם הענין של "הלל והודאה"[8] (אבל לא ענין המשתה ושמחה, כמו בפורים), הרי עיקר ענינו הו"ע האור, ובאופן דמוסיף והולך ואור) – הרי תכונתו היא שמתפשט בכל מקום, גם בריחוק מקום, ולא רק אור גדול דוקא, כמו אור האבוקה או אור המדורה, אלא גם אור קטן, כמו אור הנר, מתפשט בכל מקום.

יש אמנם חילוקים בנוגע לכמות האור, וכמו"כ ישנו חילוק בנוגע לפעולת האור, שכדי לפעול שינוי באותו מקום, יש צורך באור גדול יותר, וכמו"כ כדי להאיר במקום שהאויר הוא מעופש, כמו מרתף וכיו"ב, יש צורך באור האבוקה דוקא[9]; אבל עצם תכונת ההתפשטות בכל מקום, גם בריחוק מקום – ישנה בכללות ענין האור (גם באור קטן).

אמנם, במה דברים אמורים שהאור מתפשט בכל מקום – רק כאשר אין דבר המנגד ומסתיר, כמו "ענן עב וחשוך" או אפילו "ענן קל וקלוש" "המבדיל בין השמש לארץ ולדרים עלי'" (כמבואר באגה"ת[10]), והיינו, שכאשר יש מחיצה כו', הרי זה מעכב את המשכת והתפשטות האור, אבל כאשר אין דבר המפסיק, אזי נמשך האור גם בריחוק מקום.

ד. והענין בעבודה:

החילוק בין דבר המנגד לריחוק מקום הוא החילוק בין דבר האסור לדבר הרשות: דבר האסור – הוא מנגד והיפך הקדושה, משא"כ דבר הרשות – הוא רק בריחוק מקום מקדושה, אבל אינו דבר המנגד.

ובפרטיות יותר:

בדברי הרשות גופא – יש ענין של מכשירי מצוה, שאף שזהו רק דבר הרשות, ולא קדושה, הרי זה בקירוב מקום אל הקדושה, ועד שלדעת ר"א הנה גם מכשירי מצוה דוחין את השבת (כמבואר במסכת שבת[11]).

וכמו"כ יש ענינים שאינם מכשירי מצוה, ואעפ"כ אינם בריחוק מקום מהקדושה – כיון שהם ראויים להיות דבר מצוה; אך יש ענינים שאינם ראויים להיות דבר מצוה, ולכן הם בריחוק מקום מקדושה.

ולדוגמא: בענין הקרבנות, שצריך להיות "מן המותר בפיך"[12] דוקא, ומ"מ, יש רק כמה מיני בהמה שראויים לקרבן, משא"כ חיות טהורות, שעם היותם "מן המותר בפיך", אינם ראויים לקרבן[13], וא"כ, הרי הם בריחוק מקום מקדושה, ואעפ"כ, אינם דבר המנגד, להיותם דבר הרשות.

ה. ב' ענינים הנ"ל (דבר המנגד וריחוק מקום) ישנם גם בנוגע לענין החושך:

ידוע[14] שיש ב' שיטות בענין החושך – אם ענין החושך אינו אלא העדר האור, או שיש מציאות של חושך (לא רק העדר האור).

וב' שיטות אלו הובאו בתורת החסידות[15], כיון ששניהם אמת, והיינו, שיש ב' אופנים בענין החושך: יש חושך שאינו אלא העדר האור, ויש גם חושך שהוא מציאות חיובי, שעז"נ[16] "בורא חושך", וכמו החושך שהי' במצרים, עליו נאמר[17] "וימש חושך".

ובנוגע לענינו:

ענין החושך באופן של מציאות – הרי זה דבר המנגד ומפסיק, ומעכב את פעולת האור; ואילו החושך שאינו אלא העדר האור – הרי זה כמו ריחוק מקום, ולא כמו דבר המנגד.

ומזה מובן, שכדי להאיר מקום מסויים, צריך תחילה לבטל ולהסיר את מציאות המנגד, ורק לאח"ז אפשר לפעול שם המשכת האור.

---

8) שבת כא, ב.
9) ראה לקו"ת חוקת סה, סע"ד. וראה גם תורת מנחם חל"ב ע' 156. חמ"ט ע' 400. וש"נ.
10) פ"ז.
11) קלא, א.
12) שם כח, ב. וש"נ.
13) פ' ראה יב, טו ובפרש"י.
14) ראה בהנסמן בלקו"ש ח"י ע' 180.
15) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב שמב, א ואילך.
16) ישעי' מה, ז.
17) בא יו"ד, כא.

ו. וכן הוא בנוגע לחנוכה:

בכ"ד בכסלו הי' ניצוח המלחמה עם המנגד לקדושה – "מסרת גבורים ביד חלשים .. וזדים ביד עוסקי תורתך"[18].

אך גם לאחר שבטל המנגד, הי' עדיין מעמד ומצב של ריחוק מקום מקדושה, שהרי עדיין לא הי' אור חיובי של קדושה.

וזהו מה שנפעל בכ"ה בכסלו – "והדליקו נרות בחצרות קדשך"[18], שהו"ע המשכת האור בכל מקום ומקום, החל מנר אחד קטן, שגם על ידו יכולים להאיר בכל מקום ומקום.

וזהו גם הדיוק בנוגע לזמן הדלקת נר חנוכה – "משתשקע החמה"[8], שזהו רק העדר האור (ולא חשכת הלילה, באופן שיש ענין של חיובי של מנגד), שלכן יכולים להדליק נרות ולהאיר.

ז. וההוראה מזה בעבודת כאו"א:

לכל לראש צריך להיות הענין ד"סור מרע", ביטול והעברת המנגד, ורק לאח"ז באה העבודה ד"עשה טוב", המשכת אור הקדושה[19].

– יש לפעמים בדרך הוראת שעה שהעבודה אינה בסדר והדרגה, וכמבואר במכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שנדפס במבוא לקונטרס ומעין[20], שלפעמים צריכה להיות העבודה באופן ד"חטוף ואכול חטוף ושתי"[21], ללא סדר והדרגה; אבל בדרך כלל צריכה להיות העבודה בסדר והדרגה: תחילה "סור מרע", ואח"כ "עשה טוב".

וכמו בחנוכה, שתחילה היתה המלחמה לבטל את המנגד – ניצוח המלחמה בכ"ד כסלו, ואח"כ באה העבודה לפעול המשכת האור – הדלקת נר חנוכה "על פתח ביתו מבחוץ"[8], להאיר את רשות הרבים,

ועי"ז פועלים הענין ד"כליא רגלא דתרמודאי"[8], "תרמוד" אותיות מורדת[22] – כי, גם לאחרי ביטול המנגד שבו, עדיין יש בעולם ענין של מנגד (מורדת), וע"י הדלקת הנרות פועלים שתתבטל המציאות של מרידה, ולא ישאר אפילו "רגלא דתרמודאי".

וענין זה נעשה כבר מיד בלילה הראשון של חנוכה ע"י הדלקת נר אחד, ועאכו"כ כאשר מוסיפים באור ע"י ההוספה במספר הנרות עד לשמונה נרות, שאז פועלים בודאי בכל מקום ומקום.

ובענין זה אין גם הגבלות הזמן – כמ"ש הרמב"ן[23] ש"הנרות הללו אינן בטלים לעולם", והיינו שיש בהם ענין הנצחיות (ככל עניני קדושה, שהם אמת, ולכן הם נצחיים), ולא רק מצד זה שבשנה הבאה ידליקו עוה"פ נרות חנוכה, אלא עוד זאת, שגם הנר שמדליקים עתה יש בו ענין הנצחיות, לעד ולעולם, ולא רק באופן שהנצחיות היא למעלה מהעולם, אלא באופן ש"אינן בטלים לעולם", היינו, שבעולם גופא ישנו ענין הנצחיות.

וזהו גם שלאחר "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד"[24], אומרים בפסוק השני[25] "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"[26] – שהו"ע ההמשכה בכל העולמות, עד לעולם העשי', ובאופן של קיום נצחי, בנוגע לכל עניני הברכות שישנם בפרשה ראשונה (ברמז) ובפרשה שני', ועד ל"אני הוי' אלקיכם אמת" (שהרי אין להפסיק בין "אלקיכם" ל"אמת"[27]), וכיון שזהו "אמת", הרי זה נמשך בכל הדרגות, וכפי שיהי' בגילוי בביאת משיח צדקנו, שאז יקויים היעוד[28] "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו כי פי הוי' דיבר".

* * *

18) נוסח "ועל הנסים" דחנוכה.
19) ראה גם תורת מנחם חל"ז ע' 216. חנ"ב ע' 43. ועוד.
20) ע' 22. ולאח"ז באג"ק שלו ח"א ע' רסו.
21) עירובין נד, א.
22) קה"י בערכו. וראה גם שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, מבה"ח טבת תשכ"ד סי"ד (תורת מנחם חל"ח ע' 333). וש"נ.
23) ר"פ בהעלותך.
24) ואתחנן ו, ד.
25) כפי שנקרא לפעמים בשם "פסוק שני" – אף שאינו פסוק (ראה סה"מ תש"ט ע' 150 בהערה).
26) פסחים נו, א.
27) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סס"א ס"ג. וש"נ.
28) ישעי' מ, ה.

ח. בהשיחה שנדפסה זה עתה[29], נזכר (בסיומה[30]) מ"ש בסיום וחותם ההפטרה דפרשת וישלח (וגם בהפרשה עצמה[31]: "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה", ומפרש רש"י (שענינו – פשוטו של מקרא[32]): ואימתי ילך, בימי המשיח, שנאמר[33] "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו"[34].

ובענין זה צריך להבין:

יעקב הי' אחד מג' האבות ("אין קורין אבות אלא לשלשה"[35]), ו"בחיר האבות"[36], ומדתו מדת האמת, כמ"ש[37] "תתן אמת ליעקב" (שזהו ע"ד מ"ש[38] "יהב חכמתא לחכימין"). וכיון שבפועל לא הלך יעקב אל עשו (ועד היום ממשיכים לסבול מעשו בגלות אדום כו') – איך יתכן שאמר לעשו "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה", בידעו שעשו מבין שכוונתו היא תיכף ומיד, וא"כ, יהי' עשו סבור שיעקב אמר דבר שקר ח"ו?!

אך הענין הוא – כפי שמבין הבן חמש למקרא שבודאי אמר יעקב את האמת ("ער האָט טאַקע געהאַלטן באַ דעם"), כיון שמצד עצמו הי' מוכן לגאולה[39] ("ועלו מושיעים גו'"), אלא שהחסרון הוא בכך ש"הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי"[40], ועדיין אינם מוכנים לכך.

וענין זה נכלל בפשטות הכתובים באופן המובן לילד קטן – כיון שזהו ענין שנוגע לחינוכו של הילד, שצריך לידע שבו תלוי הדבר, שכאשר יתנהג כדבעי, אזי תבוא הגאולה, וכפס"ד הרמב"ם[41] ש"צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב .. עשה מצוה אחת, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וכו'".

ט. ענין זה קשור גם לחנוכה, שהרי חנוכה קשור עם ענין החינוך.

ואע"פ שענינו של חנוכה הוא חינוך בית המקדש[42], "טיהרו את מקדשך כו'"[18] – הרי מבואר באור התורה[43] (מיוסד על המבואר בתורה אור[44]) שחנוכה שייך במיוחד לענין ד"חנוך לנער על פי דרכו"[45], ונזכר שם[46] גם המבואר בחינוך קטן[47] בדיוק הלשון "על פי דרכו", ש"משמע שאינה דרך האמת לאמיתו כו'".

והענין בזה:

ענין החינוך צריך להיות "על פי דרכו" של המחונך, שהרי אי אפשר לגשת מיד עם כל החריפות כו' ("מיט די גאַנצע שאַרפקייט"), ע"פ דרכו של המחנך, שאז לא יוכל לפעול מאומה, אלא בהכרח לגשת "על פי דרכו" של המחונך.

ואע"פ שהחינוך הוא "על פי דרכו" של המחונך – מבטיחה התורה למחנך ונותנת לו את הכח, שהחינוך יהי' באופן המתאים, כך, ש"גם כי יזקין לא יסור ממנה"[45], והיינו, לפי שזהו חינוך ע"פ תורת אמת, ו"אמת" הו"ע שחודר ומשפיע לעולם, "גם כי יזקין" – "שבעים שנה", "ואם בגבורות שמונים

---

29) קטע משיחת ש"פ וישלח, ט"ז כסלו שהוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ויצא לאור בחוברת בפני עצמה (נדפס בתורת מנחם חנ"ד ע' 320 ואילך).

30) ס"ח (תורת מנחם שם ע' 330).

31) לג, יד.

32) פרש"י בראשית ג, ח. ובכ"מ. ובמפורש כאן – שלאחרי שפרש"י כנ"ל, מסיים: "ומדרשי אגדה יש לפרשה זו רבים".

33) עובדי' א, כא.

34) כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר על טעות שנפלה בהדפסת השיחה, ואמר (בבת־שחוק), שאי אפשר לבוא בטענות אל המדפיסים (דלכאורה, להיותם בודאי תלמידי חכמים, חסידים, תמימים כו', איך יצאה טעות כזו מתחת ידם) – כיון שישנו דין שהרץ בערב שבת והזיק ה"ה פטור מפני שרץ ברשות, כיון שממהר להתכונן לשבת (ב"ק לב, א. וש"נ), ועד"ז בנדו"ד, שהוצרכו למהר כדי שיספיקו לסיים את ההדפסה קודם השבת, ובגלל המהירות כו', נפלה הטעות. ובכל אופן בודאי צריכים לתקן כו'.

35) ברכות טז, ב.

36) ראה שעה"פ תולדות כז, כה. וראה גם ב"ר רפע"ו. זח"א קיט, ב. קלג, א. קמז, ב. קעא, ב.

37) מיכה ז, כ.

38) דניאל ב, כא.

39) ראה תו"א ותו"ח ר"פ וישלח. ובכ"מ.

40) וישלח שם, יג.

41) הל' תשובה פ"ג ה"ד.

42) ראה בהנסמן בתורת מנחם ח"ב ס"ע 305.

43) חנוכה רחצ, א ואילך.

44) ד"ה בכ"ה בכסלו – וישב כט, ד.

45) משלי כב, ו.

46) שב, א.

47) בתחלתו (עה, ב).

שנה"[48], "והיו ימיו מאה ועשרים שנה"[49], ועד שזהו ענין שנוגע גם לדורות שלאח"ז, שהרי ע"י החינוך שלו נמשך גם לבניו אחריו כו', עד סוף כל הדורות.

וכל זה – הן בנוגע לחינוך הבנים, והן בנוגע לחינוך הבנות, ובפרט שכל אחת מהבנות תהי' בבוא הזמן "עקרת הבית", ובה תהי' תלוי' הנהגת הבית והמשפחה כולה ע"פ תומ"צ.

וזהו גודל מעלת ענין החינוך, ובאופן שיש בזה כח האין־סוף, שעי"ז מעמידים דורות כו', "פירות ופירי פירות עד סוף העולם"[50].

ו"כימי צאתך מארץ מצרים"[51], שבנ"י העמידו "צבאות ה'"[52], "בנערינו גו' בבנינו ובבנותינו"[53], "לא תשאר פרסה"[54] – "אראנו נפלאות"[51], בהיציאה מגלות זה, עי"ז שמעמידים "צבאות ה'" שיוצאים לקבל פני משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו בקרוב ממש.

* * *

י. כל האמור לעיל הוא בנוגע למחונך, שאף שצריך לחנך "על פי דרכו" (של המחונך), מבטיחים לו ש"גם כי יזקין לא יסור ממנה"; אבל עדיין נשאלת השאלה בנוגע למחונך: מהי התועלת בהחינוך – טוען הוא – בהיותו "על פי דרכו"?!

ולדוגמא: כאשר מישהו בא לכאן[55] – הרי זה רק לזמן קצר, לשבת אחת, וגם כאשר בא בערב שבת ונשאר גם ליום ראשון, הרי זה עדיין למשך זמן קצר בלבד, ומה כבר תהי' הפעולה על הזמן שלאח"ז, כשיחזור לסביבתו כו', שהיא באופן הפכי מכל הענינים שאומרים לו כאן?!

והמענה על זה, שזהו כמשל זריעת גרעין בארץ, שעם היותו קטן ביותר, ואין בו טעם כו', הרי ממנו צומח אח"כ אילן גדול עם ריבוי פירות. ודוגמתו אצל בנ"י, עליהם נאמר[56] "כי תהיו אתם ארץ חפץ", כידוע תורת הבעש"ט על זה[57].

ולכן, למרות שנמצאים כאן למשך זמן קצר, יש לזה פעולה שנמשכת תמיד, ובלשון הכתוב[58]: "שפת אמת תכון לעד", והיינו, שכאשר אומרים לו את האמת, ומראים לו כיצד צריכה להיות ההנהגה האמיתית – יש לזה קיום תמידי, כך, שגם בזמן קצר בכמות, יכולה להיות פעולה שנוגעת לכל משך הזמן שלאח"ז, ולא רק בנוגע לעצמו, אלא עד סוף כל הדורות.

וא"כ, הרי זה כמשל הסוחר שאומרים לו שישקיע דולר במסחר כדי שעי"ז ירויח אלף אלפים וריבוא רבבות – שבודאי יעשה זאת, אפילו על הספק.

ועד"ז בנדו"ד, שגם כאשר טוען שאינו רואה כיצד תהי' פעולה מזה, הנה גם על הספק כדאי לו להשקיע ולבוא לכאן לשבת, אע"פ שהי' יכול להשאר במקומו, ולהתענג – "וקראת לשבת עונג"[59] – בענינים שנחשבים אצלו לעונג, ואילו בבואו לכאן, הרי זה לכאורה באופן שאין לו "געשמאַק" בזה, ובפרט שמדובר אודות שיטה חדשה שמעולם לא ראה ולא שמע אודותה, ומצינו ש"בשבת אין קורין להם בתחלה פרשה שלא קראוה מעולם מפני טורח שבת"[60] – הרי כדאי לו להשקיע בזה, כיון שבודאי תהי' לזה פעולה גם לאח"ז, עד סוף כל הדורות.

---

48) תהלים צ, יו"ד.
49) בראשית ו, ג.
50) ע"ד לשון חז"ל – כתובות רפ"ט. זבחים לז, ב. ועוד.
51) מיכה ז, טו.
52) בא יב, מא.
53) שם יו"ד, ט.
54) שם, כו.
55) כנראה הכוונה לאלו שבאים להשתתף ב"פגישה" שאמורה להתקיים בש"פ ויגש (ראה שיחת ש"פ ויגש ס"ד (תורת מנחם חנ"ה ס"ע 115 ואילך), שבהתוועדות דשבת שלפנ"ז (ש"פ מקץ) דובר כבר בענינים השייכים ל"פגישה" שנערכת ביום הש"ק זה). המו"ל.
56) מלאכי ג, יב.
57) ראה כש"ט בהוספות סנ"ז. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יז אייר).
58) משלי יב, יט.
59) ישעי' נח, יג.
60) הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"י. וש"נ.

ועד"ז בנוגע לכללות החינוך "על פי דרכו", שטוען, שכיון שהחינוך הוא "על פי דרכו", אין זה ענין של אמת כו' – כי, אע"פ שהגישה אליו היא "על פי דרכו", ע"י משלים וכו', הרי זה באופן שיש בזה האמת.

יא. ויובן ע"פ מה שמצינו בנוגע לאופן הלימוד עם קטן[61]:

כאשר לומדים עמו אודות הקב"ה, "בראשית ברא אלקים גו'"[62], הרי הוא מצייר לעצמו את הקב"ה בציור של גוף – אמנם לא גוף כמו של כולם, אלא גוף גדול וחזק ויפה יותר כו', אבל עדיין בציור של גוף. וכמו"כ כשלומדים עמו מ"ש "אצבע אלקים"[63], אזי מצייר לעצמו אצבע כפשוטה, אלא אצבע גדולה כו'.

ועד"ז באמרו "מודה אני לפניך מלך חי וקיים" – אזי מצייר לעצמו שזהו בדוגמת מלך בשר ודם, כמו המלך שראה ב"פאַראַד", ראה תמונתו או שמע אודותיו, אלא שאינו כמו מלך בשר ודם, להיותו "חי וקיים", אבל עדיין בציור של גוף, כיון שילד קטן אינו יכול להבין שאין לו גוף ולא דמות הגוף, ואינו יכול לצייר זאת אפילו בדרך של ידיעת השלילה. – בידיעת החיוב, אף א' אינו יכול להבין זאת, ובלשון הידוע[64]: "אילו ידעתיו הייתיו", אבל ילד קטן אינו יכול להבין זאת אפילו בדרך שלילה.

וצריך להבין: כאשר גדול יצייר את הקב"ה כ"גוף ובעל תמונה" – הרי זה היפך עיקרי הדת והאמונה, ואין לו חלק לעולם הבא[65], וא"כ, איך אפשר ללמוד עם קטן "תורת אמת" באופן כזה, בה בשעה שזהו היפך האמונה האמיתית?!

ונתבאר בזה, שכיון ש"מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא"[66], היינו, שכל הענינים שישנם אצל מלך למטה, כמו "אמר מלכא עקר טורא"[67], ה"ז בגלל שכן הוא אצל הקב"ה [ועד"ז בנוגע לאביו, שמאכיל ומשקה אותו, הרי זה בגלל שהקב"ה זן ומפרנס לכל, אלא שהאב הוא שלוחו של הקב"ה לפרנס אותו], הנה כאשר הילד מצייר לעצמו את הקב"ה כמו מלך כפשוטו, הרי זה ענין אמיתי, כיון שכל עניניו של המלך כפשוטו באים מהקב"ה.

ומזה מובן גם בנוגע לחינוך ע"פ דרכו (כולל גם בלשונות של אומות העולם) – שזהו בדוגמת ענין הלבוש, שיש בו האמת.

ויתירה מזה, שבענין הלבוש יש אור גדול יותר, שלכן ביכלתו להלביש את הענין, וכמבואר בחסידות[68] שבכל לבוש ישנו ענין שהוא נעלה יותר מהמלובש.

יב. אך עפ"ז שואל המחונך לאידך גיסא: כיון שב"דרכו" ישנו כבר האמת, א"כ, מדוע אינו יכול להסתפק בכך?!

אך הענין הוא, שעז"נ[69] "שמים חושך לאור ואור לחושך", והיינו, שלא יודעים מהו אור ומהו חושך, ועושים מהעיקר טפל וכו'.

[בהמשך הענין נזכר גם ע"ד החילוק בין בנ"י לאוה"ע בנוגע לאלקה שלהם – כמ"ש[70] "כי כל העמים ילכו איש בשם אלקיו ואנחנו נלך בשם ה'" (והרי מעלתה של כל אומה ניכרת מאלקי'):

אצל הקב"ה – בחיצוניות, אין לו גוף ולא דמות הגוף, ואילו בפנימיות, "מה הוא רחום כו' מה הוא חנון כו'"[71]; ואילו אצל אוה"ע – בחיצוניות, יש להם אלילים מכסף וזהב ואבנים טובות, ואילו בפנימיות, הרי הם בעצמם אומרים שה"ע"ז" שלהם עושה את כל הדברים הכי מאוסים, כמו גניבה גזילה ואונאה כו', עד לגילוי עריות ושפיכות דמים (כידוע בספרים שלהם).

---

61) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 79 ואילך. תורת מנחם ח"ד ע' 187. חמ"ט ס"ע 214 ואילך.
62) בראשית א, א.
63) וארא ח, טו.
64) ס' העיקרים מ"ב ספ"ל. מד"ש פ"ו מ"ז. וראה מו"נ ח"א פנ"ח. וראה גם סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 26.
65) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ו־ז.
66) ברכות נח, א.
67) ראה ב"ב ג, ב.
68) ראה תו"א לך לך יב, ד. סהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ד (דרמ"צ ז, א). ובכ"מ.
69) ישעי' ה, כ.
70) מיכה ד, ה.
71) ראה ספרי עקב יא, כב. רמב"ם הל' דעות פ"א ה"ו. ועוד.

ונמצא, שמהדרך שלהם ("דרכו") גופא רואים שאין זה אמת, כך, ש"מיני' ובי' אבא לישדי' בי' נרגא"[72], היינו, שמענין זה עצמו מביאים ראי' על ההיפך, ללא צורך לעיין בספרים אחרים.

וסיים בגודל נחיצות ענין החינוך, וכידוע פתגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע[73], שכשם שישנו חוב להניח תפילין בכל יום, כמו"כ ישנו חיוב להקדיש חמש עשרה דקות בכל יום כדי לחשוב מה יכולים לעשות בשביל ענין החינוך[74]].

* * *

יג. מאמר (כעין שיחה) ד"ה ועל הנסים.

* * *

יד. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק[75] "פן יקראנו אסון", "ובבית לא יקראנו אסון, אמר ר' אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה"[76] — שיעקב חשש[77] שלבנימין "אחי יוסף" עלול לקרות אסון בדרך, כמו שקרה ליוסף ש"חי' רעה אכלתהו"[78] בהיותו בדרך, וגם אמו רחל מתה בדרך. אלא שאצל רחל היתה הדרך רק גרם נוסף, ולכן מוסיף רש"י ש"השטן מקטרג כו'". ומביא מאמר זה בשם ראב"י, שס"ל "כיון שעברו עליהן שני רגלים עובר בבל תאחר"[79] (שקשור עם הקושי שבהליכה בדרך), ולכן מחזקינן לסכנת הדרך בתרי זימני[80] — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[81] בלקו"ש ח"ה ע' 213 ואילך.

טו. וענין זה (סכנת הדרך אצל יוסף ובנימין) — ישנו גם ב"יינה של תורה":

איתא בביאורי הזהר[82] שיוסף הוא "צדיק עליון"[83], בחי' יסוד, שענינו המשכה למטה, ועל ידו נמשכים כל עניני יעקב שבעולם האצילות — לעולמות בי"ע, כמרומז בהסימן ש"כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף"[84].

---

72) סנהדרין לט, ב. הובא בתניא פל"א.

73) ראה "היום יום" כב טבת. וראה גם תורת מנחם — רשימת היומן ס"ע שיג. וש"נ.

74) חסר הסיום (המו"ל).

75) פרשתנו מב, ד.

76) על השאלה מדוע מפרש רש"י גם בפ' ויגש (מד, כט) "וקרהו אסון", "שהשטן מקטרג בשעת הסכנה" — ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א*: לשלול הפשט הפשוט — שהאסון מפני שעוזב את אביו שנפשו קשורה בנפשו [וכמו שרש"י שולל זה גם בפסוק כ"ב]. ויש להאריך בזה.

77) בחולין צה, ב (ובפרש"י): "בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן .. והוא דאיתחזק תלתא זימני, דכתיב (שם, לו) יוסף איננו ושמעון איננו הרי שתים, ו(אם) את בנימין תקחו" (עלי היו כולנה, ואין לך צרה שאינה עוברת עלי). ובמצפה איתן פי' מנ"ל דכל צרות קאמר, דאפשר שלא אמר אלא על הבנים — ע"פ דברי הגמרא (שבת קו, א (ובפרש"י)) "אחד מן האחין שמת ידאגו כל האחין כולן .. אמרי לה דמת קטן" (שבקלקלה מתחילין מן הקטן), והשתא תקשי דאמאי חשש יעקב לכל הבנים מחמת חזקה ג"פ, הא מחמת בנימין לחוד ה"ל לחוש לכולן שהוא הקטן, ולכן פירש דעל כל צרות חשש מחמת חזקה.

אבל**: שם המדובר בפי' "עלי היו כולנה" (מה שיהי' לאחרי ש"את בנימין*** תקחו"), ולא הטעם ל"וקרהו אסון" (ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א בכתי"ק).

78) וישב לז, לג.

79) ר"ה ד, ריש ע"ב.

80) על השאלה מדברי ראב"י בירושלמי שבת ספ"ו: "לא תנחשו ולא תעוננו, אע"פ שאין נחש יש סימן, ובלבד לאחר ג' סימנים, כגון ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל, יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו" — ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:

עדיפא מיני' הול"ל — שאפילו לאחר ג' סימנים ג"כ לא הוי חזקה, ואפילו לא נחש (ורק סימן בעלמא — כלשון רש"י בחולין (שם)).

אבל אינו שייך לנדו"ד, כי, "שמעון איננו" לא הי' בדרך, ואינו ענין לחזקה בדרכים, שלדעת רש"י (יבמות סד, ב) — דאליבי' עסקינן — אין למדין חזקה זו מענין לענין.

81) בשילוב שיחת ש"פ ויגש שנה זו.

82) ויחי — לאדמו"ר האמצעי כט, ד ואילך, ולאדמו"ר הצ"צ ע' קסח ואילך.

83) ראה זח"א קנג, ב. תו"א תרומה פ, ד. לקו"ת פ' ראה כה, ד. כז, ד. ובכ"מ.

84) פרש"י וישב לז, ב.

---

*) נוסף על המבואר בזה בלקו"ש שבפנים.

) נוסף לכך שמארז"ל "אחד מן האחין כו'" לא נמצא במקרא או בפרש"י ענ"ת, ובמארז"ל זה גופא "אמרי לה דמת **גדול".

***) ולאו דוקא בנימין, כי, כשלא ישלח את בנימין – יקרה האסון להקטן **שבהשאר**.

אמנם, ההמשכה למטה בבי"ע ע"י יוסף יכולה להיות רק כאשר נשאר קשור בפנימיותו עם יעקב בעולם האצילות, אבל אם יוסף אינו קשור בפנימיותו עם יעקב, אלא הוא קשור לגמרי עם בי"ע, אזי אינו יכול להמשיך שם את עניני יעקב שבעולם האצילות. ועד"ז בנוגע לבנימין, "צדיק תחתון"[83], שלכן רצה יעקב שבנימין ישאר עמו.

והענין בזה – שבפועל ממש צריכה להיות העבודה למטה עם הגוף כו', כמ"ש "עזוב תעזוב עמו"[85], אבל הירידה למטה היא רק בחיצוניות, "בלא לב ולב"[86], אבל לא להכניס שם את פנימיותו, שצריכה להשאר בעולם האצילות.

וזהו גם החילוק בין "שארה" ו"כסותה", שיכולים ליתן לאחר, ל"עונתה", שהו"ע היסוד, שצריך להשאר אצל יעקב, ואינו יכול להנתן לאחר.

אבל בחיצוניות – צריכה להיות הירידה למצרים, וכפי שרואים שבפועל היתה ירידת יוסף ובנימין למצרים,

– ועי"ז היתה גם ירידת יעקב למצרים, "אנוס על פי הדיבור"[87], אלא שע"י ירידת יוסף למצרים נפעלה ירידת יעקב בנקל יותר, שלא הוצרך לירד "בשלשלאות של ברזל"[88] –

כי, דוקא ע"י הירידה למטה נעשה עילוי גדול יותר, וכמו שדוקא ע"י הירידה למצרים נעשה אח"כ הענין דיצי"מ, שעי"ז ניתוסף עילוי לגבי המעמד ומצב שלפנ"ז.

טז. ההמשך להמדובר בי"ט כסלו[89] אודות סיום מסכת יומא בשייכות להמבואר באגרת התשובה[90] בענין "שלשה חילוקי כפרה"[91] – החילוק בפנימיות הענינים[92] בין שלשה לארבעה, ששלשה הוא מספר הכלים (בי"ע, שענינם כלים, משא"כ אצילות, שעיקרו אורות[93]), וארבעה הוא מספר האורות, וזהו החילוק בין שיטת ראב"ע שיש "שלשה חילוקי כפרה", שזהו בענין הכלים, לשיטת רמב"ח שיש "ארבעה חילוקי כפרה", שזהו בענין האורות. ומתאים עם הביאור ע"פ נגלה שראב"ע אינו מונה חילול ה' שמתכפר ע"י מיתה, כי, נשמה וגוף ענינם אורות וכלים, וחילול ה' הוא כנגד אצילות, אור שלמעלה מהתלבשות בכלים – נכלל בשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש חי"ז ע' 194 ואילך.

יז. בסיום ההתוועדות נזכר אודות הענין דשבת וחנוכה – שענין השבת, הן הענין ד"לעשות את השבת"[94], והן הענין שלמעלה מזה, ש"שבת מקדשא וקיימא"[95], קשור עם שבעת ימי ההיקף, ואילו חנוכה הוא למעלה מזה – שקשור עם מספר שמונה, שמונה נרות, שהוא למעלה משבעת ימי ההיקף (כמבואר בתשובת הרשב"א[96]), וקשור עם ה"כינור של ימות המשיח" שיהי' "של שמונה נימין"[97], והרי כללות הענין דחנוכה קשור עם הגילוי דלעת"ל, שהרי נרות חנוכה אינן בטלים לעולם (כנ"ל ס"ז), ויהיו גם בבנין ביהמ"ק השלישי, שיבנה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

---

85) משפטים כג, ה. וראה כתר שם טוב בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).

86) דברי הימים־א יב, לג. וראה סה"מ תש"ט ע' 222, ובהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם. וש"נ.

87) נוסח הגש"פ.

88) שבת פט, ב.

89) סכ"ז ואילך (תורת מנחם חנ"ה ע' 42 ואילך).

90) רפ"א.

91) יומא פו, א.

92) ענין זה נתבאר גם בספריו של הגאון הרגצ'ובי ע"פ נגלה בנוגע לענין ה"סולם" (ראה צפע"נ עה"ת ר"פ ויצא), אבל, ע"פ חסידות יש בזה "עריבות" אחרת לגמרי* ("גאָר אַן אַנדער געשמאַק")!... וגם כאן רואים שאין ללמוד ענין בנגלה ללא הביאור ע"פ חסידות (ראה גם תורת מנחם חמ"ט ע' 268 הערה 7. וש"נ).

93) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שענין זה קשור עם המדובר לעיל (סט"ו) בנוגע לירידה והמשכה מאצילות לבי"ע.

94) תשא לא, טז.

95) ביצה יז, א.

96) ח"א ס"ט.

97) ערכין יג, ב.

---

*) ולהעיר מהסיפור שפעם נפגש הגאון הרגצ'ובי עם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, ולאחרי שדיברו בנגלה דתורה, התחיל אדנ"ע לבאר הענין ע"פ חסידות, והגאון הרגצ'ובי לא הי' יכול לעמוד ("מיט־האַלטן") על עומק הענין, והי' לו חלישות הדעת מזה, באמרו שהצ"צ בירך אותו רק בנוגע לנגלה דתורה, ולא בנוגע לתורת החסידות (ראה סה"ש תש"ב ס"ע 107 ואילך).

בס"ד. שיחת יום ג' כ"ו כסלו ה'תשנ"ב.
לאחרי תפלת מנחה והדלקת נר ג' דחנוכה
– ל"תפארת זקנים לוי יצחק" ו"חכמות נשים" –

בלתי מוגה

א. כשיהודים נפגשים יחדיו פותחים בברכת שלום - שלום לכאו"א מהם ולכולם יחדיו, לכל משפחה ומשפחה ולכל המשפחות יחדיו, ולכלל ישראל כולו - שבזה מתבטאת אהבת ישראל, אהבה לכל יהודי בגלל היותו יהודי (כיון שזוהי אחת המעלות הכי גדולות שבגללה צריכים לאהוב אותו ולבטא האהבה אליו בכל האופנים האפשריים), ובפרט כשיודעים גודל אהבת הקב"ה לכאו"א מישראל ולכל בנ"י, שעי"ז ניתוסף עוד יותר באהבה דבנ"י בינם לבין עצמם[1].

ועוד והוא העיקר - שההנהגה דאהבת ישראל (שלום) נעשית הכנה קרובה ומתאימה להאחדות האמיתית דכל בנ"י ביציאתם מן הגלות אל הגאולה האמיתית והשלימה (כיון שמתבטלת סיבת הגלות מצד ההנהגה שאינה מתאימה לאהבת ישראל[2]), שבה מתגלית חיבתו של הקב"ה לכאו"א מישראל ולכלל ישראל, שאף שברגע שלפנ"ז היו מפוזרים בכל קצוי תבל, מתקבצים כולם יחדיו, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[3], כמ"ש[4] "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל", "אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו"[5], וברגע כמימרא, שבאותו רגע שמתחיל בו מסיים הקב"ה קיבוצם מכל קצוי תבל, ומביא אותם "עם עניי שמיא"[6] (לפי האמצעים של הקב"ה בהעברת אנשים ממקום למקום באופן הכי מהיר והכי קל, ללא טירחא וקושי כלל) לארצנו הקדושה.

ב. ויש להוסיף, שהידיעה שאהבת ישראל היא ההכנה להגאולה פועלת הוספה באהבת ישראל, ובמילא, ניתוסף עוד יותר בקירוב וזירוז הגאולה:

כשיהודי יודע שהנהגתו באהבת ישראל היא הכנה להגאולה, אזי מוסיף עוד יותר בהנהגה דאהבת ישראל (לא רק בשביל טובת חבירו, אלא גם) בשביל טובת עצמו - כדי שעי"ז יצא מהגלות (הוא ומשפחתו וכל אלה שמרגיש אליהם קירבה יתירה) במהירות גדולה יותר, ועד תיכף ומיד ממש.

ועד"ז בנוגע לחיבתו של הקב"ה לבנ"י (הקשורה עם אהבת ישראל בינם לבין עצמם) - שניתוסף בזה (לא רק בשביל טובתם של ישראל, אלא גם) בשביל טובתו של הקב"ה בעצמו כביכול:

אמרו חז"ל "בכל מקום שגלו (ישראל) שכינה עמהם"[7], "השכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם"[5], כמ"ש[8] "עמו אנכי בצרה".

ומודגש ביותר בחורבן בית המקדש בזמן הגלות - שכיון שבנ"י גלו מהבית שלהם, החריב הקב"ה את הבית שלו, עד שיחזרו בנ"י לבית שלהם, בארץ ישראל, ובירושלים עיר הקודש, ששייכת לכל בנ"י (שהרי נוסף על חלוקת הארץ לי"ב חלקים כנגד י"ב השבטים, ולעתיד לבוא לי"ג חלקים, כיון שיתוסף גם חלקו של שבט לוי[9], יש לכל בנ"י חלק בירושלים ש"לא נתחלקה לשבטים"[10]), ואז יחזור הקב"ה ויבנה בירושלים את ביתו, בית המקדש השלישי.

וכיון שיציאתו של הקב"ה מן הגלות תלוי' ביציאתם של בנ"י מן הגלות - ממהר הקב"ה לגאול את בנ"י (לא רק מצד חיבתן של ישראל, אלא גם) כדי שעי"ז יצא בעצמו (כביכול) מן הגלות אל הגאולה.

---

1) ראה סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 3. "היום יום" כ"ח ניסן. ובכ"מ.
2) ראה יומא ט, ב.
3) בא יו"ד, ט.
4) ישעי' כז, יב.
5) פרש"י נצבים ל, ג.
6) דניאל ז, יג.
7) מגילה כט, א.
8) תהלים צא, טו. וראה תענית טז, א.
9) ב"ב קכב, א.
10) מגילה כו, א. וש"נ.

ג. והדגשה מיוחדת בענין זה - בימי חנוכה:

ימי חנוכה הם ימים של אור (״ליכטיקע טעג״), מצד המצוה המיוחדת דימים אלה - מצות הדלקת נר חנוכה, ענין האור.

ומצות הדלקת נר חנוכה נקבעה לזכר הנס שעשה הקב״ה לישראל, נס השמן - ״בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי׳ מונח בחותמו של כהן גדול ולא הי׳ בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים״[11] (ובמשך זמן זה הספיקו להכין שמן טהור חדש[12]).

ובנס זה מודגשת גודל חיבתו של הקב״ה לבנ״י - כיון שמצד הדין היו יכולים להדליק המנורה גם בשמן בלתי טהור, אלא שרצה הקב״ה להראות חיבתן של ישראל ועשה להם נס שיוכלו להדליק המנורה בשמן טהור[13].

ומזה מובן שימי חנוכה מסוגלים ביותר להתגלות חיבתו של הקב״ה לבנ״י לעשות להם נסים - ליחיד מישראל, למשפחה שלימה, לרבים מישראל, ולכלל ישראל - החל מהנס האמיתי והעיקרי שכל ישראל צריכים לו, נס הגאולה, שהקב״ה מוציא את כל בנ״י מן הגלות, ומביא את כולם יחדיו אל האור של הגאולה האמיתית והשלימה ע״י דוד מלכא משיחא.

ובהתגלות חיבתן של הקב״ה לישראל שמתבטאת בנס הגאולה ניתוסף עוד יותר מצד הצורך בהגאולה גם בשביל הקב״ה בעצמו, כיון שהגאולה של הקב״ה תלוי׳ בגאולתם של ישראל (כנ״ל ס״ב).

ד. ובימי חנוכה עצמם - מודגש הדבר במיוחד בנר שלישי דחנוכה שהדליקו זה־עתה בבית־הכנסת ובית־המדרש:

הדלקת נר חנוכה קשורה עם הדלקת הנרות בבית המקדש (כפי שאמרנו זה־עתה בתפלת מנחה: ״והדליקו נרות בחצרות קדשך״), כיון ש״בית המקדש״ הוא מקור האור (והקדושה) לכל העולם כולו, ש״ממנו אורה יוצאה לעולם״[14].

ומעין זה - בהדלקת הנרות בבית־הכנסת ובית־המדרש, ״מקדש מעט״[7], ובפרט בבית־הכנסת ובית־המדרש ובית מעשים טובים של רבינו נשיא דורנו[15], שבו התפלל להקב״ה ולמד תורה ועשה מעשים טובים, ולימד לכל הבאים לביהכ״נ וביהמ״ד זה שגם הם (כאו״א לפי ענינו) יעשו כן וימשיכו בזה באופן ד״מוסיף והולך״ (שלא להסתפק בהתפלה ולימוד התורה ונתינת הצדקה ביום שלפנ״ז, אלא להוסיף עוד יותר) - כהלימוד וההוראה מנרות חנוכה ש״יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך״[11], שמיום ליום מוסיפים עוד נר, כפי שהדליקו זה־עתה שלש נרות, אע״פ שאתמול הוסיפו כבר על הנר אחד דיום ראשון עי״ז שהדליקו שתי נרות.

ומעלה מיוחדת בנר שלישי דחנוכה - שרומז על האור השלישי שיאיר בביהמ״ק השלישי (לאחרי שתי מקדשות ש״מפני חטאינו״ לא נשתמרו), ״מקדש אדנ־י כוננו ידיך״[16], ״בנינא דקוב״ה״[17], ש״בנוי ומשוכלל יגלה ויבוא מן השמים״[18], יחד עם הקב״ה, ויחד עם כל בנ״י, בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש ובהר הקודש.

ה. ויהי רצון שתיכף ומיד תתקיים הבקשה שביקשנו זה־עתה בתפלת מנחה:

״את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח״ - שצמיחתו וביאתו של דוד מלכא משיחא תהי׳ במהירות הכי גדולה (״מהרה״), ועד תיכף ומיד,

---

11) שבת כא, ב.
12) חידושי הר״ן שם. ועוד.
13) פני יהושע שם. ועוד.
14) ירושלמי ברכות פ״ד סה״ה. ועוד.
15) ראה קונטרס בענין בית רבינו שבבבל ס״ו ואילך (התוועדויות תשנ״ב ח״א ע׳ 421 ואילך).
16) בשלח טו, יז.
17) ראה זהר ח״א כח, א. ח״ג רכא, א.
18) פרש״י ותוס׳ סוכה מא, סע״א. ועוד.

״ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים״ - ״עינינו״ דייקא, בעיניים שלנו, עיניים בריאות ושלימות, ועד כדי כך, שגם אלה שהיו זקוקים ל״משקפיים״ או ״זכוכית מגדלת״ מקבלים לפתע עיניים בריאות בתכלית השלימות, ויכולים לקרוא כתב קטן (ועאכו״כ כתב גדול או רגיל), ועוד ועיקר, שרואים בעיניים בריאות ושלימות שתיכף ומיד בא משיח צדקנו,

ותיכף ומיד מדפיסים ידיעה זו ב״עיתונים״[19] - כמנהג העולם בימינו אלה, שכשיש ״חדשות״ גדולות ומשמחות, לא ממתינים להופעת העיתון בזמנו הרגיל, אלא מדפיסים ״הוצאה מיוחדת״ שבה מודיעים שזה־עתה התחדש דבר גדול שיש בו כדי לעורר התעניינות מיוחדת אצל כל קוראי העיתון, ובנדו״ד, ידיעה שנוגעת לכל בנ״י בכל קצוי תבל - שמשיח צדקנו בא, כלומר, לא רק שנמצא בדרך, וקרוב מאד לבית־הכנסת שבו נמצאים כולנו, אלא תיכף ומיד נפתחת הדלת של בית־הכנסת ובית־המדרש ובית מעשים טובים של רבינו נשיא דורנו ורואים את משיח צדקנו!...

ותיכף ומיד באים כל בנ״י, יחד עם משיח צדקנו והקב״ה, ״עם עניני שמיא״ (הענינים של הקב״ה), לארצנו הקדושה,

- כפי שהיא באופן של שלום ומנוחה, ללא מלחמות וללא קשיים וענינים בלתי־מבורכים, כיון שמקבלת כל הברכות בשלימות, החל מגשמי ברכה (שכבר התחילו לרדת לאחרי ההפסק), שעל ידם נעשית צמיחת התבואה והפירות ד״ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון גו׳ זית שמן ודבש״[20], שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל -

ובארצנו הקדושה עצמה - לירושלים עיר הקודש, להר הקודש ולבית המקדש השלישי, ומדליקים שם נרות חנוכה (כפי ש״הדליקו נרות בחצרות קדשך״), וחוזרים ומנגנים ״על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך״ על הנסים והנפלאות והישועות דגאולה האמיתית והשלימה בביהמ״ק השלישי.

ו. וכדי למהר ולזרז עוד יותר את הגאולה - יוסיפו בנתינת הצדקה, ״גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה״[21].

ולכן, יתנו לכאו״א מכם מטבע ושטר: מטבע - ״מעות חנוכה״, ושטר - לתת לצדקה.

והעיקר - שתבוא הגאולה האמיתית והשלימה באופן ד״על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך״, ותיכף ומיד ממש.

(ואח״כ אמר:) כיון שאין כאן מטבעות, יתנו שתי שטרות של דולר: שטר אחד - ״מעות חנוכה״, ושטר אחד - לצדקה.

והעיקר - שהולכים יחדיו לקבל פני משיח צדקנו, ותיכף ומיד ממש.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א נתן חבילות שטרות למארגנים שיחיו על מנת לחלקם להנאספים שיחיו.

טרם צאתו התחיל כ״ק אדמו״ר שליט״א לנגן ״על נסיך״].

---

19) ראה ספר השיחות תורת שלום ע׳ 12.

20) עקב ח, ח.

21) ב״ב יו״ד, א. וראה תניא פל״ז.

לקוטי־שיחות חנוכה כרך טו

א.
השינוי בסדר שבין שלושת הביטויים הנמצאים בנוסח "הנרות הללו"

בנוסח של "הנרות הללו" נאמרים שלושה ביטויי־לשון דומים: "הנרות הללו אנו מדליקין, על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות"[1]. בסיום "הנרות הללו" מוזכרים שוב שלושה ביטויים אלו, אך בסדר שונה[2]: "להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך"

אם כן, צריך להבין מהי הסיבה לשינוי בסדר שלושת הביטויים הללו?

ב.
נוסח "הנרות הללו" כולל את כל הניסים של ימי החנוכה

מן העובדה שבנוסח "הנרות הללו" אין נזכרים רק "נסיך", אלא גם "נפלאותיך" ו"ישועותיך", רואים, שמצות הדלקת נר חנוכה איננה מהווה זכר רק[3] לנס פך השמן, שהרי הוא איננו בבחינת "ישועות", אלא לכלל סוגי הישועה שה' הראה בימים ההם בזמן הזה[4], הנחלקים באופן כללי לשלושה סוגים (כפי שיוסבר בהמשך הדברים), ובתוך כל אחד מן הסוגים אנו מוצאים לשון רבים: "תשועות... נסים... נפלאות", כיוון שמאורעות ימי החנוכה כוללים כמה וכמה עניני ישועה, מכל הסוגים.

הסבר זה עונה על קושיא חזקה אחרת, בקשר להזכרת נס חנוכה, כדלהלן:

לגבי נס פורים קיימת חובה להזכיר את ההצלה והישועה מהמן הרשע גם ביום וגם בלילה[5]. לא כן לגבי הנצחון על היוונים בחנוכה, שהיה אף הוא נס, (ויותר מכך – נס גלוי: "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו'"[6], בעוד שנס פורים היה מוסתר בדרכי הטבע), נס הנצחון בחנוכה מוזכר בלילה רק ב"ועל הנסים" הנאמר בתפילת מעריב ובברכת המזון.

והרי תפילת ערבית היא רשות[7], וכן אין חובה לאכול פת בליל חנוכה[8]. יוצא אפוא שאין חובה הכרחית[9] להזכיר את נס הנצחון בחנוכה בליל חנוכה.

קושיא זו מתורצת בפשטות על פי האמור בסעיף הקודם: הדלקת נרות חנוכה אינו זכר רק לנס פך השמן, אלא גם לכל הניסים של ימי החנוכה.

ואכן, אנו מוצאים[10], שאחת הדרכים להבעת זכרון והלל לה', הוא ע"י הדלקת נרות[11].

ג.
הסיבה לשינוי בסדר שלושת הביטויים

וזוהי גם הסיבה בשינוי הסדר בשלושת הביטויים בנוסח "הנרות הללו".

בתחילת "הנרות הללו" מדובר על שלושת סוגי ההצלה והישועה "שעשית לאבותינו בימים ההם", ולפיכך הם נמנים בסדר זה: "על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות", כיוון שכך היה סדר המאורעות. תחילה "תשועות", אח"כ "נסים" ואח"כ "נפלאות".

---

1) כ"ה במס' סופרים פ"כ ה"ו לפנינו. טאו"ח סתרע"ו. וכ"ה בסידור אדה"ז. ובכמה סידורים וכו' הוא בשינוי סדר, הוספות וכו'. ואכ"מ.

2) כ"ה בסידור אדה"ז [ובסי' של"ה, יעב"ץ ועוד]. ובמס' סופרים שם (וכ"ה בטאו"ח שם. ובכ"מ) מקדים "נפלאותיך" ל"נסיך". ובכמה סידורים הוא בעוד שינויים. ואכ"מ.

3) אף ש(כמובן) זהו עיקר הזכרון דהדלקת נ"ח.

4) ראה צפע"נ לרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג. ועיין לשון הרמב"ם שם פ"ד הי"ב: להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא־ל והודי' לו על הנסים שעשה לנו. ולהעיר משבת (כג, א): נשים חייבות בנ"ח שאף הן היו באותו הנס, וברש"י שם: ועל יד אשה נעשה הנס.

5) מגילה ד, א. רמב"ם הל' מגילה פ"א ה"ג. טושו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א.

6) נוסח "ועל הנסים" דחנוכה.

7) ברכות כז, ב. רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ו. טאו"ח ר"ס רלה. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס פט.

8) כי גם את"ל שיש חיוב משתה ושמחה, וגם חיוב לעשות סעודה* – הרי אין החיוב דוקא בליל חנוכה.

9) ובפרט שאם לא אמר ועל הנסים בתפלה או ברהמ"ז – אין מחזירין אותו (טושו"ע או"ח סתרפ"ב ס"א. וראה שו"ת צ"צ שער המילואים סי"א).

10) ראה סנהדרין לב, ב בתוד"ה קול. ובתרגום ירמי' כה, י: דמשבחין בניהור בוצין.

וראה לקו"ש חט"ו ע' 534 (ובארוכה לקו"ש חכ"ה שיחה לחנוכה) שי"ל שהכוונה ב"והדליקו נרות בחצרות קדשך" (נוסח ועל הנסים) היא לנרות של שמחה וכבוד השכינה – ע"ד נרות דשמחת בית השואבה בעזרת נשים (סוכה נא, א) ונרות ביהכנ"ס (ברכות נג, א. טושו"ע ושו"ע אדה"ז או"ח סתר"י ס"ד) – שכל אלו אין מקומם בהיכל.

11) ומה שקבעו לשבח על הנס דנצחון המלחמה כו' ע"י נרות – הוא בכדי שיוכלל גם הנס דפך.

*) ראה מרדכי הובא בדרכי משה או"ח סתר"ע. ב"ח שם. יש"ש לב"ק פ"ז סל"ז. ועוד. וראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 142 ואילך.

לא כן בסיום "הנרות הללו". שם מדובר על האופן שבו יוצרים שלושת הסוגים אצלנו את ההרגשה של "להודות ולהלל לשמך הגדול". ובענין זה הסדר הוא שונה: הסוג "נסים" הוא הראשון המביא את האדם לענין ההודיה וההלל לה', אח"כ סוג ה"נפלאות" ורק לאח"כ סוג ה"תשועות", כפי שיובהר להלן.

ד.

ההבדל המהותי בשלושת הביטויים

והביאור: ההבדל המהותי שבין תשועות, ניסים ונפלאות:

כאשר מישהו מנהל מלחמה נגד אחר, שכוחותיו דומים (בהתחשבות בכמותם ובאיכותם גם־יחד[12]) לכוחות עצמו, עדיין זקוק הוא לישועת ה' כדי לנצח, שהרי לפי הטבע גובר פעם צד זה ופעם צד אחר. נצחון זה הוא באופן הנראה כענין טבעי ולא כנס שמעל לטבע, כי עפ"י הטבע יכול הוא לנצח את האחר.

נס הוא הצלה שלמעלה[13] מן הטבע, בניגוד לחוקי המציאות הטבעית. לדוגמא: נצחון במלחמה, כאשר המנצח הוא הצד החלש בהרבה מן הצד המנוצח, כך שבדרך הטבע הוא איננו יכול לנצח. נצחון כזה הוא נס, למעלה מהטבע.

נפלאות הן תופעות הנקראות "פלא" אצל הרואה אותן. אין אלה ניסים ברורים שאפשר למנותם כמאורעות בדרך הטבע, אלא הם מאורעות המובדלים ומופרשים[14] מן המציאות הרגילה, ולכן נקראים הם "פלא" – ענין נפלא.

כך מוצאים אנו לגבי גאולת אדמו"ר הזקן בי"ט כסלו, שהוא כותב עליה[15]: "הפליא... לעשות בארץ". גאולת י"ט כסלו נגרמה באמצעות שרים, והיתה קשורה להשתדלויות רבות, אך לא היו אלה מאורעות רגילים כלל וכלל, היה זה דבר פלאי – "הפליא"[16].

ה.

בחג החנוכה היו שלושת סוגי ההצלה לפי הסדר: תשועות, נסים, ונפלאות

שלושת סוגי ההצלה וישועת ה' היו "בימים ההם" בימי חנוכה ולפי הסדר: תשועות, אח"כ ניסים ואח"כ נפלאות.

נצחון החשמונאים התחיל כבר בעירם מודיעין, ששם נמצאו מתתיהו ובניו. היוונים רצו להקריב שם "דבר אחר" (חזיר), והחשמונאים עמדו מנגד וניצחום[17].

כאן[18] היתה ישועה, אך לא נס גלוי ולא פלא גלוי, כי במודיעין לא היה מספר רב של יוונים.

אח"כ ניהלו היהודים מלחמה נגד צבא רב של יוונים ששלח אנטיוכוס[19], רב בהרבה ממספר אנשי החיל היהודיים, והתרחש נס גלוי, שלמעלה מן הטבע: "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים" – היהודים נצחו.

לאחר הנצחון במלחמה נכנסו החשמונאים לבית

---

12) ראה פרש"י לך יד, ט.

13) ראה פרש"י חוקת כא, ח.

14) ראה פרש"י וארא ח, יח. ולהעיר ממרז"ל (נדה לא, א) דעל סוג הנסים ש"אפילו בעל הנס אינו מכיר בו" נאמר (תהלים עב, יח) "עושה נפלאות לבדו". וראה לקמן הערה 16, 36.

15) במכתבו הידוע – נדפס במגילת י"ט כסלו (קה"ת תשי"ב) ע' 22. ס' התולדות אדה"ז ע' ריח. ובכ"מ. וראה לעיל ע' 306 ואילך.

16) עוד סוג יש לומר ב"נפלאות" – שהוא מופרש ומובדל גם מנסים, ע"ד משנ"ת (אוה"ת למיכה ע' תפו־ז) בפי' "כימי צאתך מאמ"צ אראנו נפלאות" שגם בערך נסים דיצי"מ הם נפלאות, ענין דנס בתוך נס (שבת צז, א. וש"נ), הקב"ה נסו של משה שהוא נסם של ישראל (ב"ר פנ"ט, ה. וראה שמו"ר ס"פ בשלח),

כי נסים סתם יש להם אחיזה בטבע, כמו נצחון המלחמה באופן ד"מסרת גבורים ביד חלשים", שהי' ע"י מלחמה טבעית*; ו"נפלאות הם נסים שהם היפך הטבע לגמרי מבלי שום אחיזה בטבע (ראה שער האמונה פט"ו (ל, א); ונסים שנעשו בדרך הטבע .. וכנס דחנוכה ע"י מלחמה). וראה חדא"ג מהר"ל שבת כא, ב. ט"ז או"ח סעת"ר סק"ג.

ולהעיר מהאופנים במלחמה: (א) מלחמת מדין: החלצו גו' אנשים לצבא גו' וביחד עם זה "ולא נפקד ממנו איש: (מטות לא, ג־ז. שם, מט), היינו מלחמה אבל נצחון שלא ע"פ טבע כלל (משא"כ בהמלחמות דחנוכה שנהרגו כו"כ מבנ"י); (ב) כיבוש יריחו ע"י יהושע, שלאחרי נפילת החומה באופן נסי שאינו מלובש בטבע כלל – "ויעל העם גו' ויחרימו גו' לפי חרב" (יהושע ו, כ־כא). ואכ"מ.

**) ראה לקו"ש חט"ו ע' 184 ואילך.

פט"ו – ל, ב – אבל עצ"ע אם נחית שם לחילוק זה או רק לחילוק הכללי דמלובש בטבע או לא). וראה לעיל שם.

ובנס פך השמן – אולי י"ל דתלוי בשני הפירושים באופנו**: א) נתוסף כמות השמן (וכמו שמצינו באסוך דנס אלישע (מ"ב ד, ב ואילך)), וכן מפורש במדרש מעשה חנוכה. (אבל ראה ב"י תאו"ח סי' עתר וט"ז וכו' – שלא הזכירו מדרש זה). ב) נשתנה איכות השמן ודלק לאט לאט. וראה לקמן הערה 26.

17) יוסיפון פ"כ. (ראה ס' החשמונאים א קאפיטל ב – אבל לע"ע לא מצאתים מוזכרים בספרי פוסקי ישראל (מלבד פעם א' בס' בה"ג הל' סופרים – אף שנזכרו בסה"ד וכו'). מובא בס' מאור עינים, אבל ידוע היחס לספר זה. ואכ"מ).

18) וכן כל הנצחונות בירושלים וכו' עד המלחמה הגדולה כו' – מגילת אנטיוכס (נדפסה בכמה סידורים ומחזורים דקהלות ספרדיות, וקראו אותה כו') ומדרש חנוכה.

19) ראה מגילת אנטיוכס. מדרש חנוכה. ובכ"מ.

המקדש וגילו שאין שמן טהור להדלקת המנורה, כי היוונים טימאו את "כל השמנים שבהיכל", עד שמצאו "פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול"[20], וזה, אמנם, איננו נס גדול.

[ניתן אפילו לומר, אם יש מי שרוצה להתעקש על־כך, שהיה זה ענין טבעי, שהיוונים לא הבחינו[21] בפך זה כדי לטמאו, ובמיוחד לפי דעת ה"תוספות"[22], שיש לומר "שהיה מונח בחותם בקרקע", דבר שאינו רגיל כלל, מה־עוד שהיתה קיימת לשכת השמנים[23], ששם לא עלה בדעת היוונים לחפש[24].

הסבר המבהיר את הוודאות בטהרו של השמן, ושהיוונים לא טמאו אותו ע"י "היסט"].

אך עם זאת היה זה דבר פלא[25] – נפלאות[26]: את כל השמנים טמאו היוונים, ורק פך יחיד זה היה מוסתר בקרקע ונשאר שלם, ללא נגיעה!

(אחר־כך ארע עוד נס[27], ששמן זה דלק שמונה ימים, וכן עוד ישועות ונפלאות).

ו.

הסדר בהודיה: "נסיך", "נפלאותיך", "ישועותיך"

ובכן, בסדר זה – תשועות, ניסים ונפלאות – התרחשו המאורעות "בימים ההם". בהודיה לה' הסדר הוא:

לכל־לראש מודים ומהללים את ה' על "ניסים", הניכרים בגלוי שהם באים מאת ה'.

אח"כ מתעמקים יותר ומבחינים במשמעותם האמיתית של כמה מאורעות, שהם "נפלאותיך",

גם אם אמנם הרוצה לטעות יטעה – ויחשוב שאלה הם מאורעות בדרך הטבע,

ומודים ומהללים את ה' עליהם.

ורק אחר־כך מגיעים להכרה שאפילו על "ישועותיך", שאינם נס ואפילו לא נפלאות, אלא חוקי הטבע, צריך גם כן להודות ולהלל לה', כי "לה' הישועה", גם הטבע עצמו הוא למעלה מן הטבע, ולפיכך צריכה גם ישועה להביא לידי הודיה והלל[28].

ז.

הנהגת בני ישראל היא הנהגה ניסית בלבוש הטבע

לעומקו של ענין:

השפעת ה"חיות", השפע האלוקי, ליהודים - היא לכתחילה מבחינת האלוקות שלמעלה מן הטבע, אלא שההשפעה לובשת צורה של טבע. כלומר, בנוסף לכך שהנהגת הטבע בכלל היא הנהגה אלוקית, ולכן היא, באמיתתה, למעלה מן הטבע (כפי שהמושג "טבע" מתפרש בעינינו), בכל זאת גם הטבע הזה הוא לגבי היהודים רק לבוש חיצוני להנהגה ניסית[29], שבה ה' מתנהג עם ישראל.

לפיכך, מי שיש לו עיניים "מאירות", רואה את האמת, שכל זה הוא מלכתחילה ענין ניסי, כך שה"לבוש" הטבעי אינו תופס אצלו שום מקום[30].

וכך הוסבר פעמים רבות[31] פירושו של מאמר חז"ל[32] "מאמין בחי עולמים וזורע": חוקי הטבע (קביעתו של ה' ש"זרע וקציר... לא ישבותו"[33]), אינם מהווים אצל היהודים סיבה אמיתית לזריעה. הסיבה האמיתית לצמיחה, שבגינה הוא זורע, היא כיוון שהוא "מאמין בחי העולמים".

ח.

דוקא הניסים המתלבשים בטבע, הם במקורם גבוהים ביותר

מוסבר בתורת החסידות[34], שה"גבוה גבוה ביותר"

---

20) שבת כא, ב.

21) ראה רש"י שבת שם: בהצנע כו'.

22) שבת שם ד"ה שהי'.

23) מדות פ"ה מ"ה.

24) ראה ב"מ מב, א: כספים אין להם שמירה אלא בקרקע כו' והאידנא (לאחרי זמן שמואל) כו'.

25) ובמאירי (שבת כא, ב) דלילה הראשונה מברכין על הגאולה ועל הודאת מציאת פך השמן. ובשערי אורה (ד"ה כתיב כי אתה פי"ז) דעיקר הנס שמצאו פך א' כו', עיי"ש.

26) ולהפירוש דב"נפלאות" יש סוג שלמעלה מ"נסים", שאין להן אחיזה בטבע (ראה לעיל הערה 16) – י"ל, שהכוונה ב"נפלאותיך" היא להנס דפך השמן (ראה הערה הנ"ל).

27) ומובן שגם זה נכלל בנוסח "הנרות הללו" – והוא באומרו "נסים" (גלויים שלמעלה מהטבע) לשון רבים (כנ"ל סעיף ב'). אלא שמונה ג' הסוגים כסדר שאירעו לראשונה, וכמו שהוא בנוגע לתשועות ונפלאות. וק"ל. וראה הערה הקודמת.

ולהעיר ממאירי הנ"ל (וראה פר"ח או"ח סתע"ר) דס"ל דלילה הראשונה דחנוכה לא שייך להנס של שמן שדלק ח' ימים.

28) להעיר מיהל אור ע' קנד־ה.

29) ראה המשך תער"ב פרק פח בסופו: דנש"י למטה .. ההנהגה עמהם אינו ע"פ טבע כ"א משם הוי' שלמעלה מהטבע ובזה יש ב' אופנים כו', עיי"ש.

30) ראה בארוכה בכ"ז – לקו"ש חט"ז ע' 176 ואילך. וש"נ.

31) לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 203. ע' 228. חי"ח ע' 295.

32) ירושלמי* הובא בתוד"ה אמונת – שבת לא, א. מדרש תהלים מזמור יט. במדב"ר פי"ג, טז.

33) נח ח, כב.

34) ראה בארוכה שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פי"ב ואילך. ובכ"מ.

---

*) במהר"ץ חיות (אמרי בינה סי' ב) – שבירושלמי לפנינו ליתא.

מתגלה דוקא ב"מטה־מטה ביותר". כך גם לגבי הנסים: שורשם של הניסים המלובשים בטבע גבוה משורשם של הנסים הגלויים[35], ולטבע עצמו יש שורש גבוה עוד יותר[36].

נסים גלויים נובעים מגילויים והשפעות אלוקיות, המוגבלות בתחום של "גילוי" – הנס מוכרח להיות גלוי.

נסים המלובשים בטבע נובעים מאור והשפעה הנעלים מגילוי, ולכן מסתתרים הנסים בלבוש הטבע, אך בכל זאת, כיוון שה"לבוש" הוא באופן הנקרא "פלא" – "נפלאות" אצל המתבונן בהם, עד ש"נראה בחוש" שהם "רק למעלה מהטבע"[37], מובן שזהו אור שהוא בכל זאת במסגרת של גילוי.

רק ענין ה"תשועות", המלובש בטבע ממש נובע מ"עצמות" האלוקות, שאיננה בתחום של גילוי כלל, ומשום כך מתגלית הישועה, שלמעלה מהטבע, שבאה מהקב"ה בעצמו, באופן שנראה שזהו הטבע ממש[38].

ואכן, זהו הסדר של שלושת הסוגים: "להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך":

תחילה מודים ומהללים[39] על עניינים הקשורים לגילוי, שמהם נובעים "נסיך", אח"כ בקשר לאור שלמעלה מגילוי "ועל נפלאותיך", ורק אח"כ מגיעים להודיה והלל "לשמך הגדול"[40] בעיקר ע"י "ישועותיך".

(משיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, תשכ"ד)

---

35) ראה תו"א מג"א צג, א. שם ג־ד. ק, א. וראה בארוכה ד"ה כימי צאתך תשל"ח.

36) כמובן מהכלל הנ"ל דכל הגבוה ביותר כו'. ולהעיר, דהנסים שאין בעל הנס מכיר בנסו (שהם מלובשים בטבע ממש – ראה יהל אור שם) – עליהם נאמר "עושה נפלאות לבדו" (נסמן לעיל הערה 14) – שנמשכים מבחי' לבדו, עצמותו ומהותו ית' (ראה יהל אור שם סק"ט. ובארוכה ד"ה כימי צאתך הנ"ל).

37) לשון התו"א שם (ק, א. ועד"ז שם צג, רע"ד) – לענין נס פורים. וראה יהל אור שם.

38) ולהעיר שנ"ח זמנם משתשקע החמה – ענינם להאיר את החושך דוקא (תו"א סד"ה רני ושמחי. סד"ה נ"ח. שערי אורה סד"ה בכ"ה בכסלו. סדור ערה, ב־ג. ד"ה נ"ח תרמ"ג. ובכ"מ), בחי' "והוי' יגיה חשכי" (תו"א ושערי אורה ד"ה (כתיב) כי אתה נרי).

וי"ל, שלכן בחר אדה"ז בנוסח [שמקדים "נסיך" ל"נפלאותיך" (ראה לעיל הערה 2), ובמילא –] ש"נפלאות" הן למטה מנסים, ושייכות לטבע (כנ"ל סעיף ד־ו) – כי עיקר הענין דחנוכה הוא להאיר את (חושך) הטבע.

39) "ל' שבח וגם לשון בהילו נרו כו' הארה בבחי' גילוי כו'" (תו"א סד"ה בכ"ה בכסלו. ובכ"מ).

40) ראה תו"א ר"פ שמות. תו"ח ואוה"ת שם.

המשך ביאור מזמור קיח מתוך "תהילות מנחם" מעמוד ג

ומבואר בחסידות[44] ש"**באדם**" - בניקוד קמץ תחת הבי"ת, מורה על ה"אדם" הידוע (וכאילו הי' כתוב "בהאדם"), שהוא אדם העליון, כמ"ש[45] "ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה". והוא בחי' אור הממלא כל עלמין, שממנו יש נתינת מקום להנהגת הטבע, ומצד זה הרי גם האדם צריך להשתדל לעשות לבוש וכלי בדרכי הטבע, כדי שתשרה ברכת ה'.

אבל "(לחסות) **בהוי'**" - הוא בחי' אור הסובב כל עלמין, שמצד בחי' זו אין האדם צריך לעשות שום השתדלות בדרכי הטבע, אלא כמ"ש[46] "השלך על הוי' יהבך **והוא** יכלכלך", שהקב"ה יתן לך גם את הכלים[47].

---

44) לקו"ת שמע"צ צ, ד. אוה"ת (יהל אור) לתהלים כאן. סד"ה ולא זכר תרפ"ח.

45) יחזקאל א, כו.

46) תהלים נה, כג. וראה "תהלות מנחם" שם.

47) וראה בכ"ז בד"ה ולא זכר שם. ובתו"ח ויחי ד"ה בן פורת יוסף פי"ג. אוה"ת (יהל אור) לתהלים מ, ה.

בראשית מג, ז - ויאמרו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו לאמר העוד אביכם חי היש לכם אח ונגד לו על פי הדברים האלה הידוע נדע כי יאמר הורידו את אחיכם

עה

ביאור המדרש רבה (פ׳ צא, י) "שאול שאל האיש" אפי׳ עצי עריסותינו גלה לנו

ויאמרו שאול שאל האיש וגו׳. אמר רבי אבא בר כהנא אפילו עצי עריסותינו[1] גלה לנו.

בראשית רבה פרשה צא, י

כלי עץ מאימתי מקבלין טומאה, המטה והעריסה משישופם בעור הדג.

כלים פרק טז משנה א

משישופם בעור הדג, להסיר קסמין שבהם, דקודם לכן לא חזו למלאכתן, שמשרטים את הבשר.

רע"ב

השייכות דמטה לדג, הוא כי ענין המטה הוא לרבות ולפרות עליו, שלכן נקרא פוריא שפרין ורבין עלי׳ כדאיתא בשבת[2] בפרק כלל גדול ע"ש. הנה פרי׳ ורבי׳ הוא בחי׳ דג[3], כמ"ש וידגו לרוב בקרב הארץ[4], בחי׳ יוסף[5].

ועיין במד"ר מקץ בפסוק שאל שאל האיש לנו ולמולדתנו אפילו עצי עריסותינו גילה לנו, מהו השייכות דהעריסות דהשבטים[6] ליוסף, כי יוסף שהוא בחי׳ דג, בעורו שפין את[7] העריסה שמעץ, א"כ הוא יודע מעצי העריסה כי הוא שף אותם.

---

1) בסימן זה יבואר, למה יוסף שאל דוקא על עצי "עריסותינו"? ומבאר דיש מיטה ויש עריסה, מיטה הוא לגדולים, עריסה לקטנים, וזהו בחי׳ יוסף - יסוד.

2) שבת עז, ב.

3) פרי׳ ורבי׳ הוא בחי׳ דג: מבאר הקשר ל"דג" עם "יוסף", דשניהם הם בחי׳ יסוד - פרי׳ ורבי׳, וכאן מביא ראי׳ מהפסוק הכתוב ב"יוסף" - "וידגו לרוב", שיפרו וירבו כדגים.

והנה בחסידות ובשאר מקומות בלקוטי לוי יצחק מביאים עוד ענינים - הן עפ"י נגלה דתורה והן בפנימיות התורה - בהשייכות והקשר של דג ליוסף, והם:

א) בלקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד שצח, מהגמרא (סוטה לו, ב) וידגו לרוב בקרב הארץ, מה דגים שבים המים מכסים עליהם ואין העין שולטת בהן, אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן.

ב) באור התורה דרושים לראש השנה עמוד א׳שעב מגמ׳ יומא עה, א "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם רב ושמואל ח"א דגים וח"א עריות", ופרש"י: "עריות, דנאסרו להם במדבר, ודגה לשון תשמיש כמו וידגו לרוב, ע"ש.

ג) יוסף הוא על שֵׁם "יוסף לי ה׳ בן אחר", הוספה בעוד "בן" - פרו ורבו, וזהו"ע דגים שמפרין ומרבין במאוד וכו׳.

ד) ידוע דהשלשה אבות אברהם יצחק יעקב כנגד בחי׳ חג"ת, ויוסף הוא הרביעי בחי׳ יסוד, ולהמשיך למטה להעולם ממה שקיבל מהאבות, וזהו רמז "דג" יש לו ב׳ אותיות, "ג" כנגד האבות ואות "ד" הרביעי כנגד יוסף.

ה) רמז בהנ"ל בהאותיות ד-ג, יוסף בגי׳ ג׳ פעמים ב"ן (3 × 52 = 156, יוס"ף), והוא מקבל - בן - מהאבות, והוא בחי׳ "ד".

ו) דג אין לו חלב אמו, וכן יוסף הי׳ יתום מאמו (לקו"ת מהאריז"ל - טעמי המצות פרשת שמיני).

ז) דגים אין להם כסות עינים - עיני פקיחא, היינו שלא יהי׳ שום הסתר והעלם, אלא הכל בגלוי והו"ע גילוי אלקות, וזהו"ע יוסף - בחי׳ יסוד, להמשיך גילוי אלקות למטה (ראה אור התורה שיר השירים עמוד תקט). מובא לקמן סימן קנו הערה 3.

4) בראשית מח, טז. בברכת יעקב לבני יוסף - אפרים ומנשה.

5) יוסף הוא בחי׳ יסוד: ראה זהר חלק א׳ דף נט, ב "יוסף בגין דנטיר לי׳ לברית זכה דאקרי צדיק". ובתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף - יסוד, הי׳ לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי׳ בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי׳ יסוד מספרו ו׳ פעמים הוי׳ כי הוא המדה השישית".

וראה בתורת מנחם התוועדויות ה׳תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15 ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי׳ יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי׳ אצילות (האבות) בבי"ע. - ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי ויחי כט, ד ואילך (מובא לעיל סימן ד הערה 3). אור התורה ויחי תתקצ"א א ואילך. תתשכ"א א ואילך. תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק ד׳ עמוד קז ואילך. ע"ש".

6) "דהשבטים שבמלכות ליוסף יסוד" (לקוטי לוי יצחק כאן). ראה לעיל סימן טו. טז. יז.

7) ראה הביאור כאן בתורת לוי יצחק, דיש ב׳ דברים א) מטה, ב) עריסה, מטה הוא ל"גדולים", עריסה הוא ל"קטנים". וכמו"כ יש דג "גדול" ויש דג "קטן".

ובספירות הוא בחי׳ תפארת ויסוד. דיסוד בחי׳ יסוד - דג* קטן וכן כנגד "עריסה", ויעקב בחי׳ "מטה". וזהו שביעקב כתוב "מטה", "וישב על המטה" (שם, ב), "ויאסוף רגליו אל המטה" (שם מט, לג), ועריסה שהוא לתינוק ונער, וזהו שיוסף נק׳ נער "והוא נער" (בראשית לז, ב), "ושם אתנו נער עברי" (בראשית מא, יב). ע"ש.

וזהו שמבאר שיוסף שאל "אפילו עצי עריסותינו".

*) ראה לעיל סימן מ דיסוד הוא בחי׳ קטן "זעירא" ביחס לבחי׳ תפארת הנק׳ רבתי ע"ש. סימן עב הערה 4.

ש"ף[8] בגי' הוי' אדנ"י בכפל[9] כל אות זה על זה, והוא מספר שלום[10] עם הד' אותיות, והוא ביסוד ששם הוא חיבור הוי' אדנ"י[11] כידוע.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד שיא

8) ש"ף, הוא שרש תיבות "משישופם", ומבאר, שהקשר דשפין את העריסה ליוסף, הוא, הן מצד ה"תוכן" של שניהם בחי' יסוד, והן מצד "הגימטריא", דמורה על יחוד הוי' אדנ"י. וזהו כל ענין של "יוסף" - יסוד, לחבר שֵם הוי' עם שֵם אדנ"י שיהי' גילוי אלקות. ראה הערה 9. 10.

9) הוי' ואדנ"י בכפל כל אות זה על זה:

י	ה	ו	ה
		x	
א	ד	נ	י

380 = 50 + 300 + 20 + 10

פירוש:

י' פעמים א' (1 × 10) = 10.

ה' פעמים ד' (4 × 5) = 20.

ו' פעמים נ' (6 × 50) = 300.

ה' פעמים י (5 × 10) = 50.

סך הכל 10 + 20 + 300 + 380, כמספר "שף".

שֵם הוי' הוא בחי' גילוי אלקות. ראה תניא - שער היחוד והאמונה פרק ד.

ושֵם אדנ"י הוא בחי' הסתר, וראה שם פרק ז וז"ל: כי הנה סיבת וטעם הצמצום וההסתר הזה שהסתיר והעלים הקדוש ברוך הוא את החיות של העולם כדי שיהיה העולם נראה דבר נפרד בפני עצמו, הנה הוא ידוע לכל כי תכלית בריאת העולם הוא בשביל התגלות מלכותו יתברך דאין מלך בלא עם פי' עם מלשון עוממות שהם דברים נפרדים וזרים ורחוקים ממעלת המלך כי אילו אפילו היו לו בנים רבים מאד לא שייך שם מלוכה עליהם וכן אפילו על שרים לבדם רק ברוב עם דווקא הדרת מלך ושם המורה על מדת מלכותו יתברך הוא שם אדנות כי הוא אדון כל הארץ, ע"ש.

ראה הערה 11.

10) ראה גם עד"ז לקמן סימן צח.

11) כידוע "יסוד" הוא מחבר הוי' אדנ"י (ראה גם סימן נד. צח. קסח. קעג), ובלשון ובאותיות החסידות, הוא ענין יחוד סובב כל עלמין (הוי' - ז"א) וממלא כל עלמין (אדנ"י - מלכות), ראה תורה אור פרשת שמות מט, ד.

המשך ביאור למס' נדה ליום חמישי עמ' ב

– למה צריך לשנות במשנה 'אַרְבַּע לֵילוֹת', הלא היה לתנא לומר רק 'עד מוצאי שבת'. מתרצת הגמרא: **אוֹרַח אַרְעָא קָא מַשְׁמַע לָן** – התנא בא להשמיענו דרך ארץ, **דְּדַרְכָּהּ דְּכִיאָה בַּלֵּילוֹת** – שזמן תשמיש המטה הוא דווקא בלילה, ולא ביום.

מקשה הגמרא: **וּלְלֵוִי** הסובר שהפסידה לילות, **לִיתְנֵי** – שיִשְׁנה התנא רק 'אַרְבַּע לֵילוֹת', ללמדנו שאין לה אלא ארבע עונות, אך המשך דברי התנא 'עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת', **לָמָּה לִי**. מתרצת הגמרא: **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** – בא התנא להשמיענו בזה, **דְּשָׁרֵי לְמִבְעַל לְכַתְּחִלָּה בַּשַּׁבָּת** – שמותר לבעול בתולה בשבת אף שבעל רק שתי בעילות ועדיין הפתח דחוק. **כְּדִשְׁמוּאֵל** – כדבריו של שמואל, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, פְּרִצָה דְּחוּקָה** שבכותל שאין בה די מקום להכנס, והנכנס בו עלול להשיר אבנים מדופני הכותל, **מוּתָּר לִיכָּנֵס בָּהּ בַּשַּׁבָּת, וְאַף עַל פִּי** שֶׁבכניסתו הוא **מַשִּׁיר צְרוֹרוֹת** [–אבנים קטנות] מהכותל, מפני שאינו מתכוין לכך ואינו ודאי שישרו צרורות].

הגמרא דנה על אופן נוסף: **אִיתְּמַר, מִי שֶׁבָּעַל אִשְׁתּוֹ הַבְּתוּלָה, וְלֹא מָצָא דָּם וְחָזַר וּבָעַל** בתוך ארבע לילות **וּבפעם זו מָצָא דָּם. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר,** האשה **טְמֵאָה** שזהו דם נדה. **וְרַבִּי אַסִּי אָמַר, טְהוֹרָה,** שיש לתלות דם זה בדם בתולים.

מבארת הגמרא טעמו של כל אחד: **רַבִּי חֲנִינָא אָמַר טְמֵאָה, דְּאִם אִיתָּא דַּהֲוָה** – אם אמנם שהיה זה **דַּם בְּתוּלִים, מֵעִיקָּרָא הֲוֵי אָתֵי** – כבר מתחילה, בבעילה הראשונה, היה הדם בא. **וְרַבִּי אַסִּי אָמַר טְהוֹרָה, דְּיִלְמָא אִתְרְמֵי לֵיהּ כְּדִשְׁמוּאֵל** – שמא ארע לו כמו שאמר שמואל, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, יָכוֹלְנִי לִבְעוֹל** בתולה, **כַּמָּה בְּעִילוֹת, בְּלֹא דָּם.** והבעילה הראשונה היתה באופן שאינו מוציא דם, ובבעילה השניה יצא דם בתולים.

שואלת הגמרא: **וְאִידָּךְ** – והאחר [רבי חנינא], מדוע אינו תולה שארע לו כפי שאמר שמואל. משיבה הגמרא: **שָׁאנֵי** – שונה **שְׁמוּאֵל דְּרַב גּוּבְרֵיהּ** – רב כוחו בדבר זה, שהוא בקי מאד בזה אבל בשאר בני אדם אינו מצוי שיבעלו בעילה כזו, שאין בה דם.

במשנה התבאר דין תינוקת שלא הגיע זמנה לראות, ודין נערה שהגיע זמנה לראות. הגמרא מבארת דין בוגרת: **אָמַר רַב, בּוֹגֶרֶת** בתולה שנשאת, **נוֹתְנִין לָהּ** לשמש **לַיְלָה הָרִאשׁוֹן** בלבד. ואפילו לדעת בית הלל, שאמרו שכשהגיע זמנה לראות, נותנים לה ארבע לילות, לא אמרו כך בית הלל, אלא לגבי מי שהגיעה לימי הנעורים, שזהו הזמן שהגיע זמנה לראות. אבל לבוגרת, אין נותנים אלא לילה ראשון, ולא יותר. מבארת הגמרא: **וְהָנֵי מִילֵּי** שנותנים לה לילה ראשון, בבוגרת **שֶׁלֹּא רָאָתָה** עדיין דם נדות, **אֲבָל רָאָתָה, אֵין לָהּ אֶלָּא בְּעִילַת מִצְוָה, וְתוּ לֹא.**

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי** שנינו בברייתא, **מַעֲשֶׂה** בכלה בתולה, שבא עליה בעלה בעילה ראשונה וראתה דם, ומיד הלך לדרך ושהה שם שלשה חדשים, וחזר ובעל ומצא דם. ושוב הלך וכך חזר על עצמו המקרה, שהלך הבעל והשתהה וחזר אחר שלשה חדשים ובעל ומצא דם, וכן בפעם שלישית. ושאלו את רבי אם תולים את הדם שבכל הבעילות בדם בתולים, **וְנָתַן לָהּ רַבִּי** – טיהר לה רבי את הדם שראתה בכל **אַרְבַּע הַלֵּילוֹת,** ואף שהלילות מפוזרים **מִתּוֹךְ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ.**

ואם במעשה זה, נתן לה רבי לילות גם בבגרותה, אם כן יש להקשות על דבריו של רב, שאמר שאין לה אלא לילה אחת. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן היה המעשה. **אִילֵּימָא** – אם נאמר **דְּיָהֵיב לָהּ כּוּלְּהוּ בִּימֵי קַטְנוּת** – שכל הארבע לילות שנתן רבי היו בזמן שהיתה קטנה, כגון שנשאת בגיל אחת עשרה או קודם לכן, ואחרי שתים עשר חודש עדיין לא היתה נערה,

מא, א – ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם והנה עומד על היאור

א. "ויהי מקץ שנתיים ימים"[1]. שבזה ב' פירושים: (א) "מקץ" מלשון סוף[2], סוף ה"שנתיים ימים" שהיו לפנ"ז (בס"פ וישב), **סוף הגלות** דיוסף בבית האסורים, (ב) "מקץ" מלשון התחלה[3], התחלת ה(שנתיים) ימים שאודותם מסופר בהמשך הפרשה, **התחלת הגאולה** דיוסף ש"מבית האסורים יצא למלוך"[4], כולל גם אסיפת כל האוצרות כו', כמאמר רז"ל[5] "שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים . . ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבוא", די"ל, שנכלל ב"רכוש גדול" שזוכים ע"י העבודה במשך אריכות הגלות, במכש"כ וק"ו מה"רכוש גדול"[6] דיציאת מצרים.

ובלשון הקבלה והחסידות[7] - "קץ דשמאלא"[8], ו"קץ[9] הימין"[10]. ושניהם קשורים זה בזה - כי ע"י בירור והעלאת ניצוצות הקדושה שנמצאים ב"קץ דשמאלא", נעשה קץ הגלות[11], "קץ שם לחושך"[12], ובאים ל"קץ הימין"[13].

ויש לומר, שענין זה מרומז גם ב"יינה של תורה"[14] שבפירוש רש"י[15] "כל לשון קץ סוף הוא" - שב"סוף" נכלל "**כל** לשון קץ", גם "קץ הימין", כי ע"י ה"סוף" בירור "קץ דשמאלא" שבסוף הגלות, באים ל"קץ הימין"[16].

ובהמשך לזה באים (להתחלת ה)קריאה דפרשת ויגש, במנחת שבת[17] "ויגש אליו יהודה", כמבואר בדרושי חסידות[18] שהגשת יוסף ליהודה הו"ע סמיכת גאולה (ענינו של יוסף) לתפלה (ענינו של יהודה), ואין ענין יוצא מידי פשוטו - שהגאולה באה **בסמיכות ממש** לתפלה שמתפללים בנ"י "ותחזינה עינינו בשובך לציון", תיכף ומיד ממש.

משיחות ש"פ מקץ, שבת (ז) חנוכה ה'תשמ"ט
– תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ט ח"ב עמוד 77-78

מג, יד – ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי

ב. בב"ר ר' יאשי' בן לוי פתר קראה בגליות ואל שדי יתן לכם רחמים, ויתן אותם לרחמים, לפני האיש, הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו, ושילח לכם את אחיכם אלו עשרת השבטים, ואת בנימין זה שבט יהודא ובנימין, ואני כאשר שכולתי שכלתי, שכלתי בחורבן ראשון שכלתי בחורבן שני, כאשר שכלתי בחורבן ראשון ובשני לא אשכל עוד עכ"ל.

ויש להקשות שכלתי בחורבן ראשון ושני כו' היאך רמיזא אלא דקשה לבעל המדרש איך סיים יעקב בדבר רע שאמר ואני כאשר שכלתי שכלתי הלא הצדיקים תחילתן יסורין וסופן שלוה, אלא כך הוא הביאור כאשר שכלתי בחורבן ראשון ושני אז שכולתי כלומר נגמר השיכול ולא אשכול עוד כי השיכול סיבת התיקון והנה הוא טוב מאד.

וזהו שאמר יעקב ואל שדי כשרמז על החורבנות כשיהי' די להצרות אז וזרח אור משיח שחתימת' ג"כ שד"י כי שדי ר"ת "שלמה "דוד "ישי.

של"ה

1) להעיר מאור התורה ריש פרשתנו ש"שנתיים ימים" קאי על ב' בחי' שנה, בנוקבא ובדכורא, שנת הלבנה ושנת החמה. ויש לקשר לשנה זו (ה'תשמ"ט) - שנת העיבור, החיבור דשנת החמה ושנת הלבנה, "שנתיים ימים" ביחד.

2) פירוש רש"י ריש פרשתנו.

3) ראב"ע שלח יג, כה. ועוד. וראה לקוטי שיחות חלק ה עמוד 198 ואילך. ושם נסמן.

4) קהלת ד, יד ובפירוש רש"י.

5) פסחים קיט, א. ושם נסמן.

6) לך לך טו, יד.

7) ראה אור התורה ריש פרשתנו.

8) זהר פרשתנו קצג, ב. קצד, א.

9) לשון הפסוק סוף דניאל. וראה זח"א נד, סע"א. סב, ב. ובכ"מ.

10) לקוטי תורה להאריז"ל על הפסוק.

11) וי"ל ש"שנתיים ימים" רומז גם לב' האופנים הכלליים שבגלות (שצריך לעשות להם קץ וסוף) - גלות רוחני וגלות גשמי.

כלומר: אף שבפרטיות ישנם ריבוי אופנים בגלות - הגלות אצל שבעים אומות העולם, ד' הגלויות וכו', הרי, באופן כללי נחלקים לשתים: גלות רוחנית וגלות גשמית.

ולהעיר, שגם במאורע שהביא להתחלת הגלות - "אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים" - היו ב' אופנים אלו: גלות גשמית - שהוציאוהו מהסעודה, וגלות רוחנית, היפך אהבת ישראל (שהלשין על בני ישראל), שמסתבר לומר שהי' אצלו עוד לפני המאורע (אם כי באופן של קטנות, כמרומז בשמו "**בר** קמצא").

12) איוב כח, ג. וראה אור התורה שם עמוד שלט ואילך.

13) להעיר מהשייכות לימי חנוכה - "שזהו ענין **עד שתכלה רגל מן השוק**, להעלות בחי' רגל השמאלי שמתלבש בקץ דשמאלא, ואז יהי' קץ הימין" (אור התורה ריש פרשתנו).

14) "היום יום" כ"ט שבט.

15) הביאור בפשוטו של מקרא - "מדוע מאריך רש"י בפירוש תיבת מקץ שמצינו כמה פעמים לפני זה (ועוד דיוקים) - ראה לקוטי שיחות חלק ה עמוד 196 ואילך.

16) לקוטי שיחות שם עמוד 201.

17) זמן הקשור במיוחד עם תכלית השלימות דשבת - "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" (ראה המשך תרס"ו עמוד תקמב).

18) ד"ה ענין הגשת יהודה ליוסף תרכ"ט. ד"ה ויגש אליו יהודה תרס"ו. ובכ"מ.

המשך ביאור למס' נדה ליום שישי עמ' א

1 **עוֹנָה שְׁלֵמָה**, שבכל עונה זו אינה נאסרת מחמת הדם שתראה.
2 שואלת הברייתא: **וְכַמָּה** הוא שיעור **עוֹנָה שְׁלֵמָה**. משיבה
3 הברייתא: **פֵּירַשׁ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לֵילָה שלם, וְעוד חֲצִי יוֹם.**
4 הגמרא מקשה על שיעור 'עונה' שאמר רבן שמעון בן גמליאל: **וּמִי**
5 **בָּעֵינַן כּוּלֵּי הַאי** – וכי צריך לתת לה כל כך הרבה זמן, להוסיף לה
6 עוד חצי יום מלבד הלילה, **וּרְמִינְהִי** – והרי יש להקשות על זה
7 מברייתא, ששנינו לגבי אופן טהרת כלים שנטמאו, **הֲרֵי** [–מי] **שֶׁהָיוּ**
8 **גְּתָיו** – מקום עשיית היין, **וּבֵית בָּדָיו** – מקום עשיית השמן, **טְמֵאוֹת,**
9 **והשתמשו בהם, ומפני כך הם בלועים במשקה טמא. וּכְבֵשׁ**
10 **לַעֲשׂוֹתָן** [את שמנו ויינו] **בְּטָהֳרָה, לכן עליו להוציא את היין והשמן**
11 **הטמא הבלוע בהם, כדי שלא יטמאו את המשקים הטהורים].**
12 **כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה** כדי להכשירן. **הַדַּפִּין** – כעין דלת [לוח עץ]
13 שנותנים על הענבים שיוציאו יינם, **וְהַלּוּלָבִין** – מטאטאים
14 שמכינים מעלי הלולב, שמנקים בהם את הגת, **וְהָעֲדָשִׁין** – הגת
15 עצמה שהענבים נתונים שם, כל אלו טהרתן על ידי שמְדִיחָן במים,
16 ודי בכך, מפני שאינם בולעים כלל מהמשקה הטמא.

◆ יום ראשון כ"ד כסלו ◆

מא (א) **וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר:**

רש"י ◄**וַיְהִי מִקֵּץ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'מִסּוֹף', וְכָל לְשׁוֹן 'קֵץ'[א], סוֹף הוּא. **עַל־הַיְאֹר** • כָּל שְׁאָר נְהָרוֹת אֵינָם קְרוּיִים יְאוֹרִים[ב], חוּץ מִנִּילוּס, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הָאָרֶץ עֲשׂוּיִין

(ב) **וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ:**

רש"י ◄**יְפֹת מַרְאֶה** • סִימָן הוּא לִימֵי הַשִּׂבְעָה[ד], שֶׁהַבְּרִיּוֹת נִרְאוֹת יָפוֹת זוֹ לָזוֹ, שֶׁאֵין עַיִן בְּרִיָּה צָרָה בַּחֲבֶרְתָּהּ. **בָּאָחוּ** • בַּאֲגָם, מרישׁ"ק בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ: "יִשְׁגֶּא אָחוּ".

(ג) **וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:**

רש"י ◄**וְדַקּוֹת בָּשָׂר** • טינבי"ש בְּלַע"ז, לְשׁוֹן[ה] 'דַּק'.

א וַהֲוָה מִסּוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין וּפַרְעֹה חָלֵם וְהָא קָאֵם עַל נַהֲרָא:

יְאוֹרִים בִּידֵי אָדָם[ג], וְנִילוּס עוֹלֶה בְּתוֹכָם וּמַשְׁקֶה אוֹתָם, לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין בְּמִצְרַיִם תָּדִיר כִּשְׁאָר אֲרָצוֹת.

ב וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָן שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן בְּשָׂר וְרָעְיָן בְּאַגְמָא:

ג וְהָא שְׁבַע תּוֹרָן אָחֳרָנְיָן סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן מִן נַהֲרָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירַן בְּשָׂר וְקָמָן לְקִבְלֵיהוֹן דְּתוֹרָן עַל כֵּיף נַהֲרָא:

שפתי חכמים

מא (א) **א** דָּבָר פָּשׁוּט דִּלְשׁוֹן 'קֵץ' כְּתַרְגּוּמוֹ 'מִסּוֹף' הוּא, אֲבָל קָשֶׁה 'יָמִים' דִּכְתִיב בִּקְרָא לָמָּה לִי, בִּשְׁלָמָא אִי לְשׁוֹן 'מִקֵּץ' לָאו לְשׁוֹן סוֹף הוּא אֶלָּא לְשׁוֹן מִקְצָת, כְּמוֹ (לִקְמָן מ"ז ב) 'מִקְצָה אֶחָיו', מִשּׁוּם הָכִי צָרִיךְ הַקְּרָא לְמִנְקַט 'יָמִים' לוֹמַר שְׁתֵּי שָׁנִים שְׁלֵימוֹת הָיוּ מִיּוֹם לְיוֹם וְלֹא מִקְצָת שְׁתֵּי שָׁנִים, אֲבָל כֵּיוָן דְּ'מִקֵּץ' לְשׁוֹן סוֹף הוּא, אִם כֵּן 'יָמִים' דִּכְתִיב בִּקְרָא לָמָּה לִי. וּמְפָרֵשׁ דַּהֲוָה אָמִינָא 'מִקֵּץ' לְשׁוֹן מִקְצָת הוּא, וַהֲוָה אָמִינָא דְּכָל לְשׁוֹן 'קֵץ' נַמִּי לְשׁוֹן מִקְצָת הוּא, אֶלָּא הֵיכָא שֶׁהוּא מוּכָח מִן הַמִּקְרָא שֶׁהוּא לְשׁוֹן סוֹף, לְהָכִי כָּתַב הַקְּרָא הָכָא 'יָמִים' לְלַמֵּד שֶׁהוּא לְשׁוֹן סוֹף וְלֹא מִקְצָת, וּמֵעַתָּה כָּל לְשׁוֹן 'קֵץ' סוֹף הוּא, וְזֶהוּ שֶׁנָּקַט רַשִׁ"י 'וְכֵן כָּל לְשׁוֹן קֵץ סוֹף הוּא', כְּלוֹמַר כֵּיוָן דְּמוּכָח הָכָא דְּ'מִקֵּץ' לְשׁוֹן סוֹף, אָנוּ לְמֵדִין מֵהָכָא דְּכָל לְשׁוֹן 'קֵץ' סוֹף הוּא, דְּ'קֵץ' 'קֵץ' לִגְזֵרָה שָׁוָה, וְדוֹ"ק, נִרְאֶה לִי. וּדְלָא כְּהָרְאַ"ם שֶׁכָּתַב דְּמִשּׁוּם הָכִי נָקַט כָּל לְשׁוֹן 'קֵץ' סוֹף, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִלַּת 'קָצָה' שֶׁפְּעָמִים מִתְפָּרֵשׁ 'סוֹף', כְּמוֹ 'מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים' (דִּבְרִים י"ד כ"ח), וּפַעַם 'קָצָה', כְּמוֹ 'כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה' (שְׁמוֹת כ"ה י"ט), וּפַעַם 'קְצָת', כְּמוֹ 'וּמִקְצַה אָחִיו' (לִקְמָן מ"ז ב), וְאַף שֶׁכָּתַב כַּמָּה פְּעָמִים קוֹדֶם זֶה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, אֵין זֶה קוּשְׁיָא, כִּי כְּמוֹהוּ רַבִּים, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְלֵיכָא לְאַקְשׁוּיֵי מִקְּרָא (דִּבְרִים ט"ו א') דְּ'מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ מִתְּחִילַּת הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית כִּדְכְתִיב (שְׁמוֹת כ"ג י"א) 'וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה', דִּקְרָא 'מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה' בְּהַשְׁמָטַת כְּסָפִים מַיְירִי, וְהַשְׁמָטַת כְּסָפִים אֵינָהּ מִשַּׁמֶּטֶת אֶלָּא בְּסוֹפָהּ (שְׁבִיעִית פ"י מ"א) (רַא"ם), וְקַל לְהָבִין: **ב** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה כְּתִיב 'עַל הַיְאוֹר' בְּהֵ"א הַיְדִיעָה, אֶלָּא וַדַּאי הָכִי פֵּירוּשוֹ, הַיְאוֹר הַיָּדוּעַ הַנִּזְכָּר לְעֵיל, וְקָאֵי עַל הָאַרְבַּע נְהָרוֹת שֶׁכְּתוּבִים בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (לְעֵיל ב' י'), וְאִם כֵּן לָמָּה לֹא כְּתִיב בְּכָאן 'נָהָר' כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם, אֶלָּא וַדַּאי אִי הָוָה כְּתִיב 'נָהָר' לֹא הָיֵיתִי יוֹדֵעַ עַל אֵיזֶה נָהָר קָאֵי, שֶׁאַרְבַּע נְהָרוֹת כְּתוּבִים שָׁם, לְכָךְ כְּתִיב 'הַיְאוֹר', כְּלוֹמַר הַנָּהָר שֶׁעָשׂוּי יְאוֹרִים וְהוּא נִילוּס, וְ'נִילוּס' הַיְינוּ 'פִּישׁוֹן' הַנִּזְכָּר בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (שָׁם פָּסוּק י"א) וְכִדְפַיְירֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם (ד"ה פִּישׁוֹן), וְכָל שְׁאָר נְהָרוֹת דְּנָקַט רַשִׁ"י קָאֵי אַשְׁאָר שֶׁלֹּשׁ נְהָרוֹת הַכְּתוּבִים שָׁם: **ג** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, כֵּיוָן דְּקָאֵי אַאֶחָד מֵאַרְבַּע נְהָרוֹת הַנִּזְכָּרִים בִּבְרֵאשִׁית, לָמָּה לֹא הִזְכִּיר אוֹתוֹ בִּשְׁמוֹ הַמְיוּחָד, אֶלָּא לְפִי שֶׁעָשׂוּי יְאוֹרִים יְאוֹרִים עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם לָכֵן קְרָאוֹ בְּשֵׁם 'יְאוֹר', וְכָל שְׁאָר נְהָרוֹת אֵינָם עֲשׂוּיִים כֵּן: תורה ב

(ב) **ד** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, לָמָּה לֹא פָּתַר יוֹסֵף אֶת זֶה, לָמָּה הָיוּ הַפָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה, שֶׁפָּתַר רַק 'בְּרִיאוֹת בָּשָׂר' וְלֹא טוּב הַמַּרְאֶה וְרוֹעֵ הַמַּרְאֶה. וּמְתָרֵץ, כֵּיוָן שֶׁמָּצִינוּ שֶׁפָּתַר דְּשֶׁבַע פָּרוֹת הַטּוֹבוֹת הֵם סִימָן לְשֶׁבַע יְמֵי הַשּׂוֹבַע, אִם כֵּן הוּא הַדִּין בְּזֶה הַפִּתְרוֹן נַמִּי פָּתַר יוֹסֵף, דְּ'יְפוֹת מַרְאֶה' סִימָן הוּא לִימֵי הַשּׂוֹבַע, וְהַפִּתְרוֹן קָאֵי נַמִּי עַל זֶה דְּבִימֵי הַשּׂוֹבַע נִרְאוֹת הַבְּרִיּוֹת יָפוֹת אֵלּוּ לָאֵלּוּ, דְּהַיְינוּ 'יְפוֹת מַרְאֶה', כְּלוֹמַר שֶׁמְּקַבֵּל זֶה אֶת זֶה בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְנוֹתֵן לוֹ דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ: תורה ג

(ג) **ה** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, דְּהֵיאָךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר דַּק אַבְּהֵמָה וְאַבָּשָׂר, דְּהָכִי הֲוָה לֵיהּ

(ד) וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה:

ד וַאֲכָלַן תּוֹרְתָּא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירַן בְּשַׂר יָת שְׁבַע תּוֹרְתָּא שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה:

רש"י ◄ וַתֹּאכַלְנָה • סִימָן שֶׁתְּהֵא כָּל שִׂמְחַת הַשָּׁבָע נִשְׁכַּחַתּוּ בִּימֵי הָרָעָב.

(ה) וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה ׀ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת:

ה וּדְמוּךְ וַחֲלַם תִּנְיָנוּת וְהָא שְׁבַע שִׁבְלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד פַּטִּימָן וְטָבָן:

רש"י ◄ בְּקָנֶה אֶחָד • טואיד"ל בְּלַעַ"ז. בְּרִיאוֹת • שיינ"ש בְּלַעַ"ז.

(ו) וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן:

ו וְהָא שְׁבַע שִׁבְלַיָּא לָקְיָן וּשְׁקִיפָן קְדוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן:

רש"י ◄ וּשְׁדוּפֹת • השלייד"ש בְּלַעַ"ז, 'וּשְׁקִיפָן' קדוּם', חֲבוּטוֹת, לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף הֶחָבוּט תָּמִיד עַל־יְדֵי הַדֶּלֶת הַמַּכָּה עָלָיו. קָדִים • רוּחַ מִזְרָחִית, שֶׁקּוֹרִין' ביש"א.

(ז) וַתִּבְלַעְנָה הַשִّבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם:

ז וּבְלָעָא שִׁבְלַיָּא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שִׁבְלַיָּא פַּטִּימָתָא וּמָלְיָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה וְהָא חֶלְמָא:

רש"י ◄ הַבְּרִיאוֹת • שיינ"ש בְּלַעַ"ז. וְהִנֵּה חֲלוֹם • וְהִנֵּה נִשְׁלַם חֲלוֹם שָׁלֵם לְפָנָיו וְהֵצְרַךְ לְפוֹתְרִים.

שפתי חכמים

לְמִיכְתַּב כִּיחוּשׁ בָּשָׂר, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ טינב"ש בְּלַעַז, כְּלוֹמַר דְּהָא בְּלְשׁוֹן לַעַז קוֹרִין לִבְהֵמָה כְּחוּשָׁה טינב"ש, וְאַף עַל פִּי שֶׁטינב"ש הוּא לְשׁוֹן 'דַּק', אֲפִילוּ הָכִי קוֹרִין לִבְהֵמָה כְּחוּשָׁה טינב"ש, אִם כֵּן בִּלְשׁוֹן עִבְרִי נַמִּי קוֹרִין לִבְהֵמָה כְּחוּשָׁה 'דַּקּוֹת בָּשָׂר', וּלְשׁוֹן 'דַּק' דְּנָקֵט רַשִּׁ"י קָאֵי אַטינב"ש בְּלַעַז: תורה ד

(ד) **ו** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, דְּ'וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת' יֵשׁ לְפָרֵשׁ בִּשְׁנֵי פֵּירוּשִׁים, הָאֶחָד שֶׁתְּהֵא כָּל שִׂמְחַת הַשּׂוֹבַע נִשְׁכַּחַת בִּימֵי הָרָעָב, וְהַשֵּׁנִי שֶׁהוּא סִימָן שֶׁיְּהֵא לַבְּרִיּוֹת מַאֲכָל בִּימֵי הָרָעָב, וְזֶה סִימָן טוֹב הוּא, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'הוּא סִימָן שֶׁתְּהֵא' וכו'. וְזֶה הַפֵּירוּשׁ אֱמֶת, דְּהָא מָצִינוּ לְקַמָּן בְּהֶדְיָא שֶׁיּוֹסֵף פָּתַר אוֹתוֹ כֵּן, וּמֵהַרַשִּׁ"ל פֵּירֵשׁ דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י לָמָּה אָמַר 'וַתֹּאכַלְנָה', הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וַתִּבְלַעְנָה', כִּי אֵין לְשׁוֹן אֲכִילָה שַׁיָּיךְ לוֹמַר עַל בַּעֲלֵי חַיִּים זֶה אֶת זֶה, לְכָךְ מְפָרֵשׁ 'סִימָן' וכו', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: תורה ה

(ה) **ז** רוֹצֶה לוֹמַר, כְּמוֹ בִּלְשׁוֹן לַעַז קוֹרִין לְקַשׁ שֶׁל שִׁבֳּלִים טואד"ל, שֶׁהוּא נַמִּי שֵׁם קָנֶה שֶׁל עֵץ, וְאִם כֵּן בִּלְשׁוֹן עִבְרִי נַמִּי כֵּן הוּא: **ח** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י דְּאֵין שַׁיָּיךְ לוֹמַר 'בְּרִיאוֹת' אַשִּׁבֳּלִים, אֶלָּא דַּוְקָא אַבַּעֲלֵי חַיִּים, כְּגוֹן לְעֵיל גַּבֵּי פְּרוֹת, וּמְתָרֵץ דְּהָא בְּלַעַז קוֹרִים לְשִׁבֳּלִים טוֹבוֹת שיינ"ש, שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז פרי"ש, אִם כֵּן הוּא הַדִּין בִּלְשׁוֹן עִבְרִי שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן 'בְּרִיאוֹת' גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם: תורה ו

(ו) **ט** רוֹצֶה לְפָרֵשׁ דְּ'שְׁדֻפוֹן' הַיְינוּ חֲלִי שֶׁל שִׁדָּפוֹן, וְלֹא שַׁיָּיךְ אֶלָּא גַּבֵּי אָדָם, אֲבָל לֹא גַּבֵּי תְּבוּאָה, וּמְתָרֵץ דְּבִלְשׁוֹן לַעַז קוֹרִין לוֹ שלייד"ש אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חֲלִי אָדָם, אִם כֵּן הוּא הַדִּין בִּלְשׁוֹן עִבְרִי, אֲבָל אוּנְקְלוֹס לֹא תִּרְגֵּם דְּ'שְׁדוּפוֹת' הוּא לְשׁוֹן שִׁדָּפוֹן, אֶלָּא 'שְׁקִיפָן', שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֲבָטָה, כָּךְ פֵּירֵשׁ הָרְאֵ"ם. וְכָתַב עָלָיו מַהַרַשִּׁ"ל, וְאֵין נִרְאֶה לִי, דְּהָא בְּפָרָשַׁת תָּבֹא (דברים כ"ח כ"ב) פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י (ד"ה שִׁדָּפוֹן וְיַרְקוֹן) בְּהֶדְיָא עַל שִׁדָּפוֹן שֶׁהוּא מַכַּת תְּבוּאָה, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ חִילּוּק בֵּין 'שִׁדָּפוֹן' וּבֵין 'שְׁדוּפוֹת', שֶׁהֲרֵי רַשִּׁ"י מֵבִיא שְׁנֵי לְשׁוֹנוֹת שֶׁל לַעַז שֶׁהָכָא פֵּירוּשׁוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר מִמַּה שֶׁפֵּירוּשׁוֹ הָתָם. וְאֵין לוֹמַר שֶׁהָכָא פֵּירֵשׁ עַל הָרוּחַ, דְּהָא פֵּירֵשׁ הָתָם פֵּירוּשׁ אַחֵר עַל רוּחַ: **י** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י דְּכָאן מַשְׁמַע שֶׁרוּחַ מִזְרָחִית רָע הוּא, וּבְמָקוֹם אַחֵר אָמְרִינַן דְּרוּחַ מִזְרָחִית הוּא טוֹב יוֹתֵר מִכָּל הָרוּחוֹת וְסִימָן בְּרָכָה הוּא לָעוֹלָם (יומא כ"א:), לָכֵן פֵּירֵשׁ וכו', רוֹצֶה לוֹמַר דִּלְרוּחַ מִזְרָחִית יֵשׁ שֶׁלֹּשׁ רוּחוֹת, וְאוֹתוֹ רוּחַ שֶׁקּוֹרִין ביש"א הוּא רָע: תורה ז

(ז) **כ** כִּי בְּפַעַם רִאשׁוֹן חָשַׁב לִישׁוֹן עוֹד דִּילְמָא יִחָלוֹם עוֹד כַּאֲשֶׁר אֵירַע בֶּאֱמֶת, אֲבָל בַּהַקִּיץ הַשֵּׁנִי שֶׁהָיָה קָרוֹב לַבּוֹקֶר שֶׁלֹּא יָשַׁן עוֹד אָז נִשְׁלַם הַחֲלוֹם וְנִצְטָרֵךְ לְפוֹתְרִים. (נחלת יעקב), וּמִפְּנֵי שִׁמְּלַת 'וְהִנֵּה' מוֹרֶה עַל הַזְּמַן לוֹמַר שֶׁעַכְשָׁיו הוּא כָּךְ וְלֹא קוֹדֶם לָכֵן, וְהָכָא לֵיכָּא לְפָרֵשׁ וְהִנֵּה חֲלוֹם נִגְמַר לְאַחַר

(ח) וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־
חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם
אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה:

ח וַהֲוָה בְצַפְרָא וּמִטַּרְפָּא רוּחֵהּ וּשְׁלַח וּקְרָא
יָת כָּל חֲרָשֵׁי מִצְרַיִם וְיָת כָּל חַכִּימָהָא
וְאִשְׁתָּעִי פַרְעֹה לְהוֹן יָת חֶלְמֵהּ וְלֵית דְּפָשַׁר
יָתְהוֹן לְפַרְעֹה:

רש"י◄ **וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ** • 'וּמִטַּרְפָּא רוּחֵהּ', מְקַשְׁקֶשֶׁת
בְּתוֹכוֹ כְּפַעֲמוֹן[ל], וּבִנְבוּכַדְנֶאצַר הוּא אוֹמֵר: (דניאל ב)
"וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ", לְפִי שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁתֵּי פְּעִימוֹת: שִׁכְחַת
הַחֲלוֹם וְהַעֲלָמַת פִּתְרוֹנוֹ (ב"ר)◆ **חַרְטֻמֵּי** • הַנִּחָרִים
בְּטִימֵי מֵתִים, שֶׁשּׁוֹאֲלִים בַּעֲצָמוֹת ('טִימֵי', הֵן עֲצָמוֹת בְּלָשׁוֹן
אֲרַמִּי[מ], וּבַמִּשְׁנָה: 'בַּיִת שֶׁהוּא מָלֵא טַמְיָא', מָלֵא עֲצָמוֹת)◆ **וְאֵין־פּוֹתֵר
אוֹתָם לְפַרְעֹה** • פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם, אֲבָל לֹא לְפַרְעֹה,
שֶׁלֹּא הָיָה קוֹלָן נִכְנָס בְּאָזְנָיו, וְלֹא הָיָה לוֹ קוֹרַת־רוּחַ
בְּפִתְרוֹנָם[נ], שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: 'שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה מוֹלִיד,
שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה קוֹבֵר' (ב"ר)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 343)

פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם, אֲבָל לֹא לְפַרְעֹה (רש"י מא, ח)
הַחַרְטֻמִּים לֹא הִצִּיעוּ אֶת פִּתְרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף (אַף שֶׁבְּפַשְׁטוּת
פָּרוֹת טוֹבוֹת וְשִׁבֳּלִים בְּרִיאוֹת רוֹמְזוֹת עַל תְּקוּפַת שֹׂבַע),
שֶׁהֲרֵי בַּחֲלוֹם עָמְדוּ הַפָּרוֹת הָרָעוֹת לְצַד הַפָּרוֹת הַטּוֹבוֹת,
בְּעֵת וּבְעוֹנָה אַחַת. לָכֵן אָמְרוּ שֶׁבַע בָּנוֹת כוּ', שֶׁכֵּן לְפַרְעֹה הָיוּ
מִסְפַּר נָשִׁים וּמִסְפַּר פִּילַגְשִׁים, וְיִתָּכֵן שֶׁבִּתְקוּפָה **אַחַת** יִוָּלְדוּ
לוֹ בָּנוֹת וְיָמוּתוּ לוֹ בָּנוֹת אֲחֵרוֹת. אַךְ לְפִי פִּתְרוֹנוֹ (וַעֲצָתוֹ) שֶׁל
יוֹסֵף הָיוּ שְׁנוֹת הַשֹּׂבַע וּשְׁנוֹת הָרָעָב **בִּכְפִיפָה אַחַת**, שֶׁהֲרֵי
בִּשְׁנוֹת הַשֹּׂבַע אָצְרוּ אוֹצָרוֹת בִּשְׁבִיל שְׁנוֹת הָרָעָב, וּבִשְׁנוֹת
הָרָעָב אָכְלוּ אֶת הָאוֹצָרוֹת שֶׁאָצְרוּ בִּשְׁנוֹת הַשֹּׂבַע.

(ט) וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי
אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם:

ט וּמַלִּיל רַב שָׁקֵי (עִם) לְפַרְעֹה לְמֵימַר יָת
סָרְחָנִי אֲנָא מַדְכַּר יוֹמָא דֵין:

(י) פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית
שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר הָאֹפִים:

י פַּרְעֹה רְגֵז עַל עַבְדוֹהִי וִיהַב יָתִי בְּמַטְרַת
בֵּית רַב קָטוֹלַיָּא יָתִי וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי:

(יא) וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ
כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ:

יא וַחֲלֵמְנָא חֶלְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וָהוּא
גְּבַר כְּפִשְׁרַן חֶלְמֵהּ חֲלֵמְנָא:

רש"י◄ **אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ** • חֲלוֹם הָרָאוּי לַפִּתְרוֹן שֶׁנִּפְתַּר לָנוּ, וְדוֹמֶה לוֹ◆

(יב) וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־
לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר:

יב וְתַמָּן עִמָּנָא עוּלֵם עִבְרָאָה עַבְדָא לְרַב
קָטוֹלַיָּא וְאִשְׁתָּעֵינָא לֵהּ וּפָשַׁר לָנָא יָת
חֶלְמָנָא גְּבַר כְּחֶלְמֵהּ פָּשָׁר:

שפתי חכמים

הַקִּיצָה, דְּהָא גַּם קוֹדֶם הַקִּיצָה נִגְמַר הַחֲלוֹם כְּשֶׁרָאָה הַשִּׁבֳּלִים בָּלְעוּ הָאֲחֵרִים וכו'. וְלִי נִרְאֶה לְפָרֵשׁ כְּשֶׁבָּא חֲלוֹם הָרִאשׁוֹן אַף עַל פִּי שֶׁלְּדַעַת פַּרְעֹה אֶפְשָׁר שֶׁהָיָה נִגְמָר, מִכָּל מָקוֹם לְפִי הָאֱמֶת אֵינוֹ נִגְמָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (לְקַמָּן פָּסוּק ל"ב) וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם פַּעֲמַיִם 'כִּי נָכוֹן הַדָּבָר' וגו', עַיֵּין שָׁם: תורה ח

(ח) **ל** פֵּירוּשׁ, 'וַתִּפָּעֶם' הוּא מִלְּשׁוֹן פַּעֲמוֹן שֶׁהָיָה מְקַשְׁקֵשׁ כְּפַעֲמוֹן, כְּלוֹמַר כְּמוֹ הָעִנְבָּל הַמְקַשְׁקֵשׁ בְּתוֹךְ הַזּוּג: **מ** יֵשׁ לוֹמַר דִּלְכָךְ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ מִתְּחִילָּה בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, מִשּׁוּם שֶׁרוֹצֶה לְפָרֵשׁ 'חַרְטֻמֵּי' הֵם שְׁתֵּי תֵּיבוֹת, 'חַר' מִלְּשׁוֹן נְחִירַיִם, 'טוּמֵי' מִלְּשׁוֹן טִימֵי, וְיֵשׁ לְפָרְשׁוֹ מִלְּשׁוֹן נְחִירַיִם שֶׁל אַף, שֶׁהָיוּ נוֹתְנִים הָעֶצֶם שֶׁל מֵת בַּנְּחִירַיִם שֶׁל אַף וְהָיָה מְדַבֵּר, וְגַם לְפָרְשׁוֹ שֶׁהוּא לְשׁוֹן חוֹם, מִלְּשׁוֹן וְהָעֲצָמוֹת יֵחָרוּ (יְחֶזְקֵאל כ"ד י') שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין הָעֲצָמוֹת תַּחַת בֵּית הַשֶּׁחִי וּמְחַמְּמִין אוֹתוֹ וְהָיָה מְדַבֵּר עַל יְדֵי כִּשּׁוּף: **נ** אֲבָל כְּשֶׁאָמַר לוֹ יוֹסֵף שֶׁיִּהְיֶה רָעָב בָּאָרֶץ הָיָה לוֹ קוֹרַת רוּחַ, לְפִי שֶׁאָמַר שֶׁלְּכָךְ הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תַּקָּנָה לַמְּדִינָה שֶׁלֹּא יָמוּתוּ בָּרָעָב, (מַהַרְשַׁ"ל עֲקֵידָה), שֶׁחֲלוֹמוֹת הַמְּלָכִים אֵינָם דְּבָרִים פְּרָטִיִּים רַק דְּבָרִים כּוֹלְלִים כָּל מַלְכוּתוֹ, אוֹ כָּל הָעוֹלָם כַּחֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, לְכָךְ לֹא הָיָה לוֹ קוֹרַת רוּחַ: תורה ט

רש"י◄ **נַעַר עִבְרִי עֶבֶד** • אֲרוּרִים הָרְשָׁעִים, שֶׁאֵין טוֹבָתָם שְׁלֵמָה, שֶׁמַּזְכִּירוֹ בִּלְשׁוֹן בִּזָּיוֹן. **נַעַר** • שׁוֹטֶה[ס] וְאֵין רָאוּי לִגְדֻלָּה. **עִבְרִי** • אֲפִלּוּ לְשׁוֹנֵנוּ[ע] אֵינוֹ מַכִּיר.

עֶבֶד • וְכָתוּב בְּנִימוּסֵי מִצְרַיִם[פ] שֶׁאֵין עֶבֶד מוֹלֵךְ, וְלֹא לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שָׂרִים (סְפָרִים אֲחֵרִים: שִׁירִים, וְכֵן גָּרַס רַאֵ"ם). **אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ** • לְפִי הַחֲלוֹם וְקָרוֹב לְעִנְיָנוֹ.

(יג) **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה:**

יג **וַהֲוָה כְּמָא דִי פָּשַׁר לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי אֲתֵיב עַל שִׁמּוּשִׁי וְיָתֵהּ צְלָב:**

רש"י◄ **הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי** • פַּרְעֹה הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "פַּרְעֹה קָצַף עַל עֲבָדָיו", הֲרֵי מִקְרָא קְצַר לָשׁוֹן וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הֵשִׁיב, לְפִי שֶׁאֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ מִי הֵשִׁיב. מִי שֶׁבְּיָדוֹ לְהָשִׁיב וְהוּא פַּרְעֹה, וְכֵן דֶּרֶךְ כָּל מִקְרָאוֹת קְצָרִים, עַל מִי שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת, הֵם סוֹתְמִים אֶת הַדָּבָר.

(יד) **וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה:**

יד **וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא יָת יוֹסֵף וְאַרְהִיטוֹהִי מִן בֵּית אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנִּי כְסוּתֵהּ וְעַל לְוַת פַּרְעֹה:**

רש"י◄ **מִן־הַבּוֹר** • מִן בֵּית הַסֹּהַר[צ], שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּמִין גֻּמָּא[ק], וְכֵן כָּל "בּוֹר" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן גֻּמָּא הוּא, וְאַף אִם אֵין בּוֹ מַיִם[ר] קָרוּי בּוֹר, פוש"י בְּלַעַ"ז. **וַיְגַלַּח** • מִפְּנֵי[ש] כְּבוֹד הַמַּלְכוּת (ב"ר).

◆ יום שני כ"ה כסלו ◆

(טו) **וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ:**

טו **וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵמִית וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲנָא שִׁמְעֵית עֲלָךְ לְמֵימַר דְּאַתְּ שָׁמַע חֶלְמָא לְמִפְשַׁר יָתֵהּ:**

רש"י◄ **תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ** • תַּאֲזִין וְתָבִין חֲלוֹם לִפְתֹּר אוֹתוֹ. **תִּשְׁמַע** • לְשׁוֹן הֲבָנָה וְהַאֲזָנָה, כְּמוֹ: "שׁוֹמֵעַ יוֹסֵף", "אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ", אנטינדר"א בְּלַעַ"ז.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 315)

וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר (מא, טו) כָּתַב הָרַמְבַּ"ן (וארא ו, י): אָמְרוּ הַמְּפָרְשִׁים כִּי מִלַּת "לֵאמֹר" בְּכָל הַתּוֹרָה לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל . . וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי מִלַּת לֵאמֹר לְהוֹרוֹת עַל בֵּרוּר הָעִנְיָן . . לֹא אֲמִירָה מְסֻפֶּקֶת וְלֹא בְּרֶמֶז, עכ"ל. וְאַף כָּאן, הוֹסָפַת תֵּבַת "לֵאמֹר" מוֹרֶה עַל בֵּרוּר גָּמוּר וְדִיּוּק: לֹא רַק שְׁמִיעָה בְּעַלְמָא שָׁמַעְתִּי, אֶלָּא גַּם "לֵאמֹר", בְּבֵרוּר גָּמוּר.

שפתי חכמים

(יב) **ס** רוֹצֶה לוֹמַר 'נַעַר' בְּגִימַטְרִיָּא שׁוֹטֶה: **ע** (נַחֲלַת יַעֲקֹב), וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת, וְכָתוּב בְּנִימוּסֵי מִצְרַיִם שֶׁצָּרִיךְ שֶׁהַמּוֹשֵׁל יְהֵא מַכִּיר שִׁבְעִים לָשׁוֹן, עַיֵּין סוֹטָה (דַּף ל"ו): **פ** דְּ'עֶבֶד' נַמִּי מְיוּתָּר, דְּכֵיוָן שֶׁאָמַר 'וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי', וּבְוַדַּאי שֶׁלֹּא הָיָה בְּבֵית הַסֹּהַר שׁוּם נַעַר עִבְרִי כִּי אִם יוֹסֵף, וְאִם כֵּן לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ קָאָמַר שֶׁהוּא עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים, אֶלָּא וַדַּאי לִדְרָשָׁא: תורה יג

(יד) **צ** גַּבֵּי 'כִּי שָׁמוּ אוֹתִי בַּבּוֹר' (לְעֵיל מ' ט"ו) הָיָה אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהוּא בּוֹר מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁאַחַר כָּךְ נְתָנוּהוּ בְּבֵית הַסֹּהַר, אֲבָל הָכָא צָרִיךְ לְפָרֵשׁ כֵּן, דְּלֹא תֵּימָא אַחַר שֶׁיָּצָא שַׂר הַמַּשְׁקִים מִבֵּית הַסֹּהַר שָׁמוּ אוֹתוֹ שֵׁנִית בַּבּוֹר, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁ'בּוֹר' הוּא בֵּית הַסֹּהַר מִדִּכְתִיב 'וַיְרִיצֻהוּ מִן הַבּוֹר', וּבְבוֹר אֵין שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן רִיצָה כִּי אִם מְשִׁיכָה, כְּדִכְתִיב (לְעֵיל ל"ז כ"ח) 'וַיִּמְשְׁכוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר': **ק** פֵּירוּשׁ, דִּלְמַעְלָה כְּתִיב שֶׁשָּׁמוּהוּ בְּבֵית הַסֹּהַר, וְכָאן כְּתִיב 'וַיְרִיצֻהוּ מִן הַבּוֹר', לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁהוּא עָשׂוּי וכו' (מַהַרְשַׁ"ל): **ר** (נַחֲלַת יַעֲקֹב), דְּאִם לֹא כֵן הָיוּ בְּגָדִים לַחִים וּפְשִׁיטָא שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְהַחֲלִיפָם גַּם בְּלֹא כְּבוֹד הַמַּלְכוּת, וְלָמָּה הוּצְרַךְ לוֹמַר 'וַיְחַלֵּף שִׂמְלוֹתָיו', לָכֵן פֵּירֵשׁ הוּא בֵּית הַסֹּהַר, אִם כֵּן לֹא הָיָה בּוֹ מַיִם וְלָמָּה הֶחֱלִיף שִׂמְלוֹתָיו, אֶלָּא מִשּׁוּם כְּבוֹד הַמַּלְכוּת: **ש** דְּאִי מִשּׁוּם שִׂמְחָה הָא לֹא יָדַע עֲדַיִין אֵיךְ דִּינוֹ יֵצֵא, שֶׁעֲדַיִין לֹא בָּא לִפְנֵי פַּרְעֹה וּמִי יוֹדֵעַ אִם יָכוֹל לִפְתּוֹר אוֹתוֹ אוֹ לֹא: תורה טו

(טז) וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה:

טז וַאֲתִיב יוֹסֵף יָת פַּרְעֹה לְמֵימַר בַּר מִן חָכְמָתִי אֱלָהִין מִן קֳדָם יְיָ יִתְּתַב יָת שְׁלָמָא דְּפַרְעֹה:

רש"י◄ בִּלְעָדָי • אֵין הַחָכְמָה מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא אֱלֹהִים יַעֲנֶה, יִתֵּן עֲנִיָּה בְּפִי לִשְׁלוֹם פַּרְעֹה.

(יז) וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:

יז וּמַלִּיל פַּרְעֹה (עם) לְיוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא אֲנָא קָאֵם עַל כֵּיף נַהֲרָא:

(יח) וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ:

יח וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרְתָּא פַּטִּימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וְרָעְיָן בְּאַחֲוָה:

(יט) וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ:

יט וְהָא שְׁבַע תּוֹרְתָּא אָחֳרָנָן סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן חֲסִיכָן וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵי לַחְדָא וַחֲסִירָן בְּשַׂר לָא חֲזִיתִי כְוָתְהֵן בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְבִישׁוּ:

רש"י◄ דַּלּוֹת א• כְּחוּשׁוֹת, כְּמוֹ: (שמואל ב יג) "מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל"? דְּאַמְּנוֹן. וְרַקּוֹת בָּשָׂר • כָּל לְשׁוֹן 'רַקּוֹת' שֶׁבַּמִּקְרָא חַסְרֵי בָשָׂר, וּבְלָעַ"ז בלוא"ש.

(כ) וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת:

כ וַאֲכָלָן תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא יָת שְׁבַע תּוֹרְתָּא קַדְמָיָתָא פַּטִּימָתָא:

(כא) וַתָּבֹאנָה אֶל־קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ:

כא וַעֲלָא לִמְעֵיהֵן וְלָא אִתְיְדַע אֲרֵי עַלוּ לִמְעֵיהֵן וּמֶחֱזֵיהֵן בִּישׁ כַּד בְּקַדְמֵיתָא וְאִתְּעָרִית:

(כב) וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאוֹת וְטֹבוֹת:

כב וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שְׁבַע שֻׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד מָלְיָן וְטָבָן:

(כג) וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם:

כג וְהָא שְׁבַע שֻׁבְּלַיָּא נָצָן לָקְיָן שְׁקִיפָן קִדּוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן:

רש"י◄ צְנֻמוֹת • צֵנְמָא בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, סֶלַע, הֲרֵי הֵן כְּעֵץ בְּלִי לִחְלוּחַ וְקָשׁוֹת כְּסֶלַע, וְתַרְגּוּמוֹ: 'נָצָן לָקְיָן'ג, נָצָן, אֵין בָּהֶן אֶלָּא הַנֵּץ, לְפִי שֶׁנִּתְרוֹקְנוּ מִן הַזֶּרַע.

שפתי חכמים

(טז) ת דְּאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ כָּאן כְּמוֹ 'בִּלְעָדַי אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים' (לעיל י"ד כ"ד), דְּפֵירוּשׁוֹ 'חוּץ מַה שֶׁאָכְלוּ', דְּהֵיאָךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר 'חוּץ מֵאֱלֹהִים יַעֲנֶה' כו', וְגַם אֵין לוֹמַר שֶׁפֵּירוּשׁוֹ 'אֶלָּא אֱלֹהִים', שֶׁהֲרֵי דַּעְתּוֹ שֶׁל יוֹסֵף לְפִתּוֹר לוֹ חֲלוֹמוֹ, אֶלָּא הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, 'בִּלְעָדַי' הֵם שְׁתֵּי תֵּיבוֹת, בַּל עָדַי, וְ'עָדַי' פֵּירוּשׁ מִשֶּׁלִּי, כְּמוֹ שֶׁמְּפָרֵשׁ וְאָזֵיל: תורה יז

(יט) א וְלֹא מִלְּשׁוֹן עֹנִי: ב פֵּירוּשׁ מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן (ירושלמי ברכות ט' ז') 'כָּל אַכִּין וְרַקִּין מִיעוּטִין הֵן', וְ'רַקּוֹת' דְּהָכָא נַמִּי מִיעוּט הוּא, וּמַהוּ מְמַעֵט, מְמַעֵט בָּשָׂר, אֲבָל אֵין פֵּירוּשׁוֹ כְּמוֹ רֵיק בְּצִיר"י וּמַעֲלוּמֵי הָעִי"ן: תורה כ

(כג) ג וְקָשֶׁה, לָמָּה מֵבִיא הַתַּרְגּוּם, וַהֲלֹא הֵבִיא הַתַּרְגּוּם שֶׁל יָבֵשׁ כְּסֶלַע. וְנִרְאֶה לִי דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י שֶׁפַּרְעֹה אָמַר

(כד) וַתִּבְלַעְנָה הַשִّבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי׃

כד וּבְלָעָן שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא טָבָתָא וַאֲמָרִית לַחַרְשַׁיָּא וְלֵית דִּי מְחַוִּי לִי׃

(כה) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה׃

כה וַאֲמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה חֶלְמָא פַּרְעֹה חַד הוּא יָת דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד חַוִּי לְפַרְעֹה׃

(כו) שֶׁבַע פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא׃

כו שְׁבַע תּוֹרְתָּא טָבָתָא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבְּלַיָּא טָבָתָא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן חֶלְמָא חַד הוּא׃

רש"י◄ שֶׁבַע שָׁנִים וְשֶׁבַע שָׁנִים • כֵּלָּן אֵינָן אֶלָּא שֶׁבַע, וַאֲשֶׁר נִשְׁנָה הַחֲלוֹם פַּעֲמַיִם, לְפִי שֶׁהַדָּבָר מְזֻמָּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ לוֹ בַּסּוֹף: "וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם וְגוֹ'". בְּשֶׁבַע שָׁנִים הַטּוֹבוֹת נֶאֱמַר: "הִגִּיד לְפַרְעֹה", לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ, וּבְשֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב נֶאֱמַר: "הֶרְאָה אֶת פַּרְעֹה", לְפִי שֶׁהָיָה הַדָּבָר מֻפְלָג וְרָחוֹק, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן מַרְאֶה.

(כז) וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב׃

כז וּשְׁבַע תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא דְּסָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן שְׁבַע (נ"י שַׁבְעָא) שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא דִּשְׁקִיפָן קִדּוּם יְהֵוְיָן שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא׃

(כח) הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה׃

כח הוּא פִּתְגָּמָא דִּי מַלֵּילִית עִם פַּרְעֹה דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד אַחֲזֵי לְפַרְעֹה׃

(כט) הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כט הָא שְׁבַע שְׁנִין אָתְיָן סִבְעָא (נ"י שַׂבְעָא) רַבָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

(ל) וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ׃

ל וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא בַּתְרֵיהֵן וְיִתְנְשֵׁי כָּל סִבְעָא (נ"י שַׂבְעָא) בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וִישֵׁיצֵי כַּפְנָא יָת (עַמָּא דְּ)אַרְעָא׃

רש"י◄ וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע • הוּא פִּתְרוֹן הַבְּלִיעָה.

שפתי חכמים

לְיוֹסֵף שֶׁהַשִּׁבֳּלִים צְנוּמוֹת, וְיוֹסֵף לֹא פֵּירֵשׁ עַל זֶה כְּלוּם אֶלָּא עַל 'רָעוֹת' וְ'דַקּוֹת', וְגַם בַּחֲלוֹמוֹ לְעֵיל לֹא אָמַר צְנוּמוֹת, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁפַּרְעֹה הָיָה רוֹצֶה לִבְדּוֹק אֶת יוֹסֵף אִם אֱמֶת יִפְתּוֹר אוֹ לֹא, וְאָמַר לוֹ דָּבָר שֶׁלֹּא רָאָה מֵעוֹלָם, וְאָמַר אִם יָבִין אֶת זֶה יָבִין הַחֲלוֹם לִפְתּוֹר, וְיוֹסֵף הֵבִין אֶת הַדָּבָר וְלֹא פָּתַר לוֹ כְּלוּם עַל זֶה, כָּךְ צָרִיךְ אַתָּה לְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל קְרָא.

וְקָשֶׁה לְרַשִׁ"י עַל זֶה מֵהֵיכָן יָדַע יוֹסֵף אֶת זֶה וְכִי נְבִיא הָיָה, לְכָךְ מֵבִיא הַתַּרְגּוּם הָרִאשׁוֹן שֶׁל צְנוּמוֹת שֶׁהוּא יָבֵשׁ כְּסֶלַע, וְיוֹסֵף הָיָה מֵבִין זֶה מִכֹּחַ סְבָרָא שֶׁזֶּה הַדָּבָר לֹא הָיָה בַּחֲלוֹמוֹ, כִּי אִם הָיָה זֶה לֹא הָיָה קִיּוּם לְעוֹלָם שֶׁיְּהֵא קְלָלָה כָּל כָּךְ שֶׁיְּהֵא יָבֵשׁ כְּסֶלַע, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לַחְלוּחִית מְעַט, וַעֲדַיִן קָשֶׁה מִנְּלָן שֶׁצְּנוּמוֹת הוּא לְשׁוֹן סֶלַע דִּילְמָא הוּא לְשׁוֹן נָצַן לָקְיָן, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁבָּזֶה הַתַּרְגּוּם גַּם כֵּן מַשְׁמַע שֶׁאֵין בּוֹ לַחְלוּחִית כִּי 'נָצַן' הוּא לָשׁוֹן שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא נֵץ (מהרש"ל): תורה כד

(כו) דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה פָּתַר יוֹסֵף שֶׁחֲלוֹם אֶחָד הוּא, כֵּיוָן שֶׁחָלַם אוֹתוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּפָרוֹת וּבְשִׁבֳּלִים וַדַּאי שְׁנֵי חֲלוֹמוֹת הֵם, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'וְעַל' וכו': תורה כז

(לא) וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד׃

לא וְלָא יִתְיְדַע שׂוֹבְעָא (נ״י שִׂבְעָא) בְּאַרְעָא מִן קֳדָם כַּפְנָא הַהוּא דְּיֵהֵי בָתַר כֵּן אֲרֵי תַקִּיף הוּא לַחֲדָא׃

רש״י ◄ וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע • הוּא פִּתְרוֹן: "וְלֹא נוֹדַעַ" כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה".

(לב) וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ׃

לב וְעַל דְּאִתַּנֵּית חֶלְמָא לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין זִמְנִין אֲרֵי תַקִּין פִּתְגָּמָא מִן קֳדָם יְיָ וְאוֹחִי יְיָ לְמֶעְבְּדֵהּ׃

רש״י ◄ נָכוֹן • מְזֻמָּן.

(לג) וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

לג וּכְעַן יֶחֱזֵי פַרְעֹה גְּבַר סוּכְלְתָּן וְחַכִּים וּמַנְּיֵהּ עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 340 – מתוך 'לקראת שבת')

חָכְמַת יוֹסֵף בְּפִתְרוֹן הַחֲלוֹמוֹת

וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: (מא, לג) לְאַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ יוֹסֵף אֶת חֲלוֹמוֹת פַּרְעֹה, יָעַץ לוֹ כֵּיצַד עָלָיו לִנְהֹג לִקְרַאת שְׁנוֹת הָרָעָב – "וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה" גו', "יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד".

וְלִכְאוֹרָה תַּפְקִידוֹ שֶׁל יוֹסֵף הָיָה רַק לְפָרֵשׁ אֶת דְּבַר הַחֲלוֹם, וְלֹא לְיַעֵץ מַה לַּעֲשׂוֹת.

וְהַהַסְבָּרָה בָּזֶה: הַקֹּשִׁי בְּפִתְרוֹן הַחֲלוֹם שֶׁבְּעֶטְיוֹ נִכְשְׁלוּ הַחַרְטוּמִים לְפָרְשׁוֹ, מְסֻפָּר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב: "וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עוֹלוֹת . . רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר, וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל שְׂפַת הַיְּאוֹר", כְּלוֹמַר – שֶׁהַפָּרוֹת הָרָזוֹת וְהַשְּׁמֵנוֹת עָמְדוּ יַחַד עַל שְׂפַת הַיְּאוֹר. הִתְקַשּׁוּ הַחַרְטוּמִים: מַהוּ הַהֶסְבֵּר לְהִמָּצְאוּת שְׁנֵי הַסִּימָנִים הֶהָפְכִּיִּים - רָזוֹת וּשְׁמֵנוֹת – בְּיַחַד?

רַק יוֹסֵף, בְּחָכְמָתוֹ, עֵרֵב אֶת שְׁנֵי הַהֲפָכִים בְּפִתְרוֹנוֹ: בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע "וְיִקְבְּצוּ אֶת כָּל אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַבָּאוֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ בָר", הַיְינוּ שֶׁכְּבָר בִּשְׁנוֹת הַשָּׂבָע יִתְכּוֹנְנוּ לִשְׁנוֹת הָרָעָב, וּמֵאִידָךְ – בִּשְׁנוֹת הָרָעָב "וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב", שֶׁיֹּאכְלוּ אֶת אֹכֶל שְׁנוֹת הַשֹּׂבַע. מַעֲלָה נוֹסֶפֶת וְעִקָּרִית, שֶׁפִּתְרוֹן הַחֲלוֹם נָסַב לֹא רַק עַל הַצָּפוּי מֵאֵת הַקָּבָּ"ה, אֶלָּא גַּם מַעֲשָׂיו שֶׁל פַּרְעֹה – צְבִירַת הָאֹכֶל, נִרְמְזוּ בַּחֲלוֹמוֹ.

וְעַל־כֵּן "וַיִּטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה". פֵּרוּשׁ: עֲצָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף מָצְאָה חֵן בְּעֵינֵי פַּרְעֹה יוֹתֵר מִפִּתְרוֹן הַחֲלוֹם עַצְמוֹ, עַד שֶׁשִּׁבְּחוֹ "אֵין נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ", בְּכִנּוּתוֹ לַעֲצָתוֹ.

(לד) יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע׃

לד יַעְבֵּד פַּרְעֹה וִימַנֵּי מְהֵימְנִין עַל אַרְעָא וִיזָרֵז יָת אַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא (נ״י שִׂבְעָא):

רש״י ◄ וְחִמֵּשׁ • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וִיזָרֵז', וְכֵן: "וַחֲמֻשִׁים".

(לה) וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ׃

לה וְיִכְנְשׁוּן יָת כָּל עִיבּוּר שְׁנַיָּא טָבָן דְּאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְרוּן עִיבּוּר תְּחוֹת יְדָא דְּפַרְעֹה עִיבּוּרָא בְּקִירְוַיָּא וְיִטְרוּן׃

שפתי חכמים

(לא) **ה** וְאִם תֹּאמַר, וְלָמָּה לֹא פֵּירֵשׁ עַל 'וְנִשְׁכַּח כָּל הַשָּׂבָע' הוּא פִּתְרוֹן אֲכִילַת הַפָּרוֹת הַטּוֹבוֹת, וְלָמָּה מְפֹרָשׁ הַבְּלִיעָה דְּהַיְינוּ בְּלִיעַת שְׁבָלִים. יֵשׁ לוֹמַר, מִשּׁוּם דִּלְשׁוֹן 'וְלֹא נוֹדַע' וּלְשׁוֹן 'וְלֹא יִוָּדַע' תַּרְוַיְיהוּ הֵם מִלְּשׁוֹן הוֹדָעָה, מִשּׁוּם הָכִי פֵּירֵשׁ עַל מִלַּת 'וְלֹא יִוָּדַע' הוּא פִּתְרוֹן 'וְלֹא נוֹדַע', מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִלַּת 'וְנִשְׁכַּח' שֶׁאֵין פֵּירוּשׁוֹ לְשׁוֹן הוֹדָעָה, מִשּׁוּם הָכִי פֵּירֵשׁ עַל פִּתְרוֹן הַבְּלִיעָה, וְקָל לְהָבִין: תורה לב

(לב) **ו** וְלֹא כְּמוֹ 'אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ מְכוּוָּן: תורה לג

(לד) **ז** לֹא שֶׁיִּקַּח הַחוֹמֶשׁ, לְפִי שֶׁלֹּא נִזְכַּר בַּעֲשִׂיָּתוֹ רַק הַקִּבּוּץ, וְהוּא הַזְּהִירוּ: תורה לה

רש"י◄ **אֶת־כָּל־אֹכֶל•** שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ בָּאֶלֶ"ף וְנָקוּד בְּפַתָּ"ח קָטָן[ח] (סְגוֹל). וְאוֹכֵל שֶׁהוּא פּוֹעֵל, כְּגוֹן "כִּי כָּל אוֹכֵל חֵלֶב", טַעֲמוֹ לְמַטָּה בַּכ' וְנָקוּד קָמֵץ קָטָן (צֵירֵי). **תַּחַת יַד־פַּרְעֹה•** בִּרְשׁוּתוֹ וּבְאוֹצְרוֹתָיו.

(לו) **וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶין בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב:**

לו **וִיהֵי עִבּוּרָא גְנִיז (לְעַמָּא דְ)לְאַרְעָא לִשְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא דִּי תְהֵוְיָן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וְלָא תִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא דְּאַרְעָא בְּכַפְנָא:**

רש"י◄ **וְהָיָה הָאֹכֶל•** הַצָּבוּר, כִּשְׁאָר פִּקָּדוֹן הַגְּנוּזִ[ט] לְקִיּוּם הָאָרֶץ.

(לז) **וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו:**

לז **וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל עַבְדּוֹהִי:**

(לח) **וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ:**

לח **וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי הֲיִשְׁתְּכַח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּהּ:**

רש"י◄ **הֲנִמְצָא כָזֶה•** הֲנִשְׁכַּח[כ] כְּדֵין, אִם נֵלֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ[ל], הֲנִמְצָא כָּמוֹהוּ? הֲנִמְצָא, לְשׁוֹן תְּמִיהָה, וְכֵן כָּל הֵ"א הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה וּנְקוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּח.

◆ יום שלישי כ"ו כסלו ◆

(לט) **וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ:**

לט **וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע יְיָ יָתָךְ יָת כָּל דָּא לֵית סָכְלְתָּן וְחַכִּים כְּוָתָךְ:**

רש"י◄ **אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ•** לְבַקֵּשׁ אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם, שֶׁאָמַרְתָּ[מ] — 'לֹא נִמְצָא כָּמוֹךָ'.

(מ) **אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ:**

מ **אַתְּ תְּהֵי מְמַנָּא עַל בֵּיתִי וְעַל מֵימְרָךְ יִתְּזַן כָּל עַמִּי לְחוֹד כָּרְסֵי מַלְכוּתָא הָדֵין אֵיהֵי יַקִּיר מִנָּךְ:**

שפתי חכמים

(לה) **ח** פָּתַח קָטָן הוּא סָגוֹל, וְקָמַץ קָטָן הִיא צֵירֵי: תורה לו

(לו) **ט** רוֹצֶה לְפָרֵשׁ, מַה שֶּׁרוֹצִין לְהַנִּיחַ בָּאוֹצָר הוּא כִּשְׁאָר פִּקָּדוֹן הַגְּנוּז, וְרוֹצֶה לְפָרֵשׁ לֹא שֶׁיִּתְּנוּ לְאִישׁ אַחֵר, אֶלָּא יִהְיֶה גְּנוּז כִּשְׁאָר פִּקָּדוֹן כְּמוֹ כֶּסֶף וְזָהָב: **י** רוֹצֶה לוֹמַר, לֹא לָאֲדָמָה אֶלָּא לַבְּרִיּוֹת: תורה לז

(לח) **כ** לֹא כְּמוֹ 'הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמוֹהוּ' (דְּבָרִים ד' ל"ב), שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֵין כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לְתַרְגֵּם 'הַאִשְׁתַּכַּח כְּדֵין', וּמִדְּתִרְגֵּם 'הֲנִשְׁכַּח', מַשְׁמַע 'אִם נֵלֵךְ' כו', וְיִהְיֶה הַנּוּ"ן נוּ"ן הָאֵיתָ"ן מִלְּשׁוֹן עָתִיד, וְלֹא נוּ"ן הַנִּפְעַל מִלְּשׁוֹן עָבָר. וְהוֹכְחַת הַתַּרְגּוּם, דְּאִי הֲוָה פֵּירוּשׁוֹ 'הֲנִמְצָא בְּכָל הָעוֹלָם כַּדָּבָר הַזֶּה', קָשֶׁה לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ אָמַר פַּרְעֹה זֶה, בִּשְׁלָמָא אִי פֵּירוּשׁוֹ 'אִם נֵלֵךְ' וכו', אָתֵי שַׁפִּיר דְּיוֹסֵף אָמַר לְפַרְעֹה 'וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם' וגו', וְאָמַר פַּרְעֹה לַעֲבָדָיו 'אִם נֵלֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ כְּלוּם נוּכַל לִמְצוֹא כְּמוֹתוֹ', לְכָךְ אָנוּ צְרִיכִין לִפְקוֹד אֶת יוֹסֵף עַל זֶה: **ל** וּלְהָכִי מֵבִיא הַתַּרְגּוּם לְפָרֵשׁ 'הֲנִמְצָא כָזֶה', רָצָה לוֹמַר עַתָּה אִם נִמְצָא כָּזֶה, וְלֹא שֶׁיִּהְיֶה פֵּירוּשׁ מֵעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי הָיָה אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לְכָךְ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ עַתָּה, וְזֶה מְבוֹאָר בַּתַּרְגּוּם יוֹתֵר מִבַּקְּרָא, דְּבַתַּרְגּוּם אִם בָּא לוֹמַר אִם נִמְצָא כְּבָר הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר אִם אִשְׁתַּכַּח כְּדֵין, אֲבָל בַּמִּקְרָא אֵין חִילּוּק בֵּין לְשׁוֹן עָתִיד בֵּין לְשׁוֹן עָבָר שֶׁהוּא מִלַּת 'הֲנִמְצָא' וכו', וְהַתַּרְגּוּם מְדַקְדֵּק גַּם כֵּן מִן הַקְּרָא שֶׁזֶּה אֵינוֹ לְשׁוֹן עָבָר מִדִּכְתִיב 'הֲנִמְצָא כָזֶה' וגו', הָיָה לוֹ לוֹמַר 'הֲנִמְצָא אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ כָּזֶה', אֶלָּא מִשּׁוּם הָכִי אָמַר 'כָּזֶה' בַּתְּחִילָּה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מוּטָב 'אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים' עַל 'כָּזֶה', כְּלוֹמַר שֶׁאֵין אִישׁ כָּזֶה בְּרוּחַ אֱלֹהִים וכו', וְכָל זֶה כְּדֵי לְהוֹרוֹת לָנוּ שֶׁקָּאֵי עַל 'נֵלֵךְ וּנְבַקְּשֶׁנּוּ עַתָּה', וְדוֹ"ק (מהרש"ל): תורה לט

(לט) **מ** דְּאִי לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל יוֹסֵף בָּא לְמָה מְשַׁבְּחוֹ בִּפְנָיו, וְעוֹד לְמָה לֹא הָיָה מְשַׁבֵּחַ אוֹתוֹ כְּבָר כְּשֶׁסִּפֵּר לוֹ חֲלוֹמוֹ, אֶלָּא וַדַּאי זֹאת הוּא תְּשׁוּבָה לְמַאֲמַר יוֹסֵף שֶׁאָמַר 'יֵרֶא פַרְעֹה', כְּלוֹמַר מֵאַחַר שֶׁרוּחַ אֱלֹהִים בְּךָ שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ עִנְיַן הָרָעָב, וְאִם כֵּן תֵּדַע גַּם כֵּן אֵיךְ וּמַה לַּעֲשׂוֹת בָּזֶה לֶאֱסוֹף הַתְּבוּאָה: תורה מ

רש"י◄ **יִשַּׁק** • 'יִתְּזַן', יִתְפַּרְנֵס. כָּל צָרְכֵי עַמִּי[נ] יִהְיוּ נַעֲשִׂים עַל יָדְךָ, כְּמוֹ: (לעיל טו) "וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי", וּכְמוֹ: (תהלים ב) "נַשְּׁקוּ־בַר", גרגישו"ן בְּלַעַ"ז. **רַק הַכִּסֵּא** • שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין לִי מֶלֶךְ. **כִּסֵּא** • לָשׁוֹן שֶׁל הַמְּלוּכָה, כְּמוֹ: (מלכים א א) "וִיגַדֵּל אֶת כִּסְאוֹ מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ".

(מא) **וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נָתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

מא **וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֲזֵי מַנֵּיתִי יָתָךְ עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:**

רש"י◄ **נָתַתִּי אֹתְךָ** • 'מַנֵּיתִי יָתָךְ'[ס], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לְשׁוֹן נְתִינָה הוּא, כְּמוֹ: "וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן". בֵּין לִגְדֻלָּה בֵּין לְשִׁפְלוּת, נוֹפֵל לְשׁוֹן נְתִינָה עָלָיו, כְּמוֹ: (מלאכי ב) "נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים".

(מב) **וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ:**

מב **וְאַעְדִּי פַּרְעֹה יָת עִזְקְתֵהּ מֵעַל יְדֵהּ וִיהַב יָתַהּ עַל יְדָא דְיוֹסֵף וְאַלְבִּישׁ יָתֵהּ לְבוּשִׁין דְּבוּץ וְשַׁוִּי מָנִיכָא דְדַהֲבָא עַל צַוְּארֵהּ:**

רש"י◄ **וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ** • נְתִינַת טַבַּעַת הַמֶּלֶךְ, הִיא אוֹת לְמִי שֶׁנּוֹתְנָהּ לוֹ, לִהְיוֹת שֵׁנִי לוֹ לִגְדֻלָּה. **בִּגְדֵי־שֵׁשׁ** • דְּבַר חֲשִׁיבוּת הוּא[ע] בְּמִצְרַיִם. **רְבִד** • עֲנָק, וְעַל שֶׁהוּא רָצוּף בְּטַבָּעוֹת קָרוּי רְבִיד, וְכֵן: (משלי ז) "רָבַדְתִּי עַרְשִׂי", רִצַּפְתִּי עַרְשִׂי מַרְצֵפוֹת. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'מֻקָּף רְבָדִין שֶׁל אֶבֶן עַל הָרֹבֶד שֶׁבָּעֲזָרָה'[פ], וְהִיא רִצְפָּה.

(מג) **וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

מג **וְאַרְכֵּיב יָתֵהּ בִּרְתִכָּא תִנְיֵתָא (נ"י תִנְיָנָא) דִּי לֵהּ וְאַכְרִיזוּ קֳדָמוֹהִי דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא וּמַנִּי יָתֵהּ עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:**

רש"י◄ **בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה** • הַשְּׁנִיָּה לְמֶרְכַּבְתּוֹ הַמְּהַלֶּכֶת אֵצֶל שֶׁלּוֹ. **אַבְרֵךְ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא'[צ], 'רֵךְ' בְּלָשׁוֹן אֲרַמִי 'מֶלֶךְ'. בְּ'הַשֻּׁתָּפִין': 'לָא רֵיכָא וְלָא בַּר רֵיכָא'. וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה, (ספרי פ' דברים) דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה: 'אַבְרֵךְ, זֶה יוֹסֵף, שֶׁהוּא אָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בַּשָּׁנִים'. אָמַר לוֹ בֶּן דּוּרְמַסְקִית: 'עַד מָתַי אַתָּה מְעַוֵּת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים'[ק]? אֵין 'אַבְרֵךְ' אֶלָּא לְשׁוֹן בִּרְכַּיִם, שֶׁהַכֹּל הָיוּ נִכְנָעִין לְפָנָיו וְיוֹצְאִין תַּחַת יָדוֹ[ר], כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתוֹן אוֹתוֹ וְגוֹ'".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, ה'תשכ"ז)

לְפִי הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט, "דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא", אֵינוֹ מוּבָן: מַדּוּעַ מְתַרְגֵּם הַכָּתוּב אֶת דִּבְרֵי הַמִּצְרִיִּים בְּלָשׁוֹן מִצְרִי לְלָשׁוֹן אֲרַמִּי. וְלָכֵן יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּפֵּירוּשִׁים שֶׁ"בְּדִבְרֵי אַגָּדָה": (א) "אָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בְּשָׁנִים". וְהַקּוֹשִׁי בְּפֵירוּשׁ זֶה - דְּכֵיוָן שֶׁיּוֹסֵף הָיָה בֶּן

שפתי חכמים

(מ) **נ** פֵּירוּשׁ, כָּךְ תַּרְגּוּמוֹ, וּפֵירוּשׁוֹ יִתְפַּרְנֵס. וְהָא דְּלָא כְּתִיב 'יִתְּזַן', יֵשׁ לוֹמַר דְּהָיִיתִי אוֹמֵר דְּלֹא מִינָּהוּ אֶלָּא עַל מְזוֹנוֹת, לְכָךְ כְּתִיב 'יִשַּׁק', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ 'כָּל צָרְכֵי עַמִּי' וכו': תורה מא

(מא) **ס** דְּאִם הוּא נְתִינָה מַמָּשׁ, מַאי 'עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם', הָיָה לוֹ לוֹמַר 'בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם', וְעוֹד הָא כְּבָר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: תורה מב

(מב) **ע** דְּמִצְרִים הָיוּ עוֹבְדִין לַנִּילוּס, וְנִילוּס הוּא פִּישׁוֹן, וּלְכָךְ נִקְרָא 'פִּישׁוֹן', מִשּׁוּם שֶׁהוּא מְגַדֵּל פִּשְׁתָּן כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (לְעֵיל ב' י"א ד"ה פִּישׁוֹן), הִילְכָּךְ בִּגְדֵי פִּשְׁתָּן חֲשׁוּבִין לָהֶן, וְקַל לְהָבִין. (דֶּבֶק טוֹב), וְהִנֵּה בָּא אֵלַי חָכָם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לִי שֶׁאֵין פֵּירוּשׁוֹ 'פִּשְׁתָּן', כִּי 'בִּגְדֵי שֵׁשׁ' הוּא דָּבָר חָשׁוּב נַעֲשֶׂה מִצִּבְעוֹנִים הַרְבֵּה מִמֶּשִׁי, וְהוּא מַלְבּוּשׁ שֶׁלּוֹבְשִׁין עַל כָּל הַבְּגָדִים, וְאֵינוֹ הַשֵּׁשׁ הַנִּזְכָּר בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. וּמַשְׁמָעוּת דִּבְרֵי רַשִׁ"י כִּדְבָרָיו, שֶׁפֵּירֵשׁ 'דְּבַר חֲשִׁיבוּת הוּא בְּמִצְרַיִם', וְאִלּוּ הָיָה רוֹצֶה לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא פִּשְׁתָּן לָא הֲוָה לֵיהּ לְפָרֵשׁ רַק 'בִּגְדֵי שֵׁשׁ חֲשִׁיבוּת הוּא בְּמִצְרַיִם', וְגַם בְּפָרָשַׁת תְּרוּמָה (שְׁמוֹת כ"ה ד' ד"ה וְשֵׁשׁ) פֵּירֵשׁ 'שֵׁשׁ' – פִּשְׁתָּן, וְכָאן לֹא פֵּירֵשׁ שֶׁהוּא פִּשְׁתָּן רַק שֶׁהוּא דָּבָר חָשׁוּב: **פ** רוֹצֶה לוֹמַר, דְּכָךְ נֶאֱמַר שָׁם, 'עַל הָרוֹבֶד', וְהִיא רִצְפָּה: תורה מג

(מג) **צ** זֶה חָבֵר לַמֶּלֶךְ: **ק** פֵּירוּשׁ, לְדִידָךְ צָרִיךְ אַתָּה לְחַלֵּק אֶת הַתֵּיבָה לִשְׁתֵּי תֵּיבוֹת, וְזֶה דּוֹחַק. וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה לֹא פָּרֵיךְ נַמִּי אַלְּעֵיל שֶׁתִּרְגֵּם 'דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא', צָרִיךְ נַמִּי לְפָרֵשׁ 'אָב' דְּהַיְינוּ אַבָּא וְ'רֵךְ' הַיְינוּ מֶלֶךְ כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י לְעֵיל, וְיֵשׁ לוֹמַר דִּלְעֵיל לֹא צָרִיךְ לְחַבֵּר אֵלָיו תֵּיבָה אַחֶרֶת, אֲבָל לְפֵירוּשׁ זֶה צָרִיךְ לְחַבֵּר אֶל 'אָב' 'בְּחָכְמָה', וְאֶל 'רֵךְ' צָרִיךְ לְחַבֵּר אֵלָיו 'בְּשָׁנִים', וְזֶה דּוֹחַק: **ר** וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ שֶׁל 'אַבְרֵךְ', דְּהַכֹּל הָיוּ בָּאִין אֵלָיו וְאוֹמְרִים לוֹ 'אַבְרֵךְ לְךָ': תורה מד

שְׁלוֹשִׁים, לָמָּה יִקְרָאוּהוּ "רֵךְ", וְגַם: מַה שַׁיָּךְ שֶׁבַח הַחָכְמָה לְעִנְיַן הַמְּלוּכָה. (ב) "אֵין אַבְרֵךְ אֶלָּא לְשׁוֹן בִּרְכַּיִם כוּ'", שֶׁרַק כָּרְעוּ בֶּרֶךְ, וְלֹא הִשְׁתַּחֲווּ בְּפִישׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם כְּמוֹ לְמֶלֶךְ (וְלֹא כְּמוֹ אֲחֵי יוֹסֵף שֶׁהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה), כֵּיוָן שֶׁגְּדוּלָתוֹ בָּאָה עַל־יְדֵי מִינוּי פַּרְעֹה ("כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתוֹן אוֹתוֹ וְגוֹ'"). אַךְ פֵּירוּשׁ זֶה קָשֶׁה יוֹתֵר - לָמָּה יְשַׁבְּחוּהוּ רַק בִּכְרִיעַת בִּרְכַּיִם, בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁהַחִילוּק הַיְּחִידִי בֵּינוֹ וּבֵין הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ אֶלָּא בִּקְרִיאַת שֵׁם מֶלֶךְ.

הַחִילוּק בֵּין הַפֵּירוּשׁ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה לַפֵּרוּשׁ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי - בְּהֶתְאֵם לְשִׁיטָתָם הַאִם מְדַיְקִים בְּעִיקָר עַל תּוֹכֶן כְּלָלוּת הָעִנְיָן (הַדְגָּשַׁת שִׁבְחוֹ שֶׁל יוֹסֵף), אוֹ עַל פֵּירוּשׁ הַתֵּיבָה ("אַבְרֵךְ").

וְהַחִילוּק בֵּין ב' הַפֵּירוּשִׁים - בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים, הַאִם יוֹסֵף פָּעַל עַל הַמִּצְרִיִּים בִּיטוּל בִּמְצִיאוּת (הִשְׁתַּחֲוָאָה), אוֹ רַק בִּיטוּל הַיֵּשׁ (כְּרִיעָה) - הוּגה עַל־ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' ח"ה ע' 202 ואילך.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 207)

לְשׁוֹן בִּרְכַּיִם, שֶׁהַכֹּל הָיוּ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין תַּחַת יָדוֹ (רש"י מא, מג) הַיְינוּ שֶׁהָיוּ כּוֹרְעִים בֶּרֶךְ בִּלְבַד, אַךְ לֹא הִשְׁתַּחֲווּ בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, כְּמוֹ בִּפְנֵי פַּרְעֹה, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה מֶלֶךְ מַמָּשׁ. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן לְגַבֵּי אֲחֵי יוֹסֵף "וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה" - יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשְּׁבָטִים לֹא הִכִּירוּ אֶת הַהֶבְדֵּל בֵּין יוֹסֵף לְפַרְעֹה, וּכְשֶׁרָאוּ שֶׁיּוֹסֵף מוֹשֵׁל בְּמִצְרַיִם חָשְׁבוּ שֶׁגְּדֻלָּתוֹ שָׁוָה לְזוֹ שֶׁל פַּרְעֹה (וּרְאֵה רַשִׁ"י רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ: חָשׁוּב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמֶלֶךְ).

(מד) **וַיֹּ֣אמֶר פַּרְעֹ֥ה אֶל־יוֹסֵ֖ף אֲנִ֣י פַרְעֹ֑ה וּבִלְעָדֶ֗יךָ לֹא־יָרִ֨ים אִ֧ישׁ אֶת־יָד֛וֹ וְאֶת־רַגְל֖וֹ בְּכָל־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃**

מד **וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲנָא פַרְעֹה וּבַר מֵימְרָךְ לָא יְרִים גְּבַר יָת יְדֵהּ לְמֵיחַד זֵין וְיָת רִגְלֵהּ לְמִרְכַּב עַל סוּסְיָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃**

רש"י◄ **אֲנִי פַרְעֹה** • שֶׁיֵּשׁ יְכֹלֶת בְּיָדִי לִגְזֹר גְּזֵרָה עַל מַלְכוּתִי. וַאֲנִי גּוֹזֵר: שֶׁ"לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ". **וּבִלְעָדֶיךָ** • שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתְךָ. דָּבָר אַחֵר: "אֲנִי פַרְעֹה",

אֲנִי אֶהְיֶה מֶלֶךְ, "וּבִלְעָדֶיךָ וְגוֹ'", וְזֶהוּ דֻּגְמַת "רַק הַכִּסֵּא". **אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ** • כְּתַרְגּוּמוֹ.

(מה) **וַיִּקְרָ֨א פַרְעֹ֥ה שֵׁם־יוֹסֵף֮ צָפְנַ֣ת פַּעְנֵ֒חַ֒ וַיִּתֶּן־לוֹ֙ אֶת־אָסְנַ֔ת בַּת־פּ֥וֹטִי פֶ֖רַע כֹּהֵ֥ן אֹ֖ן לְאִשָּׁ֑ה וַיֵּצֵ֥א יוֹסֵ֖ף עַל־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃**

מה **וּקְרָא פַרְעֹה שׁוּם יוֹסֵף גַּבְרָא דְמִטַּמְרָן גָּלְיָן לֵהּ וִיהַב לֵהּ יָת אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶרַע רַבָּא דְאוֹן לְאִתְּתָא וּנְפַק יוֹסֵף (שַׁלִּיט) עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃**

רש"י◄ **צָפְנַת פַּעְנֵחַ** • מְפָרֵשׁ הַצְּפוּנוֹת, וְאֵין לְ'פַעְנֵחַ' דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא. **פּוֹטִי פֶרַע** • הוּא פּוֹטִיפַר, וְנִקְרָא

פּוֹטִי פֶרַע[ש] עַל שֶׁנִּסְתָּרֵס מֵאֵלָיו[ת], לְפִי שֶׁחָמַד אֶת יוֹסֵף[א] לְמִשְׁכַּב זְכוּר (סוטה יג).

(מו) **וְיוֹסֵף֙ בֶּן־שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֔ה בְּעָמְד֕וֹ לִפְנֵ֖י פַּרְעֹ֣ה מֶֽלֶךְ־מִצְרָ֑יִם וַיֵּצֵ֤א יוֹסֵף֙ מִלִּפְנֵ֣י פַרְעֹ֔ה וַיַּעֲבֹ֖ר בְּכָל־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃**

מו **וְיוֹסֵף בַּר תְּלָתִין שְׁנִין כַּד קָם קֳדָם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם וּנְפַק יוֹסֵף מִן קֳדָם פַּרְעֹה וַעֲבַר (שַׁלִּיט) בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃**

שפתי חכמים

(מה) **ש** דִּיֵּיק מִדִּכְתִיב 'וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם יוֹסֵף וגו' וַיִּתֶּן לוֹ אֶת אָסְנַת' וגו', רָצָה לוֹמַר פַּרְעֹה נָתַן לְיוֹסֵף אֶת אָסְנַת, וּמַאי נָפְקָא מִינָּהּ בָּזֶה, וְאִם כֵּן עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּפוֹטִיפֶרַע הוּא פּוֹטִיפַר, וְיֵשׁ נַפְקוּתָא גְּדוֹלָה בָּזֶה שֶׁפַּרְעֹה הָיָה רוֹצֶה לִיתֵּן גְּדוּלָּה לְיוֹסֵף לְלָבְשׁוֹ בִּגְדֵי מְלוּכָה, וּפַרְעֹה יָרֵא כֵּיוָן דְּעֶבֶד הוּא לֹא יַנִּיחוּ לוֹ גְּדוּלָּה זוֹ, וְעוֹד בְּנִימוּסֵי מִצְרַיִם כְּתִיב אֵין עֶבֶד מוֹלֵךְ וְלֹא לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שָׂרִים, לְכָךְ רָצָה לִיתֵּן לְיוֹסֵף בַּת אֲדוֹנָיו שֶׁל יוֹסֵף, דְּאִם הָאָדוֹן נָתַן לְעַבְדּוֹ אִשָּׁה הוּא מְשׁוּחְרָר וְכָל שֶׁכֵּן אִם נוֹתֵן לוֹ בִּתּוֹ שֶׁהוּא מְשׁוּחְרָר, אִם כֵּן שְׁמַע מִינָּהּ דְּפוֹטִיפֶרַע הוּא פּוֹטִיפַר, וְקַל לְהָבִין: **ת** וְהַסֵּירוּס נִלְמַד מִלְּשׁוֹן 'פֶּרַע', וְלֹא מִלְּשׁוֹן פּוֹטִיפַר, כַּנִּזְכַּר לְעֵיל: **א** וְאִם תֹּאמַר הָא לְעֵיל (ל"ט י"ט) כְּתִיב 'כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ', וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם (ד"ה וַיְהִי) בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ אָמְרָה לוֹ כָּךְ, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּלֹא הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ מַמָּשׁ אֶלָּא הָיָה מְגַפֵּף וּמְנַשֵּׁק, וּמִשּׁוּם הָכִי נָקַט נַמִּי רַשִׁ"י 'עִנְיְינֵי תַּשְׁמִישׁ כָּאֵלֶּה' וְלֹא תַּשְׁמִישׁ מַמָּשׁ, וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָיָה סְרִיס בֵּיצִים וְלֹא סְרִיס גִּיד, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ הָרַדַ"ק: תורה מו

(מז) **וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֹמָצִים:**

מז **וּכְנָשׁוּ דָּיְרֵי אַרְעָא בְּשִׁבְעָא שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ״י שִׁבְעָא) עִיבּוּרָא לְאוֹצָרִין:**

רש״י ◄**וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ** • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְאֵין הַלָּשׁוֹן נֶעֱקָר[ב] מִלְּשׁוֹן עֲשִׂיָּה. **לְקֹמָצִים** • קֹמֶץ עַל קֹמֶץ, יָד עַל יָד, הָיוּ אוֹצָרִים.

(מח) **וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל ׀ שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:**

מח **וּכְנַשׁ יָת כָּל עִיבּוּר שְׁבַע שְׁנִין דִּי הֲווֹ בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וִיהַב עִיבּוּר בְּקִרְוָיָא עִבּוּר חֲקַל קַרְתָּא דִּי בְסַחְרָנָהָא יְהַב בְּגַוֵּהּ:**

רש״י ◄**אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ** • שֶׁכָּל אֶרֶץ וְאֶרֶץ מַעֲמֶדֶת פֵּרוֹתֶיהָ[ג] וְנוֹתְנִין בַּתְּבוּאָה מֵעֲפַר הַמָּקוֹם[ד], וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלִּירָקֵב. (נִרְאֶה לִי שֶׁהוּא דַּעַת רַבִּי נְחֶמְיָה, וְאֵין צָרִיךְ כְּלָל לְהַגִּיהַ בְּרַשִׁ״י, כַּאֲשֶׁר עָלָה בְּדַעַת קְצָתָם).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך כה, עמוד 224 – מתוך 'לקראת שבת')

אִסּוּף הַתְּבוּאָה – בַּעֲבוֹדַת ה'

אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:

וְנוֹתְנִים בַּתְּבוּאָה מֵעֲפַר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלִּירָקֵב (מא, מח. ובפירוש רש"י).

רַשִׁ"י מְתָאֵר אֶת אִסּוּף תְּבוּאַת מִצְרַיִם וְשִׁמּוּרָהּ: "וְנוֹתְנִים בַּתְּבוּאָה מֵעֲפַר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלִּירָקֵב" (מא, מח).

מַשְׁמָעוּת הַפֵּרוּשׁ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

אִסּוּף תְּבוּאָה – הַתּוֹרָה שֶׁהָאָדָם לוֹמֵד וּמִצְטַבֶּרֶת אֶצְלוֹ, כְּפֵרוּשׁ הַ'תּוֹסְפוֹת' (דיבור־המתחיל "ורב תבואות" סנהדרין, מב.) "בַּעַל שְׁמוּעוֹת הוּא בַּעַל חִטִּין".

"מַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה" – כְּדֵי שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁלָּמַד תִּקָּלֵט הֵיטֵב וְתֵחָשֵׁב 'מְקַיֶּמֶת' לַמְּרוֹת שֶׁהִיא תּוֹרַת הַקָּבָּ"ה, וּגְבוֹהָה בְּהַרְבֵּה מִשִּׂכְלוֹ שֶׁל הָאָדָם, זָקוּק הוּא לְ –

"עָפָר" – שֶׁמּוֹרֶה עַל "בִּטּוּל" מְציאוּתוֹ. כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה (וְאָז) פִּתַּח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ". כְּשֶׁיְּהוּדִי לוֹמֵד תּוֹרָה מִתּוֹךְ "בִּטּוּל", נִכָּר בְּלִמּוּדוֹ "נוֹתֵן הַתּוֹרָה", הַקָּבָּ"ה.

"עֲפַר הַמָּקוֹם" – הַבִּטּוּל צָרִיךְ לִהְיוֹת דַּוְקָא מֵאוֹתוֹ מָקוֹם וְעִנְיָן – בְּלִמּוּדוֹ, וְלֹא בִּדְבָרִים אֲחֵרִים – מִלְּחֶמֶת הַיֵּצֶר, שֶׁאָז צָרִיךְ לִנְהֹג בְּאֹפֶן שֶׁל "עַז כַּנָּמֵר וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם".

(מט) **וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר כְּחוֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר:**

מט **וּכְנַשׁ יוֹסֵף עִבּוּרָא כְּחַלָּא דְּיַמָּא סַגִּי לַחֲדָא עַד דִּי פְסַק לְמִמְנֵי אֲרֵי לֵית מִנְיָן:**

רש״י ◄**עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר** • עַד כִּי חָדַל לוֹ הַסּוֹפֵר[ה] לִסְפֹּר, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר. **כִּי־אֵין מִסְפָּר** • לְפִי שֶׁאֵין מִסְפָּר, וַהֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ[ו] בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא'.

שפתי חכמים

(מז) **ב** פֵּירוּשׁ 'וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ' שֶׁעָשְׂתָה אוֹצָרוֹת, וּפֵירוּשׁ 'הָאָרֶץ' אַנְשֵׁי הָאָרֶץ, כְּמוֹ 'אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא'; תורה מח

(מח) **ג** רָצָה לוֹמַר, דְּבַפָּסוּק מַשְׁמַע שֶׁכָּל הָאוֹכֶל הַגָּדֵל סְבִיב הָעִיר הָיָה נוֹתֵן בְּתוֹךְ אוֹתָהּ הָעִיר וְלֹא בְּעִיר אַחֶרֶת, וְטַעְמָא מַאי, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'לְפִי שֶׁכָּל אֶרֶץ וָאֶרֶץ' וכו'; **ד** יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא פֵּירוּשׁ אַחֵר, וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, כָּל הָאוֹכֶל הָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְמִצְרַיִם מָקוֹם שֶׁהָיָה יוֹסֵף שָׁם. וְהָא דִּכְתִיב בַּקְּרָא 'אֹכֶל שְׂדֵה הָעִיר וגו' נָתַן בְּתוֹכָהּ', הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, שֶׁצָּרִיךְ לִיתֵּן מֵעֲפַר שֶׁגְּדֵלָה שָׁם בְּתוֹכָהּ, אֲבָל אַחַר כָּךְ הָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָהּ לְמִצְרַיִם: תורה מט

(מט) **ה** 'כִּי' מַשְׁמַע לְשׁוֹן 'אֲשֶׁר', כִּדְפֵרֵשׁ רַשִׁ"י 'עַד אֲשֶׁר חָדַל לוֹ הַסּוֹפֵר לִסְפּוֹר'; **ו** דְּ'חָדַל' מַשְׁמַע שֶׁמֵּעַצְמוֹ חָדַל, וְלָמָּה לֹא סָפַר יוֹתֵר מִפְּנֵי 'כִּי אֵין מִסְפָּר', כְּלוֹמַר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁבְּוַדַּאי לֹא יִהְיֶה לוֹ מִסְפָּר, שֶׁכָּל כָּךְ הַרְבֵּה יִהְיֶה וְחָדַל מִתְּחִילָּה הַסּוֹפֵר לִסְפּוֹר (מהרש"ל): תורה נ

(נ) וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אוֹן:

נ וּלְיוֹסֵף אִתְיְלִיד תַּרְתֵּין בְּנִין עַד לָא עַלַת שַׁתָּא דְכַפְנָא דְיִלִידַת לֵהּ אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶרַע רַבָּא דְאוֹן:

רש"י ◄ בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב • (תענית יא) מִכָּאן שֶׁאָסוּר לָאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 194)

מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן (רש"י מא, נ). בְּפָרָשַׁת נֹחַ (ז, ז) כָּתַב רַשִׁ"י שֶׁנֹּחַ וּבָנָיו נֶאֱסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בַּתֵּבָה, "מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹלָם שָׁרוּי בְּצַעַר". זֶהוּ שֶׁדַּיֵּק **מִכָּאן** דְּיֵיקָא, וְלֹא מִנֹּחַ וּבָנָיו. וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: מִנֹּחַ אֶפְשָׁר לִלְמֹד אִסּוּר זֶה רַק כַּאֲשֶׁר הָאָדָם עַצְמוֹ שָׁרוּי בְּצַעַר, שֶׁהֲרֵי אַף נֹחַ וּבָנָיו הִצְטַעֲרוּ בִּהְיוֹתָם בַּתֵּבָה. וְאִלּוּ מִיּוֹסֵף לוֹמְדִים שֶׁהָאִסּוּר חָל גַּם עַל מִי שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל מֵרָעָב, שֶׁהֲרֵי לְיוֹסֵף הָיָה אֹכֶל בְּשֶׁפַע.

(נא) וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי:

נא וּקְרָא יוֹסֵף יָת שׁוּם בּוּכְרָא מְנַשֶּׁה אֲרֵי אַנְשְׁיַנִי יְיָ יָת כָּל עַמְלִי וְיָת כָּל בֵּית אַבָּא:

(נב) וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרָיִם כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי:

נב וְיָת שׁוּם תִּנְיָנָא קְרָא אֶפְרָיִם אֲרֵי אַפְּשַׁנִי יְיָ בְּאַרַע שִׁעְבּוּדִי:

◆ יום רביעי כ"ז כסלו ◆

(נג) וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

נג וּשְׁלִימַת שְׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא (נ"י שִׂבְעָא) דִּי הֲוָה בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

(נד) וַתָּחֵלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם:

נד וּשְׁרִיאַת שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא לְמֵיעַל כְּמָא דִּי אֲמַר יוֹסֵף וַהֲוָה כַּפְנָא בְּכָל אַרְעָתָא וּבְכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם הֲוָה לַחְמָא:

(נה) וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ:

נה וּכְפָנַת כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּצְוַח עַמָּא (קֳדָם) לְפַרְעֹה (עַל) לְלַחְמָא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרָאֵי אִיזִילוּ לְוַת יוֹסֵף דִּי יֵימַר לְכוֹן תַּעְבְּדוּן:

רש"י ◄ וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם • (ב"ר) שֶׁהִרְקִיבָה תְּבוּאָתָם שֶׁאָצְרוּ, חוּץ מִשֶּׁל יוֹסֵף. אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ • לְפִי שֶׁהָיָה יוֹסֵף אוֹמֵר לָהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ, וּכְשֶׁבָּאוּ אֵצֶל פַּרְעֹה וְאוֹמְרִים: 'כָּךְ הוּא אוֹמֵר לָנוּ'.

שפתי חכמים

(נ) ז וְאַף עַל גַּב דִּכְתִיב (לְקַמָּן פָּסוּק נ"ד) 'וַיְהִי רָעָב בְּכָל הָאֲרָצוֹת וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם', צָרִיךְ לְפָרֵשׁ וַיְהִי רָעָב בְּכָל הָאֲרָצוֹת אֲפִילּוּ בָּאוֹצָרוֹת, אֲבָל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם בָּאוֹצָרוֹת. וְהָא דְּיִצְחָק שִׁימֵשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנַת רְעָבוֹן, בְּפָרָשַׁת תּוֹלְדוֹת פֵּירַשְׁתִּי. כְּתַב רְאֵ"ם וְאִם תֹּאמַר וְהָא לֵוִי הָיָה מְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנַת רְעָבוֹן, דְּהָא יוֹכֶבֶד נוֹלְדָה לוֹ בֵּין הַחוֹמוֹת כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת וַיִּגַּשׁ (לְקַמָּן מ"ו ט"ו ד"ה שִׁלְשִׁים), וּבְאוֹתוֹ זְמַן רָעָב הָיָה, יֵשׁ לוֹמַר דַּחֲשׁוּבֵי בָּנִים מוּתָּר לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ אֲפִילּוּ בִּשְׁנַת רְעָבוֹן: תורה נא

(נה) ח דְּיֵיק מִדִּכְתִיב 'אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ', לָמָּה כְּתִיב בִּלְשׁוֹן אֲמִירָה וְלֹא כְּתִיב 'אֲשֶׁר יְצַוֶּה', אֶלָּא וַדַּאי אֲמִירָה הַיְינוּ מִילָּה, כִּדְכְתִיב גַּבֵּי דָוִד (תְּהִלִּים קי"ט קס"ב) 'שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ', וְהַמְפָרְשִׁים הִרְבּוּ בָּזֶה וְעַיֵּין שָׁם: תורה נו

אָמַר לָהֶם: 'לָמָּה לֹא צְבַרְתֶּם בָּר, וַהֲלֹא הִכְרִיז לָכֶם שֶׁשְּׁנֵי הָרָעָב בָּאִים'? אָמְרוּ לוֹ: 'אָסַפְנוּ הַרְבֵּה וְהִרְקַבְנוּ'. אָמַר לָהֶם: 'אִם כֵּן, כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ, הֲרֵי גָּזַר עַל הַתְּבוּאָה וְהִרְקִיבָה, מָה אִם יִגְזֹר עָלֵינוּ וְנָמוּת'?.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י, עמוד 136 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

חִיּוּב יוֹסֵף לָמוֹל אֶת הַמִּצְרִים

לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ:

הָיָה יוֹסֵף אוֹמֵר לָהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ (מא, נה. ובפירוש רש"י)

לִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר, מַדּוּעַ דָּרַשׁ יוֹסֵף מֵהַמִּצְרִים שֶׁיִּמּוֹלוּ, אֵיזוֹ תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בָּזֶה?

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפַשְׁטוּת, דְּהִנֵּה בְּצִוּוּי הַקָּבָּ"ה לְאַבְרָהָם עַל הַמִּילָה, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה (לך יז, יג) "הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ גוֹ'", שֶׁמָּטָּל חִיּוּב עַל בְּנֵי מִשְׁפַּחַת אַבְרָהָם שֶׁיִּמּוֹלוּ גַּם אֵלּוּ הַקְּנוּיִים לָהֶם, וְנִמְצָאִים בְּרִשּׁוּתָם.

וְעַל־פִּי־זֶה, מִכֵּיוָן שֶׁיּוֹסֵף הָיָה הַ"שַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ" (פרשתנו מב, ו), וּבִלְעָדוֹ "לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם מא, מד), הֲרֵי כָּל אַנְשֵׁי מִצְרַיִם הָיוּ שַׁיָּכִים אֵלָיו וּבִרְשׁוּתוֹ, וְעַד שֶׁלְּדַעַת כַּמָּה רִאשׁוֹנִים (ראה הנסמן באנציקלופדיה תלמודית ערך דינא דמלכותא) אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה - גּוּפָם קְנוּי לַמֶּלֶךְ, וְלָכֵן הָיָה עָלָיו חִיּוּב לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁיִּמּוֹלוּ גַּם כָּל אַנְשֵׁי מִצְרַיִם.

(נו) **וְהָרָעָב הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

נו וְכַפְּנָא הֲוָה עַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא וּפְתַח יוֹסֵף יָת כָּל (אוֹצָרַיָּא) דִּי בְּהוֹן עִיבּוּרָא וְזַבִּין לְמִצְרָיִם וּתְקֵיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י ◄ **עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ** • מִי הֵם "פְּנֵי הָאָרֶץ"? אֵלּוּ הָעֲשִׁירִים (ב"ר). **אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'דִּי בְּהוֹן עִיבּוּרָא'. **וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם** • 'שֶׁבֶר' לְשׁוֹן מֶכֶר וּלְשׁוֹן קִנְיָן הוּא. כָּאן מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן מֶכֶר. "שִׁבְרוּ לָנוּ מְעַט אֹכֶל", לְשׁוֹן קִנְיָן, וְאַל תֹּאמַר אֵינוֹ כִּי־אִם בִּתְבוּאָה, שֶׁאַף בְּיַיִן וְחָלָב מָצִינוּ: (ישעיה נח) "וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב".

(נז) **וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ:**

נז וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא עַלוּ לְמִצְרַיִם לְמִזְבַּן עִבּוּרָא מִן יוֹסֵף אֲרֵי תְקֵיף כַּפְנָא בְּכָל אַרְעָא:

רש"י ◄ **וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה** • אֶל יוֹסֵף לִשְׁבֹּר. וְאִם תִּדְרְשֵׁהוּ כְּסִדְרוֹ, הָיָה צָרִיךְ לִכְתֹּב: 'לִשְׁבֹּר מִן יוֹסֵף'.

מב (א) **וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ:**

א וַחֲזָא יַעֲקֹב אֲרֵי אִית עִיבּוּרָא מִזְּדַבַּן בְּמִצְרָיִם וַאֲמַר יַעֲקֹב לִבְנוֹהִי לְמָא תִתְחָזוּן:

רש"י ◄ **וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם** • וּמֵהֵיכָן רָאָה, וַהֲלֹא לֹא רָאָה אֶלָּא שָׁמַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה שָׁמַעְתִּי וְגוֹ'" וּמַהוּ "וַיַּרְא"? רָאָה בְּאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁל קֹדֶשׁ, שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ לוֹ שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם, וְלֹא הָיְתָה נְבוּאָה מַמָּשׁ לְהוֹדִיעוֹ בְּפֵרוּשׁ שֶׁזֶּה יוֹסֵף. **לָמָּה תִתְרָאוּ** • **לָמָּה תֵרָאוּ עַצְמְכֶם בִּפְנֵי בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו**: כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׁבֵעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה. (תענית י) (וְלִי נִרְאָה כִּפְשׁוּטוֹ: "לָמָּה תִתְרָאוּ", לָמָּה יְהוּ הַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּכֶם וּמַתְמִיהִים בָּכֶם, שֶׁאֵין אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לָכֶם אֹכֶל בְּטֶרֶם שֶׁיִּכְלֶה מַה שֶּׁבְּיָדְכֶם?) **וּמִפִּי אֲחֵרִים שָׁמַעְתִּי שֶׁהוּא לְשׁוֹן כְּחִישָׁה**: 'לָמָּה תִהְיוּ כְּחוּשִׁים בָּרָעָב'? וְדוֹמֶה לוֹ: (משלי יא) "וּמַרְוֶהל גַּם־הוּא יוֹרֶא".

שפתי חכמים

(נו) **ט** אֲבָל הָעֲנִיִּים כּוֹבְשִׁין אֶת פְּנֵיהֶם לָאָרֶץ וְאֵין נוֹשְׂאִין פְּנֵיהֶם: **י** רָצָה לוֹמַר שֶׁלֹּא תֹּאמַר אַף עַל גַּב שֶׁהוּא לְשׁוֹן מֶכֶר, מִכָּל מָקוֹם הוּא נַמִּי לְשׁוֹן דִּגּוּן, וְכֵיוָן דְּנִכְתַּב בִּלְשׁוֹן שֶׁבֶר אִם כֵּן דַּוְקָא גַּבֵּי תְּבוּאָה שַׁיָּךְ לִכְתּוֹב לְשׁוֹן שֶׁבֶר גַּבֵּי קִנְיָן, כֵּיוָן דִּלְשׁוֹן מֶכֶר וּלְשׁוֹן דִּגּוּן שַׁיָּךְ בִּתְבוּאָה, אֲבָל גַּבֵּי יַיִן אוֹ שְׁאָר מַשְׁקִים לֹא שַׁיָּךְ לִכְתּוֹב לְשׁוֹן שֶׁבֶר, כֵּיוָן דְּאֵין שַׁיָּךְ בָּהֶם לְשׁוֹן דִּגּוּן, וּמִכָּרֵשׁ שֶׁאַף בְּיַיִן וכו': תורה נז

מב (א) **כ** דְּאִי אַתֶּם מַרְאִים עַצְמֵיכֶם בִּפְנֵיהֶם שֶׁאַתֶּם שְׂבֵעִים וְיֵשׁ לָכֶם תְּבוּאָה, כֵּיוָן שֶׁהֵם קְרוֹבִים שֶׁלָּנוּ אֲזַי יָבוֹאוּ אֵלֵינוּ לְבַקֵּשׁ לִיתֵּן לָהֶם אוֹכֶל, לְכָךְ לְכוּ וּקְנוּ אוֹכֶל כְּדֵי שֶׁיִּסְבְּרוּ שֶׁאֵין לָנוּ אוֹכֶל, אֲבָל בֶּאֱמֶת בִּזְמַן הַזֶּה הָיָה לָהֶם אוֹכֶל וכו', וּלְפִי זֶה 'תִּתְרָאוּ' הוּא לְשׁוֹן שְׂבִיעָה: **ל** וְיִתְחַלֵּף הָאָל"ף בְּמִלַּת 'תִּתְרָאוּ' לְוָי"ו שֶׁבִּשֹׁרֶשׁ ר'ו'ה', וְכָמוֹהוּ רַבִּים. וּפֵירוּשׁ הַקְּרָא כֵּן הוּא, מַרְוֶה

בִּטָּחוֹן מֻחְלָט בַּה'

וַיֹּ֤אמֶר יַעֲקֹב֙ לְבָנָ֔יו לָ֖מָּה תִּתְרָאֽוּ׃

לָמָּה תַּרְאוּ עַצְמְכֶם . . כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׂבֵעִים (מב, א)

כְּשֶׁבִּקֵּשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ מִבָּנָיו לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם וּלְהָבִיא מָזוֹן, טָעַן בִּפְנֵיהֶם: "לָמָּה תִּתְרָאוּ?" וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י (מב, א): "לָמָּה תַּרְאוּ עַצְמְכֶם בִּפְנֵי בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׂבֵעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה".

מִזֶּה שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י "כְּאִלּוּ" אַתֶּם שְׂבֵעִים, יֵשׁ לְדַיֵּק שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּרְשׁוּתָם תְּבוּאָה רַבָּה כָּל־כָּךְ, דְּזֶהוּ רַק "כְּאִלּוּ" אַתֶּם שְׂבֵעִים – וְלֹא שֶׁבֶּאֱמֶת הָיוּ שְׂבֵעִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

וְצָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֶרְאוּ עַצְמָם שְׂבֵעִים, מֵעֵבֶר לְמַה שֶׁהָיָה בְּיָדָם?

אֶלָּא שֶׁמִּכָּאן נִכָּר גֹּדֶל בִּטְחוֹנָם בַּה' שֶׁל בְּנֵי יַעֲקֹב, שֶׁבָּטְחוּ בְּוַדָּאוּת שֶׁלֹּא יַעֲזֹב אֶת אֲבִיהֶם יַעֲקֹב גַּם בִּימֵי הָרָעָב. אַף שֶׁהַתְּבוּאָה שֶׁבְּיָדָם הִסְפִּיקָה רַק "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה", מִכָּל־מָקוֹם לֹא הָיָה לָהֶם סָפֵק שֶׁגַּם בֶּעָתִיד יִדְאַג הַקָּבָּ"ה לְפַרְנְסָם בְּאֹפֶן נִסִּי. וּמִצַּד גֹּדֶל בִּטְחוֹנָם הֶרְאוּ עַצְמָם כְּאִלּוּ הֵם שְׂבֵעִים בְּרֹב תְּבוּאוֹת, כִּי כָּךְ הִרְגִּישׁוּ בְּבִטְחוֹנָם הֶחָזָק בַּה', כְּאִלּוּ יֵשׁ כְּבָר בְּיָדָם תְּבוּאָה מַסְפִּיקָה.

(ב) **וַיֹּ֣אמֶר הִנֵּ֣ה שָׁמַ֔עְתִּי כִּ֥י יֶשׁ־שֶׁ֖בֶר בְּמִצְרָ֑יִם רְדוּ־שָׁ֙מָּה֙ וְשִׁבְרוּ־לָ֣נוּ מִשָּׁ֔ם וְנִחְיֶ֖ה וְלֹ֥א נָמֽוּת׃**

ב **וַאֲמַר הָא שְׁמָעִית אָמְרִין אֲרֵי אִית עִיבוּרָא מִזְדַּבַּן בְּמִצְרָיִם חוּתוּ לְתַמָּן וּזְבוּנוּ לָנָא מִתַּמָּן וְנֵחֵי וְלָא נְמוּת׃**

רש"י◄ **רְדוּ־שָׁמָּה** • וְלֹא אָמַר 'לְכוּ'מ, רֶמֶז לְמָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ לְמִצְרַיִם, כְּמִנְיַן רד"ו.

(ג) **וַיֵּרְד֥וּ אֲחֵֽי־יוֹסֵ֖ף עֲשָׂרָ֑ה לִשְׁבֹּ֥ר בָּ֖ר מִמִּצְרָֽיִם׃**

ג **וּנְחָתוּ אֲחֵי יוֹסֵף עַסְרָא לְמִזְבַּן עִיבוּרָא מִמִּצְרָיִם׃**

רש"י◄ **וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף** • וְלֹא כָּתַב: 'בְּנֵי יַעֲקֹב', מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִים בִּמְכִירָתוֹ, וְנָתְנוּ לִבָּם לְהִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּאַחְוָה וְלִפְדּוֹתוֹ בְּכָל מָמוֹן שֶׁיִּפְסְקוּ עֲלֵיהֶם. **עֲשָׂרָה** • מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא כְּתִיב: "וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח"? אֶלָּא לְעִנְיַן הָאַחְוָה הָיוּ חֲלוּקִין לַעֲשָׂרָה, שֶׁלֹּא הָיְתָה אַהֲבַת כֻּלָּם וְשִׂנְאַת כֻּלָּם שָׁוָה לוֹ, אֲבָל לְעִנְיַן: "לִשְׁבֹּר בָּר", כֻּלָּם לֵב אֶחָד לָהֶם (בב"ר).

(ד) **וְאֶת־בִּנְיָמִין֙ אֲחִ֣י יוֹסֵ֔ף לֹא־שָׁלַ֥ח יַעֲקֹ֖ב אֶת־אֶחָ֑יו כִּ֣י אָמַ֔ר פֶּן־יִקְרָאֶ֖נּוּ אָסֽוֹן׃**

ד **וְיָת בִּנְיָמִין אֲחוֹהִי דְיוֹסֵף לָא שְׁלַח יַעֲקֹב עִם אֲחוּהִי אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא יְעַרְעִנֵּהּ מוֹתָא׃**

רש"י◄ **פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן** • וּבַבַּיִת לֹא יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן? אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: 'מִכָּאן שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה' (ב"ר).

שפתי חכמים

תַּלְמִידוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה גַּם הוּא יוֹרֶה בָּעוֹלָם הַבָּא. וְאִם תֹּאמַר מַאי רְאָיָה זֶה לְפֵירוּשׁ אַחֲרוֹן שֶׁפֵּירֵשׁ שֶׁהוּא לְשׁוֹן כְּחִישָׁה, אַדְּרַבָּה הָא מַיְיתִי רְאָיָה שֶׁהוּא לְשׁוֹן שְׂבִיעָה, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּגַם לַפֵּירוּשׁ הָאַחֲרוֹן הוּא רְאָיָה וְיִהְיֶה 'תִּתְרָאוּ' כְּמוֹ 'תִּתְרַוּוּ', וְהוּא מִלְּשׁוֹן בְּלֹא שְׂבִיעָה, כְּמוֹ הוֹלֵךְ עֲרִירִי (לְעֵיל ט"ו ב') וּמְפָרֵשׁ רַשִׁ"י (ד"ה הוֹלֵךְ) בְּלֹא בָנִים, אַף עַל פִּי שֶׁפֵּירוּשׁ 'יוֹרְשִׁים' הַיְינוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים, וְכֵן 'וְדִשְּׁנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ' דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת בַּמִּדְבָּר (ד' י"ג) שֶׁפֵּירוּשׁוֹ דֶּשֶׁן, וַאֲפִילּוּ הָכִי מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י (שָׁם ד"ה וְדִשְּׁנוּ) וְיִטְּלוּ אֶת הַדֶּשֶׁן, וְאִם כֵּן הָכִי נַמִּי כֵּן הוּא, וְהָוֵה כְּאִלּוּ כָּתַב 'תִּתְרַוּוּ', דְּאָלֶ"ף מִתְחַלֵּף בְּוָי"ו, דְּאוֹתִיּוֹת אהו"י מִתְחַלְּפִין זֶה עִם זֶה. וְאֶפְשָׁר דְּ'מַרְוֶה' גַּם כֵּן יֵשׁ לְפָרֵשׁ מִלְּשׁוֹן בְּלֹא שְׂבִיעָה, וְיִהְיֶה דּוֹמֶה מַמָּשׁ לְ'תִּתְרָאוּ', וְיִהְיֶה פֵּירוּשׁ הַפָּסוּק 'וּמַרְוֶה', כְּלוֹמַר מִי שֶׁהוּא בְּלֹא שְׂבִיעָה בָּעוֹלָם הַזֶּה גַּם הוּא יִהְיֶה שָׂבֵעַ לָעוֹלָם הַבָּא, וְקַל לְהָבִין: תורה ב

(ב) **מ** לֹא גָּרְסִינַן 'וְלֹא אָמַר לְכוּ', דְּמִ'רְדוּ' לֹא שָׁמְעִינַן מִידִי, דְּצָרִיךְ לִכְתּוֹב 'רְדוּ' כֵּיוָן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, וְהַהוֹלֵךְ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם שַׁיָּיךְ לִכְתּוֹב 'רְדוּ', וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרְאֵ"ם, וְכֵן כָּתוּב בְּכָל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ לְשׁוֹן יְרִידָה, אֶלָּא לֹא גָּרְסִינַן לֵיהּ, וְהָכִי קָשֶׁה לְרַשִׁ"י, לָמָּה צָרִיךְ לְמִכְתַּב 'שָׁמָּה', דְּהָא אַחַר כָּךְ כְּתִיב מִשָּׁם, וְאִם כֵּן הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'רְדוּ וְשִׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׁם' וגו', אֶלָּא לְכָךְ כְּתִיב 'שָׁמָּה', דְּרוֹצֶה לוֹמַר רד"ו שָׁנִים יִהְיוּ שָׁמָּה, אֲבָל בְּלֹא מִלַּת 'שָׁמָּה' לֹא מָצֵינַן לְמִדְרַשׁ מִידִי. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּגָרְסִינַן לֵיהּ, וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה כְּתִיב 'רְדוּ' שֶׁהוּא לְשׁוֹן יְרִידָה, הָיָה לוֹ לוֹמַר לְשׁוֹן מְעַלְיָא 'לְכוּ', אַף עַל פִּי שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, אֲפִילּוּ הָכִי בִּמְדַבֵּר לְנוֹכֵחַ לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר לְשׁוֹן יְרִידָה, 'אֶלָּא רֶמֶז' וכו': תורה ג

(ה) וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃

ה וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִזְבַּן עִיבוּרָא בְּגוֹ עָלְיָא אֲרֵי הֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃

רש"י ◄ בְּתוֹךְ הַבָּאִים • מַטְמִינִין עַצְמָן שֶׁלֹּא יַכִּירוּם, לְפִי שֶׁצִּוָּה לָהֶם אֲבִיהֶם שֶׁלֹּא יִתְרָאוּ כֻּלָּם בְּפֶתַח אֶחָד אֶלָּא שֶׁיִּכָּנֵס כָּל אֶחָד בְּפִתְחוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁלֵט בָּהֶם עֵין הָרָע, שֶׁכֻּלָּם נָאִים וְכֻלָּם גִּבּוֹרִים.

(ו) וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה׃

ו וְיוֹסֵף הוּא דְּשַׁלִּיט עַל אַרְעָא הוּא דְזַבִּין עִיבוּרָא לְכָל עַמָּא דְאַרְעָא וַאֲתוֹ אֲחֵי יוֹסֵף וּסְגִידוּ לֵהּ עַל אַפַּיָּא עַל אַרְעָא׃

רש"י ◄ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם • נִשְׁתַּטְּחוּ לוֹ עַל פְּנֵיהֶם, וְכֵן כָּל הִשְׁתַּחֲוָאָה פְּשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הוּא (שבועות טז).

(ז) וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃

ז וַחֲזָא יוֹסֵף יָת אַחוֹהִי וְאִשְׁתְּמוֹדְעִנּוּן וְחַשִּׁיב מָה דְמַלִּיל לְהוֹן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן קַשְׁיָא וַאֲמַר לְהוֹן מְנָן אֲתֵיתוּן וַאֲמָרוּ מֵאַרְעָא דִכְנַעַן לְמִזְבַּן עִיבוּרָא׃

רש"י ◄ וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם • נַעֲשָׂה לָהֶם כְּנָכְרִי בִּדְבָרִים, לְדַבֵּר קָשׁוֹת (ב"ר).

(ח) וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ׃

ח וְאִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף יָת אַחוֹהִי וְאִנּוּן לָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ׃

רש"י ◄ וַיַּכֵּר יוֹסֵף וְגוֹ' • לְפִי שֶׁהִנִּיחָם חֲתוּמֵי זָקָן (ב"מ לט כתובות כז). וְהֵם לֹא הִכִּירֻהוּ • שֶׁיָּצָא מֵאֶצְלָם בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן, וְעַכְשָׁו מְצָאוּהוּ בַּחֲתִימַת זָקָן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו", כְּשֶׁנִּמְסְרוּ בְּיָדוֹ, הִכִּיר שֶׁהֵם אֶחָיו וְרִחֵם עֲלֵיהֶם, "וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ", כְּשֶׁנָּפַל בְּיָדָם, לְנַהֵג בּוֹ אַחְוָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה, ה'תשכ"ז)

וְלִכְאוֹרָה, פֵּירוּשׁ זֶה דָּחוּק הוּא, כִּי אַף שֶׁבֵּין הַשִּׁבְטִים יֶשְׁנָם הָאַחִים הַמְבוּגָרִים שֶׁכְּבָר הָיוּ "חֲתוּמֵי זָקָן", הֲרֵי הָיוּ גַּם בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ מְבוּגָרִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִיּוֹסֵף, וְעַד - כָּאֵלּוּ שֶׁהָיוּ מְבוּגָרִים מִמָּנּוּ בְּתִשְׁעָה חֳדָשִׁים אוֹ שָׁנָה בִּלְבַד. וְא"כ, קָשֶׁה לוֹמַר שֶׁהָיָה הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל בֵּינֵיהֶם בְּנוֹגֵעַ לַחֲתִימַת זָקָן (שֶׁיּוֹסֵף הָיָה "בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן", אַף שֶׁהָיָה כְּבָר בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְאִילּוּ הֵם הָיוּ כְּבָר מְגֻדְּלֵי זָקָן), עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁבִּגְלַל זֶה לֹא הִכִּירוּהוּ!

וּבִכְלָל - עַל־פִּי הֲלָכָה, הַכָּרַת הָאָדָם אֵינָהּ עַל־יְדֵי הַזָּקָן (דְּאַף שֶׁכַּאֲשֶׁר מִסְתַּכְּלִים עַל הָאָדָם מַבִּיטִים בְּעִיקָּר עַל זְקָנוֹ, מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה הַסִּימָן לְהַכָּרַת הָאָדָם), אֶלָּא עַל־יְדֵי הַחוֹטֶם אוֹ הַמֵּצַח אוֹ הַלְּחָיַיִם.

וְלִכְאוֹרָה הָיָה רַשִּׁ"י יָכוֹל לְפָרֵשׁ הַטַּעַם לְכָךְ שֶׁאֲחֵי יוֹסֵף לֹא הִכִּירוּהוּ - עַל־פִּי הַהֲלָכָה.

לִכְאוֹרָה אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁרַשִּׁ"י אֵינוֹ מְפָרֵשׁ שֶׁהַסִּיבָּה לְכָךְ שֶׁ"הֵם לֹא הִכִּירוּהוּ" הִיא בִּגְלַל שֶׁאֵין לְהִסְתַּכֵּל בַּנְּשִׁיא, כִּי יוֹסֵף הָיָה רַק "מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ", וְלֹא הָיָה לוֹ דִּין נָשִׂיא.

אֲבָל בֶּאֱמֶת אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, כִּי:

א) הַדִּין שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמֶלֶךְ, בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן מִ"נָשִׂיא", וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁכֵּן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ"מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ", וְאֵין לְחַלֵּק בֵּין מֶלֶךְ לְ"מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ".

ב) כֵּיוָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה", וּכְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י: "נִשְׁתַּטְּחוּ לוֹ עַל פְּנֵיהֶם, וְכֵן כָּל הִשְׁתַּחֲוָאָה פְּשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הוּא", שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַבִּטּוּל שֶׁשַּׁיָּךְ לְהַרְאוֹת בְּגִילּוּי - הֲרֵי מוּבָן שֶׁאֲחֵי יוֹסֵף הִתְיַחֲסוּ אֵלָיו כְּמוֹ לְמֶלֶךְ, וְלָכֵן הָיָה אָסוּר לָהֶם לְהִסְתַּכֵּל עָלָיו.

וְאִם־כֵּן הַדֶּרֶךְ קוּשְׁיָא לְדוּכְתֵּהּ: מַדּוּעַ לֹא מְפָרֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁהַסִּיבָּה לְכָךְ שֶׁ"הֵם לֹא הִכִּירוּהוּ" הִיא בִּגְלַל שֶׁאֵין לְהִסְתַּכֵּל בַּנְּשִׂיא?

ט. וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּיאוּר בָּזֶה - בְּפַשְׁטוּת:

רַשִּׁ"י אֵינוֹ יָכוֹל לְפָרֵשׁ שֶׁאֲחֵי יוֹסֵף לֹא הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו, וְלָכֵן "לֹא הִכִּירוּהוּ" - כִּי מַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב "הֵם לֹא

שפתי חכמים

(ז) נ פֵּירוּשׁ 'וַיִּתְנַכֵּר', הֶרְאָה עַצְמוֹ נָכְרִי: תורה ח

הִכִּירוּהוּ" הִיא, שֶׁאָכֵן הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו, אֶלָּא שֶׁלֹּא הִכִּירוּהוּ. אִם הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו - הָיָה הַכָּתוּב צָרִיךְ לוֹמַר "וְהֵם לֹא הִסְתַּכְּלוּ בּוֹ" וְכֵיוָצֵא בָּזֶה; וְאִילוּ הַלָּשׁוֹן "לֹא הִכִּירוּהוּ" מוֹרֶה שֶׁהַחִסָּרוֹן לֹא הָיָה בַּהִסְתַּכְּלוּת, אֶלָּא בַּהַכָּרָה.

(ט) וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם:

ט וּדְכִיר יוֹסֵף יָת חֶלְמַיָּא דִּי חֲלִים לְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן מְאַלְּלִין אַתּוּן לְמֶחֱזֵי יָת בִּדְקָא דְּאַרְעָא אֲתֵיתוּן:

רש"י◄ אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם • עֲלֵיהֶם, וְיָדַע שֶׁנִּתְקַיְּמוּ, שֶׁהֲרֵי הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ. עֶרְוַת הָאָרֶץ • גִּלּוּי הָאָרֶץ, מֵהֵיכָן הִיא נוֹחָה לִיכָּבֵשׁ, כְּמוֹ (ויקרא כ): "אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה", וּכְמוֹ: (יחזקאל טז) "עֵרֹם וְעֶרְיָה", וְכֵן כָּל עֶרְוָה שֶׁבַּמִּקְרָא,

לְשׁוֹן גִּלּוּי הוּא. וְתַרְגּוּם אונְקְלוֹס: 'בִּדְקָא דְּאַרְעָא', כְּמוֹ: "בֶּדֶק הַבַּיִת"ס, רְעוּעַ הַבַּיִת, אֲבָל לֹא דִּקְדֵּק לְפָרְשׁוֹ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא.

(י) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל:

י וַאֲמָרוּ לֵהּ לָא רִבּוֹנִי וְעַבְדָּיךָ עַלּוּ לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא:

רש"י◄ לֹא אֲדֹנִי • לֹא תֹּאמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי עֲבָדֶיךָ בָּאוּפ לִשְׁבֹּר אֹכֶל•

(יא) כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים:

יא כֻּלָּנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד נָחְנָא כֵּינָנֵי אֲנַחְנָא לָא הֲווֹ עַבְדָּיךָ אַלִּילֵי:

רש"י◄ כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ • נִצְנְצָה בָּהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּכְלָלוּהוּ עִמָּהֶם, שֶׁאַף הוּא בֶּן אֲבִיהֶם. כֵּנִים •

אֲמִתִּיִּים, כְּמוֹ: (שמות י) "כֵּן דִּבַּרְתָּ", (במדבר כז) "כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרוֹת", (ישעיה טז) "וְעָבְרָתוֹ לֹא כֵן בַּדָּיו".

(יב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת:

יב וַאֲמַר לְהוֹן לָא אֲרֵי בִּדְקָא דְּאַרְעָא אֲתֵיתוּן לְמֶחֱזֵי:

רש"י◄ כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת • (כ"ר) שֶׁהֲרֵי נִכְנַסְתֶּם בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִירצ, לָמָּה לֹא נִכְנַסְתֶּם בְּשַׁעַר אֶחָד?•

(יג) וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים׀ אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ:

יג וַאֲמָרוּ תְּרֵין עְסַר עַבְדָּיךָ אַחִין אֲנַחְנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וְהָא זְעֵירָא עִם אָבוּנָא יוֹמָא דֵין וְחַד לֵיתוֹהִי:

רש"י◄ וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ וְגוֹ' • וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ אֶחָד שֶׁאֵינֶנּוּ, נִתְפַּזַּרְנוּ בָּעִיר לְבַקְּשׁוֹ.

שפתי חכמים

(ט) ס פֵּירוּשׁ, סֶדֶק שֶׁל קִיר: תורה י

(י) ע הוּצְרַךְ לְהוֹסִיף מִלּוֹת 'תֹּאמַר כֵּן', כֵּיוָן שֶׁפָּסַק עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם מְרַגְּלִים לֹא תִּפּוֹל עַל זֶה כִּי אִם מִלַּת 'אַל', כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ גִּבֵּי חַנָּה, שֶׁחֲשָׁבָהּ עֵלִי לְשִׁכּוֹרָה וְהֵשִׁיבָה לוֹ (שמואל־א' א' ט"ז) 'אַל תִּתֵּן אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת בְּלִיַּעַל', אֲבָל מִלַּת 'לֹא' תִּפּוֹל כְּשֶׁהִיא תְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלָה אוֹ בַּקָּשָׁה: פ אֵין זֶה הוֹכָחָה, כִּי יוֹסֵף אָמַר 'לֹא כִּי אֶלָּא לְרַגֵּל הָאָרֶץ בָּאתֶם', אֶלָּא הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, לֹא תֹּאמַר כֵּן אֶלָּא הֲרֵי עֲבָדֶיךָ וכו', וְהוּא כְּמוֹ אֲבָל עֲבָדֶיךָ כו': תורה יא

(יב) צ שֶׁיּוֹסֵף הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאֶחָיו בָּאִין לִשְׁבֹּר אוֹכֶל, וְהָיָה מְצַוֶּה לְשׁוֹמְרֵי הַשַּׁעַר שֶׁכָּל מִי שֶׁיָּבֹא לָעִיר יִכְתּוֹב שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו וְיָבֹאוּ וְיִרְאוּ לוֹ, וַעֲשָׂרָה שׁוֹמְרֵי הַשַּׁעַר בָּאוּ, וּבְכָל מָקוֹם הָיָה מוֹצֵא, בְּזֶה רְאוּבֵן בֶּן יַעֲקֹב, וּבְזֶה שִׁמְעוֹן בֶּן יַעֲקֹב, וּבְזֶה הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁבְּעֲשָׂרָה שְׁעָרִים נִכְנְסוּ. וְאִם תֹּאמַר לָמָּה לֹא פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י זֶה לְעֵיל (פסוק ט') גִּבֵּי 'לִרְאוֹת אֶת עֶרְוַת הָאָרֶץ' וגו', וְיֵשׁ לוֹמַר דִּבְכָאן מוּכָח שֶׁפִּיר מִדִּכְתִיב אַחַר כָּךְ 'וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ' וגו', מָה עִנְיַן תְּשׁוּבָה זוֹ עַל מַה שֶׁאָמַר לָהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיּוֹסֵף מִתְּחִילָּה אָמַר לָהֶם שֶׁהֲרֵי נִכְנַסְתֶּם בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר, וְהֵם הֵשִׁיבוּ לוֹ לֹא, כִּי אֶלָּא כּוּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד וגו' וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ, וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ אֶחָד נִתְפַּזַּרְנוּ: תורה יג

(יד) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם:

יד אֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הוּא דִּי מַלֵּלִית עִמְּכוֹן לְמֵימַר מְאַלִּילֵי אַתּוּן:

רש"י◄ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי • הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי, שֶׁאַתֶּם מְרַגְּלִים[ק], הוּא הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: אָמַר לָהֶם: 'וְאִלּוּ מְצָאתֶם אוֹתוֹ וְיִפְסְקוּ עֲלֵיכֶם מָמוֹן הַרְבֵּה, תִּפְדּוּהוּ'? אָמְרוּ לוֹ: 'הֵן'. אָמַר לָהֶם: 'וְאִם יֹאמְרוּ לָכֶם שֶׁלֹּא יַחֲזִירוּהוּ בְּשׁוּם מָמוֹן, מַה תַּעֲשׂוּ'? אָמְרוּ: 'לְכָךְ בָּאנוּ, לַהֲרֹג אוֹ לִיהָרֵג'. אָמַר לָהֶם: "הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם", לַהֲרֹג בְּנֵי הָעִיר בָּאתֶם, מְנַחֵשׁ אֲנִי בַּגְּבִיעַ שֶׁלִּי, שֶׁשְּׁנַיִם מִכֶּם הֶחֱרִיבוּ כְּרָךְ גָּדוֹל שֶׁל שְׁכֶם.

(טו) בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חֵי פַרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה:

טו בְּדָא תִּתְבַּחֲנוּן חֵי פַרְעֹה אִם תִּפְּקוּן מִכָּא אֶלָּהֵין בְּמֵתֵי אֲחוּכוֹן זְעֵירָא הָכָא:

רש"י◄ חֵי פַרְעֹה • אִם יִחְיֶה[ר] פַּרְעֹה. אִם תֵּצְאוּ מִזֶּה • מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה.

(טז) שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיַקַּח אֶת־אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חֵי פַרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם:

טז שְׁלָחוּ מִנְּכוֹן חַד וִידַבֵּר יָת אֲחוּכוֹן וְאַתּוּן הִתְאַסְּרוּן וְיִתְבַּחֲנוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן הַקְשׁוֹט אַתּוּן אָמְרִין וְאִם לָא חֵי פַרְעֹה אֲרֵי מְאַלִּילֵי אַתּוּן:

רש"י◄ הַאֱמֶת אִתְּכֶם • אִם אֱמֶת[ש] אִתְּכֶם. לְפִיכָךְ הֵ"א נָקוּד פַּתָּ"ח שֶׁהוּא כְּמוֹ בִּלְשׁוֹן תֵּמַהּ, וְאִם לֹא תְּבִיאוּהוּ: "חֵי פַרְעֹה[ת], כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם".

(יז) וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים:

יז וּכְנַשׁ יָתְהוֹן (לְבֵית) לְמַטְרָא תְּלָתָא יוֹמִין:

רש"י◄ מִשְׁמָר • בֵּית[א] הָאֲסוּרִים.

(יח) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וְחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא:

יח אֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דָּא עִבְּדוּ וְקַיְּימוּ מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא דָחֵל:

שפתי חכמים

(יד) ק דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, 'הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי' מַשְׁמַע דְּהֵם נַמִּי אָמְרוּ שֶׁמְּרַגְּלִים הֵם, וּלְכָךְ קָאָמַר יוֹסֵף 'הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי'. וְאֵין זֶה אֱמֶת, כִּי הֵם אָמְרוּ לֹא מְרַגְּלִים אֲנַחְנוּ. וּמִתָּרֵץ, דְּ'הוּא' הָיָה רָאוּי לִכְתּוֹב בַּסּוֹף, כְּלוֹמַר 'אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי וגו' מְרַגְּלִים אַתֶּם הוּא הָאֱמֶת'. יֵשׁ מַקְשִׁין, בְּמַה תָּפַשׂ אוֹתָם יוֹסֵף שֶׁהֵם מְרַגְּלִים עַד שֶׁאָמַר לָהֶם 'הוּא הַדָּבָר' וגו', וְעוֹד קָשֶׁה בְּמַאי יִתְאַמֵּת זֶה שֶׁאִם יָבִיאוּ אֶת בִּנְיָמִין שֶׁאֵינָם מְרַגְּלִים, וְנִרְאָה לִי דְּהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, מִתְּחִילָּה אָמַר לָהֶם 'מְרַגְּלִים אַתֶּם שֶׁהֲרֵי נִכְנַסְתֶּם בְּעַשָּׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר', כִּדְפֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י, סָפֵק מִכָּל הַטְּעָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לִטְעוֹן כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי, וּבָזֶה יִתְיַשְּׁבוּ כָּל הַקּוּשְׁיוֹת וְדוֹ"ק, וּקְצָת כְּעֵין זֶה מָצָאתִי בְּשֵׁם מַהַרְשַׁ"ל: תורה טו

(טו) ר פֵּירוּשׁ, לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל קְרָא אֵין לוֹ הֲבָנָה, מִשּׁוּם הָכִי הוֹסִיף מִלַּת 'אִם', וְיִהְיֶה טַעְמוֹ 'אִם חֵי פַרְעֹה לֹא תֵּצְאוּ מִזֶּה', וְיִהְיֶה 'אִם' דִּקְרָא בִּמְקוֹם 'לֹא', כְּמוֹ (תְּהִלִּים פ"ט ל"ז) 'אִם לְדָוִד אֲכַזֵּב', שֶׁרָצָה לוֹמַר 'לֹא אֲכַזֵּב', וִיחוּיַב מִזֶּה שֶׁאִם תֵּצְאוּ לֹא יִחְיֶה, וּבֶאֱמֶת יָצְאוּ אֶלָּא כְּשֶׁהָיָה נִשְׁבָּע לַשֶּׁקֶר וכו': תורה טו

(טז) ש דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, דְּמִלַּת 'הַאֱמֶת' מוֹרָה שֶׁהוּא הוֹדָה לָהֶם שֶׁהָאֱמֶת אִתָּם, וְהוּא סוֹתֵר לְמַאֲמַר 'תִּבָּחֲנוּ' שֶׁמּוֹרָה שֶׁהוּא מְסוּפָּק בָּהֶם, לְפִיכָךְ הוּצְרַךְ לוֹמַר שֶׁזֶּה הוּא הֵ"א הַתִּימָהּ, כְּמוֹ 'הַאִם כֵּן הוּא': ת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר 'וְאִם לֹא תִּבָּחֲנוּ חֵי פַרְעֹה' וכו', שֶׁאַף אִם לֹא יִבָּחֲנוּ לֹא יִתְחַיֵּיב שֶׁהֵם מְרַגְּלִים: תורה יז

(יז) א פֵּירוּשׁ, וְלֹא שֶׁשָּׁם שׁוֹמְרִים עֲלֵיהֶם, דְּהָא כְּתִיב אַחֲרָיו (פסוק י"ט) 'יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם'. וְהָא דְּלֹא פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י זֶה לְעֵיל בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (מ' ג') שֶׁמִּמִּשְׁמָר הוּא בֵּית הָאֲסוּרִים, מִשּׁוּם דִּלְעֵיל כְּתִיב בְּהַדְיָא שֶׁהִיא בֵּית הַסֹּהַר דִּכְתִיב (שם) 'וַיִּתֵּן אוֹתָם בְּמִשְׁמָר' וגו': תורה יח

◆ יום חמישי כ"ח כסלו ◆

(יט) אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם:

יט אִם כֵּינֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד יִתְאַסַּר בְּבֵית מַטַּרְתְּכוֹן וְאַתּוּן אִיזִילוּ אוֹבִילוּ עִיבוּרָא דְּחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן:

רש"י ◄ בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם • שֶׁאַתֶּם אֲסוּרִים בּוֹ[ב] עַכְשָׁו. וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ • אֶל בֵּית אֲבִיכֶם. שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם • מַה שֶּׁקְּנִיתֶם לְרַעֲבוֹן[ג] אַנְשֵׁי בָּתֵּיכֶם.

(כ) וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמֻתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן:

כ וְיָת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא תַּיְתוּן לְוָתִי וִיהֵימְנוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן וְלָא תְמוּתוּן וַעֲבָדוּ כֵּן:

רש"י ◄ וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם • יִתְאַמְּתוּ וְיִתְקַיְּמוּ, כְּמוֹ: (במדבר ה) "אָמֵן אָמֵן"[ד], וּכְמוֹ: (מלכים א ח) "יֵאָמֶן נָא דְבָרְךָ".

(כא) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים ׀ אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת:

כא וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי בְּקוּשְׁטָא חַיָּבִין אֲנַחְנָא עַל אָחוּנָא דִּי חֲזַינָא עָקַת נַפְשֵׁהּ כַּד הֲוָה מִתְחַנֵּן לָנָא וְלָא קַבֵּלְנָא מִנֵּהּ עַל כֵּן אַתָא לְוָתָנָא עַקְתָא הָדָא:

רש"י ◄ אֲבָל • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'בְּקוּשְׁטָא'. וְרָאִיתִי בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' לִישְׁנָא דְּרוֹמָאָה הוּא: 'אֲבָל, בְּרַם'. בָּאָה אֵלֵינוּ • טַעֲמוֹ בַּבֵּי"ת, לְפִי שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן עָבָר, שֶׁכְּבָר בָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ: 'אָתַת לָנָא'.

(כב) וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם ׀ לֵאמֹר אַל־תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ:

כב וַאֲתִיב רְאוּבֵן יְתָהוֹן לְמֵימַר הֲלָא אֲמָרִית לְוָתְכוֹן לְמֵימַר לָא תְחוֹבוּן (נ"י תֶּחְטָאוּן) בְּעוּלֵימָא וְלָא קַבֵּלְתּוּן וְאַף דְּמֵהּ הָא מִתְבְּעֵי:

רש"י ◄ וְגַם־דָּמוֹ • 'אֶתְ'ין וְ'גַמְ'ין רִבּוּיִין, דָּמוֹ וְגַם דַּם הַזָּקֵן.

(כג) וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם:

כג וְאִנּוּן לָא יָדְעוּן אֲרֵי שָׁמֵיעַ יוֹסֵף אֲרֵי מְתַרְגְּמָן הֲוָה בֵּינֵיהוֹן:

רש"י ◄ וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף • מֵבִין לְשׁוֹנָם, וּבְפָנָיו הָיוּ מְדַבְּרִים כֵּן. כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם • כִּי כְּשֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ הָיָה הַמֵּלִיץ בֵּינֵיהֶם[ה], הַיּוֹדֵעַ לָשׁוֹן עִבְרִי וְלָשׁוֹן מִצְרִי, וְהָיָה מֵלִיץ דִּבְרֵיהֶם לְיוֹסֵף וְדִבְרֵי יוֹסֵף לָהֶם. לָכֵן הָיוּ סְבוּרִים שֶׁאֵין יוֹסֵף מַכִּיר בְּלָשׁוֹן עִבְרִי. הַמֵּלִיץ • זֶה מְנַשֶּׁה בְּנוֹ.

(כד) וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיִּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם:

כד וְאִסְתַּחַר מֵעֲלֵיהוֹן וּבְכָא וְתָב לְוָתְהוֹן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן וּדְבַר מִלְּוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן וַאֲסַר יָתֵהּ לְעֵינֵיהוֹן:

שפתי חכמים

(יט) ב שֶׁלֹּא נַחְשֹׁב שֶׁהַכִּינּוּי מוֹרֶה שֶׁמִּתְחִילָה נַעֲשָׂה בִּשְׁבִילָם: ג וּמִלַּת שֶׁבֶר פֹּה מוֹרֶה עַל קְנִיָּה לֹא עַל מֶכֶר, וּמִפְּנֵי שֶׁהָרָעָבוֹן אֵינוֹ לְבָתֵּיהֶם הוּצְרַךְ לְהוֹסִיף 'אַנְשֵׁי בָּתֵּיכֶם': תורה כ

(כ) ד אֵין 'וְיֵאָמְנוּ' מִלְּשׁוֹן אֱמוּנָה, כְּמוֹ (במדבר ה' כ"ב) 'וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן' וכו', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ אֱמֶת שֶׁאָמַר הַכֹּהֵן יִתֵּן ה' וגו', וְעָלָיו כְּתִיב 'וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן', וְלֹא יִפּוֹל בּוֹ לְשׁוֹן אֱמוּנָה רַק אֱמֶת יִהְיֶה זֶה שֶׁתִּהְיֶה יְרֻכָּהּ נוֹפֶלֶת וכו': תורה כא

(כג) ה רוֹצֶה לְפָרֵשׁ דִּבְכָל פַּעַם כְּשֶׁדִּבְּרוּ עִמּוֹ קוֹדֶם לָכֵן הָיָה מֵלִיץ בֵּינֵיהֶם, וַעַתָּה לֹא הָיָה הַמֵּלִיץ בֵּינֵיהֶם וְהָיוּ סְבוּרִים שֶׁיּוֹסֵף אֵינוֹ מֵבִין לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: תורה כד

רש"י◄ **וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם** • נִתְרַחֵק מֵעֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִרְאוּהוּ בּוֹכֶה. **וַיֵּבְךְּ** • לְפִי שֶׁשָּׁמַע שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִין. **אֶת־שִׁמְעוֹן** • (ב"ר) הוּא הִשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר, הוּא שֶׁאָמַר לְלֵוִי: "הִנֵּה בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא". דָּבָר אַחֵר: נִתְכַּוֵּן יוֹסֵף לְהַפְרִידוֹ מִלֵּוִי, שֶׁמָּא יִתְיַצְּצוּ שְׁנֵיהֶם לַהֲרֹג אוֹתוֹ. **וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם** • לֹא אֲסָרוֹ אֶלָּא לְעֵינֵיהֶם[ח], וְכֵיוָן שֶׁיָּצְאוּ, הוֹצִיאוֹ וְהֶאֱכִילוֹ וְהִשְׁקָהוּ (ב"ר) •

(כה) וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְּאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן:

כה **וּפַקִּיד יוֹסֵף וּמְלוֹ יָת מָנֵיהוֹן עִיבּוּרָא וְלַאֲתָבָא כַּסְפֵּיהוֹן גְּבַר לְסַקֵּהּ וּלְמִתַּן לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא וַעֲבַד לְהוֹן כֵּן:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ מקץ תשמ"ז)

וַיְמַלְּאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם . . וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָّרֶךְ (מב, כה) יֵשׁ לִשְׁאֹל, בִּתְחִלָּה דִּבֵּר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו דְּבָרִים קָשִׁים וְהֶאֱשִׁים אוֹתָם בְּרִגּוּל; וּמַדּוּעַ שִׁנָּה לְפָתַע אֶת יַחֲסוֹ וְצִוָּה לָתֵת לָהֶם בָּר, לְהָשִׁיב אֶת כַּסְפָּם, וְאַף לְסַפֵּק לָהֶם צֵידָה לַדָּרֶךְ? וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה יוֹסֵף אָמַר לָהֶם שֶׁיִּתְּכַן שֶׁהֵם חַפִּים מִפֶּשַׁע – "וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם", וְסִיֵּם "אֶת הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרֵא". לָכֵן פִּיֵּס אוֹתָם וְהֶעֱנִיק לָהֶם מֵעֵין פִּצּוּי עַל עָגְמַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁגָּרַם לָהֶם.

(כו) וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם:

כו **וּנְטָלוּ יָת עִיבּוּרְהוֹן עַל חֲמָרֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מִתַּמָּן:**

(כז) וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ:

כז **וּפְתַח חַד יָת סַקֵּהּ לְמִתַּן כִּסְתָּא לַחֲמָרֵהּ בְּבֵית מְבָתָא וַחֲזָא יָת כַּסְפֵּהּ וְהָא הוּא בְּפוּם טוּעֲנֵהּ:**

רש"י◄ **וַיִּפְתַּח הָאֶחָד** • הוּא לֵוִי, שֶׁנִּשְׁאַר יָחִיד[ט] מִשִּׁמְעוֹן בֵּן זוּגוֹ. **בַּמָּלוֹן** • בַּמָּקוֹם שֶׁלָּנוּ בַּלַּיְלָה. **אַמְתַּחְתּוֹ** • הוּא[כ] שַׂק.

(כח) וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֱרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ:

כח **וַאֲמַר לַאֲחוֹהִי אִתּוֹתַב כַּסְפִּי וְאַף הָא בְּטוּעֲנִי וּנְפַק מַדַּע לִבְּהוֹן וּתְרָהוּ גְּבַר לַאֲחוֹהִי לְמֵימַר מָה דָּא עֲבַד יְיָ לָנָא:**

רש"י◄ **וְגַם הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי** • גַּם הַכֶּסֶף בּוֹ עִם הַתְּבוּאָה. **מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ** • לַהֲבִיאֵנוּ לִידֵי עֲלִילָה זוֹל, שֶׁלֹּא הוּשַׁב - אֶלָּא לְהִתְעוֹלֵל עָלֵינוּ.

שפתי חכמים

(כד) **ו** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה בְּכָה הָיָה לוֹ לִרְגֹּז עֲלֵיהֶם כְּשֶׁשָּׁמַע שֶׁהֵם עַצְמָם מִתְוַדִּים אֵיךְ שֶׁלֹּא טוֹב עָשׂוּ, לָכֵן פֵּירֵשׁ מִשּׁוּם הָכִי בְּכָה מִשּׁוּם שֶׁשָּׁמַע שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִים (מֵהַרַשִׁ"ל): **ז** דְּיֵיק מִדִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (לְעֵיל ל"ז י"ט) 'וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת' וגו', וּכְתִיב (לְקַמָּן מ"ט ה') 'שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים'. (רְאַ"ם), וְהָא דִּכְתִיב לְעֵיל (ל"ז כ"ד) 'וַיִּקָּחֻהוּ' דְּמַשְׁמַע רַבִּים, וְיֵשׁ לוֹמַר 'וַיִּקָּחֻהוּ' חָסֵר וָי"ו הָאֶמְצָעִי כְּתִיב, וְקָרֵינַן 'וַיִּקְּחֵהוּ' בְּצֵירֵי"י תַּחַת הַחִי"ת שֶׁהוּא לָשׁוֹן יָחִיד: **ח** דְּאִם לֹא כֵּן 'לְעֵינֵיהֶם' לָמָּה לִי: תורה כה

(כז) **ט** דְּאִם לֹא כֵּן מַאי 'הָאֶחָד' בְּהֵ"א: **י** וְלֹא תִּפְרֹשׁ 'בַּמָּלוֹן' בְּמָקוֹם הַמְיוּחָד לְמָלוֹן לְכָל הָעוֹבְרִים וְשָׁבִים, כֵּיוָן דִּכְתִיב 'בַּמָּלוֹן' בְּפַתָּ"ח; דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב תְּחִילָּה 'וַיְבוֹאוּ לַמָּלוֹן' וְאַחַר כָּךְ 'וַיִּפְתַּח וגו' בַּמָּלוֹן': **כ** וְהָא דְּנָקֵט רַשִׁ"י 'הוּא שַׂק' וְלֹא נָקֵט 'הַשַּׂק', מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י דִּבְרֹאשׁ הַפָּסוּק כְּתִיב 'וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת שַׂקּוֹ', וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב 'וְהִנֵּה הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ', מַשְׁמַע דְּלֹא הָיָה שַׂק, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'הוּא הַשַּׂק', רוֹצֶה לוֹמַר 'אַמְתַּחְתּוֹ' דְּהָכָא הַיְינוּ 'שַׂק' דְּלְעֵיל: תורה כח

(כח) **ל** וּפֵירוּשׁ 'מַה זֹּאת', מָה רָעָה הִיא זֹאת וְלֹא טוֹבָה שֶׁהֵבִיאָם לַהֲשָׁבַת הַכֶּסֶף, דְּאִם לֹא כֵּן מַאי 'וַיֶּחֱרְדוּ': תורה כט

(כט) וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר:

כט וַאֲתוֹ לְוַת יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן אַרְעָא דִכְנָעַן וְחַוִיוּ (נ״ וְחַוִיאוּ) לֵהּ יָת כָּל דְּאַרְעָן יָתְהוֹן לְמֵימָר:

(ל) דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ:

ל מַלִּיל גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא עִמָּנָא קַשְׁיָן (נ״ קָשִׁין) וִיהַב יָתָנָא כִּמְאַלִּילֵי יָת אַרְעָא:

(לא) וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים:

לא וַאֲמַרְנָא לֵהּ כֵּינְוֵי אֲנַחְנָא לָא הֲוֵינָא מְאַלִּילֵי:

(לב) שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

לב תְּרֵין עֲסַר אֲנַחְנָא אַחִין בְּנֵי אָבוּנָא חַד לֵיתוֹהִי וּזְעֵירָא יוֹמָא דֵין עִם אָבוּנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:

(לג) וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ:

לג וַאֲמַר לָנָא גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא בְּדָא אִדַּע אֲרֵי כֵּינְוֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד שְׁבוּקוּ לְוָתִי וְיָת עִיבוּרָא דְחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן סִיבוּ וְאֱזִילוּ:

(לד) וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ:

לד וְאַיְתִיאוּ יָת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא לְוָתִי וְאִדַּע אֲרֵי לָא מְאַלִּילֵי אַתּוּן אֲרֵי כֵּינְוֵי אַתּוּן יָת אֲחוּכוֹן אֶתֵּן לְכוֹן וְיָת אַרְעָא תַּעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָּא:

רש״י◄ וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ מ״ תִּסֹּבְבוּ, וְכָל לְשׁוֹן ׳סוֹחֲרִים׳ וּ׳סְחוֹרָה׳, עַל שֵׁם שֶׁמְּחַזְּרִים וְסוֹבְבִים אַחַר פְּרַקְמַטְיָא.

(לה) וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ:

לה וַהֲוָה אִנּוּן מְרִיקִין סַקֵּיהוֹן וְהָא גְבַר צְרִיר כַּסְפֵּהּ בְּסַקֵּהּ וַחֲזוֹ יָת צְרָרֵי כַסְפֵּיהוֹן אִנּוּן וַאֲבוּהוֹן וּדְחִילוּ:

רש״י◄ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ • קֶשֶׁר כַּסְפּוֹ.

(לו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה:

לו וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן יָתִי אַתְכֶּלְתּוּן יוֹסֵף לֵיתוֹהִי וְשִׁמְעוֹן לָא הֲוָה הָכָא (לֵיתוֹהִי) וְיָת בִּנְיָמִן תִּדְבְּרוּן עֲלַי הֲווֹ כֻלְּהוֹן:

רש״י◄ אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם • מְלַמֵּד שֶׁחִשְׁדָּן שֶׁמָּא הֲרָגוּהוּ, אוֹ מְכָרוּהוּ כְּיוֹסֵף. שִׁכַּלְתֶּם • כָּל מִי שֶׁבָּנָיו אֲבוּדִים, קָרוּי שַׁכּוּל.

שפתי חכמים

(לד) מ וְאִם תֹּאמַר וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁאָמַר לָהֶם יוֹסֵף כֵּן, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּכֵיוָן שֶׁיּוֹסֵף אָמַר לָהֶם שֶׁהֵם מְרַגְּלִים בְּוַדַּאי לֹא הָיָה מַנִּיחָן לֵילֵךְ בָּעִיר כְּדֵי שֶׁלֹּא יְרַגְּלוּ, לְכָךְ אִם יָבִיאוּ אֶת בִּנְיָמִין וְלֹא יִהְיוּ חֲשׁוּדִין בְּעֵינָיו כִּמְרַגְּלִים אָז יִהְיוּ רַשָּׁאִין לֵילֵךְ וּלְסַבֵּב בָּעִיר, וְזֶהוּ ׳וַיֹּאמֶנוּ דִּבְרֵיכֶם׳. וְ׳תִּסְחָרוּ׳ מִלְּשׁוֹן סִיבּוּב, וְלֹא מִלְּשׁוֹן סְחוֹרָה, דְּאִם לֹא כֵּן מַה זֶּה לְכָאן: תורה לה

(לו) נ (רא״ם), תֵּימַהּ, דְּהָכָא מַשְׁמַע שֶׁיַּעֲקֹב אֲבִינוּ נוֹדַע לוֹ עַכְשָׁיו בְּעֵת

(לז) וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ:

לז וַאֲמַר רְאוּבֵן לְוַת אֲבוּהִי לְמֵימַר יָת תְּרֵין בְּנֵי תְּמִית אִם לָא אַיְתְּנֵהּ לְוָתָךְ הַב יָתֵהּ עַל יְדִי וַאֲנָא אֲתֵיבְנֵהּ לָךְ:

(לח) וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְיָגוֹן שְׁאֹלָה:

לח וַאֲמַר לָא יֵחוּת בְּרִי עִמְּכוֹן אֲרֵי אֲחוּהִי מִית וְהוּא בִּלְחוֹדוֹהִי אֶשְׁתְּאַר וִיעַרְעֵנֵּהּ מוֹתָא בְּאָרְחָא דִּי תְהָכוּן בַּהּ וְתַחֲתוּן יָת שֵׂיבָתִי בְּדָוֹנָא לִשְׁאוֹל:

רש"י◄ לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם • לֹא קִבֵּל דְּבָרָיוס שֶׁל רְאוּבֵן, אָמַר: 'בְּכוֹר שׁוֹטֶה הוּא זֶה, הוּא אוֹמֵר לְהָמִית בָּנָיו, וְכִי בָּנָיו הֵם וְלֹא בָּנַי'? (ב"ר).

מג (א) וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ:

א וְכַפְנָא תַּקִּיף בְּאַרְעָא:

(ב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרָיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל:

ב וַהֲוָה כַּד סַפִּיקוּ (עיין רש"י) לְמֵיכַל יָת עִיבוּרָא דְּאַיְתִיאוּ מִמִּצְרָיִם וַאֲמַר לְהוֹן אֲבוּהוֹן תּוּבוּ זְבוּנוּ לָנָא זְעֵיר עִיבוּרָא:

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל • יְהוּדָה אָמַר לָהֶם: 'הַמְתִּינוּ לַזָּקֵן עַד שֶׁתִּכְלֶה פַּת מִן הַבַּיִת' (ב"ר). כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ • 'כַּד שֵׁיצִיאוּ' (וְהַמְתַרְגֵּם: 'כַּד סַפִּיקוּ', טוֹעֶה. "כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת", מְתַרְגֵּם: 'כַּד סַפִּיקוּ', כְּשֶׁשָּׁתוּ דֵּי סִפּוּקָם, הוּא גְּמַר שְׁתִיָּתָם, אֲבָל זֶה: "כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל", כַּאֲשֶׁר תַּם הָאֹכֶל הוּא, וּמְתַרְגְּמִינָן: 'כַּד שֵׁיצִיאוּ').

(ג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:

ג וַאֲמַר לֵהּ יְהוּדָה לְמֵימַר אַסְהָדָא אַסְהֵד בָּנָא גַּבְרָא לְמֵימַר לָא תֶחֱזוּן אַפַּי אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן:

רש"י◄ הָעֵד הֵעִד • לְשׁוֹן הַתְרָאָה, שֶׁסָּתָם הַתְרָאָה, מַתְרֶה בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, וְכֵן: (דברים ל) "הֵעַדְתִּי בָכֶם", (שמות יט) "רֵד הָעֵד בָּעָם". לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם • לֹא תִרְאוּנִי בְּלֹא אֲחִיכֶספ אִתְּכֶם. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן', יֹשֵׁב הַדָּבָר עַל אָפְנוֹ וְלֹא דִּקְדֵּק לְתַרְגֵּמצ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא.

שפתי חכמים

שֶׁהָיוּ מְבַקְּשִׁים שֶׁיֵּרֵד בִּנְיָמִין עִמָּהֶם שֶׁמָּכְרוּ אֶת יוֹסֵף, וְאִם כֵּן אֵיךְ אָמַר לָהֶם אַחַר כָּךְ (לְקַמָּן מ"ד כ"ז) 'אַתֶּם יְדַעְתֶּם וגו', וְאָמַר אַךְ טָרֹף' וגו' (שם פסוק כ"ח). (צדה לדרך), הַקּוּשְׁיָא מֵעִיקָּרָא לֵיתָא, כִּי לֹא מָצִינוּ שֶׁיַּעֲקֹב אָמַר לְבָנָיו 'אַתֶּם יְדַעְתֶּם' וגו' רַק יְהוּדָה אָמַר כֵּן לְיוֹסֵף בְּשֵׁם אָבִיו, וְאֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁיְּהוּדָה בָּדָה זֹאת מִלִּבּוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכְמְרוּ רַחֲמֵי יוֹסֵף עָלָיו כְּשֵׁם שֶׁאָמַר (שם פסוק כ') 'וְאָחִיו מֵת', וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י (שם ד"ה וְאָחִיו) 'מִפְּנֵי הַיִּרְאָה הָיָה מוֹצִיא דְּבַר שֶׁקֶר מִפִּיו', הָכִי נַמִּי בְּאָמְרוֹ 'אַךְ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף וְלֹא רְאִיתִיו' וגו', שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב אָמַר עַכְשָׁיו 'לֹא יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי אָחִיו מֵת', וְלֹא אָמַר 'טוֹרָף' כַּנִּזְכָּר לְעֵיל: תורה לז

(לח) **ם** לֹא מִשּׁוּם שֶׁמָּא יִקְרָאֵהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ לֹא רָצָה שֶׁיֵּלֵךְ בִּנְיָמִין עִמָּהֶם כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בַּקְּרָא, דְּאִם כֵּן כְּשֶׁאָמַר יְהוּדָה (לְקַמָּן מ"ג ט') 'אָנֹכִי אֶעֶרְבֶּנּוּ' וגו' לָמָּה לֹא טָעַן הַפַּחַד שֶׁל 'וּקְרָאָהוּ אָסוֹן', אֶלָּא וַדַּאי טַעֲנַת 'וּקְרָאָהוּ אָסוֹן' אֵינוֹ אֶלָּא דְּחִיָּה בְּעָלְמָא שֶׁלֹּא רָצָה לְבַיֵּשׁוֹ מַה שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל דְּבָרָיו. וּמַה שֶׁלֹּא קִיבֵּל דְּבָרָיו שֶׁל רְאוּבֵן, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁיָּרֵא שֶׁיִּקַּח אוֹתוֹ אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ בְּמַאֲסָר כְּמוֹ שֶׁלָּקַח אֶת שִׁמְעוֹן וְאֵין מִיָּדוֹ מַצִּיל, אֲבָל כְּשֶׁלָּקַח אוֹתוֹ יְהוּדָה עַל יָדָיו נָתַן אוֹתוֹ לֵילֵךְ, כִּי יָדַע יַעֲקֹב מֵת', וְלֹא אָמַר 'טוֹרָף' כַּנִּזְכָּר לְעֵיל: תורה לז

(לח) **מג** (ב) **ע** דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה עָנָה יְהוּדָה לְבַדּוֹ עַל 'שׁוּבוּ שִׁבְרוּ' שֶׁזֶּה נֶאֱמַר לְכֻלָּם, אֶלָּא כוֹ': תורה ג

(ג) **פ** דְּאֵין לוֹמַר דְּפֵירוּשׁוֹ כְּמוֹ כָּל 'בִּלְתִּי' שֶׁבַּמִּקְרָא שֶׁפֵּירוּשׁוֹ 'אֶלָּא', דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לְמֵיכְתַּב נַמִּי 'בִּלְתִּי כַּאֲשֶׁר אֲחִיכֶם אִתְּכֶם', לְכָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּ'בִלְתִּי' דְּכָאן פֵּירוּשׁ 'בְּלֹא'. (מהרש"ל), שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁכְּךָ פֵּירוּשׁוֹ שֶׁלֹּא תִּרְאוּנִי, בִּלְתִּי אֲחִיכֶם לְבַד יִרְאֵנִי, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁאֵינוֹ כֵּן רַק שֶׁלֹּא תִּרְאוּנִי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם: **צ** רָצָה לוֹמַר, שֶׁתִּירְגֵּם הַאי 'בִּלְתִּי' 'אֶלָּא', שֶׁמַּגִּיהַּ מִלַּת 'כַּד' כֵּיוָן שֶׁיְּהוּדָה מִבְּפָנִים יִמְסוֹר אֶת עַצְמוֹ עָלָיו עַד שֶׁיַּצִּיל אוֹתוֹ מִיָּדוֹ: תורה א

(ד) אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָּה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל׃

ד אִם אִיתָךְ מְשַׁלַּח יָת אָחוּנָא עִמָּנָא נֵיחוֹת וְנִזְבֵּן לָךְ עִיבוּרָא׃

(ה) וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃

ה וְאִם לֵיתָךְ מְשַׁלַּח לָא נֵיחוֹת אֲרֵי גַּבְרָא אֲמַר לָנָא לָא תֶחֱזוּן אַפַּי אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן׃

(ו) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח׃

ו וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְמָה אַבְאֶשְׁתּוּן לִי לְחַוָּאָה לְגַבְרָא הַעַד כְּעַן לְכוֹן אָחָא׃

(ז) וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם׃

ז וַאֲמָרוּ מִשְׁאַל שָׁאֵל גַּבְרָא לָנָא וּלְיַלְדוּתָנָא לְמֵימַר הַעַד כְּעַן אֲבוּכוֹן קַיָּם הַאִית לְכוֹן אָחָא וְחַוֵּינָא לֵהּ עַל מֵימַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין הֲמִדַּע חַוֵּינָא יָדְעִין אֲרֵי יֵימַר אוֹחִיתוּ יָת אֲחוּכוֹן׃

רש"י◄ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ • לְמִשְׁפְּחוֹתֵינוּ. וּמִדְּרָשׁוֹ: 'אֲפִלּוּ עִנְיָנֵי (נ"א עֵצָה) (יֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן עֵצָה שֶׁמְּדַבְּרִים בִּיחִידוּת, וְזֶהוּ עֵצָה) עֲרִיסוֹתֵינוּ[ק] גִּלָּה לָנוּ'. וַנַּגֶּד־לוֹ • שֶׁיֵּשׁ לָנוּ אָב וְאָח. עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה • עַל־פִּי שְׁאֵלוֹתָיו אֲשֶׁר שָׁאַל הֶזְקַקְנוּ לְהַגִּיד. כִּי יֹאמַר • אֲשֶׁר יֹאמַר. 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן 'אִם', וְ'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן 'אֲשֶׁר', הֲרֵי זֶה שִׁמּוּשׁ אֶחָד מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ 'כִּי', וְהוּא 'אִי', שֶׁהֲרֵי 'כִּי' זֶה כְּמוֹ 'אִם', כְּמוֹ: "עַד אִם דִּבַּרְתִּי דְּבָרַי".

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ׃

ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי שְׁלַח עוּלֵימָא עִמִּי וְנָקוּם וְנֵזֵיל וְנִיחֵי וְלָא נְמוּת אַף אֲנַחְנָא אַף אַתְּ אַף טַפְלָנָא׃

רש"י◄ וְנִחְיֶה • נִצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ[ש]: 'עַל־יְדֵי הֲלִיכָה זוֹ תִּחְיֶה רוּחֲךָ', שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם". וְלֹא נָמוּת • בָּרָעָב, (ב"ר) בִּנְיָמִין - סָפֵק יִתָּפֵשׂ, סָפֵק לֹא יִתָּפֵשׂ, וְאָנוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים[ת] בָּרָעָב אִם לֹא נֵלֵךְ, מוּטָב שֶׁתַּנִּיחַ אֶת הַסָּפֵק וְתִתְפֹּשׂ אֶת הַוַּדַּאי.

(ט) אָנֹכִי אֶעֱרְבֶּנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃

ט אֲנָא מְעָרְבְּנָא בֵּהּ מִן יְדִי תִּבְעִנֵּהּ אִם לָא אַיְתִנֵּהּ לָךְ וַאֲקִימִנֵּהּ קֳדָמָךְ וְאֶהֱי חָטֵי לָךְ כָּל יוֹמַיָּא׃

רש"י◄ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ • שֶׁלֹּא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ מֵת, כִּי־אִם חַי. וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים • לָעוֹלָם הַבָּא.

שפתי חכמים

שֶׁהוּא כְּמוֹ 'כַּאֲשֶׁר', הַיְינוּ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, דְּדֹחַק הוּא לְהַגִּיהַ תֵּיבָה בַּפָּסוּק: תורה ד

(ז) ק רָצָה לוֹמַר, אֲפִילּוּ הַקְּטַנִּים הַשּׁוֹכְבִים בָּעֲרִיסָה, מִדִּכְתִיב 'וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ הָעֲרִיסוֹת שֶׁהַיְלָדִים מוּנָּחִים בָּהֶם: ר שֶׁעַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' פֵּירוּשׁ עַל פִּי שְׁאֵלוֹתָיו, וְאִם כֵּן 'וַנַּגֶּד לוֹ' כָּךְ וְכָךְ לְפִי שְׁאֵלוֹתָיו, שֶׁאִלּוּ הָיָה פֵּירוּשׁ 'וַנַּגֶּד לוֹ עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' שֶׁשָּׁאַל 'הֲיֵשׁ לָכֶם אָב' וכו', 'וַנַּגֶּד לוֹ אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' מִיבָּעֵי לֵיהּ: תורה ח

(ח) ש דְּמִדְּאָמַר 'וְלֹא נָמוּת' פְּשִׁיטָא דְּנִחְיֶה, וְלָמָּה לֵיהּ לְמִיכְתַּב 'וְנִחְיֶה', אֶלָּא וכו': ת דְּקָשֶׁה לוֹ מַה מַּהֲדַר לֵיהּ 'וְלֹא נָמוּת', דְּהָא מִשּׁוּם הָכִי שׁוֹלֵחַ אוֹתָם לִקְנוֹת תְּבוּאָה, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'בִּנְיָמִין סָפֵק' וכו', לְכָךְ אָמַר 'וְלֹא נָמוּת' (מַהַרַשׁ"ל): תורה ט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל, עמוד 215 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

גֶּדֶר שִׁעְבּוּד הֶעָרֵב

אֲנֹכִי אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ (מג, ט)

בְּבָבָא בַּתְּרָא (קעג, ב) אִיתָא "אָמַר רַב הוּנָא, מִנַּיִן לְעָרֵב דְּמִשְׁתַּעְבֵּד, דִּכְתִיב אָנֹכִי אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ", וְאַף שֶׁנִּדְחוּ דְּבָרָיו בַּגְּמָרָא שָׁם, הוּבְּאָה יַלְפוּתָא זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (רש"י גיטין (נ, א), מרדכי בבא מציעא פרק ז', בית־יוסף טור חושן־משפט סימן קכט, ועוד).

וְיֵשׁ לְעַיֵּן בָּזֶה, דְּלִכְאוֹרָה יְהוּדָה לֹא הָיָה עָרֵב עַל הַחוֹב אֶלָּא הוּא הָיָה הַלּוֶה עַצְמוֹ, וְאִם־כֵּן אֵיךְ יָלְפִינַן מִזֶּה דִּין עַרְבוּת (ועיין גם גירסת השאילתות (שאילתא לא) בגמרא שם)?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאֵצֶל יְהוּדָה הָיָה דִּין עַרְבוּת, אֶלָּא דְּמֵאַחַר שֶׁיְּהוּדָה הִגְדִּיר אֶת הִתְחַיְּבוּתוֹ לְיַעֲקֹב בְּשֵׁם עַרְבוּת, יָלְפִינַן מִזֶּה שֶׁגַּם חִיּוּב הֶעָרֵב לְמַלְוֶה הוּא בְּאוֹתוֹ גֶּדֶר שֶׁל הִתְחַיְּבוּת יְהוּדָה לְיַעֲקֹב.

דְּהִנֵּה גֶּדֶר שִׁעְבּוּד עָרֵב יֵשׁ לְבָאֵר בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים. א', דְּהַשִּׁעְבּוּד שַׁיָּךְ רַק לַחוֹב, שֶׁמִּשַּׁעְבֵּד עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ שֶׁל הַלּוֶה. וְעוֹד אֹפֶן דְּהֶעָרֵב עוֹמֵד בִּמְקוֹם הַלּוֶה מַמָּשׁ, דִּכְשֵׁם שֶׁיֵּשׁ שִׁעְבּוּד הַגּוּף עַל הַלּוֶה לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ (דִּפְרִיעַת בַּעַל־חוֹב מִצָּוָה) – מִלְּבַד שִׁעְבּוּד מָמוֹן – כָּךְ חָל שִׁעְבּוּד הַגּוּף עַל הֶעָרֵב שֶׁעוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּיָלְפִינַן מִיהוּדָה שֶׁגֶּדֶר שִׁעְבּוּד הֶעָרֵב הוּא בָּאֹפֶן הַשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי יְהוּדָה שִׁעְבֵּד נַפְשׁוֹ לְגַמְרֵי, וְכִלְשׁוֹן רַשֹּׁ"י (ויגש מד, לב) "וַאֲנִי נִתְקַשַּׁרְתִּי בְּקֶשֶׁר חָזָק לִהְיוֹת מְנֻדָּה מִשְּׁנֵי עוֹלָמוֹת", וְיָלְפִינַן מִזֶּה שֶׁגַּם אֵצֶל הֶעָרֵב הַשִּׁעְבּוּד הוּא שִׁעְבּוּד הַגּוּף, דְּעוֹמֵד בִּמְקוֹם הַלּוֶה מַמָּשׁ.

(י) **כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם:**

י אֲרֵי אִלּוּלְפוֹן בְּדָא אִתְעַכָּבְנָא אֲרֵי כְּעַן תַּבְנָא דְּנַן תַּרְתֵּין זִמְנִין:

רש"י◄ **לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ** • עַל־יָדְךָ, כְּבָר הָיִינוּ שָׁבִים עִם שִׁמְעוֹן, וְלֹא נִצְטַעַרְתָּא כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ.

(יא) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צְרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים:**

יא וַאֲמַר לְהוֹן יִשְׂרָאֵל אֲבוּהוֹן אִם כֵּן הָכָא דָּא עִיבִידוּ סִיבוּ מִדִּמְשַׁבַּח בְּאַרְעָא בְּמָנְיֵכוֹן וְאוֹחִיתוּ לְגַבְרָא תִּקְרֻבְתָּא זְעֵיר קְטַף וּזְעֵיר דְּבַשׁ שְׁעַף וּלְטוֹם בָּטְנִין וְשִׁגְדִּין:

רש"י◄ **אֵפוֹא** • כָּל לְשׁוֹן 'אֵפוֹא' לָשׁוֹן יָתֵר הוּא, לְתַקֵּן הַמִּלָּה בְּלָשׁוֹן עִבְרִי: 'אִם כֵּן, אֶזְדַּקֵּק לַעֲשׂוֹת, שֶׁאֶשְׁלָחֵנוּ עִמָּכֶם, צָרִיךְ אֲנִי לַחֲזֹר וּלְבַקֵּשׁ אַיֵּה פֹּה תַּקָּנָה וְעֵצָה לְהַשִּׁיאֲכֶם'. וְאוֹמֵר אֲנִי: "זֹאת עֲשׂוּ". **מִזִּמְרַת הָאָרֶץ** • מְתֻרְגָּם: 'מִדְּמִשַּׁבַּח בְּאַרְעָא', שֶׁהַכֹּל מְזַמְּרִים עָלָיו כְּשֶׁהוּא בָּא לָעוֹלָם. **נְכֹאת** • שַׁעֲוָה. (בראשית רבה). **בָּטְנִים** • לֹא יָדַעְתִּי מַה הֵם. וּבְפֵרוּשׁ א' ב' שֶׁל רַבִּי מָכִיר רָאִיתִי פוּשְׁטְצִיא"ס, וְדוֹמֶה לִי שֶׁהֵם אֲפַרְסְקִין.

(יב) **וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא:**

יב וְכַסְפָּא עַל חַד תְּרֵין סִיבוּ בְּיֶדְכוֹן וְיָת כַּסְפָּא דְּאִתּוֹתַב בְּפוּם טוֹעֲנֵיכוֹן תְּתִיבוּן בְּיֶדְכוֹן מָאִים שָׁלוּ הוּא:

רש"י◄ **וְכֶסֶף מִשְׁנֶה** • פִּי שְׁנַיִם כָּרָאשׁוֹן. **קְחוּ בְיֶדְכֶם** • לִשְׁבָּר אֹכֶל, שֶׁמָּא הוּקַר הַשַּׁעַר. **אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא** • שֶׁמָּא הַמְמֻנֶּה עַל הַבַּיִת, שְׁכָחוֹ שׁוֹגֵג.

(יג) **וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ:**

יג וְיָת אַחוּכוֹן דְּבָרוּ וְקוּמוּ תּוּבוּ לְוַת גַּבְרָא:

שפתי חכמים

(י) **א** דְּאִם לֹא כֵּן מַאי נָפְקָא מִינָּהּ אִם הָיוּ שָׁבִים פַּעֲמַיִם, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ עִם שִׁמְעוֹן הָיִינוּ שָׁבִים, וְהָיִיתָ מַרְוִיחַ הַצַּעַר שֶׁנִּצְטַעַרְתָּ עַד הֵנָּה: תורה יא

(יב) **ב** אֲבָל לֹא תְּפָרֵשׁ כֶּסֶף שֵׁנִי חוּץ מִכֶּסֶף הַמּוּשָׁב, דְּאִם כֵּן הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר תְּחִילָּה 'וְאֶת הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב', וְאַחַר כָּךְ 'וְכֶסֶף מִשְׁנֶה' וגו': תורה יג

(יד) וְאֵ֣ל שַׁדַּ֗י יִתֵּ֨ן לָכֶ֤ם רַחֲמִים֙ לִפְנֵ֣י הָאִ֔ישׁ וְשִׁלַּ֥ח לָכֶ֛ם אֶת־אֲחִיכֶ֥ם אַחֵ֖ר וְאֶת־בִּנְיָמִ֑ין וַאֲנִ֕י כַּאֲשֶׁ֥ר שָׁכֹ֖לְתִּי שָׁכָֽלְתִּי׃

יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לְכוֹן רַחֲמִין לָקֳדָם גַּבְרָא וְיִפְטַר לְכוֹן יָת אֲחוּכוֹן אָחֳרָנָא וְיָת בִּנְיָמִין וַאֲנָא כְּמָא דִאִתְכֵּלִית תְּכֵלִית׃

רש"י◄ **וְאֵל שַׁדַּי** • מֵעַתָּה אֵינְכֶם חֲסֵרִים כְּלוּם אֶלָּא תְּפִלָּה[ג], הֲרֵינִי מִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם. **וְאֵל שַׁדַּי** • שֶׁדַּי בִּנְתִינַת רַחֲמָיו וּכְדֵי הַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ לִיתֵּן, יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: מִי שֶׁאָמַר לָעוֹלָם דַּי, יֹאמַר דַּי לְצָרוֹתַי, שֶׁלֹּא שָׁקַטְתִּי מִנְּעוּרַי: צָרַת לָבָן, צָרַת עֵשָׂו, צָרַת רָחֵל, צָרַת דִּינָה, צָרַת יוֹסֵף, צָרַת שִׁמְעוֹן, צָרַת בִּנְיָמִין. **וְשִׁלַּח לָכֶם** • 'וְיִפְטַר לְכוֹן', כְּתַרְגּוּמוֹ, יִפְטְרֶנּוּ מֵאֲסוּרָיו, לְשׁוֹן "לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ", וְאֵינוֹ נוֹפֵל בְּתַרְגּוּם לְשׁוֹן וְיִשְׁלַח, שֶׁהֲרֵי לְשָׁם הֵם הוֹלְכִים אֶצְלוֹ. **אֶת־אֲחִיכֶם** • זֶה שִׁמְעוֹן. **אַחֵר** • רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרְקָה בּוֹ: לְרַבּוֹת יוֹסֵף (ב"ר). **וַאֲנִי** • עַד שׁוּבְכֶם אֶהְיֶה[ד] שַׁכּוּל מִסָּפֵק. **כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי** • מִיּוֹסֵף וּמִשִּׁמְעוֹן. **שָׁכָלְתִּי** • מִבִּנְיָמִין.

(טו) וַיִּקְח֤וּ הָאֲנָשִׁים֙ אֶת־הַמִּנְחָ֣ה הַזֹּ֔את וּמִשְׁנֶה־כֶּ֥סֶף לָקְח֥וּ בְיָדָ֖ם וְאֶת־בִּנְיָמִ֑ן וַיָּקֻ֙מוּ֙ וַיֵּרְד֣וּ מִצְרַ֔יִם וַיַּעַמְד֖וּ לִפְנֵ֥י יוֹסֵֽף׃

טו וּנְסִיבוּ גֻּבְרַיָּא יָת תִּקְרֻבְתָּא הָדָא וְעַל חַד תְּרֵין כַּסְפָּא נְסִיבוּ בִידֵיהוֹן וּדְבָרוּ יָת בִּנְיָמִן וְקָמוּ וּנְחָתוּ לְמִצְרַיִם וְקָמוּ קֳדָם יוֹסֵף׃

רש"י◄ **וְאֶת־בִּנְיָמִן** • מְתַרְגְּמִינָן: 'וּדְבָרוּ יַת בִּנְיָמִן', לְפִי שֶׁאֵין לְקִיחַת הַכֶּסֶף וּלְקִיחַת הָאָדָם שָׁוָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי: בְּדָבָר הַנִּקָּח בַּיָּד מְתַרְגְּמִינָן 'וּנְסִיב', וְדָבָר הַנִּקָּח בְּהַנְהָגַת דְּבָרִים מְתַרְגְּמִינָן 'וּדְבָר'.

◆ יום שישי כ"ט כסלו ◆

(טז) וַיַּ֨רְא יוֹסֵ֣ף אִתָּם֮ אֶת־בִּנְיָמִין֒ וַיֹּ֨אמֶר֙ לַאֲשֶׁ֣ר עַל־בֵּית֔וֹ הָבֵ֥א אֶת־הָאֲנָשִׁ֖ים הַבָּ֑יְתָה וּטְבֹ֤חַ טֶ֙בַח֙ וְהָכֵ֔ן כִּ֥י אִתִּ֛י יֹאכְל֥וּ הָאֲנָשִׁ֖ים בַּצָּהֳרָֽיִם׃

טז וַחֲזָא יוֹסֵף עִמְּהוֹן יָת בִּנְיָמִין וַאֲמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ אָעֵיל יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵיתָא וּנְכוֹס נִכְסָתָא וְאַתְקֵין אֲרֵי עִמִּי יֵיכְלוּן גֻּבְרַיָּא בְּשֵׁירוּתָא׃

רש"י◄ **וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן** • כְּמוֹ: 'וְלִטְבֹּחַ טֶבַח וּלְהָכֵן', וְאֵין "טְבֹחַ" לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר[ה]: 'וּטְבַח'. **בַּצָּהֳרָיִם**[ו] • זֶה מְתֻרְגָּם: 'בְּשֵׁירוּתָא', שֶׁהוּא לְשׁוֹן סְעֻדָּה רִאשׁוֹנָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, וּבְלַעַ"ז דיזנ"ר, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בַּגְּמָרָא: 'שָׁדָא לְכַלְבָּא שֵׁירוּתֵיהּ'. 'בָּצַע אַכּוֹלָא שֵׁירוּתָא', (ברכות לט) אֲבָל כָּל תַּרְגּוּם שֶׁל צָהֳרַיִם, 'טִיהֲרָא'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 266)

וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן (מג, טז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי לְהַלָּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁדָּבָר שָׂנֹאוּי הוּא לַמִּצְרִי לֶאֱכֹל עִם עִבְרִי, מִשּׁוּם שֶׁהַיְּהוּדִים אוֹכְלִים אֶת הַבְּהֵמָה שֶׁהַמִּצְרִים עוֹבְדִים לָהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָיוּ גַּם בְּהֵמוֹת שֶׁלֹּא עָבְדוּ לָהֶם. וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת וַיִּגַּשׁ "כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל רוֹעֵי צֹאן" – הוּא לְפִי שֶׁהַשְּׁבָטִים הָיוּ רוֹעִים כָּל צֹאן, גַּם צֹאן שֶׁהַמִּצְרִיִּים עוֹבְדִים לָהֶם. וּרְאֵה רַשִׁ"י פָּרָשַׁת בֹּא (יא, ה) שֶׁעָבְדוּ רַק לַבְּכוֹר, וְלָכֵן הָיְתָה מַכַּת בְּכוֹרוֹת גַּם בִּבְכוֹר בְּהֵמָה.

שפתי חכמים

(יד) **ג** פֵּירוּשׁ, כָּךְ אָמַר יַעֲקֹב לְבָנָיו, אִם הוּא מֵעַצְמוֹ מַרְגִּיז עֲלֵיכֶם וּמֵיצֵר אֶתְכֶם, אִם כֵּן הוּא מִצַּד הַטֶּבַע, תְּפַיְּיסוּהוּ בְּפֵירוֹת הַלָּלוּ שֶׁהֵן מִזִּמְרַת הָאָרֶץ, וְאִם לֹא יִתְפַּיֵּיס בָּזֶה בְּוַדַּאי סִיבָּה הוּא מֵאֵת הַשֵּׁם וְאָז אֵין חָסֵר אֶלָּא תְּפִילָּה, הֲרֵינִי מִתְפַּלֵּל וכו' (מַהַרְשַׁ"ל): **ד** לֹא שֶׁאֲנִי שַׁכּוּל מֵעַתָּה, דְּאִם כֵּן מַאי 'וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים' וגו': תורה טו

(טז) **ה** עַל מִשְׁקַל 'שְׁלַח לְךָ' (בַּמִּדְבָּר י"ג ב), 'שְׁלַח הָעֵז' (שְׁמוֹת ט' י"ט), שֶׁהוּא צִיוּוּי: **ו** פֵּירוּשׁ בְּשַׁחֲרִית, אֲבָל אֵין פֵּירוּשׁוֹ כִּשְׁאָר 'צָהֳרַיִם' שֶׁבַּמִּקְרָא, מִשּׁוּם דְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם לֶאֱכוֹל אַרְבַּע שָׁעוֹת עַל הַיּוֹם וַאֲפִילּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים דַּרְכָּם לֶאֱכוֹל בִּתְחִילַּת שָׁעָה שִׁשִּׁית כִּדְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא דְּשַׁבָּת (י.): תורה יז

(יז) וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף:

יז וַעֲבַד גַּבְרָא כְּמָא דִּי אֲמַר יוֹסֵף וְאָעֵיל גַּבְרָא יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף:

(יח) וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ:

יח וּדְחִילוּ גֻּבְרַיָּא אֲרֵי אִתַּעֲלוּ לְבֵית יוֹסֵף וַאֲמָרוּ עַל עִסַּק כַּסְפָּא דְּאִתּוֹתַב בְּטוֹעֲנָנָא בְּקַדְמֵיתָא אֲנַחְנָא מִתַּעֲלִין לְאִתְרַבְרָבָא עֲלָנָא וּלְאִסְתַּקָּפָא עֲלָנָא וּלְמִקְנֵי יָתָנָא לְעַבְדִּין וּלְמִדְבַּר יָת חֲמָרָנָא:

רש"י◄ **וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים•** כָּתוּב הוּא בִּשְׁנֵי יוּדִי"ן, וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּדְחִילוּ'. **כִּי הוּבְאוּ בֵית יוֹסֵף•** וְאֵין דֶּרֶךְ שְׁאָר הַבָּאִים לִשְׁבֹּר בָּר לָלוּן בְּבֵית יוֹסֵף, כִּי־אִם בַּפְּנְדְּקָאוֹת שֶׁבָּעִיר. **וַיֹּאמְרוּ•** שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא לְאָסְפָּם אֶל מִשְׁמָר. **אֲנַחְנוּ מוּבָאִים•** אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת הַזֶּה. **לְהִתְגֹּלֵל•** לִהְיוֹת מִתְגַּלְגֶּלֶת עָלֵינוּ עֲלִילַת הַכֶּסֶף וְלִהְיוֹתָהּ נוֹפֶלֶת עָלֵינוּ. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם: 'וּלְאִסְתַּקָּפָא' עֲלָנָא', הוּא לְשׁוֹן לְהִתְעוֹלֵל, כִּדְמְתַרְגְּמִינָן: "עֲלִילוֹת דְּבָרִים", 'תַּסְקוּפֵי מִלִּין', וְלֹא תִּרְגְּמוֹ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא. "וּלְהִתְגּוֹלֵל", שֶׁתִּרְגֵּם 'לְאִתְרַבְרְבָא'[ח], הוּא לְשׁוֹן: (קהלת יב) "גֻּלַּת הַזָּהָב", (נחום ב) "וּהֵצַב גֻּלְתָּהּ הֶעָלָתָה", שֶׁהוּא לְשׁוֹן מַלְכוּת.

(יט) וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת:

יט וּקְרִיבוּ לְוַת גַּבְרָא דִּי מְמַנָּא עַל בֵּית יוֹסֵף וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ בִּתְרַע בֵּיתָא:

(כ) וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל:

כ וַאֲמָרוּ בְּבָעוּ רִבּוֹנִי מִיחַת נְחַתְנָא בְּקַדְמֵיתָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא:

רש"י◄ **בִּי אֲדֹנִי•** (יבמות צז) לְשׁוֹן בַּעְיָא וְתַחֲנוּנִים הוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי: בִּיָּא, בִּיָּא! (סנהדרין סד). **יָרֹד יָרַדְנוּ•** יְרִידָה[ט] הוּא לָנוּ: (ב"ר) 'רְגִילִים הָיִינוּ לְפַרְנֵס אֲחֵרִים, עַכְשָׁו אָנוּ צְרִיכִים לְךָ'.

(כא) וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ:

כא וַהֲוָה כַּד אֲתֵינָא לְבֵית מְבָתָא וּפְתַחְנָא יָת טוֹעֲנָנָא וְהָא כְּסַף גְּבַר בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ כַּסְפָּנָא בְּמַתְקְלֵהּ וַאֲתֵיבְנָא יָתֵהּ בִּידָנָא:

(כב) וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ:

כב וְכַסְפָּא אָחֳרָנָא אוֹחִיתְנָא בִּידָנָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא לָא יְדַעְנָא מָן שַׁוִּי כַּסְפָּנָא בְּטוֹעֲנָנָא:

שפתי חכמים

(יח) **ז** רוֹצֶה לוֹמַר עַל 'וּלְהִתְנַפֵּל' תִּרְגֵּם כֵּן: **ח** 'לְאִתְרַבְרְבָא', פֵּירוּשׁ לְשׁוֹן אַדְנוּת. וְקָשֶׁה, וַהֲלֹא זֶה נֶגֶד פֵּירוּשׁוֹ, וְעוֹד לָמָּה תִּירְגֵּם 'לְאִסְתַּקָּפָא' שֶׁלֹּא אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁמִּתְחִילָּה פֵּירֵשׁ עַל 'לְהִתְגּוֹלֵל' 'לְאִתְרַבְרְבָא', שֶׁהוּא אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא 'גֻּלַּת הַזָּהָב' (קֹהֶלֶת י"ב ו), וְאָז לֹא נוֹפֵל עָלָיו לְשׁוֹן 'וּלְהִתְנַפֵּל' אִם לֹא שֶׁפֵּירוּשׁוֹ 'לְאִסְתַּקָּפָא עֲלָנָא' פֵּירוּשׁ לְהִתְעוֹלֵל, בִּשְׁלָמָא אִי הֲוָה פֵּירוּשׁ שֶׁל 'לְהִתְגּוֹלֵל' לְשׁוֹן גְּלִילַת דָּבָר כִּפְשׁוּטוֹ, אָז הָיָה נוֹפֵל עָלָיו לְשׁוֹן 'לְהִתְנַפֵּל' שַׁפִּיר, אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁ'לְהִתְגּוֹלֵל' הוּא לְשׁוֹן 'לְאִתְרַבְרְבָא' צָרִיךְ לְפָרֵשׁ 'לְהִתְנַפֵּל' לְשׁוֹן עֲלִילוֹת דְּבָרִים (מהרש"ל): תורה יט

(כ) **ט** דְּיֵיק מִדִּכְתִיב כֶּפֶל לָשׁוֹן, אֲבָל לֹא דְּיֵיק מִדִּכְתִיב לְשׁוֹן יְרִידָה וְלֹא לְשׁוֹן הֲלִיכָה כִּדְפֵירֵשׁ עַל 'רְדוּ שָׁמָּה' (לעיל מ"ב ב) עַיֵּין שָׁם. וְאַף עַל גַּב דְּדִבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם (בְּרָכוֹת ל"א:), הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמִדְרַשׁ דָּרְשִׁינַן (רא"ם): תורה כא

(כג) וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן:

כג וַאֲמַר שְׁלַם לְכוֹן לָא תִּדְחֲלוּן אֱלָהֲכוֹן וֵאֱלָהָא דַאֲבוּכוֹן יְהַב לְכוֹן סִימָא בְּטוֹעֲנֵיכוֹן כַּסְפְּכוֹן אֲתָא לְוָתִי וְאַפֵּיק לְוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן:

רש"י◄ אֱלֹהֵיכֶם • (תנחומא): בִּזְכוּתְכֶם, וְאִם אֵין זְכוּתְכֶם כְּדַאי, "וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם", בִּזְכוּת אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן.

(כד) וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם:

כד וְאָעֵיל גַּבְרָא יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף וִיהַב מַיָּא וְאַסְחוּ רִגְלֵיהוֹן וִיהַב כִּסְתָּא לַחֲמָרֵיהוֹן:

רש"י◄ וַיָּבֵא הָאִישׁ • הֲבָאָה אַחַר הֲבָאָה, לְפִי שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִים אוֹתוֹ חוּץ עַד שֶׁדִּבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבַּיִת, וּמִשֶּׁאָמַר לָהֶם: "שָׁלוֹם לָכֶם", נִמְשְׁכוּ וּבָאוּ אַחֲרָיו.

(כה) וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרָיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם:

כה וְאַתְקִינוּ יָת תִּקְרֻבְתָּא עַד דְּעַל יוֹסֵף בְּשֵׁירוּתָא אֲרֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי תַמָּן יֵיכְלוּן לַחְמָא:

רש"י◄ וַיָּכִינוּ • הִזְמִינוּ, עִטְּרוּהוּ בְּכֵלִים נָאִים.

(כו) וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבַּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה:

כו וְעַל יוֹסֵף לְבֵיתָא וְאַיְתִיאוּ לֵהּ יָת תִּקְרֻבְתָּא דִּי בִידֵיהוֹן לְבַיְתָא וּסְגִידוּ לֵהּ לְאַרְעָא:

רש"י◄ הַבַּיְתָה • מִפְּרוֹזְדוֹר לִטְרַקְלִין (נִרְאֶה דִּיּוּקוֹ דְּרַשִׁ"י מֵ"הַבַּיְתָה" בַּתְּרָאָה: "וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר בְּיָדָם הַבַּיְתָה", דְּקַשְׁיָא לֵיהּ: הֲלֹא כְּבָר הוּבְאוּ בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֶלָּא עַל־כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר, מִפְּרוֹזְדוֹר לִטְרַקְלִין וְדוֹק).

(כז) וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי:

כז וּשְׁאֵיל לְהוֹן לִשְׁלַם וַאֲמַר הֲשְׁלַם אֲבוּכוֹן סָבָא דִּי אֲמַרְתּוּן הַעַד כְּעַן קַיָּם:

(כח) וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

כח וַאֲמָרוּ שְׁלַם לְעַבְדָּךְ לְאָבוּנָא עַד כְּעַן קַיָּם וּכְרָעוּ וּסְגִידוּ:

רש"י◄ וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ • עַל שְׁאֵלַת שָׁלוֹם. קִידָה - כְּפִיפַת קָדְקֹד', הִשְׁתַּחֲוָאָה - מִשְׁתַּטֵּחַ לָאָרֶץ.

(כט) וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי:

כט וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת בִּנְיָמִין אָחוּהִי בַּר אִמֵּהּ וַאֲמַר הָדֵין אֲחוּכוֹן זְעֵירָא דִּי אֲמַרְתּוּן לִי וַאֲמַר מִן קֳדָם יְיָ יִתְרַחַם עֲלָךְ בְּרִי:

רש"י◄ אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי • בִּשְׁאָר שְׁבָטִים שָׁמַעְנוּ חֲנִינָה: "אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדֶּךָ", וּבִנְיָמִין עֲדַיִן לֹא נוֹלַד, לְכָךְ בֵּרְכוֹ יוֹסֵף בַּחֲנִינָה.

שפתי חכמים

(כח) י מִדִּכְתִיב לְעֵיל 'וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אַרְצָה': תורה כט

◆ שבת קודש ל׳ כסלו ◆

(ל) וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה:

ל וְאוֹחִי יוֹסֵף אֲרֵי אִתְגּוֹלְלוּ רַחֲמוֹהִי עַל אֲחוּהִי וּבְעָא לְמִבְכֵּי וְעַל לְאִדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וּבְכָא תַמָּן:

רש״י ◄ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו • שְׁאָלוֹ: יֵשׁ לְךָ אָח מֵאֵם׳? אָמַר לוֹ: ׳אָח הָיָה לִי וְאֵינִי יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא׳. ׳יֵשׁ לְךָ בָּנִים׳? אָמַר לוֹ: ׳יֵשׁ לִי עֲשָׂרָה׳. אָמַר לוֹ: ׳וּמַה שְׁמָם׳? אָמַר לוֹ: ׳בֶּלַע וָבֶכֶר וְגוֹ׳׳. אָמַר לוֹ: ׳מַה טִּיבָן שֶׁל שֵׁמוֹת הַלָּלוּ׳? אָמַר לוֹ: ׳כֻּלָּם עַל שֵׁם אָחִי, וְהַצָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ: בֶּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת. בֶּכֶר, שֶׁהָיָה בְּכוֹר לְאִמּוֹ. אַשְׁבֵּל, שֶׁשְּׁבָאוּ אֵל. גֵּרָא, שֶׁנִּתְגַּיֵּר בְּאַכְסַנְיָא. וְנַעֲמָן, שֶׁהָיָה נָעִים בְּיוֹתֵר. אֵחִי וָרֹאשׁ, אָחִי הָיָה, וְרֹאשִׁי הָיָה. מֵפִים, מִפִּי אָבִי לָמַד. וְחֵפִים, שֶׁלֹּא רָאָה חֵפָּתִי וְלֹא רָאִיתִי אֲנִי חֵפָּתוֹ. וָאָרְד, שֶׁיָּרַד לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים׳, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. נִכְמְרוּ • נִתְחַמְּמוּ, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: (ב״מ עד) ׳עַל הַכֹּמֶר שֶׁל זֵיתִים׳, וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי: (פסחים נא) ׳מִשּׁוּם מִכְמַר בִּשְׂרָא׳, וּבַמִּקְרָא: ״עוֹרְנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ״, נִתְחַמְּמוּ וְנִקְמְטוּ קְמָטִים קְמָטִים, מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב. כֵּן דֶּרֶךְ כָּל עוֹר כְּשֶׁמִּתְחַמְּמִין אוֹתוֹ, נִקְמָט וְנִתְכַּוֵּץ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 348 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

נִכְמְרוּ רַחֲמָיו – עַל נִשְׁמָתוֹ

וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו (מג, ל)

בְּרַשִׁ״י עַל הַפְּסוּק מְפָרֵשׁ ״שְׁאָלוֹ . . יֵשׁ לְךָ בָּנִים, אָמַר לוֹ יֵשׁ לִי עֲשָׂרָה. אָמַר לוֹ, וּמַה שְׁמָם? אָמַר לוֹ, בֶּלַע וָבֶכֶר וְגוֹ׳. אָמַר לוֹ, מַה טִּיבָן שֶׁל שֵׁמוֹת הַלָּלוּ. אָמַר לוֹ, כֻּלָּם עַל שֵׁם אָחִי, וְהַצָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ. בֶּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת . . מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. נִכְמְרוּ – נִתְחַמְּמוּ״.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת:

אִיתָא בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ (בהר מ, ד) ״הִנֵּה יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עַל שֵׁם יוֹסֵף, כִּדְכְתִיב נוֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף, וְצָרִיךְ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל בְּחִינַת בִּנְיָמִין, שֶׁנִּקְרָא בֶּן אוֹנִי . . וּלְרַחֵם עַל נִיצוֹץ אֱלֹקוּת שֶׁבּוֹ״.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר שֶׁבְּרַשִׁ״י נִרְמַז אֵיךְ יוּכַל הָאָדָם לְעוֹרֵר בְּעַצְמוֹ אֶת הָרַחֲמִים עַל נַפְשׁוֹ:

בִּתְחִלָּה צְרִיכִים לְהִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲלַת הַנְּשָׁמָה - ״עַל שֵׁם אָחִי״, שֶׁבִּתְחִלָּה הָיְתָה הַנְּשָׁמָה דְּבוּקָה לַהקָּבָּ״ה, ״חֲצוּבָה מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד״, וּקְדוּשָׁה לְאֵין שִׁעוּר.

אַךְ לְאַחֲרֵי־זֶה הִגִּיעוּ הַ״צָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ״ וְ״נִבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת״, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּמְּקוֹם מַעֲלָתָהּ יָרְדָה הַנְּשָׁמָה ״מֵאִגְּרָא רָמָה לְבֵירָא עַמִּיקְתָּא״, וְנִתְלַבְּשָׁה בְּגוּף חָמְרִי, בְּיַחַד עִם נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְיֵצֶר הָרַע, וְעַד שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לַעֲבוֹר עַל רְצוֹן ה׳ רַחֲמָנָא־לִיצְלָן.

וּכְשֶׁמִּתְבּוֹנְנִים בְּכָל זֶה בֶּאֱמִתִּיּוּת וְאַלִּיבָּא דְּנַפְשֵׁיהּ, הֲרֵי ״נִכְמְרוּ – נִתְחַמְּמוּ״, שֶׁלֵּב הָאָדָם מִתְחַמֵּם בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת, וּמִתְמַרְמֵר מְאֹד עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, וּמְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל הַנְּשָׁמָה.

וְעַל־יְדֵי־זֶה מְעוֹרֵר הָרַחֲמִים שֶׁלְּמַעְלָה, וּמְרַחֵם עָלָיו הַקָּבָּ״ה וּמוֹצִיאוֹ מִמַּצָּבוֹ הַנָּחוּת, וּמַעֲלֵהוּ לְמַעְלָה מַעְלָה.

(לא) וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם:

לא וְאַסְחֵי אַפּוֹהִי וּנְפַק וְאִתְחַסִּין וַאֲמַר שַׁוִּיאוּ לַחְמָא:

רש״י ◄ וַיִּתְאַפַּק • נִתְאַמֵּץ, וְהוּא לְשׁוֹן: (איוב יב) ״וּמְזִיחַ אַפִּיקִים רִפָּה״, וְכֵן: (שם מא) ״אַפִּיקֵי מָגִנִּים״. חוֹזֵק.

(לב) וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִיִּם הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם:

לב וְשַׁוִּיאוּ לֵהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וּלְהוֹן בִּלְחוֹדֵיהוֹן וּלְמִצְרָאֵי דְּאָכְלִין עִמֵּהּ בִּלְחוֹדֵיהוֹן אֲרֵי לָא יָכְלִין מִצְרָאֵי לְמֵיכַל עִם עִבְרָאֵי לַחְמָא אֲרֵי בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ עִבְרָאֵי אָכְלִין:

רש״י ◄ כִּי־תוֹעֵבָה הִוא • דָּבָר שָׂנוּאוּי הוּא לַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת הָעִבְרִים, וְאוּנְקְלוֹס נָתַן טַעַם לַדָּבָר.

(לג) וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ:

לג וְאַסְחָרוּ קֳדָמוֹהִי רַבָּא כְּרַבְיוּתֵהּ וּזְעֵירָא כְּזְעֵרוּתֵהּ וּתְמָהוּ גֻּבְרַיָּא גְּבַר לְחַבְרֵהּ:

רש״י◄ הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ • מַכֶּה בַּגְּבִיעַ וְקוֹרֵא: ׳רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן, לֵוִי, יְהוּדָה, יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן, בְּנֵי אֵם אַחַת, הָסֵבוּ כַּסֵּדֶר הַזֶּה, שֶׁהוּא סֵדֶר תּוֹלְדוֹתֵיכֶם׳, וְכֵן כֻּלָּם, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְבִנְיָמִין אָמַר: זֶה אֵין לוֹ אֵם, וַאֲנִי אֵין לִי אֵם, יֵשֵׁב אֶצְלִי.

(לד) וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשֵּׂאת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ׃

לד וּנְטַל חֲלָקִין מִן קֳדָמוֹהִי לְקָדְמֵיהוֹן וּסְגִי חֲלָקָא דְּבִנְיָמִן מֵחֲלָקֵי דְּכֻלְּהוֹן חַמְשָׁא חֲלָקִין וּשְׁתִיאוּ וּרְוִיאוּ עִמֵּהּ׃

רש״י◄ מַשְׂאֹת • מָנוֹת. חָמֵשׁ יָדוֹת • חֻלְּקוּ עִם אֶחָיו, וּמַשְׂאַת יוֹסֵף וְאָסְנַת וּמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ • (ב״ר) וּמִיּוֹם שֶׁמְּכָרוּהוּ, לֹא שָׁתוּ יַיִן וְלֹא הוּא שָׁתָה יַיִן, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁתוּ.

מד (א) וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשֵׂם כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃

א וּפַקִּיד יָת דִּי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ לְמֵימַר מְלֵי יָת טוֹעֲנֵי גֻּבְרַיָּא עִיבּוּרָא כְּמָה דִי יָכְלִין לְמַטְלֵי וְשַׁוּי כְּסַף גְּבַר בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ׃

(ב) וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָّטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֵּר׃

ב וְיָת קַלִּידִי קַלִּידָא דְּכַסְפָּא תְּשַׁוִּי בְּפוּם טוֹעֲנָא דִּזְעֵירָא וְיָת כְּסַף זְבִינוֹהִי וַעֲבַד כְּפִתְגָּמָא דְּיוֹסֵף דִּי מַלִּיל׃

רש״י◄ גְּבִיעַ • כּוֹס אָרֹךְ׳כ, וְקוֹרִין לוֹ מדרינ״ש׃

(ג) הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם׃

ג צַפְרָא נְהַר וְגֻבְרַיָּא אִתְפַּטָּרוּ אִנּוּן וַחֲמָרֵיהוֹן׃

(ד) הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה׃

ד אִנּוּן נְפָקוּ מִן קַרְתָּא לָא אַרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אֲמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ קוּם רְדַף בָּתַר גֻּבְרַיָּא וְתַדְבְּקִנּוּן וְתֵימַר לְהוֹן לְמָה אַשְׁלֶמְתּוּן בִּישָׁא חֲלָף טַבְתָּא׃

(ה) הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃

ה הֲלָא דֵּין דְּשָׁתֵי רִבּוֹנִי בֵּהּ וְהוּא בָּדָקָא מְבָדֵק בֵּהּ אַבְאֶשְׁתּוּן דִּי עֲבַדְתּוּן׃

(ו) וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃

ו וְאַדְבֵּיקִנּוּן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃

(ז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה׃

ז וַאֲמָרוּ לֵהּ לְמָה יְמַלֵּל רִבּוֹנִי כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין חַס לְעַבְדָּיךְ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא הָדֵין׃

רש״י◄ חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ • חֵלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי. וְתַרְגּוּם: ׳חַס לְעַבְדָּיךְ׳, חָס מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, יְהִי עָלֵינוּ מֵעֲשׂוֹת זֹאת, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּגְּמָרָא: ׳חַס וְשָׁלוֹם׳.

שפתי חכמים

מד (ב) **כ** דְּיֵיק מִדִּכְתִיב ׳גְּבִיעִי גְּבִיעַ׳ שְׁתֵּי פְּעָמִים, מַשְׁמַע דְּכוֹס אָרוֹךְ הוּא. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת דְּהֵיאָךְ לֹא הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁיֹּאמְרוּ ״שֶׁלָּנוּ הוּא״, יֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן דִּמְנַחֲשִׁים בּוֹ וַדַּאי שֶׁל יוֹסֵף הוּא כִּי לֹא נַחַשׁ בְּבֵית יַעֲקֹב (בְּמִדְבַּר כ״ג כ״ג), וְקַל לְהָבִין, נִרְאֶה לִי: תורה ג

(ז) **ל** הִקְשָׁה הָרְאֵ״ם לְעִיל בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא (י״ח כ״ה) בַּפָּסוּק ׳חָלִילָה לְךָ מֵעֲשׂוֹת

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי ׳לקוטי שיחות׳ חט״ו עמ׳ 359 ואילך)

קְדוּשַׁת עַם יִשְׂרָאֵל

עַל הַפָּסוּק "חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה" (מד, ו), פֵּירֵשׁ רַשׁ״י "חוּלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי".

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הָרֶמֶז:

כְּתִיב (ראה יד, ב) "כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה׳ אֱלֹקֶיךָ", שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם, וְעוֹסְקִים רַק בְּעִנְיְנֵי קְדוּשָׁה וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ.

וְאַף שֶׁהַתּוֹרָה צִיְּתָה "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבוֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ" (יתרו כ, ט), שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְעַסֵּק גַּם עִם עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, הֲרֵי נִצְטַוִּינוּ גַּם כֵּן "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" (אבות פ״ב מי״ב) וּ"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" (משלי ג, ו), שֶׁכַּוָּנַת הַהִתְעַסְּקוּת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה הִיא לְהַעֲלוֹת וּלְזַכֵּךְ אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּלִי לִקְדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ "חוּלִין הוּא לָנוּ - לְשׁוֹן גְּנַאי", דְּאָמְרוּ הַשַּׁבָּטִים לִשְׁלוּחֵי יוֹסֵף, שֶׁזֶּה שֶׁהֵם אוֹמְרִים "חוּלִין הוּא לָנוּ", שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁיָּכִים לְעִנְיָנִים שֶׁל "חוּלִין" וּדְבָרִים שֶׁאֵינָם קְשׁוּרִים לִקְדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי זֶה "גְּנַאי" וְהֵיפֶךְ הָאֱמֶת, כִּי יִשְׂרָאֵל עַם קָדוֹשׁ הוּא וְאֵין בֵּינֵיהֶם וּלְגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם־הַזֶּה שׁוּם קֶשֶׁר וְשַׁיָּכוּת.

(ח) הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב:

ח הָא כַסְפָּא דִּי אַשְׁכַּחְנָא בְּפוּם טוֹעֲנָנָא אֲתֵיבְנוֹהִי לָךְ מֵאַרְעָא דִכְנָעַן וְאֵכְדֵּין נִגְנוּב מִבֵּית רִבּוֹנָךְ כַּסְפָּא אוֹ דַהֲבָא (מָנִין דִּכְסַף אוֹ מָנִין דִּדְהָב):

רש״י◄ הֵן כֶּסֶף וְגוֹ׳ • זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, וְכֻלָּן מְנוּיִין בִּ׳בְרֵאשִׁית רַבָּה׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש״פ מקץ תשל״ו)

זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה (רש״י מד, ח) לְרַשִׁ״י הַקְשָׁה: הֲרֵי בִּנְיָמִין לֹא הָיָה עִם שְׁאָר הַשְּׁבָטִים בְּעֵת יְרִידָתָם לְמִצְרַיִם בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינוֹ בִּכְלַל אֵלּוּ שֶׁהֶחְזִירוּ אֶת הַכֶּסֶף, וְאֵין הַקַּל־וָחֹמֶר תָּקֵף לְגַבָּיו! וְהוּא מִתֵּרֵץ, שֶׁדֶּרֶךְ הַכָּתוּב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּקַל־וָחֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ ׳פְּגָם׳, שֶׁכֵּן נִתָּן לִמְצֹא פְּגָם בְּכָל אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה. וּלְדִגְמָא - הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי, וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה (וארא ו, יב): יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה, וְאֵלּוּ לְפַרְעֹה לֹא הָיְתָה סִבָּה זוֹ.

(ט) אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים:

ט דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ מֵעַבְדָּיךָ וּמִית וְאַף אֲנַחְנָא נְהֵי לְרִבּוֹנִי לְעַבְדִּין:

(י) וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם:

י וַאֲמַר אַף כְּעַן כְּפִתְגָּמֵיכוֹן כֵּן הוּא דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ יְהֵי לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן תְּהוֹן זַכָּאִין:

רש״י◄ גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם • אַף זוֹ מִן הַדִּין: אֱמֶת[מ], כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא, שֶׁכֻּלְּכֶם חַיָּבִים בַּדָּבָר, עֲשָׂרָה שֶׁנִּמְצֵאת גְּנֵבָה בְּיַד אֶחָד מֵהֶם, כֻּלָּם נִתְפָּשִׂים. אֲבָל אֲנִי אֶעֱשֶׂה לָכֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין: "אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עֶבֶד".

(יא) וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אָרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ:

יא וְאוֹחִיאוּ וּנְחִיתָא גְּבַר יָת טוֹעֲנֵהּ לְאַרְעָא וּפְתָחוּ גְּבַר טוֹעֲנֵהּ:

שפתי חכמים

כַּדָּבָר הַזֶּה תִּרְגֵּם ׳קוּשְׁטָא׳. וְתֵירֵץ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִפּוֹל אֵצֶל הַשֵּׁם לְשׁוֹן ׳חֵס׳, כִּי אֵינוֹ נוֹפֵל בּוֹ שֶׁיְּרַחֲמוּ עָלָיו: תורה ח

(י) מ פֵּירוּשׁ, שֶׁמַּאֲמַר ׳כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא׳ אֵינוֹ שָׁב עַל ׳אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת׳, כִּי עֲשָׂרָה שֶׁנִּמְצָא גְּנֵיבָה אֵצֶל אֶחָד מֵהֶם כּוּלָּם שָׁוִים בָּעוֹנֶשׁ, יִהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה, לָכֵן אָמַר הָרֵב ׳שֶׁכֻּלְּכֶם חַיָּבִים׳. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ הֵם ׳אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת׳, הָיָה עַל דֶּרֶךְ גּוּזְמָא מֵרוֹב מְרִירוּתָן. וּמִפְּנֵי שֶׁיּוּבַן שֶׁ׳אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת׳ הוּא בֵּיאוּר ׳כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא׳ וגו׳, וְאֵין הַדָּבָר כֵּן שֶׁהֲרֵי הֵם לֹא אָמְרוּ כֵּן, לְפִיכָךְ הוּצְרַךְ הָרֵב לְהוֹסִיף ׳אֲבָל אֲנִי אֶעֱשֶׂה לָכֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, הוּא לְבַדּוֹ יִהְיֶה לִי עֶבֶד׳ וכו׳, שֶׁאֵינוֹ מִן הַדִּין רַק לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין: תורה יא

(יב) וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן׃

יב וּבְלַשׁ בְּרַבָּא שָׁרֵי וּבְזְעֵירָא שֵׁצִי וְאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בְּטוּעֲנָא דְּבִנְיָמִן׃

רש״י ◄ בַּגָּדוֹל הֵחֵל • שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא.

(יג) וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה׃

יג וּבְזָעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמוֹ גְּבַר עַל חֲמָרֵהּ וְתָבוּ לְקַרְתָּא׃

רש״י ◄ וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ • בַּעֲלֵי זְרוֹעַ הָיוּ, וְלֹא הֵצְרְכוּ לְסַיֵּעַ זֶה אֶת זֶה לִטְעֹן. וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה • מֻטְרֹפּוֹלִין הָיְתָה, וְהוּא אוֹמֵר הָעִירָה, הָעִיר כָּל שֶׁהוּא, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיְתָה חֲשׁוּבָה בְּעֵינֵיהֶם אֶלָּא כְּעִיר בֵּינוֹנִית שֶׁל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם לְעִנְיַן הַמִּלְחָמָה.

(יד) וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה׃

יד וְעַל יְהוּדָה וַאֲחוֹהִי לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עַד כְּעַן תַּמָּן וּנְפָלוּ קֳדָמוֹהִי לְאַרְעָא׃

רש״י ◄ עוֹדֶנּוּ שָׁם • שֶׁהָיָה מַמְתִּין לָהֶם.

(טו) וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי׃

טו וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף מָה עוֹבָדָא הָדֵין דִּי עֲבַדְתּוּן הֲלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי בָדָקָא מְבַדֵּק גַּבְרָא דִּי כְוָתִי׃

רש״י ◄ הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ וְגוֹ׳ • הֲלֹא יְדַעְתֶּם כִּי אִישׁ חָשׁוּב כָּמוֹנִי יוֹדֵעַ לְנַחֵשׁ וְלָדַעַת מִדַּעַת וּמִסְּבָרָא וּבִינָהנ, כִּי אַתֶּם גְּנַבְתֶּם הַגָּבִיעַ.

(טז) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנְּנוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ׃

טז וַאֲמַר יְהוּדָה מַה נֵימַר לְרִבּוֹנִי מַה נְּמַלֵּל וּמַה נִּזְכֵּי מִן קֳדָם יְיָ אִשְׁתְּכַח יָת חוֹבָא בְּעַבְדָּךְ הָא אֲנַחְנָא עַבְדִּין לְרִבּוֹנִי אַף אֲנַחְנָא אַף דְּאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ׃

רש״י ◄ הָאֱלֹהִים מָצָא • יוֹדְעִים אָנוּ שֶׁלֹּא סָרַחְנוּ, אֲבָל מֵאֵת הַמָּקוֹם נִהְיְתָה לְהָבִיא לָנוּ זֹאת. מָצָא בַּעַל חוֹב מָקוֹם לִגְבּוֹת שְׁטַר חוֹבוֹ. וּמַה־נִּצְטַדָּק • לְשׁוֹן צֶדֶק, וְכֵן כָּל תֵּבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ צד״י וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בְּלְשׁוֹן מִתְפַּעֵל אוֹ נִתְפַּעֵל, נוֹתֵן טִי״ת בִּמְקוֹם תָּי״ו, וְאֵינָהּ נִתֶּנֶת לִפְנֵי אוֹת רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְסוֹד הַתֵּבָה, אֶלָּא בְּאֶמְצַע אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, כְּגוֹן: ״נִצְטַדָּק״, מִגִּזְרַת צֶדֶק. ״וַיִּצְטַבַּע״, מִגִּזְרַת צֶבַע. ״וַיִּצְטָיְרוּ״, מִגִּזְרַת ״וְצִיר אֱמוּנִים״. ״הִצְטַיַּדְנוּ״, מִגִּזְרַת ״צֵדָה לַדֶּרֶךְ״. וְתֵבָה שֶׁתְּחִלָּתָהּ סָמֶ״ךְ, אוֹ שִׁי״ן, כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת, הַתָּי״ו מַפְרֶדֶת אֶת אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, כְּגוֹן: ״וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגָב״, מִגִּזְרַת סֶכֶל. (דניאל ז) ״מִשְׁתַּכַּל חֲזִית בְּקַרְנַיָּא״, מִגִּזְרַת סָכָל. (מיכה ו) ״וַיִּשְׁתַּמֵּר חֻקּוֹת עָמְרִי״, מִגִּזְרַת שָׁמַר. (ישעיה טו) ״וְסָר מֵרַע מִשְׁתּוֹלֵל״, מִגִּזְרַת: (איוב יז) ״מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלָל״. (שמות טז) ״מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי״, מִגִּזְרַת: (ירמיה יח) ״דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה״.

שפתי חכמים

(טו) נ כְּלוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁגְּנַבְתֶּם הַכּוֹס שֶׁאֲנִי מְנַחֵשׁ בּוֹ, וְאִם כֵּן מֵהֵיכָן יֵשׁ לִי לֵידַע שֶׁאַתֶּם גֶּנַבְתֶּם, אֲפִילוּ הָכִי מִסְּבָרָא הָיָה לָכֶם לֵידַע זֶה כִּי אִישׁ כָּמוֹנִי וכו׳, וְקַל לְהָבִין: תורה טז

(יז) וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצְאָ הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם: ססס

יז וַאֲמַר חַס לִי מִלְּמֶעְבַּד דָּא גַּבְרָא דִּי יִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ הוּא יְהֵי לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן סְקוּ לִשְׁלַם לְוַת אֲבוּכוֹן: ס ס ס

ססס קמ"ו פסוקים, יחזקיה"ו. אמציה. יהיה לי עבד סימן. חסלת פרשת מקץ

ההפטרות לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים ערב - רפד

המשך ביאור למס׳ נדה ליום ראשון עמ׳ א

נתלה שהוא זה שהלך בשביל הטמא, הרי לא ספר כלל והוא כבר מקולקל בטומאתו, ולכן אפילו לרבי אפשר לתלות בטמא שהוא זה שהלך בשביל הטמא.

הגמרא מבארת את שיטת רב חסדא: **וְרַב חִסְדָּא** סובר, **סוֹף סוֹף אִיהִי** – השומרת יום בשני שלה, **טְבִילָה בְּעָיָא** כדי להיטהר, ועבשיו שלא טבלה, עדיין היא טמאה ומקולקלת ואינה שוה לבעלת החלוק, ומכל מקום אמר רבי שאין לתלות בה את הכתם, מוכח מכך שרבי לא מודה לסברת ׳תולים את הקלקלה במקולקל׳, ואין תולים כשאין מסתבר לתלות בה, ולכן יסבור רבי אף בדין שני שבילים, שאי אפשר לתלות באדם הטמא אפילו ביום הראשון לטומאתו, שהרי אין סברא בתליה זו.

הגמרא מביאה דעת אמורא נוסף שסובר כרב אדא: **אִיתְּמַר** נמי כדעת רב אדא שאמר, שאפילו לרבי תולים את השביל הטמא באדם הטמא, **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, טָמֵא וְטָהוֹר, וַאֲפִילּוּ טָהוֹר** בודאי, **וְתָלוּי** – ספק טמא, **שֶׁהָלְכוּ בִּשְׁנֵי שְׁבִילִין, שביל אֶחָד טָמֵא, וְשביל אֶחָד טָהוֹר, תּוֹלֶה** האדם הטהור את ההליכה בשביל **הַטָּמֵא, בַּתָּלוּי** – באדם שהוא ספק טמא, **וְאת** ההליכה בשביל **הַטָּהוֹר** הוא תולה **בָּאדם הַטָּהוֹר לְדִבְרֵי הַכֹּל** ואפילו לרבי, וכמו שאמר רב אדא לעיל, ששומרת יום בשני שלה שוה לבעלת החלוק ששתיהן בחזקת טהרה, אבל בשני שבילים, שהתלוי טמא מספק, והאדם הטהור, הוא טהור גמור, מודה רבי שתולים את הטומאה בתלוי.

הגמרא מבררת האם אשה יכולה לתלות כתם שנמצא בחלוקה, באשה אחרת שנטמאה משום שראתה כתם: **בְּעָא** מִינֵיהּ – שאל ממנו **רַבִּי יוֹחָנָן מֵרַבִּי יְהוּדָה בַּר לִיוַאי, מַהוּ לִתְלוֹת כֶּתֶם בְּכֶתֶם** – בעלת חלוק שהשאילתו לאשה שראתה כתם, ולאחר מכן לבשתו בעלת החלוק ומצאה בו כתם, האם יכולה בעלת החלוק לתלות את הכתם באשה שראתה כתם, ובעלת החלוק תשאר בטהרתה.

הגמרא מבארת לפי איזה תנא הסתפק רבי יוחנן: **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי לֹא תִּבְעֵי לָךְ** – לשיטת רבי אין לך להסתפק, **הַשְּׁתָּא** – מעתה, **וּמַה הָתָם** בשומרת יום בשני שלה, **דְּקָא חָזְיָא מְגוּפָהּ** שהיא ודאי ראתה אתמול דם מגופה, **אָמְרַת** לשיטת רבי, שבעלת החלוק **אֵינָהּ תּוֹלָה** בה, **הָכָא** בראתה כתם, **דְּמֵעָלְמָא קָא אָתֵי** – שיתכן שהכתם בא ממקום אחר, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שאי אפשר לתלותו בבעלת הכתם. **כִּי תִּבְעֵי לָךְ אַלִּיבָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** [הסובר שאפשר לתלות בשומרת יום בשני שלה], וצדדי הספק הם, **הָתָם הוּא דְּקָא חָזְיָא מְגוּפָהּ** – אולי שם בשומרת יום בשני שלה, כיון שודאי ראתה אתמול דם מגופה, **תָּלְיָא**, אבל **הָכָא** בראתה כתם, **דְּמֵעָלְמָא קָאָתֵי, לֹא תָּלְיָא, אוֹ דִּלְמָא, לֹא שָׁנָא** וכשם שאפשר לתלות כשודאי ראתה דם מגופה, כמו כן אפשר לתלות כשרק מצאה כתם.

הגמרא פושטת את ספיקו של רבי יוחנן: **אָמַר לֵיהּ** – השיבו רבי יהודה בר ליואי, **אֵין תּוֹלִין** את הכתם באשה שראתה כתם, **וּמַה טַּעַם** אין תולים בה, **לְפִי שֶׁאֵין תּוֹלִין** – משום שאין אפשרות לתלות בה, כיון שטומאת הכתם שכבר נטמאת בו, באה לה ממקום אחר, ואין בעלת הכתם בחזקת רואה דם, שנוכל לתלות בה.

הגמרא מביאה קושיא שהקשה רבי יוחנן לרבי יהודה בר ליואי מברייתא: **אִיתִּיבֵיהּ** – הקשה לו רבי יוחנן, שנינו בברייתא, **אֵין תּוֹלִין כֶּתֶם בְּאשה שראתה כֶּתֶם, אולם** בעלת החלוק **שֶׁהִשְׁאִילָהּ חֲלוּקָהּ לְנָכְרִית, אוֹ לְיוֹשֶׁבֶת עַל הַכֶּתֶם** – אשה שכבר טמאה משום שראתה כתם, **הֲרֵי זוֹ** [–בעלת החלוק] **תּוֹלָה בָּהּ** שהכתם בא מאחת מנשים אלו.

הגמרא מקדימה לברר את דברי הברייתא. מקשה הגמרא: **הָא גּוּפָהּ קַשְׁיָא** – ברייתא זו סותרת את עצמה מהרישא לסיפא, כי הרי **בְּרֵישָׁא אָמְרַת אֵין תּוֹלִין** את הכתם באשה שראתה כתם, **וּבְסֵיפָא אָמְרַת תּוֹלִין** את הכתם באשה שראתה כתם, והיינו במה ששנינו שם ׳או ליושבת על הכתם הרי זו תולה בה׳. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא** – זו לא קושיא, וכך ניתן ליישב את הסתירה, **הָא רַבִּי** – הרישא ששנינו שאין תולים את הכתם בכתם, היא כשיטת רבי. **וְהָא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** – והסיפא ששנינו שתולים ביושבת על הכתם, היא כשיטת רשב"ג.

הגמרא מביאה אפשרות נוספת ליישב את הסתירה בברייתא: **אִיבָּא דְּאָמְרִי, הָא וְהָא** – הרישא והסיפא הם לפי שיטת **רַבִּי** הסובר שאי אפשר לתלות בשומרת יום בשני שלה, **הָא בְּרֵאשׁוֹן שֶׁלָּהּ** – אולם הסיפא ששנינו בה שאפשר לתלות כתם ביושבת על הכתם, זהו ביום הראשון למציאת כתמה, שבזה אף אם תתלה בה אינה מקלקלת אותה. **הָא בַּשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ** – והרישא ששנינו בה שאי אפשר לתלות באשה שראתה כתם, מדובר ביום השני למציאתו ואם תתלה בה בעלת החלוק תאריך את ימי טומאת כתמה ביום אחד שהרי תצטרך לספור עוד יום, ולשיטת רבי אי אפשר לתלות באשה אחרת אם אותה אשה מתקלקלת בכך.

הגמרא מביאה אפשרות שלישית ליישב את הסתירה בברייתא: **רַב אַשִּׁי אָמַר, הָא וְהָא** – הרישא והסיפא הם לשיטת **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** הסובר שאפשר לתלות בשומרת יום בשני שלה, **וְלֹא קַשְׁיָא** – ולא קשה הסתירה בין הרישא לסיפא,

המשך מעמוד ג

צִדְקֶךָ׃ ח אֶת־חֶסְדְּךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃
י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃ יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן׃ טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ׃ טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃
יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃ יט גֵּר אָנֹכִי
בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃ כ גָּרְסָה נַפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃ כא גָּעַרְתָּ זֵדִים
אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִّצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה
וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי
נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי
חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וְיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

מה וְאֶתְהַלְּכָה בֶרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֱלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עָזְבֵי תוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ

וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ׃ פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ׃ כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי׃ פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט׃ פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׁיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ׃ פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי׃ פז כִּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי
פִקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלִאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי ׀ כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר׃ נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נַעֲנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד׃ קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִּים הִשְׁבַּתָּ כָל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ׃ קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל־כֵּן ׀
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָל־אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם׃ ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא

שָׁכַחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וָאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי׃
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי׃
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי׃
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק׃
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי׃
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶיךָ יַעֲזְרֵנִי׃
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

המשך ביאור למס' נדה ליום ראשון עמ' ב

כְּבַר פָּדָא דְּאָמַר, אשה שעסקה בטהרות ופרשה ולאחר מכן ראתה דם, יש בכך שלשה שיעורים, כֹּל שֶׁבַּעֲלָהּ בְּחַטָּאת – אם מצאה את הדם לאחר שפרשה מהטהרות, בשיעור זמן שאם היתה מוצאת דם לאחר שבא עליה בעלה, היה חייב חטאת על ביאה זו, כי אנו מחזיקים שודאי כבר היה הדם בשעת ביאה, והיינו כשראתה את הדם בשיעור וסת [מיד], טָהֳרוֹתֶיהָ טְמֵאוֹת – כמו כן אנו מחזיקים שודאי הדם כבר היה בשעת עסיקתה באותן טהרות, והטהרות טמאות בודאי, ושורפים אותן. בַּעֲלָהּ בְּאָשָׁם תָּלוּי – מצאה את הדם לאחר שפרשה מהטהרות, בשיעור זמן שאם היתה מוצאת דם לאחר שבעלה בא עליה, היה חייב אשם תלוי, כי יש ספק אם כבר היה דם בשעת ביאה או רק לאחריה, והיינו כששהתה כדי ירידה מן המטה והדחת אותו מקום, טָהֳרוֹתֶיהָ תְּלוּיוֹת – כמו כן לגבי טהרות שנגעה בהן, יש ספק אם היה דם בשעה שעסקה בהן או לא, ולכן דין הטהרות שהן ספק טמאות, שאסור לאוכלן ואסור לשורפן. בַּעֲלָהּ פָּטוּר – מצאה את הדם לאחר שפרשה מהטהרות, בשיעור זמן שאם היתה מוצאת דם לאחר שבעלה בא עליה, היה פטור אפילו מאשם תלוי, והיינו שעד שראתה את הדם עבר זמן ארוך יותר מכדי ירידה מן המטה והדחה, שבאופן זה חזקת הדם שבא לאחר ביאה, טָהֳרוֹתֶיהָ טְהוֹרוֹת – כמו כן הטהרות שנגעה בהן ועבר שיעור גדול כזה, הן טהורות.

וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא חלק על הדין הראשון של בר פדא וְאָמַר, אֲפִילּוּ בַּעֲלָהּ בְּחַטָּאת – אפילו אם ראתה דם לאחר עסיקתה בטהרות באופן שבעלה היה חייב חטאת והיינו כשראתה מיד [שיעור וסת], מכל מקום טָהֳרוֹתֶיהָ תְּלוּיוֹת – הטהרות אינן טמאות אלא מספק. רבי אושעיא חילק במצאה בשיעור וסת, שלגבי הבעל אנו אומרים שהיא נחשבת לנדה ודאית ובעלה בחטאת, ולגבי טהרות אנו אומרים שאין זה ודאי שהדם היה כבר קודם כשנגעה בטהרות, אלא טמאים רק מספק. הגמרא מבארת את ההבדל ביניהם: כְּשֶׁלְּמָא הָתָם, כשבאים לטמא את האשה למפרע כשרואה דם בשיעור וסת לאחר שבא עליה בעלה, כי אנו אומרים שכבר היה דם בשעת ביאה, ומה שלא יצא כבר אז, אֵימַר שֶׁמֵּשׁ עַכְּבֵיהּ לְדָם – ניתן לומר שהוא משום שאבר התשמיש עיכב את הדם מלצאת, [אֲבָל] הָכָא – שנגעה בטהרות ואחר כך ראתה דם בשיעור וסת, אִם אִיתָא דְּהָוֵי דָּם, מַאן עַכְּבֵיהּ – אם אכן כבר היה דם כשנגעה בטהרות, מי עיכב אותו מלצאת לגמרי, לכן אין זה ודאי שכבר היה אז דם, והטהרות טמאות רק מספק משום גזירת חכמים שכל טהרותיה שעשתה תוך מעת לעת ממציאתה, טמאות מספק.

מעתה מתבאר, שהתנא במשנתנו ששנה שתולות את הדם באשה שבדקה בשיעור וסת ונמצאת טמאה, סבר כבר פדא שמציאת הדם בשיעור וסת גורמת לה טומאה ודאית למפרע, ולכן הן תולות בה וטהורות, אבל לשיטת רבי אושעיא, שמציאת הדם בשיעור וסת אינה מטמאה אותה בודאי למפרע, אם כן בנדון שבמשנתנו אין שאר הנשים יכולות לתלות בה, כיון שהיא טמאה למפרע רק מספק.

הגמרא מביאה שתי דוגמאות לסברת רבי אושעיא שרק לאחר ביאת בעלה אנו אומרים שהדם כבר היה קודם: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, מָשָׁל דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא שאמר, שהשמש מעכב את הדם מלצאת, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְיֶלֶד וְזָקֵן שֶׁהָיוּ מַהֲלְכִין בַּדֶּרֶךְ מחוץ לעיר, כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בַּדֶּרֶךְ, יֶלֶד שׁוֹחֶה לְבֹא, כלומר הולך בנחת וממתין לזקן, נִכְנְסוּ לָעִיר ונפרדה דרכם, הזקן לצד ביתו והילד לצד ביתו, אז הַיֶּלֶד מְמַהֵר לָבֹא. וְאָמַר אַבָּיֵי, מָשָׁל דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁנּוֹתֵן אֶצְבַּע בָּעַיִן – מניח את אצבעו בתוך עינו, ודבר זה גורם שתדמע עינו, אבל מכל מקום כָּל זְמַן שֶׁאֶצְבַּע בָּעַיִן, דִּמְעָה שׁוֹחֶה לָבֹא, ורק כשנָטַל הָאֶצְבַּע, דִּמְעָה מְמַהֶרֶת לָבֹא.

שנינו במשנה: וְתוֹלוֹת זוֹ בָזוֹ. הגמרא מביאה ברייתא המבארת על איזה אופנים שנינו במשנה שמי שאינה ראויה לראות, תולה בחברתה הראויה לראות: תָּנוּ רַבָּנַן, כֵּיצַד תּוֹלוֹת זוֹ בָזוֹ כשנמצא כתם ביניהן, עוּבָּרָה – מעוברת שאינה ראויה לראות, וְשֶׁאֵינָהּ עוּבָּרָה, תּוֹלָה עוּבָּרָה בְּשֶׁאֵינָהּ עוּבָּרָה. מֵנִיקָה שאינה ראויה לראות, וְשֶׁאֵינָהּ מֵנִיקָה, תּוֹלָה מֵנִיקָה בְּשֶׁאֵינָהּ מֵנִיקָה. זְקֵנָה שאינה ראויה לראות, וְשֶׁאֵינָהּ זְקֵנָה, תּוֹלָה זְקֵנָה בְּשֶׁאֵינָהּ זְקֵנָה. בְּתוּלָה – בתולת דמים, והיינו שלא ראתה דם נידות מימיה, וְשֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה – שראתה דם נידות מימיה, תּוֹלָה בְּתוּלָה בְּשֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה, מפני שבתולת דמים אינה ראויה לראות.

הברייתא מבארת את מה ששנינו במשנה 'ואם לא היו ראויות, רואין אותן כאילו הן ראויות': הָיוּ שְׁתֵּיהֶן שנמצא ביניהן דם, עוּבָּרוֹת, או שְׁתֵּיהֶן מֵנִיקוֹת, או שְׁתֵּיהֶן זְקֵנוֹת, או שְׁתֵּיהֶן בְּתוּלוֹת דמים, שאלו אינן ראויות לראות, זוֹ הִיא שֶׁשָּׁנִינוּ במשנתנו, לֹא הָיוּ רְאוּיוֹת לְרְאוֹת, רוֹאִין אותן

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ד כסלו מפרק קיג עד סוף פרק קיח	**יום רביעי - כ"ז כסלו** פרק כ, מפרק קכ עד סוף פרק קלד
יום שני - כ"ה כסלו פרק כ, פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו	**יום חמישי - כ"ח כסלו** פרק כ, מפרק קלה עד סוף פרק קלט
יום שלישי - כ"ו כסלו פרק כ, פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק	**יום שישי - כ"ט כסלו** פרק כ, מפרק קמ עד סוף פרק קמד
שבת קודש - ל' כסלו פרק כ מפרק קמה עד סוף פרק קנ	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ד כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ו, פרק ב ונפש... עד עמ' ז, בראשית:

פֶּרֶק ב. וְנֶפֶשׁ הַשֵּׁנִית בְּיִשְׂרָאֵל, הִיא חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל מַמָּשׁ, – "חלק אלו־ה ממעל" – לשון הפסוק באיוב[1], ורבנו הזקן מוסיף את המלה "ממש", כדי להדגיש פירושן הפשוט של מלים אלו. שכן, ישנם, כידוע, פסוקים שנאמרו, כהגדרת חכמינו ז"ל[2] "בלשון הבאי", בלשון של גוזמא, למשל: "ערים גדולות ובצורות בשמים"[3], הרי "בשמים" ביטוי של מליצה, כי אין הכוונה לשמים ממש. כדי שלא יפרשו את המלים "חלק אלו־ה" כלשון של מליצה, מוסיף רבנו הזקן המלה "ממש", להדגיש שנשמת יהודי היא אכן **ממש** חלק אלו־ה ממעל. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[4]**: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים",** – פסוק זה נאמר על אדם הראשון שהיה בעל נשמה כללית, נשמה הכוללת והמקיפה את כל כללות נשמות ישראל, **וְ"אַתָּה נָפַחְתָּ בִּי"**[5]**,** – זה נאמר על נשמתו של כל אחד ואחד מישראל. מה מלמד אותנו הביטוי "נפחת", המשמש כאן לתיאור הכנסת הנשמה ביהודי? – הוא מסביר מיד: **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[6]**: "מַאן דְּנָפַח מִתּוֹכֵיהּ נָפַח",** – מי שנופח הרי הוא נופח מתוכו, **פֵּרוּשׁ, מִתּוֹכִיּוּתוֹ וּמִפְּנִימִיּוּתוֹ, שֶׁתּוֹכִיּוּת וּפְנִימִיּוּת הַחַיּוּת שֶׁבָּאָדָם מוֹצִיא בְּנִפְיָחָתוֹ בְּכֹחַ:** – כמו שאנו רואים במוחש, כשאדם מדבר אין הוא מתעייף כל כך מהר, ואילו כשהוא נופח הוא מתעייף מהר. כי, כשהוא נופח, הוא משתמש בחיות **הפנימית** שבו, ומכיון שצורת הכנסת הנשמה מהקב"ה לגופו של יהודי מתוארת במלה "נפחת" – הרי שהנשמה באה מהפנימיות שבאלקות. ראיה נוספת לכך שהנשמות מושרשות בפנימיותו ועצמותו של הקב"ה – ממה שהנשמה באה בביכול, ממחשבתו של הקב"ה ושלכן נקראים בני ישראל בניו של הקב"ה – וכך מסביר ה"תניא" את הדברים: **כָּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה,** – נשמות ישראל נובעות **ממחשבתו** של הקב"ה, שהיא הפנימיות של האלקות, ואילו כל שאר הנבראים, כולל המלאכים, באים, כביכול, מדיבורו של הקב"ה, ולגבי המחשבה נחשב הדיבור כדבר חיצוני. **כִּדְכְתִיב**[7]**:** – כמו שכתוב: **"בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל", "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם"**[8]**. פֵּרוּשׁ,** – מה משמעות העובדה שיהודי מתואר כבנו של הקב"ה, **כְּמוֹ שֶׁהַבֵּן נִמְשָׁךְ מִמֹּחַ הָאָב, כָּךְ כִּבְיָכוֹל נִשְׁמַת כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל נִמְשְׁכָה מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – ומאחר ונשמתו של יהודי באה ממחשבתו וחכמתו של הקב"ה, הרי, שהיא באה מהקב"ה בעצמו, שכן, **דְּאִיהוּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא,** – הקב"ה חכם, אבל לא באותה בחינת חכמה שאנו, הנבראים, מכירים, **אֶלָּא הוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם**[9]* **הגהה** [הרמב"ם השיג בשכלו ש"הוא המדע והוא היודע והוא הידוע". אך ישנם גדולים וחכמים שאינם סוברים כמותו[10] והם אומרים שאי אפשר כלל לומר על הקב"ה שהוא ההבנה עצמה וכו', כי הקב"ה הוא למעלה מכל ההגדרות שמביא הרמב"ם. ואומר רבנו הזקן בהגהה, שחכמי הקבלה הודו לרמב"ם. ברם, מה שעל־פי קבלה צודק הרמב"ם, אין זה אמור לגבי הקב"ה כמו שהוא "בעצם". שכן, הקב"ה עצמו הוא למעלה לאין שיעור גם מהחכמה הבלתי מושגת אודותה כותב הרמב"ם; לגבי הקב"ה כמו שהוא "בעצם" צודקים אלה שחולקים על הרמב"ם, שכן הוא למעלה מעלה מכל המושגים האלה. אלא, לאחר שאור־אין־סוף האלקי מצמצם ומגביל את עצמו בהרבה הגבלות, אז שייך לומר עליו שהוא מתאחד עם החכמה שבעולם האצילות ואז אפשר לומר עליו "הוא המדע והוא היודע והוא הידוע". ועל כך אומר רבנו הזקן: **וְיְהוּדוּ לוֹ חַכְמֵי הַקַּבָּלָה,** – חכמי הקבלה הודו לרמב"ם, שבקב"ה שייך ענין החכמה באותה צורה, שכל השלשה: ה"מדע", ה"יודע" וה"ידוע", הם דבר אחד, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפַּרְדֵּס מֵהָרַמַּ"ק.** – כמו שאומר רבי משה קורדובירה בספר ה"פרדס" שלו, **וְגַם לְפִי קַבָּלַת הָאֲר"י זַ"ל יַצִּיבָא מִלְּתָא,** – גם לפי קבלת האריז"ל, שלפיה אנו יודעים

ליקוטי אמרים

פרק ב ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזוהר מאן דנפח מתוכיה נפח פי' מתוכיותו ומפנימיותו שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפיחתו בכח: כך עד"מ נשמות ישראל עלו במחשבה כדכתיב בני בכורי ישראל בנים אתם לה' אלהיכם פי' כמו שהבן נמשך ממוח האב כך כביכול נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית' דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא אלא הוא וחכמתו א' וכמ"ש הרמב"ם*

הגהה

והודו לו חכמי הקבלה כמ"ש בפרדס מהרמ"ק וגם לפי קבלת האר"י ז"ל יציבא מילתא בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה על ידי צמצומים רבים בכלים דחב"ד דאצילו' אך לא למעלה מהאצילו' וכמ"ש במ"א שא"ם ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת כעשייה גופנית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית:

שהוא המדע והוא היודע כו' ודבר זה אין ביכולת האדם להבינו על בוריו כו' כדכתיב החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמו' גבוה על גבוה לאין

---

1. לא, ב. 2. תמיד כט, א. 3. דברים א, כח. 4. בראשית ב, כ. 5. בברכת "אלקי נשמה", של ברכות השחר, ברכות ס, ב. 6. בדפוסי הזוהר שלנו, חסר לשון זה. 7. שמות ד, כב. 8. דברים יד, א. 9. הלכות יסודי התורה פרק ב' הלכה י'. 10. מהר"ל מפראג בספר גבורות ה', ועוד.

ליקוטי אמרים

הגהה

והודו לו חכמי הקבלה כמ"ש בפרדס מהרמ"ק וגם לפי קבלת האר"י ז"ל יציבא מילתא בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה על ידי צמצומים רבים בכלים דחב"ד דאצילו' אך לא למעלה מהאצילו' וכמ"ש במ"א שא"ס ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת כעשייה גופניית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית:

וחכמתו א' וכמ"ש הרמב"ם* **שהוא המדע והוא היודע כו' ודבר זה אין ביכולת האדם להבינו על בוריו כו' כדכתיב החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמו' גבוה על גבוה לאין קץ כמו גודל מעלת נשמות האבות ומשה רבינו ע"ה על נשמות דורותינו אלה דעקבי משיח' שהם בחי' עקביים ממש לגבי המוח והראש וכן בכל דור ודור יש ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחי' ראש ומוח לגבי נשמות ההמון וע"ה וכן נפשות לגבי נפשות כי כל נפש כלולה מנפש רוח ונשמה מכל מקום שרש כל הנפש רוח ונשמה כולם מראש כל המדריגות עד סוף כל דרגין המלובש בגוף עמי הארץ וקל שבקלים נמשך ממוח העליון שהיא חכמה עילאה**

יותר, שהקב"ה נעלה מעלה מעלה גם מסוג החכמה המובא בדברי הרמב"ם – נכונה דעתו של הרמב"ם, וזאת **בְּסוֹד הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים,** – כשאור־אין־סוף ברוך־הוא מתלבש על ידי צמצומים רבים **בְּכֵלִים דְּחב"ד דַּאֲצִילוּת,** – ב"כלים" של "חכמה", "בינה" ו"דעת" שבעולם האצילות. כשהוא מתאחד עם ספירות אלו שבעולם האצילות – נכונה סברתו של הרמב"ם, **אַךְ לֹא לְמַעְלָה מֵהָאֲצִילוּת,** – אבל לא באותה דרגה שאור־אין־סוף הוא למעלה מעולם האצילות. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר[11], שֶׁאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא מְרוֹמָם וּמִתְנַשֵּׂא רוֹמְמוּת אֵין קֵץ, לְמַעְלָה מַעְלָה מִמָּהוּת וּבְחִינַת חב"ד, עַד שֶׁמָּהוּת וּבְחִינַת חב"ד נֶחֱשֶׁבֶת כַּעֲשִׂיָּה גּוּפָנִיּוּת אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[12]: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ":** – בעצם היה צריך לומר: כולם בחכמה **חכמת**" או "**השכלת**" – בהתאם למלה "חכמה" המובאת בפסוק – מדוע נאמר בפסוק "עשית"? – אלא הוא בא להדגיש שחכמה נחשבת כעשיה לגבי הקב"ה.], **שֶׁהוּא הַמַּדָּע וְהוּא הַיּוֹדֵעַ כו',** – והרמב"ם מסיים: "והוא הידוע", כלומר, הבנתו כביכול של הקב"ה שונה לגמרי ממה שבני אדם מגדירים כהבנה. ההבנה בהשגה האנושית, בנויה על שלשה יסודות שונים: **נפש** האדם שהיא ה"יודע", היא שיודעת ומבינה. ובמה הנפש מבינה? – **בכח ההבנה**, המביא לכך שהנפש תדע ותבין. וכוח זה נקרא "מדע" (הוא מביא לידי כך שידעו ויבינו). **והדבר** אותו יודעים ומבינים, כגון הלכה במשנה או סוגיא הנלמדת ומושגת. הרי שישנם כאן שלשה דברים נפרדים: ה"יודע", ה"מדע" וה"ידוע". שונה הדבר לגבי הקב"ה, כהסברו של הרמב"ם: "**הוא** המדע, **הוא** היודע **והוא** הידוע", ועל כך הוא אומר בהמשך: **וְדָבָר זֶה אֵין בִּיכֹלֶת הָאָדָם לַהֲבִינוֹ עַל בּוּרְיוֹ כו',** – ודבר זה – שהמבין, כוח ההבנה, והדבר אותו מבינים, הם אותו אחד, אין ביכולת האדם להבין לאשורו, **כְּדִכְתִיב[13]: "הֲחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא", וּכְתִיב[14]: "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְגו'".** – הרי שחכמתו של הקב"ה היא עצם אחד עם הקב"ה. ומכיון שנשמתו של יהודי באה, כאמור לעיל, מחכמתו של הקב"ה, הרי שהיא באה מהקב"ה עצמו. בהתאם למה שהוסבר, שנשמתו של כל בן ישראל באה מחכמתו של הקב"ה – להלן נכנה אותה "חכמה עילאה" – נשאלת השאלה: אם אכן כל הנשמות באות משורש אחד, מחכמה עילאה, היו צריכות כולן, כל הנשמות, להיות במדריגה אחת שווה. מנין נוצר, איפוא, השוני במדריגות שבהן מחולקות נשמות ישראל? – וכך הוא שואל: **וְאַף שֶׁיֵּשׁ רִבְבוֹת מִינֵי חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת בַּנְּשָׁמוֹת, גָּבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ לְאֵין קֵץ, כְּמוֹ גֹּדֶל מַעֲלַת נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַל נִשְׁמוֹת דּוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה דְּעִקְּבֵי מְשִׁיחָא, שֶׁהֵם בְּחִינַת עֲקֵבִים מַמָּשׁ לְגַבֵּי הַמֹּחַ וְהָרֹאשׁ;** – שכן, הנשמות שבדורותינו, נקראות נשמות של **עקבתא** דמשיחא, כי לגבי המוח והראש הן בבחינת העקב שברגל. כשם שאין להשוות את החיות שבעקב הרגל לחיות שבמוח ובראש, כך אין מקום להשוות את נשמות ה"עקביים" שבדורותינו לנשמות **ההן** הנקראות בשם מוח וראש. כאן מדובר על היתרון העצום במעלת הנשמות שבדורות הקודמים לגבי הנשמות שבדורותינו. **וְכֵן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר יֵשׁ רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּשְׁמוֹתֵיהֶם הֵם בְּחִינַת רֹאשׁ וּמֹחַ לְגַבֵּי נִשְׁמוֹת הֶהָמוֹן וְעַמֵּי הָאָרֶץ;** – מלבד זאת, **בכל** דור ישנם, באותו דור, הבדלים גדולים במדריגות הנשמות, **וְכֵן נְפָשׁוֹת לְגַבֵּי נְפָשׁוֹת, כִּי כָּל נֶפֶשׁ כְּלוּלָה מִנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה.** – הבדלים אלה שבבני ישראל, אינם רק במדריגת הנשמה, כי אם גם במדריגת הנפש. שכן, כל נפש כלולה משלש בחינות: נפש, רוח ונשמה, וכשם שב"נשמה" ישנן מדריגות שונות, כך גם ב(רוח וב)נפש ישנן מדריגות שונות. רואים אנו מכך, מה גדול מספר ההבדלים והחילוקים במדריגות הנשמות. בהתאם לכך, היו צריכים, לכאורה, להיות אותם הבדלים גם בשרשן של הנשמות באלקות – כאשר נשמה גבוהה יותר באה משורש נעלה יותר? – אך, **מִכָּל מָקוֹם, שֹׁרֶשׁ כָּל הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה כֻּלָּם,** – למרות המדריגות השונות שבנשמות, **מֵרֹאשׁ כָּל הַמַּדְרֵגוֹת עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין, הַמְלֻבָּשׁ בְּגוּף עַמֵּי הָאָרֶץ וְקַל שֶׁבַּקַּלִּים,** – הרי זה הכל, **נִמְשָׁךְ מִמֹּחַ הָעֶלְיוֹן, שֶׁהִיא חָכְמָה עִלָּאָה כִּכְיָכוֹל.** – כדי להבהיר ולהסביר ביצד, בכל זאת, מתהווים ההבדלים במדריגות הנשמות, למרות ששרשן אחד, משתמש

---

11. שער היחוד והאמונה פ"ט. ובעוד מקומות. **12.** תהלים קד, כד. **13.** איוב יא, ז. **14.** ישעי' נה, ח.

ליקוטי אמרים

כביכול כמשל הבן הנמשך ממוח האב שאפי' צפרני רגליו נתהוו מטפה זו ממש ע"י שהייתה תשעה חדשים בבטן האם וירדה ממדרגה למדרגה להשתנות ולהתהוו' ממנה צפרנים ועם כל זה עודנה קשורה ומיוחדת ביחוד נפלא ועצום במהותה ועצמותה הראשון שהיתה טפת מוח האב וגם עכשיו בבן יניקת הצפרנים וחיותם נמשכת מהמוח שבראש כדאיתא בגמ' [נדה שם] לובן שממנו גידים ועצמות וצפרנים [וכמ"ש בע"ח שער החשמל בסוד לבושים של אדם הראשון בגן עדן שהיו צפרנים מבחי' מוח תבונה] וככה ממש כביכול בשרש כל הנפש רוח ונשמה של כללות ישראל למעלה בירידתו ממדרגה למדרגה על ידי השתלשלות העולמות אבי"ע מחכמתו

כאן רבנו הזקן במשל הבן והאב – אותו משל שכבר השתמש בו לעיל, כדי לציין שנשמות ישראל נקראות "בנים" להקב"ה, ובאות מ"חכמה עילאה" כמו שהבן בא ממוח האב. מאותו משל עצמו גם יובן כיצד מתהווים הבדלי המדריגות בנשמות. כדי להקל על הלומד־המתחיל, נביא כאן הסבר קצר: במשל אנו רואים, שכל גופו של הילוד בא מטיפת מוח האב. כלומר, על אף ההבדלים שבאבריו השונים של הילוד – מהנעלה ביותר עד לפחות ביותר, מהמוח שלו עד צפרני רגליו – הם באים כולם משורש **אחד**, מטיפת המוח של האב. כיצד, אם כך, נתהוו הבדלים אלה באברים? – הרי זה מחמת שהיית טיפת מוח האב, במשך תשעת חדשי העיבור, בבטן האם, בהם היא עוברת תהליך מסויים של התהוות הגוף. שהייה ממושכת זו בתהליך התהוות הגוף באופן הדרגתי, יוצרת את ההבדלים שבין אבר אחד למשנהו. ככל שחלק מהטיפה מתגשם יותר, כך ההשתנות גדולה יותר. הרי, שכל האברים באים, אכן, משורש אחד – טיפת מוח האב – ולמרות זאת מתהווים בהם הבדלים גדולים כאלה של מעלה ומטה, מהמוח עד לצפרניים. דבר נוסף מובן מהמשל האמור, שגם החלק הנחות ביותר שבגוף הילוד, הצפרניים שלו, הינו קשור, גם אחרי ההולדה, בשורשו הראשון – במוח האב. שכן, גם הצפרניים יונקות חיותן ממוחו של הילוד, ומאחר שמוחו נשאר, גם אחרי ההולדה, מהות זהה עם מוח האב, הרי שגם הצפרניים, אחרי ההולדה, קשורות עדיין בשורשן הראשון. כך נבין גם ביחס לנשמות: אף שכל הנשמות באות משורש אחד, מ"חכמה עילאה", על כל אחת מהן לעבור, אחרי ירידתה מ"חכמה עילאה", השתלשלות של הרבה עולמות ולרדת הרבה מדריגות, מדריגה אחרי מדריגה, עד להתלבשותה בגוף גשמי – תהליך זה של השתלשלות וירידה מדרגה לדרגה, מביא לשינויי המדריגות בנשמות, שכן, על נשמה אחת משפיעה הירידה יותר מאשר על נשמה אחרת. וכך גם בחלק השני של המשל, גם אחרי ירידתן לדרגות הנמוכות ביותר, נשארות אותן נשמות קשורות ומאוחדות עם שורשן הראשון, "חכמה עילאה". שכן גם הן, בדרגתן הנחותה, מקבלות את יניקתן הרוחנית מנשמות הצדיקים והחכמים שגם למטה הן בבחינת ראש ומוח. ועל־ידי צדיקים אלה, נשארות גם הנשמות הנחותות קשורות ומאוחדות עם שורשן הראשון. וכך אנו לומדים בספר ה"תניא": **כְּמָשָׁל הַבֵּן הַנִּמְשָׁךְ מִמֹּחַ הָאָב, שֶׁאֲפִלּוּ צִפָּרְנֵי רַגְלָיו נִתְהַוּוּ מִטִּפָּה זוֹ מַמָּשׁ,** – כיצד, אבל, נתהוו ממנה הצפרניים? – **עַל יְדֵי שְׁהִיָּתָה תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים בְּבֶטֶן הָאֵם, וְיָרְדָה מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, לְהִשְׁתַּנּוֹת וּלְהִתְהַוּוֹת מִמֶּנָּה צִפָּרְנַיִם.** – הרי, שאף שכל אבריו של הילוד, ממוחו עד צפרניו, באים משורש אחד, מטיפת מוח האב, נתהוו בהם שינויים והבדלים גדולים כל כך, מהמוח עד הצפרניים. דבר נוסף אנו רואים: **וְעִם כָּל זֶה, עוֹדֶנָּה קְשׁוּרָה וּמְיֻחֶדֶת בְּיִחוּד נִפְלָא וְעָצוּם בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיְתָה טִפַּת מֹחַ הָאָב;** – גם אחרי שהתגשמה כל כך בצורה של צפרניים, וזאת מכיון, **וְגַם עַכְשָׁו בַּבֵּן, יְנִיקַת הַצִּפָּרְנַיִם וְחִיּוּתָם נִמְשֶׁכֶת מֵהַמֹּחַ שֶׁבְּרֹאשׁ;** – ומשום שהצפרניים מקבלות חיותן ממוחו של הילוד, שלא נשתנה משורשו הראשון ונשאר – **מוח**, הרי, שגם הצפרניים קשורות, אחרי ההולדה, באמצעות מוחו של הילוד, למוחו של האב שהוא שורשו ומהותו הראשון. והוא מביא על כך ראיות: **כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא [נִדָּה שָׁם[15]]: "לֻבָּן, שֶׁמִּמֶּנּוּ גִּידִים וַעֲצָמוֹת וְצִפָּרְנַיִם"** – הרי שיש לצפרניים שייכות למוח. וגם לפי תורת הקבלה יש לצפרניים שייכות לבחינת המוח: **[וְכָמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים שַׁעַר הַחֶשְׁמָל, בְּסוֹד לְבוּשִׁים שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן עֵדֶן, שֶׁהָיוּ צִפָּרְנַיִם מִבְּחִינַת מֹחַ תְּבוּנָה].** – מכאן ראיה שגם על־פי קבלה, יש לצפרניים שייכות לבחינת המוח, כמו שהוא במשל הבן. **וְכָכָה מַמָּשׁ, כְּבִיכוֹל, בְּשֹׁרֶשׁ כָּל הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה, בִּירִידָתוֹ מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** – "השתלשלות" – מלשון שלשלת (שרשרת) המורכבת ממספר מסויים של טבעות הקשורות ומושחלות זו בזו, עד שגם הטבעת האחרונה קשורה ומושחלת בטבעת העליונה, באמצעות הטבעות שביניהן המקשרות את כולן יחד, אותו דבר בסדר מדריגות העולמות: כל אחד מהם קרוב וקשור לעולם השני, ודרך עולמות אלה **יורדת** הנשמה למטה בעולם־**זה** ומתלבשת בגוף. "אבי"ע" – ראשי תיבות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. ענינם של ארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, יוסבר בהרחבה בהמשך הפרקים הבאים. ובקצרה: כדי שיתהווה העולם הגשמי שלנו, ושיהיה בכוחו לקלוט את ההשפעה האלקית, שגם הנבראים שבעולם הגשמי הזה יהיה באפשרותם להשיג ולהבין אלקות – אותם עניני אלקות שנבראים מסוגלים להבינם – נוצרו לצורך זה ארבעת העולמות (לפי הסדר ממעלה למטה): אצילות, בריאה, יצירה,

---

15. סוף פרק ג.

עשיה. "אצילות" – עולם שמדריגתו הכללית היא זיו והארה מהאור האלקי האין־סופי, הארה כזו שהיא עדיין קרובה לאור־אין־סוף ברוך־הוא. זהו גם פירוש המלה "אצילות" – הפרשה (מלשון "ואצלתי מן הרוח"[16]) כלומר, מהותה של הארה זו היא ההארה האלקית המובדלת ומופרשת ממקורה. וגם "אצילות" מלשון "אצל" ו"סמוך", כלומר, עולם זה ומדריגה זו של אצילות קרובים עדיין לאור־אין־סוף ברוך־הוא. המדריגה הכללית של עולם ה"בריאה" היא, כשמו של עולם זה: עולם שנברא, הבריאה הראשונה של יש מאין – כאשר מאין, מאפס, נהיה יש ודבר ממשי. ברם, כאן מדובר על הדרגה הראשונית של התהוות הנברא, אין זו עדיין בריאה בעלת צורה ותבנית. "יצירה" – העולם בו מקבל ה"יש", שנברא מה"אין", צורה ותבנית. "עשיה" – עולם בו הישות היא בשלימות, יש גמור. ברם, מובן, שכל האמור מדובר במובן רוחני. כי רק לאחר כל אלה באה יצירתו של עולמנו, הנקרא עולם העשיה הגשמי, העולם הזה וברואיו. התחלתו של סדר ההשתלשלות היא מ"חכמה" של עולם האצילות, ו"חכמה" זו היא הספירה והמדריגה הראשונה בעולם העליון ביותר – אצילות. זאת אומר לנו רבנו הזקן, כששורש נשמתו של בן ישראל יורד ממדריגה אחת לשניה, על־ידי השתלשלותם של ארבעת העולמות אבי"ע – אצילות, בריאה, יצירה, עשיה – **מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּדְכְתִיב: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ"** – הכל משתלשל מ"חכמה" שהיא המקור של כל סדר ההשתלשלות, הנה על־ידי ירידה **זו** של שורש הנשמה, **נִתְהַוּוּ מֶמֶנּוּ נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ וּפְחוּתֵי הָעֶרֶךְ.** – ההבדלים בין עליון לתחתון בנשמות, נתהוו בתהליך ירידתן בסדר ההשתלשלות. שכן, על נשמות מסויימות השפיעה יותר ירידת ההשתלשלות, ומשום כך ירדו במדריגה נחותה יותר – כפי שהדבר במשל הצפרניים, שעליהן השפיעה השהייה תשעה חדשים בבטן האם, יותר מאשר על אברים אחרים. ברם, כשם שבמשל קשורות הצפרניים בשורשן הראשון על־ידי יניקת חיותן ממוח הילוד – כך גם בנשמה: **וְעַם כָּל זֶה, עוֹדֶינָה קְשׁוּרוֹת וּמְיֻחָדוֹת בְּיִחוּד נִפְלָא וְעָצוּם בְּמָהוּתָן וְעַצְמוּתָן הָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא הַמְשָׁכַת חָכְמָה עִלָּאָה,** – כיצד נעשה הדבר? – **כִּי יְנִיקַת וְחִיּוּת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, הוּא מִנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים, רָאשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרָם:** – על ידי שהם יונקים חיותם מהצדיקים והחכמים שהם בבחינת "ראש" ו"מוח" – קשורים כל בני ישראל בשורשם במוח שלמעלה, "חכמה עילאה". **וּבָזֶה יוּבָן מַאֲמַר רַז"ל[17] עַל פָּסוּק: "וּלְדָבְקָה בּוֹ"[18] - שֶׁכָּל הַדָּבֵק בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נִדְבַּק בַּשְּׁכִינָה מַמָּשׁ,** – לכאורה: כיצד משווים את הדבקות בתלמידי חכמים לדבקות בשכינה? אלא, לפי מה שהוסבר לעיל, הדברים מובנים: **כִּי עַל יְדֵי דְּבִיקָה בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, קְשׁוּרוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ וּמְיֻחָדוֹת בְּמָהוּתָן הָרִאשׁוֹן וְשָׁרְשָׁם שֶׁבְּחָכְמָה עִלָּאָה, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, וְהוּא הַמַּדָּע כּוּ'.** – כפי שכבר למדנו, שמאחר שהם מאוחדים עם "חכמה עילאה" על־ידי דביקותם בתלמידי חכמים, הרי הם ממילא מאוחדים ודבוקים עם השכינה, עם הקב"ה עצמו. **[וְהַפּוּשְׁעִים וּמוֹרְדִים בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים - יְנִיקַת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁלָּהֶם מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם שֶׁל נֶפֶשׁ רוּחַ וְנִשְׁמַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים].** – השפעה בבחינת "אחוריים" היא כמי שנותן דבר לשונאו שלא מרצונו הפנימי, כי אם ברצון חיצוני בלבד, בגלל טעם מסויים שיש לו בזה, וזה מתבטא גם בצורת הנתינה: הוא נותן לו מאחורי גבו, ובשעת מעשה מפנה את פניו ממנו. כך גם במובן הרוחני, כשמשפיעים על מישהו שלא מתוך רצון טוב, פירוש הדבר, שההשפעה באה מבחינת "אחוריים". אף בענייננו: מן ההכרח לומר, שהשפעה אלוקית מסויימת מקבלים גם הפושעים והמורדים מתלמידי חכמים, שכן, כל נשמה, בלי הבדל, מן ההכרח שתהיה קשורה בשורשה ומקורה, כמוסבר לעיל, אלא שהשפעה זו הם מקבלים רק מבחינת "אחוריים". על־כל־פנים, מובן, שכל יהודי יש בו נשמה של קדושה הבאה מ"חכמה עילאה", ועל כך אומר רבנו הזקן: **וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[19] וּבְזֹהַר חָדָשׁ[20], שֶׁהָעִקָּר תָּלוּי שֶׁיְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ דַּוְקָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ כּוּ',** – עמי הארץ שאינם מקדשים עצמם בשעת תשמיש, "ממשיכים" בילדיהם נשמות נחותות. לכאורה, הרי הסברנו, שכל יהודי, בלי הבדל, יש בו נשמה של קדושה, בלי תלות אם הוריו קידשו עצמם בשעת תשמיש או לא? מסביר רבנו הזקן שב"זוהר" לא

ליקוטי אמרים

ית' כדכתיב כולם בחכמה עשית נתהוו ממנו נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ופחותי הערך ועם כל זה עודינה קשורות ומיוחדות ביחוד נפלא ועצום במהותן ועצמותן הראשון שהיא המשכת חכמה עילאה כי יניקת וחיו' נפש רוח ונשמה של עמי הארץ הוא מנפש רוח ונשמה של הצדיקים והחכמים ראשי בני ישראל שבדורם: ובזה יובן מאמר רז"ל על פסוק ולדבקה בו שכל הדבק בת"ח מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה ממש כי ע"י דביקה בתלמידי חכמים קשורות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ומיוחדות במהותן הראשון ושרשם שבחכמה עילאה שהוא ית' וחכמתו א' והוא המדע כו' [והפושעים ומורדים בתלמידי חכמים יניקת נפש רוח ונשמה שלהם מבחי' אחוריים של נפש רוח ונשמת ת"ח] ומ"ש בזהר ובזהר חדש שהעיקר תלוי שיקדש עצמו בשעת תשמיש דווקא משא"כ בני עמי הארץ כו' היינו משום שאין

---

16. במדבר יא, יז. **17.** כתובות קיא, ב. **18.** דברים ל, כ. **19.** ראה חלק ב. קד, ב. **20.** בראשית דף יא.

מדובר על **עצם** הנשמה, כי אם ביחס ללבושיה הרוחניים של הנשמה: **הֲיֵינוּ מְשׁוּם שֶׁאֵין לְךָ נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁאֵין לָהּ לְבוּשׁ מִנֶּפֶשׁ דְּעַצְמוּת אָבִיו וְאִמּוֹ,** – לכך מתייחס ה"זוהר" וה"זוהר חדש", בקראם את **לבוש** הנשמה בשם – **נשמה**, מפני שהלבוש נוגע ביותר לנשמה, שכן: **וְכָל הַמִּצְוֹת שֶׁעוֹשֶׂה - הַכֹּל עַל יְדֵי אוֹתוֹ הַלְּבוּשׁ כּוֹ', וַאֲפִלּוּ הַשֶּׁפַע שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם - הַכֹּל עַל יְדֵי לְבוּשׁ זֶה,** – כי, כדי שהנשמה תוכל לפעול בגוף בו התלבשה, ולקיים מצוות מעשיות בענינים גשמיים, מן ההכרח שזה יהיה על־ידי לבוש, **וְאִם יְקַדֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ - יַמְשִׁיךְ לְבוּשׁ קָדוֹשׁ לְנִשְׁמַת בְּנוֹ,** – ממילא תהיה אצל הבן עבודת השם קלה בהרבה, **וַאֲפִלּוּ הִיא נְשָׁמָה גְּדוֹלָה, צְרִיכָה לְקִדּוּשׁ אָבִיו כּוֹ'.** – בשעת תשמיש, **אֲבָל הַנִּשְׁמָה עַצְמָהּ, הִנֵּה לִפְעָמִים נִשְׁמַת אָדָם גָּבוֹהַּ לְאֵין קֵץ, בָּא לִהְיוֹת בְּנוֹ שֶׁל אָדָם נִבְזֶה וְשָׁפָל כּוֹ', כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל כָּל זֶה בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת וַיֵּרָא וּבְטַעֲמֵי מִצְוֹת פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית[21]:**

ליקוטי אמרים

לך נפש רוח ונשמה שאין לה לבוש מנפש דעצמות אביו ואמו וכל המצות שעושה הכל ע"י אותו הלבוש כו' ואפי' השפע שנותנים לו מן השמים הכל ע"י לבוש זה ואם יקדש את עצמו ימשיך לבוש קדוש לנשמת בנו ואפילו היא נשמה גדולה צריכה לקידוש אביו כו' אבל הנשמה עצמה הנה לפעמים נשמת אדם גבוה לאין קץ בא להיות בנו של אדם נבזה ושפל כו' כמ"ש האר"י ז"ל כל זה בליקוטי תורה פ' וירא ובטעמי מצות פ' בראשית:

יום שני כ"ה כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ז, פרק ג והנה... עד עמ' 14, ופחדו.

פֶּרֶק ג. בפרק השני הסביר רבנו הזקן, שלכל אחד מישראל, יש נפש אלקית, שהיא חלק אלו־ה ממעל ממש, והיא כלולה משלש בחינות: נפש, רוח ונשמה.

בפרק השלישי, אותו אנו עומדים ללמוד, תבוא הסברה מפורטת יותר על כוחותיה הפנימיים של הנפש האלקית:

ליקוטי אמרים

פרק ג והנה כל בחי' ומדרגה משלש אלו נפש רוח ונשמה כלולה מעשר בחי' כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן הנחלקות לשתים שהן שלש אמות ושבע כפולות פי' חכמה בינה ודעת ושבעת ימי הבנין חסד גבורה תפארת כו' וכך בנפש האדם שנחלקת לשתים שכל ומדות. השכל כולל חכמה בינה ודעת. והמדות הן אהבת ה' ופחדו ויראתו ולפארו כו' וחב"ד נקראו אמות ומקור למדות כי המדות הן תולדות חב"ד: וביאור הענין כי

וְהִנֵּה, כָּל בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה מִשָּׁלֹשׁ אֵלּוּ: נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה - כְּלוּלָה מֵעֶשֶׂר בְּחִינוֹת, – כל אחת מהשלש, גם הנפש, גם הרוח וגם הנשמה – מורכבת מעשרה כוחות שונים, שהם **כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁנִּשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהֶן,** – עשרת הכוחות מקבילים לעשר הספירות שלמעלה המהוות מקור להן, ומהן הם נובעים, **הַנֶּחֱלָקוֹת לִשְׁתַּיִם,** – עשר ספירות אלה מתחלקות לשתי קבוצות – **שֶׁהֵן: שָׁלֹשׁ אִמּוֹת וְשֶׁבַע כְּפוּלוֹת;** – שלש הספירות העליונות יותר, נקראות בשם "אמות" – מלשון "אם", מפני שהן מהוות עיקרן ומקורן של שאר שבע הספירות, כדוגמת האם שהיא מקור לילדיה. ושבע ספירות, שהן שבע המדות, נקראות "כפולות", מפני שהן באות לידי ביטוי בשני אופנים. **פֵּרוּשׁ,** – אלו מהן נקראות "אמות" ואלו "כפולות"? **חָכְמָה בִּינָה וָדַעַת,** – נקראות "אמות", **וְשִׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן: חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת כּוֹ'.** – שבע המדות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות, שהן ה"כפולות" נקראות גם "שבעה ימי הבנין". שכן, על ידן ברא הקב"ה את העולם בששת ימי בראשית, כל יום באמצעות מדה אחרת: ביום ראשון פעלה מדת החסד, ביום שני – גבורה, וכך הלאה. וכשם שהספירות העליונות נחלקות לשני חלקים כלליים **וְכָךְ בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם,** – גם בעשרת כוחות הנפש קיימת החלוקה, **שֶׁנֶּחֱלֶקֶת לִשְׁתַּיִם: שֵׂכֶל וּמִדּוֹת.** **הַשֵּׂכֶל** – במובנו הכללי, **כּוֹלֵל: חָכְמָה בִּינָה וָדַעַת, וְהַמִּדּוֹת הֵן:** **אַהֲבַת ה'** – הביטוי הפנימי של מדת החסד, **וּפַחְדּוֹ וְיִרְאָתוֹ** – הביטוי הפנימי של מדת הגבורה, **וּלְפָאֲרוֹ כּוֹ'.** – ביטויה של מדת התפארת. **וְחָכְמָה בִּינָה־דַּעַת נִקְרְאוּ אִמּוֹת וּמָקוֹר לַמִּדּוֹת, כִּי הַמִּדּוֹת הֵן תּוֹלְדוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת:** – להבהרת המושגים "חכמה", "בינה", "דעת", שבנפש, בהם דנים הרבה בפרקים הבאים – ולהלן נציין אותם בשם "חב"ד" – נביא כאן הסבר קצר: "כוח החכמה" מייצג את הרעיון הראשוני, בסיסי, של הבנת השכל, את ה"נקודה" של השכל כולו. אמנם, נקודת־שכל זו כוללת בתוכה כל הפריטים וכל המבנה של ההבנה, אלא שהללו מרוכזים עדיין ב"נקודה", בצורה מוסתרת (כמו נקודה שאין בה עדיין גבולות ברורים של רוחב, אורך וכו'). זה נקרא גם "ברק המבריק", הברקתו של

---

21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בזה מוסיף הדגשה עד כמה הנשמה כו' ממעל וגם חילוקי המדרי' הם מצד ההשתל' (שג"ז למע' מעוה"ז) והמטה אין פועל בזה (שגם האו"א בכלל המטה). עי' שמ"ש בזהר כו'".

השכל, הארתה של ההבנה. משל למי שמתייגע לתרץ קושיא מסויימת, ולפתע מבריק רעיון במוחו, שבהתאם לסוגיא ולסברא מסויימות, אפשר לתרץ את הקושיא – הנה ברעיון ראשוני זה של הארת השכל, חסרה עדיין התפיסה הבהירה כיצד ואיך מתורצת הקושיא, יש כאן רק נקודת יסוד כללית לפירוק הקושיא. לאחר מכן בא "כוח הבינה" ומפריד ומבהיר את הפריטים השונים הגלומים בנקודת החכמה. וכך מצטייר בעיניו בנינו השלם של השכל לכל רוחבו ואורכו וכו'. זהו ענינו של כוח הבינה – "מבין דבר מתוך דבר"[1], שמ"תוך דבר", ממה שהיה ב"תוך", בפנימיות ההמצאה של "כוח החכמה", הוא "מבין דבר" – הוא מבין את כל היקפו של השכל. אחרי שאדם מבין כבר היטב את השכל לכל פרטיו, עליו להתעמק בהבנת השכל, להתקשר ולהתאחד עמו בצורה כזו שהוא **מרגיש** וחש בו, ולא רק שמבין אותו. כך נהיה האדם מושפע מהשכל. ואז, אם השכל עוסק ב"טוב" שבדבר מסויים – יעורר באדם המשכיל, משיכת הלב ואהבה לאותו דבר. ואם השכל עוסק בצד הלא־טוב שבדבר – יעורר באדם את הנטיה לפחד ולברוח מאותו דבר. כוח זה של "התעמקות", "התקשרות" ו"הרגשה" – נקרא בשם "דעת", מלשון "והאדם ידע"[2]. **וּבֵאוּר הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכִּיל,** – הרי למדנו, ש"שכל" הוא שם כללי על שלשת כוחות חב"ד. על איזה כוח מהם הוא מדבר כאן? – הוא מסביר מיד, **שֶׁהוּא הַמַּשְׂכִּיל כָּל דָּבָר** – מדובר כאן על כוח ההבנה הראשון. הנקודה, ה"ברק המבריק", שעדיין אין בו פרטים וקוים בהירים של השכל, והוא **נִקְרָא בְּשֵׁם "חָכְמָה", "כֹּחַ מָה".** – כלומר, כוח כזה שעדיין שואלים עליו "מה"?, מה הוא? שכן, אין כוח זה פועל עדיין במלוא היקפו ובהירותו, **וּכְשֶׁמּוֹצִיא כֹּחוֹ אֶל הַפֹּעַל, שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּשִׂכְלוֹ לְהָבִין דָּבָר לַאֲשׁוּרוֹ** – לכל פרטיו, היוצרים בנין שלם של אותו שכל, לאורכו ולרוחבו. "אורך" היינו: הורדת השכל ממעמדו הגבוה והבלתי מושג, למעמד נמוך יותר, כדי שיהיה מובן יותר. כמו ה"משלים" שממשילים על דבר שכל, על־ידם ממשיכים ו"מאריכים" את השכל לדרגה נמוכה יותר, כדי שיהיה קל יותר לתלמיד להבין אותו. באם המשל המובא, עדיין עמוק מדי להבנתו של התלמיד, מן ההכרח להביא משל נוסף על המשל הראשון, ובכך מתהווה ירידה נוספת של השכל (כמו שנאמר בשלמה המלך: "וידבר שלשת אלפים משל"[3], שלמה המלך נתן שלשת אלפים משלים על מושכל אחד. כדי שהחכמה כפי שהבין אותה שלמה המלך תוכל להיקלט בהבנתו של האדם הפשוט, נדרש ממנו לומר שלשת אלפים משלים, משל ראשון על השכל עצמו, ולאחר מכן משל על המשל הראשון, וכך הלאה, משל אחרי משל, עד שלשת אלפים משלים). זהו מובנו של "אורך" בשכל – הירידה הארוכה של השכל לדרגות הנמוכות ביותר. "רוחב" בשכל הוא: התפשטותו של השכל לרוחב – המספר הרב של הפרטים מהם מורכב השכל; כמו כן ענפיו המרובים של השכל, ולמשל שמשכל מסויים בעניני טריפות נבנית סברא שנוגעת לדיני ממונות. זהו פירוש המושג "לאשורו" – בנינו השלם של השכל לאורכו ולרוחבו. **וּלְעָמְקוֹ,** – כל שכל יש בו עומק ועומק בתוך עומק. וכשאדם מבין "שכל" כראוי לאורכו, לרוחבו ולעמקו, והוא מבין אותו, **מִתּוֹךְ אֵיזֶה דְּבַר חָכְמָה הַמֻּשְׂכָּל בְּשִׂכְלוֹ** – ממה שלפני זה היה בבחינת העלאת רעיון בלבד של "כוח החכמה" – צורה זו של הפרדת הפרטים, של נקודת השכל, ביסודיות, **נִקְרָא "בִּינָה".** – "בינה" מייצגת, איפוא, את הכוח המפרק את הפרטים של נקודת השכל "לאשורו ולעמקו", **וְהֵן הֵם "אָב" וְ"אֵם"** – ה"חכמה" היא ה"אב" וה"בינה" היא ה"אם", **הַמּוֹלִידוֹת אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ וּפַחֲדוֹ**[4]. – אהבת ה' ויראתו הן מקבוצת ה"מדות" שבנפש, הנולדות מן השכל. כיצד הן נולדות מהשכל?

ליקוטי אמרים

הנה השכל שבנפש המשכל' שהוא המשכיל כל דבר נקרא בשם חכמה כ"ח מ"ה וכשמוציא כחו אל הפועל שמתבונן בשכלו להבין דבר לאשורו ולעמקו מתוך איזה דבר חכמה המושכל בשכלו נקרא בינה והן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו ופחדו

יום שלישי כ"ו כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 14, כי השכל... עד עמ' 14, וענפי'.

כִּי הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכִּיל, כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן וּמַעֲמִיק מְאֹד בְּגֹדֶל ת', אֵיךְ הוּא "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" – ממלא כל העולמות באור אלקי ובחיות – כמו הנשמה הממלאת ומחיה כל חלקי ואברי הגוף. אור וחיות אלקי זה מתלבש ומתאחד

ליקוטי אמרים

כי השכל שבנפש המשכלת כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה' איך הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וכולא קמיה

---

1. חגיגה יד, א. סנהדרין צג, ב. 2. בראשית ד, א. 3. מלכים א ה, יב. 4. "יראה" רומזת על מורא, המורגש (בעיקר) במוח, יראה "מובנת" ואילו "פחד" הוא כשזה כבר מורגש בלב. לכן בתחילת הפרק, כשהוא מפרש את ה"מדות" באופן כללי, הוא מזכיר בתחילה "פחד" ולאחר מכן "יראה". שכן, פחד שבלב הוא יותר בחינת "מידה" מאשר יראה במוח - מאחר שמקומן של המדות הוא הרי בלב. ואילו כאן, בדברו אודות המדות כפי שהן נולדות ומתגלות מהשכל - הוא מזכיר בתחילה "יראה" ולאחר מכן - "פחד", כי בסדר ההולדה מהשכל, נוצרת בתחילה היראה במוח, ולאחר מכן היא הופכת לרגש של פחד בלב.

בכל בריה והוא מותאם לתכונתו המיוחדת של כל נברא, **וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"** – אור וחיות אלקי שלמעלה מהיכולת להתלבש בתוך העולמות; מדובר כאן באור אלקי הפועל בצורה "עקיפה", בדרך מקיף. או כשמתבונן בענין של **וְ"כֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב"** – איך שכל הבריאה נחשבת לכלום לגבי הקב"ה.

ההתבוננות בגדולתו של הקב"ה, איך שכל הנבראים בטלים לגביו באופן מוחלט, היא על־ידי התעמקות מחשבתו, באחד מהענינים האמורים, בגדולתו של הקב"ה, ואז: **גוֹלְדָה וְנִתְעוֹרְרָה מִדַּת יִרְאַת הָרוֹמְמוּת בְּמֹחוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לִירָא וּלְהִתְבּוֹשֵׁשׁ** – "יראת בושת", יראה הבאה וחדורה בבושה, כמי שמפחד מחכם וצדיק גדול – הרי זו יראה המתבטאת גם בבושה וביראת הכבוד שיש לו כלפי גדולתו של אותו חכם וצדיק. כך גם

ליקוטי אמרים

כלא חשיב נולדה ונתעוררה מדת יראת הרוממות במוחו ומחשבתו לירא ולהתבושש מגדולתו ית' שאין לה סוף ותכלית ופחד ה' בלבו ושוב יתלהב לבו באהבה עזה כרשפי אש בחשיקה וחפיצה ותשוקה ונפש שוקקה לגדולת אין סוף ב"ה והיא כלות הנפש כדכתיב נכספה וגם כלתה נפשי וגו' וכתיב צמאה נפשי לאלהים וגו' וכתיב צמאה לך נפשי וגו' והצמאון הוא מיסוד האש שבנפש האלהית וכמ"ש הטבעיים וכ"ה בע"ח שיסוד האש הוא בלב ומקור המים והליחות מהמוח וכמ"ש בע"ח שער נ' שהיא בחי' חכמה שנקרא מים שבנפש האלהית ושאר המדות כולן הן ענפי היראה והאהבה ותולדותיהן כמ"ש במקום אחר. והדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו בחוזק בגדולת אין סוף ב"ה ואינו מסיח דעתו כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולת א"ס ב"ה הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה לא יוליד בנפשו

כאן, מביאה ההתבוננות בענינים האמורים לירא ולהתבושש, **מִגְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁאֵין לָהּ סוֹף וְתַכְלִית, וּפַחַד ה' בְּלִבּוֹ.** – עד כאן דובר על ההתבוננות בגדולתו של הקב"ה, המביאה ומעוררת יראה ופחד – ביטוייה של מדת הגבורה. **וְשׁוּב** – ההתבוננות בגדולת ה' מביאה גם להתעוררות מדת החסד, כשההתבוננות היא ב"טוב" שבאלקות, **יִתְלַהֵב לִבּוֹ בְּאַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ, בַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה וּתְשׁוּקָה וְנֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה, לְגֻדְלַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.** – כלומר, שבמקרה המדובר מעוררת ההתבוננות אהבה חזקה להקב"ה, **וְהִיא כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ,** – אהבה זו עשויה להתלקח בצורה כזו, שהנפש תכלה מרוב אהבה, ובאמת היתה הנפש כלה לגמרי אילו האדם לא היה משתלט על עצמו ומרסן אהבתו הגדולה באמצעות עבודה עצמית, להפסיק תהליך זה של כלות הנפש, ולהישאר כנשמה בגוף, כדי לבצע כוונתו של הקב"ה, כְּדִכְתִיב[5]: "נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי וגו'", וּכְתִיב[6]: "צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים וגו'", וּכְתִיב[7]: "צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי וגו'". **וְהַצְּמָאוֹן הוּא מִיסוֹד הָאֵשׁ שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית, וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַטִּבְעִיִּים, וְכֵן הוּא בְּ'עֵץ חַיִּים', שֶׁיְּסוֹד הָאֵשׁ הוּא כַּלֵּב, וּמְקוֹר הַמַּיִם וְהַלֵּיחוֹת מֵהַמֹּחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר נ, שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁנִּקְרָא מַיִם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית.** – הלב שהוא מקום הרגשות, הוא חם "יסוד האש", ואילו המוח, מקומו של השכל המתון והמחושב – הוא קר. כמו שרואים במוחש, ההבדל שבין מי שהוא בעל לב לבין מי שהוא בעל מוח. כך גם לגבי המוחין והמדות של הנפש האלקית: החום וההתלהבות של האהבה באים לידי ביטוי בלב ומבחינתו של הלב, יכול האדם להגיע עד לידי כלות הנפש. ואילו המוח הוא קר ומיושב. ואותה הבנה מתונה ומחושבת שכוונתו של הקב"ה היא שתהיה דוקא נשמה בגוף, כדי לקיים תורה ומצוות – מצננת את האש שבלב, ואינה מרשה לאדם להגיע לכלות הנפש. עד כאן דובר כיצד שתי המדות יראה ואהבה נולדות מ"חכמה" ו"בינה". **וּשְׁאָר הַמִּדּוֹת כֻּלָּן הֵן עַנְפֵי הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר.** – ממילא מובן גם איך נולדות שאר חמש המדות מ"חכמה" ו"בינה". האמור לעיל מסביר לנו מדוע "חכמה" ו"בינה" נקראות "אב" ו"אם" של המדות: מהתבוננות של "חכמה" ו"בינה" נולדות המדות. חכמה נקראת "אב": כשם שבטיפת מוח האב ישנם כבר כל פרטי האברים של הילוד, אלא ששם הם בצורה עדינה ומוסתרת – כך גם בנקודת ה"חכמה", ישנה כבר, בצורה מוסתרת, כל פרטי השכל בו הוא מתבונן. וכשם שה"אם" מביאה את פרטי אבריו של הילוד לידי גילוי והתגשמות – כך כוח ה"בינה" מפריד ומגלה כל פרטיו של השכל, ולכן נקראת בינה – "אם". אך עדיין לא הוסבר לנו מה תפקידו של כוח הדעת בהולדת המדות. שכן, כאמור, גם דעת היא "אם" ומקור למדות, ועל כך הוא מסביר: **וְהַדַּעַת, הוּא מִלְּשׁוֹן "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה"[2], וְהוּא לְשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְחַבְּרוּת, שֶׁמְּקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ בְּקֶשֶׁר אַמִּיץ וְחָזָק מְאֹד, וְיִתְקַע מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּחֹזֶק בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְאֵינוֹ מֵסִיחַ דַּעְתּוֹ.** – הוא מקשר בצורה חזקה את ה"דעת" שלו, בכל מה שהבין, ומרכז את מחשבתו באותו ענין ואינו מסיח דעתו ממנו. **כִּי אַף מִי שֶׁהוּא חָכָם וְנָבוֹן בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – גם אם הפעיל את ה"חכמה" ואת ה"בינה" בגדולת הקב"ה, **הִנֵּה אִם לֹא יְקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ וְיִתְקַע מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּחֹזֶק וּבְהִתְמָדָה - לֹא יוֹלִיד בְּנַפְשׁוֹ יִרְאָה וְאַהֲבָה**

5. תהלים פד, ג. 6. שם, מב, ג. 7. שם, סג, ב.

אֲמִתִּית, כִּי־אִם דִּמְיוֹנוֹת שָׁוְא. – רק יהיה נדמה לו שיש לו יראה ואהבה אמיתיות. ברם, לאמיתו של דבר, בלי הפעלתו של כוח הדעת, אין לו מדות אלו, **וְעַל כֵּן הַדַּעַת הוּא קִיּוּם הַמִּדּוֹת וְחִיּוּתָן, וְהוּא כּוֹלֵל חֶסֶד וּגְבוּרָה, פֵּרוּשׁ אַהֲבָה וַעֲנָפֶיהָ וְיִרְאָה וַעֲנָפֶיהָ:** – מכאן, שגם "דעת" היא "אם" ומקור למדות. שכן, באמצעות כוח ה"דעת" נולדות מדות חיות ואמיתיות.

ליקוטי אמרים

יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שוא ועל כן הדעת הוא קיום המדות וחיותן והוא כולל חסד וגבורה פי' אהבה וענפיה ויראה וענפיה:

אחד מזקני חסידי הרבי מוהרש"ב נשמתו־עדן מליובאוויטש, הרשב"ץ – רבי שמואל בצלאל – הסביר פעם את כוח ה"דעת" כך: איכר החזיק בחוותו "מלמד", שלימד את בניו. כפי שהדבר קרה כמעט תמיד, היה האיכר יהודי פשוט, שגם לא היה ביכלתו לקרוא מכתב, ואחד מתפקידיו של ה"מלמד" היה גם לקרוא את המכתבים המגיעים אל האיכר. פעם אחת הגיע מכתב לאיכר בו מודיעים לו שאביו נפטר לעולמו. האיכר הרי לא יכול היה לקרוא את המכתב, ומסר אותו ל"מלמד" שיקריא לו את תוכנו. בשמעו את תוכן המכתב – נפל האיכר והתעלף. נשאלת השאלה: האיכר הרי רק שמע את תוכן המכתב מפיו של ה"מלמד". ואילו המלמד ידע את התוכן על־ידי "ראיה", הוא עצמו ראה וקרא את המכתב – ולמעשה התעלף האיכר, ולא ה"מלמד"? אלא, לגבי האיכר, הרי מדובר בקשר לאבא **שלו**, לכן הוא חש והרגיש בדבר אחרת מאשר ה"מלמד". כך גם במי שמבין היטב דבר שכל, הרי אפשרי הדבר, שהוא וה"שכל" הם שני דברים נפרדים, וה"שכל" אינו משפיע עליו, אין זה ה"אבא" שלו. ואילו, כשמשתמשים בכוח ה"דעת", על ידו הוא מתקשר ונעשה דבר אחד עם ה"שכל" – שלא רק שהוא מבין את ה"שכל", אלא הוא גם מרגיש וחש בו – משפיע אז ה"שכל" עליו, עד שהוא מתעורר באהבה או ביראה, בהתאם לתוכן ה"שכל", זה נעשה ה"אבא" **שלו**.

יום רביעי כ"ז כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ח, פרק ד ועוד... עד עמ' ח, לא תעשה.

פֶּרֶק ד. בפרק השלישי הסביר רבנו הזקן, שכל נפש אלקית יש בה עשרה כוחות, המתחלקים לשני חלקים כלליים: "שכל" ו"מדות".

בפרק הרביעי יוסבר שלנפש האלקית גם שלשה "לבושים", שלשה כלי שרת וביצוע: מחשבה, דיבור ומעשה, בהם מתלבשת הנפש האלקית בשעה שהיא חושבת, מדברת או עוסקת בעניני תורה ומצוות.

ליקוטי אמרים

פרק ד ועוד יש לכל נפש אלהית שלשה לבושים שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה שכשהאדם מקיים במעשה כל מצות מעשיות ובדבור הוא עוסק בפירוש כל תרי"ג מצות והלכותיהן ובמחשבה הוא משיג כל מה שאפשר לו להשיג בפרד"ס התורה הרי כללות תרי"ג אברי נפשו מלובשים בתרי"ג מצות התורה ובפרטות בחי' חב"ד

וְעוֹד יֵשׁ לְכָל נֶפֶשׁ אֱלֹהִית שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים, – שלשה כלי שרת וביצוע המשמשים את הנפש כמו "לבוש", בגד, שאפשר ללבשו ואפשר לפשוט אותו: כשהנפש פועלת באמצעות שלשה כוחות אלה – היא מלובשת בהם, וכשאין היא משתמשת בהם – היא מופשטת מהם. וכשם שהבגדים בהם לבוש האדם, מבליטים את יופיו וחשיבותו של האדם – כן גם כשהנפש משתמשת בכוחות־"לבושים" האמורים – באים על־ידי־כך לידי ביטוי השכל או רגשות הנפש, **שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה; שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם מְקַיֵּם בְּמַעֲשֶׂה כָּל מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת,** – בשעה שהוא מניח תפילין או מקיים מצות ציצית וכדומה, **וּבְדִבּוּר הוּא עוֹסֵק בְּפֵרוּשׁ כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְהֲלָכוֹתֵיהֶן,** – דיבורו שקוע בלימוד התורה, שהיא פירושן של המצוות, ולמשל: מסכת ברכות, בה מדובר אודות מצות ודיני ברכות; מסכת שבת – בה מדובר אודות מצות ודיני שבת, וכו', **וּבְמַחֲשָׁבָה הוּא מַשִּׂיג כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַשִּׂיג בְּפַרְדֵ"ס הַתּוֹרָה** – אז, **הֲרֵי כְּלָלוּת תַּרְיַ"ג אֵבְרֵי נַפְשׁוֹ מְלֻבָּשִׁים בְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה;** – שכן, כשם שישנן שש מאות ושלש עשרה (תרי"ג) מצוות בתורה, הנחלקות לשני סוגים: מאתים ארבעים ושמונה – מצוות־עשה, ושלש מאות ששים וחמש מצוות־לא־תעשה, וכנגדן ישנם, בגוף האדם, מאתים ארבעים ושמונה אברים, ושלש מאות ששים וחמשה גידים, שהם ביחד תרי"ג (613) – כך גם הנפש האלקית, יש בה שש מאות ושלשה עשר "אברים" רוחניים־נשמתיים, כל אבר כנגד מצוה מסויימת. וכשהנפש מקיפה, באמצעות שלשת לבושיה (מחשבה, דיבור ומעשה) **כל** תרי"ג המצוות, הרי מלובשים אז כל תרי"ג אברי הנפש **בכל** תרי"ג המצוות – כל אבר של הנשמה במצוה שיש לו אליה שייכות פנימית (משום כך מדייק ומדגיש רבנו הזקן את המלה "כל": "**כל** מצוות מעשיות", "בפירוש **כל** תרי"ג מצוות התורה", "**כל** מה שאפשר לו להשיג" – שכן, אם שלשה הלבושים אינם מקיפים את **כל** תרי"ג המצוות, במצוה אחת אין הם עוסקים, נשאר אז חלק מסויים בנשמה בלי המצוה, בלי הלבוש, שלו). כל האמור הוא באופן כללי, שעל־ידי קיום כל המצוות, במעשה, דיבור ומחשבה, לבושה הנפש **כולה בכל** תרי"ג מצוות התורה – כאן יבוא הסבר מפורט על כל לבוש בנפרד ועל החלק בנפש המתלבש בו: **וּבִפְרָטוּת,** – איזה חלק מיוחד בנפש מתלבש במחשבה, איזה בדיבור וכו': **בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת**

שֶׁבְּנַפְשׁוֹ – המהוות יחד באופן כללי את כוח השכל וההבנה, **מְלֻבָּשׁוֹת בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מַשִּׂיג בְּפַרְדֵּ"ס** – פשט, רמז, דרוש, סוד, **כְּפִי יְכֹלֶת הַשָּׂגָתוֹ** – כל אחד לפי כוח השגתו, אחד משיג יותר ואחד פחות, **וְשֹׁרֶשׁ נַפְשׁוֹ לְמַעְלָה;** – מה להבין, כי יש לפעמים אשר אחד יש לו, מצד שורש נשמתו, שייכות לחלק ה"פשט" שבתורה, ולכן מסוגל להבין ענינים בתורה שיש להם שייכות ל"פשט", ויש אשר מצד שורש נשמתו הוא מסוגל יותר להבין את חלק ה"רמז", ה"דרוש" או ה"סוד" שבתורה. הרי כשאדם מבין בתורה עד כמה ששכלו יכול להשיג, מלובשות אז החב"ד שבנפשו ב"מחשבה" והשגה של תורה. **וְהַמִּדּוֹת, שֶׁהֵן יִרְאָה וְאַהֲבָה וְעֲנָפֵיהֶן וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן - מְלֻבָּשׁוֹת בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה וּבְדִבּוּר, שֶׁהוּא תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁכְּנֶגֶד כֻּלָּן[1].** – מה שנאמר קודם, שבהבנת התורה מתלבש חלק השכל שבנפש, במחשבה – אינו דורש ביאור. שכן, הדבר מובן מאליו, שהשכל משיג את התורה באמצעות לבוש המחשבה דוקא. ברם, מה שנאמר כאן, שהמדות מתלבשות בקיום המצוות, על־ידי מעשה או דיבור של תורה – דורש ביאור: איזה קשר יש בין מדות אהבה ויראה, שהן רגש, ל"מעשה" ול"דיבור"? מקומן של המדות הוא הרי בלב – כיצד, איפוא, מתלבשות המדות ב"מעשה" המתבצע ביד למשל (כמו הנחת תפילין ביד), או ב"דיבור", בפה (בשעת לימוד התורה בכוח הדיבור)? על כך הוא מסביר **ששלימות** קיום המצוות, כלומר, שהמצוות תיעשנה בשלימות מתוך רגש פנימי של חיות־נשמתית – זה בא דוקא מיראה ואהבה: **כִּי הָאַהֲבָה הִיא שֹׁרֶשׁ כָּל רְמָ"ח** – (248), **מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּמִמֶּנָּה הֵן נִמְשָׁכוֹת, וּבְלְעָדָהּ אֵין לָהֶן קִיּוּם אֲמִתִּי,** – באם חסרה האהבה, חסר אז גם בקיומן האמיתי של המצוות, **כִּי הַמְּקַיְּמָן בֶּאֱמֶת הוּא הָאוֹהֵב אֶת שֵׁם ה' וְחָפֵץ לְדָבְקָה בּוֹ בֶּאֱמֶת, וְאִי אֶפְשָׁר לְדָבְקָה בּוֹ בֶּאֱמֶת, כִּי־אִם בְּקִיּוּם רְמָ"ח פְּקוּדִין,** – 248 מצוות־העשה, **שֶׁהֵם רְמָ"ח אֵבְרִין דְּמַלְכָּא** – אברי המלך, **כְּבְיָכוֹל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר;** – כמו, למשל, באבריו של אדם, משמש כל אבר כלי מיוחד לכוח מסויים של הנפש המתלבש באותו אבר: העינים הן כלי לכוח הראיה, האזנים – לכוח השמיעה, וכו' – כך גם כל מצוה משמשת כלי לפרט מסויים ברצונו של הקב"ה, הרצון העליון, המתלבש באותה מצוה. כי כל מצוה מייצגת את רצונו של הקב"ה לעשותה ואיך לעשותה – ממילא מובן שעל־ידי קיום המצוות, שהן ה"אברים" והכלים לרצון הקב"ה, מתאחדים עם הקב"ה, בעל הרצון. הרי, שמדת האהבה להקב"ה, מתלבשת בקיום המצוות והיא "פנימיותן" של המצוות, היא השורש וכוח החיות לקיומן של רמ"ח מצוות־העשה בשלימותן המלאה. שכן, כשהוא מקיים את המצוות כתוצאה מאהבתו להקב"ה ומרצונו להידבק אליו, נעשה אז קיום המצוות בחיות ובעונג – בשלימות; כמי שעושה דבר לידידו מתוך אהבתו אליו, הרי זה נעשה בחיות ובעונג. **וְהַיִּרְאָה הִיא שֹׁרֶשׁ לְשֵׁם"ה 'לֹא תַעֲשֶׂה', כִּי יָרֵא לִמְרֹד בְּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** – שציווה שלא לעשות אותה עבירה – מדובר כאן בסוג יראה שהוא פחד מחומרת הצו שלא לעבור אותה עבירה. **אוֹ יִרְאָה פְּנִימִית מִזּוֹ, שֶׁמִּתְבּוֹשֵׁשׁ מִגְּדֻלָּתוֹ, לִמְרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדוֹ וְלַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָיו, כָּל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא, הֵם הַקְּלִפּוֹת וְסִטְרָא אָחֳרָא, אֲשֶׁר יְנִיקָתָם מֵהָאָדָם הַתַּחְתּוֹן, וַאֲחִיזָתָם בּוֹ הוּא בְּשֵׁם"ה מִצְוֹת 'לֹא תַעֲשֶׂה'.** – כשאדם עובר על "לא־תעשה" ועובר חלילה עבירה, מקבלות מכך ה"קליפות" ו"סטרא אחרא" – הצד האחר, המנוגד, של הקדושה – יניקה וחיות. ומפני שהקליפות וסטרא־אחרא מכסות על אלקות ועל קדושה, והקב"ה שונא אותן – נזהר היהודי ומתבייש מלעבור עבירה, כדי שלא לחזק אותן ושלא לתת להן חיות. הרי, ש"יראה" מתלבשת בקיום מצוות "לא־תעשה": הפחד מהקב"ה מהווה הכוח הפנימי שמונע את היהודי מלהיכשל בעבירות. מכל האמור מובנת שייכותן של יראה ואהבה לקיום המצוות; ואיך המדות מהוות שורש וחיות המתלבשות בקיום המצוות במעשה או בדיבור.

ליקוטי אמרים

1 שבנפשו מלובשות בהשגת התורה שהוא משיג בפרד"ס
2 כפי יכולת השגתו ושרש נפשו למעלה. והמדות שהן
3 יראה ואהבה וענפיהן ותולדותיהן מלובשות בקיום
4 המצות במעשה ובדבור שהוא ת"ת שכנגד כולן כי
5 האהבה היא שרש כל רמ"ח מ"ע וממנה הן נמשכות
6 ובלעדה אין להן קיום אמיתי כי המקיימן באמת הוא
7 האוהב את שם ה' וחפץ לדבקה בו באמת ואי אפשר
8 לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין שהם
9 רמ"ח אברין דמלכא כביכול כמ"ש במקום אחר והיראה
10 היא שרש לשם"ה לא תעשה כי ירא למרוד במלך
11 מלכי המלכים הקב"ה. או יראה פנימית מזו שמתבושש
12 מגדולתו למרות עיני כבודו ולעשות הרע בעיניו כל
13 תועבת ה' אשר שנא הם הקליפות וסטרא אחרא אשר
14 יניקתם מהאדם התחתון ואחיזתם בו הוא בשם"ה מצות
15 לא תעשה.

1. פאה פרק א, משנה א.

אלה (מחשבה, דיבור ומעשה) שונה הדבר והם גבוהים במדריגתם מן הנפש עצמה; וכשהנפש מתלבשת בלבושים אלה – היא חושבת ומדברת בתורה ומקיימת מצוות – מתעלית הנפש למדריגה נעלה יותר. שכן, תורה ומצוות הן דבר אחד עם הקב"ה, ולכן על־ידי לבושים אלה של תורה ומצוות – מתאחד יהודי בקב"ה. וכך מסביר ה"תניא" את הדברים:

יום חמישי כ"ח כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ח, והנה שלשה... עד עמ' 16, ומתלבשת בהן.

וְהִנֵּה, שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים אֵלּוּ מֵהַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, אַף שֶׁנִּקְרָאִים לְבוּשִׁים לְנֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה, – והלבוש הוא, כרגיל, למטה במדריגה מהאדם הלובש את הלבוש, **עִם כָּל זֶה, גָּבְהָה וְגֻדְלָה מַעֲלָתָם** – של לבושי התורה והמצוות, **לְאֵין קֵץ וְסוֹף עַל מַעֲלַת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה עַצְמָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[2] דְּאוֹרַיְיתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד,** – כמו שכתוב ב"זוהר" שהתורה והקב"ה הם דבר אחד, **פֵּרוּשׁ: דְּאוֹרַיְיתָא, הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ - כֻּלָּא חַד,** – כלומר, כיצד התורה היא דבר אחד עם הקב"ה? – מפני שתורה, שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה (ההבנה שבתורה מייצגת את חכמתו ושכלו של הקב"ה, ופסק ההלכה, איך יהיה הדין, כשר או פסול, טמא או טהור, מייצג את רצונו של הקב"ה, והקב"ה בכבודו ובעצמו – הם דבר אחד. **כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַמֻּדָּע וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[3] בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם.** – כל האספקטים השונים של ההבנה האנושית, הם לגבי הקב"ה אותו "הוא" אחד ויחיד – זה הכל הקב"ה עצמו. מכאן, שהתורה שהיא הבנתו של הקב"ה היא דבר (עצם) אחד עם הקב"ה עצמו, וכשיהודי מבין ומתאחד עם חכמתו והבנתו של הקב"ה, הוא ממילא מתאחד עם הקב"ה עצמו. הרי מובן, שלבושי המחשבה והדיבור בתורה ובקיום המצוות, כיון שהם מאוחדים עם הקב"ה, הרי הם למעלה במדריגה מהנפש עצמה. ברם, נשאלת השאלה: כיצד אנו אומרים שעל־ידי הבנת התורה "לוקחים" את חכמתו ורצונו של הקב"ה – בשעה שחכמתו של הקב"ה (כמו שהקב"ה עצמו) היא למעלה באין־ערוך מהבנתו המוגבלת של האדם? – וכך מסביר ה"תניא" את הדברים? **וְאַף דְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא "אֵין סוֹף"[4], וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר, וְלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל[5],** – שום מחשבה אינה מסוגלת "לתפוס" (להשיג) את הקב"ה, **וְכֵן בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ,** – שום מחשבה אינה מסוגלת "לתפוס" גם את רצונו וחכמתו של הקב"ה, **כְּדִכְתִיב: "אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ"[6],** – ואין ביכולת שום חקירה להגיע להבנתו של הקב"ה, **וּכְתִיב: "הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא"[7], וּכְתִיב: "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם"[8]** – ממילא אין ביכולת מחשבות ורעיונות אנושיים להשיג את מחשבותיו של הקב"ה – כיצד איפוא, אומרים כאן, שעל־ידי הבנת התורה מבינים את חכמתו ורצונו של הקב"ה, שהם למעלה לגמרי מהשכל האנושי? מסביר ה"תניא" להלן, שאם כי חכמתו ורצונו של הקב"ה הם, אכן, למעלה לגמרי מההבנה האנושית, אבל הקב"ה צמצם את רצונו וחכמתו, "הורידם" והלבישם בענינים גשמיים של תורה ומצוות – וזאת כדי שהשכל האנושי יוכל על־ידי־כך להשיגם ולהתאחד עם הקב"ה. **הִנֵּה עַל זֶה אָמְרוּ[9]:** – חכמינו זכרונם־לברכה, **"בְּמָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עֲנָוְתָנוּתוֹ",** – על־ידי "עניוותו" וירידתו של הקב"ה, יש לנו גישה ויכולים אנו להתקשר בגדולתו של הקב"ה, **וְצִמְצָם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ בְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה וּבְהִלְכוֹתֵיהֶן,** – בכל מצוה ישנו רצונו של הקב"ה שיהודי יקיים אותה, ובכל הלכה של תורה ישנם חכמתו ורצונו של הקב"ה, ההבנה של ההלכה (חכמתו), ופסק הדין (רצונו), **וּבְצֵרוּפֵי אוֹתִיּוֹת תְּנַ"ךְ,** – במלים ובאותיות התנ"ך ישנם רצונו וחכמתו של הקב"ה. ולכן, כשיהודי אומר מילים ואותיות התנ"ך, כשהוא אומר תהלים או פסוקי תנ"ך, גם כשאינו מבין את הרעיון הגלום באותן אותיות – הוא מקיים מצות הדיבור בתורה. שכן, באותיות עצמן ובצירופן למילים, גלומה קדושה – חכמתו ורצונו של הקב"ה, **וּדְרָשׁוֹתֵיהֶן שֶׁבְּאַגָּדוֹת וּמִדְרְשֵׁי חֲכָמֵינוּ זַ"ל,** – שעל המילים ואותיות התנ"ך, בכולן צמצם והלביש הקב"ה את רצונו

ליקוטי אמרים

והנה שלשה לבושים אלו מהתורה ומצותיה אף שנקראים לבושים לנפש רוח ונשמה עם כל זה גבהה וגדלה מעלתם לאין קץ וסוף על מעלת נפש רוח ונשמה עצמן כמ"ש בזהר דאורייתא וקב"ה כולא חד פי' דאורייתא היא חכמתו ורצונו של הקב"ה והקב"ה בכבודו ובעצמו כולא חד כי הוא היודע והוא המדע וכו' כמ"ש לעיל בשם הרמב"ם. ואף דהקב"ה נקרא אין סוף ולגדולתו אין חקר ולית מחשבה תפיסא ביה כלל וכן ברצונו וחכמתו כדכתיב אין חקר לתבונתו וכתי' החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם הנה על זה אמרו במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו וצמצם הקב"ה רצונו וחכמתו בתרי"ג מצות התורה ובהלכותיהן ובצרופי אותיות תנ"ך ודרשותיהן שבאגדות ומדרשי

---

2. חלק א' דף כד, א; חלק ב' דף ס, א. **3.** בפרק שני. **4.** תהלים קמה, ג. **5.** תקוני זהר בהקדמה, יז, א. **6.** ישעי' מ, כח. **7.** איוב יא, ז. **8.** ישעי' נה, ח. **9.** מגילה לא, א.

וחכמתו, **בִּכְדֵי שֶׁכָּל הַנִּשְׁמָה אוֹ רוּחַ וְנֶפֶשׁ שֶׁבְּגוּף הָאָדָם תּוּכַל לְהַשִּׂיגָן בְּדַעְתָּהּ,** – כדי שכל נשמה, לאו דוקא מדריגת הנשמה שהיא הנעלית בין שלשת הבחינות: נפש, רוח ונשמה, אלא גם רוח או נפש שבגוף האדם, תוכלנה להשיג את חכמתו ורצונו של הקב"ה בדעתה ובהבנתה, **וּלְקַיְּמָן כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לְקַיֵּם מֵהֶן בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה,** – ולקיים את התורה והמצוות שהן חכמתו ורצונו של הקב"ה, על־ידי מעשה, דיבור ומחשבה, **וְעַל יְדֵי זֶה תִּתְלַבֵּשׁ בְּכָל עֶשֶׂר בְּחִינוֹתֶיהָ בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים אֵלּוּ.** – על־ידי לימוד התורה וקיום המצוות תתלבש הנשמה, הנפש והרוח, בכל עשר בחינותיהן ושלשת לבושיהן: מחשבה, דיבור ומעשה. מכאן, ששלשה לבושי הנשמה: מחשבה, דיבור ומעשה בתורה ומצוות, הם למעלה בהרבה מהנשמה **עצמה**, והם מביאים להתעלות הנשמה בכך שהיא מתאחדת, על־ידם, בחכמתו ורצונו של הקב"ה, ועל־ידי־זה בהקב"ה עצמו. **וְלָכֵן נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה לְמַיִם**[10]**,** – כי **מַה מַּיִם יוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ** – טבע המים שהם **עצמם** זורמים ממקום גבוה למקום נמוך, לא כמו שהדבר הוא ב"אור", שהאור המאיר הוא הארה בלבד ממקורו, או כמו שהדבר הוא בהשפעת השכל שהרב משפיע לתלמידו, הרי הארה בלבד משכלו של הרב נמסרת לתלמיד ולא עצם השכל כמו שהוא אצל הרב. ואילו במים, אנו רואים, שאותם המים עצמם שהיו במקום גבוה, הם הם יורדים למקום נמוך, וכמשל זה ביחס למים, **כָּךְ הַתּוֹרָה יֵרֶדָה מִמְּקוֹם כְּבוֹדָהּ,** – מאותה מדריגה נעלית שם היתה, **שֶׁהִיא** – התורה עצמה, **רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד,** – התורה והקב"ה הם דבר אחד, **וְלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל.** – אין שום מחשבה יכולה "לתפוס" אותו כלל. וכאשר התורה היא במדריגה נעלה כזו – אין מחשבה שתוכל להשיג אותה. **וּמִשָּׁם נִטְעָה וְיֵרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגוֹת, מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת,** – כפי שהוסבר בפרק שני, יש בעולמות סדר של מדריגות, מעליון לתחתון, הקשורים אחד בשני, כחוליות בשרשרת, עד לעולם הגשמי התחתון ביותר – והתורה עברה ונטעה דרך כל המדריגות האלו שבעולמות, **עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה,** – שהוא עולם גשמי וחומרי, **שֶׁהֵן רֹב מִצְוֹת הַתּוֹרָה כְּכֻלָּם וְהַלְכוֹתֵיהֶן,** – שכן, כמעט כל מצוות התורה, מלובשות בענינים גשמיים, כמו מצות ציצית – בצמר גשמי, מצות תפילין – בקלף גשמי, לולב וארבעה מינים – בצומח גשמי וכו', כך גם רוב ההלכות והדינים במצוות ה"רוחניות", המופשטות, עוסקים בענינים גשמיים, כמו "מצות ואהבת לרעך כמוך, שההלכה היא שצריך להטיבו בנכסים בפרנסתו וכו'" (לשון כ"ק רבינו) – כלומר, עצם מצות "ואהבת לרעך כמוך" היא רוחנית, כי אהבה היא מדה רגשית מופשטת, ואילו הלכותיה של מצוה זו מתבטאות בענינים גשמיים: להטיב עם הזולת פשוט בגשמיות. לעזור לו בפרנסה וכו'. הרי, שגם רובן של המצוות הרוחניות, הלכותיהן קשורות בענינים גשמיים, ובהן מלובשות חכמתו ורצונו של הקב"ה – וכך הן גם כן מלובשות, **וּבְצֵרוּפֵי אוֹתִיּוֹת גַּשְׁמִיּוֹת בִּדְיוֹ עַל הַסֵּפֶר, עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים שֶׁבְּתוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים,** – באותיות־הדיו עצמן ישנה קדושה, חכמתו ורצונו של הקב"ה, וכל זה, **כְּדֵי שֶׁתְּהֵא כָּל מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בָּהֶן,** – כדי שהמחשבה האנושית תוכל להשיגן (ועל־ידי־זה "לתפוס" את חכמתו ורצונו של הקב"ה), **וַאֲפִלּוּ בְּחִינַת דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁלְּמַטָּה מִמַּדְרֵגַת מַחֲשָׁבָה, תְּפִיסָא בָּהֶן וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶן.** – לא רק מחשבה, אלא גם דיבור ומעשה, שהם למטה במדריגה ממחשבה, תהיה להם אחיזה ויוכלו להתלבש בחכמתו ורצונו של הקב"ה שבתורה ומצוות. שכן, על־ידי לימוד תורה וקיום מצוות, יש לשלשת הלבושים: מחשבה, דיבור ומעשה, "תפיסה" והתלבשות בחכמתו וברצונו של הקב"ה שבמצוות.

ליקוטי אמרים

חכמינו ז"ל בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיגן בדעתה ולקיימן כל מה שאפשר לקיים מהן במעשה דבור ומחשבה וע"י זה תתלבש בכל עשר בחינותיה בשלשה לבושים אלו. ולכן נמשלה התורה למים מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבודה שהיא רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד ולית מחשבה תפיסא ביה כלל. ומשם נסעה וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה שהן רוב מצות התורה ככולם והלכותיהן ובצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר עשרים וארבעה ספרים שבתורה נביאים וכתובים כדי שתהא כל מחשבה תפיסא בהן ואפי' בחי' דבור ומעשה שלמטה ממדרגת מחשבה תפיסא בהן ומתלבשת בהן

---

10. בבא קמא יז, א.

יום שישי כ"ט כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 16, ומאחר שהתורה... עד עמ' ט, חסד ומים:

וּמֵאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ מַלְבִּישִׁים כָּל עֶשֶׁר בְּחִינוֹת הַנֶּפֶשׁ וְכָל תַּרְיַ"ג אֲבָרֶיהָ מֵרֹאשָׁהּ וְעַד רַגְלָהּ – כל שש מאות ושלשה עשר "אברי" הנפש, מהכוחות הנעלים ביותר שבנפש עד למדריגה התחתונה ביותר שבנפש, **הֲרֵי כֻּלָּהּ צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה'**[11] **מַמָּשׁ, וְאוֹר ה' מַמָּשׁ מַקִּיפָהּ וּמַלְבִּישָׁהּ מֵרֹאשָׁהּ וְעַד רַגְלָהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "צוּרִי אֶחֱסֶה בּוֹ"**[12], – דבר שמגין על האדם, הרי הוא מקיף אותו מכל צדדיו, **וּכְתִיב: "כַּצִּנָּה רָצוֹן תַּעְטְרֶנּוּ"**[13], **שֶׁהוּא רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְלַבְּשִׁים בְּתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתֶיהָ.** – הרי הוסבר שאם כי רצונו וחכמתו של הקב"ה הם למעלה לגמרי מההבנה האנושית, הם "ירדו" והתלבשו בתורה ומצוות כפי שהן מתבטאות בענינים גשמיים, כדי שעל־ידן יוכל האדם להתקשר ולהתאחד עם הקב"ה ממש. **וְלָכֵן אָמְרוּ:** – חכמינו ז"ל: **"יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא"**[14], – שכן, לכאורה, כיצד אפשרי הדבר שרגע אחד בתשובה ומעשים טובים בעולם־הזה, יהיה יפה יותר מאשר כל חיי העולם־הבא? – **כִּי עוֹלָם הַבָּא הוּא שֶׁנֶּהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה**[15], – נשמות ישובות בעולם־הבא ונהנות מזיו השכינה, **שֶׁהוּא תַּעֲנוּג הַהַשָּׂגָה,** – האלקית. שכן, התענוג האמיתי הוא כשמבינים את הדבר, **וְאִי אֶפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא, אֲפִלּוּ מֵהָעֶלְיוֹנִים, לְהַשִּׂיג,** – גם הנבראים הרוחניים שבעולמות העליונים, כמלאכים ונשמות, אין באפשרותם להבין, **כִּי־אִם אֵיזוּ הָאָרָה מֵאוֹר ה',** – רק הארה בלבד מאור ה', **וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם "זִיו הַשְּׁכִינָה";** – כי אין זו אלא הארה מהשכינה, **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ - לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל, כִּי־אִם כַּאֲשֶׁר** – נפשו של יהודי, **תְּפִיסָא וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, אַזַּי הִיא תְּפִיסָא בָּהֶן וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, דְּאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד.** – "תופסת" ומתלבשת בתורה ובמצוות, אז היא "תופסת" ומתלבשת בהקב"ה ממש, כי תורה והקב"ה הם דבר אחד. לכן, יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם־הזה מכל חיי העולם־הבא. שכן, בעולם־הבא משיגה ומבינה הנשמה הארה אלקית בלבד, ואילו על־ידי תשובה ומעשים טובים בעולם־הזה, מתקשר יהודי בקב"ה עצמו. **וְאַף שֶׁהַתּוֹרָה נִתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים תַּחְתּוֹנִים גַּשְׁמִיִּים** – לכאורה קשה: כיוון שהתורה התלבשה, כאמור, בדברים גשמיים, הרי האדם משיג בשכלו רק את הענינים הגשמיים בהם מלובשת התורה, ולא את עצם חכמתו ורצונו של הקב"ה? – התשובה על כך היא: **הֲרֵי זֶה כְּמִחַבֵּק אֶת הַמֶּלֶךְ דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ** – אין כל הבדל, **בְּמַעֲלַת הִתְקָרְבוּתוֹ וּדְבֵקוּתוֹ בַּמֶּלֶךְ, בֵּין מְחַבְּקוֹ כְּשֶׁהוּא** – המלך, **לָבוּשׁ לְבוּשׁ אֶחָד בֵּין שֶׁהוּא לָבוּשׁ כַּמָּה לְבוּשִׁים, מֵאַחַר שֶׁגּוּף הַמֶּלֶךְ כְּתוֹכָם;** – כך גם כששכלו של אדם משיג "שכל" התורה, אף שרצונו וחכמתו של הקב"ה מלובשים כאן בלבושים של ענינים גשמיים, הוא "תופס" כביכול, על־ידי־זה, את **המלך**, את הקב"ה עצמו. כך גם מובן מהמשל, מעלה נוספת בהבנת התורה: שכלו של האדם מוקף אז מחכמתו ורצונו יתברך שבתורה (כמו שיתבאר בפרק החמישי), כלפי זה אומר ה"תניא" להלן: **וְכֵן אִם הַמֶּלֶךְ מְחַבְּקוֹ בִּזְרוֹעוֹ, גַּם שֶׁהִיא מְלֻבֶּשֶׁת תּוֹךְ מַלְבּוּשָׁיו,** – ומביא ראיה לכך, שעל־ידי תורה "המלך מחבקו": **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וִימִינוֹ** – של הקב"ה, **תְּחַבְּקֵנִי"**[16], **שֶׁהִיא הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִיָּמִין,** – התורה נקראת "ימינו" של הקב"ה, כי, היא ניתנה מ"ידו הימנית" של הקב"ה, **שֶׁהִיא בְּחִינַת חֶסֶד וּמַיִם:** – מבואר בתורת הקבלה, ש"ימין" רומז על חסד ועל מים (כפי שהוסבר לעיל, שהתורה נמשלה

ליקוטי אמרים

ומאחר שהתורה ומצותיה מלבישים כל עשר בחי' הנפש וכל תרי"ג אבריה מראשה ועד רגלה הרי כולה צרורה בצרור החיים את ה' ממש ואור ה' ממש מקיפה ומלבישה מראשה ועד רגלה כמ"ש צורי אחסה בו וכתיב כצנה רצון תעטרנו שהוא רצונו וחכמתו יתברך המלובשים בתורתו ומצותיה. ולכן אמרו יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה שהוא תענוג ההשגה ואי אפשר לשום נברא אפי' מהעליונים להשיג כי אם איזו הארה מאור ה' ולכן נקרא בשם זיו השכינה אבל הקב"ה בכבודו ובעצמו לית מחשבה תפיסא ביה כלל כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתורה ומצותיה אזי היא תפיסא בהן*) ומתלבשת בהקב"ה ממש דאורייתא וקב"ה כולא חד. ואף שהתורה נתלבשה בדברים תחתונים גשמיים הרי זה כמחבק את המלך ד"מ שאין הפרש במעלת התקרבותו ודביקותו במלך בין מחבקו כשהוא לבוש לבוש אחד בין שהוא לבוש כמה לבושים מאחר שגוף המלך בתוכם. וכן אם המלך מחבקו בזרועו גם שהיא מלובשת תוך מלבושיו כמ"ש וימינו תחבקני שהיא התורה שנתנה מימין שהיא בחי' חסד ומים:

*) בכ"י ליתא תיבת בהן

---

11. שמואל א כה, כט. **12.** תהלים יח, ג. **13.** תהלים ה, יג. **14.** אבות ד, יז. **15.** ברכות טז, ב. **16.** שיר השירים ח, ג.

למים), ו"שמאל" – על גבורה ועל אש. מהפסוק האמור אנו רואים, שבתורה ישנו גם־כן הענין השני – מה ש"המלך מחבקו", המלך מקיף **אותו** בזרועו, ששכל התורה שהוא רצונו וחכמתו של הקב"ה (ודבר אחד עם הקב"ה) – מקיף את היהודי הלומד תורה. כך שבלימוד תורה ישנה מעלה כפולה: הבנתו של האדם **מקיפה ומוקפת** בשכל התורה, ובכך ישנה מעלה מיוחדת נוספת בהבנת והשגת התורה לגבי שאר המצוות, כמו שיתבאר בפרק החמישי.

יום שבת קודש ל' כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ט, פרק ה ולתוספת... עד עמ' 18, צד ופנה.

פֶּרֶק ה. בסוף הפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן, שכשיהודי לומד תורה, הרי זה כאילו הוא מקיף ומחבק את המלך. כלומר: הוא ושכלו מקיפים את הקב"ה ורצונו וחכמתו, שהם דבר אחד עם הקב"ה עצמו. מצד שני – גם המלך, הקב"ה ורצונו וחכמתו, מקיפים ומחבקים את היהודי בשעת לימודו תורה.

החלק הראשון של הענין – מובן ומוסבר לנו, כי כשיהודי לומד תורה ומשיג בשכלו את הענין בתורה שהוא לומד – הוא מקיף בשכלו את רצונו וחכמתו של הקב"ה, ואילו החלק השני שבענין – שרצונו וחכמתו של הקב"ה מקיפים את היהודי בשעת לימודו תורה – דורש ביאור והסבר. בפרק החמישי שלפנינו, יסביר רבנו הזקן בהרחבה, את הביטוי "תפיסא" שבמאמר "פתח אליהו", בו נאמר ש"לית מחשבה תפיסא בך" – אין מחשבה שיכולה "לתפוס" בך, בקב"ה. על כך כבר למדנו, שלמרות שאין שום מחשבה שיכולה "לתפוס" בקב"ה, הרי על־ידי תורה הוא "**תופס**" ברצונו וחכמתו של הקב"ה, שהם דבר אחד עם הקב"ה. רבנו הזקן יסביר, בפרק החמישי, שבשכל התורה, לא זו בלבד שהשכל האנושי מקיף את ה"מושכל" (הענין אותו הוא מבין), אלא שגם ה"מושכל" מקיף את שכלו של הלומד. בעיקרו של דבר, בא כאן רבנו הזקן להסביר מעלתה של תורה לגבי מצוות:

במצוות קיים רק הענין **שרצונו** של הקב"ה מקיף את האדם המקיים את המצוה, ואילו בתורה קיימת המעלה, שבנוסף למה שאנו אומרים לגבי מצוות, מקיף שכלו של האדם את **רצונו וחכמתו** של הקב"ה בשעה שהוא מבין ענין בתורה.

וּלְתוֹסֶפֶת בֵּאוּר, בָּאֵר הֵיטֵב – להסביר ביתר הרחבה, **לְשׁוֹן "תְּפִיסָא" שֶׁאָמַר אֵלִיָּהוּ:** – הביטוי "תפיסא" שאמר אליהו (במאמרו המפורסם "פתח אליהו"): **"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בָךְ כּוּ'"** – אין מחשבה שיכולה "לתפוס" בך, בקב"ה. כשהוא רוצה לציין שאין שום מחשבה יכולה להבין את הקב"ה, הוא משתמש בביטוי "תפיסא", שאין שום מחשבה יכולה "לתפוס" בקב"ה. בהקשר לכך כבר הזכרנו, שלמרות זאת **אפשר** לתפוס בקב"ה על־ידי תורה שהיא דבר אחד עם הקב"ה עצמו. עלינו, איפוא, להבין היטב הביטוי "תפיסא", שאף מחשבה **אינה** יכולה "לתפוס" בקב"ה, ועל־ידי־זה נבין גם כיצד על־ידי תורה **אפשר** לתפוס בו. **הִנֵּה, כָּל שֶׁכָּל כְּשֶׁמַּשְׂכִּיל וּמַשִּׂיג בְּשִׂכְלוֹ אֵיזֶה מָשְׁכָּל,** – ענין שכלי, **הֲרֵי הַשֵּׂכֶל תּוֹפֵס אֶת הַמָּשְׁכָּל וּמַקִּיפוֹ בְּשִׂכְלוֹ,** – כמי שמחזיק בידו דבר מסויים, הרי ידו מקיפה את הדבר. זה גם ביחס להבנה שכלית, הדבר שהוא מבין, נמצא בתוך שכלו, ושכלו מקיף את הדבר, **וְהַמָּשְׁכָּל** – הדבר שהוא מבין, **נִתְפָּס וּמֻקָּף וּמְלֻבָּשׁ בְּתוֹךְ הַשֵּׂכֶל שֶׁהִשִּׂיגוֹ וְהִשְׂכִּילוֹ,** – עד כאן הסביר רבנו הזקן, שהשכל האנושי "תופס" ב"מושכל" שהוא מבין – דבר זה יכול להיות רק אחרי שהוא מבין היטב את הדבר, כלשון ה"תניא": "שהשיגו והשכילו". מכאן ואילך יסביר ענין נוסף בהבנה השכלית: **וְגַם הַשֵּׂכֶל מְלֻבָּשׁ בַּמָּשְׁכָּל** – כלומר, הדבר שהוא מבין, מקיף את השכל שהוא לומד, וזאת, **בְּשָׁעָה שֶׁמַּשִּׂיגוֹ וְתוֹפְסוֹ בְּשִׂכְלוֹ;** – כשהוא שקוע בענין להבינו לכל פרטיו, עוד לפני שהוא מבינו לאשורו, שאז הדבר שהוא לומד הוא למעלה עדיין מהבנתו, והוא מקיף את שכלו. הרי שביחס להבנת מושג שכלי ישנם שני ענינים: השכל מקיף את ה"מושכל", ה"מושכל" מלביש את השכל, **דֶּרֶךְ־מָשָׁל: כְּשֶׁאָדָם מֵבִין וּמַשִּׂיג אֵיזוֹ הֲלָכָה בְּמִשְׁנָה אוֹ בְּגְמָרָא לַאֲשׁוּרָהּ עַל בּוּרְיָהּ** – כלומר, כשהוא משקיע היטב את שכלו באותה הלכה, **הֲרֵי שִׂכְלוֹ תּוֹפֵס וּמַקִּיף אוֹתָהּ,** – את ההלכה, **וְגַם שִׂכְלוֹ מְלֻבָּשׁ בָּהּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.** – כשהוא מתייגע להבין את ההלכה[1]. המשל שהשתמש בו, הוא, אכן, הנמשל עצמו: **וְהִנֵּה, הֲלָכָה זוֹ, הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** – כמו שהזכרנו בפרק הרביעי, ששכל ההלכה הוא חכמתו של הקב"ה, **ופסק** ההלכה – רצונו של הקב"ה, כך רצה הקב"ה שיהיה הדין: **שָׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ,**

ליקוטי אמרים

פרק ה ולתוספת ביאור באר היטב לשון תפיסא שאמר אליהו לית מחשבה תפיסא בך כו'. הנה כל שכל כשמשכיל ומשיג בשכלו איזה מושכל הרי השכל תופס את המושכל ומקיפו בשכלו והמושכל נתפס ומוקף ומלובש בתוך השכל שהשיגו והשכילו וגם השכל מלובש במושכל בשעה שמשיגו ותופסו בשכלו ד"מ כשאדם מבין ומשיג איזו הלכה במשנה או בגמרא לאשורה על בוריה הרי שכלו תופס ומקיף אותה וגם שכלו מלובש בה באותה שעה. והנה הלכה זו היא חכמתו ורצונו של הקב"ה שעלה ברצונו כשיטעון

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "סדר הבנת שכל - בתחלה תופס כללות הסברא והשכל, ואז השכל מקיף את המושכל, ואח"כ מתחיל לפרט הכלל ע"י שקו"ט וכו' ואז השכל מלובש בהמושכל, וכאשר גמר זה (- כבר מבינו, כאומרו "שהשיגו והשכילו") אז השכל מקיף את המושכל. ולהעיר ג"כ מהגהות הצ"צ (הנדפסות) על הנ"ל".

שֶׁכְּשֶׁיִּטְעֹן רְאוּבֵן כָּךְ וְכָךְ דֶּרֶךְ־מָשָׁל וְשִׁמְעוֹן כָּךְ וְכָךְ - יִהְיֶה הַפְּסַק בֵּינֵיהֶם כָּךְ וְכָךְ. וְאַף אִם – אף שיתכן הדבר, כי לֹא הָיָה וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה לְעוֹלָם, לָבֹא לְמִשְׁפָּט עַל טְעָנוֹת וּתְבִיעוֹת אֵלּוּ, – הרי, אם כל ענין התורה הוא רק "לידע את המעשה אשר יעשון", כדי לדעת כיצד לקיים את המצוות – ובנידון דידן: לדעת איך לפסוק את הדין כשדבר כזה יארע – ואם כן, אין כל תועלת, לכאורה, בידיעת ההלכה בקשר לדין־תורה שלא היה ושלא יהיה. אך, האמת היא לא כך, אלא, עצם ידיעת והבנת הלכה הוא תכלית כשלעצמו, כי בהבנת ההלכה הוא מבין את רצונו וחכמתו של הקב"ה – וכך הוא אומר: מִכָּל־מָקוֹם, מֵאַחַר שֶׁכָּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁאִם יִטְעֹן זֶה כָּךְ וְזֶה כָּךְ, יִהְיֶה הַפְּסַק כָּךְ, הֲרֵי כְּשֶׁאָדָם יוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג בְּשִׂכְלוֹ פְּסַק זֶה כַּהֲלָכָה הָעֲרוּכָה בַּמִּשְׁנָה אוֹ גְּמָרָא אוֹ פּוֹסְקִים – שונה הדבר כשהוא יודע את פסק הדין, מחוקים אחרים שלא מן התורה, אף שאפשרי הדבר שגם באותם חוקים אחרים נפסק, באותו מקרה, אותו פסק דין כמו שהוא, להבדיל, בתורה – אין זה, אבל, רצונו וחכמתו של הקב"ה, אלא ידיעה והבנה אנושית. ואילו כשהוא שואב את ידיעותיו מן התורה: הֲרֵי זֶה מַשִּׂיג וְתוֹפֵס וּמַקִּיף בְּשִׂכְלוֹ רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ וְלֹא בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ, – בלי תורה, אין מחשבה שתוכל "לתפוס" בקב"ה ולא ברצונו וחכמתו, כִּי־אִם בְּהִתְלַבְּשׁוּתָם – של רצונו וחכמתו של הקב"ה, בַּהֲלָכוֹת הָעֲרוּכוֹת לְפָנֵינוּ, – זהו חלקו הראשון של הענין, שכשהוא מבין הלכה, הוא מקיף בשכלו את רצונו וחכמתו של הקב"ה. ענין נוסף קיים כאן: וְגַם שִׂכְלוֹ מְלֻבָּשׁ בָּהֶם. – שכלו מלובש ברצונו ובחכמתו של הקב"ה, כלומר, רצונו וחכמתו של הקב"ה מקיפים את שכלו. וְהוּא יִחוּד נִפְלָא שֶׁאֵין יִחוּד כָּמוֹהוּ, וְלֹא כְּעֶרְכּוֹ נִמְצָא כְּלָל בְּגַשְׁמִיּוּת, – ששני דברים שאין ערוך ביניהם, יתייחדו באיחוד כזה, לִהְיוֹת לַאֲחָדִים וּמְיֻחָדִים מַמָּשׁ מִכָּל צַד וּפִנָּה. – כמו שהדבר בהבנת תורה, בה מתאחד שכלו של האדם עם שכל התורה – שהוא רצונו וחכמתו של הקב"ה – לכל צדדיו, ששכל האדם מקיף את שכל התורה ושכל התורה מקיף את שכל האדם.

ליקוטי אמרים

ראובן כך וכך דרך משל ושמעון כך וכך יהיה הפסק ביניהם כך וכך ואף אם לא היה ולא יהיה הדבר הזה לעולם לבא למשפט על טענות ותביעות אלו מכל מקום מאחר שכך עלה ברצונו וחכמתו של הקב"ה שאם יטעון זה כך וזה כך יהיה הפסק כך הרי כשאדם יודע ומשיג בשכלו פסק זה כהלכה הערוכה במשנה או גמרא או פוסקים הרי זה משיג ותופס ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה דלית מחשבה תפיסא ביה ולא ברצונו וחכמתו כי אם בהתלבשותם בהלכות הערוכות לפנינו וגם שכלו מלובש בהם והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה.

המשך ביאור למס' נדה ליום שני עמ' א

הֲרָגָן, וַהֲלֹא יִשְׁמָעֵאל בן נתניה הֲרָגָן. משיבה הגמרא: אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה לוֹ לָחוּשׁ לַעֲצַת יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ שהתרה בו להשמר מישמעאל בן נתניה שרוצה להרגו, וְלֹא חָשׁ לאזהרתו עד שאכן הרגו ישמעאל, ועל ידי זה נגרם שהרג גם את שאר החללים, לכן מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ גדליה עצמו הֲרָגָן].

הגמרא מבארת מדוע עשה גדליה שלא כהוגן, במה שלא האמין ליוחנן בן קרח: אָמַר רָבָא, הַאי לִישְׁנָא בִּישָׁא – לשון הרע, אַף עַל פִּי דִּלְקַבּוּלֵי לֹא מִבָּעֵי – אף שלקבל אותו ולהאמין לו אסור, מכל מקום מֵיחָשׁ לֵיהּ מִבָּעֵי – יש לחוש לו.

הגמרא מביאה מעשה שאמרו בו כדברי רבא: הַנְהוּ בְּנֵי גָּלִילָא דִּנְפַק עֲלַיְיהוּ קָלָא דְּקָטוּל נַפְשָׁא – היו מבני הגליל שיצא עליהם קול שהרגו, אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי טַרְפוֹן – באו לפני רבי טרפון וְאָמְרוּ לֵיהּ, לַטְמְרִינַן מַר – החבא אותנו. אָמַר לְהוּ רבי טרפון, הֵיכִי נַעֲבִיד – איך נעשה, אִי לֹא אַטְמְרִינְכוּ – אם לא אחביאכם, חֲזוּ יָתַיְיכוּ – יראו אתכם שליחי המלכות ויהרגו אתכם, אַטְמְרִינְכוּ – אם אחביאכם, הָא אָמוּר רַבָּנָן – הרי אמרו חכמים, הַאי לִישְׁנָא בִּישָׁא אַף עַל גַּב דִּלְקַבּוּלֵי לֹא מִבָּעֵי, מֵיחָשׁ לֵיהּ מִבָּעֵי], ויש לי לחשוש שמא אכן הרגתם, ואסור לי להצילכם], לכן זִילוּ אַתּוּן טְמָרוּ נַפְשַׁיְיכוּ – לכו והתחבאו ללא עזרתי.

הגמרא מביאה שגם אברהם אבינו חשש ללשון הרע שאמר עוג על כדרלעומר: לאחר שכבש משה רבינו את ארצו של סיחון, וביקש אף לכבוש את ארצו של עוג, נאמר בתורה (במדבר כא לד) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, אַל תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ'. שואלת הגמרא: מִכְּדִי – הרי סִיחוֹן וָעוֹג אַחֵי הֲווּ – אחים היו, דְּאָמַר מַר – שנאמרה שמועה בשם אחד מהחכמים, סִיחוֹן וָעוֹג בְּנֵי אֲחִיָּה בַּר שַׁמְחֲזַאי הֲווּ – היו, מַאי שְׁנָא מֵעוֹג דְּקָמִסְתְּפֵי וּמַאי שְׁנָא מִסִּיחוֹן דְּלֹא קָמִסְתְּפֵי – מה שונה עוג שמשה רבינו פחד ממנו, מסיחון שאף הוא היה ענק] ולא פחד ממנו. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִתְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק – מהתשובה שהוצרך הקדוש ברוך הוא להשיב למשה רבינו כדי שלא יירא מעוג, אַתָּה יוֹדֵעַ מֶה הָיָה בְּלִבּוֹ של משה, כלומר, שהיתה סיבה ליראתו ממנו. אָמַר משה רבינו, שֶׁמָּא תַּעֲמוֹד לוֹ זְכוּת שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שבא עוג להודיע לו שנשבה לוט, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד יג) 'וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי', וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, זֶה עוֹג שנקרא פליט על שם שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל – שהיה היחיד מבני הנפילים שנשאר אחר המבול, ומפני טובה זו שעשה עוג לאברהם אבינו, פחד משה רבינו שמא תעמוד לו זכות אברהם].

לעיל עסקה הגמרא בטומאת מת שאבדה, הגמרא מביאה ברייתא שדנה בדין דם נדה שאבד בבגד: תָּנוּ רַבָּנָן, בֶּגֶד שֶׁאָבַד בּוֹ כֶּתֶם – שהיה בו כתם דם נדה, ולאחר מכן התלכלך הבגד, כגון בדם בהמה, וכעת אינו מוצא את הדם הטמא, מַעֲבִיר עָלָיו – על הבגד, שִׁבְעָה מיני סַמְמָנִין האמורים במשנה להלן (ע"ב), וְעַל ידם מְבַטְּלוֹ – את הדם הטמא]. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר חולק וְאוֹמֵר, אין צורך לכבסו, אלא

יום ראשון

יום חמישי — כד כסלו, ערב חנוכה — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קי"ג־קי"ח.
תניא: פרק א. תניא . . . פנים לתורה.

(המשך). ביאור ג' פסוקים – לכו נרננה – ע"פ מדה ממוצעת מדת כל אדם: מיטוואָך אז מען הויבט אָן טראַכטען וואו וועט מען נעהמען אויף שבת, הן בפשטות און הן מיט וואס וועט מען שבת'ן – יעדער איד איז דאָך שבת גאָר אנאנדערער – ווערט מרה שחורה'דיג, איז די עצה, לכו נרננה, בטחון. ווען עס קומט דאָנערשטאָג, עס ווערט נעהנטער צו שבת, און עס איז נאָך אלץ ניטאָ, איז יעמאָלט נרננה'ט זיך ניט, מען פאַרשטעהט אז מ'דארף עפעס טאָן. איז אז מ'זיצט דאָנערשטאָג'דיגע נאַכט און מ'לערענט חסידות, יעמאָלט איז פרייטאָג דערהערט מען כי אל גדול גו' ומלך גדול גו', און מיט דעם שבת'ט א איד.
במנחה אין אומרים תחנון.

[הֶמְשֵׁךְ]. בֵּאוּר ג׳ הַפְּסוּקִים – "לְכוּ נְרַנְּנָה" – עַל פִּי מִדָּה מְמֻצַּעַת מִדַּת כָּל אָדָם: בְּיוֹם רְבִיעִי, כְּשֶׁמַּתְחִילִים לַחֲשֹׁב מִנַּיִן יִקָּחוּ עֲבוּר שַׁבָּת, הֵן בְּפַשְׁטוּת וְהֵן בְּצוּרַת קִיּוּם הַשַּׁבָּת – כָּל יְהוּדִי הָרֵי הוּא שׁוֹנֶה לְגַמְרֵי בְּשַׁבָּת – שׁוֹקְעִים בְּדִכָּאוֹן. הָעֵצָה לְכָךְ – "לְכוּ נְרַנְּנָה", בִּטָּחוֹן. כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ יוֹם חֲמִישִׁי, יוֹתֵר קָרוֹב לְשַׁבָּת, וַעֲדַיִן אֵין כֹּל, בְּמַצָּב בִּלְתִּי "מַרְנִין" זֶה, מְבִינִים שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ. אֲזַי, כְּשֶׁיּוֹשְׁבִים בְּלֵיל שִׁשִּׁי וְלוֹמְדִים חֲסִידוּת, אוֹ אָז נִקְלָט בְּיוֹם שִׁשִּׁי שֶׁ"כִּי אֵל גָּדוֹל גוֹ' וּמֶלֶךְ גָּדוֹל גוֹ'". וְעִם זֶה [תְּכָנִים אֵלּוּ] – שׁוֹבֵת יְהוּדִי.
בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

יום שני

יום שישי — כה כסלו, א חנוכה — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, ששי עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: והא דאמרינן . . . להתייהר כו'.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] הָיָה מַדְלִיק נֵרוֹת חֲנֻכָּה בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב, וְלֹא הָיָה מְדַיֵּק בַּפֶּתַח שֶׁיִּהְיֶה מִדָּרוֹם לְצָפוֹן אוֹ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. "הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ" – אַחַר הַדְלָקַת כָּל הַנֵּרוֹת. וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּסָמוּךְ לְהַנֵּרוֹת חֲצִי שָׁעָה – לְבַד מִיּוֹם ו' עֶרֶב שַׁבַּת־קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא הָיָה מִתְעַכֵּב חֲצִי שָׁעָה – מְדַיֵּק שֶׁיִּדְלְקוּ הַנֵּרוֹת חֲמִשִּׁים דַּקּוֹת לְכָל־הַפָּחוֹת.
מִנְחָה, נֵר חֲנֻכָּה, נֵר שַׁבָּת.

יום שלישי

שבת — כו כסלו, ב חנוכה — ה'תש"ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה.

שיעורים. חומש: וישב, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: פרק ב. ונפש . . . בראשית.

יוֹם הִתְוַעֲדוּת. טַל וּמָטָר. נֵר חֲנֻכָּה אַחַר הַבְדָּלָה וְקִדֻּם אֲמִירַת וְיִתֶּן לְךָ. בְּבֵית הַכְּנֶסֶת – נֵר חֲנֻכָּה קֹדֶם הַבְדָּלָה.

בְּיוֹם שַׁבַּת־קֹדֶשׁ שֶׁמְּבָרְכִים הַחֹדֶשׁ, הַשְּׁכֵם בַּבֹּקֶר יִתְקַבְּצוּ אַנַ"שׁ [=אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, חֲסִידֵי חַבַּ"ד] לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהַגִּיד כָּל הַתְּהִלִּים. אַחַר הָאֲמִירָה יִלְמְדוּ כְּשָׁעָה מַאֲמָר שֶׁל חֲסִידוּת שֶׁיִּהְיֶה מוּבָן לַכֹּל, וְאַחַר־כָּךְ תְּפִלָּה. מוֹעֵד הִתְוַעֲדוּת כְּפִי הַזְּמַן שֶׁיַּגְבִּילוּ מַתְאִים לִתְנָאֵי הַמָּקוֹם, מְקוֹם דִּירָתָם

לְהַצְלָחָה בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

אַחַר אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים יֹאמְרוּ קָדִישׁ יָתוֹם. וְאִם יֵשׁ חִיּוּב - יאָרְצַייט [=יוֹם הַשָּׁנָה לַפְּטִירָה] אוֹ אָבֵל - אוֹמְרִים קַדִּישׁ יָתוֹם אַחַר כָּל סֵפֶר.

יום רביעי

יום ראשון — **כז כסלו, ג חנוכה** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: פרק ג. והנה כל . . . 14 ופחדו.

בַּמַּאֲסָר הַשֵּׁנִי שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן - בִּשְׁנַת תקס"א - לֹא יָשַׁב בִּתְפִיסָא וּמַאֲסָר כָּבֵד כְּבָרִאשׁוֹנָה. אֲבָל הַמַּלְשִׁינוּת הָיְתָה כְּבֵדָה יוֹתֵר, כִּי עִקַּר הַהַלְשָׁנָה הָיָה עַל תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, וְהַהִתְנַגְּדוּת הָיְתָה גְּדוֹלָה בִּמְאֹד. הָיָה תָּפוּס בַּ"טַיְינֶע סאָוועֶט" [=הַמּוֹעֵצָה הַחֶשְׁאִית]. יוֹם שֶׁיָּצָא לְחֵרוּת: נֵר ג' דַּחֲנֻכָּה.

יום חמישי

יום שני — **כח כסלו, ד חנוכה** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, שני עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: כי השכל . . . ויראה וענפי'.

הַנָּהוּג אֵצֶל הַ"צֶּמַח צֶדֶק", כִּי בְּאֶחָד מִלֵּילֵי חֲנֻכָּה הָיוּ עוֹשִׂים כְּעֵין פאַרְבְּרֵיינְגְעֶן [=הִתְוַעֲדוּת] עִם בְּנֵי הַבַּיִת, וְהָיוּ בָּאִים גַּם כֻּלּוֹתָיו, וְנִקְרָא "לאַטְקעֶס אָוועֶנְט" [=עֶרֶב לְבִיבוֹת]. וְכֵן הָיָה אֵצֶל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן וְאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי. בֵּין הַסִּפּוּרִים שֶׁהָיוּ הָרֶבִּיִים [=הָאַדְמוֹרִי"ם] מְסַפְּרִים בְּסְעוּדָה זוֹ, הָיוּ סִפּוּרִים אֲשֶׁר בְּכָל חֲנֻכָּה הָיוּ מְשׁוֹחֲחִים אוֹדוֹתָם, אַף שֶׁכְּבָר דִּבְּרוּ מִזֶּה בְּשָׁנָה הָעֲבָרָה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] הָיָה נוֹתֵן דְּמֵי חֲנֻכָּה בְּלֵיל נֵר הָרְבִיעִי אוֹ הַחֲמִישִׁי.

יום שישי

יום שלישי — **כט כסלו, ה חנוכה** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קמ־קנ.
תניא: פרק ד. ועוד יש . . . ח, לא תעשה.

שבת קודש

די עבירות פון די אידען (אין דער צייט פון די יונים) זיינען געווען: דאס חבר'ן זיך מיט די יונים, לערנען זייער קולטור, חילול שבת ומועד, עסען טריפות, ניט היטען די אידישע טהרה. די שטראָף–צרה איז געווען דער גייסטיגער חורבן פון בית המקדש, הריגה און שקלאַפעריי אין גלות. דורך תשובה און מסירת נפש איז געקומען די גרויסע ג–טליכע וואונדער–ישועה, דער נס חנוכה.

חֶטְאֵי הַיְּהוּדִים (בִּזְמַן הַיְּוָנִים) הָיוּ: הַהִתְיַדְּדוּת עִם הַיְּוָנִים, לִמּוּד תַּרְבּוּתָם, חִלּוּל שַׁבָּת וּמוֹעֵד, אֲכִילַת טְרֵפוֹת וְאִי שְׁמִירַת הַטָּהֳרָה הַיְּהוּדִית. הָעֹנֶשׁ הָיָה חָרְבָּנוֹ הָרוּחָנִי שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הֲרִיגָה וְשִׁעְבּוּד בַּגָּלוּת. עַל־יְדֵי תְּשׁוּבָה וּמְסִירַת נֶפֶשׁ בָּאָה יְשׁוּעַת הַפֶּלֶא הָאֱלֹקִית הַגְּדוֹלָה - נֵס הַחֲנֻכָּה.

טובת הנאה - ממון?

יום ראשון כ"ד כסלו ה'תש"פ

הלכות מעשר שני פרק יא, הלכה יא: מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו רְחוּקִין מִמֶּנּוּ, וְהִגִּיעַ יוֹם הַבְּעוּר - חֲרֵי זֶה קוֹרֵא שֵׁם לַמַּתָּנוֹת, וּמְזַכֶּה בָּהֶן לְבַעֲלֵיהֶן עַל גַּב קַרְקַע.

השל"ה (מס' מגילה, עניני צדקה ומעשר) פירש את מחלוקת האמוראים (בבא מציעא יא, ב) בענין 'טובת הנאה - ממון', היינו תרומות ומעשרות שהן ממון של שבט לוי אך בעל הבית יכול לתת לאיזה כהן או ללוי שירצה וזוהי 'טובת הנאה' שלו: להאומר שטובת הנאה אינה נחשבת כממונו אינו יכול להקנות פירות תרומה לכהן או מעשר ללוי ב'קנין אגב' (הקנאה של מטלטלין אגב הקרקע אף שלא נעשה קנין 'משיכה' למטלטלין), כי ב'קנין אגב' הקנין בא מכוח המקנה וצריך שתהא למקנה בעלות ממונית על המטלטלין ולא די בטובת הנאה. ואילו להאומר ש'טובת הנאה - ממון' נחשבים פירות התרומה והמעשר כממונו ויכול להקנותם ב'קנין אגב'.

ויש לתמוה:

הרמב"ם פוסק ש"ישראל שקידש בתרומה שהפריש מגרנו אינה מקודשת" (הל' אישות פ"ה ה"ו), הרי שלדעתו 'טובת הנאה אינה ממון' ומדוע פסק כאן שהבעלים יכולים להקנות לכהן וללוי את התרומה והמעשר ב'קנין אגב' ("ומזכה בהן לבעליהן על גב קרקע")?

ומבאר ה'מחנה אפרים' (הל' טובת הנאה סי' א):

אף שלדעת הרמב"ם טובת הנאה אינה ממון, הזכות של הבעלים לתת את המתנות לכל כהן שירצה נחשבת כדבר 'שיש בו ממש' ויש להם בזה 'קנין כלשהו', ולכן יכולים להקנותם לכהן וללוי ב'קנין אגב'.

ומכל־מקום אין ישראל יכול לקדש את האשה בהנאה זו שיש לו שיכול ליתנם לכל כהן שירצה, כי בתרומה ובמעשר יש לבעלים קנין כל שהוא במתנות עצמן שנותן לכהן וללוי, ולכן ביכולתו להקנותן בקנין אגב, אבל אינו יכול להקנות לישראל אחר כדי שיתן את המתנות לכל כהן או לוי שירצה, כי טובת ההנאה עצמה אין בה ממש, ולכן אינו יכול לקדש אשה בטובת הנאה זו.

מתי 'חזקה' אינה קובעת?

יום שני כ"ה כסלו ה'תש"פ

הלכות בכורים פרק ד, הלכה ד: הַקּוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ - מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, לְפִי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק אִם יֵשׁ לוֹ קַרְקַע אוֹ אֵין לוֹ.

מי שאין לו קרקע אינו חייב להביא ביכורים "שנאמר 'בכורי אדמתך' עד שיהיו הגידולין מאדמתך" (לעיל פ"ב ה"י). והקונה שני אילנות בתוך שדה חברו, לדעת חכמים, ספק אם קנה גם את הקרקע. ולכן, עליו להחמיר ולהביא ביכורים, אבל אינו קורא. ואמר רב אשי שהטעם הוא משום שב'מקרא ביכורים' הוא אומר "הבאתי מפרי האדמה אשר נתת לי ה'" וכיון שספק אם יש לו קרקע, נראה הדבר כשקר (בבא בתרא פא, ב).

והקשו אחרונים (משנה ראשונה בכורים פ"א מ"ו, ועוד):

כאשר יש ספק בבעלות על הקרקע, יש להעמיד את הקרקע ביד המוחזק ואין הקונה יכול להוציאה מחזקת המוכר. וכיון שנקבעה הלכה שהמוכר הוא בעל הקרקע, מדוע חייב הקונה להביא ביכורים, והרי אין לו 'בכורי אדמתך'?

ותירץ ב'המאיר לעולם' (ח"ב עמ' יח):

ההלכה שיש להעמיד דבר על חזקתו אמורה כאשר הספק הוא במציאות, אבל כאשר הספק הוא בדין אין החזקה קובעת, כי אם על פי הדין המחזיק אינו הבעלים, אין החזקה יכולה לשנות את הדין. ולכן, הקונה שני אילנות בקרקע חברו, חזקת הקרקע ביד המוכר אינה קובעת את בעלותו כי יתכן והדין הוא שקנה גם את הקרקע, ומספק עליו להביא ביכורים.

וה'כלי חמדה' (פר' תבוא ס"א סק"י) מבאר:

החזקה קובעת שאין להוציא ממון מיד המוחזק, אך המצוה להביא ביכורים למקדש היא כהקרבת קרבן שהוא 'לגבוה', ואין בכוח החזקה לפטור מחיוב 'לגבוה', כי על חיוב הבאת ביכורים יש לומר 'שלך הכל ומידך נתנו לך'.

בעלות האדם על מעשר שני

יום שלישי כ"ו כסלו ה'תש"פ

הלכות בכורים פרק ו, הלכה ד: עָפָה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, וְעֵפַת שְׁבִיעִית... חַיָּבִין בְּחַלָּה.

בגמרא (פסחים לז, א) נחלקו תנאים בעיסה של מעשר שני: לדברי רבי מאיר, מעשר שני ממון גבוה ופטורה מן החלה שנאמר (במדבר טו, כ) "ראשית עריסותיכם חלה תרימו" ודרשו "עריסותיכם - משלכם" ולא עיסה של גבוה, ואילו לדברי חכמים מעשר שני ממון הדיוט ועיסה זו חייבת בחלה.

ותמהו האחרונים (כסף משנה, שער המלך הל' חו"מ פ"ו ה"ח ועוד):

הרמב"ם פסק בהלכות מעשר שני (פ"ז הי"ט) שמעשר שני ממון גבוה, ואם־כן איך פסק כאן שעיסת מעשר שני חייבת בחלה?

וביאר ה'כסף משנה' בשם הר"י קורקוס, שהרמב"ם פוסק כרב חייא בר אבין (סוכה לה, א) הסובר שגם לדעת רבי מאיר שמעשר שני ממון גבוה, עיסת מעשר שני נחשבת 'עריסותיכם', אף שאין לו בעלות ממונית עליה, כיון שיש לו בה היתר אכילה. ומטעם זה פסק בהלכות לולב (פ"ח ה"ב) שאתרוג של מעשר שני כשר (אף שבד' מינים נאמר "ולקחתם לכם" - 'משלכם'), כי גם שם אין צורך בבעלות ממונית אלא די בהיתר האכילה שיש לו בה.

ועדיין צריך להבין:

כיון שמעשר שני הוא ממון גבוה, הרי מה שיש לו היתר אכילה הוא זכות לאכול מ'שולחן גבוה' ואיך נחשיבו ל'עריסותיכם'?

והביאור:

גם אם מעשר שני הוא ממון גבוה, הזכות שניתנה לבעלים לאכלו בירושלים משמעה שהתורה נתנה לו בעלות גמורה לענין זה, והרי זו נחשבת 'עריסותיכם' לענין חלה, ו'לכם' לענין אתרוג (שערי יושר ש"ו פט"ז).

האם על הכהן להחזיר את דמי פדיון הבן? יום רביעי כ"ז כסלו ה'תש"פ

הלכות בכורים פרק יא, הלכה ח: אִם פֵּרֵשׁ, וְנָתַן לוֹ עַל מְנָת לְהַחְזִיר - הֲרֵי בְּנוֹ פָּדוּי.

למסקנת הגמרא (קדושין ו, ב), הנותן לכהן תרומה או חמש סלעים לפדיון הבן ב'מתנה על מנת להחזיר' יצא ידי חובת נתינה כי נחשבים כממונו של הכהן המקבל, אבל לכתחילה אסור לעשות זאת מפני "שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות" וכהן המסייע לבעל השדה בגורן כדי שיתן את התרומה לו ולא לכהן אחר, מחלל את התרומה כי הנתינה לא נראית כמתנה אלא כקניה (רש"י שם ד"ה ואסור). כי כאשר הכהן מחזיר את התרומה, הישראל יעדיף לתת את שאר תרומותיו דווקא לו.

ותמה ה'כסף משנה': מדוע לא הזכיר כאן הרמב"ם שלכתחילה אסור לעשות כן? וכתב הרב המגיה (בדפוס אמסטרדם, הובא ב'ספר הליקוטים' במהדורת פרנקל), שמדברי הגמרא משמע שרק לענין תרומה נאסרה 'מתנה על מנת להחזיר' כי נראה ככהן המסייע בבית הגרנות, אבל מותר לתת דמי פדיון על מנת להחזיר. אך לדעת ה'פרי חדש' (בספר מים חיים), גם הרמב"ם אוסר לכתחילה לתת דמי פדיון על מנת להחזיר, ולא הזכיר את האיסור כאן כי הסתמך על מה שכתב בהלכות תרומות (פי"ב הי"ט), שלכתחילה אסור לתת לכהן 'מתנה על מנת להחזיר'.

ובנתינה גמורה, פסק ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' ש"ה ס"ח): "אם רצה הכהן אח"כ להחזיר – יחזיר", אך "לא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל, שלא להפסיד לשאר כהנים, שמתוך כך לא יתנו הכל פדיוני בכוריהם אלא לו".

וב'שאילת יעב"ץ' (סי' קנ"ה) חידש שבזמן הזה שהכהנים אינם מיוחסים אלא 'כהני חזקה', לכתחילה צריך לתת את דמי הפדיון 'מתנה על מנת להחזיר', והכהן יחזיר את דמי הפדיון מחשש ספק גזל, שמא אינו כהן. והוסיף שמצות פדיון הבן מתקיימת על ידי הכהנים בזמננו משום שאין אפשרות אחרת, אבל אין להוציא ממון האב מספק משום כך.

אך ב'גליון מהרש"א' (שו"ע שם) כתב שהיעב"ץ "הפריז על המדה", ואין כאן חשש גזל שהרי הישראל הפודה את בנו נתן דמי הפדיון בלב שלם כי אולי הוא כהן כדין, ורוצה לצאת ידי הספק.

גם ה'חתם סופר' (כתובות כה, ב) כתב שגם אם הכהנים בימינו אינם מיוחסים, כהנים גמורים הם לענין פדיון הבן, כי כהן זה שפרש ובא לפדות את הבן – "מרוב כשרים פריש", וראוי הוא לפדות את הבכור כהלכה.

שביתת הארץ או שביתת האדם יום חמישי כ"ח כסלו ה'תש"פ

הלכות שמיטה ויובל פרק א, הלכה א: מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁבּוֹת בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ וַעֲבוֹדַת הָאִילָנוֹת... וְכָל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ אוֹ הָאִילָנוֹת בְּשָׁנָה זוֹ, בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא־תַעֲשֶׂה.

כתב ה'מנחת חינוך' (מצוה קיב):

שביעית חמורה משבת ויום־טוב בענין זה שהעושה מלאכה בשבת ויום־טוב עובר עליה מן התורה רק אם הוא עושה את המלאכה בעצמו, ואם יעשה אותה על ידי גוי לא יעבור עליה (ואסור משום 'שבות' מדרבנן), ואילו בשביעית - גם העושה מלאכה בשדה על ידי גוי, עובר על איסור ה'עשה', כי המצוה היא שהארץ תשבות, ככתוב "שבת שבתון יהיה לארץ"(ויקרא כה, ד) וכן "ושבתה הארץ" (שם). וגם אם ישכיר את הקרקע לאחר יעבור המשכיר בעל השדה על אי שביתת הקרקע, אך על איסורי ה'לא תעשה' לא יעבור (מן התורה) כי חיובם על ה'גברא' שהרי האיסור נאמר בלשון 'נוכח' - "שדך לא תזרע..." (ויקרא שם).

ומביא ראיה מהגמרא (ע"ז טו, ב) המשווה דין שביתת בהמה בשבת לדין שביתת השדה בשביעית וכשם שבשביתת בהמה בשבת האיסור הוא גם אם אדם אחר עושה מלאכה בבהמה, ולכן "אסור להשאיל בהמתו לנכרי לעשות המלאכה, מפני שהנכרי עושה בה מלאכה בשבת" (ש"ע אדה"ז א"ח סי' רמו ס"ז) - כך גם בשביתת השדה בשביעית, בעל השדה עובר אף על מלאכה שאדם אחר עושה בשדהו.

וכן כתב גם בספר 'פנים יפות' (שמות כג, יב): "יש בקדושת שביעית מה שאין בשבת, דהיינו אמירה לנכרי לחרוש ולזרוע שדה של ישראל... הזהיר על שביתת הארץ, כדכתיב ושבתה הארץ שבת לה', שאפילו על ידי נכרי אסור".

והגר"י פערלא (סהמ"צ לרס"ג ח"א עמ' רסג, ג) תמה מהי שיטת הרמב"ם:

במנין המצוות כאן (בתחילת הלכות שמיטה ויובל) כתב: "א. שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית. ב. שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו". והדברים מדויקים: במצוות ה'עשה' כתב 'שתשבות הארץ' ואילו ב'לאו' כתב 'שלא יעבוד עבודת הארץ...', כי הלאו חל על ה'גברא' ואם אדם אחר יעשה

מלאכה בשדהו אינו עובר, ואילו ה'עשה' הוא שהשדה תשבות ממלאכה ואף אם ישכור גוי לעבוד בשדהו, בעל השדה עובר על ה'עשה' של שביתת הארץ.

ואילו בהלכה עצמה כתב: "מצות־עשה לשבות... מעבודת הארץ ועבודת האילנות... וכל העושה מלאכה... בשנה זו, ביטל מצות־עשה ועבר על לא־תעשה". וכאן השווה את העשה והלאו, ומשמע שבשניהם האזהרה היא על ה'גברא' ואין חובה שהקרקע תשבות!

שיעורו של הפסד פירות שביעית

יום שישי כ"ט כסלו ה'תש"פ

הלכות שמיטה ויובל פרק ה, הלכה יז: מִשֶּׁיַּתְחִיל לַעֲשׂוֹת פְּרִי - לֹא יָקֵץ אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד הָאֹכֶל, וְנֶאֱמַר: "לָכֶם לְאָכְלָה", וְלֹא לְהֶפְסֵד.

ב'תורת הארץ' (פ"ח ס"ק לב) הביא מה'מנחת חינוך' (מצוה שכט) שהיות והפסד פירות שביעית נלמד מ'לאכלה, ולא להפסד', האיסור הוא ב'כזית' שהוא שיעור אכילה, ובפחות מכזית אסור מדין 'חצי שיעור'.

אך ה'פרי מגדים' כתב (בפתיחה להל' שחיטה) ששיעור אכילה בכל התורה ב'כזית' נאמר רק באכילת מצוה או במניעת אכילת איסור, ולא באכילת רשות. ולפי זה הדבר תלוי בשאלה האם אכילת פירות שביעית היא מצוה. לדעת הרמב"ן (מ"ע שמנה הרמב"ן מצוה ג) "מצות־עשה לאכול פירות שביעית... שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", וכיון ששיעור מצות 'לאכלה' הוא 'כזית', גם הנלמד ממיעוטו (הפסד) שיעורו 'כזית'. ואילו לדעת הרמב"ם (ראה מגילת אסתר), ש'לאכלה' אינו מצות־עשה אלא רשות (שלמרות קדושת הפירות ניתנה רשות לאכלם), כיון שאכילת רשות אין לה שיעור 'כזית', גם האיסור להפסיד פירות שביעית אינו 'כזית'.

וחזר ה'מנחת חינוך' וכתב (בסוף הספר, מ"ע שמנה הרמב"ן): אף שאיסורי אכילה בתורה שיעורם 'כזית', האיסור להפסיד פירות שביעית עומד בפני עצמו ואינו תלוי באכילה, ונאסר אף פחות מ'כזית'.

ומביא ראיה שהמיעוט הנלמד מ'לאכלה' הוא אף בפחות מ'כזית', ממשמעות הגמרא (קידושין נב, א) המוכיחה מדברי המשנה שאפשר לקדש אשה בפירות שביעית, שהמיעוט 'לאכלה', 'ולא לדבר אחר' (סחורה, הפסד) לא מיעט את השימוש בפירות שביעית לקידושי אשה (רש"י שם ד"ה המקדש, בפירוש הב'). ואם איסורים הנלמדים מ'לאכלה' אינם חלים בפחות משיעור 'כזית', יש לחלק שאפשר לקדש בפירות שביעית רק בשיעור פחות מכזית (ושווה פרוטה), אבל בשיעור כזית אי אפשר לקדש כיון שנתמעט מ'לאכלה' (והרי משמעות הגמרא שאפשר לקדש בפירות שביעית בכל שיעור)?

אלא מכאן שהאיסורים הנלמדים מ'לאכלה' (סחורה, הפסד) לא נקבעו לפי שיעור 'אכילה', ונאסרו אף בפחות מ'כזית'.

טעם הבלוע - לענין ביעור שביעית

שבת קודש ל' כסלו ה'תש"פ

הלכות שמיטה ויובל פרק ז, הלכה ו: חֲבוּשִׁים שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׁים בְּחָבִית אַחַת - כֹּל שֶׁכֻּלָּה מִינוֹ מִן הַשָּׂדֶה, יְבַעֵר מִינוֹ מִן הֶחָבִית.

שלשה מיני ירק הכבושים בחבית אחת והגיע זמן ביעורו של מין אחד - חייבים לבער את אותו המין, ושני המינים האחרים שעדיין לא הגיע זמן ביעורם מותרים באכילה אף שבלוע בהם טעם הירק שכבר הגיע זמן ביעורו - כי בליעת הטעם היתה לפני זמן הביעור, וכיון שאין כאן ממשות, הרי הוא כמבוער (ר"י קורקוס בשם הרמב"ן).

והקשה ה'תוספות יו"ט' (שביעית פ"ט מ"ה):

להלן (הכ"ב) פסק הרמב"ם "חרובין של שביעית שכבשן ביין שישית... חייב לבער היין, לפי שטעם פירות השביעית בו". ואם הטעם הבלוע מלפני זמן הביעור נחשב כמבוער, מדוע חייבים לבער יין שכבשו בו פירות של שביעית?

ומבאר ה'משנה ראשונה' (שם):

בפירות שישית הכבושים ביין שאינו של שביעית, טעם הפירות בלוע ביין ולכן חלים עליו דיני שביעית ובהגיע זמן הביעור חייב לבערו, מה־שאין־כן בשלושה מיני ירק הכבושים בחבית, אין לומר שהכבישה מוציאה את הטעם מהירק שנתחייב בביעור ומבליעה אותו בשני מיני הירק שעדיין לא חייבים בביעור, כי "אין כח בכבוש להפליט ולהבליע מירק אחד לחבירו".

וה'דבר השמיטה' (שביעית שם) מחלק באופן אחר:

שלושת מיני הירק הכבושים הם של שביעית, שמצד עצמם יש בהם קדושה ומכוחה חלה עליהם חובת הביעור, ולכן כאשר ירק אחד כלה מינו מן השדה לא חלה חובת הביעור על שני האחרים שטעמו בלוע בהם, כי כבר חלה עליהם חובת הביעור מצד עצמם (ויש לבערם בפועל כשיגיע הזמן), ואין בכח הבליעה לשנות את דין הביעור בשני מיני הירק.

ואילו בפירות הכבושים ביין של שביעית (שבהלכה כב), הרי אין ביין קדושת שביעית מצד עצמו, ורק על ידי הכבישה נבלע בו טעם של פירות שביעית וחלה עליו קדושת שביעית. וכיון שקדושת היין נובעת מהטעם הבלוע בו, הרי הוא כמותו גם לענין חובת הביעור וצריך לבער את היין בזמן ביעור הפירות שטעמם בלוע בו.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ד־ל' כסלו ה'תש"פ

יום ראשון כ"ד כסלו ה'תש"פ

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר מהו וידוי מעשר, ובאיזו שנה הוא הוידוי. ואם מתודה ביום או בלילה. ודין שאינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מהמתנות. וכיצד הוא עושה אם נשארו. שצריך להפריש כל המתנות על הסדר, ואח"כ יתודה. נשרף טבלו או אם נתן מעשר ראשון לכהן אם מתודה. מי שאין לו אלא ביכורים או שאין לו אלא תרומה, אם הוא מתודה. פסוקי הוידוי.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְוַדּוֹת[2] לִפְנֵי יְיָ אַחַר שֶׁמּוֹצִיאִין[3]**
2 **כָּל הַמַּתָּנוֹת[4] שֶׁבְּזֶרַע הָאָרֶץ[5]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא[6] וִדּוּי**
3 **מַעֲשֵׂר[7].**

2) כל הוידויים הם על החטא כמו "והתוודה אשר חטא עליה", "והתוודה עליו את כל עוונות בני ישראל", ואף כאן הוא מתוודה על כי בחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות אשר להם היו ראויות תרומות ומעשרות כאמרו "ואטמא אותם במתנותם, בהעביר כל פטר רחם" וזהו וידוי מעשר שהזכירו רבותינו ז"ל. והוידוי הוא: לקרוא את פסוקי התורה בדברים: "בערתי הקודש מן הבית וגו' כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש". ואינו אומר הדרשות שבמעשר שני. 3) כלומר, מוציאין מרשותו: תרומות ומעשרות, ולקט שכחה ופאה - לכהנים, ללויים, ולעניים, ומעשר שני ונטע רבעי הוא מבער על ידי זריקה לים או שריפה באש. 4) היינו מתנות כהונה ולוייה ועניים. ואף מעשר שני בכלל זה, שהוא מתנה לה' שנאמר "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה' הוא קודש לה'", והוא ממון גבוה. 5) היינו תרומות ומעשרות ומתנות עניים, לאפוקי מתנות אחרות שבבהמה ושבאדם, שאין להן כל קשר עם הוידוי. 6) בלשון חכמים. 7) אף על פי שהוידוי הוא על ביעור כל המתנות שבזרע הארץ, קראוהו "וידוי מעשר", מפני שעיקר הוידוי הוא במעשר שני.

4 **ב. וְאֵין מִתְוַדִּין וִדּוּי זֶה אֶלָּא אַחַר הַשָּׁנָה שֶׁמַּפְרִישִׁין**
5 **בָּהּ מַעְשַׂר עָנִי[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר[9] וְאָמַרְתָּ[10]**
6 **לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת.**

8) כלומר, ברביעית ובשביעית שהן לאחר השנה השלישית והשישית, שהן שנות מעשר עני. 9) וגומר: "את כל מעשר תבואתך" וכו', היינו אף מעשר עני. 10) וזו היא מצוות וידוי מעשר.

7 **ג. אֵימָתַי מִתְוַדִּין? בְּמִנְחָה[11] בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל**
8 **פֶּסַח[12] שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תְכַלֶּה**
9 **לַעְשֵׂר - בָּרֶגֶל שֶׁכָּל הַמַּעַשְׂרוֹת כָּלִים בּוֹ[13]; וְאֵין**
10 **הַפֶּסַח[14] מַגִּיעַ מִשָּׁנָה רְבִיעִית אֶלָּא כָּל[15] פֵּרוֹת**
11 **שְׁלִישִׁית נִתְעַשְּׂרוּ, בֵּין פֵּרוֹת הָאִילָן[16] בֵּין פֵּרוֹת**
12 **הָאָרֶץ.**

11) ואף על פי ש"כל היום כשר לוידוי" - איחרוהו לוידוי כל עוד שיכולים לאחרו. ואין לך זמן מאוחר ביום טוב אלא מנחה. 12) "ויתוודה ביום טוב ראשון של פסח - כדי שיהיה לו מה לוכל (=לאכול) ברגל (כגון מעשר שני ונטע רבעי שהם נאכלים לבעלים, שאף על פי שכבר ביער מערב יום טוב, מותר להשאיר לעצמו לצורך סעודת יום טוב, ואינו יכול לומר "ביערתי הקודש מן הבית") ויתוודה בשחרית - עד כאן מצוה לאכול (כלומר, סעודת שחרית של יום טוב שהיא מצוה. אבל סעודה שלישית אינה ביום טוב, ולכן מתוודה במנחה)". 13) כלומר, כשהרגל בא כבר הספיק לעשר את כל הפירות של השנה הקודמת. 14) ירושלמי שם הלכה ג: "אימתי הוא מכלה לעשר את כל הפירות, בפסח של רביעית", והוא הדין של שישית בשביעית. 15) כלומר, כשכל. 16) לדעת רבינו גם פירות האילן מתעשרים מן התורה.

13 **ד. אֵין מִתְוַדִּין אֶלָּא בַּיּוֹם[17], וְכָל הַיּוֹם[18] כָּשֵׁר לְוִדּוּי**
14 **הַמַּעֲשֵׂר. וּבֵין בִּפְנֵי הַבַּיִת וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת -**
15 **חַיָּב לְבַעֵר וּלְהִתְוַדּוֹת[19].**

17) ולא בלילה. 18) משנה שם:"זה הכלל, דבר שמצוותו ביום, כשר כל היום". 19) אלא שבפני הבית מצוה להתוודות במקדש, שנאמר: לפני ה', וכיוון שאף בפני הבית, אם התוודה בכל מקום יצא, בדיעבד, לכן מתוודה אף שלא בפני הבית, שכיוון שאין לנו מקדש, הרי זה כדיעבד. ובירושלמי תענית פרק א הלכה ד: "חד בר נש הווה מפיק מעשרותיו כתיקנן (=שהוציא מעשרותיו כתיקונן), אמר ליה רבי מנא, קום אמור: ביערתי הקודש מן הבית". הרי שמתוודין אף שלא בפני הבית. והראב"ד חולק וסובר שאין וידוי מעשר אלא במקדש.

16 **ה. וִדּוּי זֶה[20] נֶאֱמַר בְּכָל לָשׁוֹן[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַרְתָּ**
17 **לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ - בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה אוֹמֵר. וְכָל אֶחָד**
18 **וְאֶחָד אוֹמְרוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[22], וְאִם רָצוּ רַבִּים לְהִתְוַדּוֹת**
19 **כְּאֶחָד[23] - מִתְוַדִּין.**

20) אבל וידוי בכורים אינו אלא בלשון הקודש. 21) במשנה סוטה לב. "אלו נאמרין בכל לשון וכו', וידוי מעשר". ובגמרא שם: "מנלן, דכתיב, "ואמרת לפני ד' אלוקיך ביערתי הקודש מן הבית", ויליף (=לומד) אמירה מסוטה, בכל לשון שהוא אומר". 22) ולא שיתוודו שניים בבת אחת, ולמד כן ממה שנאמרה כל הפרשה בלשון יחיד, ואולי מצא כן רבינו בדברי חכמינו ז"ל. 23) כלומר, אחד אומר וכולם שומעים.

ו. וּמִצְוָתוֹ[24] בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: לִפְנֵי יְיָ; וְאִם הִתְוָדָה בְּכָל מָקוֹם[25] - יָצָא[26].

24) של הוידוי, לכתחילה. 25) אפילו בזמן הבית. 26) למד כן רבינו, ממה שאמרו בירושלמי, שוידוי מעשר נוהג אף שלא בפני הבית, משמע שאף בזמן הבית יצא בדיעבד אם התוודה חוץ למקדש.

ז. אֵינוֹ מִתְוַדֶּה עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר אֶצְלוֹ אַחַת מִן הַמַּתָּנוֹת, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בַּוִּדּוּי: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת[27]. וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן[28] הָיָה הַבְּעוּר[29], וּלְמָחָר מִתְוַדִּין.

27) ואם נשתיירו בידו מתנות, הרי הוא משקר. 28) של פסח. 29) ואינו מבער ביום טוב עצמו, שאם עדיין לא הפריש אסור להפריש בחג.

ח. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? אִם נִשְׁאַר אֶצְלוֹ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - נוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן; מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן - נוֹתְנוֹ לַלֵּוִי[30]; מַעְשַׂר עָנִי - נוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים. נִשְׁאֲרוּ אֶצְלוֹ פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל וַדַּאי אוֹ נֶטַע רְבָעִי אוֹ מָעוֹת פְּדִיָּתָן[31] - הֲרֵי זֶה מְבַעֲרָן וּמַשְׁלִיךְ לַיָּם אוֹ שׂוֹרֵף. נִשְׁאַר אֶצְלוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי - אֵינוֹ חַיָּב לְבַעֲרוֹ[32]. נִשְׁאַר אֶצְלוֹ בִּכּוּרִים - הֲרֵי הֵן מִתְבַּעֲרִין בְּכָל מָקוֹם[33].

30) שלא קנס עזרא, שלא יתנו ללויים מעשר ראשון, אלא בזמנו. 31) כלומר, מעת שחילל עליהן מעשר שני או נטע רבעי. 32) דמאי פרק א משנה ב: "הדמאי וכו' ואין לו ביעור. והמדובר שם במעשר שני, ותרומת מעשר של דמאי שנותנו לכהן - גם בשעת הביעור נותנו לכהן, ומעשר ראשון ומעשר עני של דמאי, שאף בתחילה אינו נותנם לכהן, גם בשעת הביעור אינו נותנם. 33) כלומר, אף שמצוות עשה להביא ביכורים למקדש, יכול לבערם בכל מקום כשמגיע זמן הביעור.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁשּׂוֹרֵף וּמְבַעֵר[34]? כְּשֶׁנִּשְׁאֲרוּ אֶצְלוֹ פֵּרוֹת[35] שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כֻּלָּן קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס יוֹם טוֹב; אֲבָל אִם נִשְׁאַר תַּבְשִׁיל שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי - אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַעֲרוֹ, שֶׁהַתַּבְשִׁיל כִּמְבֹעָר[36]. וְכֵן[37] יַיִן וְתָבְלִין - הֲרֵי הֵן כִּמְבֹעָרִין[38].

34) כלומר, שחייב לבער. 35) כשהם חיים ולא מבושלים. 36) "לפי שאם יישאר וישהה (את התבשיל), יפסיד". 37) ירושלמי שם: "הכל מודים בפת ושמן שהוא צריך לבער [צריך לומר, שפת שהתקשתה אפשר לרככה במים ולא נפסדה] ביין ותבלין שהוא כמבוער. מה פליגין [=במה נחלקו] בתבשיל". 38) שהיין אם ישהה יחמיץ והתבלין, יפוג טעמו.

י. פֵּרוֹת שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת בִּשְׁעַת הַבְּעוּר[39] - אֵין מְעַכְּבִין אוֹתוֹ לְהִתְוַדּוֹת, וְאֵינוֹ חַיָּב לְבַעֲרָן.

39) כלומר, בערב יום טוב אחרון של פסח.

יא. מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו[40] רְחוֹקִין מִמֶּנּוּ וְהִגִּיעַ יוֹם הַבְּעוּר - הֲרֵי זֶה קוֹרֵא שֵׁם[41] לַמַּתָּנוֹת, וּמְזַכֶּה לָהֶן לְבַעְלֵיהֶן עַל גַּב קַרְקַע[42] אוֹ לְמִי שֶׁזּוֹכֶה לָהֶן[43] לְבַעְלֵיהֶן, וּמִתְוַדֶּה לְמָחָר. שֶׁנְּתִינַת הַמִּטַּלְטְלִין עַל גַּבֵּי קַרְקַע אֵינָהּ אֶלָּא מַתָּנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִזּוּק[44]. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְנוֹת לָהֶם הַמַּעֲשֵׂר בַּחֲלִיפִין, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְכִירָה, וְהַמַּעַשְׂרוֹת[45] וְהַתְּרוּמוֹת וְהַמַּתָּנוֹת[46] - נֶאֱמַר בָּהֶן נְתִינָה[47], לֹא מְכִירָה.

40) שהם טבל. 41) וצריך לציין מקום המתנות בכרי: "בצפונו או בדרומו". אבל בלי ציון מקום לא אמר כלום. 42) בבבא מציעא יא: "אמר ליה ההוא מדרבנן, רבן גמליאל, מטלטלי אגב קרקע הקנה להם". 43) כמו שזיכה רבן גמליאל לעניים, ביד עקיבא בן יוסף. 44) כלומר, אף שהקרקע עצמה נקנית בכסף, והרי זה כמכר המתנות, אינן אלא מתנה אגב הקרקע, ולא נקנו יחד עם הקרקע תמורת הכסף. 45) מעשר ראשון, תרומה גדולה ותרומת מעשר. 46) מתנות עניים. 47) במעשרות: "נתתיו ללוי" "זה מעשר לוי". ובתרומות: "וגם נתתיו" "זו תרומה ותרומת מעשר". ובמתנות עניים: "ולגר ליתום ולאלמנה" "זה מעשר עני, הלקט והשכחה והפאה".

יב. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת עַד שֶׁיּוֹצִיא כָּל הַמַּתָּנוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת. הַקֹּדֶשׁ - זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי, הַקְּרוּי קֹדֶשׁ. מִן הַבַּיִת - זוֹ חַלָּה, שֶׁהִיא הַמַּתָּנָה שֶׁל כֹּהֲנִים בַּבַּיִת. נְתַתִּיו לַלֵּוִי - זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. וְגַם נְתַתִּיו - מִכְּלָל שֶׁקְּדָמַתּוּ מַתָּנָה אַחֶרֶת[48], וְהִיא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[49]. לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה - זֶה מַעְשַׂר עָנִי[50] וְלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה[51]. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה מְעַכְּבִין אֶת הַוִּדּוּי[52].

48) "ואמרו: וגם נתתיו ללוי, יורה על מעלה שניה קדמה לו [למעשר ראשון], לפי שמלת "וגם" אצלם, תוספת, כמו הנוסף עליו". 49) אין הכוונה לומר ש"וגם נתתיו" מדבר על תרומת מעשר, שהרי אף על פי שבדיעבד חלה הפרשת תרומת מעשר לפני הפרשת מעשר ראשון, אבל הרי לכתחילה אין לעשות כן, אלא הכוונה שלמדים תרומת מעשר מתרומה גדולה. 50) [המתחלק בתוך הבית. אבל מעשר עני המתחלק בגורן אינו בכלל פסוק זה. 51) [אף על פי שאין בהם מצוות נתינה, שהרי "עזיבה" נאמר בהם - נראה שחכמים תקנו כן למצוה לכתחילה, שלא יתוודה עד שיקיים גם מצוות אלו. ואם כן גם מעשר עני המתחלק בגורן, שגם בו לא נאמרה נתינה אלא עזיבה אף הוא בכלל זה, מדרבנן]. 52) כיוון שלא נאמרה "נתינה", אלא "עזיבה" ולכן אינם בכלל "וגם נתתיו", האמור בפרשת הוידוי.

יג. וְצָרִיךְ לְהַפְרִישׁ הַמַּתָּנוֹת עַל הַסֵּדֶר וְאַחַר כָּךְ יִתְוַדֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: כְּכָל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי; הָא אִם הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן[53] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת[54]. נִשְׂרַף טִבְלוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת,

שֶׁהֲרֵי לֹא הִפְרִישׁ מַתָּנוֹת וְלֹא נְתָנָן לְבַעְלֵיהֶן. וּבַזְּמַן שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַכֹּהֲנִים[55] - לֹא הָיוּ מִתְּוַדִּין; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם נְתַתִּיו לַלְוִיִּם[56].

53) שעבר על לא תעשה. 54) שאינו יכול לומר: "עשיתי ככל אשר צויתני". 55) היינו בזמנו של עזרא. 56) שהרי הוא נותנו לכהן.

יד. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד - מִתְוַדֶּה; שֶׁעִקַּר הַוִּדּוּי בְּמַעֲשֵׂר הוּא[57]. וְכֵן אִם לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא בִּכּוּרִים בִּלְבַד - מִתְוַדֶּה[58]; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ - הַקֹּדֶשׁ הָרִאשׁוֹן[59], שֶׁהוּא הַבִּכּוּרִים. אֲבָל מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא תְּרוּמָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ - אֵינוֹ מִתְוַדֶּה; שֶׁאֵין הַתְּרוּמָה טְעוּנָה וִדּוּי אֶלָּא בִּכְלַל שְׁאָר הַמַּתָּנוֹת[60].

57) ששורפין אותו, ולשון "ביערתי", שייך בו יותר מכולן. 58) שאף ביכורים מתבערים. 59) שהביכורים מפרישים אותם תחילה לכל. 60) ונראה שאף אם היה לו מעשר ראשון לבד אינו מתוודה. וטעם הדבר, שכל המתנות נותנן לבעליהם ואינו מבערם, ואינו יכול לומר עליהן "ביערתי הקודש מן הבית".

טו. לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ - שֶׁלֹּא הִפְרִישׁ מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְלֹא מִן הַתָּלוּשׁ עַל הַמְּחֻבָּר, וְלֹא מִן הַמְּחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ, וְלֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ. וְלֹא שָׁכַחְתִּי - שֶׁלֹּא שָׁכַח[61] מִלְּבָרְכוֹ[62] וּמִלְּהַזְכִּיר שְׁמוֹ[63] עָלָיו[64]. לֹא אָכַלְתִּי בְּאֹנִי מִמֶּנּוּ. הָא אִם אָכְלוֹ בַּאֲנִינָה - אֵינוֹ מִתְוַדֶּה[65]. וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא. הָא אִם הִפְרִישוֹ בְּטֻמְאָה[66] - אֵינוֹ מִתְוַדֶּה. וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת - שֶׁלֹּא לָקַח מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין, וְלֹא נָתְנוֹ לְאוֹנְנִים אֲחֵרִים[67]. שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהָי - שֶׁהֱבִיאוֹ לְבֵית הַבְּחִירָה[68]. עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי - שֶׁשָּׂמַח[69] וְשִׂמַּח בּוֹ[70]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב.

61) ולא היה לו לשכוח, ולפיכך קרוב הוא להיות פושע. 62) יש אומרים כי הכוונה לברכת המזון שלאחר המזון, שהיא מן התורה. 63) וכן מלכותו של הקב"ה, שכל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות, אינה ברכה. 64) על הפירות שאכל, כגון מעשר שני ונטע רבעי שהם לבעלים. ומכיוון שלא נאמר כאן שאם עבר עליהם אינו מתוודה, נראה שאינם מעכבים את הוידוי, לפי שבכל אלה אין תרומתו תרומה ואין מעשרותיו מעשר, ואם כן לא קלקל במתנות עצמם כלום. 65) כיוון שקלקל במתנה עצמה, שאכלה שלא כדין. 66) [בתוספתא שם, הלכה כד: "דבר אחר [ביערתי הקודש מן הבית], כיוון שהפרשתו מן הבית אין אתה זקוק לו", וכוונת התוספתא, שהפרשתו מן הבית זו ביעורו. וזו כוונת המשנה כאן, שכיוון שהפרישן מן הבית ונתן המתנות למי שחייב לתיתן, או שנתן מעשר שני לחבירו קודם זמן הביעור, והמתנות היו טמאות, או שהיו טהורות וימצאם הטמא, ונמצא שיאכלו המתנות בטומאה והמפרישן מן הבית הוא שגרם לזה]. 67) שאם נתן להם, הרי הכשילם באכילה באנינות. ולא נאמר כאן אם עבר מה דינו: אם מתוודה או לא. 68) כלומר, הביכורים. אבל מעשר שני, דיו אם הביאו לפנים מן החומה. 69) בין במעשר שני שנאמר בו "ושמחת אתה וביתך" ובין בביכורים שנאמר בהם "ושמחת בכל הטוב". 70) בביכורים שנאמר בהם "ושמחת בכל הטוב וגו' אתה והלוי והגר אשר בקרבך".

טז. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם, עַד כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ - זוֹ בַּקָּשָׁה שֶׁיִּתֵּן[71] טַעַם בַּפֵּרוֹת[72].

71) הקב"ה. 72) "עניינו, שיהיו שמנות וטובות הטעם. וזה הדרש שהוא דורש בכאן [במשנה] זו הפרשה מלה במלה אין רצונו שיאמר אדם זה בשעת הוידוי, אבל יודיענו בכאן על דרך הפירוש ענייני זאת הפרשה, אבל בשעת הקריאה אינו קורא אלא הפרשה בלשונה כמו שניתנה על ידי הנביא [משה רבינו]". וצריך עיון למה השמיט רבינו יתר הבקשות שנזכרו במשנה שם "וברך את עמך ישראל בבנים ובבנות וכו' בטל ומטר ובוולדות בהמה"? (רדב"ד).

יז. יִשְׂרָאֵל וּמַמְזֵרִים[73] - מִתְוַדִּים, אֲבָל לֹא גֵּרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים; מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְאֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לָנוּ. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם - מִתְוַדִּים; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ, יֵשׁ לָהֶם עָרֵי מִגְרָשׁ.

73) נראה שהחידוש כאן, שלא נאמר כיוון שאין הוא זרע כשר, אין הוא בכלל הכתוב: "ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך", שדרשו בו: "זרע המיוחס אחריך", אלא הרי הוא כבנו לכל דבר.

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים עִם שְׁאָר מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין

יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת. שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים וּלְהַעֲלוֹתָן בַּמִּקְדָּשׁ. ב) שֶׁלֹּא יֹאכַל הַכֹּהֵן בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ג) לִקְרוֹת עֲלֵיהֶן. ד) לְהַפְרִישׁ חַלָּה לַכֹּהֵן. ה) לָתֵת לַכֹּהֵן זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה. ו) לִתֵּן לוֹ רֵאשִׁית הַגֵּז. ז) לִפְדּוֹת בְּכוֹר הַבֵּן וְלִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן. ח) לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר וְלִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן. ט) לַעֲרֹף פֶּטֶר חֲמוֹר אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שכ"ד מתנות ניתנו לכהנים. והכהן שאינו מודה בהן. והאוכל מהן מאי מברך.

א. עֶשְׂרִים[2] וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת נִתְּנוּ לַכֹּהֲנִים, וְכֻלָּן

מִפְּרָשִׁין בַּתּוֹרָה[3], וְעַל כֻּלָּן נִכְרְתָה בְּרִית לְאַהֲרֹן[4]. וְכָל כֹּהֵן[5] שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכֹּהֲנִים[6], וְאֵין נוֹתְנִין לוֹ מַתָּנָה מֵהֶן[7].

2) תוספתא חלה פ"ב הלכה ח, הובאה בחולין קלג: ובבבא קמא קי:. והקדים רבינו פרק זה, כדי ליתן טעם מדוע כתב הלכות ביכורים וחלה ומתנות וראשית הגז ופדיון הבן ופטר חמור, כאחד (רדב"ז). 3) בתוספתא שם: "עשרים וארבע מתנות כהונה לאהרן ובניו בכלל ובפרט ובברית מלח". "בכלל" היינו שנתפרשו בתורה בכללן, שנאמר (במדבר יח, ח) "לכל קדשי בני ישראל, לך נתתים". "ובפרט", היינו שכל מתנה ומתנה נתפרשה בתורה (תוספתא כפשוטה שם, בשם רב חנינאי גאון). 4) כמו שנאמר (שם, יט) "כל תרומות הקדשים וגו' ברית מלח עולם היא". 5) בחולין קלב: "ואמר רב חסדא, כ"ד מתנות כהונה, כל כהן שאינו בקי בהן, אין נותנין לו מתנה. ולאו מילתא היא. דתניא, וכו' וכל כהן שאינו מודה בה (בעבודה), אין לו חלק בכהונה. טעמא, דאינו מודה בה, הא מודה בה אף־על־גב דאינו בקי בהן (וקשה לרב חסדא שתלה הדבר בבקיאות במתנות)". ומדברי הגמרא נראה, שלא היה קשה לרב חסדא אלא משום שתלה הדבר בבקיאות, כנ"ל, אבל אם היה רב חסדא אומר, כ"ד מתנות כל שאינו מודה בהן אין נותנין לו מתנה, לא היה קשה כלום. הרי שלא רק מי שאינו מודה בעבודה, אין לו חלק בכהונה, אלא אף מי שאינו מודה במתנות. וראה בכסף־משנה ובמעשה־רוקח. 6) כלומר, אין נותנים לו לעבוד עבודה. ומקור הדבר, מהברייתא הנ"ל, שהקשו ממנה על רב חסדא. 7) כרב חסדא הנ"ל.

ב. וְכָל הָאוֹכֵל מַתָּנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְדֻשָּׁה[8] - מְבָרֵךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לֶאֱכֹל כָּךְ וָכָךְ.

8) כמו תרומה וחלה שהן קודש (פ"ז מהלכות תרומות הלכה א, ולהלן הלכה ו). אבל לא ראשית הגז וכיוצא בה, שאינם קרויים קודש (להלן הלכות ו־ז), שאכילתן מצוה, ראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכה כב, ובפ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א ואילך.

ג. שְׁמֹנֶה[9] מַתָּנוֹת מֵהֶם[10] - אֵין אוֹכְלִים אוֹתָן הַכֹּהֲנִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ[11] לִפְנִים מֵחוֹמַת הָעֲזָרָה[12]. וְחָמֵשׁ[13] מַתָּנוֹת - אֵין אוֹכְלִין אוֹתָן אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם לִפְנִים מֵחוֹמַת הָעִיר[14]. וְחָמֵשׁ[15] מַתָּנוֹת - אֵין זוֹכִין בָּהֶן[16] מִן הַתּוֹרָה[17] אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד. וְחָמֵשׁ[18] מַתָּנוֹת - זוֹכִין בָּהֶן בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וּמַתָּנָה אַחַת[19] - זוֹכִין בָּהּ מִן הַמִּקְדָּשׁ.

9) בתוספתא שם, חלקו את המתנות באופן אחר, וכתבו רבינו להלן בהלכה יב. 10) מכ"ד המתנות הנ"ל. 11) ולא בכל העיר. 12) עזרת ישראל ולא עזרת נשים. וראה בהלכות מעשה הקרבנות שם, שלכתחילה אין לאכול בהיכל. 13) ראה להלן בהלכה ה. 14) והחלונות ועובי החומה - כלפנים (הלכות מעשה הקרבנות שם סוף הלכה ה). 15) ראה להלן הלכה ו. 16) הכהנים. 17) דקדק לכתוב "מן התורה", משום תרומה ותרומת מעשר וחלה, שהן מחמש המתנות הנ"ל (להלן שם), ונוהגות מדרבנן אף בחוצה לארץ, ראה למעלה פ"א מהלכות תרומות הלכות ד־ו. 18) ראה להלן הלכה ז. 19) ראה להלן הלכה ח.

ד. מָה הֵן הַשְּׁמֹנֶה שֶׁאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ? בְּשַׂר הַחַטָּאת, אֶחָד חַטַּאת הָעוֹף וְאֶחָד חַטַּאת הַבְּהֵמָה[20]; וּבְשַׂר הָאָשָׁם, בֵּין תָּלוּי בֵּין וַדַּאי[21]; וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר[22]; וּמוֹתַר הָעֹמֶר[23]; וּשְׁיָרֵי מִנְחוֹת[24] יִשְׂרָאֵל[25]; וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[26]; וְלֶחֶם הַפָּנִים[27]; וְלֹג שֶׁמֶן[28] שֶׁל מְצֹרָע. אֵלּוּ אֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ.

20) כן הוא בתוספתא שם, ובספרי לפרשת קרח (לבמדבר יח, כ). אבל להלן בהלכה יג מנאן בשתים. 21) כנ"ל. 22) ראה בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ד, ובפ"י שם סוף הלכה ג. 23) כלומר, הנשאר לאחר הקמיצה וההקטרה, וראה בפ"ז מהלכות תמידין ומוספין הלכה יב. 24) הנשאר אחר הקמיצה וההקטרה, כנ"ל. 25) אבל מנחת כהנים אינה נקמצת, אלא נשרפת כולה (פי"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ט). 26) ראה בפ"ח מהלכות תמידין ומוספין הי"א. 27) שם פ"ד הלכה ט. 28) ראה בפ"ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ג.

ה. וּמָה הֵן הַחָמֵשׁ שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם? חָזֶה וְשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים[29]; וְהַמּוּרָם מִן הַתּוֹדָה; וְהַמּוּרָם מֵאֵיל נָזִיר[30]; וּבְכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה[31]; וְהַבִּכּוּרִים[32]. אֵלּוּ אֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם.

29) ראה בפ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכות ד־ה. 30) הלכות מעשה הקרבנות שם. 31) ראה בפ"א מהלכות בכורות הלכה ב. 32) להלן פ"ג הלכה ג.

ו. וּמָה הֵן הֶחָמֵשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? הַתְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְהַחַלָּה[33]. וּשְׁלָשְׁתָּן קֹדֶשׁ[34]. וְרֵאשִׁית הַגֵּז[35], וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה[36]. וּשְׁנֵיהֶן חֵלִין[37]. אֵלּוּ אֵינָן זוֹכִין בָּהֶן מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[38]. וְאֵין אוֹכְלִין תְּרוּמוֹת וְחַלּוֹת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[39].

33) שנקראת תרומה, כדלהלן בפ"ה הלכה יג. 34) ראה בפ"ז מהלכות תרומות הלכה א, ופט"ו שם הלכה כ. 35) להלן פ"י הלכה א. 36) ראה בפ"ד מהלכות ערכין, הלכות א־ב, יט. 37) שדה אחוזה חולין הוא, שהרי הכהנים פודין אותו (שם הלכה יט). ולענין ראשית הגז, ראה להלן פ"י הלכה יז. 38) ראה למעלה בהלכה ג. 39) ולא בחוצה־לארץ, שכשיצאו לשם - נטמאו מיד (פ"ב מהלכות תרומות הלכה יז).

ז. וּמָה הֵן הֶחָמֵשׁ שֶׁזּוֹכִין בָּהֶן הַכֹּהֲנִים בְּכָל מָקוֹם[40]? הַמַּתָּנוֹת[41], וּפִדְיוֹן הַבֵּן[42], וּפֶטֶר חֲמוֹר[43], וְגֵזֶל הַגֵּר[44], וְהַחֲרָמִים[45]. וַחֲמִשְׁתָּן חֵלִין לְכָל דָּבָר[46].

~ נקודות משיחות קודש ~

על פי פשט משמע, שגדר פדיון פטר חמור הוא שפודין

את החמור מן הכהן, היינו שפטר חמור שייך לכהן מיד כשנולד, כדמוכח מפשטות הכתובים בפרשת קורח "כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך.." אלא שאח"כ ממעט הכתוב פטר אדם ופטר בהמה שהם עצמם אינם ניתנים לכהן אלא רק פדיונם. ונמצא שגדר פטר חמור הוא פדיית החמור מיד הכהן ששייך לו מיד כשנולד, וכ"כ במהרי"ט אלגאזי. אבל בצפע"נ הל' כלאיים (יט, ד) כתב: "דמצות מתנות כהונה לא חל רק לאחר פדיון".

ואולי זהו דיוק לשון הרמב"ם כאן "החמש שזוכין בהן הכהנים בכל מקום כו' ופדיון הבן ופטר חמור" ולא נקט "פדיון פטר חמור", כי גדר מתנות כהונה הוא שחל על פטר חמור עצמו (אלא שחייבים לפדות אותו מיד הכהן).

(על־פי לקו"ש חלק ל"ו עמוד 63 והערה 39 ושו"ת)

40) בין בארץ בין בחוץ־לארץ. 41) זרוע לחיים וקיבה שנותן כל זובח בהמה טהורה. והן הנקראות בכל מקום מתנות (להלן פ"ט הלכה א). 42) להלן פי"א. ומצות פדיון הבן נוהגת אף בחוץ־לארץ (להלן פי"ב הלכה א). 43) להלן שם. 44) ראה בפ"ח מהלכות גזילה, מההלכה ה ואילך. 45) כלומר, חרמי כהנים. וראה בפ"ו מהלכות ערכין, מהלכה ד ואילך. 46) ראה להלן פ"ט הלכה כ, ובהלכות גזילה שם ראש הלכה ח, ובהלכות ערכין שם הלכה ה.

1 **ח. וְהַמַּתָּנָה שֶׁזּוֹכִין בָּהּ מִן הַמִּקְדָּשׁ[47] הוּא עוֹרוֹת**
2 **הָעוֹלוֹת[48]. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים**
3 **- כֻּלָּן לַכֹּהֲנִים[49].**

47) כלומר, שאין הישראל נותן לכהן, אלא נוטלין חלקם מן המקדש. 48) שהן קדשי קדשים. 49) ראה בפ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יט.

4 **ט. הַשְּׁמֹנֶה מַתָּנוֹת[50] שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ -**
5 **כֻּלָּן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים הֵן, וְאֵינָן נֶאֱכָלִים אֶלָּא לִזְכָרֵי**
6 **כְּהֻנָּה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[51]. וּבָהֶן נֶאֱמַר: כָּל זָכָר**
7 **בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתוֹ[52] וְגוֹמֵר.**

50) הנ"ל בהלכה ד. 51) ראה הלכות מעשה הקרבנות שם הלכה ג. פ"ט ה"א, פ"י ה"ג, ופי"ב ה"ג. 52) צ"ל: אותה.

8 **י. הֲחָמֵשׁ שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם[53] - הֵן קָדָשִׁים קַלִּים, וְנֶאֱכָלִין**
9 **לִזְכָרִים וְלִנְקֵבוֹת[54]. וּבָהֶן נֶאֱמַר: לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ**
10 **וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק עוֹלָם[55]. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין נִתָּנִין**
11 **אֶלָּא לִזְכְרֵי כְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר הֵן[56].**
12 **וְהַבְּכוֹר[57] - מַקְרִיבִין חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ, וְאֵין מַקְרִיבוֹ אֶלָּא**
13 **אִישׁ[58]. וְכֵן עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים[59], וּשְׁדֵה אֲחֻזָּה[60],**
14 **וְהַחֲרָמִים[61], וְגֵזֶל הַגֵּר[62] - אֵין זוֹכִין בָּהֶן אֶלָּא אַנְשֵׁי**
15 **מִשְׁמָר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[63]. וְכֵן פִּדְיוֹן הַבֵּן - לִזְכְרֵי**
16 **כְּהֻנָּה; שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בּוֹ: וְנָתַתָּ הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו[64].**
17 **וּפֶטֶר חֲמוֹר - לִזְכְרֵי כְּהֻנָּה; שֶׁדִּין הַבְּכוֹרוֹת כֻּלָּן**
18 **שָׁוֶה[65]: לִזְכָרִים וְלֹא לִנְקֵבוֹת.**

53) הנ"ל בהלכה ה. 54) ראה בפ"י שם הלכות ד־ה. 55) פסוק זה נאמר בחזה ושוק של שלמים (שם הלכה ד). ובמורם מתודה ואיל נזיר נאמר (במדבר יח, יט) "כל תרומות הקדשים אשר ירימו בני ישראל לה' נתתי לך ולבניך ולבנותיך" (שם הלכה ד). ובבכור נאמר (שם, יז־יח) "אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך, כחזה התנופה וכשוק הימין" (שם הלכה ה). ובביכורים נאמר (שם, יג) "ביכורי כל אשר בארצם וגו' כל טהור בביתך יאכלנו" ו"כל טהור" לרבות אשתו, ראה מנחות פד: 56) כמפורש להלן פ"ג הלכה א, וכן הוא במשנה סוף ביכורים: "נותנין אותם לאנשי משמר, והם מחלקין ביניהם כקדשי המקדש", והם נותנים אותם גם לנשים. וראה בחזון־איש. 57) שאינו ניתן לאנשי משמר (פ"א מהלכות בכורות הלכה טו). וראה בפירוש המשנה לחלה פ"ד משנה ט. 58) ולכן נותנים את הבכור לזכרי כהונה בלבד, והללו אם ירצו יתנוהו לכהנות לאכלו (רדב"ז). 59) ראה בפ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכות יט־כ. 60) ירושלמי חלה פ"ד הלכה ד. וראה בפ"ד מהלכות ערכין הלכה כד. 61) ירושלמי שם, והלכות ערכין שם. 62) ראה בפ"ב מהלכות גזילה הלכה ה. 63) במקומות הנ"ל. 64) ובחולין קלב. "אמר ליה רבי: מטונך, אהרן ובניו כתובין בפרשה (ולכן רק מנחת כהן קרבה כולה, אבל מנחת כהנת נאכלת)". וכדעת רבינו כן דעת הרא"ש והרשב"א (משנה־למלך), אבל התוספות בפסחים מט: ד"ה אמר ובעוד מקומות, חולקים וסוברים שפדיום הבן ניתן אף לכהנות. 65) כן הוא בבכורות ד. שבכור בהמה טמאה הוקשה לבכור אדם.

19 **יא. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁנִּתָּנִין לִנְקֵבוֹת כִּזְכָרִים**
20 **- חָמֵשׁ מַתָּנוֹת: תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[66], וְחַלָּה[67],**
21 **וּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה[68], וְרֵאשִׁית הַגֵּז[69]. וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר**
22 **שֶׁרֵאשִׁית הַגֵּז נִתֶּנֶת לְכֹהֲנוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ**
23 **תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ; מָה**
24 **רֵאשִׁית דָּגָן נִתֶּנֶת לִנְקֵבוֹת כִּזְכָרִים[70], אַף רֵאשִׁית**
25 **הַגֵּז[71].**

66) ראה בפ"ו מהלכות תרומות הלכה א. 67) היא כתרומה, כדלהלן בפ"ה הלכה יג. 68) להלן פ"ט הלכה כ. 69) להלן פ"י הלכה יז. 70) כנ"ל בהלכות תרומות שם. 71) ראה להלן פ"י שם, שראשית הגז שהיא כחולין, ניתנת לכהנת אף־על־פי שהיא נשואה לישראל, ואילו תרומה שיש בה קדושה, אסורה לכהנת הנשואה לישראל באכילה (הלכות תרומות שם הלכה ז). וראה משנה־למלך.

26 **יב. מָנוּ חֲכָמִים[72] מַתָּנוֹת אֵלּוּ עַל דֶּרֶךְ אַחֶרֶת וְאָמְרוּ:**
27 **עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה נִתְּנוּ לְאַהֲרֹן, וְאֵלּוּ הֵן:**
28 **עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ[73], אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, וְעֶשֶׂר בַּגְּבוּלִין[74].**

72) בתוספתא חלה פ"ב הלכה ז. 73) כלומר, שאין נאכלים אלא במקדש, כנ"ל בהלכה ד. 74) מחוץ לירושלים. מהן בתוך ארץ ישראל, ומהן אף מחוצה לה.

יג. עֵשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ: חַטָּאת בְּהֵמָה, וְחַטַּאת הָעוֹף[75], אָשָׁם, וְאָשָׁם תָּלוּי[76], זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר, וְלֹג שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפָּנִים, שִׁירֵי מִנָּחוֹת, וּמוֹתַר הָעֹמֶר.

75) כן הוא בתוספתא. ולמעלה שם, מנה רבינו שתי החטאות כאחת. 76) כן הוא בתוספתא, ולמעלה שם מנאן רבינו כאחת.

יד. אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם: הַבְּכוֹר, וְהַבִּכּוּרִים, וּמוּרָם[77] מִתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר, וְעוֹרוֹת קָדָשִׁים[78].

77) ראה להלן הלכה טו. 78) אף שכהנים זוכין בעורות מן המקדש (כנ"ל בהלכה ח), ואוכלים את דמיהן בכל מקום שירצו, מנאן רבינו בין המתנות שבירושלים, כיון שדרך הכהנים היתה למכור העורות ולאכול דמיהם בירושלים (רדב"ז למעלה בהלכה ג). וראה בתוספות חולין קלג: ד"ה ועורות, וברש"י לבבא קמא קי:

טו. עֵשֶׂר בַּגְּבוּלִין: תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְחַלָּה, וְרֵאשִׁית הַגֵּז, וְהַמַּתָּנוֹת, וּפִדְיוֹן הַבֵּן, וּפִדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר, שְׂדֵה חֲרָמִים, וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, וְגֶזֶל הַגֵּר. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, חָשַׁב כָּל הַמּוּרָם מִקָּדָשִׁים קַלִּים מַתָּנָה אַחַת. וְהֵן: חָזֶה וָשׁוֹק הַמּוּרָם מִכָּל זֶבַח שְׁלָמִים, עִם הַלֶּחֶם הַמּוּרָם עִמָּהֶם[79] [אִם הָיָה[80] תּוֹדָה, עִם הַזְּרוֹעַ הַמּוּרֶמֶת מֵאֵיל נָזִיר עִם הַלֶּחֶם הַמּוּרָם עִמָּהּ][81] עִם חָזֶה וָשׁוֹק[82]. הוֹאִיל[83] וּשְׁלָשְׁתָּן[84] שְׁלָמִים הֵן, חָשׁוּב הַמּוּרָם מֵהֶם[85] מַתָּנָה אַחַת.

79) כלומר, עם החזה והשוק. 80) זבח השלמים. ופיסקא זו איננה בדפוס רומי, אבל ישנה בדפוסים ראשונים. 81) עם הזרוע. 82) המורמים עם הזרוע, מאיל הנזיר. 83) כן הוא בחולין שם: "כיון דדמיין להדדי, חשיב להו כחדא". 84) שלמים, תודה ואיל נזיר. 85) משלמים, ותודה, ואיל נזיר.

טז. כָּל הַמַּתָּנוֹת שֶׁהֵן תְּלוּיוֹת בְּקָרְבָּנוֹת - תִּתְבָּאֵר כָּל אַחַת וְאַחַת בִּמְקוֹמָהּ בְּהִלְכוֹת קָרְבָּנוֹת[86]. וְכֵן גֶּזֶל הַגֵּר יִתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה[87]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דִּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה וְדִין הַחֲרָמִים בְּהִלְכוֹת עֲרָכִין, וְדִין תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - בְּהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת. וּבַהֲלָכוֹת אֵלּוּ אֲבָאֵר מִשְׁפְּטֵי הַמַּתָּנוֹת שֶׁאֵין תְּלוּיִין בְּקָרְבָּנוֹת, וְהֵן: הַבִּכּוּרִים, וְהַחַלָּה[88], וְהַמַּתָּנוֹת[89], וְרֵאשִׁית הַגֵּז[90], וּפִדְיוֹן הַבֵּן[91], וּפֶטֶר חֲמוֹר[92].

86) פ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכות ג-ה. 87) פרק ח הלכה ה ואילך. 88) להלן פרק ה ואילך. 89) להלן פרק ט. 90) להלן פרק י. 91) להלן פרק יא. 92) להלן פרק יב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה להביא ביכורים למקדש, והיכן נוהגין. אין מביאין ביכורים אלא משבעת המינין. ואם מביאין אותה משקין. אימתי מביאין הביכורים. ואם מביאין מן הישן על החדש או להיפך. הגדל בעציץ נקוב והנוטע אילן לתוך שדהו והבריכו לתוך שדה חבירו. האריסין ובעלי זרוע שאונסין ולוקחין הארצות בפחות. הקונה אילן בתוך שדה חבירו או הלוקח פירות תלושין ולקח הקרקע. המוכר שדהו לגוי וחזר ולקחה ממנו. ואשרה שביטלה. הביכורים אם יש להן שיעור מן התורה. הפריש ביכוריו והוסיף עליהן. וכיצד מפרישין הביכורים אם נטמאו הפירות כולם. ואם הפריש ביכוריו ונמוחו או נבוזו. המפריש ביכוריו להעלותן בידו לירושלים.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, וְאֵינָם נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[2] וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ[4] תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ[5]. וּמְבִיאִין[6] בִּכּוּרִים שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[7] מֵעָרֵי סִיחוֹן וָעוֹג[8] וּמִסּוּרְיָא[9]; שֶׁהַקּוֹנֶה[10] בְּסוּרְיָא - כְּקוֹנֶה בִּירוּשָׁלַיִם[11]. [אֲבָל[12] עַמּוֹן וּמוֹאָב[13] וּבָבֶל][14], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּבְמַעֲשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[15] - אֵין מְבִיאִין[16] מֵהֶן בִּכּוּרִים[17]. וְאִם הֵבִיא בִּכּוּרִים מִחוּץ לָאָרֶץ - אֵינָן בִּכּוּרִים[18].

2) שקלים פ"ח מ"ח, ותוספתא שם פ"ג, ו'ספרי' פרשת כי־תבוא (דברים כו, ד). 3) כלים פ"א מ"ו, וחולין קלו, א. 4) משמע, המיוחדת לך ולא לגוי. יצאה חוצה־לארץ שהיא גם לגוי (ראה ברש"י חולין שם, ד"ה ארצך). ושם למדו כן ממה שנאמר (שם, ב) "אשר תביא מארצך". וכן הביא רבינו בפירוש המשנה לכלים שם. 5) כן הוא בתוספתא שם. אבל ב'ספרי' שם למדו כן ממה שנאמר (שם): "והניחו לפני מזבח ה' אלקיך" - "כל זמן שיש לך מזבח יש לך ביכורים, וכל זמן שאין לך מזבח אין לך ביכורים". וראה למעלה פ"ב מהל' מעשר שני ה"א. 6) לכתחילה בתורת חובה. 7) דברי סופרים. 8) שלא היו של עמון ומואב, וכבשון גם עולי מצרים וגם עולי בבל ('תוספות' יבמות טז. ד"ה עמון). ומה שאמרו בביכורים פ"א מ"י: "מביאין וקורין וכו' מעבר הירדן, רבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין ביכורים מעבר הירדן, שאינה ארץ זבת חלב ודבש" - סובר רבינו שלא חייבו חכמים אלא מדרבנן. וכן נראה ב'ספרי' (כסף־משנה ו'מלאכת שלמה' בשם מהרי"ק, וראה בספר "זמנים" עמוד נב). אבל מפירוש המשנה שם, נראה שחייבים מן התורה. וב'ספר המצוות' (עשה קכה) וכן ב'חינוך' (מצוה צא), נראה מפורש שערי סיחון ועוג וסוריא חייבין מן התורה, וראה בהערות ל'ספר המצוות' שם (הוצאת מוסד הרב קוק), ובהערות משנה־למלך על ה'חינוך' שם. 9) חלה פ"ד סוף מ"יא, וראה בפירוש המשנה שם, וב'חזון איש'. 10) שם. וראה בפ"א מהל' תרומות ה"ד וט"ו. 11) וכל זה מדבריהם, כנ"ל. 12) המלים המוקפות אינן בדפוס רומי. 13) שטהרו בסיחון (ראה בפירוש המשנה לידים פ"ד מ"ג) ולא כבשוה עולי בבל, ראה ב'תוספות' יבמות שם. ובנוסחא אחרת נוסף: "ומצרים" ('מעשה רוקח'). 14) בתוספתא לא נזכרה "בבל", וכתבה רבנו מדעתו, שלעולם דינה שוה לדין עמון ומואב. 15) הל' תרומות שם ה"א. ושנער שכתב

רבינו שם, היא בבל. 16) תוספתא ביכורים פ"א ה"ז. 17) [שהרי גם ביכורים טהורים אינם נאכלים אלא בירושלים, אחרי ההנחה בעזרה (להלן פ"ג ה"ג-ד), וביכורים אלה טמאים מחמת ארץ העמים, ואסורים באכילה גם בירושלים, ולפיכך לא חייבו חכמים להפריש ביכורים בחוצה לארץ, ורק תרומה וחלה שאין צורך להביאן לירושלים והן נאכלות במקומן - חייבו חכמים להפריש, שהרי בחוצה-לארץ הן נאכלות, אף-על-פי שהן טמאות בטומאת ארץ העמים, ראה פ"ז מהל' תרומות ה"ח, ולהלן פ"ה ה"י. וסוריא שלא גזרו טומאה אלא על גושה ולא על אוירה (גיטין ח:), יתכן שהביכורים שבה אינם טמאים, ולפיכך מביאים ממנה ביכורים, כנ"ל. ואף-על-פי שתרומה אין מביאים אפילו מסוריא (פ"ב מהל' תרומות הי"ז), אין זה אלא משום גזירה, שמא ירדפו הכהנים אחריה וייצאו לחוצה לארץ. אבל ביכורים, שהחיוב על הבעלים להביא, אין חשש זה, ראה ב'ירושלמי' סוף פ"ו דשביעית). 18) [כמבואר למעלה, שלא תיקנו חכמים ביכורים לשריפה].

1 **ב. אֵין[19] מְבִיאִין בִּכּוּרִים אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין**
2 **הָאֲמוּרִים[20] בְּשֶׁבַח הָאָרֶץ, וְהֵם: הַחִטִּים[21],**
3 **וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהָעֲנָבִים, וְהַתְּאֵנִים, וְהָרִמּוֹנִים,**
4 **וְהַזֵּיתִים, וְהַתְּמָרִים[22]. וְאִם הֵבִיא[23] חוּץ מִשִּׁבְעַת**
5 **הַמִּינִין - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ.**

19) ביכורים פ"א מ"ג ומ"י. 20) בדברים ח, ח. וטעמו של דבר, אמרו ב'ירושלמי' (שם ה"ג), "מראשית כל פרי האדמה, מראשית, ולא כל ראשית וכו', אף "ארץ", שנאמר כאן, בשבעת המינים הכתוב מדבר". 21) וכוסמין אף-על-פי שהן מין חיטים, אינן בכלל שבעת המינים ('פני יהושע' בפסחים לו, ב - הגרע"א בשמו). [וכן הוא בתוספתא ברכות פ"ד: "וכוסמין אינן ממין שבעה"]. 22) בפסוק שם נאמר: "ודבש". וב'ירושלמי' שם: "ודבש, אלו התמרים. יכול דבש ממש וכו', אלא אלו התמרים". וראה להלן ה"ד, ובפירוש המשנה שם למשנה ג, וצ"ע. 23) 'ירושלמי' שם: "פשיטא הדא מילתא (= פשוט הוא דבר זה), הפריש ביכורים חוץ משבעת המינים, לא קדשו".

6 **ג. אֵין מְבִיאִין[24] לֹא מִתְּמָרִים שֶׁבָּהָרִים[25], וְלֹא**
7 **מִפֵּרוֹת שֶׁבָּעֲמָקִים, וְלֹא מִזֵּיתֵי שֶׁמֶן שֶׁאֵינָן מִן**
8 **הַמֻּבְחָר[26]; אֶלָּא[27] מִתְּמָרִים שֶׁבָּעֲמָקִים וּמִפֵּרוֹת**
9 **שֶׁבָּהָרִים, לְפִי שֶׁהֵן מִן הַמֻּבְחָר. [וְאִם הֵבִיא[28] שֶׁלֹּא**
10 **מִן הַמֻּבְחָר], כְּגוֹן תְּמָרִים שֶׁבָּהָרִים, וּתְאֵנִים סוּרוֹת**
11 **וּמְרֻקָּבוֹת[29], וַעֲנָבִים מְאֻבָּקוֹת וּמְעֻשָּׁנוֹת[30] - לֹא**
12 **נִתְקַדְּשׁוּ[31].**

24) שם, מ"ג. 25) שגדלים בהרים. 26) ב'ירושלמי' שם: זית שמן (הנזכר בכתוב), זה אגורי וכו'. ולמה נקרא שמו אגורי, שהוא אוגר שמנו לתוכו, וכל הזיתים מאבדין שמנן. וכל אלו פטורין מביכורים. וראה במשנה-למלך. 27) שם, מ"י. 28) המוקף אינו בדפוס רומי, ונוסף בדפוסים אחרים, וכן צריך להיות (משנה-למלך). וכן הביא 'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר. וב'ירושלמי' שם: "בתמרים שבהרים ובפירות שבעמקים וכו', רבי יוחנן אמר לא קדשו, ורבי שמעון בן לקיש אמר קדשו". והלכה כרבי יוחנן, ולמד כן (מנחות פד:) "ממה שנאמר "מארצך" - ולא כל ארצך". וכן אמר עולא שם. 29) [ב'ירושלמי' שם: "תאנים סוכות מנוקבות", וזה מתפרש על פי המשנה בשביעית (פ"ב מ"ה, והובאה להלן פ"א מהל' שמיטה ה"ה) "סכין את הפגין ומנקבים אותם". ופירש רבינו שם: "סכין, מושחין בשמן למהר בישולן. ומנקבין, עושין בתאנים נקבים, וכן מנהג התאנים בקצת מקומות אצלנו שאינן מתבשלין עד שימשחו בשמן עץ דק ונוקבין בו מקצת כל תאנה מהם". ובדפוס רומי "ותאנים סוכות ומנוקבות", וכן הביא 'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר, וצ"ל כב'ירושלמי' הנ"ל]. 30) 'ירושלמי' שם. ואף זה מתפרש על-פי המשנה (שם, מ"ב) "מאבקין, מעשנין" (והובא להלן שם). ו"מאבקין" היינו שמפזרים עליהם האבק, ו"מעשנין" היינו שעושים תחתיהם עשן להרוג התולעים (פירוש המשנה, שם). 31) ב'ירושלמי' ובבבלי מס' מנחות שם אמרו כן בתמרים שבהרים, ומזה למד רבינו לתאנים סורות (כסף-משנה).

13 **ד. אֵין[32] מְבִיאִין בִּכּוּרִים מַשְׁקִין[33], חוּץ מִזֵּיתִים**
14 **וַעֲנָבִים בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרִי[34] הָאֲדָמָה - [וְלֹא**
15 **מַשְׁקֶה][35]. וְאִם הֵבִיא[36] מַשְׁקִין - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ.**

32) תרומות פי"א מ"ג. וכדעת הבבלי חולין קכ, ב. ולא כדעת ה'ירושלמי' (תרומות שם ה"ג). וראה בפירוש המשנה לחלה פ"ד מי"א. 33) כלומר, מפריש פירות ביכורים וסוחטם, ומביא המשקה. 34) בחולין שם: "דתני רבי יוסף "פרי", פרי אתה מביא, ואי אתה מביא משקה. הביא ענבים ודרכן, מנין (כלומר, מנין שמשקין היוצאים מזיתים וענבים מביאים אותם ביכורים), תלמוד לומר: תביא (= אשר תביא מארצך. והיה לו לכתוב: אשר מארצך - רש"י)". 35) בדפוס רומי, ליתא תיבות אלו. 36) בחלה שם: "יוסף הכהן הביא ביכורי יין ושמן ולא קיבלו ממנו". ואף שרבינו פסק כמשנת תרומות הנ"ל, שמביאין יין ושמן - למד רבינו מכאן ששאר משקין אין מקבלין אותם (כסף-משנה).

16 **ה. הַקְּרוֹבִים[37] לִירוּשָׁלַיִם מְבִיאִין תְּאֵנִים וַעֲנָבִים**
17 **לַחִים[38], וְהָרְחוֹקִין מְבִיאִין אוֹתָן[39] גְּרוֹגָרוֹת[40]**
18 **וְצִמּוּקִין[41].**

37) ביכורים פ"ג מ"ג. 38) שהם יפים מן הגרוגרות והצימוקים. 39) את התאנים והענבים. 40) תאנים יבשות. 41) ענבים מיובשים שהם מתקיימים יותר בדרך הרחוקה. ונראה מדברי רבינו שאם הביאו הקרובים גרוגרות וצימוקים, שמקבלים מהם - שהרי הרחוקים מביאים אותם לכתחילה.

19 **ו. אֵין[42] מְבִיאִין בִּכּוּרִים קֹדֶם לַעֲצֶרֶת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְחַג**
20 **הַקָּצִיר[43] בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ[44]. וְאִם הֵבִיא[45] - אֵין מְקַבְּלִין**
21 **מִמֶּנּוּ, אֶלָּא[46] יַנִּיחֵם שָׁם[47] עַד שֶׁתָּבוֹא עֲצֶרֶת וְיִקְרָא**
22 **עֲלֵיהֶן[48]. וְכֵן[49] אֵין מְבִיאִין בִּכּוּרִים אַחַר חֲנֻכָּה[50],**
23 **שֶׁהַבִּכּוּרִים שֶׁבִּכְּרוּ אַחַר חֲנֻכָּה הֵן חֲשׁוּבִין מִשָּׁנָה**
24 **הַבָּאָה[51], וְיַנִּיחֵם[52] עַד[53] אַחַר עֲצֶרֶת.**

42) ביכורים פ"א מ"ג, וחלה פ"ד מ"י. 43) הוא חג השבועות, שנאמר (שמות לד, כב) "וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חטים". 44) הן שתי הלחם הקרבים בו ביום (ויקרא כג, יז) וגו': "אשר תזרע בשדה". כלומר, שתי הלחם הם ביכורי מעשיך, והם קודמין לביכורים אשר תזרע בשדה, וראה להלן. 45) ביכורים וחלה שם: "אנשי הר צבועים הביאו ביכוריהם קודם לעצרת, ולא קיבלו מהם". 46) תוספתא ביכורים פ"א ה"א (כסף־משנה). 47) כלומר, בעזרה, שכיון שכבר הביאם - יצא ידי חובתו (מנחות סח:, ופ"ז מהל' תמידין ומוספין הי"ז). 48) וקודם לכן אינו קורא עליהן, אף־על־פי שבדיעבד יצא (ראה למעלה) - חששו שמא יקבעו הדבר לחובה להביא ביכורים קודם לעצרת ('ירושלמי' סוף חלה). 49) בביכורים שם מ"ו: "מעצרת ועד החג (= חג הסוכות), מביא וקורא. מן החג ועד חנוכה, מביא ואינו קורא". משמע שמחנוכה ואילך - אינו מביא (כסף־משנה). 50) ואילו אלו שביכרו לפני חנוכה, והיו ראויים להבא, נדחו לגמרי, ולא יביאם כלל, וכן אמרו ב'ירושלמי' שם: "הפרישן קודם לחנוכה, ועבר עליהן חנוכה, ירקבו (כן היא הגירסא המדוייקת. והכוונה, שנתקדשו כיון שהפרישם קודם חנוכה בזמן שהיו ראויים להבאה, אלא שאסרו להביאם). לאחר חנוכה (כלומר הפרישם אחר החנוכה, אף־על־פי שביכרו קודם חנוכה) לא קדשו". וטעמו של דבר, שקבעו חכמים את הזמן שבין חג השבועות לחנוכה להבאה, לפי שהזמן הזה הוא בכלל: "וחג הקציר", כיון שעדיין פירות מצויין בשדה, אבל לאחר חנוכה, ששוב אין הפירות מצויין בשדה, אין מביאין כלל. וראה ברע"ב שם. 51) לענין זה שאין להביאם עתה למקדש, והרי הם כפירות השנה שהקדימו לצמוח. אבל פשוט הוא שאין מביאין אותם כביכורים על פירות שחנטו לאחר טו בשבט, שזה הוא מן הישן על החדש, ראה להלן. 52) כנ"ל. והוא ב'ירושלמי' שם, וראה ב'מראה הפנים'. והראב"ד חולק וסובר שהפירות שביכרו לאחר חנוכה לא נתקדשו כלל, כיון שהם פסולת בלבד, ודינם כדין תאנים סורות הנ"ל בה"ג. 53) בדפוס רומי, תיבה זו ליתא.

ז. אֵין[54] מְבִיאִין בִּכּוּרִים לֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ[55]. כֵּיצַד? לֹא יָבִיא מִפֵּרוֹת שֶׁחָנְטוּ קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט עַל פֵּרוֹת שֶׁחָנְטוּ אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ[56]. אֶחָד הַנָּטוּעַ[57] וְאֶחָד הָעוֹלֶה מֵאֵלָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם.

54) 'ירושלמי' שם. 55) שנאמר במעשר (דברים יד, כב) "עשר תעשר וגו', היוצא השדה שנה שנה", שאין מעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש (תרומות פ"א מ"ה), וביכורים הוקשו למעשר (יבמות עג:). 56) שזה הוא ישן על החדש, וכן להיפך ('ירושלמי' שם). וכל זה בפירות האילן שראש השנה שלהם בטו בשבט (פ"ה מהל' תרומות הי"א, ופ"א מהל' מעשר שני ה"ב), אבל תבואות וכיוצא בהן - ראש השנה שלהן באחד בתשרי (שם ושם). ועי' רדב"ז. 57) במנחות פד: "ואין לי אלא שתזרע, עלו מאליהן מנין, תלמוד לומר (שמות כג, טז) "בשדה" (כלומר, הצומח בשדה מאליו). ואין לי אלא בשדה, מנין לרבות שבגג ושבחורבה וכו' תלמוד לומר (במדבר יח, יג) בכורי כל אשר בארצם". ורבינו הביא הפסוק "אשר בארצם" גם לגבי עולה מאליו, שהוא כולל הכל (רדב"ז).

ח. וּפֵרוֹת[58] שֶׁל שֶׁתָּפִין[59] - חַיָּבִין בְּבִכּוּרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם [אֲשֶׁר יָבִיאוּ].

58) בחולין קלו, א: "ביכורים, אף־על־גב דכתיב (דברים כו, ב) [מ]ארצך (בלשון יחיד) דידך אין, דשותפות לא, כתב רחמנא: בכורי כל אשר בארצם (לשון רבים, לרבות שותפים)". 59) אפילו שותפות ישראל וגוי, לפי שאין קנין לגוי בארץ ישראל, להפקיעה מקדושתה (למעלה פ"א מהל' תרומות ה"י, ולהלן הט"ו). ולכן לא מעטו בחולין שם, שותפות עם גוי, כדרך שמעטו שם לענין בכור ועוד דברים ('אור שמח', וכן כתב 'מעשה רוקח').

ט. הַגָּדֵל[60] בְּעָצִיץ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָקוּב[61], וְהַגָּדֵל בִּסְפִינָה[62] - אֵינוֹ מֵבִיא מִמֶּנּוּ כָּל עִקָּר; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאַרְצָם[63]. אֲבָל מֵבִיא[64] מִן הַגָּדֵל בְּגַג אוֹ בְּחָרְבָּה[65].

60) ברייתא מנחות פה, א. 61) אף־על־פי שלדעת ריש לקיש, חילקו (שם פד:) בין נקוב לאינו נקוב, על פי סתירה שבין שתי ברייתות, שהאחת אומרת שבעציץ "מביא וקורא", והאחת אומרת "מביא ואינו קורא" - לפי הברייתא האחרונה (שם פה.), שעליה סמך רבי יוחנן, האומרת שבעציץ "אינו מביא כל עיקר", ובגג ובחורבה "מביא וקורא", ואינה מחלקת בעציץ גופו בין אינו נקוב, "שאינו מביא כל עיקר" לבין נקוב ש"מביא וקורא" - נראה מפורש, שאף בעציץ נקוב אינו מביא כל עיקר (ר"י קורקוס). וראה ב'קרית ספר' וב'מעשה רוקח'. 62) כל סוגי הספינה למיניה: של חרס ושל עץ, גוששת בארץ. ואף זה נלמד מהברייתא הנ"ל, שסתמה וכתבה "ושבספינה אינו מביא כל עיקר" ולא כסוגיית הגמרא (למעלה שם פד: לדעת ריש לקיש ע"פ הסתירה שבין שתי ברייתות) המחלקת בין ספינה של חרס, שמביא וקורא, לבין ספינה של עץ שמביא ואינו קורא. 63) בדפוס רומי: בארצכ' (= בארצכם), וראה ב'מעשה רוקח'. ונראה שצ"ל "מארצך", כמו שהוא במנחות שם לדעת רבי יוחנן: "מארצך, ולא כל ארצך", למעט שלא מן המובחר (ראה למעלה ה"ג), ואף הגדל בעציץ ובספינה אינו מן המובחר, ראה במנחות שם. 64) וקורא. כמפורש בברייתא שם. וראה להלן סוף הי"ג, ובפ"ד הי"ג. 65) אף כאן אין חילוק בין גג של מערה לגג של בית, ובין חורבה עבודה לחורבה שאינה עבודה, ולא כמו שחילקו שם בגמרא, שהרי הברייתא הנ"ל אינה מחלקת ביניהם (ר"י קורקוס).

י. הַנּוֹטֵעַ[66] אִילָן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְהִבְרִיכוֹ[67] לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[68] אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[69], אוֹ שֶׁהָיָה נוֹטֵעַ בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִבְרִיכוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אוֹ שֶׁהָיָה עֹקְרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְהִבְרִיחַ קְצָתוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְדֶרֶךְ הָרַבִּים אוֹ דֶרֶךְ הַיָּחִיד מַפְסֶקֶת[70] בָּאֶמְצַע בֵּין הָעֹקֶר וְהַצַּד הַמֻּבְרָךְ - אֵינוֹ מֵבִיא בִּכּוּרִים לֹא מִמַּה[71]

58) בחולין קלו, א: "ביכורים, אף־על־גב דכתיב (דברים כו, ב) [מ]ארצך (בלשון יחיד) דידך אין, דשותפות לא, כתב רחמנא: בכורי כל אשר בארצם (לשון רבים, לרבות שותפים)". 59) אפילו שותפות ישראל וגוי, לפי שאין קנין לגוי בארץ ישראל, להפקיעה מקדושתה (למעלה פ"א מהל' תרומות ה"י, ולהלן הט"ו). ולכן לא מעטו בחולין שם, שותפות עם גוי, כדרך שמעטו שם לענין בכור ועוד דברים ('אור שמח', וכן כתב 'מעשה רוקח').

שֶׁהוֹצִיא בִּרְשׁוּת זוֹ[72] וְלֹא מִן הַצַּד שֶׁבִּרְשׁוּת הָאַחֵרוֹן[73]; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ - עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַגִּדּוּלִין מֵאַדְמָתְךָ[74].

~ נקודות משיחות קודש ~

"...שנאמר ביכורי אדמתך, עד שיהיו כל הגידולין מאדמתך".

ברוב המצוות התלויות בארץ, חלות החיוב תלוי בכיבוש הארץ ובחלוקתה, שהם הגורמים את חיוב המצוה. משא"כ לגבי ביכורים חלות החיוב תלוי בביאה לארץ בלבד, והתנאי "וירשתה וישבת בה" אינו גורם חלות החיוב אלא שהוא רק כהסרת "ארי דרביע עליה", כי קיום המצוה אפשרי רק כשיש לאדם שדה, כמו שאומר "הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'", היינו לאחר ירושה וישיבה שלו כשיש לו חלק מבורר בארץ, אבל חלות החיוב הוא מיד בביאה לארץ ואינו תלוי בירושה וישיבה.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 149)

66) ביכורים פ"א מ"א. 67) כלומר, הטמין יחור של אילן בתוך שדהו והוציאו ברשות הרבים. 68) שלא ברשות. וראה בהלכה הסמוכה. 69) שאינו רשאי לעשות כן. 70) שכשם שאינו רשאי לעשות כן באופן שדרך היחיד באמצע, כן אסור לעשות כן באופן שדרך הרבים מפסקת, שהרי אין עושין חלל תחת רשות הרבים ('ירושלמי' ה"א, וכן פסק רבינו בפי"ג מהל' נזקי ממון הכ"ג) ולא כרבי יהודה (במשנה שם) שאמר "כזה מביא", לפי שהוא סבר עושין חלל תחת רשות הרבים ('ירושלמי' שם). 71) שם. 72) כלומר, מן הפירות שיצאו מן העיקר. 73) כלומר, מן המובחר. 74) שם, מ"ב.

יא. נָתַן[75] לוֹ חֲבֵרוֹ[76] רְשׁוּת לְהַבְרִיחַ[77] בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֲפִלּוּ לְשָׁעָה[78] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא בִּכּוּרִים[79]. וְאִם[80] הָיָה הָאִילָן סָמוּךְ לְמֶצֶר חֲבֵרוֹ[81] אוֹ נוֹטֶה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁחַיָּב לְהַרְחִיק[82] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִמֶּנּוּ וְקוֹרֵא; שֶׁעַל מְנָת כֵּן[83] הִנְחִיל יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ[84].

75) 'ירושלמי' שם. 76) [אבל ברשות הרבים לא מועילה רשות, שלא אמרו (מגילה כו.) ששבעת טובי העיר (= נבחרי העיר) במעמד אנשי העיר יש להם רשות למכור בית הכנסת של רבים (שם) - אלא בכפרים, אבל בכרכים שאינו של הכפר אלא לכל ישראל - אין רשות לבני הכרך למכור בית הכנסת (שם). וכדעת רבינו חננאל (הובא ברשב"א בבא־בתרא ס.) שבני רשות הרבים אינם רשאים למחול. ומה שאמרו (בבא־בתרא כג.) "אחולי אחיל בני רשות הרבים גביה", זה אינו לא ברי"ף ולא ברא"ש, וכן אינו בשני כתבי־יד שם (דק"ס שם). ולפי נוסחתנו יש לומר שמדובר בכפר ולא בכרך, כנ"ל. ועי' ב'תוספות' שם ד"ה אחולי]. 77) כן הוא ב'ירושלמי' שם. [ונראה שנטילת רשות אינה מועילה אלא להברכה, אבל לא לנטיעה בתוך של חבירו. וכן דעת הראב"ד להלן בהי"ג]. 78) כלומר, לתקופה מסוימת. וכדעת רבי יונה שם. 79) אפילו מן הפירות שגדלו ברשות חבירו. שכיון שנתן לו רשות, הרי זה בכלל: "ביכורי אדמתך". ופשוט שהוא מביא וגם קורא, וכן מפורש ב'ירושלמי' שם (ועי' בר"י קורקוס בשם השגת הראב"ד כ"י). ורבינו סמך על מה שכתב להלן בפ"ד הי"ג: "ושאר המביאין חוץ מאלו - מביאין וקורין". וראה עוד להלן הי"ג (ר"י קורקוס). 80) בבא־בתרא כז, ב - בשם רבי יוחנן. 81) כלומר, בתוך ד' אמות. 82) כמפורש בפ"י מהל' שכנים ה"ח. וכסתם משנה שם כו, א. (וראה ב'תוספות' שם ב. ד"ה אומר, ושם כו: ד"ה גזלן) ושם כז, ב. 83) שיוכל להביא ביכורים ולקרוא עליהם, ולא יחשב כגזלן. 84) בפ"ה מהל' נזקי ממון ה"ג, מנה רבינו עשרה תנאים שהתנה יהושע בשעה שחלק את הארץ, ולא מנה שם תקנה זו. ובבבא־קמא פב, א - הקשו מדוע לא נמנה תנאי זה בכלל התנאים, ותירצו שמחלוקת היא בדבר. ואם כן, דברי רבינו צריכים־עיון (משנה־למלך). וב'אור שמח' (בבא־קמא שם) יישב על נכון: הרי עשרה תנאים אלו נוהגים גם בחוצה־לארץ (שם ה"ה), ואילו תקנה זו אינה אלא משום מצות ביכורים, ואינה אלא בארץ ישראל.

יב. הָאַרִיסִין וְהַחֻכִּירִין[85], וּבַעֲלֵי זְרוֹעַ[86] שֶׁאוֹנְסִין אֶת הַבְּעָלִים וְלוֹקְחִין מֵהֶן אַרְצוֹתָם בְּפָחוֹת[87], וְהַגַּזְלָנִין[88] - אֵינָן מְבִיאִין בִּכּוּרִים, וַאֲפִלּוּ[89] נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[90]; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ[91].

85) ביכורים פ"ב מ"ב (ודלא כרבי יהודה, שם מי"א). האריסים הם העובדים בשדה אחרים תמורת מחצה או שליש או רביע מן התבואה. והחכירין הם החוכרים השדה תמורת סכום קצוב של תבואה. וראה בפ"ו מהל' מעשר הי"ג. ובפירוש המשנה שם פירש להיפך, וצ"ע. 86) במשנה: והסיקריקון. 87) ולא אמרו שמי שאנסוהו עד שמכר שדהו, ממכרו ממכר, אלא כשלקח דמי המקח, ולא פחות. וראה בפ"י מהל' מכירה ה"א. 88) שגוזלים ואינם נותנים כסף כלל. 89) 'ירושלמי' שם. 90) ש"הקרקע אינה נקנית לעולם לגזלן, אלא ברשות בעליה עומדת, ואפילו וכו' ונתייאשו הבעלים" (פ"ח מהל' גזילה הי"ד). 91) וכל אלו, אין הקרקע שלהם (משנה, שם).

יג. הַקּוֹנֶה[92] אִילָן בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ - אֵינוֹ מֵבִיא, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע[93]. שְׁלִשָׁה[94] - יֵשׁ לוֹ קַרְקַע[95]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא אִילָנוֹת בִּלְבַד[96], הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁקָּנָה קַרְקַע[97]. קָנָה[98] אִילָן אֶחָד וְקַרְקָעוֹ[99] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא[100].

92) תוספתא ביכורים פ"א ה"ב (כדעת חכמים ולא כרבי מאיר), ו'ירושלמי' שם ה"ו. 93) כלומר, ברור הדבר שאין לו קרקע (וראה להלן פ"ד ה"ד, שבקונה שני אילנות - הדבר בספק), ורוצה לומר שאין לו שום זכות שימוש בקרקע חוץ מעצם יניקת האילן בקרקע חבירו, ולכן אין זה בכלל "אדמתך". 94) כלומר, קנה שלשה אילנות בתוך שדה חבירו. 95) שם פ"א מי"א. כלומר, קרקע הראוי להם (פכ"ד מהל' מכירה ה"א־ב). והיא זכות השימוש בקרקע שבסביבות האילנות, לשטוח פירות וכיוצא בזה (שם, הערה כג), שכיון שמכר לו שלשה אילנות, מן הסתם

מכר גם את זכות השימוש בשטח שסביב האילנות. 96) כלומר, שאין לו קנין בעלות בגוף הקרקע, אלא זכות שימוש בלבד (רדב"ז. ועי' ראב"ד). 97) והרי זה בכלל "אדמתך", ומביא וקורא. 98) משנה, שם. 99) כלומר, התנה כן בשעת הקנייה. 100) וגם קורא, שהרי יש לו קרקע (ר"י קורקוס וכסף־משנה). ורבינו סמך על מה שכתב להלן פ"ד הי"ג, וראה למעלה הערה עח.

יד. הַלּוֹקֵחַ[101] פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[102] וְלָקַח הַקַּרְקַע[103] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא בִּכּוּרִים[104], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ[105] קַרְקַע וּפֵרוֹתֶיהָ. מָכַר לוֹ[106] פֵּרוֹת חוּץ מִן הַקַּרְקַע[107], אֲפִלּוּ מְחֻבָּרִים[108] - מוֹכֵר אֵינוֹ מֵבִיא, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ פֵּרוֹת; וְלוֹקֵחַ אֵינוֹ מֵבִיא[109], שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ קַרְקַע. חָזַר הַמּוֹכֵר וְלָקַח הַפֵּרוֹת מִן הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ קַרְקַע וּפֵרוֹתֶיהָ[110].

101) ירושלמי' שם פ"א ה"ח: "רבי בון בר כהנא, בעי קומי רבי אילא, מכר לו שדה בקמתה (המחוברת לקרקע) מהו שיביא ממנה ביכורים, אמר ליה למה לאו. עד כדון לחה, אפילו יבישה (בתמיה), אמר ליה, אפילו יבישה, אפילו קצורה (כלומר, שתבואתה תלושה), מעתה אפילו חיטים, כך אנו אומרים הלוקח מן השוק מביא ביכורים". כלומר: קנה פירות מן השוק, ושוב קנה גם הקרקע - הרי זה מביא ביכורים (ר"י קורקוס ורדב"ז). 102) כלומר, אפילו תלושין. 103) אפילו אחר שלקח הפירות, ראה למעלה. 104) וקורא. ראה למעלה הערה עח. 105) בשעת הבאת הביכורים. 106) ירושלמי' שם: "מכר לו פירות ושייר לו קרקע, המוכר אינו יכול להביא שאין לו פירות וכו' הדא אמרה, חזר ולקחן ממנו, מביא". 107) כי דין הוא שהקונה פירות, לא קנה קרקע. קל־וחומר מקונה אילן שלא קנה קרקע (למעלה הי"ג). 108) החידוש בזה הוא לגבי הלוקח, שאף־על־פי שהפירות מחוברים, אינו מביא. 109) בבא זו של לוקח, אינה ב"ירושלמי' שם, ומקורה בבבלי בבא־בתרא פא, א - שאמרו שם שהלוקח פירות מן השוק, אינו מביא ביכורים. 110) ולא כתב כאן אם חזר הלוקח ולקח הקרקע מה דינו, שכבר כתב כן למעלה בתחילת ההלכה.

טו. הַמּוֹכֵר[111] שָׂדֵהוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְחָזַר וּלְקָחָהּ מִמֶּנּוּ[112] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִמֶּנָּה בִּכּוּרִים מִן הַתּוֹרָה[113]; שֶׁאֵינָהּ נִפְקַעַת מִן הַמְּצָוָה בְּקִנְיַן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[114], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[115].

111) משנה, גיטין מז, א. וגרס שם: "המוכר שדהו לגוי, וחזר ולקחה ממנו ישראל, הלוקח מביא ממנו ביכורים". וכן הוא במשניות שם. 112) כלומר, חזר וקנה ממנו את השדה, וכן כתב בפ"א מהל' תרומות ה"י. [שאם לא קנה השדה - אינו מביא, שהרי אין לו קרקע. ראה בהלכה הקודמת]. 113) במשנה שם: "מפני תיקון העולם". אבל בגמרא (שם:) ביארו, שבאמת הוא חייב מן התורה, אלא ששתי תקנות היו: מתחילה תיקנו שלא יביא בכורים (אף־על־פי שמן התורה חייב הוא, לפי שאין קנין לגוי), ואחר־כך חזרו ותיקנו שיביא. 114) שאם יש לו קנין בארץ ישראל – אף־על־פי שחזר וקנה ממנו, הרי זה ככיבוש יחיד (הל' תרומות שם). 115) שם. וכתב ר"י קורקוס שאפשר שכשם שבתרומות ומעשרות, אם נתמרח ביד גוי, פטור מתרומות ומעשרות (שם הי"א), כמו כן לענין ביכורים, אם ביכרו ביד גוי - פטורים מביכורים. והראב"ד כתב: "אע"פ שביכרו ברשות גוי". [וכוונתו לחייב מדרבנן. והוא הולך לשיטתו, שגם במעשרות חייב מדרבנן, אם מרחו הגוי, ראה פי"א מהל' מעשר הט"ו בהשגת הראב"ד].

טז. אֲשֵׁרָה[116] שֶׁבִּטְלָהּ[117] - אֵין מְבִיאִין מִמֶּנָּה בִּכּוּרִים[118]; שֶׁהַבִּכּוּרִים כְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ הֵן[119].

116) ירושלמי' ביכורים פ"א ה"ב. 117) מדובר באשירה של גוי שביטלה (ראה פ"ח מהל' עבודה זרה ה"ח, י־יא) וחזר ישראל ולקחה ממנו (ראה בהלכה הקודמת), אבל אשירה של ישראל אינה בטילה עולמית (הלכות עבודה זרה, שם ה"ט). 118) אף־על־פי שחנטו הפירות אחר שנתבטלה, אין מביאין ממנה ביכורים, כשם שבנעבד אסור גם העובר (פ"ג מהל' איסורי מזבח הי"ב־יג). אולם, חפירות של השנה הבאה דומים לנתעברה אחר שנעבדה, שכשר הוולד לקרבן (שם הי"ג). ועי' רדב"ז. 119) ראה להלן פ"ג ה"א.

יז. הַבִּכּוּרִים[120] אֵין לָהֶם שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם[121] צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וְהָרוֹצֶה[122] לַעֲשׂוֹת כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ בִּכּוּרִים - עוֹשֶׂהוּ[123].

120) פאה פ"א מ"א. 121) אף־על־פי שבמשנה (שם פ"ב מ"ג) אמרו: "שהתרומה והמעשר וכו' ויש להם שיעור וכו' מה שאין בביכורים", והרי השיעור שבתרומה גדולה אינו אלא מדרבנן (פ"ג מהל' תרומות ה"א־ב), ואם כן, ביכורים אין להם שיעור אפילו מדרבנן (וראה בפירוש המשניות וברע"ב שם) - פסק רבינו כברייתא ב"ירושלמי' ביכורים פ"ג ה"א ('מלאכת שלמה' בפ"ב מ"ג). ועי' 'מאירי' חגיגה, הוצאת "מוריה" עמוד יא, ובהערת הרב ניסן זק"ש שם עמוד סא. 122) ביכורים פ"א מ"ד. 123) ב"ירושלמי' שם ה"ג: "דכתיב, וראשית כל בכורי כל" (אף אם הכל ביכורים).

יח. הִפְרִישׁ[124] בִּכּוּרָיו וְחָזַר[125] וְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן אוֹ עִטְּרָן[126] - הֲרֵי הַתּוֹסֶפֶת כְּבִכּוּרִים[127]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהֵבִיא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[128]; אֲבָל אִם הֵבִיא מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אוֹ מִסּוּרְיָא[129] - אֵינָהּ כְּבִכּוּרִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּבִכּוּרִים, אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא בְּטָהֳרָה[130]. וְאֵין[131] מְעַטְּרִין אֶת הַבִּכּוּרִים בְּכָל מָקוֹם[132] אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים.

124) שם פ"ג מי"א. 125) כלומר, שנמלך להוסיף או לעטר. ופשוט הוא שאינו חייב לא להוסיף על הביכורים ולא לעטרם, ואין זה אלא הידור מצוה, וראה ב'תוספות אנשי שם' מ"י שם. 126) שם, מ"י: "תוספת הביכורים, מין במינו (שמוסיף מאותן פירות שמביא ביכורים). ועיטור הביכורים, מין בשאינו מינו (= משבעת המינים כדלהלן)". 127) במשנה, שם: "תוספת הביכורים מין במינו - נאכלת

בטהרה - ופטורה מן הדמאי", אבל עיטור ביכורים: מין בשאינו מינו וחייב בדמאי, עיי"ש. וראה להלן בדין עיטור ביכורים לענין אכילה בטהרה. 128) משנה, שם. 129) שאין מביאים ביכורים מהם אלא מדבריהם (למעלה ה"א). 130) [שהרי לא מיעטו במשנה את ההבאה מחוצה־לארץ אלא מדין התוספת, ולא מדין העיטור (וראה להלן), ובמשנה שם נראה שהעיטור נאכל בטהרה כמו התוספת, שהרי לא מיעטוהו שם אלא מפטור דמאי (וראה ב'תוספות יום טוב' שם), ואם העיטור שבחוצה־לארץ לא נתמעט מאכילה בטהרה, קל־וחומר לתוספת שבחו"ל שלא נתמעטה. ומה שכתב הרדב"ז שלדעת רבינו מה שאמרו (מ"י) "תוספת הביכורים נאכלת בטהרה", היינו בחוצה־לארץ - תמוה שהרי בסיפא אמרו "פטורה מן הדמאי", ואילו בחוצה־לארץ לא גזרו כלל על הדמאי, כמפורש בפי"ג מהל' מעשר ה"ג. ועי' בר"י קורקוס]. 131) שם מ"ט, כרבי עקיבא. 132) כלומר, אפילו אם הביאם מסוריא. [שאין חילוק בין ארץ ישראל לבין סוריא אלא לענין התוספת, ולא לענין העיטור, ראה למעלה].

1 **יט. כֵּיצַד[133] מַפְרִישִׁין הַבִּכּוּרִים? יוֹרֵד[134] אָדָם לְתוֹךְ**
2 **שָׂדֵהוּ[135] וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה[136], אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים**
3 **שֶׁבִּכְּרוּ, רִמּוֹן שֶׁבִּכֵּר - קוֹשְׁרָן בְּגֶמִי[137] וְאוֹמֵר: הֲרֵי**
4 **אֵלּוּ בִּכּוּרִים. וְהֵם נַעֲשִׂים בִּכּוּרִים בִּמְחֻבָּר[138] מִשֶּׁקָּרָא**
5 **לָהֶן שֵׁם[139], וְאַף עַל פִּי[140] שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּשְׁלוּ כָּל**
6 **צָרְכָּן. וּמִשֶּׁיִּגָּמְרוּ וְיִתְלְשֵׁם מִן הַקַּרְקַע - אֵינוֹ צָרִיךְ[141]**
7 **לַחֲזֹר וְלִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם. לֹא הִפְרִישָׁן בִּמְחֻבָּר[142] וְלֹא**
8 **קָרָא לָהֶם שֵׁם[143] וּתְלָשָׁם - הֲרֵי זֶה מַפְרִישָׁם אַחַר**
9 **שֶׁנִּתְלְשׁוּ[144]. וְאִם נִטְמְאוּ הַפֵּרוֹת כֻּלָּן - אֵינוֹ**
10 **מַפְרִישׁ[145] בִּכּוּרִים בְּטֻמְאָה, אֶלָּא מַפְרִישׁ[146] מִן**
11 **הַטָּהוֹר[147] עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה. וְאִם אֵין לוֹ פֵּרוֹת**
12 **אֲחֵרוֹת[148] לְהַפְרִישׁ מֵהֶן - יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ מַפְרִישׁ**
13 **בְּטֻמְאָה; שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין לְאַבּוּד[149]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי[150],**
14 **שֶׁהַבִּכּוּרִים שֶׁנִּטְמְאוּ - אֵינוֹ מַסִּיק בָּהֶן הַתַּנּוּר[151]**
15 **כִּתְרוּמָה טְמֵאָה[152], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ[153].**

133) שם פ"ג מ"א. 134) כלומר, חייב להקדים ולקרוא לפירות שם, בעודם באילן. וראה ב'תוספות' בבבא־בתרא פא, א. וב'תוספות אנשי שם' למשנה שם. 135) כלומר, כשהקרקע והפירות שלו (ראה למעלה הי"ד). 136) שבשלה, ואף אם לא בשלה כל צרכה, כדלהלן. 137) הוא גומא (מין עשב) שבשמות ב, ג (פירוש המשנה לשבת פ"ח מ"ב). וזוהי הפרשת הביכורים במחובר, ראה להלן. 138) שם, פ"ב מ"ד. ופ"ג שם, כדעת חכמים ולא כרבי שמעון. 139) אבל בלי קריאת שם, אין הפירות נעשים ביכורים. 140) "ירושלמי" שם פ"ג ה"א: "מה טעמא דרבנין, ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה, בשעת הבאה, פרי (כלומר, צריך שיהא פרי מבושל כל צרכו). הא בשעת הפרשה, אפילו בוסר, אפילו פגין". 141) משנה פ"ג שם, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 142) שלא קשרן בגמי, כנ"ל. 143) שלא אמר: הרי אלו ביכורים, כנ"ל. 144) ב"ירושלמי" פאה פ"א ה"ה: "הפריש ביכורים מכרי ממורח וכו'" (ומרוח הוא בתלוש. 'קרית מלך'). וכן נראה ממה שכתב רבינו להלן: "נטמאו הפירות כולן, אינו מפריש ביכורים בטומאה", וטומאה אינה אלא בתלוש ולא במחובר (פ"ב מהל' טומאת אוכלין ה"א). וראה בפירוש המשנה ביכורים פ"ב מ"ה. ואין אנו אומרים, שלדעת חכמים החיוב להפריש הוא דוקא במחובר ולא בתלוש, ולדעת רבי שמעון החיוב הוא דוקא בתלוש - אלא שלתנא־קמא החידוש הוא, שאפילו במחובר יכול להפריש, אבל מודים הם שאפשר להפריש גם בתלוש. 145) דבר זה נלמד ממה שאמרו במשנה שם: "תרומת מעשר שוה לביכורים בשתי דרכים וכו' ניטלת מן הטהור על הטמא". משמע שמן הטמא עצמו אינו מפריש (כסף־משנה). וטעמו של דבר, ראה להלן. 146) כן הוא במשנה הנ"ל. 147) מפירות טהורים. 148) טהורים. 149) מעילה י, א. ומנחות עד, א. אבל תרומה ומעשר שני מפרישים מן הטמא על הטמא (פ"ב מהל' תרומות הי"ד־טו, ופ"ג מהל' מעשר שני ה"ג), לפי שאין הפרשתם לאיבוד, שהרי תרומה טמאה ניתנת לכהן ליהנות בה בשעת שריפתה (הל' תרומות, שם), ומעשר שני ניתן לפדיון (הל' מעשר שני, שם), ואילו ביכורים אינם ניתנים להנות, כדלהלן, ואינם נפדים. וראה להלן. 150) ראה להלן. 151) יבמות עג, א. ו'ירושלמי' ביכורים פ"ב ה"א. 152) ראה בהל' תרומות שם, ופי"א שם ה"א. ורוצה לומר: אע"פ שהביכורים כתרומה (שם פט"ו ה"כ, ולהלן פ"ג ה"א־ה) - לענין זה אינם כתרומה, כדלהלן. 153) ביבמות שם, לא נתבאר הטעם למה אסור לבער ביכורים בטומאה, אם מפני שהוקשו למעשר שני, ואם כן אין זה אלא לדעת חכמים, ולא כרבי שמעון החולק על היקש זה (שם:) או מפני שהם כקדשי המקדש (ביכורים פ"ג מי"ב, כדעת חכמים ולא כרבי יהודה), וקודש אסור לבער בו בטומאה (עי' ביבמות שם), ולפי זה יתכן כי גם לרבי שמעון שאינו מקיש ביכורים למעשר שני (שם), אסור להבעיר ביכורים בטומאה. אבל ב"ירושלמי" שם מפורש: "אמר רבי יהודה, אוף (= אף) בביכורים שנטמאו, דברי הכל (= אסור לבער)", היינו בין לחכמים המקישים ביכורים למעשר שני, ובין לרבי שמעון שאינו מקיש, אסור לבער בהם בטומאה, מפני שהם כקדשי המקדש. ומה שכתב רבינו "יראה לי" אינו על גוף ההלכה אלא על טעמה: "מפני שהן כקדשי מקדש" (כסף־משנה). ו'אור שמח' כתב שיש למחוק המילים "וכן יראה לי".

16 **כ. הַמַּפְרִישׁ[154] בִּכּוּרָיו וְנָמַקוּ[155] אוֹ נִבְזְזוּ[156] אוֹ אָבְדוּ**
17 **אוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ[157] - חַיָּב לְהַפְרִישׁ אֲחֵרִים**
18 **תַּחְתֵּיהֶם[158]; שֶׁנֶּאֱמַר[159]: תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ -**
19 **מְלַמֵּד, שֶׁהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[160] עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְהַר**
20 **הַבַּיִת[161].**

154) ביכורים פ"א מ"ח. 155) "כמו נמסו. המק בשרו (זכריה יד, יב), אתם ימקו (ויקרא כו, לט), ואחרים רבים" (פירוש המשנה). ואינו מביא פירות רקובים, למעלה ה"ג. 156) כלומר, נגזלו. וכגירסת המשנה ב"ירושלמי" שנסמך "נבזזו" לנגנבו ואבדו, ועי' 'תוספות יום טוב'. 157) [שאינם ראויים לאכילה (להלן פ"ג ה"ה) והרי הם

כתאנים מרוקבות (למעלה שם) ובתמרים שבהרים (למעלה ה"ב), שנתמעטו מן הפסוק (דברים כו, ב) "אשר תביא מארצך" - "מארצך, ולא כל ארצך", כמפורש במנחות פד, ב]. 158) ומביאם ואינו קורא (להלן פ"ד ה"ט). 159) שם, מ"ט. 160) שאם יפסלו מהבאה, חייב להעמיד אחרים תחתיהם, כנ"ל. 161) הר הבית לאו דוקא, אלא הכוונה לעזרה, וכן נראה להלן שם ה"י ('תוספות יום־טוב').

1 **כא. הַמַּפְרִישׁ[162] בִּכּוּרָיו לְהַעֲלוֹתָן בְּיָדוֹ לִירוּשָׁלַיִם -**
2 **לֹא יְשַׁלְּחֵם בְּיַד שָׁלִיחַ[163]. וְאִם לִקְּטָן מִתְּחִלָּה עַל**
3 **מְנָת לְשַׁלְּחָם בְּיַד שָׁלִיחַ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְשַׁלְּחָם[164].**

162) 'ירושלמי' ביכורים פ"א ה"ה, בשם רבי יוחנן. 163) שם: "שכל הביכורים שנראו ליתור (= להתיר אותם באכילה) בקרייה, אינם ניתרים אלא בקרייה", שהרי שליח מביא ואינו קורא (להלן שם סוף ה"ד), וכיון שהפירות הופרשו על דעת להעלותם הוא בעצמו - שוב לא יהיו מותרים באכילה, אלא משיקרא עליהם פרשת ביכורים. 164) שבשעת הפרשתם לא נתחייבו בקריאה.

יום שני כ"ה כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שהביכורים נותנין אותם לאנשי משמר, ושהם קרויין תרומה. כהן שאכל ביכורים חוץ לירושלים, אחרי שנכנסו לחומה. מאימתי הותרו לכהן. ואם הקריאה מעכבת אכילתן. ביכורים שיצאו חוץ למחיצתן וחזרו. ומה בין אכילת ביכורים לתרומה. שהביכורים טעונין כלי, ושלא יביאם בערבוביא. ואם הכלי הוא לכהן. תורים ובני יונה שמביאין עם הביכורים. ושיתודה עליהם. אם יש לאדם רשות ליתן הביכורים לעבדו בדרך. והסדר של התנופה. אם הביכורים טעונים לינה.

4 **א. הַבִּכּוּרִים נוֹתְנִין [אוֹתָן] לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר[2] וְהֵן**
5 **מְחַלְּקִים אוֹתָן בֵּינֵיהֶן, כְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ[3]. וּכְבָר**
6 **בֵּאַרְנוּ שֶׁהֵן קְרוּיִין תְּרוּמָה. וּלְפִיכָךְ, זָר[4] שֶׁאָכַל**
7 **בִּכּוּרִים בְּכָל מָקוֹם[5] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[6]. וְהוּא**
8 **שֶׁיֹּאכְלֵם מֵאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם.**

2) כלומר, לכהנים של המשמר העובד באותה שעה. 3) כלומר, אם באו לחלק ביכורים של כל אחד ואחד בפני עצמם, אבל ביכורים של אחד כנגד ביכורים של שני - אין מחלקים. 4) מי שאינו כהן. 5) כלומר: בעזרה, בירושלים וחוצה להן. 6) כתרומה.

9 **ב. הָיוּ מְקֻצָּתָן[7] בִּפְנִים[8] וּמְקֻצָּתָן בַּחוּץ: זֶה שֶׁבִּפְנִים**
10 **- חַיָּבִין עָלָיו[9] מִיתָה, וַהֲרֵי הוּא הֶקְדֵּשׁ[10] לְכָל דְּבָרָיו;**
11 **וְזֶה שֶׁבַּחוּץ - הֲרֵי הוּא חֻלִּין לְכָל דְּבָרָיו.**

7) של פירות הביכורים. 8) בתוך החומה. 9) זרים האוכלים אותו. אבל כהנים אינם חייבים עליו אלא מלקות. 10) שהרי הם כתרומה ותרומה קרוייה "קודש", ועוד שהרי הם כקדשי המקדש.

12 **ג. כֹּהֵן[11] שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם מֵאַחַר**
13 **שֶׁנִּכְנְסוּ לִפְנִים מִן הַחוֹמָה[12] - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה.**
14 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹמֵר וּתְרוּמַת**
15 **יָדֶךָ; וְהֵם הַבִּכּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמָה.**
16 **וְכֵן[13] אִם אָכְלָן הַכֹּהֵן בִּירוּשָׁלַיִם קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה**
17 **- לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה כְּמִי שֶׁאָכָלָן בַּחוּץ; לְפִי שֶׁהֵן**
18 **טְעוּנִין הַנָּחָה בָּעֲזָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח**
19 **יְיָ אֱלֹהֶיךָ.**

11) ולפי שאין עונשין מן הדין (=מדין קל וחומר) אין לחייבו מלקות מקל וחומר ממעשר שני, אלא מן המפורש בפסוק. 12) שהרי קודם לכן הם כחולין. 13) משנה במכות שם: "האוכל ביכורים עד שלא קרא עליהם וכו' לוקה ארבעים". ובגמרא: "אמר רבי יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתאה, אבל חכמים אומרים, ביכורים הנחה מעכבת בהן, קריאה אין מעכבת בהן", ולכן שינה רבינו מלשון המשנה וכתב "קודם הנחה בעזרה".

20 **ד. וּמִשֶּׁנִּיחֵם הַמְּבִיאָם בָּעֲזָרָה הֻתְּרוּ לַכֹּהֵן וְאַף עַל**
21 **פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן, שֶׁאֵין הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת**
22 **אֲכִילָתָן. וּבִכּוּרִים שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לִמְחִיצָתָן[14] וְחָזְרוּ[15] -**
23 **מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[16].**

14) חוץ לירושלים, שהיא מקום אכילתם. 15) אבל בחוץ אסורים. 16) ואף על פי שביכורים כקדשי מקדש הם, אינם נפסלים ביוצא כשאר קדשים, כיוון שאמרה התורה: "לא תוכל לאכול בשעריך" משמע: "בשעריך הוא דלא תיכול, אבל יצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין".

24 **ה. אֲכִילַת בִּכּוּרִים - כַּאֲכִילַת תְּרוּמָה לְכָל דְּבָרָיו.**
25 **יָתֵר בַּבִּכּוּרִים[17]: שֶׁהֵן[18] אֲסוּרִין לְאוֹנֵן, וּטְעוּנִין**
26 **הֲבָאַת מָקוֹם[19], וְכֹהֵן[20] טָהוֹר שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים טְמֵאִים**
27 **- לוֹקֶה, כְּשֵׁם[21] שֶׁלּוֹקֶה יִשְׂרָאֵל טָהוֹר שֶׁאָכַל מַעֲשֵׂר**
28 **שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּתְּרוּמָה[22].**

17) על התרומה. 18) הביכורים. 19) שנאמר "ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה'". 20) ביבמות עג: "יש במעשר וביכורים מה שאין כן בתרומה וכו', ואילו אסור לבער מהן בטומאה, ואוכלן בטומאת עצמן (שהאדם טהור והם טמאים) לוקה, מה שאין כן בביכורים, לא קתני, אלמא תני ושייר". וכתב "כהן" לפי שזר האוכל ביכורים טמאים חייב מיתה בידי שמים, כאוכל תרומה טמאה. 21) שהרי הוקשו ביכורים למעשר שני. 22) שאינה אסורה לאונן ואינה טעונה הבאת מקום, וכהן שאכל תרומה טמאה, אינו אלא בעשה וקל וחומר לכהן טמא שאוכל ביכורים טהורים, שהוא לוקה, שהרי גם בתרומה הוא לוקה.

29 **ו. וּמִנַּיִן שֶׁהַבִּכּוּרִים אֲסוּרִין לְאוֹנֵן? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
30 **בָּהֶן: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב; מִכְּלַל שֶׁהוּא חַיָּב לְאָכְלָן**
31 **בְּשִׂמְחָה[23], לֹא בַּאֲנִינוּת[24]. וְהָאוֹכְלָן בַּאֲנִינוּת - מַכִּין**
32 **אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[25].**

23) כן הוא בפסחים לו: אבל ביבמות שם, למדו כן בהיקש

ממעשר שני. ואם כן היה לרבינו לומר שלוקה מן התורה, כמו במעשר שני. 24) אפילו אינות של תורה. 25) כיוון שאין בהם אלא לאו הבא מכלל עשה, שדינו כעשה.

ז. הַבִּכּוּרִים טְעוּנִין כְּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא. וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְהָבִיא כָּל מִין וָמִין[26] בִּכְלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ[27]; וְאִם הֱבִיאָם בִּכְלִי אֶחָד - יָצָא. וְלֹא יְבִיאֵם בְּעַרְבּוּב[28], אֶלָּא שְׁעוֹרִים מִלְּמַטָּה[29], וְחִטִּים עַל גַּבֵּיהֶן, וְזֵיתִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְמָרִים עַל גַּבֵּיהֶן, וְרִמּוֹנִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְאֵנִים לְמַעְלָה מִן הַכֹּל. וְיִהְיֶה דָּבָר אֶחָד מַפְסִיק בֵּין מִין וָמִין, כְּגוֹן הוּצִין[30] וְחֵלֶף[31] אוֹ עָלִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וּמַקִּיף לַתְּאֵנִים אֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁל עֲנָבִים מִבַּחוּץ[32].

26) משבעת המינים שחייבים בביכורים. 27) בתוספתא שם: "מצוה להביאם בשבעה כלים", והיינו כשיש לו ביכורים מכל שבעת המינים. 28) כל המינים יחד. 29) כן הוא בתוספתא. וטעם לסדר זה, שכל הנשמר (=אינו מתקלקל) ניתן למטה, וכל שאינו נשמר ניתן למעלה. 30) עלי דקל. 31) עשב בר, שהיו עושים ממנו מחצלאות. 32) כלומר, בתורת אחד מהמינים (שהרי עדיין לא מנה ענבים).

ח. הֱבִיאָם[33] בִּכְלִי מַתָּכוֹת - נוֹטֵל הַכֹּהֵן הַבִּכּוּרִים וְחוֹזֵר הַכְּלִי לִבְעָלָיו[34]. וְאִם הֱבִיאָם בִּכְלִי עֲרָבָה וְחֵלֶף וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הַבִּכּוּרִים וְהַסַּלִּים לַכֹּהֲנִים[35]. וְאִם נִטְמְאוּ[36] הַבִּכּוּרִים[37] - אֵין הַסַּלִּים[38] לַכֹּהֲנִים[39].

33) בביכורים שם משנה ח: "העשירים מביאים ביכוריהם בקלתות (סלים) של כסף וכו', והעניים מביאים אותם בסלי נצרים וכו', והסלים והביכורים ניתנים לכהנים". ובבבא קמא צב. "מנא הא מילתא דאמרי אינשי, בתר ענייא אזלא עניותא, אמר ליה דתנן, עשירים מביאים ביכוריהם וכו'". וברש"י שם: והעשירים לא היו נותנין קלתותיהן לכהן (כלומר, היו נותנין להם והכהנים היו מחזירים אותם ולא מניחים אותם אצלם), וטעמו של דבר, שסלי כסף וזהב אינם טפלים לביכורים, אבל סלי נצרים בטלים אגב הביכורים. ויש שלמדו כן מן הפסוק "ולקח הכהן הטנא מידך", וטנא הוא סל של נצרים, הרי הכהן נוטל גם את הביכורים וגם את הטנא ואילו בכלי זהב ובכלי כסף לא נאמר כן. וזהו מה שאמרו בספרי שם: "ולקח הכהן הטנא מידך, מיכן אמרו העשירים וכו' ועניים וכו' וסלים ניתנים לכהנים". 34) כיוון שאינו בטל אגב הביכורים, מחמת יקרו. 35) שהסלים בטלים אגב הביכורים. ואף שבפרק ד מהלכות אבל הלכה א כתב רבינו, שהשוו חכמים עשירים לעניים שכולם מביאים בסלים של נצרים - כאן לא תקנו כן, מפני כבוד המקדש (שהביכורים יובאו בסלים יפים). ועוד, שזה שנוטלים הכהנים את הסלים במתנה, כבוד הוא לעניים. 36) בירושלמי ביכורים פרק א הלכה ז: "נטמאו הביכורים, הסלים ניתנים לכהנים, דכתיב: ולקח הכהן הטנא מידך". ונראה שרבינו גרס "אין הסלים ניתנים לכהנים". 37) שהוא נופצם. 38) העשויים מערבה וחלף, שהם לכהנים. 39) שכיוון שאין ביכורים, שהם עיקר, אין נתינת סלים, שהם טפל לביכורים. וביאור דברי הירושלמי הוא כן: "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו וגו'" - כשמניחו לפני ה', אז לוקח הוא הטנא, אבל כשנטמאו, שאינו מניף, אין הכהן לוקח הטנא.

ט. כְּשֶׁהָיוּ מְבִיאִין אֶת הַבִּכּוּרִים, הָיוּ מְבִיאִין בְּיָדָם תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה[40]. וְכֵן הָיוּ תּוֹלִין מִצַּדֵּי הַסַּלִּים[41] תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה, כְּדֵי לְעַטֵּר אֶת הַבִּכּוּרִים. אֵלּוּ שֶׁעִם הַסַּלִּים הָיוּ קְרֵבִים עוֹלוֹת[42], וְאֵלּוּ שֶׁבִּידֵיהֶן הָיוּ נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים[43].

40) להידור מצוה. 41) ולא היו נותנין אותן על גבי הסלין, שלא ינבלו הביכורים. 42) שהרי נדבת עוף אינה באה אלא עולה. 43) [ואין בזה משום מביא חולין בעזרה, כיוון שאין בהם שום פעולת הקרבה כלל].

י. מִצְוַת עֲשֵׂה[44] לְהִתְוַדּוֹת[45] בַּמִּקְדָּשׁ עַל הַבִּכּוּרִים בְּשָׁעָה שֶׁמְּבִיאָם. מַתְחִיל וְקוֹרֵא: הִגַּדְתִּי[46] הַיּוֹם לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ וְגוֹמֵר. אֲרַמִּי[47] אֹבֵד אָבִי. עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל הַפָּרָשָׁה עַד אֲשֶׁר נָתַתָּ לִּי יְיָ[48]. וְאֵין[49] קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ - בַּלָּשׁוֹן הַזֹּאת[50].

44) שנאמר "ובאת אל הכהן וגו' ואמרת אליו וגו' וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך". 45) היינו להודות לה'. 46) מתחיל מאמצע הפסוק ולא מתחילתו, שמה שכתוב שם: "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", אינו אלא ציווי. 47) דהיינו, שמדלג על הכתוב: "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך", שאף הוא אינו אלא ציווי. 48) ואינו מסיים הפסוק: "והנחתו לפני ה' אלוקיך וגו'", שאף הוא אינו אלא ציווי. 49) משנה בסוטה לב. "ואלו נאמרים בלשון הקודש, מקרא ביכורים וכו' כיצד (כלומר, היכן לומדים זאת), וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך. ולהלן הוא אומר וענו הלויים וכו', מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש". 50) בגמרא שם לג. למדו זאת בגזירה שווה, נאמר כאן: "וענית ואמרת" ונאמר בברכות וקללות "וענו הלויים ואמרו", ושם למדו עוד בגזירה שווה, נאמר שם "קול רם" ונאמר במתן תורה "משה ידבר והאלוקים יעננו בקול" מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש".

יא. בָּרִאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לִקְרוֹת[51] - קוֹרֵא, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת[52] - מַקְרִין אוֹתוֹ. נִמְנְעוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹדְעִין לִקְרוֹת מִלְּהָבִיא[53], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּלְמוּ. הִתְקִינוּ בֵּית דִּין, שֶׁיִּהְיוּ מַקְרִין אֶת מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ כְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ.

51) פרשת ביכורים בלשון הקודש. 52) "מפני שכל בני אדם לא היו יודעים (כלומר: לא כל בני אדם היו יודעים) לשון הקודש. 53) ביכורים.

יב. הַמֵּבִיא אֶת הַבִּכּוּרִים - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לִתְּנֵם לְעַבְדּוֹ וּקְרוֹבוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ[54] עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת - נוֹטֵל הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ[55], וַאֲפִלּוּ הָיָה מֶלֶךְ גָּדוֹל שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[56], וְנִכְנָס[57] עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָעֲזָרָה, וְקוֹרֵא וְעוֹדֵהוּ הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ וגו'מר[58], וּמוֹרִיד הַסַּל מֵעַל כְּתֵפוֹ וְאוֹחֲזוֹ בִּשְׂפָתָיו, וְהַכֹּהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתָּיו וּמֵנִיף, וְקוֹרֵא[59]: אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וגו'מר, עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה, וּמַנִּיחוֹ בְּצַד הַמִּזְבֵּחַ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית בְּדָרוֹמָהּ שֶׁל קֶרֶן, וְיִשְׁתַּחֲוֶה[60] וְיֵצֵא. וּמַנַּיִן שֶׁהֵן[61] טְעוּנִין תְּנוּפָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ[62] - לְרַבּוֹת אֶת הַבִּכּוּרִים לִתְנוּפָה. וּכְשֵׁם שֶׁטְּעוּנִין תְּנוּפָה, כָּךְ טְעוּנִין קָרְבָּן שְׁלָמִים [וְשִׁיר]. שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב, וּבְרָגְלִים אוֹמֵר: וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ; מַה שִּׂמְחַת הֶחָג - בִּשְׁלָמִים[63], אַף כָּאן - בִּשְׁלָמִים. וְאֵין הַקָּרְבָּן מְעַכֵּב.

54) להקל על משאו, ויכול לקרוא לאחר מכן פרשת ביכורים. שלא אמרו שאם אין לקיחת הביכורים והבאתם על ידי אדם אחד, שאין לקרוא, אלא כשמסר לשליח על מנת שיביאם לעזרה, ומת השליח, שאז אפילו אם יביאם בעצמו, אינו קורא, לפי שהלקיחה וההבאה לא היו על ידי אחד. אבל אם מוסרם לקרובו, לשעה, כדי להקל על משאו, אין זו לקיחה כלל, והרי זו לקיחה והבאה באחד. 55) "לשון התורה הוא, שיהיה אדם בעצמו נושא הביכורים ונותנן ביד הכהן, אמר השם יתברך: ולקח הכהן הטנא מידך". 56) אפילו אגריפס המלך, ופירש רבינו: אגריפס המלך ממלכי בית שני, בעל נפש גדולה ושררה רבה. 57) להר הבית. 58) עד סוף הפסוק: "לתת לנו". 59) הבעלים. 60) שנאמר: "והשתחוית לפני ה' אלוקיך". 61) הביכורים. 62) ולמדו (שם) בגזירה שווה "יד־יד" משלמים. 63) ושיר למדו שם: "נאמר כאן, בכל הטוב, ונאמר להלן והנך להם כשיר עגבים וכו' ומיטיב נגן".

יג. וְאֵימָתַי קוֹרִין בְּשִׁיר עֲלֵיהֶן? מִשֶּׁמַּגִּיעוּ[64] לָעֲזָרָה הַלְוִיִּם הָיוּ[65] מַתְחִילִין וְקוֹרִין: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי[66].

64) מביאי הביכורים. 65) הלויים. 66) מזמור זה אמרוהו הלויים בתורת הודאה לה' על חסדיו, כדרך שאמרוהו בשיר של תודה.

יד. הַבִּכּוּרִים טְעוּנִים לִינָה. כֵּיצַד? הֵבִיא בִּכּוּרָיו לַמִּקְדָּשׁ וְקָרָא וְהִקְרִיב שְׁלָמָיו[67] - לֹא יֵצֵא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם מִירוּשָׁלַיִם לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ, אֶלָּא יָלִין שָׁם וְיַחֲזוֹר לְמָחָר לְעִירוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ - כָּל פִּנּוֹת שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה מִן הַמִּקְדָּשׁ לִכְשֶׁתָּבוֹא לוֹ[68] לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בַבֹּקֶר[69]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַבִּכּוּרִים טְעוּנִין שִׁבְעָה דְּבָרִים: הֲבָאַת מָקוֹם, וּכְלִי, וּקְרִיאָה, וְקָרְבָּן, וְשִׁיר, וּתְנוּפָה, וְלִינָה.

67) אין כוונת רבינו לומר, שאינו חייב בלינה אלא אם הקריב קרבנו, שהרי מפורש בירושלמי שאם לא הביא קרבן, טעון לינה משום הביכורים, אלא כתב סדר הדברים של מביא ביכורים. ולא הזכיר רבינו שיר ותנופה, לפי שאינם חובותיו של מביא הביכורים, אלא שיר בלויים, ותנופה בכהן. וכן לא הזכיר רבינו קרבנות העולה, לפי שאינם חובה, אלא מנהג כדי לעטר את הביכורים. 68) אליו. 69) וזהו בנין־אב לכל הקרבנות, שטעונים לינה.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר שהוידוי אינו שוה בכל, ושיש מביא ואינו קורא, ומי הוא. הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו, או המוכר שדהו לפירות. אם צריך לקיחה והבאה כאחת. וזמן הבאת הביכורים. ודין התרומות והחלה והביכורים אם הם נכסי כהן ממש. הביכורים אם אוסרין בכל שהן. וכיצד מעלין אותם לירושלים.

א. כָּל הַמֵּבִיא[2] בִּכּוּרִים טָעוּן קָרְבָּן וְשִׁיר[3] וּתְנוּפָה[4] וְלִינָה[5], אֲבָל הַוִּדּוּי אֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל, לְפִי שֶׁיֵּשׁ[6] שֶׁחַיָּבִין לְהָבִיא בִּכּוּרִים וְאֵינָן קוֹרִין עֲלֵיהֶם.

2) המדובר כשכבר הביא בעזרה, ואם כן אין לדבר עוד על "הבאת מקום" (למעלה פ"ג הלכה ה) ועל "טעונין כלי" (שם הלכה ז), שהרי כבר קיימן. 3) שם הלכות יב־יד. 4) ואף ביכוריהם של אשה, טומטום ואנדרוגינוס ביכורים, שהן עצמן אינן יכולות להניף, ראה בפ"ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה טז – קרבנן טעון תנופה על־ידי כהן (מנחות סא: והלכות מעשה הקרבנות שם). 5) למד כן רבינו (שכל הביכורים טעונים הדברים הנ"ל), ממה ששנינו (ביכורים פ"א משנה א): "יש מביאים וקורין, (ויש) מביאין ולא קורין, ויש שאינן מביאין וכו'". הרי שרק לענין קריאה יש חילוק, אבל בשאר דברים שהביכורים טעונים – לא חלקו. 6) משנה שם.

ב. וְאֵלּוּ מְבִיאִין וְלֹא קוֹרִין: הָאִשָּׁה[7] וְהַטֻּמְטוּם[8] וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[9], לְפִי שֶׁהֵן סְפֵק אִשָּׁה[10], וְאֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי יְיָ[11]. וְכֵן הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[12] וְהָעֶבֶד[13] וְהַשָּׁלִיחַ, לְפִי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי יְיָ[14].

7) שם משנה ה. אבל מביא הבעל מנכסי אשתו וקורא, כדלהלן הלכה ו. 8) "אינו ניכר אם זכר או נקבה" (פירוש המשנה). 9) "מי שיש לו אברי הזרע הידועים לזכר ולנקבה וכו' והוא מסופק" (שם). 10) ראה בפ"ב מהלכות שופר הלכה ב, ובהשגות הראב"ד שם. 11) "לפי שארץ ישראל לא נתחלקה אלא לזכרים וכו' והוא שאמר השם יתברך (במדבר כו, נה) לשמות מטות אבותם ינחלו" (פירוש המשנה). [ואף־על־פי־כן הן מביאות, שלענין הבאה לא נאמר "אשר נתן ה'" אלא (שמות כג, יט) "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך" (ועיין רשב"ם ותוספות בבא בתרא קלו: ד"ה מביא), והפסוק "האדמה אשר נתת לי ה'", אינו מכוון לקרקע שממנה הביא הפירות, שבזה מספיק אם קנה אותה, אלא הכוונה לחלקו בארץ ישראל בכל מקום שהוא. ולפיכך האשה שקנתה קרקע, מביאה ביכורים שזוהי

"אדמתך", ואינה קוראה שאין כאן "אשר נתת לי ה'". והקונה שני אילנות בתוך של חבירו, שהדבר ספק אם קנה קרקע או לא, אף־על־פי שיש לו חלק בארץ ישראל, מביא ואינו קורא, שאינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי" "דמיחזי כשיקרא" (בבא בתרא פב.) כלומר, נראה כמשקר, שנראה כאילו אומר על האדמה, שממנה יצאו ישראל כנ"ל]. וראה בתוספות הגרע"א שהביא בשם טורי־אבן למה אינה פטורה גם מהבאה, משום מצות־עשה שהזמן גרמא, עיין שם. 12) משנה שם. והם "הממונים שממנים על היתומים, בין שמינה אותם אבי היתומים או בית־דין" (פירוש המשנה). [והנה במשנה שם חוברו אשה טומטום ואנדרוגינוס בבבא אחת עם אפוטרופסין עבד ושליח, ורבינו חילקם, לפי שאין טעמם שוה: שלוש הראשונות נתמעטו מן "האדמה אשר נתת לי ה'", לפי שאין להם חלק בארץ. ואילו האפוטרופסים והשליח, שיש להם חלק בארץ – לא נתמעטו אלא מ"פרי האדמה אשר נתת לי ה'", שהפרי אינו שלהם, שהרי אינם אלא שלוחים בשביל אחרים, וגם עבד לא נתמעט אלא מ"פרי", שהרי כשישתחרר יהיה גר ויהיה לו חלק בארץ, ראה בהלכה הסמוכה]. 13) [עבד כנעני המביא ביכורים של רבו, ונתמעט מ"פרי" (ראה למעלה). ולהביא מקרקע שלו, לא יתכן, שהרי מה שקנה עבד קנה רבו, ראה בפ"ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה יג. ולדעת הסובר שיש מציאות שלא קנה רבו (קידושין כג:) – מביא הוא ביכורים וקורא, כמו גר, בהלכה הסמוכה]. 14) כלומר, הפירות אינם שלהם, כמבואר למעלה.

1 **ג. הַגֵּר[15] - מֵבִיא וְקוֹרֵא. שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם: אַב הֲמוֹן**
2 **גוֹיִם נְתַתִּיךָ - הֲרֵי הוּא אַב כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁנִּכְנָסִין**
3 **תַּחַת כַּנְפֵי שְׁכִינָה[16]; וּלְאַבְרָהָם הָיְתָה הַשְּׁבוּעָה**
4 **תְּחִלָּה[17] שֶׁיִּירְשׁוּ בָּנָיו אֶת הָאָרֶץ. וְכֵן[18] כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם**
5 **- מְבִיאִין וְקוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עָרֵי מִגְרָשׁ[19].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...הרי הוא אב כל העולם כולו..."

יסוד והתחלת קירובו של אברהם אבינו להקב"ה הוא הציווי "לך־לך מארצך וממולדתך וכו'", בשעה שעדיין לא נודעו כלל מעלותיו האחרות, כי הוא עיקר גדול בעבודת ה' שהדרך לחיבור עם הקב"ה היא על־ידי ציות מוחלט לציוויו באמונה וקבלת עול פשוטה.

ולכן יובן מדוע אברהם אבינו הוא אב לגרים, כי קירובו להקב"ה הוא כמציאות חדשה בלי שום הקדמה לפני זה, וכמו גר שבא להתגייר.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ה עמוד 50 והערה 46)

~ נקודות משיחות קודש ~

"הגר מביא וקורא, שנאמר לאברהם אב המון גויים נתתיך, הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי השכינה כו'".

ובביאור דבריו יש לומר, שהגר קורא לא מצד היותו חלק מכלל ישראל, אלא מגדר בן שיורש את אביו. כי בבעלות עם ישראל על ארץ ישראל ישנם שני פרטים: בעלות כללית שבגללה שייכת כל הארץ לעם ישראל כולו. ובעלות פרטית שכל אחד ואחד מישראל יש לו חלק פרטי בארץ, השייך רק אליו.

שני קניינים אלו באו בפועל בשני אופנים שונים: הבעלות הכללית בכיבוש על־ידי יהושע, והפרטית על־ידי ירושה וחזקה פרטית של כל אחד בחלקו.

שני אופני בעלות אלו, הובטחו לאברהם אבינו בפרשת לך־לך. הפסוק "לזרעך אתן את הארץ הזאת" מדבר בבעלות הכללית של עם ישראל על ארץ ישראל. ואילו בפסוק "לך אתננה" מדובר בבעלות הפרטית. כי אברהם אבינו קיבל את הארץ בשני האופנים, היינו גם כראש האומה הכוללת את כל עם ישראל, וגם כאב של כל אחד ואחד מישראל באופן פרטי.

ויש לומר, שמגדר זה יורש הגר חלק בארץ ישראל, ולכן מביא ביכורים וקורא בתור יורש מאביו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן כ"ד)

15) שם משנה ד: "אלו מביאין ולא קורין, הגר מביא ולא קורא, שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו". ובירושלמי שם: "תני בשם רבי יהודה, גר עצמו מביא וקורא. מה טעם, כי אב המון גויים נתתיך, לשעבר היית אב לארם, ועכשיו מכאן ואילך אתה אב להמון גויים. רבי יהושע בן לוי אמר, הלכה כרבי יהודה". וכן פסק רבינו בתשובה (הוצאת פריימן סימן מב). וראה בעיניים למשפט להגר"י אריאלי למכות יט. ובמשנה־למלך. 16) ולכן יכול הוא לומר: "אשר נשבע ה' לאבותינו", ויכול לומר: "לתת לנו", שלעתיד־לבוא יקבלו הגרים חלק בארץ, כמפורש ביחזקאל מז, כב (הגהה במשנה־למלך בשם כפות תמרים). [ומה שהוא אומר: "האדמה אשר נתת לי", כיון שהבטיח הקב"ה, הרי זה כאילו כבר נתן, אבל נשים שלא הבטיח להן, אינן בכלל זה]. 17) כלומר, לפני שנשבע ליצחק וליעקב. ואם כן "נשבעת לאבותינו" הכוונה לאברהם, שהוא אב לגרים, ולא ליצחק וליעקב (שאגת אריה סימן מט). 18) תוספתא ביכורים פ"א הלכה ב, כרבי יוסי. 19) ואף שישראל נתנו לכהנים את ערי המגרש, כיון שנתנו על־פי צווי ה', הרי זה בכלל: "אשר נתת לי ה'" (רדב"ז). וראה בתוספתא כפשוטה שם.

6 **ד. הַקּוֹנֶה[20] שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ [שָׂדֶה] שֶׁל חֲבֵרוֹ -**
7 **מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, לְפִי[21] שֶׁהַדָּבָר סָפֵק אִם יֵשׁ לוֹ**
8 **קַרְקַע אוֹ אֵין לוֹ[22]. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? מַקְדִּישׁ[23] אוֹתָם**
9 **תְּחִלָּה[24] לְבֶדֶק הַבַּיִת[25], מִפְּנֵי שֶׁהֵן סָפֵק חֵלִין וְאֵין**
10 **מַכְנִיסִין חֵלִין לָעֲזָרָה[26], וְהַכֹּהֵן פּוֹדֶה אוֹתָן מִיַּד**
11 **הַהֶקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ אוֹכְלָן. וּמַפְרִישׁ[27] מֵהֶן תְּרוּמָה**
12 **וּמַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סָפֵק חֵלִין[28]. וְנוֹתֵן הַמַּעֲשְׂרוֹת[29]**
13 **שֶׁלָּהֶן לַכֹּהֲנִים[30], שֶׁמָּא בְּכוּרִים הֵם וַאֲסוּרִין לְזָרִים[31].**
14 **וְאֵינוֹ מֵבִיא אוֹתָן בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא מְשַׁלְּחָן בְּיַד שָׁלִיחַ[32],**
15 **כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּעַכֵּב אוֹתָן[33] הַקְּרִיאָה מִלְּאָכְלָן; שֶׁכֹּל[34]**

1 **שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַקְּרִיאָה מִפְּנֵי הַסָּפֵק - הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת**
2 **בּוֹ.**

20) ביכורים פ"א משנה ו, כחכמים ולא כרבי מאיר. 21) בבא בתרא פא: 22) ולכן אינו קורא, שהרי אם אין לו קרקע, אינו חייב בביכורים כלל. ושאלו שם פב. "מכדי פסוקי נינהו, ליקרי (כלומר, מה בכך אם יקרא את הפסוקים של פרשת ביכורים). אמר ליה, משום דמיחזי כשיקרא (= נראה כמשקר שאומר "האדמה אשר נתת לי") (וראה למעלה הלכה א). רב משרשיא בריה דרב חייא אמר, דלמא אתי לאפקועי מתרומה ומעשר (יחשוב שהביכורים הם ודאי, ופטורים מתרומה ומעשר, ואין הדבר כן, כדלהלן). אבל צריך עיון: הרי למעשה לא קנה קרקע (משנה שם פא. ופכ"ד מהלכות מכירה הלכה ו), שכיון שהדבר ספק, אמרו: "המוציא מחבירו עליו הראיה" ולמה חייב להביא, הרי אין כאן "ראשית ביכורי אדמתך", ראה במשנה ראשונה שם, ובאור־שמח לפ"ב הלכה יג. 23) שם. 24) קודם שמביא למקדש. 25) וקדושתם מספק, שמא חולין הם. אבל אם ביכורים הם, אינם קודש, שהרי הם ממון כהן, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו (פ"ו מהלכות ערכין וחרמין הלכה טז ורדב"ז שם). 26) ראה בפ"ב מהלכות שחיטה הלכה ג, וברשב"ם בבא בתרא שם: ד"ה דילמא. 27) כלומר, מביא הפירות (שם). 28) אבל ביכורים פטורים מתרומות ומעשרות, ראה בפ"ג מהלכות תרומות הלכה כג, שהפרשת ביכורים קודמת לכל. ואם כן, הם פטורים מכל חיובי התרומות והמעשרות שאחריהם. 29) כלומר, אפילו מעשר שני שהוא תמיד לבעלים, ומעשר ראשון שהוא ללוי. אבל תרומות, פשוט הוא שניתנות לכהנים. 30) בבא בתרא שם, כרבי אלעזר בן עזריה, שמעשר ראשון ניתן מעיקר הדין, אף לכהן. וראה בפ"א מהלכות מעשר, הלכה ד. 31) כנ"ל בפ"ג הלכה א. 32) והשליח אינו קורא, כנ"ל בהלכה ב. 33) את הביכורים. 34) בבא בתרא שם: "קריאה לא מעכבת. ולא (בתמיה), והאמר ר' זירא כל הראוי לבילה, אין בילה מעכבת בו. ושאינו ראוי לבילה (כמו כאן, שאיו קורא מחמת הספק), בילה מעכבת בו".

3 **ה. הִפְרִישׁ[35] בִּכּוּרָיו וּמָכַר שֶׁדֵּהוּ - מֵבִיא[36] וְאֵינוֹ**
4 **קוֹרֵא; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִּי יְיָ[37], שֶׁהֲרֵי**
5 **אֵין לוֹ[38]. וְהַלּוֹקֵחַ[39] אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים**
6 **אֲחֵרִים מֵאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁכְּבָר הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ הַמּוֹכֵר;**
7 **וְאִם הִפְרִישׁ - מֵבִיא[40] וְאֵינוֹ קוֹרֵא[41]. אֲבָל מִמִּין אַחֵר**
8 **- מַפְרִישׁ וּמֵבִיא וְקוֹרֵא[42].**

35) ביכורים שם, משנה ז, ותוספתא הלכה ג. ובירושלמי שם הלכה ה העמידו משנתנו כשהפריש על דעת למכור שדהו, שמתחילה לא נתחייבו בקריאה. אבל אם מתחילה נתחייבו בקריאה – כיון שנדחו אחר־כך מקריאה אחרי שמכר שדהו, דינם שייקבו. וראה להלן בהלכות יג־יד. 36) המוכר. 37) כלומר, נתת לי, ועדיין ישנה בידי. וראה למעלה הלכה ב, שעיקר פסוק זה לא על קרקע זו, אלא על חלקו בארץ, ואם־כן צריך לפרש כי גם כאן הכוונה שהוא נראה כמשקר. וראה בהלכה הקודמת. 38) ואף־על־פי־כן הוא מביא, שכיון נתחייב שוב אינו נפטר. 39) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה. ובירושלמי: "מה טעמון דרבינן (שאין השני מביא), הגדתי היום, פעם אחת הוא מגיד ואינו מגיד פעם שניה. הנה הבאתי, פעם אחת הוא מביא ואינו מביא פעם שנית" (כן היא גירסת הגר"א). ופירושו, שהפירות עצמם נפטרו מהבאה שניה, לאחר שהביאו מהם פעם אחת. 40) שהרי למדו כן בירושלמי (ראה למעלה) ממה שנאמר "הגדתי היום", ומתוך זה למד רבינו שלא נתמעטה ההבאה, אלא ההגדה (תוספות אנשי־שם). וכמו כן המביא ביכורים וחזר והביא הוא עצמו ממין אחר – ביכוריו ביכורים, אלא שאינו קורא, כמפורש להלן הלכה יא (תוספתא כפשוטה). וראה בפירוש המשנה ובתוספות הגרע"א. 41) אף־על־פי שהמוכר לא קרא, כנ"ל, ואם כן עדיין לא קראו על פירות שזה זו כלל, מכל־מקום אינו קורא שאינו יכול לומר: "הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה", לפי שאינם ראשית, כדלהלן בהלכה ט. וראה ברדב"ז. 42) שביכורי מין אחד, שהביא המוכר, אינם פוטרים את המין השני מהפרשת ביכורים.

9 **ו. הַמּוֹכֵר[43] שָׂדֵהוּ לְפֵרוֹת[44] - הַלּוֹקֵחַ מֵבִיא וְאֵינוֹ**
10 **קוֹרֵא; שֶׁקִּנְיַן פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[45]. אֲבָל[46] מֵבִיא**
11 **אָדָם מִנְּכְסֵי אִשְׁתּוֹ[47] בִּכּוּרִים וְקוֹרֵא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
12 **לוֹ גּוּף הַקַּרְקַע; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר נָתַן לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ**
13 **וּלְבֵיתֶךָ[48]. אַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָה[49] אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ**
14 **וְהוּא בַּדֶּרֶךְ[50] - מֵבִיא וְקוֹרֵא[51].**

43) גיטין מז: כריש לקיש ולא כרבי יוחנן, כיון שרבא אומר שם מח. "קרא ומתניתא מסייעי ליה לריש לקיש וכו'" (רדב"ז). 44) בזמן שאין היובל נוהג. ופירש שאינו מוכר אלא לפירות, אבל אם מכר סתם, כוונתו גם לגוף השדה. וראה בהלכה הסמוכה. 45) ולפיכך אינו קורא, שאינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי" [שהרי הקב"ה נתן גם קנין הגוף, אבל לענין הבאה, שלא נאמר אלא "ביכורי אדמתך", כיון שיש לו קנין פירות הרי הוא מביא. ועיין תוספות בבא בתרא קלו: ד"ה מביא. אלא שצ"ע הרי הפסוק הזה (= האדמה אשר נתת לי ה'") אינו מכוון לקרקע זו שממנה יצאו הפירות, אלא לחלקו בארץ ישראל, ראה למעלה הלכה ב]. 46) ברייתא שם. 47) נכסי מלוג, שאין לו בהם אלא פירות. וראה בפי"ב מהלכות אישות הלכה ג. 48) ואף־על־פי שאין אכילת הפירות שאוכל הבעל אלא מדבריהם (כנ"ל שם), מכל־מקום כיון שכך היתה דרכם של דורות הראשונים, לתת מהר ומתן (בראשית רבה פרשה פ), לכן חידשה התורה שמביא וקורא (מאירי לגיטין עמ' 205). ועיין תוספות שם ד"ה ולביתך. 49) ברייתא שם. 50) שכבר יצא מביתו כדי לעלות לירושלים, ודוקא בכהאי־גוונא שהוא בדרך, כדלהלן. 51) שהרי יש לו גם גוף הקרקע. והחידוש בזה, אמרו בגיטין שם: "סלקא דעתך אמינא, ליגזור משום דרבי יוסי בר חנינא דאמר וכו', בדרך ושגרן ביד שליח ומת שליח בדרך (ולכן נקט רבינו למעלה: "והוא בדרך") מביא ואינו קורא (ראה להלן הלכה ח) וכו', קא משמע לן". כלומר: כיון שבשעת לקיחה מן הבית היו לו רק פירות, ולאחר

מיתת אשתו יש לו גם גוף הקרקע, היה מקום לטעות שאין זה "לקיחה והבאה כאחת". ואף־על־פי שדעת רבינו, שירושת הבעל אינה אלא מדבריהם (פ"ו מהלכות נחלות הלכה ח, והלכות אישות שם), מכל־מקום קורא, שכיון שתיקנו חכמים ירושת האשה לבעל, מדין "הפקר בית־דין הפקר", הרי היא שלו מן התורה. ש"הפקר בית־דין הפקר", הוא דין תורה. וראה באבני־מילואים להלכות קידושין סימן כח את לג.

1 **ז. הַמּוֹכֵר[52] שָׂדֵהוּ[53] אוֹ שֶׁמָּכַר[54] אִילָנוֹת וְקַרְקָעָן[55]**
2 **בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְקוֹרֵא בְּיוֹבֵל**
3 **רִאשׁוֹן בִּלְבַד[56], שֶׁעֲדַיִן לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁל מוֹכֵר**
4 **שֶׁתַּחֲזֹר לוֹ הַקַּרְקַע[57]. אֲבָל אִם חָזַר וּמְכָרָהּ בְּיוֹבֵל**
5 **שֵׁנִי[58] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא[59]; שֶׁהֲרֵי סָמְכָה**
6 **דַעְתּוֹ[60] שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא הַפֵּרוֹת, וְקִנְיַן פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן**
7 **הַגּוּף[61].**

52) גיטין שם. 53) סתם, שאז הכוונה בין לקרקע ובין לפירות. וראה בהלכה הקודמת. 54) שם מח. 55) כלומר, מכר אילן אחר או שני אילנות, ופירש שהוא מוכר גם הקרקע עמהם. 56) שם, כרב חסדא. 57) כיון שלא הורגלו עדיין להחזיר השדות ביובל, ולכן מכר לו גם את גוף הקרקע, אלא שהתורה הפקיעה את השדה מן הלוקח והחזירתו למוכר. וראה בפי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה א. 58) שכבר הורגלו להחזיר שדותיהם ביובל הראשון. 59) שם, כריש לקיש ולא כרבי יוחנן. 60) של המוכר. 61) כבהלכה הקודמת.

8 **ח. הִפְרִישׁ[62] בִּכּוּרָיו וְחָלָה וַהֲרֵי הוּא מְסֻכָּן[63] - זֶה**
9 **שֶׁרָאוּי לְיָרְשׁוֹ מֵבִיא[64] וְאֵינוֹ קוֹרֵא[65]. הִפְרִישׁ[66]**
10 **בִּכּוּרָיו וְשִׁלְּחָן בְּיַד אַחֵר, וּמֵת הַשָּׁלִיחַ בַּדֶּרֶךְ, אַף עַל**
11 **פִּי שֶׁחָזַר הוּא[67] וֶהֱבִיאָן - אֵינוֹ קוֹרֵא; שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **וְלָקַחְתָּ וּבָאתָ - עַד שֶׁתְּהֶיה לְקִיחָה[68] וַהֲבָאָה כְּאַחַת.**

62) ירושלמי ביכורים פ"א הלכה ה, בשם רבי יוחנן. 63) לפנינו בירושלמי: "חולה או מסוכן". ורבינו גרס: "חולה ומסוכן" (כסף־משנה). 64) שמן הסתם רצונו שיהא הקרוב הראוי ליורשו, שלוחו להבאת הביכורים. ולכן סמך רבינו דין זה לדין שליח דלהלן. אבל אם חלה והוא אינו מסוכן, אין להביא ביכוריו עד שיעשה שליח במפורש. 65) כדין שליח הנזכר למעלה בהלכה ב. והשמיענו בזה שאף־על־פי שאם מת המשלח אחר ההפרשה, מביא היורש וקורא, שהם שלו – כל זמן שלא מת, אף־על־פי שהוא מסוכן, אינו אלא כשליח (ירושלמי שם). ואם מת החולה אחר שיצא השליח, גם כן אינו קורא, שהרי הלקיחה היא בתורת שליח, וההבאה בתורת בעלים שהרי הוא יורשו, ואין זה "לקיחה והבאה כאחת", כדלהלן. 66) מימרא של ר' יוסי בר חנינא בגיטין מז: 67) כלומר, המשלח, בעל הפירות. 68) כלומר, לקיחה מן הבית. כרבינו תם שם, בתוס' ד"ה בצרן ולא כרשב"ם.

13 **ט. הִפְרִישׁ[69] בִּכּוּרָיו וְאָבְדוּ[70] קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת,**
14 **וְהִפְרִישׁ אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶן[71] - מֵבִיא הַשְּׁנִיִּים וְאֵינוֹ**
15 **קוֹרֵא; לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: אֶת רֵאשִׁית כָּל פְּרִי**
16 **הָאֲדָמָה, לְפִי שֶׁאֵינָן רֵאשִׁית. וְאִלּוּ הַשְּׁנִיִּים - אֵין**
17 **הַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ כְּבִכּוּרִים[72].**

69) ביכורים פ"א משנה ח. 70) או נמקו או נבזזו וכיוצא בזה, למעלה פ"ב הלכה כ, וקיצר רבינו כאן (המגיה על גליון רבינו). וראה ב'תוספות יום־טוב' שם. 71) כיון שהוא חייב באחריותם, כנ"ל שם. 72) שדינם כתרומה (למעלה פ"ג הלכה ה), והאוכל תרומה בשוגג מוסיף חומש (פ"ו מהלכות תרומות הלכה ו). כן הוא במשנה שם, ועיין שם ברע"ב.

18 **י. הֵבִיא[73] בִּכּוּרָיו וְנִטְמְאוּ בָּעֲזָרָה[74] - נוֹפְצָם[75] שָׁם**
19 **וְאֵינוֹ קוֹרֵא[76].**

73) ביכורים שם. 74) ששוב אינו חייב באחריותם, למעלה פרק ב שם, עיין שם. 75) [כלומר מריקם מן הסל, שבאופן זה שנטמאו – אין הסל לכהנים (למעלה פרק ג הלכה ח). ונראה שלאחר כן הם נשרפים, כדין תרומה וקדשים שנטמאו (שבת כה.) אלא שאסור ליהנות מהם בשעת שריפה, לפי שדינם כקדשי שמים, כמפורש למעלה שם הלכה ג (משנה ראשונה). והראב"ד (למעלה שם), סובר שאף באופן זה הכל ניתן לכהנים, ולכן הוכרח לפרש כאן "נופצם" – "יניחו עד שירקבו או עד שיתמסמסו". ועיין ר"י קורקוס]. 76) שאין קריאה אלא בשעת שמחה (להלן הלכה יג), וכיון שנטמאו אין כאן שמחה (הר"ש שם).

20 **יא. הֵבִיא[77] בִּכּוּרָיו מֵאֶחָד מִן הַמִּינִים[78] וְקָרָא, וְחָזַר**
21 **וְהֵבִיא בִּכּוּרִים מִמִּין אַחֵר - אֵינוֹ קוֹרֵא עֲלֵיהֶן;**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם - פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה הוּא מַגִּיד,**
23 **וְלֹא שְׁתַּיִם[79].**

77) שם סוף משנה ט. 78) כלומר, משבעת המינים. 79) ירושלמי שם ה"ז. וראה בתוספתא פ"א ה"ד ובתוספתא כפשוטה שם.

24 **יב. הִפְרִישׁ[80] בִּכּוּרָיו[81] וְיָבֵשׁ הַמַּעְיָן[82] אוֹ שֶׁנִּקְצַץ**
25 **הָאִילָן[83] - מֵבִיא[84] וְאֵינוֹ קוֹרֵא; לְפִי שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאֵין**
26 **לוֹ קַרְקַע[85], שֶׁהֲרֵי אָבְדָה[86].**

80) שם מ"ו, כחכמים ולא כרבי יהודה. ואע"פ שבברכות מ. העמיד סתם משנה כרבי יהודה – סמך רבינו על משנתנו כאן, שרבי יהודה יחיד הוא כנגד רבים. (והרי זה כסתם ואחר־כך מחלוקת, שאין הלכה כסתם). וראה בתוספות ר"י שירליאו ובתוספות הרא"ש ובשיטה־מקובצת לברכות שם, שפסקו כרבי יהודה. 81) בירושלמי שם הלכה ה, העמידו משנתנו שיבש המעיין קודם שהפריש ביכוריו, שאם לא כן, הרי כבר נראו לקריאה. וכיון שכן, נדחו וירקבו (ראה ב"משנה ראשונה" שם). וראה בהלכה הסמוכה. 82) "שממנו היה משקה שדהו" (פירוש המשנה). 83) שממנו הביא ביכוריו. 84) כיון שבשעת ההפרשה, היתה לו קרקע. וראה למעלה הלכה ה ובפ"ב הלכה יד. 85) לפי זה אמרו בברכות שם שלענין ברכות, אם ברך על פרי העץ "בורא פרי האדמה" – לא יצא. וזה מתאים

לנוסחא בדברי רבינו פ"ח מהלכות ברכות ה"י, ועיין שם בכסף־משנה. 86) כלומר, הקרקע. שאינה קרויה קרקע אלא־אם־כן יש לה מעיין המשקה ואילנות גדלים בה. ולכן אינו יכול לומר: "אשר נתת לי ה'", כמבואר למעלה בה"ה, עי' שם. ועיין ברש"י לברכות שם.

יג. הַמַּבִּיא[87] בִּכּוּרִים מֵאַחַר חַג הַסֻּכּוֹת וְעַד חֲנֻכָּה[88], אַף עַל פִּי שֶׁהִפְרִישָׁן קֹדֶם הֶחָג[89] - מֵבִיא[90] וְאֵינוֹ קוֹרֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב; וְאֵין[91] קְרִיאָה אֶלָּא בִּשְׂעַת שִׂמְחָה - מֵחַג הַשָּׁבוּעוֹת[92] עַד סוֹף הֶחָג[93]. וּשְׁאָר הַמְּבִיאִין חוּץ מֵאֵלּוּ[94] - מְבִיאִין וְקוֹרִין.

87) משנה שם, כחכמים ולא כרבי יהודה בן בתירא. 88) שהרי לאחר חנוכה אין מביאין ביכורים, כנ"ל. 89) חג הסוכות שאז הוא זמן קריאה. 90) ואף־על־פי שבמכות יח: אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא, הפריש ביכורים קודם לחג ועבר עליהן החג, ירקבו, כיון שהיו ראויים לקריאה ונדחו, וכרבי זירא, שכל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת בו. ואם כן, מדוע כתב רבינו כאן שמביא. ונראה, שסמך רבינו על מה שאמרו בגיטין מז: (כתבו רבינו למעלה בהלכה ח), שאם הפריש ביכורים ושלחן ביד אחר ומת וחזר הוא והביאן, שאינו קורא, ולא חילקו בין הפריש על דעת לשלחן, לבין הפריש שלא על דעת לשלחן, שאז כבר נראו הביכורים לקריאה, הרי שהגמרא שם אינה סוברת כהגמרא במכות שם (כסף־משנה). וראה למעלה הלכה ה וההלכה הקודמת. 91) ספרי לפרשת כי־תבוא. וכן הוא בפסחים לו: ובירושלמי ביכורים פ"א סוף הלכה ז: "אמר רבי יונתן תני רבי שמעון בן יוחאי כן, "ואמרת", "ושמחת", הוי אומר (וידוי ביכורים) על השמחה". וראה באור־שמח. 92) שמתחילין להביא בו ביכורים, ונאמר בהם: "ושמחת בכל הטוב". 93) חג הסוכות, שנאמר בו: "ושמחתם לפני ה' אלהיכם". וראה בפירוש המשנה. 94) שהזכרנו בפרק זה. וראה למעלה פ"ב סוף הלכה יג.

יד. הַבִּכּוּרִים[95] וְהַתְּרוּמוֹת[96] וְהַחַלָּה[97] וְהַקֶּרֶן וְהַחֹמֶשׁ[98] וּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה[99] הֵם נִכְסֵי כֹּהֵן. יֵשׁ לוֹ[100] לִקְנוֹת מֵהֶן עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה[101], וּבַעַל חוֹב נוֹטְלָן בְּחוֹבוֹ, וְהָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ, וְקוֹנֶה בָּהֶן סֵפֶר תּוֹרָה[102].

95) ביכורים פ"ב משנה א. 96) תרומה גדולה ותרומת מעשר. 97) חלה פ"א משנה ט. 98) שמשלם זר האוכל תרומות בשגגה, שדינם כתרומה (פ"י מהלכות תרומות הלכה טו) – חולין קלא. 99) הם זרוע ולחיים וקיבה (שם). 100) ביכורים פ"ג משנה יב. 101) מה־שאין־כן במעשר שני, שהוא ממון גבוה, כנ"ל בפ"ג מהלכות מעשר שני הלכות י־יז. 102) כלומר: לא רק עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, שאפשר למכרם שוב ולקנות בדמיהם צרכי אכילה, מותר לקנות בהם, אלא אפילו ספר תורה שאסור למכור אותו (פ"י מהלכות ספר תורה הלכה ב), בכל זאת מותר לקנותו (מעשה רוקח).

טו. אַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים וְהַתְּרוּמוֹת אָסוּר[103] לְהֵאָכֵל לְזָרִים[104], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים עוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה[105] כִּתְרוּמָה[106], אִם נִתְעָרְבוּ[107] בְּחֵלִין בִּירוּשָׁלַיִם - אֲסוּרִין בְּכָל שֶׁהֵן[108] בְּמִינָם[109], כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[110]. מִפְּנֵי[111] שֶׁהוּא מְקוֹם אֲכִילָתָן[112], עֲשָׂאוּם[113] כְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין[114]; וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים אֲסוּרִים לְזָרִים אַף בִּירוּשָׁלַיִם[115] - הֲרֵי הֵן אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן[116]. אֲפִלּוּ זֶרַע הַבִּכּוּרִים[117] אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - הֲרֵי הַגִּדּוּלִין אֲסוּרִין, וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן אִם נִתְעָרְבוּ[118] בִּירוּשָׁלַיִם[119]; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ בִּכּוּרִים קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין[120].

103) צ"ל: אסורים. 104) ביכורים פ"ב משנה א, וראה להלן. 105) שם. וראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכות כ־כא. 106) [שעיקר דין "אחד ומאה" נלמד מתרומה, שנאמר בה (במדבר יח, כט) "את מקדשו ממנו", ומזה למדו חז"ל (ירושלמי תרומות פ"ד הלכה ו) "דבר שאתה מרים ממנו, אם נפל לתוכו מקדשו"]. 107) שם, משנה ב, כחכמים ולא כרבי שמעון. 108) כלומר: לזרים אסורים באכילה, כביכורים, וכהנים חייבים לאכלם בקדושה (רדב"ז). 109) שהרי מין בשאינו מינו בטל, אפילו אם הוא דבר שיש לו מתירין, כמו שכתב בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה י (כסף־משנה). 110) ראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכות יד־טו, ובהערות. 111) ירושלמי שם. 112) כלומר, לכהנים. 113) חכמים. 114) "שאפילו אחד בכמה אלפים אינו בטל" (הלכות מאכלות אסורות שם, הלכה י). כיון שלגבי כהנים, שיכולים לאכלם בקדושה, הם דבר שיש לו מתירין. 115) כנ"ל בפ"ב הלכה א. כלומר, ואם כן הרי הם דבר שאין לו מתירין, והיה להם להתבטל בתערובת. 116) כיון שהם מותרים לכהן, כנ"ל. וראה בפירוש המשנה שם. 117) במשנת ביכורים שם: וגידוליהן (של המעשר והביכורים) אסורים מלאכול בירושלים וכו'. ובתרומות פ"ט משנה ד "והביכורים גידוליהן חולין". והקשו בירושלמי ביכורים שם ממשנה זו על משנת ביכורים הנ"ל, ותירצו: "הן דתימר (= מה שאמרו) גידוליהן אסורים, איסור מחיצה (שזרעם בתוך מחיצת ירושלים), והן דתימר גידוליהן מותרים, היתר זרות" (שזרעם מחוץ לחומה). 118) במשנה שם: "וגידוליהן אסורים מלאכול בירושלים וכו' הרי אלו במעשר וביכורים, מה־שאין־כן בתרומה". (ותמה על זה ה'תוספות יום־טוב', שהרי גם תרומה גידוליה אסורים (פי"א מהלכות תרומות הלכה כא). וראה בתוספות חדשים שכתב, שליישב תמיהה זו פירשוה (הר"מ) והרע"ב שם בזרע תערובתם, שבאופן זה גידולי תרומה מותרים (הלכות תרומות שם הכ"ב "והמדומע וכו' גידוליהן מותרין"). וכאן פירשה רבינו להיפך: בגידולין שנתערבו. וסובר רבינו שכשם שלא אסרו גידולי גידולין (הלכות תרומות שם) וכשם שלא אסרו גידולי תערובת תרומה, כמו"כ לא אסרו תערובת גידולים). 119) כנ"ל. 120) משנה בתרומות שם. שאע"פ שבתרומה גזרו חכמים משום תרומה טמאה ביד כהן, שמא ישהה אותה לזרעה,

ויבוא לאכלה (הלכות תרומות שם הכ"א) – בביכורים שאינם שכיחים כל כך, שהרי אינם נוהגים אלא בשבעת המינים, לא גזרו (רע"ב בתרומות שם). וראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכה טו.

טז. כֵּיצַד[121] מַעֲלִין אֶת הַבִּכּוּרִים? כָּל הָעֲיָרוֹת שֶׁבַּמַּעֲמָד[122] מִתְכַּנְּסוֹת לְעִירוֹ שֶׁל מַעֲמָד, כְּדֵי[123] שֶׁלֹּא יַעֲלוּ יְחִידִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרֹב עָם הֲדְרַת מֶלֶךְ. וּבָאִים וְלָנִים בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר. וְלֹא יִכָּנְסוּ[124] לַבָּתִּים, מִפְּנֵי אֹהֶל הַטֻּמְאָה[125]. וּבַשַּׁחַר הַמְמֻנֶּה אוֹמֵר: קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ[126]. וְהַשּׁוֹר[127] הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם, וְקַרְנָיו מְצֻפִּין זָהָב, וַעֲטָרָה שֶׁל זַיִת בְּרֹאשׁוֹ, לְהוֹדִיעַ[128] שֶׁהַבִּכּוּרִים מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין[129]. וְהֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִין קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם. וְהֵם הוֹלְכִין בְּכָל הַדֶּרֶךְ וְקוֹרִין: שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ[130]. וְלֹא הָיוּ[131] מְהַלְּכִין בַּיּוֹם[132] אֶלָּא שְׁתֵּי יָדוֹת[133] בִּלְבַד. הִגִּיעוּ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, שָׁלְחוּ לִפְנֵיהֶם שְׁלוּחִין לְהוֹדִיעַ לְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, וְעִטְּרוּ אֶת בְּכוּרֵיהֶם וּפִרְכְּסוּ[134] אוֹתָן. וְאִם הָיָה לָהֶם לַח וְיָבֵשׁ - מַרְאִין אֶת הַלַּח[135] מִלְּמַעְלָה. וְהַפַּחוֹת[136] וְהַסְּגָנִים[137] וְהַגִּזְבָּרִים[138] יוֹצְאִין לְקָרָאתָן מִירוּשָׁלַיִם. לְפִי הַבָּאִים[139] הֵם יוֹצְאִין. אִם בָּאוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה - יוֹצְאִין לְקָרָאתָן רַבִּים, וְאִם מְעַט - מְעַט. וּמִשֶּׁיִּכָּנְסוּ[140] כֻּלָּן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם יַתְחִילוּ לִקְרוֹת: עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָיִם.

121) ביכורים פ"ג משנה ב, ותוספתא שם פ"ב הלכה ח. 122) ראה להלן בפ"ו מהלכות כלי המקדש ה"א. 123) תוספתא שם. 124) משנה שם. 125) ירושלמי ותוספתא שם. כלומר, שלא יטמאו על־ידי שיהיו עם מת תחת אהל אחד, ולא יוכלו להכנס לעזרה. ועוד, שיטמאו הביכורים. 126) כ"ה בירמיה לא, ה. במשנה: "אל בית ה' אלהינו". ובמלא"ש שם, תיקן לפי המקרא. 127) שם מ"ג. 128) ירושלמי שם. 129) "ולפי שאין באילנות נאה כמו הזית, היו עושין העטרה מענפי הזית לבד" (פירוש המשנה). 130) ירושלמי שם הלכה ב. 131) תוספתא שם. 132) בתוספתא שם "כל היום". 133) כלומר, שני שלישי היום. וראה בתוספתא כפשוטה. 134) ראה למעלה בפ"ג הלכה ט. 135) ובירושלמי: תני, מי שהיו לו ביכורים גרוגרות, היה מעטרו תאנים. וצמוקים, היה מעטרן ענבים. וטעמו של דבר, שהלח נאה ומהודר יותר מן היבש. וראה למעלה בפ"ב הלכה ה. 136) סגני הכהנים. וראה בירמיהו נא, כג. 137) סגני הלויים (תוס' יו"ט). 138) הם הממונים על עסקי ההקדש ועל נכסיו (פירוש המשנה). 139) במשנה: "לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים". ובירושלמי: "וכי יש קטן גדול בישראל (כן גורס הגר"א), אלא וכו' לפי רוב הנכנסים, היו יוצאין". 140) ירושלמי שם הלכה ב.

יז. כָּל בַּעֲלֵי[141] אֻמָּנִיּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹמְדִין מִפְּנֵיהֶם[142] וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן: אַחֵינוּ, אַנְשֵׁי מְקוֹם פְּלוֹנִי, בּוֹאֲכֶם בְּשָׁלוֹם. וְהֵם מְהַלְּכִין בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם וְהֶחָלִיל[143] מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִים לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, נוֹטֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[144] סַלּוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְאוֹמְרִין[145]: הַלְּלוּיָהּ הַלְּלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ וְכוּ' עַד כֹּל הַנְּשָׁמָה[146] תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ. וְהֵם מְהַלְּכִים בְּהַר הַבַּיִת וְקוֹרְאִין, עַד שֶׁמַּגִּיעִין לָעֲזָרָה. הִגִּיעוּ לָעֲזָרָה, דִּבְּרוּ הַלְוִיִּם[147] בְּשִׁיר: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי וְגוֹמֵר.

141) משנה שם. 142) בקידושין לג. "בא וראה כמה חביבה מצוה (של הבאת ביכורים) בשעתה, שהרי מפניהם (של מביאי הביכורים) עומדים, מפני תלמידי חכמים אינם עומדים" (בשעה שהם עוסקין במלאכתם – פ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה ב). 143) שם, משנה ד. 144) אפילו היה מלך, למעלה בפ"ג הלכה יב. 145) ירושלמי שם. 146) כלומר, ו"כל הנשמה וכו'" בכלל. אבל בירושלמי שם אמרו: "בעזרה היו אומרים כל הנשמה". 147) ראה למעלה שם הלכה יג.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שמצות־עשה להפריש חלה מן העיסה וליתנה לכהן, ואם יש לה שיעור. עיסה שנטמאה בשוגג או באונס. ופירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ או להיפך. שלשה דינין לחלה בשלש ארצות. ואם היה כהן קטן בחוצה לארץ ורצה להפריש חלה. המפריש חלה מה מברך. ואם הערומה מברכת ומפרשת חלה, ואם הנדה מברכת ומפרשת חלה בחוצה לארץ. אם היא מדמעת. ואם רצה לאכול תחילה ואח"כ יפריש. והדברים שחלה ותרומה שוים בהם.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה מִן הָעִסָּה[2] לַכֹּהֵן[3], שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם[4] חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה. וְרֵאשִׁית זוֹ אֵין לָהּ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה[5]. אֲפִלּוּ הִפְרִישׁ כִּשְׁעוֹרָהּ[6] - פָּטַר אֶת הָעִסָּה. וְהָעוֹשֶׂה[7] כָּל עִסָּתוֹ חַלָּה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, עַד שֶׁיְּשַׁיֵּר מִקְצָתוֹ[8].

2) של חמשת מיני דגן (להלן פ"ו ה"ב). 3) על מנת לתתה לכהן. וההפרשה והנתינה מצוה אחת הן, כמו שכתב רבינו ב'ספר המצוות' כלל יב (עיי"ש עמוד מד הערה א). ולדעת הרמב"ן שם, הן שתי מצוות. 4) ראה בפ"ג מהל' תרומות ה"א, שגם שם למדו כן ממה שנאמר "ראשית דגנך". 5) 'ספרי' לפרשת שלח. ושם למדו כן מתרומה גדולה. 6) בתרומה גדולה, כתב רבינו "חיטה" (שם). 7) חלה פ"א מ"ט. 8) ב'ירושלמי' שם: "מניין שלא עשה כלום עד שישייר מקצת, תלמוד־לומר: מראשית, ולא כל ראשית", וראה בהל' תרומות שם ה"ה. ובענין ביכורים כתב רבינו (למעלה פ"ב הי"ז), שעושה אדם כל שדהו, ולמדו כן ממה שנאמר "וראשית כל בכורי כל", וראה שם הערה קכב.

ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁמַּפְרִישִׁין אֶחָד מֵאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[9] מִן הָעִסָּה, כְּדֵי[10] שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי מַתָּנָה לַכֹּהֵן; שֶׁנֶּאֱמַר[11]: תִּתֶּן לוֹ[12] - תֵּן לוֹ דָּבָר הָרָאוּי לִתְּנוֹ

141) כל בעלי אומנות שבירושלים עומדין מפניהם. 142) ראה בהל' מלכים פ"ג הלכה ז. 143) ירושלמי שם. 144) ראה בהל' מלכים פ"ג הלכה ז. 145) ירושלמי שם. 146) ראה בהל' מלכים פ"ג הלכה ז. 147) ראה בהל' מלכים פ"ג הלכה ז.

מַתְּנָה. וְהַנַּחְתּוֹם הָעוֹשֶׂה לְמִכֹּר בַּשּׁוּק - מַפְרִישׁ אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים; לְפִי שֶׁעַסָּתוֹ מְרֻבָּה[13], יֵשׁ בְּשִׁעוּר זֶה כְּדֵי מַתָּנָה.

9) שם, פ"ב מ"ז. 10) ב'ירושלמי' שם, ובתוספתא שם פ"א ה"ז: "בעל הבית עיסתו מעוטה, ואין בה כדי מתנה לכהן (אלא־אם־כן יפריש אחד מכ"ד), נחתום עיסתו מרובה, ויש בה כדי מתנה לכהן (אפילו אם מפריש רק אחד ממ"ח)". וטעם זה הוא לחכמים, אבל לרבי יהודה אמרו שם טעם אחר. וראה בפירוש המשנה, וב'תוספתא כפשוטה' שם. 11) 'ספרי' פרשת שלח. 12) ב'ספרי' שם: "מראשית עריסותיכם תתנו לה'". 13) ראה בש"ך סי' שכב ס"א ס"ק ב.

ג. הָעוֹשֶׂה[14] עִסָּה לְמִשְׁתֵּה בְּנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְרֻבָּה[15] - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה; שֶׁלֹּא לְחַלֵּק[16] בְּעִסַּת בַּעַל הַבַּיִת. וְהַנַּחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה עִסָּה קְטַנָּה[17] - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה; שֶׁלֹּא לְחַלֵּק[18] בְּעִסַּת הַנַּחְתּוֹם.

14) משנה, שם. 15) ויש באחד ממ"ח, כדי מתנה. 16) 'ירושלמי' שם. 17) במשנה: וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק. 18) 'ירושלמי' שם לגירסת הגר"א. וראה ברידב"ז.

ד. נִטְמֶאת[19] הָעִסָּה[20] בְּשׁוּגֵג אוֹ בְּאֹנֶס - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[21]. וְאִם טִמְּאָהּ בְּזָדוֹן - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹטֵא נִשְׂכָּר[22]. וְחַלָּה טְמֵאָה [מוּתֶּרֶת] (לַכֹּהֵן) לְהַסָּקָה, כִּתְרוּמָה טְמֵאָה[23].

19) משנה, שם. 20) של בעל הבית. 21) כיון שאינה ראויה לאכילה לכהן, אלא להסיק בה בלבד, כדלהלן - הקילו בשיעורה. 22) "פירוש, שלא ירויח החוטא שטימאה, ויוציא פחות ממה שהיה מוציא אילו לא עבר וטימאה" (פירוש המשנה). 23) ראה בפי"א מהל' תרומות ה"א, וחלה נקראת תרומה (להלן הי"ג).

ה. אֵין[24] חַיָּבִין בְּחַלָּה מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ וְגוֹמֵר; וּבִזְמַן[25] שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹאֲכֶם - בִּיאַת כֻּלְּכֶם, וְלֹא בִּיאַת מִקְצָתְכֶם. לְפִיכָךְ, חַלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה, אֲפִלּוּ בִּימֵי עֶזְרָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵינָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[26], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְרוּמָה[27].

24) כן הוא ב'ספרי' שם. וראה בפ"א מהל' תרומות ה"א. 25) כתובות כה, א. וראה למעלה שם הכ"ו, ובראב"ד שם. 26) כיון שלא עלו אלא מקצתם (גמרא שם). 27) שם.

ו. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ[28] שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ[29] - חַיָּבִין בְּחַלָּה, וּפֵרוֹת הָאָרֶץ[30] שֶׁיָּצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ[31] - פְּטוּרִין[32]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה - שָׁמָּה אַתֶּם חַיָּבִין בֵּין עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ בֵּין עַל פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ.

28) חלה פ"ב מ"א. 29) ושעת חיוב חלה, שהיא בשעת לישה, היתה בארץ. וראה ברדב"ז, ובמשנה־למלך הל' תרומות שם הכ"ב, וב'תוספות רבי עקיבא איגר' למשנה שם. 30) שם, כרבי עקיבא ולא כרבי אליעזר. 31) ונילושו שם (המפרשים הנ"ל). 32) לדעת הראב"ד חייבים הם מדרבנן, ועי' 'כסף משנה' כאן, ובהל' תרומות שם.

ז. מַפְרִישִׁין[33] חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ[34] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה מִיִּשְׂרָאֵל. וְאֵין מְבִיאִין[35] חַלּוֹת חוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה[36] וּבְכּוּרִים[37] מִשָּׁם. וְאִם הֵבִיא - מַנִּיחָהּ עַד עֶרֶב הַפֶּסַח וְתִשָּׂרֵף, כִּתְרוּמָה[38].

33) בכורות כז, א. 34) היינו בכל הארצות, שחלה שכיחה בכל אדם העושה עיסה, ולכן גזרו יותר מבתרומה, שאינה אלא בבעלי שדות, ולפיכך לא גזרו על כל הארצות, אלא על מצרים ובבל (ראה הל' תרומות שם ה"ו). וראה ב'תוספות יום־טוב' חלה פ"ד מ"ח, בשם ה'תוספות'. 35) שם מ"י: "אנשי אלכסנדריה הביאו חלותיהן מאלכסנדריה ולא קיבלו מהן". והיינו משום שנטמאו החלות בטומאת ארץ העמים. 36) פ"ב מהל' תרומות הי"ז. שהרי היא טמאה בטומאת ארץ העמים. 37) למעלה פ"ב ה"א [עיי"ש, שכל עיקר הטעם שאין מפרישים ביכורים בחוצה לארץ, הוא משום שאין מביאים תרומה טמאה לארץ ישראל, ואם הביאה אסורה שם באכילה]. 38) 'ירושלמי' חלה, שם.

ח. שְׁלֹשָׁה[39] דִּינִין לְחַלָּה בִּשְׁלֹשׁ אֲרָצוֹת: כָּל הָאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי בָבֶל[40] עַד כְּזִיב[41] - מַפְרִישִׁין בָּהּ חַלָּה אַחַת[42] כַּשִּׁעוּר[43], וְהִיא נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים. וּשְׁאָר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא עוֹלֵי בָבֶל, שֶׁהִיא מִכְּזִיב וְעַד אֲמָנָה[44] - מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי חַלּוֹת: הָאַחַת נִשְׂרֶפֶת, וְהָאַחַת נֶאֱכֶלֶת. וּמִפְּנֵי מָה מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי חַלּוֹת? מִפְּנֵי שֶׁהַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה טְמֵאָה[45], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַדְּשָׁה אוֹתָהּ הָאָרֶץ בִּימֵי עֶזְרָא[46], וּקְדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה בָּטְלָה מִשֶּׁגָּלוּ[47]; וְהוּאִיל וְהִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[48] - מַפְרִישִׁין בָּהּ חַלָּה אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[49] וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ; וּמַפְרִישִׁין חַלָּה שְׁנִיָּה וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לַכֹּהֵן לְאָכְלָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ[50]: תְּרוּמָה טְהוֹרָה נִשְׂרֶפֶת, שֶׁהֲרֵי נִשְׂרְפָה הָרִאשׁוֹנָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִטְמְאָה טֻמְאָה יְדוּעָה לַכֹּל[51]. וְזוֹ שְׁנִיָּה אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא כֹּל שֶׁרוֹצֶה מַפְרִישׁ[52], מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם[53]. וְכָל הָאָרֶץ מֵאֲמָנָה וְלַחוּץ[54], בֵּין בְּסוּרְיָא[55] בֵּין בִּשְׁאָר הָאֲרָצוֹת - מַפְרִישִׁין שְׁתֵּי חַלּוֹת: אַחַת לִשְׂרֵפָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: רָאִינוּ תְּרוּמָה טְמֵאָה[56] נֶאֱכֶלֶת; וְאַחַת לַאֲכִילָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה[57] מִיִּשְׂרָאֵל. וְהוּאִיל[58] וְזוֹ וָזוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[59], מוּטָב לְרַבּוֹת בַּנֶּאֱכֶלֶת. לְפִיכָךְ: שֶׁל שְׂרֵפָה - אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא כָּל

שֶׁהוּא; וְשֶׁל אֲכִילָה - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה[60]. וּמֵתֶּרֶת לְזָבִים[61] וּלְזָבוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לִשְׁאָר טְמֵאִים[62].

39) שם, מ"ח. 40) בזמן עזרא. 41) וכזיב עצמה לא החזיקו בה (פ"א מהל' תרומות ה"ח). 42) כלומר, פעם אחת. 43) אחד מכ"ד או ממ"ח (למעלה ה"ב). 44) ראה בהל' תרומות שם ה"ז. 45) בטומאת ארץ העמים. ראה בפי"א מהל' טומאת מת ה"א. 46) שם ה"ה. 47) שם. ולפיכך גזרו עליה טומאה כעל ארץ העמים. 48) כלומר, כשהחזיקו בה עולי מצרים היתה ארץ ישראל, והיתה חייבת אז בחלה מן התורה ('ירושלמי' שם ה"ד). 49) כדין עיסה שנטמאת, כנ"ל בה"ד. וראה בפירוש המשנה וברע"ב ותוי"ט שם. 50) 'ירושלמי' שם. 51) שהרי אינה טמאה אלא בטומאת ארץ העמים, ובארץ שהיתה פעם ארץ ישראל. וראה להלן שבחוצה־לארץ ממש, טומאה זו ידועה. 52) אף־על־פי שהיא נאכלת, וראה להלן. 53) 'ירושלמי' שם. כלומר עיקרה מדבריהם, שלא נתקנה אלא "שלא יאמרו", כנ"ל. אבל חלה בזמן הזה, אף־על־פי שהיא מדבריהם, יש לה שיעור, כיון שיש לה עיקר מן התורה. 54) במשנה, שם: "ועד אמנה ולפנים". וכנראה שלפני רבינו היתה הגירסא כנ"ל. ועי' ב'מלאכת שלמה' שם בשם הרשב"א. 55) שם מ"ז, כרבן גמליאל ולא כרבי אליעזר. 56) בטומאת ארץ העמים, כנ"ל. שכיון שהיא חוצה־לארץ ממש - ידועה טומאתה לכל, ראה להלן. 57) בכורות כז, א. וכאן לא שייך לגזור, שמא יאמרו תרומה טהורה נשרפת, כמו שגזרו בארץ שכבשוה עולי מצרים (למעלה) - לפי שחוצה־לארץ טומאתה ידועה ('תוספות אנשי שם', שם). 58) 'ירושלמי', שם. 59) שאין להן עיקר מן התורה. 60) כבהלכה הקודמת, וראה בפירוש המשנה, וב'ירושלמי' שם, וכפירוש ה'פני משה'. 61) במשנה, שם: "ואסורה לזבים ולזבות, לנדה וליולדת". ונראה שרבינו גרס שם כנ"ל. ויתכן כי אין כאן מחלוקת בהלכה, אלא מה שאמרו "אסורות לזבות וכו'", היינו בחלה הנשרפת שהיא הראשונה, ולכן החמירו בה, ומה שאמר רבינו "מותרת לזבים וכו'", מדובר בחלה הנאכלת, שהקילו בה כיון שהיא שניה (רדב"ז וביאור הגר"א ליו"ד סי' שכב אות ד. וראה בפ"ז מהל' תרומות ה"ח). 62) שנטמאו במגע הטומאה, שטומאתם קלה מטומאת אלו, שהיא יוצאת מגופם, וראה בבכורות שם.

ט. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם עִסָּה טְהוֹרָה מִפְּנֵי טֻמְאַת הַמֵּת[63] - מַפְרִישִׁין חַלָּה אַחַת בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[64] אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה[65] וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְמֵאָה וְיֵשׁ לָהּ שֵׁם מִן הַתּוֹרָה[66]. וּמִכְּזִיב עַד אֲמָנָה[67] - מַפְרִישִׁין שְׁנִיָּה לַכֹּהֵן לַאֲכִילָה, וְאֵין לָהּ שִׁעוּר, כְּשֶׁהָיָה הַדָּבָר מִקֹּדֶם[68].

63) שכולנו טמאי מתים, ואין בידינו אפר פרה אדומה להזות עלינו. 64) כלומר, אף בארץ שהחזיקו בה עולי בבל. 65) כדין חלה שנטמאה באונס, למעלה ה"ד. 66) כלומר, בזמן שכל ישראל עליה חייבים בחלה מן התורה, ולפיכך מפרישים אף בזמן הזה כשיעור. ויש אומרים שבזמן הזה אין מפרישים אלא כלשהו ('ברכי יוסף' ליו"ד שם ס"ד). 67) כלומר, במקום שהחזיקו בו עולי מצרים ולא החזיקו בו עולי בבל. 68) כלומר, אף־על־פי שעתה היא טמאה טומאת מת הידועה לכל. ולא שייך לחשוש שמא יאמרו תרומה טהורה נשרפת (ראה בהלכה הקודמת), והיה מן הדין שלא להצריך הפרשה שניה, ובכל זאת השאירו הדבר כפי שהיה.

י. חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ[69], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְמֵאָה[70], הוֹאִיל וְעִקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם[71] - אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה[72] אֶלָּא עַל כֹּהֵן שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ[73], וְהֵם: בַּעֲלֵי קְרָיִין וְזָבִים וְזָבוֹת וְנִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת וּמְצֹרָעִין[74]; אֲבָל שְׁאָר הַטְּמֵאִים בְּמַגַּע שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת, אֲפִלּוּ טְמֵאֵי מֵת - מֻתָּרִים לְאָכְלָהּ[75]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שָׁם[76] כֹּהֵן קָטָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין בְּסוּרְיָא[77] בֵּין בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת, וְרָצָה לְהַפְרִישׁ חַלָּה אַחַת - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה, וְנֶאֱכֶלֶת לְקָטָן שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאָה קְרִי אוֹ לְקְטַנָּה שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה נִדָּה[78], וְאֵין צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה[79].

69) כלומר, כל הארץ מאמנה ולחוץ, כנ"ל ה"ח. ומדובר כאן בחלה המופרשת ראשונה. ראה למעלה. 70) בטומאת ארץ העמים. ובזמן הזה היא טמאה מן התורה, מפני טומאת המת, כנ"ל. 71) כלומר, שלעולם אין חיוב חלה שם מן התורה. 72) אבל בנגיעה מותר אפילו למי שטומאה יוצאה מגופו (בכורות, שם). 73) שם. וראה בהל' תרומות שם. 74) ומה שכתב רבינו בסוף ה"ח, שחלת חוץ לארץ מותרת לזבים וזבות, היינו החלה השניה, ראה בהערה ס. 75) בבכורות, שם: טמא מת מהו שיטבול ואוכל תרומת חוצה־לארץ וכו'. אמר רב, טמא מת טובל ואוכל בתרומת חוצה לארץ, ולית הלכתא כוותיה (אלא אוכל בלא טבילה). וראה בהל' תרומות שם. 76) בחוץ לארץ. 77) שאינה כחוץ לארץ לענין חלה, כנ"ל בה"ח. 78) שחזקתן שלא יצאה טומאה עדיין עליהם, ולכן הם אוכלים תמיד בלא בדיקה (הל' תרומות, שם). 79) שכיון שהראשונה נאכלת, שוב לא תשתכח תורת חלה, ולא חששו שמא יאמרו ראינו תרומה טמאה נאכלת.

יא. וְכֵן[80] אִם הָיָה שָׁם[81] כֹּהֵן גָּדוֹל[82] שֶׁטָּבַל מִשִּׁכְבַת זַרְעוֹ אוֹ מִזִּיבָתוֹ[83], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב[84] שִׁמְשׁוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טְמֵא מֵת[85] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל הַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה[86], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה[87] בְּחוּצָה לָאָרֶץ[88]. כָּל הַמַּפְרִישׁ[89] חַלָּה[90] - מְבָרֵךְ[91] תְּחִלָּה[92]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה[93]. בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[94]. וּכְשֵׁם[95] שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטְּהוֹרָה, כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַטְּמֵאָה. לְפִיכָךְ[96] אֵין הָאִישׁ עָרֹם מַפְרִישׁ חַלָּה, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ[97]. אֲבָל[98] הָאִשָּׁה הָעֲרֻמָּה שֶׁיָּשְׁבָה[99] וְכָל פָּנֶיהָ[100] טוּחוֹת[101] בַּקַּרְקַע - מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלָּה[102].

80) נראה שהלכה י"א מתחילה להלן: "כל המפריש חלה

יב. הַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָהּ[103] - מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ[104]; שֶׁאֵינָהּ מֵזְהֶרֶת[105] עַל מַגָּעָהּ, אֶלָּא עַל אֲכִילָתָהּ. וְאִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן קָטָן אוֹ כֹּהֵן שֶׁטָּבַל, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לַאֲכִילָה כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[106] - הֲרֵי זֶה מֵתֵּר לְאָכְלָהּ[107] עִם הַדָּר[108] עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מְדַמַּעַת[109] וַאֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[110]. וְנוֹתְנִין[111] אוֹתָהּ לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ[112], מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְמֵאָה בַּאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים. [וְאֵין[113] בָּהּ מִשּׁוּם כֹּהֵן הַמְסַיֵּעַ[114] בְּמַתְּנוֹתָיו שֶׁהוּא אָסוּר. וְאִם רָצָה[115] לֶאֱכֹל תְּחִלָּה] וְאַחַר כָּךְ יַפְרִישׁ הַחַלָּה בְּחוּץ לָאָרֶץ - מֻתָּר; שֶׁאֵין עִקָּרָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם.

103) כלומר, שאר הטמאים בטומאה היוצאת עליהם מגופם, כנ"ל ה"י. 104) שהיא טמאה בטומאת ארץ העמים. אבל חלת ארץ ישראל, אפילו בזמן הזה, אסורה אפילו במגע נדה וכיוצא בה. 105) בכורות כז, א. 106) בה"י. 107) כלומר, אפילו את החלה המופרשת ראשונה. וראה בסוף ה"ח. 108) שאינו כהן. וראה חלה פ"ד סוף מ"ח. 109) כלומר, אינה אוסרת תערובתה כחלת ארץ ישראל. ואם כן, אף אם יתערב לחמו של הזר עם החלה של הכהן "חד בחד" - לא ייאסר. 110) וכל־שכן אם נתערבה ברוב. ומקור דין זה ב'ירושלמי' שם: "אמר רבי זעירא, מתניתא אמרה אפילו אחד באחד" (כלומר, אפילו נתערבה החלה שוה בשוה). ומה שאמרו בבכורות, שם: אמר שמואל, תרומת חוצה־לארץ בטילה ברוב, הכוונה כשמבטל בידיים, וכפירוש רש"י שם, אבל בנתערב מעצמו, אפילו שוה בשוה (כסף־משנה, וביאור הגר"א ליו"ד סי' שכג אות ב). 111) משנה, שם. 112) 'ירושלמי' שם. בניגוד לתרומת ארץ ישראל שאינה ניתנת לכהן עם־הארץ שמא יטמאנה (פ"ו מהל' תרומות ה"ב), והוא־הדין לחלת ארץ ישראל. 113) כל המוקף בסוגריים, נוסף ע"פ ה'כסף משנה'. 114) בכורות, שם. וראה בפי"ב מהל' תרומות הי"ט (משנה־למלך). 115) ביצה ט, א.

יג. הַחַלָּה נִקְרֵאת תְּרוּמָה[116]. לְפִיכָךְ אֵינָהּ נִטֶּלֶת[117] אֶלָּא מִן הַמֶּקֶף, כִּתְרוּמָה[118]; וְאֵינָהּ נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא[119] לְכַתְּחִלָּה[120].

116) במעילה טו, ב: "מאי טעמא (כלומר, מדוע תרומה וכו' וחלה מצטרפים זה עם זה לאסור עיסה של חולין שנפלו לתוכה), כולהו איקרו תרומה, גבי חלה כתיב: ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה וגו'". וראה ב'ירושלמי' ערלה, תחילת פ"ב. 117) חלה פ"א מ"ט. 118) כלומר: כתרומה גדולה, ולא כתרומת מעשר, פ"ג מהל' תרומות הי"ז. ועיי"ש ה"כ. 119) כתרומה גדולה ולא כתרומת מעשר (שם פ"ה ה"ז). משנה שם, ובפ"ב מ"ח, כחכמים ולא כרבי אליעזר. 120) אבל בדיעבד חלתו חלה, כמו בתרומה, ראה למעלה שם.

יד. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: לֹא יִתְרֹם, וְאִם תָּרַם - אֵינָהּ תְּרוּמָה[121], כָּךְ בְּחַלָּה[122]. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה[123], כָּךְ בְּחַלָּה. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל תְּרוּמָה[124] - אֵינוֹ אוֹכֵל חַלָּה; וְכָל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה[125] - אוֹכֵל חַלָּה.

101) דבוקות ומכוסות. 102) וכל זה כשהיא מברכת, אבל האיש אסור לו לברך כנגד אשה ערומה, שהרי טפח באשה ערוה.

וכו'", ובטעות ציינוה כאן. 81) בחוץ לארץ. 82) כלומר, ביחס לקטן שלא ראה עוד קרי. 83) כלומר, מטומאה שיצאה עליו מגופו, כנ"ל. 84) ואין טמאים אוכלים בתרומה (וחלה - כתרומה) עד שיעריב שמשן (הל' תרומות שם ה"ב). 85) וטעון הזאה, ואי־אפשר לו היום להטהר. 86) בחלה פ"ד מ"ח "וטבול יום אוכלה". והכוונה למי שיצאה עליו טומאה מגופו וטבל, שהרי טמאי מגע, אינם טעונים טבילה כלל, כנ"ל. 87) כנ"ל. 88) שעיקר חיוב חלה בה אינו אלא מדבריהם, כנ"ל. והראב"ד בהל' תרומות שם ה"ח, חולק - וסובר שזבים וזבות אסורים באכילת חלה אף לאחר טבילה. וראה ביו"ד סי' שכב ס"ה, ובש"ך וט"ז וביאור הגר"א שם. 89) נראה שהלכה י"א מתחילה כאן, ראה הערה עט. 90) כלומר, אפילו אותו שאסור לו לאכלה מחמת טומאתו, כנ"ל וכדלהלן בראש ההלכה הסמוכה. 91) ה'אור זרוע' ח"א סי' רכה, והריקנטי סי' רל, הביאו כן בשם ה'ירושלמי' בברכות פ"ט ה"ג. 92) כדרך שמברכין על המצוות עובר לעשייתן. וראה בפ"א מהל' מעשר הט"ז. 93) ביו"ד סי' שכח ס"א: להפריש תרומה, שכן הוא לשון הכתוב, ו"חלה" אינו אלא שם העוגה. אבל הסמ"ק כתב שאין להקפיד על כך (כסף־משנה). וראה ב'תוספתא כפשוטה' ברכות פ"ו עמ' 116 הערה 52. 94) אף־על־פי שאין חיוב חלה שם אלא מדבריהם, מברך כדרך שמברך על כל מצוות דרבנן (שבת כג.). והראב"ד כתב בשם רב אחאי גאון (שאילתות לפרשת צו, עג), שמלבד הברכה חייב לקרוא שם לחלה. ונראה שדעת רבינו שהברכה עצמה היא קריאת שם (ר"י קורקוס). 95) כן נראה בחלה פ"ב מ"ג, שאין הבדל בין טמאה לטהורה (כסף־משנה). 96) כלומר, לפי שחייב לברך על הפרשת חלה. 97) תרומות פ"א מ"ו, ופ"א מהל' ברכות ה"ט. 98) חלה, שם. 99) אף־על־פי שברכת המצוות היא במעומד, זה אינו אלא כשחייב לעשות המצוה, אבל כאן אין הפרשת החלה אלא הכשר אכילה גרידא (גליון מהרש"א ליו"ד שם, בשם 'מגן אברהם'). 100) בברכות כד, א. "דאמר רב הונא עגבות (= אחוריים) אין בהם משום ערוה. לימא (לדעת הגר"א אינו גורס רבינו: "לימא", ראה להלן) מסייע ליה לרב הונא, האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע, אבל לא האיש. תרגמה רב נחמן בר יצחק, כגון שהיו פניה טוחות בקרקע". ונחלקו אחרונים בדעת רבינו. לדעת ה'מגן אברהם' באו"ח סי' רו ס"ק ה, פוסק רבינו שלא כרב הונא, שהרי דחה רב נחמן בר יצחק את ראייתו, ואם כן אף עגבות יש בהם משום ערוה, ולכן כתב רבינו: "וכל פניה טוחות בקרקע". ולדעת הגר"א בביאוריו ליו"ד שם אות ג, פוסק רבינו כרב הונא, ואינו גורס בברכות שם את המילה: "לימא". ואם כן הביאה הגמרא ראיה לרב הונא. ודברי רב נחמן שם הם ענין בפני עצמו, ואינם דחיה לדברי רב הונא. ולשון רבינו בהל' ברכות שם נוטה לדעת הגר"א. 101) דבוקות ומכוסות. 102) וכל זה כשהיא מברכת, אבל האיש אסור לו לברך כנגד אשה ערומה, שהרי טפח באשה ערוה.

121) כגון חרש שוטה וקטן וכיוצא בהם (שם פ"ד ה"ב), או ממין על שאינו מינו (שם פ"ה ה"ב). 122) שנקראת תרומה, כנ"ל. 123) כגון מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו (שם פ"ד ה"ד). 124) כגון זר (שם פ"ו ה"ה), או טמא (שם פ"ז ה"א). 125) שם.

טו. הַסּוּמָא וְהַשִּׁכּוֹר[126] מַפְרִישִׁין חַלָּה לְכַתְּחִלָּה; שֶׁאֵין בְּעִסָּה רַע וְיָפֶה כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ וְיִפְרְשׁוּ מִן הַיָּפֶה[127].

126) שאינם מפרישים תרומה גדולה, מפני שאינם יכולים לכוון ולהפריש את היפה (שם פ"ד ה"ד). ומדובר בשיכור שלא הגיע לשכרותו של לוט, שאם הגיע - הרי הוא כשוטה לכל דבריו (פכ"ט מהל' מכירה הי"ח). 127) ראה ב"ירושלמי" חלה פ"ד ה"ג, ובמפרשים שם.

יום שלישי כ"ו כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שהלוקח מן הנחתום חייב בחלה. וכמה מינים חייבים בחלה. לקט שכחה ופאה ותבואה שלא הביאה שליש אם חייבין בחלה. חלות תודה ורקיקי נזיר ועיסת השותפין. והעושה עיסה מן הטבל. ודין עיסת כלבים. ועיסה שישראל וגוי שותפין בה. המערב קמח חטים ואורז, ועיסה עשירה. העושה עיסה לייבשה בחמה ולחם העשוי לכותח. וכמה שיעור העיסה החייבת בחלה. אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור. והככרות שנושכות זו בזו. קמח שלשו בסובין שלו. והעושה עיסה לחלקה בצק.

א. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם[2] - חַיָּב בְּחַלָּה. וּמַפְרִישׁ מִן הַחַמָּה[3] עַל הַצּוֹנֶנֶת[4] וּמִן הַצּוֹנֶנֶת עַל הַחַמָּה, אֲפִלּוּ מְדֻפּוּסִין[5] הַרְבֵּה.

2) שהוא חבר. 3) "הוא הלחם החם". 4) "הוא הלחם הקר". 5) מצורות רבות, שיש לחשוש שמא ישנם בין הכיכרות מחיטה ישנה, ואין מפרישין חלה מן החדש על הישן. וטעמו של דבר (שמפריש מן החמה על הצוננת), שאין זה מצוי שיאפה הנחתום מחיטה ישנה, אלא נוטל חיטה חדשה ואופה. ורק לגבי מעשר החמירו שאין מעשרין מן החמה על הצוננת אפילו בדפוס אחד, כיוון שמעשר שייך גם בקונה תבואה ופירות, ושם מצוי הדבר שיהיו בידו חדשים גם ישנים, שהרי קונה מבני אדם הרבה, ולכן לא חילקו והחמירו גם בלוקח מנחתום ואפילו בדפוס אחד, אבל בחלה שאינה שייכת אלא בלוקח מנחתום - לא חששו.

ב. אֵין חַיָּבִין בְּחַלָּה אֶלָּא חֲמִשָּׁה מִינֵי תְּבוּאָה בִּלְבַד, וְהֵם: הַחִטִּין, וְהַשְּׁעוֹרִים, וְהַכֻּסְּמִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְהַשִּׁיפוֹן; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ[6], וְאֵין קָרוּי לֶחֶם אֶלָּא פַּת הַנַּעֲשֵׂית מֵאֵלּוּ. אֲבָל הָעוּשָׂה פַּת אֹרֶז אוֹ דֹּחַן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִן הַקִּטְנִיּוֹת - אֵינָן חַיָּבִין בְּחַלָּה כְּלָל.

6) ירושלמי שם: "נאמר לחם בפסח (לחם עוני), ונאמר לחם בחלה, מה לחם שנאמר בפסח דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ, אף לחם שנאמר בחלה דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ, ובדקו ומצאו שאין לך בא לידי מצה וחמץ אלא חמשה המינים בלבד, ושאר כל הדברים אינם באים לידי מצה וחמץ, אלא לידי סירחון".

ג. הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה וְהַהֶפְקֵר וּתְבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה[7] - חַיָּבִין בְּחַלָּה[8]. וְכֵן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוּ בַּשִּׁבֻּלִים שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[9], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵלֶק תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[10], וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[11] וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וּמוֹתַר הָעֹמֶר[12] וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים[13] כְּשֶׁיִּפָּדוּ כָּל אוֹתָן הַמּוֹתָרוֹת - הַכֹּל חַיָּבִין בְּחַלָּה[14].

7) וטעמו של דבר, "שנאמר: ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עימך. מה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו יצא הבקר שידך וידו שווין בו, היא לקט היא שכחה היא פאה היא הבקר". ותבואה שלא הביאה שליש פטרוה משום שאינה בכלל תבואה. ובאופן זה, שהפקיר לאחר נתינת המים בקמח, שאז דינה כשיבלים, חייב בחלה, אבל אם היה הגלגול בהפקר פטור גם מן החלה. 8) כיוון שבשעת גלגול לא היו הפקר. ותבואה אף שלא הביאה שליש יכולה לבוא לידי חמץ ולכן חייבת בחלה. 9) תרומת מעשר. 10) שפטור הלוי מלהפרישה. 11) בירושלמי העמידו את המשנה במעשר שני שהקדימו בשיבלים. אבל זה אינו אלא להאומר: מעשר שני ממון הדיוט, שאם לא כן אין שום חידוש לדבריו שחייב בחלה, אבל לרבינו הפוסק: מעשר שני ממון גבוה הוא - אפילו אם לא הקדימן בשיבלים חידוש הוא שחייב בחלה אף שקודם לכן היה קדוש ופטור. והמדובר במעשר שני שהוא מחוץ לירושלים, שאילו הוא בירושלים חייב הוא בחלה אפילו אם לא נפדה. 12) כי היו קוצרים שלוש סאים והיו מנפים אותו עד שנשאר עישרון לעומר, והשאר הוא מותר העומר. ומותר זה היה נפדה ונאכל לכל אדם. 13) המדובר כשנטמאו עד שלא קדשו בכלי שרת שאז יש להם פדיון, כיוון שלא חלה עוד עליהם קדושת הגוף, ולוקחים אחרים תחתיהם ולפיכך קורא להם "מותר שתי הלחם ולחם הפנים". 14) כיוון שבשעת גלגול העיסה, שהיא שעת חיוב חלה, הייתה העיסה חולין. אבל ממעשרות - פטורים, כיוון שבשעת מירוח הייתה התבואה הקדש.

ד. עִסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[15] בִּירוּשָׁלַיִם, וְעִסַּת שְׁבִיעִית[16], וּסְפֵק מְדֻמָּע[17] - חַיָּבִין בְּחַלָּה. אֲבָל הַמְּדֻמָּע[18] - פָּטוּר מִן הַחַלָּה[19].

15) אף על פי שרבינו פוסק כר' מאיר, שמעשר שני ממון גבוה הוא ולדבריו פטורה עיסת מעשר שני אפילו בירושלים, ואם כן מדוע חייב בחלה? ותירצו רבינו מנוח ומהר"י קורקוס כאן, שרבינו פוסק כר' חייא בסוכה לה. שאין צורך שיהיה ממונו כדי שיהא חייב בחלה, אלא שיהא לו היתר אכילה בעיסה, ולכן בירושלים שמותר לו לאכול מעשר שני, חייב בחלה, אף למאן דאמר ממון גבוה הוא. 16) וטעם הדבר, שדין עיסה זו כדין עיסה של הפקר. 17) כגון שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין

ונפלה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפלה, שאנו אומרים לתוך של תרומה נפלה והקופה של חולין מותרת וחייבת היא בחלה. 18) והיינו כשנפלה סאה של תרומה לפחות ממאה חולין שכולם נאסרו. ואף על פי שדימוע זה אינו אוסר אלא מדרבנן, מפקיע הוא מחיוב חלה, שהרי גם חלה אינה אלא מדרבנן בזמן הזה. 19) שנאמר: תרימו תרומה, ולא שכבר נתרמה.

1 **ה. חַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר[20]: עֲשָׂאָן לְעַצְמוֹ -**
2 **פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ[21]; לְמָכְרָן בַּשּׁוּק**
3 **לִנְזִירִים וּלְמַקְרִיבֵי תּוֹדָה - חַיָּבִין בְּחַלָּה, לְפִי**
4 **שֶׁבְּדַעְתּוֹ, שֶׁאִם לֹא תִּמָּכֵר - יֹאכְלֶנָּה.**

20) בתודה תפסו לשון "חלות" כיוון שישנם שני מיני חלות (=בלולות בשמן וסולת רבוכה), אבל בנזיר אין אלא מין אחד של חלות ולכן תפסו לשון "רקיקין". 21) אף על פי שאין החלות מתקדשות קדושת הגוף, אלא בשעת שחיטת הקרבן - קדושת דמים יש בהן מיד.

5 **ו. עִסַּת הַשֶּׁתָּפִין[22] וְהָעוֹשֶׂה עִסָּה לָרַבִּים[23] - חַיֶּבֶת**
6 **בְּחַלָּה[24].**

22) והחידוש בזה שאף על פי שאין לכל אחד ואחד מהשותפים שיעור עיסה - חייבת בחלה. והמדובר כשלא היה בדעתם לחלקה עד לאחר אפייה, שאם היה בדעתם לחלקה בצק, הרי זו פטורה מן החלה. 23) כלומר, נותן רשות לרבים לאכול מן העיסה שלו, אבל אינו מפקירה. 24) שאין זה כמפקיר עיסה ומגלגלה להפקר שהיא פטורה מחלה, - שהרי לא הפקירה.

7 **ז. הָעוֹשֶׂה עִסָּה מִן הַטֶּבֶל[25], בֵּין שֶׁהִקְדִּים חַלָּה**
8 **לִתְרוּמָה בֵּין שֶׁהִקְדִּים תְּרוּמָה לְחַלָּה[26] - מַה שֶּׁעָשָׂה**
9 **עָשׂוּי[27]. וְאִם הִפְרִישׁ הַחַלָּה תְּחִלָּה - לֹא תֵאָכֵל עַד**
10 **שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר; וְאִם הִפְרִישׁ**
11 **תְּחִלָּה תְּרוּמָה - לֹא תֵאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ חַלָּה.**

25) כלומר, מחיטים שעדיין לא הוציאו מהן תרומות ומעשרות. 26) [לא דיברו אלא על תרומה וחלה, שבזה השמיעונו שאף על פי שמדומע פטור מן החלה - אין התרומה פטורה מן החלה, כיוון שבשעת גלגול לא הייתה תרומה, ונתחייבה בחלה, ושוב לא פקע, אבל במעשר שני אין שום חידוש, שהרי מעשר שני בירושלים חייב בחלה]. 27) כלומר: אף על פי שצריך להקדים תרומה, שכבר נתחייב בה מקודם, לחלה, שמתחייב בה זה עתה בשעת גלגול, בכל זאת הפרשתו הפרשה.

12 **ח. הָעוֹשֶׂה[28] עִסָּה לְהַאֲכִיל הַפַּת שֶׁלָּהּ[29] לִבְהֵמָה אוֹ**
13 **לְחַיָּה - פְּטוּרָה. עִסַּת הַכְּלָבִים, בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים**
14 **אוֹכְלִין מִמֶּנָּה - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[30]. עִסַּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
15 **- פְּטוּרָה[31].**

28) בספרי זוטא לפרשת שלח: "עריסותיכם, שלכם חייבת, של חיה אינה חייבת". 29) אפילו אם הפת נאפתה כדרך שאופים לבני אדם. 30) אבל אם אין הרועים אוכלים ממנה, אף על פי שעשאוה גלוסקין, כלומר, עוגה יפה - פטורה מחלה. 31) למדו כן ממה שנאמר: "עריסותיכם" - "עריסותיכם ולא של גוי", ואפילו עשאה ישראל.

16 **ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁתָּפִין בְּעִסָּה, אִם**
17 **הָיָה בְּחֵלֶק יִשְׂרָאֵל שִׁעוּר עִסָּה הַחַיֶּבֶת בְּחַלָּה - הֲרֵי**
18 **זוֹ[32] חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[33].**

32) כלומר, כל העיסה כולה אף חלק הגוי, כיוון שיש לישראל בכל העיסה כולה. 33) אבל אם אין בחלקו של ישראל, שיעור עיסה, הרי היא פטורה מחלה.

19 **י. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִפְרִישׁ חַלָּה[34], אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ**
20 **יִשְׂרָאֵל[35] - אֵינָהּ חַלָּה[36]; אֶלָּא מוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ**
21 **צָרִיךְ[37], וְתֵאָכֵל לְזָר[38]. וְלָמָּה לֹא חָשַׁשְׁנוּ לָהּ[39] שֶׁמָּא**
22 **עִסָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִיא וְתָלָה אוֹתָהּ בְּיַד עוֹבֵד**
23 **כּוֹכָבִים[40] כְּדֵי לְפָטְרָהּ[41]? שֶׁאִם יִרְצֶה יִשְׂרָאֵל - יִפְטֹר**
24 **עַצְמוֹ וְיַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל עִסָּתוֹ פָּחוֹת מִשִּׁעוּר חַלָּה[42].**

34) מעיסה שברשותו. 35) שישראל חייב בה בחלה מן התורה, כשכל ישראל שם. 36) שהרי עיסתו פטורה. 37) כלומר, שהוא פטור מחלה. וכל זה כדי שלא יחשוד באלו שאכלו את חלתו, שהם מזלזלים בקדשים. 38) ואף על פי שאין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המצוות, כיוון שגלגול העיסה שהוא שעת החיוב, היה ברשותו, לא חל חיוב חלה. וכן הוא לעניין תרומות ומעשרות, שמירוח של גוי פוטר מתרומות ומעשרות.. 39) לעיסה. 40) כלומר, נתנה לו ללוש אותה. 41) כלומר, וישראל זה אינו יודע הלכות חלה וחושב שהעיסה פטורה באופן זה, אבל האמת היא שאינה פטורה, שכשם שעיסת גוי פטורה אפילו כשלשה ישראל, כיוון שהיא עיסה של גוי, כמו כן עיסת ישראל חייבת אפילו לשה גוי. 42) ואף על פי שאסור לעשות כן, כדלהלן בהלכה טו - כיוון שאין הישראל יודע הלכות חלה, כנ"ל, אף דין זה אינו יודע. [וייתכן עוד כי כשם שאסור להפקיע מן החלה על ידי עשייה פחות מכשיעור, כן אסור להפקיעה מן החלה (=כפי טעותו) על ידי מסירה לגוי].

25 **יא. הַמְעָרֵב קֶמַח חִטִּין[43] וְקֶמַח אֹרֶז[44] וְעָשָׂה מֵהֶן**
26 **עִסָּה: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן[45] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[46], וְאִם**
27 **לַאו - פְּטוּרָה. אֲפִלּוּ הָיָה הַשְּׂאוֹר חִטִּים[47] לְתוֹךְ עִסַּת**
28 **אֹרֶז[48]: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[49], וְאִם**
29 **לַאו - פְּטוּרָה.**

43) שהם מחמשת מיני דגן החייבים בחלה. 44) שאינו מחמשת המינים. 45) כלומר, טעם חיטים. 46) אף על פי שיש בעיסה רוב אורז, ואף על פי שאין בחיטים לבד כדי שיעור עיסה החייבת בחלה - שהחיטים גוררות את האורז ומהפכות אותו לדגן. ולכן תפסה המשנה "חיטים ואורז" דווקא, שכן דרכן של החיטים, שהן גוררות אחריהן את האורז. 47) שעדיין לא הורמה ממנה חלה. 48) כלומר, נטל שאור מעיסת חיטים ונתן לתוך עיסת אורז. 49) ואין השאור מתבטל בעיסת האורז, כיוון שמין בשאינו מינו בנותן טעם.

יב. עִסָּה[50] שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּיַיִן אוֹ שֶׁמֶן אוֹ דְּבַשׁ[51] אוֹ מַיִם רוֹתְחִים[52], אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ תְּבָלִין[53], אוֹ הִרְתִּיחַ הַמַּיִם וְהִשְׁלִיךְ הַקֶּמַח לְתוֹכוֹ וְלָשׁוֹ, אִם אַפָּאָה[54] - בֵּין בַּתַּנּוּר[55], בֵּין בַּקַּרְקַע[56], בֵּין עַל הַמַּחֲבַת וְהַמַּרְחֶשֶׁת, בֵּין שֶׁהִדְבִּיק אֶת הַבָּצֵק בַּמַּחֲבַת וּבַמַּרְחֶשֶׁת וְאַחַר כָּךְ הִרְתִּיחָן[57] בְּאֵשׁ מִלְּמַטָּה[58] עַד שֶׁנֶּאֱפֶת הַפַּת, בֵּין שֶׁהִרְתִּיחָהּ וְאַחַר כָּךְ הִדְבִּיק הַבָּצֵק[59] - כָּל אֵלּוּ חַיָּבִין בְּחַלָּה. אֲבָל הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְיַבְּשָׁהּ בַּחַמָּה[60] בִּלְבַד, אוֹ לְבַשְּׁלָהּ בִּקְדָרָה[61] - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה; שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה חַמָּה לֶחֶם. בֵּין שֶׁלָּשָׁהּ בְּמַיִם, בֵּין שֶׁלָּשָׁהּ בִּשְׁאָר מַשְׁקִין[62]. וְכֵן קָלִי[63] שֶׁלָּשִׁין אוֹתוֹ בְּמַיִם אוֹ בִּדְבַשׁ[64] וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּלֹא אֲפִיָּה[65] - פָּטוּר. שֶׁאֵין חַיֶּבֶת אֶלָּא עִסָּה שֶׁסּוֹפָהּ לְהֵאָפוֹת לֶחֶם לְמַאֲכַל אָדָם[66].

50) "עיסה שנילושה במי פירות (כלומר, בכל המשקין חוץ משבעת המשקין שהן: יין דבש שמן חלב טל וכו' מים) חייבת בחלה". 51) דבש דבורים שהוא משבעת המשקים, אבל דבש תמרים אינו אלא מי פירות ואינו מחייב. 52) כלומר, שפך המים לקמח ולשו. 53) בברכות מב. אמרו שפת הבאה בכסנין (כלומר, שנתנו לתוכה תבלין) מברך עליה המוציא אם קבע סעודתו עליה. הרי שפת זו לחם היא, וחייבת בחלה. וסופגנין ודובשנין, שפירשם רבינו שם שהם הנילושים בדבש או בתבלין, ופטורים מן החלה, אינם עניין לכאן, שאלו שבמשנה "אופים אותם במינים משונים ממיני האפייה". כמו שהוסיף שם רבינו בפירושו, ואילו העיסה שבדברי רבינו היא הנאפית כדרך הלחם. 54) אבל בלא אפייה פטור מחלה. 55) כדרך שאופים לחם. 56) בברכות לז: "כי אתא רבין אמר ר' יוחנן, טרוקנין חייבין בחלה. מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא" (שעושין חפירה בקרקע ואופים בה). 57) כלומר, לא כדרך שאופים בתנור שמרתיחים ולאחר מכן מדביקים הבצק. 58) ואם האש מהלכת אף מן הצד כמו בתנור - אף ריש לקיש מודה שחייב בחלה. 59) שאף ריש לקיש מודה בזה. 60) שגם ר' יוחנן מודה בזה, שפטור מחלה. 61) ולא לאפות אותה. 62) ירושלמי חלה שם הלכה ג: "רבי שמעון בן לקיש אמר, כל שהאור מהלך תחתיו (כלומר, נאפה במחבת), אינו חייב בחלה וכו' אמר ליה ר' יוחנן, ובלבד על ידי משקה (כלומר, שמבשל את העיסה ואינו אופה אותה)". 63) בירושלמי שם סוף הלכה ד: "קמח קלי שעשאו בצק חייב בחלה. רבי יוסי בשם רבי יוחנן, והוא שאפיין", כלומר, על דעת לאפותו פת. 64) שהם משבעת המשקים שהם חיבור לחלה. אבל אם לש במי פירות פטור מחלה אפילו אם אפה. 65) כלומר, לש על דעת כן, שלא יאפהו לחם. 66) כלומר, לש על דעת כן, אף על פי שלמעשה לא אפה אותה.

יג. עִסָּה שֶׁלָּשָׁהּ[67] תְּחִלָּה[68] לַעֲשׂוֹתָהּ מַעֲשֵׂה חַמָּה[69] וְהִשְׁלִימָהּ[70] לַעֲשׂוֹת פַּת[71], אוֹ שֶׁהִתְחִיל בָּהּ לֶאֱפוֹתָהּ פַּת[72] וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה חַמָּה, וְכֵן קָלִי שֶׁלָּשׁוֹ לֶאֱפוֹתוֹ פַּת - חַיָּבִין בְּחַלָּה.

67) עשה אותה עיסה עבה. 68) התחיל ללוש אותה. 69) שאז היא פטורה מחלה. 70) [כנראה שכן פירש רבינו מה שאמרו במשנה שם: "תחילתה סופגנין וסופה עיסה וכו' חייבת". היינו שבתחילת הלישה חשב לעשותה סופגנין ובסוף הלישה חשב לעשותה עיסה, חייבת, אף על פי שלמעשה לא עשאה פת]. 71) והרי זו "עיסה שתחילתה סופגנין וסופה עיסה", שחייבת. אבל אם בסוף עשאה מעשה חמה הרי היא עיסה שתחילתה סופגנין וסופה סופגנין, שפטורה. אבל לדעת רבינו תם שם, לא במחשבה הדבר תלוי, אלא מעשה העיסה מחייב, ולפיכך אם עשה עיסה, אפילו חשב על דעת לעשותה סופגנין, ועשאה סופגנין - חייבת, כיוון שעשאה עיסה בתחילה, והרי זה "תחילתה עיסה וסופה סופגנין". ורק אם לא לש אותה כעיסה, אלא כסופגנין, שבלילתם רכה, ולבסוף אפה אותם כסופגנין, אז הם פטורים. 72) זהו "תחילתה עיסה וסופה סופגנין", שחייבת.

יד. לֶחֶם הֶעָשׂוּי לְכוּתָח[73] - מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ: עֲשָׂאָהּ כְּעָכִין[74] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[75]; עֲשָׂאָהּ כְּלִמּוּדִין[76] - פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה[77].

73) הוא תערובת של נסיובי דחלבא (=השיריים שבחלב לאחר עשיית החמאה) ופירורי לחם. ואופה אותו על מנת לשוחקו ולעשות ממנו כותח. 74) עוגות דקות. 75) שגילה דעתו בזה שעשאה ללחם ולא לכותח. 76) כלומר, שחיבר חתיכות בצק קצתן אל קצתן, ובזה נראה שהוא רוצה להפרידם לאחר מכן ולשוחקן. 77) שאינה נקראת לחם.

טו. כַּמָּה שִׁעוּר הָעִסָּה שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה? מִלֹּא הָעֹמֶר[78] קֶמַח. בֵּין מֵאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִינִים בֵּין מִחֲמִשְׁתָּן - כֻּלָּם[79] מִצְטָרְפִין לַשִּׁעוּר. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּר הָעֹמֶר? שְׁנֵי קַבִּין פָּחוֹת חֹמֶשׁ[80]. וְהַקַּב - אַרְבָּעָה לֹגִין, וְהַלֹּג - אַרְבַּע רְבִיעִיּוֹת, וְהָרְבִיעִית - אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם בְּרוֹם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ אֶצְבַּע[81], וְכָל הָאֶצְבָּעוֹת הֵם רֹחַב גּוּדָל שֶׁל יָד[82]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמִּדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת עַל עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת בְּרוֹם שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וּתְשִׁיעַ אֶצְבַּע בְּקֵרוּב[83] - הוּא הָעֹמֶר. וְכֵן מִדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע עַל שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע בְּרוֹם שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע - הִיא מִדַּת הָעֹמֶר[84]. וּשְׁתֵּי הַמִּדּוֹת כְּאֶחָד הֵם עוֹלִים[85]. וְכַמָּה מְכִילָה מִדָּה זוֹ? כְּמוֹ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים בֵּינוֹנִיּוֹת וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה[86]. וְהֵם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה וּשְׁמוֹנִים סְלָעִים וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי סֶלַע מִקֶּמַח הַחִטִּים שֶׁבְּמִצְרַיִם, שֶׁהֵם מִשְׁקַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים זוּז[87] מִזּוּזֵי מִצְרַיִם בַּזְּמַן הַזֶּה. וּמִדָּה שֶׁמְּכִילָה כַּמִּשְׁקָל הַזֶּה מִקֶּמַח הַחִטִּים הַזֶּה - בָּהּ מוֹדְדִין לְחַלָּה בְּכָל מָקוֹם.

78) למדו כן ממה שנאמר: "ראשית עריסותיכם חלה

תרימו", היינו כדי עיסת מדבר, שהיא עומר לגולגולת. והעומר עשירית האיפה. 79) המדובר כשנילושו יחד, אבל על ידי נשיכה לחוד, אין כולם מצטרפים. 80) שהרי האיפה היא שלוש סאים שהן שמונה עשר קבים, ועשירית מזה היא 1,8. כלומר קב ושמונה עשיריות, שהן ארבע חמישיות. 81) שהן בסך הכל 10,8 אצבעות מעוקבות. 82) שהרי במנחות לט: אמרו: תנא, אצבע שאמרו אחד מארבעה בטפח של כל האדם. 83) כלומר, מעט פחות, שהרי נפח העומר הוא: 309,44 אצבעות מעוקבות. ואילו מדה זו: 311,1. 84) בערך. שהרי מדה זו: 310,11. 85) בערך, כנ"ל. 86) שהרי האיפה - 3 סאים, הסאה - 6 קבים, הקב - 4 לוגים והלוג - 6 ביצים, הרי בכל איפה 432 ביצים, והעומר, שהוא שיעור חלה, הוא עשירית האפה - 43,2 ביצים. 87) הם חמש מאות ועשרים דרהם. ולפי המדה שלנו הם בערך: 1.728 קילו גרם, שהם 7.2 אוקיה. וראה בספר "שיעורי תורה" להרב חיים נאה עמודים קע־קעג.

1 **טז. אָסוּר לְאָדָם לַעֲשׂוֹת עִסָּתוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת**
2 **מִכַּשִּׁעוּר, כְּדֵי לְפָטְרָהּ מִן הַחַלָּה[88]. וְהַמַּפְרִישׁ חַלָּה**
3 **מֵעִסָּה שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[89],**
4 **וַהֲרֵי הִיא[90] חֵלִין כְּשֶׁהָיְתָה. עָשָׂה עִסָּה פְּחוּתָה**
5 **מִכַּשִּׁעוּר וַאֲפָאָהּ וְנָתַן הַפַּת לַסַּל, וְחָזַר וְאָפָה פַּת**
6 **אַחֶרֶת וְנָתַן לַסַּל, אִם נִתְקַבֵּץ בַּסַּל שִׁעוּר חַלָּה - הַסַּל**
7 **מְצָרְפָן לַחַלָּה[91], וּמַפְרִישׁ הַחַלָּה מִן הַפַּת. שֶׁנֶּאֱמַר:**
8 **וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ - מְלַמֵּד, שֶׁהוּא מַפְרִישׁ**
9 **מִן הָאָפוּי. וְאֵין הַתַּנּוּר[92] מְצָרְפָן לְחַלָּה[93].**

88) כלומר, יש לו כדי שיעור חלה, והוא רוצה לפטור עצמו, אבל אם אינו עושה כן כדי להפקיע חיוב חלה, אלא שאין לו אלא עיסה קטנה, פשוט הוא שמותר. 89) שאם הוסיף אחר כך וצירף כשיעור חלה, אינו נפטר בהפרשה ראשונה, וחייב להפריש חלה מחדש. 90) החלה שהפריש. 91) אף על פי שלא נשכו זה בזה (כלומר, לא נדבקו) בעודם בעיסה. 92) בפסחים שם, חולקים רבי אליעזר ורבי יהושע, שלדעת ר' אליעזר, הסל מצרפן, ולדעת ר' יהושע, התנור מצרפן. 93) וטעמו של דבר, שבתנור עדיין אינו קרוי "לחם", ומכלל "עריסותיכם" כבר יצא, ואינו מצרף אפילו אם נושכות זו בזו.

10 **יז. הָיוּ הַכִּכָּרוֹת[94] נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָּזוֹ[95] וְנִתְקַבֵּץ מִן הַכֹּל**
11 **שִׁעוּר חַלָּה - חַיָּבִין בְּחַלָּה[96] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בְּסַל.**
12 **אָפָה מְעַט מְעַט[97] וְקִבֵּץ הַכֹּל עַל לוּחַ שֶׁאֵין לוֹ תּוֹךְ**
13 **- הֲרֵי זֶה סָפֵק[98]. וְאִם חַלָּה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[99] הִיא -**
14 **אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ עַד שֶׁיְּצָרֵף אוֹתוֹ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
15 **תּוֹךְ[100].**

94) שאין בכל אחד מהם לבד, שיעור חלה. 95) בעודן עיסה. והנה בתוספתא טהרות פרק א הלכה ב אמרו: "ואיזהו הנשוך, התולש ממנו כל שהוא". כלומר, אי אפשר שיפרידם מבלי שיתלוש קצת מן השני. 96) ואף על פי שבשעת גלגול העיסה, שהיא שעת חיוב חלה, הייתה העיסה פטורה, חייבת בחלה, שאין הולכים אחר שעת הגלגול אלא כשיש בעיסה שיעור חלה. ואף על פי כן היא פטורה, מסיבה צדדית, כגון שעשאה לייבשה בחמה וכיוצא בזה. אבל כשאין בעיסה שיעור חלה, הרי לא באה לכלל חיוב כלל, ולא שייך לומר שנפטרה, ולכן כשנשכה בעיסה אחרת אפילו לאחר גלגול, נתחייבה עכשיו בחלה. 97) פחות מכשיעור חלה. 98) שם: תוך כלי בעינן והא ליכא, או דילמא אוויר כלי בעינן והא איכא. 99) כמו בזמן הזה. 100) שספק דרבנן - לקולא.

16 **יח. קֶמַח שֶׁלֹּא רִקְּדוֹ אֶלָּא לָשׁוֹ בַּסֵּבִין שֶׁלּוֹ, הוֹאִיל**
17 **וְיֵשׁ בְּכָל הַקֶּמַח עֹמֶר[101] - חַיָּב בְּחַלָּה. אֲבָל אִם נָטַל**
18 **הַמֵּרְסָן[102] מִן הַקֶּמַח וְחָזַר וְהִשְׁלִים שִׁעוּר הָעִסָּה**
19 **בַּמֵּרְסָן שֶׁהֶחֱזִירוֹ לַקֶּמַח - אֵינוֹ חַיָּב בְּחַלָּה[103].**

101) שהוא שיעור חלה. 102) צריך עיון, אם דווקא במורסן שהחזירו פטור מחלה אבל בסובין שהם דקים - חייב, או לאו דווקא. 103) "לפי שהמורסן אינו חייב בחלה". וביורושלמי שם הלכה ג "אמר רבי יוחנן, דרך עיסה שנו (בתורה) כאן, וכאן מכיוון שניטל מורסן וחזר לתוכן אין זה דרך עיסה".

20 **יט. נַחְתּוּם שֶׁעָשָׂה עִסָּה[104] לַעֲשׂוֹתָהּ שְׁאוֹר[105]**
21 **לְחַלְּקָהּ[106] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה; שֶׁאִם לֹא תִּמְכֹּר, יַעֲשֶׂנָּה**
22 **פַּת[107]. אֲבָל הָעוֹשֶׂה[108] עִסָּה לְחַלְּקָהּ בָּצֵק[109] -**
23 **פְּטוּרָה[110].**

104) שיש בה שיעור חלה. 105) כלומר, אפילו דעתו לשאור ולא לבצק, שאינו חפץ לאפותה. 106) ואפילו אם לא יהא בכל אחד מחלקי השאור כשיעור חלה. 107) והרי זה כאילו גלגלה לשם כך. 108) כלומר, מי שאינו נחתום. 109) לכמה אנשים, באופן שבכל חלק וחלק לא יהיה שיעור חלה. 110) ואין חוששין שמא יימלך לעשות אותה עיסה אחת.

24 **כ. נָשִׁים שֶׁנָּתְנוּ קֶמַח לְנַחְתּוֹם לַעֲשׂוֹת לָהֶם שְׁאוֹר,**
25 **אִם אֵין בְּשֶׁל אַחַת מֵהֶן[111] כַּשִּׁעוּר, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ**
26 **בִּכְלָלָן כַּשִּׁעוּר - פְּטוּרָה[112].**

111) כלומר, אף באחת מהן. 112) שהרי הוא כעושה עיסה על מנת לחלקה. ולולא זאת הייתה הלישה מחייבת בחלה, אף על פי שערבה שלא מדעת הבעלים, שהרי "הגומר פירותיו של חבירו שלא מדעתו וכו' הרי אלו טבלו למעשר".

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שתי עיסות שיש בשתיהן חיוב חלה ולא באחת מהן, אם מצטרפות. עיסת מין אחד אם מצטרפת עם מין אחר, או חדש עם ישן. עיסה פחותה מכשיעור מכאן ועיסה פחותה מכשיעור מכאן ואחרת באמצע. שני גויים שעשו עיסה כשיעור וחלקוה ואח"כ נתגיירו. הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה. עיסה הטבולה לחלה. ואם היא כחולין לעניין טומאה.

27 **א. שְׁתֵּי עִסּוֹת[2] שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן[3] שִׁעוּר הַחַיָּב בְּחַלָּה[4],**

וְאֵין בְּאַחַת מֵהֶן כַּשְּׁעוּר, וְנָגְעוּ זוֹ בְזוֹ וְנָשְׁכוּ[5] זוֹ אֶת זוֹ: אִם הָיוּ שֶׁל שְׁנַיִם, אֲפִלּוּ הֵן מִמִּין אֶחָד[6] - פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה; שֶׁסְּתָם[7] שְׁנַיִם מַקְפִּידִין. וְאִם יָדוּעַ שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל עֵרוּב הָעִסּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[8].

2) חלה פ"ד משנה א. 3) ביחד. 4) ראה למעלה בפ"ו הלכה טו. 5) שבאופן זה אם היו של אדם אחד, מצטרפות (שם הלכה יז). 6) ראה להלן הלכה ג. 7) ירושלמי שם. 8) שם: שתי נשים שאינן מקפידות, עשו אותן כאשה אחת. וראה להלן.

ב. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן[9] שֶׁל אִישׁ אֶחָד: אִם הָיוּ מִמִּין אֶחָד[10] - מִצְטָרְפִין[11] וְחַיָּבוֹת בְּחַלָּה, וְאִם מִשְּׁנֵי מִינִין הָיוּ - אֵין מִצְטָרְפִין; שֶׁסְּתָם[12] אֶחָד אֵינוֹ מַקְפִּיד[13]. וְאִם הָיָה מַקְפִּיד[14] שֶׁלֹּא תִּגַּע עִסָּה זוֹ בְזוֹ וְלֹא תִּתְעָרֵב עִמָּהּ, אֲפִלּוּ הָיוּ מִמִּין אֶחָד - אֵין מִצְטָרְפוֹת[15].

9) משנה שם. 10) ראה בהלכה הסמוכה. 11) והמדובר כשאין בדעתו לחלק העיסה לכמה בני אדם, ראה למעלה שם הלכה יט. 12) ירושלמי שם. 13) כלומר, ולכן מצטרפות העיסות אם היו ממין אחד. 14) כלומר, ידוע שהוא מקפיד. 15) שם: אשה אחת שהיא מקפדת, עשו אותה כשתי נשים.

ג. וְכֵיצַד מִצְטָרְפוֹת[16] אִם הָיוּ שֶׁל אֶחָד[17] מִמִּין אֶחָד? עִסַּת הַחִטִּים שֶׁנָּגְעָה[18] בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין - מִצְטָרְפוֹת[19]; נָגְעָה בִּשְׁאָר הַמִּינִין - אֵין מִצְטָרְפוֹת[20]. וְכֵן עִסַּת שְׁעוֹרִין שֶׁנָּגְעָה בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין[21] אוֹ שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל אוֹ שִׁיפּוֹן, וְכֵן עִסַּת כֻּסְּמִין[22] וְשֶׁל שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשֶׁל שִׁיפּוֹן שֶׁנָּגְעָה כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן בַּחֲבֵרְתָּהּ - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[23].

16) שם, משנה ב. 17) ראה למעלה בהלכה א. 18) כלומר, נגעה ונשכה, כנ"ל שם. 19) אף־על־פי שלענין כלאים אינם מין אחד (ראה בפ"ג מהלכות כלאים הלכה ג) - כאן לענין חלה, הם מין אחד, לפי שהעיסות שלהם דומות (עיין ר"ש ורע"ב בכלאים פ"א משנה א). ולא גזרו חכמים שמא יבואו לתרום מזה על זה, ובאמת אין תורמין מזה על זה, כיון שהם כלאים זה בזה, ראה בהלכות כלאים שם, ובפ"ה מהלכות תרומות הלכה ג - שהכל יודעים שאין תורמין ממין על שאינו מינו (ירושלמי חלה פ"ד הלכה ב). וראה בהלכה הסמוכה, לענין ישן וחדש. 20) וכל זה אינו אלא בנושכות זו את זו, אבל הבולל קמח ועושה עיסה - כל חמשת המינין מצטרפים, כבסוף ההלכה הסמוכה. 21) וממה שאמרו (מנחות ע.) "כוסמין מין חיטין", ראה להלן פ"ח הלכה ד. 22) משנה שם, כרבי יוחנן בן נורי. ויתכן שלא נחלק תנא־קמא על רבי יוחנן בן נורי בענין זה (כסף־משנה, וביאור הגר"א ליו"ד סימן שכד אות י). 23) שהכוסמין הם גם מין חיטים וגם מין שעורים.

ד. עִסַּת חָדָשׁ[24] - אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת[25] לְשֶׁל יָשָׁן[26], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִמִּין אֶחָד; כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ[27]: תּוֹרְמִין[28] מִן הַחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן[29]. וְלֹא יִתְרֹם[30] מֵאֶמְצַע שְׁתֵּיהֶן[31], אֶלָּא יָבִיא[32] עִסָּה אַחֶרֶת חָדָשׁ אוֹ יָשָׁן וְיִצְטָרֵף לָהֶם לְהַשְׁלִים הַשִּׁעוּר[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[34] בְּעִסָּה שֶׁנָּגְעָה[35] בְּעִסָּה אַחֶרֶת; אֲבָל הַבּוֹלֵל קֶמַח חֲמֵשֶׁת הַמִּינִין וְעוֹשֶׂה מֵהֶם עִסָּה אַחַת - הֲרֵי חֲמִשְׁתָּן מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר עִסַּת חַלָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36].

24) מתבואה של שנה זו. 25) שם משנה ד: "קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה, רבי ישמעאל אומר יטול מן האמצע (ממקום שנושכים זה את זה, ונמצא מפריש משתיהן - רע"ב), וחכמים אוסרים". אבל להפריש מזה על זה, לדברי שניהם, אי אפשר. 26) מתבואה של השנה הקודמת. 27) ירושלמי שם. 28) תרומה גדולה. 29) והלא דין הוא שאין תורמין מזה על זה, ראה בפ"ה מהלכות תרומות הלכה יא. 30) כחכמים הנ"ל, ולא כרבי ישמעאל. 31) שגם באופן זה יש חשש, שמא יאמרו: תורמין מן החדש על הישן. 32) כלומר, כיון שמן התורה נתחייבה עיסה זו (של חדש וישן) בחלה, אין להפרידה ולעשותה שתי עיסות. 33) כלומר, אם יביא עיסת חדש, נצא שחדש וחדש מכאן, וישן באמצע, והוא מצרפם, וכן להיפך, כדלהלן בסוף ה"ו. וכשהוא מפריש, מפריש על כל העיסה, כיון שבאופן כזה, אין חשש שמא יאמרו: תורמין מן החדש על הישן, שבני אדם רואים שצירף עיסה נוספת, וחושבים שאינו מתקן אלא מחדש על חדש ומישן על ישן. ועיין ברדב"ז. 34) שאין חיטים מצטרפים אלא עם הכוסמין בלבד (הלכה הקודמת). 35) ונשכה, כנ"ל. ירושלמי חלה פ"א הלכה א. 36) למעלה בפ"ו ראש הלכה טו. ומזה שכתבו רבינו כאן, ולא בסוף הלכה הקודמת, נראה שאפילו עיסת חדש ועיסת ישן, מצטרפות, אם נילושו יחד. ועיין ר"י קורקוס ו"משנה ראשונה" שם.

ה. עִסָּה[37] שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשְּׁעוּר מִכָּאן[38], וְעִסָּה פְּחוּתָה מִכַּשְּׁעוּר מִכָּאן, וְעִסָּה שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה בָּאֶמְצַע, כְּגוֹן עִסַּת אֹרֶז[39] אוֹ עִסַּת תְּרוּמָה[40] אוֹ מְדֻמָּע[41] אוֹ עִסַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[42], אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹגְעוֹת[43] זוֹ בָזוֹ - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת; שֶׁהֲרֵי דָּבָר הַפָּטוּר מִן הַחַלָּה מַבְדִּיל בָּאֶמְצַע[44].

37) חלה פ"ד משנה ג. 38) ושתיהן ממין אחד. 39) שאינה חייבת בחלה, ראה למעלה בפ"ו הלכה ב. 40) כלומר, עיסה העשויה מקמח של תרומה. והתרומה פטורה מן החלה משום שנאמר: תרימו תרומה, ולא שכבר נתרמה. וראה למעלה שם סוף הלכה ד. 41) ירושלמי שם הלכה ג, ותוספתא שם פ"ב הלכה ד. שהרי הוא פטור מחלה, ראה למעלה שם. 42) ירושלמי שם. שפטורה מחלה, ראה למעלה שם סוף הלכה ח. 43) ונושכות. וראה שם הלכה יז, ובהערות, וברדב"ז להלן סוף הלכה ז, ולמעלה הלכה א והלכה ג. 44) וכל זה כשהעיסות נושכות זו את זו, אבל אם הן בלולות, ויש בעיסות החייבות בחלה כשיעור החייב בחלה, אין העיסות שאינן חייבות

בחלה מעכבות את חיוב החלה. וראה למעלה שם הלכה ט, וביו"ד שם סעיף ו ואילך, ובביאור הגר"א שם ס"ק יג.

ו. הָיָה[45] בָּאֶמְצַע עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ - מִצְטָרְפוֹת; שֶׁהָעִסָּה שֶׁבֵּינֵיהֶן כְּבָר הָיְתָה מְחֻיֶּבֶת בְּחַלָּה[46]. וְכֵן[47] אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן עִסַּת הֶקְדֵּשׁ - מִצְטָרְפוֹת; מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לִפְדּוֹתָהּ וְתִתְחַיֵּב בְּחַלָּה[48]. וְכֵן[49] אִם הָיְתָה בֵּינֵיהֶן עִסַּת מִין אַחֵר[50] אוֹ עִסַּת אִישׁ אַחֵר אוֹ עִסַּת חָדָשׁ - הֲרֵי שְׁתֵּי הָעִסּוֹת שֶׁבַּצְּדָדִין מִצְטָרְפוֹת לְחַלָּה[51].

45) משנה שם. 46) ולא מיעטו מהכתוב: "תרימו תרומה", ולא שכבר נתרמה, אלא עיסה שאינה שייכת עתה בחיוב חלה, כמו עיסת תרומה. אבל עיסה שהורמה חלתה, שייכת גם עכשיו לחיוב חלה, אלא שנפטרה לאחר שהפרישו ממנה. 47) ירושלמי שם. 48) שם: "קב הקדש מצרף, קב חלה אינו מצרף וכו' הקדש ראוי לפדותו ולחייבו, חלה אינה ראויה לפדותה ולחייבה". [והוצרכו לסברא זו בהקדש, אף־על־פי שוודאי הקדישוה לאחר הגלגול, שאם לא כן, לא מועיל הפדיון והיא פטורה מן החלה (להלן פ"ח הלכה ז), ואם־כן הרי "כבר היתה מחוייבת בחלה" (כמפורש בסמוך, בעיסה שהורמה חלתה - שאין לדמות עיסת הקדש שנפטרה מן החלה ואין לה זיקה לחלה כלל, לעיסה שהורמה חלתה, שיש לה זיקה לחלה, וראה להלן. ואף־על־פי שיכול להשאל על החלה, כדרך שיכול להשאל על התרומה - אין לדמות שאלה בחלה שאינו חייב להשאל, לפדיון הקדש, שחייב הוא לפדותו לטובת בדק הבית, ראה בנדרים נט. ובר"ן שם ד"ה תרומה, וברדב"ז כאן. ובחלה אין הסברא ש"כבר היתה מחוייבת בחלה", שרק בעיסה שהורמה חלתה אמרו כן (ראה למעלה), אבל חלה עצמה ההפרשה אינה פוטרת אותה, אלא את העיסה, ולגבי עצמה שם חלה פוטר אותה, שכשם שתרומה אינה חייבת בחלה, כמו כן חלה אינה חייבת עוד בחלה, ואין לה זיקה להפרשת חלה]. 49) ירושלמי ותוספתא שם. 50) מחמשת המינים. ואף־על־פי שאין עיסת חיטין מצטרפת עם עיסת שעורים לשיעור חלה (אם לא בללן יחד, כנ"ל בהלכה ד), בכל זאת אין עיסת השעורים מפסיקה בין שתי עיסות חיטים שאין בכל אחת מהן כשיעור. וטעמו של דבר, שכדי שיצטרפו שתי עיסות ושהשלישית שביניהן לא תפסיק, די שתהא האמצעית בת חיוב חלה, אף־על־פי שאינה יכולה להצטרף בעצמה, כנ"ל, וראה בתוספתא כפשוטה. 51) אף־על־פי שאין עיסת איש אחד ועיסת חדש מצטרפות בעצמן, כנ"ל בהלכות א־ד - אינן מפסיקות, כנ"ל.

ז. שְׁתֵּי עִסּוֹת[52], שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר, שֶׁהַפְרִישׁ חַלָּה מִזּוֹ וְחַלָּה מִזּוֹ, וְחָזְרוּ וְנָגְעוּ[53] זוֹ בָּזוֹ וַהֲרֵי בִּשְׁתֵּיהֶם כַּשִּׁעוּר - חַיָּבִין לְהַפְרִישׁ מֵהֶן חַלָּה; שֶׁהַחַלּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אֵינָן כְּלוּם[54].

52) שם משנה ה, כחכמים ולא כרבי עקיבא. 53) וגם נשכו, כנ"ל. 54) שהרי הופרשו בשעת פטור.

ח. שְׁנֵי[55] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁעָשׂוּ עִסָּה כַּשִּׁעוּר[56] וְחִלְּקוּהָ[57], וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרוּ[58], וְהוֹסִיף כָּל אֶחָד עַל חֶלְקוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עַד שֶׁהִשְׁלִימוּ לַשִּׁעוּר[59] - הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת; שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ[60] שְׁעַת חוֹבָה כְּשֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁהֲרֵי פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר הָיָה בְּיַד כָּל אֶחָד מֵהֶן[61].

55) ירושלמי חלה פ"ג הלכה ד. 56) [שעיסת שותפין ישראלים שאין בה אלא שיעור אחד - חייבת (למעלה פ"ו הלכה ו), לפי שיש כאן צירוף לחובה. אבל שותפים גויים, שאין עיסתם מצטרפת לכשיעור לחייבה בחלה, אינה מצטרפת גם להקל ולפוטרה כעיסת שני ישראלים שגלגלו על דעת לחלקה, בהלכה הסמוכה]. 57) כנראה שהמדובר כשעשו עיסה זו על דעת לחלקה, ראה בהלכה הסמוכה. וישנם כאן שני פטורים: א. גלגול על־מנת לחלק שפטור (למעלה שם הלכה יט); ב. גלגול גוי הפוטר מן החלה (שם הלכה ח). 58) [שכשנתגיירו כבר לא היה שיעור בעיסה. אבל אם נתגיירו ואחר־כך חלקו, אף־על־פי שהוסיפו אחר כך, פטורים מחלה, שהרי היתה העיסה כשיעור כשנתגיירו, והיה בדין לצרפה לחיוב ובכל זאת פטורים הם אז, לפי שהגלגול היה בגיותם - דינה כעיסה של שני ישראלים (בהלכה הסמוכה) שגלגול של פטור פוטרה לעולם]. 59) כלומר, ואין בעיסה השנייה לבדה כשיעור, שאם לא כן, בוודאי חייבת, כנ"ל שם הלכה ט. 60) לעיסה. 61) (ואין גלגול הגוי פוטר, אלא באופן שהיה כשיעור, ונפקע על ידי הגלגול. וכמו כן אין הגלגול על־מנת לחלק פוטר, אלא כשיש שיעור המחייב, אבל כאן בגוי שאין עיסתם מצטרפת לחיוב, אינה מצטרפת גם לגרום קולא, כנ"ל).

ט. אֲבָל שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים[62] שֶׁעָשׂוּ כָּךְ[63], וְחָזַר כָּל אֶחָד אַחַר שֶׁחָלְקוּ וְהוֹסִיף עַל חֶלְקוֹ עַד שֶׁהִשְׁלִימוּ לַשִּׁעוּר - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; שֶׁכְּבָר הָיְתָה לָהּ שְׁעַת חוֹבָה[64], וְהֵן הָיוּ פְּטוּרִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאוּהָ לְחַלֵּק[65].

62) ירושלמי שם. 63) על־מנת לחלקה בצק. 64) בשעת לישה, שהרי היה בה שיעור, והיא עיסת ישראל. 65) ראה למעלה בפ"ו הלכה יט.

י. הָיְתָה[66] הָעִסָּה בְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהַיִּשְׂרָאֵל בְּשֻׁתָּפוּת[67] וְחִלְּקוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְהוֹסִיף הַגֵּר עַל שֶׁלּוֹ [וְיִשְׂרָאֵל עַל שֶׁלּוֹ] עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל אֶחָד עִסָּתוֹ לַשִּׁעוּר - שֶׁל יִשְׂרָאֵל חַיֶּבֶת[68], וְשֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים פְּטוּרָה[69].

66) ירושלמי שם. 67) מלשון זה משמע, שלשוה שלא על דעת לחלקה, ראה בכסף־משנה וביו"ד סימן של סעיף ו, ובביאור הגר"א שם אות ז. 68) שהרי בחלקו של הישראל אין גלגול הגוי פוטר (יו"ד שם סעיף א). 69) צריך עיון, הרי לא היתה לה שעת חובה, שהרי פחות מכשיעור היתה בידו, ראה למעלה הלכה ח. וראה בראב"ד. [ויתכן כי רק למעלה שם, שישנם שני פטורים: גלגול על־מנת לחלק, וגלגול של גוי, וכל אחד מהם סותר לשני, כלומר: גלגול על־מנת לחלק אינו מפקיע החיוב, שלא היתה לה שעת

חובה כיון שיש כאן גלגול של גוי, וגלגול של גוי אינו מפקיע, שלא היתה לה שעת חובה מצד הגלגול על־מנת לחלק. וכאן שלא גלגלו על־מנת לחלק (ראה למעלה), גלגול הגוי מפקיע, אף־על־פי שבחלקו של הגוי בלבד לא היה כשיעור. אבל מלשון רבינו למעלה שם, נראה שהעיכוב הוא מצד פחות מכשיעור, ולא מצד שגלגל על־מנת לחלק].

יא. הַנּוֹטֵל[70] שְׁאוֹר מֵעֵסָה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[71] וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ[72] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא עִסָּה שְׁנִיָּה[73], שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ עִם שְׁאוֹר זֶה שִׁעוּר עִסָּה שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה, וְנוֹתְנָהּ בְּתוֹךְ הָעִסָּה[74] שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ, וּמַפְרִישׁ מִן הָעִסָּה הַשְּׁנִיָּה שִׁעוּר חַלָּה עָלֶיהָ וְעַל הַשְּׁאוֹר, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל[75] מִן הַמֻּקָּף. וְאִם אֵין לוֹ עִסָּה שְׁנִיָּה - נַעֲשֵׂית זוֹ כֻּלָּהּ טֶבֶל וּמַפְרִישׁ חַלָּה עַל הַכֹּל; שֶׁהַטֶּבֶל בְּמִינוֹ אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא[76].

70) חלה פ"ג משנה ח, ותוספתא שם, פ"ב הלכה ב. 71) ואם כן, השאור טבל לחלה. 72) ודין תורה הוא שתיבטל ברוב, אבל חכמים אמרו שהטבל אינו בטל, ראה להלן. 73) מהעיסה הנ"ל שלא הורמה חלתה, אי אפשר להפריש על זה שנתערב, שהרי העיסה הנ"ל מחוייבת בחלה מן התורה. ואילו השאור הנ"ל, אינו חייב אלא מדרבנן. אבל מהעיסה השנייה, שאין בה כשיעור בלי השאור הנ"ל, יכול להפריש (משנה ראשונה). 74) כלומר, מערבבה בעיסה, באופן כזה שיוכל להפריש מן העיסה החדשה, שאף־על־פי שעיסה שהורמה חלתה הנמצאת בין שתי עיסות שאין בכל אחת כשיעור, הרי היא מצרפתן (למעלה הלכה ו), כל זה לענין שתהיינה העיסות כעיסה אחת שיש בה שיעור, אבל לענין שיהא זה מן המוקף, העיסה מפסקת. ובספר מוגה: "סמוך לעיסה" (ר"י קורקוס, וכעין זה העתיק הסמ"ג עשין קמא). ולפי זה, העיסה שהורמה חלתה מצרפת אף לענין שיחשב מן המוקף, וכן הוא בשו"ת הרא"ש כלל ב סימן ב. אלא שלפי זה, לא מובן מה שסיים רבינו "כדי שיטול מן המוקף", הרי חוץ מדין מוקף, צריך להסמיך את העיסה השניה כדי שתצטרף לשאור ויהיו יחד כשיעור (תוספתא כפשוטה, וראה בהערה 21 שם). 75) כלומר, זהו הטעם למה שכתב: "ונותנה בתוך העיסה", ולא די בנתינת העיסה השנייה סמוך לה, כנ"ל. 76) שכיון שאפשר לתקנו, הרי הוא דבר שיש לו מתירין, ואפילו באלף אינו בטל. וראה בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו.

יב. עִסָּה הַטְּבוּלָה לְחַלָּה - אֵינָהּ כְּחַלָּה[77], וַהֲרֵי הִיא כְּחֻלִּין לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה, שֶׁאֵין הַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[78]. וּמֻתָּר[79] לִגְרֹם טֻמְאָה לְחֻלִּין[80] שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, שְׁתֵּי עִסּוֹת[81], אַחַת טְמֵאָה[82] וְאַחַת טְהוֹרָה[83] - נוֹטֵל כְּדֵי חַלַּת שְׁתֵּיהֶם מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[84] וְנוֹתְנוֹ בָּאֶמְצַע סָמוּךְ לָעִסָּה הַטְּהוֹרָה[85], וּמוֹשֵׁךְ[86] מִן הַטְּמֵאָה לַטְּהוֹרָה כְּדֵי בֵּיצָה[87], כְּדֵי לִתְרֹם מִן הַמֻּקָּף[88].

77) כן היא מסקנת הגמרא בסוטה ל: 78) בפי"א מהלכות אבות הטומאות הלכות ב, טו. 79) סוטה שם, ועבודה זרה נו. וראה בהלכות טומאת אוכלין פט"ז הלכה ט. 80) כלומר, חולין שאינם מתוקנים, אבל חולין מתוקנים, מותר לטמא גם בידים, כנ"ל שם. 81) חלה פ"ב משנה ח, כרבי אליעזר שפסקו בירושלמי כמותו, ולא כחכמים. 82) כלומר, ראשונה לטומאה (סוטה שם). 83) ועדיין לא הורמה חלה מהן. 84) כן הוא במשנה שם. ופירש שם בספר בית דוד, שאינו מפריש מן העיסה הטהורה שלפניו, אלא מעיסה אחרת (תוספות אנשי־שם). וצ"ע למה לא יפריש מאותה עיסה הטהורה, ועיין רע"ב שם. 85) ונוגע בה כדי שיתרום מן המוקף. ואף־על־פי שאין צריך נגיעה במוקף - טמא וטהור דינם כדבר שהוא מקפיד על תערובתו, וצריך נגיעה (ר"י קורקוס). וכאן אין צריך נשיכה, ראה להלן. 86) [צ"ל "ומנשך", וראה להלן. ועיין במשנה ראשונה שם. ואף־על־פי שעל־ידי נשיכה נעשה הכל כגוף אחד וכולם טמאים בעת מעשה כראשון לטומאה (פ"ו מהלכות טומאת אוכלין הלכה יח) - לאחר שפירשו לא נשאר בהם אלא טומאת מגע בלבד, כמפורש שם]. 87) ["כדי־ביצה" זה הוא מן הטהורה, ועושה כן כדי שהעיסה הטמאה תהא נושכת עם ה"כדי־ביצה", ועם ה"כדי־חלה", ועל־ידי־זה הן נעשות כעיסה אחת, ורק באופן זה, כשהכל גוף אחד, מותר לתרום מן הטהור על הטמא, כמפורש למעלה בפ"ה מהלכות תרומות הלכה ז, אבל באופן אחר אסור, ראה למעלה פ"ה הלכה יג. וראה במשנה ראשונה. ואף־על־פי שבמשנה שם אמרו, ונותן פחות מכביצה באמצע" - פסק רבינו כברייתא בסוטה שם, שנותן כביצה באמצע, מפני: שאין שני עושה שלישי בחולין, וחולין הטבולין לחלה אינה כחלה אלא כחולין, ולפיכך אין שלישי בהם כנ"ל, וגם מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל (אלא שצ"ע שאין זה "גורם", אלא מטמא בידים), ולפיכך מותר לתת כדי ביצה, שאף־על־פי ש"כדי־ביצה" זה נוגע בראשון, ומיטמא ונעשה שני, אף לאחר שפירש (ראה למעלה), אין הוא מטמא את ה"כדי־חלה", שמפרישה ואחר־כך קורא עליה שם חלה]. 88) [זהו טעם למה שכתב "ונותנו באמצע סמוך לעיסה הטהורה", כנ"ל. וכאן אין צריך נשיכה, שכיון שהכביצה וה"כדי־חלה" נשוכים כולם לעיסה הטמאה, די בכך להתיר לתרום מן הטהור על הטמא].

יג. עוֹשֶׂה אָדָם[89] עִסָּה טְהוֹרָה[90] וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ חַלָּתָהּ, וּמַנִּיחָהּ אוֹ מַנִּיחַ מִקְצָתָהּ לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלֶיהָ וְהוֹלֵךְ חַלּוֹת שֶׁל עִסּוֹת אֲחֵרוֹת וַאֲפִלּוּ נִטְמְאוּ הָעִסּוֹת[91], עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה הָעִסָּה שֶׁהִנִּיחַ כֻּלָּהּ חַלָּה וְיִתְּנֶנָּה לַכֹּהֵן. וְהוּא שֶׁלֹּא תִּפָּסֵל מֵאֹכֶל אָדָם[92]; אֲבָל מִשֶּׁתִּסְרַח[93] אֵינוֹ מַפְרִישׁ עָלֶיהָ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ אוֹתָם הָעִסּוֹת שֶׁמַּפְרִישׁ עֲלֵיהֶן סָפֵק אִם הוּרְמָה חַלָּה מֵהֶן אוֹ לֹא הוּרְמָה[94]; שֶׁחַלַּת דְּמַאי[95] נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה וְשֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף.

89) חלה פ"ד משנה ו. 90) כדי שתהא החלה שיפריש, טהורה. 91) כלומר, שיש כאן שתי ריעותות: שמפריש מן

הטהור על הטמא, ושלא מן המוקף (רדב"ז). 92) ירושלמי שם. 93) משנה שם. 94) כגון ששני עדים אומרים שהורמה, ושנים אומרים לא הורמה. אבל אין הכוונה שלקחה מעם הארץ, שהרי עמי הארץ מפרישין חלה, כשם שמפרישין תרומה גדולה (משנה ראשונה). וראה באור־שמח. 95) כאן "דמאי" פירושו, ספק, ולא שלקחו מעם הארץ, כנ"ל. וראה בפ"ט מהלכות מעשר הלכה א, ובמשנה־למלך שם.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר המפריש חלתו קמח אם היא חלה. ואימתי מפרישין חלה. מאימתי תתחייב העיסה בחלה. ואם נתגלגלה בחטים ונטמטמה בשעורים. עיסה שנדמעה בטומאה, אם לשין ועורכין עמה. הלוקח מנחתום עם־הארץ בסוריא ואמר לו הפרשתי חלה. והלוקח בחוצה לארץ מנחתום או מבעל הבית.

1 **א. הַמַּפְרִישׁ[2] חַלָּתוֹ קֶמַח - אֵינָהּ חַלָּה[3], וְגָזֵל בְּיַד**
2 **כֹּהֵן[4], וּשְׁאָר הָעִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[5]. וְאוֹתוֹ הַקֶּמַח**
3 **שֶׁהִפְרִישׁ לְשֵׁם חַלָּה, אִם יֵשׁ בּוֹ עֹמֶר[6] וְעוֹשֵׂהוּ עִסָּה[7]**
4 **- הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ חַלָּה, כְּשְׁאָר כָּל קֶמַח חֵלִין[8].**

2) חלה פ"ב מ"ה. 3) שהרי "עריסותיכם" אמר רחמנא ('מאירי' קידושין, עמ' 231). 4) וחייב להחזיר לבעל הקמח. ואף־על־פי שהוא תלמיד חכם, ויודע שאין מפרישים חלה קמח, ובוודאי נתן לו בתורת מתנה - גזרו חכמים שתהא גזל בידו, מחמת אלה שאינם יודעים שאין מפרישים חלה קמח, ואם תשאר ביד כהן יחשבו שנתקנה עיסתם (ט"ז ליו"ד סי' שכז ס"ק א, ע"פ הגמרא בקידושין מו:). 5) "ולא נאמר: זו העיסה אינה חייבת בחלה, כיון שהקמח שלה חלה היתה בו הכוונה" (פירוש המשנה). 6) שהוא שיעור חלה (למעלה פ"ו הט"ו). 7) אבל בעודו קמח אין חלתו חלה, כנ"ל. 8) כלומר, וחלה זו אסורה לזרים מן התורה, כיון שהפרשתו הראשונה מן הקמח לא היתה כלום (רדב"ז).

5 **ב. אֵימָתַי מַפְרִישִׁין חַלָּה?[9] כְּשֶׁיִּתֵּן אֶת הַמַּיִם[10]**
6 **וְיִתְעָרֵב הַקֶּמַח בַּמַּיִם, מַפְרִישׁ הַחַלָּה מִתְּחִלַּת דָּבָר**
7 **שֶׁנְּלוּשׁ[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם[12]. וְהוּא שֶׁלֹּא**
8 **יִשָּׁאֵר שָׁם בְּעֵרֻבָּה קֶמַח שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב בַּמַּיִם שְׁעוֹר**
9 **עֹמֶר[13]. וְאִם אָמַר[14]: הֲרֵי זוֹ חַלָּה[15] עַל הָעִסָּה[16] וְעַל**
10 **הַשְּׂאוֹר וְעַל הַקֶּמַח שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר, וְלִכְשֶׁתֵּעָשֶׂה כֻּלָּהּ עִסָּה**
11 **אַחַת[17] תִּתְקַדֵּשׁ זוֹ שֶׁבִּידָיו[18] לְשֵׁם חַלָּה - הֲרֵי זֶה**
12 **מֻתָּר[19].**

9) ב'ירושלמי' פסחים פ"ג ה"ג: "אמר רבי יוסי בי רבי בון, בדין היה בעיסה טהורה שלא יפריש חלתה אלא בסוף (כלומר, כשתעשה העיסה גוף אחד, כדלהלן בה"ד) - תקנה תיקנו בה שיפרישנה תחילה, שלא תטמא את העיסה". וראה להלן הי"א. ואין כוונת רבינו כאן לומר שחובת החלה באה עכשיו, שהרי כתב להלן (ה"ד) מאימתי תתחייב העיסה בחלה, משתעשה גוף אחד, אלא אם הוא חושש שמא תיטמא העיסה - מפריש בתחילת הלישה (כסף־משנה ורדב"ז). 10) חלה פ"ג סוף מ"א. 11) כלומר, מתחילת הלישה. אבל לא יפריש ממעט הקמח שעדיין לא נתערב במים. וראה להלן. 12) 'ירושלמי' שם ה"א. 13) שכיון שאין במשוייר שיעור חלה, אין הוא נחשב בפני עצמו, ומצטרף לקמח שכבר נתערב במים, והכל בכלל "עריסותיכם". ובספרים אחרים, במשנה שם: "ובלבד שיהא שם חמשה רבעי קמח", כלומר, במעורב. ולפי נוסחת רבינו "ובלבד שלא יהא וכו'", יתכן שאף אם אין במעורב שיעור חלה "הואיל ומכל־מקום התחילה ללוש, ואין בקמח הנשאר כדי חלה - נידון כנילוש" ('מאירי' חלה שם, עמ' 27). 14) 'ירושלמי' שם. ומדובר אפילו כשנשאר בעריבה קמח, שיעור עומר שלא נתערב במים. 15) ומדובר שהפריש מן הקמח שנתערב במים, ולא ממה שנשתייר, כנ"ל. 16) כלומר, על הקמח המעורב במים. 17) כלומר, לכשיתערב כל הקמח במים, כנ"ל. 18) כלומר, כל החלה בבת אחת. וצ"ע, מדוע אינו יכול לומר, שעל החלק שכבר נתערב במים, יחול מיד, ועל היתר יחול לכשתעשה כולה עיסה. 19) ואין זה כמפריש על דבר שלא בא לעולם, שכיון שבידו הדבר לערב הקמח במים ולחייבו בחלה, הרי זה כבא לעולם, כנ"ל בפ"ה מהל' תרומות ה"ט. וראה בר"ן לקידושין סב, ב. וב'תוספות רי"ד' על ה'ירושלמי' שם, וב'תוספות רבי עקיבא איגר' על המשנה שם. ואף־על־פי שבהל' תרומות שם, כתב רבינו: "והוא שיביאו שתיהן שליש בעת שאמר" - בערוגה שלא הביאה שליש, אין זה בידו להביאה לידי הבאת שליש. אבל עירוב הקמח במים, בידו הוא.

13 **ג. הִנִּיחַ[20] הָעִסָּה עַד שֶׁלָּשׁ הַכֹּל וְעֵרְבָהּ וְאַחַר כָּךְ**
14 **הִפְרִישׁ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[21]. וְאִם לֹא הִפְרִישׁ הַחַלָּה**
15 **בָּצֵק, אֶלָּא אָפָה הַכֹּל - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִן הַפַּת,**
16 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[22].**

20) 'ספרי' פרשת שלח, פיסקה קי. 21) כלומר, חלתו חלה אף־על־פי שעבר על תקנת חכמים, שתיקנו להפריש מיד עם נתינת המים לקמח, כנ"ל. 22) למעלה פ"ו, סוף הט"ז.

17 **ד. מֵאֵימָתַי[23] תִּתְחַיֵּב הָעִסָּה[24] בְּחַלָּה? מִשֶּׁתְּגַלְגֵּל[25]**
18 **בְּחִטִּים וְיִתְעָרֵב הַקֶּמַח בַּמַּיִם[26], אוֹ שֶׁתִּטַּמְטֵם[27]**
19 **בִּשְׂעוֹרִים וְתֵעָשֶׂה כֻּלָּהּ גּוּף אֶחָד. וְאוֹכְלִין עֲרַאי[28] מִן**
20 **הָעִסָּה עַד שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל בְּחִטִּים וְתִטַּמְטֵם בִּשְׂעוֹרִים.**
21 **וְהַכֻּסְּמִין - כְּחִטִּים[29], וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְהַשִּׁיפּוֹן -**
22 **כִּשְׂעוֹרִים.**

23) חלה, שם. 24) כלומר, מאימתי חל חיוב חלה מעיקר הדין, קודם שנתקנה התקנה להפריש מיד עם נתינת המים בקמח, ראה למעלה ה"ב ובהערות, והיינו לאסור אפילו אכילת עראי, כדלהלן. 25) כן הוא בדפוס רומי. וראה ב'תוספות אנשי שם'. 26) כלומר, כל הקמח, ולא יישאר קמח בלתי מעורב, ראה למעלה שם. 27) "פירוש, שידבקו חלקם קצתם בקצתם" (פירוש המשנה). "שעיסת שעורים אינה נגבלת יפה אלא נסדקת, להכי תטמטם, שמגבלה עד שיטמטמו (כלומר, יאטמו, יסתמו) סדקיה" (רבינו הלל בפירושו ל'ספרי' שם). וראה ב'ערוך' ערך טם

ב, וב'תוספתא כפשוטה' חלה פ"א, עמ' 800. 28) משנה, שם. ואילו אכילת קבע אסורה משעה שהיא נותנת את המים. וכן גם לענין תרומות ומעשרות לא הותרה לפני גמר מלאכה אלא אכילת עראי בלבד, ראה למעלה פ"ג מהל' מעשר ה"א. ועי' 'משנה ראשונה' שם. 29) במנחות ע, א: "תנא, כוסמין מין חיטים, שבולת שועל ושיפון מין שעורים". ומפרשה רבינו לענין לישה, ולא לענין צירוף, בכדי שלא יקשה לנו ממה שנאמר בחלה פ"ד מ"ב, הובא למעלה פ"ז ה"ג. ואף־על־פי שב'ירושלמי' (שם פ"ג ה"א) אמרו: "ושאר כל דברים, את מהלך בהן אחר הטימטום", פסק רבינו כהברייתא במנחות הנ"ל ('בית יוסף' יו"ד סי' שכז).

1 **ה. נִתְגַּלְגְּלָה[30] בְּחִטִּים וְנִטַּמְטְמָה בִּשְׁעוֹרִים, הָאוֹכֵל**
2 **מִמֶּנָּה קֹדֶם הַפְּרָשַׁת חַלָּה - חַיָּב מִיתָה[31], מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
3 **טֵבֶל[32]. לְפִיכָךְ: אִם הָיְתָה הָעִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה מִן**
4 **הַתּוֹרָה, הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה - לוֹקֶה[33], כְּכָל אוֹכֵל טֵבֶל[34];**
5 **וְאִם הָיְתָה חַיֶּבֶת מִדִּבְרֵיהֶם - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת**
6 **מַרְדּוּת.**

30) משנה בפ"ג, שם. 31) בידי שמים. ואם התרו בו - לוקה, כדלהלן. 32) שהרי חלה דינה כתרומה, כנ"ל פ"ה הי"ג. וראה בפ"א מהל' מעשר ה"ה. אולם, האוכל מן העיסה לפני גלגול וטמטום, אינו חייב מיתה, אף־על־פי שנתנו את המים ואפשר להפריש (למעלה ה"ב), שאין זה כאוכל טבל, אלא כאוכל מתבואה שלא נגמרה מלאכתה למעשר, ועי' רדב"ז ו'מלאכת שלמה'. 33) 'ירושלמי' שם פ"א ה"ב: "זאת אומרת, שלוקין על חלתן דבר תורה". 34) מכות יג, א. ופי"ט מהל' סנהדרין ה"ב אותיות ה־ו.

7 **ו. עִסָּה[35] שֶׁנִּדְמְעָה[36] עַד שֶׁלֹּא תִּתְגַּלְגֵּל - פְּטוּרָה[37];**
8 **מִשֶּׁתִּתְגַּלְגֵּל - חַיֶּבֶת[38]. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ[39] עִסָּתוֹ אוֹ**
9 **הַמַּפְקִיר אוֹתָהּ[40] קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה, וּפְדָאָהּ אוֹ זָכָה**
10 **בָּהּ וְאַחַר כָּךְ גִּלְגְּלָהּ[41], אוֹ הִקְדִּישָׁהּ אוֹ הִפְקִיר אוֹתָהּ**
11 **אַחַר שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה, וּפְדָאָהּ אוֹ זָכָה בָּהּ - הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת**
12 **בְּחַלָּה[42].**

35) שם, מ"ב. ומדובר לאחר נתינת המים בקמח, ראה ב'אור שמח'. 36) שנתערבה בה תרומה. 37) שהמדומע פטור מן החלה, ראה למעלה פ"ו סוף ה"ד. ומדובר בחלה בזמן הזה, שאינה אלא מדרבנן (שם בהערה כג, ועי' ב'תוספות רבי עקיבא איגר'). 38) שכיון שנתחייבה בשעת גלגול, שוב אינה נפטרת. 39) שם, מ"ג. 40) דין הפקר לא נזכר במשנה שם, ולמדו רבינו מדין הקדש, כיון שבפ"א שם מ"ג נזכרו שניהם כאחד לענין חיוב חלה. וראה למעלה שם ה"ג, וביו"ד סי' של ס"ז, ובביאור הגר"א שם. 41) אבל אם בשעת גלגול היתה העיסה הפקר או הקדש, הרי זו פטורה, מן הטעם הנזכר בהלכה הסמוכה. וראה ב'מנחת חינוך' מצוה שפה, ב'תוספתא כפשוטה' חלה עמ' 800, וב'תרומת חלה' להר"ש אליעזרי עמ' ז ואילך. ואף־על־פי שבפ"ב מהל' תרומה הי"ב, כתב רבינו: "אם הפקיר שבלים וזכה בהן ועבר והפריש מהן תרומה - אינה תרומה", נראה שחלוקים תרומה וחלה לענין זה, שהרי שם בפ"א הכ"ב, כתב רבינו: "וכן פירות חוצה־לארץ שנכנסו לארץ, חייבין בחלה וכו' (כלומר, מן התורה, כשגלגול העיסה היה בארץ), ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ - חייבין במעשרות מדבריהם" (לפי כסף־משנה בפירוש אחד), הרי שלפני גלגול אין לה לעיסה שייכות עם חובת חלה, פרט לזה שאם הפריש חלה - חלתו חלה (ראה ב'אור שמח'). 42) ואין ההקדש וההפקר מפקיעים את חובת החלה, שחלה בשעת הגלגול שקדם להם, כנ"ל.

13 **ז. הִקְדִּישָׁהּ[43] קֹדֶם שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל, וְנִתְגַּלְגְּלָה בְּיַד**
14 **הַהֶקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָהּ - פְּטוּרָה[44]; שֶׁבִּשְׁעַת**
15 **חוֹבָתָהּ הָיְתָה פְּטוּרָה.**

43) משנה, שם. 44) במנחות סז, א - למדו זאת ממה שנאמר "עריסותיכם", ולא עיסת גוי ולא עיסת הקדש. וכן הדין לענין הפקר כנ"ל, אלא שאין זה מצוי שיגלגל אדם עיסת הפקר ולא יזכה בה, ולכן לא כתב רבינו: הקדישה או הפקירה וכו', כמו בהלכה הקודמת. אבל בשו"ע יו"ד שם, כתב "הפקר", להשמיענו דין של פטור בשעת חובה, ואילו דין "הקדש" לא כתב, כיון שאינו נוהג בזמן הזה.

16 **ח. וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[45] שֶׁנָּתַן לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לוֹ**
17 **עִסָּה, וּנְתָנָהּ לוֹ בְּמַתָּנָה עַד שֶׁלֹּא גִּלְגְּלָהּ - חַיֶּבֶת[46];**
18 **וּמִשֶּׁגִּלְגְּלָהּ - פְּטוּרָה[47].**

45) שם, מ"ה. וכוונת רבינו, שדין עיסת גוי כדין עיסת הקדש, ושניהם נתמעטו במנחות שם, ממה שנאמר "עריסותיכם", כנ"ל. 46) כיון שבשעת גלגול היתה העיסה של ישראל. 47) כיון שבשעת גלגול היתה העיסה של גוי, ועיסת גוי פטורה. כנ"ל פ"ו סוף ה"ה. והחידוש בזה, שאין הולכים לענין חלה אחר המגלגל, לא לחיוב ולא לפטור, אלא אחר מי שהעיסה שלו בשעת גלגול (ש"ך יו"ד שם אות ב, וראה למעלה שם ה"י).

19 **ט. גֵּר[48] שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיְתָה לוֹ עִסָּה: נִתְגַּלְגְּלָה עַד שֶׁלֹּא**
20 **נִתְגַּיֵּר - פְּטוּרָה[49]; וְאִם מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר - חַיֶּבֶת. וְאִם סָפֵק**
21 **- חַיֶּבֶת בְּחַלָּה, לְפִי[50] שֶׁהוּא עָוֹן מִיתָה. וְזָר שֶׁאָכַל**
22 **חַלַּת סָפֵק זוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהּ - אֵין חַיָּב עָלֶיהָ חֹמֶשׁ.**

48) שם, מ"ו. 49) שעיסת גוי פטורה, כנ"ל. 50) 'ירושלמי' שם ה"ד. וראה בחולין קלד, א. וברש"י שם ד"ה חלה. ואף־על־פי שלהלן בפ"ט הי"ג, לענין מתנות, כתב רבינו שאם ספק הוא אם נשחטה הבהמה קודם שנתגייר או אחר שנתגייר, פטור והמוציא מחבירו עליו הראיה, בגמרא שם הקשו זאת, ותירצו שיש הבדל בין ספק איסורא (כלומר, חלה שהיא קדושה) שהוא לחומרא, לבין ספק ממון (מתנות שהן חולין, כנ"ל בפ"א ה"ז) שהוא לקולא (חולין, שם). ומלשון רבינו נראה, שאין הגר חייב לתת את חלת הספק לכהן, אלא יכול הוא להשהותה אצלו או למכרה לכהן ('ירושלמי' שם). ואף־על־פי שלגבי תרומת מעשר של דמאי, כתב רבינו (פ"ט מהל' מעשר ה"ה): "ונותנה לכהן", שם הטעם הוא, שהחמירו חכמים שלא יבא לאכלה אם ישהנה אצלו, כדרך שהוא אוכל מעשר ראשון ומעשר עני שאינו נותנם ללוי ולעני (שם ה"ב), וישכח שהם

מותרים לזרים, ולא תרומה (משנה־למלך שם). ויש אחרונים (׳מראה הפנים׳ על ה״ירושלמי׳ שם, ו״יד אברהם׳ יו״ד סי׳ של, ע״פ המשנה־למלך פ״ז מהל׳ תרומות הי״ז) שסוברים שדעת רבינו היא, שמפריש את החלה מספק ונותנה לכהן, כדרך שהוא נוהג בחלת ודאי, שכיון שיש בה עון מיתה, החמירו בה. וכיון שבבבלי (חולין שם), לא הזכירו שמותר למכרה לכהן, אין סומכים בזה על ה״ירושלמי׳ שהתיר לעשות כן. וראה בש״ך ליו״ד שם אות ח.

1 **י. עִסָּה**[51] **שֶׁנּוֹלַד בָּהּ סְפֵק טֻמְאָה**[52] **קֹדֶם שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל -**
2 **יַעֲשֶׂנָּה בְּטֻמְאָה**[53]**, לְפִי שֶׁמֻּתָּר לְטַמֵּא חֻלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ**
3 **יִשְׂרָאֵל**[54]**, וְתִשָּׂרֵף חַלָּתָהּ**[55]**. נוֹלַד לָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה**
4 **סְפֵק טֻמְאָה שֶׁוַּדָּאִהּ מְטַמֵּא אֶת הַחֻלִּין**[56] **מִן הַתּוֹרָה**
5 **- יִגְמְרֶנָּה בְּטָהֳרָה; שֶׁכֹּל**[57] **שֶׁוַּדָּאָהּ מְטַמֵּא אֶת הַחֻלִּין**
6 **- גָּזְרוּ עַל סְפֵקוֹ בְּחֻלִּין הַטְּבוּלִים לְחַלָּה שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ**
7 **אוֹתָן, הוֹאִיל וְנִטְבְּלוּ לְחַלָּה. וְתִהְיֶה**[58] **הַחַלָּה תְּלוּיָה,**
8 **לֹא נֶאֱכֶלֶת**[59] **וְלֹא נִשְׂרֶפֶת**[60].

51) שם מ״ב, ותוספתא שם סוף פ״א. 52) כיון שהעיסה הזו, קודם שנתגלגלה, דינה כחולין, כמבואר להלן, על כרחנו שמדובר בספק כזה שמטמא אפילו חולין, ואילו ספק שאינו מטמא אלא תרומה ולא חולין, לא הותר לעשותה בטומאה, שהרי לא נטמאו כלל, ואסור לטמאה בידים, שרק לגרום לה טומאה מותר, כמבואר למעלה פ״ז הי״ב, ובפט״ז מהל׳ טומאת אוכלין ה״ט (רדב״ז). וראה להלן בדברי ׳חסדי דוד׳. 53) כלומר, אפילו לאחר גלגול, שכיון שנולד בה ספק טומאה המטמא גם חולין, כמבואר למעלה - מותר לטמאה, שרק חלה ותרומה שנולד בהם ספק טומאה אסור לטמאן (פי״ב מהל׳ תרומות ה״ג), אבל לא חולין הטבולים לחלה. וראה להלן. 54) אף־על־פי שהם טבולים לחלה, כיון שטמאה מספק, כנ״ל. 55) כדין חלה טמאה (למעלה פ״ה ה״ד). 56) נדה לז, א. כלומר, רק ודאה מטמא את החולין, אבל ספיקה אינה מטמא את החולין, ולפיכך יגמרנה בטהרה, שהרי כל טומאת עיסה זו אינה אלא מפני שאנו אומרים: חולין הטבולין לחלה הרי הם כחלה, ולפיכך עלינו להחמיר בהם כמו בחלה ממש, שאף־על־פי שנולד בה ספק טומאה, אין לטמאה, כמבואר בפי״ב מהל׳ תרומות ה״ג (ראה למעלה), אבל אם נולד בה ספק טומאה שמטמאה גם את החולין, אין להחמיר לעשותה בטהרה כמו חלה (׳חסדי דוד׳ שם). [ולפי זה, מתבאר היטב למה חולקה הלכה זו לשתי בבות ולא לבבא אחת: ״נולד לה ספק טומאה - עד שלא גלגלה תעשה בטומאה, ומשגלגלה תעשה בטהרה״, לפי שבספק שנולד לפני הגלגול, מותר לעשותה בטומאה גם לאחר הגלגול, כנ״ל]. 57) שם ז, א. 58) שם. 59) שמא היא טמאה, וכהן האוכלה עובר בעשה, כנ״ל בפ״ז מהל׳ תרומות ה״ג. 60) שמא טהורה היא.

9 **יא. לֹא יַעֲשֶׂה**[61] **אָדָם עִסָּתוֹ בְּטֻמְאָה לְכַתְּחִלָּה, אֶלָּא**
10 **יִדָּהֵר**[62] **וְיִשְׁתַּדֵּל**[63] **וְיִטַּהֵר**[64] **הוּא וְכֵלָיו, כְּדֵי לְהַפְרִישׁ**
11 **חַלָּה טְהוֹרָה. הָיָה**[65] **בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם**[66] **יָתֵר עַל**
12 **אַרְבָּעָה מִילִין**[67] **- יַעֲשֶׂנָּה בְּטֻמְאָה**[68] **וְיַפְרִישׁ חַלָּה**
13 **טְמֵאָה**[69].

61) בחלה פ״ב מ״ג: ״מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה, יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה, ורבי עקיבא אומר יעשנה בטומאה וכו׳״. הרי שאם יכול לעשות בטהרה, לא יעשנה בטומאה, לדברי הכל. 62) שלא יתקרב לטומאה. 63) להתרחק מטומאה הקרבה אליו. 64) כלומר, אם נטמא. 65) ׳ירושלמי׳ שם, ה״ב. 66) כלומר, בין המקוה שהוא רוצה להטהר בה. 67) בחולין קכב, ב: ״ד׳ מילין לגבל (כלומר, לגבל עיסה בטהרה), ולתפלה ולנטילת ידיים ד׳ מילין, וכו׳. לא שנו אלא לפניו, אבל לאחריו אפילו מיל אחד אינו חוזר״. ונראה שדעת רבינו היא שזה לא קאי על ״לגבל״, אלא על היתר בלבד, כדעת רש״י שם (כסף־משנה), וכן נראה מלשון ה״ירושלמי׳ שם שלא חילקו בין לפניו ובין לאחריו (׳מראה הפנים׳ סוף ה״א). וראה בפ״ד מהל׳ תפילה ה״ב־ג. 68) משנה, חלה שם, כרבי עקיבא ולא כחכמים שאמרו ״יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה״, כיון ששנינו (פ״ג מ״ב, והובאה למעלה ה״י) ״נולד בה ספק טומאה עד שלא גלגלה יעשנה בטומאה״, ולא אמרו: ״יעשנה קבין״ (׳משנה ראשונה׳. וראה ב׳אור שמח׳ וב׳חזון איש׳). 69) ותנתן לכהן ויסיקנה, כנ״ל פ״ה ה״ד.

14 **יב. אֵין עוֹשִׂים**[70] **חַלַּת עַם הָאָרֶץ**[71] **בְּטָהֳרָה, אֲבָל**
15 **עוֹשִׂים עִסַּת חֻלִּין בְּטָהֳרָה. כֵּיצַד? מְגַבֵּל הָעִסָּה זֶה**
16 **הֶחָבֵר, וּמַפְרִישׁ מִמֶּנָּה כְּדֵי חַלָּתָהּ, וּמַנִּיחָהּ בִּכְלֵי**
17 **גְּלָלִים אוֹ כְּלֵי אֲבָנִים אוֹ בִּכְלֵי אֲדָמָה**[72] **שֶׁאֵין**
18 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה; וּכְשֶׁיָּבוֹא עַם הָאָרֶץ - נוֹטֵל אֶת**
19 **שְׁתֵּיהֶן, אֶת הָעִסָּה וְאֶת הַחַלָּה, וְאוֹמְרִים לוֹ: הִזָּהֵר**
20 **שֶׁלֹּא תִּגַּע בַּחַלָּה, שֶׁמָּא תַחֲזֹר לְטִבְלָהּ**[73]**. וּמִפְּנֵי מָה**
21 **הִתִּירוּ לוֹ זֶה?**[74] **מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו שֶׁל גַּבָּל**[75].

70) תוספתא דמאי פ״ג, הובאה בגיטין סב, א. 71) כלומר, אסור לגבל עיסה שלמה בשביל עם־הארץ, כדי שיוכל עם־הארץ לעשות את כולה חלה על שאר העיסות שלו (רבינו חננאל, וקיבלו רוב הראשונים את פירושו. וראה ברש״י ו׳תוספות׳ שם, וב׳תוספתא כפשוטה׳). וטעמו של דבר, שכיון שעם־הארץ יפריש חלה ויטמאה, נמצא שהחבר גורם טומאה לחלה. 72) שכל הכלים האלה אינם מקבלים טומאה (פ״א מהל׳ כלים ה״ו). 73) אין זו אלא תחבולה ואיום של שוא על עם־הארץ שיפחד מליגע בחלה, שהרי לאמיתו של דבר אינה חוזרת לטבלה אפילו אם נטמאה. 74) כלומר, דוקא באופן שהפריש החבר את החלה, והזהיר את עם־הארץ לבל יגע בה, כנ״ל, שאז אין הוא אלא גורם לטמא חולין, ודבר זה מותר, כנ״ל בפ״ז הי״ב. 75) שאם נאסור עליו לגבל עיסות עמי־הארץ, נמצאת פרנסתו מקופחת.

22 **יג. אִשָּׁה חָבֵר**[76] **מְרַקֶּדֶת וּבוֹרֶרֶת עִם אִשָּׁה עַם**
23 **הָאָרֶץ**[77]**; אֲבָל מִשְׁתַּטִּיל מַיִם בָּעִסָּה**[78] **לֹא תְּסַיַּע**
24 **אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עוֹשָׂה עִסָּתָהּ בְּטֻמְאָה**[79]**. וְכֵן**
25 **הַנַּחְתּוֹם**[80] **שֶׁעוֹשֶׂה בְּטֻמְאָה**[81] **- לֹא לָשִׁין וְלֹא עוֹרְכִין**

עִמּוֹ[82], שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[83]; אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ פַּת לַפַּלְטָר[84].

76) שביעית פ"ה מ"ט, וגיטין סא, א. 77) במשנה שם ושם: "לא אמרו אלא מפני דרכי שלום". ולא התירו זאת אלא באשת עם־הארץ, כיון שרוב עמי־הארץ מעשרין הן (ראה בפ"ט מהל' מעשר ה"א), אבל לא באשה החשודה על השביעית (ראה להלן בפ"ח מהל' שמיטה ויובל ה"ז). 78) "שאז תקבל העיסה טומאה" (פירוש המשנה). 79) ואסור לעשות כן, כנ"ל בהי"א. וראה בפ"י מהל' מטמאי משכב ומושב ה"א. 80) עבודה זרה נה, ב. 81) כיון שהוא עם־הארץ, כנ"ל. 82) אבל מרקדין ובוררין עמו מפני דרכי שלום, כמו עם אשת עם־הארץ. 83) כנ"ל בהלכה י"א. 84) כלומר, למי שהנחתום מוליך אצלו ככרותיו כדי שימכרום. אבל אין מוליכים עמו פת לאופה, שאפיה היא סוף הלישה (כפירוש ה'תוספות' שם ד"ה אבל, ולא כפירוש רש"י שם). וכן מפורש בתוספתא שם פ"ח.

יד. הַלּוֹקֵחַ[85] מִנַּחְתּוֹם עַם הָאָרֶץ בְּסוּרְיָא, וְאָמַר לוֹ[86]: הִפְרַשְׁתִּי חַלָּה - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִסָּפֵק. כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ עַל תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[87], כָּךְ לֹא נֶחְשְׁדוּ בְּסוּרְיָא עַל הַחַלָּה[88].

85) 'ירושלמי' חלה פ"ד ה"ד, ותוספתא שם פ"ב ה"ו, כחכמים ולא כרבן גמליאל. 86) שאם לא אמר לו שהפריש, חייב הלוקח להפריש חלה, כדין חלה טמאה (למעלה פ"ו ה"א), שהרי גזרו חכמים טומאה על סוריא (פי"א מהל' טומאת מת ה"ו). 87) ראה למעלה פ"ט מהל' מעשר ה"א. 88) שאין לה שיעור מן התורה. וכל־שכן שבארץ ישראל לא נחשדו עליה, שהרי יש בה מיתה כמו בתרומה (רדב"ז). ולא נחשדו על לאו של "ולפני עור לא תתן מכשול".

טו. הַלּוֹקֵחַ[89] בְּחוּצָה לָאָרֶץ[90] מִן הַנַּחְתּוֹם[91] - צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ[92] חַלָּה מִסָּפֵק. אֲבָל הַלּוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת[93], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר[94] הַמִּתְאָרֵחַ אֶצְלוֹ[95] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִסָּפֵק[96].

89) 'ירושלמי' שם, ותוספתא שם פ"א ה"ח. 90) שם, כרבי מנא. אבל בסוריא ובארץ ישראל לא נחשדו על החלה, כנ"ל. 91) עם־הארץ. 92) ואפילו אמר הנחתום הפרשתי חלה, שהם חשודים על לאו של "ולפני עור" (רדב"ז). וכן גם במעשרות אינו נאמן לומר שהפריש, אלא בשבת שאימתה עליו, כנ"ל בפי"ב מהל' מעשר ה"א. 93) עם־הארץ. 94) בברייתא בעבודה זרה לט, ב: "אם נתארח אצל בעל הבית - מותר. מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי, שגר לו בעל הבית לביתו - מותר". משמע שרבי יהושע בן לוי בא להוסיף על הברייתא, שאפילו הלוקח אצל בעל הבית מותר, ואין צריך לומר המתארח אצלו. 95) אצל בעל הבית. 96) ואפילו בחוץ־לארץ. שוודאי נתן לו ממה שהוא אוכל, והוא אינו חשוד על החלה. אבל לוקח מן הנחתום צריך להפריש מפני שהוא חשוד להכשילו, ואינו חש ללאו של "ולפני עור לא תתן מכשול", כנ"ל.

יום רביעי כ"ז כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה ליתן הזרוע והלחיים והקיבה לכהן. הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן ונפדו. בהמת כלאים או בהמת שותפין או בהמת פירות שביעית, או של כהנים ולוים. השוחט לגוי ולכהן, והמשתתף עם הכהן. גר שנתגייר והייתה לו בהמה שחוטה, ובהמה שלא הורמו מתנותיה. השולח בשר לחבירו והיו בה מתנות, ומקום שאין בו כהן. הרוצה ליתן המתנות לשני כהנים, ואיזהו זרוע לחיים וקיבה. מי הוא הכשר לאכול את המתנות. ואם מזכה אותם לישראל. אם יחטוף הכהן המנות, או ישאל לישראל בפיו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן כָּל זוֹבֵחַ בְּהֵמָה טְהוֹרָה לַכֹּהֵן[2] הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים. וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים בְּכָל מָקוֹם מַתָּנוֹת[3]. וּמִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת תָּמִיד, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[4]; וּבְכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּבַחֲלִין, אֲבָל לֹא בְּמֻקְדָּשִׁין[5].

2) אף על פי שבחולין קל: אמר רבי יונתן שאין נותנין מתנה לכהן עם הארץ - סתם רבינו כדברי המשנה שהן ניתנות לכל כהן. 3) נקראות כן לפי הפסוק: "ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה" (רדב"ז). 4) שהרי לא נזכר בהם בתורה בית כמו שנזכר בביכורים. 5) במשנה שם: תלמוד לומר: "ואתן אותם (חזה ושוק של שלמים) לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם", אין לו (לכהן) אלא מה שאמור בעניין, כלומר: רק חזה ושוק, ולא זרוע ולחיים וקיבה.

ב. כָּל הַקֳּדָשִׁים שֶׁקְּדַם מוּם קָבוּעַ לְהֶקְדֵּשָׁן[6] וְנִפְדּוּ - חַיָּבִין בְּמַתָּנוֹת[7]; וְאִם קָדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן[8], אוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁן תְּמִימִים וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד בָּהֶם מוּם[9], וְנִפְדּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּתָּנוֹת[10].

6) כלומר, כשהקדישם היה בהם מום קבוע, שלא נתפסה בהם קדושת הגוף, אלא קדושת דמים. 7) שכיוון שלא נתפסה בהם אלא קדושת דמים, כיוון שנפדו הרי הם כחולין גמורים, שהרי הם מותרים אז בגיזה ועבודה. 8) שדינם להיאסר בגיזה ועבודה אף לאחר פדיונם. 9) קבוע. 10) כיוון שקדושתם חמורה, ואף לאחר שנפדו נותר בהם איסור גיזה ועבודה.

ג. סָפֵק בְּכוֹר[11] - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת מִכָּל צַד[12]: שֶׁאִם בְּכוֹר הוּא - כֻּלּוֹ לַכֹּהֵן, וְאִם אֵינוֹ בְּכוֹר - מַתְּנוֹתָיו לַכֹּהֵן. וְאִם נִסְתַּפֵּק בִּשְׁנַיִם[13], וְלָקַח הַכֹּהֵן הָאֶחָד מִסָּפֵק - הֲרֵי הַשֵּׁנִי פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת; עֲשָׂאוּהוּ כְּמִי שֶׁזָּכָה בּוֹ הַכֹּהֵן וּנְתָנוֹ[14] בְּמוּמוֹ לִבְעָלָיו[15]. אֲבָל סְפֵק מַעֲשֵׂר[16] - פָּטוּר מִכָּל מָקוֹם[17], שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[18].

11) והמדובר ברחל שלא ביכרה שילדה זכר ונקבה, ולא ידוע מי יצא תחילה, הזכר או הנקבה. 12) כלומר, ממה נפשך. 13) וכגון שילדה שני זכרים שאי אפשר שלא קדם

אחד מהם. והואיל ואין ידוע איזה מהם יצא ראשון, הכהן נוטל את הכחוש, והשני ספק בכור. 14) שכיוון שהכהן לקח אחד מספק, עשו את השני כחליפי הראשון. 15) שאין כאן אלא צד אחד בלבד ש"אם אינו בכור מתנותיו לכהן", אבל הצד השני "שאם בכור הוא כולו לכהן" איננו כאן, כיוון שמכרו לישראל. 16) מעשר בהמה שאין לכהן חלק בו אלא כולו לבעליו. 17) כלומר, בין נסתפק באחד ובין נסתפק בשניים. 18) ולא שייך לחייבו מכל צד, שאם מעשר הוא - כולו לבעלים.

1 **ד. בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלָה בְּמוּמָהּ[19] וְאֵינָהּ חַיֶּבֶת**
2 **בְּמַתָּנוֹת שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּבְהֵמוֹת אֲחֵרוֹת, אֲפִלּוּ אַחַת**
3 **בְּמֵאָה, בִּזְמַן שֶׁכָּל בְּהֵמָה מֵהֶן לְאַחֵר[20] - כֻּלָּן**
4 **פְּטוּרִין[21]; שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד סָפֵק, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ**
5 **עָלָיו הָרְאָיָה. הָיָה אֶחָד הוּא הַשּׁוֹחֵט אֶת כֻּלָּם -**
6 **פּוֹטֵר מַתָּנוֹת אַחַת מֵהֶן בִּלְבַד[22].**

19) כלומר, שנולד בה מום לאחר שהקדישה. 20) כלומר, שכל בהמה שייכת לאדם אחר. 21) שאין הכהן יכול לבוא עליו משני צדדין כמו בבכור, שהרי אין לכהן בבהמת קדשים כלום. 22) שהרי אחת מן הבהמות (היא בהמת הקדשים הנ"ל) פטורה.

7 **ה. אֵין חַיָּב בְּמַתָּנוֹת אֶלָּא בְּהֵמָה[23] טְהוֹרָה[24]**
8 **בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם שׁוֹר אִם שֶׂה[25]. כִּלְאַיִם הַבָּא**
9 **מִכֶּבֶשׂ וָעֵז[26] - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת[27]. וְהַכּוּי[28], אַף עַל פִּי**
10 **שֶׁהוּא סָפֵק - מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ[29] כָּל הַמַּתָּנוֹת[30].**
11 **צְבִי[31] הַבָּא עַל הָעֵז[32] וְיָלְדָה - הַוָּלָד חַיָּב בַּחֲצִי**
12 **מַתָּנוֹת[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם שֶׂה - אֲפִלּוּ מִקְצָת שֶׂה.**
13 **תַּיִשׁ הַבָּא עַל הַצְּבִיָּה - הַוָּלָד פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת[34].**

23) ולא חיה ולא עוף. 24) ולא טמאה. 25) אין זה מפורש בגמרא, אבל יש ללמדו ממה שאמרו שכלאיים הבא מן התייש ומן הצבייה פטור מן המתנות. הרי שחיה פטורה מן המתנות. 26) ששתיהן בהמות טהורות, אלא שהן שני מינים. 27) ברייתא שם: "תנו רבנן, הזרוע והלחיים והקיבה נוהגים בכלאיים ובכוי". וברייתא אחרת הביאו שם: דתניא, שור (כלומר, כך היה צריך להיות כתוב בתורה ולא יותר), מה תלמוד לומר "אם שור", לרבות את הכלאיים. 28) שהוא ספק חיה ספק בהמה, ודעת רבינו, שהוא ברייה בפני עצמה. 29) כלומר, מפרישים ונותנים לכהן. 30) ולא חציין. 31) שהוא חיה טהורה. 32) שהיא בהמה טהורה. 33) שהרי ספק הוא אם חוששין לזרע האב והוולד הוא גם מין חיה ופטור מן המתנות, או אם חוששין לזרע האם ואין הוא אלא בהמה וחייב במתנות. 34) כרב פפא. וטעמו של דבר, שכיוון שהדבר ספק אם חוששין לזרע האב או לא, ייתכן שאין חוששין, ואז הוולד כולו חיה כאמו, ולכן פטור ממתנות שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

14 **ו. אֶחָד הַשּׁוֹחֵט לַאֲכִילַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ לַאֲכִילַת**
15 **כְּלָבִים אוֹ לִרְפוּאָה[35] - חַיָּב בַּמַּתָּנוֹת[36].**

35) שאין זה נקרא שוחט לאכילה. 36) שאף על פי שהשוחט ונתנבלה בידו פטור מן המתנות, משום שנאמר "ונתן לכהן" - "לו ולא לכלבו" - כאן שהשחיטה כשרה, אלא שנתכוון להאכילה לגוי או לכלבים או לרפואה, חייב הוא במתנות.

16 **ז. בְּהֵמַת שֵׁתְּפִין - חַיֶּבֶת; שֶׁנֶּאֱמַר: זִבְחֵי הַזֶּבַח.**

17 **ח. הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת[37].**
18 **כֹּהֲנִים[38] וּלְוִיִּם[39] - פְּטוּרִים מִן הַמַּתָּנוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **מֵאֵת הָעָם. וְסָפֵק הֵם הַלְוִיִּם אִם הֵם בִּכְלַל הָעָם אוֹ**
20 **לֹא, לְפִיכָךְ אֵין נוֹטְלִין מֵהֶם, וְאִם נָטַל הַכֹּהֵן[40] - לֹא**
21 **יַחֲזִיר[41].**

37) אבל מן הבכורה פטורה הבהמה שלקח, שאם תהא חייבת נמצא שהוא משתכר בבכור שהוא פטור מלבערו. אבל כאן שהבהמה היא חולין, וחייבת בביעור, אינו משתכר בפירות שביעית. 38) בחולין קלב: דרש רבא "מאת העם", ולא מאת הכהנים. 39) שם קלא. "ההוא ליואה (=לוי) דהווה חטף מתנתא, אתו אמרו ליה לרב. אמר להו, לא מסתייה (=לא דיו) דלא שקלינן מיניה, אלא מיחטף נמי חטף, וכו', מספקא ליה אי אקרו "עם", אי לא איקרו "עם". - ושם: - דרש מרימר, הלכתא כוותיה דרב". 40) אבל לוי אין לו זכות לקבל מתנות כהונה, שנאמר "וזה יהיה משפט הכהנים". 41) דעת רבינו שתפיסה מועילה אפילו לאחר שנולד הספק.

22 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[42]? בְּשׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ[43]; אֲבָל**
23 **כֹּהֵן טַבָּח[44] שֶׁשּׁוֹחֵט[45] וּמוֹכֵר בַּשּׁוּק - מַמְתִּינִין לוֹ**
24 **שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת[46], מִכָּן וְאֵילָךְ מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ**
25 **מַתָּנוֹת וְנוֹתְנִין אוֹתָם לְכֹהֲנִים אֲחֵרִים[47]. וְאִם קָבַע**
26 **בֵּית מִטְבָּחַיִם לְמִכּוֹר - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא**
27 **מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ מִיָּד[48]. וְאִם נִמְנַע מִלִּתֵּן[49] - מְנַדִּין**
28 **אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן.**

42) שכהנים פטורים ממתנות. 43) כלומר, בהמה שלו. אבל אם שוחט לעצמו בהמת ישראל, פשוט הוא שחייב במתנות, כיוון שהבהמה של ישראל. 44) שם קלב: "דרש רבא, וכו', כשהוא אומר "מאת זובחי הזבח", הוי אומר, אפילו טבח כהן במשמע". ופירשה רבינו, שהכוונה היא בשוחט בהמות שלו ומוכרן. 45) בהמות שלו. 46) [ביבמות (סד: סה.) פסקו בנישואין ובמלקיות כרב, שבשתי פעמים הוחזק, ובווסתות ושור המועד כרבן שמעון בן גמליאל, שבשלוש פעמים הוחזק, וייתכן כי גם כאן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, והדבר תלוי כמה פעמים שחט למכור בשוק, ו"שתי שבתות" היינו מיום ו עד יום ו השני, שהספיק לשחוט שלוש פעמים לצורך יום השבת, ו"שלוש שבתות" היינו מיום א עד יום א השלישי, שרק אז נזדמנו לו שלוש פעמים. אבל מיום א עד יום א השני, אין שם שלוש פעמים. 47) ואין הכהן נוטלו לעצמו, שכיוון שהוא טבח המוכר בשוק, דינו לעניין המתנות כישראל גמור. 48) שגילה דעתו בזה שהוא מוחזק מיד, לשחוט על מנת למכור בשוק. 49) לאחר שתיים ושלוש שבתות, או הקובע בית מטבחיים, ומיד.

י. הַשּׁוֹחֵט[50] לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּלְכֹהֵן[51] - פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת[52]. וְהַמִּשְׁתַּתֵּף[53] עִם הַכֹּהֵן - צָרִיךְ שֶׁיִּרְשֹׁם חֶלְקוֹ[54], כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחַ הַמַּתָּנוֹת בְּחֵלֶק הַכֹּהֵן[55]; שֶׁאִם לֹא צִיֵּן חֶלְקוֹ - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת[56], מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהַכֹּהֵן שֵׁתֵּף לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַכֹּהֵן עוֹמֵד עִמּוֹ בַּמִּטְבָּחַיִם וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמּוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לִרְשֹׁם. וְהַמִּשְׁתַּתֵּף עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵינוֹ צָרִיךְ לִרְשֹׁם[57]; שֶׁסְּתָם עוֹבֵד כּוֹכָבִים מַרְבֶּה דְּבָרִים וּמוֹדִיעַ לַכֹּל שֶׁהוּא שֵׁתֵּף, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִמּוֹ בִּשְׁעַת מְכִירָה.

50) ומדובר בשוחט ישראל. 51) כלומר, בהמה שכולה של גוי או של כהן. 52) שאין הדבר תלוי בשוחט אלא בבהמה, וכיוון שהיא של כהן הרי היא פטורה. והוא הדין אם הוא שוחט בהמה של לוי שהוא פטור מספק. 53) במשנה שם קלב. "השוחט לכהן ולנכרי פטור מן המתנות, והמשתתף עמהן צריך שירשום". ובמסקנת הגמרא קלג. "סתם עכו"ם מפעא פעי (=מודיע לכל שהוא שותף)" ומפרש רבינו שהמדובר אפילו באינו עומד בבית המטבחיים ואינו נושא ונותן, ואף על פי כן ידוע שהוא שותפו של הישראל, ואין הבריות חושדות בישראל שהוא חייב במתנות ואינו נותנן, אבל כהן שצנוע הוא ואינו מודיע ברבים [=שהוא שותפו של ישראל], חייבו את הישראל לרשום את חלקו, מפני מראית העין. ולפי זה, מה שאמרו במשנה שם "והמשתתף עמהן צריך שירשום", הכוונה, עם הכהנים, אבל עם הגוי, אף פעם אינו צריך לרשום. 54) שיסמן חלקו, מפני מראית העין. 55) ולא יבוא לידי חשד. 56) מדרבנן. אבל מן התורה, כיוון שהוא שותף עם הכהן או עם הגוי, הרי הוא פטור ממתנות. 57) כיוון שהכל יודעים שהוא שותף ואין חושדים בישראל.

יא. הִתְנָה הַכֹּהֵן עִמּוֹ[58] שֶׁהוּא שֵׁתֵּף חוּץ מִן הַמַּתָּנוֹת - הֲרֵי הַמַּתָּנוֹת לַכֹּהֵן; כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ חוּץ - הֲרֵי שִׁיֵּר לוֹ הַכֹּהֵן חֵלֶק בַּמַּתָּנוֹת[59], וּלְפִיכָךְ הֵם שֶׁלּוֹ[60]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן: עַל מְנָת שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁלִּי[61] - הֲרֵי הַמַּתָּנוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל זֶה[62], וְנוֹתְנָן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה. אַף עַל פִּי שֶׁהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ - לֹא נִפְטַר מִן הַמַּתָּנוֹת[63]. שֶׁהָאוֹמֵר עַל מְנָת - לֹא שִׁיֵּר לוֹ בְּעַצְמָן שֶׁל מַתָּנוֹת כְּלוּם. הוֹאִיל וְלֹא שִׁיֵּר לוֹ כֹּהֵן שֶׁתָּפוּת[64] - לֹא קְנָאָן בִּתְנַאי זֶה.

58) עם הישראל. 59) כלומר, משאיר את כל המתנות, לחלקו. 60) שם קלד. "חוץ, שיורא. על מנת, לאו שיורא". 61) כלומר, הריני מוכר לך את הבהמה על מנת שהמתנות שלי. 62) רק שלו. 63) ואף על פי שהכהן התנה את המקח או השותפות בתנאי זה, ואם כן היה המקח צריך להתבטל, מכל מקום אין המקח או השותפות בטלים, שהרי הוא מתנה על מה שכתוב בתורה, שהתורה הרשתו ליתנם לכל כהן שירצה, ותנאו בטל. 64) כמו בכל הבהמה.

יב. הָיָה הַכֹּהֵן שֵׁתֵּף בָּרֹאשׁ[65] - פָּטוּר מִן הַלְּחִי; שֵׁתֵּף בַּיָּד - פָּטוּר מִן הַזְּרוֹעַ; שֵׁתֵּף בִּבְנֵי מֵעַיִם - פָּטוּר מִן הַקֵּבָה. אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן: הֲרֵי הַבְּהֵמָה כֻּלָּהּ שֶׁלִּי וְהָרֹאשׁ שֶׁלְּךָ - חַיָּב בַּלְّחִי; שֶׁהַדָּבָר הַחַיָּב הֲרֵי הוּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל[66].

65) של הבהמה. וכל הבהמה הייתה של הישראל בלבד. 66) אף על פי שעיקר הבהמה של הכהן.

יג. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיְתָה לוֹ בְּהֵמָה שְׁחוּטָה: אִם נִשְׁחֲטָה עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר - פָּטוּר[67], וְאִם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר - חַיָּב. וְאִם סָפֵק - פָּטוּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

67) שהרי בשעת שחיטה הייתה הבהמה של גוי, ופטורה מן המתנות.

יד. בְּהֵמָה שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מַתְּנוֹתֶיהָ - מֻתָּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה. שֶׁאֵינָהּ דּוֹמָה לְטֶבֶל[68], שֶׁהֲרֵי מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה מֻבְדָּלִין. וְהַמַּתָּנוֹת עַצְמָן - אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְאָכְלָן אֶלָּא בִּרְשׁוּת כֹּהֵן[69]. עָבַר וַאֲכָלָן[70] אוֹ הִזִּיקָן אוֹ מְכָרָן - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[71], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבֵעַ יָדוּעַ[72]. וְהַקּוֹנֶה אוֹתָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[73] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכָלָן, מִפְּנֵי שֶׁמַּתְּנוֹת כְּהֻנָּה נִגְזָלוֹת.

68) שאינו מסויים ומובדל בחלק מן הפירות. 69) שהרי ממונו הוא. אלא שחסרה לו מצוות עשה של נתינה לכהן, אם איננו ממכירי כהונה. 70) חולין קל: "אמר רב חסדא, המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם". 71) כלומר, אינו חייב בדיני אדם, אבל בדיני שמים חייב. 72) כיוון שלכל כהן יכול לומר: לאחר אתננו. 73) לקנותן.

טו. אָמַר לְטַבָּח: מְכֹר לִי בְּנֵי מֵעֶיהָ שֶׁל פָּרָה, וְהָיוּ בָּהּ מַתָּנוֹת[74] - נוֹתְנָן[75] לַכֹּהֵן וְאֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ[76] מִן הַדְּמִים[77]. לְקָחָם מִמֶּנּוּ בְּמִשְׁקָל[78] - נוֹתְנָם לַכֹּהֵן וּמְנַכֶּה לַטַּבָּח[79] מִן הַדְּמִים.

74) כלומר, הקיבה. 75) הלוקח. 76) הטבח. 77) שהרי ידע הלוקח שהמתנות שם, ומה ששילם לא שילם עבור הקיבה, אלא עבור שאר הבשר. 78) והטבח נתן לו גם את הקיבה. 79) שהרי לא ידע שהקיבה בין בני המעיים, ונמצא שמכר לו הטבח דבר שאינו שלו.

טז. הַמְשַׁלֵּחַ בָּשָׂר לַחֲבֵרוֹ וְהָיוּ בָּהּ[80] מַתָּנוֹת[81] - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא עָבַר זֶה וּגְזָלָן[82]. מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ כֹּהֵן - מַעֲלֶה[83] הַמַּתָּנוֹת בְּדָמִים וְאוֹכְלָן, מִפְּנֵי הֶפְסֵד כֹּהֵן[84], וְיִתֵּן הַדְּמִים לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.

80) במתנה ששלח לו. 81) זרוע לחיים וקיבה. 82) ואם כן אינו רשאי לקבלם, אלא, יש להניח שקנה את המתנות מן הכהן, או שלא היה כהן במקומו, והעלה המתנות בדמים. 83) כלומר, שם את המתנות בשוויין ומניח את דמיהן. ואפשר שצריך לשומן בפני בית דין של שלושה

נאמנים היודעים בשומא. 84) אם יניחם - יתקלקלו וייפסדו.

יז. הָרוֹצֶה לִתֵּן הַמַּתָּנוֹת לְכֹהֵן אֶחָד - נוֹתֵן. וְאִם רָצָה לַחֲלֹק אוֹתָן - לֹא יִתֵּן חֲצִי קֵבָה לְאֶחָד אוֹ חֲצִי זְרוֹעַ, אֶלָּא זְרוֹעַ לְאֶחָד, וְקֵבָה לְאֶחָד, וּלְחָיַיִם לִשְׁנַיִם[85]; שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לוֹ - שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי מַתָּנָה[86]. וְאִם הָיוּ שֶׁל שׁוֹר[87] - חוֹלֵק אוֹתָן חֲתִיכוֹת; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּכָל חֲתִיכָה כְּדֵי מַתָּנָה.

85) כלומר, לחי אחד לכל כהן. 86) ודין זה הוא מן התורה. 87) ושור כיוון שהוא גדול ביותר, אף הזרוע והלחיים והקיבה גדולים, ויש אף בחלק מהן כדי נתינה.

יח. אֵי זֶהוּ הַזְּרוֹעַ? זְרוֹעַ שֶׁל יָמִין[88], מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה[89] עַד כַּף שֶׁל יָדוֹ[90], שֶׁהֵן שְׁנֵי אֵיבָרִים[91] זֶה מְעֹרֶה בָּזֶה. וְהַלְּחָיַיִם - מִן הַפֶּרֶק שֶׁל לְחִי וְעַד פִּיקָה שֶׁל גַּרְגֶּרֶת[92], טַבַּעַת גְּדוֹלָה[93] עִם הַלָּשׁוֹן שֶׁבֵּינֵיהֶן, הַכֹּל לַכֹּהֵן.

88) תנו רבנן, הזרוע, זה זרוע ימין, וכו', מאי תלמודא, כדאמר רבא, "הירך", המיומנת שבירך, הכא נמי "הזרוע" המיומן שבזרוע. 89) הוא החלק התחתון שבו הפרסות. 90) עצם רחב של כתף. 91) היינו, השוק המתחילה מהפרק של הארכובה ולמעלה והקולית שלמעלה הימנה עד הכתף, אבל מהארכובה ולמטה אינו בכלל זרוע. 92) הבליטה הבולטת בגרון. 93) שם: נוטלה ובית שחיטה עמה (כלומר, תופס בעומק הצוואר באלכסון יותר מן הפיקה).

יט. אֵין מוֹלְגִין אוֹתָן[94] וְאֵין מַפְשִׁיטִין אוֹתָן, אֶלָּא יִתְּנוּ לוֹ בְּעוֹרָן וּבְצַמְּרָן, וְהַקֵּבָה[95] בַּחֵלֶב שֶׁעָלֶיהָ וּבַחֵלֶב שֶׁבְּתוֹכָהּ. וּכְבָר נָהֲגוּ הַכֹּהֲנִים לְהַנִּיחַ חֵלֶב הַקֵּבָה לַבְּעָלִים[96].

94) כלומר, את הזרוע ואת הלחיים. ואף על פי שלא נתרבו מהכתוב, רק הלחיים, נראה שדינם שווה מחמת סמיכותם בכתוב. 95) שם: "והקיבה", למאי אתא, להביא חלב שעל גבי הקיבה וחלב שבתוך הקיבה. 96) שכיוון שהמתנות ממון כהנים, יש להם רשות להניח אצל הישראל.

כ. הַכֹּהֶנֶת אוֹכֶלֶת[97] הַמַּתָּנוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה[98] לְיִשְׂרָאֵל[99], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה[100]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הַבַּעַל אוֹכֵל מַתָּנוֹת[101] בְּגִלַּל אִשְׁתּוֹ. אֲבָל חֲלָלָה[102] - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת, שֶׁאֵין חֲלָלִים בְּכְלַל כֹּהֲנִים[103]. וְאִם רָצָה[104] הַכֹּהֵן לִמְכֹּר הַמַּתָּנוֹת אוֹ לִתְּנָן בְּמַתָּנָה, אֲפִלּוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אוֹ לְהַאֲכִילָם לַכְּלָבִים - מַאֲכִילָם, שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה כְּלָל.

97) שם קלא: "עולא הוה יהיב מתנתא לכהנתא" (ומה שכתוב: ונתן לכהן, קסבר אפילו כהנת במשמע - רש"י). 98) שהרי אפילו הבעל עצמו אוכל מתנות בגלל אשתו. כל שכן שהיא עצמה אוכלת. 99) ואין בה קדושת כהונה, שהרי אסורה לאכול חזה ושוק של קדשים לעולם, ותרומה בהיותה אשת זר. 100) שאף על פי שקדושת כהונה אין בה, כנ"ל - דין כהנת יש לה. 101) שם קלב. "רב כהנא אכל בשביל אשתו (ישראל היה, ואשתו כהנת). וכן עשו עוד אמוראים כמו שנזכר שם. וצריך לומר, שהכוונה היא שקיבל מתנות במקום אשתו ומי שנתן לו אותן קיים בזה מצות נתינה. כיוון שאשתו כגופו, ואינו צריך הרשאה לקבל את המתנות. 102) שנבעלה לאסור לה, ופקעה קדושת כהונה ממנה, והרי היא כזרה לכל דבר. 103) ביבמות עד: חללה לאו זרעו דאהרן היא. ובבכורות מז. כהנת כיוון דאי בעיל לה (=הפסול) הויא זרה, ומה שאינה משלמת חומש אם אכלה תרומה, אין זה מפני שיש לה דין כהנת אלא מפני שאינה זרה מתחילתה. 104) תוספתא חולין תחילת פרק ט: "מתנות אין בהם משום קדושה, אפילו מוכרן לעובד כוכבים אפילו נותנן לפני כלבו, אין בהן אלא מצוות כהונה בלבד" (כלומר, צריך לתיתן לכהן כיוון שהן ממונו).

כא. כֹּהֵן[105] שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבֵרִים שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ הַמַּתָּנוֹת[106], אִם רָצָה לְזַכּוֹת בָּהֶן לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה מְזַכֶּה לוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּאוּ לְיָדוֹ, וְיִהְיוּ אוֹתָם הַחֲבֵרִים זוֹבְחִים וְנוֹתְנִין הַמַּתָּנוֹת לְזֶה הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁזָּכָה בָּהֶן. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַיִּשְׂרָאֵל זֶה בְּדֹחַק[107] וְאֵין לוֹ לִקְנוֹת בָּשָׂר, וְיִהְיֶה הַכֹּהֵן שֶׁזָּכָה לוֹ חֲבֵרוֹ[108]; אֲבָל אִם הָיָה הַכֹּהֵן שַׁמָּשׁוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל זֶה[109] אוֹ שֶׁכִּירוֹ אוֹ לְקִיטוֹ - אֵינוֹ מְזַכֶּה לוֹ עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ, שֶׁמָּא יְזַכֶּה בְּעַל כָּרְחוֹ[110].

105) שם קלג. "אמר רב יוסף, האי כהנא דאית ליה צורבא מרבנן בשבבותיה (=בשכנותו) ודחיקא ליה מילתא, ליזכי ליה מתנתא ואף על גב דלא אתי לידיה במכרי כהונה ולויה" (בכהן שהיה ניכר בעיר, ורוב בני אדם אוהבים אותו ונותנין לו המתנות). 106) ולכן כל הכהנים שבעולם מוותרים על חלקם, ונמצא שהמתנות שלו, שהרי אין לישראל במתנותיו כי אם טובת הנאה בלבד. 107) חולין שם. ומה שהזכירו שם "צורבא מרבנן", סובר רבינו שהוא לאו דווקא. 108) ולא שמשו. 109) שם: "רבא ורב ספרא איקלעו לבי מר יוחנא בריה דרב חנא בר אדא, וכו', עביד להו עגלא תילתא. אמר ליה רבא לשמעיה (כלומר, לשמש שלו שהיה כהן, וכנראה שבעל הבית היה רגיל לתת מתנותיו לשמשו של רבו), זכי לן מתנתא, וכו', רבא אכל ורב ספרא לא אכל, וכו', אמר ליה (רב יוסף לרב ספרא), כי אמרי אנא באחר, שמעא בעל כרחיה מזכי, וכו'". 110) וחששא זו אינה אלא כשעוד לא הגיעו המתנות ליד כהן, אבל הגיעו לידו, אינו מזכה לאחרים, אף לבעלים שלו, אלא ברצונו הטוב.

כב. לֹא יַחְטֹף[111] הַכֹּהֵן הַמַּתָּנוֹת וְלֹא יִשְׁאַל בְּפִיו, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתְנִין לוֹ בְּכָבוֹד - נוֹטֵל. וּבִזְמַן שֶׁהֵם רַבִּים בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם - הַצְּנוּעִים מוֹשְׁכִין יְדֵיהֶם, וְהַגַּרְגְּרָנִים נוֹטְלִין. וְאִם הָיָה כֹּהֵן צָנוּעַ[112] וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא כֹּהֵן - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל, כְּדֵי שֶׁיּוּדַע

לַכֹּל שֶׁהוּא כֹּהֵן. וְאֵין הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין הַמַּתָּנוֹת אֶלָּא צָלִי בְּחַרְדָּל; שֶׁנֶּאֱמַר לְמָשְׁחָה[113] - כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכְלִים הַמְּלָכִים[114].

111) בחולין שם: "ונתן, ולא שיטול מעצמו. אמר אביי, מריש הוה חטיפנא מתנתא, אמינא חבובי קא מחביבנא מצוה. כיוון דשמענא להא, ונתן ולא שיטול בעצמו, מיחטף לא חטיפנא, מימר אמרי הבו לי, כיוון דשמענא להא דתניא: ויטו אחרי הבצע. ר' מאיר אומר, בני שמואל חלקם שאלו בפיהם, מימר נמי לא אמינא. ואי יהבו לי שקילנא (כלומר, אפילו כשהיו כהנים רבים בבית המטבחיים), כיוון דשמענא להא דתניא, הצנועין מושכין את ידיהם, והגרגרנים חולקים, משקל נמי לא שקילנא, לבר ממעלי יומי דכפורי (=בערב יום כיפור, שהוא יום טוב ומצוה לאכול בו, ומתנות מרובות, וכהנים רבים מתאספים, ואם לא יטול, יאמרו שאינו כהן - תוספות שם), לאחזוקי נפשאי בכהני". 112) למד כן רבינו מדברי אביי, שהובאו למעלה, שנטל מתנות בערב יום הכיפורים בכדי להחזיק עצמו לכהן, ומכאן שכהן צנוע ואינו ידוע, מותר לו לקחת גם בזמן אחר חוץ מערב יום הכיפורים, כדי להחזיק עצמו לכהן. 113) פסוק זה נאמר בקדשים ולא במתנות כהונה, אבל למדו זאת ממה שנאמר: "לך נתתים למשחה" - "כל מתנות שנתתי לך בכהונתך, נתתי לך לגדולה". 114) משנה בזבחים צ: "ובכולן (כלומר, בכל הקדשים), הכהנים רשאין לשנות באכילתן לאכלן צלויין ושלוקין ומבושלין, וכו'". ובגמרא: מאי טעמא, אמר קרא "למשחה, לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלין". ולפי זה כתבו התוספות שגם לעניין מתנות, אין הדברים אמורים אלא כשנהנה מאכילת צלי כמו שנהנה מאכילת מבושל, אבל אם נהנה יותר באכילת מבושל, יאכל מבושל כמו שטוב לו.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה ליתן לכהן ראשית הגז, ואם יש לו שיעור. ודין אם נוהגת בחולין ובמקודשין. ואם היה הצמר קשה או אדום או שחור. התולש צמר רחלים בידו. ואם נוהג בכלאים ובטרפה. אם חייב באחריותו. הלוקח גז צאנו של גוי אחר שגזזן הגוי. הלוקח גז צאנו של חבירו. וגר שנתגייר והיו לו גיזות. כמה צאן יהיה לו ויהיה חייב בראשית הגז. וצאן השותפין. ראשית הגז מצותה בתחילה. ואם מפרישין מחדש על ישן. הרוצה לחלק גיזותיו לכהנים. ואם הוא חולין לכל דבר.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִתֵּן לַכֹּהֵן[3] רֵאשִׁית הַגֵּז, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ. וּלְוִיִּם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[4] בְּמִצְוָה

2) ראה בספר המצוות (עשה קמד), ובחולין קלז. 3) כלומר, ההפרשה והנתינה - מצוה אחת הן. וראה בספר המצוות כלל יב, ומצות־עשה שם. 4) שם קלא: "ושאר מתנות כהונה, כגון הזרוע והלחיים והקיבה, אין מוציאין אותן לא מכהן לכהן ולא מלוי ללוי. הא מלוי לכהן מוציאין, אלמא איקרו עם, כגון הזרוע ולא זרוע, וכו', ומאי ניהו, ראשית הגז", וטעמו של דבר, שאף־על־פי שדין ראשית הגז ומתנות בהמה – אחד הוא, כדלהלן בהלכה יז, הבדל ביניהם לענין לויים, שבמתנות פטורים, משום שנאמר בהם "מאת העם", וספק הוא אם הם בכלל עם, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ובראשית הגז שלא נזכר "עם" כלל – חייבים (כסף־משנה ורדב"ז).

זוֹ. וְאֵין לְרֵאשִׁית הַגֵּז זוֹ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה[5]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יִפְחֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים[6]. וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ[7], בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת[8] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, כְּרֵאשִׁית הַדָּגָן[9]. וְנוֹהֶגֶת בְּחֻלִּין, אֲבָל לֹא בַּמֻּקְדָּשִׁין[10].

5) כיון שנאמר בה "וראשית", וכל מקום שנאמר ראשית אין בו שיעור, ראה בפ"ג מהלכות תרומות הלכה א, ולמעלה בפ"ה הלכה א. 6) שם קלז: רב ושמואל דאמרי תרווייהו, ראשית הגז בששים. ותיקנו כן משום שנאמר כאן: תתן לו, תן לו דבר הראוי ליתנו מתנה, כדלהלן בסוף הלכה טז. וראה למעלה פ"ה הלכה ב, ופ"ט הלכה יז. 7) שם קלו: "אמר רב נחמן בר יצחק, האידנא נהוג עלמא, וכו', כר' אלעאי בראשית הגז. דתניא, רבי אילעאי אומר, ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ". וטעמו של ר' אלעאי אמרו (שם.): "אמר רבא, יליף נתינה נתינה מתרומה, מה תרומה בארץ אין, בחוצה לארץ לא. אף ראשית הגז, בארץ אין, בחוצה לארץ לא". ולא נהגו כן אלא בראשית הגז, אבל זרוע, לחיים וקיבה נוהגות בין בארץ ובין בחוצה לארץ (למעלה פ"ט הלכה א, עיין שם בהערה ו). ומכיון שדינה כמו תרומה, יתכן, שכשם שתרומה אינה נוהגת אלא כשבאו כולם לארץ (הלכות תרומות פ"א הלכה כו), כמו כן אין ראשית הגז נוהגת אלא כשבאו כולם, ובזמן הזה, אינה אלא מדרבנן (מנחת־חינוך מצוה תקח). 8) משנה שם קלה. 9) ראה בהלכות תרומות שם הלכה א והלכה כו. 10) משנה שם. וראה למעלה פ"ט הלכה א.

ב. כֵּיצַד?[11] הֲרֵי שֶׁהִקְדִּישׁ[12] בְּהֵמוֹת לְבֶדֶק הַבַּיִת[13] וּגְזָזָן, יָכוֹל יִהְיֶה חַיָּב לִפְדּוֹת[14] וְלִתֵּן לַכֹּהֵן? אוֹ הִקְדִּישׁ בְּהֵמָה[15] חוּץ מִגִּזָּתָהּ[16], יָכוֹל יִהְיֶה חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז? תַּלְמוּד לוֹמַר: צֹאנְךָ - אֵין אֶלּוּ צֹאנוֹ.

11) כלומר, כיצד אין ראשית הגז נוהגת במוקדשין. 12) חולין שם. 13) שאינם אסורים בגיזה ועבודה אלא מדרבנן. לפיכך הוצרכו למעטם מן הפסוק "צאנך", אבל קדשי מזבח שאסורים בגיזה ועבודה מן התורה, פטורים מראשית הגז מטעם אחר: שאינם בני גיזה (שם). 14) בגמרא שם אמרו, שלמי שסובר קדשי בדק הבית טעונים העמדה והערכה בעת פדיונם (וכן פסק רבינו בפ"ה מהלכות ערכין הלכות ה, יב) – אפילו בלי הפסוק "צאנך", הוא פטור מראשית הגז, שהרי אינו יכול להעמיד הגז ולהעריכו ולפדותו (מהרי"ק). וראה במנחת־חינוך שם, ובחזון־איש. 15) לבדק הבית (חולין שם). 16) בגמרא שם הקשו: בדק הבית נמי כחשו (וברש"י: הגיזה הניטלת מכחשת הבשר, ואסור לגוזזה), דאמר חוץ מגיזה וכחשה. ועוד אמרו שם: רבא אמר, במקדיש גיזה עצמה, סלקא־דעתך־אמינא ליגזוז ולפרוק וליתיב ליה, אמר קרא גז צאנך

תתן לו, מי שאינו מחוסר אלא גזיזה ונתינה, יצא זה שמחוסר גזיזה פדייה ונתינה. ורבינו השמיט כל זאת. וראה במנחת־חינוך שם ובשער־המלך.

ג. כָּל הַקָּדָשִׁים[17] שֶׁקָּדַם מוּם קָבוּעַ לְהֶקְדֵּשָׁן וְנִפְדּוּ - חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז; אֲבָל אִם קָדַם הֶקְדֵּשָׁן אֶת מוּמָן, אוֹ שֶׁקָּדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד לָהֶן מוּם קָבוּעַ, וְנִפְדּוּ - פְּטוּרִים מֵרֵאשִׁית הַגֵּז[18].

17) תוספתא חולין פ"י (הגהה על הגליון). 18) ראה בפ"ט הלכה ב ובהערות שם.

ד. אֵין חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז אֶלָּא הַכְּבָשִׂים בִּלְבַד[19], זְכָרִים כְּנִקְבוֹת[20], שֶׁהַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן הוּא הָרָאוּי לִבְגָדִים[21]. הָיָה צַמְרָן קָשֶׁה[22] וְאֵינוֹ רָאוּי לִלְבִישָׁה - פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז; שֶׁאֵין מַתָּנָה זוֹ לַכֹּהֵן אֶלָּא כְּדֵי לִלְבֹּשׁ מִמֶּנָּה[23].

19) משנה בחולין שם. ובגמרא שם קלז. במסקנא: "לעמוד לשרת, דבר הראוי לשירות". היינו בגדי כהונה, שאינם כשרים אלא מצמר רחלים, ומפשתן בלבד (להלן פ"ח מהלכות כלי המקדש הלכה יב). 20) שם: מכר לו, וכו', זכרים אבל לא נקבות, זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו. 21) כלומר, לבגדי כהונה, כנ"ל (מהר"י קורקוס). 22) ברייתא של תנא דבי ר' ישמעאל שם: "כבשים שצמרן קשה פטורים מראשית הגז, שנאמר (איוב לא, כ) ומגז כבשי יתחמם". ובגמרא שם אמרו, שלמדו כן בגזירה־שוה "גז" – "גז", שהרי גם כאן נאמר "וראשית גז צאנך". 23) כלומר, לבישה כדרכה שיש בה חימום, ולמדו כן ממה שנאמר "ומגז כבשי יתחמם", ראה למעלה.

ה. כֵּיוָן שֶׁזָּכָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתְּרוּמוֹת, שֶׁהֵן לַחְמוֹ וְיֵינוֹ[24], וְזָכָה לוֹ בְּמַתָּנוֹת בְּהֵמָה[25] וְקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ[26], שֶׁהֵן הַבָּשָׂר שֶׁלּוֹ - זָכָה לוֹ בְּרֵאשִׁית הַגֵּז לִלְבּוּשׁוֹ, וּבְגֶזֶל הַגֵּר[27] וְהַחֲרָמִים וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה וּפִדְיוֹן בְּכוֹרוֹת לְהוֹצָאוֹתָיו וּשְׁאָר צְרָכָיו; שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ חֵלֶק בַּנַּחֲלָה וּבַבִּזָּה[28].

24) תפס לשון הכתוב (במדבר יח, כז) "ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב". אבל גם שמן חייב בתרומות, כמפורש בפסוק אחר (דברים יח, ד) "ראשית דגנך תירושך ויצהרך – תתן לו" ולדעת רבינו (למעלה פ"א מהלכות מעשר הלכה ט, ופ"א מהלכות מעשר שני הלכה ג) כל פירות האילנות חייבים בתרומות. 25) זרוע ולחיים וקיבה מבהמת חולין (למעלה פ"ט הלכה א). 26) חזה ושוק מבהמת קדשים קלים. 27) כל המתנות האלו, נזכרו למעלה פ"א הלכה י. 28) בדברים שם, א: "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל". ובספרי שם: "חלק, זו ביזה. ונחלה, זו נחלת הארץ". וראה להלן פי"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה י.

ו. הָיָה הַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן אָדֹם אוֹ שָׁחוֹר אוֹ שָׁחוּם - חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז[29]. אֲבָל אִם גָּזַז[30] הַצֶּמֶר וּצְבָעוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן - נִפְטָר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז[31]. הִלְּבִינוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן - חַיָּב לְהַפְרִישׁ[32] אַחַר שֶׁלִּבְּנוֹ. הַתּוֹלֵשׁ[33] צֶמֶר רְחֵלִים בְּיָדוֹ וְלֹא גָזַז - חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז.

29) ראה להלן. 30) במשנה שם קלה. 31) שכיון שקנאו בשינוי, הרי הוא פטור, וראה בבבא קמא פג: וברש"י שם. 32) שאין זה שינוי. 33) חולין קלז. כרבנן ולא כר' יוסי. וראה בפ"ד מהלכות מתנות עניים הלכה ב, ושם פ"ב הלכה ו ובכסף־משנה שם.

ז. רֵאשִׁית הַגֵּז נוֹהֵג בְּכִלְאַיִם[34] וּבְכוּי[35] וּבְטְרֵפָה[36]; אֲבָל הַגּוֹזֵז אֶת הַמֵּתָה[37] - פָּטוּר.

34) תוספתא חולין פ"י. ומדובר בכלאיים הבא מכבש ועז. אבל צבי הבא על הכבש וילדה, אין הולד חייב אפילו בחצי ראשית הגז, שמה שאמרו במתנות (למעלה פ"ט הלכה ה) שחייב בחצי מתנות, הוא מפסוק מיוחד: "אם שה, אפילו מקצת שה". 35) שם. וראה למעלה שם ובהערות. 36) תוספתא שם. ובחולין קלו: "וליתני חומר בראשית הגז שנוהג בטריפות, מה־שאין־כן במתנות (שנאמר "ונתן לכהן" – לו, ולא לכלבו – רש"י שם). אמר רבינא, הא מני ר' שמעון היא, דתניא, ר' שמעון פוטר את הטריפות מראשית הגז". ופסק רבינו כחכמים. ודעת רבינו היא, שלא בא רבינא לומר שמשנתינו כר' שמעון, אלא שכיון שמחלוקת היא, לא הזכירה התנא במשנה (כסף־משנה). וראה באור־שמח. 37) תוספתא שם. וטעמו של דבר, שאין זה נקרא "גז" ולא "צאנך" (ר"י קורקוס וכסף־משנה). [ולענין שבת פסק רבינו, שהגוזז מן המת חייב (פ"ט מהלכות שבת הלכה ז ע"פ התוספתא שבת תחילת פ"ט), וצריך עיון].

ח. הַמַּפְרִישׁ[38] רֵאשִׁית הַגֵּז וְאָבַד[39] - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן עַד שֶׁיִּתֵּן לַכֹּהֵן[40]. הָאוֹמֵר[41]: כָּל גִּזּוֹתַי רֵאשִׁית - דְּבָרָיו קַיָּמִין[42].

38) תוספתא שם. 39) כלומר, מה שהפריש, אבל שאר הגז קיים. 40) כלומר, שיפריש שנית משאר הגז שלא אבד. ודוקא בראשית הגז שאין החיוב להפריש חלק מסוים, אבל במתנות שהחיוב הוא זרוע ולחיים וקיבה דוקא, כיון שאבדו שוב אינו חייב באחריותן, ואין מחייבים אותו לשלם, מפני שהוא ממון שאין לו תובעין (כנ"ל בפ"ט הלכה יד). וכל זה כשאבדה רק ראשית הגז, אבל אם אבד כל הגז, אינו חייב באחריותו, כמו במתנות כהונה (משנה למלך). וראה ביו"ד סימן שלג סעיף ה, ובחידושי רע"ק שם. 41) חולין קלו: כחכמים ולא כרבי אלעאי, וראה להלן. 42) שם הביאו שתי ברייתות, באחת נאמר שהאומר כל גיזיי ראשית הגז לא אמר כלום, ובשנייה נראה שדבריו קיימין, ותלו זאת בפלוגתת ר' אלעאי ורבנן: לדעת ר' אלעאי שראשית הגז אינה נוהגת אלא בארץ ישראל, ולמדו כן מתרומה, הוא־הדין שהאומר כל גיזיי ראשית הגז לא אמר כלום, כמו בתרומה, שהאומר כל גרני תרומה לא אמר כלום. ולדעת חכמים שראשית הגז נוהגת גם בחוץ לארץ ולא למדו מתרומה – אם אמר כל גיזיי ראשית הגז דבריו קיימין. ואף־על־פי שלענין ארץ וחוצה לארץ, פסק רבינו (למעלה הלכה א) כר' אלעאי שראשית הגז אינה נוהגת

אלא בארץ, אין זה אלא משום שכן נהגו העולם (חולין שם). אבל לענין "כל גיזיי ראשית הגז" שאין לנו מנהג העולם, בזה הלכה כרבנן (ר"י קורקוס והגר"א ביו"ד שם ס"ק ד).

ט. הַלּוֹקֵחַ[43] גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחַר שֶׁגְּזָזָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פָּטוּר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז[44]. לָקַח הַצֹּאן לִגְזָזָן - חַיָּב[45], אַף עַל פִּי שֶׁגְּדֵלָה הַגִּזָּה בִּרְשׁוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִי[46]ם, וְאַף עַל פִּי שֶׁחוֹזְרִין הַצֹּאן לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחַר גְּזִיזָה. הוֹאִיל וְהַגּוֹזֵז יִשְׂרָאֵל וְהַגְּזִיזוֹת שֶׁלּוֹ[47] - חַיָּב; שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בִּשְׁעַת הַגִּזָּה.

43) משנה שם קלה. 44) כיון שבשעת הגיזה (שהיא שעת החיוב, ראה להלן), היה הגז של הגוי. 45) שם קלח. כר' חסדא ולא כר' נתן בר אושעיא. ואף־על־פי ששייר הגוי מעט מצאנו להגזז, חייב הלוקח להפריש, שאין החזקה: "אין אדם מוכר מתנות כהונה", שייכת בגוי, וראה להלן בהלכה טו. ואין כוונת רבינו שהקנה לו את גוף הצאן לגיזתו (כדעת רש"י שם), אלא אף־על־פי שנתן לו הגוי את הצאן רק כדי לגזוז אותן, חייב. וטעמו של דבר, שכיון שיש לו רשות לגזוז את הצאן, הרי זה בכלל "צאנך". אבל המקדיש בהמה חוץ מגיזתה פטור מראשית הגז, כיון שלא ניתנה לו רשות לגזוז. וראה בחזון־איש. 46) שם קלו. "וכי תימא הכי נמי (כלומר, שראשית הגז הגדל בפטור, פטור), והתנן, הלוקח גז צאן גוי, פטור מראשית הגז, הא צאנו לגזוז חייב (כלומר, אף־על־פי שגדל בפטור, אצל הגוי), מתניתין דלא כר' אלעאי". וכבר העירונו שהלכה כר' אלעאי אלא לענין זה שראשית הגז נוהגת רק בארץ. 47) אבל לא גוף הצאן לגיזתן, כנ"ל. וראה ביו"ד שם סעיף ז, ובביאור הגר"א וש"ך שם.

י. הַלּוֹקֵחַ[48] גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ: אִם שִׁיֵּר הַמּוֹכֵר מְעַט[49] מִצֹּאנוֹ לְהִגָּזֵז - הַמּוֹכֵר חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִן הַמְּשֹׁאָר עַל הַכֹּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְחִיל הַמּוֹכֵר לִגְזֹז[50]. חֲזָקָה[51] אֵין אָדָם מוֹכֵר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה. וְאִם לֹא שִׁיֵּר כְּלוּם - הַלּוֹקֵחַ חַיָּב לְהַפְרִישׁ[52].

48) משנה שם. 49) כלומר, ויש באותו מעט כשיעור ראשית הגז, ראה להלן הלכה יג. 50) שם קלח. "וכי תימא הכא נמי, והוא שהתחיל לגוז, בשלמא התם (כלומר, בפאה), ובקוצרכם את קציר ארצכם כתיב, מעידנא דאתחיל לקצור מיחייב בכולה שדה. אלא הכא, מעידנא דאתחיל למיגז לא מיחייב בכוליה עדריה" (כלומר, ואינו מתחייב בתחילת הגיזה אלא לאחר גיזת חמש צאן שיש בכל אחת מהן משקל יב סלע, כדלהלן) ואם כן אין הבדל בין אם התחיל המוכר לגזוז לבין אם לא התחיל. 51) שם: "מתנות דכהן לא מזבין איניש וכו', דאמר ליה לוקח, מתנה דכהן גבך היא". וטעמו של דבר, שאיסור הוא למכרן ולהפטר ממתנות כהונה על ידי כך. וראה למעלה פ"ט הלכה יד. 52) שם: "דאמר ליה מוכר, מתנה דכהן לא זבני לך". וראה ביו"ד שם סעיף ח ובמפרשים שם, ובאור־שמח.

יא. הָיוּ שְׁנֵי מִינֵי גִּזָּה[53], כְּגוֹן גִּזָּה לְבָנָה וְגִזָּה שְׁחוּמָה[54], אוֹ גִּזַּת זְכָרִים וְגִזַּת נְקֵבוֹת, וּמָכַר מִין זֶה וְהִנִּיחַ הַמִּין הָאַחֵר - זֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ, וְזֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ. [זֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ] - עַל מַה שֶּׁלָּקַח, וְזֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ - עַל מַה שֶּׁשִּׁיֵּר[55].

53) משנה שם. 54) אדומה. ובמשנה שם: "שחופות". כלומר, לא שחור ולא לבן (רש"י). 55) אף־על־פי שמפרישין ראשית הגז ממין על שאינו מינו, כדלהלן בהלכה טו — אם מכר מין אחד אינו מפריש עליו, אף־על־פי ששייר לעצמו מין אחר. שהרי חיובו של המוכר, ששייר לעצמו מעט מצאנו להגזז, להפריש על מה שמכר, הוא משום אין אדם מוכר מתנות כהונה. וזהו דוקא כשמכר מאותו מין, שרוצה הוא לקיים מצות מתנות כהונה, ובוודאי לקח מן הלוקח דמים עבור המתנות שכנגד חלקו. אבל במוכר לבנות ונקבות, שהן יותר טובות משחומות וזכרים, ודאי שהמתנות ביד לוקח, שהרי רוצה המוכר שהכהן יקבל גם מן היפה והטוב. וכן אם מכר שחומות וזכרים, המתנות ביד לוקח, שאין המוכר רוצה להפסיד ולתת לכהן מצמר הלבנות והנקבות שהוא יקר על של השחומות והזכרים, שהם זולים יותר, שהרי לא יתן הלוקח דמים למוכר אלא בעד המתנות שכנגד חלקו, ולפי הצמר שיש לו, והרי הוא זול יותר. וראה ברדב"ז ואור־שמח.

יב. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר[56] וְהָיוּ לוֹ גִּזּוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר נִגְזְזוּ[57] אוֹ מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[58].

56) חולין קלד. קלד: 57) והיתה הגזיזה שהיא שעת החיוב (למעלה הלכה ט), בהיותו גוי ופטור. 58) בחולין שם: "ספק איסורא לחומרא, ספק ממונא לקולא, דאמר רב חסדא וכן תני ר' חייא, שמונה ספקות נאמרו בגר, ארבע לחיוב וארבע לפטור וכו', ראשית הגז ומתנות וכו', לפטור". וראה למעלה בפ"ט הלכה יג.

יג. כַּמָּה צֹאן יִהְיֶה לוֹ וְיִהְיוּ חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז? אֵין פָּחוֹת מֵחָמֵשׁ[59]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּגִּזָּה שֶׁלָּהֶן אֵין פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שִׁשִּׁים סֶלַע[60], וְתִהְיֶה גִּזַּת כָּל אַחַת מֵחֲמִשְׁתָּן[61] אֵין פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שְׁתִּים עֶשְׂרֵה סֶלַע. הָיְתָה אַחַת מֵהֶם גּוֹזֶזֶת פָּחוֹת מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה סֶלַע, אַף עַל פִּי שֶׁחֲמִשְׁתָּן גּוֹזְזוֹת שִׁשִּׁים סֶלַע אוֹ יָתֵר - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז.

59) משנה שם קלה. כבית־הלל ורבי דוסא וחכמים, שסוגיית הגמרא שם קלז: כמותם, ולא כבית־שמאי ורבי ישמעאל בר' יוסי ורבי. וראה ביו"ד שם ובביאור הגר"א. 60) שם, כשמואל. ושיעורם לפי המשקל שלנו: כל סלע הוא ששה דרהמים (למעלה פ"ו הלכה טו, בכסף־משנה) דהיינו עשרים גרמים, נמצאו ששים סלעים: שלש מאות וששים דרהמים שהם אלף ומאתיים גרמים (= 1,200 ק"ג). 61) שם: אמר רב, וכו', ובלבד שיהו (כלומר, הגיזות) מחומשות. ואין חולק על רב בדין זה (כסף־משנה. וראה בביאור הגר"א ליו"ד שם אות יב).

יד. הַשִׁّתָּפִין - חַיָּבִין[62] בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה

בְּחֵלֶק כָּל אֶחָד מֵהֶן כַּשִּׁעוּר; אֲבָל חָמֵשׁ צֹאן בִּלְבַד שֶׁל שְׁנֵי שֵׁתָּפִין - פְּטוּרִין.

62) ברייתא שם קלה. "בהמת השותפין חייב(ת) בראשית הגז, ור' אלעאי פוטר. מאי טעמא דר' אלעאי, אמר קרא "צאנך" ולא של שותפות. ורבנן, למעוטי שותפות גוי. ור' אלעאי שותפות גוי מנא ליה, נפקא ליה מרישא דקרא "ראשית דגנך", ולא שותפות גוי". ופסק רבינו כר' אלעאי, שהשותפות פטורה, בין עם ישראל ובין עם גוי, ורק אם יש שיעור בכל חלק – חייב. וכן הוא בעיסה שישראל וגוי שותפין בה, ראה למעלה פ"ו הלכה ט (מנחת־חינוך מצוה תקח, ואור־שמח למעלה בהלכה א).

טו. רֵאשִׁית הַגֵּז[63] מִצְוָתָהּ בַּתְּחִלָּה[64]; וְאִם הִפְרִישׁ בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף - יָצָא. הָיוּ[65] לוֹ חָמֵשׁ צֹאן וְגָזַז אַחַת מֵהֶן בִּלְבַד וּמָכַר גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ גָּזַז שְׁנַיִם וּמָכַר גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ גָּזַז שְׁלִישִׁית וּמָכַר גִּזָּתָהּ - הַכֹּל מִצְטָרְפוֹת לְרֵאשִׁית הַגֵּז[66], וְחַיָּב אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים[67]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן[68], וּמִזֶּה עַל זֶה[69]. אֲבָל אִם הָיְתָה רָחֵל אַחַת[70] וּגְזָזָהּ וְהִנִּיחַ גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ קָנָה שְׁנַיִם וּגְזָזָהּ וְהִנִּיחַ גִּזָּתָהּ - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת[71].

63) תוספתא חולין פ"י (הוצאת צוקרמנדל עמ' 511 35). 64) שנאמר: "ראשית גז צאנך". 65) שם קלה. כרב חסדא ולא כר' נתן בר אושעיא. 66) כיון שבשעת התחלת הגיזה, היו לו חמש צאן. 67) ומפריש המוכר מן הגיזה האחרונה, שיחד אתה נעשה שיעור ששים סלע, על כל הגיזות שמכר, שיש לו להפריש מן החדש על הישן, כדלהלן. ואם לא שייר המוכר לעצמו מעט מן הגיזה, חייב הלוקח להפריש, כיון שהמתנות בידו, וחזקה אין אדם מוכר מתנות כהונה, כנ"ל בהלכה י. וראה ביו"ד שם ובביאור הגר"א אות טו. ונראה שהוא־הדין אם גזז אחת מהחמש שיש לו ומכר אותה, וכן הלאה, שחייב לאחר שגזז את כל החמש, כיון שבתחילת הגיזה, שאז עיקר מצות ראשית הגז, כנ"ל, היו לו חמש צאן (וכן פירש רש"י שם). שהרי הקשו שם על ר' נתן בו אושעיא: תנינן הלוקח גז צאנו של גוי פטור מראשית הגז, הא צאנו לגזוז חייב. אמאי, כל חד וחד בתר גיזה נפקא ליה מרשותיה (ולר' נתן, צריך שיהיו לו חמש צאן בשעה שיש לו כשיעור גיזה). ולר' חסדא לא הקשו משם, משמע שלדבריו אם מכר כל אחת מהן לאחר גיזתה, חייב בראשית הגז. ורבינו כתב באופן אחר, לומר שאין חילוק אם מכר הגיזות או הצאן. וראה בכסף־משנה. 68) שם קלו. כחכמים ולא כר' אלעאי. 69) בספרים אחרים: "ומן גיזה על מין אחר". והוא בחולין שם: כחכמים. וראה למעלה בהלכה יא ובהערה נד. 70) תוספתא שם: "היו לו שתי צאן, גזז והניח גזז והניח, אע"פ שעתיד להוסיף עליהן אין מצטרפות". וראה ביו"ד שם סעיף יב, ובביאור הגר"א. 71) כיון שבתחילת גיזה לא היתה לו רק רחל אחת, וצריך שיהיו לו לפחות חמש, כנ"ל בהלכה יג. וראה במנחת־חינוך שם.

טז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ[72] גְּזוּת רַבּוֹת שֶׁל רֵאשִׁית הַגֵּז וְרוֹצֶה לְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים[73] - לֹא יִתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל חָמֵשׁ סְלָעִים[74] מְלֻבָּן, כְּדֵי בֶּגֶד קָטָן[75]. לֹא שֶׁיְּלַבְּנוּ[76] וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לוֹ, אֶלָּא יִתֵּן לוֹ מִצֶּמֶר הַגִּזָּה כְּשֶׁהוּא צוֹאִי[77] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אַחַר הַלִּבּוּן חָמֵשׁ סְלָעִים אוֹ יָתֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לוֹ - שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי מַתָּנָה הַמּוֹעֶלֶת.

72) במשנה שם קלה. "וכמה נותנין לו, משקל חמש סלעים ביהודה, שהן עשר סלעים בגליל, מלובן ולא צואי כדי לעשות ממנו בגד קטן. שנאמר, תתן לו, שיהא בו כדי מתנה". ובגמרא שם קלז: "רב ושמואל דאמרי תרוייהו, בישראל שיש לו גיזין הרבה עסקינן, ומבקש ליתנן לכהן. ואמרינן, כל חד וחד לא תבצר ליה מחמשת סלעים". 73) שהרי בידו לתת הכל לכהן אחד (למעלה פ"ט הלכה יז). 74) דהיינו שלשים דרהמים, שהם מאה גרמים, ראה למעלה הערה נט. 75) שם קלח. "מנא הני מילי, אמר ר' יהושע בן לוי, אמר קרא, לעמוד לשרת, דבר שהוא ראוי לשירות. מאי ניהו, אבנט". בפסוק הנ"ל מדובר בכהנים סתם, שהם כהנים הדיוטים, שאין בבגדיהם צמר אלא באבנט לבד, שהוא כלאים (כדעת רבי ביומא יב: ופ"ח מהלכות כלי המקדש הלכה א, עיין שם בכסף־משנה) וידוע היה לחכמים כי הצמר הדרוש לאבנט שהוא כלאים, צמר ופשתים יחדיו, הוא כשיעור חמשת סלעים (= 100 גרם), ראה רש"י בחולין שם ד"ה מאי ניהו. [ומכאן שאין צורך בשלשה מיני צמר, אלא במין אחד בלבד, כדעת הרלב"ג (שהובאה במשנה־למלך בהלכות כלי המקדש שם). אחרת, לא יתכן שצמר שמשקלו מאה גרמים בלבד, יספיק לאבנט שארכו שלשים ושתים אמה ורחבו כשלש אצבעות (שם הלכה יט). וראה בתפארת ישראל לחולין פי"א אות טז]. 76) כלומר, אין הישראל מחויב ללבן הצמר (ברייתא שם). 77) בלתי מלובן.

יז. רֵאשִׁית הַגֵּז - חֵלִין לְכָל דָּבָר[78]. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁנּוֹתְנִים אוֹתוֹ לְכֹהֶנֶת אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל, כְּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה[79]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁדִּין שְׁנֵיהֶן אֶחָד הוּא[80].

78) כן הוא בספרי לפרשת שופטים סימן קסה, לגירסת הגר"א שם. וראה בביאור הגר"א ליו"ד שם, אות כא. 79) ראה למעלה פ"ט הלכה כ. 80) שראשית הגז אינה נוהגת אלא בארץ (למעלה בהלכה א), ואילו מתנות נוהגות אף בחוצה לארץ (למעלה בפ"ט הלכה א). וראה בנדה נא.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אחד מישראל בנו. ואם האשה חייבת בפדיון בנה. ואם חייב הבן לפדות את עצמו, ואם מברך. וכמה הוא הפדיון. אם כתב האב לכהן שהוא חייב לו. ואם נתן לו כלים שאינם שוים בשוק חמש סלעים. נתן חמש סלעים לעשרה כהנים. ואם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון. מי הוא החייב בפדיון הבן. ושצריך שיהיה פטר רחם. מאימתי יתחייב בפדיון. ומי שהוא ספק אם חייב בפדיון אם לאו. שתי נשים שלא ביכרו וילדו שני זכרים או זכר ונקבה. ב' נשים אחת ביכרה ואחת לא ביכרה וילדו ב'

זכרים ונתערבו. מבכרת שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים וילדה. ואם ילדו שתי נקבות וזכר או שתי נקבות ושני זכרים.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִפְדּוֹת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל[3] בְּנוֹ[4]**
2 **שֶׁהוּא בְּכוֹר לְאִמּוֹ[5] הַיִּשְׂרְאֵלִית[6]. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל פֶּטֶר**
3 **רֶחֶם לִי[7]; וְנֶאֱמַר: אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם[8].**

2) משנה, קידושין כט, א. וראה ב'ספר המצוות' עשה פ. 3) אבל אשה פטורה מלפדות את בנה, כבהלכה הסמוכה. וכן כהנים ולויים פטורים מלפדות בניהם. כדלהלן ה"ט. 4) ולא בתו. "דאמר קרא, כל בכור בניך תפדה, בניך ולא בנותיך" (בגמרא שם). 5) אף־על־פי שאינו בכור לאביו, ראה להלן הכ"א. 6) אבל אם היא כהנת או לויה - פטור, כדלהלן ה"י. 7) וכיון שהוא שייך לה' - צריך לפדותו. 8) כן הוא ב'ספר המצוות' שם. אבל בקידושין שם, לא למדו מצות פדיה מפסוק זה אלא מהפסוק (שמות לד, כ) "כל בכור בניך תפדה", ומן הפסוק "פדה תפדה" דרשו "פדה" לפדות את בנו, "תפדה" - שאם לא פדה האב את בנו - חייב הוא לפדות את עצמו לכשיגדל, כבהלכה הסמוכה.

4 **ב. וְאֵין[9] הָאִשָּׁה[10] חַיֶּבֶת לִפְדּוֹת אֶת בְּנָהּ; שֶׁהַחַיָּב**
5 **לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ[11] - הוּא שֶׁחַיָּב לִפְדּוֹת אֶת בְּנוֹ[12].**
6 **עָבַר הָאָב[13] וְלֹא פָדָהוּ - כְּשֶׁיִּגְדַּל[14] יִפְדֶּה אֶת עַצְמוֹ[15].**

9) משנה וגמרא, שם. 10) כלומר, אפילו הישראלית. 11) שם. כלומר, האיש שפודה את עצמו, אם לא פדאו אביו, כדלהלן. 12) אבל האשה אינה חייבת לפדות את עצמה, ש"כל שאחרים מצווים לפדותו - מצווה לפדות את עצמו, וכל שאין אחרים מצווים לפדותו - אין מצווה לפדות את עצמו", ואשה אין אביה חייב לפדותה, כמבואר בהלכה הקודמת (קידושין, שם). 13) כלומר, בטל מצות־עשה הנ"ל, החלה עליו. 14) שיהיה בן יג שנים ויום אחד. וראה ביו"ד סי' שה סט"ו, וב'פתחי תשובה' אות כה, וב'מנחת חינוך' מצוה שצב. 15) קידושין, שם.

7 **ג. הָיָה[16] הוּא לִפְדּוֹת[17] וּבְנוֹ לִפְדּוֹת[18] - יִפְדֶּה עַצְמוֹ**
8 **תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ בְּנוֹ. וְאִם אֵין לוֹ[19] אֶלָּא כְּדֵי פִּדְיוֹן**
9 **אֶחָד - יִפְדֶּה עַצְמוֹ.**

16) ברייתא שם, כחכמים, שמצוה שעל גופו קודמת, ולא כרבי יהודה. 17) שלא פדאו אביו. 18) כלומר, ויש לו כדי פדיון שניהם. 19) שם: אמר רבי ירמיה, הכל מודין (כלומר, אפילו רבי יהודה), כל היכא דליכא אלא חמש סלעים, הוא קודם לבנו, מאי טעמא מצוה דגופיה עדיפא (כלומר, ואין אומרים: בנו קודמו, שהאב - מצות פדיונו על אביו, והבן - מצות פדיונו על האב).

10 **ד. הָיָה בְּנוֹ[20] לִפְדּוֹת וְהִגִּיעַ עֵת לַעֲלוֹת לְרֶגֶל, וְאֵין**
11 **לוֹ כְּדֵי לָזֶה וְלָזֶה - פּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ וְאַחַר כָּךְ עוֹלֶה**
12 **לְרֶגֶל[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה, וְאַחַר כָּךְ:**
13 **וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם[22].**

20) ברייתא, שם: כחכמים ולא כרבי יהודה. וקל־וחומר הוא, שאם היה הוא לפדות, שפדיונו קודם, שהרי פדיונו קודם לשל בנו, כנ"ל. וכן הוא בתוספתא בכורות פ"ו (הוצאת צוקרמנדל עמ' 38 540). ועי' 'חסדי דוד' שם. 21) כלומר, ישתדל לחזור אחר הוצאת עליה לרגל. ובהלכה הקודמת תפס רבינו לשון זה, כשיש לו כדי פדיון שניהם. וה'מאירי' לקידושין שם (עמוד 176) דייק מלשון זה של הברייתא ש"אם יודע בוודאי שאם יפדה לא יוכל לעלות, עולה". 22) כלומר, חידשה התורה שאף־על־פי שעליה לרגל היא מצוה עוברת, ופדיון הבן אינה מצוה עוברת (ראה להלן בסוף הי"ז), ובכל מקום, מצוה עוברת קודמת, כאן יקדים פדיון הבן לעליה לרגל. ונראה מדברי רבינו שאין הדברים אמורים אלא כשאין לו כדי לזה ולזה. אבל כשיש לו כדי לזה ולזה, יעלה לרגל ואחר־כך יפדה את בנו. וראה בשיטה לא נודע למי, לקדושין שם (עמוד עג) ובהערות שם.

14 **ה. הַפּוֹדֶה[23] אֶת בְּנוֹ - מְבָרֵךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו**
15 **וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן[24], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ[25],**
16 **וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן[26] הַפִּדְיוֹן לַכֹּהֵן. וְאִם פָּדָה עַצְמוֹ[27] -**
17 **מְבָרֵךְ לִפְדּוֹת הַבְּכוֹר[28], וּמְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ.**

23) פסחים קכא, ב. 24) כן מפורש שם. והנה בפי"א מהל' ברכות הי"א, כתב רבינו "כל העושה מצוה וכו', אם עשה אותה לעצמו, מברך: לעשות. עשה אותה לאחרים, מברך על העשיה". אבל צריך־עיון, שהרי שם בהי"ב, וכן בפ"ג מהל' מילה ה"א כתב רבינו, שהמל את בנו מברך: למול את הבן, ולא על המילה (וכן מפורש בפסחים ז:), הרי מכיון שמילת בנו מוטלת עליו (קידושין כט.), הרי זה כעושה מצוה לעצמו, ואם כן מדוע אינו מברך: לפדות את הבן, כשהוא פודהו, הרי עליו הדבר מוטל, כנ"ל בה"א. וראה ביו"ד סי' שה ס"י, ובביאור הגר"א, ובסי' רסה ס"ב, וב'מנחת חינוך' מצוה שצב. [ונראה שיש לחלק ולומר שפדיון הבן - עיקרו על הבן, אלא שכיון שאינו יכול לקיימו בקטנותו, הטילה אותו התורה על האב, שהרי אותו הפדיון שמבצע הרב, מבצע הבן כשגדל. אבל מילה שמצוותה ביום השמיני, אין מקום לומר שעיקרה על הבן, אלא עיקרה על האב, ואם לא מל האב בשמיני, ביטל מצוה זו, ולכשיגדל הבן חייב למול את עצמו, אבל מצות מילה בשמיני אינו מקיים. ומילת עבדים וגרים שבוודאי אינה על העבדים ועל הגרים עצמם, אלא על הרב או על בית־הדין, מברך "למול" (הל' מילה שם ה"ד־ה). אלא שלפי סברא זו, אין הדברים אמורים אלא במילה בשמיני, אבל אם מל בנו לאחר יום השמיני, אינו מברך אלא "על המילה", וצ"ע]. 25) פסחים קכא, ב. שכיון שעליו מוטל לפדות את בנו, הרי הוא כעושה מצוה לעצמו. וראה בהל' ברכות שם ה"י. 26) כדי שתהא הברכה קודמת לעשיית המצוה. וראה שם בפ"א ה"ג. ובפ"א מהל' מעשר הט"ז. 27) כשלא פדאו אביו. כנ"ל ה"ב. 28) כדין העושה מצוה לעצמו (פי"א מהל' ברכות שם).

18 **ו. מִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם[29] וּבְכָל זְמַן[30]. וּבְכַמָּה**
19 **פּוֹדֵהוּ? בְּחָמֵשׁ סְלָעִים[31]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ**
20 **תִּפְדֶּה[32]. בֵּין בְּכֶסֶף בֵּין בְּשָׁוֶה כֶּסֶף[33] מִן הַמִּטַּלְטְלִין**

שֶׁגּוּפָן מָמוֹן, כְּעִנְיַן הַשְּׁקָלִים[34]. לְפִיכָךְ אֵין פּוֹדִין בְּקַרְקָעוֹת[35]; וְלֹא בַּעֲבָדִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּקַרְקָעוֹת[36]; וְלֹא בִּשְׁטָרוֹת[37], לְפִי שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן[38]. וְאִם פְּדָהוּ בָהֶן - אֵינוֹ פָּדוּי[39].

29) שהרי מצות פדיון הבן היא חובת הגוף, ו"כל שהוא חובת הגוף, נוהגת בין בארץ בין בחוץ־לארץ" (קידושין לז.). ובבכורות נ, א: "רב אשי שדר ליה שבסר זוזי לרב אחא בריה דרבינא בפדיון הבן", ורב אשי הרי היה בבבל. וראה למעלה פ"א ה"ז. 30) אפילו שלא בפני הבית. 31) משנה, בכורות מט, ב. 32) ולאחר מכן כתוב: "בערכך כסף חמשת שקלים". ושם נא, א: "כל מקום שאתה מוצא שתי כללות הסמוכים זה לזה, הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט". ושם: "ופדויו מבן חודש, כלל. בערך, פרט. תפדה, חזר וכלל (כלומר, לאחר שהטיל פרט בין הכללות הסמוכים, כנ"ל). כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון (כלומר, שוה כסף), אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון, וכו'". 33) משנה, שם. 34) שהוסיפו חכמים על השקל, ועשו משקלו כמשקל סלע. וראה בפ"א מהל' ערכין ה"ד, ובפ"א מהל' שקלים ה"ב. 35) משנה, שם. 36) שהרי נאמר בהם (ויקרא כה, מו): "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה" (קידושין כב:). 37) כלומר, בשטרי חוב שיש לו על אחרים, ורוצה לתתם לכהן. 38) אף־על־פי שהם מטלטלין. 39) שהרי אמרה תורה שהבן נפדה רק בכסף ובשוה כסף, כנ"ל. וראה ברש"י שם.

ז. כָּתַב[40] הָאָב לַכֹּהֵן שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים - חַיָּב לִתֵּן לוֹ[41], וּבְנוֹ אֵינוֹ פָּדוּי[42]. נָתַן לוֹ[43] כְּלִי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה בַּשּׁוּק חָמֵשׁ סְלָעִים וְקִבְּלוֹ הַכֹּהֵן בְּחָמֵשׁ סְלָעִים - הֲרֵי בְּנוֹ פָּדוּי. נָתַן[44] חָמֵשׁ סְלָעִים לַעֲשָׂרָה כֹּהֲנִים[45], בֵּין בְּבַת אַחַת[46] בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה[47] - יָצָא[48].

40) משנה, בכורות שם. 41) כדין הכותב לחבירו בשטר הריני חייב לך מנה, חייב הוא לו, ואף־על־פי שאין שם עדים (כתובות קא: ופי"א מהל' מכירה הט"ו). 42) בכורות שם: "תני תנא קמיה דרב נחמן, בנו פדוי לכשיתן. אמר ליה רב נחמן, זו דברי רבי יוסי, וכו', אבל חכמים אומרים, אין בנו פדוי. והלכתא: אין בנו פדוי (כלומר, אפילו לכשיתן)". וטעמו של דבר, שאין זו אלא התחייבות חדשה, שהרי לא נזכר בה שמדובר בכסף פדיון הבן. ולכן צריך לתת לכהן חמשה סלעים נוספים עבור פדיון בנו. 43) בקידושין ח, א - אמרו: "עגל זה לפדיון בני, וכו', לא אמר כלום. עגל זה בחמשה סלעים לפדיון בני, וכו', בנו פדוי. האי פדיון היכי דמי, אילימא דלא שוי (חמשה סלעים), כל כמיניה. אלא לאו אף־על־גב דשוי, וכיון דלא קייצי - לא. אמר רבא לעולם דלא שוי, ורישא דאמר אבי הבן, וסיפא דקבלי כהן עילויה. כי הא דרב כהנא פריק בסודרא (כנוסחת בה"ג - כלומר, פדה את בנו בסודר יקר מאד). אמר, לדידי שוה חמשה סלעים". ומה שאמרו שם "לא אמרן אלא רב כהנא וכו'", אינו ענין לדין פדיון הבן אלא לדין אונאה (ש"ך ליו"ד סי' שה ס"ק ה, והגר"א שם ס"ק ח לגירסת הבה"ג). 44) ברייתא, בבכורות שם, ב. 45) כלומר, חצי סלע לכל כהן. 46) שמצד הנותן היתה כאן נתינה של חמשה סלעים, אף־על־פי שמצד המקבלים לא היתה אלא קבלה של חצי סלע לכל אחד. 47) שאף מצד הנותן לא היתה נתינה של חמשה סלעים. 48) אף־על־פי שמהלשון "יצא" משמע, שרק בדיעבד יצא, נראה שאף לכתחילה יכול לעשות כן, וראיה ממתנות כהונה ומראשית הגז שאפשר לחלקם, אם נותן לכל אחד כדי נתינה (למעלה פ"א הי"ז, ופ"י הט"ז), ראה ב'פתחי תשובה' שם ס"ק י בשם 'חכמת אדם'. וכן נראה מהברייתא שם, שאחרי הדין הנ"ל, נאמר עוד: "נטלו והחזירו לו - יצא", וזה בוודאי לאו דוקא, שהרי במשנה (שם.) מפורש: "אם רצה הכהן ליתן לו במתנה - רשאי", הרי שגם לכתחילה מותר לעשות כן, והוא־הדין למה שנאמר בראש הברייתא הנ"ל "נתנו לעשרה כהנים, יצא וכו'" שגם כן "יצא" לאו דוקא, אלא הוא־הדין לכתחילה.

ח. רָצָה[49] הַכֹּהֵן לְהַחֲזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן - מַחֲזִיר[50]; וְלֹא יִתֵּן לוֹ הוּא[51] וְדַעְתּוֹ שֶׁיַּחֲזִיר. וְאִם עָשָׂה כֵּן וְהֶחֱזִיר לוֹ - אֵין בְּנוֹ פָּדוּי[52], עַד שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ לִתֵּן לוֹ מַתָּנָה גְּמוּרָה; וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן אַחַר כָּךְ לְהַחֲזִיר[53] - יַחֲזִיר. וְכֵן אִם פֵּרֵשׁ וְנָתַן לוֹ עַל מְנָת לְהַחֲזִיר - הֲרֵי בְּנוֹ פָּדוּי[54].

49) במשנה, שם: "אם רצה הכהן ליתן לו במתנה - רשאי". 50) שכיון שנתן הפדיון לכהן במתנה - נפדה בנו. 51) כלומר, אבי הבן. ושם: "רבי חנינא היה רגיל ושקיל ומהדר (=נוטל הפדיון ומחזירו). חזייה להההוא גברא (שנתן לו פדיון בנו), דהוה קא אזיל ואתי קמיה. אמר ליה, לא גמרת ויהייבת, מידעם ביש (= עסק ביש), הילכך אין בנו פדוי". 52) שכיון שלא פירש שהוא נותן לו על־מנת שיחזיר, כדלהלן, לא גמר בדעתו לתת את הפדיון במתנה גמורה, כנ"ל. ודווקא אם החזיר לו, אבל אם לא החזיר לו, הרי בנו פדוי, שעתה הוא גומר בדעתו לתת הכסף במתנה גמורה. וכמו שכתב רש"י שם לפי הלשון הראשון. וראה ביו"ד שם ס"ח ובש"ך. 53) קידושין ו, ב. 54) כיון שגמר בלבו לתת לו מתנה גמורה, אלא שהתנה שיחזיר לו לאחר מכן. ובגמרא שם אמרו: "ואסור לעשות כן, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות", ורבינו השמיט זה, מפני שסובר שאין הדברים אמורים אלא בתרומה בלבד, ראה בכסף־משנה, ובביאור הגר"א ליו"ד שם ס"ק יב.

ט. כֹּהֲנִים[55] וּלְוִיִּם[56] - פְּטוּרִים מִפִּדְיוֹן הַבֵּן מִקַּל וָחֹמֶר: אִם פָּטְרוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל[57] בַּמִּדְבָּר, דִּין הוּא שֶׁיִּפְטְרוּ עַצְמָן[58].

55) משנה, בכורות ג, ב. 56) אף־על־פי "שאין הדבר תלוי באב אלא באם", כבהלכה הסמוכה, בכל זאת פטור מקל־וחומר, כדלהלן. 57) כלומר, אם הפקיעה קדושת הלויים את קדושת בכורי ישראל, שפטרום מן הבכורה, שנאמר (במדבר ג, מה) "קח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל". וראה בפירוש המשנה, שם. 58) ובגמרא שם ד, א: "כהנים מנלן, כרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן

לוי, בכ"ד מקומות נקראו כהנים לויים, וזה אחד מהן, והכהנים הלויים בני צדוק. ולדורות מנלן (שהרי מהקל־וחומר הנ"ל אין לפטור את הכהנים והלויים, אלא במדבר) אמר קרא, והיו לי הלויים, בהוייתן יהו".

י. יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַכֹּהֶנֶת וּמִן הַלְוִיָּה[59] - פָּטוּר[60]. שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בָּאָב, אֶלָּא בָּאֵם; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל[61].

59) והאב ישראל, ואם־כן גם בנו ישראל. 60) שם מז, א. מימרא של רב אדא בר אהבה כפירושו של מר בריה דרב יוסף. ובחולין קלב, א - פסקו כמימרתו של רב אדא בר אהבה. וראה בבכורות שם ב'תוספות' ד"ה מר. 61) ראה להלן הערה עד.

יא. לְוִיָּה[62] הַמְעֻבֶּרֶת מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים - בְּנָהּ פָּטוּר[63]. וְכֹהֶנֶת[64] הַמְעֻבֶּרֶת מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים - בְּנָהּ חַיָּב[65]; שֶׁהֲרֵי נִפְסְלָה אִמּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה[66] בִּבְעִילַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[67].

62) שם, כרב אדא בר אהבה, לפירושו של רב פפא. 63) שם: ולא תימא אליבא דמאן־דאמר אין מזהמין את הוולד (כלו', אין הוולד הולך אחר האב הגוי, אלא אחר האם וכשר הוא, וכן פסק רבינו בפט"ו מהל' איסורי ביאה ה"ג), אלא אפילו למאן־דאמר מזהמין את הוולד, לוי פסול מיקרי (כלומר, שאין קדושת לויה פוקעת מן האם, כיון שאינה חמורה כל־כך). 64) שם. 65) כלומר, הוא עצמו חייב לפדות את עצמו לכשיגדיל, שהרי אין אמו חייבת לפדותו, למעלה בה"ב. ואם נבעלה לגוי, ולא נתעברה ממנו, ונשאה לישראל - הישראל חייב לפדותו (ש"ך ליו"ד סי' שה ס"ק כב). 66) שם: "לוייה בקדושתה קיימא, וכו'. אלא כהנת, כיון דאיבעלה הויא זרה". וראה למעלה בפ"ט ה"כ, ובפ"א מהל' מעשר ה"ב. 67) ונעשתה חללה. ואפילו דין לויה אין בה [וראה בגיטין נט, ב].

יב. כֹּהֵן[68] שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן חָלָל[69]: מֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ[70], שֶׁלֹּא זָכָה הָאָב בִּפְדְיוֹנוֹ[71]; מֵת אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ חַיָּב הַבֵּן לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכָה הָאָב בִּפְדְיוֹנוֹ[72].

68) בכורות, שם. 69) שבא הכהן על הגרושה או על החללה, ונולד זה ממנה שהרי הוא ישראל ולא לוי (ראה בהלכה הקודמת), ולא כהן. וראה בפי"ט מהל' איסורי ביאה ה"ג. 70) שם, כרב חסדא ולא כרבה בר רב הונא. 71) שהרי חובת פדיון הבן חלה רק משישלים שלשים יום, כדלהלן בהי"ז. וטעמו של דבר (שהבן חייב) הוא, שמשחלה חובת פדיון על הבן, הרי זו חובתו הוא בלבד, ואין הוא בא מכח אביו, ולפיכך אינו יכול לומר כיון שאביו היה פטור אילו היה חי, אף הוא יפטר. 72) שהרי הוא כהן, ונמצא שנתן פדיון בנו לעצמו וקיים המצוה בכך, ומשמת הוריש את הכסף לבנו, והרי הוא שלו. וראה ביו"ד שם סי"ט, ובביאור הגר"א שם.

יג. הַשִּׁפְחָה[73] שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה וְכוּתִית שֶׁנִּתְגַּיְּרָה כְּשֶׁהֵן מְעֻבָּרוֹת וְיָלְדוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[74], הוֹאִיל וְנוֹלַד בִּקְדֻשָּׁה - חַיָּב[75]; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל[76], וַהֲרֵי פֶּטֶר וָרֶחֶם[77] בְּיִשְׂרָאֵל. אֵין יָדוּעַ[78] אִם קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּיְּרָה יָלְדָה[79] אוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרָה יָלְדָה - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

73) משנה, שם מו, א: "נתגיירה מעוברת, נשתחררה מעוברת וכו' בכור לכהן". 74) שהרי נאמר "פטר רחם בישראל", והן אינן בכלל ישראל. 75) כלומר, חייב לפדות עצמו כשיגדל, כנ"ל בה"ב. וראה בפירוש רגמ"ה שם. 76) כן הוא לשון המשנה, שם. אבל אין פסוק כזה בכל התורה, שהרי בשמות יג, ב נאמר: "פטר כל רחם בבני ישראל", ובבמדבר ג, יב נאמר: "פטר רחם מבני ישראל. 77) ביו"ד שם ס"כ: "פטרו רחם". 78) למדו רבינו ממה שאמרו בחולין קלד, א. (הובא למעלה פ"ט הי"ג, ופ"י הי"ב), לענין מתנות כהונה וראשית הגז, שספק ממון פטור, משום שהמוציא מחבירו - עליו הראיה. 79) ופטור מפדיון, שאין זה "בישראל". ה'טור' ביו"ד שם, הביא: "ספק אם ילדו קודם שנשתחררה ונתגיירה, אם לאו - פטור".

יד. הַכּוּתִית[80] וְהַשִּׁפְחָה שֶׁיָּלְדוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרוּ וְנִשְׁתַּחְרְרוּ וְיָלְדוּ וָלָד אַחֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם, וְאֵין זֶה פֶּטֶר רֶחֶם[81]. וְכֵן הַבָּא אַחַר הַנְּפָלִים[82]: כָּל נֵפֶל[83] שֶׁאִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה[84] - הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם[85]; וְכָל נֵפֶל שֶׁאֵין אִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה, כְּמוֹ הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים וַחֲגָבִים[86] אוֹ הַמַּפֶּלֶת יוֹם אַרְבָּעִים[87] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן[88] - הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לַכֹּהֵן וְחַיָּב לִפְדּוֹת[89].

80) משנה שם, כחכמים ולא כרבי יוסי הגלילי. 81) שהרי כבר נפטר רחמה על־ידי לידתה בגויותה ובעבודתה. 82) משנה שם, כחכמים ולא כרבי מאיר. והכוונה שנולד לאחר שהפילה אמו. 83) ראה להלן הט"ז, בדין יוצא דופן. 84) כשפניו כצורת פני אדם, אף־על־פי ששאר גופו כצורת בהמה או חיה או עוף. וראה בפ"י מהל' איסורי ביאה ה"א, ח. 85) הפלה כזאת נקראת לידה, וכבר נפטר רחמה. 86) משנה, שם מז, ב. 87) שכל שלא מלאו לו ארבעים יום שלמים, לא נגמרה צורתו. וראה בהל' איסורי ביאה שם ה"א. 88) ראה שם ה"ד. 89) שההפלה שקדמה לוולד אינה בכלל לידה. וראה להלן הט"ז בדין יוצא דופן.

טו. הָעֻבָּר בְּמֵעֶיהָ וְהוֹצִיאוֹ אֵבֶר אֵבֶר - הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם[91]. בֶּן שְׁמֹנָה[92] חֳדָשִׁים שֶׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהוּא חַי[93] וְהֶחֱזִירוֹ וָמֵת, וְכֵן בֶּן תִּשְׁעָה שֶׁמֵּת[94] וְיָצָא רֹאשׁוֹ וְהֶחֱזִירוֹ, וְאַחַר כָּךְ יָצָא אָחִיו וְיָלְדָה[95] - זֶה שֶׁיָּלְדָה אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם, שֶׁהֲרֵי נִפְטַר בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן[96]. וּמִשֶּׁהֹצִא פַּדַּחְתּוֹ[97] פּוֹטֵר הַבָּא אַחֲרָיו.

90) משנה, שם מו, א. 91) כיון שאמו טמאה לידה לאחר הוצאת העובר החתוך (הל' איסורי ביאה שם ה"ו).

92) במשנה, שם: "איזהו בכור לנחלה ואינו בכור לכהן, הבא אחר נפלים אף־על־פי שיצא את ראשו חי, ובן ט' שיצא ראשו מת", וראה להלן. 93) משמע מלשון רבינו, שאם הוציא בן ח' ראשו והוא מת, אין זה פוטר את הבא אחריו מפדיון, וכן הוא ביו"ד שם סכ"ג. והגר"א שם באות לט, חולק - וסובר שאין הבדל בין הוציא ראשו כשהוא חי או כשהוא מת. ולכן לא נמנה במשנה שם מז, ב - בין הנפלים שאינם פוטרים את הבא אחריהם מפדיון הבן, גם בן ח' שהוציא ראשו והוא מת. ועיי"ש שהאריך בזה. 94) כלומר, אף־על־פי שמת, וכל־שכן אם הוא חי. 95) כלומר, לא חזר כמו אחיו. 96) שם מו, ב: ומאי קא־משמע־לן, דכיון דמפיק ליה רישיה, הוה לידה. וראה בפ"ה מהל' מאכלות אסורות, סוף הט"ו. 97) משנה, נדה כח, א. ובהל' איסורי ביאה שם ה"ו, כתב רבינו: "משתצא רוב פדחתו, הרי זה כילוד". אבל ה'כסף משנה' שם, מצא בספר רבינו מוגה, שנמחקה בו תיבת "רוב".

1 **טז. יוֹצֵא דֹּפֶן[98] וְהַבָּא אַחֲרָיו כְּדַרְכּוֹ[99] - שְׁנֵיהֶם**
2 **פְּטוּרִים: הָרִאשׁוֹן - לְפִי שֶׁלֹּא יָצָא מִן הָרֶחֶם[100],**
3 **וְהַשֵּׁנִי - מִפְּנֵי שֶׁקְּדָמוֹ אַחֵר[101].**

98) משנה, בכורות מז, ב - כחכמים ולא כרבי שמעון. ושם יט, א - כרבי עקיבא. ו"יוצא דופן", הוא ולד שלא יצא דרך הרחם, אלא הוצא מדופן בטן אמו על־ידי פתיחתה. 99) כלומר, דרך הרחם. 100) ו"פטר רחם בעינן" (גמרא, שם מז). 101) שם: "קסבר, בכור לדבר אחד (כגון זה שהוא בכור ליציאה מן הרחם, ואינו בכור לוולדות שהרי היה ולד קודם לו, ראה רש"י שם), לא הוי בכור. ואף־על־פי שיוצא דופן אין אמו טמאה לידה (הל' איסורי ביאה שם ה"ה), אין בכך כלום, שלא כתב רבינו בהלכה י"ד, שמי שאין אמו טמאה לידה הבא אחריו חייב לפדות אלא בנפל בלבד, ולא בבר קיימא.

4 **יז. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב[102] בְּפִדְיוֹן? מִשֶּׁיִּשְׁלִים[103] שְׁלֹשִׁים**
5 **יוֹם[104]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה. מֵת הַבֵּן[105]**
6 **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים[106], וְכֵן אִם נַעֲשָׂה**
7 **טְרֵפָה[107] - אֵינוֹ חַיָּב בְּחָמֵשׁ סְלָעִים. וְאִם הִקְדִּים[108]**
8 **וְנָתַן לַכֹּהֵן[109] - יַחֲזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן. [וְאִם מֵת[110] אַחַר**
9 **שְׁלֹשִׁים יוֹם - חַיָּב בְּפִדְיוֹן;] וְאִם לֹא נָתַן - יִתֵּן.**

102) האב. 103) ברייתא, שם יב: "אין בערכין ובפדיון הבן וכו', פחות משלשים יום, ומוסיפין עד עולם" (כלומר, אם לא פדה את בנו ביום ל"א, לא פקע חיובו, אלא בחיובו הוא עומד לעולם). וראה ביו"ד סי' שה סי"א, ובביאור הגר"א. 104) כלומר, משיכנס ליום ל"א. 105) משנה, שם מט, א. 106) שם, כחכמים ולא כרבי עקיבא הסובר שאם מת ביום שלשים, אם נתן לא יטול, ואם לא נתן לא יתן. ובגמרא שם: מאי טעמייהו דרבנן, גמרי "חודש" (כלומר, "מבן חודש תפדה" האמור בפדיון הבן) "חודש" ממדבר, מה התם "ומעלה" (כלומר, "מבן חודש ומעלה", ולא בן חודש ממש), אף הכא נמי "ומעלה". 107) בבא־קמא יא, ב: "ואמר עולא אמר רבי אלעזר, בכור שנטרף אין פודין אותו". ורבינו מפרש "שנטרף", נעשה טריפה, כלומר, שניקב מוחו או ריאתו וכיוצא בזה, שסופו למות בתוך יב חודש, וכן פירשו ב'תוספות' שם, ולא כרש"י. 108) משנה, בכורות, שם. והכוונה שנתן לכהן את הכסף בתוך שלשים, ואמר לו: לאחר שלשים יום בני פדוי, כדלהלן בהי"ח. 109) ומת הבן בתוך שלשים. 110) שם.

10 **יח. מִי שֶׁפָּדָה[111] בְּנוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[112]: אִם אָמַר**
11 **לוֹ[113] מֵעַכְשָׁיו[114] - אֵין בְּנוֹ פָּדוּי[115]; וְאִם אָמַר לוֹ**
12 **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[116] - בְּנוֹ פָּדוּי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
13 **הַמָּעוֹת קַיָּמִין לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[117].**

111) שם. 112) וכן ביום ל, כבהלכה הקודמת. 113) לכהן. 114) כלומר, עכשיו יחול הפדיון. 115) אף־על־פי שהמעות קיימין (ש"ך ליו"ד שם ס"ק יח), שאין חובת פדיון אלא מיום ל"א ואילך. ובזה לא נחלקו רב ושמואל שם. וראה להלן. 116) כלומר, אז יחול הפדיון. 117) שם, כרב ולא כשמואל, שהלכה כרב באיסורי. ומה שאמרו בגמרא שם: "ואף־על־גב דקיימא־לן הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני, הכא הלכתא כוותיה דשמואל", כנראה שרבינו לא גרס כן (כסף־משנה), וכן כתב ב'שיטה מקובצת' שם, כי בקצת ספרים ישנים, אין זה, ושכן משמע מ'תוספות הרא"ש'. וכן נראה ממה שהקשו שם יב: מרב על רב נחמן, משמע שהלכה כמותו.

14 **יט. מִי שֶׁהוּא סָפֵק[118] אִם חַיָּב בְּפִדְיוֹן אוֹ לֹא - הֲרֵי**
15 **זֶה פָּטוּר[119], שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. מֵת**
16 **הָאָב[120] בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי הַבֵּן בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא**
17 **נִפְדָּה[121], עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה מֵאָבִיו שֶׁפָּדָהוּ קֹדֶם**
18 **שֶׁיָּמוּת[122]; מֵת הָאָב לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי הוּא**
19 **בְּחֶזְקַת פָּדוּי[123], עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁלֹּא נִפְדָּה.**

118) חולין קלד, א. וראה למעלה בסוף הי"ג ובהערה עו. 119) ויש אומרים שגם אם תפס הכהן, את חמשה הסלעים, מוציאים אותם מידו, ואין זה דומה לכהן שתפס ספק בכור בהמה, שדעת רבינו היא, שאין מוציאין אותו מידו (פ"ה מהל' בכורות ה"ג), ששם תפס את הבכור, שבו הספק. אבל כאן תפס את הכסף ובו אין ספק כלל, כי הספק הוא על האדם אם הוא חייב, והכסף אינו אלא ערב לחובותיו, וכשיש ספק בחוב - אין הכסף נעשה ערב, ונמצא שתפס כספו של אחר, ראה ברדב"ז, וב'מחנה אפרים' הל' זכיה ומתנה סי' ח. 120) משנה, בכורות, שם. 121) שאין אדם עשוי לפדות תוך שלשים, קודם זמן חיובו. וראה ברש"י שם וברדב"ז. 122) שאמר לכהן: הרי בני פדוי לאחר ל' יום, כבהלכה הקודמת. 123) שמן הסתם פדה את בנו מיד ביום ל"א כדינו, ולא השהה את המצוה, וראה ביו"ד שם סי"א, ובביאור הגר"א סוף אות יח.

20 **כ. מִי[124] שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ[125] וְיָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה וְאֵין**
21 **יָדוּעַ אֵי זֶה מֵהֶן יָצָא רִאשׁוֹן - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן**
22 **כְּלוּם[126]. יָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים[127], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יָדוּעַ**
23 **אֵי זֶה מֵהֶן הַבְּכוֹר - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן[128]. מֵת**
24 **אֶחָד מֵהֶן[129] בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - פָּטוּר[130], שֶׁהַמּוֹצִיא**

מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. מֵת הָאָב[131], בֵּין בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[132] בֵּין אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[133], בֵּין שֶׁלֹּא חָלְקוּ הָאַחִים בֵּין שֶׁחָלְקוּ[134] - יִנָּתֵן מִן הַנְּכָסִים חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן; שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים.

124) משנה, שם מח, א. 125) כלומר, עוד לא ילדה בכור. 126) כלומר, אף הבן פטור מלפדות עצמו כשיגדל, שמא הנקבה יצאה ראשונה, והיא הרי פטורה מפדיון (למעלה ה"א), ונמצא שהזכר שבא אחריה אינו בכור, והמוציא מחבירו עליו הראיה. וראה להלן הכ"ז. 127) שם. 128) שהרי אחד משניהם הוא ודאי בכור. והחידוש הוא, שאין צורך שיהא ידוע מי הוא הבכור (רדב"ז). 129) שם. כלומר, אחד מאלה שאין ידוע איזה מהן הבכור. 130) שמא הבכור הוא שמת, והאב פטור מלפדותו, כנ"ל הי"ז, ונמצא שהשני החי אינו בכור, ומחמת ספק פטור האב לגמרי. 131) שם, כרבי יהודה ולא כרבי מאיר. 132) שמשיגיע יום ל"א יתחייבו הנכסים שהוריש האב, בחמשה סלעים לכהן. וכהלשון הראשון שם, ולא כהלשון השני (כסף־משנה ורדב"ז). 133) כנ"ל. 134) כרבי יהודה, כנ"ל.

כא. שְׁתֵּי נָשָׁיו[135] שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים[136] - נוֹתֵן עֶשֶׂר סְלָעִים לַכֹּהֵן[137]. מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[138]: אִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתַן[139] - יַחֲזִיר לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים[140]; וְאִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתַן[141] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מֵהֶן; שֶׁהֲרֵי לֹא צִיֵּן פִּדְיוֹן זֶה עַל בֵּן זֶה, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לוֹמַר: הַחֲזֵר מֵחֲבֵרִי[142].

135) משנה, שם. 136) כלומר, שילדה כל אחת זכר. 137) אף־על־פי שרק אחד משניהם הוא בכור לאביו, אין אנו הולכים אחר האב, אלא אחר האם (ראה למעלה ה"י), ושניהם פטרו את רחם אמותיהם. 138) שאביו פטור מלפדותו, כנ"ל הי"ז. 139) את עשרת הסלעים בתוך שלשים, ואמר לו: לאחר שלשים יום יהא בני פדוי, כנ"ל הי"ח. 140) שקיבל עבור זה שמת בתוך שלשים. 141) לכל אחד חמשה סלעים, ולא ציין: פדיון זה על בן זה, ופדיון זה על זה, ראה להלן. 142) שהפדיון שנתן לו הוא עבור הזכר שמת. ואף־על־פי שבספק אם חייב בפדיון הבן, אם תפס כהן מוציאים מידו (ראה למעלה בתחילת הט"ו, ובהערה קיז), זה אינו אלא כשכהן אחד תפס שידוע מי תפס וממי להוציא, אבל כאן שמתחילה נתן לכהן בתורת מתנות כהונה, אף־על־פי שאחר־כך נתברר שאם לא היה נותן לו, לא היה ראוי ליטול עתה (ואם היה נוטל היו מוציאין מידו), בכל זאת אין מוציאין מידו (שם, ב'תוספות' ד"ה ואם).

כב. שְׁתֵּי נָשָׁיו[143] שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ שֶׁיָּלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה[144] - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה זָכָר אֶחָד מֵהֶן[145] פֶּטֶר רֶחֶם.

143) משנה, שם. 144) כלומר, ולא ידוע מי יצא ראשון. וראה ברש"י שם. 145) כלומר, אחד משני הזכרים שנולדו. ובאופן הראשון שילדו זכר ונקבה, ברור הדבר שהזכר הוא בכור, אלא שלא ידוע של איזו אשה הוא. ואף כאן החידוש הוא שאין הבכור צריך להיות ידוע. וראה למעלה בה"כ ובהערה קכו.

כג. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר[146], אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה נוֹלַד רִאשׁוֹן - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם[147]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: נְקֵבָה נוֹלְדָה תְּחִלָּה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר[148].

146) שם. 147) שאף הבן פטור מלפדות עצמו לכשיגדל, כנ"ל. 148) כלומר, והשניה ילדה נקבה, זהו באופן הראשון. ובאופן השני, ייתכן שכל אחת ואחת ילדה זכר ונקבה, ושתי הנקבות יצאו תחילה, ואחריהן הזכרים, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

כד. שְׁתֵּי נָשָׁיו[149], אַחַת בִּכְּרָה[150] וְאַחַת לֹא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן[151]. מֵת אֶחָד מֵהֶם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הָאָב פָּטוּר[152]. מֵת הָאָב[153] - יִנָּתֵן מִן הַנְּכָסִים[154] חָמֵשׁ סְלָעִים.

149) שם. 150) כלומר, ילדה כבר בכור, בן או בת. 151) שהרי ברור שיש כאן בכור. 152) שמא הבכור מת. 153) בין בתוך שלשים יום ובין לאחר שלשים, והבנים קיימים. 154) בין שחילקו הנכסים ובין שלא חילקו, כרבי יהודה שם שאמר: "נתחייבו נכסים". וראה למעלה הערה קל.

כה. יָלְדוּ[155] זָכָר וּנְקֵבָה אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה[156] - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: זוֹ שֶׁלֹּא בִּכְּרָה יָלְדָה נְקֵבָה תְּחִלָּה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר[157], וְזוֹ שֶׁבִּכְּרָה יָלְדָה זָכָר.

155) שתי נשיו שאחת ביכרה ואחת לא ביכרה. משנה, שם. 156) בגמרא שם מט, א: "תנא רב הונא, שני זכרים ונקבה, אין כאן לכהן כלום". 157) כן הוא באופן השני, ובאופן הראשון אני אומר, זו שלא ביכרה ילדה נקבה, וזו שביכרה ילדה זכר. וצריך עיון, הרי גם כאן אין האיש נפטר אלא בשני ספיקות, אם אשתו שלא ביכרה ילדה זכר בלבד חייב, ואם היא ילדה זכר ונקבה חייב, אלא־אם־כן ילדה נקבה תחילה, והואיל והדבר רחוק היה לו לתת פדיון בנו, כדלהלן ה"ל. ומה סברא יש לחלק בין אם מדובר באיש אחד ושתי נשים, לבין שני אנשים ושתי נשים. ולדעת הראב"ד הדין הוא להיפך: באיש אחד ושתי נשים, חייב האיש לשלם חמשה סלעים לכהן, ובשני אנשים ושתי נשים אין לכהן כלום. וזה תלוי בקביעות הנוסחא בגמרא שם. ועי' ב'כסף משנה', ברדב"ז, ב'משנה למלך' וביו"ד שם סעיפים כח־לא, וט"ז וביאור הגר"א שם.

כו. שְׁתֵּי נָשִׁים[158] שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - זֶה נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים, וְזֶה נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים[159]. נָתְנוּ[160] וְאַחַר כָּךְ מֵת אֶחָד מִן הַבָּנִים בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[161]: אִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתְנוּ[162] - אֵינָן יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָן[163]; וְאִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתְנוּ

- כּוֹתֵב אֶחָד מֵהֶן[164] לַחֲבֵרוֹ הַרְשָׁאָה[165], וְיֵלֵךְ זֶה בַּהַרְשָׁאָה וְיַחֲזִיר מִן הַכֹּהֵן חָמֵשׁ סְלָעִים[166].

158) משנה, שם. 159) שהרי ברור הדבר ששניהם בכורים, ואף־על־פי שלא ידוע מי אמו של זה ומי אמו של זה, וראה למעלה בהלכות כ־כד. 160) בתוך שלשים יום, ובאופן הנ"ל הי"ח. 161) שאביו פטור מלפדותו, כנ"ל הי"ז. אבל אם מת אחד מן הבנים קודם שנתנו, האבות פטורים, שכל אחד יכול לומר: שלי מת. אבל הבן חייב לפדות עצמו, לכשיגדל, שהרי הוא ודאי בכור (תוספתא בכורות פ"ו ה"ג. וראה בהלכה הסמוכה). 162) כלומר, שכל אחד נתן פדיון בנו לכהן אחר. 163) שכל כהן ידחה אותו אצל השני ויאמר: חמשה הסלעים שקיבלתי הם עבור הבכור החי, והמוציא מחבירו עליו הראיה. 164) גמרא שם מט, א. כשמואל. 165) וכותב לו: דון וזכה והוצא לעצמך, או לשון אחרת שיש בה הקנאה גמורה. ואף־על־פי שכתב לו כן, אינו אלא שליח, וראה בפ"ג מהל' שלוחין ושותפין ה"א. וכל זה כשאין הכהן כופר בקבלת חמשה הסלעים, אבל אם הוא כופר אינו יכול לכתוב הרשאה עליו, שם ה"ו. ואין הרשאה מועילה אלא כשנתנו לכהן אחד, אבל נתנו לשני כהנים יכול כל כהן לומר להם: חמשה הסלעים שקבלתי, עבור החי. וראה ב'רבינו גרשום' שם. 166) כלומר, יאמר לו: ממה־נפשך, אם בני הוא המת - החזר לי הכסף, ואם בן חבירי הוא שמת, הרי אני מורשה על ידו לקחת הכסף עבורו, ונוטל הכסף וחולקים ביניהם. וראה ברש"י במשנה שם, ד"ה מת. וכל זה כשלא באו שניהם יחד לתבוע ממנו, אבל אם באו שניהם יחד לתבוע ממנו "ממה־נפשך" כנ"ל, אין צורך בהרשאה ('תוספות' שם ד"ה הני מילי. וראה ביו"ד שם סכ"ט ובש"ך, וב'חזון איש').

כז. יָלְדוּ[167] זָכָר וּנְקֵבָה וְנִתְעָרְבוּ - הָאָבוֹת פְּטוּרִין[168], וְהַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ[169]. וְכֵן מְבַכֶּרֶת[170] שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה אַחַר בַּעֲלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[171] וְיָלְדָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה[172] לָרִאשׁוֹן[173] אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין[174], וְהַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ[175].

167) שתי נשים של שני אנשים, שלא ביכרו, משנה שם. 168) שכל אחד מהם יכול לומר, הנקבה שלי. 169) לכשיגדל, כנ"ל ה"ב, שהרי ודאי שהוא בכור. 170) שזה עתה ילדה בכור. תוספתא שם פ"ו ה"ג. וראה בסוף המשנה בבכורות מו, א. 171) כדי להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני. וראה בפי"א מהל' גירושין הי"ח. 172) שנולד אחר תשעה חדשי הריון. 173) והראשון חייב לפדותו. 174) שכל אחד יכול לדחות את הכהן אל חבירו. 175) שהרי הוא בכור ודאי.

כח. יָלְדוּ[176] שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר אוֹ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וּשְׁנֵי זְכָרִים - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם[177].

176) משנה, שם. וראה ביו"ד סי' שה ס"ל, ובביאור הגר"א. 177) כלומר, אף הבן אינו חייב לפדות את עצמו. וטעמו של דבר, כיון שמספר אפשרויות החיוב שווה למספר אפשרויות הפטור. ואלו הן לחיוב: א. שמא ילדה אשתו שני זכרים; ב. זכר ונקבה. ולפטור: א. שמא ילדה שתי נקבות; ב. נקבה וזכר. וכיון שהדבר ספק, אין מוציאין מיד המוחזק. וראה בהלכות כה־ל, ובהערות שם.

כט. שְׁתֵּי נָשִׁים[178] שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת לֹא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן[179]. יָלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם[180].

178) משנה, שם. 179) שוודאי הוא שזכר אחד הוא בכורו, אף־על־פי שאינו ידוע, כנ"ל. 180) שאף הבן פטור מלפדות את עצמו כנ"ל, שהרי ספק הוא, שמא נולד לאשה שביכרה.

ל. יָלְדוּ[181] שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ[182] נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים. שֶׁלֹּא נִפְטָר אֶלָּא בִּשְׁנֵי סְפֵקוֹת: אִם אִשְׁתּוֹ יָלְדָה זָכָר בִּלְבַד[183] - חַיָּב, וְאִם הִיא יָלְדָה הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה - חַיָּב, אֶלָּא אִם כֵּן יָלְדָה נְקֵבָה תְּחִלָּה; וְהוּאִיל וְהַדָּבָר רָחוֹק - יִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ[184].

181) שתי הנשים הנ"ל, שאחת ביכרה ואחת שלא ביכרה, והן של שני אנשים. 182) גמרא שם מט, א. לפי גירסת רבינו. וראה למעלה בהערה קנה. 183) כלומר, ולא נקבה בלבד, אבל הוא־הדין אם ילדה שני זכרים. 184) כלומר, ישנן חמש אפשרויות במקרה שלפנינו: א. שילדה זו שלא ביכרה, זכר אחד; ב. שני זכרים; ג. זכר ואחריו נקבה; ד. נקבה בלבד; ה. נקבה ואחריה זכר. וכיון שרוב האפשרויות, כלומר, שלש האפשרויות הראשונות, הן לחיוב, חייב בעלה בפדיון הבן, שהרי זה כרוב נגד חזקת הבעל, ו"רובא וחזקה, רובא עדיף". וראה למעלה בהערה קנה. ולדעת הראב"ד הדבר להיפך: כאן פטור, ולמעלה בהלכה כה - חייב.

יום חמישי כ"ח כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אדם מישראל פטר חמור בשה. השה שפודין בו למי הוא. ושפטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה. אם חייב באחריות השה. ומאימתי חייב לפדותו. על מה פודין אותו. ואם פודהו בשוויו. וכהנים ולויים אם חייבים בו. הלוקח עובר חמורו של גוי או המוכרו. ואם היה הגוי שותף. ודין המקבל חמור מהגוי, או הגוי שקיבל מישראל. פרה שילדה כמין חמורה. וחמורה שלא ביכרה וילדה ב' זכרים. הספיקות שיש בשני זכרים ושתי נקבות, ומי שהיה לו עשרה פטרי חמורים בתוך ביתו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִפְדּוֹת כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[2] פֶּטֶר חֲמוֹר[3] בְּשֶׂה[4]. וְאִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - מִצְוַת עֲשֵׂה לְעָרְפוֹ[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּפִטַּרְתָּ חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה, וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ. וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ[6] נוֹהֲגוֹת בְּכָל מָקוֹם[7] וּבְכָל זְמַן[8]. וּמִצְוַת פִּדְיָה קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת עֲרִיפָה[9].

2) כלומר, בין איש ובין אשה, אבל לעניין פדיון הבן כתב

רבינו למעלה בפרק י"א הלכה א: "כל איש מישראל", כיוון שאשה אינה חייבת לפדות את בנה. 3) בכור של חמור בלבד. 4) ואין קרוי שה, אלא כבשים ועיזים חיים בלבד. ואם אין לו שה - פודהו בשוויו, ונותן דמיו לכהן. 5) למד כן רבינו ממה ששנינו במשנה שם: "מצות הפדייה קודמת למצות עריפה", הרי שגם עריפה היא מצוה. ומה שאמרו "הוא הפסיד ממונו של כהן (בזה שלא פדהו בשה ונתנו לכהן), לפיכך יופסד ממונו" (על ידי עריפה), אין זה אלא טעם למצות העריפה. 6) בספר המצוות (עשה פב) כתב רבינו: "אפשר למקשה להקשות עלי ולומר, מדוע אתה מונה פדייתו (של פטר חמור) ועריפתו כשתי מצוות, ואינך מונה אותן כמצוה אחת ותהיה עריפתו מהלכות המצוה כמו שביארת בכלל השביעי - מצאנו בעניין זה לשון המורה על היותן שתי מצוות, והוא אמרם (משנה שם יג.): "מצות פדייה קודמת למצות עריפה ומצות ייבום קודמת למצות חליצה". היינו: כמו שהיבמה עומדת או לייבום או לחליצה, והייבום מצוה כמו שהזכיר, והחליצה מצוה בפני עצמה, כך פטר חמור עומד או לפדייה או לעריפה, וזו מצוה וזו מצוה כמו שאמרו". 7) כן מפורש בקידושין לז. "והרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהן ביאה, ונוהגין בין בארץ בין בחוץ לארץ". 8) גם שלא בפני הבית. 9) "שנאמר ואם לא תפדה וערפתו".

1 **ב. הַשֶּׂה שֶׁפּוֹדִין בּוֹ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן[10], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל פֶּטֶר**
2 **רֶחֶם וְגוֹמֵר[11].**

10) וכן אם פדאו בשוויו, נותן דמיו לכהן. 11) "לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך (כלומר, לכהן), אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה", הרי הקיש הכתוב בכור בהמה טמאה לבכור אדם, לומר לך שכשם שפדיון בכור האדם - לכהן, כמו כן פדיון בכור בהמה טמאה.

3 **ג. וְאֵת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה. בְּהֵמָה טְמֵאָה**
4 **הָאֲמוּרָה כָּאן הִיא הַחֲמוֹר בִּלְבַד[12].**

12) בברייתא שם ה: "תלמוד לומר פטר חמור [תפדה בשה], פטר חמור אמרתי לך ולא פטרי סוסים וגמלים".

5 **ד. פֶּטֶר חֲמוֹר אָסוּר בַּהֲנָאָה עַד שֶׁיִּפְדֶּה; וְאִם מֵתָה**
6 **קֹדֶם פִּדְיוֹן - דָּמָיו אֲסוּרִים[13]. וְאִם מֵת[14] קֹדֶם פִּדְיוֹן**
7 **אוֹ שֶׁעֲרָפוֹ - יִקָּבֵר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה אַף**
8 **לְאַחַר עֲרִיפָה, הוֹאִיל וְלֹא נִפְדָּה. לְפִיכָךְ[15], אִם לֹא**
9 **פָּדָהוּ וְנָתַן פֶּטֶר הַחֲמוֹר בְּעַצְמוֹ לַכֹּהֵן - אָסוּר לַכֹּהֵן**
10 **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עַד שֶׁיִּפְדֶּהוּ בְּשֶׂה, וְיִקַּח הַשֶּׂה לְעַצְמוֹ,**
11 **אוֹ יַעֲרִפֶנּוּ וְיִקָּבֵר. וְהַכֹּהֲנִים[16] חֲשׁוּדִים עַל דָּבָר זֶה.**
12 **לְפִיכָךְ אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן פֶּטֶר חֲמוֹר לַכֹּהֵן, אֶלָּא**
13 **אִם כֵּן פָּדָהוּ הַכֹּהֵן בְּפָנָיו[17].**

13) בכורות שם: רישא, בהנאת דמיו (של פטר החמור), סיפא, בהנאת גופו, כלומר, בשניהם אוסר רבי יהודה בהנאה, ורבי שמעון מתיר. וטעמו של רבי יהודה הוא, שכיוון שאין הכסף שבידו כסף פדיון, אלא כסף שקיבל עבור איסור הנאה, לכן אף על פי שאין איסור ההנאה תופס את הדמים, בכל זאת אסור ליהנות מהם, שנמצא שהוא נהנה מן האיסור. וכל איסור זה אינו אלא למוכר, אבל אחר - מותר ליהנות מהדמים. ולכן שנינו בקידושין שם, בכמה איסורים ופטר חמור בכלל, ש"אם מכרן וקידש בדמיהן מקודשת" לפי שהאשה מותרת ליהנות בדמים אלו. 14) משנה בבכורות יב: "מת פטר חמור (לאחר שהפריש טלה ולא הספיק ליתנו לכהן), רבי אליעזר אומר ייקבר וכו', וחכמים אומרים אין צריך להיקבר", ולא נחלקו אלא כשכבר הפריש טלה, שנפדה פטר החמור מיד עם הפרשת הטלה, אבל אם מת פטר החמור קודם פדיון, ייקבר לדברי הכל. 15) כלומר, לפי שפטר חמור אסור בהנאה עד שייפדה. 16) להשתמש בפטר חמור מבלי לפדותו, שהוא מורה היתר לעצמו באמרו: הרי השה שאפריש תחתיו הוא שלי, ולמה לי לפדותו. 17) או ערפו בפניו.

14 **ה. הִפְרִישׁ פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר וּמֵת הַשֶּׂה קֹדֶם שֶׁיִּתְּנֶנּוּ**
15 **לַכֹּהֵן - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[18], וְיִתֵּן הַנְּבֵלָה לַכֹּהֵן[19]**

18) "דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי". וטעמו של דבר, שכיוון שעל ידי הפרשת השה פוקעת קדושת פטר החמור, לכן מיד עם הפרשתו הרי השה של הכהן, ונמצא שבעל החמור נותן לכהן את שיו, שהוא שלו משעת הפרשה. 19) שהרי השה של הכהן מת.

16 **לֵהָנוֹת בָּהּ[20]. מֵת פֶּטֶר הַחֲמוֹר אַחַר שֶׁפָּדָהוּ - יִתֵּן**
17 **הַטָּלֶה לַכֹּהֵן[21], וּמֵתָר בַּהֲנָיָתוֹ[22], שֶׁכְּבָר נִפְדָּה.**

20) שם, "ואם מת נהנים בו, וכו', אלא דמית בי בעלים ונהנה בו כהן, דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי". 21) שהרי הוא שלו. 22) של פטר החמור.

18 **ו. מֵאֵימָתַי[23] חַיָּב לִפְדּוֹתוֹ? מִשֶּׁיִּוָּלֵד וְעַד שְׁלֹשִׁים**
19 **יוֹם. וּמֵאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אִם רָצָה לְעָרְפוֹ[24] -**
20 **עוֹרְפוֹ; אִם רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - פּוֹדֶה, וְאֵין כָּאן אֶלָּא**
21 **מִצְוַת עִכּוּב בִּלְבַד[25].**

23) כברייתא שהביא רמי בר חמא "מצוותו של (בכור בהמה טמאה) כל שלושים יום, מכאן ואילך או פודהו או עורפו", וכמו שאמרו שם לדעת רב ששת, ש"מצוותו", היינו מצוה לפדותו כל שלושים יום, וכמו שאמר רבא שם, שלרבנן שחולקים על ר' אליעזר ואינם מקישים בכור בהמה טמאה לבכור אדם אינו עובר אף לאחר שלושים יום. 24) [מפשטות הלשון נראה, שתוך שלושים יום אינו ראוי לעריפה. וצריך עיון]. 25) כלומר, אינו עובר עליו אף לאחר שעברו עליו שלושים יום, אלא שאמרו חכמים: "מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה", ולא היה לו לעכב את הפדיון.

22 **ז. לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - עוֹרְפוֹ בְּקוֹפִיץ[26] מֵאַחוֹרָיו[27];**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ[28]. וְאֵין מְמִיתִין**
24 **אוֹתוֹ לֹא בְּמַקֵּל וְלֹא בְּקָנֶה וְלֹא בְּקֶרְדֹּם[29] וְלֹא**
25 **בְּמְגֵרָה[30], אֶלָּא בְּקוֹפִיץ[31]. וְלֹא יַכְנִיסֶנּוּ לְחֶדֶר וְיִנְעַל**
26 **הַדֶּלֶת בְּפָנָיו עַד שֶׁיָּמוּת; שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲרַפְתּוֹ[32].**

26) "סכין גדול, כמין גרזן שהקצבים חותכים בו הבשר".

27) מצד ערפו. 28) "והפועל הזה נגזר מעורף, שאין מותר לשוחטו ולא לחנקו, אלא לחתוך ראשו ממול ערפו". 29) גרזן. 30) סכין בעלת להב משנן לנסר בו. 31) "שכן דרך עריפה". 32) לומר לך: בעריפה דווקא.

ח. אֵין פּוֹדִין לֹא בְּעֵגֶל, וְלֹא בְּחַיָּה, וְלֹא בְּשֶׁה שָׁחוּט, וְלֹא בִּטְרֵפָה[33], וְלֹא בְּכִלְאַיִם[34], וְלֹא בְּכוּי[35]; שֶׁנֶּאֱמַר: תִּפְדֶּה בְשֶׂה, וְאֵין קָרוּי שֶׂה אֶלָּא כְּבָשִׂים וְעִזִּים חַיִּים בִּלְבַד[36].

33) שאינה חיה. 34) כבש הבא על העז. וטעמו של דבר, שאין זה "שה", אלא תערובת של שני מינים. ומה שכתב רבינו למעלה בפרק ט הלכה ה "כלאיים הבא מכבש ועז חייב במתנות", שמא אין זה אלא משום שנאמר "אם שה" ולמדו מכאן "אפילו מקצת שה". 35) ספק חיה ספק בהמה, שהוא ברייה בפני עצמה, ואינו שה. וכל זה כשהוא בא לפדות בעגל, לא מחמת שוויו, אלא במקום שה שאמרה התורה, אבל אם רוצה לפדות בשוויו, פודה בכל דבר. 36) בגמרא שם: "מתניתין מני, בן בג בג היא, דתניא בן בג בג אומר, נאמר כאן "שה" ונאמר להלן (בפסח) "שה", מה להלן פרט לכל השמות הללו, אף כאן פרט לכל השמות הללו". ורבינו סובר, שרב אשי שהוא בתרא אינו סובר גזירה שווה זו, שהרי אמרו שם: "אמר ליה רב אשי למר זוטרא מאי דעתיך דילפת מפסח" - הרי שרב אשי עצמו לא למד מפסח, ולפיכך לא הביא גזירה שווה זו.

ט. אֵין פּוֹדִין בְּשֶׂה הַדּוֹמֶה לְאַחֵר[37]; וְאִם פָּדָה - פָּדוּי[38]. וּפוֹדִין בְּבֶן פְּקוּעָה, אֲבָל לֹא בְּפִסּוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן: כַּצְּבִי וְכָאַיָּל; מַה צְּבִי וְאַיָּל - אֵין פּוֹדִין בּוֹ, אַף פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין אֵין פּוֹדִין בָּהֶם.

37) כלומר, רחל שילדה מין עז. ויש אומרים כי המדובר כשאין הוולד דומה כלל לרחל, אבל אם מקצת סימניו כשל רחל, פודין בו. 38) נראה שדעת רבינו היא, שלא נסתפקו שם אם פודין ב"נדמה" (=שה הדומה למין אחר), אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא פשוט הוא שפודין בו, שהרי הוא "שה", ומה בכך אם אינו דומה למין אמו אלא למין אחר.

י. פּוֹדִין בְּשֶׂה בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, בֵּין תְּמִימִים בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִים, בֵּין קְטַנִּים בֵּין גְּדוֹלִים.

יא. שֶׂה שֶׁלָּקְחוּ מִדְּמֵי שְׁבִיעִית - אֵין פּוֹדִין בּוֹ אֶת הַוַּדַּאי, אֲבָל פּוֹדִין בּוֹ אֶת הַסָּפֵק. אִם אֵין לוֹ שֶׂה לְפִדְּיוֹתוֹ - פּוֹדֵהוּ בְּשָׁוְיוֹ וְנוֹתֵן דָּמָיו לַכֹּהֵן. לֹא אָמְרָה תּוֹרָה שֶׂה לְהַחְמִיר עָלָיו, אֶלָּא לְהָקֵל עָלָיו; שֶׁאִם הָיָה לוֹ פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁשָּׁוֶה עֶשֶׂר סְלָעִים - יֵשׁ לוֹ לִפְדּוֹתוֹ בְּשֶׂה שָׁוֶה דִינָר. וְלֹא יִהְיֶה זֶה חָמוּר מִן הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁנִּפְדֶּה בְּכֶסֶף בְּשָׁוְיוֹ.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ דְּמֵי פֶּטֶר חֲמוֹר מִשְּׁלֹשָׁה זוּזִים וּלְמַעְלָה; אֲבָל אִם הָיוּ דָּמָיו פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה זוּזִים - אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְשֶׂה[39] אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִים. וְעַיִן יָפָה לֹא יִפְחֹת מִסֶּלַע, וְעַיִן רָעָה - בַּחֲצִי סֶלַע, וּבֵינוֹנִית - בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִים.

39) אפילו שווה כל שהוא.

יג. וְהַפּוֹדֶה פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁל חֲבֵרוֹ[40] - הֲרֵי זֶה פָּדוּי[41], וְהַחֲמוֹר לְבַעֲלָיו[42].

40) בין בשה של הפודה, ובין בשה של בעל פטר החמור. 41) שפדיון פטר חמור אינו מוטל על בעל פטר החמור בלבד, אלא כל אחד ואחד יכול לפדותו, כמו בהקדש, ולכן אף אם גוי פדה פטר חמור של ישראל הרי זה פדוי, ולכן כתב רבינו "הפודה" סתם, ולא כתב: "ישראל שפדה". 42) וטעמו של דבר, שפטר חמור נחשב כממון הבעלים. ואף על פי שהוא אסור בהנאה עתה, הרי הוא ראוי להיות שלו לאחר שפדהו ולכן אפילו אם פדאו חבירו, הרי הוא שלו (=של בעל החמור), אלא שפקע איסור ההנאה.

יד. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם - פְּטוּרִין מִפֶּטֶר חֲמוֹר. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכוֹר הָאָדָם וְאֵת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה; כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בִּבְכוֹר אָדָם - יֶשְׁנוֹ בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה, וְהַפָּטוּר מִבְּכוֹר אָדָם - פָּטוּר מִבְּכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה[43].

43) וכיוון שכהנים ולויים פטורים מפדיון הבן, לכן פטורים הם אף מפדיון פטר חמור. ואין לפטור את הכהנים והלויים מפדיון פטר חמור מקל וחומר, כדרך שאמרו בפדיון הבן - שלא מצינו שפטרו כהנים ולויים בהמות טמאות של ישראל במדבר, כדרך שפטרו את בניהם מפדיון.

טו. הַלּוֹקֵחַ עֵבֶר חֲמוֹרוֹ[44] שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אוֹ הַמּוֹכֵר עֵבֶר חֲמוֹרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[45] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה[46], וְאֵין קוֹנְסִין אוֹתוֹ עַל דָּבָר זֶה[47]. הָיָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֵׁתֶף בָּאֵם אוֹ בַּבְּכוֹר, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא אֶחָד מֵאֶלֶף בּוֹ[48] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[49]. הָיָה לוֹ[50] בּוֹ אוֹ בְּאִמּוֹ אֵבֶר אֶחָד[51], כְּגוֹן יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, אֲפִלּוּ אָזְנוֹ[52]: כֹּל שֶׁאֵלּוּ יֵחָתֵךְ יִהְיֶה בַּעַל מוּם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[53] מִן הַבְּכוֹרָה; וְאִם כְּשֶׁיֵּחָתֵךְ חֵלֶק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לֹא יִהְיֶה בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ[54] - הֲרֵי זֶה חַיָּב[55]. וְכֵן הַמְקַבֵּל חֲמוֹר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לִהְיוֹת מְטַפֵּל בָּהּ וְהַוָּלָד בֵּינֵיהֶם[56], אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקִּבֵּל מִיִּשְׂרָאֵל - הַכֹּל פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה[57]. שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל בְּיִשְׂרָאֵל.

44) והעובר הוא בכור. ואין זה לוקח דבר שלא בא לעולם, שהרי העובר קיים. 45) כלומר, למכור עובר חמורו לגוי, שהרי הוא מפקיע את העובר מן הכהן, שהרי פטור הוא מלפדותו, ונמצא הכהן מפסיד את השה. 46) מפדיון פטר חמור, שהרי בלוקח עובר חמורו של גוי, האם היא של הגוי, ובמוכר לו עובר חמורו, העובר הוא של הגוי, ואין חיוב פדיון פטר חמור אלא כשהאם והוולד של ישראל. 47) שם: "צריכי, דאי תנא לוקח, הוה אמינא משום דקא מייתי לה לקדושה, אבל מוכר דקא מפקע לה מקדושה,

אימא לקנסיה (שיפדה את הבכור), קא משמע לן". 48) או באמו. 49) כיוון ששותפות גוי פוטרת. ואף על פי שאסור להשתתף עם הגוי לא קנסוהו. 50) לגוי. 51) ומלבד האבר - אין לו כלום. 52) שהוא אבר קטן. 53) שם: "וכמה תהא שותפות של עובד כוכבים ותהא פטורה מן הבכורה, אמר רב הונא אפילו אזנו, וכו', אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן אפילו מום קל (כלומר, אפילו יש לגוי אבר אחד שאם יחתכנו אין הבהמה נעשית נבלה או טריפה, הרי זה פטור), וכו', כדרב הונא". ואין כוונת רבינו שיש לגוי כל האבר, אלא אפילו אם יש לו רק חלק מן האבר, שאם ייחתך יהא בעל מום הרי זה פטור. 54) אם היה הדבר בבהמה טהורה. 55) שאין שותפותו חשובה. 56) כלומר, של שניהם, בשכר הטיפול. 57) אף חציו של הישראל.

1 **טז. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר יָלְדָה**
2 **חֲמוֹרוֹ[58] אוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר[59] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לַעֲרֹךְ[60]**
3 **אוֹ לִפְדּוֹת[61]. וְאִם פָּדָה בְּשֵׁה[62] - הַשֵּׁה שֶׁל גֵּר,**
4 **שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[63].**

58) ופטור מפדיון פטר חמורו, כיוון שאין זה "בבני ישראל". 59) ואז הוא חייב, כיוון שהעובר נעשה בכור משעת לידה ולא קודם לכן. 60) ולקבור. 61) בחולין קלד. "שמונה ספקות נאמרו בגר, ארבע לחיוב וארבע לפטור, וכו', ובכור בהמה טמאה, וכו', לחיוב (שכיוון שפטר החמור אסור בהנאה מספק, ספיקא דאיסורא לחומרא, ופודהו כדי להפקיע איסורו), וכו', ופדיון פטר חמור לפטור (כלומר, שהוא פטור מלתת השה לכהן)". 62) או בכסף, בשוויו. 63) כיוון שאין זה ספק איסור, שהרי כבר פקע איסורו של פטר החמור, והשה הרי אין בו קדושה כלל, אלא ספק ממון הוא זה.

5 **יז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִפְרִישׁ פֶּטֶר חֲמוֹר[64] - מוֹדִיעִין**
6 **אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב[65], וַהֲרֵי הוּא מֻתָּר[66] בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה[67].**

64) לדעת התוספות המדובר בפטר חמור עצמו ולא בפדיון פטר חמור שהוא השה. 65) בפטר חמור. ואינו אסור בהנאה. והודעה זו היא כדי שלא יחשוד הגוי בישראל שהם מזלזלים בקדשים. 66) לאחר שהודיעוהו. 67) ואין איסור הנאה חל על פטר החמור על ידי הפרשתו, כדרך שהוא חל בנדרים ונדבות שגויים מתנדבים.

7 **יח. פָּרָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין חֲמוֹר[68], אוֹ חֲמוֹר שֶׁיָּלְדָה**
8 **כְּמִין סוּס[69] - פָּטוּר[70]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה**
9 **בְּשֶׂה וּפֶטֶר חֲמוֹר, שְׁתֵּי פְּעָמִים - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַיּוֹלֵד**
10 **חֲמוֹר וְהַנּוֹלָד חֲמוֹר. וְאִם יֵשׁ בּוֹ[71] מִקְצָת סִימָנֵי**
11 **חֲמוֹר - חַיָּב בַּבְּכוֹרָה[72].**

68) עגל הדומה לחמור. 69) ואין בו מסימני חמור כלל. 70) אף על פי שיש דבר משותף לפרה וחמור, ששניהם שייכים לקדושת בכורה, וכן לחמור וסוס, ששניהם מינים טמאים. 71) בסוס שנולד מן החמור. 72) בפטר חמור. ובחמור שנולד מפרה, ויש בו מקצת סימני פרה, הרי הוא בכור בהמה טהורה, וחייב לתיתו לכהן.

12 **יט. חֲמוֹרוֹ שֶׁלֹּא בִּכְּרָה וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן**
13 **טָלֶה לַכֹּהֵן[73]. יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה - מַפְרִישׁ טָלֶה אֶחָד,**
14 **כְּדֵי לְהַפְקִיעַ קְדֻשָּׁה[74] מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה,**
15 **שֶׁמָּא הַזָּכָר נוֹלַד תְּחִלָּה[75]; וְטָלֶה זֶה שֶׁהִפְרִישׁ -**
16 **לַבְּעָלִים, וְאֵינוֹ לַכֹּהֵן, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו**
17 **הָרְאָיָה.**

73) שהרי ברור הוא שאחד משני הזכרים הוא פטר חמור. 74) שם: לאפקועי לאיסורא מיניה, כלומר, איסור ההנאה, וכוונת רבינו, שפטר החמור קדוש בקדושת דמים, שצריך לפדותו בשה. 75) והרי הוא פטר חמור.

18 **כ. שְׁתֵּי חֲמוֹרָיו שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן**
19 **שְׁנֵי טְלָאִים לַכֹּהֵן[76]. זָכָר וּנְקֵבָה אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים**
20 **וּנְקֵבָה - נוֹתֵן טָלֶה אֶחָד לַכֹּהֵן[77].**

76) שהרי ברור הדבר ששניהם פטרי חמורים, אף על פי שאין הדבר ידוע זכר זה מי היא אמו וכן השני. 77) שהרי באופן הראשון ברור שהזכר הוא פטר חמור, וכן באופן השני, ברור שאחד משני הזכרים פטר חמור, אף על פי שאין ידוע מי הוא.

21 **כא. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי**
22 **נְקֵבוֹת - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם[78]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ**
23 **טָלֶה לְעַצְמוֹ, לְפִי שֵׁיֵּשׁ כָּאן סְפֵקוֹת הַרְבֵּה: שֶׁמָּא**
24 **הָאַחַת יָלְדָה זָכָר וְהַשְּׁנִיָּה יָלְדָה שְׁתֵּי נְקֵבוֹת, אוֹ**
25 **שֶׁמָּא זוֹ יָלְדָה נְקֵבָה וְהָאַחֶרֶת זָכָר וְאַחֲרֶיהָ נְקֵבָה אוֹ**
26 **נְקֵבָה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר[79]. וְכֵן סְפֵקוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ בִּשְׁנֵי**
27 **זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת. אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת שֶׁלֹּא בִּכְּרָה,**
28 **וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתֵן טָלֶה אֶחָד לַכֹּהֵן.**
29 **זָכָר וּנְקֵבָה - מַפְרִישׁ טָלֶה אֶחָד לְעַצְמוֹ, וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ**
30 **לַכֹּהֵן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו**
31 **הָרְאָיָה.**

78) שהרי אפשר שלא היה הזכר ראשון ואין כאן פטר חמור. 79) אף על פי שאם נדון על הוולד הרי אין כאן אלא ספק אחד, שמא הזכר נולד ראשון והרי הוא פטר חמור, או שמא נולד אחר נקבה, בכל זאת אינו צריך להפריש לעצמו טלה כנגד כל אחד מהזכרים שיש לו. וטעמו של דבר, שכיוון שאם נדון על כל אחת מן החמורות שילדו, יימצא שהדבר הוא ספק ספיקא, שמא לא ילדה זכר כלל, ואפילו אם ילדה זכר, שמא ילדתו לאחר שנולדה הנקבה. וכיוון שכן, דבר זה מכריע את הספק השקול הקיים כשאנו דנים על הוולד.

32 **כב. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ חֲמוֹר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאֵין יָדוּעַ**
33 **אִם בִּכְּרָה אוֹ לֹא בִּכְּרָה וְיָלְדָה זָכָר - פּוֹדֶה אוֹתוֹ**
34 **בְּשֶׂה[80] וְהוּא לַבְּעָלִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק.**

80) כדי להפקיע ממנו קדושה.

35 **כג. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ[81] עֲשָׂרָה טְלָאִים, כָּל אֶחָד מֵהֶן**
36 **הִפְרִישׁוּ עַל סְפֵק פֶּטֶר חֲמוֹר[82] - הֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין לְכָל**
37 **דָּבָר, וּמִתְעַשְּׂרִין כְּשְׁאָר הַבְּהֵמָה[83]. וּמַפְרִישׁ אֶחָד**
38 **מֵהֶן מַעֲשֵׂר[84], וְהַשְּׁאָר שֶׁלּוֹ כְּשֶׁהָיוּ[85].**

81) משנה בבכורות ט. "נכנס (=פדיון פטר חמור) לדיר להתעשר". ואמרו על זה בגמרא: פטר חמור רגיל שהפרישו ישראל ונתנו לכהן), שהרי שנינו הלקוח ושניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה, אלא בישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמורים בתוך ביתו, שמפריש עליהן עשרה שיין ומעשרן והן שלו". 82) שהם שלו, ואינו נותנם לכהן ולפיכך חייב במעשר בהמה, אבל פדיון פטר חמור וודאי, שהוא לכהן, אין לחייב במעשר בהמה. שהרי הלקוח ושניתן לו במתנה, פטור ממעשר בהמה. ואף אם הכהן החזירו לישראל לא יתחייב במעשר, שאף הישראל הוא בכלל מקבל מתנה. 83) מפני שהם חולין, ואילו מוקדשים פטורים ממעשר בהמה. 84) ומקטיר אימורין על גבי המזבח. 85) חולין ממש.

1 **כד. יִשְׂרָאֵל[86] שֶׁהָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה פִּטְרֵי חֲמוֹרִים וַדָּאִין[87]**
2 **בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁנָּפְלוּ לוֹ[88] מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן[89], וְאוֹתוֹ**
3 **אָבִי אִמּוֹ הַכֹּהֵן נָפְלוּ לוֹ מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל[90] -**
4 **הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן עֲשָׂרָה שֵׁיִין וְהֵן שֶׁלּוֹ[91],**
5 **וְחַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר[92].**

86) בכורות שם. מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבהו, והשמיעונו בזה, שאף בפדיון פטר חמור וודאי, ייתכן כי יהיה של הישראל, ויתחייב במעשר בהמה. 87) כלומר, אפילו וודאין. 88) בירושה. 89) וירשם זה, כיוון שלא היו אחים לאמו. 90) שאם לא נפלו ליד הכהן בירושה, אלא נולדו ברשותו, אינם חייבים בפדיון. 91) שאינו חייב לתיתם לכהן כדרך שנותן לכהן כל שה שפודין בו. וטעמו של דבר, כיוון שישראל זה בא מכח הכהן שירש אותו. והכהן אף על פי שהיה חייב לפדות את פטרי החמורים שירש מן הישראל בשיין, הרי השיין הן שלו, ולכן אף הישראל אינו נותנם לכהן. 92) שהרי הם חולין לכל דבר.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת בְּכוּרִים

הִלְכוֹת שְׁמִיטָּה וְיוֹבֵל

6 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת: תֵּשַׁע מִצְוֹת עֲשֵׂה,**
7 **וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פְּרָטָן: א)**
8 **שֶׁתִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית מִמְּלַאכְתָּהּ. ב) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד**
9 **עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ. ג) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת**
10 **הָאִילָן בְּשָׁנָה זוֹ. ד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר הַסָּפִיחַ כְּדֶרֶךְ**
11 **הַקּוֹצְרִים. ה) שֶׁלֹּא יִבְצֹר הַנְּזִירִים כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים.**
12 **ו) שֶׁיִּשַּׁמֵּט מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ. ז) שֶׁיִּשַּׁמֵּט כָּל**
13 **הַלְוָאָתוֹ. ח) שֶׁלֹּא יִגֹּשׁ וְלֹא יִתְבַּע הַלְוָה. ט) שֶׁלֹּא**
14 **יִמָּנַע מִלְּהַלְווֹת קֹדֶם שְׁמִטָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְאַבֵּד מָמוֹנוֹ.**
15 **י) לִסְפֹּר הַשָּׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע. יא) לְקַדֵּשׁ שְׁנַת**
16 **הַחֲמִשִּׁים. יב) לִתְקַע בְּשׁוֹפָר בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי כְּדֵי**
17 **לָצֵאת עֲבָדִים חָפְשִׁי. יג) שֶׁלֹּא תֵּעָבֵד אֲדָמָה בְּשָׁנָה**
18 **זוֹ. יד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר סְפִיחֶיהָ כְּנֶגֶד הַקּוֹצְרִים. טו)**
19 **שֶׁלֹּא יִבְצֹר נְזִירֶיהָ כְּנֶגֶד הַבּוֹצְרִים. טז) לִתֵּן גְּאֻלָּה**
20 **לָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ, וְזֶהוּ דִּין שָׂדֶה אֲחֻזָּה וּשְׂדֵה מִקְנָה.**
21 **יז) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר הָאָרֶץ לִצְמִיתוּת. יח) דִּין בָּתֵּי עָרֵי**
22 **חוֹמָה. יט) שֶׁלֹּא יִנָּחֵל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,**
23 **אֶלָּא נוֹתְנִין לָהֶם עָרִים מַתָּנָה לָשֶׁבֶת בָּהֶם. כ) שֶׁלֹּא**
24 **יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי בַּבִּזָּה. כא) לִתֵּן לַלְוִיִּם עָרִים לָשֶׁבֶת**
25 **וּמִגְרְשֵׁיהֶן. כב) שֶׁלֹּא יִמָּכֵר מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם, אֶלָּא**
26 **גּוֹאֲלִים לְעוֹלָם, בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית".

מלשונו "שתשבות הארץ" משמע, ששמיטה היא חובת הקרקע שאסור שתיעבד בשנה השביעית, ולא חובת ה'גברא' שאסור במלאכת הקרקע בשביעית. ונפק"מ האם מותר לעשות העבודה בקרקע של יהודי על־ידי גוי, שאם הוא דין בקרקע אסור אף על־ידי גוי, ואם הוא דין ב'גברא' מותר על־ידי גוי שהרי הגוי אינו מצווה על השמיטה.

(על־פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 286)

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שמצות־עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה השביעית. על איזו עבודה לוקה מן התורה. ואם נוטעין בשביעית אילן סרק. אם שורין הזרעים בשביעית והדברים המותרים בשביעית. משרבו האנסים אם מותר לזרוע בשביעית. המעביר קוצים מארצו או הטומן לפת או צנון או לוף וכיוצא בהן. בראשונה היו אוסרים ללקוט עצים ואבנים מתוך השדה. הקוצץ אילן אם מותר להוציא שרשיו מהארץ. ואם קוצצין בתולת שקמה בשביעית.

27 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִשְׁבֹּת[3] מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ וַעֲבוֹדַת**
28 **הָאִילָן[4] בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת**
29 **לַיְיָ; וְנֶאֱמַר[5]: בַּחֲרִישׁ[6] וּבַקָּצִיר[7] תִּשְׁבֹּת. וְכָל הָעוֹשֶׂה**
30 **מְלָאכָה[8] מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[9] אוֹ הָאִילָנוֹת בְּשָׁנָה זוֹ -**
31 **בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
32 **שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע[10] וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר[11].**

2) ראה בספר המצוות, עשה קלה. 3) מלשון רבינו כאן ובספר המצוות שם נראה, שהמצוה היא שהאדם ישבות, ואין המצוה על הארץ שתשבות. ולפי זה, מותר לגוי לעבוד באדמת ישראל מן התורה (מהרי"ט חלק ב סימן נב). אבל במנין המצוות כאן כתב רבינו: "שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה", וכן כתב במנין המצוות על סדר ההלכות. משמע שהמצוה היא על הארץ, וכדוגמת מצות שביתת בהמתו בשבת (מנחת־חינוך מצוה קיב). ונראה שהמצוה היא: שהארץ תשבות, אלא שביטול שביתתה אינו אלא על־ידי ישראל העובד אותה. וראה בקונטרס אחרון לשבת הארץ להראי"ה קוק זצ"ל מהדורה ב, מעמוד פז ואילך. 4) היא זמירה, כדלהלן בסוף ההלכה, וגם בצירה הנעשית לעבודת האילן (ראה להלן פ"ד הלכה כב), ואף הן בכלל "ושבתה הארץ" הנ"ל, שהרי באותם הפסוקים הנ"ל שלאחריה, נאמר גם "לא תזמור וגו' לא תבצור". 5) וגם בספר המצוות (עשה שם) ובמנין המצוות שעל סדר ההלכות, הביא רבינו פסוק זה לענין שביעית. ואף־על־פי

שלפי דברי הבבלי (מועד קטן ד.) יוצא שלפי דברי ר' ישמעאל (בענין תוספת השביעית), שאנו פוסקים כמותו (ראה להלן פ"ג הלכה א), פסוק זה לא נאמר לענין שביעית אלא לענין שבת – סמך רבינו על הירושלמי (שביעית פ"א הלכה ג), שגם לר' ישמעאל פסוק זה לענין שביעית נאמר, וכן פירשו ר"י בן מלכי צדק, ורבינו נתן אב הישיבה. ראה בספר המצוות שם, הערה נוספת תקצג. 6) לפי הנאמר כאן יוצא שהחורש בשביעית עובר בעשה, ואינו לוקה, לפי שאין בה לאו, וראה להלן הלכה ד והלכה י. 7) הכוונה לקציר שהוא לעבודת קרקע (ראה להלן פ"ד הלכה א), שאילו קציר שאינו אלא לאסיפת הפירות בלבד – אין בו משום "תשבות". 8) משמע מלשון רבינו, שגם הנשים חייבות במצוות־עשה של שביעית. (וכן כתב רבינו אברהם בנו של רבינו ("סיני" כרך יד עמוד ו) לענין שמיטת כספים ש"דין שמיטה לנשים כמו לגברים"). וראה בחינוך מצוות פד, קיב, ובמנחת־חינוך שם. 9) היא זריעה, כדלהלן בסוף ההלכה, וגם קצירה הנעשית לעבודת הארץ (ועיין בשבת עג: שיש קוצר שהוא גם נוטע, וראה להלן פ"ד הלכה א), ושתיהן בכלל "ושבתה הארץ", וכן כתב רבינו בפירוש המשנה למועד קטן פ"א משנה ב, שהרי נאמר שם אחריה "שש שנים תזרע וגו', ואספת וגו' ובשנה השביעית שבת שבתון וגו' לא תזרע וגו' לא תקצור וגו' לא תבצור", הרי שגם זריעה וגם קצירה (כשהיא לעבודת הארץ) הן בכלל שבת הארץ. וראה עוד להלן בסמוך. 10) זו עבודת הארץ. 11) זו עבודת אילנות. [וכוונת רבינו גם לפסוק שלאחריו: "את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור, שנת שבתון יהיה לארץ". ואולי חסרה כאן המלה וגו' (וגומר), שהרי בהלכה הבאה הוא אומר: "אינו לוקה מן התורה אלא על הזמירה ועל הקצירה וכו'". הרי שכבר דיבר מקודם על הקצירה. וזוהי כוונתו גם להלן בפ"ד שם: "או שקצר לעבודת הארץ כמו שביארנו").

1 **ב. אֵינוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל הַזְּרִיעָה אוֹ עַל**
2 **הַזְּמִירָה, וְעַל הַקְּצִירָה אוֹ עַל הַבְּצִירָה. וְאֶחָד הַכֶּרֶם**
3 **וְאֶחָד שְׁאָר הָאִילָנוֹת[12].**

12) אין כוונת רבינו לומר, שזמירה אסורה אף בשאר אילנות מן התורה, שהרי כתב בפירוש המשנה לשבעית פ"ב משנה ג, שזירוד הוא זימור, ובמועד קטן ד. אמרו מפורש שאיסור זירוד אינו אלא מדרבנן. אלא כוונתו לענין בצירה, שאף בשאר אילנות אסורה מן התורה (חזון־איש. וראה בספר המצוות שם, ובהערה תקצב). אבל ה'תוספות יום־טוב' לשביעית פ"ד משנה ד, וה"משנה ראשונה" (שם משנה ה) והאור־שמח להלכה טו, ביארו את דברי רבינו, שזמירה אסורה אף בשאר אילנות מן התורה. וראה להלן הלכות כא־כב. ובהוספות ותיקונים לפירוש מסכת משקין (הוצאת הגרמי"ל זק"ש) לעמ' ה.

4 **ג. וּזְמִירָה[13] בִּכְלָל זְרִיעָה, וּבְצִירָה בִּכְלָל קְצִירָה.**
5 **וְלָמָּה פִּרְטָן הַכָּתוּב? לוֹמַר לָךְ: עַל שְׁתֵּי תּוֹלְדוֹת**
6 **אֵלּוּ בִּלְבַד הוּא חַיָּב[14], וְעַל שְׁאָר הַתּוֹלְדוֹת שֶׁבַּעֲבוֹדַת**
7 **הָאָרֶץ[15] עִם שְׁאָר הָאֲבוֹת שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשׁוּ בְּעִנְיָן זֶה -**
8 **אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן. אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16].**

13) מועד קטן שם, כרבא ולא כאביי. 14) מלקות, משום הלאו הנ"ל. 15) ועבודת האילן בכלל זה, כבהלכה הסמוכה. 16) מדרבנן, ראה בהלכה הסמוכה.

9 **ד. כֵּיצַד? הַחוֹפֵר[17] אוֹ הַחוֹרֵשׁ[18] לְצֹרֶךְ הַקַּרְקַע[19] אוֹ**
10 **הַמְסַקֵּל[20] אוֹ הַמְזַבֵּל[21] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר עֲבוֹדַת**
11 **הָאָרֶץ, וְכֵן הַמַּבְרִיךְ אוֹ הַמַּרְכִּיב אוֹ הַנּוֹטֵעַ[22] וְכַיּוֹצֵא**
12 **בָּהֶן מֵעֲבוֹדַת הָאִילָנוֹת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת**
13 **מִדִּבְרֵיהֶן[23].**

17) במועד קטן שם: אין לי אלא זירוע וזימור, מנין לניכוש ולעידור ולכיסום, וכו' ומפרש רבינו ש"עידור" הכוונה לחופר בכל הקרקע לצרכה, שאז היא מלאכה שבשדה ושבכרם. ולכן כשאמרו שם להלן, שמותר לעדור תחת הגפנים, לא הקשו מהעידור הנ"ל, כדרך שהקשו בקשקוש, כיון שחלוק עידור בכל הקרקע מעידור תחת הגפנים בלבד (פאת השולחן סימן כ אות ב). וראה ב'שבת הארץ' שם עמוד קב. 18) שאין בו לאו, אבל עשה יש בו, כמבואר למעלה הלכה א. 19) היא מלאכה שבשדה ושבכרם, ולא תחת הגפנים בלבד, כנ"ל. וראה להלן בהלכה ז. 20) אבנים מן השדה. וראה במועד קטן שם. והמדובר כשעושה לצורך השדה, ואז אסור אפילו אם אינן נוגעות בארץ, ואם נוגעות בארץ אסור אפילו לצורך האבנים, ראה להלן פ"ב הלכה י. 21) את הקרקע קודם זריעתה, כדי להשביחה. וראה ברש"י שם ד"ה מזבלין. 22) שהוא אב לענין שבת (פ"ז מהלכות שבת הלכה ג) ובגיטין נג: "דתניא, הנוטע בשבת, וכו' במזיד יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר, וכו', מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא, מאי שנת שבת ומאי שנא שביעית". הרי שנטיעה בשביעית אסורה מן התורה. ונראה שדחה רבינו סוגיא זו מפני הסוגיא במועד קטן הנ"ל שאמרו בה שאין חייבין מן התורה אלא על ארבע המלאכות הנ"ל (פאת השולחן שם אות ד). ובהגהות וביאורים (הוצאת לונץ שם) להגרא"י קוק - חילק בין זריעת גרעין, שהיא זריעה מן התורה, וזוהי כוונת הגמרא בגיטין שם, לבין נוטע שתיל, שאינו אלא מדרבנן. 23) בירושלמי שביעית פ"ד הלכה ב, על טייב שדהו (=חרש אותה – פירוש המשנה שם): "ולא שמיע רבי ירמיה שהוא לוקה", היינו מכת מרדות (מפרשים שם).

14 **ה. אֵין[24] נוֹטְעִין בַּשְּׁבִיעִית אֲפִלּוּ אִילַן סָרָק[25]. וְלֹא**
15 **יַחְתּוֹךְ[26] הַיְּבֹלֶת מִן הָאִילָנוֹת. וְלֹא יְפָרֵק[27] הֶעָלִין**
16 **וְהַבַּדִּים[28] הַיְּבֵשִׁים. וְלֹא יְאַבֵּק[29] אֶת צַמַּרְתּוֹ[30] בְּאָבָק.**
17 **וְלֹא יְעַשֵּׁן[31] תַּחְתָּיו כְּדֵי שֶׁיָּמוּת הַתּוֹלַעַת[32]. וְלֹא**
18 **יָסוּךְ[33] אֶת הַנִּטְיעוֹת בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֵהֲמָא, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
19 **יֹאכַל אוֹתוֹ הָעוֹף כְּשֶׁהוּא רַךְ[34]. וְלֹא יָסוּךְ[35] אֶת**
20 **הַפַּגִּין[36], וְלֹא יִנְקֹב אוֹתָן[37]. וְלֹא יִכְרֹךְ[38] אֶת**
21 **הַנִּטְיעוֹת[39], וְלֹא יִקְטֹם[40] אוֹתָם. וְלֹא יְפַסֵּג[41] אֶת**
22 **הָאִילָנוֹת. וְכֵן שְׁאָר כָּל עֲבוֹדַת הָאִילָן. וְאִם עָשָׂה**
23 **אַחַת מֵאֵלּוּ בַּשְּׁבִיעִית - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.**

24) בירושלמי שם הלכה ד, ובתוספתא שם פ"ג הלכה יט אמרו: "היה רבן שמעון בן גמליאל אומר נוטעין אילן סרק

בשביעית", נראה שרק הוא מתיר, ואילו חכמים אוסרים, והלכה כרבים (כסף־משנה). ותוספות הרא"ש למועד קטן ג. גרס בגמרא שם "אין מיבלין", וראה במאירי שם בשם הירושלמי. 25) שאינו עושה פירות. 26) שביעית פ"ב משנה ב: "מיבלין (= כורתים יבלות מהאילנות) וכו' עד ראש השנה". הרי שאחרי ראש השנה – אסור. 27) יסיר (פירוש המשנה). מועד קטן שם. 28) ענפים. 29) שם "ואין מאבקין". 30) ראש האילן. ויש מפרשים "מאבקין" לכרות השרשים המגולים באבק. 31) שם. 32) הדביקה באילן ואוכלת פריו (פירוש המשנה שם). 33) שביעית שם, משנה ד: "מזהמין עד ראש השנה", הרי שאחר כן – אסור. 34) כלומר, הנטיעה. ובעבודה זרה נ: "תרי זוהמומי הוי, חד לאוקומי אילני (= להעמידו, כלומר, למנוע ממנו היזק בלבד) ושרי, וחד לאברויי (= להברותו, להועילו) אילני ואסור". והמדובר כאן כשעל־ידי אכילת העוף מתעכב רק גידול האילן, נמצא שהזיהום המונע את אכילת העוף, גורם לגידול האילן והרי זה "לאברויי". וראה בפאת־השולחן שם אות יא, בשבת־הארץ שם עמוד קז ובחזון־איש. 35) בשמן. שם משנה ה: "סכין את הפגים – עד ראש השנה". 36) "תאנים שלא נגמרו כל צרכן. ועושים כן כדי למהר בישולן" (פירוש המשנה שם). 37) "כן מנהג התאנים בקצת מקומות אצלנו שאינן מתבשלין עד ימשחו בשמן עץ דק, ונוקבים בו כל תאנה מהם" (שם). 38) משנה שם "וכורכין אותן (=את הנטיעות) – עד ראש השנה". 39) "הוא שיקבץ הענפים והפארות ויקשרם כדי שיעלו למעלה במישור ולא ינטו על הארץ" (פירוש המשנה שם). 40) משנה שם. והיינו לכרות קצתם כשנצרך לזה (שם). 41) מועד קטן ג. "ואין מפסגין באילן", כלומר, לא יסמוך בעצים, אילן שהוא צעיר מדי. וראה ברש"י שם.

1 **ו. אֵין מַצִּיתִין[42] אֶת הָאוּר בְּאִישַׁת הַקָּנִים[43], מִפְּנֵי**
2 **שֶׁהִיא עֲבוֹדַת קַרְקַע[44]. וְאֵין מְלַמְּדִין[45] אֶת הַפָּרָה**
3 **לַחֲרֹשׁ אֶלָּא בְּחוֹל[46]. וְאֵין בּוֹדְקִין[47] אֶת הַזְּרָעִים**
4 **בְּעָצִיץ מָלֵא עָפָר[48], אֲבָל בּוֹדְקִין אוֹתָן בְּעָצִיץ מָלֵא**
5 **גְּלָלִים[49]. וְשׁוֹרִין[50] אֶת הַזְּרָעִים בַּשְּׁבִיעִית, כְּדֵי לְזָרְעָן**
6 **בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[51]. וּמְקַיְּמִין הָאֲלוּיֵי[52] בְּרֹאשׁ הַגָּג,**
7 **אֲבָל אֵין מַשְׁקִין אוֹתוֹ[53].**

42) ירושלמי שם פ"ד הלכה ד, ותוספתא שם פ"ג הלכה יט. 43) כמו: ברחישת הקנים. כלומר, סבך הקנים. ובתרגום המיוחס ליונתן (בראשית כב, יג) מתרגם "נאחז בסבך", אחיד ברחישותא דאילנא (תוספתא כפשוטה). וראה בפאת השולחן שם. 44) שעושה כן כדי לייפות את הקרקע ולהכינה לזריעה (שם). 45) ירושלמי ותוספתא שם. 46) כלומר, במקום חולות, שאינו ראוי לזריעה ולנטיעה. אבל במקום הראוי לזריעה, אסור ללמד את הפרה, אף־על־פי שאינו חורש ממש. 47) ירושלמי שם. ועיין בתוספתא סוף פ"א. ועניין הבדיקה הוא שלוקח דוגמא של זרעים לראות אם הם צומחים (תוספתא כפשוטה). 48) וכן בגללים על הקרקע (רדב"ז). לפי שהוא נראה כזורע בשביעית. 49) שאין דרך לזרוע בו. והכוונה לעציץ שאינו נקוב (מעשה רוקח בשם "נחפה בכסף", ועיין רדב"ז). ואף־על־פי שלענין שבת, חייב הזורע אפילו בעציץ שאינו נקוב (ראה ב"סיני" כרך יח עמ' שד, ובתשובות רבינו לספר "זמנים" חלק א עמ' 4 והערה 10) – בשביעית אין זריעה אלא בארץ, וראה להלן. 50) שם. כלומר, במים. והראב"ד גורס: ומשיירין. וכן הגירסא בתוספתא שם. וראה בתוספתא כפשוטה. 51) שאין זריעה זו לא בכלל "שדך לא תזרע", ולא בכלל "ושבתה הארץ" ("סיני" שם). 52) כלומר, מונעים ממנו דבר המזיקו. ו"אלוי" הוא עץ הנותן ריח, והם ה"אהלות" הנזכרות בשיר־השירים (ד, יד), וחלה עליו קדושת שביעית, כמבואר להלן פ"ז הלכה יט. והיה מקום לאסור קיומו, מאחר שהגזע שלו רך ואדום, ויש חשד שנטעו בשביעית, שכן אסרו לקיים ירקות רכים (להלן פ"ד הלכה יח), והשמיענו בזה שבאילוי לא גזרו, כיון שהוא על הגג ואין דרך לזרוע שם (כסף־משנה). ועיין תוספתא כפשוטה. [וראה למעלה פ"א מהלכות מעשר הלכות י־יא, שגג אינו בכלל שדך]. 53) שהרי אסור להשקות בשביעית, כיון שהוא כמברה את העץ ומשביחו. וראה להלן הלכה ח.

8 **ז. סוֹקְרִין[54] אֶת הָאִילָן[55] בְּסִקְרָא[56], וְטוֹעֲנִין אוֹתוֹ**
9 **בַּאֲבָנִים[57]. וְעוֹדְרִין[58] תַּחַת הַגְּפָנִים[59]. וְהַמְקַשְּׁקֵשׁ**
10 **בְּזֵיתִים[60]: אִם לְהַבְרוֹת[61] אֶת הָאִילָן - אָסוּר, וְאִם**
11 **לִסְתֹּם אֶת הַפְּצִימִים[62] - מֻתָּר[63].**

54) ירושלמי שם, ותוספתא שם הלכה י. 55) המשיר פירותיו קודם זמנו. 56) כלומר, צובעים אותו בצבע אדום (ראה בפ"ד מהלכות גירושין הלכה א, ובהערות שם). ובחולין עח. "סוקרו בסיקרא – כי היכי דליחזיה אינשי, וליבעי רחמי עלויה" (= שיראוהו אנשים ויבקשו רחמים עליו שלא ישיר פירותיו). ופשוט הוא שאין זו עבודת קרקע. 57) שם: "כי היכי דניכחוש חיליה". שהרי הוא משיר את פירותיו מרוב כוח ושומן, ולפיכך מחלישים את כוחו. והתירו לעשות כן כיון שאינו מברה את אילן, אלא אדרבה מחליש את כוחו (תוספתא כפשוטה). 58) מועד קטן ג. 59) כיון שאין זו עבודה שבשדה ובכרם, אלא בכרם בלבד (שם). וראה למעלה בהערה טז. 60) שם. כלומר, מסיר מיני פסולת מן האילן (ר"ח לעבודה זרה נ:). ויש מפרשים שקשקוש הוא כמו עידור, אלא שזה בזיתים וזה בגפנים (כסף־משנה בשם רש"י). 61) כלומר, להועיל ולהשביח. 62) הסדקים. 63) שאין זה אלא מונע היזק מן האילן, ואין דבר זה מועיל לגידולו. וראה בהערות להלכות ה־ו.

12 **ח. מַשְׁקִין[64] בֵּית הַשְּׁלָחִין בַּשְּׁבִיעִית[65], וְהִיא שְׂדֵה**
13 **הַזְּרִיעָה שֶׁצְּמֵאָה בְּיוֹתֵר[66]. וְכֵן שְׂדֵה הָאִילָנוֹת[67], אִם**
14 **הָיוּ מְרֻחָקִין זֶה מִזֶּה יָתֵר מֵעֶשֶׂר לְבֵית סְאָה[68] -**
15 **מוֹשְׁכִין אֶת הַמַּיִם מֵאִילָן לְאִילָן, אֲבָל לֹא יַשְׁקוּ[69] אֶת**
16 **כָּל הַשָּׂדֶה; וְאִם הָיוּ מְקֹרָבִין זֶה לָזֶה עֶשֶׂר לְבֵית סְאָה**
17 **- מַשְׁקִין כָּל הַשָּׂדֶה בִּשְׁבִילָן[70]. וְכֵן עָפָר הַלָּבָן[71] -**
18 **מַרְבִּיצִין אוֹתוֹ בְּמַיִם בַּשְּׁבִיעִית, בִּשְׁבִיל הָאִילָנוֹת שֶׁלֹּא**
19 **יִפָּסֵדוּ.**

64) משנה במועד קטן ב. "משקין בית השלחין במועד

ובשביעית". 65) שאם לא ישקה, ימות כל עץ שבה, כדלהלן בהלכה י. אבל אין משקין שדה המסתפקת ממי גשמים. ועין שם ו: בתוספות ד"ה מרביצין. 66) שם: ומאי משמע דהאי בית השלחין לישנא דצחותא היא, דכתיב ואתה עיף ויגע. ומתרגמינן, ואת משלהי ולאי. ונראה מסתימת דברי רבינו, שאפילו ממי הגשמים וממי הקילון, מותר להשקות, ומה שאמרו במשנה שם: "אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון", אין זה אלא במועד (ראה בפ"ז מהלכות יום־טוב הלכה ב), ואסרום מחמת טירחא יתירה (שם ד.), אבל בשביעית לא נאסרה אלא עבודת הארץ ולא טירחא יתירה, וכן כתבו רוב הראשונים (ראה בשיטה לתלמיד ר"י מפריש שם עמ' ד, ועיין שם שהביא כן בשם הירושלמי). 67) משנה שם ו: "רבי אליעזר בן יעקב אומר, מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה וכו', וחכמים מתירין". ובשביעית פ"ב משנה י: "ומרביצין בעפר לבן, דברי רבי שמעון. רבי אליעזר בן יעקב אוסר". ואמרו בירושלמי שם, ושם במסקנא, שדין הרבצת עפר לבן, כדין השקאת כל השדה. ולא נחלקו רבי שמעון ורבי אליעזר אלא כשהאילנות מרוחקין, דהיינו שישנם פחות מעשר אילנות בבית סאה, שרבי שמעון מתיר להשקות כל השדה, ורבי אליעזר אוסר. אבל כשישנם עשרה אילנות בבית סאה, אף רבי אליעזר מודה שמותר, וראה בפירוש המשנה לשביעית שם. ופסק רבינו כרבי אליעזר בן יעקב, שמשנתו קב ונקי, אף כנגד רבים (יבמות ס. וראה במקורי הרמב"ם לרש"ש, הוצאת הרכבי). וכן הוא בהגהות כ"י לדפוס ניאפולי בפירוש המשנה שם (ראה במבואו של הגר"ש ליברמן להלכות הירושלמי להרמב"ם עמוד ז). 68) כלומר, יותר מן המרחק שבין האילנות כשהם עשרה בבית סאה, והיינו, כשהם עשרה אילנות ביותר מבית סאה. 69) כיון שאף בלי השקאה זו, לא יפסדו האילנות. 70) שלא יפסדו, כדלהלן. 71) מזה שכתב "וכן", נראה שהמדובר כמו למעלה כשהאילנות מקורבין זה לזה עשר לבית סאה. אלא שעפר לבן, הנטועים בו עשרה אילנות לבית סאה, שונה משדה אילן אחר, בזה שבשדה אילן אחר לא התירו אלא להשקות, ואילו בעפר לבן התירו גם להרביץ בין השקאה להשקאה. אבל המרוחקין, אין מרביצין בשבילם, שאף בלי ההרבצה לא יפסדו, כמו בהשקאת כל השדה הנ"ל, וכרבי אליעזר בן יעקב במשנה שביעית שם (פאת השולחן שם). וראה בפ"ח מהלכות יום־טוב הלכה ג ובהערות שם.

1 **ט. וְעוֹשִׁין[72] עוּגִיּוֹת[73] לַגְּפָנִים[74]. וְעוֹשִׁין[75] אֶת אַמַּת**
2 **הַמַּיִם בַּתְּחִלָּה[76]. וּמְמַלְּאִין[77] אֶת הַנְּקָעִים[78] מַיִם.**

72) ברייתא במועד קטן ג. 73) "הוא שיחפור סביב עיקרי האילנות חפירות קטנות יתקבצו שם המים" (פירוש המשנה שם). 74) כדי להשקותם. ובחול־המועד התירו רק לתקן עוגיות עשויות שנתקלקלו, אבל לא לעשותן מתחילה (הלכות יום־טוב שם). וראה בהערות להלכה הקודמת. 75) משנה שם ב. כחכמים ולא כרבי אלעזר בן עזריה, האוסר משום שנראה כעוזר או מפני שמכשיר אגפיה לזריעה. 76) שם. ובחול־המועד לא התירו אלא לתקנה כשנתקלקלה (הלכות יום־טוב שם). 77) ברייתא שם ג. 78) תעלה המחברת את העוגיות אשר סביבות האילנות.

3 **י. וּמִפְּנֵי מָה הִתִּירוּ כָּל אֵלֶּה?[79] שֶׁאִם לֹא יַשְׁקֶה -**
4 **תֵּעָשֶׂה הָאָרֶץ מְלֵחָה[80] וְיָמוּת כָּל עֵץ שֶׁבָּהּ[81]; וְהוֹאִיל**
5 **וְאִסּוּר הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם מִדִּבְרֵיהֶם, לֹא**
6 **גָּזְרוּ עַל אֵלּוּ. שֶׁאֵין אִסּוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא אוֹתָן שְׁנֵי**
7 **אָבוֹת וּשְׁתֵּי תּוֹלְדוֹת שֶׁלָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[82].**

79) ההשקאות הנזכרות למעלה. 80) זה מוסב על מה שהתירו להשקות שדה שלחין. 81) זה מוסב על שדה האילנות (חזון־איש). 82) בהלכות ב־ג. וראה למעלה הלכה א והלכה ד, שגם חרישה אסורה מן התורה, אלא שאין לוקין עליה. ועיין פאת־השולחן וחזון־איש.

8 **יא. מִשְּׁרַבּוּ הָאֲנָסִין וְהִטִּילוּ[83] מַלְכֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**
9 **עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת מַחֲנוֹת[84] לְחֵילוֹתֵיהֶן, הִתִּירוּ[85]**
10 **לִזְרֹעַ[86] בַּשְּׁבִיעִית דְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם עַבְדֵי**
11 **הַמֶּלֶךְ בִּלְבַד[87]. וְכֵן מִי שֶׁכְּפָאוּ אַנָּס[88] לַעֲשׂוֹת**
12 **בַּשְּׁבִיעִית בְּחִנָּם[89], כְּמוֹ עֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
13 **- הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה[90].**

83) בסנהדרין כו. "משרבו האנסים, ומאי נינהו ארנונא" (=מס שגובה המלך מן התבואות – רש"י). 84) בהגהה שעל הגליון, בשם ספרים אחרים: "מזונות". וכן נראה מפירוש המשנה שם כד: וראה ברדב"ז. 85) שם: כדמכריז ר' יאני, פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא. 86) אף־על־פי שזריעה היא מן התורה, כנ"ל בהלכה ב. 87) וטעמו של דבר, שאף־על־פי ששביעית בארץ בזמן הזה היא מן התורה, כמו שכתב הכסף־משנה לפ"ד הלכה ה, ולפ"י הלכה ט – התירו לעבוד בשביעית משום פיקוח נפש, וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ג הלכה ה (תוספות שם ד"ה משרבו). ודעת הראב"ד, שלא התירו לזרוע בשביעית אלא במקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל, ולא היתה שביעית נוהגת בהם אלא מדרבנן, כנ"ל בפ"א מהלכות תרומות הלכה ה. ו"ארנונא" הוא זה שהמלך נוטל חומש מפירות הארץ, ומי שאינו עובדה גוזלין אותה הימנו. וראה מאירי שם עמוד 88. 88) אף־על־פי שאינו מלך (כסף־משנה ורדב"ז), וראה בחזון־איש. 89) אבל לא בשכר, שמא יבואו להערים ולעבוד בשביעית גם כשאין אנסים כופים (כסף־משנה). 90) שכיון שפיקוח נפש הוא, מה לי אם המלך כופה, או אם סתם אנס כופה (רדב"ז). ומקורו של רבינו ממה שאמרו שם: חזייה (ריש לקיש) להההוא גברא דקא כריב (=חורש, כלומר בשביעית). אמר להן: כהן וחורש. אמרו לו (ר' חייא ורבי שמעון בן יהוצדק), יכול לומר אגיסטון אני בתוכה (ומפרש רבינו: שאנסני הגוי בעל השדה לעבוד לו בשביעית). וראה בפאת־השולחן סימן כ אות לב.

14 **יב. הַנּוֹטֵעַ[91] בַּשְּׁבִיעִית, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד -**
15 **יַעֲקֹר. מִפְּנֵי[92] שֶׁיִּשְׂרָאֵל חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[93], אִם**
16 **תֹּאמַר בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּם - יֹאמַר הַמֵּזִיד שׁוֹגֵג הָיִיתִי.**

91) תרומות פ"ב משנה ג. 92) ירושלמי שם, וכן בגיטין נד. 93) אבל לא על השבתות (שם). ולכן אם נטע בשבת בשוגג יקיים, וכן אם בישל בשבת בשוגג, יאכל במוצאי שבת מיד (פ"ו מהלכות שבת הלכה כג). וראה בהלכה הסמוכה, ובפאת־השולחן שם אות לג.

1 **יג. הַחוֹרֵשׁ[94] אֶת שָׂדֵהוּ אוֹ נָרָהּ[95] אוֹ זִבְּלָהּ[96]**
2 **בַּשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה יָפָה לִזְרִיעָה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית**
3 **- קוֹנְסִין אוֹתוֹ[97] וְלֹא יִזְרָעֶנָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וְאֵין**
4 **חוֹכְרִין[98] אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי לִזְרָעָהּ[99], אֶלָּא תְּהִי בּוּרָה**
5 **לְפָנָיו. וְאִם מֵת[100] - יִזְרָעֶנָּה בְּנוֹ.**

94) שביעית פ"ד משנה ב: "שדה וכו', שנטייבה (=חידשו אותה היטב, והפכו אותה היטב – פירוש המשנה) וכו' לא תיזרע במוצאי שביעית". 95) בדפוס רומי: "כרה", ויש אומרים שצ"ל "דרה" (חזון־איש). והיינו שעשה דיר של בהמות שלא כדין (ראה להלן פ"ב הלכה ד), וזהו מה שאמרו במשנה שם "או שנידיירה". וכן פירשו הר"ש והרא"ש שם. 96) נלמד מדין "נידיירה" שם. 97) כיון שהכינה לזריעה (פאת־השולחן שם אות לד), וראה להלן. 98) שם, משנה ג. 99) "להיות קנס להם מפני שעבדוה והפכוה בשביעית" (פירוש המשנה). 100) בגיטין מד: "ואמר ר' יוסי בר חנינא: נקטינן, הטיבה ומת, בנו זורעה. לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן". וראה להלן פ"ג סוף הלכה יא.

6 **יד. הַמַּעֲבִיר[101] קוֹצִים[102] מֵאַרְצוֹ בַּשְּׁבִיעִית כְּדֵי**
7 **לְתַקְּנָהּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, אוֹ שֶׁסִּקֵּל מִמֶּנָּה אֲבָנִים[103],**
8 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[104] - לֹא קָנְסוּ אוֹתוֹ[105], וּמֻתָּר**
9 **לוֹ לִזְרָעָהּ בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית.**

101) שם. משנה ב: "שדה שנתקוצה, תזרע במוצאי שביעית". 102) ראה תוספות גיטין שם ד"ה שנתקווצה. 103) זה לא נמצא במשנה שם, ולמדו רבינו מהדין הקודם, שהרי בשניהם עדיין אין שדהו מוכן לזריעה. 104) כדלהלן בהלכה טז (פאת־השולחן שם). 105) כיון שעדיין אין שדהו מוכן לזריעה (שם).

10 **טו. הַטּוֹמֵן[106] לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בַּשְּׁבִיעִית:**
11 **אִם הָיוּ מִקְצָת הֶעָלִין מְגֻלִּין - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[107], וְאִם**
12 **לַאו - אָסוּר[108]. הַטּוֹמֵן[109] אֶת הַלּוּף[110] וְכַיּוֹצֵא בוֹ[111]**
13 **- לֹא יִפְחֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּים[112] עַל גֹּבַהּ טָפַח, וְטָפַח**
14 **עָפָר עַל גַּבָּיו[113]. וְטוֹמְנוֹ בִּמְקוֹם דְּרִיסַת הָאָדָם, כְּדֵי**
15 **שֶׁלֹּא יִצְמַח[114]. וּמֻתָּר[115] לְמָרֵס[116] בָּאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית[117],**
16 **אֲבָל לֹא יִכְסַח[118].**

106) כלאים פ"א משנה ט. 107) משום "שדך לא תזרע", "מפני שאינם צמח מחובר בקרקע" (פירוש המשנה) וגם אינו רוצה בהשרשתם (פ"ב מהלכות כלאים הלכה יא). 108) משום זורע בשביעית, שבאופן זה הם משרישים בקרקע, והוא רוצה בהשרשתם. 109) שביעית פ"ה משנה ב, כחכמים ולא כרבי מאיר. 110) "ממיני הבצלים" (פירוש המשנה). 111) כגון בצלים. כן הוא בפירוש המשנה שם, וכדעת ר' יונה בירושלמי שם. 112) כלומר, מארבעת קבים לוף. ושיעורו לפי המדות שלנו, ראה למעלה פ"ו מהלכות ביכורים הלכה טו. ו"אינו מותר לו להטמין שיעור מועט (=פחות מזה), מפני שדומה לזרע וכאילו הוא זורעו, ואינו נראה שהוא טומנו" (פירוש המשנה שם). 113) שנראה כטומן ולא כזורע. [וכנראה שאין מקצת עליו מגולין (ראה למעלה בדין לפת וצנונות), ואף־על־פי־כן מותר, אם הטמין כשיעור, ועיין "משנה ראשונה" שם). 114) כלומר, שהרי אם יצמח נמצא שזרע בשביעית. 115) שם פ"ב משנה י, כרבי שמעון, שבא לפרש דברי חכמים ולא לחלוק. וכן נראה מפירוש המשנה שם (כסף־משנה). 116) להשקות עפר האורז ולערבב המים בעפר. וראה ביומא פ"ד משנה ג ובפירוש המשנה שם. 117) כדי שלא יפסד האורז, כדרך שמרביצין עפר לבן בשביל שלא יפסידו האילנות, כנ"ל בסוף הלכה ח. 118) כסוח הוא, כריתת הנטיעות היוצאות. ואונקלוס תרגם, לא תזמור, לא תכסח. ואסרו לעשות כן, כיון שגם בלא כן לא יפסד האורז. והאור־שמח מפרש, שכיון שכיסוח הוא זימור, וזימור אסור מן התורה אף בשאר האילנות, לכן לא יכלו חכמים להתירו. וראה למעלה בהלכה ב ובהערות שם.

17 **טז. בְּרֵאשׁוֹנָה[119] הָיוּ אוֹמְרִים: מְלַקֵּט אָדָם עֵצִים**
18 **וַאֲבָנִים וַעֲשָׂבִים מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ[120], וְהוּא שֶׁיִּטֹּל הַגַּס**
19 **הַגַּס[121], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְנַקּוֹת הָאָרֶץ[122]; אֲבָל**
20 **מִשָּׂדֵה חֲבֵרוֹ - נוֹטֵל בֵּין דַּק בֵּין גַּס[123]. מִשֶּׁרַבּוּ**
21 **עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, שֶׁמִּתְכַּוְּנִין לְנַקּוֹת וְאוֹמְרִין: הַגַּס הַגַּס**
22 **אָנוּ נוֹטְלִין - אָסְרוּ לִטֹּל אָדָם מִשָּׂדֵהוּ[124], אֶלָּא מִתּוֹךְ**
23 **שָׂדֵה חֲבֵרוֹ[125]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִלְקֵט בְּטוּבָהּ; שֶׁלֹּא יֹאמַר**
24 **לוֹ: רְאֵה כַּמָּה טוֹב עָשִׂיתִי לְךָ, שֶׁהֲרֵי נִקֵּיתִי שָׂדְךָ[126].**

119) שביעית פ"ד מ"א, וכפירוש רבי יונה בירושלמי שם. וראה בפירוש המשנה. 120) המדובר במלקט לצורך העצים, האבנים והעשבים. 121) ולא הדקים, הקטנים. 122) ונמצא מסקל את שדהו ואסור, כמפורש למעלה הלכה ד. 123) שאין חשש שיתכוין לנקות שדה חבירו, ולפיכך מותר ליטול גם הדק. 124) אפילו הגס הגס. 125) בין דק בין גס, כנ"ל. ולדעת הרדב"ז, לא התירו אלא בגס. 126) שאם יאמר לו כן, יבוא חבירו לנקות שדהו.

25 **יז. הָיְתָה[127] בְּהֶמְתּוֹ עוֹמֶדֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - מְלַקֵּט[128]**
26 **וּמֵבִיא לְפָנֶיהָ[129]; שֶׁבְּהֶמְתּוֹ מוֹכַחַת עָלָיו[130]. וְכֵן אִם**
27 **הָיְתָה שָׁם כִּירָתוֹ - מְלַקֵּט הַכֹּל[131] וּמַדְלִיק; שֶׁכִּירָתוֹ**
28 **מוֹכַחַת עָלָיו[132].**

127) ירושלמי שם. 128) בין הדק ובין הגס. וראה להלן. 129) לאכילה. 130) שאינו מתכוין לנקות הארץ. ואף־על־פי שהוא "פסיק רישיה" – כיון שמסקל אינו אלא מלאכה דרבנן בשביעית (למעלה הלכה ד), לא אסרו "פסיק רישיה", כדעת התוספות והתרומת־הדשן (הובאו דבריהם במגן־אברהם סימן שיד, ס"ק ה). 131) בין הדק ובין הגס, כנ"ל. 132) כנ"ל. וראה בפאת־השולחן סימן כ אות מה, וברדב"ז.

יח. הַקּוֹצֵץ[133] **אֵילָן אוֹ שְׁנַיִם לְעֵצִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְשָׁרְשָׁן**[134]**. קִצֵּץ שְׁלֹשָׁה אוֹ יָתֵר זֶה בְּצַד זֶה - לֹא יִשְׁרֵשׁ, שֶׁהֲרֵי מְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ**[135]**; אֶלָּא קוֹצֵץ מֵעַל הָאָרֶץ, וּמַנִּיחַ שָׁרְשָׁיו בָּאָרֶץ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ; אֲבָל מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ - מֻתָּר לְשָׁרְשׁ**[136].

133) שם, משנה ד, כבית־הלל. 134) לעקרן עם השרשים. ואף־על־פי שעל־ידי־זה נהפכת האדמה, ונמצאת הקרקע מוכנה לזריעה – במקום קטן כזה שאין דרך לזרוע בו, לא אסרו, כיון שהוא קוצץ לעצים. וראה הלכה הקודמת שמצד "פסיק רישיה" לא נאסר כאן. 135) "מפני שהוא מקום גדול ומותקן לזרוע בו, ויהיה כאילו עוקר אילנות להחזירם לשדה הלבן, וכל זה עבודת הארץ" (פירוש המשנה). כלומר, יש חשש שיתכוין לתקן לזריעה. וראה למעלה הלכה טז. 136) אפילו שלשה או יותר, זה בצד זה. וכאן לא כתב רבינו "שלא יאמר לו, ראה כמה טובה עשיתי לך", כמו בסוף הלכה טז, שכאן לא ידוע אם חבירו רוצה בעקירת האילנות, ואם טובה היא לו (רדב"ז).

יט. הַמְבַקֵּעַ בַּזַּיִת[137] **לִטֹּל עֵצִים - לֹא יְחַפֶּה מְקוֹם הַבִּקּוּעַ בְּעָפָר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה**[138]**. אֲבָל מְכַסֶּה בַּאֲבָנִים אוֹ בְּקַשׁ**[139]**.**

137) הכורת ענפים מעץ הזית, שם משנה ה. 138) כלומר, עבודת האילן, שעל־ידי־זה משביח האילן. 139) שהרי הוא כמושיב שומר שלא ייבש (רע"ב). וזית לאו דווקא, שהרי שנינו "הקוצץ קורות שקמה לא יחפהו בעפר, אבל מכסה הוא באבנים או בקש". ועיין רדב"ז.

כ. הַמְזַנֵּב[140] **בִּגְפָנִים וְהַקּוֹצֵץ קָנִים - הֲרֵי זֶה קוֹצֵץ כְּדַרְכּוֹ**[141]**. בַּקָּרְדֹּם וּבַמַּגָּל וּבַמְּגֵרָה וּבְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה.**

140) הכורת קצת מן הענפים. שם משנה ו, כרבי עקיבא ולא כרבי יוסי הגלילי. 141) "שאין צריך שינוי בכרתו, וזה כשלא נתכוין לזמור" (פירוש המשנה), ואין הזינוב דומה לזימור האסור מן התורה, שהזומר חותך ראש הגזע. ואילו מזנב, חותך מן הצד ואינו אסור אלא מדרבנן (תפארת ישראל שם אות ל). ולפיכך לא נאסר בו "פסיק רישיה", ראה למעלה הערה 129. וכנראה שאין חשש במזנב, שמא יתכוין לומר, ולכן לא אסרו כאן, כדרך שאסרו במלקט עצים ואבנים מתוך שדהו למעלה בהלכה טז.

כא. אֵין קוֹצְצִין[142] **בְּתוּלַת**[143] **שִׁקְמָה**[144] **בַּשְּׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצְצִין בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, מִפְּנֵי שֶׁקְּצִיצָתָהּ עֲבוֹדַת אִילָן, שֶׁבִּקְצִיצָה זוֹ תִּגְדַּל וְתוֹסִיף**[145]**. וְאִם צָרִיךְ לְעֵצֶיהָ - קוֹצֵץ אוֹתָהּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ**[146]**.**

142) שם, משנה ה. 143) "שלא נקצצה מימיה" (תוספתא שם פ"ג הלכה טו, וראה בתוספתא כפשוטה שם). 144) "מין ממיני התאנים" (פירוש המשנה). 145) "שיתחזק כחו ויתן פריו בעתו לרוב, כמו הזמיר לכרמים" (שם). וראה ב"משנה ראשונה", ובהערות להלכה ב, ובהלכה הסמוכה. 146) שם, כרבי יהודה. ודעת רבינו היא, שלא בא רבי יהודה לחלוק אלא לפרש דברי חכמים (כסף־משנה).

כב. כֵּיצַד[147] **קוֹצְצָה?**[148] **מֵעִם הָאָרֶץ**[149] **אוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים**[150]**. אֵילָן**[151] **שֶׁנִּפְשַׁח**[152] **- קוֹשְׁרִין אוֹתוֹ בַּשְּׁבִיעִית; לֹא שֶׁיַּעֲלֶה**[153]**, אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף**[154]**.**

147) משנה שם. 148) כלומר, שלא כדרך עבודתה, כנ"ל. 149) סמוך לקרקע. 150) בבבא בתרא פ: מכאן ואילך (מן הקרקע עד עשרה טפחים), לא מקשי קשי לה, ולאו עלויי מעלי לה (כלומר, ספק מועיל לאילן, ספק אינו מועיל לו – תוספות שם), גבי שביעית עבדינן מידי דודאי קשי לה (כיון שהוא ספק דאורייתא, שזמירה בשאר אילנות היא מן התורה, כנ"ל בהלכה ב, ולכן אינו קוצץ בתוך עשרה טפחים)". ולא התירו לקצוץ בתוך עשרה טפחים, אף־על־פי שהוא מתכוין לעצים ולא להועיל לאילן, שכיון שהדבר מועיל לאילן יבא להתכוין לכך, כנ"ל בהלכה טז. 151) שם, משנה ו. 152) "נבקע. תרגום וישסף (שמואל־א טו, לג), ופשח" (פירוש המשנה). 153) "שיתחבר ויהיה נדבק ונקשר" (שם). כלומר, ואז זהו "לאברויי אילנא". 154) "להבקע" (שם). והרי זה "לאוקומי אילנא".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שלא יוציא אדם זבלים מחצירו ויתן בתוך שדהו בשביעית. מאימתי מותר לעשות אשפה בשדהו. וכמה שיעור האשפה. אם הותר להוציא זבל מן הסוהר של צאן לתוך שדהו. ואם עשה דיר בתוכו. אם יפתח אדם מחצב לתוך שדהו. ואם פינה ממנו גדר אבנים גבוה עשרה. ואם ימלא ויעפר פרצה שהיא סוגה בעפר. ואם אסור לבנות גדר.

א. לֹא יוֹצִיא[2] **אָדָם זְבָלִים מֵחֲצֵרוֹ**[3] **וְיִתֵּן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ**[4] **בִּשְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְזַבֵּל שָׂדֵהוּ**[5] **שֶׁתִּהְיֶה יָפָה לִזְרִיעָה**[6]**. וְאִם הוֹצִיא**[7] **וְהֶעֱמִיד מִמֶּנּוּ אַשְׁפָּה**[8] **- מֻתָּר**[9]**. וְלֹא יַעֲשֶׂה**[10] **אַשְׁפָּה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַן שֶׁמְּזַבְּלִין בּוֹ**[11] **לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ**[12]**, וְהוּא מִשֶּׁיִּקְשַׁר**[13] **הַמָּתוֹק**[14]**. וְלֹא יַעֲשֶׂה**[15] **אַשְׁפָּה פְּחוּתָה מִמֵּאָה וַחֲמִשִּׁים סְאָה**[16] **שֶׁל זֶבֶל, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת שֶׁהִיא אַשְׁפָּה**[17]**. וְאִם יְרָאָהּ**[18] **לְהוֹסִיף**[19] **- מוֹסִיף**[20]**. הָיָה לוֹ**[21] **דָּבָר מוּעָט**[22] **- מוֹסִיף עָלָיו וְהוֹלֵךְ**[23]**. וְלֹא יַעֲשֶׂה**[24] **בְּכָל בֵּית סְאָה יָתֵר מִשָּׁלֹשׁ אַשְׁפַּתּוֹת**[25]**.**

2) שביעית פ"ג מ"א. 3) אפילו מעט מעט, שאין בכדי הכמות שהוא מוציא בפעם אחת כדי לזבל. וראה להלן. 4) כלומר, בכמה מקומות, ולא בערימה אחת. 5) וזיבול בשביעית אסור מדרבנן, כנ"ל בפ"א ה"ד. 6) במוצאי שביעית. 7) את הזבל. 8) שייחד מקום בתוך שדהו כדי לאסוף את הזבל. 9) שניכר הדבר שאינו מתכוון לזבל עכשיו (משנה, שם). 10) משנה, שם. 11) בשאר שנים. 12) כלומר, שתהיה השדה יפה לזריעה. שלשם כך אין מזבלין אלא עד זמן ידוע. אבל אשפתות עושים תמיד, אף כשאין מזבלין. וטעמו של דבר, שכיון שעבר הזמן שמזבלין בו, אינו נראה כמזבל אלא כעושה אשפה לשנה הבאה. 13) שם, כרבי יוסי נגד רבי מאיר ורבי יהודה, ש"רבי יוסי

- נימוקו עמו" (רדב"ז). 14) ב"ירושלמי" שם: המתוק, פקועה (הוא פרי מר, ונקרא מתוק אף־על־פי שהוא מר, כמו שיקראו לעיור סגי־נהור - פירוש המשנה), וכו', משיקשור, משיעשה קשרים קשרים. 15) שם, מ"ב. 16) שם: "עשר משפלות (הוא הכלי שנושאין בו הזבל - פירוש המשנה) של לתך לתך (=לתך הוא חצי כור, שהוא חמש־עשרה סאה (שהרי הכור שלשים סאה), ועשרה לתכים הם מאה וחמשים סאה). 17) ולא כדי לזבל עתה את השדה. 18) שם. 19) על האשפה שתהיה יותר ממאה וחמשים סאה. 20) שכל מה שהאשפה גדולה יותר, ניכר יותר שעושה אוצר של אשפה, ולא לזבל שדהו מתכוון. 21) שם, סוף מ"ג, כחכמים ולא כרבי אלעזר בן עזריה. 22) כלומר, שהיה לו בתוך שדהו מערב שביעית זבל מועט (פירוש המשנה, וכן הוא ב"ירושלמי" שם לפי הפירוש הראשון). 23) "מעט מעט" (שם). ואין חשש שמא יאמר הרואה שלעבודת הארץ הוא מתכוון, כיון שכבר היה לו מעט זבל בשדה מערב שביעית, אבל להתחיל להוציא בשביעת מעט מעט - אסור. 24) שם, סוף מ"ב, כחכמים ולא כרבי שמעון. 25) שאז הוא נראה כרוצה לזבל בשביעית, אף־על־פי שאסף באשפתות ולא פיזר הזבל על פני השדה. ונראה מדברי רבינו, שלפחות מן האשפתות - מותר. וראה ב"משנה ראשונה", ובתוספתא שם פ"ב, וב"תוספתא כפשוטה" עמוד 508.

ב. וְהָרוֹצֶה[26] לַעֲשׂוֹת כָּל שָׂדֵהוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפַּתּוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה - עוֹשֶׂה[27]. וְהָרוֹצֶה[28] לַעֲשׂוֹת זִבְלוֹ אוֹצָר[29] - עוֹשֶׂה[30].

26) שם, מ"ג. 27) ואינו חושש שמא יאמר הרואה את כל שדהו מלאה אשפתות, שלזבל אותה הוא עושה כן. וראה ב"ירושלמי" שם. 28) שם. 29) כלומר, אשפה אחת גדולה, ובה יותר מג' אשפתות בנות ק"נ סאה כל אחת (רע"ב). 30) שמוסיפין על כמות אשפה אחת כשם שמוסיפין על כמות שלש אשפתות (בהלכה הקודמת), אף־על־פי שאין מוסיפין אשפה נוספת על שלש אשפתות.

ג. הָיָה[31] מַעֲמִיד הַזֶּבֶל עַל הַסֶּלַע[32], אוֹ שֶׁהֶעֱמִיק בָּאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְהֶעֱרִים[33] הַזֶּבֶל, אוֹ שֶׁבָּנָה עַל הָאָרֶץ גֹּבַהּ[34] שְׁלֹשָׁה וְהֶעֱמִיד עָלָיו הַזֶּבֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ שִׁעוּר. אֲפִלּוּ עָשָׂה כֵּן כַּמָּה אַשְׁפַּתּוֹת[35] לְתוֹךְ בֵּית סְאָה, בֵּין גְּדוֹלוֹת בֵּין קְטַנּוֹת[36] - מֻתָּר. שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר נִכָּר שֶׁאֵינָן לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ, אֶלָּא לִכְנִיסַת הַזֶּבֶל[37].

31) במשנה שם: "יתר מכאן (כלומר, יותר מג' אשפתות לבית סאה) מותר, דברי רבי שמעון. וחכמים אוסרין עד שיעמיק שלשה, או עד שיגביה שלשה". ולהלן שם: "היה לו דבר מועט, מוסיף עליו והולך. רבי אלעזר בן עזריה אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע". וסובר רבינו שאף לחכמים הנ"ל, יכול לתת הזבל על הסלע (כסף־משנה). וכן הוא ב"ירושלמי" שם סוף ה"ב: הכל מודים שאם היה לו שם (בשדה) סיד או צרורות או אבנים גפסוס - מותר ("פאת השולחן"). 32) אף־על־פי שאינה גבוהה ג' טפחים, כיון שניכר הדבר שאין זה לעבודת הארץ, כדלהלן. וראה ב"כסף משנה" וב"תוספות יום־טוב". 33) עשהו ערימה (הגהה על הגליון). 34) טפחים. 35) כלומר, יותר משלש לבית סאה. וראה למעלה בסוף ה"א. 36) כלומר, פחותות ממאה וחמשים סאה של זבל באשפה אחת. וראה למעלה שם. וכן הוא ב"ירושלמי" שם: כאן בפוחת מן האשפלות. כלומר, שרבי שמעון מתיר גם לפחות ממאה וחמשים סאה זבל לאשפה אחת. וחכמים אוסרים, אלא־אם־כן העמיק או הגביה ("פאת השולחן"). 37) לאסיפת הזבל, כדי להשתמש בו לאחר שביעית. וראה בפירוש המשנה.

ד. מֻתָּר[38] לְאָדָם לְהוֹצִיא זֶבֶל מִן הַסַּהַר[39] שֶׁל צֹאן וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, כְּדֶרֶךְ כָּל מַכְנִיסֵי זֶבֶל[40]. וְהָעוֹשֶׂה[41] דִּיר[42] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית - לֹא יַעֲשֶׂהוּ יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם[43], וַיַּכְנִיס הַצֹּאן לְתוֹכוֹ, וּכְשֶׁיְּזַבְּלוּ אֶת כָּל הַדִּיר - מַנִּיחַ דֹּפֶן אֶחָד מִדָּפְנֵי הַדִּיר, וְעוֹשֶׂה דִּיר אַחֵר בְּצִדּוֹ[44]. נִמְצָא מְזַבֵּל בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין[45].

38) שם, סוף מ"ד. ובמשנה שם כתובה פיסקא זו בסוף, לאחר כל מה שכתב רבינו כאן בהלכה זו ושלאחריה. והקדים רבינו פיסקא זו כדי להדגיש שהיא דבר בפני עצמו, ואינו קשור למה שנאמר למעלה הימנה. וראה ב"כסף משנה", ולהלן בהערה מז. 39) "הוא גדרות צאן, ששם יאספו הצאן" (פירוש המשנה). ויתכן כי הוא מלשון "בית־סוהר", שהצאן כלואים בגדרות ובמכלאות ("מלאכת שלמה"). 40) "כפי מה שהתנה בעשיית האשפתות, במניינם (שלש לבית סאה), ושיעורם" (=לא פחות ממאה וחמשים סאה זבל לכל אשפה, כנ"ל ה"א - פירוש המשנה). ולמעלה בה"א לא השמיענו אלא שמוציא זבל מתוך ביתו או חצירו, שדרכו לפנות אותם מן הזבל מחמת הנקיון ואינו נראה כמזבל שדהו, וכאן נתחדש שמוציא אף מגדרות הצאן, ואין חשש למראית העין ("משנה ראשונה" ו"תוספתא כפשוטה" עמוד 509 הערה 53). 41) שם. 42) שם: סהר. וכנראה ש"סהר" הוא כשהצאן כלואים בתוכו, ו"דיר", כשעדיין אינם בתוכו. 43) הוא מאה אמה על חמשים אמה. ואם עושהו יותר, יחשדוהו הרואים כי לזבל שדהו עשה כן. 44) כלומר, מעביר את שלש הדפנות לצדו השני של הדופן הרביעי, ובונה שם דיר חדש כדוגמת הראשון. וראה בפירוש המשנה. 45) שם, כחכמים ולא כרבן שמעון בן גמליאל.

ה. הָיְתָה[46] כָּל שָׂדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין - מְשַׁיֵּר מִמֶּנָּה מִקְצָת[47], מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן; כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁהַצֹּאן הֵטִילוּ בָּהּ וְנִדַּיְּרָה, וְלֹא יֹאמְרוּ: זִבֵּל זֶה כָּל שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית[48].

46) משנה, שם. 47) כלומר, שעושה את הדיר קטן מבית סאתיים. וראה בפירוש המשנה. 48) כלומר, שאם היה מזבלה בידיים, לא היה משייר ממנה כלום. וב"ירושלמי" (שם ה"ג): "תמן תנינן (פ"ד מ"ב): שדה וכו', שנדיירה (=שנזדבלה), לא תזרע למוצאי שביעית (כלומר, ומדוע התירו לו כאן לעשות דיר, כנ"ל), אמר רבי יונה, כיני

מתינתין, הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו עושה סהר בית סאתיים". כלומר, כאן אינו מזבל בידיים אלא מעמיד את הצאן והם מזבלים את השדה, ולכן לא קנסוהו שלא תזרע השדה במוצאי שביעית, אבל במשנה שם מדובר שזבל את השדה בידיו, כמו שכתב רבינו בפ"א הי"ג, ולכן קנסוהו ('תוספות יום־טוב'). והראב"ד והר"ש חולקים ומפרשים את ה'ירושלמי' הנ"ל, שאסור להוציא זבל מן הסהר של צאן ולעשות אשפתות, כנזכר בה"א, וכן אסור לעשות דיר בתוך השדה ולהשאיר את הזבל במקומו (כדעת רבינו הנ"ל), ואם עשה כן, לא תזרע שדהו במוצאי שביעית, משום קנס כנ"ל. ומה שאמרו ב'ירושלמי': "כיני מתניתין, הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו וכו'", פירושו להעמיד שם צאנו לחלוב ולגזוז, וכשיתמלא הסהר זבל מוציאו לשדה ועושה אשפתות, כמו בה"א. ולפי זה, מה שאמרו שם בסוף מ"ג: ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין, אין זה דבר בפני עצמו, אלא המשך למה שלמעלה, שנוטל הזבל מן המקום שחלבו וגזזו בו את הצאן, ועושה ממנו אשפתות. ודברי התוספתא שם פ"ב הט"ו, נוטים לדעת רבינו. וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם.

ו. לא יִפְתַּח[49] אָדָם מַחֲצֵב[50] בַּתְּחִלָּה[51] לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ[52] בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ נִתְכַּוֵּן, שֶׁיָּסִיר מִמֶּנָּה הַסֶּלַע[53]. וְאִם הִתְחִיל[54] מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית, וּפִצֵּל מִמֶּנָּה[55] שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים אַבָּנִים בְּרִבּוּעַ שָׁלֹשׁ[56] עַל שָׁלֹשׁ עַל רוּם שָׁלֹשׁ, כָּל אֶבֶן מֵהֶן אַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם אַמָּה אוֹ גְּדוֹלוֹת מִזּוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְנַקֵּר מִמֶּנּוּ[57] בַּשְּׁבִיעִית כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[58].

49) שם, מ"ה, ותוספתא שם ה"א. 50) "מקום בתוך שדהו, יחצוב ממנו האבנים" (פירוש המשנה). 51) כלומר, שעתה בשביעית, הוא מתחיל בחציבה. 52) אבל בשדה חבירו עושה מחצב בתחילה בשביעית, כיון שאין חשש "שמא יאמרו" ('משנה ראשונה'). וראה למעלה בפ"א הט"ז־יח, ולהלן סוף ה"ח. 53) "שהוא יפה לארץ כשמסיר ממנו הסלע" (פירוש המשנה). 54) כן הוא שם בסוף מ"ו, וזה עולה אף על משנתנו. 55) כלומר, הפריד מן הסלע, ראה בראשית ל, כח. 56) אמות. 57) לחצב מן הסלע. 58) שכיון שהתחיל מערב שביעית, נראה שהוא צריך לאבנים, ולא לייפות את שדהו. וכל זה אם לא נתכוון לתקן שדהו, אבל אם נתכוון - אסור ("אף־על־פי שאין הרואה יודע כוונתו" - פירוש המשנה). וראה ברדב"ז וב'ירושלמי' שם ה"ד, וב'תוספתא כפשוטה'.

ז. גֶּדֶר[59] שֶׁל אֲבָנִים שֶׁיֵּשׁ בְּגָבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר, וְרָצָה לִטֹּל כָּל אֲבָנָיו[60]: אִם הָיוּ בּוֹ עֶשֶׂר אֲבָנִים אוֹ יָתֵר, כָּל אַחַת מֵהֶן מַשּׂוּי שְׁנַיִם[61] אוֹ גְּדוֹלוֹת מִזּוֹ - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל; שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים הוּא נוֹטֵל[62]. הָיָה[63] פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[64], אוֹ שֶׁהָיוּ פָּחוֹת מֵעֶשֶׂר אֲבָנִים, אוֹ שֶׁהָיוּ אֲבָנָיו קְטַנּוֹת מִמַּשּׂוּי שְׁנַיִם - נוֹטֵל עַד שֶׁיַּגִּיחַ טֶפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ[65].

59) שם, מ"ו. ותוספתא שם פ"ג. 60) היינו גם הקטנות, ולהלן הי"ב באבני הכתף, לא התירו אלא ליטול אותן אבני הכתף, אבל הקטנות לא התירו ('תוספות יום־טוב'). וגם אין צורך להניח טפח הסמוך לארץ (ראה להלן). ומדובר כשנתכוון לתקן שדהו, ראה להלן ה"ח (ועי' ר"ש, 'משנה ראשונה' ו'תוספתא כפשוטה'). 61) כלומר, משוי שני בני אדם. 62) ודוקא במספר כזה של אבנים ובמשא כזה, אפשר שמשתמשים לבנין. ולכן מותר לו לעשות כן, אף־על־פי שהוא מתכוון לייפות שדהו, כיון שלצורך מוצאי שביעית (ולא לצורך שביעית) הוא עושה זאת. 63) גובה הגדר. 64) טפחים. 65) כדי שידע הרואה, שאינו מתכוון לנקות שדהו, שאם היה מתכוון לכך, היה נוטל את כל האבנים ולא היה משייר טפח.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[66] בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן[67] לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ[68], (אוֹ) שֶׁהִתְחִיל[69] לִטֹּל בַּשְּׁבִיעִית; אֲבָל אִם לֹא נִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ[70], אוֹ שֶׁהִתְחִיל מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית[71] - נוֹטֵל בַּשְּׁבִיעִית כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[72] מִכָּל מָקוֹם[73] וְגוֹמֵם[74] עַד לָאָרֶץ[75]. וְכֵן[76] אִם הָיָה נוֹטֵל מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבְּלָן[77] - גוֹמֵם עַד לָאָרֶץ[78].

66) שצריך להניח טפח סמוך לארץ, כנ"ל. 67) תוספתא שם, כרבי יהודה (שרבי יוסי הורה כמותו, ב'ירושלמי' שם) ולא כרשב"ג. 68) לצורך מוצאי שביעית, כנ"ל. 69) בדפוס רומי: "שהתחיל" (ותיבת "או" ליתא), וצ"ל "והתחיל". ואם כן, לא אסרו אלא כשישנן שתי ריעותות: גם נתכוון לייפות שדהו, וגם התחיל ליטול בשביעית. וראה ב'משנה ראשונה' שם. 70) אף־על־פי שהתחיל ליטול בשביעית. ומדובר כשמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, שלא נתכוון לייפות שדהו, כגון שיש לו בנין, ובניינו מוכיח עליו (רדב"ז). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 71) אף־על־פי שמתכוון לייפות שדהו, כנ"ל. וראה ב'ירושלמי' (פ"ב ה"ב) שנראה שלא התירו אלא באבנים תלושות. וראה להלן ה"י. 72) כלומר, אפילו אבנים קטנות. 73) אפילו מגדר שאינו גבוה עשרה טפחים. 74) כן הוא בכת"י 'מעשה רוקח'. ופירושו: נוטל. ובדפוס רומי: "גודר". ובס"א: "גוהם" ('מעשה רוקח'). 75) בלי להשאיר טפח. 76) משנה, שם. 77) ראה להלן סוף הי"ב (רדב"ז). 78) כיון שהרואה אותו נוטל אבנים, יודע שלצורך אבנים הוא נוטל, ולא לייפות הקרקע. וראה בהערות לתחילת ה"ו. ובהתחיל מערב שביעית לא אסרו אפילו במתכוון לתקן שדהו, כיון שהן תלושות מן הקרקע.

ט. אֲבָנִים[79] שֶׁרְאוּיוֹת שֶׁתְּזַעֲזַע אוֹתָן הַמַּחֲרֵשָׁה[80], אוֹ שֶׁהָיוּ מְכֻסּוֹת[81] וְנִתְגַּלּוּ[82]: אִם יֵשׁ בָּהֶן שְׁתַּיִם שֶׁל מַשּׂוּי שְׁנַיִם שְׁנַיִם[83] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִטֹּל אוֹתָן[84]; הָיוּ קְטַנּוֹת מִזֶּה - לֹא יִנָּטְלוּ[85].

79) שם, מ"ז: אבנים שזעזעתן המחרישה, וכו'. וב'ירושלמי': לא סוף דבר בשזעזעתן המחרישה, אלא אפילו מחרישה עתידה לזעזען. 80) כלומר, שאינן מחוברות לגמרי. אבל אם היו מחוברות היטב, אסור היה לסקלן, כבהלכה הסמוכה. 81) שלא ידע שהן קיימות. 82) ואף־על־פי שאינן ראויות שתזעזע אותן המחרישה.

83) כלומר, שתי אבנים שיש בכל אחת מהן משוי בני אדם, ואז הן ראויות לבניין. 84) את כולן אגב אותן שתי האבנים, שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל, ואינו מתכוון לייפות שדהו. וכאן לא הזקיקו שתהיינה עשר אבנים של משוי שנים שנים, כמו בגדר של אבנים הנזכר בה"ז, כיון שכאן האבנים מפוזרות בשדהו, אבל בגדר של אבנים שהן מרוכזות במקום אחד, מראית העין גדולה ביותר. ועוד, שכאן האבנים מונחות מעצמן בשדה ולא הוא הניחן שם. אבל בגדר של אבנים, שהוא בנה את הגדר, ועתה הוא מפנה אותו, יאמר הרואה שלצורך שדהו הוא עושה כן ('פאת השולחן' סי' כא אות טו). 85) וכאן לא שייך להתיר באופן שיניח טפח סמוך לארץ, שהרי מדובר באבנים מפוזרות ומחוברות לקרקע, ולא בגל או בגדר. וראה בהלכה הסמוכה. ומסתבר שאף כאן יהיה מותר ליטלן אם התחיל ליטול מלפני שביעית, כמו בהלכות ו, ח. וראה בתוספתא שם פ"ג ה"ד, וב'תוספתא כפשוטה'.

י. הַמְסַקֵּל[86] שָׂדֵהוּ[87] בַּשְּׁבִיעִית מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לָאֲבָנִים[88] - נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת[89] וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ[90]. וְכֵן אִם הָיָה לוֹ בְּשָׂדֵהוּ גַּרְגַּר[91] שֶׁל צְרוֹרוֹת אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים - נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ[92]. וְאִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן[93] סֶלַע אוֹ קַשׁ - יִטֹּל אֶת כֻּלָּן[94].

86) משנה, שם. 87) אבל שדה חבירו מותר, כנ"ל בסוף ה"ח. 88) אבל אם הוא מתכוון לייפות שדהו, אסור לעשות כן (רדב"ז). 89) כלומר, את האבנים התלושות. 90) כלומר, המחוברות לקרקע ('ירושלמי' שם פ"ב ה"ב). וראה למעלה פ"א ה"ד. 91) משנה, שם. והוא גל (פירוש המשנה). 92) אף כאן במחוברות, כמבואר למעלה. 93) תחת האבנים או הצרורות. 94) שהדבר ניכר שלצורך האבנים הוא נוטל, שאלמלא כן, היה נוטל אף את הקש, ועוקר את הסלע.

יא. לֹא יְמַלֵּא[95] אָדָם גֵּיא עָפָר[96] אוֹ יְתַקְּנֶנּוּ בְּעָפָר, מִפְּנֵי שֶׁמְּתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ[97]. אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חַיִץ[98] עַל פְּנֵי הַגֵּיא[99], וְכָל אֶבֶן שֶׁיָּכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטְּלָהּ וְהוּא עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַגֵּיא[100] - הֲרֵי זוֹ תִּנָּטֵל[101].

95) שם במ"ח: "אין בונין מדריגות על פי הגאיות ערב שביעית וכו' (להלן פ"ג ה"י), אבל בונה הוא (מדריגות על פי הגאיות) בשביעית משיפסקו הגשמים, מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית. ולא יסמוך בעפר, אבל עושה הוא חייץ. כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה, הרי זו תנטל". ודעת רבינו היא, שמה שאמרו שם: "ולא יסמוך בעפר וכו'" היינו בגאיות עצמן, ולא במדריגות שעל פיהן, וכן כתב בפירוש המשנה שם. והראב"ד חולק על זה, ופירשה במדריגות. 96) כדי להשוות את הגומות. 97) ועבודת הארץ אסורה בשביעית. 98) מחיצה. 99) "להבדיל אותו הגיא מכל השדה" (פירוש המשנה). 100) בין הגיא לשדה, כנ"ל. 101) "ומה שלא אפשר לקחתם עד שירד בגיא, אינו מותר לו לקחתם, מפני שכשנראה אותו יורד או ישלשל עצמו לקחת אותם, [נ]אמר שהוא לתקן שדהו נתכוון" (פירוש המשנה שם).

יב. אַבְנֵי כָּתֵף[102], וְהֵם[103] הַנִּטָּלוֹת שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עַל הַכָּתֵף - מֻתָּר לַהֲבִיאָן מִכָּל מָקוֹם[104], בֵּין מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ[105] בֵּין מִשָּׂדֵהוּ[106]. וְכֵן הַקַּבְּלָן[107] מֵבִיא מִכָּל מָקוֹם וַאֲפִלּוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת [קְטַנּוֹת][108], בֵּין מִשָּׂדֵה שֶׁקִּבְּלָהּ[109] בֵּין מִשָּׂדֵה שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ.

102) שם, מ"ט. 103) שם, כרבי יוסי ולא כרבי מאיר. 104) משנה, שם. 105) "ירושלמי", שם. 106) שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל, ולא כדי לסקל ולייפות את שדהו. אבל אם הן קטנות וניטלות יותר מב' ג' על הכתף - אסור להביאן משדהו, אלא רק משדה חבירו, כנ"ל בסוף ה"ח. 107) שם. "וקבלן הוא שוכר הארץ לעבוד אותה" (פירוש המשנה). 108) כן צריך להיות (גליון הרמב"ם). וכן הוא בדפוס רומי ובדפוס מג"ע ('מעשה רוקח'), וכן הוא בר"י קורקוס, ועי' ראב"ד. 109) "כדין מביא מתוך של חבירו" (פירוש המשנה, שם), שהרי אין השדה שלו, ואין הוא אלא אריס בתוכה. ועי' ראב"ד.

יג. פִּרְצָה[110] שֶׁהִיא סוּגָה[111] בְּעָפָר: אִם אֵינָהּ מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים - אָסוּר לִבְנוֹתָהּ[112]; וְאִם הָיְתָה מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה סוּגָה בְּעָפָר אֶלָּא פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - מֻתָּר לִבְנוֹתָהּ[113].

110) "ירושלמי" שם ה"ד, ומועד קטן פ"א ה"ד. ופירושו: פרצה בגדר שבינו לבין רשות הרבים. 111) מלשון "סייג", כלומר, היתה גדורה וסתומה בעפר, ולא באבנים, כדרך שצריך להיות. 112) שהרואה אומר: כדי לזורעה הוא סותם את הפרצה. ומה שהתירו (בהלכה הסמוכה) לבנות גדר בינו לבין רשות הרבים, ולא חששו למראית העין, כיון שאין דרך לזרוע סמוך לרשות הרבים, אין זה אלא כששדהו פתוחה לרשות הרבים, אבל כאן שפרצתו מסוייגת בעפר, אלמלא הוא רוצה לזרוע שדהו, לא היה לו לגודרה. וראה להלן בהערות. 113) שהרואה יודע שהוא בונה כדי למנוע מכשול מן הרבים (או שבמקום מכשול של רבים לא חששו למראית העין), או כדי לסתום פרצתו הפתוחה. והראב"ד השיג ממה ששנו במועד קטן ו, ב: ובשביעית בונה (את הפרצה) כדרכו. ולא חילקו בין אם מכשלת הפרצה את הרבים ובין אם אינה מכשלת. ואין זה קשה לדעת רבינו, שהרי ב'ירושלמי' שם העמידו את המשנה כשהפרצה מכשלת את הרבים. וראה ב'פאת השולחן' סי' כא אות יט.

יד. אָסוּר לוֹ[114] לִבְנוֹת גָּדֵר בַּשְּׁבִיעִית בֵּין שָׂדֵהוּ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[115]; אֲבָל בּוֹנֶה[116] גָּדֵר בֵּינוֹ[117] וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים[118], וּמֵתָּר לְהַעֲמִיק עַד הַסֶּלַע[119]. וּמוֹצִיא אֶת הֶעָפָר וְצוֹבְרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[120], כְּדֶרֶךְ כָּל מַעֲמִידִין זֶבֶל[121]. וְכֵן אִם חָפַר בּוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה בַּשְּׁבִיעִית[122] - צוֹבֵר הֶעָפָר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[123], כְּדֶרֶךְ כָּל הַחוֹפְרִים[124].

114) "ירושלמי" שם. 115) שהרואה אומר: כדי לזרוע שדהו הוא עושה כן. ועוד, שמא באמת יבא לזרוע שדהו

(ר"ש ורדב"ז). 116) שם, מ"י. 117) בין שדהו. 118) כיון שאין דרך לזרוע סמוך לרשות הרבים (שם). 119) כשהוא בונה את הגדר הנ"ל (כן נראה מן המשנה). ודוקא "עד הסלע", שמוכח שאינו חופר כדי לזרוע, שהרי אי־אפשר על גבי הסלע, אבל אם אינו חופר עד הסלע - אסור, מפני מראית העין, וכן שמא יבוא לזרוע שם. וראה בר"ש. 120) כרבי עקיבא, ולא כרבי יהושע. 121) כלומר, שלש אשפתות לכל בית סאה, וכל אשפה אינה פחותה ממאה וחמשים סאה, כנ"ל ה"א (רע"ב ו'פאת השולחן' שם אות כב), וראה ב'משנה ראשונה'. 122) רבינו מפרש שהפיסקא הזאת במשנה עוסקת בשביעית, והר"ש חולק ומפרש שמדובר בשאר ימות השנה, ונחלקו רבי יהושע ורבי עקיבא, אם מותר להוציא את העפר לרשות הרבים ולקלקלה, על־מנת לתקנה לאחר מכן. 123) כרבי עקיבא. 124) כלומר, כל השנה, שאינם רשאים להוציא את העפר לרשות הרבים ולקלקלה על־מנת לתקנה. וכשהוא צובר את העפר ברשותו, צוברו כדרך המעמידים זבל, כנ"ל.

יום שישי כ"ט כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שעבודת הארץ סמוך לשביעית אסורה. שדה אילן ושדה הלבן ומה הם, ובזמן הזה עד אימתי מותרין. אם מותר לזבל השדות ולעבוד המקשאות והמדלעות.

1 **א. עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[2] בְּשָׁנָה שִׁשִּׁית שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ**
2 **לִשְׁבִיעִית - אֲסוּרָה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
3 **מְתַקֵּנָה לִשְׁבִיעִית[3]. וְדָבָר זֶה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ**
4 **קַיָּם הוּא שֶׁנֶּאֱסַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. וְגָזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא**
5 **יִהְיוּ חוֹרְשִׁים שְׂדֵה הָאִילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית בִּזְמַן**
6 **הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא עַד הָעֲצֶרֶת[4], וּשְׂדֵה הַלָּבָן - עַד הַפֶּסַח.**
7 **וּבִזְמַן שֶׁאֵין מִקְדָּשׁ - מֵתָּרִין[5] בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד**
8 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדִין תּוֹרָה.**

2) למעלה בתחילת פרק א דיבר רבינו על "מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן", ואילו כאן השמיט "עבודת האילן", וכן לשון התוספתא: "רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה", הרי שלא דיברו אלא על "עבודת הארץ", בלבד. ואף על פי שמן התורה לא נאסרה עבודת האילן, ייתכן כי חכמים גזרו גם עליה, במלאכה שאסורה מן התורה, כגון זימור, שהרי לא מצאנו שיתירו חכמים אלא זירוד ופיסול, איבוק ועישון שאינם אסורים אלא מדרבנן. 3) שהרי עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה מותר לחרוש עבורן עד ראש השנה, מפני שחרישה זו אינה לתקן לצורך שביעית אלא לחזק את הנטיעות. 4) חג השבועות. 5) כרבן גמליאל ובית דינו הסוברים כר' ישמעאל שאיסור חרישה בערב שביעית אינה מפורשת בתורה, אלא נלמדה מהלכה למשה מסיני. ומכיוון שנמסרו שלוש הלכות למשה מסיני בבת אחת: עשר נטיעות הנ"ל, ערבה וניסוך המים, למדים אנו, שכשם שניסוך המים אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים, כן גם דין עשר נטיעות אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים.

9 **ב. אֵי זוֹ הִיא שְׂדֵה הָאִילָן[6]? כָּל שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת[7]**
10 **לְבֵית סְאָה[8], אֶחָד אִילַן סָרָק[9] וְאֶחָד אִילַן מַאֲכָל,**
11 **וַאֲפִלּוּ הֵן שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[10] - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ**
12 **הֵם תְּאֵנִים[11]; אִם רְאוּיִין[12] לַעֲשׂוֹת כְּכַר דְּבֵלָה[13] שֶׁל**
13 **שִׁשִּׁים מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָם[14]. וְהוּא**
14 **שֶׁיִּהְיֶה רְחוּק בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַבָּקָר**
15 **יָכוֹל לַעֲבֹר בְּכֻלָּיו[15].**

6) שחורשין בה ערב שביעית עד העצרת. 7) ולא פחות, אבל היו יותר משלושה - חורשים עבורם. 8) והיא חמישים על חמישים אמה. 9) "אילן סרק הוא, שאינו עושה פרי כגון הארז ותרזה ודומיהן". 10) "היינו חושבים שלא יצטרפו, וכל אחד מהם יחרוש סביבות אילנו כמלוא אורה וסלו חוצה לו, ובא ללמדנו שיצטרפו". 11) בירושלמי שם הלכה ג: "ולמה אמרו תאנים? - על ידי (=מכיוון) שפירותיהן גסין והן עושות הרבה". 12) כל ג' האילנות כאחד. 13) "הגוף המחובר מן התאנים שהן נקבצים זו על זו עד שיהיו כדמות כיכר לחם". 14) עד עצרת. 15) הוא ארבע אמות, שאם הם קרובים יותר, הם עומדים להיעקר.

16 **ג. הָיוּ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה לְבֵית סְאָה; אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה,**
17 **וְאֶחָד רָאוּי לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים מָנֶה אוֹ יָתֵר, וְהַשְּׁנַיִם אֵינָן**
18 **רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת; אוֹ שְׁנַיִם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ מֵאָה**
19 **מָנֶה[16], וְאֶחָד אֵינוֹ עוֹשֶׂה - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא**
20 **לְצָרְכָּם, וְהוּא מְלֵא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ חוּצָה לוֹ[17].**

16) ולפי זה "לא זו אף זו" שנו במשנתנו. לא זו, כשרק אילן אחד מן השלושה, אלא אף זו כששניים מהם עושים פירות. אין חורשין כל בית סאה בשבילם. ולא רק כשהאילן עשה ס מנה, אלא אף כששניהם עושים ק. 17) כלומר, הלאה מן העץ.

21 **ד. הָיוּ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד תִּשְׁעָה[18] וּרְאוּיִין לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים**
22 **מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן[19] וְאַף עַל פִּי**
23 **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת[20].**

18) כלומר, עד תשעה אילנות לבית סאה. 19) עד עצרת. 20) כרב ביבי שאמר בירושלמי שם בשם רבי חנינא "ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים" כלומר, יהיו ראויים לעשות שישים מנה, כמו בשלושה אילנות, ולא פחות, ואף על פי שיש מהם שאינם ראויים לעשות.

24 **ה. הָיוּ עֲשָׂרָה אִילָנוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה אוֹ יָתֵר[21], בֵּין**
25 **עוֹשִׂין[22] בֵּין אֵינָם עוֹשִׂין - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה**
26 **בִּשְׁבִילָן[23]. עֶשֶׂר נְטִיעוֹת מְפֻזָּרוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה[24] -**
27 **חוֹרְשִׁין[25] כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה.**
28 **וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[26].**

21) כלומר, יותר מעשרה אילנות לבית סאה. 22) שישים מנה. 23) עד עצרת. 24) שלכל נטיעה יש עשירית מבית

הסאה. ודווקא נטיעות שהן רכות ואין יניקתן גדולה הזקיקו שתהיינה מפוזרות, כדי שלא יימצא חורש שלא לצורכן, אבל אילנות זקנים שיניקתם גדולה, חורשין עבורם (עד עצרת) אף על פי שאינם מפוזרים, ובלבד שיהיו ביניהם ארבע אמות. 25) אפילו בזמן הבית. 26) וטעמה של הלכה זו: כיוון שהנטיעות רכות וטעונות חרישה, נמצא שאינו מתקן לשביעית, אבל באילנות זקנים שאינם טעונים חרישה כל כך, נמצא שהוא מתקן את הקרקע לשביעית. ואם היו פחות מעשר נטיעות לבית סאה - דינן כדין אילנות שחורשים עבורם עד עצרת.

1 **ו. הָיוּ עֲשׂוּיוֹת[27] שׁוּרָה אַחַת[28] (אוֹ) מְקֻפּוֹת עֲטָרָה -**
2 **אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא צָרְכָּן[29] לְכָל אַחַת וְאַחַת.**
3 **וְהַדְּלוּעִין[30] עִם הַנְּטִיעוֹת מִצְטָרְפוֹת לַעֲשָׂרָה.**

27) הנטיעות. 28) "על קו (אחת) [אחד]". 29) ונראה מפשטות הלשון שחורש עד ראש השנה. 30) שינה מלשון המשנה שנאמר "הנטיעות והדילועים מצטרפין" - בכדי לרמז למה שנאמר בירושלמי שם "והן שיהו נטיעות רבות על הדילועין". והיינו עם הנטיעות שהנטיעות הן רוב.

4 **ז. אֵי זוֹ הִיא נְטִיעָה[31]? זֶה הָאִילָן הַקָּטָן, כָּל זְמַן**
5 **שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ נְטִיעָה.**

31) שנאמרה בה הלכה למשה מסיני שחורשין בשביל עשר מהן, כל בית סאה עד ראש השנה.

6 **ח. אִילָן שֶׁנִּקְצַץ וְהוֹצִיא חֲלִיפִין: אִם נִקְצַץ מִטֶּפַח**
7 **וּלְמַעְלָה - הֲרֵי הוּא כָּאִילָן[32]; מִטֶּפַח וּלְמַטָּה - הֲרֵי**
8 **הוּא כַּנְּטִיעָה[33].**

32) כיוון שקוראים לו אילן. 33) כיוון שקוראים לו נטיעה, ולגבי שביעית הדבר תלוי בשם. אבל לעניין ערלה פסק רבינו שאינו ערלה אלא אם קצצו מעם הארץ, שבערלה הדבר תלוי בנטיעה ממש, וכיוון שנשתייר משהו על הארץ אין זו נטיעה.

9 **ט. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ**
10 **שֶׁאָמַרְנוּ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה - מֻתָּרִין בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ**
11 **עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. אַף בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ מֻתָּר לְסַקֵּלוֹ[34]**
12 **וּלְזַבֵּל הַשָּׂדוֹת וְלַעְדֹּר[35] הַמִּקְשָׁאוֹת[36] וְהַמִּדְלָעוֹת[37]**
13 **וּבֵית הַשְּׁלָחִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וּמְזַבְּלִין וּמְפָרְקִין[38],**
14 **וּמְאַבְּקִין וּמְעַשְּׁנִין, וּמְקַרְסְמִין[39] וּמְזָרְדִין[40]**
15 **וּמְפַסְּלִין[41], וּמְזַהֲמִין אֶת הַנְּטִיעוֹת וְכוֹרְכִין וְקוֹטְמִין**
16 **אוֹתָן, וְעוֹשִׂין לָהֶם בָּתִּים[42] וּמַשְׁקִין[43] אוֹתָם, וְסָכִין**
17 **אֶת הַפַּגִּין וּמְנַקְּבִין אוֹתָן. כָּל עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ מֻתָּרוֹת**
18 **בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית וַאֲפִלּוּ**
19 **בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ.**

34) וכל הדברים הנזכרים כאן, אינם אסורים בשביעית עצמה אלא מדרבנן, ולפיכך לא החמירו בהם בערב שביעית. 35) שעידור אינו בכלל חריש (האסור מן התורה) ואינו אסור אלא מדרבנן. ובירושלמי שם אמרו שהוא הדין לחרישה שמותרת למקשאות ומדלעות ורבינו השמיט זאת. 36) מקום זריעת הקישואים. 37) מקום זריעת הדלועין. ולא התירו לעדור אלא למקשאות ומדלעות שבהן מועיל העידור לפירות. אבל באילנות אחרים לא התירו, ואף על פי שעידור אינו אסור מן התורה, החמירו בו חכמים כיוון שהוא בגוף הקרקע. 38) מכאן ואילך כמה מעבודות האילן, והתירו לעשותן כיוון שלא נאמרה הלכה למשה מסיני לעניין תוספת שביעית, אלא בעבודת הארץ בלבד. 39) ופירושו: לכרות השיבולת ביד ולהניח התבן, והוא כמו מכרסמין. 40) "לכרות הענפים המתפשטים מן האילן. וזרדים, שם הענפים הכרותים בעת הזמיר". 41) "לכרות מה שיבש מן הענפים, שהוא נפסד. גזור מן פסולת". 42) "עושים להם צללים להסך מן הגשם והשמש שלא יזיקום". 43) נראה שהמדובר בנטיעות המסתפקות במי גשמים, שהרי בשדה בית השלחין מותר להשקות גם בשביעית עצמה.

20 **י. פַּגֵּי עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנְסוּ לַשְּׁבִיעִית[44], וְשֶׁל**
21 **שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[45] - לֹא סָכִין וְלֹא**
22 **מְנַקְּבִין[46]. וּבְזְמַן הַמִּקְדָּשׁ אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פְּנֵי**
23 **הַגֵּאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית מִשֶּׁיִּפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי**
24 **שֶׁהוּא מְתַקְּנָן[47] לַשְּׁבִיעִית.**

44) ואפילו הגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה, שהרי הן כפירות שישית לכל דבר. 45) ואפילו יגיעו לעונת המעשרות אחרי ראש השנה של שמינית, שדינם כפירות שמינית. 46) אפילו בזמן הזה. ובין במקום שנהגו לסוך ובין במקום שלא נהגו לסוך ששם אין זו עבודה. וטעמו של איסור זה (בפגי ערב שביעית), נראה, שהוא מפני מראית העין, שלא יאמרו: פלוני סך ונוקב פגי שביעית בשביעית, והרי הדבר אסור. והוא הדין לפגין של מוצאי שביעית, שיאמרו: שהוא סך ומנקב פגי שביעית, וזה אסור אפילו אחר שביעית ודלא כר' שמעון שם שמתיר עבודת האילן לאחר ראש השנה של שביעית. 47) את הגיאיות, אבל בשביעית עצמה מותר לעשות כן, שהרי הוא מתקנה למוצאי שביעית.

25 **יא. אַף בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין נוֹטְעִין[48] אִילָנוֹת וְאֵין**
26 **מַרְכִּיבִין[49] וְאֵין מַבְרִיכִין[50] עֶרֶב שְׁבִיעִית אֶלָּא כְּדֵי**
27 **שֶׁתִּקָּלֵט הַנְּטִיעָה וְתִשְׁהֶה אַחַר הַקְּלִיטָה שְׁלֹשִׁים יוֹם**
28 **קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית. וּסְתָם קְלִיטָה - שְׁתֵּי**
29 **שַׁבָּתוֹת[51]. וְדָבָר זֶה אָסוּר לְעוֹלָם, מִפְּנֵי מַרְאִית**
30 **הָעַיִן; שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: בַּשְּׁבִיעִית נָטְעוּ. נִמְצֵאתָ**
31 **אוֹמֵר, שֶׁהַנּוֹטֵעַ אוֹ הַמַּבְרִיךְ אוֹ הַמַּרְכִּיב עֶרֶב**
32 **שְׁבִיעִית קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם -**
33 **יְקַיֵּם; פָּחוֹת מִכֵּן - יַעֲקֹר. וְאִם לֹא עָקַר - הַפֵּרוֹת**
34 **מֻתָּרִין. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר - מְחַיְּבִין אֶת הַיּוֹרֵשׁ**
35 **לַעֲקֹר[52].**

48) בשביעית פרק ב משנה ו: "אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית כו' לפני ראש השנה". וסבור רבינו כי משנה זו שנוייה לאחר שרבן גמליאל ובית דינו התירו לחרוש עד ראש השנה, וכדעתו בפירוש המשנה,

שרבן גמליאל זה הוא רבן גמליאל דיבנה, שהיה בזמן חורבן בית המקדש, ואף על פי כן אסרו לנטוע ולהבריך וכו', שאם המדובר בזמן שבית המקדש היה קיים, למה לא אסרו גם לפני שלושים יום, כמו שאסרו את החרישה, מהפסח ומהעצרת. 49) ענף מאילן אחד על אילן אחר שהוא מינו. 50) ענף אילן בתוך האדמה, והוא נקלט שם ומצמיח אילן שני. 51) שני שבועות. 52) והטעם: מפני שיחשדוהו שנטעו בשביעית. ולמעלה בפרק א הלכה יג בחורש שדהו בשביעית לזרעה במוצאי שביעית, שאסור לזרעה במוצאי שביעית, יזרענה בנו אחריו, שאין שם חשד, אלא קנס, ולפיכך לא קנסו אלא את העבריין ולא את בנו.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר מה הוא הנקרא ספיח. ושלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה. אם הספיחין אסורין ולמה אסורין. וספיחים העולין בשדה בור עד מתי אסורין. ספיחי שביעית ופירות ששית שנכנסו לשביעית. דברים שזרעם לזרע או לירק. הדברים שקיימם לזרע והוקשו קודם ר"ה. ולוף של ערב שביעית. ודין הפירות שיוציא האילן בשביעית איך יאספו אותם. מצות־עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית. השביעית היכן נוהגת. וגוי שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית.

1 **א. כֹּל שֶׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית - בֵּין מִן הַזֶּרַע**
2 **שֶׁנָּפַל[2] בָּהּ מִקֹּדֶם[3] שְׁבִיעִית, בֵּין מִן הָעִקָּרִים שֶׁנִּקְצְרוּ**
3 **מִקֹּדֶם וְחָזְרוּ וְעָשׂוּ, וּשְׁגֵיהֶם נִקְרְאוּ סָפִיחַ, בֵּין מִן**
4 **הָעֲשָׂבִים וְהַיְרָקוֹת שֶׁעָלוּ מֵאֵלֵיהֶן[4] וְאֵין לָהֶן זֶרַע -**
5 **הַכֹּל מֻתָּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת**
6 **הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה[6]. וַאֲפִלּוּ שָׂדֶה שֶׁנִּטַּיְבָה[7] בַּשְּׁבִיעִית**
7 **וְצִמְּחָה - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[8]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת**
8 **סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר[9] - שֶׁלֹּא יִקְצֹר[10] כְּדַרְכְּךָ שֶׁקּוֹצֵר**
9 **בְּכָל שָׁנָה. וְאִם קָצַר כְּדַרְכְּךָ הַקּוֹצְרִין - לוֹקֶה[11]. כְּגוֹן**
10 **שֶׁקָּצַר כָּל הַשָּׂדֶה וְהֶעֱמִיד כִּרֵי וְדָשׁ בַּבָּקָר, אוֹ שֶׁקָּצַר**
11 **לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[12], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[13]. אֶלָּא קוֹצֵר מְעַט**
12 **מְעַט[14] וְחוֹבֵט וְאוֹכֵל[15].**

2) מאליו. 3) לפני שביעית. ובאו לעונת המעשרות לאחר ראש השנה (להלן הלכה ט), אבל אם באו לעונת המעשרות קודם ראש השנה – אינם אסורים באיסור ספיחין אפילו מדרבנן, ראה בהלכה הסמוכה. 4) בשביעית. בירושלמי שביעית פ"ח הלכה ו: "כתיב (ו)את ספיח קצירך לא תקצור. הא קצירה כנגד (=כדרך) הקוצרים לא, וכו'. אמר רבי מנא, לכך נצרכה, כשעלו מאליהן, שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן יהא מותרין, לפום כן צריך מימר אסור". כלומר, כדרך הקוצרים. 5) כן הוא סתמא דגמרא במנחות ה: ודלא כר' עקיבא שאוסר ספיחין מן התורה. 6) ומה שאמרו בתורת כהנים פרשת בהר (פרשה א פסקא ה) "מן השבות בארץ (כלומר, שלא צמח על ידי עבודה אלא במצב של שביתה) אתה אוכל, ואין אתה אוכל מן השמור" (כלומר, על ידי שנעבדה הארץ. וראה בפירוש המיוחס לר"ש משנ"ץ), אינו אלא לדעת בית־שמאי, שכן אמרו שם בהמשך הדברים: "מיכן אמרו שדה שניטייבה, בית־שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה, ובית־הלל אומרים אוכלין", וראה להלן. 7) שנחרשה. 8) כבית־הלל, בתורת כהנים שם, ובשביעית פ"ד משנה ב. וכל זה לפני גזירת ספיחין, וחולקים אם אסורים מן התורה או לא (משנה ראשונה). וראה בר"ש לשביעית פ"א משנה ד, שאפילו אם עבר וזרע בשביעית אין הפירות אסורים מן התורה. וראה להלן הלכה טו. [ואין זה בכלל מה שאמרה תורה (דברים יד, ג) "לא תאכל כל תועבה", שעל זה אמרו חכמים (חולין קיד:) "כל שתיעבתי לך הרי בבל תאכל", שכיון שאם נפלו ונזרעו מאיליהם לא שייך לאסור מן התורה, אין זו תועבה, ואפילו אם עשה אינו נאסר, כמו שכתבו התוספות בתמורה ד: ד"ה רבא. ועיין בפרישה לחושן המשפט סימן קמא ס"ק יג]. 9) אין הכוונה שאסורים באכילה. 10) ירושלמי שביעית שם. ומה שאמרו בתורת כהנים שם הלכה ג: "לא תקצור, מיכן סמכו חכמים על הספיחין שיהו אסורין בשביעית", אם זהו מן התורה, אין זה אלא לדעת רבי עקיבא. [ונראה מדברי רבינו שאין הבדל בין מופקר לבין משומר (וראה גם להלן הלכות כב־כג). והר"ש (לשביעית פ"ה משנה ו) פירש בדברי התורת־כהנים הנ"ל: "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המבוצר (=המופקר), לא תבצור כדרך הבוצרים, מיכן אמרו תאנים של שביעית אין קוצרים אותה במוקצה", שגם הסיפא מדוברת במשומר כמו הרישא, אלא שהסיפא מבארת דברי הרישא, שלא אסרו אלא לבצור כדרך הבוצרים. ואילו מופקר, מותר לבצור גם כדרך הבוצרים. ודעת התוספות (ראש השנה ט. ד"ה וקציר) שמשומר אסור אפילו באכילה, וזוהי הרישא, והסיפא באה להתיר מופקר באכילה, ולהצריך בו לשנות מדרך בצירה. ואילו לדעת רבינו מה שאמרו בסיפא "לא תבצור כדרך הבוצרים וכו'" זוהי דיעה שניה בתורת כהנים החולקת על הדיעה הראשונה, וכן הוא בפירוש ר"י בן מלכי־צדק לשביעית (פ"ו משנה ב) שהביא בלשון התורת־כהנים "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, בוצר אתה מן המבוקר (=המופקר). ד"א (= דבר אחר) לא תבצור כדרך הבוצרים". וכן הוא בכפתור ופרח פרק מז. ואם כן לדיעה שניה אין הבדל בין מופקר למשומר, שלעולם מותר באכילה, ולעולם צריך לשנות מדרך הבצירה. ואין הלכה כדיעה הראשונה האוסרת משומר באכילה. וראה ב"סיני" כרך יז עמוד קעג בהערות]. 11) כדין כל עובר על לא־תעשה שבתורה, שיש בו מעשה, וראה בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ד אות קט. 12) כלומר, כדי שתצמיח יותר טוב לאחר מכן. ואף זה נכלל בלאו של "לא תקצור". וברור שבקצירה זו, שהיא לעבודת הארץ, אין הבדל בין אם קצר כדרך הקוצרים או לא. 13) (ראה למעלה פ"א הלכות א־ב). 14) כמו שכתב רבינו כאן בקצירה, כתב להלן (הלכות כב־כג) לענין בצירה. 15) שלא הותר אלא בקוצר מעט מעט, וגם מביא לביתו מעט מעט, אבל אם קוצר הרבה, או שקוצר מעט מעט ומביא לביתו הרבה בבת אחת – אסור. וראה להלן הלכה כד, ופ"ח הלכה ג.

13 **ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[16], שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַסְּפִיחִים אֲסוּרִין**
14 **בַּאֲכִילָה. וְלָמָּה גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[17].**

1 שֶׁלֹּא יֵלֵךְ וְיִזְרַע תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְזֶרְעוֹנֵי גִנָּה בְּתוֹךְ
2 שָׂדֵהוּ[18] בַּסֵּתֶר, וּכְשֶׁיִּצְמַח - יֹאכַל מֵהֶם, וְיֹאמַר:
3 סְפִיחִים הֵן. לְפִיכָךְ אָסְרוּ כָּל הַסְּפִיחִים הַצּוֹמְחִים
4 בַּשְּׁבִיעִית.

16) שביעית פ"ט משנה א, כחכמים. 17) במשנה שם: "רבי יהודה אומר, ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה". ואף־על־פי שאין הלכה כדבריו, אלא כדעת חכמים שכל הספיחין אסורים, בכל זאת יש ללמוד מדברי ר' יהודה גם לרבנן, שטעמם של חכמים הוא, שנחשדו עוברי עבירה על כל הספיחין (כסף־משנה). 18) בשביעית.

5 ג. הָא לָמַדְתָּ[19], שֶׁאֵין אוֹכְלִין מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית[20] אֶלָּא
6 פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת[21] וְהָעֲשָׂבִים שֶׁאֵין זוֹרְעִין אוֹתָם[22] רֹב
7 הָאָדָם, כְּגוֹן הַפִּיגָם[23] וְהַיַּרְבּוּזִין הַשּׁוֹטִים[24] וְכֹל
8 כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[25]. אֲבָל הַיְּרָקוֹת שֶׁדֶּרֶךְ רֹב הָאָדָם לְזָרְעָם
9 בַּגִּנּוֹת וּמִינֵי תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - כָּל הַצּוֹמֵחַ מֵהֶן אָסוּר
10 מִדִּבְרֵיהֶם[26], וְהַמְלַקֵּטָן[27] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

19) מהטעם הנ"ל שגזרו על הספיחין. 20) כלומר, ספיחין. 21) בתענית יט: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אף על האילנות מתריעין (= תוקעים בשופר ומתפללים על הגשמים) על הספיחין בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים". וראה ברש"י ותוספות שם. 22) שביעית שם. 23) הוא מין בשמים ונקרא "רודא". במשנה שם. 24) "הם שיש להם עלים רחבים" (פירוש המשנה). והוא איספרגוס מדברי (תפארת ישראל). 25) שבכל אלה אין חשש שיזרעום בני אדם בסתר. 26) כבהלכה הקודמת. 27) כן הוא בירושלמי שם: ר"ש בן יוחי הוה עבר בשמיטתא וחמי חד מלקט [ספיחי, כן הוא שם בברכות פ"א הלכה א] אמר ליה ולית אסור? ולאו ספיחין אינון?" — הרי שאסרו גם את הלקיטה, שכיון שספיחין אינם עולים בצפיפות — דרכם להתלש ביד. וזוהי דרך קצירתם, ואסור (למעלה הלכה א), וראה להלן הלכה ה.

11 ד. סְפִיחִים[28] הָעוֹלִים בִּשְׂדֵה בּוּר[29] וּבִשְׂדֵה נִיר[30]
12 וּבִשְׂדֵה כֶּרֶם וּבִשְׂדֵה זֶרַע - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וּמִפְּנֵי
13 מָה לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? לְפִי שֶׁאֵין אָדָם זוֹרֵעַ מְקוֹמוֹת
14 אֵלּוּ[31]: שְׂדֵה בּוּר - אֵין אָדָם נִפְנֶה לְשָׁם[32]; וּשְׂדֵה
15 נִיר - רוֹצֶה הוּא בְּתִקּוּנָהּ[33]; וּשְׂדֵה כֶּרֶם[34] - אֵינוֹ
16 אוֹסֵר כַּרְמוֹ[35]; וּשְׂדֵה זֶרַע - הַסְּפִיחִין מַפְסִידִין
17 אוֹתָהּ. וְכֵן הַתֶּבֶן[36] שֶׁל שְׁבִיעִית - מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם,
18 וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו[37].

28) ירושלמי בבא בתרא פ"ה הלכה א (כסף־משנה). והמדובר בספיחי ירקות תבואות וקטניות, שהיתה עליהן גזירת ספיחין, כנ"ל. 29) שאין זורעים בה כלום. 30) העומדת לחרישה. 31) ואין חשש שמא יזרע במקומות אלו בשביעית בסתר. 32) כלומר, אינו מתעניין בה. 33) כלומר, בחרישתה, ואינו עומד לזרעה עתה. 34) כנראה שהמדובר בשדה שהכין לנטוע בו כרם, ועוד לא נטע בו, וראה להלן. 35) לכשייטענו ייאסר על ידי הזרעים. וראה בפ"ו מהלכות כלאים הלכה א. 36) בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ה: "תבן של שביעית מהו שיהא אסור משום ספיחין, רבי לוי שאל לרבי בא בר זבדי, ושרי". 37) כתב הראב"ד: "לא גזרו עליו איסור ספיחין, אבל קדושת שביעית ודאי יש בה, לאבדה אסור ושלא לעשות בה סחורה". ואף רבינו מודה לו בזה, ראה להלן פ"ה מהלכה יט ואילך (מהר"י קורקוס וכסף־משנה).

19 ה. סְפִיחִין[38] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ[39] לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית
20 - אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה[40], וְאֵין תּוֹלְשִׁין אוֹתָן בַּיָּד[41], אֶלָּא
21 חוֹרֵשׁ כְּדַרְכּוֹ[42], וּבְהֵמָה רוֹעָה כְּדַרְכָּהּ[43].

38) תוספתא שביעית פ"ה הלכה כג. 39) רבינו פירש כן על־פי מה ששנו שם: חורש כדרכו, וזה לא ייתכן בשביעית (כסף־משנה ורדב"ז). 40) שאם היו מתירין ספיחי שביעית באכילה מיד בתחילת שמינית, עדיין יש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו בסוף שביעית בסתר, ויאמרו ספיחין הם כדי שיוכלו לאכול מיד בתחילת שמינית. 41) כיון שספיחין אינם עולים בצפיפות, הרי דרכם להתלש ביד וזוהי דרך קצירתם, ואסור, ראה למעלה הלכה א (תוספתא כפשוטה). ועיין עוד למעלה הלכה ג. 42) ואינו חושש שמא יבא לאכלם, וכן אינו חושש לזיבול שדהו ע"י הספיחין, כיון שאינם אסורים אלא באכילה ולא בהנאה. 43) שאין בהם איסור הנאה, כנ"ל. ובשביעית עצמה נראה שאין בהמה רועה בספיחין, שיש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו לבהמתם. וראה בתוספתא כפשוטה.

22 ו. וְעַד מָתַי אֲסוּרִין[44] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית בְּמוֹצָאֵי
23 שְׁבִיעִית? מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד חֲנֻכָּה. וּמֵחֲנֻכָּה וְאֵילָךְ
24 - הֵן מֻתָּרִין[45]. וְהַדּוֹרֵעַ[46] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית אַחַר
25 שְׁבִיעִית - הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין[47].

44) בירושלמי דמאי פ"ב הלכה א: "ולענין ספיחין מראש השנה עד חנוכה אסור ספיחין, מן חנוכה עד עצרת היתר ספיחין, מן העצרת עד ראש השנה צריכה (כלומר, ספק)". אבל התוספות בפסחים נא: (ד"ה כל) גורסים: "מראש השנה ועד חנוכה איסור ספיחין, ומחנוכה ועד ראש השנה היתר ספיחין", וכן גורס רבינו. ועיין ראב"ד וכסף־משנה. 45) שמחנוכה ואילך, ההיתר (כלומר, תבואה של שמינית) רבה על האיסור (כלומר, תבואה של שביעית), כדברי רבי זעירא שם. 46) תרומות פ"ט משנה ד. 47) שכל שדבר אסור ודבר מותר גורמין לו (לגדול) הרי זה מותר בכל מקום (פ"ז מהלכות עבודת כוכבים הלכה יד). וכאן הרי זרע הספיחין של איסור והקרקע של היתר גורמים לגידולים שיגדלו, ולכן הם מותרים (רדב"ז). ואף־על־פי שבגידולי תרומה גזרו חכמים שיהיו אסורים לזר כמו תרומה (למעלה פי"א מהלכות תרומות הלכה כא) — בספיחי שביעית לא גזרו, לפי שאינם נוהגים אלא בשביעית ואינם מצויים תמיד (רע"ב). ויש שכתבו שגם קדושת שביעית אין עליהם (אור שמח).

26 ז. בְּצָלִים[48] שֶׁיָּצְאוּ מִשְּׁבִיעִית לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[49]: אִם
27 עָשׂוּ[50] כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[51] - מֻתָּרִין[52], וְאִם לָאו - אֲסוּרִין[53].

וְכֵן שְׁאָר הַפֵּרוֹת[54] - אֵין לוֹקְחִים אוֹתָם[55] בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית אֶלָּא מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִפֵּרוֹת מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[56]. עָשָׂה[57] הַבַּכִּיר[58] - הֵתַּר הָאָפִיל[59]. וּמֵתָּר[60] לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִיָּד.

48) תוספתא שביעית פ"ד הלכה יג. 49) ונלקטו במוצאי שביעית, ואם כן לפי הדין הם מותרים, שהרי בירק הולכים אחר הלקיטה (להלן הלכות יג-טו). 50) כלומר, גדלו במוצאי שביעית. 51) כלומר, באותו הגודל. 52) שאין כאן חשש של מראית העין שנלקטו בשביעית, אלא יאמרו שנלקטו במוצאי שביעית. וראה להלן. 53) שיאמרו: בשביעית נלקטו, והרי הם אסורים כדין ספיחי שביעית, ולפיכך אסרום חכמים משום מראית העין, ראה בפאת־השולחן. 54) הן אלו שהולכים בהם אחר עונת המעשרות, והן אלו שהולכים בהם אחר גמר פרי (להלן הלכה יג), וראה להלן. 55) ממי שאינו נאמן על השביעית. 56) כלומר, אף־על־פי שאם באו לעונת המעשרות או לגמר פרי במוצאי שביעית, הרי הם מותרים – חששו שמא באו לעונת המעשרות או נגמרו בשנת השביעית ואסרום, אבל אם כיוצא בהם מפירות שבאו לעונת המעשרות או נגמרו במוצאי שביעית, כבר בשלו במדה זו של אלה – מותרים, ואין כאן חשש. ולמד כן רבינו מדין ירק לדעת חכמים, ראה להלן (כסף־משנה). 57) שביעית פ"ו משנה ד. 58) "הוא הממהר לצאת בתחילת מוצאי שביעית" (פירוש המשנה). 59) "הוא המתאחר, שנשאר מפירות שנה שביעית שעברה" (שם). 60) שם, כרבי ולא כתנא־קמא. ובירושלמי שם משמע שהלכה כמותו. וטעם ההיתר, מפני שהיו רגילים להביא ירק מחוצה לארץ (רדב"ז).

ח. מֵאֵימָתַי[61] מֻתָּר אָדָם לִקַּח לוּף[62] בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית?[63] מִשֶּׁיִּרְבֶּה[64] הֶחָדָשׁ[65].

61) שם פ"ה משנה ה, כחכמים ולא כרבי יהודה. 62) ממי שאינו נאמן על השביעית. 63) דרכם היה לעקרו אחר הפסח, ראה להלן, ולפני הפסח יש חשש שמא נלקט בשביעית. 64) כלומר, "שיוכל למצוא הרבה" (רבינו אליהו מלונדריש – 'תוספות יום־טוב' בשמו). ולפי"ז אין צורך שיהיה רוב בהיתר, וראה הלכה הקודמת. 65) כלומר, זה שנלקט במוצאי שביעית, והיינו מן הפסח ואילך (ירושלמי שם). ועיין רדב"ז.

ט. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי[66] - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִשְׁמִטִּין וּלְיוֹבְלוֹת. פֵּרוֹת שִׁשִּׁית[67] שֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁבִיעִית: אִם הָיוּ תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִיּוֹת אוֹ פֵּרוֹת הָאִילָן[68], וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת[69] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה[70] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹסֵף אוֹתָם בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית לְכָל דָּבָר[71]. וְאִם לֹא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת אֶלָּא אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית:

66) משנה בראש השנה ב. וראה להלן בפ"י הלכה ד. 67) תוספתא שביעית פ"ב הלכה יג. לענין תבואה וקטנית. ובירושלמי מעשרות פ"ה הלכה ב: "מניין לתבואה שהביאה שליש (היא עונת המעשרות, כדלהלן), לפני ראש השנה, כונסין אותה (כלומר, קוצרה ומכניסה לבית) בשביעית, תלמוד לומר: ואספת את תבואתה, בשביעית". וראה להלן שם. 68) ראש השנה יג: 69) ראה בפ"ב מהלכות מעשר, מהלכה ה ואילך. 70) בהגהה שעל הגליון בדפוסים חדשים כתוב בשם השל"ה, שבפירות האילן הכוונה לטו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות, כנ"ל בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה ב. וכן דעת הר"ח (שם טו:) והערוך (ערך בנות שוח), ורבינו נתן אב הישיבה בא"י בשביעית סוף פ"א. ועיין שם עמ' כב והערה 65. ויש חולקים וסוברים שגם אילנות, ראש השנה שלהם הוא אחד בתשרי, ראה בפאת־השולחן וברדב"ז. ועיין בהלכות מעשר שני שם. 71) שמותרים באכילה ואינם בגזירת ספיחין, וגם אין בהם קדושת שביעית, וראה להלן.

י. הַתְּבוּאָה[72] וְהַקִּטְנִיּוֹת - אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִשּׁוּם סְפִיחִים[73], וּפֵרוֹת הָאִילָן[74] - אוֹכְלִין אוֹתָן בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[75].

72) הלכה זו באה לבאר מהו "הרי הן כפירות שביעית", שנאמר בסוף ההלכה הקודמת. 73) מפני גזירת עוברי עבירה, כנ"ל, בהלכה ב. 74) שאין הגזירה בהן, כנ"ל בהלכה ג. 75) וראה להלן בפרקים ה-ו, מהי קדושת שביעית.

יא. הָאֹרֶז[76] וְהַדֹּחַן וְהַפְּרָגִים וְהַשֻּׁמְשְׁמִין וּפֹל הַמִּצְרִי[77] שֶׁזָּרְעוּ[78] לְזֶרַע - הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר גְּמַר פְּרִי[79]: אִם נִגְמַר פִּרְיָם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית; וְאִם נִגְמְרוּ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרִישׁוּ[80] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם סְפִיחִים.

76) שביעית פ"ב משנה ז. וכל אלה אין הולכים בהם אחר עונת המעשרות (= הבאת שליש), כתבואה וקטנית (למעלה הלכה ט), לפי שאינן באים לעונת המעשרות בזמן אחד, ואין הולכים בהם אחר לקיטה כירק (בהלכה הסמוכה), לפי שאינם נקלטים כאחת, וראה בהלכות מעשר שני שם ה"ח. 77) ונקרא "לוביא". שם מ"ח בשם ר"ש שזורי. 78) צ"ל "שזרען". וראה להלן הי"ג. 79) כיון שאינם נקלטים כאחת, וכזרען לירק – הלכו אחר לקיטה כירק (להלן הי"ד) והיינו כשמואל, בראש השנה יג: ולא כחכמים ור"ש שזורי במשניות הנ"ל, שהולכים בהם אחר השרשה. ואף־על־פי ששמואל אמר כן לענין מעשרות, הוא־הדין לענין שביעית, שהרי הטעם שוה, שכיון שנגמר הפרי הרי הוא פרי של שנה הקודמת (כסף־משנה). וראה בהלכות מעשר שני שם. 80) ולא כחכמים ורבי שמעון שזורי, שהולכים אחר השרשה.

יב. הַיָּרָק[81] - בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ. וְהָאֶתְרוֹג, אֲפִלּוּ הָיָה כַּפּוֹל[82] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנַעֲשָׂה כַּכֻּפָּר[83] בַּשְּׁבִיעִית - חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית[84]; וַאֲפִלּוּ הָיָה כַּכֻּפָּר[85] בַּשִּׁשִּׁית, הוֹאִיל וְנִלְקַט בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[86], וּמִתְעַשֵּׂר כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית לְהַחְמִיר[87].

81) ראש השנה שם, לענין מעשר, והוא־הדין לענין שביעית, כנ"ל. 82) כלומר, נחנט והגיע לעונת המעשרות בששית. ולמעלה בהלכות מעשר שני שם הלכה ו, כתב רבינו: "היתה כזית", וראה בגליון הרמב"ם בדפוסים חדשים. 83) שנגמר ונלקט בשביעית, שלענין שביעית הרי הוא ודאי כפירות שביעית לגבי איסור אכילת ספיחין ולגבי אכילתו בקדושת שביעית, כדלהלן. 84) שלענין חומרא הלכו בו אחר חנטה, כרבין אמר ר' יוחנן בראש השנה טו: "שאתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל". וראה בהלכות מעשר שני שם. 85) שנגמר הפרי. 86) שלחומרא הולכין אחר לקיטתו כירק, כדעת רבותינו באושא ור' יוחנן וריש לקיש (בראש השנה שם) ולא כרבנן גמליאל ור' אליעזר (בביכורים פ"ב משנה ו) וחמשה זקנים (בראש השנה שם). וראה בכסף־משנה. 87) ללכת אחר חנטה, כנ"ל, וראה בהלכות מעשר שני שם.

1 **יג. וְכֵן[88] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[89] שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית:**
2 **בִּתְבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְאִילָנוֹת - הוֹלְכִין אַחַר עוֹנַת**
3 **הַמַּעַשְׂרוֹת; וְהַפִּרְגִּין וְהַשֵּׁמֶשְׁמִין וְהָאֹרֶז וְהַדֹּחַן וּפוֹל**
4 **הַמִּצְרִי שֶׁזְּרָעוּ[90] לְזֶרַע - אַחַר גְּמַר הַפֵּרִי[91]; וְהַיָּרָק -**
5 **אַחַר לְקִיטָתוֹ[92].**

88) כלומר: כשם שפירות ששית שנכנסו לשביעית הולכים בהם אחר עונת המעשרות, כמפורש למעלה הלכה ט, כמו כן בפירות שביעית שנכנסו לשמינית (כסף־משנה). 89) בראש השנה יב: "כל תבואה שהביאה שליש (זוהי עונת המעשרות שלה, ראה בפ"ב מהלכות מעשר הלכה ה) בשביעית לפני ראש השנה (של שמינית), אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית". 90) צ"ל: שזרען. וראה למעלה הי"א. 91) כנ"ל בהי"א. 92) כבהלכה הקודמת. ולא הזכיר רבינו דינו של אתרוג, כיון שפשוט הוא, שלענין שביעית הולכין אחר לקיטתו, בין להקל ובין להחמיר, כנ"ל, ולענין מעשר הולכים תמיד לחומרא, ואם כן כאן הולכים אחר לקיטתו ומתעשר כפירות שמינית. נמצא שלגבי דין זה, דין אתרוג כדין ירק לכל דבר.

6 **יד. פּוֹל[93] הַמִּצְרִי שֶׁזְּרָעוּ לְזֶרַע בַּשִּׁשִּׁית וְנִגְמַר פִּרְיוֹ[94]**
7 **קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָק שֶׁלּוֹ בֵּין**
8 **זֶרַע שֶׁלּוֹ מֻתָּר בַּשְּׁבִיעִית[95]. וְאִם זָרַע לְיָרָק[96] וְנִכְנְסָה**
9 **עָלָיו[97] שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ אָסוּר כְּסִפִּיחֵי**
10 **שְׁבִיעִית[98]. וְכֵן אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע וּלְיָרָק - אָסוּר[99].**

93) ירושלמי שביעית פ"ב סוף הלכה ה. 94) ראה למעלה בהלכה יא. 95) כיון שהולכין אחר גמר פריו. ואף הירק מותר, כיון שהמחשבה היתה רק לזרע. 96) ונגמר פריו בששית, כנ"ל. 97) כלומר, כשהוא מחובר קודם לקיטה. 98) כיון שהולכים אחר לקיטתו (ראה למעלה שם). והזרע בטל לירק, כיון שהמחשבה היתה רק לירק. 99) בירושלמי שם: "זרעו לזרע ולירק לפני ראש השנה השביעית, ונכנסה שביעית. פשיטא זרעו מותר, ירקו מהו, תני רבי חייא אסור, תני רבי חלפתא בן שאול מותר. מאן־דאמר מותר, דבר תורה. מאן־דאמר אסור, מפני מראית העין". ולפי זה, היה לרבינו לכתוב: זרעו מותר, וירקו אסור. ונראה שלפני רבינו היתה הגירסא שם: "פשיטא ירקו אסור, זרעו מהו". ופסק רבינו כרבי חייא, שאף זרעו אסור. וטעמו של דבר, כיון שהזרע סופו להיות ירק, יאמר הרואה שהקלו בירק, ולכן נתנו חכמים לזרע דין ירק להחמיר. וראה בהלכה הסמוכה ובאור־שמח.

11 **טו. עָבַר[100] וּזְרָעוֹ[101] בַּשְּׁבִיעִית[102] וְיָצָא לַשְּׁמִינִית:**
12 **אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע[103] - בֵּין זַרְעוֹ בֵּין יָרְקוֹ אָסוּר בְּמוֹצָאֵי**
13 **שְׁבִיעִית כִּשְׁאָר הַסְּפִיחִים[104]; וְאִם זְרָעוֹ לְיָרָק, הוֹאִיל**
14 **וְנִלְקַט בַּשְּׁמִינִית - בֵּין יָרְקוֹ בֵּין זַרְעוֹ מֻתָּר[105]; זְרָעוֹ**
15 **לְזֶרַע וּלְיָרָק - זַרְעוֹ אָסוּר מִשּׁוּם סְפִיחִים[106], וִירָקוֹ**
16 **מֻתָּר[107].**

100) ירושלמי שם. 101) את הפול המצרי. 102) ונגמר פריו בשביעית, כנ"ל. 103) שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא). 104) ראה להלן. 105) ראה למעלה (הלכה א) שאם עבר וחרש וזרע בשביעית, אינו אסור מן התורה אלא מטעם גזירת ספיחין, וכיון שנקלטו בשמינית, שאין כאן איסור ספיחין, הרי הם מותרים. ומה שאמרו "הנוטע בשביעית יעקור" (למעלה פ"א הלכה יב), אין זה אלא לכתחילה. אבל אם לא עקר, ויצאו פירות — אינם נאסרים באכילה, אם הביאו שליש בשמינית. וכן כתב רבינו לענין נוטע ערב שביעית (למעלה פ"ג הלכה יא) שאף־על־פי שקנסוהו לעקור, אם לא עקר — פירותיו מותרים, ועיין כסף־משנה. 106) שהרי הולכים בו אחר חנטה. 107) שאף־על־פי שאפשר לטעות בזרע שהוא ירק (בהלכה הקודמת) — אין לטעות בירק שהוא זרע, ולכן לא גזרו בו. וראה בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה י.

17 **טז. בְּנוֹת שׁוּחַ[108], הוֹאִיל וְהֵן נִגְמָרוֹת לְאַחַר שָׁלֹשׁ**
18 **שָׁנִים, אִם בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[109] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה**
19 **שֶׁל שְׁמִינִית - הֲרֵי הֵן נֶאֱכָלוֹת בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה מִן**
20 **הַשָּׁבוּעַ[110] בְּתוֹרַת שְׁבִיעִית[111].**

108) שביעית פ"ה משנה א, כחכמים ולא כרבי יהודה. ובנות שוח הן תאנים לבנות (פירוש המשנה שם על־פי עבודה זרה יד.). וראה בפירוש רב נתן אב הישיבה לשביעית שם, עמוד 48 הערה 1. 109) שהולכין אחריה באילן, כנ"ל בהלכה ט. 110) כלומר, מן השמיטה, היא שנה שלישית לגידול בנות השוח. 111) כלומר, בקדושת פירות שביעית. ודוקא בשנה שניה של השבוע. אבל קודם לכן, שעדיין לא נגמר בישולן, לא חלה עליהן קדושת פירות שביעית (משנה ראשונה).

21 **יז. הַבְּצָלִים[112] הַסָּרִיסִים[113] וּפוֹל הַמִּצְרִי[114] שֶׁמָּנַע**
22 **מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְשֶׁל בַּעַל**
23 **שֶׁמָּנַע מֵהֶם שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[115] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי**
24 **אֵלּוּ מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית[116]; פָּחוֹת מִכָּן - הֲרֵי הֵם כְּסִפִּיחֵי**
25 **שְׁבִיעִית.**

112) שם פ"ב משנה ט. 113) "ענין הבצלים כשימצאם לחות אחר שיעקרו אותם מן הארץ, יצמחו ויוציאו פרחים

מבפנים. ויש ממנו מין שאין דרכו כך, והוא נקרא בצלים סריסים, המשילו אותם לסריס שאינו מוליד. ולא יזרעו המין הזה אלא במקום משקה, ומפני זה אמר בהפכו: ושל בעל" (פירוש המשנה). 114) בין שזרעו לזרע. שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא), ובין שזרעו לירק שהולכים בו אחר לקיטה (למעלה הלכה יד – "משנה ראשונה"). 115) שלש השקאות. מפני שישקו אותם לימים ידועים. וראה שם. 116) שאף־על־פי שבבצלים הלכו אחר לקיטה כירק, ובפול המצרי שנטעו לזרע הלכו אחר גמר פריו, וכשנטעו לירק הלכו בו אחר הלקיטה – כיון שהם צריכים הרבה מים ומנע מהם, הרי הם כתבואה וקיטנית שהלכו בהם אחר עונת המעשרות, כנ"ל הלכה ט (משנה ראשונה ותפארת ישראל).

1 **יח. הַדְּלוּעִין[117] שֶׁקִּיְּמָן לְזֶרַע[118]: אִם הֵקְשׁוּ[119] לִפְנֵי**
2 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִפְסְלוּ מִלֶּאֱכֹל אָדָם - מֵתָר לְקַיְּמָן**
3 **בַּשְּׁבִיעִית[120], שֶׁהֵן מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית; וְאִם לָאוּ[121] -**
4 **אֲסוּרִין[122] כִּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית[123]. וְכֵן הַיְרָקוֹת[124] כֻּלָּן**
5 **שֶׁהֵקְשׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - מֵתָר לְקַיְּמָן**
6 **בַּשְּׁבִיעִית[125]; וְאִם הָיוּ רַכִּים - אָסוּר לְקַיְּמָן מִשּׁוּם**
7 **סְפִיחִים[126]. אֵין[127] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשָׁרֵשׁ[128] אֶת**
8 **הַלּוּף[129], אֶלָּא מַנִּיחוֹ בָּאָרֶץ כְּמוֹת שֶׁהוּא; אִם צָמַח**
9 **לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר[130]. וְאֵין[131] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**
10 **לְשָׁרֵשׁ אֶת הַקִּנְדֵּס[132], אֶלָּא גּוֹזֵז בֶּעָלִין[133]; וְאִם**
11 **צָמַח לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר[134].**

117) שם משנה י. 118) כתב רבינו כן, כיון שמשום כך באו הדלועין לידי קושי, אבל הוא־הדין אם זרען לירק, והוקשו (משנה ראשונה). 119) יבשו (פירוש המשנה). 120) ולזרעם לאחר שביעית, ואין בהם האיסור של "לאכלה ולא לזריעה" כבפירות שביעית (ע"פ פירוש המשנה שם, ועיין שבת הארץ). וגם אין בהם מצות ביעור, ראה להלן שם (תפארת ישראל). 121) כלומר, שלא הוקשו. 122) באכילה. 123) שאסורים באכילה (למעלה הלכה ב), ויש בהם גם איסור זריעה, שהרי מן התורה הם מותרים באכילה, ואני קורא בהם: "לאכלה ולא לזריעה", ראה למעלה. 124) תוספתא שם פ"ב הלכה יא. 125) ומה שאמרנו (למעלה הלכה יב) שבירק הולכים אחר לקיטה, זהו כשלא הוקשה קודם שביעית. 126) [כלומר, אסור לקיימן לזרע, מפני שהם ספיחי שביעית שאסורים בזריעה, כמבואר למעלה]. ובתוספתא שם: "אסור לקיימן מפני מראית העין", ועפ"ז פירש הכסף־משנה: אסור לקיימן משום ספיחי שביעית, כלומר, אף־על־פי שהיה ראוי לומר שמותר לקיימן כמו שמותר לקיים הספיחין – אסור לקיימן מפני מראית העין, מתוך שהם רכים יבואו לומר שנזרעו בשביעית. והפיסקא הסמוכה, "אין מחייבין לשרש את הלוף" מוכיחה כפירושו. 127) תוספתא שם. 128) לעקור. 129) לפי שדרכו של לוף לגדל בקרקע שלש שנים (כלאים פ"ב משנה ה), ואין כאן מראית העין (תוספתא כפשוטה). 130) כיון שיש בו רוב היתר. וראה להלן סוף הלכה כא, ולמעלה בהלכה ח, ובתוספתא כפשוטה. 131) תוספתא שם הלכה יב. 132) הוא מין ממיני הקוצים והדרדרים (רע"ב לכלאים פ"ה משנה ח ו'תוספות יום־טוב' לעוקצין פ"ג משנה ב). ואף הוא מתקיים הרבה זמן בארץ אלא שמגדל עלים בכל שנה (תוספתא כפשוטה). 133) שהרי העלין רכין ואסור לקיימן מפני מראית העין, אף־על־פי שצמחו מדבר של היתר, כיון שהדבר המותר אינו גלוי אלא טמון בארץ (שם). 134) כנ"ל.

12 **יט. לוּף[135] שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית[136] וְכֵן בְּצָלִים שֶׁל עֶרֶב**
13 **שְׁבִיעִית הַקִּיצוֹנִים[137] וּפוּאָה[138] שֶׁנִּגְמְרוּ לִפְנֵי**
14 **שְׁבִיעִית - מֻתָּר לְעָקְרָן בַּשְּׁבִיעִית בְּקַרְדֳּמוֹת שֶׁל**
15 **מַתֶּכֶת, וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[139].**

135) שביעית פ"ה משנה ד, כבית־הלל ולא כבית־שמאי. 136) "זה הדבר, כשישלם הלוף קודם שביעית ולא נשאר בו אלא לחפור עליו ולעקור הבצלים" (פירוש המשנה). 137) "מיוחדות לזמן הקיץ" (שם). 138) הוא עץ אדום צובעים בו צבע אדום. ובין פואה של עידית, כלומר הפואה הטובה, שלא התירו בית־שמאי לעקרה אלא על ידי שינוי, ובין פואה של צלעות, שיש לה צלעות, והיא בעומק הארץ ואי־אפשר לעקור אותם בכלי עץ אלא בברזל, ומודים בה בית־שמאי. 139) כיון שמוכח שאין כוונתו לעבודת הארץ (משנה ראשונה).

16 **כ. הַבְּצָלִים[140] שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים בַּשְּׁבִיעִית**
17 **וְצָמְחוּ: כָּל זְמַן שֶׁהָעָלִין שֶׁלָּהֶן יְרֻקִּין - הֲרֵי אֵלּוּ**
18 **מֻתָּרִין[141]; וְאִם הִשְׁחִירוּ - הֲרֵי הֵן כִּנְטוּעִין בָּאָרֶץ,**
19 **וְאוֹתָן הָעָלִין אֲסוּרִין מִשּׁוּם סְפִיחִין. וּבֵין כָּךְ וּבֵין**
20 **כָּךְ - הַבְּצָלִים עַצְמָן בְּהֶתֵּרָן עוֹמְדִין[142].**

140) שם פ"ו משנה ג, כחכמים ולא כרבי חנינא בן אנטיגנוס. ומדובר בבצלים תלושים מערב שביעית. ודרכם של בצלים, כשלחות יורדת עליהם - הם מצמיחים עלים. וראה במשנה ראשונה. 141) "כל זמן שהן ירוקין, כאילו הם מן הפרי עצמו ומותר לאוכלן" (פירוש המשנה). 142) בירושלמי שם: כיני מתניתין, שחורין אסורין וירוקין מותרין. כלומר "אסורין" ו"מותרין" שאמרו במשנה, עולה על העלים ולא על הבצלים עצמם (רדב"ז). ובנדרים נט: "אמר ליה, מי סברת על עיקר קתני (כלומר, על הבצלים), אתוספת קתני אסורין (כלומר, על העלים). וראה בפאת־השולחן.

21 **כא. בָּצָל[143] שֶׁעֲקָרוֹ בַּשְּׁבִיעִית וּנְטָעוֹ בַּשְּׁמִינִית וְרַבּוּ**
22 **גִּדּוּלָיו עַל עִקָּרוֹ - הֵעֱלוּ גִּדּוּלָיו אֶת עִקָּרוֹ וְהֻתַּר**
23 **הַכֹּל; הוֹאִיל וּשְׁבִיעִית אֲסוּרָה עַל יְדֵי קַרְקַע[144], כָּךְ**
24 **נְטִילָתָהּ[145] עַל יְדֵי קַרְקַע[146].**

143) שם נז: "ישמעאל, וכו', העלה בידו (= שאל), בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו (היתר) על עיקרו וכו'", ולהלן שם נח: "למימרא דגידולי היתר מעלין את האיסור וכו', ודלמא במדוכנין (כלומר, שטחנו ודכו את הבצלים, ולכן נתבטלו בגידולים, אבל בלאו־הכי הבצלים אסורים), חשוד על השביעית קתני (וממילא לא טחן את הבצלים, כיון שלא אכפת לו מן האסור), וכו'. אמר רבי יצחק, שניא שביעית, הואיל ואסורה ע"י קרקע, בטילתה

נמי ע"י קרקע". ומשמע שמסקנת הגמרא היא, שהבצלים בטלים בגידוליהם, אף כשאינם מדוכנין. וכן הוא בירושלמי שביעית פ"ו הלכה ג: "בצל שעקרו (בשביעית) ושתלו (בשמינית), וכו', רבי זירא אמר מכיון שרבה עליו חדש (כלומר, הגידולים) מותר. רבי לא ורבי אימי תרוויהון אמרו אסור וכו'. רבי אבהו וכו', שאלון ליה באילין בוצלייא, והורי להון הדא דר' זעירא וכו', חמתון סמיכין עלוי, אמר לון, אני לא אמרתי אלא במרוכנין (כמו "במדוכנין" בבבלי הנ"ל), אמר רבי יהודה בן פזי, אנא ידע ראשה וסופה, כד דשמע (רבי אבהו) רבי לא ורבי אימי פליגין (ואוסרים הבצלים), שרע מינה (הסתייג מהיתרו. אבל לעולם מתיר רבי אבהו אף בשאינם מדוכנין)". והראב"ד השיג והתיר את הבצלים רק כשהם מדוכנים. וראה בכסף־משנה ורדב"ז. 144) שנאמר: ושבתה הארץ. 145) בנדרים שם: "בטילתה", ושמא יש לגרוס כן גם בדברי רבינו. 146) מה־שאין־כן בערלה שאיסורה תלוי בזמן (פ"י מהלכות מעשר שני הלכה טז), וכלאים שאיסורם תלוי בתערובת (פ"ה מהלכות כלאים הלכה כד). וראה בר"ן שם.

1 **כב. הַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית[147] - לֹא יַאסְפֵם**
2 **כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסֵף בְּכָל שָׁנָה[148]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ**
3 **לֹא תִבְצֹר[149]. וְאִם בָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאִילָן אוֹ שֶׁבָּצַר**
4 **כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים - לוֹקֶה[150].**

147) בלי הבדל בין מופקר לבין משומר, ראה למעלה בהלכה א. 148) אלא בשינוי. 149) שאין הכוונה שלא יבצרנו כלל, שהרי נאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", אלא הכוונה, לא תבצרנו כדרך שבוצרים פירות שאר שנים. וכהדיעה השניה בתורת־כהנים בהר פרק א הלכה ג, ראה למעלה הערה ט. 150) ראה למעלה שם.

5 **כג. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה?[151] תְּאֵנִים[152] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין**
6 **קוֹצִין[153] אוֹתָן בַּמַּקְצֶה[154], אֲבָל מְיַבְּשָׁן בְּחָרְבָּה[155].**
7 **וְלֹא יִדְרֹךְ עֲנָבִים בַּגַּת[156], אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֵבָה[157].**
8 **וְלֹא יַעֲשֶׂה[158] זֵיתִים בְּבֵית הַבַּד[159], אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא[160]**
9 **וּמַכְנִיס לְתוֹךְ בַּד קָטָן בְּיוֹתֵר[161], וְטוֹחֵן בְּבֵית הַבַּד[162]**
10 **וּבְקַלְטֶב[163] וּמַכְנִיס לְבַד קְטַנָּה[164]. וְכֵן בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים,**
11 **כֹּל שֶׁיָּכוֹל לְשַׁנּוֹת - מְשַׁנֶּה.**

151) כלומר, כיצד משנה מדרך הבוצרים. 152) שביעית פ"ח משנה ו. 153) שוטחים לייבש. 154) שם מקום ששם שוטחין עליו שטחי התאנים והענבים (פירוש המשנה). 155) כלומר, בחורבה (מלאכת שלמה לדעת רבינו). 156) כדרכן. 157) כלי שלשין בו העיסה (שם). 158) (תוספות יו"ט ומלאכת שלמה). 159) יקב שדורכים בו הזיתים (שם). ובמשנה שם: "ואין עושין זיתים בבד ובקוטב" (קוטב הוא בד קטן – כסף־משנה). [ולדעת ה"חזון איש" יש להוסיף בדברי רבינו כאן "ובקוטב" שנכתבה בסמוך בטעות, ראה להלן. ומה שאמרו בירושלמי (שם הלכה ו) "ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי, ורבותינו התירו לעשות בקוטבי", אין הכוונה לדברי תנא־קמא בעשיית הזיתים בתחילה, אלא לסוף המשנה בדברי ר' שמעון, ראה להלן]. 160) במכתשת, בבית הבד או בקוטב, ראה למעלה. 161) היא "הבודידה" (כסף־משנה) וכדעת תנא־קמא במשנה שם: "אבל כותש הוא ומכניס לבודידה" (אבל להכניס בקוטב, שהוא בד קטן, וגדול מן הבודידה – אסור, כנ"ל). 162) כדעת רבי שמעון במשנה שם, שאמר: "אף טוחן הוא בבית הבד", וכן פסקו בירושלמי שם [וראה להלן שהכוונה לטוחן אחר שכבר נכבש, והוציא השמן הראשון והשני]. 163) תיבה זו איננה בדפוס רומי, ולא היתה לפני מהר"י קורקוס וכסף־משנה, וראה בפאת־השולחן. [ולפי מה שכתבנו למעלה בשם "חזון איש" נראה שנשתרבבה לכאן בטעות מסוף השורה הקודמת: "ולא יעשה זיתים בבית הבד", ושם מקומה]. 164) [הוא הקוטב (כסף־משנה). וכן אמרו בירושלמי שם: "רבי יוחנן הורי (=הורה) לאילין דבית רבי ינאי לטחון בריחיים (כלומר: בבית הבד) כר' שמעון ולעשות בקוטבי כרבנן", והם רבותינו, למעלה שם, שהתירו לעשות בקוטבי, והיינו לאחר שכבשו וטחנו בריחיים. שכן היתה מלאכת עשיית השמן: בתחילה כותשים את הזיתים ונותנם לסל ומוציאים שמן ראשון, ואחר כך טוענים אותם תחת קורת בית הבד להוציא שמן שני, ואחר כך טוחנם בריחיים ומכניסם שוב לבית הבד להוציא מהן שמן שלישי (משנה במנחות פו.). ומסתבר כי תפוקת השמן השני שאחר הכתישה, היא נוחה יותר מהתפוקה השלישית שלאחר הטחינה בריחיים, ולפיכך נהגו בתפוקה הראשונה לעשות גם בבד וגם בקוטב, אבל התפוקה השניה, שהיא קשה, אין עושים אותה אלא בבית הבד ולא בקוטב. ולפיכך "כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר", היא הבודידה, שרק בה הוא משנה מדרך הבוצרים, אבל לאחר הטחינה בריחיים מכניס גם לתוך בד קטן (=קוטב), שגם בו הוא משנה מדרך הבוצרים, הנוהגים לעשות דריכה שלישית זו רק בבית הבד, ובזה מבוארים דברי רבינו על נכון. וראה בר"י קורקוס, בכסף־משנה, בפאת־השולחן ובחזון־איש).

12 **כד. מִצְוַת עֲשֵׂה[165] לְהַשְׁמִיט[166] כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא**
13 **הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה**
14 **וּנְטַשְׁתָּהּ. וְכָל הַנּוֹעֵל כַּרְמוֹ אוֹ סָג[167] שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית**
15 **- בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכֵן אִם אָסַף[168] כָּל פֵּרוֹתָיו לְתוֹךְ**
16 **בֵּיתוֹ. אֶלָּא יַפְקִיר הַכֹּל וְיַד הַכֹּל שָׁוִין[169] בְּכָל**
17 **מָקוֹם[170], שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ. וְיֵשׁ לוֹ**
18 **לְהָבִיא[171] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ מְעַט, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִיאִין מִן**
19 **הַהֶפְקֵר - חָמֵשׁ כַּדֵּי שֶׁמֶן, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה כַּדֵּי יַיִן[172].**
20 **וְאִם הֵבִיא יָתֵר מִזֶּה - מֻתָּר[173].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית, שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה". ובספר המצוות (מ"ע קלד) כתב: "שציונו להפקיר כל מה שתצמח". כי לדעת הרמב"ם החיוב להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית הוא על בעל הקרקע ולא "אפקעתא דמלכא", היינו שהתורה הפקירה את שדהו בשמיטה. ונפק"מ למי שלא הפקיר שדהו בשמיטה, אם הוא "אפקעתא דמלכא"

מותר להיכנס לשדהו ולקחת הפירות שהרי התורה עשאתן הפקר. אבל אם הוא חיוב על בעל הקרקע, הרי שאם לא הפקיר וביטל המצוה עדיין אסור להיכנס לשדהו, שהרי אינה הפקר.

(על־פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 287)

165) ראה בספר המצוות, עשה קלד. 166) להפקיר. 167) גדר, מלשון סייג. וראה למעלה פ"ב הערה קט. 168) במכילתא שם: "שלא תאמר, וכי מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים. תלמוד לומר, והשביעית תשמטנה, מגיד שהוא פורץ פרצות (בגדר של שדהו)". אלא שבסוף סיימו שם בלשון זו: "אלא שגזרו חכמים (שלא יפרוץ) מפני תיקון העולם" (שלא יחריב ויקלקל אילנותיו – זית רענן). אבל לגדור בוודאי שאסור (רדב"ז). וכמו כן, לאסוף – אסור. 169) בין עניים ובין עשירים (ירושלמי פאה פ"ו הלכה א, ושביעית שם הלכה ו). 170) בין בשדה ובין בבית (אם אספם לשם). 171) שביעית פ"ה משנה ז. וראה למעלה סוף הלכה א, ולהלן פ"ח הלכה ג. 172) שיערו חכמים כי בדרך כלל צריכה הכמות הזאת למאכל בני ביתו. 173) משנה שם. כלומר, אם אמר שהוא צריך יותר למאכל אנשי ביתו – מותר (משנה ראשונה).

1 **כה. אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
2 **בִּלְבַד[174]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגוֹמֵר.**
3 **וְנוֹהֶגֶת בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[175].**

174) מן התורה (וראה הלכה הסמוכה). ש"כל מצוה שהיא תלויה בארץ, אינה נוהגת אלא בארץ" (קידושין לו:). 175) כי השביעית אינה תלויה בבית המקדש. אולם, בזמן שאין כל יושביה עליה, ואין היובל נוהג, וזה היה גם בזמן הבית השני, יתכן כי אינה נוהגת אז מן התורה, וראה להלן פ"י הלכה ט. וכן גבי תרומות ומעשרות, כתב רבינו (פ"א מהלכות תרומות הלכה א) שנוהגים בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, ואף־על־פי־כן כתב (שם הלכה כו) שאפילו בימי עזרא לא נהגו אלא מדרבנן, לפי שלא באו כולם לארץ ישראל, וראה בכסף־משנה ובפאת־השולחן.

4 **כו. כֹּל[176] שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב[177] - אָסוּר**
5 **בַּעֲבוֹדָה, וְכָל הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ אֲסוּרִין**
6 **בַּאֲכִילָה. וְכֹל שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בּוֹ אֶלָּא עוֹלֵי מִצְרַיִם**
7 **בִּלְבַד, שֶׁהוּא מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר[178] וְעַד אֲמָנָה[179], אַף**
8 **עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּעֲבוֹדָה[180] בַּשְּׁבִיעִית - הַסְּפִיחִין**
9 **שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ מֻתָּרִים בַּאֲכִילָה[181]. וּמֵהַנָּהָר וּמֵאֲמָנָה**
10 **וָהָלְאָה - מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה[182] בַּשְּׁבִיעִית.**

176) שביעית פ"ו משנה א. 177) וכזיב עצמה לא החזיקו בה, ודינה כחוץ למקום שהחזיקו בו עולי בבל (הלכות תרומות שם הלכה ח, ופי"ג מהלכות מעשר הלכה ג). 178) והוא נחל מצרים (הלכות תרומות שם). 179) והוא אמנום (שם). 180) מדרבנן, כבהלכה הקודמת. 181) כן מפרש רבינו מה ששנינו שם: "נאכל אבל לא נעבד" (ועיין שם בפירוש המשנה), שכיון שאין שביעית נוהגת שם אלא מדרבנן, לא גזרו שם על הספיחין. 182) אפילו מדרבנן.

11 **כז. סוּרְיָא[183], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ**
12 **מִן הַתּוֹרָה[184], גָּזְרוּ עָלֶיהָ שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה[185]**
13 **בַּשְּׁבִיעִית כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי[186] שֶׁלֹּא יַנִּיחוּ אֶרֶץ**
14 **יִשְׂרָאֵל וְיֵלְכוּ וְיִשְׁתַּקְּעוּ שָׁם. אֲבָל עַמּוֹן וּמוֹאָב**
15 **וּמִצְרַיִם וְשִׁנְעָר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם חַיָּבוֹת בְּמַעַשְׂרוֹת**
16 **מִדִּבְרֵיהֶם[187] - אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן[188].**

183) שם משנה ב, כחכמים וכרבי עקיבא, וראה בהלכות תרומות שם הלכה ט, איזו היא סוריא. 184) אפילו בפני הבית בשום זמן, בניגוד למקומות בארץ ישראל שלא כבשום עולי בבל – שהיו חייבים בשביעית מן התורה, בשעה שהחזיקו בה עולי מצרים. 185) במחובר לקרקע (משנה שם, וראה להלן פ"ח הלכה ט). 186) ירושלמי שם. 187) כנ"ל בהלכות תרומות שם הלכה א. 188) ידים פ"ד משנה ג. וטעמו של דבר, כיון שרוב ישראל הולכין ושבין שם, ולכן חייבו במעשרות. אבל בשביעית שהחשש הוא שמא ישתקעו שם, כנ"ל, לא חששו אלא בסוריא, שיצאה מכלל חוץ לארץ, אף־על־פי שלהיות כארץ ישראל לא הגיעה (שם, הלכה ג), אבל בעמון ומואב ומצרים ושנער (=בבל) שהן כחוץ לארץ לכל דבר (שם), אין חשש שמא ישתקעו שם.

17 **כח. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[189] - שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ**
18 **מִדִּבְרֵיהֶם[190]. וּסְפִיחֵי סוּרְיָא וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן - מֻתָּרִין**
19 **בַּאֲכִילָה; לֹא יִהְיוּ אֲרָצוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
20 **שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם[191].**

189) היא ארץ סיחון ועוג. 190) צריך עיון, מה טעם הנהיגו בה שביעית. 191) כלומר, ששביעית נוהגת שם, וספיחין מותרים, למעלה בהלכה כו.

21 **כט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקָּנָה קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[192]**
22 **וּזְרָעָהּ בַּשְּׁבִיעִית - פְּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין[193]; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל**
23 **הַסְּפִיחִין אֶלָּא מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[194], וְהָעוֹבְדֵי**
24 **כּוֹכָבִים אֵינָן מְצַוִּין עַל הַשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁנִּגְזוֹר עֲלֵיהֶם.**

192) אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל, שספיחין של ישראל אסורים בו (למעלה שם). 193) יש שמביאים ראיה מסנהדרין צא. שאמרו בבני כנען שבאו לדון עם ישראל והניחו שדותיהם (הם מפרשים ששדותיהם היו בארץ ישראל כשהן זרועות, ואותה שנה שביעית היתה – כסף־משנה בשם כפתור ופרח). 194) כנ"ל בהלכה ב. אבל קדושת שביעית יש בהם, שהרי אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מידי קדושתה (למעלה בהלכות תרומות שם הלכה י, ועיין שם בהערות).

25 **ל. עֲיָרוֹת[195] אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַסְּמוּכוֹת לַסָּפָר[196] -**
26 **מוֹשִׁיבִים עֲלֵיהֶם נֶאֱמָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָפוּצוּ עוֹבְדֵי**
27 **כּוֹכָבִים וְיָבֹזוּ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[197].**

195) תוספתא שביעית פ"ד הלכה ח. 196) לגבול.

197) כלומר, והרי שנינו שאין מאכילין לגוי פירות שביעית (להלן פ"ה הלכה יג, ובהערות שם), משום שנאמר: לכם, ולא לאחרים (ספרא פר' בהר פרק א הלכה ו). ובמקומות שאינם סמוכים לספר, שרובם ישראל ומיעוטם גויים - לא חששו למיעוט (רדב"ז).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שפירות שביעית מותר לאכלן וליהנות מהם. שלא ישנה ברייתן. פירות שביעית אם מוציאין אותם לחו"ל, ואם מאכילין לגוי. אם פוסקין לאשה פירות שביעית. ואם אוספין הפירות כשהם בוסר. ודין מאימתי מותר לאכול פירות האילן בשדה שביעית. מאימתי אין קוצצין האילן. ואם מותר לרחוץ במרחץ שהסיקוהו בתבן שביעית. ודין הקליפין והגרעינין שמותרין בתרומה לזרים. הצורר תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל.

1 **א. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[2] נִתְּנוּ לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה וּלְסִיכָה[3]**
2 **וּלְהַדְלָקַת הַנֵּר וְלִצְבִיעָה. מִפְּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[4]:**
3 **תִּהְיֶה[5] - אַף לְהַדְלָקַת נֵר וְלִצְבֹּעַ בָּהּ צֶבַע.**

2) שביעית פ"ח מ"ב. 3) שנאמר (ויקרא כה, ו): והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וסיכה כשתיה, ושתיה בכלל אכילה (פי"א מהל' תרומות ה"א). וראה שם בפ"י ה"ב ובהערות שם, שדעת רבינו שסיכה כשתיה, מן התורה. וראה להלן בהי"א. 4) 'ספרא' פרשת בהר פ"א ה"י. 5) כל הפסוק: "תהיה כל תבואתה לאכול" (שם, ז).

4 **ב. לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה כֵּיצַד? לֶאֱכֹל[6] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ**
5 **לֶאֱכֹל, וְלִשְׁתּוֹת[7] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, כְּדִין תְּרוּמָה[8]**
6 **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[9].**

6) משנה, שם. 7) תוספתא שם פ"ו ה"א. 8) ראה בהל' תרומות, שם. 9) ראה בפ"ג מהל' מעשר שני הי"א.

7 **ג. וְלֹא יְשַׁנֶּה פֵּרוֹת מִבְּרִיָּתָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה**
8 **בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[10]. דָּבָר[11] שֶׁדַּרְכּוֹ לֵאָכֵל חַי -**
9 **לֹא יֹאכְלֶנּוּ מְבֻשָּׁל, וְדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל מְבֻשָּׁל -**
10 **אֵין אוֹכְלִין אוֹתוֹ חַי. לְפִיכָךְ[12] אֵין שׁוֹלְקִין[13] אֲכָלֵי**
11 **בְּהֵמָה. וְאֵינוֹ מִטַּפֵּל[14] לֶאֱכֹל תַּבְשִׁיל שֶׁנִּפְסַד וְהַפַּת**
12 **שֶׁעִפְּשָׁה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר[15].**

10) כנ"ל בהל' תרומות ובהל' מעשר שני, שם. 11) ב'ירושלמי' שם ה"ב: "שביקש לוכל תרדין חיין או לכוס חיטין חיות (ודברים אלו הם דבר שדרכו להאכל מבושל), אין שומעין לו". ומה שכתב: "דבר שדרכו לאכול חי, לא יאכלנו מבושל", נלמד ממה שאין שולקין מאכל בהמה דלהלן. 12) כלומר, לפי שאין משנים פירות שביעית מברייתם, כנ"ל. 13) 'ירושלמי' שם ה"א. וראה להלן בסוף הי"א. 14) 'ירושלמי' שם ה"ב. 15) בהל' מעשר שני, הביאו רבינו (פ"ג הי"א), אבל בתרומה אף־על־פי שכן הוא בתוספתא תרומות (פ"ט ה"י), אין זה בדברי רבינו בהל' תרומות.

13 **ד. וְאֵין מְבַשְּׁלִין[16] יָרָק שֶׁל שְׁבִיעִית בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה,**
14 **שֶׁלֹּא יְבִיאֻנוּ לִידֵי פְּסוּל[17]. וְאִם בִּשֵּׁל[18] מְעַט וַאֲכָלוֹ**
15 **מִיָּד - מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחָן כְּדֵי לָבוֹא לִידֵי פְּסוּל.**

16) שם מ"ז, כתנא־קמא (הוא רבי מאיר, כמו שנראה בזבחים צ:), ולא כרבי שמעון. ואף־על־פי שב'ירושלמי' (שביעית שם) פסקו כרבי שמעון - סמך רבינו על דעת הבבלי בעירובין מו, ב - שלא הכריעו בפלוגתת רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כמי (כסף־משנה), והרי כאן במשנתנו לא נזכר רבי מאיר, והרי זה כסתם משנה, ועי' רידב"ז שם. 17) כלומר, אם יטמא התבשיל ויצטרך לשרוף התרומה (כדין תרומה טמאה) יצטרך לשרוף גם את השמן, ונמצא גורם הפסד לפירות שביעית (פירוש המשנה). וכן נראה מדברי רבינו כאן, שהביא הלכה זו בהל' שמיטה, ובפרק זה הדן באכילת פירות שביעית, הרי שהחשש הוא שמא יפסיד פירות שביעית, אבל הר"ש מפרש, שהתרומה תבוא לידי פסול אחר זמן הביעור, וכן נראה בזבחים עו, א. וראה בקובץ "אמנה" מעמ' פט ואילך. 18) 'ירושלמי' שם. רוצה לומר שאם רצה לבשל מעט, מותר לו לעשות כן (כסף־משנה). שבמעט אין חשש שיבוא לידי טומאה.

16 **ה. פֵּרוֹת[19] הַמְּיֻחָדִין לְמַאֲכַל אָדָם - אֵין מַאֲכִילִין**
17 **אוֹתָן לַבְּהֵמָה לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת. הָלְכָה הַבְּהֵמָה מֵאֵלֶיהָ**
18 **לְתַחַת הַתְּאֵנָה וְאָכְלָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִירָהּ;**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל**
20 **תְּבוּאָתָהּ[20] לֶאֱכֹל.**

19) תוספתא שם פ"ה ה"כ. וכן הוא ב'ספרא' שם ה"ז. 20) כלומר, אף המיוחד למאכל אדם. [וראה בנדרים נה. שתבואה היא מחמשת מיני דגן, הרי שמדובר במאכל אדם, וראה עוד להלן פ"ז ה"א].

21 **ו. לְסִיכָה כֵּיצַד? לָסוּךְ[21] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ**
22 **יַיִן וְחֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יְפַטֵּם[22] אֶת**
23 **הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יָסוּךְ[23] בַּמֶּרְחָץ[24], אֲבָל סָךְ הוּא מִבַּחוּץ**
24 **וְנִכְנָס[25].**

21) שביעית שם, מ"ב. 22) 'ירושלמי' שם, ותוספתא שם פ"ו הי"ג. ופיטום הוא, ששמים בשמן שרשי בשמים. והם מוציאים אותו מכלל מאכל ועושים אותו לשמן משחה (פי"א מהל' תרומות ה"ג). 23) 'ירושלמי' שם סוף ה"ב. וראה בתוספתא דמאי סוף פ"א (משנה־למלך). 24) שזה בזיון לפירות שביעית. 25) שכיון שסך את השמן ונבלע בגופו, שוב אין כאן בזיון.

25 **ז. שֶׁמֶן[26] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין חוֹסְמִין[27] בּוֹ תַּנּוּר**
26 **וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל, וְאֵין סָכִין אוֹתוֹ**
27 **בִּידַיִם טְמֵאוֹת[28]. נָפַל[29] עַל בְּשָׂרוֹ - מְשַׁפְשְׁפוֹ[30]**
28 **בִּידַיִם טְמֵאוֹת. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ בְּתוֹךְ הַמִּנְעָל[31], אֲבָל**
29 **סָךְ הוּא רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ הַמִּנְעָל. וְסָךְ גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל**
30 **גַּבֵּי קָטָבְלְיָא[32].**

26) תוספתא שם ה"י. 27) כלומר, אין סותמין ומקשין בו סדקי התנור, שלא ניתן שמן של שביעית אלא לסיכת אדם

בלבד. 28) [כלומר, בסתם ידים (בלי נטילת ידים תחילה), שהן שניות לטומאה (פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ח), שכשהן נוגעות במשקה עושים אותו ראשון לטומאה (שם ה"י), ונמצא ממעט באוכלי השמן, שהרי האוכלים חולין על טהרת תרומה או על טהרת הקודש, לא יאכלו ולא ישתו שמן זה, שנטמא בידים טמאות, וכן אמרו בתרומה שאין מבשלים יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו (תרומות פי"א מ"א, ופי"א מהל' תרומות ה"ד), שאין הכל שותים יין מבושל והרי הוא ממעטו משותיו ('ירושלמי' שם, ועי' רדב"ז שם), והוא־הדין לשביעית, כנ"ל. ודין זה לא יתכן במשקה אחר של שביעית, שהרי אינו נוגע בו בידיו, והכלי אינו טמא בנגיעת הידים בו (ברכות נב.), וכשאוכל פירות של שביעית בידים טמאות אינם טמאים, שהרי "אין שני עושה שלישי בחולין" (שם), אבל הסך שמן של שביעית בידים טמאות, הרי הוא ראשון לטומאה, כנ"ל. ומה שאמרו בסוכה (לט.) "הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה", ולא אסרו ליטול אתרוג של שביעית, מפני שהוא מכשירו, כשם שאסרו אתרוג של תרומה טהורה (שם לה:) — שאיסור הכשרה אינו אלא משום שגורם טומאה, וזה אינו אלא בתרומה שכתוב בה "משמרת", אבל בשביעית לא נאמר "משמרת" ולא אסרו גרם הפסד (מהרי"ט ח"א סי' פג), ואם אם נחליט שדעת רבינו שגרם הפסד בפירות שביעית אסור, משום שלא נאמר בה בלשון לא־תעשה (ראה בשבת קכ:) אלא בלשון 'עשה' "לאכלה" (ראה למעלה הערה טז, וב"אמנה" שם), יש מקום לומר שלא החמירו בהכשרה, אלא בתרומה שנפסדת לגמרי על ידי הטומאה, אבל בשביעית שאינה נפסדת על ידי הטומאה, אלא מתמעטת מכמה אוכלים הנזהרים בטהרה — לא החמירו כל כך. וראה בקונטרס־אחרון לשבת הארץ, שם]. 29) תוספתא, שם. 30) כלומר, סך אותו, כרגיל, מפני שכבר נתחלל השמן. וראה בהל' תרומות שם ה"ז. 31) שמא ישפך מן השמן על הנעל, ונמצא מאבד פירות שביעית. וראה שם ה"ו. 32) היא טבלא של שיש. ואף־על־פי שהיא חדשה, אינו חושש שמא אגב התעגלותו נסוך מעט מן השמן על השיש. אבל לא יתן מן השמן על השיש כדי להתעמל עליו, ראה שם.

1 **ח. לְהַדְלָקַת הַנֵּר כֵּיצַד? שֶׁמַּדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּשֶׁמֶן**
2 **שְׁבִיעִית עַצְמוֹ. מְכָרוֹ[33] וְלָקַח בּוֹ[34] שֶׁמֶן אַחֵר אוֹ**
3 **שֶׁהֶחֱלִיף[35] שֶׁמֶן בְּשֶׁמֶן - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִים בְּהַדְלָקָה;**
4 **שֶׁאֵין מַדְלִיקִין בִּדְמֵי שְׁבִיעִית[36]. וְלֹא יִתֵּן[37] הַשֶּׁמֶן**
5 **לְתוֹךְ הַמְּדוּרָה[38], אֶלָּא מַדְלִיקוֹ בְּנֵר.**

33) תוספתא, שם הי"ד. 34) בדמי השמן שמכר. 35) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 36) שהרי רק בשמן מותר להדליק, לפי שהוא עומד להדלקה, אבל באוכלין אחרים של שביעית, אסור להדליק, ודמי שביעית אינם נתפסים בקדושת השמן, אלא בקדושת שביעית סתם, שיש בה גם דברים שאסורים בהדלקה. 37) תוספתא, שם. 38) כיון שאין דרך להסיק מדורה בשמן, והרי אין משתמשין בפירות שביעית שלא כדרכן, כנ"ל.

6 **ט. לִצְבִיעָה כֵּיצַד? דְּבָרִים[39] שֶׁדַּרְכָּן לִצְבֹּעַ בָּהֶן, אַף**
7 **עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָלֵי אָדָם - צוֹבְעִין בָּהֶן לְאָדָם[40]. אֲבָל**
8 **אֵין צוֹבְעִין לַבְּהֵמָה מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, אֲפִלּוּ מַאֲכָלֵי**
9 **בְּהֵמָה; שֶׁאֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עַל צִבְעֵי**
10 **בְּהֵמָה[41].**

39) 'ירושלמי' שביעית פ"ח ה"א. 40) לצורך בן אדם. 41) שכשלמדו מפי השמועה שפירות שביעית ניתנים לצביעה (כנ"ל ה"א), לא למדו אלא לצבעי אדם, ולא לצבעי בהמה, ואף־על־פי שלענין אוכלין חלה קדושת שביעית אף על אוכלי בהמה, כדלהלן בהי"א (כסף־משנה).

11 **י. מִינֵי כִבּוּסִים[42], כְּגוֹן בּוֹרִית וְאָהָל[43] - קְדֻשַּׁת**
12 **שְׁבִיעִית[44] חָלָה עֲלֵיהֶן וּמְכַבְּסִין בָּהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר:**
13 **וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם - לְכָל צָרְכֵיכֶם[45]. אֲבָל אֵין**
14 **מְכַבְּסִין[46] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְאֵין עוֹשִׂין[47] מֵהֶם**
15 **מְלוּגְמָא[48]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה**
16 **- וְלֹא לִמְלוּגְמָא, וְלֹא לִזְלוּף, וְלֹא לְהָקִיא[49], וְלֹא**
17 **לְמִשְׁרָה[50], וְלֹא לִכְבִיסָה.**

42) שמכבסים בהם, ואינם ראויים לאכילה. וראה להלן. 43) מיני צמחים. וראה ב'תוספתא כפשוטה' עמוד 550. 44) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. ובגליון הרמב"ם, הוגה בשם נוסח אחר "אין קדושת שביעית חלה עליהן", אבל בכל הדפוסים הישנים ובחמשה כתבי־יד, הגירסא כמו שלפנינו ('תוספתא כפשוטה' שם הערה 17). 45) דעת רבינו שבורית ואהל הנאתם וביעורם שווה, שאינם מתקלקלים מיד ('פאת השולחן'). 46) תוספתא שביעית פ"ו הכ"ה, כחכמים ולא כרבי יוסי. 47) ברייתא בבא־קמא קב, א. 48) רפואה. 49) שם: "לעשות ממנה אפיקטוזין". 50) כלומר, להשרות פשתן ביין של שביעית. ובגמרא שם: ורבנן נמי הכתיב: לכם (כלומר, ומדוע לא התירו משרה וכבוסה), "לכם" דומיא ד"לאכלה", במי שהנאתו וביעורו שוין, יצאו משרה וכבוסה שהנאתן אחר ביעורן. וראה למעלה בבורית ואהל.

18 **יא. כְּלָל גָּדוֹל[51] אָמְרוּ בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא**
19 **מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן חִטִּים תְּאֵנִים וַעֲנָבִים**
20 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא אוֹ רִטְיָה**
21 **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אֲפִלּוּ לְאָדָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֶם לְאָכְלָה - כֹּל**
22 **שֶׁהוּא מְיֻחָד לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וְלֹא לִרְפוּאָה[52]. וְכֹל**
23 **שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם[53], כְּגוֹן קוֹצִין וְדַרְדָּרִין[54]**
24 **הָרַכִּים - עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא לְאָדָם[55], אֲבָל לֹא**
25 **לַבְּהֵמָה[56]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה[57],**
26 **כְּגוֹן הַסִּיאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרָנִית - הֲרֵי הוּא תָּלוּי**
27 **בְּמַחְשַׁבְתּוֹ: חָשַׁב עָלָיו לְעֵצִים - הֲרֵי הוּא כָּעֵצִים[58];**
28 **לַאֲכִילָה[59] - הֲרֵי הוּא כַּפֵּרוֹת[60]. לְמַאֲכַל אָדָם**
29 **וּלְמַאֲכַל בְּהֵמָה - נוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי מַאֲכַל אָדָם,**
30 **שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא[61], וְחֲמָרֵי מַאֲכַל בְּהֵמָה,**
31 **שֶׁאֵין שׁוֹלְקִין אוֹתוֹ[62].**

51) שביעית פ"ח מ"א. 52) כבסוף הלכה הקודמת.

53) אלא למאכל בהמה. 54) ראה למעלה פ"ד הי"ח. 55) "שנאמר לכם לאכלה, המיוחד לכם הוא שיהיה לכם לאכלה בלבד (ולא למלוגמא), וזולתו (שאינו מיוחד לכם אלא לבהמה) לאכלה ולמלוגמא" (פירוש המשנה). 56) שנאמר: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול - לאכול לבהמה ולא לעשות לה מלוגמא (רע"ב). 57) כלומר, לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה. 58) ולא חלה עליהם קדושת שביעית כלל. 59) של אדם. 60) שיש בהם קדושת שביעית. 61) 'ירושלמי' שם. 62) כנ"ל ה"ג. ובפירוש המשנה שם פירש בענין אחר, אבל במהדורה בתרא שם - כלפנינו (ראה הר"ש ליברמן במבוא להלכות ה'ירושלמי' להרמב"ם עמ' ז בשם הגהות כת"י ניו יורק למשניות דפוס ניאפולי. וכן הוא בפירוש המשנה כת"י ירושלים). וראה להלן בפ"ז הי"ד, שאם לא חשב עליהם כלל, כיון שאינם כעצים, חלה עליהם קדושת שביעית, ועיי"ש ב'כסף משנה'.

1 **יב. מֵתֶר[63] לִמְכֹּר[64] אָכְלֵי אָדָם וְאָכְלֵי בְּהֵמָה וְלִקַּח**
2 **בָּהֶם אָכְלֵי אָדָם; אֲבָל אֵין מוֹכְרִין אָכְלֵי בְּהֵמָה לִקַּח**
3 **בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה אַחֶרֶת[65], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין**
4 **מוֹכְרִין אָכְלֵי אָדָם לִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה. וְאִם**
5 **לָקַח[66] בָּהֶן אוֹ הֶחֱלִיף בָּהֶן אָכְלֵי אָדָם בְּאָכְלֵי בְּהֵמָה**
6 **- הֲרֵי הֵן כְּאָכְלֵי אָדָם שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶם מְלוּגְמָא**
7 **לָאָדָם[67].**

63) תוספתא שם פ"ה הי"ט, ו'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 64) מעט מעט, כדלהלן בפ"ו ה"א. 65) לפי שדמי פירות שביעית אינם נתפסים בקדושת אותו הדבר שלקחו בו, אלא חלה עליהם קדושת שביעית סתם שהיא מאכל אדם, כדלהלן שם ('תוספתא כפשוטה', וראה למעלה ה"ח). 66) 'ירושלמי' שם. וראה למעלה שם. 67) כבראש ההלכה הקודמת. והוא־הדין אם לקח אוכלי בהמה בדמי אוכלי בהמה, שהרי הן כאוכלי אדם, כמבואר למעלה, ואין עושים מהם מלוגמא לאדם.

8 **יג. פֵּרוֹת[68] שְׁבִיעִית - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מֵהָאָרֶץ**
9 **לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ לְסוּרִיָּא[69]. וְאֵין מַאֲכִילִין[70]**
10 **אוֹתָן לֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[71] וְלֹא לְשָׂכִיר[72]. וְאִם הָיָה**
11 **שְׂכִיר שַׁבָּת[73] אוֹ שְׂכִיר שָׁנָה אוֹ שְׂכִיר חֹדֶשׁ, אוֹ**
12 **שֶׁקִּצֵּץ מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו[74] - הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ**
13 **וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ. וּמַאֲכִילִין אֶת הָאַכְסַנְיָא[75] פֵּרוֹת**
14 **שְׁבִיעִית[76].**

68) שם פ"ו מ"ה. 69) שם, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 70) תוספתא שם ה"כ. 71) שנאמר: לכם לאכלה, לכם ולא לאחרים ('ספרא' פרשת בהר פ"א ה"ו). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 72) שכיר יום. שהוא נראה כמשלם חובו מפירות שביעית, לפי שהרואה אותו זמן קצר בבית, בעל הבית אומר: אין זה מאנשי הבית, ובעל הבית משלם שכירותו בפירות שביעית, ואסור לעשות כן, כדלהלן בפ"ו ה"י. 73) כלומר, שכיר שבע שנים. 74) ראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 75) חיל המלך שהיו גרים בבתי היהודים יחד עם היהודים. 76) וב'ירושלמי' דמאי פ"ג ה"א: כהדא דתני, "הגרים עמכם" לרבות את האכסניא. רבי לעזר אומר, זו אכסניא של גוי. ולכן מאכילין אותם אף שהם גויים. וראה ב'תוספתא כפשוטה'.

15 **יד. אֵין[77] בֵּית דִּין פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[78],**
16 **מִפְּנֵי שֶׁזֶּה כִּמְשַׁלֵּם חוֹב מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית; אֲבָל נִזּוֹנֶת**
17 **הִיא[79] מִשֶּׁל בַּעְלָהּ[80].**

77) תוספתא שם הכ"ב. 78) במזונותיה, כשבעלה אינו לפנינו. 79) עצמה. 80) שהרי אין כאן מי שמשלם את החוב, אלא החוב משתלם מעצמו על־ידי־זה שהיא ניזונת בעצמה.

18 **טו. אֵין אוֹסְפִין[81] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּשֶׁהֵן בֹּסֶר[82];**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: תֹּאכְלוּ[83] אֶת תְּבוּאָתָהּ - אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת עַד**
20 **שֶׁתַּעֲשֶׂה תְּבוּאָה[84]. אֲבָל אוֹכֵל מֵהֶן מְעַט בַּשָּׂדֶה[85]**
21 **כְּשֶׁהֵם פַּגִּין[86], כְּדַרְכּוֹ[87] שֶׁאוֹכֵל בִּשְׂאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ.**
22 **וְלֹא יַכְנִיס לֶאֱכֹל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְעוֹנַת**
23 **הַמַּעַשְׂרוֹת[88].**

81) 'ספרא' שם ה"י. 82) לפני שהגיעו לעונת המעשרות, כדלהלן. 83) שם למדו זאת מן הכתוב: תהיה כל תבואתה לאכול. 84) והיינו, משיגיעו לעונת המעשרות, כדלהלן. וזה הוא דרך אכילתן. 85) "כמו שמנהג בני אדם לאכול פירותיהם, ומנהגם כמו כן לאכול הפרי שלא בישל כל צרכו, ועודנו קשה מעט, על דרך שיזדמן להם" (פירוש המשנה). 86) היינו, קודם שהגיעו לעונת המעשרות. 87) כלומר, שאוכל בהן פתו, כדלהלן. 88) שאז הם קרויים "תבואה", וראה למעלה פ"ב מהל' מעשרות ה"ג.

24 **טז. וּמֵאֵימָתַי[89] יִהְיֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשָּׂדֶה**
25 **בַּשְּׁבִיעִית?[90] הַפַּגִּין שֶׁל תְּאֵנִים - מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ[91] אוֹכֵל**
26 **בָּהֶן פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן[92]. הַבֹּסֶר[93] -**
27 **מִשֶּׁיּוֹצִיא מַיִם וְאוֹכְלוֹ[94] בַּשָּׂדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.**
28 **הַזֵּיתִים[95] - מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ[96] סְאָה שֶׁל זֵיתִים רְבִיעִית[97]**
29 **שֶׁמֶן פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל[98] בַּשָּׂדֶה. הִכְנִיסוּ חֲצִי לֹג - כּוֹתֵשׁ**
30 **וְסָךְ[99] בַּשָּׂדֶה. הִכְנִיסוּ שְׁלִישׁ[100] - מֻתָּר לְהַכְנִיס**
31 **לְבֵיתוֹ, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת.**

89) שביעית פ"ד מ"ז. 90) כלומר, שמאז דרך לאכלם מעט בשאר שני שבוע, כנ"ל. 91) "יבהיקו, וישוב גופם חלק. וכן דרך התאנים הפגים, כשיתחיל להכנס המים בתוכם" (פירוש המשנה). 92) נראה שרבינו מפרש שפיסקא זו במשנה עולה על מה שכתוב למעלה לענין שביעית, ולא על מעשר דלהלן שם. 93) שם מ"ח. 94) שם: אוכל בו פתו. 95) שם, מ"ט. 96) צריך לומר: משיכניסו. 97) הלוג. 98) שעדיין אין השמן ראוי לסוך בו. 99) גופו בשמן. 100) כלומר, שהזיתים עושים אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות כשיגמרו, וזה שליש שלהן (פ"ב מהל' מעשר ה"ה).

32 **יז. מֵתֶר[101] לָקֹץ אִילָנוֹת לְעֵצִים בַּשְּׁבִיעִית קֹדֶם**
33 **שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן פְּרִי[102]. אֲבָל מִשֶּׁיַּתְחִיל[103] לַעֲשׂוֹת פְּרִי -**
34 **לֹא יָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד[104] הָאֹכֶל, וְנֶאֱמַר: לָכֶם**

לְאָכְלָה - וְלֹא לְהַפְסִיד. וְאִם הוֹצִיא[105] פֵּרוֹת וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - מֻתָּר לָקֵץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי הוֹצִיא פֵּרוֹתָיו, וּבָטַל דִּין שְׁבִיעִית מִמֶּנּוּ.

101) כן משמע ממה שכתב להלן מן המשנה בשביעית. 102) ומדובר באופן שאינו קוצץ דרך השחתה, אלא כשדמי האילן יקרים, שאם לא כן אסור לקצוץ לעולם אפילו בשאר שנים (ראה בפ"ו מהל' מלכים ה"ח) - פירוש המשנה. 103) כבהלכה הסמוכה. 104) פסחים נב, ב. וראה בפירוש המשנה לשביעית שם מ"י. 105) משנה, שביעית שם.

יח. וּמֵאֵימָתַי[106] אֵין קוֹצְצִין הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית?[107] הֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיִּשְׁלְשְׁלוּ[108], וְהַגֶּפָנִים - מִשֶּׁיִּגְרְעוּ[109], וְהַזֵּיתִים - מִשֶּׁיְּנַצּוּ[110], וּשְׁאָר כָּל הָאִילָנוֹת - מִשֶּׁיּוֹצִיאוּ בֹּסֶר. וְאֵין קוֹצְצִין[111] אֶת הַכַּפְנִיּוֹת[112] בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֶכְסֵד פְּרִי[113]. וְאִם אֵין דַּרְכָּן[114] לְהֵעָשׂוֹת תְּמָרִים אֶלָּא שִׁיצִּין[115] - מֻתָּר לָקֵץ אוֹתָן כַּפְנִיּוֹת[116].

106) שם. 107) כלומר, מאימתי היא התחלת עשיית פרי. 108) שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. ופירושו "משעה שהענפים נמשכים וגדלים" (פירוש המשנה). 109) "משיעשו להם הגרעינין" (שם). 110) "משעה שיראו בהם הנצנים" (שם). 111) פסחים, שם. 112) "תמרים קטנים שלא בשלו" (רש"י). 113) שהרי סופו לגדול. 114) שם נב, ב. נג, א. מעשה של רבי אילעא. 115) [ר"י קורקוס העתיק "שיצין" (עיי"ש בדבריו). ונזכרו בפסחים שם (וראה ב'שבת הארץ' שם). והם המכבדות ('אוצר הגאונים' פסחים שם, חלק התשובות עמ' 73), כלומר: האשכולות שבהם תלויים התמרים ('ערוך' ערך מכבד). באופן שכל קיומם של האילנות הללו אינו בשביל הכפניות, שיישארו לעולם כמו שהם, אלא בשביל השיצין, כלומר, המכבדות]. 116) שהרי עתה אינם פרי, וגם אין סופם לגדול.

יט. אֵין[117] שׁוֹרְפִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה[118]. אֲבָל[119] מַסִּיקִין בְּגֶפֶת וּבְזַגִּין שֶׁל שְׁבִיעִית[120].

117) בשביעית פ"ט מ"ז: מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית, משתרד רביעה שניה (ראה להלן הכ"ג), משמע שקודם לכן אין שורפין אותם (כסף־משנה). 118) ואף אוכלי בהמה חלה עליהם קדושת שביעית כנ"ל ה"ג, וט'. ואף עליהם אמרה תורה: לאכלה, ולא לסחורה. אבל לא גזרו על התבן משום ספיחים, שלא חששו לעוברי עבירה אלא באוכלי אדם ולא באוכלי בהמה. ראה למעלה פ"ד ה"ד ובהערות שם, וברדב"ז. 119) תוספתא שם פ"ו הט"ז. 120) שאינם אוכל כלל, והרי הם כעצים, שאין בהם קדושת שביעית.

כ. מֶרְחָץ[121] שֶׁהֶסִּקָּה[122] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית - מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ[123] בְּשָׁכָר[124]. וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא - אָסוּר; שֶׁמָּא יַסִּיקוּ בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים[125] בִּשְׁבִילוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רֵיחָהּ נוֹדֵף, וְנִמְצְאוּ מַפְסִידִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

121) שם פ"ח מי"א. 122) בדיעבד, שהרי אין שורפין תבן וקש של שביעית, כנ"ל (כסף־משנה). 123) בדיעבד. שהרי כבר נשרפו התבן והקש (שם), ואין לחשוש שישרפו עוד. 124) אף־על־פי שנראה כסחורה, וכל־שכן שמותר בחינם, ועי' ראב"ד. ולמד כן שמדובר אפילו בשכר, מן הסיפא, שאסרו אדם חשוב, שמא יסיקו וכו', ומסתבר שבחינם לא יעשו כן (ר"י קורקוס). 125) כלומר, אוכלי אדם. אבל מאוכלי בהמה מותר לעשות מלוגמא לאדם (למעלה הי"א), והרי זה הנאתו וביעורו שווה.

כא. הַקְּלִפִּין וְהַגַּרְעִינִין שֶׁמֻּתָּרִין בִּתְרוּמָה לַזָּרִים[126] - אֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי הֵן כְּעֵצִים, אֶלָּא אִם כֵּן רְאוּיִין לִצְבִיעָה[127]. וְהַקּוֹר[128] - קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עָלָיו.

126) ראה בפי"א מהל' תרומות ה"י־יא. 127) תוספתא שם הט"ז. שכיון שהם ראויים לצביעה, אסור לאבדם בהסקה אף־על־פי שרגילים להסיק בהם. וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 128) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ז. והוא ראש הדקל, וכשהוא רך אוכלים אותו (ברכות לו. ופ"ח מהל' ברכות ה"ו).

כב. הַצּוֹרֵר[129] תְּבָלִין שֶׁל שְׁבִיעִית וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל[130]: אִם בָּטַל טַעְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לְכָל דָּבָר[131]; וְאִם נִשְׁאַר בָּהֶן טַעַם - עֲדַיִן הֵם בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית.

129) תוספתא שם, ה"ז. 130) כלומר, צררו בשקיק ונתנו לתוך התבשיל. 131) שהרי הם כעצים.

כג. אֵין[132] נוֹתְנִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית לֹא לְתוֹךְ הַכַּר וְלֹא לְתוֹךְ הַטִּיט[133]. וְאִם נָתַן[134] - הֲרֵי זֶה כִּמְבֻעָר[135]. תַּנּוּר[136] שֶׁהִסִּיקוּהוּ[137] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית - יוֹצֵן[138]. וּמִשֶּׁתֵּרֵד[139] רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית נֶהֱנִין וְשׁוֹרְפִין[140] בַּתֶּבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית.

132) תוספתא שם, פ"ה הי"ח. 133) מפני שהוא ראוי למאכל בהמה, כנ"ל בהי"ט. 134) משמע אפילו אם נתן הוא. ובתוספתא שם: "אם נתנוהו אחרים", משמע שאם נתן בעצמו לא התירו ('תוספתא כפשוטה'). 135) ובטל על־ידי־זה מלהיות מאכל בהמה. וב'ירושלמי' לא התירו אלא־אם־כן ישן על גבי הכר וגבל בטיט, ורבינו פסק כתוספתא הנ"ל, שלא התנו כן (רדב"ז). 136) תוספתא שם, הי"ט. 137) בדיעבד, שהרי לכתחילה אסור לעשות כן, כנ"ל בהי"ט. 138) כלומר, ולא יאפו בו לחם, כיון שהסיקוהו באיסור. ונראה שאם עברו ואפו בו לחם, שלא קנסוהו כל כך, ומותר לאכלו. ומטעם זה מותר לרחוץ במרחץ שהוסק באיסור (למעלה ה"כ), שהמים שחממו אותם הרי הם כלחם שנאפה בתנור. ועי' 'כסף משנה'. 139) שביעית פ"ט מ"ז. 140) שמשירדה רביעה שנייה, צמחו זרעים חדשים לאכילת הבהמות, ותבן וקש מהשנה הקודמת שוב אינם עומדים למאכל בהמה ובטלה קדושתם ('אור שמח'). וב'ירושלמי' שם אמרו: "מכיון שתסרח מה שבשדה, הותר מה שבבית".

יום ש"ק ל' כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שאין עושין סחורה בפירות שביעית. ואם מכר מעט, מה דין הפירות והמעות. ודין אין מוכרין פירות שביעית. פירות חו"ל שנכנסו לארץ ודין חומר בשביעית מבהקדש. ואיך שביעית מתחללת. ודין דמי שביעית אם פורעין מהם את החוב. החמרים העושין בפירות שביעית מלאכה האסורה. הלוקח מהנחתום ככר בפונדיון, ואם אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

א. אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[2]. וְאִם רָצָה לִמְכֹּר מְעַט מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית - מוֹכֵר[3]. וְאוֹתָן הַדָּמִים הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[4], וְיִלָּקַח בָּהֶן מַאֲכָל[5] וְיֵאָכֵל בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[6]; וְאוֹתוֹ הַפְּרִי הַנִּמְכָּר הֲרֵי הוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ כְּשֶׁהָיָה.

2) שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". "לאכלה ולא לסחורה". 3) שמכירה מועטה אינה נקראת סחורה. ולעניין קניית פירות שביעית מעם הארץ אמרו שאין לוקחים ממנו יותר ממזון שלוש סעודות. ולמדו משם, שגם כאן באיסור סחורה, שיעור המעט שהוא מותר, הוא מזון שלוש סעודות. 4) שנאמר "כי יובל היא קודש תהיה לכם" - מה קודש תופס את דמיו ואסור אף שביעית [ויובל] תופסת את דמיה ואסורה. 5) לאדם. 6) לאכלה ולא לדברים אחרים.

ב. לֹא יִהְיֶה לוֹקֵחַ[7] יַרְקוֹת שָׂדֶה[8] וּמוֹכֵר[9]. וְלֹא יִצְבַּע מִקְלְפֵי שְׁבִיעִית[10] בְּשָׂכָר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. לָקַח יְרָקוֹת לֶאֱכֹל וְהוֹתִיר - מֻתָּר לִמְכֹּר הַמּוֹתָר[11], וְהַדָּמִים שְׁבִיעִית. וְכֵן אִם לִקֵּט יְרָקוֹת לְעַצְמוֹ[12] וְלָקַח מֵהֶן בְּנוֹ[13] אוֹ בֶּן בִּתּוֹ וּמָכַר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[14], וְהַדָּמִים דְּמֵי שְׁבִיעִית.

7) היינו לוקט. 8) כלומר, שגדלו מאליהם בשדה בור, שאין בהם איסור ספיחים. 9) כלומר, לא ילקוט על דעת למכור. 10) הראויים לצביעה, שחלה עליהם קדושת שביעית. 11) שהרי לא לקח על דעת למכור, וניכרים הדברים שלקטם לאכילה, שהרי אכל מהם, ואינו מוכר אלא מה שהותיר. 12) לא על דעת למכור. 13) לפני שהתחיל לאכלם, באופן שהוא עצמו אסור למכרם. 14) "שאם יקח הבן ממה שאסף אביו ומכרו, אין עליו חובה בזה". שלעולם אין איסור סחורה אלא כשהמלקט עצמו מוכר.

ג. כְּשֶׁמּוֹכְרִין[15] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - אֵין מוֹכְרִין אוֹתָן לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה[16] כְּסוֹחֵר פֵּרוֹת בַּשְּׁבִיעִית. אֶלָּא מוֹכֵר הַמְּעַט שֶׁמּוֹכֵר אַכְסָרָה[17], לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא הֶפְקֵר[18] וְלוֹקֵחַ הַדָּמִים לִקְנוֹת בָּהֶן אֹכֶל אַחֵר.

15) באופן המותר, המבואר למעלה בהלכות א־ב. 16) כלומר, שלא ייראה. 17) כלומר, לפי האומד. 18) כלומר, זכה בו מן ההפקר ואינו כסוחר בהם אלא זכה בהם לאכלם, ועתה רוצה למכרם ולקנות בדמיהם מאכל אחר.

ד. וְאוֹגֵד[19] דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָגֵד לַבַּיִת לִמְכֹּר בַּשּׁוּק אַכְסָרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לְהָבִיא לַבַּיִת[20], לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לַשּׁוּק[21], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּמוֹכֵר בְּצִמְצוּם[22]. וּדְבָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהֵאָגֵד אֶלָּא לַשּׁוּק - לֹא יֵאָגֵד אוֹתָן.

19) כבית הלל שאמרו: "את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק. ומפרש רבינו שלא הותר אלא כדרך האגד שבבית. והראב"ד מתיר גם כדרך שאוגד לשוק, כיוון שדרכו לאגוד גם לבית. 20) שאין מדקדקים בו. 21) שמדקדקים בו. 22) כלומר, אם אוגדו כאגד שבשוק, בדקדוק, הרי זה נראה כעומד למכור בצמצום ולא אכסרה.

ה. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - לֹא יִהְיוּ נִמְכָּרִים בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן, אֶלָּא כְּפֵרוֹת הָאָרֶץ אַכְסָרָה[23]. וְאִם הָיוּ נִכָּרִין שֶׁהֵם מִחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר.

23) שהרואה אינו מבחין שהפירות הם מחוץ לארץ, ואומר שהלה סוחר בפירות שביעית.

ו. חֹמֶר בַּשְּׁבִיעִית מִבְּהֶקְדֵּשׁ: שֶׁהַפּוֹדֶה אֶת הַהֶקְדֵּשׁ - יָצָא הֶקְדֵּשׁ לְחֻלִּין וְיִתְּפְשׂוּ הַדָּמִים תַּחְתָּיו; וְהַשְּׁבִיעִית אֵינָהּ כֵּן, אֶלָּא הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - יִתְּפְשׂוּ הַדָּמִים וְיֵעָשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְהַפֵּרוֹת עַצְמָן לֹא נִתְחַלְּלוּ וְנַעֲשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁאָר שָׁנִים[24]. שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: תִּהְיֶה - בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא לְעוֹלָם; וּלְפִי שֶׁנִּקְרֵאת קֹדֶשׁ - תּוֹפֶשֶׂת דָּמֶיהָ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: הָאַחֲרוֹן נִתְפָּשׂ בַּשְּׁבִיעִית, וְהַפְּרִי עַצְמוֹ הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה.

24) כלומר, לא נעשו חולין כפירות של שאר השנים.

ז. כֵּיצַד? לָקַח בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בְּדִמֵּיהֶן בָּשָׂר - נַעֲשָׂה הַבָּשָׂר כְּאוֹתָן הַפֵּרוֹת[25], וְאוֹכְלוֹ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְצָרִיךְ לְבָעֵר אוֹתָן בִּשְׁעַת בִּעוּר הַשְּׁבִיעִית. לָקַח בְּאוֹתוֹ בָּשָׂר אוֹ בְּדָמָיו דָּגִים - יָצָא הַבָּשָׂר[26] וְנִתְפְּשׂוּ הַדָּגִים. לָקַח בַּדָּגִים אוֹ בִּדְמֵיהֶן שֶׁמֶן - יָצְאוּ דָּגִים[27] וְנִתְפַּשׂ שֶׁמֶן. לָקַח בַּשֶּׁמֶן אוֹ בְּדָמָיו דְּבַשׁ - יָצָא שֶׁמֶן וְנִתְפַּשׂ דְּבַשׁ. וְצָרִיךְ לְבַעֵר הַפֵּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת עִם הַדְּבַשׁ הָאַחֲרוֹן, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבַעֲרִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. וְאֵין עוֹשִׂין מִשְּׁנֵיהֶם מְלוּגְמָא וְלֹא מַפְסִידִין אוֹתָן, כִּשְׁאָר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

25) או כדמיהם. 26) לחולין. 27) או דמיהם.

ח. אֵין שְׁבִיעִית[28] מִתְחַלֶּלֶת אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ מִקָּח[29]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּפְרִי רִאשׁוֹן; אֲבָל בִּפְרִי שֵׁנִי[30] - מִתְחַלֵּל בֵּין דֶּרֶךְ מִקָּח בֵּין דֶּרֶךְ חִלּוּל.

28) כלומר, פירות שביעית עצמם. 29) למדו כן ממה שהסמיכה התורה פרשת שביעית ויובל לפסוק "וכי תמכרו

ממכר" להורות כי אינם מתחללים אלא דרך מכר. 30) בדמי שביעית.

ט. וּכְשֶׁמְּחַלְּלִין פְּרִי הַנִּלְקָח שְׁנִית[31] - אֵין מְחַלְּלִין אוֹתוֹ עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף חַיִּים, שֶׁמָּא יַנִּיחֵם[32] וְיִגַּדֵּל מֵהֶם עֲדָרִים[33]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁבִיעִית עַצְמָהּ[34]. אֲבָל מְחַלְּלִין אוֹתָן הַפֵּרוֹת עַל הַשְּׁחוּטִים[35].

31) כלומר, פרי שני. 32) ולא יבערם בשעת הביעור. 33) בהלכות מעשר שני שם כתב רבינו, שאם חילל לא קנה מעשר. ופשוט שהוא הדין כאן לעניין שביעית. ונראה שחכמים הפקיעו הקדושה מכח "הפקר בית דין הפקר". 34) [כלומר: אם אמרו בפרי שני, שאין מחללים אותו על בהמה חיה, ואף בדיעבד אינו מחולל, והקדושה נשארה על הפרי השני, ונמצא שחכמים עשו כאן שתי פעולות: הפקיעו הקדושה מהבהמה, והטילו הקדושה על הפרי, שהרי מן הדין יצא הפרי ונכנסה הבהמה - מכל שכן בפרי ראשון, שאינו יוצא לעולם מקדושתו, שוודאי לא נתפסה שום קדושה על הבהמה החיה, שהרי אין כאן צורך אלא בפעולה אחת, והיא: הפקעת הקדושה מהבהמה]. 35) כיוון שלא שייך כאן החשש הנ"ל.

י. דְּמֵי שְׁבִיעִית - אֵין פּוֹרְעִין מֵהֶם אֶת הַחוֹב[36], וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן שׁוּשְׁבִינוּת, וְאֵין מְשַׁלְּמִין מֵהֶן תַּגְמוּלִין[37], וְאֵין פּוֹסְקִין מֵהֶן צְדָקָה לַעֲנִיִּים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת[38]; אֲבָל מְשַׁלְּחִין מֵהֶן דְּבָרִים שֶׁל גְּמִילוּת חֲסָדִים. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ[39]. וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מֵהֶם עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה[40]. וְאִם לָקַח - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאֵין מְבִיאִין מֵהֶן קִנֵּי זָבִים[41] וְזָבוֹת וְיוֹלְדוֹת וְחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת. וְאִם הֵבִיא - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן[42]. וְאֵין סָכִים כֵּלִים וְעוֹרוֹת בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית[43]. וְאִם סָךְ - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן.

36) שהרי הוא כעושה בהם סחורה. 37) כלומר, תשלום ותגמול עבור טובה שעשה לו חבירו. 38) אין נותנים את דמי השביעית עבור מה שהתחייב לעניים בבית הכנסת, כיוון שזה כפורע חובו בדמי שביעית, שהרי מן הסתם התחייב לשלם מעות חולין. 39) למקבל המתנה, כדי שינהג בפירות קדושת שביעית. ועוד, כדי שלא יחזיק לו טובה ביותר עבור זה. 40) שאין לוקחים בדמי שביעית אלא דבר מאכל. 41) "הם שתי תורים או שני בני יונה שחייבים בהם אלו מחוסרי כפרה". 42) "שיוציא מממונו מה שהוא שווה הדבר ההוא ויקנה בו פירות, בלבד פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית". 43) שלא ניתנה שביעית אלא לסיכת האדם בלבד.

יא. אֵין נוֹתְנִין מֵהֶן[44] לֹא לַבַּלָּן[45] וְלֹא לַסַּפָּר וְלֹא לַסַּפָּן וְלֹא לִשְׁאָר הָאֻמָּנִין[46]; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְמִי שֶׁדּוֹלֶה מַיִם מִן הַבּוֹר לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם. וּמֵתָּר לִתֵּן מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ מִדְּמֵיהֶן לָאֻמָּנִין מַתְּנַת חִנָּם[47].

44) מדמי שביעית. 45) "בעל המרחץ". 46) שאין קונים בהם אלא דבר מאכל. 47) שהרי זה כגמילות חסד. וצריך להודיעם שהדמים של שביעית. ואף על פי שהאומנין יכירו לו טובה עבור כך, הרי אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

יב. הָאוֹמֵר לַפּוֹעֵל: הֵא לְךָ אִסָּר זֶה וְלַקֵּט לִי יָרָק[48] הַיּוֹם - שְׁכָרוֹ מֵתָּר, וְאֵינוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[49], אֶלָּא מוֹצִיאוֹ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[50]. וְלֹא קָנְסוּ הַפּוֹעֵל לִהְיוֹת שְׁכָרוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[51]. וְאִם אָמַר לוֹ: לַקֵּט לִי בּוֹ[52] הַיּוֹם יָרָק - הֲרֵי זֶה כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[53], וְאֵינוֹ מוֹצִיאוֹ אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית.

48) ירק של שביעית, ובאופן שאינו אסור מטעם ספיחין. 49) שהאיסר אינו אלא "שכר רגלו", כלומר, שכר טרחתו ללקט את הירק. 50) ולא רק באכילה ושתייה, לפי שאין בו קדושת שביעית. 51) כדרך שקנסו בחמרים כבהלכה הסמוכה. 52) באיסר. 53) "שהרי זה כאומר לו תן לי בדינר זה ירק, והרי זה כמוכר פירות שביעית".

יג. הַחַמָּרִים הָעוֹשִׂים בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית מְלֶאכֶת שְׁבִיעִית הָאֲסוּרָה, כְּגוֹן שֶׁהֵבִיאוּ יוֹתֵר מִדַּאי[54] - הֲרֵי שְׁכָרָן כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[55]. וְדָבָר זֶה קָנָס לָהֶם. וּמִפְּנֵי מָה קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַחַמָּרִים וְלֹא קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַפּוֹעֵל? מִפְּנֵי שֶׁשְּׂכָרוֹ מְעַט לֹא קָנְסוּ בּוֹ, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו[56].

54) כלומר, יותר מחמשה כדי שמן וחמשה עשר כדי יין. 55) כלומר, אפילו אמר להם: הא לכם סך פלוני ולקטו לי ירק היום, שבאופן שכזה אצל פועל אין שכרו כדמי שביעית. 56) כלומר, ששכרו של הפועל אינו אלא כדי חייו, אבל שכרם של החמרים גדול ביותר.

יד. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם כִּכָּר בְּפוּנְדְּיוֹן, וְאָמַר לוֹ בִּשְׁעַת לְקִיחָה: כְּשֶׁאֲלַקֵּט יַרְקוֹת שָׂדֶה[57] אָבִיא לְךָ בּוֹ[58] - הֲרֵי זֶה מֵתָּר, וְאוֹתוֹ הַכִּכָּר הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[59]. וְאִם לָקַח מִמֶּנּוּ סְתָם[60] - לֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מִדְּמֵי שְׁבִיעִית[61], שֶׁאֵין פּוֹרְעִין חוֹב מֵהֶן[62].

57) של שביעית. וכאן כתב "ירקות", שאפילו בפירות שביעית עצמם, מותר. 58) בכיכר. 59) שהרי הוא חליפי שביעית. והר"ש שם פירש על פי הירושלמי, ששניהם נותנים זה לזה מתנות חינם. 60) מבלי לומר לו בשעת לקיחה "אביא לך בו", כנ"ל. 61) וכל שכן מפירות שביעית עצמן. 62) שכיוון שלקח סתם, נתחייב לו מעות, וכשנותן לו דמי שביעית, נמצא פורע חובו בהן.

טו. אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה[63] וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָה[64]. בְּטוֹבָה כֵּיצַד? שֶׁיִּתֵּן לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה שֶׁנָּתַן לוֹ, אוֹ שֶׁיִּכְנְסוֹ לְגִנָּתוֹ לְאֱכֹל כְּמִי שֶׁעָשָׂה לוֹ טוֹבָה. וּמִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּמַתָּנָה אוֹ שֶׁנִּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה[65] - הֲרֵי זֶה אוֹכְלָם כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹת שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן הוּא בְּעַצְמוֹ מִן הַשָּׂדֶה[66].

63) ומותר לעשות כן אף על פי שיכיר לו טובה עבור

הפירות שנתן לו, שאין זו נקראת סחורה בפירות שביעית. 64) השמיענו בזה להוציא מדברי ר' יהודה אליבא דבית הלל שאין אוכלין אלא בטובה, שלא יתרגל להיכנס לשדה חבירו שלא מדעתו - השמיענו שאין לחשוש לכך. 65) והרואה חושב שנתנו לו במתנה. 66) במשנה שם: "רבי אליעזר אומר יינתנו לאוכליהן", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם, שר' אליעזר סובר כבית שמאי שאין אוכלים פירות שביעית בטובה, ולפיכך אמר: "יינתנו לאוכליהן", ש"לא יתייחד לבדו באכילתן מפני שיהיה אוכל בטובה" (כלומר, יחזיק טובה למי שנתנם לו), וגם חכמים החולקים עליו אמרו לו לפי שיטתו, אבל לפי מה שאנו פוסקים כבית הלל שאוכלים פירות שביעית בטובה, אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותם הוא בעצמו מן השדה.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שפירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי, בשדה. אילן שעושה פירות ב' פעמים בשנה. ואם מבערין הדמים. ג' ארצות לביעור וששלשתן חשובות כאחת לקצת פירות. המוליך פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו. אי זהו שעת הביעור לעלין. עד מתי יהיה אדם מלקט עשבים לחים בשביעית. הקטף אין לו שביעית, והכובש ורד שביעית בשמן ששית.

1 **א. פֵּרוֹת[2] שְׁבִיעִית - אֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא כָּל זְמַן**
2 **שֶׁאוֹתוֹ הַמִּין[3] מָצוּי בַּשָּׂדֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְהֵמְתְּךָ**
3 **וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל; כָּל**
4 **זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִמִּין זֶה מִן הַשָּׂדֶה - אַתָּה אוֹכֵל[4]**
5 **מִמַּה שֶּׁבַּבַּיִת; כָּלָה לְחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה - חַיָּב לְבַעֵר**
6 **אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַבַּיִת. וְזֶהוּ בִּעוּר[5] שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.**

2) ספרא פרשת בהר (פרק א הלכה ח). וראה בפסחים נב: 3) ראה להלן הלכה ד. 4) [בבבלי (פסחים נב: תענית ו: ונדה נא:) אמרו "האכל לבהמתך", הרי שהמדובר באוכלי בהמה, שהרי אוכלי אדם אין מאכילים אותם לבהמה (למעלה פ"ה הלכה ה). וראה במעשה רוקח. אבל בספרא (שם) אמרו: "ולבהמתך ולחיה, מה תלמוד לומר, ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל. ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל, אילו כן הייתי אומר יכנוס לבהמה ותהא אוכלת לעולם, (ו)מה אני מקיים ביעור פירות שביעית, בפירות אדם, אבל בהמה תהיה אוכלת לעולם, וכשהוא אומר ולבהמתך ולחיה, מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת בשדה, בהמה אוכלת בבית. כלה לחיה שבשדה, כלה לבהמתך שבבית" (סוף הברייתא גם בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ב), הרי שפשוטו של מקרא באדם ובאוכלי אדם, ונראה שלמדו כן מהמשך הפסוקים שם: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", ודרשו כן: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' ולחיה אשר בארצך", אם החיה אוכלת בשדה, אתה אוכל בבית. ואם לאו, אינך אוכל (ומכאן שאף־על־פי שאין מאכילים אוכלי אדם לבהמה – אם הלכה מאיליה, אין חייבים להחזירה (למעלה פ"ה שם), לפי שפשטות הכתוב היא באוכלי אדם, ואף־על־פי־כן החיה אוכלת, ורק מיתור המלה "ולבהמתך", דרשו איסור גם לבהמה, כלומר, לאוכלי בהמה. ולכן כתב רבינו להלן (הלכה ו): "וכשם שמבער אוכלי אדם, כך מבער אוכלי בהמה", לפי שעיקר הכתוב באוכלי אדם, כנ"ל]. 5) הנזכר בשביעית פ"ט משנה ב, ועיין שם בפירוש המשנה.

7 **ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ לוֹ גְּרוֹגְרוֹת[6] שְׁבִיעִית בְּתוֹךְ**
8 **בֵּיתוֹ - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁהַתְּאֵנִים בָּאִילָנוֹת**
9 **בַּשָּׂדֶה; כֻּלּוֹ הַתְּאֵנִים מִן הַשָּׂדֶה[7] - אָסוּר לֶאֱכֹל**
10 **מֵאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת, אֶלָּא מְבַעֵר אוֹתָן[8].**

6) תאנים מיובשות. 7) ראה להלן הלכה יא, שזמנם בחנוכה. 8) כבהלכה הסמוכה.

11 **ג. הָיוּ[9] לוֹ פֵּרוֹת מְרֻבִּין[10] - מְחַלְּקָן מְזוֹן שָׁלֹשׁ**
12 **סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[11]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל אַחַר הַבְּעוּר**
13 **בֵּין לָעֲנִיִּים בֵּין לָעֲשִׁירִים[12]. וְאִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין**
14 **בִּשְׁעַת הַבְּעוּר - שׁוֹרֵף בָּאֵשׁ[13] אוֹ מַשְׁלִיךְ לְיָם הַמֶּלַח**
15 **וּמְאַבְּדָן לְכָל דָּבָר שֶׁמְּאַבֵּד.**

9) שביעית שם משנה ח. 10) שאינו יכול לאכלם בעצמו. והמדובר ביום האחרון שלפני זמן הביעור, ראה להלן. 11) שהרי המדובר ביום האחרון, שאין סיפק בידם לאכול יותר משלש סעודות. 12) במשנה שם: "ועניים אוכלין אחר הביעור, אבל לא עשירים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אחד עניים ואחד עשירים, אוכלין אחר הביעור". ולפני רבינו היתה הגירסא בדברי רבי יוסי, שהלכה כמותו, "אין אוכלין אחר הביעור". וכן נראה מפירוש המשנה שם פ"ה משנה ג. וכן גרס גם היראים (סימן קפו). וראה בפירוש הרמב"ן על התורה ויקרא כה, ז. 13) שמה שהתירו לחלק פירות שביעית לכל אחד, כנ"ל, זה אינו אלא קודם שכלה לחיה מן השדה, אבל כשכלה מן השדה, שורף את הפירות או מאבדן, ולפי־זה ביעור פירושו כמשמעו, לבער מן העולם. וכן דעת הראב"ד, וראה בפי"א מהלכות מעשר שני הלכה ח. אבל יתר הראשונים חולקים ומפרשים שביעור היינו הפקר לכל מי שירצה. ובתוספתא שם פ"ח הלכה ב: "מי שיש לו פירות לחלק וכו', מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו, ומוציא ומניח על ביתו ואומר: אחינו בית ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול, חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו". ולדעת יתר הראשונים פירושו, שיאכל אפילו בעצמו את הפירות לאחר הפקר, עד שיכלו הפירות. אבל לדעת רבינו פירושו, שאוכל מן הפירות לאחר חלוקה, עד שיכלו לחיה מן השדה, ואחר כך מקיים מצות ביעור, דהיינו, שריפה או איבוד אחר (תוספתא כפשוטה), וראה בכסף־משנה.

16 **ד. הָיוּ[14] לוֹ צְמוּקִין שֶׁל שְׁבִיעִית, וְכָלוּ הָעֲנָבִים מִן**
17 **הַשָּׂדֶה מִן הַגְּנוֹת וְהַפַּרְדֵּסִים שֶׁהֵן הֶפְקֵר[15], אַף עַל**
18 **פִּי שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ עֲנָבִים בַּגְּפָנִים שֶׁבְּתוֹךְ הַחֲצֵרוֹת - אֵינוֹ**
19 **אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין מִפְּנֵי עֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁבֶּחָצֵר, לְפִי**
20 **שֶׁאֵינָן מְצוּיִין לַחַיָּה[16]. אֲבָל אִם יֵשׁ עֲנָבִים קָשִׁים[17]**

1 בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵינָן נִגְמָרִין אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׁנָה - הֲרֵי זֶה
2 אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין בִּשְׁבִילָן. וְכֵן כֹּל פֵּיוֹצֵא בָּזֶה[18].

14) שם משנה ד: "אוכלים על המופקר ולא על השמור". וכחכמים ולא כרבי יוסי. 15) ויכולה חיה לאכול מהן. 16) וכיון שכלה לחיה מן השדה, חייב לכלות מן הבית, כנ"ל. 17) משנה שם: "אוכלין על הטפיחין". ובפירוש המשנה: "קבוץ טפיח, והם הגרגרים הקשים ממיני התבואה והקטניות וכו' וישארו בארץ ימים רבים לרוב יבישותם וחוזקתם". וכן הוא בפסחים נג. "תנו רבנן, אוכלין בענבים עד שיכלו דליות של אוכל, אם יש מאוחרות מהן (כלומר, ענבים קשים כדלהלן), אוכלין עליהן". 18) שהרי טפיחין הוא שם כולל לכל הדברים הקשים, כנ"ל.

3 ה. אֵילָן[19] שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹת שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּשָּׁנָה[20], וְהָיוּ
4 לוֹ מִפֵּרוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן
5 שֶׁפֵּרוֹת שְׁנִיּוֹת מְצוּיוֹת בַּשָּׂדֶה; שֶׁהֲרֵי מֵאוֹתוֹ הַמִּין
6 בַּשָּׂדֶה. אֲבָל פֵּרוֹת הַסְּתָו - אֵין אוֹכְלִים[21] בִּשְׁבִילָן,
7 מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמִין לְפֵרוֹת שֶׁל שָׁנָה אַחֶרֶת.

19) שם. 20) שם: "אוכלין וכו', ועל הדופרא". "והיא מילה מורכבת: דו פרי" (פירוש המשנה שם). 21) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה.

8 ו. הַכּוּבֵשׁ[22] שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׁים[23] בְּחָבִית אַחַת - כֹּל
9 שֶׁכֻּלָּה מִינוֹ מִן הַשָּׂדֶה יְבַעֵר מִינוֹ מִן הֶחָבִית[24]. וְאִם
10 הִתְחִיל[25] בָּהּ - הֲרֵי הַכֹּל כִּמְבֹעָר[26]. וּכְשֶׁם[27] שֶׁמְּבַעֵר
11 אָכְלֵי אָדָם, כָּךְ מְבַעֵר אָכְלֵי בְּהֵמָה מִן הַבַּיִת, וְאֵינוֹ
12 מַאֲכִילָן לַבְּהֵמָה אִם כָּלָה אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַשָּׂדֶה.

22) שם משנה ה, כרבן גמליאל ולא כרבי אליעזר ורבי יהושע. שהרי אמרו במשנה שם על דברי רבן גמליאל: "והלכה כדבריו". וכן הוא בספרא שם פ"ג הלכה ה, ובפסחים נב. וראה פירוש המשנה שם, ובמבוא להלכות הירושלמי להרמב"ם עמוד ז. 23) שזמני ביעורם שונים. 24) אבל את שני הכבשים האחרים, אינו חייב לבער. ואף־על־פי שהמין הזה שכלה מן השדה, נתן טעם ביתר המינים – כיון שנתן בהם טעם לפני זמן הביעור, הרי הטעם כמבוער, ואינו אוסר (רמב"ן לויקרא כה, יב) וראה בתוספות פסחים שם ד"ה הכובש, ולהלן הלכות כא־כב. 25) ירושלמי שם. 26) [כלומר, הרי כל התערובות כאילו כלה מינה מן השדה, ואסורה, והמדובר כאן כששלשת הכבשים שווים כולם בגדלם ובמדתם, ויש כאן "חד בתרי", כלומר, שנים של היתר, נגד אחד של איסור. ולדעת רבינו "בטעמו ולא ממשו" אין איסור מן התורה (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה א), והרי זה כמי שאינו, ואינו מתחייב בביעור. אבל אם התחיל לאכול מן ההיתר, אם כן מעתה אין כאן "חד בתרי", ואינו בטל מן התורה (ראה שם הלכה ד, שדקדק רבינו לכתוב "אם היה חלב האליה כשנים בחלב הכליות, הרי הכל מותר מן התורה", ועיין בפמ"ג בשער התערובת חלק א ד"ה והנה יבש ביבש, וראה למעלה פי"ד מהלכות תרומות הלכה ז ובמה שכתבנו שם), והרי הוא כנמצא בעין, וחייב לבערו. וראה ברדב"ז ובמראה הפנים שם. ועיין עוד להלן הלכות כא־כב]. 27) ספרא שם, פ"א הלכה ח. וראה למעלה הלכה א.

13 ז. וּכְשֵׁם[28] שֶׁמְּבַעֵרִין אֶת הַפֵּרוֹת, כָּךְ מְבַעֵרִין אֶת
14 הַדְּמִים[29]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמָּכַר רִמּוֹנִים שֶׁל שְׁבִיעִית
15 וַהֲרֵי הוּא אוֹכֵל בִּדְמֵיהֶן[30], וְכָלוּ הָרִמּוֹנִים מִן
16 הָאִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה וְנִשְׁאַר אֶצְלוֹ מִן הַדָּמִים שֶׁמָּכַר
17 בָּהֶן[31] - חַיָּב לְבַעֲרָן.

28) שם בפ"ז משנה א: "כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וכו', יש לו שביעית ולדמיו שביעית, יש לו ביעור ולדמיו ביעור" (כסף־משנה). 29) שהרי נתפשו בקדושת שביעית, ונעשו כפירות עצמן (למעלה פ"ו הלכה ו). 30) שקונה בהם מאכלים. 31) כלומר, שמכר תמורתם רימוני שביעית.

18 ח. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? קוֹנֶה[32] בָּהֶן מַאֲכָלוֹת וּמְחַלְּקָן מְזוֹן
19 שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[33]; אוֹ יַשְׁלִיכֵם[34] לְיָם
20 הַמֶּלַח, אִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין.

32) ואינו נותן הדמים עצמם, שמא לא יקנו בהם מאכלים, ונמצא שלא ביער אותם (רדב"ז). 33) כנ"ל בהלכה ג. 34) שם.

21 ט. שָׁלֹשׁ[35] אֲרָצוֹת לַבְּעוּר: אֶרֶץ יְהוּדָה כֻּלָּהּ[36], הָהָר
22 וְהַשְּׁפֵלָה וְהָעֵמֶק - אֶרֶץ אַחַת. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[37] כֻּלּוֹ,
23 שְׁפֵלַת לוּד וְהַר שְׁפֵלַת לוּד וּמִבֵּית חוֹרוֹן עַד הַיָּם[38]
24 - אֶרֶץ אַחַת. וְהַגָּלִיל כֻּלּוֹ, הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן וּתְחוּם
25 טְבֶרְיָא - אֶרֶץ אַחַת. וְאוֹכְלִין בְּכָל אַחַת וְאַחַת[39]
26 מִשִּׁלְשָׁתָן עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהּ[40].

35) שם פ"ט משנה ב. 36) כלומר, על שלשת חלקיה: ההר והשפלה והעמק. 37) כלומר, המערבי. והוא מרכז הארץ, בין הגליל ויהודה (תוספות רעק"א בשם כפתור ופרח). 38) צ"ל עד הים (שבת הארץ). וכן הוא במשנה. 39) שם משנה ג, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 40) כלומר, עד שיכלה המין מן השדה של החלק האחרון משלשת חלקי כל ארץ וארץ, וראה בפירוש המשנה.

27 י. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה - אוֹכֵל מֵהֶן
28 כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ מֵאוֹתוֹ הַמִּין בְּכָל אֶרֶץ יְהוּדָה[41] כֻּלָּהּ[42].
29 וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת גָּלִיל[43], וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.

41) שגדלו בארץ יהודה, ראה להלן הלכה יב. 42) אפילו אם משני חלקי הארץ כבר כלה המין מן השדה. וראה בפירוש המשנה. 43) שגדלו בגליל, כנ"ל.

30 יא. וְשָׁלֹשׁ[44] אֲרָצוֹת אֵלּוּ - כֻּלָּן חֲשׁוּבוֹת כְּאֶרֶץ
31 אַחַת[45] לֶחָרוּבִין וְלַזֵּיתִים וְלַתְּמָרִים. וְאוֹכְלִין[46]
32 בַּתְּמָרִים עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּצֹעַר[47]. וְאֵימָתַי הוּא
33 כָּלֶה? עַד הַפּוּרִים[48]. וְאוֹכְלִין בַּזֵּיתִים עַד הָעֲצֶרֶת[49],
34 וּבַעֲנָבִים[50] - עַד הַפֶּסַח שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[51],
35 וּבַגְּרוֹגָרוֹת - עַד הַחֲנֻכָּה[52].

44) במשנה שם: "וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים",

ובירושלמי שם "תני אף לחרובין". 45) שאוכלין בגליל אף־על־פי שכלה בגליל, כל זמן שלא כלה באחת משתי הארצות הנ"ל. שאף־על־פי שאין חיה שבארץ אחת יוצאה לאכול פירות שבארץ אחרת – ידוע היה כי לפירות אלו הן יוצאות למדינה אחרת (תפארת ישראל). 46) ברייתא בפסחים נג. 47) היא קרובה ליריחו עיר התמרים, ומצויים בה תמרים אף־על־פי שכלו ממקום אחר. 48) שם, בשם ר' יוחנן, וכפירוש ר"ח ולא כרש"י. 49) חג השבועות. 50) ענבים לא נזכרו לא במשנה ולא בירושלמי בקשר למה שאמרו ששלש ארצות אלו כולן חשובות כאחת וכן לא נזכרו גרוגרות. ויתכן כי הזמנים ההם הם הזמנים המאוחרים בפירות האלה (ר"ש שם). 51) זה מכוון לכל הזמנים שנכתבו למעלה: פורים, עצרת ופסח. 52) של מוצאי שביעית, כנ"ל.

1 **יב. הַמּוֹלִיךְ[53] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית מִמָּקוֹם שֶׁכָּלוּ לְמָקוֹם**
2 **שֶׁלֹּא כָּלוּ, אוֹ מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁכָּלוּ - חַיָּב**
3 **לְבַעֵר[54], לְפִי שֶׁנּוֹתְנִין עֲלָיו חֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא**
4 **מִשָּׁם[55] וְחֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם[56]. וּפֵרוֹת[57] הָאָרֶץ**
5 **שֶׁיָּצְאוּ לְחוּצָה לָאָרֶץ - מִתְבַּעֲרִים בִּמְקוֹמָן, וְלֹא**
6 **יַעֲבִירֵם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.**

53) משנה שם נ: 54) שם, כתנא־קמא ולא כרבי יהודה. 55) אף־על־פי שאין דעתו לחזור. 56) שלא ישנה מפני המחלוקת, אבל אם דעתו לחזור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל ובין להחמיר, והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו, מפני המחלוקת (פ"ח מהלכות יום־טוב הלכה כ). 57) בברייתא שם נב: כתנא־קמא ולא כרבי שמעון בן אלעזר, שהרי אמרו שם: אמר ליה רב הונא בריה דרב איקא, הכי אמר רב אבהו, אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. אמר רב ספרא, נקוט הא כללא דרב הונא בידך, דדייק וגמר שמעתתא מפומיה דרביה כרחבה דפומבדיתא.

7 **יג. כְּלָל[58] גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא מַאֲכַל**
8 **אָדָם אוֹ מַאֲכַל בְּהֵמָה אוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אִם אֵינוֹ**
9 **מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, וְחַיָּב בַּבִּעוּר**
10 **הוּא וְדָמָיו. כְּגוֹן עֲלֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה וַעֲלֵי הַדַּנְדַּנָּה[59]**
11 **וְהָעֲלָשִׁין מַאֹכֶל אָדָם, וּכְגוֹן הַחוֹחִים וְהַדַּרְדָּרִין**
12 **מַאֹכֶל הַבְּהֵמָה, וּכְגוֹן אִסְטֵס וְקוֹצָה מִמִּין הַצּוֹבְעִין.**
13 **וְאִם הָיָה מִתְקַיֵּם[60] בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַפּוּאָה וְהָרִכְפָּה**
14 **מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו**
15 **שְׁבִיעִית - אֵין לָהֶם בִּעוּר וְלֹא לִדְמֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי**
16 **מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[61], אֶלָּא נֶהֱנִין וְצוֹבְעִין בּוֹ עַד רֹאשׁ**
17 **הַשָּׁנָה[62].**

58) שביעית פ"ז משנה א. 59) היא "נענע", "מינטא" בלע"ז. 60) שם משנה ב. וראה בהלכה הסמוכה. 61) ולא נתחייב לבער אלא דבר הכלה לחיה מן השדה. 62) צריך לומר: "אחר ראש השנה", כחכמים ולא כרבי מאיר (חזון־איש).

18 **יד. וְכֹל[63] שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לְמַאֲכַל אָדָם וְלֹא לְמַאֲכַל**
19 **בְּהֵמָה וְאֵינוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִים, הוֹאִיל וְאֵינוֹ לְעֵצִים[64]**
20 **- יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[65], אַף**
21 **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[66], אֶלָּא נֶהֱנִין בּוֹ אוֹ**
22 **בְּדָמָיו עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה[67]. כְּגוֹן עִקְּרֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה**
23 **וְעִקַּר הַדַּנְדַּנָּה וְהָעַקְרְבָּנִין[68].**

63) שם: "כל שאינו מאכל אדם, ומאכל בהמה, וממין הצובעין, ומתקיים בארץ וכו' אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור". ומפרש רבינו, שמה שאמרו "ומתקיים בארץ", זה לא עולה על אלה שאינם מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין, שכל אלה אין להם ביעור אפילו אם אינו מתקיים בארץ, אלא זה עולה על מין הצובעין הפואה והרכפא, ראה הלכה הקודמת. 64) שלא חשב עליהם לעצים, ועצים אין בהם קדושת שביעית, כנ"ל בפ"ה הלכה כא. 65) שהרי נאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך", ולא נצטוינו לבער אלא את הראוי לבהמה. 66) וכל זה לענין ביעור, אבל קדושת שביעית חלה עליו, כנ"ל. 67) גם כאן צריך לומר: "אחר ראש השנה", כנ"ל. 68) מין עשב. ובמשנה שם נזכרים גם "והחלבצין והבוכריה", ולא הזכירם כאן, לפי שאינם ידועים (ראה בפירוש המשנה שם).

24 **טו. קְלִפֵּי[69] רִמּוֹן וְהַגֵּץ[70] שֶׁלּוֹ, קְלִפֵּי אֱגוֹזִים[71]**
25 **וְהַגַּרְעִינִין[72] - יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וּלְדָמֵיהֶם שְׁבִיעִית[73],**
26 **אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[74] וְלֹא לִדְמֵיהֶם. לוּלְבֵי זְרָדִים[75]**
27 **וְהֶחָרוּבִים - יֵשׁ לָהֶם וּלְדָמֵיהֶם שְׁבִיעִית[76] וּבִעוּר[77].**
28 **לוּלְבֵי הָאֵלָה וְהַבָּטְנָה[78] וְהָאַטָּדִין[79] - יֵשׁ לָהֶן**
29 **וּלְדָמֵיהֶן שְׁבִיעִית[80], אֲבָל אֵין לָהֶם[81] בִּעוּר[82]; אֲבָל**
30 **לֶעָלִים שֶׁלָּהֶן יֵשׁ בִּעוּר[83].**

69) שם, משנה ג. 70) הפרח. 71) היינו הקליפה הירוקה שראויה לצביעה, אבל הקליפה הקשה, הרי היא כעצים (רדב"ז). 72) של שאר פירות, ולא של אגוזים שהרי אין להם גרעינים (כסף־משנה). 73) כיון שהם ראויים לצביעה. וראה למעלה בפ"ה הלכה כא. 74) אין זה מפורש במשנה שם. וכנראה שלמד כן מן הירושלמי שם. והטעם בזה שכל אלה מתקיימים בארץ ("משנה ראשונה" ותוספות אנשי־שם, ועיין כסף־משנה ותוספות יום־טוב). 75) שם משנה ה. והם: "פרחי ענפים שזמרו אותם מן הגפנים" (פירוש המשנה). 76) שהם מאכל אדם. 77) כן צריך להיות (מהר"י קורקוס). וכן הוא בספרים מדוייקים (רדב"ז ומלאכת שלמה). וכן הוא במשנה שם. ועיין שם במלאכת שלמה. 78) "פסתאק וקבוצו (כלומר, לשון רבים שלו) בטנים" (פירוש המשנה). 79) "מין ממיני הקוצים (ראה למעלה הלכה יג) שצומחין בו גרגרים שחורים קשים כמו אפונים, ונאכלים" (שם). 80) שהם ראויים לאוכל אדם (רדב"ז). 81) ולדמיהם. 82) שהם מתקיימים באילנות ואינם נושרים. 83) שם: מפני שנושרין מאביהן. ובפירוש המשנה: נופלין מהענפים שהם מיוחסים אליהם כיחס אב לבן.

31 **טז. אֵיזוֹ הִיא שְׁעַת בִּעוּר הֶעָלִין? בְּעֵת שֶׁיִּבּוֹלוּ[84]**
32 **וְנוֹשְׁרִין מֵאִילָנוֹתֵיהֶן[85]. עֲלֵי זֵיתִים[86] וַעֲלֵי קָנִים וַעֲלֵי**
33 **חָרוּבִין - אֵין לָהֶם בִּעוּר, לְפִי שֶׁאֵינָן נוֹבְלוֹת וְכָלוֹת.**

84) וזהו "כלה לחיה מן השדה" שלהם. 85) ראה בפ"ז משנה ה, ובפירוש המשנה שם. 86) תוספתא שם פ"ה הלכה יב. ובפרק ט שם משנה ו "עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהן". הרי שיש ביעור לעלי קנים. אולם בירושלמי שם אמרו: "ר' אבין בשם ר' יוחנן, לית כאן עלי קנים אלא עלי גפנים".

1 **יז. וְעַד מָתַי[87] יִהְיֶה אָדָם רַשַּׁאי לְלַקֵּט[88] עֲשָׂבִים**
2 **לַחִין בַּשְּׁבִיעִית? עַד שֶׁיִּיבַשׁ הַמָּתוֹק[89]. וְיִגַּבֵּב עֲשָׂבִים**
3 **יְבֵשִׁים - עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[90].**

87) משנה שם. 88) "אוסף העשבים הלחים נקרא מלקט, ואוסף היבשים נקרא מגבב" (פירוש המשנה). 89) פרי מר, הנקרא מתוק בלשון סגי נהור, וראה למעלה בפ"ב הערה יג. 90) ראה למעלה בהלכה יא.

4 **יח. וְעַד מָתַי[91] יִהְיוּ הָעֲנִיִּים מֻתָּרִין לְהִכָּנֵס בַּפְּרִדֵּסוֹת**
5 **בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית לֶאֱסֹף פֵּרוֹת שְׁבִיעִית?[92] עַד שֶׁתֵּרֵד**
6 **רְבִיעָה שְׁנִיָּה[93].**

91) שם משנה ז. 92) ואף־על־פי־כן נקטו לשון "עניים", לפי שפירות שביעית כולם עניים אצלם (רדב"ז). 93) שאז כלים הפירות, וזהו שעת ביעורם, וראה בר"ש. וראה למעלה פ"א מהלכות מתנות עניים הלכה יא.

7 **יט. הַוֶּרֶד[94] וְהַכֹּפֶר[95] וְהַלֹּטֶם - יֵשׁ לָהֶן וְלִדְמֵיהֶן**
8 **שְׁבִיעִית[96]. הַקֵּטָף[97], וְהוּא שְׁרָף[98] הַיּוֹצֵא מֵהָאִילָנוֹת**
9 **מִן הֶעָלִים וּמֵהָעִקָּרִים[99] - אֵין לוֹ שְׁבִיעִית[100]. וְהַיּוֹצֵא**
10 **מִן הַפַּגִּים - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.**

94) שם פ"ז משנה ו. 95) הוא אשכול הכופר הנזכר בשיר־השירים א, יד. ויש אומרים שהוא גרופלי, כלומר, נעגאלאך (פירוש המשנה). 96) כיון שהם פירות. ומשנתנו הובאה בנדה ח. ונוסף שם: "יש להן ביעור ולדמיהן ביעור". 97) שם. 98) כלומר, שם האילן: קטף. והשרף היוצא ממנו הוא הצרי הנזכר בברייתא בכריתות ו. (וראה בפ"ב מהלכות כלי המקדש הלכה ד). ואף השרף נקרא קטף על שם האילן. וראה בנדה שם, ובתוספות שם ד"ה קטף. 99) הגזע והענפים. 100) קדושת שביעית. וכן אמרו בנדה שם: "עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר (הסובר בערלה פ"א משנה ז, המעמיד בשרף ערלה אסור), אלא בקטפא דאווזא, אבל בקטפא דפירא מודו ליה. דתנן, אמר רבי יהושע, שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין, בשרף העיקרין מותר, בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי".

11 **כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִילַן מַאֲכָל[101]; אֲבָל**
12 **בְּאִילַן סָרָק, אַף הַיּוֹצֵא מִן הֶעָלִין וּמִן הָעִקָּרִים -**
13 **כַּפְּרִי שֶׁלָּהֶן[102], וְיֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.**

101) שם: "ואיבעית אימא, כי פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר באילן העושה פירות (שלדבריהם יש הבדל בין שרף היוצא מן העלים לבין שרף היוצא מן הפגים, כנ"ל, ולדעת רבי אליעזר בשניהם אסור), אבל באילן שאינו עושה פירות, מודו דקטפו זהו פריו, דתנן רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית, וחכמים אומרים יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו". 102) שהרי אין להם פרי אחר.

14 **כא. הַכּוֹבֵשׁ[103] וֶרֶד שְׁבִיעִית[104] בַּשֶּׁמֶן שֶׁל שִׁשִּׁית -**
15 **יְלַקֵּט אֶת הַוֶּרֶד[105], וְהַשֶּׁמֶן[106] מֵתָּר[107]. כְּבָשׁוֹ[108] בְּשֶׁמֶן**
16 **שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[109] - חַיָּב לְבַעֵר הַשֶּׁמֶן[110]; שֶׁהֲרֵי**
17 **הַוֶּרֶד יָבֵשׁ הוּא[111], וּכְבָר נִתְחַיֵּב בַּבִּעוּר[112].**

103) שם משנה ז, ותוספתא שם פ"ה הלכות יג־יד. 104) ירושלמי שביעית סוף פ"ז. 105) ויאכלנו בקדושת שביעית. 106) תוספתא שם. 107) "מפני שלא יכנס כח הורדין וטעמם בשמן, שהשמן הוא ישן והורד חדש, אלא אם יניחהו זמן רב" (פירוש המשנה). 108) את הורד של שביעית. 109) במוצאי שביעית, שאז הורד ישן, ונותן טעם בשמן. 110) כלומר: גם השמן, וכל־שכן הורד עצמו. וראה בתוספות אנשי־שם. 111) מחמת יושנו, ויש בכוחו לתת טעם בשמן החדש. 112) [המדובר כשנתערב לפני זמן הביעור (ראה בהלכה הסמוכה), ואף־על־פי־כן חייב לבער, ואין זה דומה למה שכתבנו למעלה (הלכה ו) בדין שלשה כבשים, שטעם המעורב הוא כמבוער, לפי ששם לא נשאלה השאלה לפני זמן הביעור, שהרי כולם פירות שביעית, אלא לאחר זמן הביעור, ומכיון שנתערב קודם – הרי הוא כמבוער. אבל כאן, שהשמן אינו מזיתי שביעית, ונתעוררה השאלה עכשיו אם יש לאכול השמן בקדושת שביעית או לא, ונפסקה ההלכה שחייבים לאכלו כפירות שביעית – כשבא זמן הביעור, מתחייב הוא ממילא בביעור, כיון שהחזקנו אותו עד עכשיו כפירות שביעית].

18 **כב. חָרוּבִין[113] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁכְּבָשָׁן בְּיֵין שִׁשִּׁית[114]**
19 **אוֹ בְּיֵין מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[115] - חַיָּב לְבַעֵר הַיַּיִן; שֶׁהֲרֵי**
20 **טַעַם פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בּוֹ[116]. זֶה הַכְּלָל[117]: פֵּרוֹת**
21 **שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת אֲחֵרוֹת, מִין בְּמִינוֹ - בְּכָל**
22 **שֶׁהוּא[118], וְשֶׁלֹּא בְּמִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[119].**

113) שם. 114) [הרי המדובר לפני זמן הביעור, ראה למעלה]. 115) [אף לפני זמן הביעור, כנ"ל, שכיון שנפסקה ההלכה שהשמן נתקדש בקדושת שביעית – נתחייב גם בביעור]. 116) שהחרוב, אף־על־פי שהוא חדש, יש בו כח לתת טעם גם ביין ישן. 117) משנה שם. 118) היינו בנתערב לפני זמן הביעור. והרי זה כדבר שיש לו מתירין, שהרי אפשר לאכלו בקדושה ולחלקו מזון שלש סעודות לכל אחד (רדב"ז כאן ובהלכות מאכלות אסורות שם הלכה ח). 119) היינו ורד ישן שנתערב בשמן חדש, או חרובים בין חדשים בין ישנים שנתערבו בשמן (ראה בהלכה הקודמת), והכל לפני זמן הביעור, וכמו שנתבאר למעלה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שאסור לחזק ידי עוברי עבירה. ומה הם הכלים שהאומן רשאי למכרן בשביעית. אם מותר למכור אותם למי שאינו חשוד. שמוכר היוצר כדים רבים בחו"ל לישראל. אם מחזיקין ידי נכרים בשביעית. אם מותר ליקח פירות שביעית מע"ה. הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית. ומי הוא חשוד

לעשות סחורה בשביעית. החשוד על השביעית אם חשוד על המעשרות או בהיפך. החשוד אם הוא נאמן על אחרים. והכהנים אם חשודין על השביעית. הפטמין והצבעונין אם לוקחין מורסן מכל אדם.

1 **א. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לַעֲבֹד הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית[2], כָּךְ אָסוּר**
2 **לְחַזֵּק[3] יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ[4], אוֹ לִמְכֹּר לָהֶן**
3 **כְּלֵי עֲבוֹדָה; לְפִי שֶׁאָסוּר[5] לְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[6].**

2) כנ"ל פ"א ה"א. 3) שביעית פ"ה מ"ט. 4) כגון שראהו חורש או זורע, לא יאמר לו תתחזק או תצליח, וקל־וחומר שאסור לסעדו בידיים. וראה להלן ה"ח. 5) שם. 6) "אמר הכתוב: לפני עור לא תתן מכשול. רצונו לומר, מי שסגרה עיניו, התאוה ויצר הרע, אל תעזור אותו להוסיף בעוורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר. ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה, ולא יתקנו להם כלים, אבל ראוי לקלקל להם" (פירוש המשנה). [ומדברי רבינו כאן שכתב "כדרך שאסור לעבוד הארץ בשביעית, כך אסור לחזק וכו'", נראה שאיסור אחד לעובד ולמחזיק בידו (חוץ מן הלאו של "לפני עור לא תתן מכשול", שאינו אלא במחזק). והיינו ה'עשה' של "ושבתה הארץ" (למעלה פ"א ה"א) וכדעת מהרש"ל (בבא מציעא צ.) שאמירה לגוי בשביעית אסורה מן התורה, ועובר הישראל ב'עשה' זו, של "שבת שבתון יהיה לארץ". וזהו שכתב רבינו בפירוש המשנה הנ"ל "אבל ראוי לקלקל להם", כלומר, אם בידו לקלקל, חייב לקלקל משום 'עשה' של "ושבתה הארץ". אלא שמה שכתב בהלכה הסמוכה (ממס' שביעית פ"ה מ"ו) שאסור למכור לו המזרה, בזה אינו עובר על מצות־עשה של "ושבתה הארץ". ואין כאן אלא לאו של "לפני עור לא תתן מכשול". אולם בעבודה זרה טו, ב - נראה שבמוכר פרה חורשת לחשוד, אין משום שביתת הארץ, ואין איסור 'עשה' אלא בשדהו, ולא בשדה של אחרים, וצ"ע].

4 **ב. וְאֵלּוּ[7] כֵּלִים שֶׁאֵין הָאֻמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָן בַּשְּׁבִיעִית**
5 **לְמִי שֶׁחָשׁוּד[8] עַל הַשְּׁבִיעִית: מַחֲרֵשָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ,**
6 **הָעֹל וְהַמַּזְרֶה[9] וְהַדֶּקֶר. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ**
7 **מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית - אָסוּר לְמָכְרוֹ**
8 **לְחָשׁוּד; וְלִמְלָאכָה שֶׁאֲפִשָׁר שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה וְתִהְיֶה**
9 **מֻתֶּרֶת - מֻתָּר לְמָכְרוֹ[10] לְחָשׁוּד.**

7) שם, מ"ו. 8) 'ירושלמי' שם (ראה להלן ה"ד). 9) "הוא שיזרו בו את התבואה" (פירוש המשנה), ועבודה בשביעית בדבר התלוש אסורה מדרבנן, כדלהלן ה"ט. 10) שכיון שאפשר לתלות בהיתר, תולים אנו בהיתר (עבודה זרה, שם). וטעמו של דבר, שלעולם אינו עובר על "לפני עור לא תתן מכשול" אלא במכשול ודאי, ולא במכשול ספק ('משנה ראשונה', וכן כתב הריטב"א בעבודה זרה, שם). [וגם לפי מה שכתבנו למעלה, שחוץ מן הלאו הזה, ישנה גם מצות־עשה של "ושבתה הארץ", יתכן שאינו עובר על 'עשה' זו, אלא אם הוא עצמו עשה עבודה או באופן שסיעו היה ודאי].

10 **ג. כֵּיצַד?[11] מוֹכֵר הוּא לוֹ הַמַּגָּל[12] וְהָעֲגָלָה וְכָל**
11 **כֵּלֶיהָ. שֶׁאִם יִקְצֹר בּוֹ מְעַט[13] וְיָבִיא עַל הָעֲגָלָה**
12 **מְעַט[14] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם יִקְצֹר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין[15]**
13 **אוֹ יָבִיא כָּל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ[16] - אָסוּר.**

11) שם. 12) שם: "מגל יד ומגל קציר". 13) כנ"ל פ"ד סוף ה"א. 14) כנ"ל שם הכ"ד. 15) כגון שקצר כל שדהו וכו' (למעלה שם). 16) שאפילו אם קצר מעט מעט, כיון שהביא כולם בביתו בבת אחת, הרי זה אסור (למעלה שם ושם). ולא הותר אלא לקצור מעט מעט ולהביאו לביתו לאכילה מעט מעט (שם).

14 **ד. וּמֵאַיִן לְמִכֹּר סְתָם[17] לְמִי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד אֲפִלּוּ דָבָר**
15 **שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה הָאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית;**
16 **שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁקָּנָה בַּשְּׁבִיעִית לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה**
17 **לְאַחַר שְׁבִיעִית.**

17) ב'ירושלמי' (שם ה"ג): "אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית, לחשוד על השביעית, סתמן (= סתם בני אדם שאינם ידועים לחשודים) מהו? (ו)ממה דתני (= לענין חשוד, ראה למעלה ה"ב) לאיסור ולהיתר מותר, הדא אמרה סתמן מותר".

18 **ה. הַיּוֹצֵר[18] מוֹכֵר[19] חֲמִשָּׁה כַּדֵּי שֶׁמֶן וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר**
19 **כַּדֵּי יַיִן[20]. וּמֵאַיִן לְמִכֹּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[21] יָתֵר מִזֶּה[22],**
20 **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִמְכֹּר לְיִשְׂרָאֵל[23]. וּמוֹכֵר כַּדִּים**
21 **רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ[24], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[25] שֶׁמָּא**
22 **יְבִיאֵם לָאָרֶץ.**

18) שם, מ"ז. והוא אומן העושה כלי חרס. 19) לישראל החשוד על השביעית, כנ"ל. 20) שם: שכן דרכו להביא מן ההפקר. כלומר: הרי מותר להביא כמות כזאת מן ההפקר, כנ"ל שם סוף הכ"ד. 21) אפילו בארץ. 22) 'ירושלמי' שם. מפני שאינם מצווים על שביתת הארץ. 23) שהרי "כל היכא דאיכא למיתלי תלינן", כנ"ל. 24) שאין שביעית נוהגת שם. 25) שהרי יש לתלות לקולא שלא יביאם לארץ.

23 **ו. וּמוֹכֵר[26] לְחָשׁוּד פָּרָה חוֹרֶשֶׁת בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי**
24 **אֶפְשָׁר לְשָׁחֲטָה. וּמוֹכֵר[27] לוֹ שָׂדֵהוּ, שֶׁהֲרֵי[28] אֶפְשָׁר**
25 **שֶׁיּוֹבִירָהּ. אֲבָל[29] לֹא יִמְכֹּר לוֹ שְׂדֵה הָאִילָן[30], אֶלָּא**
26 **אִם כֵּן פָּסַק עִמּוֹ עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ בָּאִילָן.**
27 **וּמַשְׁאִילוֹ[31] סְאָה[32] לִמְדֹּד בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ**
28 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֹּרֶן[33], שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיִּמְדֹּד בָּהּ בְּתוֹךְ**
29 **בֵּיתוֹ[34]. וּפוֹרֵט[35] לוֹ מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ**
30 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ פּוֹעֲלִים[36]. וְכֻלָּן בְּפֵרוּשׁ - אֲסוּרִים[37].**

26) שם מ"ח, כבית הלל ולא כבית שמאי. 27) תוספתא שם, פ"ד ה"ה, ובבלי עבודה זרה שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. 28) עבודה זרה, שם. 29) תוספתא שם סוף פ"ג. 30) שקרוב לודאי שיעשה באילן עבודות האסורות, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 31) משנה, שם. 32) מדה. 33) של פירות שביעית. ואסור למדוד פירות שביעית, כדי שלא יהא כסוחר בהם, כנ"ל פ"ו ה"ג. 34) ולא למכירה,

ותולים להקל, כנ"ל. 35) "כגון שיקח ממנו דינר, ויתן לו מעות" (פירוש המשנה). 36) העושים עבודה האסורה בשביעית. ותולים להקל שאינו פורט עבור הפועלים, אלא לצרכו. 37) "כגון שאמר לו, מכור לי זו הפרה, אחרוש בה או אזרע בה זרע פלוני, ותן לי הסאה אמוד בה הזרע אשר דשתי" (שם).

1 **ז. וְכֵן מַשְׁאֶלֶת[38] אִשָּׁה לַחֲבֵרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל**
2 **הַשְּׁבִיעִית נָפָה[39] וּכְבָרָה[40], רֵחַיִם וְתַנּוּר[41]; אֲבָל לֹא**
3 **תָּבוֹר וְלֹא תִּטְחוֹן עִמָּהּ[42].**

38) שם, מ"ט. וכוונת רבינו שכשם שלמעלה שנינו שתולים להקל, כמו כן כאן תולים להקל, ראה להלן. 39) לנפות בה קומח. 40) לנקות בה תבואה. 41) במשנה, שם מפורש שהתירו כן משום דרכי שלום, ואף־על־פי שיש כאן לתלות לקולא, כמו שאמרו ב'ירושלמי' (שם ה"ד) "שאני אומר, נפה לספור בו מעות, כברה לכבור בה חול, ריחיים לטחון בו סממנים, תנור לטמון בו אונין של פשתן" - נראה שתלייה זו אינה כל־כך שכיחה, ולפיכך לא התירו אלא משום דרכי שלום ('תוספות יום־טוב' שם). 42) שוודאי שאין לה אלא פירות שביעית, כמו שמשמע מלשון ה'ירושלמי' שם, שלא תלו לקולא אלא במעות, בחול וכו', ולא בפירות של היתר (ראה ב'תוספות' גיטין סא. ד"ה משאלת). ועוד שלא התירו אלא בחשש של "לפני עור", אבל לעשות עצמה מעשה שתבור ותטחון עמה - לא התירו.

4 **ח. מַחֲזִיקִין[43] יְדֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בַּשְּׁבִיעִית בִּדְבָרִים**
5 **בִּלְבַד[44], כְּגוֹן שֶׁרָאָהוּ חוֹרֵשׁ אוֹ זוֹרֵעַ - אוֹמֵר לוֹ**
6 **'תִּתְחַזֵּק'[45] אוֹ 'תַּצְלִיחַ'[46] וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, מִפְּנֵי**
7 **שֶׁאֵינָם מְצַוִּין עַל שְׁבִיתַת הָאָרֶץ[47]; אֲבָל לֹא יִסְעָדֵנּוּ**
8 **בַּיָּד[48]. וּמֻתָּר לִרְדּוֹת עִמָּהֶן הַכַּוֶּרֶת[49]. וְחוֹכְרִין[50] מֵהֶן**
9 **נִירִין[51], לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי חִיּוּב כְּדֵי לִקְנֹס אוֹתָן[52].**

43) משנה, שם. 44) גיטין סב, א. 45) שם, כרב יהודה. 46) שם, כרב ששת. 47) [ואפילו אם ימחה בידו, לא ישמע לו, ואם כן, אם מברכו, אינו מסייע בידו. וראה למעלה ה"א]. 48) שם, שהרי הישראל מצווה על שביתת הארץ, ואין קנין ביד גוי להפקיע הארץ מקדושתה (פ"א מהל' תרומות ה"י). 49) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ג: "הורה רבי אימי לרדות עמו", ופירשה רבינו: לרדות עמו הדבש מן הכוורת. וראה ב'פני משה' וב'פאת השולחן' (סי' כח אות כד) שכתבו שדברי ה'ירושלמי' נשתרבבו לכאן מהסוגיא בעבודה זרה שם (פ"ד סוף ה"י). ומדובר ברדיית הפת ולא ברדיית דבש. והנה בספרים אחרים בדברי רבינו: "לדרוך עמו הפירות" (כת"י מהר"י קורקוס). ובדפוס רומי: "לרדות עמהן הפירות". וכן הוא בר"י קורקוס בשם ספר אחר, ואינו מבורר. ולפי הנוסחא שלנו צריך לומר שבא להוציא מדעת רבי אליעזר שאמר כוורת הרי היא כקרקע לענין שבת (שביעית פ"י מ"ז), ואפשר שהוא־הדין לענין שביעית. וכן יש לפרש בתוספתא סוף מס' עוקצין "חלות דבש כו' על מה נחלקו על השבת ועל השביעית, שרבי אליעזר אומר הרי היא כקרקע, וחכמים אומרים הרי היא ככלי" (אף־על־פי שיש לפרשה לענין פרוזבול, ראה בשביעית פ"י מ"ז - ר"י קורקוס). [וכיון שגם לרבנן דינה כמחוברת לקרקע מדרבנן (פכ"א מהל' שבת ה"ו), אסרוה בישראל, אבל בגוי התירו, לפי שבדרבנן אמרו: יש קנין לגוי להפקיע, ראה בפ"א מהל' תרומות הי"ז לענין סוריא, שאינה אלא מדרבנן, והוא־הדין לאופן אחר שאינו אלא מדרבנן, וכדעת 'ספר התרומה' בהלכות ארץ ישראל, ועי' רדב"ז]. 50) שם פ"ד מ"ג. 51) קרקע שחרשוה בשביעית. 52) אבל מישראל אין חוכרין, משום שקנסו אותם על שחרשו את השדה בשביעית, ראה למעלה פ"א הי"ג.

10 **ט. מֻתָּר[53] לַעֲשׂוֹת בְּסוּרְיָא[54] בְּתָלוּשׁ[55], אֲבָל לֹא**
11 **בִּמְחֻבָּר[56]. כֵּיצַד? דָּשִׁין וְזוֹרִין וְדוֹרְכִין וּמְעַמְּרִין,**
12 **אֲבָל לֹא קוֹצְרִין וְלֹא בּוֹצְרִין וְלֹא מוֹסְקִין. וְכֵן[57] כֹּל**
13 **כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.**

53) שם פ"ו מ"ב. 54) שיצאה מכלל חוצה לארץ, ולכלל ארץ ישראל לא הגיעה (הל' תרומות שם ה"ג). וראה למעלה פ"ד הכ"ז. 55) שכל איסורו אינו אלא מדרבנן, ולפיכך הקילו בסוריא (משנה ראשונה). 56) 'ירושלמי' שם: שלא יהו הולכים (מארץ ישראל) ומשתקעים שם (בסוריא). 57) במשנה, שם: "כלל אמר רבי עקיבא, כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל (כלומר, מן התורה), עושין אותו בסוריא".

14 **י. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[58] אוֹ**
15 **לְשָׁמְרָן[59], כָּךְ אָסוּר לִקַּח[60] מֵעַם הָאָרֶץ[61]; לְפִי שֶׁאֵין**
16 **מוֹסְרִין דְּמֵי שְׁבִיעִית לְעַם הָאָרֶץ[62], וַאֲפִלּוּ כָּל**
17 **שֶׁהוּא[63], שֶׁמָּא לֹא יֹאכַל אוֹתָן[64] בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[65].**

58) כנ"ל פ"ו ה"א. 59) עד לאחר הביעור (רדב"ז), כנ"ל פ"ז ה"ג. 60) פירות שביעית, ובאופן שמחבר מותר ליקח, כגון שלוקח מעט כנ"ל פ"ו שם. ורוצה לומר, שקניית פירות שביעית מעם־הארץ גורמת למוכר לעבור על איסור סחורה ועל איסור שמירת פירות שביעית לאחר הביעור. 61) ברייתא סוכה לט, א. 62) שעל־ידי שקונה ממנו פירות שביעית, נתפשים הדמים בקדושת שביעית, כנ"ל פ"ו ה"ו. 63) שם לט, ב: "הלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור". וראה להלן הי"ב. 64) את הדמים. 65) אלא יעשה בהם סחורה וישמרם לאחר הביעור, כנ"ל, ונמצא הלוקח עובר על "לפני עור לא תתן מכשול". ואף־על־פי שבמקום שאין האיסור ודאי, תולין לקולא, כנ"ל בסוף ה"ב - כאן קרוב הדבר להיות ודאי.

18 **יא. הַלּוֹקֵחַ[66] לוּלָב[67] מֵעַם הָאָרֶץ[68] בַּשְּׁבִיעִית - נוֹתֵן**
19 **לוֹ[69] אֶתְרוֹג[70] מַתָּנָה[71]. וְאִם לֹא נָתַן לוֹ[72] - מַבְלִיעַ**
20 **לוֹ[73] דְּמֵי אֶתְרוֹג בִּדְמֵי לוּלָב[74].**

66) משנה, סוכה שם. 67) כלומר, כל ארבעת המינים (רש"י). 68) שם: מחבירו. אולם רש"י גורס: מעם־הארץ. וכנראה שזו היתה גם גירסת רבינו. וראה ב'תוספות' שם ד"ה הלוקח. 69) עם־הארץ לישראל. 70) שנלקט בשביעית, שהוא פרי וחלה עליו קדושת שביעית. שהרי הולכים בו אחר לקיטה להחמיר (למעלה פ"ד הי"ב). אבל

יתר המינים הם כעצים, ואינם קדושים בקדושת שביעית. ועוד שהולכים בהם אחר חנטה של ערב שביעית (סוכה לט: מ.). 71) שאם לא כן, הרי הוא מוסר דמי שביעית לעם־הארץ. 72) סוכה, שם. 73) כלומר, קבע לו דמים לכל ארבעת המינים. 74) כלומר, משלם לו יותר עבור שלשת המינים, ונמצא דמי האתרוג נבלעים בשאר המינים.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[75] בִּזְמַן[76] שֶׁהָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁכְּמוֹתָן בְּשָׁמוּר, כְּגוֹן תְּאֵנִים וְרִמּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל הָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁחֲזָקָתָן מִן הַהֶפְקֵר, כְּגוֹן הַפִּיגָם[77] וְהַיַּרְבּוּזִין וְהַשּׁוּטִים[78] וְהַחֲלַגְלוּגוֹת וְהַכַּסְבָּר שֶׁל הָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח מִמֶּנּוּ מְעַט[79], כְּדְמֵי שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[80] בִּלְבַד, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו שֶׁל מוֹכֵר.

75) שאסור ליקח פירות שביעית מעם הארץ, אפילו כל שהוא, כנ"ל. 76) בשביעית פ"ט מ"א: "ונלקחים מכל אדם (אפילו מעם־הארץ), שאין כיוצא בהם נשמר". משמע שכשיש כיוצא בהם נשמר, אסור לקנות אותם מעם־הארץ. ולפי זה, מה שאמרו בסוכה שם: "במה דברים אמורים (שמותר ליקח מעם־הארץ בדמי שלש סעודות) בלוקח מן המופקר, אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור", פירושו, שהוא לוקח ממינים שישנם כיוצא בהם מן המשומר. 77) שביעית, שם. והוא: "רודא" (פירוש המשנה). 78) בהגהה על הגליון, העירו שצריך להיות: והירבוזין השוטים, וכן הוא בדפוס רומי, והוא מין אחד. וכן בדברי רבינו למעלה פ"ד ה"ג, עיי"ש. 79) פירות. 80) סוכה, שם. שכשהוא מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר, ואין כאן אלא חשש אחד שמא לא יאכל אותן בקדושת שביעית – התירו לקנות ממנו כדי חייו, אבל כשיש כיוצא בהם מן המשומר, שיש לחשוש גם שמא הוא שומר פירות שביעית – החמירו ואסרו לקנות ממנו אפילו כל שהוא, כנ"ל.

יג. וְכָל דָּבָר[81] שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת, כְּגוֹן שׁוּם בַּעַל בְּכִי[82] וּבָצָל שֶׁל רִכְפָּה[83] וּגְרִיסִין הַקִּלְקִיּוֹת וַעֲדָשִׁים הַמִּצְרִיּוֹת[84], וְכֵן זֵרְעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלוֹת[85], כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן[86] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ נִלְקָחִין מִכָּל אָדָם[87] בַּשְּׁבִיעִית.

81) מעשרות פ"ה מ"ח. כחכמים ולא כרבי מאיר ורבי יוסי. 82) "הם השומין החריפים מאד ואינם ראויים לאכילה, והאוכלן עיניו יורדין דמעות, ולכך נקרא בעל בכי" (פירוש המשנה). 83) "הוא בצל וכו', כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות הרבה וכו', ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות" (שם). 84) וכולם חזקתם מן ההפקר משום שאינם ראויים לאכילה, כנ"ל, וההפקר פטור מן המעשרות. וראה פ"ב מהל' תרומות הי"ב. 85) צ"ל: נאכלים. 86) ואע"פ שאינם נאכלים, מכיון שראויים לזריעה, אינם כעצים שלא חלה עליהם קדושת שביעית, כנ"ל פ"ה הי"א. 87) אף מעם־הארץ. ונראה שכוונת רבינו שמותר לו לקחת מעם־הארץ כדמי שלוש סעודות בלבד, כנ"ל, שהרי גם הפיגם והירבוזין השוטים, פטורים מן המעשרות ונלקחים מכל אדם בשביעית, כמו שום בעל בכי וכו', ואף־על־פי־כן ביארו בבבלי סוכה הנ"ל, שלא התירו אלא בדמי שלוש סעודות, אם כן הוא־הדין לשום בעל בכי וכו' ('פאת השולחן'), אבל יש להבין למה לא עירב רבינו שתי ההלכות כאחת, וראה ברדב"ז וב'משנה ראשונה' שם.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[88] בְּעַם הָאָרֶץ[89] סְתָם; אֲבָל מִי שֶׁהוּא חָשׁוּד לְעַשּׂוֹת סְחוֹרָה[90] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ לִשְׁמֹר פֵּרוֹתָיו וְלִמְכֹּר מֵהֶן - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו זִקַּת שְׁבִיעִית[91] כְּלָל. וְאֵין לוֹקְחִין[92] מִמֶּנּוּ פִּשְׁתָּן, אֲפִלּוּ סָרוּק[93]; אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָווּי וְשָׁזוּר[94].

88) שהתירו לקנות פירות שביעית כדמי שלוש סעודות, כנ"ל. 89) 'ירושלמי' מעשרות סוף פ"ה: "הדא דתימר, כשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר בריא שהוא חשוד, אסור". וראה משנה בכורות כט, ב. 90) ראה בתחילת ה"י, ובהערות שם. 91) אבל דבר שאין עליו זיקת שביעית, קונים ממנו, כרבי שמעון בבכורות שם (לענין תרומה ומעשרות) ולא כרבי יהודה, וראה בפי"ב מהל' מעשר הט"ז. 92) בכורות, שם. 93) ב'ירושלמי' מעשרות שם: "ופשתן לאו קסמין הוא (כלומר, ואם כן הרי הם כעצים בעלמא, ומדוע חלה עליהם קדושת שביעית), אמר רבי חנינא, מפני זרעה (כלומר, הזרע שבקסמין)". וזהו שכתב רבינו: דבר שיש עליו זיקת שביעית. 94) משנה, בכורות שם: טווי ובגדים. ובגמרא: "השתא טווי ובנינן, אריג מיבעיא, מאי אריג, תיכי". ופירושו: שזור, וראה בפירוש המשנה. וטעמו של דבר שמשטווה או שזר את הפשתן, שוב אין בו זרע כלל.

טו. הֶחָשׁוּד[95] עַל הַשְּׁבִיעִית - אֵינוֹ חָשׁוּד עַל הַמַּעַשְׂרוֹת[96], וְהֶחָשׁוּד עַל הַמַּעַשְׂרוֹת - אֵינוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה וָזֶה מִן הַתּוֹרָה[97] - מַעֲשֵׂר[98] טָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם[99], מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּשְּׁבִיעִית[100], וּשְׁבִיעִית אֵין לָהּ פִּדְיוֹן[101], מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר[102].

95) משנה, שם ל, א. 96) כלומר, על מעשר שני, כדלהלן. והחשוד על המעשרות, אין לוקחין ממנו דבר שיש בו זיקת מעשר, כנ"ל בהל' מעשר שם. אבל עם־הארץ סתם, לוקח ומתקן הפירות דמאי. 97) בזמן הבית הראשון, והחשוד לדבר, חשוד אף לדבר אחר השוה לו (פירוש המשנה, שם). אבל בזמן הזה אינם אלא מדרבנן, כנ"ל פ"א מהל' תרומות הכ"ו. ולענין שביעית בזמן הזה, ראה פ"ד הכ"ה, ובהערה קעד. 98) שני. והכל מפורש בגמרא שם. 99) כלומר, לירושלים, ראה פ"ב מהל' מעשר שני ה"א. ולכן חמור הוא עליו, ונזהר בו ביותר, ולפיכך "החשוד על השביעית, אינו חשוד על המעשרות". 100) שאינה צריכה הבאת מקום, והיא נאכלת בכל מקום. 101) כנ"ל פ"ו ה"ו. ולכן היא חמורה עליו, ולפיכך החשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית. 102) ראה פ"ד מהל' מעשר שני ה"א.

טז. הֶחָשׁוּד[103] עַל הַטְּהָרוֹת[104] - אֵינוֹ חָשׁוּד לֹא עַל

הַמַּעֲשֵׂר וְלֹא עַל הַשְּׁבִיעִית[105]. שֶׁהָאֹכֶל הַטָּמֵא הַזֶּה שֶׁמְּכָרוֹ בְּחֶזְקַת טָהוֹר - אֵינוֹ מְטַמֵּא אַחֵרִים אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהֶחָשׁוּד לְדִבְרֵי סוֹפְרִים[106] - אֵינוֹ חָשׁוּד לְדִבְרֵי תּוֹרָה[107].

103) משנה, שם. 104) מדובר בטהרות שהן מדרבנן, כגון טומאת אוכלים וטומאת ידים (פירוש המשנה, שם), וראה להלן. 105) בזמן שהם מן התורה, כנ"ל. 106) ראה פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"י. 107) גמרא, שם.

יז. כָּל הֶחָשׁוּד[108] עַל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל שֶׁל עַצְמוֹ - נֶאֱמָן הוּא עַל שֶׁל אֲחֵרִים. חֲזָקָה[109] אֵין אָדָם חוֹטֵא לַאֲחֵרִים. לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל הַדָּבָר - דָּנוּ[110] וּמְעִידוּ.

108) משנה, שם לה, א. כרבי שמעון בן גמליאל ולא כרבי מאיר (והראב"ד חולק, ופסק כרבי מאיר, שאינו נאמן גם על של אחרים). 109) בבא־מציעא ה, ב. ובעוד מקומות. 110) דן אדם אחר החשוד באותו דבר, שהוא עצמו חשוד עליו. וראה פי"ב מהל' מעשר הי"ז.

יח. הַכֹּהֲנִים[111] חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[112]. לְפִי[113] שֶׁהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְהַתְּרוּמוֹת[114] מֻתָּרוֹת לָנוּ אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין עַל הַזָּרִים בְּמִיתָה[115], קַל וָחֹמֶר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. לְפִיכָךְ, סְאָה[116] תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - תַּעֲלֶה[117]; נָפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה[118] - יִרְקְבוּ הַכֹּל וְלֹא יִמָּכְרוּ לַכֹּהֲנִים[119] כְּכָל מְדֻמָּע, לְפִי שֶׁהֵם חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[120].

111) סנהדרין כו, א. 112) לאכול ולמכור פירות שביעית אחר זמן הביעור. 113) טעם זה כתב רבינו מדעתו. וראה ברש"י וב'מאירי' שם. 114) תרומה גדולה, תרומת מעשר, וחלה שאף היא נקראת תרומה (פ"ו מהל' תרומות ה"ו, ופ"א מהל' מעשר ה"ה, ופ"ה מהל' ביכורים הי"ג). 115) כנ"ל שם. 116) תוספתא תרומות פ"ו ה"ג (הובאה שם). 117) ותינתן לכהן, כנ"ל פי"ג מהל' תרומות ה"א, ואינו חושש שמא יאכלוה הכהנים אחר זמן הביעור, כנ"ל, שמכיון שהוא צריך להעלותה כדי להתיר השיריים – הרי היא ממון כהנים, ואי־אפשר לעכבה מחמת חשש זה, כשם שאין מעכבים חלה של שביעית ('תוספתא כפשוטה' שם). 118) שהכל אסור לזרים. 119) בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה, כנ"ל שם ה"ב. 120) כנ"ל.

יט. הַצַּבְעָנִין[121] וְהַפַּטָּמִין[122] לוֹקְחִין מֵרְסָן[123] מִכָּל מָקוֹם[124], וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הוּא[125].

121) תוספתא שביעית פ"ה ה"ח. 122) מפטמי בהמות ועופות. 123) סיבים גסים, העומדים לבהמה ולעופות וגם לצבע, ראה תוספתא שבת פ"ט ה"ט ('תוספתא כפשוטה' שם). 124) ב'ירושלמי' שם פ"ט ה"ה: "סבר רבי ירמיה מימר אפילו מן החשוד. אמר ליה רבי יוסי, לא אמרו אלא בשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר ברי שהוא חשוד, אסור". 125) וטעמו של דבר, שכיון שספיחי שביעית אסורים רק מדרבנן, כנ"ל פ"ד ה"ב, לכן כשהדבר ספק הולכים לקולא, אבל בחשוד – הדבר ברי וקרוב לודאי.

כ. גַּבָּאֵי[126] קֻפָּה בַּשְּׁבִיעִית לֹא יִהְיוּ מְדַקְדְּקִין בַּחֲצֵרוֹת שֶׁל אוֹכְלֵי שְׁבִיעִית[127]. וְאִם נָתְנוּ לָהֶן פַּת - מֻתֶּרֶת, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הִיא[128]; שֶׁלֹּא[129] נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹתְנִין[130] אֶלָּא אוֹ מְעוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בֵּיצִים הַנִּלְקָחוֹת בִּדְמֵי שְׁבִיעִית[131]. וּמֵהָר[132] לְלוּוֹת[133] מִן הָעֲנִיִּים פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[134], וּמַחֲזִירִין לָהֶן פֵּרוֹת[135] בְּשָׁנָה שְׁמִינִית[136].

126) תוספתא דמאי פ"ג הי"ז, כחכמים ולא כרבי מאיר. וכן הוא ב'ירושלמי' שם פ"ג ה"א. 127) כלומר, לא ימנעו מלקבל מאכלים עבור העניים מאוכלי ספיחי שביעית. 128) צ"ל: היא. 129) 'ירושלמי' שם. 130) פירות שביעית בתור צדקה. וב'ירושלמי' פאה (ח, ב): "שאין אדם עושה בדבר [מצוה – כן בכי"ל, ונמחק בטעות] ערוה". וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 131) שעמי־הארץ סבורים שאין שביעית תופסת את דמיה, וכל־שכן שאינה תופסת את דמי דמיה (רדב"ז). 132) עבודה זרה סב, ב. 133) אבל לא לקנות, לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם־הארץ. 134) קודם זמן הביעור (רש"י). 135) של שמינית, אבל לא של שביעית, שמא לא יאכלו אותם בקדושה, כנ"ל שם. וראה ב'תוספות' שם ד"ה יזפי, וד"ה יאות. 136) שכיון שהפירות שלוה מהעניים, אינם בעין בשעה שהוא מחזיר להם – אין קדושת שביעית חלה על אלו שהוא מחזיר.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ד־ל' כסלו ה'תש"פ

יום ראשון כ"ד כסלו ה'תש"פ

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה

עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת לֵידַע דִּין זוֹכֶה מִן הַהֶפְקֵר הֵיאַךְ יִקְנֶה וּבַמֶּה יִקְנֶה. וְדִין נוֹתֵן מַתָּנָה וּמְקַבֵּל מַתָּנָה. וְאֵי זוֹ מַתָּנָה חוֹזֶרֶת וְאֵי זוֹ אֵינָהּ חוֹזֶרֶת.

וּבֵאוּר כָּל הַדִּינִין אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו אלו דברים הם העיקר שכל המחזיק בהם זכה בהם, ומה משפטי המחזיק בהם, במה קנה בחזקתו, ודין גוי עם ישראל בקנייתו שיש צד שהנכסים הם כהפקר.

א. הַהֶפְקֵר, כָּל הַמַּחֲזִיק בּוֹ - זָכָה[2]. וְכֵן[3] הַמִּדְבָּרוֹת

וְהַנְּהָרוֹת וְהַנְּחָלִים[4], כֹּל שֶׁבָּהֶן[5] - הֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן - זָכָה. כְּגוֹן הָעֲשָׁבִים וְהָעֵצִים וְהַפֵּרוֹת שֶׁל אִילָנוֹת שֶׁל יַעַר[6] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

2) נדרים מג. ומקומות רבים אחרים בתלמוד. וראה בפרק ב מהלכות נדרים הלכה יד שכתב רבינו: "ומה הוא ההפקר, הוא שיאמר אדם נכסים אלו הפקר לכל, בין במטלטלין בין בקרקעות. וכיצד דין ההפקר, כל הקודם וזכה בו קנהו לעצמו ונעשה שלו". 3) היינו, צורה שנייה של הפקר, דברים שהם מופקרים ועומדים, שאף פעם לא היו שייכים לאיש. וראה בבא קמא יג: 4) מלשון הכתוב (דברים ח, ז) "ארץ נחלי מים". וראה בפרק ג מהלכות מתנות עניים הלכה ב ובפרק ט מהלכות רוצח הלכה ב. 5) מה שמוצאים בהם, כמו שמפרש רבינו בסמוך. 6) יער הוא הפקר וכן נראה במכות ז: "יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם" (מגדל עוז). ומה שכתב רבינו "של יער" - מוסב על כל הנ"ל, היינו על עשבים ועצים ופירות. [ומסתימת לשון רבינו נראה, שהכוונה גם לתלושים וגם למחוברים ולא כרבי שמעון בן אלעזר בתוספתא בבא קמא פרק ח שאמר: "תלושין שבמדבר (בבבלי בבא קמא פא: "תלושין שבהרים") הרי הן של כל השבטים, ומחוברין הרי הן של אותו השבט", שלדעת רבינו דעת יחיד היא ואין חכמים מודים לו. והראב"ד בהשגה שכתב: "דווקא לאותו השבט" כוונתו לפסוק כרבי שמעון בן אלעזר הנ"ל, וראה מגיד משנה ולחם משנה ואבן האזל].

ב. הַצָּד דָּגִים מִן הַיַּמִּים[7] וּמִן הַנְּהָרוֹת, אוֹ שֶׁצָּד עוֹפוֹת אוֹ מִינֵי חַיּוֹת[8] - הוֹאִיל וְאֵין לָהֶם בְּעָלִים, זָכָה. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָצוּד בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[9]. וְאִם צָד שָׁם - קָנָה[10]. וְאִם הָיוּ הַדָּגִים בְּבֵיבָרִים[11] שֶׁל בְּעָלִים, וְכֵן חַיָּה וָעוֹף שֶׁבְּבֵיבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּיבָר גָּדוֹל וְהוּא מְחֻסַּר צִידָה - הֲרֵי זֶה שֶׁל בַּעַל הַבֵּיבָרִים[12], וְהַצָּד מִשָּׁם - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[13].

7) כלומר, הימים הגדולים. פרט לימה של טבריא, שיש לו דינים מיוחדים לעניין זה, ראה בפרק ה מהלכות נזקי ממון הלכה ג. 8) במדברות וביערות שהם הפקר, כנ"ל. 9) לפי שאין לו להיכנס לשדה חבירו שלא ברשותו. ורק להציל את נחיל הדבורים שלו, שברח, התירו לו להתהלך בשדה חבירו (בבא קמא קיד.). 10) אם עשה קניין. והמדובר בשדה שאינה משתמרת, ובעל השדה אינו עומד בצד שדהו, ולפיכך לא זכה מטעם קניין חצר, - שאין חצרו של אדם קונה לו אלא אם היא משתמרת, או אם עומד בצידה (בבא מציעא יא.). וראה להלן הלכה ד. 11) [ביבר הוא כלי להחזקת חיות־בר ודגים]. 12) שהרי הם משתמרים בביבר, וחצר המשתמרת קונה לו לאדם אפילו שלא מדעתו (בבא מציעא שם). 13) כלומר, עובר על "לא תגזול" מן התורה, ואפשר להוציאה בדיינים כמו שמפרש הראב"ד בהלכה ג (לחם משנה שם).

ג. אֲבָל[14] הַלּוֹקֵחַ דָּגִים מִתּוֹךְ מְצוּדָתוֹ[15] שֶׁל חֲבֵרוֹ כְּשֶׁהוּא[16] בְּתוֹךְ הַיָּם[17], אוֹ שֶׁלָּקַח חַיָּה מִמְּצוּדָתוֹ[18] כְּשֶׁהִיא פְּרוּסָה בַּמִּדְבָּר - הֲרֵי זוֹ אָסוּר[19] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[20]. וְאִם[21] הָיָה[22] הַמְּצוּדָה כְּלִי[23], וְלָקַח מִתּוֹךְ הַמְּצוּדָה - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[24].

14) משנה בגיטין נט: וכתנא קמא. 15) מצודה זו היא: חוט ארוך ובו כמה מחטים שעל ידם ניצודים הדגים. 16) בכתב יד תימן: "כשהיא". 17) בניגוד לביברים, שלמעלה. 18) גם מצודה זו היא על ידי חוט ובה מחטים לתפיסת החיות. 19) אבל אין בו משום גזל ממש, שיהא אפשר להוציאו בדיינים, "מפני שעדיין לא הגיעו ליד הזוכה בהן" (לשון רבינו בפרק ו מהלכות גזילה הלכה יב), לפי שאין בית קיבול למצודות אלו, וראה להלן. 20) "מפני דרכי שלום" (משנה שם). 21) גיטין ס: וסא. 22) בכתב יד תימן: "הייתה". 23) שיש לה בית קיבול. 24) ואפשר להוציאו בדיינים (ראב"ד). שכליו של אדם קונים לו (גיטין שם, שבזה אין פלוגתא בין תנא קמא ורבי יוסי).

ד. הַפּוֹרֵס מְצוּדָה[25] בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ וְצָד בָּהּ חַיָּה אוֹ עוֹף, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה[26] - קָנָה[27]. וְאִם הָיָה[28] עוֹמֵד בַּעַל הַשָּׂדֶה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[29] וְאָמַר[30]: זָכְתָה לִי שָׂדִי - קָנָה בַּעַל הַשָּׂדֶה[31], וְאֵין לְבַעַל הַמְּצוּדָה כְּלוּם.

25) מצודה סתם היא חוט ארוך ובה מחט, כמבואר למעלה בהלכה ג, וראה להלן. 26) כמו שכתב למעלה בהלכה ב. 27) מדברי סופרים, משום דרכי שלום, כמו שכתב למעלה בהלכה ג. 28) בבא מציעא יא. 29) המדובר בשדה שאינה משתמרת שהרי במשתמרת אינו צריך לעמוד בצד שדהו (פרק י"ז מהלכות גזילה ואבידה הלכה ח). 30) לאחר שהחיה והעוף כבר היו ניצודים במצודה. 31) ובטל קניינו של בעל המצודה, ואין כאן משום "דרכי שלום", שלא תיקנו תקנה זו אלא בפורס מצודה בשדה הפקר, אבל לא לפורס בשדה חבירו שלא ברשות, ובייחוד כשבעל השדה עומד וצווח שהוא עצמו רוצה לזכות בזה, ראה מגיד משנה. ולא חילק רבינו בין אם החכה רצה כדרכה לבין אם הייתה רגלה שבורה כמו שחילק בהלכות גזילה (שם הלכה יא) - שהרי כאן המדובר כשכבר היו ניצודים במצודה, ודינם כצבי שבור וכגוזלות שלא פרחו שנקנים לבעל השדה (אף על פי שאינה משתמרת, אם עומד בצד שדהו) וראה בראב"ד ובמגיד משנה, כסף משנה ולחם משנה.

ה. דָּגִים[32] שֶׁקָּפְצוּ לְתוֹךְ הַסְּפִינָה - קָנָה בַּעַל הַסְּפִינָה; שֶׁזּוֹ כְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת הִיא[33]. וְאֵינָהּ חָצֵר הַמְּהַלֶּכֶת[34], שֶׁהַמַּיִם הֵן שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתָהּ, וְאֵינָהּ הוֹלֶכֶת מֵחֲמַת עַצְמָהּ[35].

32) בבא מציעא ט: 33) וקונה, כאמור, בלי עמידת בעל החצר בחצרו ובלי אמירתו. 34) שאינה קונה (למעלה פרק ג מהלכות מכירה הלכה יג). 35) כן בגמרא שם.

ו. גֵּר[36] שֶׁמֵּת וְלֹא הוֹלִיד יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר[37] - אֵין לוֹ יוֹרְשִׁין, אֶלָּא כָּל הַקּוֹדֵם וְהֶחֱזִיק בִּנְכָסָיו -

זָכָה. וְאֵין בַּעַל הַמֶּצֶר[38] יָכוֹל לְסַלְקוֹ[39] בְּדָמִים, שֶׁזּוֹ כְּמַתָּנָה[40] הִיא[41].

36) משנה בבבא בתרא מב. וגמרא שם נג. ועוד. 37) היינו, שלא הוליד אחרי שנתגייר, אף על פי שלידתו הייתה בקדושה, אחר שנתגייר, כיוון שהולידו טרם שנתגייר (מגיד משנה). ובלשון השולחן ערוך (רעב סעיף א): "ולא הניח בן, שהורתו ולידתו בקדושה". וראה קידושין יז:־יח. ותוספות שם דיבור המתחיל כאן שהורתו, ובבא בתרא קמט. בעובדא דאיסור גיורא. 38) בעל השדה, הגובל עם שדה הגר. 39) כדין בעל מצרא (פרק י"ב מהלכות שכנים הלכה ה). 40) ובמתנה אין דין בעל מצרא (פרק י"ג שם הלכה א). 41) שכשם שבמתנה, אין בעל המצר יכול לטעון, - כמו שהוא טוען במכר - "קנה לך במקום אחר ואל תיכנס בגבולי", שרק זה רצה לתת לו מתנה ורק במקום זה ולא במקום אחר - אף בהפקר הדבר כן, שהרי אינו יכול למצוא נכסי הפקר במקום אחר, ראה בלחם משנה.

ז. שְׁתֵּי[42] שָׂדוֹת בְּנִכְסֵי הַגֵּר וּמֶצֶר[43] אֶחָד בֵּינֵיהֶן: הֶחֱזִיק בְּאַחַת מֵהֶן לִקְנוֹתָהּ - קְנָאָהּ[44]. הֶחֱזִיק בָּהּ לִקְנוֹת אוֹתָהּ וְאֶת חֲבֵרְתָּהּ - זוֹ שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ קָנָה, אֲבָל חֲבֵרְתָּהּ לֹא קָנָה[45]. הֶחֱזִיק בָּהּ כְּדֵי[46] לִקְנוֹת אֶת חֲבֵרְתָּהּ - לֹא קָנָה אַחַת מֵהֶן; חֲבֵרְתָּהּ - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בָּהּ, וְאוֹתָהּ - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בָּהּ כְּדֵי לִקְנוֹתָהּ. הֶחֱזִיק[47] בָּהּ כְּדֵי לִקְנוֹתָהּ וְלִקְנוֹת אֶת חֲבֵרְתָּהּ וְאֶת הַמֶּצֶר שֶׁבֵּינֵיהֶן[48], אוֹ שֶׁהֶחֱזִיק בַּמֶּצֶר לִקְנוֹת שְׁתֵּיהֶן[49] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[50]; וְאִם בָּא אֶחָד וְהֶחֱזִיק בָּהּ כְּדֵי לִקְנוֹתָהּ - זָכָה הָאַחֲרוֹן[51].

42) בבא בתרא נג. מימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן. 43) משעול בין שדות (רמ"א סימן רעה, סעיף ד) או נקע וגדר, המהווים גבול בין השדות, וראה פירוש רבינו גרשום שם נה. דיבור המתחיל המצר. 44) כלומר, קנה כולה, כדלהלן הלכה י ששדה המצויינת במצריה (=בגבולות סביב לה), כיוון שהכיש מכוש אחד קנה כולה. 45) אבל במכר, אם החזיק בשדה אחד קנה שדות הרבה, ואף הנמצאים במדינות רחוקות (קידושין כז. ולמעלה פרק א מהלכות מכירה הלכה יט), משום שמתן הדמים מצרף את כל השדות לחטיבה אחת (הגהות מיימוני ורשב"ם שם), ויש שכתבו דמתנה הרי היא כמכר בעניין זה מפני שדעת אחרת מקנה אותו (מגיד משנה, ועיין משנה למלך). 46) "שאין אדם קונה שלא מדעתו" (רשב"ם שם, דיבור המתחיל אף אותה לא קנה). 47) בעייה בגמרא (שם). 48) והבעייה היא אם קנה אף את השדה השניה, כיוון שנתכוון לקנות גם את המצר, או אולי לא קנה גם את המצר (רשב"ם שם, דיבור המתחיל או דלמא). 49) אף זו בעייה שם, שמא קנה שתיהן, מאחר שהמצר הוא ה"אפסר" (=החבל) של השדות. 50) כי הבעייה לא נפתרה. 51) שחזקתו ברורה, ואין חזקת הראשון המפוקפקת יכולה לעמוד נגדה (מגיד משנה).

ח. וְכֵן[52] שְׁנֵי בָּתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה[53], שֶׁהֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵהֶן[54] לִקְנוֹתוֹ וְלִקְנוֹת אֶת הַשֵּׁנִי - לֹא קָנָה אֶלָּא זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ בִּלְבַד. הֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵהֶן כְּדֵי לִקְנוֹת אֶת הַשֵּׁנִי - אַף זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לֹא קָנָה.

52) בבא בתרא שם, מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבוה. 53) אחד פנימי ואחד חיצוני, שמן הפנימי עוברים אל החיצוני. 54) בין בפנימי, בין בחיצוני, כן הוא לפי גירסת הרי"ף. בניגוד לגירסת רשב"ם, שלפיה, אם החזיק בפנימי קנה אף החיצון שמשועבד לפנימי.

ט. הַמַּחֲזִיק[55] בִּשְׁטָר[56] מִנִּכְסֵי הַגֵּר כְּדֵי לִקְנוֹת אֶת הַקַּרְקַע הַכְּתוּבָה בְּאוֹתוֹ שְׁטָר - לֹא קָנָה[57] אֶלָּא הַשְּׁטָר בִּלְבַד, לָצֹר[58] עַל פִּי צְלוֹחִיתוֹ[59] וְכַיּוֹצֵא[60] בָּזֶה.

55) בבא קמא מט: 56) שטר קניין, או שטר מתנה של הגר, ולא שטר חוב כפירוש רש"י שם. 57) שהרי לא עשה בה קניין, כן הובא בגמרא שם: "המחזיק בשטרותיו של גר וכו' אדעתא דארעא הוא דמחזיק [בשטר] ובארעא הא לא אחזיק" - הרי שפשוט הדבר שלא קנה הקרקע בהגבהת השטר. 58) שימוש אפשרי של הנייר. 59) בגמרא שם הסתפקו באופן שהחזיק בשטר בסתם, אם כוונתו לקרקע ולא קנה השטר או שנתכוון גם לשטר, ולא נפשטה הבעייא. ואילו באופן שנתכוון בוודאי לקנות הקרקע, לא הסתפקו כלל, שוודאי לא קנה השטר. ואם כן דברי רבינו תמוהים משני צדדים, שהוא כתב שהמחזיק כדי לקנות את הקרקע, קנה השטר. אבל יש אומרים שסוגיא זו אינה סוברת שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו (בבא מציעא יא.) - אבל לפי מה שאנו פוסקים להלכה, שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו (פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה ח), אין ספק שאפילו אם לא נתכוון כלל לקנות השטר - קנה השטר (ש"ך סימן ערה סעיף קטן ג, ועיין תוספות בבא בתרא נד. דיבור המתחיל אדעתא). 60) שימושים דומים של הנייר.

י. שָׂדֶה[61] הַמְצֻיֶּנֶת[62] בִּמְצָרֶיהָ - כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ[63] בָּהּ מַכּוּשׁ אֶחָד[64] - קָנָה אֶת כֻּלָּהּ; וְאִם[65] אֵינָהּ מְצֻיֶּנֶת בִּמְצָרֶיהָ - קוֹנֶה מִמְּנָּה בְּאוֹתוֹ מַכּוּשׁ[66] כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ הַצֶּמֶד[67] בִּשְׁעַת חֲרִישָׁה וְיַחֲזֹר[68]. הַמֶּצֶר[69] וְהֶחָצָב[70] שֶׁמִּתַּחֲמִין בּוֹ תְּחוּמִין[71] מַפְסִיקִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וְכָל הַמַּחֲזִיק בַּשָּׂדֶה - לֹא קָנָה אֶלָּא עַד הַמֶּצֶר אוֹ עַד הֶחָצָב.

61) בבא בתרא נד. כרב נגד שמואל מפני שרב נחמן עשה מעשה כמותו (מגיד משנה). 62) שגבולותיה בולטים וגלויים (רבינו גרשום שם דיבור המתחיל המסויימת). והמדובר בנכסי הגר, שאילו במכירה ונתן דמים קונה במכוש אחד כמה שדות (פרק א מהלכות מכירה הלכה יט וראה למעלה הלכה ז). 63) היכה, חפר. 64) חפירה אחת. 65) גמרא שם. 66) כן מפרש רבינו מה שאמרו שם: "אינה מסויימת במיצריה, עד כמה? אמר רב פפא כדאזיל תיירא דתורי והדר", כלומר, עד כמה הוא קונה במכוש אחד. ורשב"ם מפרש אחרת, ועיין תוספות שם. 67) שני שוורים החורשים יחד. 68) שהצמד עושה תלם אחד באורך מסויים של השדה, - לא כל האורך - וחוזר.

ושיעור אורך זה הוא קונה במכוש אחד. 69) =הגבול. שם נה. מימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן. 70) צמח שיש לו שרשים יורדים בעומק הארץ - אינם נוטים לכאן ולכאן, ובו תיחם יהושע חלקי השבטים (בבא בתרא נו.) ועל כן נקרא חצוב (פירוש המשניות לרבינו בפרק א מכלאים משנה ח). 71) שעושים תחומין.

1 **יא. כָּל הַמַּפְסִיק לְפֵאָה[72] - מַפְסִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר[73].**
2 **כֵּיצַד? הָיָה שָׁם נַחַל אוֹ אַמַּת הַמַּיִם וְכֵיוֹצֵא בָהּ[74] -**
3 **לֹא קָנָה אֶלָּא עַד הַנַּחַל אוֹ עַד הָאַמָּה. וְכָל הַמַּפְסִיק**
4 **בִּרְשׁוּת שַׁבָּת[75] - מַפְסִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר[76], כְּגוֹן שֶׁהָיָה**
5 **בֵּין שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת רְשׁוּת הַיָּחִיד[77] אוֹ כַּרְמְלִית[78], אֲפִלּוּ**
6 **הָיָה בֵּינֵיהֶם רְשׁוּת[79] שֶׁחוֹלֶקֶת לְגִטִּין[80].**

72) היינו, שהפסקה זו מהווה גבול בין השדות, וצריך לתת פאה לכל שדה לחוד, שאין מניחין את הפאה משדה על חברתה, ראה בפרק ג מהלכות מתנות עניים הלכה א. 73) אין דבר זה מפורש בתלמוד, אבל למדו רבינו בקל וחומר מפאה, שכן אמרו בבבא בתרא נה. "המצר והחצב מפסיקין בנכסי הגר, אבל לעניין פאה וטומאה לא" - ואם כן דברים המפסיקים בפאה בוודאי מפסיקים בנכסי הגר (מגיד משנה). 74) שמפסיקים לפאה, פאה פרק ב משנה א, ורבינו שם הלכה ב. 75) לעניין הוציא חצי שיעור לרשות אחת וחצי שיעור לרשות אחרת ויש הפסק ביניהן, שאין חצאי השיעור מצטרפים (פרק י"ח מהלכות שבת הלכה כד). 76) אף זה אינו מפורש וגם זה נלמד בקל וחומר משבת שכן אמרו שם נה: "אבל לשבת לא", כלומר המצר והחצב שהם מפסיקים בנכסי הגר, אינם מפסיקים לשבת, ואם כן דברים המפסיקים לשבת, בוודאי שהם מפסיקים לפאה (מגיד משנה). 77) הלכות שבת שם. 78) כלומר, אפילו כרמלית שאינה מפסקת ברשויות שבת (הלכות שבת שם) - מפסקת כאן, שהרי גם החצב שאינו אלא "מקום פטור" (רשב"ם בבא בתרא נו. דיבור המתחיל רבא אמר) חוצץ כאן (למעלה הלכה י), וכל שכן שהכרמלית מפסיקה, שהרי הכרמלית חשובה יותר כרשות בפני עצמה מאשר מקום פטור (ראה בפרק י"ד מהלכות שבת הלכה יא), ועיין לחם משנה. 79) היינו, אפילו מקום פטור, עיין ברשב"ם שם. וראה להלן. 80) היינו, שאם השאיל הבעל מקום בחצירו לאשתו, על מנת לזרוק שמה הגט, וזרק ונפל בעמוד העומד על יד המקום המושאל, נחשב עמוד זה כרשות אחרת, ואינו כלול במקום המושאל, ואם השאיל לה מקום אחד, לא השאיל לה שני מקומות. וכמה דברים חולקים שם רשות בעניין גיטין: א. מקום שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות. ב. מקום שגבוה עשרה טפחים אף על פי שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות. ג. מקום שיש לו שם לווי אף על פי שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות ואינו גבוה עשרה טפחים (פרק ה מהלכות גירושין הלכה ט). הרי שגם מקום פטור חולק רשות לעניין גיטין, והוא הדין לנכסי הגר. ורא"ה לזה ממה שאמר רבא (בבא בתרא נו.): "רשות שבת כרשות גיטין", הרי שהשווה שניהם, ואם רצו לומר שלעניין נכסי הגר המצר והחצב מפסיקין ולעניין שבת אינם מפסיקין (שם נו:), הוא הדין שבנכסי הגר יותר מפסיק מלעניין גיטין.

7 **יב. כָּל דָּבָר[81] הַמַּפְסִיק לְטֻמְאָה - מַפְסִיק בְּנִכְסֵי**
8 **הַגֵּר[82]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּכְנַס אָדָם לְבִקְעָה זוֹ, וְטֻמְאָה**
9 **בַּבִּקְעָה בְּצִדָּהּ אַחֶרֶת[83], וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הִגִּיעַ לִמְקוֹם**
10 **הַטֻּמְאָה[84] אִם לָאו - כָּל מָקוֹם שֶׁמַּחֲזִיקִין אוֹתוֹ**
11 **לְטֻמְאָה, הֲרֵי הוּא כְּמָקוֹם אַחֵר מֵחֻלָּק בִּפְנֵי עַצְמוֹ.**

81) משנה טהרות פרק ו משנה ה ומובאה בבבא בתרא נו: 82) שהרי (שם נו.) רצו לומר שהמצר והחצב שמפסיקין בנכסי הגר אינם מפסיקין לעניין טומאה, ואם כן אלו שמפסיקין לעניין טומאה כל שכן שמפסיקין בנכסי הגר. 83) כלומר, בבקעה אחרת, שאף על פי שהנכנס לבקעה שיש בה כמה שדות וטומאה באחת מהן ואינו יודע לאיזה שדה נכנס, הרי הוא טמא וכדעת חכמים ולא כרבי אליעזר בבבא בתרא שם (פרק כ מהלכות אבות הטומאה הלכה ט) - כאן שהוא מסופק אם נכנס לבקעה זו, גם לחכמים דרבי אליעזר, הוא טהור (לחם משנה). 84) כלומר, אותה הבקעה שבה נמצאת אותה השדה הטמאה..

12 **יג. בִּקְעָה[85] גְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שָׂדוֹת רַבּוֹת, וְכֻלָּן שֶׁל**
13 **גֵּר אֶחָד, וְלֹא הָיָה בֵּינֵיהֶן[86] לֹא מֶצֶר וְלֹא חָצָב וְלֹא**
14 **דָּבָר מִדְּבָרִים הַמַּפְסִיקִין, וּבָא אֶחָד וְהֶחֱזִיק בְּמִקְצָת**
15 **הַבִּקְעָה לִקְנוֹת אֶת כֻּלָּהּ - כֹּל הַנִּקְרָא עַל שֵׁם אוֹתוֹ**
16 **הַגֵּר קוֹנֶה אוֹתוֹ.**

85) בבא בתרא נו. מימרא של רבי מרינוס. 86) [ביניהם, כלומר, בין השדות לא היה מצר ולא שום דבר המפסיק, אבל מסביב הייתה כל הבקעה מסויימת במצריה, שאם לא כן לא קנה אלא "כדי שילך הצמד בשעת חרישה ויחזור" (למעלה הלכה י). ועיין מגיד משנה מה שהאריך בדברי רבינו, ולפי הנ"ל הכל מבורר].

17 **יד. עַכּוּ"ם שֶׁמָּכַר מִטַּלְטְלִין לְיִשְׂרָאֵל, אוֹ קָנָה**
18 **מִטַּלְטְלִין מִיִּשְׂרָאֵל - קוֹנֶה בִּמְשִׁיכָה[87] וּמַקְנֶה**
19 **בִּמְשִׁיכָה אוֹ בְּדָמִים[88]. אֲבָל הַקַּרְקַע - אֵינוֹ קוֹנֶה**
20 **אוֹתוֹ מִיִּשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁטָר[89], וְאֵינוֹ מַקְנֶה אוֹתוֹ**
21 **לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁטָר[90]; שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ[91] סוֹמֶכֶת אֶלָּא**
22 **עַל הַשְּׁטָר[92]. לְפִיכָךְ[93], יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּקַח שָׂדֶה מִן**
23 **הָעַכּוּ"ם וְנָתַן הַדָּמִים[94], וְקִדֵּם[95] שֶׁיַּחֲזִיק בָּהּ בָּא**
24 **יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ בַּדֶּרֶךְ שֶׁמַּחֲזִיקִין בְּנִכְסֵי**
25 **הַגֵּר[96] - זָכָה אַחֲרוֹן, וְנוֹתֵן לָרִאשׁוֹן אֶת הַדָּמִים[97].**
26 **מִפְּנֵי שֶׁהָעַכּוּ"ם מֵעֵת שֶׁלָּקַח הַדָּמִים סִלֵּק רְשׁוּתוֹ,**
27 **וְיִשְׂרָאֵל לֹא קָנָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיָדוֹ, וְנִמְצְאוּ**
28 **נְכָסִים אֵלּוּ בְּנִכְסֵי מִדְבָּר[98], שֶׁכָּל הַמַּחֲזִיק בָּהֶן - זָכָה.**

87) כאמימר ולא כרב אשי, עבודה־זרה עא. 88) כלומר, קונה ומקנה במשיכה וקונה ומקנה בדמים (מגיד משנה וכסף משנה), כמו שנראה בעבודה־זרה שם. בניגוד למה שנאמר בבכורות יג. שאין הגוי קונה אלא או בדמים או במשיכה. ועיין תוספות עבודה־זרה שם דיבור המתחיל

שקילו ומגיד משנה וכסף משנה. 89) עם נתינת הכסף (למעלה פרק א מהלכות מכירה הלכה יז). מקור הדברים בבבא בתרא לה: מימרא של רב יהודה בשם רב: "גוי אין לו חזקה אלא בשטר" ומפרשה רבינו לעניין חזקת קניין ולא לעניין חזקת שלוש שנים, ועיין רשב"ם שם. וטעם הדבר: שאם יקנה בחזקה יבוא להחזיק באלימות (מגיד משנה שם). 90) שם במימרא של רב: "ישראל הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי - אין לו חזקה אלא בשטר" ופירשה כנ"ל בחזקת קניין. וישראל הבא מחמת גוי היינו הקונה מן הגוי (כסף משנה שם). ועוד שם נד: מימרא של שמואל. 91) של הישראל הקונה מן הגוי (משנה למלך, וראה מגיד משנה וכסף משנה שם). 92) שמא יחזור וייקחנו הגוי ממנו באלימות. והיינו, אפילו במקום שאין כותבין את השטר, שהרי במקום שכותבים, אף ישראל מישראל אינו קונה אלא בשטר (למעלה פרק א שם הלכה ד - לחם משנה). 93) שם נד: מימרא של רב יהודה בשם שמואל, וכן שם עובדא, שרב נחמן עשה בה כשמואל. 94) שנסתלק הגוי מן הקרקע (כדלהלן בדברי רבינו), שהרי אצלו נגמר הקניין על ידי קבלת הכסף, אלא שהישראל אינו קונה בזה מאחר שלא סמכה דעתו על הגוי בלי שטר (גמרא שם). 95) אבל קדם הראשון והחזיק בה - קנה הוא מן ההפקר, שהחזקה שלו אינה גרועה מזו של השני, ויש חולקים על רבינו בזה (מגיד משנה). 96) מפני שחזקה בנכסי הגר שונה מזו הרגילה, כמו שיבואר להלן בפרק ב הלכה א-ב. 97) כן כתב רב האי בספר המקח והממכר שער יד. לפי שקרקע זה כמשכון ביד הלוקח הראשון, על מעותיו שנתן לגוי, והרי זה דומה למשכון הגר ביד ישראל ובא ישראל אחר והחזיק בו, שלוקח ממנו הראשון כנגד מעותיו, כמו שכתב רבינו להלן פרק ב הלכה טו (רא"ש בבבא בתרא פרק ג סימן סה). 98) כלומר, הפקר. ראה למעלה הלכה א.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִשְׁפָּט יָדוּעַ לַמֶּלֶךְ; אֲבָל[99] אִם דִּין אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ וּמִשְׁפָּטוֹ שֶׁלֹּא יִזְכֶּה בַּקַּרְקַע אֶלָּא מִי שֶׁכּוֹתֵב בִּשְׁטָר אוֹ הַנּוֹתֵן דָּמִים וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - עוֹשִׂין כְּפִי מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ; שֶׁכָּל[100] דִּינֵי הַמֶּלֶךְ בְּמָמוֹן[101] עַל פִּיהֶן דָּנִין.

99) בבא בתרא שם. 100) בהתאם לכלל הידוע של שמואל: "דינא דמלכותא דינא" בבא בתרא שם, ועוד. 101) דווקא בממון, אבל לא באיסורים, וכן הוא במשנה גיטין י: שכל השטרות של גויים כשרים משום "דינא דמלכותא דינא", חוץ מגיטי נשים.

יום שני כ"ה כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבאר בו אי זו חזקה קונה בנכסי ההפקר ומהות החזקה, וכל הנמשך אחר זה.

א. נִכְסֵי גֵר שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים[2], וְנִכְסֵי הַהֶפְקֵר, וְשָׂדֶה שֶׁמְּכָרָהּ הָעַכּוּ"ם לְיִשְׂרָאֵל וַעֲדַיִן לֹא הֶחֱזִיק בָּהּ[3] - כֻּלָּם דִּינָם שָׁוֶה[4]: כָּל הַמַּחֲזִיק בָּהֶם בְּדֶרֶךְ מִדַּרְכֵי הַחֲזָקָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְכִירָה[5] - קָנָה[6], חוּץ מֵאֲכִילַת הַפֵּרוֹת[7].

2) ראה למעלה פרק א הלכה ו. 3) שם הלכה יד. 4) לפי שכולם הפקר. 5) פ"א הלכה ח. 6) משנה בבא־בתרא מב. 7) בבא־בתרא נז. ונד. שאינו קונה אלא כשעושה דבר לטובת השדה, כדלהלן.

ב. כֵּיצַד? הַלּוֹקֵחַ קַרְקַע מֵחֲבֵרוֹ, וְהֶחֱזִיק בָּהּ בַּאֲכִילַת פֵּרוֹתֶיהָ - קָנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[8]; אֲבָל בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר אוֹ נִכְסֵי הַגֵּר, אֲפִלּוּ אָכַל פֵּרוֹת הָאִילָן כַּמָּה שָׁנִים - לֹא קָנָה גּוּף הָאִילָן וְלֹא גּוּף הַקַּרְקַע, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּגוּף הָאָרֶץ אוֹ יַעֲבֹד עֲבוֹדָה בָּאִילָן. וּמַעֲשֶׂה[9] בְּאִשָּׁה אַחַת, שֶׁאָכְלָה פֵּרוֹת דֶּקֶל[10] שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וּבָא אֶחָד וְהֶחֱזִיק בָּאִילָן בַּעֲבוֹדָה שֶׁעָבַד בְּגוּף הָאִילָן[11]; וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ: זֶה הָאַחֲרוֹן קָנָה.

8) בפ"א מהלכות מכירה הלכה טו־טז. והראב"ד חולק על דברי רבינו, כאן ושם. 9) שם נד. 10) של הפקר. 11) בגמרא שם: "רפיק תותיה פורתא (= חרש תחתיו מעט)".

ג. יֵשׁ[12] דְּבָרִים רַבִּים, שֶׁאִם הֶחֱזִיק בָּהֶן הַלּוֹקֵחַ[13] - לֹא קָנָה עַדַיִן, וְאִם הֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵהֶן בְּנִכְסֵי הַגֵּר אוֹ בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר - קָנָה. כֵּיצַד? הַמּוֹצֵא[14] פַּלְטֵרִים[15] גְּדוֹלִים[16] בְּנוּיִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר אוֹ בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר, וְסִיֵּד[17] בָּהֶן סִיּוּד אֶחָד אוֹ כִּיֵּר[18] בָּהֶן כִּיּוּר אֶחָד, כְּגוֹן אַמָּה אוֹ יוֹתֵר[19] כְּנֶגֶד[20] הַפֶּתַח - קָנָה.

12) שם נז. ושם מנו את ההבדלים, שבין נכסי הגר לבין נכסי חבירו. 13) לא כתב רבינו "הלוקח מחבירו" (כמו שכתב למעלה בתחילת הלכה ב) לפי שכאן לא מדובר בחזקת קנין אלא בחזקת שלש שנים, שבזה אינו קונה אם נרה או היטיבה בדברים אחרים, אלא־אם־כן אכל פירותיה, כמפורש בפי"ב מהלכות טוען ונטען הלכה ט. כן פירש רבינו יהושע הנגיד, נכדו של רבינו (הובא בכסף־משנה), ואילו בלוקח שדה מחבירו - קנה בכל פעולה שעושה לטובת השדה אע"פ שלא אכל פירותיה, וכן מפורש בפ"א מהלכות מכירה הלכה יב, שאם חיבר המים לשדה כיון שהועיל לה קנה, ואם כן פשוט שהוא־הדין לנרה וכיוצא בה. וראה להלן הערה כה. 14) שם נג: 15) ארמונות. 16) כן הוא בגמרא שם (והרשב"ם מוחק גירסא זו) - וכוונתו להדגיש, כנראה, שאף בארמונות גדולים קונים בציור קטן. 17) טח. 18) צייר, והיינו, ציורים פעוטים כגון פרחים וצעצועים, בניגוד לצורה (להלן הלכה ד) שהיא צורה של בעל־חי. 19) וברורה שיטת רבינו, שאף ביותר מאמה צריך שיהיה נגד הפתח (שלא כדעת רשב"ם). ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה. 20) בכותל מול הכניסה, ששם נראה יותר ויש לו חשיבות מיוחדת.

ד. הַצָּר[21] צוּרָה[22] בְּנִכְסֵי הַגֵּר - קָנָה. וְהַמַּצִּיעַ[23] מַצָּעוֹת[24] בְּנִכְסֵי הַגֵּר - קָנָה[25]. הַנָּר[26] אֶת הַשָּׂדֶה

בְּנִכְסֵי הַגֵּר - קָנָה[27]. הַמְפַצֵּל[28] זְמוֹרוֹת הַגֶּפֶן אוֹ שָׁרִיגֵי[29] אִילָנוֹת וְכַפּוֹת תְּמָרִים בְּנִכְסֵי הַגֵּר: אִם דַּעְתּוֹ[30] לַעֲבֹד[31] הָאִילָן - קָנָה[32]; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַאֲכִיל הָעֵצִים לִבְהֵמָה - לֹא קָנָה[33].

21) מימרא של רב, שם נד. 22) של חיה ושל עוף (רשב"ם). וכיון שהיא חשובה ביותר, אין צריך שיעור אמה כמו בכיור, שלמעלה הלכה ג (רשב"ם). ודרך אגב למדנו מכאן, שאין איסור בעשיית צורות של חיה ושל עוף (הגהות מיימוניות אות ב). 23) שם נג: מימרא של רב ששת, המסתמך על ברייתא אחת. 24) מחצלאות לשכיבה. 25) כיון שייפה הקרקע בהצעתו (מגיד־משנה בשם ר"י מיגש). ויש מפרשים שאע"פ שלא ייפה הקרקע, קנה. ואינו דומה לאכילת פירות, כיון שנהנה מגוף הקרקע. ומקור הדברים מהפסוק "ושבו בעריכם אשר תפשתם" (ירמיה מ, י) - במה תפשתם בישיבה (רשב"ם, וכן הוא בקיצור במגיד־משנה). [אבל בדברי רבינו אי־אפשר לפרש כן, שבאופן זה קונה גם בלוקח מחבירו. וקל־וחומר הוא: אם אכילת פירות קונה - זה שנהנה מגוף הקרקע, בוודאי שקונה. וכן כתב רבינו בפ"א מהלכות מכירה הט"ו שאם שטח בה פירות או העמיד בה בהמה - קנה]. 26) חרש, שם נז. 27) לכאורה נראה מכאן שבמכר לא קנה בניר. ובפ"א מהלכות מכירה הלכה טז כתב רבינו: המוכר שדה לחבירו ונכנס בה הלוקח וזרעה או נרה - הרי זה קנה". ואע"פ שבדפוס רומי וכ"י אברבנאל חסרה כאן בבא זו (של "הנר את השדה בנכסי הגר - קנה") - ברור שנשמטה בדילוג. וחוץ מזה, בלי בבא זו ישנה סתירה בדברי רבינו, שכאן נראה בדבריו שבלוקח שדה מחבירו אינו קונה אלא באכילת פירות, ולא בפעולה שעשה לטובת השדה, ולפיכך הדגיש בסייד וצר צורה וכו' שדווקא בנכסי הגר קונה, ואילו בפ"א מהלכות מכירה כתב רבינו שנרה וזרעה (הלכה טז) ופתח לה מים (הלכה יב) - קונה. ולפירושו של רבינו יהושע הנגיד (למעלה הערה יא) שכוונת רבינו כאן להוציא חזקת שלש שנים ולא חזקת קנין - הכל ברור ופשוט. 28) חותך, שם נד. מימרא של שמואל. 29) ענפי. 30) שהוא מגלה אותה ע"י מעשיו, כלהלן בהלכה הבאה. 31) שמתכוון לעשות תיקון באילן, על־ידי חיתוך הענפים המיותרים. 32) שתיקון באילן הוא מדרכי החזקה. 33) שזו היא אכילת פירות, שאינה קונה בנר. ואף־על־פי שממילא נתקן האילן, כיון שאינו מכוון לתקן, אינו קונה (הגהות מיימוניות).

ה. כֵּיצַד?[34] הָיָה[35] כּוֹרֵת מִכָּאן וּמִכָּאן[36] - הֲרֵי חֶזְקָתוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַעֲבוֹדַת הָאִילָן; הָיָה כּוֹרֵת מֵרוּחַ אַחַת - אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לָעֵצִים. וְכֵן[37] הַמְלַקֵּט עֵצִים וַעֲשָׂבִים וַאֲבָנִים מִן הַשָּׂדֶה: אִם דַּעְתּוֹ לְתַקֵּן הָאָרֶץ[38] - קָנָה[39]; וְאִם לָעֵצִים[40] - לֹא קָנָה[41].

34) כלומר, איך אנו יודעים אם דעתו לאילן או להאכיל העצים לבהמה. 35) שם נד. 36) כלומר, מכל צדי האילן. 37) שם, מימרא שניה של שמואל. 38) לנקותה ולהכשירה לחרישה. 39) שזה תיקון בגוף הקרקע. 40) להכין לו עצים או עשבים או אבנים, לתשמישו. 41) שזו היא אכילת פירות.

ו. כֵּיצַד? לִקֵּט[42] הַגַּס[43] וְהַדַּק[44] - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ; לִקֵּט הַגַּס וְלֹא הַדַּק - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְכַּוֵּן לָעֵצִים[45]. וְכֵן הַמַּשְׁוֶה[46] פְּנֵי הָאָרֶץ: אִם דַּעְתּוֹ לְתַקֵּן הָאָרֶץ - קָנָה; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁווֹת מָקוֹם שֶׁיַּעֲמִיד[47] בּוֹ גֹּרֶן[48] - לֹא קָנָה[49].

42) שם. 43) עצים גדולים. 44) עצים קטנים. 45) שרק הגדולים ראויים לשימוש. 46) שם. 47) שזו היא הנאת שימוש, ולא תיקון, הואיל והקרקע עומדת לחרישה. 48) לדוש שם תבואה. 49) לדעת רשב"ם שם אין זה אלא בגורן שאינו קבוע, שכיון שאחרי הדישה יחרוש מקומו, אין זה תיקון לשדה. אבל אם עשהו גורן קבוע - קנה, שזהו תיקון לשדה.

ז. כֵּיצַד? הָיָה[50] לוֹקֵחַ עָפָר מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ וְנוֹתְנוֹ לְמָקוֹם הַנָּמוּךְ - הֲרֵי זֶה מְתַקֵּן הָאָרֶץ; רְאִינוּהוּ שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל זֶה, אֶלָּא מַשְׁלִיךְ הֶעָפָר וְהַצְּרוֹרוֹת בְּכָל מָקוֹם בְּלֹא הַקְפָּדָה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַשְׁווֹת מָקוֹם לְדִישׁ. וְכֵן הַפּוֹתֵחַ[51] מַיִם לְתוֹךְ הָאָרֶץ: אִם לְתַקֵּן הָאָרֶץ - קָנָה; וְאִם לָצוּד[52] הַדָּגִים לֹא קָנָה.

50) שם. 51) שם. 52) אף זו הנאת שימוש.

ח. כֵּיצַד? עָשָׂה מָקוֹם שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ הַמַּיִם בִּלְבַד[53] - הֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן[54] הָאָרֶץ; עָשָׂה שְׁנֵי פְּתָחִים, אֶחָד לְהַכְנִיס וְאֶחָד לְהוֹצִיא - הֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לָצוּד דָּגִים.

53) בלי שער יציאה. 54) שיתעכבו המים במקום וישקו את השדה.

ט. הַבּוֹנֶה[55] פַּלְטֵרִין גְּדוֹלִים בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וּבָא אַחֵר וְהֶעֱמִיד לָהֶם דְּלָתוֹת[56] - קָנָה הָאַחֲרוֹן[57]; שֶׁהָרִאשׁוֹן לֹא עָשָׂה בְּגוּף הָאָרֶץ כְּלוּם[58], וַהֲרֵי[59] הוּא כְּמִי שֶׁעָשָׂה גַּל אֲבָנִים עַל הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹעִיל בְּגֶדֶר[60] זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחָב בְּיוֹתֵר וּמְפֻלָּשׁ, וְאֵין צוּרַת אוֹתוֹ הַבִּנְיָן מוֹעֶלֶת[61] לוֹ עַד שֶׁיַּעֲמִיד דְּלָתוֹת.

55) שם נג: מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבוה. 56) יש מפרשים, שהעמיד הדלתות ונעלן, שאם לא נעל, גם הוא לא עשה כלום, כמו הראשון, ואע"פ שבמכירה קונה בנעילת דלת לחוד (פ"א מהלכות מכירה הלכה י, ועיין שם בכסף־משנה) - בגר שאין דעת אחרת מקנה צריכים גם העמדה (לחם־משנה). ויש מפרשים, שגם בלא נעל - קנה, שכיון שעל־ידי העמדת הדלתות ישנה אפשרות לנעול, הרי זו עשייה גמורה וקנה, ראה בהגהות מיימוניות. 57) נראה מדברי ר"י בן מיגש, שגם מה שבנה הראשון הוא הפקר וזכה בו השני (מגיד־משנה). 58) כיוון בזה לדברי רבו

ר"י בן מיגש, שכתב: "שלא חפר הראשון יסודות, שחפירות הקרקע ליסודות - כנר את השדה, שמתקנה לזריעה ואע"פ שלא זרעה - קנה" (ועיין מגיד־משנה וכסף־משנה בשם הר"ן). 59) שם. 60) כלומר, אין לומר שבנין זה יהווה תיקון מבחינת היותו גדר. 61) כלומר, אין עדיין כל תועלת בבנין שהוא בלי דלתות, שאי־אפשר עדיין להנות ממנו ולגור בו כמו שהוא. ומכאן שאם יש תועלת, כגון שעשה מקום לזבל או לדיר בהמות - קנה (מגיד־משנה וכסף־משנה).

י. הַמְּפַיֵּץ[62] הַזֶּרַע[63] לְתוֹךְ הַתְּלָמִים[64] - לֹא קָנָה; שֶׁבְּעֵת שֶׁהִשְׁלִיךְ הַזֶּרַע לֹא הִשְׁבִּיחַ כְּלוּם[65], וּבְעֵת שֶׁצָּמַח וְהִשְׁבִּיחַ - שֶׁבַח הַבָּא מֵאֵלָיו הוּא, וְאֵינוֹ קוֹנֶה.

62) שם נג: נד. מימרא של רב יהודה. 63) אמנם בגמרא שם הוזכר זרע מסויים - "לפת". 64) חריצים, שהיו כבר לפניו. והוא לא כיסה את הזרע (רשב"ם שם). 65) אחרי שלא כיסה את הזרע.

יא. הָיְתָה[66] מְחִיצָה בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וּבָא זֶה וְעָשָׂה מְחִיצָה אַחֶרֶת עַל גַּבָּהּ - לֹא קָנָה[67], וַאֲפִלּוּ[68] נִבְלְעָה מְחִיצָה הַתַּחְתּוֹנָה וַהֲרֵי הָעֶלְיוֹנָה קַיֶּמֶת; שֶׁבְּעֵת שֶׁבָּנָה לֹא הוֹעִיל, וּבְעֵת שֶׁהוֹעִיל - מֵאֵלָיו בָּא הַמַּעֲשֶׂה.

66) עירובין כה. מימרא של רב חסדא. 67) לפי שהיא מיותרת ואין בה כל תועלת. 68) בגמרא שם הוסקה הלכה זו מתוך השוואה למימרא המשמשת מקור להלכה הקודמת.

יב. הַמַּחֲזִיק[69] בְּנִכְסֵי הַגֵּר וּבְהֶפְקֵר וְהוּא אֵין דַּעְתּוֹ לִקְנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁבָּנָה וְגָדַר - לֹא קָנָה[70].

69) נלמד מן ההלכה הבאה, וראה שם ציון המקור. 70) יש אומרים, שכל זה אינו אלא בהפקר או בנכסי הגר, אבל במתנה - קנה, כיון שדעת אחרת מקנה אותו (קצות־החושן סימן רעה, ס"ק ד).

יג. הָעוֹדֵר[71] בְּנִכְסֵי הַגֵּר וּכְסָבוּר[72] שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ - לֹא קָנָה. עָדַר[73] בְּנִכְסֵי גֵּר זֶה וּכְסָבוּר שֶׁל גֵּר אַחֵר - הוֹאִיל וְנִתְכַּוֵּן בְּמַעֲשָׂיו אֵלּוּ לִזְכּוֹת מִן הַהֶפְקֵר, הֲרֵי זֶה קָנָה.

71) החורש. יבמות נב: מימרא של רב יוסף. 72) כגון שהוא שכן, ונכסיו גובלין עם נכסי הגר. 73) שם, מימרא של אביי.

יד. הָיָה[74] מַשְׁכּוֹן[75] יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַגֵּר, וּכְשֶׁמֵּת הַגֵּר בָּא יִשְׂרָאֵל וְהֶחֱזִיק בְּמַשְׁכּוֹן זֶה - מוֹצִיאִין[76] אוֹתוֹ מִיָּדוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁמֵּת הַגֵּר בָּטַל שִׁעְבּוּדוֹ[77].

74) בבא־קמא מט: מימרא של רבה. 75) אפילו משכנו שלא בשעת הלואתו (מגיד־משנה, וראה בש"ך סימן רעה, ס"ק ז). 76) שאין בו לגר (= הבעל־חוב) במשכון זה, אלא שעבוד להלוואתו, ומה שאמרו: "בעל־חוב קונה משכון" (בבא־מציעא פב.) - אינו אלא להתחייב באחריות שמירתו (פ"י מהלכות שכירות הלכה א), אבל אינו זוכה בו להיות כשלו, שהרי הלוה יכול תמיד לפדותו בדמים (ראה 'תוספות' שם ד"ה משכונו של ישראל). 77) וזוכה בו הלוה, מיד עם מיתת הגר.

טו. הָיָה[78] מַשְׁכּוֹן הַגֵּר בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בּוֹ[79] - לוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ הָרִאשׁוֹן כְּנֶגֶד מְעוֹתָיו[80], וְהָאַחֲרוֹן קָנָה אֶת הַשְּׁאָר.

78) בבא־קמא שם, המשך המימרא של רבה. 79) אם לא הקדימו בעל החוב, כדלהלן הלכה טז. 80) שהשעבוד שחל על נכסי הגר אינו נפקע מנכסיו, אף שמת הגר, ולאו דוקא שיש משכון בידי המלוה, אלא אף אם יש לו על הגר מלוה בשטר או בעדים (מגיד־משנה בהלכה טז).

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[81] בְּשֶׁלֹּא הָיָה הַמַּשְׁכּוֹן בַּחֲצַר הָרִאשׁוֹן; אֲבָל אִם הָיָה בַּחֲצֵרוֹ - חֲצֵרוֹ קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[82], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן מְצִיאָה[83], וְאֵין לָזֶה הָאַחֲרוֹן כְּלוּם.

81) מסקנות הגמרא שם. 82) ואף־על־פי שאינו עומד בצד חצרו. כלל ידוע של רבי יוסי בר חנינא, בבבא־מציעא יא. וכל זה אינו אלא בחצר המשתמרת, אבל אם אינה משתמרת, אינה קונה אלא אם עומד על ידה, וראה לעיל פ"א הלכה ד. 83) פי"ז מהלכות גזילה ואבידה ה"ח.

יז. גֵּר[84] שֶׁמֵּת, וּבִזְבְּזוּ יִשְׂרָאֵל אֶת נְכָסָיו[85], וְהָיוּ בָּהֶן עֲבָדִים גְּדוֹלִים - קָנוּ[86] עַצְמָן בְּנֵי חוֹרִין; אֲבָל הָעֲבָדִים הַקְּטַנִּים - הֲרֵי הֵן כִּבְהֵמָה, וְכָל הַמַּחֲזִיק בָּהֶן[87] - זָכָה בָּהֶם. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[88] דַּרְכֵּי הַחֲזָקָה שֶׁיִּקְנוּ בָהֶם אֶת הָעֲבָדִים.

84) גיטין לט. 85) כלומר, תפסו נכסיו וזכו בהם מן ההפקר, כדין גר שמת ואין לו יורשין שנכסיו הפקר, ראה למעלה הלכה א. 86) שהם קודמים לאחרים, לזכות בעצמם. 87) בקטנים שאין להן יד לזכות בעצמם (וראה 'תוספות' שם ד"ה קטנים). כאבא שאול ולא כחכמים, שכן הכריע רבי יהושע בן לוי (גיטין שם). וראה 'תוספות' קידושין כג. ד"ה ואיכא דאמרי. 88) בפ"ב מהלכות מכירה, הלכה א־ד.

יח. גֵּר[89] שֶׁמֵּת, וּבִזְבְּזוּ יִשְׂרָאֵל אֶת נְכָסָיו, וְשָׁמְעוּ שֶׁעֲדַיִן לֹא מֵת, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן, אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת[90] - כֻּלָּן חַיָּבִין לְהַחֲזִיר. הֶחֱזִירוּ כֻּלָּן, וְאַחַר כָּךְ שָׁמְעוּ שֶׁשְּׁמוּעָה רִאשׁוֹנָה אֱמֶת הָיְתָה וּבָרִאשׁוֹנָה מֵת, אוֹ מֵת בְּנוֹ מִקֹּדֶם[91], אוֹ הִפִּילָה אִשְׁתּוֹ[92], כָּל הַמַּחֲזִיק בַּשְּׁנִיָּה[93] - קָנָה, וּבָרִאשׁוֹנָה[94] - לֹא קָנָה[95].

89) בבא־בתרא קמב. בברייתא. וכתב הגר"א (סימן רעה, ס"ק כט) שרבינו גרס במסקנת הגמרא שם: "איכא בינייהו (בין אביי שאמר שלפיכך לא קנו בחזקה הראשונה, מפני ששם מדובר באופן שנתברר שבזמן החזקה הראשונה היה העובר קיים ויש לו זכות בירושה הבאה מאיליה, לבין רבא

שאף הוא מודה שיש לעובר זכות בירושה (ועיין ב'אבן האזל'), אלא שכאן מדובר אף באופן שנתברר לבסוף שבזמן החזקה הראשונה כבר מת הבן או כבר הפילה, ואעפ"כ לא קנה, מפני שרפוי הדבר בידי המחזיקים ולא נתכוונו לקנות, והא ראיה שמיד ששמעו שיש לו בן החזירו הנכסים) ששמעו בו שמת, ולא מת, ומת" (וכ"ה בתוספות רי"ד - אור שמח). וזהו פירושו: שמעו בו, כלומר בגר עצמו, שמת (ואז החזיקו בנכסיו). ולא מת, כלומר שוב שמעו בו שלא מת והחזירו הנכסים. ומת, כלומר, שוב שמעו ששמועה ראשונה אמת. לאביי, כיון שנתברר שמת לפני החזקה - קנו. ולרבא, לא קנו - כיון שגם כאן היה הדבר רפוי בידם. ופסק רבינו כרבא. 90) שאע"פ שהמזכה לעובר לא קנה (פכ"ב מהלכות מכירה הלכה י), בירושה הבאה מאליה - יש לו לעובר זכות, כאביי שם. ואף רבא לא חלק עליו, אלא שתירץ באופן אחר. ראה למעלה הערה פז. 91) לפני שהחזיקו בראשונה. שאם מת אחר־כך אין כל חידוש של קנו בראשונה, שהרי הנכסים של העובר. ראה למעלה. 92) גם כאן מדובר כשהפילה אשתו מקודם, שאם לא כן, אין שום חידוש בזה כנ"ל. 93) בפעם השניה, אחרי שהראשונים החזירו את הנכסים. 94) אלה שהחזיקו הראשונים בנכסים אלו. 95) שבזה שהחזירו, גילו דעתם שלכתחילה היה הקנין רופף בידם, ולא נתכוונו לקנין של ממש, וזהו הפירוש בדברי רבא: "ורפויי רפיא בידיהם".

יום שלישי כ"ו כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שווי המתנה למכר בעניינן ותנאיהם ומהות המקבלים כגון גוי ועבד ואשה.

1 **א. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ - אֵין הַמְקַבֵּל זוֹכֶה בָּהּ אֶלָּא**
2 **בְּאֶחָד מִן הַדְּרָכִים שֶׁהַקּוֹנֶה זוֹכֶה בָּהֶן בְּמִקָּחוֹ[2]: אִם**
3 **מְטַלְטְלִין רוֹצֶה לִתֵּן לוֹ - עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ, אוֹ שֶׁיִּמְשֹׁךְ**
4 **דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַגְבִּיהַּ[3], אוֹ יִקְנֶה בְּאֶחָד מִשְּׁאָר**
5 **הַדְּבָרִים שֶׁהַמְּטַלְטְלִין נִקְנִין בָּהֶן[4]; וְאִם קַרְקַע אוֹ**
6 **עֲבָדִים נָתַן לוֹ - עַד שֶׁיַּחֲזִיק כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּחֲזִיק הַלּוֹקֵחַ[5],**
7 **אוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁטַר מַתָּנָה לְיָדוֹ[6]. אֲבָל בִּדְבָרִים לֹא**
8 **זָכָה הַמְקַבֵּל, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן עֲדַיִן יָכוֹל לַחֲזֹר**
9 **בּוֹ[7].**

2) בבא־בתרא קנא. מעשה באמו של רב עמרם חסידא, שרצתה לתת מתנה, ועל זה שואלת שם הגמרא: "והא לא משך (המקבל)?" וכן יש בכמה מקומות בגמרא (מגיד־משנה). 3) ראה פ"ג מהלכות מכירה, הלכה א־ב. 4) קנין חצר (שם הלכה ז). קנין אגב קרקע (שם הלכה ח) וקנין סודר (שם פ"ה הלכה ה). 5) חזקת קנין בקרקע בפ"א מהלכות מכירה הלכה ג־ח, וחזקת קניין בעבדים שם פ"ב הלכה א־ב. 6) ראה שם פ"א הלכה ג־ז, ופ"ב הלכה א. 7) ואין בזה אפילו משום מחוסר אמנה, חוץ ממתנה מועטת (פ"ז מהלכות מכירה, הלכה ט).

10 **ב. מָחַל[8] לַחֲבֵרוֹ חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו, אוֹ נָתַן[9] לוֹ**
11 **הַפִּקָּדוֹן שֶׁהָיָה מֻפְקָד אֶצְלוֹ - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה הַנִּקְנִית**
12 **בִּדְבָרִים בִּלְבַד, וְאֵין צָרִיךְ דָּבָר אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10].**

8) קידושין טז. ועוד מקומות אחרים, ראה ב'תוספות' סנהדרין ו. ד"ה צריכה קנין. 9) מכאן שבפקדון כיון שהוא בעין, צריך לשון מתנה דוקא ולא מועילה לשון מחילה (לחם־משנה ומשנה־למלך). 10) פ"ה מהלכות מכירה הלכה יא, וראה במגיד־משנה שם.

13 **ג. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: מָנֶה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ תְּנֵהוּ לָזֶה**
14 **- קָנָה[11], וְאֵין אֶחָד[12] מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. בֵּין שֶׁנְּתָנוֹ**
15 **הַמָּנֶה בְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְלוֹ[13], בֵּין שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ מַתָּנָה;**
16 **בֵּין שֶׁהָיָה חוֹב אֶצְלוֹ[14], בֵּין שֶׁהָיָה פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ, כְּמוֹ**
17 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[15].**

11) והוא דין מעמד שלשתן (גיטין יג:). 12) מכל השלשה. 13) כלומר, הנותן פרע למקבל חוב שהיה חייב לו. ראה בשו"ע חושן־משפט סימן קכו, סעיף א. ומקור הדברים לפי גירסת הרי"ף בגיטין יד. "הנהו גינאי וכו' יהבינהו ניהליה למרי ארעא בטסקא" (הגר"א שם). 14) אצל הנפקד. 15) פ"ו מהלכות מכירה, הלכה ח.

18 **ד. כְּשֵׁם שֶׁאֵין צְרִיכִים עֵדִים לְעִנְיַן מֶקַח וּמִמְכָּר**
19 **אֶלָּא לְגַלּוֹת הַדָּבָר בִּלְבַד אִם הָיְתָה שָׁם טַעֲנָה**
20 **וּכְפִירָה[16], כָּךְ בְּמִחִילוֹת וּמַתָּנוֹת אֵין צְרִיכִין עֵדִים**
21 **אֶלָּא מִפְּנֵי הַמְשַׁקְּרִים[17].**

16) קידושין סה: "לא איברו סהדי אלא לשקרי (= לא נבראו עדים אלא כנגד השקרנים)". 17) כן כתב בפ"ה מהלכות מכירה, הלכה ט.

22 **ה. כְּשֵׁם שֶׁמּוֹכֵר צָרִיךְ לְסַיֵּם[18] הַמִּמְכָּר, כְּמוֹ**
23 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[19], כָּךְ הַנּוֹתֵן. כֵּיצַד? הַכּוֹתֵב לַחֲבֵרוֹ 'קַרְקַע**
24 **מִגְּבָסַי[20] נְתוּנָה לָךְ', אוֹ[21] שֶׁכָּתַב לוֹ 'כָּל נְכָסַי קְנוּיִין**
25 **לָךְ חוּץ מִמִּקְצָתָן'[22] - הוֹאִיל וְלֹא סִיֵּם הַדָּבָר שֶׁנָּתַן**
26 **לוֹ[23] וְאֵינוֹ יָדוּעַ, לֹא קָנָה כְּלוּם; וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר**
27 **לוֹ 'תֵּן לִי פָּחוּת שֶׁבִּנְכָסֶיךָ', עַד שֶׁסִּיֵּם לוֹ הַמָּקוֹם**
28 **שֶׁנָּתַן לוֹ. אֲבָל[24] אִם אָמַר לוֹ 'חֵלֶק כָּךְ וְכָךְ בְּשָׂדֶה**
29 **פְּלוֹנִית' - הוֹאִיל וְסִיֵּם הַשָּׂדֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא סִיֵּם**
30 **הַחֵלֶק, נוֹטֵל אוֹתוֹ חֵלֶק מִן הַפָּחוּת שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׂדֶה[25].**

18) להגדיר את נושא המכירה, מהותו ומקומו. 19) בפרק כא מהלכות מכירה, הלכה א־ג. 20) יוצא מתוך הפסקא הבאה. 21) פאה פ"ג משנה ח. הובאה בגיטין ח: -ט. כפי שהובנה ע"י הרי"ף והר"י מיגש (הובאו דבריהם במגיד־משנה). 22) ולא הגדיר מה הם מקצת הנכסים שלא נתן לו. 23) ש"נכסים" ו"קרקע" הם שמות כוללים לכל הסוגים: שדות וכרמים, גנות ופרדסים, יערות, הרים וגבעות וכו' וכו' שהכל נקרא "נכסים" ו"קרקע". אבל אם סיים לו סוג מיוחד, כגון אם אמר לו בית מבתי אני מוכר לך - מכירתו מכירה, ונותן לו הקטן שבהם (פכ"א מהלכות מכירה, הלכה יט). וכמו כן אם אמר לו חלק כך וכך בשדה פלונית, כדלהלן (מגדל עוז). 24) בבא־בתרא קז: במשנה.

וראה בפכ"א מהלכות מכירה, הלכה כב. 25) שיד הלוקח על התחתונה.

1 **ו. כָּל הַנּוֹתֵן[26] מַתָּנָה עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁהִתְנָה נוֹתֵן בֵּין**
2 **שֶׁהִתְנָה הַמְקַבֵּל[27], וְהֶחֱזִיק הַמְקַבֵּל וְזָכָה בָּהּ: אִם**
3 **נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - נִתְקַיֵּם[28] הַמַּתָּנָה[29]; וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם**
4 **הַתְּנַאי - בָּטְלָה הַמַּתָּנָה, וַיַּחֲזִיר פֵּרוֹת שֶׁאָכַל[30]. וְהוּא**
5 **שֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי כָּרָאוּי[31].**

26) נזכר בכמה מקומות בתלמוד. ומקור הדברים בתנאם של בני גד ובני ראובן, שמשה רבינו כשנתן להם את עבר הירדן, התנה עמם על־מנת שיעברו את הירדן (במדבר לב). 27) קידושין מט: במשנה "וכן היא (= האשה מקבלת את הקידושין) שהטעתו (= שהתנתה עמו ולא נתקיים תנאה - לא נתקיימו הקידושין)". 28) במשנה־למלך ובשו"ע (רמא, סעיף ט) "נתקיימה". 29) היינו, מעת קיום התנאי ואילך (פ"ו מהלכות אישות, הלכה טו). 30) בבא־מציעא סה: וכ"כ רבינו בפי"א מהל' מכירה, הלכה יא. 31) ראה להלן בהלכה ז.

6 **ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[32], שֶׁכָּל תְּנָאִין שֶׁיֵּשׁ בְּמַתָּנוֹת אוֹ בְּמֶקָּח**
7 **וּמִמְכָּר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה תְּנַאי כָּפוּל, וְהֵן[33] קוֹדֵם**
8 **לְלָאו[34], וּתְנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה[35], וְיִהְיֶה תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר**
9 **לְקַיְּמוֹ[36]. וְאִם חָסֵר אֶחָד מֵאֵלּוּ - הַתְּנַאי[37] בָּטֵל,**
10 **וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם תְּנַאי[38].**

32) בפ"ו מהלכות אישות, הלכה א־ב. 33) התנאי החיובי. 34) גיטין עה: דברי רבא. 35) בבא־מציעא צד. במשנה וגיטין עה. והיינו שהתנה לפני שעשה הקונה מעשה הקנין (שם הלכה ד). ולדעת הראב"ד (שם הלכה א) צריך שדיבור התנאי יקדים לדיבור על המעשה. 36) כרבי יהודה בן תימא (בבבא־מציעא שם), ולא כחכמים החולקים עליו. וטעם כל אלו, לפי שדיני תנאי נלמדו מתנאי בני גד ובני ראובן, ושם היו כל ארבעה דברים אלו. קידושין סא. גיטין עה. ופד. ו'תוספות' שם ד"ה על־מנת. 37) על יתר משפטי התנאי שלא הזכירם רבינו, ראה מגיד־משנה בפ"ו מהלכות אישות, הלכה א. 38) כן כתב גם בהלכות אישות שם, הלכה ב.

11 **ח. וְכָל הָאוֹמֵר 'עַל מְנָת' - כְּאוֹמֵר 'מֵעַכְשָׁו' דָּמֵי[39],**
12 **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכָפֹל הַתְּנַאי[40]. כָּךְ הוֹרוּ מִקְּצָת**
13 **הַגְּאוֹנִים[41], וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה. וְרַבּוֹתַי[42] הוֹרוּ, שֶׁאֵין**
14 **צָרִיךְ לְכָפֹל הַתְּנַאי וּלְהַקְדִּים הֵן לְלָאו אֶלָּא בְּגִטִּין**
15 **וּבְקִדּוּשִׁין בִּלְבָד[43]. וְאֵין לְדָבָר זֶה רְאָיָה[44].**

39) גיטין עד. ושם מימרא של רב הונא בשם רבי (וכן הוא בהלכות אישות שם, הלכה יז. ובפ"ח מהלכות גירושין, הלכה א). כלומר, כשם שבאומר "מעכשיו" נתקיים המעשה למפרע, לכשיתקיים התנאי, כמו באומר "על מנת". 40) והוא־הדין ליתר משפטי התנאי, חוץ מתנאי שאי־אפשר לקיימו, ראה בהלכות אישות שם. והטעם בזה הוא: שרק בתנאי של "אם" שאין המעשה מתקיים מיד אלא עם קיום התנאי, ונמצא התנאי מבטל המעשה, שהרי אילולא התנאי היה המעשה מתקיים מיד. אבל בתנאי של "מעכשיו" או של "על מנת", שהוא כמו "מעכשיו", שהמעשה מתקיים למפרע ואין התנאי בא לבטל לגמרי את המעשה - בזה אין צורך לשלשה ממשפטי התנאי: תנאי כפול, הן קודם ללאו ותנאי קודם למעשה (הלכות אישות שם, הערה נז בשם הראב"ד, וראה במשנה־למלך כאן). 41) רב האי גאון, הובא ברא"ש גיטין פ"ו אות ט (הלכות אישות שם, הערה נג). 42) ובהלכות אישות שם הלכה יד, כתב: "יש מקצת גאונים אחרונים", והם הרי"ף ורבינו שמואל בן חפני הכהן (שם הערה מד). 43) ולא בדיני ממון: כי אין הלכה כרבי מאיר (קידושין סא.) ש"כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי", ורק בגיטין וקידושין החמירו (מגיד־משנה בהלכות אישות שם, הערה מה שם). 44) ובהלכות אישות שם מביא רבינו גם ראייה לדעתו, וכתב: "ואין ראוי לסמוך על דבר זה, שכל שכפילת התנאי עם שאר הארבעה דברים וכו' למדו אותם חכמים אם יעברו וכו' ותנאי זה לא היה בגיטין ולא בקידושין, ובזה הורו גדולי הגאונים הראשונים (= השאילתות ובה"ג - שם הערה מו), וכן ראוי לעשות". ועיין ראב"ד כאן שקיים דעת רב האי, ודחה הראיה מבני גד ובני ראובן.

16 **ט. הַנּוֹתֵן[45] מַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה[46].**
17 **בֵּין שֶׁהִתְנָה לְהַחֲזִיר מִיָּד[47], בֵּין שֶׁהִתְנָה לְהַחֲזִירָהּ**
18 **לִזְמַן קָצוּב, אוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל אֶחָד מֵהֶם[48], אוֹ**
19 **כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה, בֵּין**
20 **בְּמִטַּלְטְלִין[49] בֵּין בְּקַרְקַע[50]. וְאוֹכֵל[51] פֵּרוֹת כָּל זְמַן**
21 **הַמַּתָּנָה.**

45) בבא־בתרא קלז: מימרא של רבא. 46) אם קיים תנאו וחזר לבסוף (פ"ח מהלכות לולב הלכה י, ושו"ע חושן־משפט סימן רמא, סעיף ו). ואם אמר כל ימי חייו של מקבל, כדלהלן, יחזירו יורשיו. ואם אמר כל ימי חיי הנותן, יחזיר המקבל ליורשי הנותן. 47) כגון אתרוג לצאת בו (בבא־בתרא שם). 48) בעובדא של האשה ורב ביבי בר אביי (בבא־בתרא שם), מדובר בנתן לכל ימי חיי המקבל. וסובר רבינו שהוא־הדין בנותן לכל ימי חיי הנותן. 49) כגון אתרוג ושור. שם. 50) בעובדא הנזכרת ברב ביבי בר אביי (שם). 51) כמו בעובדא הנ"ל שהאשה נתנה האילן במתנה על־מנת להחזיר, לרב ביבי בר אביי, והוא אכל פירותיו.

22 **י. הָאוֹמֵר[52] לַחֲבֵרוֹ: שׁוֹר זֶה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ בְּמַתָּנָה עַל**
23 **מְנָת שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ, הִקְדִּישׁוֹ וְהֶחֱזִירוֹ - הֲרֵי זֶה מֻקְדָּשׁ[53]**
24 **וּמֻחְזָר[54]. אָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ לִי[55] - אֵינוֹ**
25 **קָדוֹשׁ[56]; שֶׁלֹּא הִתְנָה עָלָיו אֶלָּא שֶׁיַּחֲזִיר דָּבָר הָרָאוּי**
26 **לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[57].**

52) בבא־בתרא שם, מימרא של רבא בשם רב נחמן, וכפירושו של רב אשי. 53) שכל זמן שהוא זוכה במתנה, היא כולה שלו ויכול לעשות בה הכל. 54) שהגוף מוחזר בעין, ובזה נתמלא התנאי, ואף שהמצב החוקי של החפץ נשתנה בינתיים, הרי סוף־סוף התנאי היה על החזרת אותו החפץ, והוא הוחזר. 55) ומילה מיותרת זו באה להדגיש: דבר הראוי לי, שאוכל להשתמש בו, וההנמקה שם בגמרא,

בדברי רב אשי. 56) שמכיון שבטל תנאי, בטלה המתנה, ואין בידי המקבל להקדישה. 57) אם החזירו באופן שאינו ראוי לו לנותן.

יא. אָסוּר[58] לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן לְעַכּוּ"ם מַתְּנַת חִנָּם; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב[59]. שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ[60] תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי - בִּמְכִירָה וְלֹא בְּמַתָּנָה; אֲבָל לְגֵר תּוֹשָׁב - בֵּין בִּמְכִירָה בֵּין בִּנְתִינָה[61], מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה מְצֻוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ[62], שֶׁנֶּאֱמַר: גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ.

58) עבודה זרה כ. כרבי יהודה ש"דברים ככתבם" ולא כרבי מאיר. 59) גוי שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ואז מותר לנו להושיבו בינינו, ולכן נקרא "גר תושב". ואין מקבלים אותו אלא בזמן שהיובל נוהג (פי"ד מהלכות איסורי ביאה, הלכה ז־ח. וראה עוד בפ"י מהלכות עבודה זרה הלכה ו, בפ"כ מהלכות שבת הלכה יד, ובפ"ח מהלכות מלכים הלכה י־יא). 60) בגמרא עבודה זרה שם, הביאו גם הפסוק: "לא תחנם". וגם בפ"י מהלכות ע"ז הלכה ד הביא רבינו רק פסוק זה: "לגר אשר בשעריך וגו'". ועיין ב'ספר המצוות' (ל"ת נ) וב'מנחת חינוך' (מצוה תכו). 61) כלומר, לא הכריחתו התורה לתת לו במתנה, אלא רשות בידו לתת, אבל יכול גם למכור. וראה 'תוספות' שם ד"ה ורבי מאיר. 62) שם כ. וסה. כלומר, ומשום כך חייב הוא למכור לו, על־כל־פנים.

יב. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְעֶבֶד אוֹ לְאִשָּׁה - קָנָה הַבַּעַל וְהָאָדוֹן[63]; אֶלָּא שֶׁהָאָדוֹן קוֹנֶה לַגּוּף[64], וְהַבַּעַל קוֹנֶה אוֹתָהּ לַפֵּרוֹת[65].

63) קידושין כג: לדברי הכל, גם לרבי מאיר וגם לרבנן, גם לרב ששת וגם לרבי אלעזר. 64) כפי שיוצא מסתימת הלשון: "אין קנין לעבד בלא רבו" (ראה 'תוספות' שם ד"ה ורבי אלעזר). 65) כן כתב גם בפ"ז מהלכות נדרים הלכה יז, ומקור הדברים בירושלמי, כתובות פ"ו שאמרו: "אע"ג דלרבי מאיר עביד יד העבד כיד רבו, זכתה האשה זכה בעלה, - מודה שאין עליה אלא אכילת פירות בלבד". וראה 'תוספות' שם.

יג. נָתַן מַתָּנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעְלָהּ רְשׁוּת בָּהּ, וּלְעֶבֶד עַל מְנָת שֶׁאֵין לְרַבּוֹ רְשׁוּת בּוֹ - קָנָה הָאָדוֹן וְקָנָה הַבַּעַל[66]. אֲבָל[67] הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה אוֹ לְעֶבֶד, וְהִתְנָה עִמָּהֶן הַנּוֹתֵן בְּגוּפָהּ שֶׁל מַתָּנָה שֶׁתִּהְיֶה לְכָךְ וְכָךְ[68] - לֹא קָנָה הָאָדוֹן וְלֹא קָנָה הַבַּעַל.

66) קידושין שם כרב ששת ולפי דברי רבי מאיר, או כרבי אלעזר ולפי דברי הכל, ונדרים פח. כרב ושמואל. 67) נדרים שם כשמואל, וראה להלן הלכה יד. 68) כלומר, חוץ מהתנאי השלילי שהתנה, שלא יזכה האדון או הבעל, אלא התנה גם תנאי חיובי, שהעבד או האשה יזכו בחפץ לשימושים מסויימים, וממילא אין הבעל יכול לקנות, שאף שלאשה ולעבד עצמם אין בו קנין, אלא לדבר זה, אין בו שום קנין לאדון או לבעל.

יד. כֵּיצַד? הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ נְתוּנִים לָךְ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתִּלְבְּשִׁי בָּהֶן, אוֹ עַל מְנָת שֶׁתִּשְׁתִּי בָהֶם, וְתַעֲשִׂי מַה שֶּׁתִּרְצִי[69] בְּלֹא רְשׁוּת הַבַּעַל[70] - לֹא קָנָה הַבַּעַל. וְכֵן אִם אָמַר לְעֶבֶד[71]: עַל מְנָת שֶׁתֹּאכַל בָּהֶן וְתִשְׁתֶּה בָּהֶן, עַל מְנָת שֶׁתֵּצֵא[72] בָהֶם לְחֵרוּת, אוֹ עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשֶׂה בָהֶם כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה בְּלֹא רְשׁוּת אָדוֹן שֶׁלְּךָ - לֹא קָנָה הָאָדוֹן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

69) כלומר: "או תעשי מה שתרצי וכו'". וכן כתב להלן בעבד (משנה־למלך). ודלא כרב (נדרים שם) שאמר: צריך לפרט, אבל אם אמר לה: "מה שתרצי תעשי", קנה אותה בעלה - אלא כשמואל (שם) שאף באופן זה לא קנה הבעל (מגיד־משנה). 70) שצריך שני תנאים: השלילי, - ע"מ שאין וכו', והחיובי, התנאי בגוף החפץ (מגיד־משנה). 71) דעת רבינו שדין העבד והאשה שוים בתחום זה, וראה הגהות מיימוניות אות ג. 72) קידושין שם, כרבי אלעזר לדעת חכמים. וכאן אין צריך להוסיף "בלא רשות אדון" - כיון שאמר לו: "שתצא בהם לחירות". וכן נראה מדברי רבינו בפ"ה מהלכות עבדים ה"א, וכן אמנם לא נזכר זאת בגמרא קידושין שם (לחם־משנה).

טו. הַנּוֹתֵן[73] כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ - קָנָה, וְיָצָא בֶּן חוֹרִין, וְקָנָה שְׁאָר הַנְּכָסִים. וְאִם[74] שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין[75] - לֹא קָנָה כְּלוּם; שֶׁאֵין[76] זֶה גֵּט חֵרוּת גָּמוּר, שֶׁהֲרֵי שִׁיֵּר[77] בּוֹ בַּגֵּט[78], וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחְרֵר לֹא קָנָה כְּלוּם.

73) פאה פ"ג מ"ח, והובאה בגיטין ח: ובבא־בתרא קמט: 74) שם. 75) בבא־בתרא קנ. מימרא של רב דימי בר יוסף בשם רבי אלעזר. ולאו דוקא אם שייר קרקע, שבזה בוודאי לא יצא לחירות, שאפשר לפרשו שהכוונה לשייר העבד עצמו שהוא כקרקע. 76) ההנמקה של רב אשי בגיטין ט. ושל רב נחמן בבבא־בתרא קנ: 77) גט אשה - צריך שיהיה כורת לגמרי היחסים בין הבעל והאשה, לפי שנאמר "ספר כריתות", וכמו־כן גט חירות של עבד, שנלמד בגזירה שוה "לה לה" מאשה, צריך שיכרות היחסים שבין האדון והעבד. 78) בשטר השחרור. ואף־על־פי שאמר לו: עצמך וכל נכסיי קנויים לך וכו' חוץ מטלית פלונית - אין כורת והגט בטל (להלן פ"ז מהלכות עבדים ה"א) וראה מגיד־משנה ולחם־משנה.

יום רביעי כ"ז כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו המקבל מתנה ואינו רוצה בה או שלא הגיעה לידו, ודין הזוכה במתנה על יד אחרים או על יד רשותו, ודין אם נחלקו זה אומר נתתיה וזה אומר לא קיבלתיה או שאומר בהיפך.

א. הַמְקַבֵּל אֶת הַמַּתָּנָה וְזָכָה[2] בָּהּ, וְאַחַר שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ וְהוּא שׁוֹתֵק חָזַר בּוֹ וְאָמַר 'אֵינִי רוֹצֶה בָהּ'[3], אוֹ 'אֵינִי מְקַבְּלָהּ'[4], אוֹ 'הֲרֵי הִיא בְּטֵלָה'[5], אוֹ שֶׁאָמַר 'מוּם זֶה

נִרְאָה לִי בָּהּ'[6] - לֹא אָמַר כְּלוּם[7]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, כָּךְ הַמְקַבֵּל אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ אַחַר שֶׁזָּכָה. מַתָּנָה זוֹ שֶׁאָמַר הַמְקַבֵּל 'אֵינִי רוֹצֶה בָּהּ' אַחַר שֶׁבָּאת לְיָדוֹ - הֲרֵי הִיא הֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהּ - זָכָה בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הִפְקִירָהּ הַמְקַבֵּל אַחַר שֶׁזָּכָה בָּהּ. אֲבָל[8] אִם הָיָה צוֹוֵחַ מֵעִקָּרוֹ - לֹא קָנָה הַמְקַבֵּל, וְחוֹזֶרֶת[9] לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים.

2) בקניין הראוי. 3) "אי אפשי בה". בבא בתרא קלז: "אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה אי אפשי בהן - קנה, ואפילו עומד וצווח", אם שתק מעיקרא. 4) היינו "אינה מתנה" שבברייתא שם. ורבינו גרס כגירסת הספרים בגיטין לב. ובכריתות כד. שהובאה בתוספות שם דיבור המתחיל מבוטלת "אי אפשי בה, בטלה היא, אינה מתנה - דבריו קיימין" וכמסקנת הגמרא בכריתות שם ש"דבריו קיימין" אינו שיחזרו לבעלים אלא שהוא לא קנה אותם, והם הפקר אין הכוונה לעבר וחוזר לבעל המתנה אלא לעתיד והם הפקר. 5) בגמרא שם "בטלה היא" ורבינו אינו מחלק ביניהם (ועיין ראב"ד). וכן נראה להלן הלכה יג שכתב "או שאמר בטילה, אבל אם אמר סתם "בטילה היא", לא אמר כלום. וכן כתב המגיד משנה שם. 6) המדובר במום גלוי שוודאי ראה אותו מיד ומכיוון ששתק אז ודאי הסכים וקיבל, וכשאומר עתה "מום זה נראה לי בה" אינו יכול לבטל את המתנה למפרע (ראה כסף משנה). 7) שכל אלו אינן לשונות של עבר, לבטל המתנה למפרע, אלא לשונות של להבא. 8) בבא בתרא קלח. מסקנת רבי אבא בר ממל. 9) לפי פירוש התוספות (שם דיבור המתחיל כאן).

ב. הַמְזַכֶּה[10] לַחֲבֵרוֹ בְּמַתָּנָה עַל יְדֵי אַחֵר - כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁמָּשַׁךְ הַמִּטַּלְטְלִין אוֹ הִגִּיעַ שְׁטַר הַקַּרְקַע לְיָדוֹ אוֹ הֶחֱזִיק בַּקַּרְקַע, זָכָה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַמַּתָּנָה לְיָדוֹ, וְאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. אֲבָל[11] הַמְקַבֵּל - יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: אִם רָצָה[12] - מְקַבֵּל; אִם לֹא רָצָה - אֵינוֹ מְקַבֵּל. שֶׁזָּכִין[13] לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין חָבִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו; וּזְכוּת הוּא שֶׁתִּנָּתֵן לוֹ מַתָּנָה, אִם יִרְצֶה, אֲבָל אִם לֹא יִרְצֶה - אֵין נוֹתְנִין מַתָּנָה לְאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ.

10) גיטין יא: במשנה. 11) בבא בתרא קלח. 12) הסכים מפורש מיד עם קבלת המתנה לידו, או שתק ולא מחה. 13) גיטין שם במשנה.

ג. זִכָּה[14] לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר, וּכְשֶׁשָּׁמַע הַמְקַבֵּל שָׁתַק, וְאַחַר כָּךְ צָוַח וְאָמַר 'אֵינִי מְקַבְּלָהּ' - הֲרֵי זֶה סָפֵק[15] אִם זֶה שֶׁשָּׁתַק כְּבָר רָצָה[16], וְזֶה שֶׁחָזַר וְצָוַח חָזַר בּוֹ[17]; אוֹ שֶׁשָּׁתַק מִפְּנֵי[18] שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְיָדוֹ כְּלוּם[19], וְזֶה שֶׁצָּוַח הוֹכִיחַ[20] סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ[21]. לְפִיכָךְ: אִם קָדַם אַחֵר וְזָכָה בָּהּ לְעַצְמוֹ - אֵין[22] מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ; שֶׁמָּא הַמְקַבֵּל זָכָה, וְכֵיוָן שֶׁאָמַר 'אֵינִי רוֹצֶה בָּהּ' הֲרֵי הִפְקִירָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23], וְזֶה שֶׁקָּדַם וּלְקָחָהּ מִן הַהֶפְקֵר - זָכָה. וְאִם חָזְרוּ הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים וּתְפָשׂוּהָ מִיַּד זֶה שֶׁקָּדַם וְזָכָה בָּהּ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדָם; שֶׁמָּא הַמְקַבֵּל לֹא זָכָה, וְכֵיוָן שֶׁאָמַר 'אֵינִי רוֹצֶה' הוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ, וְלֹא קָנָה אוֹתָהּ, וּבִרְשׁוּת בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים הִיא קַיֶּמֶת עֲדַיִן.

14) בבא בתרא שם. מימרא של רב נחמן בר יצחק, וברייתא המובאת על ידו, ובה מחלוקת על נושא זה בין החכמים ורבן שמעון בן גמליאל, לפי הפירוש של רבא בחולין לט: 15) בבבא בתרא שם לא הכריעו בין התנאים, ובחולין (שם) הביאו עובדא, שלא רצו בה להכריע. 16) ששתיקה זו כמו כל שתיקה שפירושה הסכמה. 17) ודינו כמו שכתב בהלכה א. 18) כדברי רבא (בבא בתרא שם). 19) ואין לו עדיין על מה לצווח או למחות. 20) גילה. 21) שאף אז כששתק דעתו הייתה לשלילה. 22) כדין כל ספק בממון. 23) בהלכה א.

ד. רְאוּבֵן שֶׁרָצָה לִתֵּן מֵאָה דִינָרִין לְשִׁמְעוֹן, וְשָׁלַח לוֹ הַמֵּאָה עַל יְדֵי לֵוִי: אִם אָמַר לוֹ 'זְכֵה[24] בְּמֵאָה זוּז לְשִׁמְעוֹן', אוֹ 'תֵּן[25] מֵאָה זוּז לְשִׁמְעוֹן' - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[26]; אֲבָל אִם אָמַר לוֹ 'הוֹלֵךְ[27] מֵאָה זוּז לְשִׁמְעוֹן' - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַמֵּאָה לְיַד שִׁמְעוֹן.

24) בלשון זו אין כל ספק שוודאי זכה המקבל, אף על פי שלא הגיע לידו, כיוון שבא ליד השליח, ראה גיטין יא: יד. ועוד. 25) גיטין יא: "כל האומר תנו כאומר זכו". 26) רק לעניין זה, שאינו יכול לחזור בו, אמרו "תן - כזכה", אבל לעניין זכייה אין הדבר כן, אלא אינו זוכה עד שיגיע לידו, כמפורש להלן הלכה יא. אולם כל זה אינו אלא באומר "תן", אבל באומר "זכה" - זכה מיד (ראה פרק ו מהלכות עבדים הלכה א). ומה שכתב רבינו "אינו יכול לחזור בו" - לא כתב אלא על "תן" ולא על "זכה". 27) ומשמעותו שהנותן עושה אותו רק שליח להולכה, ולא שנותן לו לזכות מיד בשביל המקבל, שם יד: ולב: (וראה להלן פרק י הלכה יב בדין שכיב מרע). ודקדק רבינו לכתוב "ראובן שרצה ליתן וכו'" שדווקא במתנה הדין כן, אבל בפריעת חוב אינו יכול לחזור בו (פרק ט"ז מהלכות מלוה ולוה הלכה ב) וכן בהחזרת פיקדון כשהנפקד כפר בו עד עכשיו (פרק א מהלכות שכירות הלכה ו), ועיין ראב"ד.

ה. הָלַךְ[28] לֵוִי בְּמֵאָה זוּז שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ עִמּוֹ לְהוֹלִיכָן לְשִׁמְעוֹן, וּבִקֵּשׁ שִׁמְעוֹן וְלֹא מְצָאָהוּ - יַחֲזִיר לִרְאוּבֵן[29]. מֵת[30] שִׁמְעוֹן בְּחַיֵּי רְאוּבֵן - יַחֲזִיר לִרְאוּבֵן[31] אוֹ לְיוֹרְשָׁיו[32]. מֵת רְאוּבֵן בְּחַיֵּי שִׁמְעוֹן - יִתֵּן הַמֵּאָה לְשִׁמְעוֹן אוֹ לְיוֹרְשָׁיו[33]; שֶׁמִּצְוָה[34] לְקַיֵּם דִּבְרֵי הַמֵּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר הַדְּבָרִים וְהוּא בָּרִיא[35], שֶׁהֲרֵי הַמֵּאָה בְּיָדוֹ שֶׁל שָׁלִיחַ עֲדַיִן[36].

28) המשך להלכה הקודמת והמדובר כשאמר לו "הולך". ומקור הדברים בברייתא שם יד: 29) שהרי הולך לאו

כזכי, ולא זכה השליח בשביל המקבל. 30) ברייתא שם. 31) כנ"ל, שלא זכה עדיין שמעון, והנותן התכוון רק לשמעון ולא ליורשיו. 32) של ראובן אם מת ראובן אחרי מיתת שמעון. 33) שהרי מיד עם מיתת ראובן, זכה בהם שמעון, מפני הטעם הבא בסמוך ש"מצוה לקיים דברי המת", וממנו זכו היורשים (עיין רש"י שם וש"ך סימן קכה סעיף קטן לג). 34) גיטין שם ברייתא בשם רבי מאיר. 35) כדברי רב פפא שם. ובדין שכיב מרע, ראה להלן פרק י הלכה יב. 36) שלא החזיר לראובן בחייו של זה ובידו לקיים דברי המת. [בתוספות כתובות ע. דיבור המתחיל הא, הוכיחו שלא אמרו מצוה לקיים דברי המת אלא אם נמסר ליד שליש לשם כך (וראה להלן פרק י"א הלכה כג בהגהות מיימוני אות ט), שאם לא כן למה הוצרכו לתקן בשכיב מרע שיהיו דבריו ככתובין וכמסורין. וזה גם מקור לדברי רבינו].

1 **ו. אֵין אָדָם זוֹכֶה בְּמַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזּוֹכֶה**
2 **גָּדוֹל[37] וּבֶן דַּעַת. וְאֶחָד אִישׁ וְאֶחָד אִשָּׁה[38], וַאֲפִלּוּ**
3 **אִשֶּׁת אִישׁ[39], וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה[40]. אֲבָל הָעַכּוּ"ם אֵינוֹ**
4 **זוֹכֶה; הוֹאִיל וְאֵין רָאוּי לִשְׁלִיחוּת לְעוֹלָם[41], כָּךְ אֵינוֹ**
5 **זוֹכֶה לְיִשְׂרָאֵל[42]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ**
6 **לְעַכּוּ"ם[43], כָּךְ אֵינוֹ זוֹכֶה לְעַכּוּ"ם[44].**

37) עירובין עט: במשנה וקידושין מב. מימרא של רב יצחק. 38) עירובין שם. 39) עירובין שם: "על ידי אשתו". 40) בעירובין שם: "ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים, מפני שידן כידו", הרי שרק על ידי עבדו אינו יכול לזכות לאחרים, אבל על ידי עבד כנעני של אחר יכול הוא לזכות לאחרים. וראה בפרק א מהלכות עירובין הלכה כ. 41) להוציא מדברי רב אשי לפי לשון אחת בבבא מציעא עא: שרק לעניין תרומה אין שליחות לגוי, אבל לעניין אחר יש לו שליחות. 42) שזכייה היא מטעם שליחות. 43) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לרב אשי בלשון אחרונה. 44) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לרבינא, שאמר שישראל זוכה לגוי מדברי סופרים.

7 **ז. קָטָן[45] שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ צְרוֹר[46] וְזוֹרְקוֹ[47], אֶגּוֹז**
8 **וְנוֹטְלוֹ[48] - זוֹכֶה לְעַצְמוֹ[49], וְאֵינוֹ זוֹכֶה לַאֲחֵרִים;**
9 **פָּחוֹת[50] מִזֶּה - לֹא זָכָה לְעַצְמוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים. וְכֵן**
10 **הַשּׁוֹטֶה אֵינוֹ זוֹכֶה לֹא לוֹ[51] וְלֹא לַאֲחֵרִים. וְהַמְזַכֶּה**
11 **לְשׁוֹטֶה עַל יְדֵי בֶּן דַּעַת - זָכָה[52]. אֲבָל הַחֵרֵשׁ**
12 **זוֹכֶה[53] לְעַצְמוֹ[54], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה[55].**

45) גיטין סה. מימרא של רבא. 46) אבן. 47) הרי יודע הוא לברוח מן הרע. 48) הרי שיודע לבחור בטוב. 49) מן התורה. לפי שדעת אחרת מקנה לו (מגיד משנה כאן ובפרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א. עיין שם), אבל במציאה אין לו קניין מן התורה אלא מדרבנן משום דרכי שלום (פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה יב). 50) שם. 51) מן התורה, אבל מדרבנן, זכה, ואסור לגזול ממנו מפני דרכי שלום (פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה יב). ומקור הדבר ממה שאמרו ביבמות קיג: ששוטה אין לו יד לקנות (קצות החושן סימן רמג סעיף קטן ה). ויש שהביאו מסוגיית הגמרא ביבמות לא. וכתובות כ. [ואף על פי ששם מדובר במקח וממכר, שגם בקטן אינו מן התורה, כיוון שנתינת הדמים שלו אינה נתינה (מגיד משנה פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א) - סובר רבינו שכל עיקר תקנת חכמים בקטן וחרש במקח וממכר משום כדי חייהם (פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א) אינו אלא מפני שיש להם קניין מן התורה במתנה. ושוטה שלא תקנו בו חכמים קניין במקח וממכר, הוא מפני שאין לו שום קניין מן התורה, ואף לא במתנה, וראה להלן לגבי חרש]. 52) שוודאי אינו גרוע מקטן בן יום אחד דלהלן הלכה ח (סמ"ע רמג סעיף קטן ל). ומה שאמרו ביבמות קיג. שפיקח שנשא שוטה, זכתה בכתובה שכתב לה - על כורחך כשזיכה לה על ידי אחר, וראה במגיד משנה. אבל צריך עיון ממה שאמרו בבבא מציעא עב. שזכין לקטן מפני שעתיד להיות גדול, ואין זכין לגוי שבלי מעשה גירות לא יהיה ישראל, ואם כן גם שוטה, מי יודע אם יתרפא, ואף אם יתרפא זה לא יהיה ממילא אלא על ידי מעשה. וראה בקצות החושן שם סעיף קטן ו. 53) והיינו, כאמור, במציאה מפני דרכי שלום, ובמתנה מן התורה. 54) [נלמד מתוך מה שתיקנו חכמים שמקחו מקח וממכרו ממכר, משום כדי חייו (למעלה פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א) ואם אין לו עיקר קניין מן התורה במתנה לא היו חכמים מתקנים במקח וממכר. וההבדל בין שוטה לחרש הוא: שוטה אין לו יד (יבמות קיג:) ואילו חרש יש לו יד שהרי חרשת מקבלת גיטה (שם קיב:), ראה בקצות החושן שם סעיף קטן ה]. ורק לעצמו יש לו יד אבל לזכות לאחרים אינו יכול, כמפורש בבבא מציעא ח. 55) פרק יז הלכה ד, שחרש אינו מקנה לאחרים (ראה בהערה הקודמת. ועיין מגדל עוז ולחם משנה).

13 **ח. זְכִין[56] לְקָטָן אַפִּלּוּ בֶּן יוֹם אֶחָד[57], וּלְגָדוֹל[58] בֵּין**
14 **בְּפָנָיו בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[59]. וַחֲצֵרוֹ[60] שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ**
15 **שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד שָׁם, כֵּיוָן**
16 **שֶׁהִגִּיעַ הַמַּתָּנָה לַחֲצֵרוֹ[61] - כְּאִלּוּ זָכָה בָּהּ אַחֵר[62].**

56) כלומר, אחר זוכה עבורו, בבא בתרא קנו: במשנה, ונראה מדברי רבינו שזהו מן התורה. וכנוסחת הספרים (שהובאה בתוספות כתובות יא. דיבור המתחיל מטבילין) בבבא מציעא שם שגרסו "קטן - אף על גב דלית ליה שליחות אית ליה זכייה" ולא גרסו "מדרבנן" וכן הוא בכמה כתבי יד. ראה בדקדוקי סופרים לבבא מציעא שם. 57) [שהרי למאן דאמר אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם מזכין אף לעובר. בבא בתרא קמא: וראה למעלה פרק כ"ב מהלכות מכירה הלכה י]. 58) שם קנו: במשנה לפי רבי יהושע. ולפי רבי מאיר בברייתא שם - גם לדברי רבי אליעזר. 59) משנה בגיטין יא: וראה למעלה הלכה ב. 60) בבא קמא מט: מימרא של רבי יוסי בר חנינא. 61) או לאוויר חצרו, ראה בפרק ה מהלכות גירושין הלכה ג. 62) כלומר, כאילו זכה בה על ידי שליח, שחצר מטעם שליחות היא (בבא מציעא י:).

17 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? בְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת[64];**
18 **אֲבָל בְּחָצֵר שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת[65], כְּגוֹן שֶׁדֵּהוּ וְחֶרְבָּתוֹ**
19 **- עַד שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד בְּצִדָּהּ[66] וְיֹאמַר: זָכְתָה לִי שָׂדִי[67].**
20 **וְכֵן אַרְבַּע[68] אַמּוֹת[69] שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדָּן[70]**

1 קוֹנִין לוֹ[71], בְּסִמְטָא[72] אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[73] אוֹ
2 בְּחָצֵר שֶׁאֵין לָהּ בְּעָלִים[74]; אֲבָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[75] אוֹ
3 בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[76] - אֵינוֹ זוֹכֶה עַד שֶׁיַּגִּיעַ מַתָּנָה לְיָדוֹ.
4 וּקְטַנָּה[77] תִּזְכֶּה לָהּ חֲצֵרָהּ[78] וְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ; אֲבָל
5 הַקָּטָן[79] אֵינוֹ זוֹכֶה עַד שֶׁתַּגִּיעַ מַתָּנָה לְיָדוֹ אוֹ עַד
6 שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ אַחֵר.

7 י. הַמַּתָּנָה[80] כְּגֵט[81], שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לִמְסֹר דְּבָרִים[82]
8 לְשָׁלִיחַ. כֵּיצַד? אָמַר לִשְׁלִשָׁה: אִמְרוּ לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי
9 שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיַחְתְּמוּ בִּשְׁטַר מַתָּנָה וְיִתְּנוּהָ לִפְלוֹנִי - אֵין
10 זֶה כְּלוּם[83]; וְאִם אָמְרוּ לְאוֹתָן הָעֵדִים וְכָתְבוּ וְנָתְנוּ
11 לַמְּקַבֵּל - לֹא קָנָה. וְכֵן אִם אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ
12 וְחִתְמוּ בִּשְׁטַר מַתָּנָה וּתְנוּהוּ לִפְלוֹנִי - אֵינָן יְכוֹלִין
13 לוֹמַר לְסוֹפֵר לִכְתֹּב, אֶלָּא הֵן עַצְמָן כּוֹתְבִין, כְּמוֹ
14 בְּגֵט[84].

63) שחצרו קונה לו, אף על פי שאינו עומד שם. 64) שם יא. שאז היא נחשבת כשליח המשמר דבר הנשלח על ידו (כסף משנה בשם הר"ן). 65) שאז אינו דומה לשליח (שם). 66) שאז היא משתמרת על ידו. וראה במגיד משנה פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה ח. שיש מחלוקת בין המפרשים אם צריך לעמוד בתוך השדה או שאפשר לעמוד גם מחוצה לה. ודעת רבינו, שגם במתנה צריך שיעמוד בצד שדהו ודלא כרב פפא בבבא מציעא יא: אלא כפי התירוץ הראשון שם בגמרא. וכן נראה בקידושין כו: ויש פוסקים כרב פפא (מגיד משנה). 67) דעת רבינו שבחצר שאינה משתמרת ועומד בצידה צריך גם אמירה. כמו שאמרו במשנה (שם יא.): "ראה אותן רצין וכו' ואמר זכתה לי שדי וכו'". וכן כתב רבינו בהלכות גזילה שם. ובתוספות שם דיבור המתחיל זכתה, כתבו ש"אמר" לאו דווקא. 68) בבא מציעא י. מימרא של ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא, ורא"ש בשם הירושלמי (שם) שקונות גם במציאה וגם במתנה. 69) שיעור קומה של אדם בפישוט ידיים ורגליים. 70) ואף על פי שבחצר שאינה משתמרת, צריך גם עמידה בצידה וגם אמירה, כנ"ל - בארבע אמות, אין צורך באמירה "מפני שהוא יכול לנטות עצמו וליטלה" (מגיד משנה בהלכות גזילה שם). [וברור הדבר שגם בחצר שאינה משתמרת, אם הייתה המציאה קרובה אליו בתוך ארבע אמות, שוודאי זכה בה, אף על פי שלא אמר, כיוון שעומד קרוב לה]. 71) תקנת חכמים היא כדי שלא יריבו המוצאים זה עם זה (הלכות גזילה שם הלכה ט). 72) רחוב צדדי, או קרן זווית של רשות הרבים (מגיד משנה שם). והיא מימרא של רב ששת בבבא מציעא י: שבסימטא "לא דחקי רבים". 73) גמרא שם. וגם שם לא שכיחי רבים (כתובות לא:). 74) שם, תשובת רב פפא, ולפי גירסת הרי"ף. 75) שם בדברי רב ששת: "רשות הרבים דקא דחקי רבים לא תקינו רבנן [ארבע אמות]". 76) שם, לרב פפא. 77) שם יא. לפי הלשון האחרונה, ולדברי הכל, או זו שלפני האחרונה, וכרבי יוחנן משום רבי ינאי. 78) שבקטנה גילתה התורה שחצרה נחשבת כידה לעניין גט. ולומדים מזה גם ליתר השטחים, כגון מציאה ומתנה, מה שאין כן בקטן. 79) שהחצר אינה נחשבת אצלו כיד, וגם אינה יכולה להיות נחשבת כשליחות, שאין שליחות לקטן. ואף על פי שזכין לקטן (למעלה הלכה ח), הרי שזכייה אינה מטעם שליחות - אינה דומה חצר לשליח ממש שעושה פעולת הקניין וזוכה עבור הקטן (וראה בהשגת הראב"ד כאן ובפרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה יב וקצות החושן סימן רמג סעיף קטן יא).

80) גיטין כט. כשמואל וכרבא, ולא כרב ואביי. 81) וראה פרק ב מהלכות גירושין הלכה ו. 82) שהשליח יאמר דברים מסויימים למישהו, במקום שיעשה פעולה מסויימת. 83) שדברים אינם נמסרים לשליח (משנה גיטין סו:) אפילו אם אמר להם שיאמרו לאחרים (שם עא.). וראה בהלכות גירושין שם. וכל שכן אם אמר להם רק: "תנו גט לאשתי". שאף על פי שהם שלושה ונראה שעשה אותם בית־דין שיאמרו לאחרים לכתוב ולחתום - לא קנה שאין זה עדיף מ"אומר אמרו" וראה בלחם משנה פרק ב מהלכות גירושין הלכה ה. [וכתב הטור בשם הראב"ד "וכל שכן אם חתמו הם בעצמם והוא הדין אם אומר להם תנו" ואף על פי שלפנינו בראב"ד אין הנוסחא כן. נראה שנוסחת הטור היא הנכונה, וזהו פירושו: אם "אומר אמרו" לא מועיל למה שאמר ואם אמרו לעדים וכתבו לא קנה - כל שכן שאם לא עשו כמאמרו אלא חתמו הם בעצמם, שוודאי לא עשו כלום, שהרי על זה לא נצטוו (ולפי הנראה נפלו מלים אלו "וכל שכן אם חתמו הם בעצמם" בטעות מלשון הראב"ד הנ"ל אל תוך דברי המגיד־משנה, ועיין לחם משנה) "והוא הדין אם אומר להם תנו" כלומר גם באומר להם תנו, אומרים שברור הדבר שעשאם בית־דין ולא מועיל אם הם חתמו בעצמם, שהרי לא נצטוו על כך, ולעשות שליח לכתיבה גם כן אינם יכולים, שדברים אינם נמסרים לשליח, כנ"ל. וראה להלן בהערה הבאה]. 84) שם במשנה גיטין סו.־סו: "אמר לשניים תנו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו". [ואף על פי שכבר כתב רבינו שאפילו אומר מפורש "אמרו לפלוני ולפלוני וכו'", לא מועיל - אם קל וחומר הוא שבאומר "כתבו וחתמו וכו'", שאינם יכולים לומר לסופר לכתוב - יש חידוש באומר "כתבו וחתמו", שהרי ב"אומר אמרו", לא מועיל אם כתבו וחתמו בעצמם, כנ"ל, ואילו ב"כתבו וחתמו", "הרי הן עצמם כותבים", ויש מקום לטעות, שכיוון שהם עצמם יכולים לעשות מעשה - יכולים לעשות גם שליח, ומשמיענו רבינו שגם באופן זה אינם יכולים למנות שליח. וכתב הראב"ד (הובא במגדל עוז): "והוא הדין אם אמר להם (לשניים) תנו צריכין הם לכתבו". כלומר, בניגוד לאומר לשלושה תנו, שעשה אותם בית־דין, ואינם יכולים לכתוב בעצמם (חוץ ממה שאינם יכולים לעשות שליח) - באומר לשניים "תנו", לא עשאם בית־דין, אלא כוונתו שיכתבו בעצמם. וכן מפורש במשנה גיטין שם, ובמקום "צריכין" שבדבריו - צריך להיות "יכולין", וראה באור שמח].

15 יא. הַכּוֹתֵב[85] בִּשְׁטַר 'נְתַתִּי[86] שָׂדֶה פְּלוֹנִית לִפְלוֹנִי', 16
אוֹ שֶׁכָּתַב 'נְתַתִּיהָ[87] לוֹ', אוֹ 'הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ' - הֲרֵי 17
זוֹכֶה בָּהּ כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיָדוֹ. אֲבָל[88] אִם כָּתַב בַּשְּׁטָר 18
'אֶתְּנֶנָּה[89] לוֹ', אַף עַל פִּי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו הָעֵדִים - לֹא

זָכָה הַמְקַבֵּל[90], עַד שֶׁיֹּאמַר לְעֵדִים ׳כִּתְבוּ שְׁטַר מַתָּנָה וּתְנוּ לוֹ׳, וְכוֹתְבִין[91] וְנוֹתְנִין לוֹ; שֶׁאֵין[92] הַמְקַבֵּל זוֹכֶה עַד שֶׁיִּגִּיעַ שְׁטַר הַמַּתָּנָה לְיָדוֹ[93], אוֹ עַד שֶׁיְּזַכֶּה לוֹ בּוֹ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[94].

85) גיטין מ: בברייתא. 86) לשון עבר. 87) זוהי גירסת הרי"ף. וצריך עיון מה בין "נתתי" ל"נתתיה" - שניהם מלשון עבר (סמ"ע סימן רמה, סעיף קטן א). ובגמרא שם: "נתונה", והוא לשון הווה. 88) כחכמים ולא כרבי מאיר (שם). 89) לשון עתיד. 90) שאין כאן נתינה אלא הבטחה לתת. 91) אפילו הלשון "אתננה לו", שרק אם נותן השטר מידו ליד המקבל, שהמתנה מתקיימת מיד, צריך לכתוב בלשון עבר "נתתי" או בלשון הווה "נתונה", אבל אם אומר לעדים שיכתבו ויתנו, שאין המתנה מתקיימת עתה כשנותן לעדים אלא אחר כך כשיבוא השטר לידי המקבל - בזה אפשר לכתוב גם לשון עתיד "אתננה" (כסף משנה). 92) וממילא אף הלשון: "אתננה" היא טובה, אחרי שאין המקבל זוכה, אלא אחרי שמוסרים את השטר לידו, ולשעה זו כיוון הנותן בלשון "אתננה" (כסף משנה). 93) [ראה בפרק ו מהלכות עבדים הלכה א ש"תן" אינו כ"זכה" ולא זכה עד שיגיע לידו. וראה ברש"י גיטין ט: וברי"ף שם]. 94) למעלה הלכה ב.

יב. הָאוֹמֵר[95] ׳נָתַתִּי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לִפְלוֹנִי׳, וְהוּא אוֹמֵר ׳לֹא נָתַן לִי׳[96] - חוֹשְׁשִׁין[97] שֶׁמָּא זְכָה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר[98]. אֲבָל אִם אָמַר ׳כָּתַבְתִּי וְנָתַתִּי לוֹ׳[99], וְהוּא אוֹמֵר ׳לֹא כָּתַב וְלֹא נָתַן לִי׳: אִם הַמְקַבֵּל מַתָּנָה הוּא שֶׁאָמַר כֵּן - הוֹדָאַת בַּעַל דִּין[100] כְּמֵאָה עֵדִים הוּא, וְהַנּוֹתֵן אוֹכֵל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ; וְאִם בֶּן הַמְקַבֵּל הוּא שֶׁאָמַר ׳לֹא נָתַתָּ לְאָבִי שָׂדֶה זוֹ׳, וְהוּא אוֹמֵר ׳כָּתַבְתִּי וְנָתַתִּי לוֹ׳ - מַנִּיחִין אֶת הַפֵּרוֹת עַל יְדֵי שָׁלִישׁ עַד שֶׁיִּוָּדַע הַדָּבָר הֵיאַךְ הוּא[101].

95) שם, המשך הברייתא. 96) המדובר, כשהמקבל רוצה במתנה אלא שמספר האמת שלא קיבלה (סמ"ע רמה סעיף קטן ז). 97) יש לשון "חשש" שאינו ספק, אלא וודאי (תוספות שם דיבור המתחיל חיישינן). וכן לשון התוספתא (בבא בתרא פרק י): "לא אמר כלום", והיינו, שאין מתחשבים כלל עם דברי המקבל. ברם בשולחן־ערוך חושן משפט סימן רמה, סעיף ד, מביא המחבר לשון "דאיכא למימר", והיינו, שיש לומר, ואין וודאות גמורה. ולכאורה, זהו פירוש המלה "שמא". 98) וזה לא ידע על זה כלל. וכך אנו יכולים על ידי זה לסלק את הסתירה שביניהם ולאמת את דברי שניהם. 99) היינו, שהנותן מדגיש שהוא בעצמו נתן לידי המקבל, ואין המקבל יכול לטעות בזה. 100) הוא המקבל שהוא זכור יותר מן הנותן, לפי שהנותן הייתה לו מחשבה לתת לפני שייתן, ופעמים שהוא סבור שכבר נתן (מגיד משנה בשם התוספות). ויש מפרשים, שלעולם מקבלים את ההודאה של התובע ולא של הנתבע, מאחר שישנה התנגשות בין הודאתו של זה לבין הודאתו של זה, אנו אומרים העמד ממון בחזקתו (רשב"א שם). 101) על ידי עדים. מפני שהדבר ספק, שמא קיבל זה את המתנה והבן אינו יודע, ואם כן אין הודאתו הודאה (גיטין שם).

יג. מְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁטָּעַן וְאָמַר: זוֹ שֶׁתַּחַת יָדִי אֵינָהּ מַתָּנָה בְּיָדִי, אֶלָּא שׁוֹמֵר אֲנִי עָלֶיהָ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר: בְּטֵלָה הָיְתָה מִתְּחִלָּתָהּ, לְפִי שֶׁלֹּא קִבַּלְתִּיהָ אֶלָּא בְּעַל כָּרְחִי בְּאֹנֶס אוֹ בְּטָעוּת, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - דִּבְרֵיו קַיָּמִין[102]; וְנִשְׁבָּע עַל זֶה שְׁבוּעַת הֶסֵּת[103], וְתַחֲזֹר לְבָעֳלֶיהָ.

102) גיטין לב. מימרא של רב ששת (לפי נוסחה שלפנינו): "מקבל מתנה שאמר לאחר שבאת מתנה לידו - בטילה היא (משמע בטילה הייתה מקודם שקיבלתי - רש"י), אינה מתנה - דבריו קיימין". וראה למעלה הלכה א. 103) הראב"ד מעיר כאן שעניין השבועה כאן הוא "רעיון רוח", ואמנם לא מצינו שבועה אצל הודאת בעל הדין, שהרי הוא מוותר על שלו, ומה מקום לשבועה? אך המגיד־משנה מפרש, שכאן מדובר, שבעלי חוב של המקבל רוצים לגבות את חובם מהשדה, ולפיכך צריך להישבע שאינו מערים עליהם, וכן הביא בשולחן־ערוך סי' רמה סעיף ז. ואף על פי שבפרק ב מהלכות מלוה ולוה הלכה ב כתב רבינו שאם יש לו ללווה ממון וטוען שהוא של אחרים אינו נאמן אלא בעדים - כאן, שידוע שהיו הנכסים של הנותן, נאמן הוא לאמר שלא קבלם במתנה ושנשארו ברשותו של הנותן (לחם משנה).

יד. טָעַן הַנּוֹתֵן וְאָמַר ׳שׁוֹמֵר אַתָּה עָלֶיהָ׳, אוֹ שֶׁאָמַר ׳שֶׁלֹּא מִדַּעְתִּי[104] נְתַתִּיהָ׳, אוֹ ׳גְּזוּלָה הִיא בְּיָדְךָ׳, וְזֶה אוֹמֵר ׳אַתָּה נָתַתָּ לִי׳ - נִשְׁבָּע[105] הַמְקַבֵּל שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְנִפְטָר.

104) שלא מרצוני. 105) כדין כל כופר בכול, כיוון שהמטלטלין בידו, ראה פרק ח מהלכות טוען ונטען הלכה א, ובקרקעות, כשיש לו חזקת שלוש שנים, ועיין פרק י"א שם הלכה א.

יום חמישי כ"ח כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו איכות עשיית המתנה שצריך שלא תהיה מסותרת, וכל הנמשך אחר זה, ודין שתי שטרות על שדה אחת שניהם במכר או אחד במתנה ואחד במכר, וכל הנמשך.

א. הַנּוֹתֵן[2] מַתָּנָה, בֵּין בָּרִיא בֵּין חוֹלֶה[3], צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת. אָמַר[4] לְעֵדִים: כִּתְבוּ בַּסֵּתֶר וּתְנוּ לוֹ - אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁזֶּה מַעְרִים כְּדֵי לְאַבֵּד מָמוֹן אֲחֵרִים[5], שֶׁיַּחֲזֹר וְיִמְכֹּר אַחַר שֶׁיִּתֵּן.

2) בבא־בתרא מ: מימרא של רב יהודה, ש"מתנה טמירתא (מסותרת)" אינה כלום. 3) נלמד מדברי הרי"ף בבבא־בתרא שם בשם רב האי, והעתיקו רבינו להלן פ"ט הלכה א. ובין במתנה במקצת נכסיו, בין בכל נכסיו (ראה שם הערה ב). 4) כלשון הראשון של רב יוסף, שאמר בפירוש

מימרתו של רב יהודה (שם). ולפי זה, אם לא אמר לכתוב בסתר, אע"פ שלא אמר לעשותה בפרהסיא - אין זו "מתנה טמורה". ואילו ללשון השני, גם זו היא מתנה טמורה, כיון שלא אמר לעשותה בפרהסיא. וראה להלן הערה ה.
5) היינו הלקוחות המאוחרים למתנה, כהמשך דברי רבינו. והראב"ד מפרש, ש"אחרים" - היינו מקבל המתנה, כלומר: הוא מכר אותה מקודם לאחר ואחר־כך הוא נותנה במתנה לזה, ולפיכך הוא רוצה שהדבר ייעשה בסתר, והוא מערים לאבד "ממון אחרים", היינו הטובה שקיבל מקודם ממקבל המתנה שתמורתה נתן לו המתנה. וכנראה שבספר שהיה לפני הראב"ד היו חסירות המילים "שיחזור וימכור אחר שיתן", ועיין מגיד־משנה.

ב. לְפִיכָךְ[6], כָּל שְׁטַר מַתְּנַת קַרְקַע[7] שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ: וְאָמַר לָנוּ פְּלוֹנִי הַנּוֹתֵן שְׁבוּ בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת וְכִתְבוּ לוֹ מַתָּנָה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת, וְכַיּוֹצֵא[8] בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ - חוֹשְׁשִׁין[9] לָהּ שֶׁמָּא מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת הִיא, וְלֹא זָכָה הַמְקַבֵּל.

6) כלומר, לפי שאמרנו ש"מתנה מסותרת", אינה כלום, אם לא אמר להסתיר וגם לא אמר לפרסם, שבזה נחלקו שתי הלשונות של רב יוסף (ראה למעלה הערה ג), ספק הוא, וחוששין שמא מתנה מסותרת היא, וכמו שאמרו בגמרא שם: "סתמא מאי - רב אשי אמר חיישינן, והלכתא חיישינן" (לחם־משנה). 7) גם במטלטלין יש דין של "מתנה מסותרת" (מגיד־משנה), ומה שכתב רבינו "קרקע" הוא מחמת סוף הדברים שכתב: "חוששין שמא מתנה מסותרת היא, ולא זכה המקבל". וזה לא שייך אלא בקרקע שעומדת בחזקת בעליה הראשונים, אבל במטלטלין, אם הם ביד המקבל, הם בחזקתו (הגר"א סימן רמב, ס"ק י). 8) היינו, ביטויים דומים, המדגישים את הפומביות. 9) כרב אשי שם, וכמו שכתב הרי"ף. וראה למעלה הערה ה.

ג. הַכּוֹתֵב[10] שְׁתֵּי מַתָּנוֹת עַל שָׂדֶה אַחַת, הָרִאשׁוֹנָה מְסֻתֶּרֶת וְהָאַחֲרוֹנָה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת - אַחֲרוֹן קָנָה[11]. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הָרִאשׁוֹנָה סְתָם, וְאֵין בָּהּ לֹא עִנְיַן סְתִירָה וְלֹא עִנְיַן גִּלּוּי, אֶלָּא מַתָּנָה סְתָם[12] - הָאַחֲרוֹן קָנָה.

10) בבא־בתרא שם. 11) ואין המתנה הראשונה יכולה לשמש כמודעה לבטל המתנה השניה (ראה פ"י מהלכות מכירה הלכה א) - לפי שנעשתה בסתר (מסקנת הגמרא שם). 12) שאמרנו למעלה שחוששים שמא מתנה מסותרת היא, ולא זכה המקבל מספק, כיון שקרקע בחזקת בעליה עומדת (למעלה הערה ו) - הרי היא ברשות הבעלים ליתנה לאחר.

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[13], שֶׁהַמּוֹסֵר מוֹדָעָה וְאַחַר כָּךְ נָתַן - הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין[14] זֶה אֹנֶס. שֶׁאֵין הוֹלְכִין בְּמַתָּנָה[15] אֶלָּא אַחַר דַּעַת הַנּוֹתֵן; הוֹאִיל[16] וְגִלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בָּהּ - מַתְּנָתוֹ בְּטֵלָה. לְפִיכָךְ[17], מִי שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים מוֹכִיחִין שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לִתֵּן מַתָּנָה זוֹ[18], אֲפִלּוּ שֶׁנִּתְּנָהּ מַתָּנָה גְּלוּיָה וְנִמְצֵאת שֶׁנִּתְּנָהּ מִקֹּדֶם מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת - הֲרֵי שְׁתֵּי הַמַּתָּנוֹת בְּטֵלוֹת: הָרִאשׁוֹנָה - מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְסֻתֶּרֶת; וְהַשְּׁנִיָּה - מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר מוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה, וַהֲרֵי קָדְמָה זוֹ הַמַּתָּנָה שֶׁנִּמְצְאָה כְּמוֹ מוֹדָעָה לָהּ[19].

13) בפרק י מהלכות מכירה הלכה ג. ומקור הדברים בבבא־בתרא שם. 14) בניגוד לפירוש רשב"ם שם, ד"ה גילוי מילתא בעלמא. 15) בניגוד למכר, שמקבל כסף, שאז אין מודעה גרידא מספיקה, אלא אם הוא אנוס, כי יתכן שבשעת המכירה גמר למכור מפני שהיה צריך לדמים, מה שאין לומר כן במתנה. 16) שם: "במתנה, גילוי מילתא בעלמא היא". 17) כלל מופשט שהסיק רבינו מהעובדא שבהלכה הבאה המובאת בגמרא (שם). 18) ובהוכחה זו גרידא, אין אנו יכולים לבטל המתנה השניה, אלא בהצטרף גם המתנה המוסתרת המשמשת כאן כמודעה. 19) בבא־בתרא שם. ואף שמתנה טמירה כשהיא לעצמה, אינה מספיקה לשמש כמודעה, כאמור למעלה הלכה ג - כאן מצטרפת ההוכחה, שאין דעת הנותן ליתן מתנה זו לשני, לבטל המתנה השניה.

ה. מַעֲשֶׂה[20] בְּאֶחָד, שֶׁרָצָה לִשָּׂא אִשָּׁה. אָמְרָה לוֹ: אֵינִי נִשֵּׂאת לְךָ עַד שֶׁתִּכְתֹּב לִי כָּל נְכָסֶיךָ. שָׁמַע בְּנוֹ הַגָּדוֹל וְצָוַח עַל שֶׁמַּנִּיחוֹ רֵיקָן. אָמַר לְעֵדִים: לְכוּ וְהֵחָבְאוּ וְכִתְבוּ לוֹ כָּל נְכָסַי בְּמַתָּנָה. וְאַחַר כָּךְ כָּתַב לָהּ כָּל נְכָסָיו וּנְשָׂאָהּ. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ: הַבֵּן לֹא קָנָה וְהָאִשָּׁה לֹא קָנְתָה; שֶׁהֲרֵי לֹא בִּרְצוֹנוֹ כָּתַב לָהּ, וּכְאָנוּס[21] בַּדָּבָר הוּא, שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ בַּמַּתָּנָה הָרִאשׁוֹנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּטֵלָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְסֻתֶּרֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ[22].

20) הובאה בבבא־בתרא שם. 21) "כאנוס", ולא אנוס ממש. שלא היה אונס גמור, שהרי אם ירצה לא ישאנה ולא יתן לה נכסיו (מגיד־משנה) - ובכל זאת בטלה המתנה בצירוף המודעה, ע"י המתנה המסותרת. 22) היינו, כל מקום שיש צירוף של שני גורמים: הוכחות בגוף המתנה, ומתנה טמירה קודמת לה, אם כי מתנה טמירה גרידא אינה נחשבת מודעה, וההוכחות כשלעצמן אינן מספיקות לבטל את המתנה - שתיהן ביחד מבטלות את המתנה.

ו. שְׁנֵי[23] שְׁטָרוֹת שֶׁזְּמַנָּן[24] בְּיוֹם אֶחָד, וְהֵן כְּתוּבִין עַל שָׂדֶה אַחַת, בֵּין בְּמֶכֶר בֵּין בְּמַתָּנָה: אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לִכְתֹּב שָׁעוֹת[25] - כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה[26]; וְאִם אֵין דֶּרֶךְ הַמָּקוֹם לִכְתֹּב שָׁעוֹת - הֲרֵי הַדָּבָר מָסוּר לַדַּיָּנִים[27]: כֹּל שֶׁדַּעְתָּם נוֹטָה[28] לְהַעֲמִיד שָׂדֶה זוֹ בְּיָדוֹ - יַעֲמִידוּ[29].

23) כתובות צד. 24) התאריך, שבו נכתבו השטרות. 25) [ונמסר בלי עדים, שכיון שחתמו בו עדים הוא כשר גם בלי עדי מסירה (פ"א מהלכות גירושין הלכה טז), ואם כן אי־אפשר לברר מי קדם במסירה]. 26) שם צד: כלומר כל ששטרו מוקדם, הוא זכה, שכיון ששטרו נכתב קודם בוודאי גם נמסר קודם, כשם שאנו תולים כך בשטרות אחרים,

שאחד מהם מוקדם ביום או בכמה ימים (מגיד־משנה). 27) מקביל לביטוי התלמודי: "שודא דדיינא". וכשמואל בניגוד לרב (כתובות שם). 28) שהם משערים, למי היתה דעתו של הנותן נוטה יותר ואותו היה מעדיף על השני, ובוודאי לו מסר מקודם. וה'תוספות' בבא־בתרא לה. ד"ה שודא, פירשו ש"שודא דדיינא" היינו שהדיינים עושים כרצונם. וראה בסמ"ע סימן רמ, ס"ק יב. 29) שהרי לשיטת רבי אלעזר, שעדי מסירה כרתי (כורתים או חותכים את הגט) בגט ובכל השטרות, הכל תלוי למי נמסר השטר ראשון, וברור שיש כאן אחד שזכה, אם כי אין אנו יודעים מיהו - האפשרות שהשטרות נמסרו כאחד היא נדירה ואין להביאה בחשבון - ומוטב לנו, איפוא, לתת לאחד על סמך השערת הדיינים, מאשר לקיים חלוקה (מגיד־משנה).

1 **ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[30] בִּשְׁטָר שֶׁאֵין[31] בּוֹ קִנְיָן[32],**
2 **אֶלָּא[33] קָנָה שָׂדֶה זוֹ בִּשְׁטָר זֶה, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מִי**
3 **הוּא מִשְּׁנֵיהֶם שֶׁהִגִּיעַ[34] שְׁטָרוֹ לְיָדוֹ תְּחִלָּה; אֲבָל אִם**
4 **הָיָה בְּכָל שְׁטָר מֵהֵן קִנְיָן[35] - כֹּל שֶׁקָּדַם לוֹ הַקִּנְיָן**
5 **זָכָה, וְיִשְׁאֲלוּ[36] הָעֵדִים. וְכֵן אִם הָיוּ שָׁם[37] עֵדִים שֶׁזֶּה**
6 **הִגִּיעַ לְיָדוֹ שְׁטַר מַתְּנָתוֹ תְּחִלָּה - קָנָה הָרִאשׁוֹן[38].**

30) שהכל תלוי במסירת השטר, שמי שנמסר לו קודם, הוא זכה. הרי"ף בכתובות פרק מי שהיה נשוי (שם). 31) שלא הוזכר בו. 32) סתם קנין, הוא קנין חליפין. 33) שהשטר הוא הוא הקנין. 34) ואין השטר קונה אלא עם המסירה, ולפיכך מי שהגיע לידו תחלה - קונה תחלה, ולפיכך אנו מסתמכים על שעות כראייה לקדימת המסירה, ואם אין כותבים שעות - סומכים על הכרעת הדיינים, כמו שפורט בהלכה שלמעלה. 35) כלומר, שכתוב בו "וקנינא מפלוני וכו'" ואין השטר אלא לראייה. 36) את עדי החתימה, מי קדם בקנין. ואם אי־אפשר לברר מי קדם, נוהגים כמו בהלכה הקודמת: "שודא דדיינא" (טור סימן רמ). 37) באופן שלא כתוב בו קנין. 38) למסירה, אף שאינו הראשון לכתיבה, ואף שהשטר השני נמסר אף הוא באותו היום, וראה סמ"ע שם ס"ק טו.

7 **ח. שְׁנֵי[39] שְׁטָרוֹת הַיּוֹצְאִים עַל שָׂדֶה אַחַת בְּשֵׁם קוֹנֶה**
8 **אֶחָד, וְאֵין זְמַנָּם שָׁוֶה[40]: אִם הָיָה שְׁטָר אֶחָד מֻכָּר**
9 **וְאֶחָד מַתָּנָה: אִם הָיָה הַשְּׁטָר הָרִאשׁוֹן מַתָּנָה וְהַשֵּׁנִי**
10 **שֶׁאַחֲרָיו מֻכָּר - לֹא בִּטֵּל הָאַחֲרוֹן אֶת הָרִאשׁוֹן; שֶׁיֵּשׁ**
11 **לוֹמַר: לְהוֹסִיף לוֹ אַחֲרָיוּת[41] חָזַר וְכָתַב בְּשֵׁם מֻכָּר[42].**
12 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה כָּתוּב שָׁם אַחֲרָיוּת, שֶׁאַחֲרָיוּת**
13 **טָעוּת[43] סוֹפֵר הוּא. וְכֵן[44] אִם הָרִאשׁוֹן מֻכָּר וְהַשֵּׁנִי**
14 **מַתָּנָה - קָנָה הַשָּׂדֶה מִזְּמַן רִאשׁוֹן; שֶׁלֹּא כָּתַב לוֹ**
15 **שְׁטַר מַתָּנָה אֶלָּא לְיַפּוֹת כֹּחוֹ, וּמִשּׁוּם דִּין בֶּן**
16 **הַמֻּצָּר[45].**

39) כתובות מד. מימרא של רב נחמן. 40) זה ביום אחד, וזה ביום שני. ונתעורר ספק אולי ביטל השני את הראשון, שכיון שיש ביד בעל השטר שני השטרות, הרי זה כאילו מודה שהראשון בטל, וראה להלן הלכה ט. 41) שאם יטרפנו בעל חובו, יחזיר לו דמיו. 42) שהרי סתם מתנה - אין בה אחריות. 43) שאנו אומרים, שהמוכר ציוה לכתוב באחריות, והסופר טעה ושכח, ולפיכך אפילו לא כתובה אחריות מפורש, הרי היא כאילו כתובה (בבא־מציעא יד. ולמעלה פי"ט מהלכות מכירה הלכה ג). 44) אף זה בגמרא שם. 45) שהוא קודם לקנות השדות הגובלות עם שדהו (פי"ב מהלכות שכנים הלכה ה), אבל במתנה אין דין בר־מצרא (שם פי"ג הלכה א). ואע"פ שמתנה שכתוב בה אחריות, דינה כמכירה, ויש בה דין בר־מצרא (שם) - כאן שלא כתב בשטר מתנה שום אחריות אע"פ שכתב לו גם שטר מכר - אין בו דין בר־מצרא (מגיד־משנה בשם רשב"א). אבל יש להבין כאן, כיצד אפשר לבטל המכירה בשטר מתנה שאחר־כך (משנה־למלך). ויש אומרים ש"לייפות כחו" היינו שתהיה לו האפשרות ללוקח להעלים את שטר המכירה ולגלות רק את שטר המתנה, ובזה יסלק ממנו את טענת הבר־מצרא, ואם כן אין ראיה ששטר המתנה מבטל את שטר המכירה שלפניו, שהרי לצורך הנ"ל נכתב. ואמנם אם יתברר שיש לו גם שטר מכר, לא יסתלק הבר־מצרא, וראה במגיד־משנה.

17 **ט. הָיוּ שְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת בְּמֶכֶר אוֹ שְׁנֵיהֶם בְּמַתָּנָה: אִם[46]**
18 **הוֹסִיף בַּשֵּׁנִי כְּלוּם[47] - הֲרֵי הָרִאשׁוֹן קַיָּם[48], שֶׁלֹּא**
19 **כָּתַב הַשֵּׁנִי אֶלָּא מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת; וְאִם[49] לֹא הוֹסִיף -**
20 **בִּטֵּל שְׁטָר שֵׁנִי אֶת הָרִאשׁוֹן[50], וְאֵין לוֹ אַחֲרָיוּת אֶלָּא**
21 **מִזְּמַן הַשֵּׁנִי[51]. לְפִיכָךְ[52], כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל הַלּוֹקֵחַ**
22 **מִזְּמַן רִאשׁוֹן עַד זְמַן שֵׁנִי - מַחֲזִיר אוֹתָם[53]. וְאִם הָיָה**
23 **עַל אוֹתָהּ שָׂדֶה חֹק לַמֶּלֶךְ בְּכָל שָׁנָה - הַנּוֹתֵן אוֹ**
24 **הַמּוֹכֵר נוֹתֵן אוֹתוֹ הַחֹק עַד זְמַן הַשְּׁטָר הַשֵּׁנִי[54].**

46) כתובות שם, מימרא של רב פפא, כפירוש והוספה לדברי רב נחמן. 47) אע"פ שלא הודגש בשטר שזוהי הוספה, אלא שמידת השטח הוגדלה בשטר זה, ביחס לשטר הקודם, וראה להלן. 48) וכנראה שכוונת רבינו, שאת העיקר גובה המקבל מזמן הראשון, ואת התוספת מזמן השני (מגיד־משנה). ואע"פ שבשתי כתובות ובאחת מהן תוספת על השניה (בלי הדגשת התוספת), פסק רבינו (בפט"ז מהלכות אישות, הלכה כט) ש"גובה באיזה מהן שתרצה ותבטל השניה", ואם כן גם כאן צריך להיות כן, שאם רצה לפי השטר הראשון אין לו אלא כפי הכתוב בו, בלי התוספת, ואם רצה לפי השטר השני, יש לו גם העיקר וגם התוספת מהזמן השני (וכן אמנם דעת רש"י בכתובות שם) - אין לדמות שטר לכתובה, שבכתובה הדרך לכתוב "ואוסיפית לך וכו'", וכיון שלא הדגיש ההוספה בכתובה השניה, אין כוונתו להוסיף, אלא אם רצתה גובה מזו ואם רצתה גובה מזו, אבל במכירה אין הדרך לכתוב כן, ולפיכך אף שלא הדגיש ההוספה, הרי הוא כאילו הדגיש, וגובה העיקר מזמן ראשון והתוספת מזמן שני (סמ"ע סימן רמ ס"ק ז, והגר"א שם ס"ק ח). 49) מימרא של רב נחמן, שם. 50) בגמרא שם, נחלקו בטעמו של דבר: לרב אחא הוא, מפני שבקבלת השטר השני, מוותר המקבל על שעבודו מזמן השטר הראשון עד זה של השני. ולרפרם, מפני שבזה מודה המקבל שהראשון מזויף, ורבינו פסק

כרפרם, ראה להלן. 51) שאם בא בעל חובו של הנותן או המוכר וטרף ממנו מזמן השטר הראשון עד זמן השטר השני, אינו יכול לחזור ולתבוע מהנותן או מהמוכר. 52) לפי סוגיית הגמרא שם, מילה זו תמוהה, שהרי רבינו העתיק את דברי רב נחמן (שם) כלשונם, ועל זה נחלקו שם רב אחא ורפרם, הנ"ל, ואמרו שההבדל ביניהם אם הלוקח או הנותן מחזירים הפירות שבין זמן השטר הראשון לבין זמן השטר השני, וכן אם הוא משלם מס המלך לזמן הנ"ל - שלדעת רב אחא, שהלוקח מוותר על שעבודו, אינו מחזיר הפירות, והוא משלם מס המלך; ולדעת רפרם, שהלוקח מודה שהשטר הראשון מזויף, מחזיר הוא את הפירות, והמוכר משלם מס המלך. והנה דעת רבינו להלן ברורה כרפרם, אבל זה לא כלול במילים "ביטל שטר שני את הראשון", כנ"ל, ואם כן מאי לפיכך? (לחם־משנה). 53) אחרי שהלוקח מודה שהשטר הראשון מזויף, ואין לו אלא מזמן השטר השני. 54) כנ"ל לדעת רפרם. ושם אמרו עוד הבדל שלישי - שלרב אחא, עדי השטר הראשון כשרים. ואילו לרפרם, הם פסולים (וראה ב'תוספות' שם ד"ה איכא בינייהו), ורבינו השמיט דבר זה (לחם־משנה).

יום שישי כ"ט כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבאר בו משפטי האומדנות במתנה שאומדין כוונת הנותן למה הייתה ולמי נתכווין אחר זה, ומשפטי הדברים שהן נקנין בגילוי הדעת בלבד או באמירה שלא בקניין, ומשפט הקידושין והסבלונות שבין איש לארוסתו ולא נגמר העניין ביניהם, והנמשך אחר זה.

1 **א. לְעוֹלָם[2] אוֹמְדִין[3] דַּעַת[4] הַנּוֹתֵן. אִם הָיוּ הַדְּבָרִים**
2 **מַרְאִין סוֹף דַּעְתּוֹ - עוֹשִׂין עַל פִּי הָאֹמֶד, אַף עַל פִּי**
3 **שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ. כֵּיצַד? מִי[5] שֶׁהָלַךְ בְּנוֹ לִמְדִינַת הַיָּם,**
4 **וְשָׁמַע[6] שֶׁמֵּת, וְכָתַב כָּל נְכָסָיו[7] לְאַחֵר מַתָּנָה גְּלוּיָה**
5 **גְּמוּרָה[8], וְאַחַר כָּךְ בָּא בְּנוֹ - אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת;**
6 **שֶׁהַדְּבָרִים מוֹכִיחִין, שֶׁאִלּוּ יָדַע שֶׁבְּנוֹ קַיָּם - לֹא הָיָה**
7 **נוֹתֵן כָּל נְכָסָיו[9]. לְפִיכָךְ[10], אִם שִׁיֵּר מִנְּכָסָיו כָּל**
8 **שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין[11] - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[12].**

2) בבא־בתרא קמו: כרבי שמעון בן מנסיא שאמר: "אזלינן בתר אומדנא". וכן פסק רב נחמן, שם קלב. 3) בדיני ממונות, יש וצריך תנאי כפול (למעלה פ"ג הלכה ז־ח), ויש שמספיק גילוי דעת גרידא (למעלה פי"א מהלכות מכירה הלכה ח), ויש שאפילו אומד הדעת קובע, כמו כאן. וראה 'תוספות' קידושין מט: ד"ה דברים שבלב. 4) על רקע הנסיבות ועל יסוד הערכה פסיכולוגית, אנו משערים דעתו של הנותן, אף שהוא עצמו לא פירש אותה. 5) בבא־בתרא שם. 6) לא פירש רבינו אם זה בשכיב מרע, או אף בבריא, כמו שפירש בהלכה ב. ויש אומרים, שהדברים אמורים רק בשכיב מרע. אבל בבריא אע"פ שבא בנו, מתנתו קיימת, שאם על עצמו לא חס ולא השאיר לעצמו כלום, קל־וחומר שעל בנו אינו חס (וראה בכתובות עט. 'טור' חו"מ סימן רמו בשם הרמב"ן, וראה ביאור הגר"א שם ס"ק ג). 7) דוקא "כל נכסיו", אבל אם השאיר לעצמו כל שהוא מנכסיו - מתנתו קיימת, כמו שמפרש בסמוך, וכן הוא לשון הברייתא הנזכרת, וראה עוד להלן. 8) ראה למעלה פ"ה הלכה א־ב. 9) מבלי להשאיר כלום לבנו. 10) כלומר, כיון שכל ההוכחה היא מזה שלא השאיר כלום - לפיכך אם השאיר כל שהוא, שבטלה ההוכחה הנ"ל - מתנתו קיימת. 11) כן הוא בבבא־בתרא קמט: ראה להלן בסמוך. 12) מקור דברי רבינו, מלשון הברייתא הנ"ל של רבי שמעון בן מנסיא "וכתב כל נכסיו" (וכן הוא בתוספתא כתובות פ"ד (הוצאת צוקמ. עמ' 265.14) לפי כ"י ווין ודפוס ראשון) - הרי שדווקא אם כתב כל נכסיו, אבל אם שייר - מתנתו מתנה, כנ"ל. ועוד שבגמרא בבא־בתרא שם, השוו דין ברייתא זו לדין מתנת שכיב מרע, ושם מפורש במשנה: "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, ושייר קרקע כל שהוא - מתנתו קיימת, לא שייר קרקע כל שהוא - אין מתנתו קיימת". ושם קמט: אמרו שקרקע לאו דוקא, אלא אפילו שייר מטלטלין, מתנתו קיימת, וראה להלן פ"ח הלכה טו (מגיד־משנה), ושם הלכה ז והערה מח.

9 **ב. וְכֵן[13] הַכּוֹתֵב[14] כָּל נְכָסָיו מַתָּנָה[15] לְאֶחָד מִבָּנָיו,**
10 **בֵּין שֶׁהָיָה בָּרִיא[16] בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, אֲפִלּוּ[17] הָיָה**
11 **בֵּן קָטָן הַמֻּטָּל בַּעֲרִיסָה[18] - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא[19]**
12 **אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[20], וַהֲרֵי הוּא בְּכָל הַנְּכָסִים כְּאֶחָד מֵאֶחָיו.**
13 **אֲמִדַּן דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִהְיוֹת אֶחָיו**
14 **נִשְׁמָעִין[21] לוֹ. וְאִם שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין**
15 **בְּמִטַּלְטְלִין - זָכָה הַבֵּן בַּמַּתָּנָה[22].**

13) מילת קישור זו, באה לציין שאף הלכה זו, כמו זו הקודמת, שייכת למסגרת ההלכות מטעם אומד הדעת, ובשתיהן, אם שייר כל שהוא - מתנתו מתקיימת. 14) שם קלא: [דוקא כותב, שבכתיבה מכוון להוציא קול ולהחשיבו כדי שיכבודוהו, אבל באמירה בלבד שאין לה קול, בוודאי אין כוונתו לעשותו אפוטרופוס. וכן כתב רבינו להלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב, והיא דעת הר"ח (הובא ברא"ש פרק יש נוחלין סימן לא, עיין שם) והרי"ף שם. ומקורם ממשנת רבי יוחנן בן ברוקא (בבא בתרא קל.) שאם אמר בני פלוני יירשני - דבריו קיימין (ראה להלן פי"ב הלכה א). וכל־שכן אם אמר בלשון מתנה, שוודאי קנה. ר"י מיגאש ב"ב קלא: לפי דעה זו]. 15) [לדעת רבינו, הר"ח והרי"ף, אין הבדל בענין זה בין מתנה לבין ירושה, אלא בין כותב לאומר, שבאומר - זכה בין במתנה ובין בירושה (ראה למעלה), ובכותב - לא זכה לא במתנה ולא בירושה (שלא כהגהת חוות־יאיר על הרי"ף שם), ולא כדעת רשב"ם (ב"ב קל.) שעיקר החילוק בין מתנה, שיש חשש של אפוטרופסות, לבין ירושה שלא שייך בה אפוטרופסות, לפי שאפוטרופוס אינו יורש. ועיין שם שבנה יסודו ממה שאמר רב הונא (ב"ב קלג.): "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר - רואים אם ראוי ליורשו, נוטלן משום ירושה" ואילו לדעת הרי"ף ורבינו, מדובר שם בבת בין הבנות וכיוצא בזה, שלא שייך שם ענין אפוטרופסות (ראה להלן פ"ט הלכה ה). ומה שדקדק רבינו לכתוב כאן "מתנה", הוא מחמת "בריא" שהביא להלן, שבו לא מועילה לשון ירושה בהעברת נכסים

מבן לבן, אלא לשון מתנה דוקא (בבא־בתרא קלא. וקכו: וראה בדברי רבינו להלן פי"ב הלכה ב, ובפ"ו מהלכות נחלות הלכה ד־ה]. 16) בבא־בתרא קלב. בעיא של רבא, שאולי דוקא בשכיב מרע אמרו, שלא נתכוון אלא להיות אחיו נשמעין לו, מאחר שהוא הולך למות. אבל בבריא, לא אמרו כן. ולא נפתרה בעיא זו, ומכיון שבכל ספק הלכתי בדיני ממונות, הולכים לקולא לנתבע - אין מוציאים כאן מחזקת הבנים, וקובעים להלכה שלא עשאו אלא אפוטרופוס (רי"ף שם). 17) שם, מימרא של רב חנילאי בר אידי בשם שמואל, כתשובה לבעיא שהועלתה שם. 18) שלכאורה, אין מקום להשתדלות זו לכבודו. 19) בבא־בתרא שם. 20) להלן הלכה ד, בדין "הכותב כל נכסיו לאשתו", כתב רבינו: "אף־על־פי שקנו מידו - לא עשאה אלא אפוטרופא", וצריך־עיון למה השמיטו כאן. 21) שאין להניח שיקיים אדם הפלייה בין הבנים, ויתן את כל נכסיו רק לאחד מהם, ומן הסתם התכוון רק לחזק את כבודו ומשמעתו בין האחים. אבל אם כתב כל נכסיו לזר, שאין מקום להשערה זו שהתכוון למשמעת, אחרי שאין עליו הדאגה לכבודו של אדם זה - מתנתו מתנה. 22) שם קנ: מימרא של רבא בשם רב נחמן. שכיון שלא כתב לו כל הנכסים, בוודאי נתכוון למתנה גמורה, ולא לעשותו אפוטרופוס.

1 **ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[23] שֶׁכָּתַב לְבֵן[24] בֵּין הַבָּנִים;**
2 **אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְבֵן בֵּין הַבָּנוֹת[25], אוֹ לְבַת[26]**
3 **בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ לְאֶחָד מִן הַיּוֹרְשִׁין[27] בֵּין שְׁאָר**
4 **הַיּוֹרְשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם - מַתְּנָתוֹ**
5 **קַיֶּמֶת[28].**

23) כן הוא ברי"ף בבא־בתרא פרק יש נוחלין (קלא:), ומקור דבריו ממה שאמר רב הונא (שם קלג.): "שכיב מרע שכתב כל נכסיו כו' נוטלן משום ירושה". וכתב על זה שם שדברי רב הונא בשאר יורשין, כגון בת בין הבנות ואח בין האחים, אבל בן בין הבנים בכתיבה לא עשאו אלא אפוטרופוס. ואם תאמר: "בנו מאי טעמא לא קנה בכתובה - וכל היורשים קנו - כבר אמרו עלה בגמרא דהלכתא בלא טעמא היא, ואין לנו אלא מה שאמרו חכמים". ובגמרא שבידי הרי"ף לא היה כתוב (שם קלא:) "איבעיא להו, בת אצל הבנים ואשה אצל האחים", שלפי"ז מפורש אליבא דרבינא שגם "בת אצל הבנים" - לא קנתה, אלא היה כתוב: "איבעיא להו, אשה אצל האחים" (רא"ש שם סימן לא) וכ"ה בגמרא כ"י ה' שבידי בעל "דקדוקי סופרים". 24) אע"פ שלדעת הרי"ף (למעלה) זוהי הלכה בלי טעם - יש בזה קצת מן ההגיון, שהבנות בלא זה יכבדו את הבן. 25) בנות שהן יורשות, כגון בנות בניו שמתו בחייו (ערוך השלחן). [ועיין 'נתיבות' סימן רמו ס"ק א, וראה בבבא־בתרא קמג: "ולסלוקי לברתי מעישור קאתי"]. 26) שאין הוא דואג לכבודה כמו לזה של הבן. 27) שוודאי אינו דואג לכבודו. 28) שלא אמרו אלא בכותב לאחד מבניו.

6 **ד. וְכֵן[29] הַכּוֹתֵב[30] כָּל נְכָסָיו[31] לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין בָּרִיא בֵּין**
7 **שְׁכִיב מְרַע, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[32] - לֹא עֲשָׂאָהּ**
8 **אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל יוֹרְשָׁיו. בֵּין שֶׁהָיוּ יוֹרְשָׁיו בָּנָיו**
9 **מִמֶּנָּה אוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת[33], אוֹ אֶחָיו[34] אוֹ שְׁאָר**
10 **יוֹרְשִׁין[35]. וְאִם[36] שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין**
11 **מִטַּלְטְלִין - קָנְתָה כָּל שֶׁכָּתַב לָהּ.**

29) אף כאן מדובר בענין אומד הדעת. 30) שם קלא: מימרא של רב יהודה בשם שמואל. 31) בלשון מתנה (וראה במגיד־משנה למעלה הלכה ב, שכן גרס בגמרא שם) שאם בלשון ירושה אפילו אם שייר כל שהוא לא קנתה, לפי שאינה ראויה ליורשו, ראה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה ב־ה. 32) אף שלכאורה, לעשות אפוטרופוס אין צורך בקנין. והמקור לזה, ממה שאמר בסתם: "הכותב כל נכסיו" - משמע בין בקנין ובין שלא בקנין (נמוקי־יוסף). וכן מדין מתנת בריא, שאמרו שהיא צריכה קנין. וכן ממה שאמרו להלן "שייר כל שהוא" וגם בזה צריך קנין, הרי שגם קנין אינו מועיל כאן (ביאור הגר"א לאבן־העזר סימן קז, ס"ק ב). ואם נכתב הקנין בשטר השכיב־מרע צריך לכתבו בלשון יפוי כח ותוספת על המתנה, שאם לא כן, בטל השטר לגמרי, כדלהלן פ"ח הלכה י ('חלקת מחוקק' שם ס"ק א). 33) שם, בעיא שנפתרה, ולשתי הדעות, של רבינא ושל רב עוירא, ושניהם בשם רבא. 34) כרבינא בשם רבא, ולא כרב עוירא (לפי גירסת הרי"ף שם). 35) למד מדין אחיו, והרא"ש בתשובה חולק על זה, ראה ב'חלקת מחוקק' שם ס"ק ג. 36) שם קנ: מימרא של רבא בשם רב נחמן.

12 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[37] בִּנְשׂוּאָה; אֲבָל אִם כָּתַב**
13 **כָּל נְכָסָיו לְאִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה[38] אוֹ לִגְרוּשָׁה, אַף עַל פִּי**
14 **שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם[39],**
15 **וּמַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.**

37) שם קלא: כדבר פשוט. 38) שעדיין אינו דואג כל כך לכבודה. 39) ראה להלן הלכה ו שאחר, שאינו יורש - קנה.

16 **ו. הַכּוֹתֵב[40] כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד מִבָּנָיו וּלְאַחֵר - זֶה**
17 **הָאַחֵר קָנָה חֲצִי[41] הַנְּכָסִים בְּמַתְּנָה, וְנִשְׁאַר הַחֲצִי**
18 **לְבָנָיו; וְהַבֵּן שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ - אַפּוֹטְרוֹפּוֹס מִנָּהוּ עַל שְׁאָר**
19 **אֶחָיו[42].**

40) שם קלא: כדבר פשוט, ועיין שם ברשב"ם ד"ה פשיטא, שפירש באופן אחר, ודחה דברי יש מפרשים כפירוש רבינו, וראה בהגהות מיימוניות. 41) ואחרי שנתן את החצי הראשון לאחר, החצי הנשאר הוא "כל הנכסים". 42) שכשם שאילו נתן את החצי הראשון לאחר, קודם שנתן את החצי השני לבנו - ברור שהחצי השני הוא "כל הנכסים", כן הוא הדין כשנתן ביחד. וראה בסמ"ע, סימן רמו ס"ק טז.

20 **ז. וְכֵן[43] אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו[44] לְאִשְׁתּוֹ וּלְאַחֵר - זֶה**
21 **הָאַחֵר קָנָה מֶחֱצָה, וְאִשְׁתּוֹ אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל מֶחֱצָה.**

43) שם בגמרא. 44) שם קלב. ברייתא, וכחכמים.

22 **ח. כָּל אִשָּׁה שֶׁקָּנְתָה כָּל נִכְסֵי בַּעְלָהּ בְּמַתָּנָה[45] -**
23 **אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ[46], וְתִקָּרַע[47]. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא שְׁטַר**
24 **חוֹב עָלָיו, וְהָלְכוּ כָּל הַנְּכָסִים בְּחוֹבוֹ שֶׁקָּדַם הַמַּתָּנָה[48]**

- תִּשָּׁאֵר הִיא בְּלֹא כְלוּם, וְלֹא תִּקַּח בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁקָּרְמָה הַחוֹב[49]; שֶׁאֲמְדַן[50] דַּעַת הוּא, שֶׁבַּהֲנָאָה[51] שֶׁבָּאָה לָהּ בִּשְׁמוּעָה זוֹ שֶׁכָּתַב לָהּ כָּל נְכָסָיו אִבְּדָה כָּל זְכוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּנְּכָסִים חוּץ[52] מִמַּתָּנָה זוֹ.

45) דוקא באופן שקנתה במתנה, כגון אשתו גרושה או ארוסה (גמרא שם), או כל אשה, כלשון רבינו, אלא שכתב לה בלשון ברורה שזו היא מתנה ולא אפוטרופסות. אבל באופן שעשאה אפוטרופסות, לא אבדה כתובתה (מגיד־משנה מהגמרא שם). 46) היינו, שעבוד כתובתה על נכסים אלו, ראה להלן. 47) לאו דוקא. שהרי רק על נכסים אלו ויתרה, אך אם הבעל קונה נכסים חדשים, חל שעבוד הכתובה עליהם (רשב"ם שם ד"ה אבדה כתובתה, וכן כתבו ה'חלקת מחוקק' סימן קז ס"ק ח, והבית־שמואל שם ס"ק ו). 48) וגובה מן הדין מנכסים אלו של המתנה, אך ששעבוד הכתובה קודם לחוב. ולולא ויתרה, היתה היא קודמת לגבות את כתובתה מן החוב. 49) צ"ל "שקדמה לחוב". כלומר, והיה דינה לגבות כתובתה מנכסים אלו, לפי שהיא קודמת למתנה — אעפ"כ אינה גובה, שהרי ויתרה. 50) כן מסקנת הגמרא שם. 51) שזה גורם לה נחת רוח מיוחדת. שיוצאת שמועה שהיא חשובה לבעלה, עד שהוא מוכן לתת לה את כל נכסיו במתנה, ותמורת הנאה זו היא מוותרת על שעבוד הכתובה. 52) חוץ מזכות זו, לזכות בנכסים אלו בתורת מתנה.

ט. וְכֵן הַכּוֹתֵב[53] נְכָסָיו לְבָנָיו, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת[54], בֵּין בְּרִיא[55] בֵּין שְׁכִיב מְרַע, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ עִמָּהֶן קַרְקַע[56] כָּל שֶׁהוּא - הוֹאִיל וְעָשָׂה אוֹתָהּ שֵׁתֶף בֵּין הַבָּנִים וְלֹא מָחֲתָה, אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ[57], וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת מִנְּכָסִים אֵלּוּ כְּלוּם; אֲבָל[58] מִנְּכָסָיו שֶׁיָּבוֹאוּ לוֹ אַחַר אֵלּוּ - נוֹטֶלֶת מֵהֶן כְּתֻבָּתָהּ.

53) פאה פ"ג משנה ז, והובאה בבבא־בתרא קלב. 54) יוצא מתוך העובדא, שם קלב: "פלגא לברת". 55) בגמרא שם, בעיא של רבא שאולי בבריא שמצפה שיקנה עוד נכסים אינה מוותרת כלום, ולא נפתרה. ולפיכך אינה יכולה להוציא ממון מספק, ועיין בפירוש המשנה לרבינו שם (מגיד־משנה). 56) דוקא קרקע ולא מטלטלין, ראה להלן הלכה י. 57) כלומר, על־ידי הנאה זו, שהפכה שותף עם יתר הבנים, מוותרת היא על שעבוד כתובתה. והיא מימרת רב נחמן בבבא־בתרא שם. ונראה שאין צורך בהסכמתה המפורשת, אלא מכיון שלא מחתה - אבדה כתובתה. [וכן כתב רבינו בפירוש המשנה (פאה שם) והביא ראיה לכך מלשון המשנה "שאמרו אבדה כתובתה ולא אמר איבדה" (ובכמה כתבי־יד הנוסחא אמנם "איבדה", ראה ב"נוסחאות המשנה" במשנת מכון הרי פישל) רוצה לומר, כי בשתיקותה - אבדה" (לשון רבינו שם). ואע"פ שהגמרא שם הוכיחה מברייתא של רבי יהודה שאמר "אימתי שהיתה שם וקבלה עליה" - סובר רבינו שסוגיא זו אינה להלכה, שמה שאמרו שאימתי דרבי יהודה לפרש דברי חכמים (סנהדרין כה.) אינו אלא במשנה ולא בברייתא (רמב"ן במלחמות שם, ו'תוספות' בעירובין פא: ד"ה ה"ג. ועיין בדק"ס שם עמוד 364 הערה ק' בשם הריטב"א). ועוד שיש גורסים בדברי רבי יהודה "במה דברים אמורים" (ריטב"א בדק"ס שם, וכ"ה ברז"ה וברמב"ן שם ובריבמ"צ בפאה שם) ו"במה דברים אמורים" הוא לחלוק, לדעת רבי יוחנן בעירובין פב. (רמב"ן שם), וכן סובר שמואל (שגם עליו סובבת קושיית הגמרא שם) בעירובין פא: וגם מהבעיא של רבא שם, בדין בריא (ראה למעלה הערה טז) נראה שאין צורך שתקבל בפירוש, שאם קבלה בפירוש, מה בין בריא לשכיב מרע. וכן דעת הירושלמי בפאה שם שהביאו דברי רב ושמואל ורבי יוסי בר' חנינא (שבבבלי שם) ולא הקשו עליהם מהברייתא הנ"ל של רבי יהודה - הרי שבירושלמי הבינו שפירוש דברי חכמים, בלא קבלה בפירוש]. 58) שם קלג. מדברי רב כהנא, וכהלכה מוסכמת.

י. כָּתַב[59] לָהּ עִמָּהֶן מִטַּלְטְלִין[60] בִּלְבַד, אוֹ[61] שֶׁשִּׁיֵּר[62] לְעַצְמוֹ קַרְקַע[63] כָּל שֶׁהוּא - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת. וְתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים[64] הִיא, שֶׁאֲפִלּוּ שִׁיֵּר מִטַּלְטְלִים כָּל שֶׁהוּא. שֶׁהֲרֵי[65] הִיא אוֹמֶרֶת[66]: מִמַּה שֶׁשִּׁיֵּר אֲנִי גּוֹבָה; וּמִתּוֹךְ שֶׁתֵּרֵד לְמַה שֶׁשִּׁיֵּר תֵּרֵד לִשְׁאָר נְכָסִים וְתִטְרֹף[67].

59) בברייתא, המביאה הדין הנ"ל בהלכה הקודמת - כתוב מפורש: "וכתב לה קרקע", וכן מפורש בדברי רב נחמן בתוך דיון על רקע עובדא מסויימת (שם קלב:). 60) מפני שאינם חשובים בעיניה, ובוודאי לא ויתרה על כתובתה, בגללם. 61) שם קלג. מדברי רב יימר על רקע עובדא מסויימת. 62) מפני הטעם, שמביא רבינו בסוף ההלכה. 63) אפילו דקל (שם בדברי רב יימר). ודוקא קרקע, אבל לא מטלטלין (שם קנ:) מפני שבתקופה התלמודית לא גבתה האשה כתובתה מיתומים ממטלטלין. 64) כלומר, לפי תקנת הגאונים, שהאשה יכולה לגבות כתובתה מן היתומים אף ממטלטלין (פרק טז מהלכות אישות הלכה ז) - אין להבדיל גם כאן בין שייר קרקע לשייר מטלטלין (מגיד־משנה, וראה בשו"ע אהע"ז סימן קז סעיף ב). 65) ההנמקה הבאה בדברי רב יימר (שם קלג.). 66) וממילא אין היא מוותרת כלל על שעבודה, שהרי היא בטוחה לגבות מזה שנשאר, בין קרקע ובין מטלטלין. 67) תגבה בכח השעבוד שיש לה עליהם.

יא. הַכּוֹתֵב[68] כָּל נְכָסָיו לְבָנָיו, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ חֵלֶק עִמָּהֶן[69], וּמֵת אֶחָד מִן הַבָּנִים בְּחַיֵּי אָבִיו[70] - הֲרֵי זוֹ תִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ מֵחֵלֶק[71] זֶה שֶׁמֵּת; שֶׁלֹּא אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא מִלִּטְרֹף מֵהֶן[72].

68) שם קלב: קלג. מימרא של רב כהנא. 69) כנ"ל בהלכה ט. 70) ולא הניח בנים, ואם כן אביו יורש את החלק שנתן לו. 71) שהרי זה כאילו קנה הבעל נכסים חדשים. 72) כלומר, מלטרוף מן היורשים (מגיד־משנה). אבל מנכסים שבאו לו, לאב, אחר אלו, הרי היא נוטלת מהן כתובתה (למעלה הלכה ט). ונכסים אלו שירש האב, אחרי שכתב כל נכסיו, מבנו - אינם פחותים מנכסים שקנה מאחר, וגובה מהם (גמרא שם).

יב. הָרוֹצֶה[73] לְהִנָּשֵׂא, וְכָתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ בֵּין לִבְנָהּ[74]

בֵּין לְאַחֵר[75], וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת, וְנִתְגָּרְשָׁה[76] אוֹ[77] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - מַתְּנָתָהּ בְּטֵלָה[78]; שֶׁזּוֹ מַבְרַחַת הִיא, וְלֹא כָּתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ אֶלָּא לְהַבְרִיחַ מִבַּעְלָהּ[79] שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה[80], וּכְשֶׁתִּהְיֶה צְרִיכָה לָהֶן[81] יַחְזִרוּ לָהּ[82]. לְפִיכָךְ, אִם מֵתָה הִיא בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - קָנָה הַמְקַבֵּל מַתָּנָה אֶת הַכֹּל[83]. וְאִם[84] שִׁיְּרָה כְּלוּם, אֲפִלּוּ מְטַלְטְלִין[85] - מַתְּנָתָהּ קַיֶּמֶת[86]; וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת.

73) כתובות עח: עט. מימרא של רב חנילאי בר אידי בשם שמואל. 74) בכתובות שם נזכרה "בתו". ובבבא־בתרא קנא. נזכר "בנו". 75) וכל־שכן הוא: אם בכותבת לבנה או לבתה, אמרו "לא שביק איניש נפשיה ויהיב לאחריני" (=אין אדם מזניח עצמו ונותן לאחרים) — קל־וחומר בכותב לאחר (שם בגמרא בדברי רבא). 76) שם. 77) תוספת של רבינו. 78) לגבי קנין הגוף. אבל לגבי פירות, הרי היא שלו, כל זמן שהיא תחת בעלה (להלן הלכה יג). ואע"פ שאין למקבל בה קנין הגוף - אין הבעל יורשה, שעשאום חכמים כנכסים שאינם ידועים לבעל, ולא זכה בהם כלל (כתובות עט. וראה בפכ"ב מהלכות אישות הלכה ח־ט). 79) אומד הדעת הוא, אף שלא אמרה כן בפירוש (מגיד־משנה בשם הר"י מיגאש, וראה 'תוספות' כתובות עח: ד"ה כתבתינהו, וכן נראה מדברי רבינו, שהרי סדר הלכה זו בסמוך להלכות אחרות של אומד הדעת). 80) רק לגבי קנין הגוף היתה כוונת הברחה מבעלה, שלא יירשה ולא יחלטו הנכסים אצלו לאחר מותה, אבל לגבי אכילת הפירות, כל זמן שהנכסים ברשותו - לא היתה כוונת הברחה מבעלה, כדי שלא יאכל הפירות, אלא המקבל אוכל פירות, כדלהלן הלכה יג]. 81) היינו, כשתתגרש, או כשימות הבעל. 82) שאין אדם מזניח את עצמו לגמרי לטובת אחרים, ואפילו הם בניו (כתובות עט. מדברי רבא ורב נחמן). 83) כן כתב רבינו גם בהלכות אישות שם הלכה ט. 84) כרבי זירא בכתובות עט. ורבא בשם רב נחמן בבבא־בתרא קנ: 85) בבא־בתרא שם. 86) אלא־אם־כן גילתה דעתה מפורש, שאז אין מתנתה מתנה, כתובות שם ובבא־בתרא קנא. (ועיין שם ב'תוספות' ד"ה אפילו) וראה בהלכות אישות שם.

יג. כָּל הַנּוֹתְנִין כָּל נְכָסֵיהֶם, מִשְּׁתִּבְטַל הַמַּתָּנָה וְיַחְזִרוּ כָּל הַנְּכָסִים לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים אֵין הַמְקַבֵּל מַתָּנָה מַחֲזִיר פֵּרוֹת[87]; שֶׁאֲפִלּוּ נָתַן הָאָדָם מַתָּנָה בְּפֵרוּשׁ עַל מְנָת לְהַחֲזִיר כָּל יְמֵי חַיֵּי פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל פֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמַּתָּנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[88].

87) שכל זמן שהיא תחת בעלה, היא ברשות המקבל. וכן נראה בבבא־בתרא קנא. ועיין ב'תוספות' שם ד"ה גליא - וראה ב'אור שמח'. 88) למעלה פ"ג הלכה ט. וכל־שכן כאן שהמתנה ניתנה באופן סתמי, כאילו לתמיד, ורק אנו מסיקים מאומד הדעת שהיא זמנית גרידא. אבל במתנה בטעות כמו למעלה הלכה א - הפירות חוזרים (לחם־משנה).

יד. מִי[89] שֶׁשָּׁלַח כֵּלִים מִמְּדִינַת הַיָּם[90], וְאָמַר: יִנָּתְנוּ אֵלּוּ לְבָנַי - הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּתְנוּ לַבָּנִים וְלַבָּנוֹת. הָרְאוּיִין[91] לְבָנִים, כְּגוֹן סְפָרִים[92] וּכְלֵי מִלְחָמָה[93] - לַבָּנִים; וְהָרְאוּיִין לְבָנוֹת, כְּגוֹן כְּלֵי מֶשִׁי הַצְּבוּעִים[94] וַחֲלִי זָהָב[95] - יִטְּלוּם הַבָּנוֹת[96]. הָיוּ רְאוּיִין לִזְכָרִים וְלִנְקֵבוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן הַזְּכָרִים[97]. וְכֵן[98] הַמְשַׁלֵּחַ[99] כֵּלִים לְבֵיתוֹ סְתָם, וְהָיוּ בָּהֶן כֵּלִים הָרְאוּיִין לְבָנוֹת[100] - יִטְּלוּ אוֹתָן בְּנוֹתָיו[101]; אֲמִדַּן דַּעַת הוּא שֶׁלָּהֶן שָׁלַח. וְאִם אֵין לוֹ בָּנוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן נְשֵׁי בָנָיו[102]; שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה שֶׁלָּהֶן שָׁלַח.

89) ירושלמי כתובות פרק שני דייני גזרות, הובא ברי"ף בבבא־בתרא קמג: וברשב"ם שם. ובבריא, אבל בשכיב מרע אין הבנות בכלל (ירושלמי שם, ובבלי בבא־בתרא שם, וכן כתב רבינו להלן פי"א הלכה א). שבחייו רוצה לכבד בנותיו כדי שתהיינה חביבות על בעליהן, אבל בשעת מיתה אינו רוצא לעקור נחלה דאורייתא (נמוקי־יוסף בבא־בתרא שם, דפוס ווילנא דף סו ע"ב). 90) מארץ רחוקה, הנמצאת מעבר לים. 91) זה לא נזכר בירושלמי שם, אבל למדו רבינו ממה שאמרו בבבלי בבא־בתרא קמג: באופן ששלח לביתו סתם (הובא להלן), ורבינו הרכיב את שתי ההלכות יחד בכדי להשוות את דעת שני התלמודים (כסף־משנה). 92) [שאין דרכה של אשה ללמוד, שהרי כל המלמד את בתו תורה - כאילו מלמדה תפלות (סוטה כ.) ואף תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה, כמו שכתב רבינו בפ"א מהלכות תלמוד תורה הלכה יג]. 93) [שהאשה אסורה בהם, משום "לא יהיה כלי גבר על אשה" - נזיר נט. ופי"ב מהלכות עבודה זרה, הלכה י]. 94) פסחים קח. "ונשים בראוי להן - בבגדי צבעונין". 95) נזם זהב. פי"ב מהלכות עבודה זרה, שם. 96) כאן לא הזכיר רבינו שאם הן נשואות - יתן לכלותיו, כמו שכתב להלן בדין אמר "לביתי" - שדווקא אם אמר "לביתי" אף כלותיו בכלל, אבל אם אמר "לבני" - רק בניו ובנותיו בכלל, ולא "כלותיו" (משנה־למלך וב"ח בחושן־משפט סימן רמז, וראה בסמ"ע וש"ך שם ס"ק א). 97) פשוט הוא, שדעתו של אדם קרובה יותר לבנו מלבתו, שהרי אפילו לאשת בנו דעתו קרובה יותר מלבתו הנשואה (להלן באמר "לביתי"). והטעם, מפני שעל בנו לפרנסה, כל־שכן בבנו ובבתו, שדעתו קרובה יותר אצל הבן (מגיד־משנה). וכן נראה גם בלשון הירושלמי (כתובות שם) "והבנות בכלל" - שדין קדימה לבנים. ויש מנמקים בזה, שבעצם הדבר כיון שאמר "לבני" ביטוי זה במשמעותו הראשונית מכוון רק לבנים, ורק אם יש דברים שהם ראויים רק לבנות, אנו משערים שלא יתכן שהתכוון בזה לבנים אלא לבנות, אבל דבר הראוי לשניהם ינתן לבנים. ובדין אמר "לביתי" דלהלן, והיו דברים הראויים לבנים ולבנות, ראה להלן הערה צט. 98) יש דיון בין המפרשים, אם יש דמיון בין הלכה זו, לבין מה שנאמר למעלה (באומר "לבני"). ראה להלן הערה צט. 99) בבא־בתרא קמג: 100) ואם הם ראויים לבנים, ינתן לבנים (גמרא שם). והשמיט זאת רבינו כאן, מפני שכבר כתב כן למעלה. ואם ראויים לבנים ולבנות, יש אומרים שאף כאן, כמו למעלה,

הבנים קודמים. ויש אומרים, שאין זה אמור אלא למעלה כשאמר "לבני", ואז הבנים קודמים (ראה לחם־משנה). 101) פנויות. והן קודמות לנשי בניו (גמרא שם). ואם יש לו אשה, מה דינו? ראה במשנה־למלך ובשו"ע חו"מ סימן רמז סעיף ב. 102) ואם לא היו נשים לבניו - יטלו בנותיו הנשואות (סמ"ע סימן רמז ס"ק ה).

1 **טו. הַמַּשִּׂיא[103] בְּנוֹ גָּדוֹל[104] לִבְתּוּלָה בְּבַיִת - קָנָה[105]**
2 **הַבַּיִת. וְהוּא[106] שֶׁיִּהְיוּ נִשּׂוּאִין רִאשׁוֹנִים לְזֶה הַבֵּן,**
3 **וְלֹא הִשִּׂיא הָאָב בֵּן אַחֵר קֹדֶם לוֹ[107], וְלֹא[108] שִׁיֵּר**
4 **הָאָב בְּזֶה הַבַּיִת שֶׁיִּחֵד לוֹ כְּלוּם. וּדְבָרִים[109] אֵלּוּ**
5 **כַּהֲלָכָה שֶׁאֵין לָהֶם טַעַם הֵם, וְנָגְעוּ[110] חֲכָמִים בַּדָּבָר**
6 **הַזֶּה מֵאֶמְדַּן הַדַּעַת, שֶׁמֹּרֹב שִׂמְחָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ גָּמַר[111]**
7 **וְהִקְנָהוּ הַבַּיִת, שֶׁהֲרֵי לֹא שִׁיֵּר בָּהּ לְעַצְמוֹ כְּלוּם[112].**
8 **לְפִיכָךְ, אִם שִׁיֵּר שָׁם אֲפִלּוּ פַּךְ[113] אֶחָד - לֹא קָנָה**
9 **הַבַּיִת. יִחֵד[114] לוֹ בַּיִת וּכְלֵי בַּיִת, אַף עַל פִּי[115] שֶׁשִּׁיֵּר**
10 **בַּבַּיִת כְּלִי אֶחָד לְעַצְמוֹ, אוֹ[116] הָיָה לוֹ שָׁם אוֹצָר[117]**
11 **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - קָנָה כְּלֵי הַבַּיִת, אֲבָל הַבַּיִת לֹא קָנָה.**

103) בבא־בתרא קמד. מימרא של רבי חנינא. 104) כלומר: "גדול שבבניו" (רמ"ה). 105) הבן. 106) כלומר: ודוקא. 107) אבל אם השיא האב, בת קודם לו - כיון שלגבי זכרים, הנישואין של עכשיו הם ראשונים, זכה הבן בבית, וכן כתב הרא"ש (בבא־בתרא פ"ט סימן יא). 108) מדברי רב ירמיה שם, שתירץ ברייתא שהובאה כסתירה למימרת רבי חנינא. וכן אמרו שם עוד אמוראים. 109) מימרא של מר זוטרא, שם. 110) הנימוק הוא של רבינו, ואינו במקור התלמודי. ולפיכך אמרו: "כהלכתא בלא טעמא", ולא אמרו "הלכתא בלא טעמא" - שקצת טעם יש בזה. וראה 'תוספות' שם, ד"ה כהלכתא. 111) ושיערו חכמים שאין אהבה ושמחה גמורה, אלא דוקא כשישנם כל התנאים הנ"ל. 112) וזו הוכחה שרוקן את הבית למוסרו לבנו. 113) שם, עובדא של רב אשי כשהשיא את בנו. 114) ברייתא שם. 115) מכאן דקדק המגיד־משנה, שאם לא השאיר כלום בבית, וקנה הבן את הבית עצמו, כל־שכן שקנה עם הבית אף את כלי הבית, שזהו שאומר רבינו שאפילו לא קנה את הבית קנה את הכלים, וכל־שכן אם קנה הבית, שוודאי קנה הכלים. 116) מימרא של רב ירמיה. 117) מחסן לתבואה.

12 **טז. יִחֵד[118] לוֹ בַּיִת וַעֲלִיָּה[119] - בַּיִת קָנָה, עֲלִיָּה לֹא**
13 **קָנָה[120]. וְכֵן[121] אִם יִחֵד לוֹ בַּיִת וְאַכְסַדְרָה[122] - בַּיִת**
14 **קָנָה, אַכְסַדְרָה לֹא קָנָה[123]. שְׁנֵי[124] בָּתִּים זֶה לִפְנִים**
15 **מִזֶּה - לֹא קָנָה אֶלָּא הָאֶחָד שֶׁנִּשָּׂא בּוֹ.**

118) שם, כדבר פשוט. 119) היינו, שלבית שבו התקיימו הנישואין יש עוד עלייה. 120) מפני שהעלייה אינה חלק של הבית לענין זה, והיא רשות נפרדת [וראה בפכ"ה מהלכות מכירה הלכה א, ופ"ט מהלכות נדרים הלכה טו]. 121) בעיא בגמרא שלא נפתרה. ומספק, כדין כל ספק הלכתי בדיני ממונות, אין מוציאין מן המוחזק, היינו, האב (הגהות מיימוניות). 122) מרפסת, שממנה נכנסים לבית.

123) מפני שאין בה תשמיש בית ('תוספות' שם, ד"ה בית ואכסדרה). 124) אף זו בעיא שלא נפתרה, שם.

16 **יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּנִשּׂוּאִין[125], שֶׁשְּׁנַיִם[126] שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם**
17 **שִׁדּוּכִין[127], וּפָסַק[128] זֶה עַל יְדֵי[129] בְּנוֹ וְזֶה עַל יְדֵי**
18 **בִּתּוֹ, וְאָמְרוּ[130]: כַּמָּה[131] אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ?[132] כָּךְ**
19 **וְכָךְ! וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ?[133] כָּךְ וְכָךְ! וְעָמְדוּ**
20 **וְקִדְּשׁוּ[134] - קָנוּ בַּאֲמִירָה[135]. וְאֵין[136] קוֹנִין בַּאֲמִירָה**
21 **זוֹ עַד שְׁעַת נִשּׂוּאִין; שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק[137] - דַּעְתּוֹ לְכְנֹס.**
22 **וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁהֵן פּוֹסְקִין מְצוּיִין**
23 **בִּרְשׁוּתוֹ; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם,**
24 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[138]. וּדְבָרִים אֵלּוּ לֹא נִתְּנוּ לְהִכָּתֵב[139],**
25 **לְפִיכָךְ[140] אֵינָן כִּשְׁטָר[141] עַד שֶׁיִּטְרַף[142] בָּהֶן.**

125) פכ"ג מהלכות אישות הלכה יב־טו. 126) היינו, אבי החתן ואבי הכלה, ובהלכות אישות (שם הלכה יב) הוסיף רבינו אף האיש והאשה עצמם. וראה במגיד־משנה. 127) התקשרות לנישואין. 128) התחייב. 129) בשביל. 130) אמירה בלבד, בלי קנין וכתיבה. 131) כתובות קב: מימרא של רב גידל בשם רב. 132) בהלכות אישות (שם יד) ציין רבינו "ובנישואין ראשונים". ולפני המגיד־משנה היתה כנראה שם הגירסא: "לבנו הגדול", ראה מגיד־משנה ולחם־משנה כאן. 133) בהלכות אישות שם, כתב רבינו: "בין קטנה ובין גדולה". 134) זו לשונו של רב גידל. ומזה נראה, שדווקא בעת קידושין ממש, ולא קודם לזה ולא לאחר מכן. וראה בפכ"ג מהלכות אישות הלכה יז, ובהערה עה שם. 135) בלי קנין, והטעם בגמרא (כתובות שם) בסיום דברי רבא: מפני הנאת החיתון, יש כאן גמירות דעת גמורה. כלומר, ולא צריך קנין, שכרגיל, משמש סמל מוחשי לגמירות דעת. 136) יוצא מתוך דברי המשנה, כתובות סו. ומפורש בירושלמי שם. וראה הלכות אישות שם הלכה טו. 137) דברי רב ספרא, בירושלמי שם. 138) פכ"ב מהלכות מכירה הלכה ה. ושם, שדבר שאינו ברשותו של המקנה, הוא כדבר שלא בא לעולם. ועיין 'בית שמואל' אבן־העזר סימן נא ס"ק ד. [בהלכות מכירה שם הלכה י, ולהלן פ"ח הלכה ה כתב רבינו שהמזכה לעובר, אע"פ שלא בא לעולם - קנה, שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ובפכ"ג מהלכות אישות הלכה יד השתמש רבינו בסברא, ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", כסיבה לזה שדברים אלו נקנין באמירה, ואעפ"כ זה לא מועיל להקנות לדבר שלא בא בעולם, לפי שיש כאן "תרתי לריעותא" (=שני חסרונות): דברים בעלמא בלי קנין, וגם דבר שלא בא לעולם, וראה להלן פ"ח שם הערה סב]. 139) בכתובות שם: "א"ל רבינא לרב אשי, דברים הללו [=הנקנין באמירה] ניתנו ליכתב או לא ניתנו ליכתב, א"ל לא ניתנו ליכתב" ופירש רבינו "לא ניתנו ליכתב" כלומר, שאף אם נכתבו אין להם תוקף של שטר (וראה בראב"ד ומגיד־משנה, וכן דעת הגאונים במאירי שם) ואין דעות כל המפרשים שוות בזה (ראב"ד, ועיין 'תוספות' שם). 140) כלומר, מכיון שאין להם תוקף של שטר, כנ"ל. 141) שיש, כידוע, הפרש בין מלוה בעל־פה, שגובה רק מנכסים בני חורין, שנמצאים ברשותו של הלוה, לבין מלוה בשטר, שגובה אף מנכסים משועבדים, היינו,

שנמכרו לאחרים. 142) שיגבה מן הלקוחות. שלא עלה על דעתם להשתעבד אלא מנכסים בני חורין, ולא מנכסים משועבדים (מגיד־משנה ומאירי).

יח. הַמְקַדֵּשׁ[143] אֶת הָאִשָּׁה, אֲפִלּוּ קִדְּשָׁהּ בְּאֶלֶף דִּינָר[144], בֵּין שֶׁחָזְרָה הִיא[145] בֵּין שֶׁחָזַר הוּא[146], בֵּין שֶׁמֵּת[147] הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא - אֵין הַקִּדּוּשִׁין חוֹזְרִין[148] לְעוֹלָם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן מַתָּנָה גְּמוּרָה שֶׁאֵין לָהֶם חֲזָרָה.

143) בבא־בתרא קמה. פלוגתא בין התנאים והאמוראים בברייתא ובגמרא, וראה להלן. 144) בברייתא שם: "קדשה בכסר". 145) ובעלה גרש אותה בהסכמתו לדרישתה ('חלקת מחוקק' סימן נ ס"ק א). 146) וגירשה. ובזה אין שום פלוגתא, כי הרי הוא גרם. 147) ואף בזה הכל מודים, מכיון שהיא יכולה לטעון: הבו לי בעלי ואשמח בו (גמרא שם). [וברש"י לכתובות עו: "דמאן־דאמר קידושין לאו לטיבועין ניתנו - שאם מת החתן הקידושין חוזרין", ולפי הגמרא בבבא־בתרא שם, אם מת החתן - אף למאן־דאמר קידושין לאו לטיבועין ניתנו, אין הקידושין חוזרין. אבל ברש"י מהדורא קמא (בשטמ"ק שם) כתב: "במארס את הבתולה ומתה, האב חייב להחזיר את הקידושין לבעל, לפי שלא ניתנו קידושין לטיבועין"]. 148) בגמרא שם: "אמר רב פפא, הלכתא בין שמת הוא, בין שמתה היא והדר ביה הוא (=חזר בו הוא) - קידושין לא הדרי (=כסף הקידושין אינו חוזר), הדרא ביא איהי (=חזרה בה היא) אפילו קידושי נמי הדרי. אמימר אמר, קידושי לא הדרי, גזירה שמא יאמרו קידושין תופסין באחותה". כלומר, אם יראו שהקידושין חוזרין, יחשבו שהקידושין היו בטעות ולא תפסו, וממילא מותר המקדש באחותה. [ומתוך זה, שרבינו לא העתיק גזירה זו בחזרה היא, ואדרבה כלל ביחד חזר הוא וחזרה היא - נראה שאין זה מטעם גזירה, אלא על־פי הדין, מפני שפוסק כרבי יהודה הנשיא שאמר "קידושין לטיבועין ניתנו" (בבא־בתרא שם) כלומר, כסף הקידושין נטבעין, נשקעין לעולם אצלה ולא היה בדעת המקדש ליתן לה דוקא אם יחיו ביחד, אלא נתכוון למתנה גמורה בכל אופן. ולפיכך הביא הלכה זו כאן בהלכות זכיה ומתנה. ובפרק זה, שכולו עוסק באומדן דעת במתנה, ולא הביאה בהלכות אישות, שאין טעמה מפני החשש שיתירו את אחותה, אלא שזוהי מתנה גמורה על־פי דיני המתנות. וכן פסק המאירי בכתובות עו: (עמוד 823) כמאן־דאמר קידושין לטיבועין ניתנו. וראה במרדכי קידושין פ"ג סימן תקלה, ובמגיד־משנה כאן].

יט. וְאִם הָיוּ קִדּוּשֵׁי טָעוּת - חוֹזְרִין הַמָּעוֹת[149].

149) כן מפורש בכתובות שם, בדברי רב נחמן בר יצחק.

כ. וְהַמְקַדֵּשׁ[150] אֲחוֹתוֹ[151] - הַמָּעוֹת מַתָּנָה[152]. אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת, וְאֵין זֶה טוֹעֶה, אֶלָּא גָּמַר וְנָתַן לְשֵׁם מַתָּנָה.

150) קידושין מו: ובבא־מציעא טו: ושם מחלוקת בזה בין רב ושמואל, ופסק כשמואל, בהתאם לכלל הידוע שהלכה כשמואל בדיני ממונות. 151) שהיא מן העריות המפורשות בתורה (פ"א מהלכות אישות הלכה ה) ואין קידושין תופסין בה (שם פ"ד הלכה יב). 152) בפ"ט מהלכות גזילה הלכה ז, פסק רבינו, בקונה שדה מחבירו והכיר הלוקח שגזילה היא ביד המוכר, שמחזיר לו הקרן, כדעת רב שם (בניגוד לשמואל), שאדם יודע שקרקע אין לו, וגמר ונתן לשם פקדון. ויש מחלקים, לפי סוגיית הגמרא בבבא־מציעא שם, בין נכרי שנותן לו רק לפקדון, לבין אחות שנותן לה לשם מתנה. ועיין לחם־משנה כאן, ומשנה־למלך בהלכות גזילה שם.

כא. הַשּׁוֹלֵחַ[153] סִבְלוֹנוֹת[154] לְבֵית חָמִיו, בֵּין מְרֻבִּין[155] בֵּין מוּעָטִין[156], בֵּין שֶׁאֲכָל[157] שָׁם סְעֻדַּת אֲרוּסִין בֵּין שֶׁלֹּא אָכַל, בֵּין שֶׁמֵּת הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא, אוֹ שֶׁחָזַר בּוֹ הָאִישׁ - יַחְזִרוּ הַסִּבְלוֹנוֹת כֻּלָּן[158], חוּץ מִן הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה[159].

153) בבא־בתרא קמו. וקמו: 154) מלשון סבל, משא, שנושאין אותו מיד זה ליד זה (מדברי רבינו בפירוש המשניות). 155) שוודאי חוזרים, כמפורש במשנה שם. וכפירושו של הר"י בן מיגאש, שאפילו אם אכל חוזר וגובה, ראה להלן. 156) במועטין, מפורש במשנה שם שאין נגנבין, אבל רבינו פוסק כדעת רבין (שם קמו:), ראה להלן. 157) רבינו מפרש המשנה הנ"ל כדעת ר"י בן מיגאש, שבין במרובין ובין במועטין מדובר כשאכל, וסוף המשנה הוא המשך של הרישא (שחילקה בין אכל שאינו נגבה לבין לא אכל שגובה), שאם לא אכל חוזר וגובה אפילו במועטין, ואם אכל אינו גובה במועטין, ואילו במרובין אפילו אם אכל חוזר וגובה. וכשבא רבין שם ואמר שלעולם סבלונות חוזרים, על־כרחנו שאפילו במועטין ואפילו אם אכל, הם חוזרים. 158) היינו, כל אלה שעודם קיימים ולא בלו. אבל אם בלו - דינם כמאכל ומשקה, כמו שכתב רבינו בפירוש המשנה שם. 159) שנאכלו ואינם קיימים.

כב. וְכֵן כֵּלִים מוּעָטִים שֶׁשָּׁלַח לָהּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ שָׁם בְּבֵית אָבִיהָ[160]: אִם נִשְׁתַּמְּשָׁה בָּהֶן וּבָלוּ אוֹ אָבְדוּ - אֵינָן מִשְׁתַּלְּמִין; אֲבָל אִם הָיוּ קַיָּמִין - חוֹזֵר הַכֹּל, וְגוֹבֶה אוֹתָם בְּבֵית דִּין; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא שִׁלָּחָם אֶלָּא דֶּרֶךְ נוּי בִּלְבָד.

160) המפורש במשנה שם, שאינן נגבין שהרי פירש לה שתשתמש בבית אביה, - גם על זה חלק שם רבין ואמר שכל שהוא קיים חוזר לעולם.

כג. חֲזָרָה[161] הִיא בָּהּ - חוֹזֵר הַכֹּל; וַאֲפִלּוּ הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה[162] נוֹתֶנֶת דָּמָיו בְּזוּל[163]. וּכְבָר הִסְכִּימוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁאִם הָיוּ דְּמֵי מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה [שָׁוֶה] שִׁשָּׁה - מִשְׁתַּלֶּמֶת אַרְבָּעָה[164], אִם חֲזָרָה בָּהּ; שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ מַתָּנָה זוֹ אֶלָּא לְדַעַת שֶׁלֹּא תַּחֲזֹר בָּהּ.

161) בבא־בתרא שם, סוף המימרא של רבין. 162) שכבר כלו. 163) פחות משווים האמיתי של האוכל, משלמין

בזול, מכיון שאלמלי ידע זה האוכל שהוא ישא בהוצאות, לא היה אוכל את המאכלים היקרים. 164) בגמרא שלפנינו שם, מפורש כן: "עד כמה בזול עד תילתא". אבל בכל כתבי־היד שם חסרות מילים אלו, וכן אינן ברי"ף. ולפיכך מביא זאת רבינו בשם הגאונים.

כד. הורו רבותי, שאם היה מנהג המדינה שיעשה כל אדם סעדה ויאכיל לרעיו, או יחלק מעות לשמשים ולחזנין[165] וכיוצא בהן, ועשה כדרך שעושין כל העם, וחזרה בה - משלמת הכל; שהרי גרמה לו לאבד ממון, וכל הגורם לאבד ממון חברו - משלם[166]. והוא שיהיו לו עדים כמה הוצא, שאין זה נשבע ונוטל[167].

165) [היינו שליחי ציבור. וכן דעת רבינו בפי"ד מהלכות תפלה הלכה ח. ולא כמו שכתבו ה'תוספות' ברכות לד. ד"ה לא יענה, שחזן הוא שמש בית הכנסת]. 166) כמו שכתב רבינו בפ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ז. והיינו מטעם "דיני דגרמי", וכמו שהסבירו ה'תוספות' (בבבא־בתרא כב: ד"ה זאת אומרת, בשם הר"י) שאם נעשה ההיזק בשעת מעשה, הרי זה דיני דגרמי וחייב לשלם, ואף כאן כעת שחוזרת בה, נעשה ההיזק (ט"ז באהע"ז סימן נ ס"ק ד). והראב"ד חולק על דברי רבינו, וראה במגיד־משנה. [ואע"פ שבחזרתה לא נתכוונה להזיק, ולדעת רבינו אין חיוב ב"גרמי", אלא במתכוון להזיק (ראה בפ"ו מהלכות סנהדרין הלכה א) - יש להבדיל בין דיין שטעה, שאם נחייבהו לשלם, לא ידון לעולם, כמו שכתב הרי"ף בפ"ד דסנהדרין (ראה בסמ"ע סימן כה ס"ק ו), לבין מזיק אחר, שאע"פ שלא התכוון להזיק - חייב לשלם. ומה שכתב רבינו בתשובה בדין הפורץ גדר לפני בהמת חברו, שאם נתכוון כדי שתזיק - חייב, ואם לא נתכוון לכך פטור (ראה פ"ד מהלכות נזקי ממון הלכה ב, במגדל־עוז ובמגיד־משנה) - כנראה שבפורץ גדר הקילו יותר, מפני שההיזק אינו בא מיד בשעת המעשה]. 167) [אע"פ שבנגזל תיקנו חכמים שיהא נשבע ונוטל (פ"ד מהלכות גזילה הלכה א) וכמו כן במזיק (פ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה יז) ובמוסר ממון חבירו לגוי, שהוא מדיני דגרמי, השאירו חכמים ב"תיקו" אם עשו תקנה זו או לא (ב"ק סב.) ופסק רבינו שאם תפש הנמסר אין מוציאין מידו, ונשבע וזוכה במה שתפש (שם פ"ח הלכה ז) - כאן בחזרה בה שלא התכוונה להזיק אין הדין כן, מפני שכל תקנה זו אינה אלא מדין קנס (הלכות גזילה שם) ולא קנסו חכמים שוגג אטו מזיד, כמו שכתב רבינו בפ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ג. וראה באבן־האזל].

יום ש"ק ל' כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי השושבינות - והוא מנהג ברוב המדינות ששולחים החברים זה לזה מעות ביום חתונתן - ויש ביניהם משפט ודין לפי שאינן מתנה גמורה אלא על דעת להשתלם, וכל הנמשך בזה.

א. מִנְהָג[2] פָּשׁוּט בְּרֹב הַמְּדִינוֹת, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּשָּׂא אָדָם אִשָּׁה מְשַׁלְּחִין לוֹ רֵעָיו וּמְיַדְּעָיו מָעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזֵּק בָּהֶן עַל הַהוֹצָאָה שֶׁמּוֹצִיא בְּאִשְׁתּוֹ, וּבָאִים אוֹתָן הָרֵעִים וְהַמְיַדְּעִים שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן בְּשִׂבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה אוֹ בְּמִקְצָתָן, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְאֵלּוּ הַמָּעוֹת[3] שֶׁמְּשַׁלְּחִין נִקְרָאִין שׁוֹשְׁבִינוּת[4]; וְאוֹתָם שֶׁשָּׁלְחוּ הַמָּעוֹת וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן נִקְרָאִים שׁוֹשְׁבִינִין.

2) דין השושבינות במשנה בבא בתרא קמד: ובגמרא שם קמה: 3) ש"לא נאמרו דיני שושבינות אלא במעות בלבד" (להלן הלכה טו, מהמשנה שם). 4) מלשון ריעות. וראה רשב"ם שם דיבור המתחיל הכי גרסינן האחין.

ב. הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[5] אֵינָהּ מַתָּנָה גְּמוּרָה. הַדְּבָרִים יְדוּעִים, שֶׁלֹּא שָׁלַח זֶה עֲשָׂרָה דִינָרִין בִּשְׁבִיל שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה בָּזֶה[6]; וְלֹא שָׁלַח אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבִּדַּעְתּוֹ הָיָה, שֶׁאִם יִשָּׂא הוּא אִשָּׁה - יַחֲזֹר וְיִשְׁלַח לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם נָשָׂא זֶה אִשָּׁה וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת - הֲרֵי זֶה תּוֹבְעוֹ בַּדִּין[7] וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ.

5) משנה וגמרא שם קמה: 6) [בכתב יד אברבנאל: "בזוז", ובכתב יד תימן: "בזוז אחד". וראה בגמרא שם: "עד זוזא"]. 7) משנה ובברייתא שם.

ג. וְאֵין יָכוֹל לְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא[8]. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה[9], וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אַלְמָנָה[10] - אֵינוֹ יָכוֹל לִתְבֹּעַ לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי מַחֲזִיר לְךָ אֶלָּא בִּבְתוּלָה, כְּמוֹ שֶׁנָּתַתָּ לִי. וְכֵן אִם שָׁלַח לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי אַלְמָנָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ לְהַחֲזִיר לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי בְּתוּלָה.

8) כלומר, באותם התנאים ממש, לא גרועים ולא מעולים, כמו שמפרש להלן. ומקור דבריו בברייתא שם: "עשו עימו בשנייה (=בנישואי אשתו שנייה), וביקש לעשות עימו בראשונה, יכול לומר לו לכשתינשא אשה אחרת, אעשה עמך". ומזה מוכח שאם עשה עימו בשמחה קטנה אינו יכול לתבעו לשמחה גדולה. אבל צריך עיון שהשמיט רבינו בבא זו. 9) ששמחתה מרובה. 10) ששמחתה מועטת.

ד. עָשָׂה[11] רְאוּבֵן מִשְׁתֶּה בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָא, וְעָשָׂה שִׁמְעוֹן בִּצְנִעָה, אוֹ[12] שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן בִּצְנִעָה, וְשִׁמְעוֹן בְּפַרְהֶסְיָא - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי עוֹשֶׂה עִמְּךָ אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי.

11) שם בברייתא. 12) אף זה לא הוזכר בברייתא.

ה. רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה, וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ[13], וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן כְּנִשּׂוּאֵי רְאוּבֵן עַצְמָן, וּבָא רְאוּבֵן וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ; אוֹ שֶׁקָּרָא לוֹ שִׁמְעוֹן וְלֹא רָצָה לָבוֹא[14]; אוֹ שֶׁהָיָה בַּמְּדִינָה וְשָׁמַע קוֹל טַבְלָא[15], בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד אֶלָּא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יָבוֹא, וְשָׁמַע וְלֹא

בָּא - חַיָּב לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת כֻּלָּהּ[16]; שֶׁהֲרֵי יָדַע[17] וְלֹא בָּא, אוֹ קָרָא לוֹ בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד וְלֹא בָּא.

13) בזה בוודאי מחזיר לו כל השושבינות. 14) גם בזה אין ספק שמחזיר לו כל השושבינות ואינו מנכה לו כלום, שהרי קרא לו ולא בא. 15) לוח חלק שעליו מכים בקורנוס להזמנת האורחים. [וכנראה שלפני רבינו הייתה הגירסא בבבא בתרא קמה: "הווה במתא (=היה בעיר) ושמע קול טבלא, איבעי ליה למיתא (=הרי עליו לבוא)". ולפנינו גירסה אחרת]. 16) כלומר, בלי ניכוי כלל. 17) על ידי קול הטבלא, במקום שאין קוראין כל אחד.

ו. לֹא[18] הָיָה רְאוּבֵן בַּמְּדִינָה - מְנַכִּין[19] לוֹ דְּמֵי מַה שֶּׁאָכַל וְשָׁתָה שִׁמְעוֹן אֶצְלוֹ, וּמַחֲזִיר לוֹ שְׁאָר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[20]. וְכֵן אִם הָיָה בַּמְּדִינָה וְלֹא קְרָאָהוּ[21] אוֹ לֹא הוֹדִיעוֹ[22] - מְנַכִּין לוֹ; וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו תַּרְעֹמֶת[23] מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ.

18) נלמד מתוך ראשית המימרא שם, שדווקא אם היה במדינה צריך לבוא. 19) שם בגמרא. 20) ואין לו עליו תרעומת, על שלא קראו לו ולא הודיעו לו, שהרי לא היה במדינה. 21) נראה שרבינו גרס שם כגירסת כתב־יד מינכן: "לא ידע, איבעי ליה לאודועיה, לא אודעיה תרעומת אית ליה". והיינו, במקום שדרכן לקרות כל אחד ואחד. 22) על ידי קול טבלא במקום שאין קוראים לכל אחד ואחד. ונלמד מהרישא שם שאם שמע קול טבלא היה עליו לבוא - ומזה מוכח שאם לא שמע, יש לו עליו תרעומת על שלא הודיעו. 23) שם בגמרא.

ז. וְכַמָּה[24] מְנַכִּין? נָהֲגוּ[25] בְּנִכּוּי: אִם דִּינָר אֶחָד שָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן[26] - אֵינוֹ מַחֲזִיר לוֹ כֻּלּוֹם, שֶׁהֲרֵי[27] זֶה דְּמֵי מַה שֶּׁאָכַל; וְאִם יָתֵר עַל הַדִּינָר עַד סֶלַע[28] - מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה[29].

24) שם. 25) כך אמר שם אביי, שכן נהגו בני גננא. 26) בתור שושבינות. 27) כרגיל אוכל אדם בסעודת חתן בעד דינר אחד, אם שלח לו רק דינר. 28) שאז מאכילים אותו בריווח יותר. 29) [ומכיוון שהסכום הוא קטן אין אומדין דעת המשלח, ואין חוששין שמא הוא צר עין, עיין לחם משנה].

ח.[30] מִסֶּלַע וּלְמַעְלָה - אוֹמְדִין דַּעַת הַמְשַׁלֵּחַ וְשִׁעוּר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת: אִם אָדָם חָשׁוּב - מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה[31]; וְאִם צַר עַיִן וּמְדַקְדֵּק בְּהוֹצָאָתוֹ - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ אֶלָּא שִׁעוּר מַה שֶּׁאָכַל וְשָׁתָה[32], וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַשְּׁאָר.

30) [ציון הלכה ח כאן הוא טעות, שהכול קשור ביחד: "אומדין דעת המשלח ושיעור השושבינות (רש"ש). כלומר, אומדין דעתו אם הוא צר עין. וכמו כן מחשבין כמה שלח לו, בכדי לדעת כמה היא מחצה, באופן שהוא אדם חשוב. וכן בכתב־יד תימן ובדפוס רומי הכול מחובר כנ"ל. וכן נראה בבית יוסף אבן העזר סימן ס]. 31) אף שמסכום גדול הרי המחצית הרבה יותר ממה שאכל, אין מדרכו של אדם חשוב לעשות חשבון מדוייק. והוא מוכן להעניק יותר ממה שהוא מקבל. 32) [כלומר, דינר אחד ולא יותר. ואף על פי שאם שלח שלושה דינרין מנכה לו דינר ומחצה כמבואר למעלה, זה אינו אלא באופן הנ"ל שאין אומדין ואין מחשבין כלל, אבל כאן שאומדין ומחשבין - מחשבין בדיוק, כעין מה שכתב רבינו בפרק יח מהלכות מכירה הלכה יא, שאם בא לנפות מנפה את הכל, עיין שם].

ט. מֵת[33] שִׁמְעוֹן קֹדֶם שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה, אוֹ[34] שֶׁנָּשָׂא וּמֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה - אֵין רְאוּבֵן חַיָּב לְהַחֲזִיר לְיוֹרְשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לָהֶם: תְּנוּ לִי שׁוֹשְׁבִינִי וְאֶשְׂמַח עִמּוֹ.

33) שם קמד: בגמרא. 34) יוצא מתוך דברי רב יוסף (שם קמה.) שדווקא אחרי שכלו כל שבעת ימי המשתה אפשר לדרוש את השושבינות.

י. לְפִיכָךְ[35], אִם שָׂמַח עִמּוֹ[36] וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, אוֹ קָרָא לוֹ וְלֹא בָּא[37], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה בַּמְּדִינָה[38], אוֹ שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ[39] - הוֹאִיל וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, חַיָּב רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת לְיוֹרְשָׁיו; אוֹ בְּנִכּוּי אִם לֹא הוֹדִיעוֹ אוֹ לֹא הָיָה עִמּוֹ בַּמְּדִינָה[41].

35) מימרא של רב יוסף (שם). 36) שכבר נתחייב להחזיר השושבינות. 37) כאמור למעלה הלכה ה שבמקרה זה מחזיר לו כל השושבינות. 38) שמחזיר לו השושבינות בניכוי מה שאכל ושתה (למעלה הלכה ו). 39) שגם בזה מנכה לו (שם). 40) כשקרא לו ולא בא. 41) שאינו חייב לשלם ליורשים, אלא כמה שהיה משלם לשושבין עצמו.

יא. מֵת[42] רְאוּבֵן וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְבּוֹת הַשּׁוֹשְׁבִינוּת מִיּוֹרְשִׁין - כּוֹפִין יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר בְּנִכּוּי[43]; וּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ - אֵין הַיּוֹרְשִׁין מְשַׁלְּמִין כְּלוּם.

42) כבר העיר הראב"ד שאין מקור בגמרא למנהג בעניין שובינות. אולם רבינו למד כן מדיני סבלונות בקידושין כשם שלמדו משם (מה שנאמר בהלכה ט) שאם מת שמעון אין ראובן חייב להחזיר מפני שאומר ליורשי שמעון: תנו לי שושביני ראובן ואשמח בו, וזה נלמד כמו שאמרו שם לעניין קידושין שאם מת הבעל אין האשה חייבת להחזיר המתנות מפני שאומרת להם תנו לי בעלי ואשמח עימו - כמו כן למד רבינו דין זה של מת ראובן שתלוי במנהג, ממה שאמרו שם שאם מתה האשה "מקום שנהגו להחזיר קידושין מחזירין, מקום שנהגו שלא להחזיר אין מחזירין". וכן כתב ר"י מיגאש. 43) שהרי אביהם לא היה ולא אכל שם, וכבר כתב למעלה (הלכה ו) שאם לא היה ראובן במדינה מנכין לו דמי מה שאכל ושתה שמעון אצלו.

יב. מֵת[44] רְאוּבֵן אַחַר שֶׁנָּשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[45] - כּוֹפִין אֶת יוֹרְשָׁיו וּמְשַׁלְּמִין הַשּׁוֹשְׁבִינוּת בְּכָל מָקוֹם; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב אֲבִיהֶן לְשַׁלֵּם.

וְאִם כֻּלָּהּ הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם - מְשַׁלְּמִין כֻּלָּהּ; וְאִם בְּנִכּוּי - מְשַׁלְּמִין בְּנִכּוּי.

44) המגיד־משנה מביא את דברי הר"י מיגאש ומסתמך על הסברה הפשוטה, שכיוון שנתחייב האב - חייבים היורשים לשלם את חובו, אבל באמת אפשר למצוא מקור מפורש להלכה זו, והיא: המימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן (בבבא בתרא שם) כפירוש למשנה, ושם שאם מת השושבין, נגבית השושבינות מבניו, והיינו באופן הנ"ל כשמת ראובן אחרי שבעת ימי המשתה, שהרי באופן אחר - זה תלוי במנהג (למעלה הלכה יא). 45) או כגון ששמח עימו ואחר כך מת (למעלה הלכה י). שאם לא שמח ומת בתוך ימי המשתה אין ראובן חייב (למעלה הלכה ט).

יג. חֲמִשָּׁה[46] דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשוֹשְׁבִינוּת: נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּמוֹ מִלְוָה[47]. וְאֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְּעוֹנָתָהּ[48] כְּעֵין נִשּׂוּאֵי רִאשׁוֹן[49]; שֶׁזֶּה כְּמוֹ תְּנַאי הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ שֶׁעַל דַּעַת זֶה שְׁלָחָהּ[50]. וְאֵין בָּהּ מִשּׁוּם רִבִּית. אֲפִלּוּ שָׁלַח לוֹ דִּינָר וְהֶחֱזִיר לוֹ עֲשָׂרָה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְהוֹסִיף[51] לוֹ שָׁלַח. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתָּהּ[52]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִגֹּשׁ אוֹתוֹ וּלְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא[53]. וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם[54] כְּשֶׁמַּחֲזִיר לַיּוֹרְשִׁין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי[55], וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בְּרָאוּי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[56].

46) ברייתא שם קמה. וההנמקה שלה בגמרא שם קמה: 47) כלומר, ולא כמתנה. 48) כשמגיעה עונת הנישואין לחבירו. 49) כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ג והלכה ה. 50) שיחזיר לו בעת נישואיו ולא קודם לכן "שיכול לומר לו: איני רוצה לקבל [עתה] שאני רוצה לשמוח עימך, כדרך ששמחת עימי (מגיד משנה). 51) שיכול היה גם לתת פחות, והוסיף לו מרצונו הטוב, מחמת ידידות וריעות. 52) ויכול לתבוע את השושבינות אחרי שמיטה. 53) והרי זה דומה למלווה את חבירו לעשר שנים, היינו, שזמן הפירעון מאוחר לשביעית, שאין השביעית משמטתו (פרק ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט), אחרי שאינו יכול ליגוש אותו עכשיו בהגיע השנה השביעית. ואמנם אם היו הנישואין בשנה השביעית - השביעית משמטתה בסופה, שהרי הגיע זמנה (מגיד משנה). 54) כדין בכור, שנוטל חלק כפול בירושה. 55) שאינו מוחזק ביד המוריש בעת מיתתו, וחוב שהוא ביד אחרים הרי הוא ראוי (פרק ג מהלכות נחלות הלכה א). 56) בהלכות נחלות שם.

יד. הַשּׁוֹלֵחַ תְּשׁוּרָה[57] לַחֲבֵרוֹ[58], אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ מָעוֹת כְּשֶׁמָּטָה יָדוֹ[59], וְהוּא מְמָאֵן לִקַּח, וְזֶה נִשְׁבַּע שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּקַּח, וְהִכְפִּיר בּוֹ עַד שֶׁלָּקַח[60], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ מַתָּנָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר הוּא[61] וְלִתְבֹּעַ, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִלְוָה.

57) [היא מנחה שלוחה ממיני אוכלים כמו שנאמר (שמואל־א ט, ז): "כי הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא". ולא פירש שהיא מתנה אלא שלח לו בסתם]. 58) [ואף על פי שלא מיאן לקבל, ולא הפציר בו. לפי שתשורה ממיני אוכלים, לעולם היא מתנה, וכמו שכתב להלן הלכה טו בדין שולח לחבירו כדי יין]. 59) שאינו מצווה לתת לו צדקה דווקא אלא להחזיק בידו גם על ידי הלוואה או עשיית שותפות איתו או להמציא לו מלאכה - כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות, כמפורש בפרק ח מהלכות מתנות עניים הלכה ז]. 60) [דווקא אם נתן בצורה זאת של הפצרה, אבל אם נתן מעות סתם הרי זו הלוואה כמו בשושבינות (למעלה הלכה א ולהלן הלכה טו). ונראה שלכך תיקנו במשלוח מנות בפורים שישלח בשר או תבשיל או מיני אוכלים (פרק ב מהלכות מגילה הלכה טו, ועיין ביצה יד: במשנה), שמשלוח זה הוא למתנה ואילו מעות הם להלוואה כנ"ל. פרט למתנות לאביונים, שאף על פי שהן מעות, כיוון שנותנן לעני הפושט יד ומבקש, בוודאי כוונתו למתנה ולא להלוואה. ומסתבר, לפי זה, שעני הנותן לחבירו אפילו פירות בוודאי כוונתו על מנת להחזיר. ולפיכך כתב רבינו בפרק ו מהלכות מתנות עניים הלכה יז: "מעשר עני וכו' ואין עושין שושבינות", הרי שגם בנתינת פירות יש דין שושבינות, כיוון שהנותן הוא עני. ואילו בהלכות שמיטה ויובל, שלא מדובר בעני, כתב (פרק ו שם הלכה י): "דמי שביעית וכו' ואין עושין בהן שושבינות", דקדק לכתוב "דמי שביעית", שרק בדמים יש דין שושבינות, אבל בפירות אין דין שושבינות כנ"ל. וכמו כן בהלכות מעשר שני (פרק ג הלכה כא), שאף שם לא מדובר בעני, נראה שהמדובר בדמי מעשר שני (עיין שם) ועליהם כתב ש"אין עושין בהן שושבינות", אבל בפירות אין דין שושבינות. וכן מדוקדקים דברי התוספתא שדין מעשר עני המדבר בפירות נשנה לחוד במסכת פאה שם, ואילו דיני מעשר שני ושביעית, שהמדובר בהם בדמים, נשנו ביחד בשביעית פרק ז. וראה בתוספתא כפשוטה, בפאה שם עמוד 40]. 61) בכתב יד תימן חסרה תיבת "הוא".

טו. וְכֵן הַשּׁוֹלֵחַ[62] לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן וּפֵרוֹת בְּעֵת הַנִּשּׂוּאִין - אֵין נִגְבִּין בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא גְּמִילוּת חֲסָדִים; וְלֹא נֶאֱמְרוּ דִּינֵי שׁוֹשְׁבִינוּת אֶלָּא בְּמָעוֹת בִּלְבַד[63].

62) שם קמד: בסוף המשנה. 63) הראב"ד כתב על שתי ההלכות (הלכה יא והלכה טו) שדבר זה אינו מחוור, לפי שהוא מפרש כרשב"ם, שכאן מדובר שלא בעת הנישואין או כשאינו אוכל אצלו, ולפי זה אין הבדל בין מעות ליין, ועיין באור שמח.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ד־ל' כסלו ה'תש"פ

יום ראשון כ"ד כסלו ה'תש"פ

מצות עשה קלא.

קכה.

המצוה הקל"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְוַדּוֹת לְפָנָיו יִתְעַלֶּה, שֶׁהִפְרַשְׁנוּ אֶת חוֹבַת הַמַּעֲשְׂרוֹת וְהַתְּרוּמוֹת וּלְהִתְנַקּוֹת מֵהֶם (מכל אשמה של התנהגות בלתי ראויה במעשרות, ולהכריז זאת) גַּם בְּדִבּוּר, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתְנַקִּינוּ מִלְּהַחֲזִיק בָּהֶן בְּפֹעַל, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: "וְדִוּי מַעֲשֵׂר". וְהַצִּוּוּי בָּזֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְגוֹ'" (דברים כו, יג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְאֹפֶן הַבִּעוּר וְעִנְיָנוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי.

המצוה הקכ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ אֶת־הַבִּכּוּרִים (ראשוני פרות ארץ־ישראל משבעת המינים) וְלַהֲבִיאָם לַמִּקְדָּשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כג, יט). וּפֹשׁוּט, שֶׁמִּצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְאֵינָם בָּאִים אֶלָּא מִפֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְסוּרְיָא וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן — וּמִשִּׁבְעַת הַמִּינִים בִּלְבָד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בִּכּוּרִים. וְשָׁם (פרק ג משנה יב) נִתְבָּאֵר שֶׁהֵם, כְּלוֹמַר: הַבִּכּוּרִים, נִכְסֵי כֹּהֵן (שייכים לכהן).

יום שני כ"ה כסלו ה'תש"פ

מצות לא תעשה קמט (קמח*).

מצות עשה קלב.

המצוה הקמ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַכֹּהֵן מִלֶּאֱכוֹל אֶת הַבִּכּוּרִים בַּחוּץ (מירושלים) וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ". בָּא בַּקַּבָּלָה (מכות יז:): "וּתְרוּמַת יָדֶךָ" — אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים. לְפִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ — בְּפָסוּק זֶה דָּבָר הַטָּעוּן הֲבָאַת מָקוֹם (לירושלים) שֶׁלֹּא הִזְכִּירוֹ בְּפֵרוּשׁ, וְאָמַר בִּכְלָלָם "וּתְרוּמַת יָדֶךָ" — הֲרֵי אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים בְּלִי סָפֵק, שֶׁבֵּאֵר בָּהֶם שֶׁהֵם טְעוּנִין הֲבָאַת מָקוֹם, וְהֵיאַךְ יַזְהִיר עַל אֲכִילָתָהּ בִּשְׁעָרֶיךָ! וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְאוֹכֵל בִּכּוּרִים שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶם (ראה מצות עשה קלב מה שיש לקרוא עם הבאת הבכורים), שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (יט.). שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עֲלֵיהֶם אֶלָּא קֹדֶם שֶׁיַּנִּיחֵם בָּעֲזָרָה; אֲבָל מִשֶּׁיַּנִּיחֵם בָּעֲזָרָה — הֲרֵי הוּא פָּטוּר עֲלֵיהֶם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא קָרָא. וְגַם בַּבִּכּוּרִים אוֹתוֹ הַתְּנַאי שֶׁבְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין כָּל־מִי שֶׁאֲכָלָם בַּחוּץ חַיָּב עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁיִּרְאוּ פְּנֵי הַבַּיִת; וְאִם אָכַל מֵהֶם מִי שֶׁיֹּאכַל אַחַר שֶׁרָאוּ פְּנֵי הַבַּיִת קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה — חַיָּב מַלְקוּת בְּלֹבַד אִם הוּא כֹּהֵן; אֲבָל הַיִּשְׂרְאֵלִי — הֲרֵי הוּא מְחֻיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, אִם אָכַל בִּכּוּרִים, אֲפִלּוּ אַחַר קְרִיאָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בכורים פרק ב משנה א): הַתְּרוּמָה וְהַבִּכּוּרִים חַיָּבִין עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ וּמִיתָה וַאֲסוּרִין לְזָרִים. אִם אֲכָלָם בִּזְדוֹן — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וּבִשְׁגָגָה מוֹסִיף חֹמֶשׁ כְּדִין הַתְּרוּמָה. לְפִי שֶׁכִּינָּן שֶׁקָּרָאָם יִתְעַלֶּה תְּרוּמַת יָדֶךָ, חָלוּ עֲלֵיהֶם כָּל־דִּינֵי הַתְּרוּמָה. וְרָאוּי לְךָ לְהָבִין כָּאן הֵיטֵב כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּבְּשׁוּ לְךָ הָעִנְיָנִים וְהוּא: שֶׁהַכֹּהֵן אִם יֹאכַל הַבִּכּוּרִים מִשֶּׁרָאוּ פְּנֵי הַבַּיִת קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה — לוֹקֶה, וְאַזְהָרָתוֹ מִ"לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת, כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ חוּץ לַמָּקוֹם אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ; אֲבָל הַיִּשְׂרְאֵלִי שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים אַחַר שֶׁרָאוּ פְּנֵי הַבַּיִת בְּכָל־מָקוֹם שֶׁיֹּאכְלֵם (בין בירושלים ובין מחוצה לה) — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאַזְהָרָתוֹ מִן "וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ" (שם י), כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרָנוּ בְּמִצְוָה קל"ג מִמִּצְוֹת אֵלּוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא מַכּוֹת.

המצוה הקל"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְסַפֵּר חֲסָדָיו יִתְעַלֶּה אִתָּנוּ, וְאֵיךְ הִצִּילָנוּ מֵאָז רֵאשִׁית מַצָּבוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ וּמִשִּׁעְבּוּד הַמִּצְרִים וְעִנּוּיִם לָנוּ, וּלְהוֹדוֹת לַה' עַל כָּל־זֶה, וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיַּתְמִיד הַבְּרָכָה — (כל זאת אנו אומרים) בִּזְמַן שֶׁאָנוּ מְבִיאִים אֶת־הַבִּכּוּרִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי" (דברים כו, ה) וּשְׁאָר כָּל־אוֹתָהּ הַפָּרָשָׁה. וּמִצְוָה זוֹ נִקְרֵאת "מִקְרָא בִּכּוּרִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֶיהָ בְּמַסֶּכֶת בִּכּוּרִים וּבְפֶרֶק ז' מִסּוֹטָה" (לב.): וְאֵינָהּ חוֹבָה לְנָשִׁים.

יום שלישי כ"ו כסלו ה'תש"פ

מצות עשה קלג. קמג. קמד.

המצוה הקל"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִכָּל־עִסָּה וְלִתְּנָהּ לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה" (במדבר טו, כ). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת חַלָּה וּבְמַסֶּכֶת עָרְלָה (פרק ב משנה א) וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד.

המצוה הקמ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן לַכֹּהֵן אֶת הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה מִכָּל־בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁאָנוּ שׁוֹחֲטִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם שׁוֹר אִם שֶׂה" (דברים יח, ג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י' מֵחֻלִּין (קל.) וְאֵין הַלְּוִיִּם חַיָּבִים בְּמִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַקמ"ד —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ רֵאשִׁית הַגֵּז (חלק מהצמר הנגזז מהצאן) וְלִתְּנוֹ לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לוֹ" (שם, ד), וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י"א מֵחֻלִּין (קלה.).

יום רביעי כ"ז כסלו ה'תש"פ

מצות עשה פ. פא.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁמֹנִים —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת בְּכוֹר אָדָם וְלִתֵּן אוֹתוֹ הַפִּדְיוֹן לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי" (שמות כב, כח). וּפֵרֵשׁ אֵיךְ תִּהְיֶה נְתִינָה זוֹ: שֶׁנִּפְדֶּנּוּ מִן־הַכֹּהֵן וּכְאִלּוּ כְּבָר זָכָה בּוֹ, וְנִקְנֶהוּ מִמֶּנּוּ בַּחֲמִשָּׁה סְלָעִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַךְ פָּדֹה תִּפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם" (במדבר יח, טו), וּמִצְוָה זוֹ הִיא מִצְוַת פִּדְיוֹן הַבֵּן, וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ; אֶלָּא הִיא מִצְוַת (של) הַבֵּן (המוטלות) עַל הָאָב, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּקִדּוּשִׁין (כט.) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (מו.).

הַמִּצְוָה הַפ"א —— הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת פֶּטֶר (בכור של) חֲמוֹר בְּשֶׂה דַּוְקָא וְשֶׁלֹּא יִפְדֶּה בְּזוּלָתוֹ —— אִם לֹא יִפְדֶּה אוֹתוֹ בְּשָׁוְיוֹ —— וְיִתֵּן אוֹתוֹ הַשֶּׂה לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה; "וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה" (שמות לד, כ). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פרק א) וְגַם הִיא אֵין הַלְּוִים חַיָּבִים בָּהּ.

יום חמישי כ"ח כסלו ה'תש"פ

מצות עשה פב. קלה.
מצות לא תעשה רכ. רכא. רכב.

הַמִּצְוָה הַפ"ב —— הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּעֲרִיפַת (ראשו של) פֶּטֶר חֲמוֹר. אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לִפְדּוֹתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ" (שמות לד, ב), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פרק א) אֶפְשָׁר לַמַּקְשֶׁה לְהַקְשׁוֹת עָלַי וְלוֹמַר: מַדּוּעַ אַתָּה מוֹנֶה פְּדִיָּתוֹ וַעֲרִיפָתוֹ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, וְאֵינְךָ מוֹנֶה אוֹתָן כְּמִצְוָה אַחַת, וְתִהְיֶה עֲרִיפָתוֹ מֵהִלְכוֹת הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְתָּ בַּכְּלָל הַשְּׁבִיעִי? ה' יוֹדֵעַ וָעֵד שֶׁהַדִּין הָיָה מְחַיֵּב כֵּן, לוּלֵא מָצָאנוּ בְּעִנְיָן זֶה לָשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל הֱיוֹתָן שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְהוּא אָמְרָם (בכורות יג): "מִצְוַת פְּדִיָּה קוֹדֶמֶת (עדיפה) לְמִצְוַת עֲרִיפָה, וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה". הֵינוּ: כְּמוֹ שֶׁהַיְבָמָה עוֹמֶדֶת אוֹ לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה —— וְהַיִּבּוּם מִצְוָה כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר וְהַחֲלִיצָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ —— כָּךְ פֶּטֶר חֲמוֹר עוֹמֵד אוֹ לִפְדִּיָּה אוֹ לַעֲרִיפָה, וְזוֹ מִצְוָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ.

הַמִּצְוָה הַקל"ה —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְׁבִּית עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת" (שמות לד, כא) וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר: "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ" (ויקרא כה, ד), וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה צ) —— (להלן שיעור קעד) אֶת דִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כד: ועוד): "הָאֵי שַׁבָּתוֹן —— עֲשֵׂה הוּא". וְאָמַר יִתְעַלֶּה עוֹד: "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'" (שם, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית; וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְעֶשְׂרִים —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲבוֹד אֶת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע" (שם, ד). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה —— לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרכ"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲבוֹד אֶת־הָאִילָן בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר" (שם). וְגַם הָעוֹבֵר עַל זֶה —— חַיָּב מַלְקוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (תחילת פרשת בהר): "הַזָּרַע וְהַזְּמִיר בַּכְּלָל הָיוּ (מלאכות הזריעה והזמירה כבר כלולים באיסור הכללי שלא לעבוד בשביעית), וְלָמָּה יָצְאוּ? לְהַקִּישׁ אֲלֵיהֶם, מַה זָּרַע וּזְמִיר מְיֻחָדִים שֶׁהֵם עֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וּבָאִילָן, אַף אֲנִי אֵין לִי אֶלָּא דָּבָר שֶׁהוּא עֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וּבָאִילָן". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּקְצוֹר מַה־שֶּׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה מֵעַצְמָהּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ קוֹצְרִים כָּל־שָׁנָה. וּפֵרוּשׁ דָּבָר זֶה, שֶׁאָנוּ הֻזְהַרְנוּ מֵעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וַעֲבוֹדַת הַשְּׁמִטָּה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל. וְהַדָּבָר שֶׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה מִמַּה־שֶּׁנִּזְרַע בָּהּ בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְהוּא הַנִּקְרָא: סָפִיחַ מֵתָּר לְאָכְלוֹ (מן התורה) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, אֲבָל אֵין מֵתָּר לְקָצְרוֹ אֶלָּא בְּשִׁנּוּי מִן־הָרָגִיל. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר" (שם, ה), אֵין כַּוָּנָתוֹ שֶׁלֹּא יִקְצְרֶנּוּ כְּלָל לְפִי שֶׁכְּבָר אָמַר: "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה" (שם, ו), אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ: לֹא תִקְצְרֶנּוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצְרִים תְּבוּאַת שְׁאָר שָׁנִים, כִּי אִם כְּמִי שֶׁקּוֹצֵר דָּבָר שֶׁהוּא הֶפְקֵר, בְּלִי הֲכָנָה וּבְלִי הִתְכּוֹנְנוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּבָּאֵר.

יום שישי כ"ט כסלו ה'תש"פ

מצות לא תעשה רכג.
מצות עשה קלד. קמא.
מצות לא תעשה רל. רלא.

הַמִּצְוָה הָרכ"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱסוֹף גַּם מַה־שֶּׁמַּצְמִיחִים הָאִילָנוֹת מִן־הַפֵּרוֹת בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ אוֹסְפִים פֵּרוֹת כָּל־שָׁנָה, אֶלָּא נַעֲשֶׂה בְּכָךְ שִׁנּוּי כְּדֵי לְהַרְאוֹת שֶׁהוּא הֶפְקֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאֶת־עִנְּבֵי

נְזִירֶךָ (מלשון הפקר, ואלו פרות שביעית) לֹא תִבְצֹר" (ויקרא כה, ה). בָּא הַפֵּרוּשׁ (ספרא פרשת בהר): "לֹא תִּבְצֹר כִּדְרֶךְ הַבּוֹצְרִים. מִכָּאן אָמְרוּ: תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית אֵין קוֹצִין אוֹתָן בְּמַקֵּצָה (אין שוטחין אותן לייבוש במקום המיועד לכך), אֲבָל קוֹצֶה הוּא בְּחֵרְבָּה: וְאֵין דּוֹרְכִין עֲנָבִים בְּגַת (להוציא יין), אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֵבָה; וְאֵין עוֹשִׂין זֵיתִים בְּבַד וּבְקֻטְבִּי (מקומות שרגילין לכתוש בהן זיתים): אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא וּמַכְנִיס לְבוֹדֶדָה" (מסחטה קטנה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הַקל"ד —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְקִיר כֹּל מַה־שֶּׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וּלְהַתִּיר (להפקיר) כָּל־צִמְחֵי שְׂדוֹתֵינוּ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְגוֹ'" (שמות כג, יא), וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "וַהֲלֹא הַכֶּרֶם וְהַזַּיִת בַּכְּלָל הָיָה וְלָמָּה יָצָא? לְהַקִּישׁ אֵלָיו: מָה כֶּרֶם מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה, עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, כָּךְ כֹּל שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה". וְעִנְיָן דָּבָר זֶה כְּמוֹ שֶׁאַסְבִּיר לְךָ: שֶׁאָמְרוֹ "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ" כּוֹלֵל הַפְקָרַת כָּל־הַצּוֹמֵחַ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית: עֲנָבִים וּתְאֵנִים וַאֲפַרְסְקִים וְרִמּוֹנִים וְחִטִּים וּשְׂעוֹרִים וְזוּלָתָם. יוֹצֵא, שֶׁהַשְּׁמִטַּת הַכֹּל —— מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַר־כָּךְ פָּרַט וְאָמַר: "כִּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזַיִתֶךָ". וַהֲרֵי אֵלּוּ הֵם בִּכְלַל כֹּל מַה־שֶּׁצּוֹמֵחַ מִן־הָאֲדָמָה —— אֶלָּא לֹא בָּא הַצִּוּוּי הַזֶּה בְּכֶרֶם וְזַיִת בִּמְיֻחָד, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהִזְהִיר בָּהֶם הַכָּתוּב בִּמְיֻחָד עַל אֲסֵפַת תְּבוּאַת הַכֶּרֶם וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר" (ויקרא כה, ה). הִנֵּה כְּמוֹ הַכֶּרֶם שֶׁהַפְקָרָתוֹ —— מִצְוַת עֲשֵׂה, מְנִיעָתוֹ (מלהפקיר) —— לֹא־תַעֲשֶׂה, כָּךְ כֹּל מַה־שֶּׁתַּצְמִיחַ שָׁנָה שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁהַפְקָרָתוֹ בַּעֲשֵׂה —— תִּהְיֶה מְנִיעָתוֹ בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אִם כֵּן יִהְיֶה דִּין הַזַּיִת כְּדִין הַכֶּרֶם בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, וְדִין זַיִת וְדִין שְׁאָר פֵּרוֹת שָׁוֶה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר מִכֹּל מַה־שֶּׁקָּדַם —— שֶׁהַשְּׁמִטַּת גִּדּוּלֵי שְׁבִיעִית מִצְוַת עֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית, וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא לְפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד.

הַמִּצְוָה הַקמ"א —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְּׁמִיט כְּסָפִים, כְּלוֹמַר כָּל־הַמַּשָּׁאוֹת (החובות) בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ" (דברים טו, ג). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ וְאָמַר: "וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ" (שם, ב), וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא: "בִּשְׁתֵּי שְׁמִטּוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר: אַחַת שְׁמִטַּת קַרְקַע וְאַחַת שְׁמִטַּת כְּסָפִים: וּשְׁמִטַּת כְּסָפִים זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁשְּׁמִטַּת קַרְקַע נוֹהֶגֶת, וְאָז הִיא נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה בְּכָל־מָקוֹם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּתְבֹּעַ אֶת הַחוֹבוֹת בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, אֶלָּא יַשְׁמִטוּ לְגַמְרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו" (שם), וְזֶה אֵינוֹ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע, כְּלוֹמַר: הַיּוֹבֵל. אֲבָל מִדְּרַבָּנָן דָּבָר זֶה חוֹבָה בְּכָל־מָקוֹם וּבְכָל־זְמַן וְאָסוּר לִתְבּוֹעַ הַחוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית אֶלָּא יִשָּׁמֵט. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרל"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּהִמָּנַע מִלְّהַלְוֹת זֶה לָזֶה בִּגְלַל הַשְּׁמִטָּה שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב הִזְהִיר מִזֹּאת הַמַּחֲשָׁבָה וְאָמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָּבָר וְגוֹ'" (שם, ט), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "הִשָּׁמֶר —— בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, פֶּן־יִהְיֶה —— בְּלֹא־תַעֲשֶׂה", כְּלוֹמַר: שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ בָּאוּ בְּעִנְיָן זֶה, זֶה אַחַר זֶה לְחִזּוּק.

יום ש"ק ל' כסלו ה'תש"פ

מצות עשה קמ. קלו. קלז.

מצות לא תעשה רכד. רכה. רכו.

הַמִּצְוָה הַק"מ —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְפּוֹר אֶת־הַשָּׁנִים מֵעֵת מָשְׁלֵנוּ עַל הָאָרֶץ וְהֶחֱזַקְנוּ בָהּ —— שֶׁבַע שֶׁבַע שָׁנִים עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּמִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: סְפִירַת שְׁנֵי שְׁמִטָּה, הִיא מְסוּרָה לְבֵית דִּין, כְּלוֹמַר: סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, שֶׁהֵם הֵם שֶׁסּוֹפְרִים שָׁנָה שָׁנָה מֵחֲמִשִּׁים הַשָּׁנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּל־אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ מוֹנֶה יְמֵי הָעֹמֶר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים וְגוֹ'" (ויקרא כה, ח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בהר): "יָכוֹל יִסְפּוֹר שֶׁבַע שְׁמִטִּים זוֹ אַחַר זוֹ (בלי לספור שנים בודדות) וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים" (שם), הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים (עד שישלימו שני הכתובים אחד את השני, שכל אחד יוסיף פרט אחר במצוה); וְאִם לָאו לָא שָׁמְעִינַן", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ לֹא תֵּשֵׁג אֵיכוּת עֲשִׂיָּתָהּ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, הַיְנוּ שֶׁנִּמְנֶה הַשָּׁנִים לְבַדָּן וְנִמְנֶה גַּם הַשְּׁמִטִּין עִמָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁאָמַר, שֶׁעִנְיָן זֶה לֹא יֵשֵׁג אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, מַשְׁמַע שֶׁהִיא בְּהֶחְלֵט מִצְוָה אַחַת. כִּי אִלּוּ הָיוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, כְּלוֹמַר: מִנְיַן שָׁנִים וּמִנְיַן שְׁמִטִּין —— לֹא הָיָה אוֹמֵר ׳עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִין׳, כִּי כָּךְ (—בדרך כלל—) מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים נִלְמָדוֹת כָּל־שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְכֵן כָּל־מִצְוָה וּמִצְוָה מִכָּתוּב שֶׁלָּהּ. וּלְעוֹלָם אֵין אוֹמְרִים "הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים" אֶלָּא בְּמִצְוָה אַחַת, שֶׁלֹּא נִשְׁלֶמֶת יְדִיעַת דִּינֶיהָ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, כְּמוֹ הַבְּכוֹר שֶׁאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב: "כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי" (שמות לד, יט), כִּי כָּתוּב זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁהַבְּכוֹר לַה׳ —— בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה —— וּבָא כָּתוּב אַחֵר, "הַזְּכָרִים לַה'" (שם יג, יב), וּפָסוּק זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁכָּל־זָכָר לַה׳ —— בֵּין בְּכוֹר בֵּין פָּשׁוּט. אֲבָל מִשְּׁנֵי הַכְּתוּבִים הֵשַׂג עִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁהוּא בְּכוֹר זָכָר בִּלְבַד כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בַּמְּכִלְתָּא.

המצוה הקל"ו — הצווי שנצטווינו לקדש את שנת החמשים, כלומר: להשבית בה עבודת האדמה כמו בשמטה. והוא אמרו יתעלה: "וקדשתם את שנת החמשים שנה" (ויקרא כה, י), ובפרוש אמרו (ספרא פרשת בהר): "כשם שנאמר בשביעית, כך נאמר ביובל", כלומר: היוה ביניהם בעשה, כשם שהיוה הכתוב ביניהם בלאו, כמו שאבאר (לא תעשה רכד). ודיני שנת יובל ושנת שמטה בהשבתת עבודת האדמה והפקרת כל־הצומח — שוים. ואת־שני הדברים האלה (השבתת העבודה, והפקרת הצומח) כולל אמרו: "וקדשתם את שנת החמשים שנה". וכבר באר הכתוב, שענין הקדשה בהן, שיהיו פרותיהן ותבואתן הפקר. ואמר: "כי יובל היא קדש תהיה לכם מן־השדה תאכלו את־תבואתה" (שם, יב). יובל זה אינו נוהג אלא בארץ, ובתנאי שיהא כל־שבט ושבט יושב במקומו, כלומר: בחלק שלו מארץ ישראל ולא יהיו מערבין זה בזה.

המצוה הקל"ז — הצווי שנצטווינו לתקע בשופר בעשרה בתשרי של שנה זו (של יובל) ולהכריז בכל־ארצנו על חרות לעבדים ויציאת כל־עבד עברי לחפשי, בלי דמים, ביום זה, כלומר: עשרה בתשרי, והוא אמרו יתעלה: "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל־ארצכם" (שם, ט), ואמר: "וקראתם דרור בארץ לכל־ישביה" (שם, י), וכבר נתבאר (ראש השנה כו:) שעשוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות. וכבר נתבארו דיני תקיעות ראש השנה במסכת ראש השנה. וידוע, שתקיעה זו ביובל אינה אלא לפרסום החרות, ושהיא חלק מן־המכרזה, והוא אמרו: "וקראתם דרור בארץ": ואין ענינה כענין תקיעות ראש השנה, שהן "זכרון לפני ה'", ואלה לשחרור העבדים, כמו שבארנו.

המצוה הרכ"ד — האזהרה שהזהרנו על עבודת הארץ בשנת היובל, והוא אמרו בה: "לא תזרעו" (שם, יא), כמו שאמר בשמטה: "שדך לא תזרע". וכשם שאסורה בשמטה בין עבודת הארץ בין עבודת האילן, כך היובל, ולפיכך אמר "לא תזרעו", בלשון כללי (לשון זריעה היא הן בעבודת הארץ והן בעבודת האילן), לכלול הארץ והאילן. וגם העובר על זה — לוקה.

המצוה הרכ"ה — האזהרה שהזהרנו מלקצור ספיחי שנת יובל כשאר השנים, כדרך שבארנו (לא תעשה רכב) בשנה שביעית, והוא אמרו יתעלה: "ולא תקצרו את־ספיחיה" (שם, יא).

המצוה הרכ"ו — האזהרה שהזהרנו גם כן מלאסוף פרות האילן בשנת היובל כדרך שאנו אוספים בשאר השנים, והוא אמרו: "ולא תבצרו את־נזריה" (שם), כדרך שבארנו (לא תעשה רכג) בשנה שביעית. ובסספרא (פרשת בהר שם) אמרו: "לא תקצרו ולא תבצרו — כשם שנאמרו בשביעית, כך נאמר ביובל", כלומר: שהדין בכל־הלאוין האלה שוה. ודיני השמטה והיובל כלם אינם חובה אלא בארץ ישראל.

אגרות קודש

ב"ה, ד' דחנוכה, ה'תשי"א
ברוקלין

הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"נ עוסק בצרכי ציבור וכו' וכו' מוהרש"י שי'

שלום וברכה!

מוסג"פ קונטרס שהו"ל לחנוכה אשר מחמת הטרדות המרובות נתעכבה הופעתו.

אעפ"כ בטח ימצא בו כת"ר רב חפץ גם עתה.

במענה על מכתבו, ת"ח על טרחתו בפירסום דעתי והצעתי בענין הבחירות, ובטח בהזדמנות הראוי' מסר ג"כ להרה"ג וו"ח אי"א נו"נ וכו' וכו' מהרי"א הלוי שי' הרצוג על פי מה שכתבתי לכת"ר במכתבי הקודם.

מה שכותב שמזמן לזמן יש איזה שקו"ט בשו"ע רבינו הזקן ורוצה לכתוב לי עד"ז, הנה פשוט אשר אתענג לקרא חידושי תורתו בכלל, ובפרט בהנוגע לבירור דעת רבינו הזקן, ובלבד שלא יקפיד עלי אם יתאחר המענה על מכתבו מפני רוב הטרדות אשר סבבוני והולכים וגדלים מזמן לזמן.

בברכת חנוכה שנזכה כאו"א מאתנו, להדה"נ על פתח הבית בחוץ, ולהיות מוסיף והולך,

מנחם שניאורסאהן

ירמיה פרק־כז א־יא

א בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִם בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה אֶל־יִרְמְיָה מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר:
ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֵלַי עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת וּנְתַתָּם עַל־צַוָּארֶךָ: ג וְשִׁלַּחְתָּם אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם
וְאֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב וְאֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶל־מֶלֶךְ צֹר וְאֶל־מֶלֶךְ צִידוֹן בְּיַד מַלְאָכִים הַבָּאִים יְרוּשָׁלִַם
אֶל־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה: ד וְצִוִּיתָ אֹתָם אֶל־אֲדֹנֵיהֶם לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה
תֹאמְרוּ אֶל־אֲדֹנֵיכֶם: ה אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶת־הָאָרֶץ אֶת־הָאָדָם וְאֶת־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ בְּכֹחִי
הַגָּדוֹל וּבִזְרֹעִי הַנְּטוּיָה וְנָתַתִּיהָ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָי: ו וְעַתָּה אָנֹכִי נָתַתִּי אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד
נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עַבְדִּי וְגַם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ לְעָבְדוֹ: ז וְעָבְדוּ אֹתוֹ כָּל־הַגּוֹיִם וְאֶת־בְּנוֹ
וְאֶת־בֶּן־בְּנוֹ עַד בֹּא־עֵת אַרְצוֹ גַּם־הוּא וְעָבְדוּ בוֹ גוֹיִם רַבִּים וּמְלָכִים גְּדֹלִים: ח וְהָיָה הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה
אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּ אֹתוֹ אֶת־נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֶרֶב
וּבָרָעָב וּבַדֶּבֶר אֶפְקֹד עַל־הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם־יְהוָה עַד־תֻּמִּי אֹתָם בְּיָדוֹ: ט וְאַתֶּם אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־נְבִיאֵיכֶם
וְאֶל־קֹסְמֵיכֶם וְאֶל חֲלֹמֹתֵיכֶם וְאֶל־עֹנְנֵיכֶם וְאֶל־כַּשָּׁפֶיכֶם אֲשֶׁר־הֵם אֹמְרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעַבְדוּ
אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל: י כִּי שֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם לְמַעַן הַרְחִיק אֶתְכֶם מֵעַל אַדְמַתְכֶם וְהִדַּחְתִּי אֶתְכֶם
וַאֲבַדְתֶּם: יא וְהַגּוֹי אֲשֶׁר יָבִיא אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדוֹ וְהִנַּחְתִּיו עַל־אַדְמָתוֹ נְאֻם־יְהוָה וַעֲבָדָהּ
וְיָשַׁב בָּהּ:

רש"י

(א) בראשית ממלכת יהויקים. שלש שנים לפני שמלך נבוכדנצר נתנבא עליו שימלוך: (ב) מוסרות. הם רצועות העול שקורין קוריגל"ש: (ג) ושלחתם אל מלך אדום. בימי צדקיהו בשנה הרביעית למלכו שעשהו נבוכדנצר שליט על חמשה מלכים: מלך אדום. ומלך מואב ומלך בני עמון וגו'. אלו חמשה מלכים נתן נבוכדנצר תחת ידו של צדקיהו. חמש עשרה שנה היו על צוארו משנה אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לצדקיהו ששברם הימנו חנניה בן עזור: (ו) עבדי. שיעשה רצוני לפרע משונאי: (ז) ואת בנו. אויל מרודך: ואת בן בנו. בלשאצר: עד בא עת ארצו. שיבואו דריוש המדי וכורש ויהרגו את בלשאצר:

מצודת דוד

(ג) ושלחתם וכו'. בימי יהויקים אמר לו כשימלוך צדקיהו ישלח המוסרות והמוטות אל המלכים האלה על ידי המלאכים הבאים אל צדקיהו: (ד) וצוית אותם. את המלאכים תצוה להגיד אל אדוניהם: (ה) אנכי עשיתי וכו'. ואם כן הכל שלי המה: ונתתיה. לכן בידי לתתה לאשר ישר בעיני: (ו) הארצות האלה. של המלכים אדוניכם: עבדי. ר"ל עושה שליחותי בדבר זה: את חית. ארז"ל שרכב על ארי וקשר תנין בראשו: (ז) בנו. זה אויל מרודך: בן בנו. זה בלשאצר: עת ארצו. זמן חורבן ארצו בימי דריוש המדי: גם הוא. כמו שבא עת חורבן ארצות המלכים שהחריב נ"נ: (ח) אשר לא יעבדו אותו. אשר לא ירצה לעבדו ברצונו: ואת אשר וכו'. אשר לא יקבל עליו מעצמו עול שעבוד וכפל הדבר במ"ש: אפקוד. אשגיח עליהם בהבאת חרב וכו': עד תומי. עד כלותי אותם ביד נ"נ: (ט) אל נביאיכם. הנביאים שלכם המנבאים לכם בשקר: ואל קוסמיכם. השואלים בקסם והוא מין כשוף: ואל חלומותיכם. המגידים עתידות על ידי שאלת חלום: ואל עוננכם. גם הוא ענין כישוף כמו מעונן ומנחש (דברים יח): ואל כשפיכם. העוסקים בשאר מיני כישוף: לא תעבדו. רצה לומר, לא יתחזק עליכם להיות לו לעבדים: (י) למען הרחיק אתכם. ר"ל הם יועילו למען הרחיק וכו' כי כשתקבלו עליכם השעבוד תשבו בארצכם ותעלו המס אבל כשתלחמו עמו ויגבר עליכם יוליך אתכם בשבי אל ארץ מרחוק: והדחתי. רצה לומר, אני אהיה בעזרתו ואדיח אתכם ממקומכם ותהיו אבודים: (יא) והנחתיו. ישכון במנוחה על אדמתו: ועבדה. יעשה עבודת האדמה בחרישה וזריעה וישב בה ויאכל מלחמה:

מצודת ציון

(ב) מוסרות. רצועות שקושרין בו העול וכן ומוסרות ערוד (איוב לט): ומוטות. מלשון מטה והם עצי העול: (ג) מלאכים. שלוחים: (ח) אפקוד. ענין השגחה: תומי. ענין כליון וכן עד תום כל הדור (דברים ב): (יא) והנחתיו. מל' מנוחה:

קהלת פרק־יב ו־ט

ו עַד אֲשֶׁר לֹא־(ירחק) יֵרָתֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֵר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל

רש"י

(ו) עד אשר לא ירתק חבל הכסף. זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתעקש בתוך החליות ונעשה כשלשלת, ירתק לשון רתוקות כסף: ותרוץ גולת הזהב. זה האמה שהיתה מקלחת מים ונובעת כמעין כמו גולות עליות, ותרוץ לשון רציצה: ותשבר כד על המבוע. זה הכרס שהיא עבה ונבקעת במותו: ונרוץ הגלגל אל הבור. יתרוצץ גלגל העין בתוך גומה ולפי פשוטו גלגל הדולין בהם מים מן הבור כך נדרש כל הענין במסכת שבת, ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שבכם קיימת, בעוד שהכהונה קיימת שנאמר (ישעיה מ) ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן, בעוד שהלויה קיימת שנאמר (דברים יא) כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך, בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר (תהלים עח) ויבחר בדוד עבדו, בעוד שירושלם קיימת שנאמר בה (מלכים א יא) העיר אשר בחרתי בה, בעוד שבית הבחירה קיימת שנאמר בה (ד"ה ב טו) עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה, בעוד שאתם קיימים שנאמר (דברים יד) ובך בחר ה': עד אשר לא יבואו ימי הרעה. אלו ימי הגולה: עד שלא תחשך השמש. זו מלכות בית דוד שנאמר (תהלים פט) וכסאו כשמש נגדי: והאור. זו תורה שנאמר (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור: והירח. זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה: והכוכבים. אלו הרבנים שנאמר (דניאל יב) ומצדיקי הרבים ככוכבים: ושבו העבים אחר הגשם. צרה אחר צרה קשה, אתה מוצא בכל הנבואות הקשה שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית: ביום שיזועו שומרי הבית. אלו משמרות כהונה ולוייה: והתעותו אנשי החיל. אלו הכהנים שהם גבורים בכח. אמר ר' אבא בר כהנא כ"ב אלף לוים הניף אהרן ביום אחד אמר ר' חנינא המוראה הזו דבר קל הוא והכהן זורקה יותר משלשים אמה: ובטלו הטוחנות. אלו המשניות הגדולות משנת ר' עקיבא ומשנת ר' חייא ומשנת בר קפרא: וחשכו הרואות. שישתכח הגמרא מן הלב: וסוגרו דלתים בשוק. כגון דלתי נחושתא בן אלנתן שהיו פתוחין לרווחה: בשפל קול הטחנה. ע"י שלא נתעסקו בתור' אמר ר' שמואל נמשלו ישראל לטחינת הריחים מה ריחים אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן (יהושע א) והגית בו יומם ולילה: ויקום לקול הצפור. זה נבוכדנצר הרשע, אמר ר' לוי י"ח שנה היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בפלטין נבוכדנצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך, דבני מרך לא שמעין ליה: וישחו כל בנות השיר. (ישעיה כד) בשיר לא ישתו יין: גם מגבוה יראו. מגבוה של עולם יתיירא וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים: וחתתים בדרך. מתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם יצליח בדרך שילך כענין שנאמר (יחזקאל כא) כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים: ויאץ השקד. תצמח נבואת ירמיה שנאמר (ירמיה א) מקל שקד אני רואה אמר ר' אליעזר השקד הזה משעה שהוא מציץ עד גמר פירותיו כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום: ויסתבל החגב. זה צלמו של נבוכדנצר (דניאל ג) רומיה אמין שתין פותייה אמין שית ואם אין עוביו שש אינו יכול לעמוד ואת אמרת אוקמיה בבקעת דורא אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנאמר (יחזקאל ז) וזהבם לנדה ולמס יהיה: ותפר האביונה. זו זכות אבות תופר משענת אבות שלכם ויהיה אביונה מלשון אב: כי הולך האדם. ישראל שנקרא צאן אדם אתם: אל בית עולמו. מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי

מצודת דוד

(ו) עד אשר וגו'. מוסב על המקרא שלמעלה בראשית הענין שאמר וזכור וגו', לומר זכור בוראך טרם שיהיה נעשה חבל הכסף כמו שלשלת. ועל חוט השדרה יאמר שהוא לבן ככסף, ובמות האדם חסר מוחו ומתרוקן וייבש בתוך החוליות ונעשה כשלשלת: ותרוץ גולת הזהב. על מוח הראש יאמר על שהוא כמעין הנובע ללחלח ולהשקות את חוט השדרה, ולפי שהקרום שעליו הוא אדום קראו זהב, כי מראה הזהב היא אדום, ורוצה לומר אז ירוצץ מוח הראש ולא ישקה עוד את חוט השדרה: ותשבר כד. על כיס המרה יאמר שנקרע אז, ומי המרה נשפך על הכבד במקום מושבו. ואחז במשל מכד מלא מים הנשבר על המעין, והמים שבכד יורדים אל המעין מקום שאין צורך אל המים, וכן היא שפיכת מי המרה על הכבד. כי בהיות האדם חי אמרו רז"ל כבד כועס והמרה זורקת בו טיפה ונח מכעסו אבל אז אין הכבד כועס ואין צורך אל טיפת המרה: ונרוץ הגלגל. גלגולת הראש שהיתה למעלה, מריצים אז

מצודת ציון

(ו) ירתק. ענינו כמו שלשלת. כמו ורתוקות כסף צורף (ישעיה מ יט): ותרוץ. מלשון רציצה ושבירה. כמו וירעצו וירצוצו (שופטים י ח): גולת. מעין. כמו גולות מים (שם א טו): כד. שם כלי. כמו וכדה על שכמה (בראשית כד מה): המבוע.

אֶל־הַבּוֹר: ז וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ: ח הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבֶל: ט וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה:

רש"י

אברהם מעבר הנהר היה: וסבבו בשוק הסופדים. גלות יכניה קדמה לגלות צדקיה י"א שנה כשהגלה נבוכדצר את גלות צדקיהו בקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכדצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גיבור ומצליח והיו רואין את השבויים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותן (ירמיה טו) אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת ובידם אחרת מספקין ומטפחין הספד על אחיהם ועל בניהם: עד אשר לא ירתק חבל הכסף. זו שלשלת יוחסין: ותרוץ גולת הזהב. אלו דברי תורה שנאמר (תהלים יט) הנחמדים מזהב: ותשבר כד על המבוע. כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיהו ששניהם גלו לבבל ופסקו מלימודם בעוני הדרך, תחלה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכדנצר את מצרים הגלם לבבל: ונרוץ הגלגל אל הבור. זו בבל שהוא זוטו של עולם: (ז) וישב העפר וגו'. מבבל באו לבבל חזרו: והרוח תשוב. זו רוח הקודש שכיון שנסתלקה רוח הקודש גלו: (ח) הבל הבלים. אני רואה בעולם: אמר הקהלת. מי שבו קבוצת החכמה: הבל הבלים. כל מה שנברא בששת ימי בראשית: (ט) ויותר שהיה קהלת חכם. ויותר ממה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם: ואזן. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין לסייג שמירת שבת, ותיקן נטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות:

מצודת דוד

להורידה אל בור הקבר מתחת לארץ: (ז) וישוב העפר. הגוף שהוא מעפר, כי תחלת יצירת האדם הראשון היה מן העפר, ישוב אז אל הארץ ולהתהפך להיות עפר כמו שהיה בתחלת היצירה: והרוח. נשמת האדם תשוב אל המקור אשר ממנה נחצבה למעלה, אל האלקים אשר נתנה לו בעת הלידה: (ח) הבל הבלים אמר הקהלת. יתכן שאלה דברי המעתיק את הספר, ואמר הנה המלך שלמה המאסף הדעות המנגדות, יפה הזהיר לההביל את ההבלים אותם שהם הכל הבל, שלא בא מהם תכלית ראוי ויקר, (אבל אין ראוי לההביל אם באחרונה בא מהם תועלת, יען נמצא בהם דבר טוב ומועיל). וכאומר הואיל וכן הוא סוף האדם כאמור, הנה נתאמת האמור בראשית הדברים הבל הבלים וגו': (ט) ויותר וגו'. יותר ממה שהיה קהלת חכם בעצמו, עוד היה בו מעלה יתרה, כי למד דעת את העם והיה מחכים את אחרים: ואזן. היה מאזין להם דברי חכמה, כי היה לו לשון לימודים להבין לזולת: וחקר. הורה דרכים לעם לחקור בהם החכמה: תקן. עשה וחיבר משלים הרבה, כמו שנאמר וידבר שלשת אלפים משל:

מצודת ציון

מעין הנובע: ונרוץ. מלשון ריצה ורדיפה: הגלגל. גלגולת הראש: (ז) על הארץ. אל הארץ: (ח) הקהלת. ענין אסיפה וקיבוץ. כמו קהלת יעקב (דברים לג ד): (ט) ואזן. מלשון האזנה ושמיעה. כמו האזינו השמים (שם לב א) והוא מלשון אוזן: תיקן. עשה וחבר:

המשך ביאור למס' נדה ליום שישי עמ' ב

תוך הזמן שנתנו בית שמאי, ופסק דמה, ושוב ראתה לאחר הזמן שנתנו בית שמאי, ועדיין היה זה בתוך הזמן שנתנו בית הלל, שבית הלל מטהרים בכל ענין כיון שהוא בתוך הזמן, ובית שמאי מטמאים בכל ענין לפי שהוא לאחר הזמן, בזה רבי מאיר אומר הַלֵּךְ אַחַר מַרְאֵה דָמִים, שלפי מראה הדם אפשר לקבוע אם היא טמאה. וטעמו, מפני שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַרְאֵה דָמִים מְשׁוּנִים [–שונים] הֵן זֶה מִזֶּה, ואפשר להבחין בין דם נדה לדם בתולים.

מבארת הברייתא: כֵּיצַד מבחינים בין דם נדה לדם בתולים. דַּם נִדָּה אָדוֹם, דַּם בְּתוּלִים אֵינוֹ אָדוֹם כל כך. דַּם נִדָּה, זִיהוּם – מזהם את היד במשמוש בו, ואילו דַּם בְּתוּלִים, אֵינוֹ זִיהוּם. דַּם נִדָּה בָּא מִן הַמָּקוֹר – הרחם, וְדַם בְּתוּלִים בָּא מִן הַצְּדָדִין.

הגמרא מבארת דעת חכמים בבדיקת מראה הדמים: אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר רַבִּי יוֹסֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל מַרְאֵה דָמִים אַחַת הֵן ואין לקבוע לפי מראה הדם אם הוא דם נדה או דם בתולים.

אשה שהיתה טהורה לבעלה וראתה דם מהרחם מחמת התשמיש, נטמאת. מלבד זאת, לפעמים היא הוחזקה להיות רואה דם מחמת תשמיש, ואסרו עליה לשמש פעם נוספת מחשש שמא גם בפעם זו תראה דם בשעת תשמיש, ונמצא בועל נדה. הגמרא מבארת כיצד אשה נעשית מוחזקת ברואה מחמת תשמיש, ומה תקנתה: תָּנוּ רַבָּנָן אשה שאינה בתולה הָרוֹאָה דָּם מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ פעם אחת, אינה נאסרת מפני כך. לכן מְשַׁמֶּשֶׁת פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. מִכָּאן וְאֵילַךְ אחרי שראתה בכל שלש הפעמים, לֹא תְּשַׁמֵּשׁ – אסורה לשמש, עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ

ד וְחַיָּב עַל הַשֶּׁמֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הַלְּבוֹנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. נָתַן עָלֶיהָ שֶׁמֶן — פְּסָלָהּ; לְבוֹנָה — יִלְקְטֶנָּה. נָתַן שֶׁמֶן עַל שְׁיָרֶיהָ — אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. נָתַן כְּלִי עַל גַּבֵּי כְּלִי — לֹא פְּסָלָהּ.

ה יֵשׁ טְעוּנוֹת הַגָּשָׁה וְאֵינָן טְעוּנוֹת תְּנוּפָה, תְּנוּפָה וְלֹא הַגָּשָׁה, הַגָּשָׁה וּתְנוּפָה, לֹא תְנוּפָה וְלֹא הַגָּשָׁה. אֵלּוּ טְעוּנוֹת הַגָּשָׁה וְאֵינָן טְעוּנוֹת תְּנוּפָה: מִנְחַת הַסֹּלֶת, וְהַמַּחֲבַת, וְהַמַּרְחֶשֶׁת, וְהַחַלּוֹת, וְהָרְקִיקִין, מִנְחַת כֹּהֲנִים, מִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, מִנְחַת גּוֹיִם, מִנְחַת נָשִׁים, מִנְחַת חוֹטֵא. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִנְחַת כֹּהֲנִים, מִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ — אֵין בָּהֶן הַגָּשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן קְמִיצָה, וְכָל שֶׁאֵין בָּהֶן קְמִיצָה, אֵין בָּהֶן הַגָּשָׁה.

ו אֵלּוּ טְעוּנִין תְּנוּפָה וְאֵין טְעוּנִין הַגָּשָׁה: לוּג שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע וַאֲשָׁמוֹ; וְהַבִּכּוּרִים, כְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב; וְאִמּוּרֵי שַׁלְמֵי יָחִיד, וְחָזֶה וְשׁוֹק שֶׁלָּהֶן, אֶחָד אֲנָשִׁים, וְאֶחָד נָשִׁים, בְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא בַּאֲחֵרִים; וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וּשְׁנֵי כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? נוֹתֵן שְׁתֵּי הַלֶּחֶם עַל גַּבֵּי שְׁנֵי כְּבָשִׂים, וּמַנִּיחַ שְׁתֵּי יָדָיו מִלְּמַטָּן, מוֹלִיךְ וּמֵבִיא,

פירוש ברטנורא

ד **וחייב על השמן.** אם נתנו על מנחת חוטא או על מנחת קנאות: **נתן כלי.** שיש בו שמן: **על גבי כלי.** של מנחת חוטא: **לא פסלה.** ולא אמרינן הרי עבר על מה שכתוב בתורה לא ישים עליה שמן, שלא הזהירה תורה אלא שלא יתן השמן לתוך הסולת או לתוך הקמח:

ה **טעונות הגשה.** בחודה של קרן דרומית מערבית, כדכתיב (שם ב) והגישה אל המזבח: **והחלות והרקיקין.** מנחת מאפה תנור: **מנחת כהנים.** שהיא כולה כליל: **וכל שאין בהם קמיצה.** להתיר השיריים מן המנחה לכהנים, אין בהן הגשה. ואין הלכה כר"ש:

ו **לוג ואשם מצורע.** כתיב בהו והניף: **והבכורים כדברי ר' אליעזר בן יעקב.** גרסינן. כלומר, דשמעינן ליה בעלמא דאמר ביכורים טעונים תנופה והלכה כמותו: **ואימורי שלמי יחיד וחזה ושוק שלהן.** בהדיא כתיב בהו (ויקרא י) שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף: **אחד**

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ד

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה ללמד, שהנותן שמן או לבונה על מנחת חוטא או מנחת קנאות, עובר בלאו, וחייב מלקות.

וְחַיָּב עַל הַשֶּׁמֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הַלְּבוֹנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ – אם נתן שמן ולבונה על מנחת חוטא או על מנחת קנאות, הרי הוא חייב מלקות פעמיים, משום מתן השמן ומשום מתן הלבונה, הואיל ומפורש בכל אחד "לא תעשה" מיוחד, כמו שהבאנו לעיל. **נָתַן עָלֶיהָ שֶׁמֶן** – עבר ונתן שמן על מנחת חוטא או על מנחת קנאות, **פְּסָלָהּ** – פסל את המנחה, **לְבוֹנָה** – ואם נתן עליה לבונה, **יִלְקְטֶנָּה** – ילקט את הלבונה מעל המנחה, והמנחה כשרה. אבל שמן אי אפשר ללקט, ולפיכך כשנתן עליה שמן, המנחה פסולה, כמו ששנינו לעיל. **נָתַן שֶׁמֶן עַל שְׁיָרֶיהָ** – הנאכלים לכהנים, **אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – שלא הזהירה התורה אלא לגבי המנחה שלא נקמצה עדיין. **נָתַן כְּלִי עַל גַּבֵּי כְּלִי** – נתן כלי שיש בו שמן על הכלי שבו מנחת חוטא או מנחת קנאות, **לֹא פְּסָלָהּ** – שלא הזהירה התורה אלא שלא יתן השמן לתוך הסולת או לתוך הקמח (**ברטנורא**). והרמב"ם כותב (**הל' מעשה הקרבנות יב, ח**): "נתן כלי שיש בו שמן או לבונה על גבה אינו עובר ולא פסל" (**עיין "לחם משנה" שם; ועיין תוספות רבי עקיבא איגר וחידושי הרש"ש**).

באור משנה ה

במנחת מרחשת כתוב (ויקרא ב, ח): "והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה לה', והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח", ומכאן למדים, שכל המנחה טעונה הגשה, דהיינו שהכהן צריך להגיש את המנחה קודם הקמיצה לקרן דרומית מערבית של המזבח, כנגד חודה של הקרן; ולא רק מנחת מרחשת, אלא אף מנחות אחרות; וכן כתוב (שם ו, ז): "וזאת תורת המנחה, הקרב אותה בני אהרן לפני ה' אל פני המזבח". משנתנו באה ללמד, אילו מנחות טעונות הגשה. כן באה המשנה ללמד בענין תנופה, כפי שיבואר להלן במשנה הבאה.

יֵשׁ טְעוּנוֹת הַגָּשָׁה – למזבח, **וְאֵינָן טְעוּנוֹת תְּנוּפָה** – שיניפו אותן; ויש טעונות **תְּנוּפָה וְלֹא הַגָּשָׁה** – ואינן טעונות הגשה; ויש טעונות **הַגָּשָׁה וּתְנוּפָה,** ויש מנחות שאינן טעונות **לֹא תְנוּפָה וְלֹא הַגָּשָׁה** – כמפורט במשנתנו ובמשנה הבאה. **אֵלּוּ טְעוּנוֹת הַגָּשָׁה וְאֵינָן טְעוּנוֹת תְּנוּפָה: מִנְחַת הַסֹּלֶת, וְהַמַּחֲבַת, וְהַמַּרְחֶשֶׁת, וְהַחַלּוֹת, וְהָרְקִיקִין** – היינו כל המינים של מנחת נדבה (**עיין הקדמה לבאור משנה ב פרק ג, וכן בפתיחה למסכתנו**); והחלות והרקיקין – היינו מנחת מאפה תנור (**עיין באורנו במשנה ג**); **מִנְחַת כֹּהֲנִים** – כהן שהביא אחת מן המנחות הללו, **מִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ** – חביתי כהן גדול (**לעיל ד, ה**), **מִנְחַת גּוֹיִם, מִנְחַת נָשִׁים** – גויים או נשים שהתנדבו מנחה, **מִנְחַת חוֹטֵא** – שמביא העני כשחטא בשבועת העדות או בשבועת ביטוי או בטומאת מקדש וקדשיו (**עיין בפתיחה למסכתנו**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִנְחַת כֹּהֲנִים, מִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ** – שתי המנחות הללו, **אֵין בָּהֶן הַגָּשָׁה** – למזבח, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן קְמִיצָה** – שנקטרות הן כליל על המזבח, **וְכָל שֶׁאֵין בָּהֶן קְמִיצָה** – להתיר השיירים לכהנים, **אֵין בָּהֶן הַגָּשָׁה** – למזבח. ואין הלכה כרבי שמעון.

יום שני

באור משנה ו

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת בענין תנופה והגשה.

אֵלּוּ טְעוּנִין תְּנוּפָה וְאֵין טְעוּנִין הַגָּשָׁה – המשנה מונה כאן לא רק מנחות אלא גם ענייני קרבנות אחרים: **לוּג שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע וַאֲשָׁמוֹ** – שכתוב במצורע שנתרפא (**ויקרא יד, י-יב**): "וביום השמיני יקח שני כבשים... ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אותו לאשם ואת לוג השמן, והניף אותם תנופה לפני ה'"; **וְהַבִּכּוּרִים, כְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** – הסובר שביכורים טעונים תנופה (**ברייתא בגמרא סוכה מז, ב; ועיין ביכורים ב, ד**): **וְאִמּוּרֵי שַׁלְמֵי יָחִיד** – החלבים הקרבים על המזבח, **וְחָזֶה וְשׁוֹק שֶׁלָּהֶן** – של שלמי יחיד, הניתנים לכהנים, כמו שכתוב בהם (**ויקרא י, טו**): "שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף תנופה לפני ה'", **אֶחָד אֲנָשִׁים, וְאֶחָד נָשִׁים** – בין קרבן שלמים של אנשים ובין של נשים טען תנופה, **בְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא בַּאֲחֵרִים** – בגמרא מבואר (**מנחות סא, ב**), שהתנופה עצמה היא בידי ישראל (שהכהן מניף יחד עם הבעלים), אבל לא בידי נשים, וכן שנו בברייתא: בני ישראל מניפין ואין הגויים מניפין, בני ישראל מניפין ולא בנות ישראל מניפות, כלומר שבשלמי נשים או גויים מניף הכהן לבד (חוץ ממנחת סוטה וקרבן נזירה). ויש מפרשים, שבשלמי גויים אין תנופה בכלל (**שיטה מקובצת**); **וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וּשְׁנֵי כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת** – שכתוב בהם (**ויקרא כג, כ**): "והניף הכהן אותם על לחם הביכורים תנופה לפני ה' על שני כבשים". **כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה** – בתנופת שתי הלחם ושני הכבשים? **נוֹתֵן שְׁתֵּי הַלֶּחֶם עַל גַּבֵּי שְׁנֵי כְּבָשִׂים** – בגמרא מבואר, שלא נתן על הכבשים ממש

מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כט, כז): "אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרָם". תְּנוּפָה הָיְתָה בַּמִּזְרָח, וְהַגָּשָׁה בַּמַּעֲרָב, וּתְנוּפוֹת קוֹדְמוֹת לְהַגָּשׁוֹת. מִנְחַת הָעֹמֶר וּמִנְחַת קְנָאוֹת טְעוּנוֹת תְּנוּפָה וְהַגָּשָׁה. לֶחֶם הַפָּנִים וּמִנְחַת נְסָכִים — לֹא תְּנוּפָה וְלֹא הַגָּשָׁה.

ז רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה מִינִים טְעוּנִים שָׁלֹשׁ מִצְוֹת, שְׁתַּיִם בְּכָל אַחַת וְאַחַת, וְהַשְּׁלִישִׁית אֵין בָּהֶן. וְאֵלּוּ הֵן: זִבְחֵי שַׁלְמֵי יָחִיד, וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר, וַאֲשַׁם מְצֹרָע. זִבְחֵי שַׁלְמֵי יָחִיד — טְעוּנִים סְמִיכָה חַיִּים, וּתְנוּפָה שְׁחוּטִים, וְאֵין בָּהֶם תְּנוּפָה חַיִּים. זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר — טְעוּנִים תְּנוּפָה חַיִּים וּשְׁחוּטִים, וְאֵין בָּהֶן סְמִיכָה. וַאֲשַׁם מְצֹרָע — טָעוּן סְמִיכָה וּתְנוּפָה חַי, וְאֵין בּוֹ תְּנוּפָה שָׁחוּט.

פירוש ברטנורא

שלמי אנשים ואחד שלמי נשים. טעונים תנופה: **בישראל אבל לא באחרים.** מפרש בגמרא דהכי קאמר, אחד אנשים ואחד נשים קרבנן טעון תנופה, ותנופה עצמה בישראל, אבל לא בידי נשים, דהכי תניא, בני ישראל מניפין ואין הגוים מניפין, בני ישראל מניפין ולא בנות ישראל מניפות: **שתי הלחם וכבשי שלמים של עצרת.** הבאים בגלל הלחם. כתיב בהו (שם כ"ג) והניף הכהן אותם על לחם הבכורים, ולאו על ממש, אלא סמוך לחם, כבשים בצד הלחם, כדברי רבי בברייתא. וכן הלכה: **שנאמר.** [במילואים] (שמות כ"ט) אשר הונף ואשר הורם, ומהונף והורם דמילואים ילפינן שאר תנופות. תנופה, מוליך ומביא. תרומה, מעלה ומוריד: **תנופה היתה במזרח.** כלומר, אף במזרח של מזבח יכול להניף, וכל שכן במערבו דקרוב יותר להיכל: **ותנופות קודמות להגשות.** בתחלה מניף ואח"כ מגיש. ובמנחת העומר ובמנחת קנאות איירי דטעונות תנופה והגשה, וכתיב במנחת קנאות (במדבר ה') והניף את המנחה לפני ה', והדר והקריב אותה אל המזבח:

ז שלשה מינין. שלמי יחיד, ושלמי צבור שהם כבשי עצרת, ואשם מצורע. שלשה מינים הללו טעונים בין שלשתן שלש מצות, סמיכה, תנופה חיים, תנופה שחוטים: **שתים.** מצות מן השלש יש בכל מין ומין, והשלישית אין בהם. דאין בכל מין אלא שתים: **שלמי יחיד.** כתיב בהו סמיכה בויקרא: **ותנופה שחוטים.** בחזה ושוק שלהן, בצו את אהרן: **שלמי צבור.** כתיב בהו תנופה חיים, והניף הכהן אותם דהיינו חיים, ותנופה שחוטים, בחזה ושוק שלהן, דילפינן (מקדשי) [צ"ל משלמי] יחיד. אבל סמיכה לא בעו, דהלכתא גמירי לה דאין בכל קרבנות צבור אלא שתי סמיכות בלבד, סמיכה של שעיר המשתלח ושל פר העלם דבר של צבור: **אשם מצורע.** כתיב ביה תנופה חי, כדכתיב והניף הכהן אותם, בפרשת זאת תהיה. וסמיכה, דאי אפשר לקרבן יחיד שלא יסמוך ידו על ראש קרבנו: **אבל לא תנופה שחוט.** דמיעט רחמנא גבי שלמי יחיד, (ויקרא ז') את החזה להניף אותו, למעוטי אשם של מצורע שאינו טעון תנופה שחוט:

משניות מבוארות – קהתי

אלא בצדם, ומה שכתוב "על שני כבשים", פירושו: בסמוך לשני הכבשים, **וּמַנִּיחַ שְׁתֵּי יָדָיו מִלְּמַטָּן** – ומניף, דהיינו: **מוֹלִיךְ וּמֵבִיא** – לארבע רוחות העולם, **מַעֲלֶה וּמוֹרִיד** – למעלה ולמטה, **שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרָם"** – "הונף" היינו הולכה והבאה, ו"הורם" היינו העלאה והורדה; פסוק זה נאמר במילואים, וממנו למדים לשאר תנופות. – בגמרא מובא: "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מוליך ומביא למי שהרוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו. במערבא מתני הכי (בארץ ישראל היו שונים כך): אמר רבי חמא בר עוקבא אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים. אמר רבי יוסי בר אבין: זאת אומרת: שיירי מצוה מעכבין את הפורענות, שהרי תנופה שיירי מצוה היא (שהדם הוא המכפר ולא התנופה) ועוצרת רוחות רעות וטללים רעים". **תְּנוּפָה הָיְתָה בַּמִּזְרָח** – של המזבח. יש מפרשים: אף במזרח, וכל שכן במערבו של מזבח שקרוב יותר להיכל (**רש"י**). אבל לפי הרמב"ם: במזרח דווקא (**הל' מעשה הקרבנות ט, ו**), **וְהַגָּשָׁה בַּמַּעֲרָב** – של המזבח, בקרן דרומית מערבית. **וּתְנוּפוֹת קוֹדְמוֹת לְהַגָּשׁוֹת** – במנחות הטעונות תנופה והגשה, הנזכרות להלן, מניף תחילה ואחר כך מגיש, כמפורש במנחת קנאות (**במדבר ה, כה**). **מִנְחַת הָעֹמֶר** – שמביאים בששה עשר בניסן, **וּמִנְחַת קְנָאוֹת** – מנחת סוטה, **טְעוּנוֹת תְּנוּפָה וְהַגָּשָׁה** – שבמנחת העומר כתוב (**ויקרא כג, יא**): "והניף את העומר לפני ה' לרצונכם"; ולמדים ממנחת נדבה, שטעונה גם הגשה (**גמרא מנחות ס, ב**). ובמנחת קנאות כתוב (**במדבר ה, כה**): "והניף את המנחה לפני ה' והקריב אותה אל המזבח" (והקריב אותה – היינו הגשה). **לֶחֶם הַפָּנִים וּמִנְחַת נְסָכִים, לֹא תְּנוּפָה וְלֹא הַגָּשָׁה** – אינן טעונות לא תנופה ולא הגשה.

באור משנה ז

במשנה הקודמת למדנו על שני סוגי תנופה: א. תנופת אשם המצורע או תנופת שני כבשי עצרת, דהיינו תנופת הקרבן כשהוא חי; ב. אימורי שלמי יחיד וחזה ושוק שלהם, דהיינו תנופה הנוהגת בקרבן לאחר שחיטתו; ויש עוד מצוה הנוהגת ברוב קרבנות היחיד בעודם בחיים, והיא הסמיכה, דהיינו שבעל הקרבן סומך בכל כוחו בשתי ידיו על ראש הקרבן ומתוודה עליו. – משנתנו באה ללמד כלל שקבע רבי שמעון בענין שלוש המצוות הללו, דהיינו הסמיכה ושני סוגי התנופה. וכותב הרמב"ם בפירושו למשנתנו: "ואלו העיקרים כולן אמתיים, ואינן דעת רבי שמעון לבדו, אלא שאומר אותן בשם אומרם, ואין חולקין עליו בשום דבר מכל זה".

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה מִינִים – של קרבנות, **טְעוּנִים שָׁלֹשׁ מִצְוֹת** – א. סמיכה; ב. תנופת הקרבן כשהוא חי; ג. תנופת חזה ושוק לאחר שחיטת הקרבן, **שְׁתַּיִם בְּכָל אַחַת וְאַחַת, וְהַשְּׁלִישִׁית אֵין בָּהֶן** – כלומר שמתוך שלוש המצוות הללו נוהגות בכל מין ומין שתי מצוות (שונות) בלבד, כמו שהוא מפרש והולך. **וְאֵלּוּ הֵן** – שלשת מיני הקרבנות: א. **זִבְחֵי שַׁלְמֵי יָחִיד** – קרבנות שלמים שמביא היחיד; ב. **וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר** – שני כבשי עצרת; ג. **וַאֲשַׁם מְצֹרָע** – קרבן אשם שמביא המצורע לאחר שנתרפא מצרעתו. **זִבְחֵי שַׁלְמֵי יָחִיד, טְעוּנִים סְמִיכָה חַיִּים** – סמיכה על ראש הקרבן בעודו בחיים, כמו שכתוב (**ויקרא ג, א-ב**): "ואם זבח שלמים קרבנו... וסמך ידו על ראש קרבנו", **וּתְנוּפָה שְׁחוּטִים** – תנופת האימורים וחזה ושוק, כמבואר במשנה הקודמת. **וְאֵין בָּהֶם תְּנוּפָה חַיִּים** – אין בשלמי יחיד תנופת הקרבן כשהוא חי. **זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר** – שני כבשי עצרת, **טְעוּנִים תְּנוּפָה חַיִּים** – כמבואר במשנה הקודמת, **וּשְׁחוּטִים** – שלמדים משלמי יחיד, שאף שלמי ציבור טעונים תנופת חזה ושוק, **וְאֵין בָּהֶן סְמִיכָה** – שהלכה למשה מסיני, שאין סמיכה בקרבנות הציבור אלא בשניים בלבד, והם: א. השעיר המשתלח ביום הכיפורים, שטעון סמיכה בכהן הגדול (**ויקרא טז, כא**); ב. פר העלם דבר של ציבור, הטעון סמיכה בסנהדרין (**ויקרא ד, טו**). **וַאֲשַׁם מְצֹרָע, טָעוּן סְמִיכָה** – שכל קרבנות היחיד טעונים סמיכה חוץ מן הבכור והמעשר והפסח (כמבואר להלן ט, ז), **וּתְנוּפָה חַי** – כמבואר במשנה הקודמת, **וְאֵין בּוֹ תְּנוּפָה שָׁחוּט** – שכתוב בשלמי יחיד (**ויקרא ז, ל**): "את החזה להניף אותו תנופה לפני ה'", ודרשו: "אותו" למעט אשם מצורע שאינו טעון תנופה שחוט.

ח הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי בְּמַחֲבַת — לֹא יָבִיא בְּמַרְחֶשֶׁת; בְּמַרְחֶשֶׁת — לֹא יָבִיא בְּמַחֲבַת. וּמַה בֵּין מַחֲבַת לְמַרְחֶשֶׁת? אֶלָּא שֶׁהַמַּרְחֶשֶׁת יֶשׁ לָהּ כִּסּוּי, וְהַמַּחֲבַת אֵין לָהּ כִּסּוּי; דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מַרְחֶשֶׁת עֲמֻקָּה וּמַעֲשֶׂיהָ רוֹחֲשִׁים, וּמַחֲבַת צָפָה וּמַעֲשֶׂיהָ קָשִׁים.

ט הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי בְּתַנּוּר — לֹא יָבִיא מַאֲפֵה כֶפֶּח וּמַאֲפֵה רְעָפִים, וּמַאֲפֵה יוֹרוֹת הָעַרְבִיִּים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רָצָה — יָבִיא מַאֲפֵה כֶפֶּח. הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַאֲפֶה — לֹא יָבִיא מֶחֱצָה חַלּוֹת וּמֶחֱצָה רְקִיקִין; רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרְבָּן אֶחָד.

פרק ששי

א אֵלּוּ מִנְחוֹת נִקְמָצוֹת וּשְׁיָרֵיהֶן לַכֹּהֲנִים: מִנְחַת הַסֹּלֶת וְהַמַּחֲבַת, וְהַמַּרְחֶשֶׁת, וְהַחַלּוֹת, וְהָרְקִיקִין, מִנְחַת גּוֹיִם, מִנְחַת נָשִׁים, מִנְחַת הָעֹמֶר, מִנְחַת חוֹטֵא, וּמִנְחַת קְנָאוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִנְחַת חוֹטֵא שֶׁל כֹּהֲנִים נִקְמֶצֶת, וְהַקֹּמֶץ קָרֵב

פירוש ברטנורא

ח מרחשת עמוקה. דכתיב (ויקרא ז') וכל נעשה במרחשת, בתוכה משמע, אלמא יש לה תוך: **ומעשיה רוחשין.** שהשמן נע ונד בתוכה. לשון הרומש על הארץ דמתרגמינן דרחיש. ויש שגורסין ומעשיה רכין, כלומר שלישתה רכה: **ומחבת צפה.** דכתיב (שם) ועל מחבת, משמע עליה ולא בתוכה, אלמא אין לה תוך: **צפה.** שאינה עמוקה אלא שוליה צפין אצל אוגניה. כמו צף על פני המים: **ומעשיה קשים.** שהעיסה שמטגנים בה לישתה קשה כדי שלא תשפך לחוץ, שהרי הכלי אין לו שפה:

ט כופח. מקום שפיתת קדירה אחת. ופעמים שמסיקים אותו ואופין בו עיסה: **רעפים.** טוול"ש בלע"ז. עשוין מחרס ומסיקין אותן בכבשן: **ויורות הערביין.** כמין גומא עשויה בקרקע וטוחה בטיט ומסיקין אש בתוכה עד שתתלבן ואופים בה עיסה: **אם רצה יביא מעשה כופח.** דכופח מין תנור הוא. ואין הלכה כר' יהודה: **מנחת מאפה.** כתיבי בה חלות ורקיקים: **לא יביא מחצה חלות.** דכל מנחות באות עשר עשר, וזה לא יביא חמש חלות וחמש רקיקין, אלא או הכל חלות או הכל רקיקין: **מפני שהוא קרבן אחד.** ששניהם כתובים במנחה אחת, הלכך יכול להביא מחצה ממין זה ומחצה ממין זה. ואין הלכה כר' שמעון:

ו א אלו מנחות נקמצות. מנחת סולת נקמצת עיסה, ומנחת מחבת ומרחשת וחלות ורקיקים דהיינו מאפה, פותתן לאחר אפייתן. ובמנחת סולת כתיבה קמיצה בהדיא, ובאינך כתיב אזכרה, ואזכרה היינו קומץ: **מנחת גוים או נשים.** שהתנדבו אחת מאלו: **מנחת העומר.** אזכרה כתיב בה: **מנחת חוטא**

משניות מבוארות – קהתי

יום שלישי

באור משנה ח

משנתנו באה ללמד מה בין מנחת מחבת למנחת מרחשת.

הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי בְּמַחֲבַת – הרי עלי להביא מנחת מחבת, **לֹא יָבִיא בְּמַרְחֶשֶׁת** – לא יביא מנחת מרחשת, שאינו יוצא ידי חובתו אלא אם כן הביא אותה מנחה שנדר; **בְּמַרְחֶשֶׁת** – האומר: הרי עלי להביא מנחת מרחשת, **לֹא יָבִיא בְּמַחֲבַת** – אף על פי ששני מיני מנחות אלו דומים, שנעשים הם בכלי, ומכל שכן שאסור לשנות לאחד משאר מיני המנחות. **וּמַה בֵּין מַחֲבַת לְמַרְחֶשֶׁת** – שניהם כלים הם, **אֶלָּא שֶׁהַמַּרְחֶשֶׁת יֶשׁ לָהּ כִּסּוּי, וְהַמַּחֲבַת אֵין לָהּ כִּסּוּי; דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** – שכך היתה קבלה בידו (**גמרא**), שהמרחשת מכוסה והמחבת מגולה. **רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מַרְחֶשֶׁת עֲמֻקָּה** – שכתוב בה (**ויקרא ז, ט**): "וכל נעשה במרחשת" – בתוכה משמע, ומכאן שהיא עמוקה, **וּמַעֲשֶׂיהָ רוֹחֲשִׁים** – המנחה שבתוכה רכה, שנותנים לתוכה הרבה שמן, הואיל והכלי עמוק, ומתוך כך נראית המנחה כאילו היא רוחשת, דהיינו שמתנענעת. **וּמַחֲבַת צָפָה** – שכתוב (**שם**): "ועל מחבת", משמע עליה ולא בתוכה, ומכאן שאינה עמוקה אלא שטוחה, שאין לה תוך, **וּמַעֲשֶׂיהָ קָשִׁים** – העיסה שמטגנים בה קשה היא, שהואיל והכלי שטוח אין נותנים בו הרבה שמן, שלא יצוף מן המנחה לחוץ.

באור משנה ט

משנתנו דנה במנחת מאפה תנור.

הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי בְּתַנּוּר – הרי עלי להביא מנחת מאפה תנור, **לֹא יָבִיא מַאֲפֵה כֶפֶּח** – לא יביא מנחה שאָפוּהָ בכופח, דהיינו כירה קטנה שאין בה מקום אלא לשפיתת קדירה אחת, **וּמַאֲפֵה רְעָפִים** – ולא מנחה שאפוה על רעפים, דהיינו לבנים של טיט שמלבנים אותן באש ואופים עליהן, **וּמַאֲפֵה יוֹרוֹת הָעַרְבִיִּים** – ולא מנחה שאפוה ביורות הערבים, והן גומות באדמה טוחות בטיט, המשמשות לאפיה לאחר שהוסקו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רָצָה, יָבִיא מַאֲפֵה כֶפֶּח** – שסובר רבי יהודה, שאף כופח מין תנור הוא. ואין הלכה כרבי יהודה. האומר: **הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַאֲפֶה** תנור, **לֹא יָבִיא מֶחֱצָה חַלּוֹת וּמֶחֱצָה רְקִיקִין** – שכל המנחות באות עשר עשר (עשרה לחמים) כמבואר להלן (ו, ה), והנודר מנחת מאפה תנור צריך להביא או עשר חלות או עשרה רקיקים, אבל לא חמש חלות וחמישה רקיקים, **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר** – להביא מחצה חלות ומחצה רקיקים, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרְבָּן אֶחָד** – שחלות ורקיקים כתובים במנחת מאפה תנור, ומכאן ששניהם קרבן אחד הוא; הלכך רשאי הוא להביא מחצה חלות ומחצה רקיקים. ואין הלכה כרבי שמעון.

יום רביעי

באור משנה א

פרקנו מוסיף ללמד כללים במעשה המנחות.

אֵלּוּ מִנְחוֹת נִקְמָצוֹת וּשְׁיָרֵיהֶן לַכֹּהֲנִים: מִנְחַת הַסֹּלֶת – שכתוב בה (**ויקרא ב, ב-ג**): "וקמץ משם מלא קומצו... והקטיר הכהן את אזכרתה המזבחה... והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו"; **וְהַמַּחֲבַת** – ומנחת מחבת; **וְהַמַּרְחֶשֶׁת** – ומנחת מרחשת; **וְהַחַלּוֹת, וְהָרְקִיקִין** – של מנחת מאפה תנור, שכתוב במנחות אלו (**שם שם, ט-י**): "והרים הכהן מן המנחה את אזכרתה (דהיינו הקומץ) והקטיר המזבחה... והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו". מנחות אלו נקמצות לאחר אפייתן, שפותת אותן וקומץ מן הפתיתים, כמו שבארנו בהקדמה לבאור משנה ב פרק ג; **מִנְחַת גּוֹיִם, מִנְחַת נָשִׁים** – גויים או נשים שהתנדבו אחת מן המנחות הללו; **מִנְחַת הָעֹמֶר** – שכתוב בה (**שם שם, טז**): "והקטיר הכהן את אזכרתה"; **מִנְחַת חוֹטֵא** – שכתוב בה (**שם ה, יב**): "וקמץ הכהן ממנה מלוא קומצו את אזכרתה והקטיר המזבחה"; **וּמִנְחַת קְנָאוֹת** – מנחת סוטה, שכתוב בה (**במדבר ה, כו**): "וקמץ הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר המזבחה", וכתוב (**ויקרא ו, ז-ט**): "וזאת תורת המנחה... והרים ממנו בקומצו... והקטיר המזבח... והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו", ודרשו: "וזאת תורת המנחה" – תורה אחת לכל המנחות, שכל המנחות הנקמצות, נאכלים

לְעַצְמוֹ, וְהַשְּׁיָרִים קְרֵבִים לְעַצְמָן.

ב מִנְחַת כֹּהֲנִים, וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, וּמִנְחַת נְסָכִים — לַמִּזְבֵּחַ, וְאֵין בָּהֶם לַכֹּהֲנִים. בָּזֶה יָפֶה כֹּחַ הַמִּזְבֵּחַ מִכֹּחַ הַכֹּהֲנִים. שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפָּנִים — לַכֹּהֲנִים, וְאֵין בָּהֶם לַמִּזְבֵּחַ. וּבָזֶה יָפֶה כֹּחַ הַכֹּהֲנִים מִכֹּחַ הַמִּזְבֵּחַ.

ג כָּל הַמְּנָחוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בַּכְּלִי, טְעוּנוֹת שָׁלֹשׁ מַתְּנוֹת שֶׁמֶן: יְצִיקָה, וּבְלִילָה, וּמַתַּן שֶׁמֶן בַּכְּלִי קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָן. וְהַחַלּוֹת בּוֹלְלָן; דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: סֹלֶת. הַחַלּוֹת טְעוּנוֹת בְּלִילָה, וְהָרְקִיקִים מְשׁוּחִים. כֵּיצַד מוֹשְׁחָן? כְּמִין כִּי. וּשְׁאָר הַשֶּׁמֶן נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים.

פירוש ברטנורא

וקנאות. כתיב בהו קמיצה: **מנחת חוטא של כהנים נקמצת.** אע"ג דמנחת כהן נשרפת כולה כדכתיב (ויקרא ו') וכל מנחת כהן כליל תהיה, מכל מקום בעיא קמיצה: **והקומץ קרב לעצמו והשיריים קרבין לעצמן.** אבל לתנא קמא אין מנחת כהן נקמצת אלא נקטרת כמות שהיא, דסבר כל מנחה ששייריה נאכלים נקמצת ושאין שייריה נאכלים אינה נקמצת. והלכה כתנא קמא:

ב בזה יפה כח המזבח. לא הוי צריך למיתני, דהא חזינן דבזה יפה כח המזבח ומלתא דפשיטא היא. אלא לאתויי המתנדב יין למזבח בלא קרבן, דלא תימא מזלפו על האישים על האש והוא נשרף וכלה ואין כח מזבח יפה בזה, קמ"ל דלא, אלא מנסכו כשאר נסכים ויורד לשיתין דהיינו כמין שני נקבים שהיו במזבח ויורדים למטה עד היסוד, כדי שיהיה כח המזבח יפה: **ובזה יפה כח הכהנים.** לאתויי שתי הלחם של עצרת אם הביאום בפני עצמן בלא כבשים, דלא תימא לשריפה עומדות ולא לאכילה כיון שלא קרבו כבשים שמתירים אותם, קמשמע לן דבזה יפה כח כהנים לעולם דלאכילה עומדות ולא לשריפה:

ג הנעשות בכלי. כגון מנחת מרחשת ומחבת שהן נעשות בכלי: **טעונות שלש מתנות שמן.** למעוטי מנחת מאפה תנור שאינה טעונה יציקה: **ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן.** תחלה נותן שמן בכלי שרת ונותן סולת עליו, דכתיב במנחת מרחשת (ויקרא ב') סולת בשמן תעשה, כלומר תנתן, אלמא דטעונה מתן שמן קודם לעשייתה, ובמנחת מחבת כתיב בלילה ויציקה ולא כתיב בה מתן שמן בכלי תחלה, ובמרחשת כתיב מתן שמן ולא כתיב בה יציקה ובלילה, וגמרינן הך מהך, נאמר קרבנך במרחשת ונאמר קרבנך במחבת, וכיצד הוא עושה נותן שמן תחלה בכלי שרת ונותן עליו את הסולת, [וחוזר] ונותן עליה שמן ובוללה, הרי מתן שמן בכלי ובלילה, ולשה במים ואופה בתנור ופותתה ויוצק עליה שמן אחר פתיתה, וזו היא יציקה, הרי שלשתן, וקומץ ומקטיר את הקומץ והשאר נאכל לכהנים: **והחלות בוללן דברי רבי.** השתא מיירי במנחת מאפה תנור שהיא באה חלות או רקיקים, וכתיב בה (שם) סולת חלות מצות בלולות בשמן. רבי סבר חלות בלולות כתיב, שבוללן כשהן חלות. ורבנן סברי סולת בלולה כתיב מלמד שנבללת כשהיא סולת. והלכה כחכמים: **חלות טעונות בלילה והרקיקים משוחים.** דכתיב חלות בלולות, ולא רקיקים בלולים. רקיקים משוחים, ולא חלות משוחות: **כיצד מושחן כמין כי.** יונית,

משניות מבוארות – קהתי

שייריהן לכהנים. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִנְחַת חוֹטֵא שֶׁל כֹּהֲנִים נִקְמֶצֶת** – אף על פי שמנחת כהן כולה למזבח ואין שייריה לכהנים, כמו שכתוב **(שם ו, טז)**: "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאָכל", מכל מקום צריכה קמיצה, **וְהַקֹּמֵץ קָרֵב לְעַצְמוֹ, וְהַשְּׁיָרִים קְרֵבִים לְעַצְמָן** – ברם, לדעת תנא קמא אין מנחת כהן נקמצת אלא נקטרת כולה כמו שהיא, שסובר תנא קמא: כל מנחה ששייריה נאכלים נקמצת, ושאין שייריה נאכלים אינה נקמצת. והלכה כתנא קמא.

באור משנה ב

מִנְחַת כֹּהֲנִים – בין מנחת חובה ובין מנחת נדבה, **וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ** – מנחת חביתין, **וּמִנְחַת נְסָכִים** – הבאה עם קרבן בהמה, **לַמִּזְבֵּחַ** – כולן למזבח, **וְאֵין בָּהֶם לַכֹּהֲנִים** – כלום. **בָּזֶה יָפֶה כֹּחַ הַמִּזְבֵּחַ מִכֹּחַ הַכֹּהֲנִים** – במנחות אלו יפה כוח המזבח, שהמנחה כולה נקטרת עליו. **שְׁתֵּי הַלֶּחֶם** – שמביאים בעצרת, **וְלֶחֶם הַפָּנִים** – שעורכים בכל שבת על שולחן הזהב בהיכל, **לַכֹּהֲנִים** – כולן לכהנים, **וְאֵין בָּהֶם לַמִּזְבֵּחַ** – כלום. **וּבָזֶה יָפֶה כֹּחַ הַכֹּהֲנִים מִכֹּחַ הַמִּזְבֵּחַ** – ששתי הלחם ולחם הפנים נאכלות כולן לכהנים ואין מקטירים מהן כלום על המזבח. בגמרא מבואר, שהפיסקה "בזה יפה כוח המזבח" (שברישא) באה להשמיענו, שהמתנדב יין למזבח בלא קרבן, אינו מזלפו על האש אלא מנסכו כשאר נסכים ויורד לשיתין **(רמב"ם; ברטנורא; ועיין "תוספות יום טוב" ו"מלאכת שלמה")**; והפיסקה "בזה יפה כוח הכהנים" (שבסיפא) באה להשמיענו, שאפילו הביאו שתי הלחם בלא כבשי עצרת, הרי הן לכהנים **(גמרא מנחות עד,ב)**.

יום חמישי

באור משנה ג

כָּל הַמְּנָחוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בַּכְּלִי – כגון מנחת מחבת ומנחת מרחשת, **טְעוּנוֹת שָׁלֹשׁ מַתְּנוֹת שֶׁמֶן: יְצִיקָה, וּבְלִילָה, וּמַתַּן שֶׁמֶן בַּכְּלִי קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָן** – בתחילה נותן מעט מן השמן בכלי, והרי זה "מתן שמן בכלי קודם לעשייתן"; ונותן הסולת עליו, וחוזר ונותן עליה מעט מן השמן ובולל הכל יחד, והרי זו "בלילה"; אחר הבלילה לשה במים פושרים ואופה במחבת או במרחשת כפי נדרו – עשר מצות; לאחר שנאפו, פותת את המצות לפתיתים ויוצק שמן על הפתיתים, והרי זו "יציקה". משנתנו מונה את שלוש מתנות השמן מהסוף, שכן בלילה ויציקה למדים ממה שכתוב במנחת מחבת **(ויקרא ב, ה-ז)**: "סולת בלולה בשמן... פתות אותה פתים ויצקת עליה שמן", ומתן שמן בכלי למדים ממה שכתוב אחר כך במנחת מרחשת **(שם שם, ז)**: "סולת בשמן תעשה" **("תפארת ישראל")**. בגמרא מבואר, שמשנתנו נקטה "כל המנחות הנעשות בכלי", כדי להשמיע, שמנחת מאפה תנור, שאינה נעשית בכלי, כלומר שאין כל מעשיה בכלי, שהרי נאפית בתנור **(רש"י)**, אינה טעונה יציקה. ברם, מנחת סולת טעונה כל שלוש מתנות השמן **(רמב"ם הל' מעשה הקרבנות יג, ה; עיין שם "לחם משנה" ו"משנה למלך")**. **וְהַחַלּוֹת בּוֹלְלָן** – באותן המנחות הבאות חלות מצות, דהיינו במנחת מאפה תנור ומנחת מחבת ומנחת מרחשת, הבלילה שלהן נעשית בפתיתים של החלות, **דִּבְרֵי רַבִּי** – רבי יהודה הנשיא, הלומד ממה שכתוב במנחת מאפה תנור **(ויקרא ב, ז)**: "סולת חלות מצות בלולות בשמן", שבוללן כשהן חלות. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: סֹלֶת** – אף במנחות אלו הבלילה שלהן נעשית בעודן סולת, שכתוב **(שם)** "סולת חלות... בלולות בשמן", ומשמע שהמנחה נבללת כשהיא סולת. והלכה כחכמים. **הַחַלּוֹת** – של מנחת מאפה תנור, **טְעוּנוֹת בְּלִילָה** – שאם התנדב להביא חלות, בולל את הסולת עם כל השמן ואופה בתנור שבמקדש עשר חלות, כמו שבארנו לעיל לדברי חכמים. אבל **וְהָרְקִיקִים מְשׁוּחִים** – אם התנדב להביא רקיקים, אינו בולל את הסולת בשמן, אלא לש את הסולת בפושרים ואופה עשרה רקיקים, ומושח אחר כך את הרקיקים בשמן, שכן כתוב **(שם)**: "ורקיקי מצות משוחים בשמן". **כֵּיצַד מוֹשְׁחָן** – את הרקיקים? **כְּמִין כִּי** – כצורת אות יוונית "כי" (X). ויש דעות שונות בענין צורת האות "כי" **(עיין במפרשים)**. **וּשְׁאָר הַשֶּׁמֶן נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים** – השמן שנשתייר לאחר המשיחה נאכל לכהנים.

ד כָּל הַמִּנְחוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בַּכְּלִי, טְעוּנוֹת פְּתִיתָה. מִנְחַת יִשְׂרָאֵל — כּוֹפֵל אֶחָד לִשְׁנַיִם, וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה, וּמַבְדִּיל. מִנְחַת כֹּהֲנִים — כּוֹפֵל אֶחָד לִשְׁנַיִם, וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה, וְאֵינוֹ מַבְדִּיל. מִנְחַת כֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ — לֹא הָיָה מְכַפְּלָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִנְחַת כֹּהֲנִים, וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ — אֵין בָּהֶם פְּתִיתָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם קְמִיצָה, וְכָל שֶׁאֵין בָּהֶם קְמִיצָה, אֵין בָּהֶם פְּתִיתָה. וְכֻלָּן כְּזֵיתִים.

ה כָּל הַמִּנְחוֹת טְעוּנוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁיפָה, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּעִיטָה. וְהַשִּׁיפָה וְהַבְּעִיטָה בַּחִטִּים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף בַּבָּצֵק. כָּל הַמִּנְחוֹת בָּאוֹת עֶשֶׂר עֶשֶׂר, חוּץ מִלֶּחֶם הַפָּנִים, וַחֲבִתֵּי כֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁהֵם בָּאוֹת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כֻּלָּן בָּאוֹת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, חוּץ מֵחַלּוֹת תּוֹדָה וְהַנְּזִירוּת, שֶׁהֵן בָּאוֹת עֶשֶׂר עֶשֶׂר.

פירוש ברטנורא

שהיא כמין ט' שלנו, כהפרשת גודל [של שמאל] מן האצבע [כוה C]:

ד כל המנחות הנעשות בכלי. הכא לאו למעוטי מנחת מאפה תנור אתא, דכתיב (ויקרא ב') פתות אותה פתים וגו' מנחה, לרבות כל המנחות לפתיתה. אלא למעוטי שתי הלחם ולחם הפנים שאין טעונים פתיתה: **כופל אחת לשתים.** דכתיב פתות אותה פתים. פתות היינו שנים, דכיון דנשבר היינו שתי חתיכות, פתים מרבינן שתהא החתיכה לשתי חתיכות דהיינו ארבעה. יכול יעשנה פירורים, תלמוד לומר אותה פתים, ולא פתיתה לפתיתים. וכולן פתיתין כזיתים, דסיפא דמתניתין לאו ר' שמעון קאמר ליה אלא דברי הכל היא, דלאחר שעשה פתיתין כזיתים כופל כל זית לשנים ושנים לארבעה: **מכפלה.** לא היה מכפלה לארבעה, אלא לשנים. דלא כתיב בה אלא מנחת פתים ולא פתות: **רבי שמעון אומר כו'.** ואין הלכה כר' שמעון:

ה שיפה. שמשפשף החטה בין ידו לכלי כדי שתהא נוחה להשיר קליפתה: **בעיטה.** שבועט בעובי אגרופו או בעובי פס ידו. והיה שף אחת ובועט שתים, שף שתים ובועט שלש, וחוזר ועושה כסדר הזה עד שגומר חמש מאות בעיטות לשלש מאות שיפות: **ה"ג ר' יוסי אומר בבצק.** כלומר, שיפה ובעיטה בבצק ולא בחטין. ואין הלכה כר' יהודה: **עשר עשר חלות.** ומנחת סולת נמי אע"ג דקודם אפייה נקמצת, אפילו הכי עשר חלות היא באה: **לחם הפנים.** בהדיא כתיב ביה י"ב חלות: **וחביתי כהן גדול.** נאמר בלחם הפנים חק עולם ונאמר בחביתי כהן גדול חק עולם, מה להלן י"ב חלות, אף כאן י"ב חלות, ומקריבין מהן שש חלות בבוקר ושש חלות בערב: **חוץ מחלות תודה שהן באות עשר.** כדבעינן למימר טעמא לקמן באידך פרקין. ואין הלכה כר' מאיר:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

כָּל הַמִּנְחוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בַּכְּלִי – היינו מנחת מחבת ומנחת מרחשת, והוא הדין למנחת מאפה תנור (אף שאינה נעשית בכלי), בין חלות ובין רקיקים, **טְעוּנוֹת פְּתִיתָה** – כמו שכתוב במנחת מחבת (**ויקרא ב, ו**): "פתות אותה פתים", וכתוב (**שם**): "מנחה היא" – לרבות כל המנחות האפויות שטעונות פתיתה, פרט לשתי הלחם ולחם הפנים שאין טעונים פתיתה, שכתוב: "פתות אותה", ודורשים: "אותה" – למעט שתי הלחם ולחם הפנים. וכן מבואר בגמרא, שמשנתנו נקטה "כל המנחות הנעשות בכלי", להוציא שתי הלחם ולחם הפנים, שאינן נעשות בכלי אלא נאפות בתנור, שאינן טעונות פתיתה. ברם, מנחת מאפה תנור (אף על פי שאינה נעשית בכלי) אין המשנה ממעטת, כמו שכבר הזכרנו למעלה (**עיין גמרא מנחות עה, א; ועיין במפרשי המשנה**). וכיצד נעשית הפתיתה? **מִנְחַת יִשְׂרָאֵל** – ישראל שהביא מנחה שטעונה פתיתה, **כּוֹפֵל אֶחָד לִשְׁנַיִם, וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה** – כופל כל חלה לשתיים, וחוזר וכופל את השתיים לארבע, **וּמַבְדִּיל** – ומשבר את החלה במקום שכופלה, שכתוב: "פתות אותה פתים", ודרשו: "פתות" לשתיים, "פתים" – לעוד שתיים, דהיינו לארבע. יכול יעשנה פירורים? תלמוד לומר: "פתות אותה" – אותה לפתיתים ולא פתיתיה לפתיתים (**גמרא**). **מִנְחַת כֹּהֲנִים** – אם כהן הביא מנחה אפויה, **כּוֹפֵל אֶחָד לִשְׁנַיִם, וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה, וְאֵינוֹ מַבְדִּיל** – כופל את החלות כדי לקיים מצות פתיתה (**רש"י**), ואינו משברן, שהואיל ואינה צריכה קמיצה, שהרי כולה למזבח, אינה צריכה הבדלה (**רש"י**). **מִנְחַת כֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ** – שכתוב בה (**ויקרא ו, יד**): "מנחת פתים", **לֹא הָיָה מְכַפְּלָה** – בגמרא מבואר, שלא היה מכפלה לארבעה חלקים כמנחת ישראל, אלא לשניים. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִנְחַת כֹּהֲנִים, וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, אֵין בָּהֶם פְּתִיתָה** – כלומר שלא היה מכפלן (**רש"י**), **מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם קְמִיצָה** – שכולן למזבח, **וְכָל שֶׁאֵין בָּהֶם קְמִיצָה, אֵין בָּהֶם פְּתִיתָה** – כמבואר לעיל. **וְכֻלָּן כְּזֵיתִים** – יש מפרשים, שזה המשך דברי רבי שמעון הסובר, שכל המנחות הטעונות פתיתה, אינו כופל אותן לארבעה חלקים בלבד כדברי תנא קמא, אלא פותת אותן לפתיתים שגודלם כזיתים. ויש מפרשים שהפיסקה "וכולן כזיתים" היא לדברי הכל, ובאה המשנה להשמיע, שלדעת הכל אין לפותת את המנחות הטעונות פתיתה אלא לפתיתים כזיתים ולא לפחות מכזיתים (**רש"י; "מלאכת שלמה"**).

יום ששי

באור משנה ה

כָּל הַמִּנְחוֹת טְעוּנוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁיפָה – לשפשף ביד את גרעיני החיטה שלוש מאות פעם, **וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּעִיטָה** – בפס היד או באגרוף, **וְהַשִּׁיפָה וְהַבְּעִיטָה בַּחִטִּים** – כדי להסיר קליפותיהן קודם טחינה. בגמרא מובאת ברייתא: "שף אחת, בועט שתיים, שף שתיים, בועט שלוש", כלומר שכך היה הסדר של השיפה והבעיטה: שיפה אחת, שתי בעיטות, שתי שיפות ושלוש בעיטות, וחוזר ועושה שיפה אחת, שתי בעיטות, שתי שיפות ושלוש בעיטות, וחוזר ועושה כסדר הזה מאה פעמים ונמצאו שלוש מאות שיפה וחמש מאות בעיטה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף בַּבָּצֵק** – עושים שיפה ובעיטה. ויש גורסים: רבי יוסי אומר: בבצק – כלומר שלדעת רבי יוסי אין השיפה והבעיטה בחיטים אלא בבצק, כדי שיתגבל יפה (**עיין "תוספות יום טוב"**). ואין הלכה כרבי יוסי. **כָּל הַמִּנְחוֹת בָּאוֹת עֶשֶׂר עֶשֶׂר** – עשר חלות או עשרה רקיקים מכל עישרון סולת, **חוּץ מִלֶּחֶם הַפָּנִים, וַחֲבִתֵּי כֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁהֵם בָּאוֹת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה** – שכן בלחם הפנים כתוב (**ויקרא כד, ה**): "ולקחת סולת ואפית אותה שתים עשרה חלות. שני עשרונים יהיה החלה האחת"; וחביתי כהן גדול למדים מלחם הפנים בגזירה שווה של "חק עולם, חק עולם", מה לחם הפנים שתים עשרה חלות, אף חביתי כהן גדול באים שתים עשרה חלות (עישרון אחד). **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** – הסובר, שכל המנחות נלמדות מלחמי תודה (**גמרא**). **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כֻּלָּן בָּאוֹת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה** – כל המנחות באות שתים עשרה חלות, **חוּץ מֵחַלּוֹת תּוֹדָה** – ארבעת מיני החלות הבאים עם קרבן התודה, **וְהַנְּזִירוּת** – שני מיני החלות שמביא הנזיר ביום מלאות ימי נזרו: "חלות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן" (**במדבר ו, טו**), **שֶׁהֵן בָּאוֹת עֶשֶׂר עֶשֶׂר** – שכל מין ומין שבלחמי תודה בא עשר חלות כמבואר להלן (ז, א), וכן לחמי הנזיר הם: עשר חלות ועשרה רקיקים, כמבואר להלן (ז, ב). ואין הלכה כרבי מאיר.

ו הָעֹמֶר הָיָה בָּא עֲשָׂרוֹן מִשְּׁלֹשׁ סְאִין. שְׁתֵּי הַלֶּחֶם — שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים מִשְּׁלֹשׁ סְאִין. לֶחֶם הַפָּנִים — עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה עֶשְׂרוֹנִים מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע סְאִין.

ז הָעֹמֶר הָיָה מְנֻפָּה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפָה, וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם — בִּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, וְלֶחֶם הַפָּנִים — בְּאַחַת עֶשְׂרֵה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא הָיָה לָהּ קִצְבָּה, אֶלָּא סֹלֶת מְנֻפָּה כָּל צָרְכָּהּ הָיָה מֵבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד, ה): "וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ" — עַד שֶׁתְּהֵא מְנֻפָּה כָּל צָרְכָּהּ.

פרק שביעי

א הַתּוֹדָה הָיְתָה בָּאָה חָמֵשׁ סְאִין יְרוּשַׁלְמִיּוֹת, שֶׁהֵן שֵׁשׁ מִדְּבָרִיּוֹת: שְׁתֵּי אֵיפוֹת, הָאֵיפָה שְׁלֹשׁ סְאִין, עֶשְׂרִים עֶשָׂרוֹן, עֶשְׂרָה לֶחָמֵץ וַעֲשָׂרָה לַמַּצָּה. עֲשָׂרָה לֶחָמֵץ — עֶשָׂרוֹן לְחַלָּה. וַעֲשָׂרָה לַמַּצָּה — וּבַמַּצָּה שְׁלֹשָׁה מִינִין: חַלּוֹת וּרְקִיקִים

פירוש ברטנורא

ו הָעֹמֶר הָיָה בָּא עֶשְׂרוֹן מִשְּׁלֹשׁ סְאִין. מנחת העומר שמביאין ממחרת הפסח היו קוצרין שלש סאין דהיינו איפה שעורים, וטוחנין אותו, ומניפין אותו בנפה י"ג פעמים עד שמעמידים סלתו על עשרון שהיא עשירית האיפה. וטעמא דבעי עשרון של עומר שלש סאים של שעורים, כיון דמתבואה חדשה הוא ושל שעורים יש בהן סובין הרבה וסולת מועט ולא אתי עשרונו מובחר אלא משלש סאין: **שתי הלחם שני עשרונים משלש סאין.** כיון דמחטים קאתו. אף על גב דמתבואה חדשה אתיין, דבעצרת תבואה של חטין חדשה היא. אפ"ה שתי עשרונים מובחרים אתו משלש סאין: **לחם הפנים עשרים וארבעה עשרונים.** דהכי כתיב (ויקרא כ"ד) שתים עשרה חלות שני עשרונים יהיה החלה האחת: **מעשרים וארבע סאים.** כיון דמחטין אתו ומתבואה ישנה, נפיק עשרון מובחר מסאה:

ז היה מנופה בשלש עשרה נפה. זו למעלה מזו. וכל זה למצוה אבל לא לעכב, שאם הביא עומר עשרון מארבע סאין או שהביאו משני סאין, לא פסל: **רבי שמעון אומר לא היה לה קצבה.** דאפילו לכתחלה לא נתנו חכמים קצבה מכמה סאין חטין או שעורין מביאין עומר ושתי הלחם ולחם הפנים, אלא רואין בסולת שתהא מנופה כל צרכה ודיו. ואין הלכה כר' שמעון:

ז א התודה. חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות. חמש סאין של ירושלים הן שש מאותן שהיו במדבר בימי משה. שהוסיפו על המדה שהיתה בימי משה שתות. דקיימא לן מוסיפין על המדות ואין מוסיפין יותר משתות. ואותו שתות הוא שתות מלבר: **שתי איפות.** כלומר, הנך שש סאין הם שתי איפות, שהם עשרים עשרון, שהרי בכל איפה עשרה עשרונות: **עשרה לחמץ.** עשרה עשרונים לעשר חלות חמץ שבתודה: **רבוכה.** חלוטה במים רותחין

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ו

להבנת המשנה יש לזכור: עשרון היינו עשירית האיפה (כ־4 ליטרים); איפה = שלוש סאים.

הָעֹמֶר – שמקריבים בששה עשר בניסן, **הָיָה בָּא עֶשְׂרוֹן מִשְּׁלֹשׁ סְאִין** – שהיו מנפים שלוש סאים שעורים ומוציאין מהן עישרון אחד מובחר, שכן העומר בא מתבואה חדשה, ויש הרבה סובין בשעורים, הלכך היו זקוקים לשלוש סאים, כדי להוציא מהן עישרון נקי. **שְׁתֵּי הַלֶּחֶם** היו באות **שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים מִשְּׁלֹשׁ סְאִין** – שהיו מנפים שלוש סאים חיטים ומוציאים מהן שני עשרונים סולת; ואף על פי שגם שתי הלחם באות מתבואה חדשה, מכל מקום הואיל ואין הרבה סובין בחיטים, לא היו זקוקים בשביל שני עשרונים סולת אלא שלוש סאים בלבד. **לֶחֶם הַפָּנִים** היה בא **עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה עֶשְׂרוֹנִים** – כמו שכתוב **(ויקרא כד, ה)**: "שתים עשרה חלות, שני עשרונים יהיה החלה האחת", **מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע סְאִין** – שהיו מנפים עשרים וארבע סאים ומוציאים מהן עשרים וארבעה עשרונים סולת, דהיינו עישרון סולת מסאה חיטים, שהואיל וחלות לחם הפנים באות מחיטים ומתבואה ישנה, די בסאה אחת חיטים כדי להוציא ממנה עישרון מובחר של סולת.

שבת קודש

באור משנה ז

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה ללמד, כיצד היו מנפים את העומר, את שתי הלחם ואת לחם הפנים.

הָעֹמֶר הָיָה מְנֻפָּה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפָה – היו טוחנים שלוש סאים שעורים מן התבואה החדשה, כפי שלמדנו במשנה הקודמת, ומנפים את הקמח בשלוש עשרה נפה, שכל אחת היתה דקה מחברתה, וממה שנשאר בנפה האחרונה, היו מוציאים את העישרון לעומר **(עיין מסכת אבות ה, טו— "ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת")**; **וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם** – שלוש סאים החיטים שהיו מוציאים מהן שני עשרונים סולת לשתי הלחם, היו מנפים, אחרי הטחינה, **בִּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה** – נפה; **וְלֶחֶם הַפָּנִים** – עשרים וארבע סאים החיטים, שהיו מוציאים מהם עשרים וארבעה עשרונים סולת לשתים עשרה החלות של לחם הפנים, היו מנפים, אחרי הטחינה, **בְּאַחַת עֶשְׂרֵה** – נפה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא הָיָה לָהּ קִצְבָּה** – לא נתנו חכמים קצבה מכמה סאים להוציא את הסולת למנחת העומר ושתי הלחם ולחם הפנים, ובכמה נפות לנפותה, **אֶלָּא סֹלֶת מְנֻפָּה כָּל צָרְכָּהּ הָיָה מֵבִיא** – סולת נקייה וראויה לאפייה, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ"** – היינו: **עַד שֶׁתְּהֵא מְנֻפָּה כָּל צָרְכָּהּ** – שיש רק לראות שתהא הסולת מנופה היטב. והלכה כתנא קמא. ברם, כל זה למצוה אבל לא לעכב, שאם הביא עומר עישרון מארבע סאים או משתי סאים, לא נפסל **(ברטנורא; עיין "תוספות יום טוב")**.

באור משנה א

פרק זה עוסק בדיני לחמי התודה.

הַתּוֹדָה הָיְתָה בָּאָה חָמֵשׁ סְאִין יְרוּשַׁלְמִיּוֹת, שֶׁהֵן שֵׁשׁ מִדְּבָרִיּוֹת – המידות הירושלמיות היו גדולות מהמידות המדבריות בששית (מלבר), היינו שכל מידה מדברית היתה $5/6$ של המידה הירושלמית. מכאן – משנתנו באה ללמד, שארבעים לחמי התודה נעשו מחמש סאים סולת לפי הסאה הירושלמית, שהן שש סאים לפי מידת הסאה המדברית. **שְׁתֵּי אֵיפוֹת** – שש סאים מדבריות הן שתי איפות, **הָאֵיפָה שְׁלֹשׁ סְאִין** – כל איפה היא שלוש סאים; והואיל ויש באיפה עשרה עשרונות, הרי בשתי האיפות **עֶשְׂרִים עֶשָׂרוֹן,** שמהם **עֲשָׂרָה** – עשרונים, **לֶחָמֵץ** – לחלות החמץ, **וַעֲשָׂרָה לַמַּצָּה** – ועשרה עשרונות לחלות מצה, כמו שמשנתנו מפרשת והולכת. **עֲשָׂרָה לֶחָמֵץ** – היינו: **עִשָּׂרוֹן לְחַלָּה** – שהיו עושים עשר חלות חמץ, כל חלה מעישרון. **וַעֲשָׂרָה לַמַּצָּה, וּבַמַּצָּה שְׁלֹשָׁה מִינִין:** א. **חַלּוֹת** – חלות מצות; ב. **וּרְקִיקִים** – רקיקי מצות; ג. **וּרְבוּכָה** – כמו שכתוב **(ויקרא ז, יב)**: "וסולת מורבכת חלות בלולות בשמן". רבוכה – חלוטה במים רותחין **(רש"י)**, והרמב"ם כותב **(הל' מעשה הקרבנות ט, יט)**: "כיצד היא המורבכת? חולטה ברותחין ואופה אותה מעט, ואחר כך קולה אותה בשמן על האילפס וכיוצא בו, כדרך

וּרְבוּכָה; נִמְצְאוּ שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנוֹת וּשְׁלִישׁ לְכָל מִין, שָׁלֹשׁ חַלּוֹת לְעֶשָׂרוֹן. בְּמִדָּה יְרוּשַׁלְמִית הָיוּ שְׁלֹשִׁים קַב: חֲמִשָּׁה עָשָׂר לֶחָמֵץ, וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַמַּצָּה. חֲמִשָּׁה עָשָׂר לֶחָמֵץ — קַב וָחֵצִי לְחַלָּה. וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַמַּצָּה — וְהַמַּצָּה שְׁלֹשָׁה מִינִין: חַלּוֹת וּרְקִיקִים וּרְבוּכָה; נִמְצְאוּ: חֲמִשֶּׁת קַבִּים לְכָל מִין, שְׁתֵּי חַלּוֹת לְקַב.

פירוש ברטנורא

קרויה רבוכה. ורמב"ם פירש, רבוכה מרובה בשמן וקלויה בו, לפי שהיה בה שמן כנגד החלות והרקיקין: **נמצאו שלשה עשרונות ושליש לכל מין ומין.** שבמצה: **שלש חלות לעשרון.** דהוה להו עשר חלות לשלשה עשרונות ושליש: **במדה ירושלמית.** שלא היו בה עשרונות אלא קבים, הוי הנך חמש סאין שלשים קבין. שהסאה ששה קבים. ובגמרא בברייתא מייתי מגזרה שוה שכל מין ומין מארבעה מינים שבתודה היו באים עשר חלות, ואמרו, נאמר כאן והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה', ונאמר בתרומת מעשר [ממנו] תרומה לה',, מה להלן אחד מעשר אף כאן אחד מעשר. ולמדנו שמין אחד של חמץ היה עשרה עשרונים כנגד שלש מינים של מצה, מדכתיב (ויקרא ז') על חלות לחם חמץ, אמרה תורה כנגד חמץ הבא מצה:

משניות מבוארות – קהתי

שקולין הסופגנין ומרבין בשמנה, וזהו הריבוך האמור בכל מקום". **נִמְצְאוּ שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנוֹת וּשְׁלִישׁ לְכָל מִין** – של המצות, **שָׁלֹשׁ חַלּוֹת לְעֶשָׂרוֹן** – דהיינו לכל חלה שליש עישרון, והרי לעשר החלות שלושה עשרונות ושליש עישרון. **בְּמִדָּה יְרוּשַׁלְמִית** – שלא היו בה עשרונות אלא קבים, **הָיוּ שְׁלֹשִׁים קַב** – חמש סאים סולת שהביאו ללחמי תודה היו שלושים קב, שכל סאה היא ששה קבים, **חֲמִשָּׁה עָשָׂר** קבים **לֶחָמֵץ** – לחלות חמץ, **וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַמַּצָּה** – כמו שמשנתנו מפרשת והולכת. **חֲמִשָּׁה עָשָׂר לֶחָמֵץ** – היינו: **קַב וָחֵצִי לְחַלָּה** – שהיו עושים עשר חלות חמץ, כל אחת מקב וחצי סולת. **וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַמַּצָּה — וְהַמַּצָּה שְׁלֹשָׁה מִינִין: חַלּוֹת וּרְקִיקִים וּרְבוּכָה** – כמבואר לעיל; **נִמְצְאוּ: חֲמִשֶּׁת קַבִּים לְכָל מִין, שְׁתֵּי חַלּוֹת לְקַב** – דהיינו חצי קב לכל חלה; נמצאו חמישה קבים סולת לעשר החלות שבכל מין ומין של המצות.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג כסלו, ה'תשי"א
ברוקלין

הוו"ח אי"א מו"מ באמונה וכו' מהר"י הכהן שי'

שלום וברכה!

במענה על שאלתו אודות... שי', הנה צריך להסביר לו אשר תיכף ומיד יתחיל להניח תפלין בכל יום, ובמצבו הפרטי הנה זהו גם סגולה להמבוקש הפרטי שלו. איני יודע על דבר ידיעותיו, אבל בכל אופן צריך ללמוד פרשת השבוע עם איזה פירוש המתאים לפניו, ויוכל להיות גם בהעתקה אנגלית.

נוסף על זה, הנה על אביו שי' להוסיף על שאר לימודיו אמירת קפיטל ע"א תהלים בכל יום, ויוכל לאמרו במשך היום, ובלבד שלא לאמרו בלילה קודם חצות שאז אין אומרים תהלים. ועל אם האברך הנ"ל שת' הנה קודם הדלקת נרות בערב שבת ויום טוב תתן לצדקה לקופת רמבעה"נ, ואביו ואמו שי' יקבלו עליהם את הנ"ל **בלי נדר** עד ראש השנה ה'תשי"ב הבע"ל.

מוסג"פ הר"ד דיו"ד מרחשון אשר בטח יענין אותו.

אין הזמן גרמא להאריך בעניננו ופרטי העבודה באפריקה, אבל באתי בזה לשמחו בידיעה אשר הגיעו הרשימות הראשונות של תלמידי התלמוד תורה, תלמידי הישיבה, תלמידות ביה"ס לנערות, וחברי תפארת בחורים. כל המוסדות הנקראים בשם הכללי שקבענו להם - "**אהלי יוסף יצחק**" ות"ל מתפתחים על הצד היותר טוב.

המחכה להתבשר בבשורות טובות בכלל ובפרט וחותם בברכת חג הגאולה,

מנחם שניאורסאהן

זה עתה נקבל מכ'. והנה דא מאכט מען חלוקת הש"ס כד"ט. ומה טוב, ווען איר פארענדיקט ביז דאן א מס' קען זיין פון די קלענערע אין צאל בלעטער.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כ ע"ב: דוחה הגמרא: **לא** - לעולם קוראים רק שלשה, והמעשה שם היה שרַב **בְּכַהֲנֵי קָרָא** - מחמת חשיבותו קרא ראשון במקום הכהן, ולפי שיש אחריו עוד קוראים לא בירך לאחריה. **דְּהָא רַב הוּנָא קָרֵי בְּכַהֲנֵי** אף שלא היה כהן, משום שהיה גדול בתורה, ואם כן גם רב קרא ראשון משום גדלותו בתורה. הגמרא מקשה על הדמיון בין רב לרב הונא: **בְּשִׁלְמָא רַב הוּנָא קָרֵי בְּכַהֲנֵי, דְּהָא אֲפִילּוּ רַב אַמִּי וְרַב אַסִּי דְּכַהֲנֵי חֲשִׁיבֵי דְּאַרְעָא יִשְׂרָאֵל** - שהיו הכהנים החשובים של ארץ ישראל, **מֵיכַף כַּיְיפוּ לֵיהּ לְרַב הוּנָא** - היו כפופים לרב הונא מחמת גדלותו, ולכן יכול הוא לקרוא ראשון במקום כהן, **אֶלָּא רַב,** לא כל הכהנים היו כפופים אליו, שכן **הָא אִיכָּא** – הרי היה דר בנהרדעא **שְׁמוּאֵל דְּכַהֲנָא הֲוָה** - שהיה כהן **וּדְבַר עָלֵיהּ** – הנהיגו עליו, כלומר כיבדו רב שילך לפניו, וכיצד היה יכול רב לקרוא ראשון בבבל. מתרצת הגמרא: לעולם היה רב מכובד מכל בני דורו, ואף **שְׁמוּאֵל נַמִּי מֵיכַף הֲוָה כַּיְיפָ לֵיהּ לְרַב, וּמה שהיה הולך לפניו, רַב הוּא דְּעָבַד לֵיהּ כָּבוֹד** - היה זה כבוד שרב עשה לו, **וְכִי עָבִיד לֵיהּ** רב כבוד שבזה מראה שהוא כפוף אליו, דווקא **בְּפָנָיו,** אך **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו לֹא עָבִיד לֵיהּ** כבוד, ואותו מעשה שרב קרא ראשון היה בבבל שאינה מקומו של שמואל שהיה בנהרדעא.

הוכחה שרב קרא ראשון: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא דְּרַב בְּכַהֲנֵי קָרָא, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּיִשְׂרָאֵל קָרָא** - אם תעלה בדעתך שרב קרא שלישי, **לְפָנֶיהָ מַאי טַעְמָא בָּרִיךְ** - מדוע בירך לפניה, הרי במשנה מבואר שרק הפותח בתורה מברך לפניה, ואם כן ודאי שקרא ראשון ולכן בירך לפניה.

הגמרא דוחה את ההוכחה: אף אם רב היה השלישי, מכל־מקום היה לו לברך, כי מעשה זה היה **לְאַחַר** הַתַּקָּנָה של חכמים שכל הקוראים יברכו לפני קריאתם, כמו שנתבאר לעיל (כא:). הגמרא לא מקבלת את הדחייה, ומקשה: **אִי הָכִי** שהיה זה לאחר התקנה, **לְאַחֲרֶיהָ נַמִּי לְבָרִיךְ** [-היה לרב לברך], שהרי התקנה היתה אף על ברכה שלאחריה. ובעל־כרחך שמעשה זה היה לפני התקנה, ומה שבירך לפניה משום שהיה הראשון. מתרצת הגמרא: לעולם אפשר שהיה המעשה לאחר התקנה, ומאחר שהתקנה היתה משום הנכנסים והיוצאים, **שַׁאנִי הֵיכָא דְּיָתִיב רַב** – שונה היה מקומו של רב, **דְּמֵיעָל עָיְילֵי** – להכנס באמצע קריאת התורה היו רגילים כבשאר מקומות מחמת אונס וכדומה, והיה צורך לתקן שכולם יברכו לפניה,

אולם לא היה צורך לתקן שם משום היוצאים כיון ש**מֵיפַּק לֹא נָפְקִי** – לא היו יוצאים באמצע קריאת התורה. ולכן אף אם לפניה בירך רב משום התקנה, מכל־מקום לאחריה לא היה צריך לברך.

הגמרא פושטת את האיבעיא מברייתא: **תָּא שְׁמַע, זֶה הַכְּלָל כָּל יום שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בִּיטּוּל מְלָאכָה לָעָם** בהתעכבם בבית הכנסת, **כְּגוֹן תַּעֲנִית צִבּוּר וְתִשְׁעָה בְּאָב** שהם ימים המותרים במלאכה, **קוֹרִין שְׁלֹשָׁה** אנשים בלבד. **וְיום שֶׁאֵין בּוֹ בִּיטּוּל מְלָאכָה לָעָם,** ואין לחוש לעיכוב העם בבית הכנסת, **כְּגוֹן רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד** שיש בהם קצת איסור מלאכה, ובאים בהם העם לבית הכנסת יותר מבחול, בימים אלו **קוֹרִין אַרְבָּעָה. שֶׁמַּע מִינָּהּ** - למדנו מברייתא זו מפורש שבתענית ציבור קוראים שלשה.

רש"י

מכדי רב בישראל קרא — שהרי רב לא היה לא כהן ולא לוי. **דהא רב הונא קרא בכהני** — במסכת גיטין, ב"הניזקין" (נט, ב). **הא איכא שמואל** — בנהרדעא, שהוא ממדינת בבל, דכהנא הוא. **ודבר עילויה** — נהוג היה להיות למעלה מרב, כדאמרינן בפרק "מרובה" (בבא קמא פ, א): רב לא עייל לקמיה דשמואל. **ורב הוא דעביד** — להאי דאדבריה עליה — כבוד הוה עביד ליה, משום דלייטיה רב לשמואל דלא לוקמי בני, במסכת שבת פרק "שמונה שרצים" (קח, א). **שלא בפניו לא עביד ליה** — ושמואל לא היה בבבל, אלא בנהרדעא. **מיפק לא נפקי** — הלכך, לפניה ברוך — גזירה משום הנכנסין כדאמרינן לעיל, לאחריה לא ברוך — דלא חייש ליוצאין. **זה הכלל כל שיש בו ביטול מלאכה לעם** — במה שהן מאחרין בבית הכנסת. **כגון תענית צבור** — שמותר במלאכה. רוב תענית צבור מותרין במלאכה, חוץ משל גשמים אמצעיים ואחרונים. **ותשעה באב** — נמי מותר במלאכה, אלא במקום שנהגו. **ראשי חדשים** — אין בו ביטול מלאכה כל כך, שאין הנשים עושות מלאכה בהן. והכי נמי אמרינן במסכת ראש השנה (כג, א) גבי משואות: משום ביטול מלאכה לעם שני ימים. ושמעתי מפי מורי הזקן זכרונו־לברכה שניתנה להם מצוה זו בשביל שלא פירקו נזמיהן בעגל (תוספות — ואני מצאתי בפרק מ"ה דברייתא דרבי אליעזר: שמעו הנשים ולא רצו ליתן נזמיהן לבעליהן, אלא אמרו להן: אתם רוצים לעשות פסל ומסכה שאין בו כח להציל. ונתן הקדוש ברוך הוא שכרן של נשים בעולם הזה, שיהו משמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים. ולעולם הבא הן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים, שנאמר "תתחדש כנשר נעורייכי". עד כאן). ומקרא מסייעו, דכתיב "אשר נסתרת שם ביום המעשה" (שמואל א כ) ותרגם יונתן: ביומא דחולא. והתם נמי גבי ראש חודש קאי, דקאמר ליה "מחר חודש", וקרי ליה לערב ראש חודש "יום המעשה" אלמא: ראש חדש לאו יום המעשה הוא. ומועד נמי לאו ביטול מלאכה לעם, שהרי באין לבית הכנסת יותר מימות החול, לפי שאין עושין בו מלאכה אלא בדבר האבד.

המשך ביאור למס' נדה ליום חמישי עמ' א

כ"ב ויום כ"ג), אף על פי שראייה ראשונה [יום כ"א] לא באה בדילוג. **תִּיוּבְתָּא דִּשְׁמוּאֵל** – קשה לשמואל הסובר שאין וסת זה נקבע בשלש ראייות לפי שהראייה הראשונה לא באה בדילוג מהחודש הקודם.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לְךָ שְׁמוּאֵל, הָכָא כְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן, בברייתא, במה המדובר, **כְּגוֹן דְּרִגְיְלָה לְמֶחֱזֵי בְּיוֹם עֶשְׂרִים** – שלפני שלשת ראייותיה האחרונות היה לה וסת קבוע ליום כ' בחודש, **וְשִׁינְּתָה לְיוֹם עֶשְׂרִים וְאֶחָד,** ומאחר שהיה לה קודם וסת קבוע ליום עשרים, הרי כשראתה ביום עשרים ואחד הרי זה 'דילוג' מהחודש הקודם, ולפיכך ראייה זו מצטרפת עם שתי הראייות שבאו אחריה בדילוג לשלשת הראיות הנצרכות לקביעת 'וסת הדילוג'.

הגמרא מחזקת את התירוץ: **דַּיְקָא נַמִּי** – מתוך דברי הברייתא מדויק שהיה לה קודם וסת קבוע ליום עשרים, מכך **דְּשָׁבְקִינַן** – שהתנא של הברייתא עזב את **'לְיוֹם עֶשְׂרִים', וְנָקַט לְיוֹם עֶשְׂרִים וְאֶחָד** – והתחיל את מנין ראייותיה מיום עשרים ואחד, ואין זו דרך התנאים שדרכם לנקוט כלל ובלשון קצרה, והיה לתנא לנקוט באופן שראתה בימים כ' כ"א וכ"ב בחודש, **שָׁמַע מִינָּהּ** שמדובר שהיה לה וסת קבוע ליום עשרים ומשם דילגה וראתה ביום עשרים ואחד.

שנינו במשנה: **שֶׁאֵין הָאִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת, עַד שֶׁתִּקְבָּעֶנָּה וכו'.** הגמרא מבארת לענין מה וסת נקבע בשלש פעמים, ולענין מה חוששים בראייה אחת: **אָמַר רַב פַּפָּא, לֹא אֲמָרָן** – לא אמרנו שאין האשה קובעת וסתה עד שתקבענו שלש פעמים, **אֶלָּא לְמַקְבְּעָהּ** – אלא רק לענין קביעת הוסת, שיחולו עליו דיני וסת קבוע, **אֲבָל לְמֵיחַשׁ לָהּ** – אבל לענין לאוסרה לשמש עם בעלה ביום הוסת מחשש שתראה, **כַּחֲדָא זִימְנָא** – בפעם אחת שראתה, כבר **חָיְישָׁא** – חוששת היא בפעם הבאה באותו הזמן שמא תראה.

הגמרא מבררת את דברי רב פפא. מקשה הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה חידש לנו רב פפא בדין זה, הלא **תְּנִינָא** – שנינו במשנתנו, **'הָיְתָה לְמוּדָה** – היה לה וסת קבוע **לִהְיוֹת רוֹאָה** להפלגת **יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְשִׁנְּתָה** פעם אחת לראות **לְהַפְלַגַת יוֹם עֶשְׂרִים, זֶה וָזֶה** – גם יום חמשה עשר וגם יום עשרים הבאים, **אֲסוּרִין',** הרי שאף שראתה רק פעם אחת ביום עשרים, אסורה ביום זה, ואם כן דינו של רב פפא כבר שנוי במשנתנו.

הקדמה לתירוץ הגמרא: כל אשה הרואה דם, הרי היא נדה שבעה ימים, ואחד עשר הימים שלאחר אותם שבעה ימים הם 'ימי זיבה', וימים אלו אינם בחזקת שתראה בהם דם אלא בחזקת טהרה. וכל הימים שלאחר אותם אחד עשר יום הרי הם 'ימי נדה', כלומר ימים הראויים לראות בהם דם נדה, עד שתראה שוב ותמנה שבעה ימים וחוזר חלילה.

מתרצת הגמרא: **אִי מֵהָתָם** – אם היינו למדים זאת רק מדברי המשנה, **הָוָה אָמִינָא הָנֵי מִילֵּי** – הייתי יכול לומר שאין הדברים אמורים אלא **הֵיכָא דְּקָיְימָא בְּתוֹךְ יְמֵי נִדָּתָהּ** – שהיום שהיא חוששת שמא תראה בו דם מחמת ראייתה פעם אחת, חל באחד מ'ימי נדה', **אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא קָיְימָא בְּתוֹךְ יְמֵי נִדָּתָהּ** – אבל באופן שיום זה לא יחול ב'ימי נדה' אלא ב'ימי זיבה', **אֵימָא** – היה אפשר לומר שלא חוששת שתראה בו, כיון שבדרך כלל אשה אינה רואה דם ב'ימי זיבה', ואף שראתה פעם אחת מקרה הוא ואין לחשוש שיחזור שוב, על כך **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיענו רב פפא שחוששת בפעם הבאה לראייה זו אף על פי שתחול בימי זיבה.

שנינו במשנה: **וְאֵינָהּ מִטַּהֶרֶת מִן הַוֶּסֶת וכו',** עד שתעקר ממנה שלש פעמים. הגמרא מבארת דין עקירת וסת שאינו קבוע: **אָמַר רַב פַּפָּא, לֹא אֲמָרָן** לא אמרנו במשנתנו שהוסת נעקר רק בשלש פעמים, **אֶלָּא** באופן **דִּקְבָעֵתֵיהּ תְּלָתָא זִימְנֵי** – שקבעה את הוסת שלש פעמים, **דְּצָרִיכִי תְּלָתָא זִימְנֵי לְמַעְקְרֵיהּ** – שאז צריך שלש פעמים לעקרו, **אֲבָל** באופן שקבעה אותו רק **תְּרֵי זִימְנֵי** – שתי פעמים, **כַּחֲדָא זִימְנָא מִיעַקַּר** – בפעם אחת שלא תראה באותו יום בחודש, נעקר הוסת.

הגמרא מבררת את דברי רב פפא. מקשה הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה חידש לנו רב פפא בדין זה, הלא **תְּנִינָא** – שנינו במשנתנו **'אֵין הָאִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת עַד שֶׁתִּקְבָּעֶנָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים',** ובסמוך לדין זה שנינו שאינה מטהרת מן הוסת עד שיעקר ממנה שלש פעמים, ומכך שהסמיכה המשנה שני דינים אלו, יש ללמוד שאין צריך שלש עקירות אלא לוסת שנקבע שלש פעמים, ואם כן דינו של רב פפא כבר שנוי במשנתנו.

מתרצת הגמרא: מדברי המשנה בלבד, **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא היית אומר שמנין העקירות הנצרכות הוא כמנין הקביעות [–הראייות] שהיו, **חֲדָא** לְחַד – עקירה אחת לקביעה אחת, **וּתְרֵי לְתַרְתֵּי** – ושתי עקירות לשתי קביעות, **וּתְלָתָא לִתְלָתָא** – ושלש עקירות לשלש קביעות, **לכך קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיענו רב פפא, שרק אם קבעה וסת שלש פעמים צריך שלש פעמים לעקרו. אבל אם ראתה רק שתי פעמים, הרי בפעם אחת שלא תראה ביום זה, נעקר הוסת.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב פפא: **תַּנְיָא** בברייתא **כַּוָּתֵיהּ דְּרַב פַּפָּא** – כדברי רב פפא, שאפילו אם ראתה שתי פעמים באותו זמן, די בפעם אחת לעקור וסת זה ואין צריך שתי עקירות. וכך שנינו, **הָיְתָה לְמוּדָה** – אם היה לה וסת קבוע **לִהְיוֹת רוֹאָה יוֹם עֶשְׂרִים** בחודש, **וְשִׁנְּתָה** בחודש אחד ולא ראתה בעשרים לחודש אלא **לְיוֹם שְׁלֹשִׁים** בחודש, **זֶה וָזֶה** – גם עשרים בחודש הבא וגם שלושים בחודש הבא, **אֲסוּרִין.** עשרים בחודש אסור כדין וסת קבוע שעדיין לא נעקר, ושלושים בחודש אסור כדין וסת שאינו קבוע.

ואם בחודש הבא **הִגִּיעַ יוֹם עֶשְׂרִים וְלֹא רָאָתָה, מוּתֶּרֶת לְשַׁמֵּשׁ עַד יוֹם שְׁלֹשִׁים** – בימים שבין עשרים בחודש לשלושים בחודש, **וְחוֹשֶׁשֶׁת לְיוֹם שְׁלֹשִׁים** – אבל ביום שלושים אסורה כדין וסת שאינו קבוע. **הִגִּיעַ יוֹם שְׁלֹשִׁים וְרָאָתָה,** ובחודש שלאחריו **הִגִּיעַ יוֹם עֶשְׂרִים וְלֹא רָאָתָה, וְהִגִּיעַ יוֹם שְׁלֹשִׁים** ואף בו **לֹא רָאָתָה,** ושוב בחודש הבא **הִגִּיעַ יוֹם עֶשְׂרִים וְרָאָתָה, הוּתַּר יוֹם שְׁלֹשִׁים** – אינה חוששת עוד ליום שלושים בחדשים הבאים, שכיון שלא ראתה בחודש הקודם ביום שלושים נעקר הוסת,

---

'בשלום', ב' שלום, שלום בפמליא של מעלה ושלום בפמליא של מטה, שזהו עניין שבאין־ערוך, שלכן הרי זה נעשה כלי מחזיק ברכתו של הקדוש־ברוך־הוא, דקודשא־בריך־הוא לא שריא אלא באתר שלים.

ממאמר י"ט כסלו ה'תשכ"ז

הָרוֹאָה – בגויה גדולה וידוע שכבר ראתה דם נידות.
שואלת הגמרא: **מִמַּאי** – מהיכן אנו יודעים שהמשנה עוסקת דווקא בנכרית שכבר ראתה. משיבה הגמרא: **דּוּמְיָא דְּנִדָּה** – יש לנו לדמות את הנכרית השנויה במשנה, לנדה השנויה בה, **מַה נִּדָּה דְּקָחֲזָיָא** – שראתה דם, **אַף נָכְרִית** יש לנו להעמיד **דְּקָא חָזְיָא** – שכבר ראתה דם.
רב ששת מקשה על דברי רב מברייתא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, כִּי נָיִים וְשָׁכִיב רַב אַמְרָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא** – כאשר נמנם רב בעייפותו, קודם שנרדם, אמר את שמועה זו, **דְּתַנְיָא,** אשה שהשאילה חלוקה לנכרית ומצאה בו כתם, **תּוֹלָה** אותו **בְּנָכְרִית,** אפילו בקטנה שאינה ראויה לראות דם נידות. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,** אינה תולה אלא **בְּנָכְרִית הָרְאוּיָה לִרְאוֹת** והיינו שהגיעה לימי הנעורים. מסיים רב ששת את קושייתו, **וַאֲפִילּוּ רַבִּי מֵאִיר** שהחמיר, **לֹא קָאָמַר אֶלָּא בִּרְאוּיָה לִרְאוֹת, אֲבָל רוֹאָה** – שכבר ראתה **לֹא אִיצְטְרִיךְ,** ואם כן רב שהצריך שכבר ראתה, דבריו הינם לא כתנא קמא ולא כרבי מאיר.
רבא מביא ברייתא אחרת שמבואר בה שרבי מאיר הוא המיקל במחלוקת זו: **אָמַר רָבָא, וְתִסְבְּרָא רַבִּי מֵאִיר לְחוּמְרָא** – שרבי מאיר בא להחמיר ולכך הוקשה לך שדברי רב אינם כאחד מהתנאים, הלא להיפך **רַבִּי מֵאִיר לְקוּלָּא, דְּתַנְיָא** אשה שהשאילה חלוקה לנכרית ונמצא בו כתם, **אֵינָהּ תּוֹלָה בְּנָכְרִית, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר תּוֹלָה,** מוכח מברייתא זו שרבי מאיר הוא המיקל במחלוקת זו.
מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא** אם אנו אומרים שרבי מאיר חולק להקל, אם כן **קַשְׁיָא הַךְ** – קשה הברייתא הראשונה, שממנה משמע שרבי מאיר חולק להחמיר. מתרצת הגמרא: **תְּרֵין הָכִי** – תתרץ כך את הברייתא הראשונה, תנא קמא שאמר 'תולה בנכרית' כוונתו, **וְהִיא שֶׁרוֹאָה** – דווקא באופן שראתה כבר דם נידות. **וְרַבִּי מֵאִיר** מיקל **וְאוֹמֵר** שדי **בִּרְאוּיָה לִרְאוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה,** והיינו שהגיעה לימי הנעורים. ורב שאמר בכוונת המשנה, שאי אפשר לתלות בנכרית אלא אם כן ראתה, דבריו כדעת תנא קמא.
המשנה והגמרא עד כה דנו באופן שהשאילה חלוקה לנדה, אשר מעיקר דינה אפילו אם רואה דם כל שבעת ימי נידותה, טובלת ונטהרת בסוף שבעת ימי נידותה. כעת דנה הגמרא באשה שהשאילה חלוקה לאשה שעומדת באחד עשר ימי זיבה, אשר אם היא רואה ביום אחד או יומיים, נקראת זבה קטנה ודינה 'שומרת יום כנגד יום' שצריכה למנות את יום המחרת שלא תראה בו, וביום המחרת יכולה לטבול בתחילת היום, ואם רואה גם ביום השלישי, נעשית זבה גדולה ודינה לספור שבעה נקיים, כלומר שבעה ימים נקיים בלא ראיית דם, וביום השביעי יכולה לטבול כבר בתחילת היום. הגמרא מביאה ברייתא שנחלקו בה תנאים האם יכולה לתלות את הכתם בחברתה שנמצאת בימי זיבתה והיא שומרת יום כנגד יום, או בשבעה נקיים:
תָּנוּ רַבָּנַן, תּוֹלָה בְּשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם כַּשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ – ביום השני לראייתה ועדיין לא טבלה, ואף שמתקלקלת קצת במה שתולה בה, שמחמת כן צריכה לשמור גם את יום המחר בטהרה, מכל מקום כיון שהיא טמאה, נחשבת למקולקלת ואפשר לתלות בה. **וּבְסוֹפֶרֶת שִׁבְעָה שֶׁלֹּא טָבְלָה** – זבה גדולה שספרה שבעה ימים נקיים ועדיין לא טבלה, בעלת החלוק תולה בה, ואף שמקלקלת אותה הרבה, שהרי בתליה זו היא סותרת את כל מנינה וצריכה למנות שבעה נקיים מתחילה, מכל מקום כיון שעכשיו היא טמאה, תולה בה. **לְפִיכָךְ** – כיון שהיא תולה את הכתם בחברתה, **הֵיא** – בעלת החלוק, **מְתוּקָנֶת** וטהורה, **וַחֲבֵרְתָּהּ מְקוּלְקֶלֶת** – שהשומרת יום כנגד יום בשני, צריכה לשמור את היום השלישי שלא תראה בו דם, ורק אז יכולה לטבול, והסופרת שבעה נקיים סותרת ספירתה וצריכה לספור שבעה נקיים מתחילה, **דִּבְרֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. רַבִּי אוֹמֵר, אֵינָהּ תּוֹלָה** בהן את הכתם, כיון שבתליה זו היא מקלקלת אותם, ומה ראית לקלקל אותם יותר מלקלקל את בעלת החלוק. **לְפִיכָךְ** – כיון שאינה יכולה לתלות בהן, **שֶׁתֵּיהֶן** – גם בעלת החלוק, וגם השומרת יום כנגד יום או הסופרת שבעה נקיים, **מְקוּלְקָלוֹת** כאילו ראו דם ביום זה.
הברייתא מביאה דוגמאות שבהן לא נחלקו רשב"ג ורבי: **וְשָׁוִין** רבי ורשב"ג, **שֶׁתּוֹלָה** את הכתם, **בְּשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם בָּרִאשׁוֹן שֶׁלָּהּ** – ביום הראשון לראייתה, **וּבְיוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טוֹהַר** – יולדת לאחר שבעה ימים מלידת זכר עד ארבעים יום, או לאחר שבועיים מלידת נקיבה עד שמונים יום, ובימים אלו כל דם שהיא רואה, הוא טהור, **וּבְתוּלָה שֶׁדָּמֶיהָ טְהוֹרִין** – בתולה שנשאת ושימשה מיטתה, באופן שהדם שהיא רואה הוא טהור, ובאלו גם רבי מודה שיכולה לתלות בהן, כיון שאינן מתקלקלות כלל בתליה זו.
שואלת הגמרא: **לְפִיכָךְ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לָמָּה לִי** – מדוע היה צריך רשב"ג לסיים ולומר, 'לפיכך היא מתוקנת וחברתה מקולקלת', הרי כבר אמר שבעלת החלוק תולה את הכתם בחברתה, ומעתה פשוט שבעלת החלוק מתוקנת וחברתה מקולקלת. משיבה הגמרא: **מִשּׁוּם דְּרַבִּי** – אכן רשב"ג לא היה צריך לומר כן, ואמר כן רק משום שרבי אמר 'לפיכך'. מוסיפה הגמרא לשאול: **לְפִיכָךְ דְּרַבִּי לָמָּה לִי** – מדוע היה רבי צריך לומר 'לפיכך שתיהן מקולקלות', הרי כבר אמר שאין בעלת החלוק יכולה לתלות את הכתם בחברתה, ומעתה פשוט ששתיהן מקולקלות. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא הַהִיא דְּאִשְׁתְּכַח כְּתֶם נַבָּה תִּתְקַלְקֵל** – רק זו [בעלת החלוק] שנמצא הכתם אצלה, היא תתקלקל, אבל **אִידָךְ** – חברתה **לֹא תִּתְקַלְקֵל, קָמַשְׁמַע לָן** – משמיענו רבי ששתיהן מקולקלות.
שני בני אדם טהורים שהלכו בשני שבילים, שביל אחד טהור ושביל אחד טמא, ואין ידוע מי נכנס לשביל הטהור ומי נכנס לשביל הטמא, הדין הוא, שאם באו כל אחד בפני עצמו לשאול מה דינו, אומרים לו שהוא טהור, כאשר שביל זה הוא ברשות הרבים, כיון שהכלל הוא 'ספק טומאה ברשות הרבים, טהור'. אבל אם באו שניהם יחד לשאול מה דינם, או שבא אחד לשאול עליו ועל חבירו, אזי לשניהם אומרים טמאים אתם, כיון שאי אפשר לומר להם טהורים אתם בהוראה אחת, שהדבר יראה כשחוק והיתול, שהרי אחד משניהם הלך בשביל הטמא, והוא ודאי אינו טהור. הגמרא מביאה אופן שהיה אחד מהם טהור ואחד מהם טמא והלכו בשני שבילים אחד טהור ואחד טמא, ובאו לשאול על דינם בבת אחת, ונחלקו בזה אמוראים האם גם בזה יחלקו רבי ורשב"ג אם ניתן לתלות את הטומאה באדם הטמא:
אָמַר רַב חִסְדָּא, טָמֵא שנטמא בטומאת מת, **וְטָהוֹר שֶׁהָלְכוּ בִּשְׁנֵי שְׁבִילִין,** שביל **אֶחָד טָהוֹר,** ושביל **אֶחָד טָמֵא** – שיש בו קבר לכל רוחב השביל, ומי שהלך בו ודאי נטמא כיון שאי אפשר שלא יאהיל על הקבר, ואין ידוע מי הלך בשביל הטמא, ומי הלך בשביל הטהור, ובאו שניהם יחד לשאול מה דינם, **בָּאנוּ לְמַחֲלוֹקֶת רַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,** לשיטת רבי שאין תולים את הכתם בשומרת יום כנגד יום בשני שלה, כיון שאין סברא לומר שהכתם בה ממנה יותר מאשת מבעלת החלוק, לכן גם כאן שאין סברא לומר שדווקא הטמא הלך בשביל הטמא, אי אפשר לתלות ולומר שהאדם הטמא הוא זה שהלך בשביל הטמא, והאדם הטהור הלך בשביל הטהור, ולכן שניהם טמאים. ולשיטת רשב"ג, שאפשר לתלות את הכתם בה, כיון שהיא כבר מקולקלת בטומאתה, גם כאן אפשר לתלות ולומר שהאדם הטמא שכבר מקולקל בטומאה, הוא זה שהלך בשביל הטמא, והאדם הטהור הלך בשביל הטהור, ונשאר בטהרתו.
רב אדא מקשה על מה שאמר רב חסדא שלדעת רבי לא ניתן לתלות בטמא מת אפילו ביום הראשון לטומאתו: **מַתְקִיף לֵהּ רַב אַדָּא, עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי הָתָם** שאין בעלת החלוק יכולה לתלות את הכתם בשומרת יום כנגד יום בשני שלה, **אֶלָּא** משום **דְּתַרְוַיְיהוּ** – בעלת החלוק, והשומרת יום בשני שלה, **כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ** – עומדות בשוה בחזקת טהרה ואינן מקולקלות, כי אפילו שהשומרת יום כנגד יום עדיין טמאה, נחשב שעומדת בחזקת טהרה, כיון שבידה בכל רגע לטבול ולהיטהר, אבל **הָכָא** בטמא ביום הראשון שלו, **מַאי נָפְקָא לָן מִינָּהּ** – מה קלקול יצא לו אם

המשך בעמוד עט

רש"י

גמרא הרואה — שגדולה היא, וידעינן בה דכבר ראתה. **ראויה לראות** — שהגיעו ימי הנעורים. **ותסברא רבי מאיר לחומרא הוא** — דתימא: דלתנא קמא, אפילו אינה ראויה, ותשמע מינה דלתרוייהו לא בעינן שראתה כבר — והא תניא דרבי מאיר לקולא, מכלל דלתנא קמא לא סגי בראויה לראות, עד שתהא רואה ממש. **ופרכינן אלא קשיא הך** — קמייתא דמשמע דרבי מאיר לחומרא. **תריץ הכי כו'** — ובריייתא דקתני "אינה תולה בנכרית" לתנא קמא, הכי קאמר: אינה תולה בנכרית הראויה לראות, אלא אם כן רואה. רבי מאיר אומר: תולה. ותרוייהו מתניתא חדא מילתא אמרי, ורב דאמר — כתנא קמא דתרוייהו. **בשני שלה** — אם השאילתה לשומרת יום בשני שלה — תולה בה, ואף על גב דלא הוזקקה רואה היום. כיון דמעיינה פתוח — תולה בה. ואף על גב דמקלקלה לה פורתא, דצריכה לשמור יום המחרת — כיון דטמאה השתא. **וכסופרת שבעה** — נקיים אחר זיבה, ואף על פי שמקלקלה הרבה, שסתרה כל ימי ספירתה וצריכה לספור שבעה נקיים — הואיל ועבשיו טמאה, תולה בה. **וחברתה מקולקלת** — שומרת יום צריכה עוד לשמור שלישי, בשביל כתם זה. ואם סופרת — היא סותרת כל שלפניה. **רבי אומר אינה תולה** — הואיל ומקלקלה לה. מאי חזית דמקלקלת להך טפי מהך? ושוין **שתולה בשומרת יום כנגד יום בראשון שלה** — דלא מקלקלה מידי. **וביושבת על דם טוהר ובבתולה שרמיה טהורין** — דלא מקלקלה לה מידי, שאין לה כתם, כדאמרינן בפרק קמא (י"ב): זו שירפה מצוי, ותלינן כתמה בדם בתולים. **לפיכך דרבן שמעון למה לי** — כיון דתנא: תולה בה — פשיטא דהיא מתוקנת, וזו מקולקלת! שהלכו בשני שבילין — ולא ידענא הי להאי על, והי להאי על. **באנו למחלוקת** — לרבן שמעון, דאמר: תולין כתם בשומרת יום — הכא נמי תולין שביל טמא באדם טמא וטהור בטהור. ולרבי — שניהם טמאים. **עד כאן לא אמר רבי** — דשניה טמאה. **אלא משום דכי הדדי נינהו** — שתיהן היו בחזקת טהרה, השומרת יום בשני שלה — ראויה לטבול כל שעה שתרצה, כיון שספרה שעה אחת. הילכך, אין כאן טומאה שתוכל לתלות בה יותר מזאת, לפיכך שתיהן טמאות. אבל הכא דטמא הוא — מאי נפקא ליה מינה אי תלית ביה? הילכך, אפילו לרבי תלינן. **ורב חסדא אמר סוף סוף** — הך שומרת יום טבילה היא בעיא. הילכך, טמאה הואי. ואפילו הכי קאמר רבי: לא תלינן בה. **איתמר נמי** — כרב אדא דאמר: אפילו לרבי תלינן שביל טמא בטמא. וכמדומה לי דלא גרס "נמי". **טמא וטהור** — או אפילו טהור ותלוי שהלכו כו' — תולה טהור את שביל טמא בתלוי. **לדברי הכל** — ואפילו לרבי, וכדאמרינן: דהתם הוא דכי הדדי נינהו, אבל הכא דתלוי טמא מספק וטהור טהור גמור — תולין טומאה בתלוי. **כתם בכתם** — השאילה חלוקה לבעלת הכתם, ואחר כך לבשתה היא — מהו שתתלה בראשונה, להיות היא טהורה? **שומרת יום** — חזאי אתמול מגופה. **לא תליא** — ושתיהן טמאות. **לפי שאין תולין** — דמעלמא אתי לה טומאת כתם קמא, ולא בחזקת רואה היא. **בשני שלה** — אינה תולה, דמקלקלה לה, שמארכת ימי טומאת כתמה יום אחד. אבל ביום ראשון, שלבשה חלוק זה ביום ראשון (לכתמה הראשון) — תולה, דלא מקלקלה לה מידי.

כאן

תוספות

תולה בשומרת יום כנגד יום — מספקא ליה להרב רבינו יצחק אם טמא קל, כגון סופרת מקצת או הכל ולא טבלה, תולה בלא ספרה כלל, בין בנדה בין בטמא מת, ושבילי דשמעתין לא איירי אלא בטהור וטמא. [שייך לעמוד הקודם] **יושבת** מה לי אמר רבי שמעון — מדלא קאמר "רבי מאיר ורבי שמעון מטמאים" ליכא למפשט דלרבי יוחנן מטהר רבי מאיר בספק ספקא. ומיהו מרישא הוה מצי למפשט: מדלא קאמר "רבי מאיר ורבי שמעון אומרים: עומדת — טמאה, יושבת — טהורה", אלא דעדיפא מייתי מברייתא. **טמא** וטהור שהלכו בשני שבילין — הך "טמא" לא מיירי בטמא שספר והזה, אלא שלא טבל. מדקאמר רב אדא "התם כי הדדי נינהו, הכא מאי נפקא ליה מינה", משמע דלאו דומיא דפלוגתא לעיל הוא. ובטמא שלא ספר בכלל, נמי לא איירי — דאפילו רבי מודה דתולה, כדאמר "ושוין" כו', ואמאי קאמר רב חסדא "באנו למחלוקת"? אלא מיירי בטמא שספר קצת. וסבירא ליה לרב חסדא, דלרבי אפילו בספרה קצת אינה תולה. ורב אדא דקאמר "מאי נפקא ליה מינה" — לא קרי הפסד, כיון דלא סתר הכל. והא דנקט "סופרת שבעה שלא טבלה" — לרבותא דרבן שמעון בן גמליאל נקטיה, דאפילו הכי תולה. **באנו** למחלוקת דרבי ורבן שמעון בן גמליאל — ואם תאמר: ורב חסדא אמאי לא נקט מילתיה בזבה גופה, ולימא: זבה שספרה מקצתה, באנו למחלוקת כו'? ויש לומר: דניחא ליה לאשמועינן דאפילו בשני שבילין מטמא, דאף על גב דהוי ספק טומאה ברשות הרבים. ואם תאמר: אם כן, מה ענין כתמים לשבילין? דאף על גב דבתרוייהו אתרע חזקת טהרה דידהו קצת, מכל מקום יש לטהר יותר בשבילין — משום ספק טומאה ברשות הרבים! ויש לומר: דגבי כתם נמי איכא למימר דלא אתרע חזקתה כלל, דאיכא למתלי בחברתה, כמו בשוק של טבחים. ואפילו הכי, לרבי אינה תולה משום דמאי שנא זו מזו, כיון ששניהם טהורין, שספרה כבר שבעה ימים — הכי נמי, מאי חזית דתלינן בטמא שספר מקצת טפי מבטהור גמור, ואף על גב דאית ליה חזקה דטהרה, מיחזי כי חוכא ואטלולא. דמהאי טעמא מטמינן שני טהורין שהלכו בשני שבילין ובאו לשאול בבת אחת — דטהורין מדינא, ומטמינא להו כי היכי דלא ליהוי כי חוכא. ואף על גב דלא דמי: דהתם אי מטהרין לתרוייהו — הוי חוכא, דאי אפשר להיות ששניהם טהורין. אבל הכא — אפשר דטהור הלך בטהור. מכל מקום הוי חוכא: דאמאי תלינן טפי בטמא מבטהור? כדאמר לעיל גבי נשים. ואם תאמר: מאי שנא משני קופות, דאמרינן "חולין לתוך חולין נפלו"? ויש לומר: דהתם אינו מפסיד לחברתה בתלייתו כלום, והכא נמי אפילו רבי מודה שתולה בנדה גמורה שלא טבלה כלל. **מהו** לתלות כתם בכתם — אומר הרב רבינו יצחק: דליכא למימר דבעי לתלות בסופרת שבעה שלא טבלה, אבל בראשון פשיטא ליה דתולה — דאם כן, מאי קאמר לקמן "מכל מקום קשיא", הא איכא לשנויי בין לרבי בין לרבן שמעון בן גמליאל בראשון שלה איירי ברייתא. ועוד: דאליבא דרבי נמי הוה ליה למבעי בראשון שלה, כיון דלא חזיא מגופה. אלא אפילו בראשון שלה מבעי ליה. ופשיט ליה דאין תולין אפילו לרבן שמעון בן גמליאל, אלא לחזיא מגופה. והשתא לכולהו שינויי קשה לרבי יהודה בר ליואי. והא דקמשני "הא והא רבי, הא — בראשון שלה, והא — בשני שלה", התלמוד הוא דקמהדר לשנויי בכל ענין שיכול לתרץ. ולא בשיטתיה דרבי יוחנן, דהא קאמר "אליבא דרבי

הָרוֹאָה. מִמַּאי? - דּוּמְיָא דְּנִדָּה, מַה נִּדָּה - דְּקָחֲזָיָא, אַף נָכְרִית - דְּקָא חַזְיָא. אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: כִּי נַיִים וְשָׁכִיב רַב אֲמָרָה לְהָא שְׁמַעְתָּא. דְּתַנְיָא: תּוֹלָה בְּנָכְרִית. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּנָכְרִית הָרְאוּיָה לִרְאוֹת. וַאֲפִילּוּ רַבִּי מֵאִיר לָא קָאָמַר - אֶלָּא בִּרְאוּיָה לִרְאוֹת, אֲבָל רוֹאָה - לָא אִיצְטְרִיךְ. אֲמַר רָבָא: וְתִסְבְּרָא רַבִּי מֵאִיר לְחוּמְרָא? רַבִּי מֵאִיר לְקוּלָּא. דְּתַנְיָא: אֵינָהּ תּוֹלָה בְּנָכְרִית. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: תּוֹלָה. וְאֶלָּא קַשְׁיָא הָךְ! תְּרֵיץ הָכִי: וְהִיא שֶׁרוֹאָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר - בִּרְאוּיָה לִרְאוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה. תָּנוּ רַבָּנַן: תּוֹלָה בְּשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם בַּשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ, וּבְסוֹפֶרֶת שִׁבְעָה שֶׁלֹּא טָבְלָה. לְפִיכָךְ הִיא - מְתוּקֶנֶת. וַחֲבֶרְתָּהּ - מְקוּלְקֶלֶת, דִּבְרֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. רַבִּי אוֹמֵר: אֵינָהּ תּוֹלָה, לְפִיכָךְ שְׁתֵּיהֶן מְקוּלְקָלוֹת. וְשָׁוִין שֶׁתּוֹלָה בְּשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם בְּרִאשׁוֹן שֶׁלָּהּ, וּבְיוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טוֹהַר, וּבִבְתוּלָה שֶׁדַּמְיָהּ טְהוֹרִין. "לְפִיכָךְ" דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לָמָּה לִי? - מִשּׁוּם דְּרַבִּי. - "לְפִיכָךְ" דְּרַבִּי לָמָּה לִי? - מַהוּ דְּתֵימָא: הַהִיא דְּאִשְׁתַּכַּח כֶּתֶם גַּבָּהּ - תִּתְקַלְקֵל, אִידָךְ - לָא תִּתְקַלְקֵל, קָמַשְׁמַע לָן. אָמַר רַב חִסְדָּא: טָמֵא וְטָהוֹר שֶׁהָלְכוּ בִּשְׁנֵי שְׁבִילִין, אֶחָד טָהוֹר וְאֶחָד טָמֵא - בָּאנוּ לְמַחֲלוֹקֶת רַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. מַתְקִיף לַהּ רַב אַדָּא: עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי הָתָם - אֶלָּא דְּתַרְוַיְיהוּ כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ, הָכָא - מַאי נָפְקָא לָן מִינַּהּ? וְרַב חִסְדָּא - סוֹף סוֹף אִיהִי טְבִילָה בָּעֵיָא. אִיתְּמַר, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: טָמֵא וְטָהוֹר, וַאֲפִילּוּ טָהוֹר וְתָלוּי, שֶׁהָלְכוּ בִּשְׁנֵי שְׁבִילִין, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר - תּוֹלֶה טָמֵא בַּתָּלוּי, וְטָהוֹר בַּטָּהוֹר - לְדִבְרֵי הַכֹּל. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יוֹחָנָן מֵרַבִּי יְהוּדָה בַּר לִיוַאי: מַהוּ לִתְלוֹת כֶּתֶם בְּכֶתֶם? אֲלִיבָּא דְּרַבִּי - לָא תִּבְעֵי לָךְ, הָשְׁתָּא, וּמַה הָתָם דְּקָא חַזְיָא מִגּוּפָהּ - אָמְרַתְּ אֵינָהּ תּוֹלָה, הָכָא דְּמֵעָלְמָא קָא אָתֵי - לֹא כָּל שֶׁכֵּן? כִּי תִּבְעֵי לָךְ - אֲלִיבָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, הָתָם הוּא דְּקָא חַזְיָא מִגּוּפָהּ - תַּלְיָא, הָכָא דְּמֵעָלְמָא קָאָתֵי - לָא תַּלְיָא, אוֹ דִּלְמָא לָא שְׁנָא? אֲמַר לֵיהּ: אֵין תּוֹלִין. מַה טַּעַם? לְפִי שֶׁאֵין תּוֹלִין. אֵיתִיבֵיהּ: אֵין תּוֹלִין כֶּתֶם בְּכֶתֶם. הִשְׁאִילָהּ חֲלוּקָהּ לְנָכְרִית אוֹ לְיוֹשֶׁבֶת עַל הַכֶּתֶם - הֲרֵי זוֹ תּוֹלָה בָּהּ. הָא גּוּפָהּ קַשְׁיָא! רֵישָׁא אָמְרַתְּ אֵין תּוֹלִין, סֵיפָא אָמְרַתְּ תּוֹלִין! הָא לָא קַשְׁיָא, הָא - רַבִּי, וְהָא - רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. אִיבָּא דְּאָמְרִי: הָא וְהָא - רַבִּי, הָא - בָּרִאשׁוֹן שֶׁלָּהּ, הָא - בַּשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ. רַב אַשִׁי אָמַר: הָא וְהָא - רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְלָא קַשְׁיָא,

כאן

לא תבעי לך", ואוקימנא בעיא שלו אפילו בראשון שלה, וקאמר "כיון דהיכא דמגופה חזיא לא תלינן בשני שלה", לרבי בכתם לא תלינן, אפילו בראשון שלה.

כאן

כאן למפרע כאן להבא — פירש רש"י: למפרע — תולה, דלא מקלקלה לה בהכי, ולא תטמא למפרע. להבא — אינה תולה בבעלת כתם בשני שלה, דמקלקלה לה, ומאי חזית דמקלקלה לה להך טפי מינה? וזהו תימה: שנתלה זה הכתם בחברתה לחצאין! ומפרש הרב רבינו יצחק: "למפרע" — אם בעלת הכתם הכירה בכתמה, ואחר כך לבשה היא וחברתה חלוק, ונמצא בה כתם — תולה בה, כיון שכבר הכירה בטומאה קודם שבא הספק בשתיהן. "כאן להבא" — שלבשו שתיהן חלוק ונמצא בו כתם, ולא נודע ממי הוא, ואחר כך לבשה חלוק, ונמצא בו כתם. אף על גב שזאת ודאי טמאה על ידי כתם שלה, הואיל ולא נודע בה עד אחר שאירע בה ובחברתה הספק — אינה תולה. ויש לפרש לשון התלמוד איפכא: למפרע — אין תולין, ולהבא — תולין. וקאי "למפרע" ו"להבא" אשאלת החלוק: אם שאלת החלוק היה למפרע — קודם שבעלת החלוק הכירה כתמה. ולהבא — ששאלת החלוק שממנו אירע הספק בשתיהן היתה אחר מציאת הכתם של בעלת הכתם — תולין. והיא היא.

במטלניות שאין בהן שלש על שלש — והכא לא פריך "פשיטא?", כמו לעיל — דבזבחים פרק "דם חטאת" (צד,א) משמע דאי חשיב עלייהו ויחדם, מקבלים טומאה.

והוא שבדקה עצמה כשיעור וסת — לאו דוקא בדקה אלא קנחה, כדאמר בפרק קמא (נדה יב,א) דלא משכחת בדיקה כשיעור וסת.

בעלה פטור טהרותיה טהורות — פירש הקונטרס: ולית ליה טומאה מעת לעת כשמאי. אי נמי: בארבע נשים שדיין שעתן. ועוד יש לומר: באשה שיש לה וסת. אי נמי: בחולין שאין בהן טומאה מעת לעת. **אימא** שמש עכביה לדם אבל הכא כו' — ואם תאמר: כיון דיכול להיות דאף על גב דנמצא כשיעור וסת, שלא היה דם בשעת ביאה. אם כן, אמאי בעלה בחטאת? הא ספק הוא! ויש לומר: כיון דרוב פעמים בא מקודם ובתשמיש, דאיכא למתלי בעיכוב שמש — טמא מן התורה.

עוברה ושאינה עוברה כו' — אומר רבינו יצחק: דדוקא בהך ענינא דקאמר התלמוד תולין, אבל יש לה וסת דמסולקת בדמים, דהא אמרינן בה דיה שעתה — אינה תולה באין לה וסת. וכן יש לה וסת, ולא הגיע שעת וסתה — אין תולה בהגיע שעת וסתה.

אמר

כאן למפרע — לענין טומאת מפרע — תולין, דלא מקלקלה לה בהכי, ולא תטמא למפרע. אבל מכאן ולהבא — אין תולה, דמקלקלה לה. ומאי חזית דמקלקלה לה טפי מינה? **מכל מקום קשיא** — דלרבן שמעון תולין, וקשיא לבר ליואי. **אמר רבינא** — תריץ רישא וסיפא הכי, ולא תקשי לבר ליואי. **לנכרית** — בעלת הכתם — הרי זו תולה בה. כלומר, לנכרית הרואה — הרי בעלת הכתם זו תולה בנכרית. **והא או ליושבת קתני** — והך לאו "יושבת" היא, דהא השתא היא דאישתכח עלה, ו"יושבת" משמע שהתחילה למנות שבעת ימים. **הכי קאמר** — השאילה חלוקה לנכרית, או לישראלית יושבת על דם טוהר דדמיה טהורין, ואין כאן קלקול — הרי בעלת כתם תולה בה. **אטו תוכו** — דדבר המקבל טומאה הוא, ומקבל גזרת כתמים לטמא אשה מדרבנן. **פנימית** — שאצל הרחיים. **שתיהן טמאות** — שחיצונה דוחקת עצמה להתקרב אל הרחיים, ועוברת ונכנסה למעמדה הפנימית. הילכך, שתיהן עברו שם, ולא ידעינן מהי נפל. **הפנימית טהורה** — שהפנימית אינה מתרחקת מן הרחיים ליכנס במעמד החיצון. **אמבטי** — מרחץ, שהיו באות לרחוץ. **וטמאום** — והא עלה של זית, דלא מקבל טומאה, ומקבל כתמים. ומדקתני "והביאום לפני חכמים", מכלל דרבים פליגי עליה! **תנאי היא** — דאיכא תנא דתנא דיחידאה פליג עליה, ורבנן מודו ליה. **משנה** ותולות זו בזו — בגמרא מפרש לה: שאם היתה האחת מעוברת — תולה הדם בשאינה מעוברת, והיא טהורה. **ואם לא היו ראויות וכו'** — בגמרא מפרש: שאם היו כולן מעוברות או כולן מניקות — כולן טמאות, כאילו ראויות לראות. דאמרן: דם מבינייהו נפק. **גמרא** והוא שבדקה עצמה כשיעור וסת — של מציאתה. הילכך, מחזקינן האי דם בדידה, ואינך — טהורות. **כבר פדא דאמר כל שבעלה בחטאת כו'** — אשה שנתעסקה בטהרות, ופרשה וראתה דם כשיעור וסת. דלגבי בעלה בכי האי שיעורא — הוי בעלה בחטאת, דמחזקינן האי דם בשעת בעילה ודאי. הכא נמי מחזקינן ליה בודאי בשעת עסיקתה בהנך טהרות, וטהרות טמאות ודאי, ושורפין, ואינו כשאר מעת לעת לתלות. **בעלה באשם תלוי** — אם לאחר שפירשה מן הטהרות, שהתה כדי שתרד מן המטה ותדיח פניה. דאי לגבי בעלה בכי האי שיעורא — הוי בעלה באשם תלוי, דספק דם הוה בשעת ביאה ספק בתר הכי. הכא נמי ספק הוא, אי הוה דם בשעת טהרות או לאו — טהרותיה תלויות. **בעלה פטור** — כגון שהתה יותר מכן. דלגבי בעלה — פטור, דאפילו אשם תלוי ליכא, דמחזקינן להאי דם לאחר ביאה. הכא נמי טהרותיה טהורות. ולית ליה לבר פדא טומאה מעת לעת כשמאי, דאמר: דיין שעתן. או בארבע נשים שאמרו: דיין שעתן. ומתניתין נמי דקתני "היא טמאה וכולן טהורות" — אלמא ודאי בדידה מחזקינן, דמטהרינן להנך, אלמא כבר פדא הוא דמשוי לטהרות טומאה ודאית היכא דבדקה שיעור וסת. ולא כרבי אושעיא דאמר: אפילו בעלה בחטאת — טהרותיה תלויות, ואפילו כשיעור וסת לית ליה טומאה ודאית. **בשלמא התם** — גבי בעילה, כי ראתה כשיעור וסת, אמרינן: בשעת ביאה הוה דם, והאי דלא אתא עד השתא — שמש עכביה. אבל גבי טהרות, אם איתא דהוה דם בשעת טהרות — מאן עכביה? הלכך, ודאי טומאה ליכא, אלא גזרת מעת לעת מדרבנן. **משל דרבי אושעיא** — דאמר: שמש מעכב את הדם. **ילד שוהא לבא** — הולך בנחת, וממתין לזקן. **נכנסו לעיר** — ונפרדו זה לצד ביתו וזה לצד ביתו, אז הילד ממהר לבא. **עוברה** — דמיה מסולקין, וכן מניקה, וזקנה, בתולה. האי "בתולה" — בתולת דמים, שלא ראתה מימיה, ואפילו היא נשואה קרי לה בתולה להכי, כדאמרינן בפרק קמא (נדה ח,ב).

כאילו

כָּאן - לְמַפְרֵעַ, כָּאן - לְהַבָּא. מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא! אֲמַר רָבִינָא: לָא קַשְׁיָא, הָכִי קָאָמַר: הִשְׁאִילָה חֲלוּקָהּ לְנָכְרִית - בַּעֲלַת כֶּתֶם הֲרֵי זוֹ תּוֹלָה בָּהּ, וְהָא "אוֹ לְיוֹשֶׁבֶת עַל הַכֶּתֶם" קָתָנֵי! הָכִי קָאָמַר: אוֹ לְיוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טוֹהַר - בַּעֲלַת כֶּתֶם תּוֹלָה בָּהּ. "שָׁלֹשׁ שֶׁלָּבְשׁוּ כו' שֶׁהָיָה רַבִּי נְחֶמְיָה" כו': אֲמַר רַב מַתָּנָה: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי נְחֶמְיָה - דִּכְתִיב "וְנִקָּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב", כֵּיוָן שֶׁיָּשְׁבָה לָאָרֶץ - נִקְּתָה. אָמַר רַב הוּנָא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מְטַהֵר הָיָה רַבִּי נְחֶמְיָה אֲפִילּוּ בַּאֲחוֹרֵי כְּלֵי חֶרֶס. - פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתֵימָא: לִיגְזוֹר גַּבּוֹ אַטּוּ תּוֹכוֹ - קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר אַבַּיֵי: מְטַהֵר הָיָה רַבִּי נְחֶמְיָה בְּמַטְלָנִיּוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ, דְּלָא חַזְיָין לָא לַעֲנִיִּים וְלָא לְעָשִׁירִים. דְּרַשׁ רַב חִיָּיא בַּר רַב מַתָּנָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי נְחֶמְיָה. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: אַבָּא תְּנֵי מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי חֲכָמִים וְטִמְּאוּם, וְאַתְּ אָמְרַתְּ הֲלָכָה כְּרַבִּי נְחֶמְיָה?! מַאי הִיא? דְּתַנְיָא: שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהָיוּ טוֹחֲנוֹת בְּרֵחַיִים שֶׁל יָד, וְנִמְצָא דָּם תַּחַת הַפְּנִימִית - שְׁתֵּיהֶן טְמֵאוֹת, תַּחַת הַחִיצוֹנָה - הַחִיצוֹנָה טְמֵאָה, וְהַפְּנִימִית טְהוֹרָה, בֵּינְתַיִם - שְׁתֵּיהֶן טְמֵאוֹת. הָיָה מַעֲשֶׂה וְנִמְצָא דָּם עַל שְׂפָתָהּ שֶׁל אַמְבָּטִי, וְעַל עָלֶה שֶׁל זַיִת בְּשָׁעָה שֶׁמַּסִּיקוֹת אֶת הַתַּנּוּר, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים - וְטִמְּאוּם. - תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: רַבִּי יַעֲקֹב מְטַמֵּא, וְרַבִּי נְחֶמְיָה מְטַהֵר, וְהוֹרוּ חֲכָמִים כְּרַבִּי נְחֶמְיָה. **משנה** שָׁלֹשׁ נָשִׁים שֶׁהָיוּ יְשֵׁנוֹת בְּמִטָּה אַחַת, וְנִמְצָא דָּם תַּחַת אַחַת מֵהֶן - כּוּלָּן טְמֵאוֹת. בָּדְקָה אַחַת מֵהֶן וְנִמְצֵאת טְמֵאָה - הִיא טְמֵאָה וּשְׁתֵּיהֶן טְהוֹרוֹת. וְתוֹלוֹת זוֹ בָּזוֹ, וְאִם לֹא הָיוּ רְאוּיִן לִרְאוֹת - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִילּוּ הֵן רְאוּיוֹת. **גמרא** אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: וְהוּא שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ בְּשִׁיעוּר וֶסֶת. סְבַר לָהּ כְּבַר פַּדָּא, דַּאֲמַר: כָּל שֶׁבַּעְלָהּ בְּחַטָּאת - טָהֳרוֹתֶיהָ טְמֵאוֹת, בַּעְלָהּ בְּאָשָׁם תָּלוּי - טָהֳרוֹתֶיהָ תְּלוּיוֹת, בַּעְלָהּ פָּטוּר - טָהֳרוֹתֶיהָ טְהוֹרוֹת. וְרַבִּי אוֹשַׁעֲיָא אָמַר: אֲפִילּוּ בַּעְלָהּ בְּחַטָּאת - טָהֳרוֹתֶיהָ תְּלוּיוֹת. בִּשְׁלָמָא הָתָם - אֵימַר שַׁמָּשׁ עַכְּבֵיהּ לַדָּם [אֲבָל] הָכָא - אִם אִיתָא דְּהָוֵי דָּם מַאן עַכְּבֵיהּ? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: מָשָׁל דְּרַבִּי אוֹשַׁעֲיָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְיֶלֶד וְזָקֵן שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בַּדֶּרֶךְ - יֶלֶד שׁוֹהֶא לָבֹא, נִכְנְסוּ לָעִיר - יֶלֶד מְמַהֵר לָבֹא. וְאָמַר אַבַּיֵי: מָשָׁל דְּרַבִּי אוֹשַׁעֲיָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְאָדָם שֶׁנּוֹתֵן אֶצְבַּע בָּעַיִן, כָּל זְמַן שֶׁאֶצְבַּע בָּעַיִן - דִּמְעָה שׁוֹהָא לָבֹא, נָטַל הָאֶצְבַּע - דִּמְעָה מְמַהֶרֶת לָבֹא. "וְתוֹלוֹת זוֹ בָּזוֹ". תָּנוּ רַבָּנַן: כֵּיצַד תּוֹלוֹת זוֹ בָּזוֹ. עוּבָּרָה וְשֶׁאֵינָהּ עוּבָּרָה - תּוֹלָה עוּבָּרָה בְּשֶׁאֵינָהּ עוּבָּרָה, מֵנִיקָה וְשֶׁאֵינָהּ מֵנִיקָה - תּוֹלָה מֵנִיקָה בְּשֶׁאֵינָהּ מֵנִיקָה, זְקֵנָה וְשֶׁאֵינָהּ זְקֵנָה - תּוֹלָה זְקֵנָה בְּשֶׁאֵינָהּ זְקֵנָה, בְּתוּלָה וְשֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה - תּוֹלָה בְּתוּלָה בְּשֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן עוּבָּרוֹת, שְׁתֵּיהֶן מֵנִיקוֹת, שְׁתֵּיהֶן זְקֵנוֹת, שְׁתֵּיהֶן בְּתוּלוֹת - זוֹ הִיא שֶׁשָּׁנִינוּ, לֹא הָיוּ רְאוּיוֹת לִרְאוֹת - רוֹאִין

כאילו

כָּאן בסיפא, שתולה בבעלת כתם, היינו לענין טומאת **לְמַפְרֵעַ** – טהרות שהתעסקה בהן בעלת החלוק לפני מציאת הכתם, שישארו בטהרתן, מפני שאין בעלת הכתם מתקלקלת בתליה זו, שכבר היתה טמאה מחמת כתמה, **כָּאן** ברישא, שאין תולה בבעלת כתם, היינו לגבי טומאת בעלת החלוק עצמה מכאן **וּלְהַבָּא**, שאם תתלה בבעלת הכתם, היא תתקלקל בתליה זו, כי תיטמא יום נוסף מחמת הכתם שנמצא על ידי בעלת החלוק, ומה ראית לקלקל את בעלת הכתם יותר מלקלקל את בעלת החלוק.

הגמרא חוזרת לקושיא על בר ליואי מן הברייתא: **מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא** – בכל אופן שתתרץ את הברייתא יהיה קשה על בר ליואי שאמר שאפילו לפי רשב"ג אין תולים כתם בכתם, ובברייתא מבואר שאפשר לתלות כתם בכתם באופנים מסוימים. הגמרא מביאה יישוב נוסף לסתירה בברייתא, ולפי יישוב זה אין קושיא מהברייתא על בר ליואי: **אָמַר רַבִּינָא**, כך צריך ליישב את הסתירה מהרישא לסיפא, ולפי יישוב זה **לֹא קַשְׁיָא** מהברייתא על בר ליואי, מה שכתוב ברישא שאין תולים כתם בכתם, זהו בכל אופן, ואפילו לשיטת רשב"ג, ובדברי בר ליואי, ומה שכתוב בסיפא 'השאילה חלוקה לנכרית או ליושבת על הכתם, הרי זו תולה בה', **הָכִי קָאָמַר, הִשְׁאִילָהּ חֲלוּקָהּ לְנָכְרִית** שראויה לראות, ומצאה בו בעלת החלוק כתם, **כַּעֲלַת כֶּתֶם** – בעלת החלוק שמצאה את הכתם, **הֲרֵי זוֹ תּוֹלָה בָּהּ** – הרי היא תולה את הכתם בנכרית.

שואלת הגמרא: **וְהָא אוֹ לִיהוֹשֶׁבֶת עַל הַכֶּתֶם קָתָנֵי**, ומלשון 'יושבת' משמע, שקודם מציאת הכתם בבגד זה, כבר התחילה למנות שבעת ימים מחמת כתם, וזה אינו שייך בבעלת החלוק שהרי מצאה את הכתם בבגדה רק עכשיו. מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר, השאילה חלוקה לנכרית, אוֹ לִישראלית יוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טוֹהַר** – יולדת לאחר ימי טומאת לידתה [שבוע ליולדת זכר, ושבועיים ליולדת נקבה], שכל דם שתראה טהור הוא, **כַּעֲלַת כֶּתֶם** – בעלת החלוק שמצאה את הכתם, **תּוֹלָה בָּהּ** – באחת משתי נשים אלו, כיון שאינה מקלקלת אותן.

שנינו במשנה: **שָׁלֹשׁ** [נשים] **שֶׁלְּבָשוּ כוּ'**, ישבו על ספסל של אבן או על האצטבא של מרחץ, רבי נחמיה מטהר, **שֶׁהָיָה רַבִּי נְחֶמְיָה כוּ'** אומר, כל דבר שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים, כלומר לא גזרו בו חכמים טומאת כתמים. הגמרא מבארת את טעמו של רבי נחמיה: **אָמַר רַב מַתָּנָה, מַאי טַעֲמֵיהּ דְּרַבִּי נְחֶמְיָה, דִּכְתִיב** (ישעיה ג כו), 'וְנִקְּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב', **כֵּיוָן שֶׁיִּשְׁבָּה לָאָרֶץ** שאינה מקבלת טומאה, וראתה כתם, **נִקְּתָה** מטומאה.

הגמרא מביאה אופנים נוספים שמטהר רבי נחמיה כתם שנמצא על דברים שאינם מקבלים טומאה: **אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מְטַהֵר הָיָה רַבִּי נְחֶמְיָה אֲפִילּוּ** שנמצא כתם **בַּאֲחוֹרֵי כְּלֵי חֶרֶס**, שאינו מקבל טומאה מאחוריו [אלא מתוכו]. שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שיטהר כתם הנמצא בכלי חרס מאחוריו, שהרי אינו מקבל טומאה שם. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא לִיגְזוֹר נַבּוֹ אָטוּ תּוֹכוֹ** – שיגזרו גם על כתם הנמצא על אחוריו, משום כתם הנמצא בתוכו, שבתוכו הרי הוא מקבל טומאה, וגזרו עליו חכמים שכתם הנמצא בו יטמא את האשה, ואם נטהר בכתם הנמצא באחוריו יבואו לטהר גם בכתם הנמצא בתוכו. **קָא מַשְׁמַע לָן** רבי חנינא שאין גוזרים כן.

הגמרא מביאה אופן נוסף שמטהר בו רבי נחמיה: **אָמַר אַבָּיֵי, מְטַהֵר הָיָה רַבִּי נְחֶמְיָה** כתם שנמצא **בְּמַטְלָנִיּוֹת** – חתיכות בגד קטנות **שֶׁאֵין בָּהֶן** שיעור **שָׁלֹשׁ** אצבעות **עַל שָׁלֹשׁ** אצבעות, משום **דְּלֹא חֲזִיין** – אינן ראויות, **לֹא לַעֲנִיִּים**, שאינם שומרים מטלניות אלו לעשות מהן טלאי לבגדיהם, **וְלֹא לַעֲשִׁירִים**, ועל כן אינם חשובים בגד, ומטעם זה אינם מקבלים טומאה.

הגמרא מבררת האם הלכה כרבי נחמיה: **דָּרַשׁ רַב חִיָּיא בַּר רַב מַתָּנָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי נְחֶמְיָה.** שואלת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לרב חייא, הרי אַבָּא** [–אביו] **תָּנֵי** – שנה, **מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי חֲכָמִים** בנשים שמצאו כתם על דבר שאינו מקבל טומאה, **וְטִמְּאוּם, וְאַתְּ אָמַרְתְּ הֲלָכָה כְּרַבִּי נְחֶמְיָה.** מבררת הגמרא, מה היא הברייתא שבה טמאו חכמים כתם על דבר שאינו מקבל טומאה: **מַאי הִיא, דְּתַנְיָא, שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהָיוּ טוֹחֲנוֹת בְּרֵחַיִם שֶׁל יָד** – אבן על גבי אבן, ומוט ארוך מחובר לאבן העליונה, ושתי נשים עומדות זו לצד זו ואוחזות במוט ומסובבות על ידו את האבן, אחת אוחזת בחלק המוט הקרוב לאבן [ונקראת 'פנימית'] וחברתה אוחזת בסמוך לה [ונקראת 'חיצונה'], **וְנִמְצָא דָם תַּחַת** מקום הילוך **הַפְּנִימִית** – הקרובה לאבן הרחיים, **שֶׁהֵיתֶן טְמֵאוֹת** ואפילו החיצונית, משום שהחיצונית דוחקת עצמה להיכנס למקום הרחיים שהוא מקום הילוך הפנימית, ולכן שתיהן עברו שם ואין ידוע ממי נפל הדם. אך אם נמצא דם **תַּחַת** מקום הילוך **הַחִיצוֹנָה** – הרחוקה מאבן הרחיים, **הַחִיצוֹנָה טְמֵאָה**, כיון שבמקומה נמצא הדם, **וְהַפְּנִימִית טְהוֹרָה**, כיון שאינה מתרחקת מהרחיים להיכנס למקום החיצונית, ואין להסתפק אולי בא הדם ממנה. נמצא הדם **בֵּינְתַּיִם** – בין מקום הילוך שתיהן, **שֶׁהֵיתֶן טְמֵאוֹת. הָיָה מַעֲשֶׂה וְנִמְצָא דָם עַל שְׁפָתָהּ שֶׁל אַמְבָּטִי** – מרחץ ששתי נשים רחצו בו, **וְכן** היה מעשה שנמצא דם **עַל עֶלֶה שֶׁל זֵית בְּשָׁעָה שֶׁמַּסִּיקוֹת** – ששתי נשים הדליקו **אֶת הַתַּנּוּר, וּבָא מַעֲשֶׂה** של כל אחד מהמעשים האלו **לִפְנֵי חֲכָמִים, וְטִמְּאוּם** – טמאו את אותן נשים כדין האשה שמצאה כתם. מברייתא זו מבואר שאם נמצא כתם על דבר שאינו מקבל טומאה, טמא מגזירת כתמים, שהרי עלה של זית אינו מקבל טומאה, ומכל מקום שנינו, שטימאו את הנשים שמצאו עליו כתם. וכן מבואר שרבים חולקים על רבי נחמיה שמטהר, שהרי שנינו בברייתא שחכמים טימאו את אותן נשים.

משיבה הגמרא: **תַּנָּאֵי הִיא**, אם חכמים חלקו על רבי נחמיה, או שרק תנא אחד חלק עליו, וחכמים שהם רבים סוברים שהלכה כמותו, **דְּתַנְיָא** בברייתא אחרת, כתם הנמצא על דבר שאינו מקבל טומאה, **רַבִּי יַעֲקֹב מְטַמֵּא, וְרַבִּי נְחֶמְיָה מְטַהֵר, וְהוֹרוּ חֲכָמִים כְּרַבִּי נְחֶמְיָה.** ורב שאמר 'הלכה כרבי נחמיה' סבר בברייתא זו, שחכמים שהם רבים, סוברים כרבי נחמיה.

משנה

משנתנו ממשיכה לדון בדין תליית הכתם באופנים נוספים שנמצא הכתם בין כמה נשים: **שָׁלֹשׁ נָשִׁים** טהורות **שֶׁהָיוּ יְשֵׁנוֹת בְּמִטָּה אַחַת, וְנִמְצָא דָם תַּחַת אַחַת מֵהֶן, כּוּלָּן טְמֵאוֹת**, שיש להסתפק בכל אחת אולי הדם בא ממנה, ואין אחת יכולה לתלות את הכתם בחברתה. **כָּדְקָה אַחַת מֵהֶן וְנִמְצֵאת טְמֵאָה** שמצאה על עצמה דם, **הִיא טְמֵאָה, וּשְׁתֵּיהֶן** – שתי הנשים האחרות, **טְהוֹרוֹת**, כי תולות שהדם בא ממנה.

וְתוֹלוֹת זוֹ בָּזוֹ – בכל אופן שנמצא כתם בין כמה נשים, אם אחת מהן אינה רואיה לראות [כגון שהיא מעוברת], וחברתה רואיה לראות, זו שאינה ראויה לראות, תולה את הדם בזו שראויה לראות, וזו שאינה ראויה לראות טהורה. **וְאִם** כולן שנמצא כתם ביניהן **לֹא הָיוּ רְאוּיִן לִרְאוֹת, רוֹאִין אוֹתָן כְּאִילּוּ הֵן רְאוּיוֹת** וכולן טמאות, כי מכל מקום יצא הכתם מאחת מהן.

גמרא

התבאר במשנה שאם אחת בדקה עצמה ומצאה דם, שאר הנשים תולות בה את הכתם. הגמרא מבארת באיזה שיעור זמן בדקה עצמה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְהוּא שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ כְּשִׁעוּר וָסָת** – מה שהתבאר שאם אחת בדקה עצמה ומצאה דם, שאר הנשים יכולות לתלות בה את הכתם, זהו דווקא כשבדקה עצמה מיד ללא שיהוי כלל, אבל אם שהתה קצת ורק לאחר מכן בדקה עצמה ומצאה דם, אין שאר הנשים תולות בה, כיון שיתכן שהדם שמצאה, בא אחר מציאת הכתם. רב ממשיך ואומר שהתנא במשנתנו סובר כבר פדא שנחלק עם רבי אושעיא בדין אשה שעסקה בטהרות ומיד לאחר מכן מצאה דם [בשיעור וסת], שבר פדא סבר שהטהרות שעסקה בהן טמאות בודאי, ורבי אושעיא סבר שאינן טמאות אלא מספק: אומר רב, התנא במשנתנו **סָבַר לְהּ**

המשך בעמוד פב

כְּאִילּוּ הֵן רְאוּיוֹת לראות, ושתיהן טמאות, שהרי הדם יצא מביניהן, וממילא אחת מהן ודאי טמאה, וכיון שאין לתלות בזו יותר מבזו, שתיהן טמאות.

משנה

המשנה ממשיכה לדון בדין שלש נשים שהיו ישנות במיטה אחת: שָׁלֹשׁ נָשִׁים טהורות שֶׁהָיוּ יְשֵׁנוֹת בְּמִטָּה אַחַת, וְנִמְצָא דָּם תַּחַת הָאֶמְצָעִית, ואינן יודעות ממי בא הדם, כּוּלָּן טְמֵאוֹת מספק. כי יתכן שדחקו זו את זו בשנתן, ונכנסה אחת הנשים שבצדדים לחלקה של האמצעית ויש לחשוש אולי מהן בא הדם].

נמצא הדם תַּחַת הַפְּנִימִית – האשה הסמוכה לקיר, שְׁתַּיִם הַפְּנִימִיּוֹת טְמֵאוֹת – הפנימית וכן האמצעית הסמוכה אליה, טמאות מספק. וְהַחִיצוֹנָה טְהוֹרָה, מאחר והיא רחוקה מהדם אין לחשוש שבא ממנה.

וכן אם נמצא הדם תַּחַת הַחִיצוֹנָה, שְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת טְמֵאוֹת – החיצונה וכן האמצעית הסמוכה אליה, טמאות מספק, וְהַפְּנִימִית טְהוֹרָה, כי היא רחוקה מהדם.

המשנה מוסיפה תנאי: אֵימָתַי טהורה הפנימית אם נמצא הדם תחת החיצונה, בִּזְמַן שֶׁעָבְרוּ בעלייתן למיטה דֶּרֶךְ מַרְגְּלוֹת הַמִּטָּה – דרך סוף המיטה, כך שכל אחת עלתה מיד לחלקה בלי לעבור דרך מקום חברותיה. אֲבָל אִם כשעלו, עָבְרוּ הנשים הפנימיות דֶּרֶךְ עָלֶיהָ – דרך מקום החיצונה], כּוּלָּן טְמֵאוֹת מספק, ואף הפנימית, כי יתכן שבא הדם ממנה בעת עלייתה.

המשנה מבארת שאם יש במי לתלות את הטומאה, שאר הנשים טהורות: בָּדְקָה אַחַת מֵהֶן את עצמה וְנִמְצֵאת טְהוֹרָה – נקיה מדם, הֵיא טְהוֹרָה, וּשְׁתַּיִם האחרות טְמֵאוֹת, כי הטהורה תולה את הטומאה באלו שלא בדקו עצמן. וכן אם בָּדְקוּ שְׁתַּיִם משלשתן וּמָצְאוּ עצמן טְהוֹרוֹת, הֵן טְהוֹרוֹת, וּשְׁלִישִׁית שלא בדקה טְמֵאָה]. אך אם שֶׁלָּשְׁתָּן בדקו וּמָצְאוּ שהן טְהוֹרוֹת, כּוּלָּן טְמֵאוֹת מספק, כי בהכרח בא הדם מאחת מהן, ומאחר ואין לנו במי לתלות, טמאות כולן מספק.

רבי מאיר מביא דוגמא לדין זה מדין אחר: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְגַל אבנים טָמֵא – שיש בו כזית בשר מת, שֶׁנִּתְעָרֵב בֵּין שְׁנֵי גַלִּים טְהוֹרִים, ואין אנו יודעים איזהו הטמא, וּבָדְקוּ אַחַת מֵהֶן, וּמָצְאוּ טָהוֹר – לא מצאו בו את בשר המת, הוּא – הגל הבדוק, בחזקת טָהוֹר, וּשְׁנַיִם האחרים טְמֵאִים, כי תולים בהם את הטומאה. וכן אם בדקו את שְׁנַיִם מתוכם וּמָצְאוּ טְהוֹרִין, הֵם טְהוֹרִין, וּשְׁלִישִׁי שלא נבדק, טָמֵא. אך אם בדקו את שֶׁלָּשְׁתָּן וּמָצְאוּ אותם טְהוֹרִין, כּוּלָּן טְמֵאִים מספק, כדין שלש הנשים, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. שֶׁרַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טוּמְאָה, לְעוֹלָם הוּא נשאר בְּחזקת טוּמְאָתוֹ, עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ טוּמְאָה הֵיכָן הִיא.

וַחֲכָמִים חולקים וְאוֹמְרִים, אין לדמות את דוגמת שלשה גלים, לדין שלש נשים, אלא בּוֹדֵק את הגלים וחופר באדמה עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסֶּלַע אוֹ לַבְּתוּלָה – קרקע שניכר שמעולם לא זזה ממקומה, ואם מכל מקום לא נמצאה הטומאה, כולם טהורים.

גמרא

שנינו במשנה: נמצא הדם תחת הפנימית, שתים הפנימיות טמאות והחיצונה טהורה. תחת החיצונה, שתים החיצונות טמאות והפנימית טהורה. הגמרא מקשה על כך מהמשנה לעיל (ס:): מַאי שָׁנָא רִישָׁא – במה שונה הנדון במשנה לעיל, דְּלֹא מְפַלֵּג – שלא מחלק התנא שם תחת מי נמצא הדם, אלא נקט בסתם שכולן טמאות, וּמַאי שָׁנָא סֵיפָא – ומה שונה משנתנו דְּקָמְפַלֵּג – שמחלק התנא ואומר שיש הבדל בדין לפי מקום מציאת הדם. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַמִּי, המשנה הקודמת עוסקת בְּמִשּׁוּלְּבוֹת – כשרגליהן משולבות ודבוקות זו בזו, באופן זה יש לחשוש שמתהפכות בשנתן, ועל ידי כן אפשר שתבוא אף הפנימית למקום החיצונה ולהיפך, כיון שכך, לא ניתן לתלות את הדם באחת מהן, לכן תמיד כולן טמאות]. אך משנתנו עוסקת באינן משולבות, ואין לחשוש להתהפכותן, אלא רק שמא תדחוקנה זו את זו במעט ותיכנס למקומה, לכן אנו מטמאים רק את האשה הסמוכה.

שנינו במשנה: 'בָּדְקָה אַחַת' [וכו']. ממשיכה המשנה: אם בדקו שלשתן ומצאו טהורות, כולן טמאות. למה הדבר דומה, לגל טמא וכו' דברי רבי מאיר וכו', וחכמים חולקים ואומרים, בודק עד שמגיע לסלע או לבתולה. הגמרא מבררת מדוע הוצרך רבי מאיר להביא דוגמא. שואלת הגמרא: לָמָּה לֵיהּ לְמִתְּנֵי – למה לו לרבי מאיר להביא דוגמא ולומר 'לָמָּה זֶה דּוֹמֶה'.

משיבה הגמרא: כוונת רבי מאיר היא להביא ראיה מדין שלש הנשים, לשיטתו בטומאת מת, וְהָכִי קָאָמַר לְהוּ רַבִּי מֵאִיר לְרַבָּנַן, מַאי שְׁנָא בְּדָם – מה שונה דין שלש הנשים דְּלֹא פְּלִיגִיתוּ – שבו אינכם חולקים עלי, אלא מודים לי שאם נמצאו שלשתן נקיות כולן טמאות מספק, וּמַאי שְׁנָא בְּגַל דִּפְלִיגִיתוּ – ומה שונה דין טומאה שאבדה בגל, שבו אתם חולקים עלי ומטהרים את שלושת הגלים אם נמצאו כולם טהורים, אף שאחד מהם מוחזק שהיתה בו טומאה.

אומרת הגמרא: וְרַבָּנַן עונים על כך, בִּשְׁלָמָא הָתָם – מובן הדבר שאנו מטהרים בדין שלשה גלים, כי אֵימָא [–ניתן לומר] עוֹרֵב נְטָלָהּ – בא עורב ולקח את בשר המת, ויתכן ששלושת הגלים אכן טהורים, אֶלָּא הָכָא – אבל כאן בדם, אם נטהר את שלש הנשים מחמת שכולן נמצאו נקיות, אם כן הַאי דָּם מֵהֵיכָא אֲתָא – דם זה שנמצא מהיכן הגיע, על כרחך הגיע מאחת הנשים, ומאחר ואיננו יודעים מי הטמאה, אנו מטמאים את שלשתן מספק.

חכמים אמרו במשנה שבודק את הגלים, וחופר בקרקע עד שמגיע לסלע או לקרקע בתולה, ואז יודע בודאות שכולם טהורים. הגמרא מביאה שרבי מאיר מוכיח שאין לסמוך על בדיקה זו. אומרת הגמרא: תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מַעֲשֶׂה בְּעַץ שִׁקְמָה שֶׁל כְּפַר סָבָא, שֶׁהָיוּ מַחֲזִיקִין בָּהּ טוּמְאָה – שהיה ידוע שיש בו מת, וּבָדְקוּ וחפרו עד שהגיעו לסלע או לקרקע בתולה, וְלֹא מָצְאוּ אותו, לְיָמִים – כעבור זמן, נָשְׁבָה בּוֹ הָרוּחַ בעץ השקמה וַעֲקָרָתוּ ממקומו, וְנִמְצָא גּוּלְגֹּלֶת שֶׁל מֵת תְּחוּבָה לוֹ בְּעִיקָּרוֹ – בשרשיו. נמצא שאין לסמוך על בדיקה זו נגד חזקת טומאה. אָמְרוּ לוֹ חכמים, וכי מִשָּׁם רְאָיָה, אֵימַר – ניתן לומר שלא בָּדְקוּ כָּל צָרְכּוֹ, אך אם היו בודקים כהוגן, ודאי היו מוצאים אותו.

הגמרא מביאה מעשה דומה: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מַעֲשֶׂה בִּמְעָרָה שֶׁל כפר שִׁיחִין, שֶׁהָיוּ מַחֲזִיקִין שיש בָּהּ טוּמְאָה, וחפרו וּבָדְקוּ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְקַרְקַע שֶׁהָיְתָה חֲלָקָה כַּצִּפּוֹרֶן – שלא נזרעה מעולם, וְלֹא מָצְאוּ. לְיָמִים נִכְנְסוּ בָּהּ פּוֹעֲלִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, וְנָתְזוּ בְּקַרְדּוּמוֹתֵיהֶן – והכו בפטישים על הקרקע, וּמָצְאוּ בה מַכְתֶּשֶׁת [–כלי כתישה] מְלֵאָה עֲצָמוֹת של מת. נמצא שאין לסמוך על בדיקה זו. אָמְרוּ לוֹ חכמים, וכי מִשָּׁם רְאָיָה, אֵימַר – ניתן לומר שלא בָּדְקוּ כָּל צָרְכּוֹ.

הגמרא מביאה עצה נוספת למציאת מקום טומאה: תַּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, מַעֲשֶׂה בְּסֶלַע של בֵּית חוֹרוֹן, שֶׁהָיוּ מַחֲזִיקִין בָּהּ טוּמְאָה וְלֹא יָכְלוּ חֲכָמִים לִבְדּוֹק היכן מקום הטומאה, מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה מְרוּבָּה – המקום היה גדול וקשה לבודקו. וְהָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא שְׁמוֹ, אָמַר לְהֶן רבי יהושע, הָבִיאוּ לִי סִדִּינִים. הֵבִיאוּ לוֹ סִדִּינִים, וּשְׂרָאָן בַּמַּיִם, וּפֵרְסָן עֲלֵיהֶם – על מקום הספק, מְקוֹם טָהֳרָה שלא היו בו קברים, נשאר יָבֵשׁ, שמכיון שלא חפרו שם, היתה הקרקע קשה ולא נספגו בה מי הסדינים. ואילו מְקוֹם טוּמְאָה שהיו בו קברים, נעשה לַח, שמחמת החפירה היתה הקרקע רכה וספגה את מי הסדינים. מוסיפה הברייתא: אכן חפרו וּבָדְקוּ במקום הלח, וּמָצְאוּ בּוֹר גָּדוֹל מָלֵא עֲצָמוֹת של מתים.

הגמרא מבארת איזה בור מצאו: תָּנָא – שנינו, בור זה הוּא הַבּוֹר שֶׁמִּימֵּילָא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה חָלָלִים, לאחר שהרגם. דִּכְתִיב (ירמיה מא טז) 'וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל אֵת כָּל פִּגְרֵי [הָ]אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה כְּיַד גְּדַלְיָהוּ[ו]'.

הגמרא תמהה על לשון הפסוק 'אשר הכה ביד גדליהו': וְכִי גְּדַלְיָהוּ

המשך בעמוד צז

רש"י

כאילו הן ראויות — לראות, ושתיהן טמאות — דמכל מקום דם מביניהו נפיק. **משנה חיצונה** — קרי להך דלצד דרך עליית המטה. "פנימית" — אותה שלצד הקיר. ובגמרא מפרש מאי שנא הכא דמפליג בין נמצא תחת הפנימית לנמצא תחת אמצעית, וברישא קתני "תחת אחת מהן — כולן טמאות", אפילו נמצא תחת פנימית או חיצונה. **אימתי** — אמרו "נמצא תחת חיצונה, פנימית טהורה" — בזמן שעלו דרך מרגלות המטה, דלא עברה פנימית על מקום מציאת הדם. **אבל עברו** — שלשתן דרך עלייה, שהן דורסות ועוברות על החיצונה — כולן טמאות, ואפילו פנימית, דשמא כשעברה פנימית דרך שם נפל ממנה. **גל טמא** — שהיה שם כזית מן המת. **לבתולה** — קרקע בתולה, ואם לא מצא — הגל טהור. **גמרא מאי שנא רישא** — דקתני לעיל "נמצא דם תחת אחת מהן — כולן טמאות", ולא מפליג בין נמצא תחת אמצעית לנמצא תחת פנימית או חיצונה? **אמר רבי אמי רישא במשולבות** — תכופות ודבוקות יחד. הלכך, אפילו נמצא תחת הפנימית — איכא לספוקי נמי בחיצונה. **מאי שנא בדם דלא פליגיתו** — דמודים אתם לי דהיכא דנמצא שלשתן טהורות כולן טמאות. **ובגל** — אתם חלוקים עלי, דאם בדק ולא מצא — טהור, ואף על גב דמוחזק לן דהואי טומאה בחד מינייהו? **לקרקע חלקה בצפורן** — לקרקע חלקה שלא נזרעה מעולם. מקום הטומאה לח — שנבלעו שם מים של סדין, מתוך שהיה העפר רך. **יוחנן בן קרח** — אמר לו לגדליה: שמעתי שבא ישמעאל בן נתניה להרגך (ירמיהו מ). **ביד גדליה** — משמע, שעל ידי גדליה נהרגו. **מיחש ליה מיבעי** — ושמא הרגתם, ואסור להציל אתכם. **בני אחיה** — שבא משמחזאי ועוזאל, שני מלאכים שירדו בדור אנוש. מתשובתו של אותו צדיק — הוצרך הקדוש ברוך הוא להשיב שלא יירא ממנו. **עוג פלט מן המבול** — שברח לארץ ישראל, כדאמרינן ב"חלק". **שאבד בו כתם** — כגון שנכנס במים או נגלל בדם בהמה, ואין נודע מקום הנדות, וקיימא לן במתניתין: אין דם הנדות טהור בלא שבעה סממנין. **מעביר [עליו] שבעה סממנין** — על הבגד. **ומבטלו** — לדם. והאי דנקט הך ברייתא הכא — משום דאיירי לעיל בגלים שאבדה בהם טומאה ואין ידוע מקומה.

בודקו

תוספות

אמר רבי אמי [רישא] במשולבות — פירש הקונטרס: "רישא" — דלא מפליג, איירי "במשולבות" — ותכופות זו לזו, ולהכי איכא לספוקי בכולהו. ובהרבה ספרים לא גרסינן "רישא". ואומר הרב רבינו יצחק דיש לפרש: דסיפא איירי במשולבות — כלומר, מכוונות כל אחת במקומה, ולא היו תכופות ומעורבות זו בזו. ובפירוש רבינו חננאל כתוב "דמשלחפי שלחופי" — שמתפרדות זו מזו.

מקום טהרה לח — אסדינים קאי, דמתוך שהיה הקרקע קשה — לא בלע מים שבהסדינין, ומקום הטומאה יבש. ואית ספרים דגרסינן איפכא "מקום טומאה לח", ואקרקע קאי, שהיה לח מחמת הסדינין, שבלע לפי שהיה רך ותיחוח. וכהאי גוונא בדק רבי יוחנן בן זכאי בשקצץ תורמוסי תרומה, בעובדא דרבי שמעון בן יוחי במסכת שבת (לד,א).

אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא כו' — פירש בקונטרס: ושמא הרגתם, ואסור להצילכם. ובשאלתות דרב אחאי מפרש: שמא הרגתם, ואם אטמין אתכם — חייבתם ראשי למלך. והיינו "מיחש מיבעי ליה למיחש" — שיש לחוש ללשון הרע להאמינו, לגבי זה שיזהר שלא יבא לו הפסד ולא לאחרים.

זה עוג שפלט מדור המבול — הכי נמי נפלט סיחון מדור המבול, כיון דאחוי הווי. אלא דהך "הפליט" קים ליה דהוא עוג ולא סיחון, מהאי טעמא גופיה כיון דדחיל ליה משה. ועוד אמר (בפרק "רבי אליעזר") (דף לד) שעוג מצאו לאברהם אבינו שהיה עומד בגרנות לתקן עוגות לפסח. ועל שם זה נקרא "עוג". ומייתי ליה — משום דמוחזי כלישנא בישא. דאמר במדרש: עוג אמר בלבו, אלך ואומר לאברהם וילחם וימות, ואשא שרה אשתו. אפילו הכי היה ירא משה, שמא תעמוד לו זכות אברהם. **מעביר** עליו שבעה סממנין — ואם תאמר: ומה צריך להעביר עליו? הלא כיון שאבד ואינו ניכר — אינו מקפיד עליו, ובטל ממילא. כדקתני רבי חייא לקמן (סב,ב): דם הנדה ודאי — מעביר עליו שבעה סממנין, ומבטלו. שכיון שהעביר עליו — אזל ליה חזורתא, ואינו מקפיד עליו יותר, אף על פי שניכר. אלא בקפידא תליא מילתא! ויש לומר: דהכא קרי שפיר מקפיד עליו — דאם אינו מוצאו עכשיו, שמא ימצאנו פעם אחרת.

בודקו

כְּאִילּוּ הֵן רְאוּיוֹת. **מִשְׁנָה** שָׁלֹשׁ נָשִׁים שֶׁהָיוּ יְשֵׁנוֹת בְּמִטָּה אַחַת, וְנִמְצָא דָם תַּחַת הָאֶמְצָעִית - כּוּלָּן טְמֵאוֹת. תַּחַת הַפְּנִימִית - שְׁתַּיִם הַפְּנִימִיּוֹת טְמֵאוֹת, וְהַחִיצוֹנָה טְהוֹרָה. תַּחַת הַחִיצוֹנָה - שְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת טְמֵאוֹת, וְהַפְּנִימִית טְהוֹרָה. אֵימָתַי - בִּזְמַן שֶׁעָבְרוּ דֶּרֶךְ מַרְגְּלוֹת הַמִּטָּה, אֲבָל אִם עָבְרוּ דֶּרֶךְ עָלֶיהָ - כּוּלָּן טְמֵאוֹת. בָּדְקָה אַחַת מֵהֶן, וְנִמְצֵאת טְהוֹרָה - הִיא טְהוֹרָה, וּשְׁתַּיִם טְמֵאוֹת. בָּדְקוּ שְׁתַּיִם, וּמְצָאוּ טְהוֹרוֹת - הֵן טְהוֹרוֹת, וּשְׁלִישִׁית טְמֵאָה. שְׁלָשְׁתָּן, וּמָצְאוּ טְהוֹרוֹת - כּוּלָּן טְמֵאוֹת. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְגַל טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בֵּין שְׁנֵי גֵּלִים טְהוֹרִים, וּבָדְקוּ אַחַת מֵהֶן וּמְצָאוּ טָהוֹר - הוּא טָהוֹר, וּשְׁנַיִם טְמֵאִים. שְׁנַיִם, וּמָצְאוּ טְהוֹרִין - הֵם טְהוֹרִין, וּשְׁלִישִׁי טָמֵא. שְׁלָשְׁתָּן, וּמָצְאוּ טְהוֹרִין - כּוּלָּן טְמֵאִים, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. שֶׁרַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טוּמְאָה - לְעוֹלָם הוּא בְּטוּמְאָתוֹ, עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ טוּמְאָה הֵיכָן הִיא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בּוֹדֵק עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסֶּלַע אוֹ לַבְּתוּלָה.

גְּמָרָא מַאי שְׁנָא רֵישָׁא - דְּלָא מַפְלִיג, וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא דְּקָמַפְלִיג? אֲמַר רַבִּי אַמִּי: בְּמְשׁוּלָּבוֹת. "בְּדָקָה אַחַת" [וכו']. לְמָה לֵיהּ לְמִתְּנֵי "לְמָה זֶה דּוֹמֶה"? הָכִי קָאָמַר לְהוּ רַבִּי מֵאִיר לְרַבָּנַן: מַאי שְׁנָא בְּדָם דְּלָא פְּלִיגִיתּוּ, וּמַאי שְׁנָא בְּגַל דִּפְלִיגִיתּוּ? וְרַבָּנַן, בִּשְׁלָמָא הָתָם - אֵימָא עוֹרֵב נְטָלָהּ, אֶלָּא הָכָא - הַאי דָּם מֵהֵיכָא אֲתָא?! תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מַעֲשֶׂה בְּשִׁקְמָה שֶׁל כְּפַר סָבָא שֶׁהָיוּ מַחֲזִיקִין בָּהּ טוּמְאָה, וּבָדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ, לְיָמִים נָשְׁבָה בּוֹ הָרוּחַ וַעֲקָרָתוֹ, וְנִמְצָא גוּלְגֹּלֶת שֶׁל מֵת תְּחוּבָה לוֹ בְּעִיקָּרוֹ. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאִיָּה? אֵימַר לֹא בָּדְקוּ כָּל צָרְכּוֹ. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מַעֲשֶׂה בִּמְעָרָה שֶׁל שִׁיחִין שֶׁהָיוּ מַחֲזִיקִין בָּהּ טוּמְאָה, וּבָדְקוּ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְקַרְקַע שֶׁהָיְתָה חֲלָקָה כַּצִּפּוֹרֶן, וְלֹא מָצְאוּ. לְיָמִים נִכְנְסוּ בָּהּ פּוֹעֲלִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וְנִתְזוּ בְּקַרְדּוּמוֹתֵיהֶן, וּמָצְאוּ מַכְּתֶשֶׁת מְלֵאָה עֲצָמוֹת. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאִיָּה? אֵימַר לֹא בָּדְקוּ כָּל צָרְכּוֹ. תַּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: מַעֲשֶׂה בְּסֶלַע בֵּית חוֹרוֹן שֶׁהָיוּ מַחֲזִיקִין בָּהּ טוּמְאָה, וְלֹא יָכְלוּ חֲכָמִים לִבְדּוֹק, מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה מְרוּבָּה. וְהָיָה שָׁם זְקַן אֶחָד, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא שְׁמוֹ, אָמַר לָהֶן: הָבִיאוּ לִי סְדִינִים! הֵבִיאוּ לוֹ סְדִינִים, וּשְׁרָאָן בַּמַּיִם, וּפְרָסָן עֲלֵיהֶם. מִקּוֹם טָהֳרָה - יָבֵשׁ, מִקּוֹם טוּמְאָה - לַח. וּבָדְקוּ וּמָצְאוּ בּוֹר גָּדוֹל מָלֵא עֲצָמוֹת. תָּנָא: הוּא הַבּוֹר שֶׁמִּילֵּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה חֲלָלִים, דִּכְתִיב: "וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל אֵת כָּל פִּגְרֵי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד גְּדַלְיָהוּ". וְכִי גְּדַלְיָה הָרָגָן? וַהֲלֹא יִשְׁמָעֵאל הָרָגָן! אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה לוֹ לְחוּשׁ לַעֲצַת יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְלֹא חָשׁ - מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הָרָגָן. אֲמַר רָבָא: הַאי לִישָׁנָא בִּישָׁא, אַף עַל פִּי דִּלְקַבּוּלֵי לָא מִבָּעֵי - מֵיחַשׁ לֵיהּ מִבָּעֵי. הָנְהוּ בְּנֵי גְּלִילָא דִּנְפַק עֲלַיְיהוּ קָלָא דִּקְטוּל נַפְשָׁא, אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי טַרְפּוֹן, אֲמַרוּ לֵיהּ: לִטְמְרִינַן מָר? אֲמַר לְהוּ: הֵיכִי נַעֲבִיד? אִי לָא אַטְמְרִינְכוּ - חָזוּ יָתֵיכוּ, אַטְמְרִינְכוּ - הָא אֲמוּר רַבָּנַן הַאי לִישָׁנָא בִּישָׁא, אַף עַל גַּב דִּלְקַבּוּלֵי לָא מִבָּעֵי, זִילוּ אַתּוּן טַמְרוּ נַפְשֵׁיכוּ. "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֵל תִּירָא" - מִכְּדֵי, סִיחוֹן וְעוֹג אַחֵי הָווּ, דַּאֲמַר מָר: סִיחוֹן וְעוֹג בְּנֵי אֲחִיָּה בַּר שַׁמְחַזַּאי הָווּ. מַאי שְׁנָא מֵעוֹג - דְּקָמַסְתְּפֵי, וּמַאי שְׁנָא מִסִּיחוֹן דְּלָא קָמַסְתְּפֵי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מִחְשׁוּבְתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק אַתָּה יוֹדֵעַ מָה הָיָה בְּלִבּוֹ, אָמַר: שֶׁמָּא תַּעֲמוֹד לוֹ זְכוּת שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי", וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל. תָּנוּ רַבָּנַן: בֶּגֶד שֶׁאָבַד בּוֹ כֶּתֶם - מַעֲבִיר עָלָיו שִׁבְעָה סַמְמָנִין וּמְבַטְּלוֹ, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר:

בודקו

תוספות

בודקו שכונות שכונות — תימה: דמשמע דאם לא נמצא — טהור, ותימה: דאמר לעיל לרבי מאיר, כל דבר שבחזקת טומאה — לעולם הוא בטומאתו, עד שיודע לך טומאה היכן היא. ואפילו רבנן לא פליגי לגבי דם, כדאמרן לעיל "האי דם, מהיכא אתי"? ויש לומר: דהכא נמי דמי לגל. דשמא מעצמו הלך או נתכבס על ידי שום דבר, ולאו אדעתיה. ואפשר דאפילו רבי מאיר מודה הכא, דשכיח טפי מלמימר "ערב בא וניטלה". **בגד** שאבד בו כלאים לא ימכרנו לגוי — ואם תאמר: וליבטיל ברובא, כדפרכינן בסוף תמורה (לד,א) גבי שער נזיר שנארג בבגד: ידלק, וליבטיל ברובא! ומשני: בצפרתא, שארג בו צורת צפור, דחשיב, ולא בטיל. ויש לומר: דלא שייך בטול ברוב אלא כשהאיסור מעורב בהיתר. אבל כלאים, ששניהם היתר, ונאסרין על ידי תערובות — כך אסור המרובה כמו המועט. **לא** ימכרנו לגוי — פירש רש"י: דנקט "אבד", שאם היה מכירו — נותקו מן הבגד, ומותר. וכן יש לומר שהיה מותר למוכרו לגוי אם היה ניכר, אף בלא נתיקה, וכן לעשות מרדעת לחמור, וכל שכן תכריכים למת — כיון שהכלאים ניכרין, לא קני ליה ישראל מגוי. וכן המרדעת לא חיישינן דלמא מימליך לעשות בגד, כדתנן במסכת כלאים (פרק תשיעי משנה ד): מרדעת החמור ותכריכי המת — אין בהם משום כלאים. אי נמי: לא חיישינן בעודה מרדעת שיעלנה על כתפו, דתנן בהך סיפא: לא יעלה את המרדעת על כתפו, ואפילו להוציא בה את הזבל. אבל בהצעה לא גזרינן — הואיל ואין דרכה בהעלאה. דמן התורה לא אסור אלא העלאה, אבל להציעו תחתיו — שרי. ורבנן גזרו אפילו עשר מצעות זו על גבי זו בשאר כלאים, אטו העלאה. ובאין דרכו בהעלאה — שרי להציעו תחתיו, ואפילו מדרבנן, ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן. אבל אבד בו כלאים — אסור למרדעת, אף על גב דאין דרכו בהעלאה. והיינו טעמא, דתנן במסכת כלאים (שם משנה ב): הכרים והכסותות — אין בהם משום כלאים, ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן. לפי שאין דרכן בהעלאה, לא גזרו חכמים בהצעתן. ובמרדעת נמי בעינן שלא יהא בשרו נוגע בהם, דתו ליכא למיחש לבריכת נימא. **אבל** עושה אותם תכריכין למת — וכל שכן אם לא אבד. ו"אבד" דנקט — לרבותא, דאף על גב דאסירא, כדפרישית דתכריכי המת שרו, כדאמר במסכת כלאים (פרק ט משנה ד): תכריכי המת אין בהן משום כלאים. דכיון דאסירי בהנאה — לא משתמשי בהו, ולא אתי לזבוני לגוי. ואם תאמר: והאיבא "לועג לרש", שמלבישו בדבר האסור, ומראה לו שאין לו עוד חלק במצות. כדאמר ב"התכלת" (מנחות דף מא,א) גבי ציצית: הההיא שעתא ודאי רמינן ליה, משום "לועג לרש". ופירש רבינו שמואל בן מאיר: דאין בו איסור, ואפילו לזה, כי האי גוונא שאין המת נהנה בו. ושקשה: דהא ציצית נמי אין החזי חייב בו אם אין בו הנאת לבישה. ומוכרי כסות דפטירי מכלאים, פטורים נמי מציצית! ומפרש רבינו תם: דדוקא שייך "לועג לרש" בציצית, משום דשקולה כנגד כל המצות, כדנפקא לן במנחות (מג,ב) מ"חכרתם את כל מצות ה'". והא דאמר בפרק "מי שמתו" (ברכות יח,א): אמר ליה (רבי לרבי חייא), דליה לבנפך, דלא לימרו "למחר באין אצלנו, ועבשיו מלעיגים אותנו" אף על גב דיש למתים ציצית, מכל מקום מה שאנו מראים עצמנו בפניהם מקיימי מצות, והם אינם מצווין — קרי "לועג לרש". ואם תאמר: ועבשיו שאנו רגילין להסיר ציצית מטליתות המתים, היאך הוא זה? והא אמרינן במנחות (מא,א) שלכתחילה צריך ליתן ציצית בבגדי המתים, משום "לועג לרש"! ובמתי מדבר מצינו ב"המוכר הספינה" (בבא בתרא עד,א) שהיה להם ציצית. מיהו מהא לא קשה — שבכל תשעה באב היו נכנסים בקברידם חיים, ולמחר הכרוז יצא "הבדלו חיים מתוך המתים", כדאיתא באיכה רבתי. אבל על מנהגנו יש לתמוה מכח ההיא ד"התכלת" (מנחות מא,א)! ואומר רבינו יצחק: דבימי חכמים שכולן היו לובשים ציצית, אם לא היה להם גם במותם — לעג גדול היה, שדומה כמו שהיו אומרים: הואיל ומת, אין צריך עוד ציצית. אבל עכשיו שאין הכל לובשים ציצית בחיידם — אם ישימו ציצית לכולן, הוא יותר "לועג לרש". שבחייו — לא קיים, ובמותו — יקיים! ואם ישים למי שהיה לו בחייו, ולא למי שלא היה לו — יתביישו החיים. כדתניא בפרק בתרא (נדה עא,א): בראשונה היו מטבילין על גב נדות מתות, והיו החיות מתביישות, התקינו שיהיו מטבילין על הכל. ועוד יש קצת סמך למנהגנו שמסירין הציצית ממסכת שמחות (פרק שנים עשר) שאבא שאול צוה את בניו: קברוהו תחת מרגלותיו של אביו, והתירו תכלת מאנפליונו. מיהו טעמא של אבא שאול לא נתברר. **אמר** רב יוסף זאת אומרת מצות בטילות לעתיד לבא — תימה: אמאי לא קאמר רב יוסף מילתיה אמתניתין דכלאים, דתנן בהדיא: תכריכין למת, אין בהם משום כלאים? ויש לומר: דמהך מתניתין לא משמע אלא שכל זמן שהוא מת — אין עליו משום איסור כלאים. אבל הך דקתני דלכתחילה עושה לו תכריכין מכלאים, אף על פי שכשיעמוד לעתיד יעמוד במלבושיו שנקבר בהן, שמע מינה שמצות בטילות לעתיד לבא.

שוע טווי ונוז — פירש רש"י: תרגום של "חלק" שעיע, שחולקין אותו יחד במסרק, וטווי יחד, ונוז — ארוג. ורבנן גזור בארוג בלא שוע וטווי. וקשה: דאם כן, כלאים בציצית היכי משכחת לה דאיצטריך קרא למשרי, והלא חוטי תכלת חלוקין במסרק וטווי לבדם? ועוד קשה: דאי נוז ארוג הוא, מאי פריך "ואימא או שוע או טווי או נוז?", היאך יהיה שוע או טווי כלאים בלא נוז? שהאריגה היא החיבור! ועוד: דלמה לי קרא דנוז לאריגה, מ"יחדו" נפקא, דדרשינן מינה: שתי תביפות, וכל שכן ארוג! ומפרש רבינו תם: דמדאורייתא "שעטנז" כתיב עד שיהיה שוע טווי ונוז שוע — כל אחד לבדו. וכן נמי טווי, וכן נוז לבדו, ואחר כך "יחדיו" — לחברם. ופירוש "נוז" — היינו, שזור. כדאיתא במשניות (כלאים פרק תשיעי משנה ח): נוז — נלוז ומליז הוא לאביו שבשמים. אצטו"ש הוא בלעז, לשון "עקש ופתלתול" (דברים לב). ומשום הכי איצטריך קרא למשרי כלאים בציצית — שחוטי הציצית שזורין, כדאיתא בספרי: "פתיל תכלת" — טווי ושזור. אין לי אלא תכלת, לבן מנין? אמרה תורה: תן תכלת ותן לבן, מה תכלת — שזור, אף לבן — שזור. וארוג — נפקא לן מ"יחדו", כדפרישית. וחוטי דביתנא — מיירי בשלא נשזר. ופריך: ואימא או שוע — כל אחד לבדו, ואחר כך חברם. או טווי — כל אחד לבדו, וחברם. או נוז — כל אחד לבדו, וחברם אחר כך! ומשני: דהלכה כמר זוטרא, מדאפקינהו קרא בחד לישנא [ועיין עוד תוספות יבמות ה,ב דיבור המתחיל "עד שיהא"].

רש"י

בודקו שכונות שכונות — כל שלש ושלש אצבעות לבד. **במחט** — מקום הזרע קשה, והמחט מתעבב ליכנס בו. **חדש** — אין נבדק בחמה, לפי שהוא עב ומהודק. אבל שחוק נבדק בחמה: שוטחו כנגד עיניו, מקום הזורע הוי סתום, ואין החמה נראית בבגדו כל כך. **שאבד בו כלאים** — שאם היה מכיר חוט הצמר בבגד הפשתן — נותקו, וכשר. **לא ימכרנו לגוי** — דאתא הגוי ומזבן ליה לישראל. **צובעו ומותר** — שעל ידי הצבע הוא ניכר, כדמפרש: עמרא וכיתנא לא שליט בהו צבעא כי הדדי, שהפשתן קשה לקבל הצבע יותר מן הצמר. ואי לא מינכר בצבעא — ודאי נפל. **מנליה לסבא הא** — דסמכינן אהכי? **שוע** — לשון חֶלֶק. תרגום של "חלק": שעיע. כלומר, שיהו חלוקין יחד במסרק. **וטווי** — יחד. **ונוז** — ארוג. ורבנן הוא דגזור בארוג, בלא שוע וטווי. **לחקל על כתמיהן** — שאין הכתם ניכר בו כמראה דם גמור. **בפולמוס** — חֵיל. **אירום** — מפרש בגמרא בסוטה (מט,ב): טבלא דחד פומא. והיינו, זוג המקשקש. **משנה** מעבירין על הכתם — שאין הדם בטל, עד שיעבירו כולן עליו. **רוק תפל** — לקמן מפרש: שלא טעם כלום כל אותו היום קודם לכן. והיינו "תפל" — בלא טעם. **מי גרסין** — מפרש לקמן.

בּוֹדְקוֹ שְׁכוּנוֹת שְׁכוּנוֹת. אָבְדָה בּוֹ שִׁכְבַת זֶרַע, חָדָשׁ - בּוֹדְקוֹ בַּמַּחַט, שָׁחוּק - בּוֹדְקוֹ בַּחַמָּה. תָּנָא: אֵין שְׁכוּנָה פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת. תָּנוּ רַבָּנַן: בֶּגֶד שֶׁאָבַד בּוֹ כִּלְאַיִם - הֲרֵי זֶה לֹא יִמְכְּרֶנּוּ לְגוֹי, וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ מִרְדַּעַת לַחֲמוֹר. אֲבָל עוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ תַּכְרִיכִין לְמֵת. אָמַר רַב יוֹסֵף: זֹאת אוֹמֶרֶת - מִצְוֹת בְּטֵלוֹת לֶעָתִיד לָבֹא. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי וְאִי תֵּימָא רַב דִּימִי: וְהָא אָמַר רַבִּי מָנִי, אָמַר רַבִּי יַנַּאי, לֹא שָׁנוּ - אֶלָּא לְסִפְּדוֹ, אֲבָל לְקִבְרוֹ - אָסוּר! אָמַר לֵיהּ: לָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֲפִילּוּ לְקִבְרוֹ? וְרַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב "בַּמֵּתִים חָפְשִׁי" - כְּיָין שֶׁמֵּת אָדָם, נַעֲשָׂה חָפְשִׁי מִן הַמִּצְוֹת. אָמַר רַפְרָם בַּר פַּפָּא, אָמַר רַב חִסְדָּא: בֶּגֶד שֶׁאָבַד בּוֹ כִּלְאַיִם - צוֹבְעוֹ, וּמוּתָּר. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַפְרָם בַּר פַּפָּא: מְנָא לֵיהּ לְסָבָא הָא? אָמַר לֵיהּ: מַתְנִיתִין הִיא, דִּתְנַן, בּוֹדֵק, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסֵּלַע, וְאִי לֵיכָּא - אֵימַר עוֹרֵב נְטָלָהּ. הָכִי נַמִי: עַמְרָא וְכִיתְּנָא בַּהֲדֵדֵי - לָא סָלֵיק לְהוּ צִבְעָא, וְכֵיוָן דְּלָא יְדִיעַ - אֵימַר מִנַּהֵר נָתַר. אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב יֵיבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּמָר זוּטְרָא: הַאי מַאן דִּרְמֵי חוּטָא דְּכִיתְּנָא בִּגְלִימֵיהּ דְּעַמְרָא וְנַתְקֵיהּ, וְלָא יָדַע אִי נְתֵיק אִי לָא נְתֵיק - שַׁפִּיר דָּמֵי. מַאי טַעְמָא - מִדְּאוֹרַיְיתָא "שַׁעַטְנֵז" כְּתִיב - עַד שֶׁיִּהְיֶה שוּעַ טְווּי וְנוּז, וְרַבָּנַן הוּא דְּגָזְרוּ בֵּיהּ. וְכֵיוָן דְּלָא יָדַע אִי נַתְקֵיהּ - שָׁרֵי. מַתְקִיף לָהּ רַב אַשֵׁי: אֵימַר - אוֹ שוּעַ אוֹ טְווּי אוֹ נוּז! וְהִלְכְתָּא כְּמָר זוּטְרָא, מִדְּאַפְקִינְהוּ רַחֲמָנָא בַּחֲדָא לִישָׁנָא. תָּנוּ רַבָּנַן: בֶּגֶד צָבוּעַ - מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם, רַבִּי נָתָן בַּר יוֹסֵף אוֹמֵר: אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם, שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין לְאִשָּׁה אֶלָּא לְהָקֵל עַל כִּתְמֵיהֶן. תִּקְּנוּ? מַאי תַּקְּנִינְהוּ? - אֶלָּא שֶׁלֹּא הוּתְּרוּ בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין לְאִשָּׁה אֶלָּא לְהָקֵל עַל כִּתְמֵיהֶן. הוּתְּרוּ - מִכְּלָל דַּאֲסִירִי? - אִין, דִּתְנַן: בַּפּוּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוֹס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת חֲתָנִים וְעַל הָאֵירוּס. בִּקְּשׁוּ לִגְזוֹר עַל בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין, אָמְרִי: הָא עֲדִיפָא - כְּדֵי לְהָקֵל עַל כִּתְמֵיהֶן. **מִשְׁנָה** שִׁבְעָה סַמָּנִין מַעֲבִירִין עַל הַכֶּתֶם: רוֹק תָּפֵל, וּמֵי גְרִיסִין, וּמֵי רַגְלַיִם, וְנֶתֶר, וּבוֹרִית,

קמוניא

קמוניא

בּוֹדְקוֹ שְׁכוּנוֹת שְׁכוּנוֹת – בודק כל שטח של שלש אצבעות בנפרד, עד שימצא את הכתם]. ואם לא מצא את הכתם יטביל את הבגד כמו שהוא והבגד טהור.

הברייתא מביאה דין דומה נוסף: **אָבְדָה בּוֹ** – בבגד **שִׁכְבַת זֶרַע**, ויש לנקותו לפני הטבילה, אם הוא **חָדָשׁ, בּוֹדְקוֹ בְּמַחַט** – ינעץ מחט במקום הספק, והיכן שיש שכבת זרע שהיא קשה, לא תעבור המחט בקלות. אבל אם הוא ישן **וְשָׁחוּק, בּוֹדְקוֹ בַּחַמָּה** – יבדקנו מול השמש, והיכן שנמצאת השכבת זרע לא תיראה השמש כל כך.

הגמרא מבארת מה הן 'שכונות': **תָּנָא** בברייתא, **אֵין שְׁכוּנָה** האמורה בברייתא לעיל **פְּחוּתָה מִשָּׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת**, וצריך לבדוק כל שלש אצבעות בנפרד.

הגמרא מביאה את דין שעטנז שאבד בבגד: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **בֶּגֶד שֶׁאָבַד בּוֹ כִּלְאַיִם** – שעטנז, כגון בגד צמר שיש בו חוט פשתן, ולא ידוע היכן הוא, **הֲרֵי זֶה לֹא יִמְכְּרֶנּוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים**, מאחר ואין הכלאים ניכרים בו, יש לחוש שימכרנו הגוי לישראל אחר וילבשנו הישראל], **וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂנּוּ מִרְדַּעַת לַחֲמוֹר**, שמא ישכח שיש בו כלאים, ויתפור את המרדעת בבגדו], **אֲבָל עוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ תַּכְרִיכִין לְמֵת**, כי המתים פטורים ממצוות, ואין לחשוש שמא יבוא אדם אחר וילבשנו, כי בגדי מת אסורים בהנאה.

אָמַר רַב יוֹסֵף, זֹאת אוֹמֶרֶת – נמצינו למדים מהברייתא, **שִׁמְצוֹת בְּטֵלוֹת לֶעָתִיד לָבֹא** – בתחיית המתים], לכן מותר לקבור מת בבגד שעטנז, כי גם בקומו לתחיה בתכריכיו, לא יהיה לו חטא בלבישתם].

אביי מקשה לרב יוסף: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרב יוסף, **וְאִי תֵּימָא** – ויש אומרים **שרַב דִּימִי** הקשה לו, **וְהָא אָמַר רַבִּי מַנִּי אָמַר רַבִּי יַנַּאי, לֹא שָׁנוּ** – לא שנינו שעושים תכריכים למת מבגד שעטנז, **אֶלָּא לְסָפְדוֹ** – רק בשעת ההספד, **אֲבָל לְקוֹבְרוֹ** עמם **אָסוּר**, כי אין המצוות בטלות לעתיד, ובקומו לתחיה יהיה אסור לו ללבשו.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **לָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ** – וכי לא נאמר על זה, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲפִילּוּ לְקוֹבְרוֹ** מותר. כלומר רבי יוחנן חולק על רבי ינאי בזה וסובר שמותר לקוברו בהם. ומה שאמרתי 'מצוות בטלות לעתיד לבוא', היינו לשיטת רבי יוחנן].

הגמרא מביאה ששיטת רבי יוחנן כאן היא כשיטתו במאמר נוסף שאמר: וְדברי **רַבִּי יוֹחָנָן** כאן, הם **לְטַעְמֵיהּ** – לשיטתו. **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב** – מהו שכתוב (תהלים פח ו) **'בַּמֵּתִים חָפְשִׁי'**. מבאר רבי יוחנן, **כֵּיוָן שֶׁמֵּת אָדָם, נַעֲשָׂה חָפְשִׁי מִן הַמִּצְוֹת**, ומשום כך סובר רבי יוחנן שמותר לעשות תכריכים למת משעטנז, אפילו על מנת לקברו בהם.

הגמרא מביאה עצה למציאת חוט שעטנז שאבד בבגד: **אָמַר רַפְרָם בַּר פָּפָּא, אָמַר רַב חִסְדָּא, בֶּגֶד שֶׁאָבַד בּוֹ כִּלְאַיִם**, כגון בגד צמר שנעלם בו חוט פשתן, **צוֹבְעוֹ** – את הבגד, ולאחר מכן שולף את החוט שנצבע באיכות שונה משאר הבגד, **וּמוּתָּר** בלבישה. ואם לא מצא חוט ששונה איכות צבעו משאר הבגד, אנו אומרים שהחוט האוסר, בודאי נפל מהבגד.

הגמרא מביאה הוכחה להיתר זה ממשנתנו: **אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַפְרָם בַּר פָּפָּא, מְנָא לֵיהּ לְסָבָא הָא** – מנין לו לזקן [רב חסדא] שסומכים על בדיקה כזו, גם כשלא נמצא דבר. **אָמַר לֵיהּ** רפרם לרבא, **מַתְנִיתִין הִיא** – משנה היא, **דִּתְנַן** – ששנינו במשנתנו (לעיל ע"א), גל טמא שהתערב בשני גלים טהורים, לדעת חכמים **בּוֹדֵק** את הגלים, וחופר **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסֶּלַע** הקשה [שודאי לא עשו שם קבר], **וְאִי לֵיכָּא** – ואם לאחר מכן לא נמצאה הטומאה, מטהרים חכמים את כל הגלים [נגד החזקה שהיתה כאן טומאה], כי **אֵימַר עוֹרֵב נְטָלָהּ** – ניתן לומר שעורב בא ונטל את בשר המת. **הָכִי נַמִּי** – כמו כן בגד שאבד בו כלאים, הרי **עַמְרָא וְכִיתָּנָא** – צמר ופשתים, **בַּהֲדָדֵי לֹא סָלִיק לְהוּ צִבְעָא** – אין הצבע נקלט בהם באופן שוה, ממילא צביעת הבגד מועילה לבדיקתו, **וְכֵיוָן דְּלֹא יְדִיעַ** – ומאחר ולא מצאנו את החוט האוסר, הבגד מותר בלבישה, כי **אֵימַר מִנְתָּר נְתַר** – ניתן לומר שהחוט נשר ונפל מהבגד.

דין נוסף בספק שעטנז: **אָמַר רַב אֲחָא בְּרֵיהּ** [–בנו] **דְּרַב יֵיבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּמַר זוּטְרָא, הַאי מַאן דְּרָמֵי חוּטָא דְּכִיתָּנָא בִּגְלִימֵיהּ דְּעַמְרָא** – מי שהטיל חוט של פשתן בגלימת צמר שלו, **וְנַתְּקֵיהּ** – וניתק את חוט הפשתן, **וְלֹא יָדַע אִי נְתִיק אִי לֹא נְתִיק** – ואינו יודע אם ניתק את כל החוט או שמא נשאר עדיין מעט מחוט הפשתן, **שַׁפִּיר דָּמֵי** – מותר ללבשו כך. **מַאי טַעֲמָא** – מה הטעם, היות **וּמִדְּאוֹרַיְיתָא** לא כל בגד צמר ופשתים אסור, כי 'לא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז' כְּתִיב (דברים כב יא), ונלמד מתיבת 'שעטנז' שמן התורה אינו אסור **עַד שֶׁיִּהְיֶה שׁוּעַ** – הצמר והפשתים הוחלקו וסורקו יחד במסרק, **טָווּי** – נטוו חוטי הצמר והפשתים יחד, **וָנוּז** – שיהיו ארוגים יחד, כלומר רק אם הוחלקו וגם נטוו יחד ולאחר מכן נארגו יחד בבגד, אסור הוא מן התורה, אבל בדין שאמר מר זוטרא שבו אכן נארג חוט הפשתן בבגד הצמר, אך החוט עצמו לא נסרק ונטווה יחד צמר ופשתים, אין הבגד אסור מן התורה, **וְרַבָּנָן הוּא דְּגָזְרוּ בֵּיהּ** לאסור גם אם הם רק ארוגים יחד בבגד, **וְכֵיוָן דְּלֹא יָדַע אִי נַתְּקֵיהּ** – ומכיון שאינו יודע אם ניתק את החוט לגמרי, ואין כאן אלא ספק כלאים דרבנן, **שָׁרִי** – מותר הבגד.

מַתְקִיף לָהּ [–הקשה] **רַב אַשִּׁי, אֵימַר** – שמא נאמר שכוונת הפסוק הוא **אוֹ שׁוּעַ אוֹ טָווּי אוֹ נוּז**, ולא שצריך את שלשתם, ממילא אם חוט הפשתן רק ארוג בבגד הצמר ולא הוחלק ונטווה יחד עם חוטי הצמר, הבגד אסור מן התורה, ואם כן כל זמן שאיננו יודעים בודאות שלא נשאר כלום מחוט הפשתן, הבגד אסור.

הגמרא פוסקת את ההלכה בדין זה ומיישבת את קושיית רב אשי: **וְהִלְכְתָא כְּמַר זוּטְרָא** שאם אין בכלאים את שלשת התנאים של 'שוע טווי ונוז' הבגד אסור רק מדרבנן, והראיה לכך, **מִדְּאַפְּקִינְהוּ רַחֲמָנָא בַּחֲדָא לִישְׁנָא** – מכך שהתורה ביארה את דין 'שוע טווי ונוז' במילה אחת, 'שעטנז', מוכח שכוונת התורה לאסור רק אם מתקיימים שלשת התנאים יחדיו.

הגמרא חוזרת לדון בדיני כתמים: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **בֶּגֶד צָבוּעַ** שאשה מצאה עליו כתם דם, **מְטַמֵּא** אותה **מִשּׁוּם כֶּתֶם. רַבִּי נָתָן בַּר יוֹסֵף** חולק **ואוֹמֵר**, בגד צבוע **אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם, שֶׁכֵּן לֹא תִּקְּנוּ** חכמים **בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין לָאִשָּׁה** – שנשים תלבשנה בגדי צבעונים, **אֶלָּא** כדי **לְהָקֵל עַל כִּתְמֵיהֶן** – שאם תמצאנה כתם על בגדיהן לא יטמאו, כי אין דם ניכר היטב בבגד צבוע.

הגמרא תמהה על לשון 'תקנו' בדברי רבי נתן: וכי **תִּקְּנוּ** שתלבשנה בגדי צבעונים, (**מאי**) [**מַאן**] **תַּקְּנִינְהוּ** – מי תיקן זאת. משיבה הגמרא: אל תאמר בדברי רבי נתן 'שלא תקנו', **אֶלָּא 'שֶׁלֹּא הוּתְּרוּ' בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין לָאִשָּׁה אֶלָּא לְהָקֵל עַל כִּתְמֵיהֶן**, והיינו שחכמים לא התירו בגדי צבעונים ללבישת הנשים אלא כדי להקל על כתמיהן.

מבררת הגמרא: אם אתה שונה בברייתא **'הוּתְּרוּ', מִכְּלָל** – משמע **דַּאֲסִירִי**, שבגדי צבעונים היו אסורים, וחכמים הוצרכו להתירם להן. משיבה הגמרא: **אִין** – אכן בגדי צבעונים היו אסורים, **דִּתְנַן** במשנה (סוטה מט.) **בְּפוּלְמוֹס** [–בחילו] **שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס** – כאשר צר על ירושלים, **גָּזְרוּ** חכמים **עַל עַטְרוֹת חֲתָנִים** – שלא יניחו עטרה על ראש החתן ביום חופתו], **וְכֵן גזרו עַל הָאִירוֹס** – פעמון, והיינו שלא לקשקש בסעודת נישואין בפעמון בעל עינבל אחד שהיה מיועד לשירה בבתי משתאות. אומרת הגמרא: **בִּקְּשׁוּ** חכמים באותה שעה **לִגְזוֹר** גם **עַל בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין**, אך **אָמְרִי** חכמים שבאותו דור, **הָא עֲדִיפָא** – בגדי צבעונים עדיפים שלא לגזור עליהם, **כְּדֵי לְהָקֵל** לנשים **עַל כִּתְמֵיהֶן**, שמחמת צבע הבגדים אין הדם ניכר עליהם כדם ממש, ולכן הן טהורות מספק].

משנה

משנתנו דנה כיצד בודקים כתם שנמצא בבגד, אם דם נדה הוא: **שִׁבְעָה סַמָּנִין מַעֲבִירִין עַל הַכֶּתֶם** שבבגד, לבדוק אם דם נדה הוא, או שאינו אלא צבע אדום. ואלו הם שבעת הסמנים, **רוֹק תָּפֵל** – שאין בו טעם של אוכל. **וּמֵי** לעיסת **גְּרִיסִין** של פול. **וּמֵי רַגְלַיִם. וְנֶתֶר** – מין אדמה. **וּבוֹרִית** – עשב שמעביר כתמים.

קְמוֹנְיָא – מין עשב שמיבשים וטוחנים אותו, ורגילים לנקות בו את הידים. וְאַשְׁלָג.

המשנה מבארת כיצד משפיעה העברת הסמנים על דין הכתם: הִטְבִּילוֹ – הטביל אדם את הבגד בו נמצא הכתם, וְאחר כך עֲשָׂה עַל גַּבָּיו – השתמש בו כך שנגעו בו טְהָרוֹת – דברים טהורים, ואחר כך הֶעֱבִיר עָלָיו את שִׁבְעָה הַסַּמָּנִין, וְלֹא עָבַר הכתם, הוברר שהֲרֵי זֶה צֶבַע, כי דרכו של דם לעבור על ידי סמנים אלו וצבע אינו עובר על ידם, וממילא הַטְּהָרוֹת שנגעו בבגד טְהוֹרוֹת, וְגם אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַטְבִּיל שוב את הבגד. אבל אם לאחר נתינת הסמנים על הכתם הוא עָבַר, אוֹ שֶׁדִּיחָה – דהה מראהו, הוברר שהֲרֵי זֶה כֶּתֶם של דם נדה, כי צבע אינו דוהה או עובר על ידי סמנים אלו, וְהַטְּהָרוֹת שנגעו בבגד טְמֵאוֹת, וְצָרִיךְ לְהַטְבִּיל שוב את הבגד כדי לטהרו. וטבילה זו תועיל כיון שעל ידי העברת הסמנים נטהר הכתם מלטמא דברים הנוגעים בו.

המשנה מבארת את שלושת הסמנים הראשונים: אֵיזֶהוּ רוֹק תָּפֵל, כֹּל שֶׁלֹּא טָעַם האדם כְּלוּם באותו היום. וּמֵי גְרִיסִין, היינו ההבל שבפה לאחר לְעִיסַת גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל באופן של חֲלוּקַת נָפֶשׁ – שנפרד האוכל של הגריס מקליפתו. וּמֵי רַגְלַיִם, היינו כֹּשֶׁהֶחְמִיצוּ – הסריחו.

המשנה מבארת את אופן העברת שבעת הסמנים על הכתם: וְצָרִיךְ לְכַסְּכֵם – לשפשף את הבגד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בין שתי ידיו, לְכָל [–עם כל] אֶחָד וְאֶחָד מהסמנים. ואם הֶעֱבִירָן [–את שבעת הסמנים] על הכתם שֶׁלֹּא כְּסִדְרָן – לא לפי הסדר שהוזכרו לעיל, אוֹ שֶׁהֶעֱבִיר שִׁבְעָה סַמָּנִין אלו כְּאַחַת – בבת אחת, לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם – אין בדיקה זו מועילה להוכיח אם הכתם של דם או של צבע, וגם לא התבטל הדם מטומאתו, לפי שאין הדם עובר מהבגד וגם אינו מתבטל אלא אם העביר את שבעת הסמנים כסדרן בזה אחר זה.

גמרא

הגמרא מבארת את הסמנים שלא התפרשו במשנתנו: תָּנָא, 'נתר' הנזכרת במשנתנו היא נֶתֶר אֶלֶכְסַנְדְּרִית – שבאה ממקום ששמו אלכסנדריה, וְלֹא נֶתֶר אַנְטִפַּטְרִית – שבאה ממקום אחר.

שנינו במשנתנו: הסמן החמישי הוא בּוֹרִית. הגמרא מבארת מהו: אָמַר רַב יְהוּדָה, זֶה סמן שנקרא אָהֶלָא. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא, הַבּוֹרִית וְהָאָהֶל, שהם מן הדברים שנוהגת בהם קדושת שביעית. ואם כן מוכח שבורית ואהל הם שני דברים נפרדים. מתרצת הגמרא: אֶלָּא מַאי 'בּוֹרִית', כַּבְרַיְיתָא – גופרית. מקשה הגמרא: וּרְמִינְהִי – וקשה, ששנינו בברייתא האומרת לגבי המינים שנוהגת בהם קדושת שביעית, הוֹסִיפוּ חכמים עֲלֵיהֶן – על המנויים במשנה, את הַלְּבִיצִין – מרור קוצני וְהַלְּעוּנִין – לענה, ואת הַבּוֹרִית וְהָאָהֶל. וְאִי 'בּוֹרִית' כַּבְרַיְיתָא, מִי אִית לֵיהּ קדושת שְׁבִיעִית, וְהָתְנַן, זֶה הַכְּלָל, כֹּל דבר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִיקָּר – שורש שממנו הוא חי, יֵשׁ לוֹ קדושת שְׁבִיעִית, וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ עִיקָּר, אֵין לוֹ קדושת שְׁבִיעִית, ואם כן ברור ש'בורית' אינה גופרית, שהיא אדמה וודאי אין בה קדושת שביעית.

מחמת הקושיא חוזרת הגמרא לביאור הקודם. מבארת הגמרא: אֶלָּא מַאי 'בּוֹרִית', אָהֶלָא. שבה הגמרא ומקשה: וְהָתַנְיָא, הַבּוֹרִית וְהָאָהֶל, ואם כן בורית אינה אהל. מתרצת הגמרא: תְּרֵי גְּוָונֵי – שני מינים של אָהֶלָא ישנם, האחד הוא הבורית, והשני נקרא אהלא.

שנינו במשנתנו: הסמן השישי הוא קְמוֹנְיָא. הגמרא מבארת מהו: אָמַר רַב יְהוּדָה, זה סמן שנקרא שְׁלוֹף דּוֹן.

שנינו במשנתנו: וְאַשְׁלָג, שהוא הסמן השביעי. הגמרא מבארת מהו: אָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁאֵלְתִּינְהוּ לְנַחוּתֵי יַמָּא – שאלתי את יורדי הים לגבי סמן זה, וְאָמְרוּ לִי, אַשְׁלָגָא שְׁמֵיהּ, וּמִשְׁתְּכַח בֵּינֵי נִקְבֵי מַרְגְּנִיתָא – ומצוי בנקבי המרגליות, וּמַפְּקֵי לָהּ – ומוציאים אותו משם בְּרַמְצָא דְּפַרְזְלָא – על ידי מסמר ארוך מברזל.

שנינו במשנתנו: הִטְבִּילוֹ [–את הבגד בו נמצא הכתם] וְעָשָׂה [כו'] על גביו טהרות, ואחר כך העביר עליו את שבעת הסמנים ולא עבר הכתם, הרי זה צבע, והטהרות טהורות וגם אינו צריך להטביל שוב את הבגד. אבל אם עבר הכתם או שדהה הרי זה כתם של דם נדה, והטהרות טמאות וצריך להטביל שוב את הבגד.

הגמרא דנה בכמה אופנים של העברת סמנים על הכתם: תָּנוּ רַבָּנָן, הֶעֱבִיר עָלָיו [–על הכתם] את שִׁבְעָה הַסַّמָּנִין וְלֹא עָבַר, ואז העביר עליו צִפּוּן – מין חומר ניקוי, וְעָבַר, טְהָרוֹתָיו טְמֵאוֹת. שכיון שעבר הכתם הוברר שהיה דם, ונטמא הבגד והטהרות נטמאו ממנו.

שואלת הגמרא: הרי צִפּוּן, צֶבַע נַמִּי מְעַבֵּר – גם צבע הוא מעביר, ויתכן שזה היה צבע. משיבה הגמרא: אֶלָּא מדובר שהֶעֱבִיר עָלָיו שִׁשָּׁה סַמָּנִין בלבד מתוך השבעה, וְלֹא עָבַר, והֶעֱבִיר עָלָיו צִפּוּן וְעָבַר. וטְהָרוֹתָיו טְמֵאוֹת כיון שֶׁאִם הֶעֱבִיר – היה מעביר גם את הסמן השְׁבִיעִי מִתְּחִילָּה, לפני העברת הצפון, שֶׁמָּא עָבַר – היה עובר הכתם, שאולי היה דם. אבל כשמעבירים רק חלק מהסמנים והכתם אינו עובר, אין בזה הוכחה שאינו דם.

ברייתא נוספת בענין זה: תַּנְיָא אִידָךְ, הֶעֱבִיר עָלָיו [–על הכתם] את שִׁבְעָה הַסַّמָּנִין וְלֹא עָבַר, וְשָׁנָאן – העבירם שוב וְעָבַר, טְהָרוֹתָיו טְהוֹרוֹת. שמוכח שהוא צבע וממה שעבר רק בפעם השניה, שאם היה דם היה עובר כבר בראשונה. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, לֹא שָׁנוּ דין זה אֶלָּא לגבי הַטְּהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ – שנגעו בבגד בֵּין תִּכְבּוֹסֶת רִאשׁוֹנָה לַשְׁנִיָּה, שאז הוכח שאין הכתם דם כיון שלא עבר]. אֲבָל טְהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ אַחַר תִּכְבּוֹסֶת שְׁנִיָּה, הדין הוא שטְהָרוֹתָיו טְמֵאוֹת, שֶׁהֲרֵי הִקְפִּיד עָלָיו [–על הכתם] בכך שחזר והעביר עליו את הסמנים, שגילה דעתו שחושש אולי הוא דם, וְעָבַר אז כמו שדם עובר, וממילא נחשב מכאן ולהבא כדם.

אגרות קודש

ב"ה, ג' דחנוכה, ה'תשי"א

ברוקלין

שלום וברכה!

במענה על מכתבו המתאר מצבו כי אין הזמן מספיק לו לנהל עבודת פרינסיפאל בהישיבה ולימוד עם כיתות שם וביחד עם זה גם לנהל עסק הספרים ודברי קדושה שלו, ורוצה משום כך לעזוב משרת הפרינסיפאל בהישיבה ושואל חוות דעתי בזה.

הנה לפי דעתי אם אין הזמן מספיק לכל הענינים הנ"ל, יעזוב את הלימוד עם הכיתות וכיו"ב, אבל לא את משרת הפרינסיפאל. וקצת מן הטעמים שלי בזה, כי אפילו ריש גרגותא משמיא קא ממנו

המשך בעמוד רלה

רש"י

קמוניא ואשלג — מפרש בגמרא. **הטבילו** — קודם שהעבירן עליו. **הרי זה צבע** — דאי הוה דם, הוה עבר. **שדייהה** — נשתנה מאדמימותו. **לעיסת גריסין של פול חלוקת נפש** — שנחלק האוכל מן הקליפה, לועסה לגריסת הפול, ומעבירו על הכתם. **לכסכס** = לשפשף. **שלש פעמים** — בין שתי ידיו, כדרך כיבוס בגדים. שבופל צדו עם צדו, ומשפשף ומוליך ומביא. **כסדרן** — כדרך ששוניין כאן. **לא עשה ולא כלום** — לא לבדוק ולא לבטל. **גמרא כבריתא** = גפרית. **הוסיפו עליהן** — לענין שביעית הלביצין. **עיקר** — שורש שממנו חי, וגפרית — קרקע בעלמא הוא. **רמצא דפרזלא צפון** — שבו"ן בלעו. **שנאן ועבר טהרותיו טהורות** — דאם איתא דדם הוא — בהעברה קמייתא הוה עבר. **תכבוסת** — העברת סממנין. **שהרי הקפיד עליו** — כשחזר והעבירן גילה דעתו שמקפיד עליו בספק דם. **ועבר** — על ידי העברה זו ונעשה בו מעשה דם, שכן דרך דם לעבור על ידי שבעה הסממנים.

מידי

אמר רב יהודה זה אהל — בשבת פרק "רבי עקיבא" (צ,א) איכא ספרים דגרסי "זה החול", ופריך: והתניא "הבורית והחול"? ותימה: דהתנן "חול" בפרק "המוציא" (שם פ,ב)? ויש לומר: דתרי גווני "חול", חד — לבנין, וחד — לחפיפה וכבוס. ואתי שפיר להדהיא גירסא במסקנא דקאמר: אלא מאי "בורית"? אהל. ולא קאמר "אלא לעולם" כו'. **והתניא** הבורית והאהל — פירוש: לענין שביעית נשנית. אבל לפי גירסת הספרים דשבת דגרס "הבורית והחול", תימה היא: לענין מה נשניתה? ואי לענין הוצאת שבת — הא קאמר רבי יהודה שיעור בנתר וברורית כדי להעביר בו את הכתם, והך שיעורא לא שייך רק מהני שבעה מיני סמנים! ומיהו אפשר דרבנן אית להו דבורית וחול הראויין לחפיפה וכבוס, אית להו חד שיעורא לענין שבת. ורבי יהודה פליג אבורית לחוד, וקאמר: כדי להעביר בו את הכתם. **כבריתא** — פירש רש"י: גפרית. וכן בערוך: "אש וגפרית" — תרגום: אשתא וכבריתא (תהלים יא). והקשה הרב רבינו יעקב מאורליינ"ש: בשבת, כי פריך "כבריתא מי אית ליה שביעית?" לפרוך ממתניתין דשבת, דתנן בפרק "המוציא" (עח,ב) שיעור אחרינא בגפרית חפת "כדי לסתום נקב"? ומיהו לא קשה: דבכמה מקומות מצי למפרך ממשנה, וכשהפירכא יותר פשוטה מן הברייתא — פריך מינה. ועוד: כיון שסידר התלמוד הכא, הובאה שם והוקבעה. **כל** שאין לו עיקר — פירש בקונטרס במסכת עבודה זרה (יד,א): עיקר המתקיים בארץ בימות החמה ובימות הגשמים. וזה קשה: דאם כן, תבואה לא יהא נוהג בה שביעית — שאינה מתקיימת בימות הגשמים! ונראה כמו שפירש הכא: שאין לו שורש בארץ, כמו גפרית. וגם מה שפירש שם: תורניתא — מין ארז, כדאיתא בראש השנה (כג,א): שיטה תורניתא. זה אינו נראה, דבמסכת עבודה זרה (יד,א) פריך כי הכא: "ומי אית ליה שביעית, והתניא" כו', והרי ודאי לארז יש לו שורש! על כן נראה כמו שפירש רש"י בשבת (צ,א) שהוא כעין מחפורת, צריף שקורין אלו"ם, ומין קרקע הוא, וכמו גפרית הוא, שאינו נשרש בארץ. **תרי** גווני אהלא — תימה: לספרים דגרסי בשבת (שם) "והתניא הבורית והחול", אמאי לא משני מעיקרא "תרי גווני חול", כדמשני במסקנא גבי אהל? ויש לומר: דקים ליה להתלמוד דלא הוו תרי גווני חול לכבוס. **הטבילו** ועשה על גביו טהרות כו' הרי זה צבע — אין לפרש: הרי זה ודאי צבע, כדפירש בקונטרס בפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין מט,ב). דאם כן, לקמן אמאי קאמר "אבל טהרות שאחר תכבוסת שניה, טמאות" — הלא כיון שלא עבר מתחלה בשבעה סממנים, ודאי צבע הוא! ועוד: כי פריך לקמן לריש לקיש דאמר בלוע שיכול לצאת על ידי הדחק לא שמיה בלוע ממתניתין ד"הרי זה צבע" — מאי פירכא היא? הרי היא ודאי צבע, ואין כאן טומאה בלועה כלל! ואמאי נקט נמי "והטבילו", אפילו לא הטבילו, נמי? על כן צריך לפרש: הרי זה ספק צבע. כלומר, יש לנו לתלות בצבע. ואף על פי דפעמים דדם נדה [אינו] עובר על ידי שבעה סמנין, הכא איכא ספק ספקא, מלבד טעמא דבטול: דשמא צבע הוא, כיון דלא עבר. ואם תמצי לומר דדם הוא, אימא מעלמא אתא. הילכך, מטהרינן אפילו למפרע. אבל טעמא דבטול לחוד לא מהני, דגבי דם נדה דקאמר "מעביר עליו שבעה סמנין ומבטלו" — אינו אלא לטהר מכאן ולהבא, אבל למפרע — טמא מדרבנן, הואיל והקפיד, שסבור שיכול לצאת על ידי שבעה סממנין, ואכתי לא בטלו. ואף על גב דמן התורה טהור, דהואיל ואין סופו לצאת על ידי שבעה סממנין נתבטל. אבל כאן, כיון דאיכא ספק ספקא ובטול — טהור אף מדרבנן למפרע. ומיהו מטעם ספק ספקא לחוד לא הוה מטהרינן ליה, אי לאו טעמא דבטול — משום דרגילות לבא דם מגופה. כדאמרינן בפרק קמא (נדה ג,א): בצפור לא נתעסקה, בשוק של טבחים לא עברה — האי דם מהיכא אתא? דעל כרחך בלא טעמא דבטול לא מטהרינן ליה מטעם ספק ספקא, מדנקט "הטבילו". אף על גב דמקילינן בשאר ספק ספקא. ומשום הכי פריך מינה לריש לקיש דבטל, אף על גב דיכול לצאת על ידי הדחק בצפון. ואם תאמר: אכתי למה לי הטבילו, כיון דטהור מטעם בטול וספק ספקא? ויש לומר: דנהי דכשנתייבש הבגד — נתבטל, מיהו בעודו לח — לא נתבטל, ובעודו לח נגע בו הבגד, ומשום הכי צריך להטביל. ועוד יש לומר: "הרי זה צבע" — צביעות דם בעלמא, ונתבטל, ולא נצטרך לטעם דספק ספקא. והשתא נתפרש טעם בטול במשנה דמינה פריך לריש לקיש. ומיהו פירוש ראשון נראה עיקר, דלשון "צבע" לא משמע צביעות דם, אלא צבע ממש.

צפון צבע נמי מעבר — ואם תאמר: ומה בכך, והא הקפיד עליו, כיון שהעביר צפון אחר שבעה סמנין, ונימא ד"טהרותיו טמאות" דקאמר — קאי אתכבוסת שניה. ומהאי טעמא נמי קאמרינן לקמן: שנאן ועבר, דטהרות שנעשו אחר תכבוסת שניה — טמאות. והכא נמי, ליטמא! וליכא למימר: דקפידא לא מהני אלא כשעובר בשבעה סממנין שמעבירין בקל, אבל צפון שמעביר על ידי הדחק — אפילו הקפיד, טהורות. דלקמן מסיק רב פפא: יכול לצאת, והקפיד עליו — דברי הכל טמא, אף על פי שאין יכול לצאת אלא על ידי הדחק. והיינו, שיכול לצאת על ידי צפון. דהא ממתניתין פריך רבי יוחנן לריש לקיש אמאי שהרה, כי לא עבר על ידי שבעה סמנין, הא יכול לצאת על ידי צפון! ויש לומר: דברייתא לא מיירי בטהרות דאחר תכבוסת שניה, דיותר היה ראוי לאשמועינן "טהרותיו טהורות" אטהרות דאחר תכבוסת ראשונה, כדקאמר בברייתא דלקמן, אלא אתכבוסת ראשונה נמי קאי. והוה מצי למפרך מברייתא דבסמוך, דקתני "שנאן ועבר — טהרותיו טהורות", אלא דניחא ליה למיפרך מגופה.

העביר עליו ששה סמנין ולא עבר העביר עליו צפון ועבר כו' — תימה: פשיטא, והלא אינו מזכיר במשנתינו צפון במנין שבעה סממנין, ומאי קא משמע לן? והא פשיטא דבששה לא סגי! ויש לומר: דאשמועינן, דאף על גב דלא עבר כלל, ולא נשתנה על ידי ששה סמנין, איכא למימר משום השביעי לא יעבור — קא משמע לן דיש להחמיר, דשמא בשביעי אם העביר קודם הצפון, היה עובר. **שנאן** ועבר — נראה לרבינו יצחק: דעל ידי שנאן צבע נמי עובר. דאי לאו הכי, אמאי טהורות אפילו למפרע? הא ליכא הכא ספק ספקא ויהיו טמאות למפרע, כיון דליכא אלא חדא ספקא, כדפרישית במתניתין. **שהרי** הקפיד עליו — ואם תאמר: אמתניתין דקתני "הרי זה צבע", מכל מקום כשיכבסנו הרי מקפיד עליו, וליטמא טהרות דאחר תכבוסת? ויש לומר: דכבוס אינו קפידא, דאינו אלא ללבנו. ואם תאמר: מכל מקום כשיכבסנו יטמא הבגד, שיצא הדם, ואינו בלוע? ויש לומר: דביציאתו יבטל נמי בתכבוסת. **שהרי** הקפיד עליו ועבר — ואם תאמר: מה צריך לומר "ועבר"? וכי תימא: משום דנפלט וטמא הבגד — אם כן, אמאי נקט "והקפיד"? ויש לומר: דנקט "ועבר", דאז קפידתו קפידא, הואיל והועילה מחשבתו שעבר. ומשום הכי נמי קתני במתניתין דכי לא עבר — טהור, ואף על גב דהקפיד.

תוספות

אמר רבי אבא מידי בקפידא תליא מילתא — דכיון דלא עבר בראשונה — נתבטל בבגד, וכי עבר נמי בשניה — לא טמא הבגד ביציאתו לחוץ, לפי שנתבטל במי תכבוסת. ואם תאמר: ולרבי אבא תקשה, אמאי נקט במתניתין "הרי זה צבע", אפילו דם (נדה) ודאי טהור אף למפרע. דכיון דלא עבר — איגלאי מילתא למפרע שנתבטל בבגד, אלא ודאי בקפידא תליא מילתא! ויש לומר: דלא איגלאי מילתא למפרע שלא היה ראוי לעבור מתחלה על ידי שלא עבר עתה, שהרי כל שעה הוא מתייבש יותר ויותר, ומעיקרא שמא היה ראוי לעבור. אי נמי: היה סבור כריש לקיש דמטמא טומאה בלועה, לכך אצטריך לומר "הרי זה צבע". **אלמא** בקפידא תליא מילתא — ואם תאמר: אם כן, מה צורך בהעברת סמנים, כיון דמבטל בלבו — סגי! ויש לומר: דבטלה דעתו אצל כל אדם, אם יבטלנו בלא שבעה סממנים.

הנח לכתמים דרבנן — מיהו כיון דרגילות לבא כתם מגופה — לא מקילינן, אי לאו משום דאיכא למתלי בצבע, כדפירש במתניתין. ולא דמי לדם תבוסה דלקמן, דמקילינן משום דהוי מדרבנן. אי נמי: כדי לטהר אפילו למפרע, נקט "הרי זה צבע". או שמא מתחלה שלא נתייבש כל כך, היה יכול לצאת. **רבי** חייא מנא ליה — ואם תאמר: אם כן, לעולם לא ניתיב תיובתא מברייתא דמתני בי רבי חייא ובי רבי אושעיא! ויש לומר: דבכולהו איכא למימר, כדאמר אילפא בתענית (כא,א) ובכתובות (סט,ב): כל דאמר מילתא דבי רבי חייא ורבי אושעיא ולא פשיטנא ליה ממתניתין כו'. והך הוה פשיטא ליה לריש לקיש דלא רמיזא במתניתין. ועוד: דסברא הוא, מדנקט מתניתין כתם ולא דם נדה — שמע מינה דדם נדה ודאי לא מצי לבטל, ולית ליה חילוק בין להבא בין למפרע.

אם מתכבסת ויוצא ממנה רביעית דם — פירש רש"י ב"הגוזל" (בבא קמא קא,ב): שיתנו מים במדה, ואם כשיסחטנו לחוץ ימצאו רביעית יותר — אם כן, ודאי היה בו רביעית דם. וקשה: דאפילו לא ימצאו רביעית יותר, מכל מקום יכול להיות שהיה בו רביעית. שהרי הכסות בלועה גם מן המים וגם מן הדם, שאין הכל יכול לצאת! ונראה: כדתניא בתוספתא דאהלות (פרק רביעי): רביעית דם שבלוע בכסות, כיצד משערין אותו? מביא מים במדה, ומכבס. ומביא מים אחרים, ונותן בתוכו רביעית דם. ואם היה שוה מראיהן — טמאה. שאם כן, גם מן הבגד יצא רביעית דם. שהרי גם מן המים ומן הדם נשארו בבגד, ולא יהיה מראהו שוה, אם לא היה בו רביעית דם מתחלה. ואם תאמר: ומה צריך מדה למים הראשונים? לא היה צריך אלא שיתן מים במדה שיצא מן הבגד רביעית, ויתן רביעית דם לתוכו. ואם ישוה מראיהן — טמא! וכי תימא: שלא הזכיר מדה ראשונה אלא לתת מן השניה כמדתה — הלא על ברחך אינו צריך מן השניים כשיעור שבלעה כסות מן הראשונים! ויש לומר: דמשום הכי נקט מדה בראשונה, שאם ימצא רביעית יותר — אין צריך לחזור ולטרוח ולהביא מים שניים, כדפירש רש"י. **ואם** לאו טהורה — אף על גב דכל הרביעית נבלע בבגד. ואם תאמר: משעה שנפל עליה יחד, נטמא הכסות! ויש לומר: דמיירי דקודם שנפל רביעית נבלע בכסות מה שאינו יכול לצאת על ידי סתם כבוס, ונתבטל בבגד, ולא היה רביעית שלם מעולם. **מקולי** רביעיות שנו כאן — תימה: דב"הגוזל קמא" (בבא קמא קא,א) פריך: תנא "בגד שצבעו בקליפי ערלה — ידלק", אלמא: חזותא מילתא היא. ורמינהי: "רביעית דם שנבלע בבגד" כו'! ומשני: מקולי רביעיות שנו כאן. והא הך שינויא לא הוי אלא לריש לקיש. אם כן, תקשה לרבי יוחנן! ויש לומר: דלרבי יוחנן לא קשה מידי טומאה לערלה, דגבי טומאה — משום קפידא. וכיון דאינו יכול לצאת אלא על ידי הדחק — בטל, דטומאה בלועה לא מטמיא. אבל גבי ערלה — ניחא ליה בחזותא, ולא מבטל ליה. והתם משני שינוייא דמהני לריש לקיש, והכי קאמר: אפילו לפי דבריך שאתה מדמה טומאה לאיסור — לא קשה, דדם תבוסה דרבנן. **הא** יכול לצאת טמא — ואם תאמר: ומאי קושיא, דלמא הכי פירושו: כל הבלוע שאינו יכול לצאת על ידי סתם תכבוסת — טהור, אף על גב דיכול לצאת על ידי הדחק בצפון, הא יכול לצאת על ידי סתם תכבוסת — טמא. דהא הך ד"כל הבלוע" סיפא דהך דלעיל "שנבלע בכסות", ואהי — בסתם תכבוסת אוקמינן. ופרישנא "ואם לאו, טהורה" — אף על גב דיכול לצאת על ידי הדחק בצפון. ואדרבה, קשיא לריש לקיש! ויש לומר: דהך ד"כל הבלוע" משמע: שאינו יכול לצאת כלל, דסתמא קתני, ואפילו הכי קיימא שפיר אריש.

דהכי

אֲמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב אַשִׁי: מִידֵּי בְּקִפְּיָדָא תַּלְיָא מִילְּתָא? - אָמַר לֵיהּ: אִין, דְּתַנְיָא, רַבִּי חִיָּיא אוֹמֵר: דַּם הַנִּדָּה וַדַּאי - מַעֲבִיר עָלָיו שִׁבְעָה סַמָּנִין וּמְבַטְּלוֹ, וְאַמַּאי? הָא דַּם נִדָּה הוּא! אֲלָמָא - בִּקְפִּידָא תַּלְיָא מִילְּתָא, הָכִי נַמִי - בִּקְפִּידָא תַּלְיָא מִילְּתָא. תְּנַן הָתָם: חֲרָסִין שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן זָב, שֶׁבָּלְעוּ מַשְׁקִין, וְנָפְלוּ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר, וְהוּסַּק הַתַּנּוּר - הַתַּנּוּר טָמֵא, שֶׁסּוֹף מַשְׁקֶה לָצֵאת. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: לֹא שָׁנוּ - אֶלָּא מַשְׁקִין קַלִּים, אֲבָל מַשְׁקִין חֲמוּרִין - טָמֵא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוּסַּק הַתַּנּוּר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֶחָד מַשְׁקִין קַלִּין וְאֶחָד מַשְׁקִין חֲמוּרִין, אִם הוּסַּק הַתַּנּוּר - אִין, אִי לָא - לָא. אִיתְּיֵבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: הִטְבִּילוֹ וְעָשָׂה עַל גַּבָּיו טָהֳרוֹת, וְהֶעֱבִיר עָלָיו שִׁבְעָה סַמָּנִין וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה צָבַע, וְטָהֳרוֹתָיו טְהוֹרוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לְהַטְבִּיל! - אֲמַר לֵיהּ: הַנַּח לְכִתְמִים - דְּרַבָּנַן. - וְהָתְנֵי רַבִּי חִיָּיא: דַּם הַנִּדָּה וַדַּאי - מַעֲבִיר עָלָיו שִׁבְעָה סַמָּנִין, וּמְבַטְּלוֹ! - אֲמַר לֵיהּ: רַבִּי לֹא שָׁנָה, רַבִּי חִיָּיא מְנָא לֵיהּ? אִיתְּיֵבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלַע בַּבַּיִת - הַבַּיִת טָמֵא. וְאָמְרִי לָהּ: הַבַּיִת טָהוֹר, וְלָא פְּלִיגִי, הָא - בְּכֵלִים דְּמַעִיקָּרָא, הָא - בְּכֵלִים דְּכַסּוּף. גְּבִלְעָה בִּכְסוּת, אִם מִתְכַּבֶּסֶת וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה! - אֲמַר רַב כָּהֲנָא: מִקּוּלֵּי רְבִיעִיּוֹת שָׁנוּ כָּאן, שֶׁאֲנִי דַּם תְּבוּסָה - דְּרַבָּנַן. אִיתְּיֵבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַבָּלוּעַ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת - טָהוֹר, הָא יָכוֹל לָצֵאת - טָמֵא, וְאַף עַל גַּב דְּלָא נָפִיק! - אֲמַר רַב פַּפָּא: כָּל הֵיכָא דְּאִין יָכוֹל לָצֵאת, וְלֹא הִקְפִּיד עָלָיו - דִּבְרֵי הַכֹּל טָהוֹר, יָכוֹל לָצֵאת, וְלֹא הִקְפִּיד עָלָיו - דִּבְרֵי הַכֹּל טָמֵא, כִּי פְּלִיגִי - דְּיָכוֹל לָצֵאת וְלֹא הִקְפִּיד עָלָיו. מָר סָבַר: כֵּיוָן דְּיָכוֹל לָצֵאת - אַף עַל גַּב דְּלָא הִקְפִּיד עָלָיו. וּמָר סָבַר: אַף עַל גַּב דְּיָכוֹל לָצֵאת,

אם

מידי בקפידא תליא מילתא — בתמיה. כיון דטהרות שבינתיים טהורות — אלמא, לאו דם הוא. אחרונות, משום קפידא אמאי טמאות? **דם הנדה ודאי** — כגון נדה שקנחה בסדין דם, אף על גב דודאי דם הוא. **מעביר עליו שבעה סממנין ומבטלו** — ואפילו לא עבר — הרי הוא בטל, וטהור הוא. הואיל ואין אדם מקפיד עליו אחר העברת הסמנין, מדאזל לה חזותא. **חרסין** — כגון עביט של מי רגלים של זב ושל זבה. **שסוף משקה לצאת** — כלומר, דרך משקה לצאת על ידי ליבון החרס. וכיון שהיו חרסין אלו בתנור בשעת היסקו, יצאו המשקין, ונטמא תנור מאוירו. **לא שנו** — הא דקתני "הוסק" — אין, לא הוסק — לא. דכל זמן שהן נבלעין בחרסין — אין מטמאין את אויר התנור אלא משקין קלין שאינן אב הטומאה, כגון דמעת עינו ודם מגפתו או מי רגלים דטמא מת או טמא שרץ. דאפילו כשהוסק ויצאו, והיו הן ממש באויר התנור — לא טמאוהו אלא מדרבנן. דאין משקה מטמא כלי, חוץ ממשקה אב הטומאה. **אבל משקין חמורין** — כגון מי רגלים של זב ושל זבה, שריבה בהן הכתוב מעיינות לטמא אדם וכלים. **טמא** — התנור, אפילו לא הוסק, כיון דיכולין לצאת על ידי היסק — לאו טומאה בלועה היא, ומטמאה. **אי לא לא** — דהוה ליה טומאה בלועה בחרסין, וטומאה בלועה — לא מטמיא, כדאמר ב"בהמה המקשה" (חולין עא,א). **טהרותיו טהורות** — אי אמרת בשלמא בלוע שאינו יכול לצאת אלא על ידי הדחק, טהור — משום הכי תלינן לקולא, ואמרינן: צבע הוא, וטהור. משום דאי נמי דם הוא, כיון דנבלע כל כך, דאין הסממנין יכולין להעבירו, ואף פי שיכול לצאת על ידי צפון — טהור. אלא לדידך, דאמרת: הואיל ויכולין לצאת על ידי היסק, כי לא יצאו נמי טמאין — הכא היכי תלינן לקולא לאכול תרומה תלויה, דדלמא דם הוא? **אמר ליה הנח לכתמים** — דעיקר תחילת גזרתן אינה אלא מדרבנן. הילכך, מקילינן. דמדאורייתא, עד שתראה בבשרה. **מעביר עליו כו'** — והא הכא דודאי דם הוא — מטהרינן ליה, משום דנבלע כל כך, ואף על פי שיכול לצאת על ידי צפון. **אמר לו זו אינה משנה** — ומשובשת היא, הואיל ורבי לא שנאה במשנתינו שסידר את המשנה. רבי חייא — תלמידו, מנין לו? **רביעית דם** — של מת מטמא באהל. **הבית טמא** — כלי הבית טמאין באהל. **בכלים דמעיקרא** — שהיו שם קודם שנבלעה — טמאים, שנטמאו באהל. **והא בכלים דלכסוף** — שבאו לבית לאחר שנבלע הדם בקרקע — טהורים, דתו לא מטמיא. **ואם לאו טהורה** — ואף על גב דרביעית שלמה נבלעת בו. אלמא, בלוע שאינו יכול לצאת להדיא אלא על ידי הדחק, כי הכא דעל ידי צפון נפקא כולה, וקתני: טהורה. **דם תבוסה** — האי רביעית דמקילין בה — לא בבאה ממש מן המת, אלא ברביעית דם תבוסה, שהוא ספק. ואפילו לא נבלעה — אין לה טומאה ודאית, כדתניא בפרק בתרא (נדה עא,א): איזהו דם תבוסה? הרוג שיצא ממנו רביעית דם בחייו ובמותו, ספק יצא רובו מחיים, ספק יצא רובו לאחר מיתה, וטמא. **כיון דיכול לצאת כו'** — והנך חרסין, אף על גב דלא קפיד בהו להוציא כל מה שבתוכן — טמאין, כל זמן שלא יצא, הואיל ויכול לצאת על ידי היסק.

אם

רבי אבא מקשה על דברי רבי זירא: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב אַשִּׁי, מִידִּי בִּקְפֵידָא תַּלְיָא מִילְּתָא** – וכי בהקפדה תלוי דין הכתם, והרי הטהרות שנגעו בבגד בין שתי התכבוסות טהורות מפני שהוברר שהכתם אינו דם, ואם כן מדוע שהקפדתו להעביר את הכתם תגרום טומאה לטהרות שיגעו בבגד לאחר תכבוסת שניה. רב אשי משיב לו: **אָמַר לֵיהּ, אִין** – כן, **דְּתַנְיָא, רַבִּי חִיָּיא אוֹמֵר,** אפילו **דַּם הַנִּדָּה וַדַּאי, מַעֲבִיר עָלָיו** את **שִׁבְעָה הַסַּמָּנִין, וְבכך מְבַטְּלוֹ** והוא טהור. ואף אם לא עבר הכתם, כיון שמעתה אין אדם רגיל להקפיד עליו מאחר שהשתנה מראהו. ויש לשאול, **וְאַמַּאי, הָא דַּם נִדָּה הוּא, אַלְמָא** – אלא מוכח **שבִּקְפֵידָא תַּלְיָא מִילְּתָא** – בהקפדתו של האדם תלוי דינו של הכתם, שמפני שאינו מקפיד על הכתם הוא מתבטל. **וְהָכָא נַמִּי בִּקְפֵידָא תַּלְיָא מִילְּתָא,** שכיון שבתכבוסת השניה גילה דעתו שעדיין חושש אולי הוא דם, ובאמת עבר הכתם כמו שדם עובר, הרי שדינו כדם מכאן ולהבא].

הגמרא מביאה משנה העוסקת בדין טומאה בלועה ואת מחלוקתם של רבי יוחנן וריש לקיש לגביה: **תְּנַן הָתָם (כלים פ"ט מ"ה) חֲרָסִין** – כלי חרס **שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן זָב,** כגון עביט של מי רגלים שלו, **שֶׁבָּלְעוּ מַשְׁקִין** טמאים **וְנָפְלוּ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר וְהוּסַּק הַתַּנּוּר, הַתַּנּוּר טָמֵא** מפני **שֶׁסּוֹף מַשְׁקֶה** הבלוע בחרסים **לָצֵאת.** כלומר, שדרכו של משקה הבלוע בחרס לצאת מתוכו על ידי הסקת התנור וליבון החרס בו, ואז נטמא התנור מהמשקה שבאוירו. **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, לֹא שָׁנוּ** שהתנור טמא רק משהוסק, **אֶלָּא** בְּמַשְׁקִין קַלִּים – שטומאתם קלה, וכשיצאו לאויר התנור יטמאו אותו רק מדרבנן, **אֲבָל** בְּמַשְׁקִין חֲמוּרִין שמדין תורה הם אב הטומאה לטמא כלים, **טָמֵא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוּסַּק הַתַּנּוּר.** שכיון שיוצאים המשקים על ידי היסק, אינם נחשבים טומאה בלועה שמתבטלת, ונטמא מהם התנור כבר בזמן נפילת החרסים לתוכו. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֶחָד מַשְׁקִין קַלִּין, וְאֶחָד מַשְׁקִין חֲמוּרִין, אִם הוּסַּק הַתַּנּוּר** ויצאו המשקים **אִין** – אכן הוא טמא, **וְאִי לֹא, לֹא.** כיון שטומאת המשקים בלועה ואינה מטמאה.

רבי יוחנן מקשה לריש לקיש ממשנתנו: **אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ, הִטְבִּילוֹ** [–את הבגד] **וְעָשָׂה עַל גַּבָּיו טְהָרוֹת וְהֶעֱבִיר עָלָיו** את **שִׁבְעָה הַסַּמָּנִין וְלֹא עָבַר** הכתם, **הֲרֵי זֶה צֶבַע וּטְהָרוֹתָיו טְהוֹרוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לְהַטְבִּיל** שוב את הבגד. ועל כרחך מה שמקילים לתלות שהוא צבע, הוא מפני שגם אם הוא דם, הרי טהור מדין טומאה בלועה כיון שאינו יוצא על ידי סמנים, ואף על פי שיוצא על ידי צפון. ואם כן הוא הדין למשקים טמאים שבתוך חרסים, שיש להחשיבם כטומאה בלועה אף על פי שיוצאים על ידי היסק התנור. ריש לקיש מתרץ: **אָמַר לֵיהּ** ריש לקיש, **הַנַּח לִכְתָמִים** ואל תביא מהם ראיה, שכיון שעיקר תחילת הגזירה על טומאתם היא **דְּרַבָּנָן,** מקילים אצלם בטומאה בלועה שיכולה לצאת, ומה שאין כן בטומאה דאורייתא].

חוזר רבי יוחנן ומקשה: **וְהָתָנֵי רַבִּי חִיָּיא** שאפילו **דַּם הַנִּדָּה וַדַּאי** שטומאתו דאורייתא, **מַעֲבִיר עָלָיו** את **שִׁבְעָה הַסַּמָּנִין** וְעל ידי כך **מְבַטְּלוֹ** והוא טהור, ואף אם לא עבר הכתם. ואם כן מוכח שאף טומאה דאורייתא מטהרים כשהיא בלועה אפילו כשיכולה לצאת, שהרי דם יוצא על ידי צפון. ריש לקיש מתרץ: **אָמַר לֵיהּ** ריש לקיש, כיון **שרַבִּי לֹא שָׁנָה** ברייתא זו במשנתנו מוכח שסבר שהיא משובשת, ואם כן **רַבִּי חִיָּיא** תלמידו **מְנָא לֵיהּ** – מנין לו שהלכה כמותה, ובאמת אין הלכה כברייתא זו.

רבי יוחנן מקשה לריש לקיש ממשנה במסכת אהלות (פ"ג מ"ב): **אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ, רְבִיעִית דָּם** היוצאת מן המת, שדינה לטמא את כל הנמצא עמה באוהל, **שֶׁנִּבְלַע** הדם **בְּקרקע הַבַּיִת, הַבַּיִת טָמֵא,** כלומר, הכלים שבו, **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש ששנו בדין זה **שהַבַּיִת טָהוֹר.** ומבארת הגמרא: **וְלֹא פְּלִיגִי** – ואינם חלוקים בדין, אלא **הָא** – השונים שהבית טמא מדברים **בְּכֵלִים דְּמֵעִיקָּרָא** – שהיו בבית עוד קודם שנבלע הדם בקרקע, ונטמאו ממנו, **וְהָא** – השונים שהבית טהור מדברים **בְּכֵלִים דְּבַסּוֹף** – שבאו לבית לאחר שנבלע הדם ואינו בעין, ולפיכך אינו מטמא. ובסיפא של אותה משנה שנינו, שאם **נִבְלְעָה** רביעית הדם **בַּכְּסוּת** – בבגד, והכניס אותו לבית שיש בו כלים, **אִם מִתְכַּבֶּסֶת וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם,** כגון שמתחילה נבלע בו דם יותר מרביעית, **טְמֵאָה** – טמאים הכלים, כיון שהבית מאהיל על רביעית דם, **וְאִם לָאו, טְהוֹרָה** – הכלים טהורים. והיינו משום שהדם שאינו יכול לצאת בכיבוס אינו נחשב בעין, ואם כן אין הבית מאהיל על רביעית דם. ודם זה הרי יכול לצאת על ידי צפון, ואם כן מוכח שאף על פי כן נחשב טומאה בלועה ואינו מטמא, וקשה לריש לקיש. רב כהנא מתרץ: **אָמַר רַב כַּהֲנָא, מִקּוּלֵּי רְבִיעִיּוֹת שָׁנוּ כָּאן** – משנה זו עוסקת בדם שטומאתו קלה, **שֶׁשָּׁאנִי** – שונה **דַּם תְּבוּסָה** שבו מדובר כאן, שאינו מטמא באוהל אלא מדְּרַבָּנָן. ודם תבוסה היינו שיצאה רביעית דם מאדם שנהרג, מקצת בחייו ומקצת לאחר מותו, שמכיון שברור שלא יצאה כולה לאחר מותו, אינה מטמאה מן התורה. אלא שחכמים גזרו שהדם יטמא כשיצאה רוב הרביעית לאחר מיתה, והחמירו עוד שיטמא גם כשמסופקים אולי רק מיעוט הרביעית יצא אז. וכיון שרביעית זו, אפילו לא נבלעה, אינה מטמאה אלא מדרבנן, הקילו בה לטהרה כשנבלעה, אף שיכולה לצאת על ידי הדחק.

ריש לקיש מקשה לרבי יוחנן מהסיפא של אותה משנה: **אֵיתִיבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַבָּלוּעַ** כל כך **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת, טָהוֹר,** וגם אינו מטמא אחרים. **הָא** – משמע, שאם **יָכוֹל לָצֵאת, טָמֵא** ומטמא אחרים, **וְאַף עַל גַּב דְּלֹא נָפִיק** – שלא יצא עדיין. וזה שלא כדברי רבי יוחנן שטומאה בלועה אינה מטמאה גם אם יכולה לצאת. רב פפא מתרץ]: **אָמַר רַב פָּפָא, כָּל הֵיכָא דְּאֵין יָכוֹל לָצֵאת וְלֹא הִקְפִּיד עָלָיו** להוציאו, **לִדְבָרֵי הַכֹּל טָהוֹר.** ואם **יָכוֹל לָצֵאת וְהִקְפִּיד עָלָיו** להוציאו, **לִדְבָרֵי הַכֹּל טָמֵא. כִּי פְּלִיגִי** – ונחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, באופן **דְּיָכוֹל לָצֵאת וְלֹא הִקְפִּיד עָלָיו. מַר** [–ריש לקיש] **סָבַר, שכֵּיוָן דְּיָכוֹל לָצֵאת** הרי הוא טמא, **וְאַף עַל גַּב דְּלֹא הִקְפִּיד עָלָיו. וּמַר** [–רבי יוחנן] **סָבַר, שאַף עַל גַּב דְּיָכוֹל לָצֵאת,**

המשך מעמוד רלב

לי', ובפרט שגדולה זו ניתנה לו מכ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ. זהו מצדו הוא. ומצד הישיבה הנה אי ברור שזה שימלא מקומו יהי' טוב ממנו או להיפך. ויש עוד טעמים.

ותקותי אשר יוכל לנהל עבודת הפרינסיפאל לחוד ביחד עם ההשתתפות שאי אפשר בלעדו בעסק הספרים בצדו, באופן שלא יהי' נזק לשני האופנים גם יחד.

בברכת חנוכה שמוסיף והולך ולהאיר גם בחוץ,

מנחם שניאורסאהן

אתענין לדעת מה היו **הפעולות** במה שדברתי עמו טרם נסעו על אודות עשית המנין וכיו"ב.

אִם הִקְפִּיד עָלָיו, אִין – אכן הוא טמא, אבל **אִי לָא** הקפיד, **לָא**. ולפיו מדברת המשנה באופן שהקפיד על מה שבלוע להוציאו, ולכן דווקא כשאינו יכול לצאת טהור, וכשיכול לצאת טמא. אולם על המשקים שבלועים בחרסים אין אדם מקפיד, ולפיכך לא נטמא מהם התנור על אף שיכולים לצאת על ידי היסק. ולפי ריש לקיש, נטמא התנור אף על גב שאינו מקפיד להוציא את המשקים.

שנינו במשנתנו: **אֵיזֶהוּ רוֹק תָּפֵל**, כל שלא טעם האדם כלום באותו יום. הגמרא מבררת כמה זמן לא יטעם כדי שיחשב הרוק לרוק תפל: **תָּנָא**, הרוק נחשב תפל **כֹּל שֶׁלֹּא טָעַם כְּלוּם מִבָּעֶרֶב** – מאז הערב שלפני יום זה. **סָבַר רַב פַּפָּא קַמֵּיהּ דְּרָבָא לְמֵימַר** – לפרש את הברייתא, **כְּמַאן דְּאָמַר** שכוונתה שלא **טָעַם מִידֵּי** – דבר **בְּאוֹרְתָא** – בכל הערב שלפני כן. **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לרב פפא, **מִי קָתָנֵי 'בָּעֶרֶב'**, שמשמעו 'כל הערב', הרי **'מִבָּעֶרֶב' קָתָנֵי**, שמשמעותו שמאז הערב לא טעם, אבל בערב עצמו אכל, ובאה הברייתא **לְאַפּוּקֵי** – להוציא מכלל זה **הֵיכָא דְּקָדִים וְאָכֵיל** – שהקדים לאכול לפני שעלה היום, לאחר שניעור משנתו, שאז הרוק כבר אינו תפל, שאמנם השינה מחזקת את מרירותו, אבל האוכל ממתקו ומחליש את כחו.

הגמרא מבררת כמה יישן כדי שיחשב הרוק לרוק תפל: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵיזֶהוּ רוֹק תָּפֵל, כֹּל שֶׁעָבַר עָלָיו** [–על האדם] **חֲצוֹת לַיְלָה, וּכְשֵׁינָה** – שישן חצי מהלילה שלפני כן. תמהה הגמרא: **לְמִימְרָא** – וכי בא לומר **דִּכְשֵׁינָה תַּלְיָא מִילְּתָא** – תלוי שיחשב הרוק תפל, **וְהָתְנַן, יָשַׁן כָּל הַיּוֹם, אֵין זֶה רוֹק תָּפֵל, נִיעוֹר כָּל הַלַּיְלָה, הֲרֵי זֶה רוֹק תָּפֵל**. מתרצת הגמרא: **הָתָם** מדובר **בְּמִתְנַמְנֵם** כל הלילה ולא היה ממש ער. ומבארת הגמרא את התירוץ: **הֵיכִי דָּמֵי מִתְנַמְנֵם, אָמַר רַב אַשִׁי, נִים וְלָא נִים** – ישן ולא ישן, וגם **תִּיר וְלָא תִּיר** – ער ואינו ער, והיינו שאינו ער לגמרי אך גם אינו ישן לגמרי. ומוסיפה הגמרא לבאר היאך ניכר שהאדם מתנמנם: **דְּקָרוּ לֵיהּ וְעָנֵי** – שבשקוראים לו הוא עונה, **וְלָא יָדַע לְאַהְדּוּרֵי** – אך אינו יודע להשיב דבר של **סְכָרָא** – שטעון הרהור ועיון מבינת הלב, **וְכִי מַדְּכְרוּ לֵיהּ** – וכשמזכירים לו דבר שידע בעבר, **מִדְּכַר** – נזכר בו.

הגמרא מביאה ברייתא לגבי השפעת הדיבור על הרוק: **תָּנָא, הִשְׁכִּים** בבוקר **וְשָׁנָה פִּרְקוֹ, אֵין זֶה רוֹק תָּפֵל**, כיון שהדיבור החליש את כחו. שואלת הגמרא: **וְעַד כַּמָּה** – באיזו כמות של מילים מדובר. עונה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר שִׁילָא, אָמַר רַב אַשִׁי, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כֹּל שֶׁיָּצָא** מפיו כמות של **רוֹב דִּבּוּרוֹ** שהוא עשוי לדבר בזמן **שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת**.

שנינו במשנתנו: **שְׁמֵי גְרִיסִין** היינו המים הנאספים בפה לאחר **לְעִיסַת גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל וכו'** באופן של חלוקת נפש. הגמרא מבררת את ענין לעיסת הגריסים. שואלת הגמרא: **לֵימָא מְסַיַּע לֵיהּ** – שיהיה מכאן סיוע **לְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, רוֹק תָּפֵל צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא מעורב עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מהסמנים, בכיבוס הנזכר במשנתנו. ולכאורה הוצרכה לעיסת הגריסים כדי שרוקו יתערב בהם, כדבריו. דוחה הגמרא: **דִּלְמָא** לעיסת הגריסים היא משום **שֶׁהַבְּלָא דְּפוּמָא** – חום הפה **מְעַלֵּי** – מועיל ומחזק את כוחם, ולא בשביל שיתערב בהם רוק.

הגמרא מביאה את שיטת רבי יהודה לגבי מי גריסין: **מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה**. **דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵי גְרִיסִין** שמכבסים בהם, צריך שיהיה **רוֹתֵחַ, וְעוֹבֵר** – וקודם **שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכוֹ** [–לתוך הגריסים] **מֶלַח**, כי המלח מחליש כחם. ואילו במשנתנו לא הצריכום הרתחה. מבררת הגמרא: **מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'עוֹבֵר' לִישְׁנָא דְּאַקְדּוּמֵי הוּא** – מהיכן משמע ש'עובר' הוא לשון הקדמה. **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, דְּאָמַר קְרָא** בשעה שבאו לבשר לדוד שמת אבשלום בנו (שמואל ב' יח כג), **'וַיָּרֶץ אֲחִימַעַץ דֶּרֶךְ הַכִּכָּר וַיַּעֲבֹר אֶת הַכּוּשִׁי'**, והיינו שהקדים לפני הכושי, ומורכח ש'עובר' הוא לשון הקדמה. **אַבָּיֵי אָמַר, מַהְכָּא** – ממה שנאמר כאשר נפגש יעקב אבינו עם עשו בחזרתו מלבן (בראשית לג ב–ג), **'וַיָּשֶׂם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וגו' וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם'**, שהקדים ועמד לפני נשיו ובניו. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, מֵהָכָא, 'וַיַּעֲבוֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַה' בְּרֹאשָׁם'** (מיכה ב יג), ומבואר ש'ויעבור' היינו 'לפני'. שנינו במשנתנו: **שְׁמֵי רַגְלַיִם** היינו כַּשֶּׁהֶחְמִיצוּ. הגמרא מבררת את האופן שמועילים מי רגלים לכיבוס: **תָּנָא, כַּמָּה** זמן **חִימּוּצָן, שְׁלֹשָׁה יָמִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שִׁיעוּרֵי חֲכָמִים** שנאמרו בְּדִינֵי כְתָמִים **צָרִיךְ** לתת **שִׁיעוּר** נוסף **לְשִׁיעוּרָן**, כדי לברר. שהרי יש להסתפק, האם אפשר לכבס במי רגלים **דְּיֵלֶד, אוֹ** צריך דווקא באלה **דְּזָקֵן**, שמועילים יותר. וכן האם צריך שיהיו **דְּאִישׁ, אוֹ דְּאִשָּׁה**. וכן האם צריך שיהיו **מְכוּפִים** דווקא, **אוֹ** שאפשר גם **בְּמְגוּלִּים**. וכן האם דווקא **בִּימוֹת הַחַמָּה, אוֹ** שאפשר גם **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים**.

שנינו במשנתנו: **וְצָרִיךְ לְכַסְּכֵם** – לשפשף את הבגד **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים**. הגמרא מביאה מה שהסתפקו בזה: **בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה**, האם **אַמְטוּיֵי וְאָתוּיֵי** – הולכה והבאה של היד על גבי הבגד, **חַד** – נחשבות כפעם אחת של שפשוף, **אוֹ דִּלְמָא אַמְטוּיֵי וְאָתוּיֵי, תְּרֵתֵי** – נחשבות כשתי פעמים. שואלת הגמרא: **מַאי** – מהי התשובה. עונה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

שנינו במשנתנו: **הֶעֱבִירָן שֶׁלֹּא כְּסִדְרָן** לא עשה ולא כלום. הגמרא מביאה את מה ששנינו לגבי זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, הִקְדִּים** להעביר על הכתם את הסמנים **הַשְּׁנִיִּים** – ארבעת האחרונים שברשימה, **לָרִאשׁוֹנִים** – לפני שהעביר את שלושת הראשונים שברשימה. **תָּנֵי חֲדָא, שְׁנִיִּים** – אלו שהעביר בסוף **עָלוּ לוֹ** – העבירם כראוי, אבל **הָרִאשׁוֹנִים לֹא עָלוּ לוֹ**, וצריך לשוב ולהעבירם כדי שתחשב לו העברת כל הסמנים כסדרם. **וְתַנְיָא אִידָךְ, רִאשׁוֹנִים עָלוּ לוֹ, שְׁנִיִּים לֹא עָלוּ לוֹ**. ולכאורה הברייתות סותרות זו את זו. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, אִידִי וְאִידִי** – שתי הברייתות סוברות **שְׁנִיִּים** – אותם שהעביר בסוף, **עָלוּ לוֹ, וְלֹא הָרִאשׁוֹנִים. וּמַאי** – ומה כוונתה של הברייתא השניה ש'**רִאשׁוֹנִים**' עלו לו, כוונתה **לָרִאשׁוֹנִים לְכִסְדְּרָן** – ראשונים לגבי סדרם, כלומר שהיה צריך להעבירם תחילה, **וְהֵם שְׁנִיִּים** לְגבי **הַעֲבָרָתָן** – שבפועל העביר אותם בסוף.

משנה

'וסת הגוף' הוא מקרה מסוים בגוף האשה שמגיע קודם יציאת דם הנדות. כגון שמפהקת ורואה דם: **כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת** קבוע, שרגילה בעת ראייתה שיארע לה מקרה בגופה באחד מהמקרים המוזכרים להלן במשנה, בכל פעם שיארע לה אותו מקרה ואחר כך תראה דם **דַּיָּהּ שַׁעְתָּהּ** – די לנו לטמא טהרות שנגעה בהם מאותו זמן שאירע לה מקרה זה ואילך, ואין חוששים שמא כבר קודם אותו מקרה יצא הדם ממקורה ונטמאה בטומאת הנדה, שכיון שהוחזקה שאינה רואה דם לפני שיארע לה המקרה בגופה, מן הסתם אף בפעם הזו לא הקדים הדם לבא קודם הופעת אותו מקרה.

וְאֵלּוּ הֵן הַוְסָתוֹת – מיחושי הגוף השונים, שאם קדם אחד מהם לראיית הוסת הרי זו קבעה וסת לאותו המיחוש. **מְפַהֶקֶת** – פושטת איבריה. **וּמְעַטֶּשֶׁת** – מתעטשת בפיה שלמטה. **וְחוֹשֶׁשֶׁת בְּפִי כְּרֵיסָהּ** – חשה כאב כנגד טבורה. וכן מי שחשה כאב **בְּשִׁפּוּלֵי מֵעֶיהָ** – כנגד בית הרחם. **וְשׁוֹפַעַת** – רואה דם מן המקור, ובגמרא יתפרש באיזה אופן מדובר. **וּכְמִין צְמַרְמֹרוֹת** – התחממויות בשר הגוף כעין חום קדחת **אוֹחֲזִין אוֹתָהּ. וְכֵן** הדין בתחושות נוספות **כַּיּוֹצֵא בָּהֶן** – הדומות לתחושות הנזכרות. ובגמרא יתפרש מה הן אותן תחושות.

וְכֹל שֶׁקָּבְעָה לָהּ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים – ששלש פעמים חשה באחד מן המיחושים וראתה דם, **הֲרֵי זֶה וֶסֶת** – קבעה תחושה זו לוסת קבוע שאם תראה 'דיה שעתה' כאמור.

גמרא

הגמרא מבארת מה מחדשת משנתנו. שנינו במשנה: 'כל אשה שיש לה וסת דיה שעתה'. מקשה הגמרא: הרי **תְּנִינָא חָדָא זִימְנָא** – שנינו כבר פעם אחת לעיל (ב.) 'כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת דַּיָּהּ שַׁעְתָּהּ',

המשך בעמוד רנב

נדה. פרק תשיעי – האשה דף סג עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

רש"י

אם הקפיד עליו אין — והא דקתני "אם יכול לצאת, טמא" — כשהקפיד. **באורתא** — שאפילו אמש לא טעם כלום. **מבערב קתני** — אבל אמש אכל כשאר בני אדם. **לאפוקי דקדים** — קודם היום לאחר שניעור משנתו ואכיל, דלא הוי רוק תפל. לפי שהשינה — ממררת את הרוק ומחזקתו, והאוכל — ממתקו ומעביר את כחו. **התם** — דקתני "ניעור כל הלילה, הרי זה רוק תפל" — לא דניעור ממש, אלא מתנמנם, דודאי שינה של לילה בעינן. ושינת היום, אף על גב דישן — לאו תפל הוא, הואיל וטעם כלום. שהטועם שחרית — נהנה כל היום כולו. **השכים ושנה פרקו** — הדבור מעביר כח הרוק. **של שלש שעות** — שהוא עשוי לדבר בשלש שעות. **לימא מתניתין** — דבעי לעיסה כדי שיהא רוק מעורב בגריסין, מסייע ליה לריש לקיש. **עובר** — קודם, שהמלח מעביר כח הגריסין. **ויעבור את הכושי** — קדם לפניו. **שהחמיצו** = שהסריחו. **הני מי רגלים דילד או דזקן** — של זקן מעלו טפי. **מכוסין** — מעלו טפי. **בימות החמה** — מעלו טפי. **בעי רבי ירמיה האי שלש פעמים דקתני אמטויי ואתויי חד** — הולכה והובאה חשיב חד, או דלמא: אמטויי חשיב חד, ואתויי — חד, דהוו להו תרי. **שניים לראשונים** — נתר ובורית וקמוניא ואשלג, לרוק תפל ומי גריסין ומי רגלים. **תני חדא שניים עלו לו** — אותם שהעביר בשנייה — עלו לו. **ראשונים לא עלו לו** — וכי הדר מעביר נתר ובורית וקמוניא ואשלג זימנא אחריתי, בתר רוק וגריסין ומי רגלים — נמצא עוברין עליו כסדרן. **ותניא אידך כו'** — וקשיין אהדדי. **אמר אביי הא והא סבירא להו שניים שהעביר** — שניים שהיה לו להעביר ראשון — עלו לו, וראשונים שהעביר ראשון — לא עלו לו. דהכי שפיר, דכי הדר מצרכינן לעבורינהו בתר שניים — הוי ליה כסדרן. **ומאי ראשונים** — דקתני באידך ברייתא "עלו לו"? **ראשונים לכסדרן** — שהיה לו להעביר תחלה, שהוא העביר לבסוף, דהוו להו הנך ראשונים — לכסדרן, שניים — להעברתן. **משנה** מפהקת — אישטרילייי"ר בלעז. **פי כרסה** — נגד טבורה. **שפולי מעיה** — בית הרחם. **ושופעת** — בגמרא פריך: מאי קאמר? **צמרמורות** — פריצונ"ש. **אוחזין אותה** — בכך למודה להיות בכל עת שהיא רואה. **דיה שעתה** — בכל ראיות שתראה על ידי וסתות אלו. **כיוצא בהן** — מפרש בגמרא. **גמרא** בוסתות דיומי — כגון מחמשה עשר לחמשה עשר. **הא קא שפעה ואזלא** — והיכן הוא הוסת, הואיל וכל ימיה רואה?

בשופעת

אם הִקְפִּיד עָלָיו - אִין, אִי לָא - לָא. "אֵיזֶהוּ רוֹק תָּפֵל". תָּנָא: כָּל שֶׁלֹּא טָעַם כְּלוּם מִבָּעֶרֶב. סְבַר רַב פַּפָּא קַמֵּיהּ דְּרָבָא לְמֵימַר: כְּמַאן דַּאֲמַר לָא טְעֵם מִידֵי בְּאוֹרְתָא. - אֲמַר לֵיהּ רָבָא: מִי קָתָנֵי "בָּעֶרֶב" - "מִבָּעֶרֶב" קָתָנֵי, לְאַפּוּקֵי הֵיכָא דְּקָדֵים וְאָכֵיל. אֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵיזֶהוּ רוֹק תָּפֵל - כָּל שֶׁעָבַר עָלָיו חֲצוֹת לַיְלָה, וּבְשֵׁינָה. לְמֵימְרָא דִּבְשֵׁינָה תַּלְיָא מִילְּתָא? וְהָתְנַן: יָשֵׁן כָּל הַיּוֹם - אֵין זֶה רוֹק תָּפֵל, נֵיעוֹר כָּל הַלַּיְלָה - הֲרֵי זֶה רוֹק תָּפֵל! - הָתָם - בְּמִתְנַמְנֵם. הֵיכִי דָּמִי מִתְנַמְנֵם? אֲמַר רַב אַשִׁי: נִים וְלָא נִים, תִּיר וְלָא תִּיר, דְּקָרוּ לֵיהּ - וְעָנֵי, וְלָא יָדַע לְאַהֲדוּרֵי סְבָרָא, וְכִי מַדְכְּרוּ לֵיהּ - מִדְכַּר. תָּנָא: הִשְׁכִּים וְשָׁנָה פִּרְקוֹ - אֵין זֶה רוֹק תָּפֵל. וְעַד כַּמָּה? אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר שֵׁילָא, אָמַר רַב אַשִׁי, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל שֶׁיָּצָא רוֹב דִּבּוּרוֹ שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת. "מֵי גְרִיסִין לְעִיסַּת גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל" וכו'. לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ לְרֵישׁ לָקִישׁ, דַּאֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ: רוֹק תָּפֵל צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד? - דִּלְמָא הַבְלָא דְּפוּמָא מַעֲלֵי. מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵי גְרִיסִין רוֹתֵחַ, וְעוֹבֵר שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכוֹ מֶלַח. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "עוֹבֵר" לִישָּׁנָא דְּאַקְדוּמֵי הוּא? אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: דַּאֲמַר קְרָא "וַיָּרָץ אֲחִימַעַץ דֶּרֶךְ הַכִּכָּר וַיַּעֲבֹר אֶת הַכּוּשִׁי". אַבַּיֵי אֲמַר מִהָכָא: "וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם". וְאִיבָּעֵית אִימָא מֵהָכָא: "וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַה' בְּרֹאשָׁם". "מֵי רַגְלַיִם שֶׁהֶחֱמִיצוּ". תָּנָא: כַּמָּה חִימּוּצָן? - שְׁלֹשָׁה יָמִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל שִׁיעוּרֵי חֲכָמִים בִּכְתָמִים, צָרִיךְ שִׁיעוּר לְשִׁיעוּרָן. דְּיֶלֶד אוֹ דְּזָקֵן? דְּאִישׁ אוֹ דְּאִשָּׁה? מְכוּסִּים אוֹ מְגוּלִּים? בִּימוֹת הַחַמָּה אוֹ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים? "וְצָרִיךְ לְכַסְכֵּס שָׁלֹשׁ פְּעָמִים". בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה: אַמְטוּיֵי וְאַתוּיֵי - חַד, אוֹ דִּלְמָא אַמְטוּיֵי וְאַתוּיֵי - תַּרְתֵּי, מַאי? תֵּיקוּ. "הֶעֱבִירָן שֶׁלֹּא כְּסִדְרָן". תָּנוּ רַבָּנַן: הִקְדִּים שְׁנִיִּים לָרִאשׁוֹנִים, תָּנֵי חֲדָא: שְׁנִיִּים - עָלוּ לוֹ, רִאשׁוֹנִים - לֹא עָלוּ לוֹ. וְתַנְיָא אִידָךְ: רִאשׁוֹנִים - עָלוּ לוֹ, שְׁנִיִּים - לֹא עָלוּ לוֹ. אֲמַר אַבַּיֵי: אִידִי וְאִידִי - שְׁנִיִּים עָלוּ לוֹ, וְלֹא רִאשׁוֹנִים. וּמַאי "רִאשׁוֹנִים" - רִאשׁוֹנִים לִכְסִדְרָן, וּשְׁנִיִּים לְהַעֲבָרָתָן. משנה כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ. וְאֵלּוּ הֵן הַוְּסָתוֹת: מְפָהֶקֶת, וּמְעַטֶּשֶׁת, וְחוֹשֶׁשֶׁת בְּפִי כְרֵיסָהּ וּבְשִׁפּוּלֵי מֵעֶיהָ, וְשׁוֹפַעַת, וּכְמִין צְמַרְמוֹרוֹת אוֹחֲזִין אוֹתָהּ, וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶן. וְכָל שֶׁקָּבְעָה לָהּ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים - הֲרֵי זֶה וֶסֶת. גמרא תָּנֵינָא חֲדָא זִימְנָא: כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ! - הָתָם - בִּוְסָתוֹת דְּיוֹמֵי, הָכָא - בִּוְסָתוֹת דְּגוּפָא. כִּדְקָתָנֵי: אֵלּוּ הֵן וְסָתוֹת - הָיְתָה מְפָהֶקֶת, מְעַטֶּשֶׁת, וְחוֹשֶׁשֶׁת בְּפִי כְרֵיסָהּ, וּבְשִׁפּוּלֵי מֵעֶיהָ, וְשׁוֹפַעַת. שׁוֹפַעַת? הָא שָׁפְעָה וְאָזְלָא! - אֲמַר עוּלָּא בְּרֵיהּ דְּרַב עִלָּאֵי:

בשופעת

דהכי פירושו לריש לקיש: שכל הבלוע שאינו יכול לצאת אפילו על ידי הדחק בצפון — טהורה. ואם לאו, דיכול לצאת על ידי הדחק — טמאה אפילו בטומאה דאורייתא. ואם כן, בדם תבוסה דרבנן, אפילו יוצא על ידי הדחק — טהור. והשתא מפרש בסיפא ויהיב טעמא לרישא בטומאה דאורייתא, דכי אינו יכול לצאת — טהורה, אבל יכול לצאת על ידי הדחק — טמאה. ולרבי יוחנן דמפרש כדמשני רב פפא — פירוש: דרישא אם מתכבסת ויוצא ממנו בתכבוסת סתם — טמא, שכן דרך להקפיד עליו הואיל ויוצא בקל. ואם לאו — טהורה, ואפילו יוצא על ידי צפון, דאין דרך להקפיד עליו כיון שאינו יוצא בתכבוסת סתם. ומייתי כל הבלוע, ליתן טעם לרישא, דכיון דאינו יכול לצאת כלל, אפילו הקפיד בפירוש — אין קפידתו קפידא, דבטלה דעתו אצל כל אדם שאין דרכן להקפיד. ברישא נמי יכול לצאת על ידי הדחק, ועל ידי כבוס סתם אינו יכול לצאת — טהור, הואיל ואין דרך להקפיד בסתם. והיינו כדמשני רב פפא כל היכא דאינו יכול לצאת כו'. והשתא רב פפא אינו סותר מה שאמר למעלה, אלא בא לתרץ דהכי פירושו: הא יכול לצאת על ידי הדחק, והקפיד עליו להוציאו — טמא. וכי קאמר לעיל טהור — בשלא הקפיד עליו להוציאו. ולא היה צריך רב פפא לומר אלא "התם בדקפיד", אלא בא להשמיענו פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש דפליגי בדלא קפיד ויכול לצאת על ידי הדחק, דריש לקיש מטמא ורבי יוחנן מטהר.

נים ולא נים תיר ולא תיר — פירוש: נים ולא נים — בתחלת שינה, תיר ולא תיר — בסוף שינה, כשהוא ניעור משנתו. וב"ערבי פסחים" (פסחים קכ,ב) נמי גבי "נתנמנמו יאכלו", ונקיט כי האי לישנא "נים ולא נים, תיר ולא תיר". איכא לפרושי בכי האי גוונא: נים ולא נים — שעתה בחצות הלילה מתחיל להתנמנם, תיר ולא תיר — שישן בחצי הראשון ועתה כשמגיע בחצות הלילה היה מתחיל ליעור, והוא תיר ולא תיר. **תנא** כמה חימוצן שלשה ימים — קשה: דבפרק "רבי עקיבא" (שבת צ,א) קאמר גבי "מי רגלים שהחמיצו", בני ארבעים יום — משמע: ולא קודם לכן! ואיכא ספרים דגרסי "עד ארבעים יום". ולפי זה ניחא, דאיכא למימר: משלשה ועד ארבעים מעלו. ואיכא ספרים דגרסי "בן ארבעים", וקאי אתינוק שהוא בן ארבעים יום. וקשה: דהא לקמן איבעיא להו דילד או דזקן? ויש לומר דהכי פירושו: דילד דווקא, או אפילו דזקן נמי, ולא כפירוש הקונטרס דפירש דזקן מעלו טפי. וכן משמע מדקאמר "דאיש או דאשה" — וליכא למימר או דאשה דוקא, דהא "דילד או דזקן" נקט לשון זכר. וכן בשבת "בן ארבעים" — לשון איש. מיהו תימה: אמאי לא מייתי הכא הך ברייתא דשבת ד"בן ארבעים יום" ועוד מילי טובא שמאריך באותה ברייתא יותר מהכא, והכא מאריך בדין מי רגלים יותר מהתם? ונראה לומר: דברייתא דהתם קאי אמילתא דתנא קמא דאמר "כדי לכבס בו בגד קטן", והתם לא מעלו אלא בני ארבעים יום. והכא, לגבי כתם איירי, ומעלו בני שלשה ימים, ולא שייכי כולהו מילי דהתם הכא, ומשום הכי לא מייתי ההיא ברייתא הכא.

מפהקת — פירש בקונטרס: אשטרילייי"ר בלעז. ואין נראה, אלא כמו שפירש בשבת (קלו,א) גבי "פיהק ומת": באלייי"ר, כדאמר בברכות (כד,ב) גבי רבי שהיה מפהק, ומניח ידו תחת סנטרו. **מעטשת** — אישטרנויי"ר. ו"גוסה" פירש רש"י בגמרא: באלייי"ר. ואין נראה, אלא פירוש: רוטי"ר. וכן "גיהק בתפלה" — רוטי"ר. ובערוך פירש: קול היוצא מן הגרון מתוך מאכל כבד, וזה רוטי"ר. ואין נראה לפרש שנגלוטי"ר. וכולהו הני וסתות איירי שמפהקת או מעטשת שעה או שתים בעת שרגילה לראות, אבל משום פיהוק או עיטוש חדא זימנא — לא קבעה. מדמפליג בין תחלת וסת לסוף וסת, ובחד פיהוק וחד עיטוש לא שייך תחלה וסוף.

לימים

תוספות

לימים שנים — היינו כרבי, דאמר: בתרי זימני הויא חזקה. ושלא מנו חכמים — שלשה, הואיל ואינו וסת גמור, מודה רבי דבעי תלת זימני, והכי קים ליה. **אבלה** שום וראתה — הואיל ועל ידי מעשה הם — אינו וסת גמור, ולא הוה בכלל דמתניתין. ואם תאמר: ואמאי לא קאמר נמי "קפצה וראתה", דהוו נמי על ידי מעשה? ויש לומר: דאינה קובעת וסת לקפיצות לחודיהו, כדאמר בפרק קמא (נדה יא,א) דכל שתקבענה מחמת אונס, אפילו כמה פעמים — לא קבעה. אבל אבלה שום לא חשיב אונס כמו טורח של קפיצה, שאין הראייה באה על ידי טורח אלא ממילא. **זו** דברי רבן שמעון בן גמליאל אבל חכמים אומרים כו' — לכאורה משמע: "זו", ולא סבירא ליה. מדלא קאמר "אבל רבי אומר". ואפילו אם תימצי לומר הכי, לא תקשי לקמן גבי דילוג דמוקמינן שמואל כרבן שמעון בן גמליאל, דאליבא דמתניתין פליגי רב ושמואל. ולמאי דאמר מעיקרא התלמוד דפליגי בפלוגתא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל, צריך לומר: "זו" וסבירא ליה, כדמשני בפרק "שור שנגח" (בבא קמא לז,ב). **אסורה** לשמש כל שש שעות דברי רבי יהודה — לרבי יהודה הוה שייך למתני "כל היום כולו", כדמוכח בסיפא שהוא אוסר כל היום, אלא משום רבי יוסי תני לה בתרתי בבי.

וחוששת בששה שעות — היינו, כל שעה ששית.

מן המנחה ולמעלה — פירש רש"י: סוף שש, שמאז נוטים צללי ערב. ופירש רבינו שמואל בן מאיר: דאף על גב דאמר ב"תמיד נשחט" (פסחים נח,א) דזמן המנחה לכל המוקדם הוי מששה שעות ומחצה ואילך — היינו, משום דלא קים לן שפיר בשיעור שעות היום. אבל מן הדין הוא מתחילת שביעית. ומיהו לגבי וסת נמי אסורה עד חצי שעה שביעית, דהיינו "מן המנחה ולמעלה".

רש"י

בשופעת דם טמא מתוך דם טהור — רגילה לראות דם טהור תחלה ואחר כך דם טמא — הוי וסת, וכל שעה שתראה דם טמא אחר דם טהור — אמרינן דדיה שעתה. **נוסה** — בלאייר"ר. **הרי אמרו** — לקמן בשמעתין "אינה צריכה לא לשנות ולא לשלש", ומפרש לה: לשנות בוסתות כו'. **לימים שנים** — וסתות דיומי, משקבעתן שתי פעמים — הוי וסת. **לוסתות** — דגופה, כגון הני דמתניתין, משקבעתן פעם אחת — הוי וסת. **למה שלא מנו חכמים** — וסת שלש. וקמיבעיא ליה לשמואל: "למה שלא מנו חכמים", מאי היא? והכי קאמר שמואל: אני שמעתי כן, "למה שלא מנו חכמים שלש", אבל איני יודע מהו. **מתניתין היא** — דקתני "וכן כיוצא בהן", ופירשה רבה בר עולא: לאתויי הני. **הא שמעתתא** — דשמואל, דאמר: לימים שנים, לוסתות אחד. זה וזה — כשיגיע עוד חמשת עשר — אסורה לשמש, שמא תחזור לוסתה. וכשיגיע יום עשרים — נמי תאסר, שמא מעכשיו תקבע וסת ליום עשרים. **שאמר משום רבן שמעון בן גמליאל** — דלא הוי חזקה בציר מתלת זימני, כדשמעינן ליה לרבן שמעון בן גמליאל בכל דוכתי: לשלישי תנשא, לרביעי לא תנשא (יבמות סד,ב). **ונימא זו דברי רבן שמעון בן גמליאל** — דהא קיימא לן בכל דוכתי, דבעי שלשה זימני לחזקה. **משנה בתוך וסתות** — בוסתות דגופה קאמר. **אף ימים ושעות** — בגמרא מפרש. **אינה אסורה אלא עם הנץ החמה** — וכל הלילה משמשת, ואם עבר הנץ החמה ולא ראתה — משמשת כל היום. ורבי יוסי קתני לה, דדייק שעת הוסתות, ותו לא. **רבי יהודה אומר כל היום שלה** — מותרת לשמש משעבר הנץ החמה ולא ראתה, אבל כל הלילה שלפני הנץ החמה של וסתה — אסורה לשמש. ומפרש בגמרא דהאי "למודה עם הנץ החמה" דקתני — דרגילה למחזי בסוף ליליא מקמי דלימטי תחלת יממא. ואגן אסרינן לה כל עונת וסתה — נמצאת אסורה כל הלילה, שהיא עונת וסתה. ורבי יהודה מחמיר. **גמרא אפורה לשמש כל היום כולו דברי רבי יהודה** — ורבי יהודה לטעמיה, דאמר: כל עונת וסתה אסורה, ו"עונה" הוי או יום או לילה. ומי שוסתה בלילה, ואפילו בסופה — אסורה כל הלילה. ואם וסתה ביום, ואפילו בסופו — כל היום אסורה. **עד שש שעות** — דשעות דייקינן, הואיל ווסתה בשעה ששית — אינה אסורה לא לפניה ולא לאחריה. **וחוששת לשש שעות** — שעה ששית היא אסורה, שהוא וסתה. **מן המנחה** — היינו משש שעות ולמעלה, מבי ינטו צללי ערב. ובשבע, כבר נטו הצללים, שהחמה במערב. **עם הנץ** — דמתניתין, בסוף לילה. לפיכך, כל היום שלה, והלילה אסורה. "עם הנץ" דברייתא — בתחלת יממא, ולפיכך לילה מותרת ויום אסורה. **והזרתם את בני ישראל** — וסמיך ליה "והדוה בנדתה". **עונה אחריתי** — דאם וסתה ביום — אסורה כל היום וכל הלילה שלפניו. ורבי יהודה לא אסר אלא עונת וסתה. **ותריתי למה ליה** — לרבא לאשמועינן? **משנה** ואינה מטהרת מן הוסת — דאסורה כל ימי וסתה, שמא תראה. **גמרא** קבעה

בְּשׁוֹפַעַת דָּם טָמֵא מִתּוֹךְ דָּם טָהוֹר. "וּכְמִין צְמַרְמוֹרוֹת" וכו'. "וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּהֶן" לְאַתּוּיֵי מַאי? אֲמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא: לְאַתּוּיֵי אִשָּׁה שֶׁרֹאשָׁהּ כָּבֵד עָלֶיהָ, וְאֵבְרֶיהָ כְּבֵדִים עָלֶיהָ, וְרוֹתֶחֶת, וְגוֹסָה. אָמַר רַב הוּנָא בַּר חִיָּיא, אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲרֵי אָמְרוּ לַיָּמִים - שְׁנַיִם, לְוֹסָתוֹת - אַחַת, לְמַה שֶּׁלֹּא מָנוּ חֲכָמִים - שְׁלֹשָׁה. "לְמַה שֶּׁלֹּא מָנוּ חֲכָמִים" - לְאַתּוּיֵי מַאי? אֲמַר רַב יוֹסֵף: לְאַתּוּיֵי רֹאשָׁהּ כָּבֵד עָלֶיהָ, וְאֵבְרֶיהָ כְּבֵדִין עָלֶיהָ, וְרוֹתֶחֶת, וְגוֹסָה. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? מַתְנִיתִין הִיא, דְּהָא פֵּרְשָׁהּ רַבָּה בַּר עוּלָּא! אֶלָּא אֲמַר אַבַּיֵי: לְאַתּוּיֵי - אָכְלָה שׁוּם וְרָאֲתָה, וְאָכְלָה בְּצָלִים וְרָאֲתָה, כְּסָסָה פִּלְפְּלִים וְרָאֲתָה. אֲמַר רַב יוֹסֵף: לָא שְׁמִיעַ לִי הָא שְׁמַעְתָּא. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: אַתְּ אָמְרִיתָהּ נִיהֲלָן, וְאָהָא אָמְרִיתָהּ נִיהֲלָן: הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר וְשִׁינְּתָה לְיוֹם עֶשְׂרִים - זֶה וְזֶה אֲסוּרִין. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְיוֹם עֶשְׂרִים - הוּתַּר יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְקָבְעָה לָהּ יוֹם עֶשְׂרִים, שֶׁאֵין אִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת - עַד שֶׁתִּקְבַּעְנָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְאָמְרִתְּ לָן עָלָהּ אֲמַר רַב יְהוּדָה, אֲמַר שְׁמוּאֵל: זוֹ דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בַּר רַבִּי שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: רָאֲתָה - אֵינָהּ צְרִיכָה לֹא לִשְׁנוֹת וְלֹא לְשַׁלֵּשׁ. וְאָמְרִינַן לָךְ: לִשְׁנוֹת אָמְרַתְּ לָן, לְשַׁלֵּשׁ מִיבַּעְיָא? וְאָמְרַתְּ לָן: לִשְׁנוֹת - בְּוֹסָתוֹת, לְשַׁלֵּשׁ - בְּיָמִים. וְנִימָא זוֹ דִּבְרֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל! הָא קָא מַשְׁמַע לָן שְׁמוּאֵל: דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי - כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל סְבִירָא לֵיהּ. **משנה** הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה בְּתְחִלַּת הַוֹּסָתוֹת, כָּל הַטְּהֳרוֹת שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ הַוֹּסָתוֹת - טְמֵאוֹת. בְּסוֹף הַוֹּסָתוֹת - כָּל הַטְּהֳרוֹת שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ הַוֹּסָתוֹת טְהוֹרוֹת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף יָמִים וְשָׁעוֹת וְסָתוֹת. הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה עִם הָנֵץ הַחַמָּה - אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא עִם הָנֵץ הַחַמָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַיּוֹם שֶׁלָּהּ. **גמרא** תָּנָא, כֵּיצַד אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: יָמִים וְשָׁעוֹת וְסָתוֹת - הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה מִיּוֹם עֶשְׂרִים לְיוֹם עֶשְׂרִים, וּמִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת לְשֵׁשׁ שָׁעוֹת, הִגִּיעַ יוֹם עֶשְׂרִים וְלֹא רָאֲתָה - אֲסוּרָה לְשַׁמֵּשׁ כָּל שֵׁשׁ שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת - דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר עַד שֵׁשׁ שָׁעוֹת, וְחוֹשֶׁשֶׁת בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת. עָבְרוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלֹא רָאֲתָה - אֲסוּרָה לְשַׁמֵּשׁ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ - דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. "הָיְתָה לְמוּדָה". וְהָתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַלַּיְלָה שֶׁלָּהּ! - לָא קַשְׁיָא, הָא - דְּרִגְילָה לְרֵאוֹת בִּתְחִלַּת יְמָמָא, וְהָא - דְּרִגְילָה לְרֵאוֹת בְּסוֹף לֵילְיָא. תָּנֵי חֲדָא: רַבִּי יְהוּדָה אוֹסְרָהּ לִפְנֵי וְסָתָהּ, וּמַתִּירָהּ לְאַחַר וְסָתָהּ. וְתַנְיָא אִידָךְ: אוֹסְרָהּ לְאַחַר וְסָתָהּ, וּמַתִּירָהּ לִפְנֵי וְסָתָהּ. וְלָא קַשְׁיָא, הָא - דְּרִגְילָה לְמֶחֱזֵי בְּסוֹף לֵילְיָא, הָא - דְּרִגְילָה לְמֶחֱזֵי בִּתְחִלַּת יְמָמָא. אֲמַר רָבָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. וּמִי אֲמַר רָבָא הָכִי? וְהָתַנְיָא: "וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם", מִכָּאן אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: אַזְהָרָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִנִּשּׁוֹתֵיהֶן סָמוּךְ לְוִסְתָּן. וְכַמָּה? אָמַר רָבָא: עוֹנָה. מַאי לָאו - עוֹנָה אַחֲרִיתִי? - לָא, אוֹתָהּ עוֹנָה. - וְתַרְתֵּי לָמָּה לִי? צְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמוּעִינַן הָא הֲוָה אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - לְטָהֳרוֹת, אֲבָל לְבַעְלָהּ - לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאִי מֵהַהִיא - הֲוָה אָמִינָא: סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ עוֹנָה אַחֲרִיתִי, קָא מַשְׁמַע לָן אוֹתָהּ עוֹנָה. **משנה** הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר וְשִׁינְּתָה לִהְיוֹת רוֹאָה לְיוֹם עֶשְׂרִים - זֶה וְזֶה אֲסוּרִין. שִׁינְּתָה פַּעֲמַיִם לְיוֹם עֶשְׂרִים - זֶה וְזֶה אֲסוּרִין. שִׁינְּתָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְיוֹם עֶשְׂרִים - הוּתַּר חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְקָבְעָה לָהּ יוֹם עֶשְׂרִים, שֶׁאֵין אִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת - עַד שֶׁתִּקְבַּעְנָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְאִינָהּ מִטַּהֶרֶת מִן הַוֹּסֶת - עַד שֶׁתַּעֲקֹר מִמְּנָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

כוונת המשנה **בְּשׁוּפַעַת דָּם טָמֵא מִתּוֹךְ דָּם טָהוֹר** – שרגילה תחילה לראות דם טהור ובהמשכו רואה דם טמא, וזה וסת, ובכל פעם שתראה דם טהור ובהמשכו דם טמא, דיה שעתה ואינה מטמאה למפרע.

הגמרא מבררת מהו 'כיוצא בהן' שבמשנתנו. שנינו במשנה: **וּכְמִין צַמְרְמוֹרוֹת וכו'** וכן כיוצא בהן. שואלת הגמרא: '**וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּהֵן' לְאָתְוֵי מַאי** – מה הוא בא לרבות. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא, לְאָתְוֵי** – לרבות **אִשָּׁה שֶׁקּוּדֶם** ראייתה **רֹאשָׁהּ כָּבֵד עָלֶיהָ**, או **וְאַבְרֶיהָ כְּבֵדִים עָלֶיהָ**, או **וְרוֹתֶתֶת** – רועדת, או **וְגוֹסָהּ** – פורחת פיה להוציא רוח כאדם שרוצה לישון או שעומד משינה. שכל אלו אף הם וסת הגוף.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בדין קביעת הוסתות ושלא כמשנתנו: **אָמַר רַב הוּנָא בַּר חִיָּא אָמַר שְׁמוּאֵל, חֲרֵי אָמְרוּ** חכמים, 'לְוֹסֶת הַיָּמִים – וסת החודש או וסת ההפלגה, **שְׁנַיִם** – די בשתי פעמים כדי לקבוע וסת, ואילו **לְוֶסֶת** הגוף כגון המנויים במשנתנו, די בפעם **אַחַת** לקביעת וסת, ואילו **לְמָה שֶׁלֹּא מָנוּ חֲכָמִים** – לוסת שלא נזכר בדברי התנאים, צריך **שְׁלֹשָׁה** פעמים לקובעו, כך הם אמרו. ושואל שמואל, על אמרם **לְמָה שֶׁלֹּא מָנוּ חֲכָמִים**, איני יודע **לְאָתְוֵי מַאי** – איזה וסת באו לרבות.

הגמרא משיבה לשאלת שמואל: **אָמַר רַב יוֹסֵף**, מה שאמרו 'למה שלא מנו חכמים' בא **לְאָתְוֵי** – לרבות אשה שקודם ראייתה **רֹאשָׁהּ כָּבֵד עָלֶיהָ, וְאַבְרֶיהָ כְּבֵדִין עָלֶיהָ, וְרוֹתֶתֶת, וְגוֹסָהּ**, שבתחושות אלו לא קבעה וסת אלא בשלש פעמים.

הגמרא מקשה על פירושו של רב יוסף: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, אם כך **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** חכמים באומרם שהם נקבעים בשלש פעמים, והרי **מַתְנִיתִין הֵיא** – משנתנו היא, כבר שנינו דין זה במשנתנו, **דְּהָא פְּרִישָׁה רַבָּה בַּר עוּלָּא** – שהרי רבה בר עולא פירש את מה ששנינו במשנתנו 'וכן כיוצא בהן' שבא לרבות את אותן תחושות שהן בכלל וסת הגוף שנקבע בשלש פעמים, ומהו החידוש ב'למה שלא מנו חכמים שלשה'].

אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, 'למה שלא מנו חכמים' בא **לְאָתְוֵי** [–לרבות] **אָכְלָה שׁוּם וְרָאָתָה**, וכן אם **אָכְלָה בְּצָלִים וְרָאָתָה**, וכן **כָּסְסָה פִּלְפְּלִים** חריפים **וְרָאָתָה**, שאם עשתה כן שלש פעמים קבעה וסת לכך. וזו היא כוונת חכמים באמרם 'למה שלא מנו חכמים'.

הגמרא מביאה עוד מדברי התנאים והאמוראים בענין בכמה פעמים נקבע וסת: **אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא שְׁמִיעַ לִי הָא שְׁמַעְתָּא** – לא שמעתי מעולם מימרא זו של שמואל בשם חכמים. **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **אַתְּ אַמְּרִיתָהּ נִיהָלָן** – אתה עצמך אמרת לנו [לתלמידים] מימרא זו, **וְאַהָא אַמְּרִיתָהּ נִיהָלָן** – ועל משנה זו שנית לנו דין זה, ששנינו (לקמן בעמוד זה) שאם **הָיְתָה לְמוּדָה** – רגילה בוסת קבוע **לִהְיוֹת רוֹאָה יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר** – בהפלגת חמשה עשר יום, **וְשִׁינְּתָה** פעם אחת וראתה **לְיוֹם עֶשְׂרִים** – בהפלגת עשרים יום, הרי מעתה **זֶה וָזֶה** – גם יום הפלגת חמשה עשר וגם יום הפלגת עשרים **אֲסוּרִין** בתשמיש. אולם אם שינתה **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְיוֹם עֶשְׂרִים, הוּתַּר יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר** שנעקר במה שלא ראתה בו שלש פעמים, **וְקָבְעָה לָהּ** וסת **לְיוֹם עֶשְׂרִים**. ומסיימת המשנה, 'שֶׁאֵין אִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת עַד שָׁתִּקְבָּעֶנָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים'. **וְאַמַּרְתְּ לָן עָלָהּ** – ואמרת לנו על משנה זו, 'אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, זוֹ דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בַּר רַבִּי, שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, שדעתו בכל מקום שהחזוקה נקבעת בשלש פעמים, **אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים**, אם **רָאָתָה** פעם אחת, **אֵינָהּ צְרִיכָה לֹא לִשְׁנוֹת** – לראות פעם שנייה **וְלֹא לְשַׁלֵּשׁ** – לראות פעם שלישית בבדי לקבוע וסת, אלא כבר בפעם הראשונה קבעה לה וסת. **וְאַמְּרִינַן לָךְ** – והקשינו לך, **לִשְׁנוֹת אַמַּרְתְּ לָן** – מאחר שאמרת שאינה צריכה לשנות, **לְשַׁלֵּשׁ מִיבַּעְיָא** – וכי עדיין צריך לומר שאינה צריכה לשלש, והרי אם אינה צריכה לראות פעם שנייה ודאי שאינה צריכה לראות פעם שלישית. **וְאַמַּרְתְּ לָן** – וביארת לנו, שמה שאמרו שאין צריך **לִשְׁנוֹת** – לראות פעמיים [אלא בפעם אחת נקבע וסת], הכוונה **בְּוֶסֶת** – בוסת הגוף, שבו בפעם אחת קובעת וסת. ואילו מה שאמרו שאינה צריכה **לְשַׁלֵּשׁ** – לראות שלש פעמים [אלא בשתי פעמים נקבע וסת], הכוונה **בְּיָמִים** – וסת החודש ווסת ההפלגה, שבשתי פעמים קובעת וסת. הרי שממך שמענו מימרא זו של שמואל שאמרו חכמים שוסת הימים נקבע בשתי פעמים ווסת הגוף נקבע בפעם אחת.

מקשה הגמרא: מדוע הוצרך שמואל להביא את דעת רבן שמעון בן גמליאל שהוסת נקבע בשלש פעמים בשם רבן גמליאל בר רבי, **וְנִימָא** – היה לו לומר רק זוֹ **דִּבְרֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**, שהרי דעת רבן שמעון בן גמליאל ידועה שהוא סובר בכל מקום שהחזקה נקבעת בשלש פעמים, ומדוע הוצרך לומר זאת בשם רבן גמליאל בר רבי. מתרצת הגמרא: **הָא קָא מַשְׁמַע לָן שְׁמוּאֵל** – לכך אמר זאת שמואל בשם רבן גמליאל בר רבי, כדי להשמיענו **דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרִבִּי כִּרְבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל סְבִירָא לֵיהּ** – שרבן גמליאל בר רבי סובר כרבן שמעון בן גמליאל שהחזקה נקבעת בשלש פעמים.

משנה

המשנה ממשיכה לעסוק בדין 'וסת הגוף'. מהותה של וסת זו התבארה במשנה לעיל (ע"א), שבשעת ראיית הדם רגילה לחוש בגופה באחד מהמיחושים המוזכרים במשנה. ואין הכוונה שחשה בהם רגע אחד, אלא שהם מתמשכים, כגון שמפהקת במשך שעה או יותר. המשנה להלן מחלקת בין אם ראיית הדם באה בתחילת המיחוש או בסופו.

הָיְתָה לְמוּדָה [–רגילה] **לִהְיוֹת רוֹאָה בִּתְחִלַּת הַוְּסָתוֹת** מוסתות הגוף, כגון שרגילה לראות מיד בשהיא מתחילה לפהק, אם פיהקה ואחר כך מצאה דם **כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה** – שנגעה בהם **בְּתוֹךְ הַוְּסָתוֹת** – בכל זמן המיחוש, מעת שהתחילה לפהק, **טְמֵאוֹת**. שכיון שבדרך כלל רגילה לראות בתחילת הפיהוקים, מן הסתם גם בפעם הזו כשהתחילה לפהק יצא הדם מהרחם וטמאה, אלא שלא ראתה את הדם מפני שכתלי בית הרחם העמידוהו שלא יצא לחוץ.

ואם היא רגילה לראות תמיד **בְּסוֹף הַוְּסָתוֹת** – בסוף המיחושים, כגון שתחילה מפהקת פיהוקים הרבה ורואה בפיהוק האחרון, אם מצאה דם בסוף הפיהוקים או לאחר זמן, **כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה** – שנגעה בהם **בְּתוֹךְ הַוְּסָתוֹת** – בתוך זמן המיחוש, משעה שהתחילה לפהק עד הפיהוק שלפני האחרון **טְהוֹרוֹת**, שכיון שבדרך כלל רגילה לראות בפיהוק האחרון, מן הסתם אף הפעם לא הקדימה ראייתה, ולכן כל הטהרות שנגעה בם במשך זמן הפיהוקים [מלבד בזמן הפיהוק האחרון שרגילה לראות בו] טהורות.

עד כאן דנה המשנה בדין 'וסת הגוף' [לענין טומאת טהרות], ומכאן ואילך עוברת המשנה לדון בדין 'וסת הימים', כגון וסת ההפלגה [ולענין איסורה לבעלה]: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, כשם שבוסת הגוף אין חוששים אלא לזמן שרגילה לראות בו, ומשום כך אם רגילה לראות בסוף הפיהוקים אין חוששים שמא הקדימה וראתה בתחילתם, **אַף יָמִים וְשָׁעוֹת וְסָתוֹת** – כך גם בוסת הימים [–כגון וסת ההפלגה] אין חוששים לכל יום הראייה אלא רק לשעה שהיא רגילה לראות בה, ורק בשעה זו צריכה לפרוש מבעלה ושאר היום מותרת.

ולכן, אם **הָיְתָה לְמוּדָה** [–רגילה] **לִהְיוֹת רוֹאָה עִם הָנֵץ הַחַמָּה** – בסוף הלילה קודם הנץ החמה, **אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא עִם הָנֵץ הַחַמָּה** ולא יותר, אבל כל הלילה הסמוך לנץ וביום שאחריו מותרת.

רַבִּי יְהוּדָה חולק להחמיר **וְאוֹמֵר, כָּל הַיּוֹם** – משעבר הנץ החמה ואילך, **שֶׁלָּהּ** – מותרת לשמש [אם לא ראתה], אבל כל הלילה שלפניו אסורה. שלדעת רבי יהודה כל עונת ראייתה אסורה, ולא רק בשעה שרגילה לראות בה. ולכן, אם רגילה לראות בלילה, בין אם ראתה בתחילת הלילה ובין אם בסופו אסורה כל הלילה, ואם רגילה לראות ביום, בין אם בתחילת היום ובין אם בסופו, אסורה כל היום.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את מחלוקת רבי יוסי ורבי

המשך בעמוד רנב

גמרא

כשם שהאשה קובעת וסת לימי החודש כשראתה בתאריכים שוים [כגון שראתה שלש פעמים בשלשה חדשים רצופים בא׳ לחודש] כך גם קובעת וסת לימי החודש בדילוג. כגון שראתה ראייה ראשונה בט״ו ניסן וראייה שניה בט״ז אייר וראייה שלישית בי״ז סיון, זו היא ׳וסת הדילוג׳, שכך הוא טבע חלק מהנשים שרואות בכל חודש ביום שאחר התאריך שראתה בחודש הקודם, ולכן יש לה לחשוש לי״ח תמוז ואחריו לי״ט אב וכן על זה הדרך. אלא שנחלקו רב ושמואל במספר הראייות הנצרכות לקביעת וסת זה כדלהלן.

שונה הוא וסת הדילוג מוסת החודש, שבוסת החודש כבר בראייה הראשונה ניכר וסתה שהרי ראתה בתאריך מסוים בחודש שאותו אנו קובעים לבסוף כגורם לוסתה, אבל בוסת הדילוג, כאשר היא רואה תחילה בט״ו לחודש ושוב שבה ורואה בט״ז ובי״ז לחודש, הרי הראייה הראשונה שראתה בט״ו לחודש לא באה בדילוג יום מהחודש הקודם, והגמרא להלן תדון האם מכל מקום יש לצרף ראייה זו למנין הראיות הנצרכות לקביעת הוסת.

אִיתְּמַר, רָאָתָה בְּיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ זֶה, וְשוּב ראתה **בְּיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ זֶה** – בחודש הבא, וְשוּב ראתה **בְּיוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ זֶה** – בחודש שאחריו [כגון שראתה בט״ו ניסן ט״ז אייר וי״ז סיון], **רַב אָמַר, קָבְעָה לָהּ וֶסֶת לְדִילּוּג.** שכשם שהאשה קובעת וסת כשרגילה לראות בתאריכים שוים, כך גם קובעת וסת באופן שדילגה ראייתה וראתה בכל חודש ביום שאחרי התאריך שראתה בו בחודש הקודם. וכשקובעת וסת לדילוג, יש לה לחשוש בכל חודש ליום שאחר התאריך שראתה בו בחודש הקודם. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** אינה קובעת וסת זה **עַד שֶׁתְּשַׁלֵּשׁ בְּדִילּוּג** – שתראה שלש ראיות ב׳דילוג׳. וכיון שהראייה ראשונה לא באה בדילוג מהחודש הקודם, אי אפשר לקבוע על פיה את טבע הדילוג ולפיכך אינה קובעת עד שתראה ארבע פעמים כאשר שלש מתוכן הן ראיות ב׳דילוג׳.

הגמרא מבררת את טעם מחלוקת רב ושמואל: **נִימָא** – האם יש לומר **שרַב וּשְׁמוּאֵל בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו במחלוקת אחרת שנחלקו בה רבי ורבן שמעון בן גמליאל. **דְּתַנְיָא** בברייתא בדינה של ׳אשה קטלנית׳ שמתו בעליה, שאסורה לשוב ולהנשא. **נִיסֵּת לָרִאשׁוֹן וָמֵת,** ונישאה שוב **לַשֵּׁנִי וָמֵת, לַשְּׁלִישִׁי לֹא תִּנָּשֵׂא** כיון שכבר הוחזקה כ׳קטלנית׳, **דִּבְרֵי רַבִּי.** ומשום שלדעתו ה׳חזקה׳ נקבעת בשתי פעמים. אבל **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לַשְּׁלִישִׁי תִּנָּשֵׂא** – מותרת היא להנשא לבעל שלישי, כיון שבשתי פעמים עדיין לא נקבעת ׳חזקה׳ ועדיין אינה מוחזקת כ׳קטלנית׳. אך אם מת גם השלישי, הוחזקה בשלש פעמים כ׳קטלנית׳ ולְרִבִּיעִי שוב **לֹא תִּנָּשֵׂא.** ואף רב ושמואל נחלקו בדין זה, רב סובר ש׳חזקה׳ נקבעת בשתי פעמים, ולפיכך אף שרק שתי ראייות באו ב׳דילוג׳ מהחודש הקודם קבעה וסת לדילוג. ואילו שמואל סובר כרבן שמעון בן גמליאל שהחזקה נקבעת רק בשלש פעמים, ולפיכך אינה קובעת וסת עד שתראה ארבע פעמים כאשר שלש ראיות מתוכם הם ב׳דילוג׳.

דוחה הגמרא: **לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – גם רב וגם שמואל סוברים **כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** ש׳חזקה׳ נקבעת רק בשלש פעמים. **וְהָכָא** – וכאן בדין ׳וסת הדילוג׳, **בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – בכך הם נחלקו, **שרַב סָבַר,** שהראייה הראשונה שראתה **בְּחֲמִשָּׁה עָשָׂר** בחודש הראשון, **מִמִּנְיָנָא** – עולה היא למנין הראיות לקביעת וסת הדילוג, שכך הוא טבע וסת זו, שכאשר רואה ביום מסוים בחודש, היא תראה בחודש הבא בדילוג, וכבר בראייתה הראשונה מוטבע שתראה בחודש הבא בדילוג, ולכן היא מצטרפת לסך שלשת הראיות הנצרכות לקביעת וסת לדילוג. **וּשְׁמוּאֵל סָבַר,** כֵּיוָן **דְּלָאו בְּדִילּוּג חֲזִיתֵיהּ** – שראייה ראשונה לא בדילוג ראתה, **לָאו מִמִּנְיָנָא הוּא** – אין ראייה זו עולה למנין הראיות הנצרכות לקביעת וסת הדילוג, ואין וסת זו נקבעת עד שתדלג בפועל שלש פעמים וכיון שראייה ראשונה לא באה בדילוג מהחודש הקודם לפיכך אין הוסת נקבע עד שתשוב ותראה פעם שלישית בדילוג.

הגמרא מקשה מברייתא על שיטת רב: **אִיתִּיבֵיהּ** – קושיא על שיטת רב. שנינו בברייתא, **הָיְתָה לְמוּדָה** – רגילה [׳וסת קבוע׳] **לִהְיוֹת רוֹאָה יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר** לחודש, **וְשִׁינְּתָה** מוסתה הקבוע וראתה **לְיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר** בחודש, **זֶה וָזֶה** – גם יום ט״ו וגם יום ט״ז **אֲסוּרִין** כדין הוסתות שאסורה גם ביום וסתה הקבוע וגם ביום ראייתה האחרונה כוסת שאינו קבוע. ואם בחודש שאחריו שוב **שִׁינְּתָה** מוסתה הקבוע וראתה **לְיוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר** בחודש, **הוּתַּר** יום **שִׁשָּׁה עָשָׂר,** שלא נאסר אלא כוסת שאינו קבוע ונעקר בפעם אחת שלא ראתה בו **וְנֶאֱסַר** – ועדיין אסורה ביום **חֲמִשָּׁה עָשָׂר** שהוא יום וסתה הקבוע **וְביום שִׁבְעָה עָשָׂר** שהוא יום ראייתה האחרונה שאסור כדין וסת שאינו קבוע. ואם שבה **וְשִׁינְּתָה** בחודש שאחריו מוסתה הקבוע **לְיוֹם שְׁמוֹנָה עָשָׂר,** מעתה **הוּתְּרוּ כּוּלָּן,** שכן וסתה הקבוע ליום ט״ו נעקר בכך שראתה שלש פעמים ביום אחר, ואילו וסתה שאינו קבוע ליום י״ז נעקר בפעם אחת שלא ראתה בו **וְאֵין אָסוּר** בחודש הבא אפילו יום י״ח, **אֶלָּא** מִיום **שְׁמוֹנָה עָשָׂר וְאֵילַךְ** – היום שלאחר שמונה עשר, כלומר יום י״ט. שכיון שראייתה ביום י״ח היתה בדילוג בפעם השלישית [ט״ז י״ז וי״ח], קבעה לה וסת לדילוג, ולכן בחודש הבא אסורה ביום שלאחר י״ח לחודש [יום י״ט] ובחודש שאחריו אסורה ביום שלאחר י״ט לחודש [יום כ׳] וכן לעולם בכל חודש אסורה יום לאחר התאריך שראתה בו בחודש הקודם. ומברייתא זו **קַשְׁיָא לְרַב** הסובר כי די בשלש ראייות שמתוכם רק שתים ב׳דילוג׳ כדי לקבוע וסת הדילוג, ולדעתו כשראתה תחילה ביום ט״ו לחודש ושבה ודילגה ב׳ פעמים [בימים ט״ז וי״ז] כבר קבעה וסת הדילוג, ואילו בברייתא מבואר שלא קבעה וסת לדילוג אלא כאשר שוב ראתה בדילוג ביום י״ח בחודש.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב** – יתרץ לך רב, **לְמוּדָה שָׁאנִי** – אשה שיש לה וסת קבוע קדום, דינה שונה. שראייתה שראתה ביום ווסתה הקבוע אינה מצטרפת לקביעת וסת חדשה של דילוג. שכן כאשר רואה במועד וסתה הקבוע, מן הסתם ראייה זו נגרמה מחמת טבע וסתה הקבוע ולכן אי אפשר להחשיב ראייה זו כראייה ראשונה של וסת חדשה [׳וסת הדילוג׳]. ועל כן במקרה של הברייתא שראייתה הראשונה היא בט״ו לחודש שזה מועד וסתה הקבוע, אין לצרף ראייה זו לקביעת וסת הדילוג, ואינה קובעת וסת הדילוג עד שתראה עוד שלש פעמים מלבד ראייתה ביום וסתה הקבוע.

מקשה הגמרא: **וּדְקָאָרֵי לָהּ מַאי קָאָרֵי לָהּ** – מי שהקשה מברייתא זו על דברי רב, מה עלתה על דעתו להקשות, הרי פשוט הדבר שאין ראיית וסתה הקבוע עולה לקביעת וסת חדשה של דילוג.

מתרצת הגמרא: המקשן סבר ש׳לְמוּדָה׳ **אִצְטְרִיכָא לֵיהּ** – התנא הוצרך להזכיר שמדובר שיש לה וסת קבוע משום חידוש אחר שיש בדבר. אולם באמת אף אם לא היה לה וסת קבוע אין וסת הדילוג נקבע עד שיהיו עוד שלש ראיות חוץ מראייתה הראשונה שלא באה בדילוג, ומה שהוזכר בברייתא שהיה לה וסת קבוע, לפי ששחשש התנא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר **כֵּיוָן דִּלְמוּדָה** – שרגילה לראות ביום ט״ו **וַעֲקַרְתֵּיהּ בְּתָרֵי זִימְנֵי** – ועקרה וסת זה שתי פעמים, **עָקְרָה לֵיהּ** – די בכך בכדי לעוקרו, **קָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא שאין וסת קבוע נעקר אלא בשלש פעמים. אבל לענין דין וסת הדילוג אין חילוק אם היה לה וסת קבוע או לא, שלעולם אין הוסת נקבע אלא בארבע ראיות שהשלוש האחרונות בדילוג.

הגמרא מקשה על דברי שמואל מברייתא: **מַיתִּיבֵי,** שנינו בברייתא, **רָאָתָה יוֹם עֲשָׂרִים וְאֶחָד בְּחֹדֶשׁ זֶה,** ושבה וראתה **יוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם בְּחֹדֶשׁ זֶה** – בחודש שאחריו, ושוב ראתה **יוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה בְּחֹדֶשׁ זֶה** – בחודש שלאחריו, **קָבְעָה לָהּ וֶסֶת** לדילוג. אבל אם לאחר שראתה בחודש השני ביום כ״ב, בחודש השלישי **סֵירְבָה** ראייתה **לְיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, לֹא קָבְעָה לָהּ וֶסֶת,** כיון שאין כאן דילוג מסודר שתחילה דילגה יום אחד ואחר כך דילגה שני ימים. ומבואר בברייתא שוסת הדילוג נקבע בשלש ראיות [יום כ״א יום

המשך בעמוד רכג

רש"י

קבעה לה וסת לדילוג — ואסורה ליום שמונה עשר לחדש רביעי, וליום תשעה עשר בחדש חמישי, וכן לעולם. **עד שתשלש בדילוג** — ויום חמשה עשר אינו מן המנין — שהוא תחלת ראייתה, ואין שם דילוג. **היתה למודה** — וסת קבוע לחמשה עשר, ושינתה לששה עשר — זה וזה אסורין. כלומר, כשיגיע חמשה עשר וששה עשר עוד — תאסר. חזרה ושינתה בשניה [לשבעה עשר] — הותר ששה עשר מכאן ואילך, שלא קבעתו אלא פעם אחת. הלכך, בפעם אחת הוא נעקר. **הותרו כולן** — חמשה עשר — שהרי עקרתו שלשה פעמים, וששה עשר ושבעה עשר — בחדא זימנא מיקרי, ואפילו שמונה עשר הבא לא יאסר, אלא תשעה עשר. כדקתני "משמונה עשר ואילך", שהרי שילשה בדילוג וקבעה לה וסת לדילוג. **תיובתא דרב** — דהא קתני: שינתה לשבעה עשר — נאסר חמשה עשר וששה עשר, ולא קתני משבעה עשר ואילך, ואף על גב דדילגה תרי זימני. אלמא, ראייה קמייתא — לאו ממנינא. **למודה שאני** — כיון דוסתה קבוע לחמשה עשר — שדינן ראייה של חמשה עשר עם ראיות שעברו עליה, שהרי בזמנה ראתה, והיכי הוה מצינן למימנייה עם הני דדילוג?! וכי אמינא אנא — היכא דראיית חמשה עשר שהיתה תחלת ראייתה, או שלא היה לה וסת קודם לכן, או שהיה לה וסת ליום עשרים. **ודקארי לה מאי קארי לה** — הא ודאי היכי מצי לאקשויי מלמודה? **קסלקא דעתך** — הוא הדין לשאינה למודה בעינן תלתא זימני דילוג, והאי דנקט "למודה" — לאו משום עקירת וסת דילוג, למידק דלמודה הוא דבעי שתשלש בדילוג. אלא משום עקירת וסת ראשון, דקתני "חזרה ושינתה לשבעה עשר — הותר ששה עשר, ונאסר חמשה עשר ושבעה עשר", ואף על גב דעקרתיה לחמשה עשר תרי זימני. דסלקא דעתך אמינא: כיון דלמודה הואי בחמשה עשר, ועקרתיה תרי זימני — תו לא הדרה, ותשתרי לחמשה עשר הבא. **קמשמע לן** — דאין וסת קבוע נעקר בפחות משלש פעמים. **סירגה** — מיום עשרים ושנים ליום עשרים וארבעה. **לא קבעה לה וסת** — שאין דילוג זה דומה לראשון. דראשון — יום אחד, וזה — שני ימים כאחד. קתני מיהא: קבעה לה וסת בשלש ראיות, וראשונה בכלל. **ושינתה ליום עשרים ואחד** — דאיכא דילוג תלת זימני. **דיקא נמי** — מדשבקינן ליום עשרים, דהוה ליה למיתני "ראתה ביום עשרים בחדש זה, ויום עשרים ואחד בחדש זה, ויום עשרים ושנים בחדש זה", שכן דרך לשון תנאים לשנות כלל ולשון קצרה. **לא אמרן** — דאין קובעת עד שתקבענו שלש פעמים, אלא למקבעיה דתהוי דיה שעתה ולא יעקר בפחות משלש. **אבל למיחש** — בחדא זימנא חיישא ליה. שאם ראתה ביום חמשה עשר פעם אחת — חוששת לחמשה עשר הבא, ולא תשמש. **הני מילי** — היכא דקאים ליה אותו יום ששינתה בו בתוך ימים שראויה להיות בהן נדה. כי מתניתין שהיא למודה להיות רואה ביום חמשה עשר לטבילתה, שהוא עשרים ושנים לראייתה, ובדאוקימנא ב"בנות כותים" (נדה לט,א). ושינתה ליום עשרים לטבילה, שהן עשרים ושבע לראייה. דכי הדר מטי יום חמשה עשר לטבילתה, קיימא לה בימים הראויים לנדה. שהרי שלמו לאחר טבילה אחד עשר שבין נדה לנדה, ונכנסה ארבעה ימים בימים הראויים לנדות. אבל היכא דקאי בתוך ימי זיבתה, כגון שהיתה למודה לראות ליום חמשה עשר לטבילתה, והקדימה וראתה בתוך ימי הזוב, כגון ליום עשירי לטבילה. **אימא לא תיחוש לה** — דכי מטיא טבילתה אחריתי, ותטבול, ויגיע יום עשרים — לא תאסר לשמש, דהא קיימא לן בפרק דלעיל (שם): כל אחד עשר — בחזקת טהרה, שאינה מוחזקת רואה. הלכך, משום חדא זימנא לא תיחוש לה, דאקראי בעלמא הוה — קמשמע לן. **תנינא אין האשה קובעת** — ואינה מטהרת. ומדתנא להו גבי הדדי — משמע דלא בעי עקירה שלש פעמים אלא למי שנקבע שלש פעמים. **חד לחד** — חדא עקירה לחד קביעות, וקא משמע לן: דאפילו קבעתיה תרי זימני — מיעקרא בחד זימנא. **כוותיה** — דאפילו קבעתיה תרי זימני — מיעקר בחד זימנא. **הכי גרסינן: מותרת לשמש עד יום שלשים** — כל ימים שבינתים מותרים. **הגיע יום שלשים ולא ראתה הגיע יום עשרים וראתה הותר שלשים** — התעיד לבא, דהא איעקר מינה. ואף על גב דקבעתיה תרי זימני — מיעקר בחד זימנא.

ונאסר

גמרא **איתמר**, רָאֲתָה יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ זֶה, וְיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ זֶה, וְיוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ זֶה. רַב אָמַר: קָבְעָה לָהּ וֶסֶת לְדִילּוּג. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עַד שֶׁתְּשַׁלֵּשׁ בְּדִילּוּג. - נַיְמָא רַב וּשְׁמוּאֵל בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל קָמִיפַּלְגִי; דְּתַנְיָא, נִיסַּת לָרִאשׁוֹן - וּמֵת, לַשֵּׁנִי - וּמֵת, לַשְּׁלִישִׁי - לֹא תִּנָּשֵׂא, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לַשְּׁלִישִׁי - תִּנָּשֵׂא, לָרְבִיעִי - לֹא תִּנָּשֵׂא. - לָא, דִּכּוּלֵּי עָלְמָא - כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי; רַב סְבַר - חֲמִשָּׁה עָשָׂר מִמִּנְיָנָא, וּשְׁמוּאֵל סְבַר - כֵּיוָן דְּלָאו בְּדִילּוּג חֲזִיתֵיהּ, לָאו מִמִּנְיָנָא הוּא. אִיתִיבֵיהּ: הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְשִׁנְּתָה לְיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר - זֶה וְזֶה אֲסוּרִין. שִׁנְּתָה לְיוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר - הוּתַּר שִׁשָּׁה עָשָׂר וְנֶאֱסַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר וְשִׁבְעָה עָשָׂר. שִׁנְּתָה לְיוֹם שְׁמוֹנֶה עָשָׂר - הוּתְּרוּ כּוּלָּן, וְאֵין אָסוּר אֶלָּא מִשְּׁמוֹנֶה עָשָׂר וְאֵילָךְ. קַשְׁיָא לְרַב! - אֲמַר לָךְ רַב: לְמוּדָה שָׁאנֵי. וְדִקָּאֲרֵי לַהּ, מַאי קָאֲרֵי לַהּ? לְמוּדָה אִצְטְרִיכָא לֵיהּ. מַהוּ דְּתֵימָא: כֵּיוָן דִּלְמוּדָה, וַעֲקַרְתֵּיהּ - בְּתְרֵי זִימְנֵי עָקְרָה לֵיהּ - קָא מַשְׁמַע לָן. מֵיתִיבֵי: רָאֲתָה יוֹם עֶשְׂרִים וְאֶחָד בְּחֹדֶשׁ זֶה, יוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם בְּחֹדֶשׁ זֶה, יוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁלִשָּׁה בְּחֹדֶשׁ זֶה - קָבְעָה לָהּ וֶסֶת. סֵירְגָה לְיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה - לֹא קָבְעָה לָהּ וֶסֶת. תִּיוּבְתָּא דִּשְׁמוּאֵל! - אֲמַר לָךְ שְׁמוּאֵל: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן דִּרְגִילָה לְמֶחֱזֵי בְּיוֹם עֶשְׂרִים, וְשִׁנְּתָה לְיוֹם עֶשְׂרִים וְאֶחָד. דַּיְקָא נַמִּי, דְּשַׁבְקִינַן לְיוֹם עֶשְׂרִים, וּנְקַט לְיוֹם עֶשְׂרִים וְאֶחָד - שְׁמַע מִינַּהּ. "שֶׁאֵין הָאִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת עַד שֶׁתִּקְבַּעֶנָּהּ" וכו'. אָמַר רַב פַּפָּא: לָא אֲמָרָן - אֶלָּא לְמִקְבְּעָה, אֲבָל לְמֵיחַשׁ לָהּ - בַּחֲדָא זִימְנָא חָיְישָׁא. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? תְּנִינָא: הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְשִׁנְּתָה לְיוֹם עֶשְׂרִים - זֶה וְזֶה אֲסוּרִין! אִי מֵהָתָם - הָוָה אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּקַיְימָא בְּתוֹךְ יְמֵי נִדָּתָהּ, אֲבָל הֵיכָא דְּלָא קַיְימָא בְּתוֹךְ יְמֵי נִדָּתָהּ - אֵימָא לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. "וְאֵינָהּ מִטַּהֶרֶת מִן הַוֶּסֶת" וכו'. אָמַר רַב פַּפָּא: לָא אֲמָרָן, אֶלָּא דִּקְבַעְתֵּיהּ תְּלָתָא זִימְנֵי - דִּצְרִיכִי תְּלָתָא זִימְנֵי לְמֶעְקְרֵיהּ, אֲבָל תְּרֵי זִימְנֵי - בַּחֲדָא זִימְנָא מִיעְקַר. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? תְּנִינָא: אֵין הָאִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת עַד שֶׁתִּקְבַּעֶנָּהּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים! מַהוּ דְּתֵימָא: חֲדָא - לְחַד, תְּרֵי - לְתַרְתֵּי, וּתְלָתָא - לִתְלָתָא, קָא מַשְׁמַע לָן. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב פַּפָּא: הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה יוֹם עֶשְׂרִים, וְשִׁנְּתָה לְיוֹם שְׁלֹשִׁים - זֶה וְזֶה אֲסוּרִין, הִגִּיעַ יוֹם עֶשְׂרִים וְלֹא רָאֲתָה - מוּתֶּרֶת לְשַׁמֵּשׁ עַד יוֹם שְׁלֹשִׁים, וְחוֹשֶׁשֶׁת לְיוֹם שְׁלֹשִׁים. הִגִּיעַ יוֹם שְׁלֹשִׁים וְרָאֲתָה, הִגִּיעַ יוֹם עֶשְׂרִים וְלֹא רָאֲתָה, וְהִגִּיעַ יוֹם שְׁלֹשִׁים וְלֹא רָאֲתָה, וְהִגִּיעַ יוֹם עֶשְׂרִים וְרָאֲתָה - הוּתַּר יוֹם שְׁלֹשִׁים

ונאסר

תוספות

איתמר ראתה חמשה עשר בחדש זה וששה עשר בחדש זה — פירוש: דווקא בכי האי גוונא, אבל ראתה בשלשה חדשים או בשנים לחדש או באחד — לכולי עלמא אין צריך יותר, כדאמר לעיל בסוף "בנות כותים" (לט,ב): דחזאי ריש ירחא וריש ירחא כו'. ואפילו שאחד מלא ואחד חסר, ואין הימים שבין ראייה לראייה שוין — מכל מקום קביעות החדש גורם. והיכא דבראשונה אין לה שיעור בחדש, שתהא השניה נראת דילוג מן הראשונה — דכולי עלמא דאין הראשונה מן המנין, ובעינן שתשלש בדילוג. כגון ראתה עכשיו, ושניה בעשרים לה, ושלישית בעשרים ואחד לשניה. ומשום הכי נקט "חמשה עשר בחדש זה". ולפירוש זה קשה: דבפרק "שור שנגח ארבעה וחמשה" (בבא קמא לז,ב) מדמה נגח יום חמשה עשר בחדש זה וששה עשר בחדש זה ושבעה עשר בחדש זה, לפלוגתא דהכא. ואם כן, היכי קאמר התם לעיל גבי "ראה שור ונגח, שור ולא נגח" דהויא ראשונה מן המנין? הא בכי האי גוונא אפילו רב מודה דלא הוי ראשונה מן המנין, שהרי לא היתה לשום זמן לא לחדש ולא לשבת! ויש לחלק בין סירוגין דימים לסירוגין דשוורים. ורבינו חננאל פירש "קבעה לה וסת לדילוג" — בשעשתה שלש פעמים כסדר הזה, כגון שראתה חמשה עשר בניסן וששה עשר באייר ושבעה עשר בסיון, וכן ראתה חמשה עשר בתמוז וששה עשר באב ושבעה עשר באלול, ועוד ראתה חמשה עשר בתשרי וששה עשר במרחשון ושבעה עשר בכסליו — חוששת מכאן ואילך חמשה עשר לחדש זה וששה עשר לשני ושבעה עשר לשלישי. ולשמואל צריכה "שתשלש בדילוג" — שתראה בחדש רביעי יום שמונה עשר, ובשלשה חדשים שאחרידם יום ששה עשר ושבעה עשר ושמונה עשר, וכן בשלישי עוד שאחרי כן. דראייה של חמשה עשר יום בחדש הראשון, לא היה ממנינא. ותימה: למה פירש כן, דאם כן בששאל התלמוד "לימא בדרבי ורבן שמעון בן גמליאל קמיפלגי" — לא פליגי בראייה ראשונה לחוד אלא בשלש ראיות של דילוג ראשון, ובמסקנא יהיה הפירוש בענין אחר, ואמאי לא סגי בשלשה חדשים כדפירש בקונטרס? **ואינה** אסורה אלא משמונה עשר ואילך — ואם תאמר: ויאסר נמי יום שמונה עשר, כי שינתה לשבעה עשר, שהרי דילגה. ויהיה בכלל וסת דילוג, כמו חמשה עשר וששה עשר, דחיישינן בחדא זימנא? ואומר הרב רבינו יצחק: דאין לחוש בדילוג משום חדא זימנא.

מיחש בחדא זימנא חיישינן — פירש רש"י: דחיישינן לתשמיש. וכן צריך לפרש, מדלא פריש התלמוד בהדיא לטהרות. ואין להזכיר בשום קביעות וסת שלש פעמים לגבי תשמיש — דהא בחדא זימנא חיישינן, אלא לגבי שאם נקבעו שלש פעמים — חוששין לו, עד שיעקר שלש פעמים.

הדרן עלך האשה

תוספות

תינוקת ארבע לילות — בית הלל לא בעו רצופין, כדאמר בגמרא: מעשה ונתן לה רבי ארבע לילות מתוך שנים עשר חדש. וכן נראה דארבע לילות לבית שמאי, אפילו מפוזרות, כמו לבית הלל. **כל** זמן שהרוק מצוי בתוך הפה — שרואה מחמת תשמיש, תלינן כל היום המחרת וכל הלילה שאחריו, אפילו לא שמשה בהם בדם בתולים, ואפילו אינה נוחרת. אבל תו — לא תלינן, הואיל ולא שמשה, כדאמר לעיל בסוף פרק קמא (יא,ב): עבר עליה לילה אחת בלא תשמיש — טמאה. ורב מחמיר טפי, דדוקא כשנוחרת ביום שלאחר תשמיש תלינן בו ובלילה שלאחריו, אבל בלא נחירה — לא.

על גבי כולם ורואה על גבי כולם ואינה רואה בידוע שחיתה המכה — לספרים דגרסינן הכי "על גבי כלים ורואה" ליכא לפרושי "בידוע" דאיכא הוכחה, דהא לא מוכח ולא מידי, הואיל ורואה. אלא הכי פירושו: בידוע שיש לתלות שחיתה המכה. וכן צריך לומר בפרק "דם הנדה" לעיל (נו,ב) "בידוע שלפני הכבוס" — כלומר, שיש לתלותו לפני הכבוס. **רב** אמר לא הפסידה לילות עד מוצאי שבת תנן — ואם תאמר: בפרק קמא דכתובות (ו,ב) דפריך למאן דאסר לבעול בשבת מדקאמר הכא "עד מוצאי שבת", וקאמר: מאי לאו, דאי לא בעיל — מצי בעיל! ומשני: לא, כשבעל. ופריך: אי כשבעל, מאי למימרא? ומשני: הא קמשמע לן כדשמואל, דאמר: פרצה דחוקה כו'. והשתא, מאי פריך "מאי למימרא", הא אשמעינן טובא, דלא הפסידה לילות, כדקאמר הכא! ויש לומר: דהתם איכא לישנא דשמואל אוסר למבעל לכתחלה, וכן לרב, ואיצטריך ליה לשנויי הכי לשמואל, דאפילו אי כלוי סבירא ליה, דהפסידה לילות. **דשרי** למבעל לבתחלה כדשמואל כו' — אף על גב דבפרק קמא דכתובות (ו,ב) מייתי הך דשמואל אבעילה שניה, מכל מקום לפי האמת דשרי למבעל בתחלה נקט הכא, דהוי רבותא טפי. **רבי** אסי אמר טהורה — ואף על גב דלית ליה הך סברא דאם איתא דהוה דם מעיקרא הוה אתי, מיהו סבירא ליה שפיר הא דרב גידל דלעיל, סוף פרק קמא (יא,ב): דאם פסקה מחמת תשמיש וראתה אפילו מחמת תשמיש — טמאה. דאם איתא דדם בתולין הוא — מעיקרא כששמשה הוה אתי, ולא הוה לה למפסק מחמת תשמיש. כיון דבתחלה בעל ומצא דם, אם איתא שנשאר עוד דם בתולין — לא היה לה לפסוק כששמשה. אבל הכא איירי דבעל ולא מצא דם, ולהכי איכא למימר דבעל כדשמואל.

שאני שמואל דרב גוברייה — משמע הכא דשמואל לא שכיחא, וכן בפרק קמא דחגיגה (יד,ב) גבי בתולה שעיברה, פירוש: שהושיבוה על פי החבית, ואין ריחה נודף — ובזה נודע שהיא בתולה, ומפיק דכשרה לכהן גדול, דאיכא למימר: באמבטי עיברה, דשכיח טפי מדשמואל. וקשה: דבפרק קמא דכתובות (ו,ב) קאמר: רוב בקיאין בהטיה! ויש לומר: דהטיה דכתובות אינה בעילה גמורה שתתעבר בה, כבשאר ביאות.

וכי

ונאסר יום עשרים — הבא שהרי למודה בעשרים ולא עקרתו אלא שני פעמים שהרי עקירה האחרונה של עשרים האחרונה שלא ראתה שאחר השלשים שניים לאו עקירה היא שהרי לא שינתה ליום שלשים השלישים ולא ראתה עד יום עשרים לחדש בווסתה. **מפני שאורח** — זה שחזר לשוב יום עשרים בזמנו הראשון בא. **משנה** כל נפן יש בה יין — כל אשה יש לה בתולים ודמים. **ושאין** לה הרי זה דור קטוע — וכיון שאין להן דמים מרובים אין בניהן מרובין.

הדרן עלך האשה

משנה תינוקת נותנין לה ארבע לילות — לשמש, ואפילו רואה — אמרינן: דם בתולים הוא. עד שתחיה המכה — מפרש בגמרא. הגיע זמנה לראות — ולא ראתה. עד מוצאי שבת — והיא ניסת ברביעי. **גמרא** אפילו ראתה — בבית אביה, אמרו בית הלל: הואיל ולא הגיע זמנה לראות — נותנין לה עד שתחיה המכה. מדפליג בסיפא — בהגיע זמנה, קתני חילוק בין ראתה ללא ראתה. שנוחרת — לקמן מפרש. שהרוק מצוי — שרואה מחמת תשמיש. עד מוצאי שבת תנן — ביום ובלילה. דשרי למבעל בשבת — אף על פי שלא בעל עדיין כי אם שתי בעילות, ופתח דחוק. וחזר ובעל — בתוך ארבע לילות. טמאה — דדם נדה הוא. בוגרת נותנין לה לילה הראשון — ואפילו לבית הלל דאמרי בהגיע זמנה לראות ארבעה — הני מילי נערה, דמשיגיעו ימי הנעורים, הוי זמנה. אבל בוגרת — לילה הראשון, ותו לא. מתוך שנים עשר חדש — שבעל לילה הראשון והלך בדרך מיד. ושהה שלשה חדשים, וחזר ובעל ומצא דם, וכן פעם שניה ושלישית, ובא לפני רבי. ואמר: דם בתולים הוא.

עד

רש"י

וְנֶאֱסָר יוֹם עֶשְׂרִים, מִפְּנֵי שֶׁאוֹרַח בִּזְמַנּוֹ בָּא. **מִשְׁנָה** נָשִׁים בִּבְתוּלֵיהֶם כִּגְפָנִים: יֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ אָדוֹם, וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ שָׁחוֹר, וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ מְרוּבֶּה, וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ מוּעָט. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל גֶּפֶן יֵשׁ בָּהּ יַיִן, וְשֶׁאֵין בָּהּ יַיִן - הֲרֵי זֶה דּוּרְקָטִי. **גְּמָרָא** תָּנָא: דּוֹר קָטוּעַ. תָּנֵי רַבִּי חִיָּא: כְּשֵׁם שֶׁהַשְּׁאוֹר יָפֶה לָעִיסָּה - כָּךְ דְּמִים יָפִין לָאִשָּׁה. תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: כָּל אִשָּׁה שֶׁדָּמֶיהָ מְרוּבִּין - בָּנֶיהָ מְרוּבִּין.

הדרן עלך האשה

תִּינוֹקֶת שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת, וְנִיסֵּת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לָהּ אַרְבַּע לֵילוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: עַד שֶׁתִּחְיֶה הַמַּכָּה. הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת וְנִיסֵּת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לָהּ לַיְלָה הָרִאשׁוֹן, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, אַרְבַּע לֵילוֹת. רָאֲתָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לָהּ בְּעִילַת מִצְוָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כָּל הַלַּיְלָה כּוּלָּהּ. **גְּמָרָא** אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: וַאֲפִילּוּ רָאֲתָה. מִמַּאי - מִדְּקָא מַפְלִיג בְּסִיפָא בֵּין רָאֲתָה בֵּין בְּשֶׁלֹּא רָאֲתָה, מִכְּלָל דְּרִישָׁא - לָא שְׁנָא הָכִי וְלָא שְׁנָא הָכִי. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: עַד שֶׁתִּחְיֶה הַמַּכָּה, בֵּין רָאֲתָה בֵּין לֹא רָאֲתָה. "עַד שֶׁתִּחְיֶה הַמַּכָּה". עַד כַּמָּה? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל זְמַן שֶׁנּוֹחֶרֶת. כִּי אֲמְרִיתָהּ קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל, אֲמַר לִי: נְחִירָה זוֹ - אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הִיא, אֶלָּא - כָּל זְמַן שֶׁהָרוֹק מָצוּי בְּתוֹךְ הַפֶּה מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ. נְחִירָה דְּקָאָמַר רַב הֵיכִי דָּמֵי? אֲמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק לְדִידִי מִפְּרָשָׁא לִי מִינַּיהּ דְּרַב: עוֹמֶדֶת וְרוֹאָה, יוֹשֶׁבֶת וְאֵינָהּ רוֹאָה - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא חָיְתָה הַמַּכָּה. עַל גַּבֵּי קַרְקַע וְרוֹאָה, עַל גַּבֵּי פָּרִים וּכְסָתוֹת וְאֵינָהּ רוֹאָה - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא חָיְתָה הַמַּכָּה. עַל גַּבֵּי כּוּלָּם וְרוֹאָה, עַל גַּבֵּי כּוּלָּם וְאֵינָהּ רוֹאָה - בְּיָדוּעַ שֶׁחָיְתָה הַמַּכָּה. "הִגִּיעַ זְמַנָּהּ" וכו'. אִיתְּמַר: שִׁמְּשָׁהּ בַּיָּמִים, רַב אָמַר: לֹא הִפְסִידָה לֵילוֹת, וְלֵוִי אָמַר: הִפְסִידָה לֵילוֹת. רַב אָמַר: לֹא הִפְסִידָה לֵילוֹת, "עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת" תְּנַן. וְלֵוִי אָמַר: הִפְסִידָה לֵילוֹת, מַאי "אַרְבַּע לֵילוֹת" דְּקָתָנֵי? - אַרְבָּעָה עוֹנוֹת. וּלְרַב, לָמָּה לִי לְמִיתְנָא "אַרְבַּע לֵילוֹת"? אוֹרַח אַרְעָא קָא מַשְׁמַע לָן: דְּדַרְכָּהּ דְּבִיאָה בַּלֵּילוֹת. וּלְלֵוִי, לֵיתְנֵי "אַרְבַּע לֵילוֹת", "עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת" לָמָּה לִי? הָא קָא מַשְׁמַע לָן: דְּשָׁרֵי לְמִבְעַל לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת. כְּדִשְׁמוּאֵל, דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל: פִּרְצָה דְּחוּקָה - מוּתָּר לִיכָּנֵס בָּהּ בְּשַׁבָּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּשִּׁיר צְרוֹרוֹת. אִיתְּמַר: בָּעַל וְלֹא מָצָא דָּם, וְחָזַר וּבָעַל וּמָצָא דָּם - רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: טְמֵאָה, וְרַבִּי אַסִּי אָמַר: טְהוֹרָה. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: טְמֵאָה, דְּאִם אִיתָא דַּהֲוָה דַּם בְּתוּלִים - מֵעִיקָּרָא הֲוֵי אָתֵי. וְרַבִּי אַסִּי אָמַר: טְהוֹרָה, דִּילְמָא אִתְרְמֵי לֵיהּ כְּדִשְׁמוּאֵל. דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל: יְכוֹלִנִי לִבְעוֹל כַּמָּה בְּעִילוֹת בְּלֹא דָּם. וְאִידָּךְ - שָׁאנֵי שְׁמוּאֵל דְּרַב גּוּבְרֵיהּ. אָמַר רַב: בּוֹגֶרֶת נוֹתְנִין לָהּ לַיְלָה הָרִאשׁוֹן. וְהָנֵי מִילֵּי - שֶׁלֹּא רָאֲתָה, אֲבָל רָאֲתָה - אֵין לָהּ אֶלָּא בְּעִילַת מִצְוָה, וְתוּ לֹא. מֵיתִיבִי: מַעֲשֶׂה וְנָתַן לָהּ רַבִּי אַרְבַּע לֵילוֹת מִתּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּיָהֵיב לָהּ כּוּלְּהוּ בִּימֵי קַטְנוּת

עד

ה"מושגים" וה"מונחים" וה"גדרים" של פנימיות התורה, אין להשתמש בהם בנגלה דתורה.

משיחת י"ט כסלו, ה'תשכ"ט

וְנֶאֱסַר יוֹם עֶשְׂרִים, מִפְּנֵי שֶׁאוֹרַח – דם וסת זה שחזר לשוב ביום עשרים, **בִּזְמַנּוֹ הראשון בָּא**, בזמן הוסת הקבוע שהיה לה ביום עשרים, ולפיכך ראייתה זו ביום עשרים אינה דרך מקרה, אלא חזרה לטבעה הקבוע שהיתה רגילה לראות ביום עשרים לחודש. ואף על פי ששלש פעמים לא ראתה ביום עשרים, והוסת הקבוע נעקר בשלש פעמים שלא ראתה בו, זה רק כאשר שלש פעמים שינתה את יום ראייתה וראתה ביום אחר, אך כאן, רק בפעמיים הראשונות ראתה ביום אחר שלא בוסתה הקבוע אבל בחודש השלישי לא ראתה כלל לא בוסתה הקבוע ולא ביום אחר, ולכן, אין זו עקירה גמורה, ואם בחודש הרביעי שבה וראתה ביום וסתה הקבוע, חזר הוסת הקבוע למקומו].

מבואר אם כן בברייתא, שאף שמתחילה ראתה שתי פעמים ביום שלושים, כיון שבחודש השלישי לא ראתה ביום שלושים נעקר וסת זה ואינה צריכה יותר לחשוש ליום שלושים, ויש ממנה ראיה לדברי רב פפא שאף אם ראתה פעמיים באותו זמן, די בעקירה אחת.

משנה

המשנה מבארת שצבע וכמות דם בתולים ונדה אינו שוה בכל הנשים, ומה התועלת בדמים אלו: **נָשִׁים בִּבְתוּלֵיהֶם כַּגְּפָנִים** – אשה בתולה הרי היא כגפן ודם בתוליה הרי הוא כיין היוצא מן הגפן, **וכשם שֵׁשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ אָדוֹם וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ שָׁחוֹר, וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ מְרוּבֶּה וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ מוּעָט**, כך גם דם בתולים, יש שהוא אדום ויש שהוא שחור, ויש שהוא רב ויש שהוא מועט.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל גֶּפֶן יֵשׁ בָּהּ יַיִן, וְגפן שֶׁאֵין בָּהּ יַיִן, הֲרֵי זוֹ דּוֹרְקִטִּי, כלומר, כל אשה יש לה דם בתולים ודמים של נדה, ואשה שאין לה לא דם בתולים ולא דם נדה, הרי היא דור קטוע מדם בתולים ומדם נדה, וכיון שאין דמיה מרובים אין בניה מרובים.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתות בענין ריבוי דמים באשה: **תָּנָא** – שנינו בברייתא, אשה שאין לה דם בתולים ודם נדה, הרי היא **דּוֹר קָטוּעַ. תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא, כְּשֵׁם שֶׁהַשְּׂאוֹר יָפֶה לְעִיסָּה, כָּךְ דְּמִים יָפִין לְאִשָּׁה** שתמהר להרות.

תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, כָּל אִשָּׁה שֶׁדָּמֶיהָ מְרוּבִּין, בָּנֶיהָ מְרוּבִּין.

הדרן עלך האשה

פרק עשירי - תינוקת

משנה

שנינו במשנה בפרק ראשון (יא.), שדם הבתולים שהאשה רואה אחרי שנבעלה בתחילה, אינו מטמא. משנתינו מבארת דין הבתולה שנשאת, ורואה דם, עד מתי תוכל לתלות דם זה בדם בתולים, ואיננה חוששת שמא הוא דם נדה: **תִּינוֹקֶת** – ילדה, **שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת וְנִיסֵּת** [–ונשאת], **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נוֹתְנִין לָהּ אַרְבַּע לֵילוֹת** לשמש עם בעלה, אפילו אם תראה דם, שאנו אומרים שאינו אלא דם בתולים. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, נותנים לה **עַד שֶׁתִּתְחֲיֶה הַמַּכָּה** – עד שתתרפא החבורה שנהייתה מפני הבעילה.

ממשיכה המשנה אופן נוסף: **הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת** שהגיעה לימי הנעורים, **וְנִיסֵּת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נוֹתְנִין לָהּ לַיְלָה הָרִאשׁוֹן** לשמש עם בעלה, אפילו כמה בעילות, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים** נותנים לה לשמש עם בעלה, מיום רביעי בשבוע, שבו נשאת, **עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת**, והיינו **אַרְבַּע לֵילוֹת**, ליל חמישי, ליל ששי, ליל שבת, ומוצאי שבת, וכל דם שתראה בלילות אלו הוא דם בתולים ואינו מטמא.

ממשיכה המשנה לבאר את הדין באופן נוסף: הגיע זמנה לראות, וגם **רָאֲתָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נוֹתְנִין לָהּ בְּעִילַת מִצְוָה** – בעילה ראשונה בלבד. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים כָּל הַלַּיְלָה כּוּלָּהּ**, אפילו כמה פעמים בלילה זה.

גמרא

מבואר ברישא של המשנה בדעת בית הלל, שתינוקת שלא הגיע זמנה לראות, נותנים לה עד שתחיה המכה. הגמרא מבארת דין זה: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, וַאֲפִילּוּ רָאֲתָה** דם בבית אביה, בית הלל נותנים לה עד שתחיה המכה, שמפני שלא הגיע זמנה לראות, תולים בדם בתולים, עד שתחיה המכה.

שואלת הגמרא: **מַמַּאי** – מניין לו דין זה. משיבה הגמרא: **מִדְּקָא מְפַלֵּיג כְּסֵיפָא** – מכך שהמשנה מחלקת בסיפא בדין מי שהגיע זמנה לראות, **בֵּין רָאֲתָה** בבית אביה, שאז נותנים לה את כל הלילה, **וּבֵין כְּשֶׁלֹּא רָאֲתָה** שנותנים לה ארבע לילות, ואילו ברישא לגבי קטנה שלא הגיע זמנה לראות, סתמה המשנה 'עד שתחיה המכה' ולא חילקה בין ראתה בבית אביה ללא ראתה, **מִכְּלָל דְּרֵישָׁא** – משמע מזה שברישא **לֹא שְׁנָא הָכִי וְלֹא שְׁנָא הָכִי** – לא שונה הדין בין אם ראתה בבית אביה ללא ראתה, ובכל ענין התירוה בית הלל עד שתחיה המכה.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב נחמן בר יצחק מברייתא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים**, תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת, נותנים לה **עַד שֶׁתִּתְחֲיֶה הַמַּכָּה, בֵּין רָאֲתָה בֵּין לֹא רָאֲתָה.**

שנינו במשנתינו בדעת בית הלל, שתינוקת שלא הגיע זמנה לראות נותנים לה **עַד שֶׁתִּתְחֲיֶה הַמַּכָּה**. שואלת הגמרא: **עַד כַּמָּה** – עד מתי הוא זמן זה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל זְמַן שֶׁהִיא נוֹשֶׁרֶת**, סימן הוא שלא התרפאה המכה. ולא ביאר עד מתי נחשב 'כל זמן שנותרת'. הוסיף רב יהודה: **כִּי אַמְרִיתָהּ קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – כאשר אמרתי שמועה זו לפני שמואל, **אָמַר לִי** שמואל, **נְחִירָה** זו שאמרת בשם רב, **אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הִיא, אֶלָּא** שיעור חיתה המכה, הוא **כָּל זְמַן שֶׁהָרוֹק מָצוּי בְּתוֹךְ הַפֶּה** – באותו מקום **מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ**, דהיינו שהיא רואה דם מחמת תשמיש.

הגמרא מבררת מהו 'נותרת': **נְחִירָה דְּקָאָמַר רַב**, שכל זמן שהיא נותרת עדיין לא נתרפאה המכה, **הֵיכִי דָּמֵי**. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, לְדִידִי מִפְּרַשָּׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַב** – שמעתי פירושו של דבר זה מרב, שאם היא **עוֹמֶדֶת וְרוֹאָה**, **יוֹשֶׁבֶת וְאֵינָהּ רוֹאָה**, כלומר, הדם יוצא ממנה רק בעודה עומדת ולא כשיושבת, **כְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא חָיְתָה הַמַּכָּה**. וכן אם היא יושבת **עַל גַּבֵּי קַרְקַע וְרוֹאָה, ויושבת עַל גַּבֵּי כָּרִים וּכְסָתוֹת רכים וְאֵינָהּ רוֹאָה, כְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא חָיְתָה הַמַּכָּה**. אבל אם היא יושבת **עַל גַּבֵּי כּוּלָּם** בין על גבי קרקע או על גבי כרים **וְרוֹאָה**, וכן **עַל גַּבֵּי כּוּלָּם וְאֵינָהּ רוֹאָה** – שאינה רואה כלל, בין עומדת בין יושבת על קרקע או כרים, **כְּיָדוּעַ שֶׁחָיְתָה הַמַּכָּה.**

מבואר במשנתינו, **הִגִּיעַ זְמַנָּהּ וכו'** לראות ולא ראתה, לדעת בית הלל נותנים לה מליל רביעי עד מוצאי שבת שהם ארבע לילות. הגמרא מבארת שיעור זה: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, נערה שהגיע זמנה לראות ולא ראתה, שנשאת, ובאותם ארבע לילות שנותנים לה **שִׁימְשָׁהּ** גם **בַּיָּמִים**, כגון ששימשה בליל חמישי וביומו. **רַב אָמַר, לֹא הִפְסִידָה** מלשמש כנגד זה **בְּלֵילוֹת** ומותרת עד מוצאי שבת, ואין **הִתְשַׁמִּישׁ** ביום מוריד מחשבון הארבע לילות. **וְלֵוִי אָמַר, הִפְסִידָה לֵילוֹת**, וכנגד כל יום ששמשה בו, הפסידה לילה כנגדו].

הגמרא מבארת טעמו של כל אחד: **רַב אָמַר לֹא הִפְסִידָה לֵילוֹת**, שהרי 'עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת' **תְּנַן**, ומשמע שנותנים לה את כל הזמן שמיום רביעי שנשאת בו עד מוצאי שבת, ואף כששמשה בימים ובלילות. **וְלֵוִי אָמַר הִפְסִידָה לֵילוֹת, מַאי אַרְבַּע לֵילוֹת דְּקָתָנֵי** – מה פירוש המשנה שאמרה 'ארבע לילות', אין הכוונה בדווקא ללילות, אלא הכוונה **אַרְבָּעָה עוֹנוֹת**, ועונה היא או יום או לילה, ולכן אם שימשה ביום במקום בלילה, הפסידה עונה אחת.

מקשה הגמרא: **וּלְרַב** הסובר שלא הפסידה לילות, **לָמָּה לִי לְמִיתְנָא**

המשך בעמוד מז

דוחה הגמרא: לא יתכן לפרש כן, שהרי 'עַד שֶׁתְּהֵיה הַמַּכָּה' תְּנַן – שנינו במשנה לגבי ראיות בקטנות, ומדוע נתן לה רבי רק ארבעה לילות, שאינו כפי הדין הראוי לה. אלא ודאי שמעשה זה לא היה בקטנה.

הגמרא ממשיכה לברר מה התיר רבי: **אֶלָּא** שמא תאמר **דְּיָהֵיב לָהּ כּוּלְּהוּ** – שנתן לה רבי את כל הארבעה לילות **בִּימֵי נַעֲרוּת**. דוחה הגמרא: **נַעֲרוּת, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִי אִיכָּא** – וכי יש בימי הנערות של האשה זמן של שנים עשר חודש, **וְהָא אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין בֵּין נַעֲרוּת לְבַגְרוּת אֶלָּא שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בִּלְבַד**. ואם כן, אי אפשר לומר שאותם שנים עשר חודש שנתן לה רבי, היו כולם בימי הנערות.

הגמרא מציעה פירוש אחר בדברי שמואל: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לומר **בְּצִיר מֵהָכִי הוּא דְּלֵיכָּא** – שאין ימי הנערות פחותים משששה חודשים, **הָא טְפֵי אִיכָּא** – אבל יש פעמים שימי הנערות מרובים משששה חודשים. דוחה הגמרא: אי אפשר לפרש כן, **הָא** – שהרי שמואל, אין בין ימי נערות לימי בגרות אלא ששה חדשים '**בִּלְבַד**', **קָאָמַר**. ומלשון 'בלבד' משמע שימי הנערות לעולם אינם יותר משששה חדשים.

מציעה הגמרא ביאור אחר, באיזה אופן נתן לה רבי ארבעה לילות מתוך שנים עשר חודש: **אֶלָּא דְּיָהֵיב לָהּ** רבי **שְׁתַּיִם** מהלילות **בִּימֵי קַטְנוּת**, כגון שנשאת בגיל אחת עשרה וחצי, ובמהלך ששה חודשים אלו של ימי הקטנות, נתן לה רבי שני לילות לשמש, **וְשְׁתַּיִם בִּימֵי נַעֲרוּת** שהם עוד ששה חדשים של ימי נערות].

דוחה הגמרא: **הָא בְּעָא מִינֵּיהּ** [–הרי שאל] **רַב חִינְנָא בַּר שִׁלְמְיָא מֵרַב**, מי שהִגִּיעַ **זְמַנָּהּ לִרְאוֹת תַּחַת בַּעְלָהּ**, שנישאת בעודה קטנה, והגיעה לימי הנערים כשהיא נשואה. **מַהוּ** דינה. והספק הוא, שכל אשה שהגיע זמנה לראות יש לה ארבעה לילות, אך באשה זאת שכבר נבעלה יותר מארבעה לילות בקטנותה תחת בעלה, האם מחמת בעילות אלו הפסידה את ארבעת הלילות שנותנים לה בנערותה. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו רב, **כָּל בְּעִילוֹת שֶׁאַתָּה בּוֹעֵל**] בימים שהיא קטנה **אֵינָן** נחשבות **אֶלָּא אַחַת** מתוך ארבעה הלילות שנותנים למי שהגיע זמנה לראות, **וְהַשְּׁאָר** – הבעילות הנוספות שנבעלה אחרי שהגיעה לימי הנערים, **מַשְׁלִימִין לְאַרְבָּעָה לֵילוֹת**, ולכן יש לה שלושה לילות אחרי שהגיעה לימי הנערים, מלבד כל הבעילות שנבעלה בימי קטנותה. ואם כן, כיון שכל הבעילות של ימי הקטנות נחשבות לבעילה אחת, לא יתכן שנתן לה רבי שני לילות בימי קטנות, ושנים בימי נערות. והיה לו לתת לה שלושה לילות בימי הנערות, מלבד אלו של ימי הקטנות.

מסיקה הגמרא: **אֶלָּא** ודאי שהמעשה שנתן רבי לבעול ארבעה לילות מתוך שנים עשר חודש היה באופן כזה, **דְּיָהֵיב לָהּ** – שנתן לה רבי, **אַחַת בִּימֵי קַטְנוּת, וְשְׁתַּיִם בִּימֵי נַעֲרוּת, וְאַחַת בִּימֵי בַּגְרוּת**].

לפי זה מסיימת הגמרא את הקושיא על רב שאמר שלבוגרת נותנים לילה ראשון בלבד: **אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא** – מובן הדבר אם תאמר שלבּוֹגֶרֶת **בְּעָלְמָא**, שנישאת לאחר שבגרה, **דְּיָהֵיב לָהּ טְפֵי** – אנו נותנים לה יותר מלילה אחד, שלא כדעתו של רב. אז נוכל ליישב את המעשה של רבי, ונאמר שנותנים לבוגרת שני לילות, ולפיכך רבי התיר לה להבעל לילה נוסף בזמן הבגרות, שכן **כֵּיוָן דְּאַהֲנֵי** – כשם שמועילות הבעילות שבקַטְנוּת, להחשיבן **בִּימֵי נַעֲרוּת לְמִכְצַר לָהּ חָדָא** – להפחית לה לילה אחד מחשבון ארבעה לילות הניתנות לנערה. שכך השיב רב לרב חיננא, שכל הבעילות שבימי קטנות אינן נחשבות אלא אחד. ומשמע שבעילות אלו מפחיתות לילה אחד מחשבון הלילות, ונשארו שלושה בעילות לזמן הנערות. כמו כן **אַהֲנֵי נַמִּי** – מועילות גם הבעילות שבנַעֲרוּת, **לְבַגְרוּת לְמִכְצַר לָהּ חָדָא** – להוריד לילה אחת מחשבון הלילות שיש לבוגרת. אך לא יותר מלילה אחד. ולכן אם נאמר שנותנים לבוגרת שני לילות, מובן הדבר מדוע נתן לה רבי לילה אחד בימי בגרות, שכל הבעילות שנבעלה בזמן הנערות, מפחיתים לילה אחד מחשבון שתי הלילות שנותנים לה, ונשאר לה עוד לילה אחד.

אֶלָּא אִי אָמְרַת – אבל אם תאמר שבּוֹגֶרֶת **דְּעָלְמָא** שנשאת בבגרותה, **לֵא יָהֲבִינַן לָהּ טְפֵי** – אין נותנים לה יותר מלילה אחד, וכדעת רב. אם כן, קשה מדוע נתן לה רבי לילה אחד שלם בימי בגרות. הלא הבעילות שנבעלה בימי נערות, צריכות להפחית לילה אחד מחשבון הלילות שלה. וכיון שנתן לה רבי לילה שלם, במה הועילו הבעילות של ימי הנערות, להפחית מחשבון הלילות שלה. ולפי שיטתו של רב, **לֵא** היה צריך רבי **לֵיתַב** [–לתת] **לָהּ אֶלָּא בְּעֵילַת מִצְוָה, וְתוּ לֵא** – ולא יותר. וכיון שרבי נתן לה לילה שלם, אף שנבעלה גם בימי הנערות, מוכח שלסתם בוגרת שלא נבעלה בימי הנערות, נותנים שני לילות.

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם דְּיָהֵיב לָהּ** – נתן לה רבי לילה **אַחַת בִּימֵי קַטְנוּת, וְשָׁלֹשׁ בִּימֵי נַעֲרוּת**. ולא נתן לה רבי אף לא לילה אחד בימי הבגרות. ולכן אין להקשות ממעשה זה על רב.

ואף שדחינו פירוש זה, שהרי זמן הנערות אינו אלא ששה חודשים בלבד. וכיון שנתן לה רבי ארבעה לילות מתוך שנים עשר חדש, לא יתכן ששלשה מהלילות יהיו בזמן הנערות. זו אינה דחיה נכונה, **מִי סָבְרַת** – האם אתה סבור שנתן לה רבי **כָּל תְּלָתָא יַרְחֵי חֲדָא עוֹנָה** – כל שלשה חודשים עונה אחת. לא כך היה המעשה, אלא רבי נתן לה **כָּל תְּרֵי יַרְחֵי חֲדָא עוֹנָה** – כל שני חדשים עונה אחת.

וכך נמצאו ארבעה לילות מתוך שנים עשר חדש, מימי קטנותה, עד סוף ימי הנערות. הלילה הראשון שנתן לה רבי, היה בעודה קטנה, חצי שנה לפני ימי הנערות. ובמשך כל ימי הקטנות היא המשיכה להבעל, אבל אינם נחשבים אלא ללילה אחד. עונה נוספת היתה חודשיים אחרי תחילת ימי הנערות, עונה שלישית, אחרי חדשיים נוספים, ועונה רביעית אחרי חודשיים נוספים, שהם בסוף ימי הנערות שלה. נמצא סך הכל ארבעה לילות מתוך שנים עשר חודש, כשהבעילות שבימי הנערות היו בהפרש של חדשיים בין לילה ללילה].

רב אמר שבוגרת שנישאת נותנים לה לילה אחד. הגמרא דנה האם כוונתו גם כשראתה בבית אביה, או דווקא בשלא ראתה. מספרת הגמרא: **מְנִימִין סַקְסְנָאָה** [–שם חכם], **הֲוָה שָׁקִיל וְאָזִיל לְאַתְרֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – היה הולך למקומו של שמואל. ומנימין נשא אשה בוגרת שכבר ראתה דם נדות [ואחר כך נטהרה לקראת הנישואין]. **סָבַר** מנימין **לְמֶעֱבַד עוּבְדָּא כְּוָותֵיהּ דְּרַב** – לעשות מעשה כדעת רב ולטהר את כל הדם שתראה בלילה הראשון שנבעלת בו **אֲפִילּוּ שְׁרָאֲתָה** כבר דם נדות קודם הנישואין. **אָמַר** מנימין טעם לסברתו, הרי כשאמר רב 'בוגרת נותנים לה לילה הראשון', **לֵא פָּלִיג** [–חילק] **רַב בֵּין רָאֲתָה בֵּין לֵא רָאֲתָה**, ומשמע שעל כולם אמר שנותנים לה לילה ראשון. מספרת הגמרא: **קָדִים שָׁכִיב בְּאוֹרְחָא** – קודם שהספיק מנימין לעשות מעשה כסברתו, מת בדרך. **קָרֵי שְׁמוּאֵל עֲלֵיהּ דְּרַב** – קרא שמואל פסוק זה אודות רב (משלי יב כא) '**לֹא יְאוֹנֶה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן**', שפירושו שלא יזדמן לצדיק עבירה בלי דעת, וכך זכה רב בזכות צדקתו שלא נכשל מנימין בדבריו, ומת לפני שהספיק לעשות מעשה שלא כדין. לפי שבאמת הדין הוא שאם ראתה בבית אביה אין לה אלא בעילת מצוה].

אגב דברי רב חיננא בר שלמיא בשם רב שהובאו לעיל, מביאה הגמרא עוד מימרא בשמו: **אָמַר רַב חִינְנָא בַּר שִׁלְמְיָא, מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב** – משמו של רב, **כֵּיוָן שֶׁנִּתְקוּ שִׁנָּיו שֶׁל אָדָם** – שהגיע לזיקנה, **נִתְמַעֲטוּ מְזוֹנוֹתָיו** – מזונותיו באים בקושי, **שֶׁנֶּאֱמַר**, (עמוס ד ו) בנבואת עמוס, שמנבא שיבוא עם זר, וילחמו בישראל, שיגיע מחמת כן למצב של רעב, '**גַּם** (**אָנֹכִי נָתַתִּי לְךָ**) **נִקְיוֹן שִׁנַּיִם בְּכָל עָרֶיכֶם וְחוֹסֶר לֶחֶם בְּכָל מְקוֹמוֹתֵיכֶם**'. דורש רב, שכשמגיע אדם לנקיון שינים, היינו לגיל זקנה ששיניו נושרות, בא גם לידי חוסר לחם, שמזונותיו מתמעטים].

שנינו במשנה: נערה שנישאת, **שְׁרָאֲתָה וְעוֹדָהּ** בבית אביה, בית שמאי אומרים נותנים לה בעילת מצוה, ובית הלל אומרים כל הלילה שלה. הגמרא מבארת את דברי בית הלל: **תְּנוּ רַבָּנָן, רָאֲתָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים כָּל הַלַּיְלָה שֶׁלָּהּ, וְנוֹתְנִין לָהּ**

המשך בעמוד מח

עד שתחיה המכה תנן — ו"ארבעה לילות לקטנה", מאי עבידתייהו? **אינן אלא אחת** — ושלש בעי למיתב לה, לבד שנים דקטנות. **אי אמרת בשלמא בוגרת בעלמא** — שניסת לאחר שבגרה. **אית לה טפי** — מלילה אחת, דאית לה שני לילות. משום הכי יהיב להך משבגרה לילה אחת שלמה, ואף על גב דנבעלה קודם לכן. דכי היכי דאהני בעילות קטנות למבצר חדא מארבעה לילות הניתנות לנערה, דהא אמרינן: כל בעילות שבעל אינן אלא אחת, הא לילה אחת מיהא מבצרי, דתו לא יהבינן לה ארבע אלא שלש. **אהני נמי בעילת נערות למבצר חדא** — מלילות דבגרות, ותו לא. הלכך, להך בוגרת שנבעלה קודם לכן יהבינן מיהא לילה אחת מהשתים. **אלא אי אמרת בוגרת** — לילה הראשון ותו לא, אמאי יהיב לה להך אחת בימי בגרות? אם כן, בעילות דקודם לכן מאי אהנו, חדא בעילה הוא דבעי למיתב לה בימי בגרות, ולא כל הלילה! **ושלש בימי נערות** — וליכא הכא בגרות כלל. ודקשיא לך: הא לא משכחת שלש עונות של שלשה חדשים בימי נערות? מי סברת כו'. **כוותיה דרב** — בוגרת, כל לילה הראשון. **לא יאונה כו'** — שלא נכשל זה בדבריו. **משנתקו שניו** — זקנה. **נתמעטו מזונותיו** — קשין לבא. **גתיו** — ליין. **ובית בדיו** — לשמן. **הדפין** — זהו הדלת שנותנין על הענבים. **הלולבים** — היינו חופיא, אישקוב"א שמנקים בה את הגת. **והעדשין** — זו היא הגת עצמה, שהענבים נתונים שם.

העקלים

וכי תימא בציר הוא דליכא הא טפי איכא — במסכת קדושין (עט,א) פרש רש"י דלא גרסינן ליה (בלבד), דבלאו "בלבד" נמי משמע לא פחות ולא יותר. מיהו נראה דאי לאו "בלבד", מצינו לפרושי הכי: אין שיעור הקטן שבין נערות לבגרות אלא ששה חדשים, והוה משמע שפיר דאיכא טפי. **אלא** דיהיב לה אחת בימי קטנות ושתים בימי נערות כו' — מדמסיק לקמן "מי סברת דכל תלתא ירחי חדא עונה", מכלל דכך היה סבור מתחלה. ועל כן או הראשונה שבקטנות רחוקה מן השניה ששה חדשים והשאר שלשה שלשה, או הרביעית רחוקה ששה חדשים מהשלישית והשאר שלשה שלשה. שאם לא כן, לא היו מתוך שנים עשר חדש. ואם כן, כי מסיק "תלתא בימי נערות, וכל תרי ירחי חדא עונה", לא היה צריך לשנות סדר העונות, אלא כל תלתא ירחי חדא עונה: הראשונה — לפני הנערות, והשניה — בתחלת נערות, והשלישית — באמצע נערות שלשה ירחים אחרים, והרביעית — בסוף נערות! ויש לומר: דניחא ליה להתלמוד להשוות הפסקות הביאות זו מזו כמו שהוא יכול. ואף על גב דביאת קטנות צריך שתהא ששה חדשים לפני נערות, דאם לא כן — לא היו שנים עשר חדש, מכל מקום נראה דלאו דוקא בשלא בעל אלא ששה חדשים לפני נערות. דהא אפילו בעל כל ימי משך קטנות, קאמר דאינו אלא בעילה אחת. הילכך, אי כל חדא תלתא ירחי — תהיה השניה שבתחלת נערות סמוך לביאה אחרונה של קטנות. משום הכי קאמר "כל תרי ירחי חדא עונה", השניה תהיה בסוף שני חדשים של נערות רחוק מסוף קטנות, והשלישית — לסוף ארבעה חדשים, והרביעית — לסוף ששה חדשים, וריחוקם שוה — תרי תרי ירחי. וכן כדקא סלקא דעתא מעיקרא בכל תלתא ירחי חדא עונה היא, שוה בזה הענין שלשה חדשים לפני קטנות, ונמשכות הביאות עד סוף קטנות, דאינה אלא ביאה אחת. ומשם — לשלשה חדשים באמצע נערות, ומשם — לשלשה חדשים בסוף נערות, ורביעית — שלשה חדשים בבגרות. או ראשונה — בסוף קטנות, ושניה — באמצע נערות, ושלישית — בסוף נערות, ורביעית — שלשה חדשים בבגרות. **סבר** למעבד עובדא כוותיה דרב ואפילו ראתה — ואם תאמר: והא אפילו אי לא הוה מפליג בין ראתה ללא ראתה, מכל מקום לא הוה ליה למעבד כרב, דהא מסקינן לקמן "רב ושמואל דאמרי תרוייהו: הלכה, בועל בעילת מצוה ופורש"! ויש לומר: דאי לא עביד כהך דלקמן — לא הוה מקפיד שמואל, דמכל מקום הוה עביד כמתניתין. אבל בהך שהיה רוצה לעשות מה שלא אמר רב מעולם — בזה היה מקפיד שמואל.

הדפין והלולבים והעדשין — העדשין, פירש הקונטרס: זו היא הגת עצמה, שהענבים נתונים בה. ובסוף פרק בתרא דמסכת עבודה זרה (עה,א) קאמר: בעו מיניה מרבי אבהו, הני גורגי דגוים מהו? פירש רש"י, וכן בערוך: "גורגי" — עקלים. ופשיט ליה מהא מתניתין ד"הדפין והלולבין" וכו' דעקלים — מנגבן. ופירש רש"י התם: דמדפשיט מהך מתניתין, שמע מינה דעיקר היא. הילכך, סמכינן עלה למשרי גת בהדחה. ולא סמכינן אברייתא דלעיל "הגת והמחץ", דקתני: של עץ ושל אבן — מנגבן, והן טהורין. וזהו תימה אי מייתי ההיא ברייתא ד"הדפין" לגבי עקלין, דליכא דפליג גבי שאר דברים דפליג אידך ברייתא עלה, וליכא טעמא למסמך עליה! ומיהו, מטעם ד"בשל סופרים הלך אחר המיקל" הוה מצי פסיק כוותיה. ועוד: דבתוספתא דטהרות גרסינן "הדפין והלולבין והעדשין — מנגבן, והן טהורין". ומיהו אומר רבינו יצחק: דאפילו אי גרסינן "מדיחן" כגירסת הספרים, לא קשיא לברייתא דלעיל. ד"עדשין" — לאו גת עצמה הוא, אלא עיגול של טיט שמכביד על ענבים שבגת לדורכן, וכן פירש בערוך בערך "טלפח". והוא "ים" דאמר בפרק "המוכר הבית" (בבא בתרא סז,ב): מאי "ים"? טלפחא. ולפי שהוא עגול קרוי "עדשים" ו"טלפחא". ונקרא "ים" — על שם שהענבים נעצרים על ידו, ומתמלאת יין כמים יכסו על ים. ומה שלא שנה הכא דין גת — היינו משום שהיא כבדה, ואינה מטלטלת כל כך, ומשתמרת יותר מטומאה מכל כלי הגת, שיד הכל ממשמשין בהן. וכן ב"המוכר הבית" לא הוצרך לשנות גת — כי פשיטא שמכר את הגת עצמו. ו"מכר את היקבים" דקתני בגמרא — לאו היינו גת כפירוש רבינו שמואל בן מאיר, אלא כמו שפירש הערוך: סלים שמביאין בהן זיתים לבית הבד. ורבינו תם מפרש דהך מתניתין, בכלי בית הבד איירי. כדאמר ב"איזהו נשך" (בבא מציעא עד,א) גבי "מעטן של זיתים": והא מחסר מכמר ועיולי לבי דפי? וגבי "עביט של ענבים" נקט: ועיולי לבי מעצרתא. וכן עדשין דפרק "המוכר את הבית" (בבא בתרא סז,ב) קאמר להו גבי בית הבד, דקאמר: המוכר את בית הבד — מכר את הים. ומפרש: מאי "ים"? טלפחא, והיינו עדשין דהכא. וכן עקלים מצינו בבד, בפרק "זה בורר" (סנהדרין כו,א): לעקל בית הבד אני צריך, וב"הגוזל בתרא" (בבא קמא קטו,ב): כשעקל בית הבד כרוך עליה. ואף על גב דפתח בתרתי: "גתיו ובית בדיו טמאים" — גת, שייריה. כדקאמר ב"החולץ" (יבמות לח,ב): כתובה לבית שמאי, שיירה. ומיהו קשה: דלא דמי, אי התם שייר לבית שמאי, מכל מקום תני לבית הלל. אבל הכא, אמאי תנא "גת" כלל, אי לאו לאשמועינן בהו מידי? אלא על כרחך משמיענו בבד, ומינה שמעינן דגת כיוצא בו! ועוד קשה: אי לא מיירי אלא בבד, היכי פשיט דגורגי דגוים, דהיינו עקלין דגבי גת דלענין יין נסך, מעקלין דברייתא דאיירי בכלי בד? אלא על כרחך צריך לומר דתנא "בד", ומיניה נשמע גת וכיוצא בו. ורבן שמעון בן גמליאל נמי קאמר "מגת לגת ומבד לבד", דדינם שוה. ועוד אומר רבינו יצחק: דאפילו לפירוש רש"י דפירש דעדשין היינו גת, ולגירסת הספרים דגרסינן "מדיחן" — לא פליג אברייתא דגת ומחץ, דקתני "מנגבן והן טהורין". דהתם — בשל גוים מיירי, לפיכך מחמרינן לנגב, אף על גב דאינן מזופפין, כדקתני: אם היו מזופפין — אסורין. והך דהכא — איירי בשל ישראל, ונגע בהן גוי. כדקתני: מי שהיו גתיו ובית בדיו טמאין. ומשום הכי סגי בהדחה. וכן צריך לומר לרבא, דאמר התם: "לא שנו" — פירוש: דבעי ניגוב, "אלא שזפתה, אבל דרך בה בלא זפיתה — לא". ובהך ברייתא קתני "של עץ ושל אבן — מנגבן, והם טהורין. ואם היו מזופפין — אסורין". אלמא, בלא זפיתה נמי בעי ניגוב. אלא מתניתא איירי בשל גוי. ומיהו קשה: דהיכי פשיט גורגי דגוים מעקלין דברייתא דשמעתין? דלמא דגוים חמירי! ויש לומר: דאף על גב דבגת מפלגינן בין ישראל לשל גוים, יש דברים דלא שייך לאפלוגי בהו כמו גבי נודות, וגבי דבר שמכניסו לקיום, דאפילו לפי שעה גזרו בהו רבנן, לא שנא דישראל, לא שנא דגוים. ומשום הכי מייתי ראייה שפיר מעקלים, אי בגורגי של שיפא ושל גמי איירי, ומייתי ראיה דאפילו בשל ישראל מיישנה שנים עשר חדש.

"עַד שֶׁתִּחְיֶה הַמַּכָּה" תְּנַן. אֶלָּא דְּיָהֵיב לָהּ כּוּלְּהוּ בִּימֵי נַעֲרוּת - נַעֲרוּת שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִי אִיכָּא? וְהָא אֲמַר שְׁמוּאֵל: אֵין בֵּין נַעֲרוּת לְבַגְרוּת אֶלָּא שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בִּלְבַד! וְכִי תֵּימָא: בָּצֵיר מֵהָכִי - הוּא דְּלֵיכָּא, הָא טְפֵי - אִיכָּא, הָא "בִּלְבַד" קָאָמַר! אֶלָּא דְּיָהֵיב לָהּ שְׁתַּיִם בִּימֵי קַטְנוּת וּשְׁתַּיִם בִּימֵי נַעֲרוּת - הָא בְּעָא מִינֵּיהּ רַב חִינָּנָא בַּר שֶׁלֶמְיָא מֵרַב: הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת תַּחַת בַּעְלָהּ מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: כָּל בְּעִילוֹת שֶׁאַתָּה בּוֹעֵל - אֵינָן אֶלָּא אַחַת, וְהַשְּׁאָר מַשְׁלִימִין לְאַרְבָּעָה לֵילוֹת. אֶלָּא: דְּיָהֵיב לָהּ אַחַת בִּימֵי קַטְנוּת, וּשְׁתַּיִם בִּימֵי נַעֲרוּת, וְאַחַת בִּימֵי בַּגְרוּת - אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא בּוֹגֶרֶת בְּעָלְמָא יָהֲבִינַן לָהּ טְפֵי, כִּי הֵיכִי דְּאַהֲנֵי קַטְנוּת בִּימֵי נַעֲרוּת לְמִבְצַר לָהּ חֲדָא, אַהֲנֵי נַמִי נַעֲרוּת לְבַגְרוּת לְמִבְצַר לָהּ חֲדָא. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ בּוֹגֶרֶת דְּעָלְמָא לָא יָהֲבִינַן לָהּ טְפֵי, לָא לֵיתַב לָהּ אֶלָּא בְּעִילַת מִצְוָה וְתוּ לָא! - לְעוֹלָם דְּיָהֵיב לָהּ אַחַת בִּימֵי קַטְנוּת וְשָׁלֹשׁ בִּימֵי נַעֲרוּת, מִי סָבְרַתְּ כָּל תְּלָתָא יַרְחֵי - חֲדָא עוֹנָה? כָּל תְּרֵי יַרְחֵי - חֲדָא עוֹנָה. מִנְיָמִין סַקְסַנְאָה הֲוָה שָׁקֵיל וְאָזֵיל לְאַתְרֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, סְבַר לְמֶעֱבַד עוּבְדָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב אֲפִילּוּ רָאֲתָה. אֲמַר: לָא פָּלֵיג רַב בֵּין רָאֲתָה בֵּין לֹא רָאֲתָה. קָדֵים שָׁכֵיב בְּאוֹרְחָא. קָרֵי שְׁמוּאֵל עֲלֵיהּ דְּרַב: "לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן". אֲמַר רַב חִינָּנָא בַּר שֶׁלֶמְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: כֵּיוָן שֶׁנִּתְּקוּ שִׁנָּיו שֶׁל אָדָם - נִתְמַעֲטוּ מְזוֹנוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם אָנֹכִי נָתַתִּי לְךָ נִקְיוֹן שִׁנַּיִם בְּכָל עָרֵיכֶם וְחֹסֶר לֶחֶם בְּכֹל מְקוֹמֹתֵיכֶם". "רָאֲתָה וְעוֹדָהּ". תָּנוּ רַבָּנַן, רָאֲתָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: כָּל הַלַּיְלָה שֶׁלָּהּ, וְנוֹתְנִין לָהּ עוֹנָה שְׁלֵמָה. וְכַמָּה עוֹנָה שְׁלֵמָה? פֵּירַשׁ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: לַיְלָה וַחֲצִי יוֹם. - וּמִי בָּעֵינַן כּוּלֵּי הַאי? וּרְמִינְהִי: הֲרֵי שֶׁהָיוּ גִּתָּיו וּבֵית בַּדָּיו טְמֵאוֹת, וּבִקֵּשׁ לַעֲשׂוֹתָן בְּטָהֳרָה, כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה, הַדַּפִּין וְהַלּוּלָבִין וְהָעֲדָשִׁין - מַדִּיחָן,

העקלים

הייגו

נדה. פרק עשירי – תינוקת דף סה עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

היינו תנא קמא — ואם תאמר: טובא איכא בינייהו, דהא תנא קמא מצריך שנים עשר חדש, ורבן שמעון בן גמליאל קאמר דכשנטמא בזה הגת — ישתמש בהן בגת הבאה. אם כן, הוא מסוף גת לתחלת גת, וחסר משנה כל ימי משך הגת! ויש לומר: דסבירא ליה דתנא קמא לא מחמיר טפי משנים עשר חדשי לבנה, ובישול פירות הולך אחר החמה, אם כן מסוף גת לתחלת גת איכא שנים עשר חדשי לבנה. ומשני: "איכא בינייהו חרפי ואפלי" — כלומר, אשתקד הוו אפלי, ועכשיו חרפי, ואיכא פחות משנים עשר חדשי לבנה מגת לגת. אי נמי: פשיטא ליה דתנא קמא לא קאמר שנים עשר חדש משנתרקוקה הגת — דאם כן, כלו ימי בציר, ולא יכול להשתמש עד עשרים וארבעה חודש, והיא גת אחרת. אלא "שנים עשר חדש" דקאמר תנא קמא — עם זמן שהיין בו. והיינו כרבן שמעון בן גמליאל דאמר "לגת הבאה"! ומשני: "איכא בינייהו חרפי ואפלי", כדפירש רש"י: "חרפי" — שממהר הבציר של שנה זו משל אשתקד. רבן שמעון בן גמליאל מיקל, דליכא שנים עשר חדש, "ואפלי" — שמאחר הבציר של שנה זו משל אשתקד. רבן שמעון בן גמליאל מחמיר. אבל תנא קמא מודה נמי, דבל זמן שיש בו שנים עשר חדש עם זמן שהיין בגת — די בכך, וזו היא קולא.

וכולן ששופעות ובאות מתוך ארבעה לילות לאחר ארבעה לילות כולן צריכות לבדוק את עצמן — אומר רבינו יצחק: דלאו דוקא כששלמו כל ארבעה לילות, דהוא הדין מכל לילה מתוך ארבעה לילות ליום של אחרי כן. דהא אם ראתה ביום — טמאה לילוי, דאמר: ארבעה עונות. ואפילו לרב, דאמר: לא הפסידה לילות, מכל מקום מודה דאם נשתנו, תהא ראייה טמאה. הילכך, צריכה לבדוק אולי נשתנה. אף על גב דבלילה נמי אם נשתנה טמאה — מכל מקום לא בעיא בדיקה. אבל ביום בעיא בדיקה, ולא סמכינן למימר: דואיל ושופעת דם בתולים. ודך הוא בדיקה, אפילו לרבנן דפליגי לקמן עליה דרבי מאיר דאמר: כל מראה דמים אחת הן. דודאי אית להו הא דסוף פרק קמא (נדה יא,א): אם נשתנו מראה דמים שלה — טמאה. ולקמן לא פליגי בנשתנה הדם מבתחלה, אלא אם בין זה ובין הראשון דומה לדם נדה. והכי פירושו: "ובכולן רבי מאיר מחמיר כבית שמאי" — בכל מחלוקת שבין בית שמאי ובית הלל (ובית הלל) דמתניתין מחמירין. ודוקא באותן ארבעה לילות לתינוקת שלא הגיע זמנה לראות, ובלילה לתינוקת שהגיע זמנה, מטהר רבי מאיר, אפילו דומה לדם נדה — תלינן ליה בדם בתולים. "ושאר ראיות שבין בית שמאי ובית הלל" — כגון מארבעה לילות ועד שתחזיה המכה לתינוקת שלא הגיע זמנה, וכגון מלילה הראשונה לארבעה לילות בהגיע זמנה. דלבית שמאי לא תלינן כלל בדם בתולים, ולבית הלל תלינן בבתולים אפילו דומה לדם נדה. התם מחלק רבי מאיר שאם דומה לדם נדה — טמאה, אף על פי שבתוך הלילות או הלילה היינו תולין בדם בתולים, עכשיו לא נתלה. ואם דומה כל הדם שאחרי הארבעה לילות או הלילה לדם בתולים — טהור. וחכמים אומרים: כל מראה דמים אחת הן, וסבירא להו לגמרי כבית הלל. ולעולם תלינן בדם בתולים, עד שתחזיה המכה מכמות שהיה. ושפיר סבירא להו לרבנן דך דסוף פרק קמא דאם נשתנו מכמות שהיו מראה דמים שלה — טמאה. ודלא כפירוש רש"י שפירש: דאפילו נשתנו מכמות שהיו מראה דמים — טהורה לרבנן. ואם תאמר: מאי קמשמע לן בהך בדיקה, והא אפילו בתוך זמן תליית דם בתולים, כמו בלא הגיע זמנה לראות לבית הלל, דתלינן בדם בתולים עד שתחזיה המכה, אמר בפרק קמא (נדה יא,ב) דבתולה בודקת שחרית וערבית, שמא נשתנו מראה דמיה. כל שכן לאחר שעבר זמן תלייתה בבתולים, שצריכה לבדוק, דהך בדיקה שחרית היא! וכי תימא: משום שופעת נקט. דכיון דשופעת, איכא למתלי בבתולים חוץ לזמנה כמו תוך הזמן — אדרבה, כיון דאפילו בשאינה מרגשת בשום ראייה צריכה לבדוק, כל שכן כשמרגשת בראייה! ויש לומר: דבדיקה דלעיל שחרית וערבית אוקמינן לטהרות, אבל לבעלה — לא בעיא בדיקה. והכא אייירי לבעלה — דבעיא בדיקה. אי נמי: דך בדיקה הויא בשפופרת, אם בא ממקור או מן הצדדים, וכן משמע בתוספתא. וניחא, דמשום הכי קתני בסיפא "דם נדה בא מן המקור".

ונאמנת

העקלים — רדוט"ש. יש מקומות שקושרין את התפוח של חרצנים בעקלים סביב. **בצבוץ** — קנבוט. **מנגבן** — שאינם בולעין כל כך. **שיפא** — גומא גליי"ד בלעז. **חרפי ואפלי** — לרבן שמעון, פעמים שהן יותר משנים עשר חדש, פעמים שהן פחות. **לא פליגי** — רבי חייא ורבה בר בר חנה. **בתקופת ניסן ותשרי** — שהיום והלילה שוים, או יום או לילה. **בתקופת תמוז וטבת** — שאינם שוין, חצי יום וחצי לילה — דהוי עונה שלימה של שתים עשרה שעות. **שאני כתובה דמנהי בה טפי** — יש עיכוב בדבר לדקדק בכל ולחותמה, הילכך בעינן לילה שלימה וחצי יום. הלכה בועל בעילת מצוה — בין הגיע זמנה, בין לא הגיע. **כי הוו מעייני בתינוקת** — בהאי פרקא ששמה "תינוקת". **תעלא** = שועל. **מבי כרבא** — מן המחרישה, שאינו מוציא משם אלא אבק ברגליו. הכי נמי לא ילפינן מפרקא דמתניתין מידי, אלא מברייתא. וכרבותינו, דאמרי: בועל בעילת מצוה, ופורש. **מתוך ארבעה לילות** — ללא ראתה בבית אביה. או מתוך הלילה, לראתה בבית אביה — צריכות לבדוק, שאין סומכות לומר: הואיל ושופעות דם — מדם בתולים הוא, ואפילו אחר ארבעה לילות. אלא בודקות אם נשתנו מראה דמים, כדמפרש. **ובכולן רבי מאיר מחמיר כדברי בית שמאי** — לקטנה, ארבעה לילות. להצריכה בדיקה, אם שופעת מתוך ארבעה לאחר ארבעה. ולנערה, לילה אחד. **ושאר ראיות** — היכא דאינה שופעת, שבין בית שמאי ובית הלל. דלבית הלל — טהורין, ואפילו נשתנו. ואמר רבי מאיר: הלך אחר מראה דמים. ובהא לא סבירא ליה כבית שמאי לגמרי. דלבית שמאי, אפילו לא נשתנו — טמאין, כיון דאינה שופעת מתוך ארבעה לאחר ארבעה לקטנה, ומתוך לילה לאחר לילה להגיע זמנה ולא ראתה. **הרואה דם** — לאו בבתולה קא מיירי, אלא בדם נדות.

ותנשא

הָעֲקָלִים שֶׁל נְצָרִים וְשֶׁל בִּצְבּוּץ - מְנַגְּבָן, שֶׁל שִׁיפָּא וְשֶׁל גֶּמִי - מְיַישְּׁנָן. וְכַמָּה מְיַישְּׁנָן? שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מַנִּיחָן מִגַּת לַגַּת וּמִבַּד לַבַּד. - הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא! - אִיכָּא בֵּינֵייהוּ חָרְפֵי וְאָפְלֵי. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הָרוֹצֶה לְטַהֵר מֵיָּד - מַגְעִילָן בְּרוֹתְחִין, אוֹ חוֹלְטָן בְּמֵי זֵיתִים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: מַנִּיחָן תַּחַת הַצִּינּוֹר שֶׁמִּימָיו מְקַלְּחִין, אוֹ בְּמַעְיָין שֶׁמִּימָיו רוֹדְפִין. וְכַמָּה? - עוֹנָה. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּיֵין נֶסֶךְ, כָּךְ אָמְרוּ בְּטָהֳרוֹת. - כְּלַפֵּי לֵייא? בְּטָהֳרוֹת קָיְימִינַן! - אֶלָּא: כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּטָהֳרוֹת כָּךְ אָמְרוּ בְּיֵין נֶסֶךְ. וְכַמָּה עוֹנָה? אָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹ יוֹם אוֹ לַיְלָה. רַבִּי חָנָה שְׁאוֹנָא, וְאָמְרִי לָהּ רַבִּי חָנָה בַּר שְׁאוֹנָא אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חֲצִי יוֹם וַחֲצִי לַיְלָה. וַאֲמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק: וְלָא פְּלִיגִי, הָא - בִּתְקוּפַת נִיסָן וְתִשְׁרֵי, הָא - בִּתְקוּפַת תַּמּוּז וְטֵבֵת. - הָכָא נַמִּי, אֵימָא גַּבֵּי נִדָּה: חֲצִי יוֹם וַחֲצִי לַיְלָה! - וְהָא לַיְלָה וַחֲצִי יוֹם קָאָמַר! אֶלָּא: אִי לַיְלָה דְּנִיסָן וְתִשְׁרֵי, אִי חֲצִי יוֹם וַחֲצִי לַיְלָה דְּטֵבֵת וְתַמּוּז. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: שָׁאנֵי כְּתוּבָּה. דְּמַגְבֵּי בָּהּ טְפֵי עַד דְּחָתְמִי. רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תְּרַוַיְיהוּ: הֶלְכָה - בּוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה, וּפוֹרֵשׁ. מְתִיב רַב חִסְדָּא: מַעֲשֶׂה וְנָתַן לָהּ רַבִּי אַרְבָּעָה לֵילוֹת מִתּוֹךְ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ! אָמַר לֵיהּ רָבָא: הֲדוּרִי אַפִּירְכָא לָמָּה לִי? אוֹתִיב מִמַּתְנִיתִין! - הוּא סְבַר - מַעֲשֶׂה רַב. - מִכָּל מָקוֹם לְרַב וּשְׁמוּאֵל קַשְׁיָא! - אִינְהוּ דְּעָבְדוּ כְּרַבּוֹתֵינוּ. דְּתַנְיָא, רַבּוֹתֵינוּ חָזְרוּ וְנִמְנוּ: בּוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה, וּפוֹרֵשׁ. אָמַר עוּלָּא: כִּי הָווּ בָּהּ רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ בְּתִינוֹקֶת, לָא הָווּ מִסְּקֵי מִינַּהּ אֶלָּא כִּדְמָסִיק תַּעֲלָא מִבֵּי כַּרְבָּא, וּמְסַיְּימִי בָּהּ הָכִי: בּוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה, וּפוֹרֵשׁ. אָמַר לוֹ רַבִּי אַבָּא לְרַב אַשִּׁי: אֶלָּא מַעֲתָּה - בַּעַל נֶפֶשׁ לֹא יִגְמוֹר בִּיאָתוֹ! - אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, לִבּוֹ נוֹקְפוֹ וּפוֹרֵשׁ. תָּנוּ רַבָּנַן: וְכוּלָּן שֶׁהָיוּ שׁוֹפְעוֹת דָּם וּבָאוֹת מִתּוֹךְ אַרְבָּעָה לֵילוֹת לְאַחַר אַרְבָּעָה לֵילוֹת, מִתּוֹךְ הַלַּיְלָה לְאַחַר הַלַּיְלָה - כּוּלָּן צְרִיכוֹת לִבְדּוֹק אֶת עַצְמָן. וּבְכוּלָּן רַבִּי מֵאִיר מַחְמִיר כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. וּשְׁאָר רְאִיּוֹת שֶׁבֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל - הַלֵּךְ אַחַר מַרְאֵה דָמִים. שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מַרְאֵה דָמִים מְשׁוּנִים הֵן זֶה מִזֶּה. כֵּיצַד: דַּם נִדָּה - אָדוֹם, דַּם בְּתוּלִים - אֵינוֹ אָדוֹם. דַּם נִדָּה - זִיהוּם, דַּם בְּתוּלִים - אֵינוֹ זִיהוּם. דַּם נִדָּה - בָּא מִן הַמָּקוֹר, דַּם בְּתוּלִים - בָּא מִן הַצַּדָּדִין. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים כָּל מַרְאֵה דָמִים - אַחַת הֵן. תָּנוּ רַבָּנַן: הָרוֹאֶה דָּם מֵהֲמַת תַּשְׁמִישׁ - מִשַּׁמֶּשֶׁת פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. מִכָּאן וְאֵילָךְ - לֹא תִשַּׁמֵּשׁ, עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ,

ותנשא

ממשיכה הברייתא: **הָעֲקָלִים** – כעין חבלים, שקושרים את ערימת הענבים הדרוכים, כדי שלא יתפזרו מכובד הקורה. אם הם **שֶׁל נְצָרִים** – ענפים, כגון מערבה קלופה, **וְשֶׁל בִּצְבּוּץ** – קנבוס, **מְנַגְּבָן** – מנקה אותם במים ובאפר. ואם הם **שֶׁל שִׁיפָא וְשֶׁל גֶּמִי** – סוגים שונים של גמי, **מְיַישְּׁנָן** – משהה אותם זמן, עד שיתיישנו, ויאבד הטעם.

שואלת הברייתא: **וְכַמָּה** זמן **מְיַישְּׁנָן**. משיבה הברייתא: **שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מַנִּיחָן מִגַּת לְגַת, וְמִבַּד לְבַד** – מזמן הגת או הבד של שנה זו, עד הזמן שלהם בשנה הבאה.

מקשה הגמרא: דברי רבן שמעון בן גמליאל **הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא**. שהרי הגת הבאה של הענבים תהיה בעוד שנים עשר חדש, אחרי הבציר הבא, ומהי המחלוקת בין רבי שמעון לתנא קמא. מתרצת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ חָרְפֵי** – כשהבציר של שנה זו היה מוקדם מהבציר בשנה שלפניה, שלדעת רבן שמעון בן גמליאל הגת כבר כשרה, אף שעברו פחות משנים עשר חודש. וְכן יש הבדל ביניהם **באַפְלֵי** – כשהבציר בשנה זו היה מאוחר מהשנה שלפניה, שאף שעברו שנים עשר חדש, לדעת רבן שמעון בן גמליאל צריך להמתין עד זמן הגת הבאה.

הגמרא חוזרת להביא את המשך דברי הברייתא: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הָרוֹצֶה לְטַהֵר** עקלים של שיפא או של גמי **מִיָּד** מבלי ליישנן, **מַגְעִילָן** בְּמים **רוֹתְחִין, אוֹ חוֹלְטָן בְּמֵי זֵיתִים** – שופך עליהם מים שהרתיחו בהם זיתים כדי להוציא שמנן. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי, מַנִּיחָן תַּחַת הַצִּינּוֹר שֶׁמֵּימָיו מְקַלְּחִין אוֹ בְּמַעְיָין שֶׁמֵּימָיו רוֹדְפִין.**

שואלת הברייתא: **וְכַמָּה** זמן להשהותם. משיבה הברייתא: **עוֹנָה**. מסיימת הברייתא: **וּכְדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ** להכשיר כלים הבלועים **בְּיֵין נֶסֶךְ, כָּךְ אָמְרוּ** להכשיר את הכלים **בִּטְהָרוֹת** – כדי להשתמש בהם בטהרות.

תמהה הגמרא: **כְּלַפֵּי לַיָּיא** – להיכן פונה דבר זה, כלומר, הלא היה לתנא לומר להיפך, שהלא אנו **בִּטְהָרוֹת קָיְימִינַן**. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** כך יש לגרוס בברייתא, **כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בִּטְהָרוֹת, כָּךְ אָמְרוּ בְּיֵין נֶסֶךְ.**

שואלת הגמרא: **וְכַמָּה** זמן הוא **עוֹנָה**. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, שיעור עונה הוא **אוֹ יוֹם אוֹ לַיְלָה**. שמועה שונה בשם רבי יוחנן: **רַבִּי חָנָה שְׁאוּנָא** [–על שם מקומו], **וְאָמְרִי לָהּ רַבִּי חָנָה בַּר שְׁאוּנָא** [–על שם אביו], **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, שיעור עונה הוא **חֲצִי יוֹם וַחֲצִי לַיְלָה**.

מבארת הגמרא: **וְאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, וְלֹא פְּלִיגִי**, ולדעת שניהם שיעור עונה הוא שתים עשרה שעות. **הָא** – שיעור יום או לילה נאמר **בִּתְקוּפַת נִיסָן וְתִשְׁרֵי** שהימים והלילות שוים, **הָא** – שיעור 'חצי יום וחצי לילה' נאמר **בִּתְקוּפַת תַּמּוּז וְטֵבֵת** שהימים והלילות אינם שוים, שאז חצי יום וחצי לילה, הוא עונה אחת שלמה של שתים עשרה שעות.

נמצא אם כן שלדעת רבי יוחנן, שיעור עונה הוא 'יום או לילה', בימים השוים. וקשה ממה ששנינו בברייתא לעיל (סה.) לגבי טהרת הכלים, 'וכמה עונה שלמה, פירש רבן שמעון בן גמליאל, לילה וחצי יום'. מתרצת הגמרא: **הָכָא נַמִּי, אֵימָא** – אף כאן אמור **לְגַבֵּי נִדָּה, חֲצִי יוֹם וַחֲצִי לַיְלָה**. תמהה הגמרא: **וְהָא 'לַיְלָה וַחֲצִי יוֹם' קָאָמַר**. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא**, כוונת רבן שמעון בן גמליאל לומר ששיעור עונה הוא **אִי** [–או] **לַיְלָה דְּנִיסָן וְתִשְׁרֵי, אִי** [–או] **חֲצִי יוֹם וַחֲצִי לַיְלָה** שבימים **דְּטֵבֵת וְתַמּוּז**.

מתרצת הגמרא באופן נוסף: **וְאִבָּעֵית אֵימָא**, לגבי בעילת בתולה הוסיף רבן שמעון בן גמליאל חצי יום מפני **ששָׁאנִי כְּתוּבָּה (דמגבי) [דְּמַגְהֵי] בָּהּ טְפֵי עַד דְּחָתְמִי** – שמגיהים בה הרבה עד שחותמים עליה. שיש עיכוב בדבר, לדקדק בכתובה ולחותמה, ומחמת כן מתעכבים חצי לילה, ובינתיים אינם יכולים לשמש, לכן הוסיף רשב"ג עוד חצי יום, כדי שיהיה בין הכל שתים עשרה שעות, מחצי הלילה עד חצי היום.

מסקנת ההלכה, עד כמה תולים בדם בתולים: **רַב וּשְׁמוּאֵל, דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ, הֲלָכָה** לגבי כל בתולה, בין הגיע זמנה לראות ובין לא הגיע, **בּוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה, וּפוֹרֵשׁ**, ואין הלכה כדברי המשנה, שנתנה לבתולה שיעור זמן, לכל בתולה ובתולה כדינה. מקשה הגמרא: **מֵתִיב רַב חִסְדָּא, מַעֲשֶׂה** בבתולה שנשאת **וְנָתַן לָהּ רַבִּי** היתר לשמש **אַרְבָּעָה לֵילוֹת** מפוזרים **מִתּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ**. מבואר ממעשה זה, שאינה נאסרת אחר בעילת מצוה, ולא כדברי רב ושמואל.

תמהה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לרב חסדא, **הַדּוּרֵי אַפִּירְכָא לָמָּה (לי) [לָךְ]** – מה לך לחזר אחר קושיות מברייתות שאינן ידועות לכל החכמים, **אוֹתִיב מִמַּתְנִיתִין** – תקשה ממשנתנו, שמבואר בה שנותנים לה יותר מבעילת מצוה. מתרצת הגמרא: **הוּא** [–רב חסדא] **סָבַר מַעֲשֶׂה רַב** – כיון שעשה רבי מעשה, ודאי שכך ההלכה.

הגמרא חוזרת לקושיא על רב ושמואל: **מִכָּל מָקוֹם**, בין אם נקשה מהמשנה או מהברייתא, **לְרַב וּשְׁמוּאֵל קַשְׁיָא**, מדוע אמרו שבועל בעילת מצוה ופורש. מתרצת הגמרא: **אִינְהוּ דְּעָבוּד כְּרַבּוֹתֵינוּ** – עשו הלכה כדעת רבותינו. **דְּתַנְיָא רַבּוֹתֵינוּ, חָזְרוּ** לברר דין זה שנאמר במשנה **וְנִמְנוּ** – עמדו למנין לקבוע הלכה בדין זה, ופסקו **בּוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה וּפוֹרֵשׁ**.

הגמרא מביאה דעת רבי יוחנן וריש לקיש בדין זה: **אָמַר עוּלָּא, כִּי הָווּ בָּהּ** [–כשהיו עוסקים] **רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ**, במשנה שבפרק זה ששמו **תִּינוֹקֶת, לֹא הָווּ מַסְּקִי מִינָּהּ** – לא היו מעלים ממנה **אֶלָּא כִּדְמַסִּיק תַּעֲלָא מִבֵּי כַרְבָּא** – כמו שמעלה שועל מן השדה שנחרשה, שאינו מוצא בה מזון ורק מוציא מהשדה אבק ברגליו, כלומר, לא היו לומדים כלום מהמשנה. **וּמְסַיְּימִי בָּהּ הָכִי** – וכך היו מסיימים, בכל הבתולות **בּוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה וּפוֹרֵשׁ**, ולמדוה מהברייתא כרבותינו.

למדנו בסמוך, בדעת האמוראים, שדם בתולים מטמא בכל אופן.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב אַשִּׁי, אֶלָּא מֵעַתָּה**, שמחמירים בדם בתולים כאילו הוא דם נדה, אם כן צריך **בַּעַל נֶפֶשׁ** [–חסיד] **שלֹא יִגְמוֹר בִּיאָתוֹ**, שכיון שהדם שותת ויורד, עליו לפרוש מחשש נדה. משיבה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אִם כֵּן**, יהיה **לִבּוֹ נוֹקְפוֹ** – הוא יתיירא מהעבירה **וּפוֹרֵשׁ** כלל מלבעול, ונמצא שלא יבוא על אשתו לעולם ובטל מפריה ורביה, לכך אף לבעל נפש אין להחמיר בזה.

שנינו במשנה (סד:) שבתולה הנשאת ורואה דם בבעילתה, תולה את הדם בדם בתולים, ואינה נאסרת ממנו. ומבואר שם, זמנים שונים שנתנו לבתולה לתלות בדם הבתולים. שלפי דעת בית הלל, אם הגיע זמנה לראות ולא ראתה, תולה בדם בתולים ארבע לילות. ואם הגיע זמנה לראות, וכבר ראתה בבית אביה, תולה בדם בתולים לילה אחד. ובית שמאי מחמירים מהם. הברייתא שלפנינו מבארת מה דין אשה שראתה דם בתוך הזמן שתולה בבתולים, ודמה לא פסק אף לאחר הזמן: **תָּנוּ רַבָּנָן, וְכוּלָּן** – כל הבתולות **שֶׁהָיוּ שׁוֹפְעוֹת דָּם וּבָאוֹת** [–וממשיכות לשפוע] **מִתּוֹךְ אַרְבַּע לֵילוֹת** שנתנו בית הלל לזו שהגיע זמנה לראות ולא ראתה בבית אביה, עד **לְאַחַר אַרְבַּע לֵילוֹת**. וכן אם הגיע זמנה לראות וראתה בבית אביה, שבית הלל נותנים לה לילה אחד, והיא ראתה **מִתּוֹךְ הַלַּיְלָה** הראשון, עד **לְאַחַר הַלַּיְלָה, כּוּלָּן צְרִיכוֹת לִבְדוֹק אֶת עַצְמָן** לאחר הזמן שנתנו להן, שאם השתנה מראה הדם היוצא עתה ממראה דם הבתולים שיצא תחילה, הן טמאות. ואין סומכים לומר שהואיל ודמן לא פסק עוד מהלילות שתלינו בהן בבתולים, ודאי אף הדם השופע עתה הוא מהבתולים, אלא עליה לבדוק.

וּבְכוּלָּן רַבִּי מֵאִיר מַחְמִיר כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, שנותנים לבתולה זמן קצר יותר, כפי המבואר במשנה. ולכך אם שפעה מתוך הזמן שנתנו בית שמאי, עד לאחר הזמן, צריכה בדיקה שלא השתנה מראה הדמים כדי להתירה. ונמצא שבאופן ששפעה מתוך הזמן לאחר הזמן, דעת רבי מאיר כבית שמאי. אך מכל מקום רבי מאיר אינו סובר לגמרי כבית שמאי. **וּלדעתו בשְׁאָר רְאִיּוֹת שֶׁבֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל** – אם לא שפעה מתוך הזמן לאחריו, אלא ראתה

המשך בעמוד ריד

וְתִנָּשֵׂא לְבעל אַחֵר שלא הוחזקה אצלו להיות רואה מחמת תשמיש.

הברייתא ממשיכה לבאר דין האשה שראתה מחמת תשמיש אצל הבעל השני: נִיסֵּת לְאַחֵר, וְשוּב רָאֲתָה דָּם מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ, מְשַׁמֶּשֶׁת פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, ואם ראתה בהם דם הרי זו הוחזקה להיות רואה מחמת תשמיש גם בבעל זה, מִכָּאן וְאֵילָךְ לֹא תְּשַׁמֵּשׁ – אסורה לשמש, עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ, וְתִנָּשֵׂא לְאַחֵר. ממשיכה הברייתא לבאר דין האשה שראתה מחמת תשמיש אצל הבעל השלישי: נִיסֵּת לְאַחֵר, וְרָאֲתָה דָּם מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ, מְשַׁמֶּשֶׁת פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, ואם ראתה דם גם בשלש פעמים אלו, מִכָּאן וְאֵילָךְ, לֹא תְּשַׁמֵּשׁ – אסורה לשמש, עַד שֶׁתִּבְדּוֹק עַצְמָהּ.

מבארת הברייתא דרך הבדיקה: כֵּיצַד בּוֹדֶקֶת אֶת עַצְמָהּ, מְבִיאָה שְׁפוֹפֶרֶת – קנה חלול, ומכנסת השפופרת באותו מקום, עד מקום שהיא יכולה, וּבְתוֹכָהּ של השפופרת מִכְחוֹל [–קיסם ארוך], וּמוֹךְ [–בד רך] מוּנָּח עַל רֹאשׁוֹ של המכחול. ותוחבת המכחול עד שמגיע המוך למקום שהשמש דש בו. אִם נִמְצָא דָּם עַל רֹאשׁ הַמּוֹךְ, בְּיָדוּעַ שֶׁהדם שהיא רואה בשעת תשמיש מִן הַמָּקוֹר הוּא בָּא, ואם לֹא נִמְצָא דָּם עַל רֹאשׁוֹ של המוך, בְּיָדוּעַ שֶׁהדם מִן הַצְּדָדִין הוּא בָּא, מפני הדוחק שנדחקים הצדדים בשעת הביאה. ואין דינה כאשה הרואה מחמת תשמיש.

הברייתא מביאה אופנים נוספים שאשה שראתה מחמת תשמיש אינה נאסרת: וְאִם יֵשׁ לָהּ מַכָּה [–פצע] בְּאוֹתוֹ מָקוֹם – במקור, תּוֹלָה בְּמַכָּתָהּ, ואינה נאסרת. וְאִם יֵשׁ לָהּ וֶסֶת לקלקול זה, שהיא רואה מחמת תשמיש בזמנים קבועים, תּוֹלָה בְּוִסְתָּהּ, לומר שרק בשעת וסתה היא רואה, ובשאר הזמנים רשאית לשמש בלא בדיקת שפופרת].

הברייתא מביאה אופן שאינה יכולה לתלות במכה: וְאִם הָיָה דַּם מַכָּתָהּ, מְשׁוּנֶה – שונה במראהו מִדַּם רְאִיָּיתָהּ שהיא רואה מחמת התשמיש, אֵינָהּ תּוֹלָה במכתה.

מבארת הברייתא מנין יודעים שיש לה מכה: וְנֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה לוֹמַר, מַכָּה יֶשׁ לִי בְּמָקוֹר [–ברחם]] שֶׁמִּמֶּנָּה דָּם יוֹצֵא], דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, דַּם של מַכָּה, הַבָּא מִן הַמָּקוֹר, טָמֵא אב הטומאה [אמנם אינו מטמא את האשה בנדה, ומותרת לבעלה]. וְרִבּוֹתֵינוּ הֵעִידוּ עַל דַּם הַמַּכָּה הַבָּא מִן הַמָּקוֹר, שֶׁהוּא טָהוֹר, שאין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

הגמרא מבארת תחילה את המחלוקת שהובאה בסוף הברייתא. שואלת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה ההבדל בין רבן שמעון בן גמליאל לרבותינו, כלומר, מהו טעם מחלוקתם. משיבה הגמרא: אָמַר עוּלָּא, 'מָקוֹר, מְקוֹמוֹ טָמֵא' אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, שלדעת רבן שמעון בן גמליאל, המקור [–הרחם] עצמו טמא, ולכך הדם שנוגע במקור טמא. ולדעת רבותינו הדם אינו טמא, מפני שהמקור עצמו טהור.

הגמרא חוזרת לעיקר דברי הברייתא, שהרואה מחמת תשמיש שלש פעמים, וכך היה אצל שלשה בעלים, צריכה בדיקה בשפופרת. הגמרא תמהה על בדיקה זו: הלא הַשְּׁפוֹפֶרֶת, אַפְּנוּרֵי מַפְּגְּרָא לָהּ – סורט את האשה ומוציא דם, מפני שהעץ אינו חלקן. מתרצת הגמרא: אָמַר שְׁמוּאֵל, יש לבדוק בִּשְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל אֶבֶר – עופרת, וּפִיָּהּ – וקצה השפופרת, רָצוּף – מקופל פנימה לְתוֹכָהּ, שלא תשרוט.

שנינו בברייתא, שאם ראתה שלש פעמים מחמת תשמיש בבעל ראשון, עליה להתגרש ממנו. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, מדוע אמרה הברייתא, שעליה להתגרש מהבעל הראשון, וְתִבְדּוֹק עַצְמָהּ בדיקת שפופרת, אחרי שראתה בְּבִיאָה שְׁלִישִׁית שֶׁל בַּעַל הָרִאשׁוֹן, וכך תוכל להשאר אצלו. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, לְפִי שֶׁאֵין כָּל הָאֲצָבָעוֹת [–אבר התשמיש] שָׁווֹת, ואף שראתה אצל בעל ראשון, יתכן שאצל בעל שני לא תראה, ולכן מוטב שתתגרש ותהיה מתוקנת בבעל השני, ולא תסמוך על הבדיקה להשאר עם בעל זה, שהשפופרת אינה בירור גמור ויתכן שאף לאחר בדיקה כשתשמש תראה, ויבואו לידי שגגת כרת. לכן אינה בודקת, עד שתתחזק לראות מחמת תשמיש, בשלשה בעלים].

ממשיך ריש לקיש להקשות: אָמַר לֵיהּ לרבי יוחנן, וְתִבְדּוֹק עַצְמָהּ אחרי שראתה דם בְּבִיאָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל בַּעַל שְׁלִישִׁי, ולא נתיר לה לשמש עמו ביאה שניה בלא בדיקה, שהרי הוחזקה בשלש אצבעות לראות מחמת תשמיש. מתרץ רבי יוחנן: שאחרי ביאה אחת בבעל זה, אינה מוחזקת לראות אצלו מחמת תשמיש, לְפִי שֶׁאֵין כָּל הַכְּחוֹת שָׁווֹת, ושמא בעילה זו היתה בכח מרובה. הלכך אינה נאסרת עליו, עד שתתחזק בשלש ביאות לכל אחד ואחד, ורק בביאה רביעית של בעל שלישי תצטרך לבדוק בשפופרת.

הגמרא מביאה אפשרות נוספת להתיר אשה שהוחזקה לראות מחמת תשמיש: הַהִיא דַּאֲתַאי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי – מעשה באשה שהיתה רואה מחמת תשמיש, שבאה לפני רבי. אָמַר לֵיהּ רבי לְאַבְדָּן תלמידו, זִיל בַּעֲתָהּ – לך ותבהיל אותה פתאום, כדי לרפא אותה מחולייה. אֲזַל בַּעֲתָהּ – הלך אבדן, והבהילה, וְנָפַל מִמֶּנָּה חֲרָרַת דָּם – חתיכת דם]. אָמַר רַבִּי, נִתְרַפְּאָה זֹאת, ולא תראה עוד מחמת תשמיש, ומותרת לבעלה.

מעשה נוסף: הַהִיא אִתְּתָא – מעשה באשה שהיתה רואה דם מחמת תשמיש דַּאֲתַאי לְקַמֵּיהּ דִּמַר שְׁמוּאֵל, אָמַר לֵיהּ מר שמואל לְרַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף, זִיל בַּעֲתָהּ – הלך רב דימי והבהילה, וְלֹא נָפַל מִמֶּנָּה וְלֹא מִידֵּי [–כלום]. אָמַר שְׁמוּאֵל, אשה זו זוֹ מְמַלְּאָה וְנוֹפֶצֶת הִיא – היא מתמלאת דם ומערה אותו מגופה בשעת התשמיש, וְכָל הַמְמַלְּאָה וְנוֹפֶצֶת, אֵין לָהּ תַּקָּנָה].

מעשה נוסף: הַהִיא דַּאֲתַאי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – מעשה באשה שבאה לפני רבי יוחנן, דְּכָל אִימַּת דַּהֲוַת סָלְקָא מִמְּבִילַת מִצְוָה, הֲוַת קָחֲוְיָא דְּמָא – שבכל פעם שהיתה עולה מטבילת מצוה, היתה רואה דם. אָמַר לָהּ רבי יוחנן, שֶׁמָּא דִּימַת – הדיבורים שמדברות עלייך בנות עִירֵיךְ, שמתקנאות בך בחיבה שביניך לבין בעלך, עָלְתָה בִּיךְ – הם גורמים לך לראות את הדם כשאת נכנסת לעיר. לְכִי וְהִכָּעֲלִי לוֹ עַל גַּבֵּי הַנָּהָר שטבלת בו, לפני שתכנסי לעיר].

שמועה אחרת בדברי רבי יוחנן: אִיכָּא דְּאָמַר – יש מי שאמר, שרבי יוחנן אָמַר לָהּ, תְּגַלִּי – תספרי את הצרה שלך לְחַבְרוֹתַיִךְ, כִּי הֵיכִי דְּתֶהֱוֵוּ עָלַיִךְ לְהַךְ גִּיסָא, נִתְהַוּוּ עָלָךְ לְהַךְ גִּיסָא – שכשם שתמהו עליך עד עתה לצד אחד, שאת חביבה מאד על בעלך, מעתה יתמהו עליך לצד השני, שאת שנואה עליו, ובכך תשוב הקנאה ממך.

שמועה נוספת בדברי רבי יוחנן: וְאִיכָּא דְּאָמַר שרבי יוחנן אָמַר לָהּ, גַּלִּי לְחַבְרוֹתַיִךְ את הצרה שלך, כִּי הֵיכִי דְּלִבְעוּ עָלַיִךְ רַחֲמִים – כך שיבקשו עלייך רחמים, בתפילה. מביאה הגמרא ראיה שיש לאדם להודיע צערו לרבים כדי שיבקשו עליו רחמים: דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בפסוק בענין מצורע שיוצא מחוץ למחנה (ויקרא יג מה) 'וְטָמֵא טָמֵא, יִקְרָא', ללמד שהוא צָרִיךְ לפרסם דבר זה כדי לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים.

הגמרא מביאה מעשה המסייע ללשון השלישי, שיש לה להודיע את צערה לחברותיה: אָמַר רַב יוֹסֵף, הָוָה עוּבְדָּא – היה מעשה בְּפוּמְבְּדֵיתָא, באשה שהיתה רואה דם מחמת תשמיש, והודיעה את צערה לרבים, והתפללו עליה, וְאִתְּסִי – ונרפאה מהחולי שלה].

אשה הרואה דם תחילה, או הרואה בזמן הראוי לנדה [כפי שיבואר להלן], הרי היא נדה, ועליה אמרה התורה (ויקרא טו יט) 'שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ'. ונטמאת שבעה ימים, ובליל היום השמיני, היא טובלת לטהרתה, ואינה צריכה שבעה נקיים. לכן בין אם ראתה יום אחד, ובין אם ראתה כמה ימים, טובלת בליל השמיני לתחילת ראייתה. ובלבד שתפסוק מלראות דם לפני סוף היום השביעי.

אחרי שבעה ימים אלו שנקראים 'ימי נדה', מתחילים ימי הזיבה, במשך אחד עשר יום. והוא מה שאמרה התורה (ויקרא טו כה, כח) 'וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים, בְּלֹא עֵת נִדָּתָהּ, אוֹ כִּי תָזוּב עַל נִדָּתָהּ וגו' וְסָפְרָה לָהּ שִׁבְעַת יָמִים, וְאַחַר תִּטְהָר'. ואשה שראתה דם בימי הזיבה, דינה מתחלק לפי אורך הראייה: אם ראתה דם רק

המשך בעמוד רנג

רש"י

ותנשא לאחר — כדמפרש לקמיה, שאין כל האצבעות שוות. **ותנשא לאחר** — דתלתא זימני בעינן לחזקה, כרבן שמעון בן גמליאל. בכולה גרסינן "שלישית". **מכחול** — קיסם ארוך, ומוך על ראשו של מכחול. **מן הצדדין** — וטהור. **ואם יש לה וסת** — לקלקול הזה, שאינה רואה כל שעה מחמת תשמיש אלא לפרקים — תולה בוסתה, ומשמשת בלא בדיקה בין וסת לוסת. **דברי רבי** — דך מילתא לחודה ד"נאמנת אשה" קאמר רבי, אבל רישא — כולה רבן שמעון היא. **אפגורי מפגרא** — שהעץ אינו חָלָק, ומסרטט ומוציא דם. **רצוף** = כפול. **ותבדוק בביאה שלישית של בעל ראשון** — כלומר, מביאה שלישית של ראשון ואילך, תשמש על ידי בדיקה, ולמה תתגרש? **לפי שאין כל האצבעות שוות** — ושמא בבעל אחר לא תצטרך בדיקה. ומוטב שתתגרש ותתקן, ולא תבא לידי כרת. הלכך, מתגרשת עד שתתחזק בשלש אצבעות. **ותבדוק בביאה ראשונה של בעל שלישי** — משבא עליה פעם אחת — לא תשמש שניה בלא בדיקה, שהרי הוחזקה בשלש אצבעות. ומשנינן: אין חזקת ביאה אחת — חזקה, דאין כל הכחות שוין, ושמא בעילה זו היתה בכח מרובה. הלכך, עד שתתחזק בשלש ביאות לכל אחד ואחד, והדר תבעי בדיקה לביאה רביעית של בעל שלישי. **ההיא דאתאי** — שהיתה רואה דם מחמת תשמיש. **בעתה** — הבהילה פתאום. **ממלאה ונופצת** — מתמלאה דם ומנפצתו בשעת תשמיש. **דימת עירך** — בנות עירך, שהיו מתקנאות ביך בחיבה שביניך לבעליך. "דימת" לשון ליעוז פרליר"ץ, כמו (יבמות נב) "מידם דיימא", וכמו (סוטה כז) "לא ישא אדם דומה". **כי היכי דתהוו עליך** — עד השתא להאי גיסא, על חיבה יתירה שביניכם. **נתהוו עליך לאידך גיסא** — ויאמרו "כמה שנואה זו", ותשוב קנאה ממך. **הוה עובדא** — וגילתה צערה לרבים, ובקשו עליה רחמים, ונתרפאה. **בשדות** — מקום שאין בני תורה, ואינן יודעות למנות פתח נדות, מתי הן ימי נדה, מתי הן ימי זוב. **ששה והוא** — כדין תורה, ושמא בימי נדה הוא. **שנים תשב ששה והן** — לחומרא, שמא ראשון — סוף זוב, ושני — תחלת נדה, וצריכה עוד ששה. אבל שלשה, דאילו הוה ימי זיבה — צריכה שבעה נקיים, השתא נמי תשב שבעה נקיים, שמא בימי זיבה עומדת. **קשתה שנים** — וראתה בימי זוב. **איסורא** — דאפילו היכא דלא אחמור — תשב על כרחה מן התורה. **צריכה לישב שבעה נקיים** — שמא מחמת תאות חימוד ראתה דם. **אעכב שבעה יומי** — בתר יומא שנתפייסה לינשא.

לא

ונאמנת אשה לומר וכו' דברי רבי — פירש רש"י: דדוקא הך סיפא ד"נאמנת" כרבי, אבל כולה רישא כרבן שמעון בן גמליאל, דסבירא ליה בתלת זימני הוי חזקה. ורבינו יצחק מפרש: דאפילו רבי מודה ברואה מחמת תשמיש, דבעי תלת זימנין לאחווקה. דומיא דהך דלעיל, דאמר: "לימים — שנים, ולמה שלא מנו חכמים — שלשה, כגון אבלה שום או פלפלין". דאפילו לרבי בעי תלת זימני.

ותבדוק עצמה בביאה שלישית כו' — פירש בקונטרס: מביאה שלישית ואילך, תשמש על ידי בדיקה, ולמה תתגרש? מתוך לשונו משמע דאשורה לראשון, אפילו בבדיקה. והוא הדין דהוה מצי למיפרך לפי פירושו: דגם לשני לא תשתרי אלא על ידי בדיקה, כיון דלא ידע שינויא ד"לאו כל האצבעות שוות". ורבינו תם מתיר לראשון בבדיקה. ויש להעמיד הברייתא כשאינה רוצה לטרוח בבדיקה, או שאינה יודעת לבדוק. וכן משמע בירושלמי בפרק "דם הנדה", דפריך: ותבדוק עצמה בבעל שני? ומשני: לפי שאין כל האצבעות שוות. כן יש לומר דהתלמוד דידן נמי פריך אשני. ובתוספתא (פרק שמיני) נמי תניא: עד כמה מותרת לינשא? עד שלשה כו' — פירוש: עד כמה מותרת בלא בדיקה. ומדלא מהדר אאיסורא לפרש "עד כמה היא אסורה, אפילו בבדיקה", משמע דבבדיקה שריא, אפילו לראשון. ואתי שפיר לפירוש רבינו תם, דפירכא קמייתא הוי כמו פירכא שניה.

ותבדוק עצמה בביאה ראשונה של בעל שלישי — תימה: למאי דלא ידע שינויא ד"אין כל הכחות שוות", ליפרוך: דתבדוק עצמה בביאה שניה של בעל שני. דלענין אצבע שלו, אין לומר "לא כל האצבעות שוות", שהרי כבר ראתה פעם ראשונה על ידי בעילתו. ומשום חזקת כחות אין להתירה, שהרי הוחזקה בשלשה כחות של בעל ראשון. ואין להתירה אלא מטעם זה ד"אין כל הכחות שוין", ואין חזקת כחו של ראשון מועלת לשני, ואכתי לא ידעינן הך טעמא. **כי** היכי דתהוו עליך להך גיסא — פירש רש"י: תחת אשר קנאו באהבת אישך, יאמרו "כמה שנאה גדולה", ותשוב קנאתם ממך. ובערוך פירש: ששלטו בך עינים להתרחק מבעליך, תודיעם עכשיו שאת בת דמים מרובים, שבניך מרובין ביותר. ויתנו עינינהם בך, ויאמרו "אשריה שדמיה מרובים, שמתוך כך בניה מרובים", ומתוך העין שיתנו בך יפסקו הדמים ותתרפא.

שנים תשב ששה — שמא ראתה יום ראשון דם ירוק, ואינו מן המנין.

כל

וְתִנָּשֵׂא לְאַחֵר. נִיסֵּת לְאַחֵר וְרָאֲתָה דָּם מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ - מְשַׁמֶּשֶׁת פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, מִכָּאן וְאֵילָךְ - לֹא תְּשַׁמֵּשׁ, עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ וְתִנָּשֵׂא לְאַחֵר. נִיסֵּת לְאַחֵר וְרָאֲתָה דָּם מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ - מְשַׁמֶּשֶׁת פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, מִכָּאן וְאֵילָךְ לֹא תְּשַׁמֵּשׁ עַד שֶׁתְּבְדוֹק עַצְמָהּ. כֵּיצַד בּוֹדֶקֶת אֶת עַצְמָהּ - מְבִיאָה שְׁפוֹפֶרֶת וּבְתוֹכָהּ מִכְחוֹל, וּמוֹךְ מוּנָּח עַל רֹאשׁוֹ, אִם נִמְצָא דָּם עַל רֹאשׁ הַמּוֹךְ - בְּיָדוּעַ שֶׁמִּן הַמָּקוֹר הוּא בָּא, לֹא נִמְצָא דָּם עַל רֹאשׁוֹ - בְּיָדוּעַ שֶׁמִּן הַצְּדָדִין הוּא בָּא. וְאִם יֵשׁ לָהּ מַכָּה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - תּוֹלָה בְּמַכָּתָהּ, וְאִם יֵשׁ לָהּ וֶסֶת - תּוֹלָה בְּוִסְתָּהּ. וְאִם הָיָה דָּם מַכָּתָהּ מְשׁוּנֶּה מִדַּם רְאִיָּתָהּ - אֵינָהּ תּוֹלָה. וְנֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה לוֹמַר "מַכָּה יֵשׁ לִי בַּמָּקוֹר שֶׁמְּמַנָּה דָּם יוֹצֵא", דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: דַּם מַכָּה הַבָּא מִן הַמָּקוֹר - טָמֵא. וְרַבּוֹתֵינוּ הֵעִידוּ עַל דַּם הַמַּכָּה הַבָּא מִן הַמָּקוֹר שֶׁהוּא טָהוֹר. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר עוּלָּא: מָקוֹר מְקוֹמוֹ טָמֵא אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. שְׁפוֹפֶרֶת, אַפְּגּוּרֵי מִפְּגָרָא לָהּ! - אָמַר שְׁמוּאֵל: בִּשְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל אֶבֶר, וּפִיהָ רָצוּף לְתוֹכָהּ. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: וְתִבְדּוֹק עַצְמָהּ בְּבִיאָה שְׁלִישִׁית שֶׁל בַּעַל הָרִאשׁוֹן? - אָמַר לֵיהּ: לְפִי שֶׁאֵין כָּל הָאֶצְבָּעוֹת שָׁווֹת. - אָמַר לֵיהּ: וְתִבְדּוֹק עַצְמָהּ בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל בַּעַל שְׁלִישִׁי? - לְפִי שֶׁאֵין כָּל הַכֹּחוֹת שָׁווֹת. הַהִיא דַּאֲתָאי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי, אָמַר לֵיהּ לְאַבְּדָן: זִיל בְּעָיָתָהּ. אֲזַל בְּעָיָתָהּ, וְנָפַל מִמֶּנָּה חֲרָרַת דָּם. אָמַר רַבִּי: נִתְרַפְּאָה זֹאת. הַהִיא אִתְּתָא דַּאֲתָאי לְקַמֵּיהּ דְּמָר שְׁמוּאֵל, אָמַר לֵיהּ לְרַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף: זִיל בְּעָיָתָהּ! אֲזַל בְּעָיָתָהּ, וְלָא נְפַל מִמֶּנָּה וְלָא מִידֵּי. אָמַר שְׁמוּאֵל: זוֹ - מְמַלְּאָה וְנוֹפֶצֶת הִיא, וְכָל הַמְמַלְּאָה וְנוֹפֶצֶת - אֵין לָהּ תַּקָּנָה. הַהִיא דַּאֲתָאי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּכָל אֵימַת דַּהֲוַת סָלְקָא מִטְּבִילַת מִצְוָה הֲוַת קָחֲזָיָא דָּמָא. אָמַר לָהּ: שָׁמָא דִּימַת עִירֵיךְ עָלְתָה בַּיִךְ, לְכִי וְהִבְעֲלִי לוֹ עַל גַּבֵּי הַנָּהָר. אִיכָּא דַּאֲמַר, אָמַר לָהּ: תְּגַלִּי לְחַבְרוֹתַיִךְ. כִּי הֵיכִי דְּתַהֲווּ עָלַיִךְ לְהַךְ גִּיסָא - נִתְהַווּ עָלָךְ לְהַךְ גִּיסָא. וְאִיכָּא דַּאֲמַר, אָמַר לָהּ: גַּלִּי לְחַבְרוֹתַיִךְ, כִּי הֵיכִי דִּלְבְעוּ עָלַיִךְ רַחֲמִים. דְּתַנְיָא: "וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" - צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים. אֲמַר רַב יוֹסֵף: הֲוָה עוּבְדָא בְּפוּמְבְּדִיתָא - וְאִתַּסִּי. אָמַר רַב יוֹסֵף, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, הִתְקִין רַבִּי בַּשָּׂדוֹת: רָאָתָה יוֹם אֶחָד - תֵּשֵׁב שִׁשָּׁה וְהוּא, שְׁנַיִם - תֵּשֵׁב שִׁשָּׁה וְהֵן, שְׁלֹשָׁה - תֵּשֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים. אָמַר רַבִּי זֵירָא: בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן, שֶׁאֲפִילּוּ רוֹאוֹת טִפַּת דָּם כַּחֲרַדְּל - יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שִׁבְעָה נְקִיִּים. אַדְּבְרִיהּ רָבָא לְרַב שְׁמוּאֵל וְדָרַשׁ: קָשְׁתָה שְׁנֵי יָמִים וְלַשְּׁלִישִׁי הִפִּילָה - תֵּשֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים. קָסְבַר: אֵין קִשּׁוּי לִנְפָלִים, וְאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם. אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְרָבָא: מַאי אִרְיָא, קָשְׁתָה שְׁנֵי יָמִים - אֲפִילּוּ מַשֶּׁהוּ בְּעָלְמָא! דְּהָא אָמַר רַבִּי זֵירָא: בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן, שֶׁאֲפִילּוּ רוֹאוֹת טִפַּת דָּם כַּחֲרַדְּל - יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שִׁבְעָה נְקִיִּים! אֲמַר לֵיהּ: אָמִינָא לָךְ אִיסּוּרָא, וְאַתְּ אֲמַרְתְּ מִנְּהָגָא? הֵיכָא דְּאַחְמוּר - אַחְמוּר, הֵיכָא דְּלָא אַחְמוּר - לָא אַחְמוּר. (תִּבְעוּהָ, נָתֶר, בְּחַמִּין, לִטְבּוֹל, קְמָטִים, עַל גַּבֵּי, נָמָל, סִימָן). אָמַר רָבָא: תִּבְעוּהָ לִינָּשֵׂא וְנִתְפַּיְּסָה - צְרִיכָה שֶׁתֵּשֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים. רָבִינָא אִיעַסַּק לֵיהּ לִבְרֵיהּ בֵּי רַב חֲנִינָא, אֲמַר לֵיהּ: סְבַר לֵיהּ מָר לְמִכְתַּב כְּתוּבָּה לְאַרְבָּעָה יוֹם? אֲמַר לֵיהּ: אִין. כִּי מְטָא לְאַרְבָּעָה - נְטַר עַד אַרְבָּעָה אַחֲרִינָא, אִיעַכַּב שִׁבְעָה יוֹמֵי בָּתַר הַהוּא יוֹמָא. אֲמַר לֵיהּ: מַאי הַאי? אֲמַר לֵיהּ: לָא סְבַר לַהּ מָר לְהָא דְּרָבָא, דַּאֲמַר רָבָא: תִּבְעוּהָ לִינָּשֵׂא וְנִתְפַּיְּסָה - צְרִיכָה לֵישֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים. אֲמַר לֵיהּ: אֵימַר דַּאֲמַר רָבָא - בִּגְדוֹלָה דְּקָחֲזָיָא דָּמָא, אֲבָל בִּקְטַנָּה דְּלָא חֲזָיָא דָּמָא - מִי אֲמַר? אֲמַר לֵיהּ: בְּפֵרוּשׁ אֲמַר רָבָא לָא שְׁנָא גְּדוֹלָה לָא שְׁנָא קְטַנָּה. גְּדוֹלָה טַעֲמָא מַאי? - מִשּׁוּם דִּמְחַמְּדָא, קְטַנָּה נַמִּי מְחַמְּדָא. אֲמַר רָבָא: אִשָּׁה

לא

כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו — ואם תאמר: הא בכמה מקומות כתיב "בלולה", ונימא: שנה עליו הכתוב לעכב! ויש לומר: דכולהו צריכי לגופייהו. וקשה: דנימא, מדתנא בהו קרא בפרשת נשיאים תריסר זימני "בלולה בשמן", דמעכבא. דהכי אמרינן ב"הקומץ רבה" (מנחות יט,ב), דפריך לשמואל גבי מנחה דלא יליף דורות משעה, דכתיב "וימלא כפו ממנה" — לומר דשנה עליו הכתוב לעכב על מלא קומצו. ופריך: והא אמר שמואל, מזרקות מקדשים את היבש, דכתיב "שניהם מלאים סולת"! ומשני: שאני התם, דתנא בהו קרא תריסר זימני לעכב! ויש לומר: דשמא יש שום דרשא בשום מקום דבילה לא מעכבא. ואם תאמר: כיון דלא מעכבא, היכא דאין ראוי לבילה נמי ליתכשר! ויש לומר: דסברא הוא, דכיון דקפיד קרא לכתחלה לעשות המצוה, בעינן שיהא ראוי לכך, אף על פי שאינו מעכב. דאם לא כן, נתבטלה המצוה לגמרי, שלא היה יכול לעשותה. וכן בכמה מקומות, כגון ביאת מים, דכתיב "כל בשרו", וממעטים בית הסתרים. ומכל מקום בעינן ראוי לביאת מים בכל בשרה. וכן בכמה דוכתי. וגבי ערל וטמא, דמשלחין קרבנן אף על פי שאינן ראויים לסמיכה. ולא מעכבין, דהא רבינהו קרא ד"מזובו" ולא מנגעו, וקרא בהבאת קרבן מיירי. ואמאי? הא לא מצי סמיך! ובפרק "כל פסולי המוקדשין" (זבחים לג,א) דתכף לסמיכה שחיטה דאורייתא, ואף על גב דלא טהר מנגעו, משלח קרבן זיבה. ואם תאמר: אמאי לא בעינן ביאת מים לכתחילה בבית הסתרים, כמו בילה וקריאה בחליצה ובביכורים? ויש לומר: דאין סברא גבי טבילה, שלא הקפידה תורה אלא שיטהר האדם. ואין לומר: דלכתחילה לבעי — דכיון דבדיעבד טהור, לכתחלה נמי לא בעי, ותעלה לו טבילה.

לא תחוף — שערה. **מקטף** — נותק שער, ומתבלבל, וחוצץ. **סריך** — מדביק השער, וחוצץ. **ואפילו בחמי חמה** — די לה בחמין שהוחמו בשמש. **דמשרו מזיא** — מקשין את השערות, ואין לכלוכן עובר. **קמטיה** — בית השחי ובית הסתרים שלה. **כל הראוי לבילה** — במסכת מנחות: ששים עשרונים הבאים בכלי אחד — ראוין לבלול, ואין בילה מעכבת בו, שאם לא בלל — כשר. ושאין ראוי לבילה, כגון ששים ואחד עשרונים בכלי אחד — בילה מעכבת בו, ופסולה. הואיל ואי בעי לבלול, לא מצי למבלל. **אינה צריכה לחוף ולטבול** — דודאי לאחר שטבלה בא עליה. **איכא בינייהו כו'** — ללישנא קמא בעינן סמוך לחפיפה טבילה. **גזירת מרחצאות** — שדרך מרחצאות לישב על גבי אצטבאות של אדמה, דדמי לכלי חרס, ואתי למימר: טבילה עולה בהן. **סילתא** — בקעת עבה, כמו "בחברתה ולא בסילתא", [ביבמות] (סג,ב). **דבעיתא** — שלא תפול, ולא טבלה שפיר.

בנמל

לֹא תָּחוֹף לֹא בַּנֶּתֶר וְלֹא בַּחוֹל. בַּנֶּתֶר - מִשּׁוּם דְּמִקְטַף, וּבַחוֹל - מִשּׁוּם דְּמִסְרִיךְ. וַאֲמַר אַמֵּימָר מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא: אִשָּׁה לֹא תָּחוֹף אֶלָּא בְּחַמִּין, אֲבָל לֹא בְּצוֹנֵן, וַאֲפִילּוּ בְּחַמֵּי חַמָּה. צוֹנֵן מַאי טַעֲמָא לָא - מִשּׁוּם דִּקְרִירִי, וּמַשְׁרוּ מַזְיָיא. וְאָמַר רָבָא: לְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁתְּהֵא אִשָּׁה מְדִיחָה בֵּית קְמָטֶיהָ בַּמַּיִם. מֵיתִיבִי: בֵּית הַקְּמָטִים וּבֵית הַסְּתָרִים אֵינָן צְרִיכִין לְבִיאַת מַיִם! - נְהִי דְּבִיאַת מַיִם - לָא בָּעֵינַן, מָקוֹם הָרָאוּי לְבִיאַת מַיִם - בָּעֵינַן, כִּדְרַבִּי זֵירָא. דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל הָרָאוּי לְבִילָּה - אֵין בִּילָּה מְעַכֶּבֶת בּוֹ, וְשֶׁאֵין רָאוּי לְבִילָּה - בִּילָּה מְעַכֶּבֶת בּוֹ. אָמַר רָבִין בַּר רַב אַדָּא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַעֲשֶׂה בְּשִׁפְחָתוֹ שֶׁל רַבִּי שֶׁטָּבְלָה וְעָלְתָה, וְנִמְצָא לָהּ עֶצֶם חוֹצֵץ בֵּין שִׁינֶּיהָ, וְהִצְרִיכָהּ רַבִּי טְבִילָה אַחֶרֶת. וְאָמַר רָבָא: טָבְלָה וְעָלְתָה וְנִמְצָא עָלֶיהָ דָּבָר חוֹצֵץ, אִם סָמוּךְ לַחֲפִיפָה טָבְלָה - אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוֹף וְלִטְבּוֹל, וְאִם לָאו - צְרִיכָה לָחוֹף וְלִטְבּוֹל. אִיכָּא דְּאָמְרִי: אִם בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁחָפְפָה טָבְלָה - אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוֹף וְלִטְבּוֹל, וְאִם לָאו - צְרִיכָה לָחוֹף וְלִטְבּוֹל. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ: לְמִסְמַךְ לַחֲפִיפָה טְבִילָה, לְמֵיחַף בִּימָמָא וּלְמִטְבַּל בְּלֵילְיָא. אָמַר רָבָא: אִשָּׁה לֹא תַּעֲמוֹד עַל גַּבֵּי כְּלִי חֶרֶס וְתִטְבּוֹל. סְבַר רַב כָּהֲנָא לְמֵימַר: טַעֲמָא מַאי - מִשּׁוּם גְּזֵירַת מֶרְחֲצָאוֹת, הָא עַל גַּבֵּי סִילְתָא - שַׁפִּיר דָּמֵי. אֲמַר לֵיהּ רַב חָנָן מִנְּהַרְדְּעָא: הָתָם טַעֲמָא מַאי - מִשּׁוּם דְּבָעֵית, סִילְתָא נַמִי בְּעֵיתָא. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק: אִשָּׁה לֹא תִּטְבּוֹל

בנמל

אבל בילה ומקרא בכורים וחליצה — מצות נינהו, הלכך לכתחלה ליעבד. ואם תאמר: כיון דלכתחלה בעינן בילה במנחות (יח,ב) גבי עיקר מילתיה דרבי זירא, דקאמר: מתנדב אדם מנחה של ששים עשרון, ומביאה בכלי אחד. מנחה של ששים ואחד — מביא ששים בכלי אחד, ואחד בכלי אחד. דקים להו דששים נבללין, וששים ואחד אין נבללין. ופריך: וכי אין נבללין, מאי הוי? והא תנן "אם לא בלל — כשר"! ומשני, אמר רבי זירא: כל הראוי וכו'. ומאי פירכא, כיון דלכתחילה מצוה לבלול, משום הכי מצוה להביא בשני כלים, לקיים בה מצות בלילה? ואומר רבינו יצחק: כיון שנדר מנחה של ששים ואחד — אינו יוצא ידי נדרו אם לא יביא מנחה גדולה. הלכך, כיון דדיעבד כשר בלא בילה, יש לו להביא בכלי אחד, לקיום נדרו. ואף על גב דגבי שני עשרונים קאמר "אם רוצה מביא בשני כלים", מכל מקום גבי ששים ואחד מוכח מילתא דנתכוין לקרבן גדול. אי נמי: "מתנדב אדם מנחה" קאי אמנחה אחת דאמרינן התם לעיל. ומשום הכי לא בעי לפלוגינהו בשני כלים משום בילה, כיון דאינה מעכבת. מיהו קשה: דהך סוגיא דהתם לרבי שמעון, דאית ליה דששים ואחד אינן נבללים, ורבי שמעון פליג אדרבנן דקאמרי: "הרי עלי מנחה להביא בכלי אחד", והביא בשני כלים, דאף ידי נדרו יצא. וכיון דבדיעבד יצא בשני כלים, שפיר אית ליה לפלוגינהו, כדי לקיים מצות בלילה. ואכתי קשה: מאי פירכא? ויש לומר: דמנחה של ששים ואחד משמע יותר מנחה אחת ממנחה קבועה סתם, אף על גב דפריש בהדיא "בכלי אחד". אי נמי: הך פירכא ד"וכי אין נבללין, מאי הוי?" לרבנן פריך, ונאמר: דאית ליה לההוא תנא טעמא דרבי שמעון דששים ואחד אין נבללים יפה. **אם** סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול — והא דאמר בפרק קמא דחולין (י,א): טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ, אפילו נתעסק באותו המין כל היום כולו, לא עלתה לו טבילה, עד שיאמר "ברי לי שלא היה עלי קודם לכן" — התם בשלא טבל סמוך לחפיפה, אף על גב דהתם לא מפליג. ועוד אומר רבינו תם: דההיא דחולין — לטהרות, ומחמרינן טפי, דאפילו טבל סמוך לחפיפה — לא מועלת לו טבילה. והכא איירי לבעלה. והא דאמרינן בסוף שמעתין: ולית הילכתא ככל הני שמעתתא, כי איתמר הני, לטהרות — לא קאי אהך מימרא, אלא קאי אכולהו מימרות דמכלי חרס ואילך. ועוד אומר רבינו יצחק: דאי הך דחולין מיירי לטהרות — איכא לאוקמיה בשלא חפפה כלל, כדאיתא בירושלמי דמסכת פסחים סוף פרק "כל שעה": נדה — חופפת וסורקת וטובלת, כהנת — אינה חופפת וסורקת. נדה כהנת — חופפת וסורקת, שלא תחלוק בין נדה לנדה. וטעמא מפרש התם: לפי שכהנת תדירה בטבילה — לא החמירו עליה, ובעיוני סגי לה. ושוב פירש רבינו תם: דחפיפה לא שייכא אלא בראש, והך דחולין איירי בשאר הגוף דליכא חפיפה. וכן משמע לעיל, דקאמר "אשה לא תחוף אלא בחמין" כו', וקאמר: טעמא, דמשרו מזיא. ומדלא קאמר "לא תחוף ראשה" — שמע מינה דבכל מקום חפיפה שייך טעמא דמשרו מזיא, דבמקום שער הוא. ועוד מביא רבינו יצחק ראיה: דאמרינן בפרק "מרובה" (בבא קמא פב,א) גבי עשר תקנות דעזרא "שתהא אשה חופפת וטובלת". ופריך: מדאורייתא הוא וכו', מאי נינהו שערות? ומשני: לעיוני — מדאורייתא, דילמא מיקטר. ואתא איהו ותקן חפיפה. ומדקאמר "דילמא מיקטר", שמע מינה: דאיכא חפיפה בראש. ובכמה מקומות הוזכרה חפיפה אצל הראש. אבל במחזור הרב רבינו שמריה מפרש בשם רש"י דבכל הגוף שייך חפיפה, כדאמרינן בפרק "כל כתבי" (שבת קכ,ב): הרי שהיה שֵׁם כתוב על בשרו — הרי זה לא יחוף. ומיהו בכל הספרים ליכא אלא "לא ירחץ ולא יסוך". ועוד מייתי ראיה: מדמייתי לקמן (סז,ב) אההיא ד"אשה חופפת בלילה וטובלת בלילה" מעובדא דהוה בי ריש גלותא, ואמר לה: "עבדי חסרת, דודי חסרת, טשטקי חסרת?" — פירוש "עבדי חסרת": להביא מים להחם לרחוץ כל הגוף. דאילו חפיפת הראש — לא בעי כולי האי. ומיהו לפירוש רבינו תם — אין ראיה, שפירש "עבדי חסרת": להחם מים להטיל לתוך מי הטבילה הצוננין להחם, ו"טשטקי" — הוא טשטקי דפיזא, והוא כסא לישב עליו בבית המרחץ. ורבינו סעדיה פירש "טשטקי" — מסרקות, היינו לחוף הראש. הילכך אין לנו ראייה שיצטרך חפיפה בגוף, אלא לעיוני בעלמא, כמו בראש מדאורייתא. ואף על פי שאנו מדמין — אין לעשות מעשה, אלא צריך לחפוף כל הגוף. וכן מנהג כל הנשים לרחוץ כל הגוף עכשיו. [ועיין תוספות בבא קמא פרק שני דבור המתחיל "ושתהא"]. **איכא** בינייהו סמוך לחפיפה טבילה — לא מיירי הכא מידי בהצרכת סמוך לחפיפה טבילה, אלא לענין לתלות אחר הטבילה אם נמצא עליה דבר חוצץ קאמר דפליגי, אם צריך לענין זה סמוך לחפיפה טבילה. **על** גבי כלי חרס — גרסינן, דשייך ביה גזירות מרחצאות, שרגיל להיות ומצוי שם כלי חרס לצורך חמין. **אשה** לא תטבול בנמל — כתוב בספרים: אף על גב דהשתא ליכא "אימור ברדיוני נפל" ופירש רש"י: "בנמל" — מפני שהספינות רגילות להיות שם, כל שעה מצוי שם טיט. ואף על גב דהשתא ליכא עליה טיט, "אימור ברדיוני" — בצאתה מן המים שכשכה רגליה במים, ונפל. ופירש נמי: "מפצי ביומי תשרי" דבסמוך — מחצלות תחתיהן מפני הטיט. ולרבינו תם נראה כפירוש רבינו חננאל: "לא תטבול בנמל" — כי בני אדם מצויין שם, ובעיתא וממהרת מפני שבושה מבני אדם המצויין שם. והוי דומיא דסילתא, דהוי טעמא משום דבעיתא. ופירש "מפצי" — מחצלות כמין גדר בנהר, לצניעות שלא יראוה עוברין ושבין. ולא גרסינן הכא "אף על גב דהשתא ליכא" כו', עד בסמוך גבי "נתנה תבשיל לבנה וטבלה — לא עלתה לה טבילה. אף על גב דהשתא ליכא — אימור ברדיוני נפל". ומפרש רבינו תם: בשני דלתי"ן, לשון נדידה. ורבינו חננאל פירש: לשון הוחלקה, ונפל בירידה. ובערוך פירש: מפצי — משום צניעות. ורבינו חננאל פירש: מקוואות ביומי ניסן — משום דחייש לשאובין, וכן פירש בערוך. ותימה הוא: מה שאיבה שייך? ויש לומר: כי כמה צינורות מושכין לתוך הנהרות, שהם בכלים שחקקן ולבסוף קבען. אבל פירוש רש"י עיקר: דנוטפין כמקוה, ואינם מטהרין אלא באשבורן, ולא דרך זחילה. ומשום מים חיים ליכא לפרושי, כדפירש רש"י: דתניא בתוספתא, חומר בזב מבזבה — שהזב טעון מים חיים [כו'].

נתנה

לֹא תָּחוֹף [–תחפוף] את שערה, לֹא בְּנֶתֶר – מין אדמה לבנה, וְלֹא בְּחוֹל. בְּנֶתֶר, מִשּׁוּם דִּמְקַמֵּחַ – שהוא מנתק את השיער, והשערות עלולות להסתבך וחוצץ. וּבְחוֹל, מִשּׁוּם דְּמַסְרִיךְ – מדביק את השיער זה לזה וחוצץ.

דין נוסף בדיני חפיפה: וְאָמַר אַמֵּימַר מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, אִשָּׁה לֹא תָּחוֹף, אֶלָּא בְּחַמִּין, אֲבָל לֹא בְּצוֹנֵן. וְרשאית לחפוף אֲפִילּוּ בְּחַמֵּי חַמָּה – מים שהתחממו בשמש, ואין צריך דווקא חמי האור [–האש].

מבררת הגמרא את טעם הדין: צוֹנֵן, מַאי טַעְמָא לֹא. משיבה הגמרא: מִשּׁוּם דִּקְרִירֵי (ומשרו) [מְשָׁרוּ] מַזְיָא – שצוננים מקשים את השיער, ואין הלכלוך עובר ממנו, ויש לחשוש לחציצה.

דינים נוספים שהאשה צריכה להזהר בהם לפני הטבילה: וְאָמַר רָבָא, לְעוֹלָם יִלְמַד אָדָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁלפני הטבילה תְּהֵא אִשָּׁה מְדִיחָה בֵּית קְמָטֶיהָ – בית השחי ובית הסתרים, בְּמַיִם, כדי להסיר משם את הדברים החוצצים.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי שנינו במקוואות (פ"ח מ"ה), בֵּית הַקְּמָטִים – בית השחי, ובית הערוה וּבֵית הַסְּתָרִים – כגון תוך האוזן ותוך החוטם ותוך הפה או קמטים של זיקנה, אֵינָן צְרִיכִין לְבִיאַת מַיִם – אין צריך שיגיעו אליהם מים בשעת הטבילה. ואם כן, אף אין להקפיד על חציצה במקומות אלו, ומדוע אמר רבא שיש להדיחם במים.

מתרצת הגמרא: נְהִי דְּבִיאַת מַיִם לֹא בָּעֵינַן – הן אמנם שאין אנו צריכים שיבואו בהם מים, מָקוֹם הָרָאוּי לְבִיאַת מַיִם, בָּעֵינַן – אנו צריכים. ולכך יש להסיר ממנו את כל הדברים החוצצים, כדי שיהיה ראוי שיבואו בו מים.

כִּדְרַבִּי זֵירָא – כמו שאמר רבי זירא, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא, לגבי הבאת קרבן מנחה לבית המקדש], כָּל הָרָאוּי לְבִילָה – כל מנחה שראוי לבוללה, שאין בה יותר מששים עשרון סולת בכלי אחד, אֵין בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ, ואפילו אם לא בלל את הסולת עם השמן, המנחה כשרה, כיון שהמנחה ראויה להבלל. וְשֶׁאֵין רָאוּי לְבִילָה – ומנחה שלא ניתן לבוללה, מפני שהביא בכלי אחד יותר מששים עשרון, ואין הסולת והשמן נבללים יפה, בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ, ומנחה זו פסולה, מפני שלא ניתן לבוללה]. וכך גם לגבי חציצה בבית הסתרים, המקום צריך להיות ראוי לביאת מים, אף שאינו צריך ביאת מים בפועל].

הגמרא מביאה סיוע לדברי רבא, שבית הסתרים צריך להיות ראוי לביאת מים: אָמַר רָבִין בַּר רַב אִדָּא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַעֲשֶׂה בְּשִׁפְחָתוֹ שֶׁל רַבִּי, שֶׁטָּבְלָה וְעָלְתָה מטבילתה, וְנִמְצָא לָהּ עֵצֶם חוֹצֵץ בֵּין שִׁנַּיָּהּ, וְהִצְרִיכָהּ רַבִּי, טְבִילָה אַחֶרֶת ללא חציצה. ואף שחלל הפה הוא בית הסתרים ואין צריך שיבואו בו מים, מכל מקום כיון שהיתה בו חציצה ולא היה ראוי לביאת מים, לא עלתה לה טבילה.

הגמרא מביאה שמועה נוספת של רבא, בדין חפיפה וטבילה: וְאָמַר רָבָא, אשה שטָבְלָה וְעָלְתָה מטבילתה, וְנִמְצָא עָלֶיהָ דָּבָר חוֹצֵץ, ואינה יודעת אם דבר זה היה עליה בשעת הטבילה, אִם סָמוּךְ לַחֲפִיפָה טָבְלָה, ודאי שאחר הטבילה בא עליה הדבר החוצץ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לא לָחוֹף וְלא לִטְבּוֹל פעם נוספת. וְאִם לָאו, שלא טבלה סמוך לחפיפה, אלא חפפה ביום וטבלה בערב, יש לחוש שמא החציצה היתה עליה כבר בשעת הטבילה, ולכן היא צְרִיכָה לָחוֹף, וְלִטְבּוֹל פעם נוספת.

הגמרא מביאה לשון אחרת בדברי רבא: אִיכָּא דְּאָמְרִי שכך אמר רבא, אִם בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁחָפְפָה טָבְלָה, אֵינָהּ צְרִיכָה לא לָחוֹף וְלא לִטְבּוֹל שוב, אפילו אם הטבילה לא היתה סמוך לחפיפה. וְאִם לָאו, שחפפה ביום אחד וטבלה ביום אחר, צְרִיכָה לָחוֹף וְלִטְבּוֹל.

הגמרא מבררת את ההבדל בין שתי הלשונות. שואלת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ בין שתי הלשונות. משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, לְמִסְמַךְ לַחֲפִיפָה טְבִילָה – לסמוך את החפיפה לטבילה. שלפי הלשון הראשון, יש לסמוך את החפיפה לטבילה, ולפי הלשון השני די לנו שהחפיפה תהיה ביום הטבילה, ואין צריך לסומכם זו לזו. ויש ביניהם הבדל נוסף, האם מותר לְמֵיחַף בִּימָמָא וּלְמִטְבַּל בְּלֵילְיָא – לחפוף בסוף היום סמוך לילה, ולטבול מיד בתחילת הלילה. שלפי הלשון הראשון מותר לעשות כן, שהרי סמכה את החפיפה לטבילה. אך לפי הלשון השני, אין לעשות זאת, שהרי החפיפה והטבילה אינן באותו יום.

הגמרא מביאה שמועה נוספת של רבא בדין טבילה: אָמַר רָבָא, אִשָּׁה לֹא תַּעֲמוֹד בשעת הטבילה, עַל גַּבֵּי כְּלִי חֶרֶס וְתִטְבּוֹל.

מבארת הגמרא את טעמו: סָבַר רַב כַּהֲנָא לְמֵימַר [–לומר], מַעֲמָא מַאי, מִשּׁוּם גְּזֵירַת מֶרְחֲצָאוֹת – גזירה מחשש שיטבלו במרחצאות, מפני שבבית המרחץ דרך לישב על איצטבאות [–מבנה המתוקן לישיבה] העשויות מאדמה, הדומות לכלי חרס, ואם יטבלו על גבי כלי חרס, יש לחשוש שיאמרו שטבילה בבית מרחץ מועילה כמו מקוה. לפי זה ממשיך רב כהנא, שאין איסור לטבול אלא על גבי כלי חרס, שהוא דומה לאצטבאות שבמרחץ. הָא – אבל לטבול עַל גַּבֵּי סִילְתָּא [–בקעת, חתיכת עץ רחבה], שאינה דומה לאצטבאות שבמרחץ, שַׁפִּיר דָּמֵי – מותר, מפני שלא ימשכו על ידי כך לטבול במרחץ.

דוחה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב חָנָן מִנְּהַרְדְּעָא לרב כהנא, הָתָם מַעֲמָא מַאי, לא מפני גזירת מרחצאות אלא מִשּׁוּם דִּבְעֵיתָא – שהאשה פוחדת בשעת הטבילה, שלא תפול מעל גבי הכלי, ומפני כן אינו טובלת כראוי. ולפי טעם זה על גבי סִילְתָּא [–בקעת עץ] נַמִּי בְּעֵיתָא – גם היא מתייראת ואינה טובלת כראוי, ולכן יש לאסור לטבול גם בעומדת על בקעת עץ.

הגמרא מביאה דין נוסף בדיני טבילה: אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, אִשָּׁה לֹא תִּטְבּוֹל

אגרות קודש

ב"ה, י"ט כסלו, חג גאולתנו ופדות נפשנו, ה'תשי"א
ברוקלין

שלום וברכה!

בעונג קראתי מכתבך אשר בו אתה מודיע שלומד הנך חומש ורש"י וגמרא בבא מציעא.

מורי וחמי אדוננו מורנו ורבינו, הריני כפרת משכבו, הי' תמיד מברך את אלו הנערים אשר הי' שבע רצון מהם בברכה, שיגדלו ויהיו יראי שמים חסידים ולמדנים. וכן הנני שולח לך בזה ברכה זו, שתגדל והיית ירא שמים חסיד ולמדן. וזה תלוי במידה גדולה ברצונך אתה, שתתפלל בכל יום מתוך הסידור, ושתלמד בשקידה ותקיים את המצוות אשר אתה מחויב בהן.

תודיעני מזמן לזמן על אודות למודיך.

בברכה שתצליח בלמודיך,

המשך ביאור למס' נדה ליום רביעי עמ' א

ומדוע שבה המשנה ושונה דין זה.
מתרצת הגמרא: **הָתָם** – במשנה לעיל שנינו דין זה **בְּוִסָּתוֹת דְּיוֹמֵי** – בוסתות הימים, כגון וסת הפלגה, ואילו **הָכָא** – במשנתנו שנינו דין זה **בְּוִסָּתוֹת דְּגוּפָא** – בוסת מיחושי הגוף. **כִּדְקָתָנֵי** – וכפי ששונה משנתנו, **'אֵלּוּ הֵן וְסָתוֹת, הָיְתָה מְפַהֶקֶת מְעַטֶּשֶׁת וְחוֹשֶׁשֶׁת בְּפִי כְּרֵיסָהּ וּבְשִׁפּוּלֵי מֵעֶיהָ וְשׁוֹפַעַת'**, הרי שמשנתנו עוסקת בוסתות הגוף.
שנינו במשנה שאחת מוסתות הגוף שלפני ראייתה, היא 'שופעת', כלומר שרואה דם מן המקור. הגמרא מבררת מה כוונת המשנה. תמהה הגמרא: וכי **שׁוֹפַעַת** דם מן המקור היא וסת שלפני ראיית הדם, **הָא שָׁפְעָה וְאָזְלָא** – הלא היא רואה והולכת, **וְהַשְּׁפִיעָה** שלפני ראייתה היא עצמה ראייה, ואין כאן וסת גוף שלפני ראיית דם. מתרצת הגמרא: **אָמַר עוּלָּא בְּרֵיהּ דְּרַב עִלַּאי,**

המשך ביאור למס' נדה ליום רביעי עמ' ב

יהודה שבמשנתנו: **תְּנָא, כֵּיצַד אָמַר רַבִּי יוֹסֵי** – איך מתפרשים דברי רבי יוסי ששנה **'יָמִים וְשָׁעוֹת וְסָתוֹת'**. מפרשת הברייתא, כגון **שֶׁהָיְתָה לְמוּדָה** [–רגילה] **לִהְיוֹת רוֹאָה מִיּוֹם עֶשְׂרִים לְיוֹם עֶשְׂרִים** – בהפלגת עשרים יום, שכל עשרים יום רואה דם, **וּביום** ראייתה רגילה לראות **מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת לְשֵׁשׁ שָׁעוֹת** – בשעה השישית של היום, **אם הִגִּיעַ יוֹם עֶשְׂרִים וְלֹא רָאָתָה, אֲסוּרָה לְשַׁמֵּשׁ כָּל שֵׁשׁ שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת** של היום, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** הסובר שכל עונת ראייתה אסורה, ולכן אסורה מתחילת היום. **וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר** לשמש **עַד שֵׁשׁ שָׁעוֹת** – עד תחילת השעה השישית, מאחר ולדעתו אין לאסרה אלא בשעה שהיא רגילה לראות, **וְחוֹשֶׁשֶׁת בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת** – וחוששת בשעה השישית] שהיא השעה שרגילה לראות בה, שמא תראה, ואסורה לשמש בה. ממשיכה הברייתא, ואף אם **עָבְרוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְעדיין לֹא רָאָתָה, אֲסוּרָה לְשַׁמֵּשׁ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** הסובר שכל עונת וסת ראייתה אסורה. **וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר** לשמש **מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה** – מזמן תפילת מנחה והלאה, כלומר מתחילת שעה שביעית ואילך, שמאחר שעברה שעת וסתה שוב אינה חוששת.
הגמרא מקשה על שיטת רבי יהודה. שנינו במשנה: **'הָיְתָה לְמוּדָה** להיות רואה עם הנץ החמה, רבי יהודה אומר כל היום שלה'. מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא להיפך שרַבִּי יְהוּדָה **אוֹמֵר, כָּל הַלַּיְלָה שֶׁלָּהּ** – מותרת כל הלילה ואסורה ביום. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – מה ששנינו בברייתא 'עם הנץ החמה' פירושו **דְּרְגִילָה לְרְאוֹת בְּתְחִלַּת יְמָמָא** – בתחילת היום מיד לאחר הנץ החמה, וכיון שראייתה היא ביום, מותרת בלילה. **וְהָא** – ומה ששנינו במשנה 'עם הנץ החמה' פירושו **דְּרְגִילָה לְרְאוֹת בְּסוֹף לֵילְיָא** – בסוף הלילה מעט קודם הנץ החמה, וכיון שראייתה בלילה, מותרת ביום.
הגמרא מביאה שתי ברייתות בהן דברי רבי יהודה סותרים אלו את אלו: **תְּנֵי חֲדָא** – שנינו בברייתא אחת, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹסְרָהּ לְפָנֶיהָ וְסָתָהּ** [–השעה שרגילה לראות], **וּמַתִּירָהּ לְאַחַר וִסְתָּהּ. וְתַנְיָא אִידָךְ** – ושנינו בברייתא אחרת, שרבי יהודה **אוֹסְרָהּ לְאַחַר וִסְתָּהּ, וּמַתִּירָהּ לְפָנֶיהָ וִסְתָּהּ.**
מיישבת הגמרא: **וְלֹא קַשְׁיָא,** משום **דְּהָא** – מה ששנינו שאסורה לפני וסתה, מדובר באופן **דְּרְגִילָה לְמַחְזֵי** שרגילה לראות **בְּסוֹף לֵילְיָא** וכיון שראתה בלילה הרי לדעת רבי יהודה אסורה כל הלילה, וזהו ששנינו שאסורה 'לפני וסתה' כלומר לפני השעה שהיא רגילה לראות בה, בכל הלילה. **הָא** – מה ששנינו שאסורה לאחר וסתה, מדובר באופן **דְּרְגִילָה לְמַחְזֵי בְּתְחִלַּת יְמָמָא,** וכיון שראתה ביום הרי לדעת רבי יהודה אסורה כל היום, וזהו ששנינו שאסורה 'לאחר וסתה' כלומר לאחר השעה שהיא רגילה לראות בה, בכל עונת היום.
אָמַר רָבָא, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. מקשה הגמרא. **וּמִי אָמַר רָבָא הָכִי** – וכי כך אמר רבא, **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, נאמר בתורה (ויקרא טו לא) **'וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם'** – תפרישו את בני ישראל מטומאתם, ובסמוך לפסוק זה (שם טו לג) נאמר **'וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ', מִכָּאן אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה** – סמיכות הפסוקים הללו מלמדת **אַזְהָרָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּפְרִשׁוּ מִנְּשׁוֹתֵיהֶן סָמוּךְ לְוִסְתָּן.** שכך מתפרש הפסוק, והפרשתם את בני ישראל מאיסור בעילת נדה. כלומר, תפרישו אותם מנשותיהם סמוך לוסתן ולא יבואו לידי איסור נדה. ושאלו בבית המדרש **וְכַמָּה** זמן סמוך לוסת יש לפרוש, **אָמַר רָבָא,** צריך לפרוש **עוֹנָה** סמוך לוסת. ומבררת הגמרא: **מַאי לָאו** – האם אין כוונתו שצריך לפרוש **עוֹנָה אַחֲרֵיתִי** – עונה אחרת שאינה עונת וסתה, שמלבד בעונת וסתה [ביום או בלילה] צריכה לפרוש עוד עונה קודם. וזה סותר למה שפסק רבא עצמו כרבי יהודה שאין צריך לפרוש אלא בעונת הוסת בלבד.
מתרצת הגמרא: **לֹא,** אלא כוונת רבא שצריכה לפרוש **אוֹתָהּ עוֹנָה** שרגילה לראות בה וכדעת רבי יהודה].
שואלת הגמרא: **וְתַרְתֵּי לָמָּה לִי** – מדוע הוצרך רבא להשמיע פעמיים שצריך לפרוש בעונת וסתה. משיבה הגמרא: **צְרִיכָא** – צריך היה רבא להשמיע זאת גם במשנה וגם בברייתא. **דְּאִי אַשְׁמוּעִינַן הָא** – שאם היה משמיע כן רק במשנתנו **הֲוָה אָמִינָא** – הייתי יכול לומר **הָנֵי מִילֵּי לִטְהָרוֹת** – שדברים אלו אינם אלא לענין טהרות שהחמירו לפרוש מנגיעה בטהרות כל עונת הוסת, **אֲבָל לְבַעְלָהּ** – לענין פרישה מבעלה, **לֹא** צריכה לפרוש כל עונת הוסת, **קָא מַשְׁמַע לָן** רבא בדבריו על הברייתא העוסקת בענין פרישה מבעלה שאין הדבר כן, אלא אף לענין פרישה מבעלה צריכה לפרוש כל עונת הוסת. **וְאִי מַהֲהִיא** – ואם היה רבא משמיענו כן רק על דברי הברייתא **הֲוָה אָמִינָא** שהכוונה שצריך לפרוש **סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ עוֹנָה אַחֲרֵיתִי** – בעונה שקודם עונת הוסת, **קָא מַשְׁמַע לָן** רבא שהלכה כרבי יהודה שאינה צריכה לפרוש אלא **אוֹתָהּ עוֹנָה** שראתה בה בלבד.

משנה

המשנה מבארת דיני קביעת ועקירת וסת, וכן שיש לחוש לוסת אף קודם שנקבע: **הָיְתָה לְמוּדָה** [–רגילה] **לִהְיוֹת רוֹאָה בְּיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר** מיום טבילתה, כלומר, שרגילה להרחיק עשרים ושנים יום מראייה לראייה, **וְשִׁנְּתָה** פעם אחת מוסתה הקבוע **לִהְיוֹת רוֹאָה לְיוֹם עֶשְׂרִים** מיום טבילתה, **זֶה וָזֶה אֲסוּרִין** – אסורה בפעם הבאה גם ביום חמשה עשר לטבילתה [שהוא וסתה הקבוע שעדיין לא נעקר] וגם ביום עשרים לטבילתה [שחוששים לראייתה האחרונה אפילו בפעם אחת].
ואם **שִׁנְּתָה** מוסתה הקבוע **פַּעֲמַיִם** – שראתה שתי פעמים **לְיוֹם עֶשְׂרִים,** עדיין **זֶה וָזֶה** – יום חמשה עשר וגם יום עשרים **אֲסוּרִין.** יום חמשה עשר לא נעקר כל זמן שלא עקרתו שלש פעמים, ואילו יום עשרים אף שעדיין לא נקבע יש לחוש לו כוסת שאינו קבוע.
אבל אם **שִׁנְּתָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים** מוסתה הקבוע וראתה בשלשת הפעמים **לְיוֹם עֶשְׂרִים,** מעתה **הוּתַּר** יום **חֲמִשָּׁה עָשָׂר** שעקרתו שלש פעמים, **וְקָבְעָה לָהּ** וסת **לְיוֹם עֶשְׂרִים** שראתה בו שלש פעמים, שכלל הוא, **שֶׁאֵין אִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת עַד שֶׁתִּקְבָּעֶנָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְאֵינָהּ מִטַּהֶרֶת מִן הַוֶּסֶת** להיות מותרת ביום וסתה הקבוע, **עַד שֶׁתַּעֲקֹר מִמֶּנָּה** הוסת, שלא תראה דם ביום וסתה הקבוע **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.**

המשך ביאור למס' נדה ליום שבת קודש עמ' א

יום אחד, עליה להמתין אחרי הראייה יום נוסף, נקי מדם, וטובלת, וביום השלישי היא טהורה. וכן אם ראתה דם יומיים רצופים, עליה להמתין יום נוסף נקי מדם, וטובלת, וביום הרביעי היא טהורה. והיא הנקראת 'שומרת יום כנגד יום', או 'זבה קטנה'. אבל אם ראתה דם שלשה ימים רצופים, עליה להמתין שבעה ימים רצופים נקיים מדם, שנאמר (שם) 'וספרה לה שבעת ימים'. וטובלת, וביום השמיני היא טהורה. והיא הנקראת 'זבה' סתם, או 'זבה גדולה'.

ולפיכך, אשה שאינה יודעת אם היא בימי הנדה או בימי הזיבה, יכולה לבא לידי איסור. שהרואה יום אחד בימי הנדה טמאה שבעה ימים, ואם היא סבורה שהיא בימי הזיבה, תטעה ותמתין רק יום אחד, כדין שומרת יום כנגד יום. וכן אשה שהיתה בימי הזיבה וראתה שלושה ימים, צריכה להמתין שבעה נקיים. ואם היא סבורה שהיא בימי הנדה, תטעה ותטבול מיד בלילה השמיני לראייתה, מבלי להמתין שבעה נקיים. הגמרא להלן תבאר תקנות שתיקנו חכמים, כדי למנוע חשש איסור.

אָמַר רַב יוֹסֵף, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, הִתְקִין רַבִּי בַּשָּׁדוֹת – בכפרים, שאין מצויים שם בני תורה, והנשים שם אינן יודעות להבחין אם הן בימי נדות או בימי זיבות. שכל אשה שרָאָתָה דם **יוֹם אֶחָד, תֵּשֵׁב שִׁשָּׁה** ימים נקיים מדם, **וָהוּא** – מלבד יום הראיה. כדין תורה של נדה, שנטהרת אחרי שבעה ימים מראייתה. ולא די לה להמתין יום אחד כדין זבה קטנה, שמא הראיה היתה בימי נדות.

המשך תקנת רבי: אשה שראתה **שְׁנַיִם** – שני ימים, **תֵּשֵׁב שִׁשָּׁה** ימים נקיים מדם, **וָהֵן** – מלבד שני הימים שהיא ראתה בהם. לחומרא, להמתין שמונה ימים, ולא שבעה כדין נדה. שמא היום הראשון היה סוף ימי זיבה, והיום השני תחילת ימי נדות, לכן צריכה להמתין עוד ששה ימים, אחרי ראיית היום השני.

המשך תקנת רבי: ואם ראתה **שָׁלֹשָׁה** ימים רצופים, **תֵּשֵׁב שִׁבְעָה** ימים **נְקִיִּים** מדם, שמא שלש הראיות היו בימי זיבה, וצריכה שבעה נקיים כדין זבה גדולה.

הגמרא מוסיפה חומרא נוספת שנהגו, יותר מחומרת רבי: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן, שֶׁאֲפִילּוּ רוֹאוֹת טִפַּת דָּם** קטנה **בְּגַרְעִין חַרְדָּל, יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שִׁבְעָה נְקִיִּים,** כדין אשה שראתה שלשה ימים בימי הזיבה].

בדין יולדת אמרה התורה (ויקרא יב ב, ה), 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבֻעַת יָמִים וגו' וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ'. והיינו, שהיולדת זכר טמאה שבוע, והיולדת נקבה טמאה שבועיים, ומיד לאחר מכן טובלת ונטהרת. ודין המפלת כדין היולדת.

אמנם אשה שהיתה זבה גדולה לפני לידתה, אינה נטהרת אחרי שבוע לזכר, או שבועיים לנקבה, עד שתמתין שבעה ימים נקיים מדם, כדי להטהר מטומאת הזיבה. אבל האשה שכרעה לילד בתוך הימים הראויים לזיבה, אף שראתה דם בימים שלפני הלידה, אינה נטמאת בטומאת זיבה, אלא רק בטומאת יולדת, ואינה צריכה שבעה נקיים לטהרתה. ודם זה נקרא 'דם קושי'.

מביאה הגמרא מעשה: **אַדְּבָרֵיהּ רָבָא,** לְ**רַב שְׁמוּאֵל** – רבא הוליך את רב שמואל, וטייל עמו ברחובות העיר, **וְדָרַשׁ** רבא בדרכו דין בהלכות טומאת יולדת: האשה שכרעה לילד בימים הראויים לזיבה, **וְקָשְׁתָה** בלידתה **שְׁנֵי יָמִים** וראתה בהם דם, מחמת קושי הלידה, **וְלֵיום הַשְּׁלִישִׁי הִפִּילָה** את ולדה, ללא דם. הרי היא טמאה טומאת זיבה, ולכן **תֵּשֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים** כדי להטהר כדין זבה גדולה.

ודבריו צריכים ביאור, שכן דין זבה גדולה שצריכה לישב שבעה נקיים, הוא דווקא כשראתה שלשה ימים. ואילו רבא אמר שהיא זבה, אף שראתה רק שני ימים. ועוד צריך להבין, מדוע עליה לישב שבעה נקיים, הלא שני ימים אלו היא ראתה מתוך קושי הלידה. והתורה התירה את דם קושי הלידה, שאינו מטמא טומאת זיבה. לכך הגמרא מבארת את דעתו של רבא: **קָסָבַר** – סובר רבא, שהתורה התירה דם קושי רק אם נולד לבסוף ולד חי, אבל **אֵין** קִשּׁוּי – דין דם קושי **לִנְפָלִים.** ומפני כך, הדם שראתה בשני הימים הקודמים להפלה היה דם זיבה. **וְעוֹד** סובר רבא, **שֹׁאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר** – שיפתח הרחם, **בְּלֹא** שיצא ממנו **דָּם.** ולכן כשנפתח הרחם ביום השלישי להפיל את הולד, ודאי יצא ממנו גם דם, ויחד עם ראיית הדם ביומיים שלפני כן הרי ראתה שלשה ימים, ולכן צריכה שבעה נקיים, כדין זבה גדולה.

רב פפא מקשה על דברי רבא: **אָמַר** לֵיהּ **רַב פָּפָא** לְ**רָבָא, מַאי אַרְיָא** – מדוע אמרת שדווקא אם **קָשְׁתָה שְׁנֵי יָמִים** והפילה, צריכה לישב שבעה נקיים. הלא **אֲפִילּוּ** אם ראתה **מַשֶּׁהוּ** דם **בְּעָלְמָא** בכל זמן שהוא, צריכה לישב שבעה נקיים. **דְּהָא אָמַר רַבִּי זֵירָא, בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן, שֶׁאֲפִילּוּ רוֹאוֹת טִפַּת דָּם כַּחַרְדָּל יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שִׁבְעָה נְקִיִּים.**

תירץ לו רבא: **אָמַר** לֵיהּ רבא לרב פפא, **אֲמִינָא** לָךְ **איסוּרָא וְאַתְּ אָמְרַת מִנְּהָנָא** – אני אומר לך שבאופן זה יש איסור גמור מן הדין, שאפילו במקום שלא החמירו, תשב שבעה נקיים, על כרחה, מדין תורה. ואתה מקשה עלי, למה לא אמרתי אופן אחר, שאסור מצד המנהג. אין מקום לקושייתך, **הֵיכָא דְּאַחְמוּר אַחְמוּר הֵיכָא דְּלֹא אַחְמוּר לֹא אַחְמוּר** – במקום שהחמירו כחומרת רבי זירא החמירו, ובמקום שלא החמירו לא החמירו. לכן יש לומר את הדין, להודיע שאפילו במקום שלא החמירו כרבי זירא, המקשה שני ימים והפילה חייבת מן התורה לשבת שבעה נקיים.

התיבות להלן הם סימן למימרות שיובאו בסמוך: (**תְּבָעוּהָ, נָתַר, בְּחַמִּין, לִטְבּוֹל, קָמָטִים, עַל גַּבֵּי, נָמַל סִימָן**).

הגמרא מבארת דין טהרת אשה הבאה להנשא: **אָמַר רָבָא,** אשה **שְׁתָבְעוּהָ לִינָּשֵׂא, וְנִתְפַּיְּיסָה** – ביקשו ממנה להנשא, והיא התרצתה לכך, **צְרִיכָה שֶׁתֵּשֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים,** שמא ראתה דם מחמת תאוות חימוד].

הגמרא מביאה מעשה, להוכיח שדברי רבא הם גם בקטנה שנתפייסה להנשא: **רַבִינָא אִיעַסַּק** לֵיהּ **לִבְרֵיהּ בְּרַב חֲנִינָא** – רבינא שידך לבנו, את בתו של רב חנינא. **אָמַר** לֵיהּ רב חנינא לרבינא, **סָבַר** לֵיהּ **מַר לְמִכְתַּב כְּתוּבָּה לְאַרְבָּעָה יוֹם** – האם נראה בעיניו שנכתוב את הכתובה בעוד ארבעה ימים. **אָמַר** לֵיהּ רבינא לרב חנינא, **אִין** [–כן]. **כִּי מָטָא לְאַרְבָּעָה** – כשהגיע היום הרביעי, וכתבו הכתובה, **נָטַר** – המתין רבינא ולא הכניס את בנו לחופה, **עַד** שעברו **אַרְבָּעָה** ימים **אַחֲרִינָא** מזמן כתיבת הכתובה. וכיון שהתעכבו ארבעה ימים עד כתיבת הכתובה, ועוד ארבעה ימים עד ליום הנישואין, נמצא **שֶׁאִיעַכַּב שִׁבְעָה יוֹמֵי בָּתַר הַהוּא יוֹמָא** – שרבינא התעכב שבעה ימים, לאחר היום שבתו של רבי חנינא התרצתה לנישואין].

אָמַר לֵיהּ רב חנינא לרבינא, **מַאי הַאי** שהתעכבת ארבעה ימים נוספים אחרי כתיבת הכתובה. **אָמַר** לֵיהּ רבינא לרב חנינא, **לֹא סָבַר לַהּ מַר לְהָא דְּרָבָא** – האם אין אתה סובר את הדין שאמר רבא, **דְּאָמַר רָבָא,** שאשה **שְׁתְּבָעוּהָ לִינָּשֵׂא, וְנִתְפַּיְּיסָה, צְרִיכָה לֵישֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים.** ואם כן, לא היה אפשר להשיאם ביום כתיבת הכתובה, שהיה רק ארבעה ימים מיום שתבעוה.

אָמַר לֵיהּ רב חנינא, **אִיתַּר דְּאָמַר רָבָא** לחשוש לדם חימוד, **בְּגִדּוּלָה, דְּקַחֲזֵיָא דְּמָא** – שרואה דם נדות. **אֲבָל בְּקַטָּנָה, דְּלֹא חָזְיָא דְּמָא** – שאינה רואה דם, **מִי אָמַר.**

אָמַר לֵיהּ רבינא, **בְּפֵירוּשׁ אָמַר רָבָא לֹא שָׁנָא גְּדוֹלָה לֹא שָׁנָא קַטָּנָה. גְּדוֹלָה, מַעֲמָא מַאי** שהצריכו שבעה נקיים, **מִשּׁוּם דְּמִחַמְּדָא** – שחומדת ומחמת כן בא דם, **קַטָּנָה נַמִּי** [–גם כן] **מְחַמְּדָא,** וגם בה יש לחשוש לדם וצריכה שבעה נקיים.

מן התורה, כל חייבי טבילות, צריכים לטבול ללא חציצה לא על גופם, ולא על שערם, ולכן חובה עליהם לעיין בגופם ושערם תחילה לדעת שאין בהם חציצה. עזרא הסופר הוסיף ותיקן, שכל אשה הבאה לטבול, תחפוף גופה לפני הטבילה. הגמרא שלפנינו תבאר דיני חפיפה, ודינים נוספים להקפיד בהם לפני הטבילה: **אָמַר רָבָא, אִשָּׁה** החופפת עצמה לפני טבילה,

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

יב טַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם[נח] - אֵינָהּ תַּכְשִׁיט לְאִשָּׁה אֶלָּא מַשּׂוֹי גָּמוּר, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים לְהִתְקַשֵּׁט בְּטַבַּעַת אֶלָּא כְּשֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם, וְאִם יָצְאָה בָּהּ - חַיֶּבֶת[נט]. וְאֵין זוֹ הוֹצָאָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁלִּפְעָמִים נוֹתֵן הָאִישׁ בְּחֹל לְאִשְׁתּוֹ טַבַּעְתּוֹ שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם לְהוֹלִיכָהּ לַבַּיִת לְהַצְנִיעָהּ, וְהִיא מְשִׂימָה אוֹתָהּ בְּאֶצְבָּעָהּ עַד שֶׁמַּגַּעַת לְבֵיתָהּ, וְנִמְצָא שֶׁדֶּרֶךְ הוֹצָאָה הִיא אַף לְאִשָּׁה לִפְעָמִים לְהוֹצִיא בְּאֶצְבָּעָהּ טַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם, וְכֵיוָן שֶׁאֵינָהּ תַּכְשִׁיט לָהּ - חַיֶּבֶת עָלֶיהָ כְּשֶׁהוֹצִיאָהּ בְּשַׁבָּת. אֲבָל כְּשֶׁיָּצְאַת בְּטַבַּעַת שֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם - פְּטוּרָה, אֲבָל אֲסוּרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, מִשּׁוּם גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּשְׁלְפֶנָּה מֵאֶצְבָּעָהּ לְהַרְאוֹתָהּ:

הלכות שבת, חלק ב סימן שג, דיני תכשיטי אשה סעיף יב

ביאורי הלכה

נח] עליה חותם - אותיות או צורה החקוקים בטבעת האיש ומשמשים עבורו לחותמת, וכשנצרך לחתום על אגרות או במשא ומתן, חותמתו זמינה עבורו. אבל האשה שאין דרכה במשא ומתן לא הייתה דרכה לענוד טבעת עם חותם.

נט] חייבת - אף אם בכוונתה להתקשט בה[55].

ציונים והוספות

55) דלא מקרי תכשיט רק מה שדרך נשים להתקשט (רש"י סב, א ד"ה גזברית, הובא בהגהת הרב במהדו"ב לסי' שא (סוף אות ג)). ובסי' שא סעיף ו נתבאר דין יציאת האיש בטבעת, ולהלן סעיף כג נתבאר דין יציאה בטבעת בזמננו.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות נשיאת כפים – לפי לוח "רב יומי"

לג וכל זה כשאין שם כהן אלא הוא שאז התירו לעקור רגליו בתפלה כדי שלא תתבטל נשיאת כפים שהיא תיקון חכמים בכל תפלה הראויה לכך כמ"ש למעלה אבל אם יש שם כהנים אחרים הראוים לנשיאת כפים אפילו אם הש"ץ מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף הדעת אינו רשאי לעקור רגליו לעלות לדוכן.

ויזהרו העם שלא לומר לו לעלות או ליטול ידיו אבל אם אמרו לו צריך לעלות (אפילו אינו מובטח) אם אמרו לו בעבודה או קודם לכן שהרי עובר בעשה אם אינו עולה ומפני חשש טירוף ובלבול התפלה אין לו לעבור בעשה שתפלה היא מדברי סופרים.

(אבל כשאי אפשר לו אינו עובר כלום אעפ"י שהוא בבית הכנסת כשקוראים כהנים מפני שהקורא אינו מתכוין לקרות את הש"ץ כלל הואיל ואסור לו לעקור רגליו וכל שהקורא אינו מתכוין לו אינו עובר אפילו הוא בבית הכנסת כגון אם נסתר אחורי העמודים שבבית הכנסת שלא יראנו הקורא מפני שמן הסתם הקורא אינו מכוין בקריאתו אלא לכהנים הנראים וידועים וכ"ש הש"ץ שבודאי אין הקורא מתכוין לו אלא לשאר הכהנים בלבדם.

ואפילו היה מתכוין גם להש"ץ אינו עובר כלום כיון שלא עקר רגליו בעבודה ומנעוהו חכמים מלעלות שיש כח ביד חכמים לעקור דברי תורה בשב ואל תעשה ואף שאסור לגרום לעקור דברי תורה והיה לו לעקור רגליו בעבודה כיון שיודע שיקראו הכהנים כמו שנתבאר למעלה מכל מקום איסור זה אינו אלא מדברי סופרים והם אמרו והם אמרו והתירו איסור זה כאן שלא להפסיק בתפלה בעקירת רגליו לצורך מצוה שאפשר לה להתקיים ע"י אחרים).

ויש מתירין לש"ץ כהן לעלות לדוכן אפילו יש כהנים אחרים ואין איסור בעקירת רגליו הואיל ודבר מצוה הוא והוא שמובטח שיחזור לתפלתו כמ"ש למעלה ועכשיו שמתפללין מתוך הספר הרי כולם מובטחים ולכן נהגו במקומות הרבה שש"ץ כהן נושא כפיו בכל ענין אבל במקום שאין מנהג יש לנהוג כסברא הראשונה כי כן עיקר:

* * *

לד כשהש"ץ כהן ואינו עולה לדוכן עם שאר הכהנים לא יקרא הוא להם כהנים ולא יהיה מקרא אותם וה"ה לכהן אחר שאינו יכול להקרות שנאמר אמור להם מכלל שהאומר אינו מהם אלא מישראל ולפי שלכתחלה נכון שהש"ץ יהיה מקרא ברכת כהנים כמ"ש למעלה לפיכך משתדלין לכתחלה שיהיה הש"ץ ישראל.

וכשהש"ץ כהן יעמוד ישראל אצלו ויתחיל או"א ברכנו כו' וקורא כהנים ומקרא אותם והש"ץ עומד ושותק עד שיגמרו ברכת כהנים ומסיים הש"ץ שים שלום אפילו אם כיון לבו המקרא לתפלת הש"ץ שכיון שהש"ץ עומד במקומו למה לנו לחלק התפלה לשנים (משא"כ כשהש"ץ עולה לדוכן כמו שנתבאר).

ואם אין שם ישראל שיכול להקרות יש מי שאומר שיברכו בלא הקראה כלל.

ויש אומרים שהש"ץ הוא מקרא אע"פ שהוא כהן שלא מנעוהו לכהן להקרות אלא לכתחלה במקום שאפשר להקרות כמשמעות הכתוב לפי פשוטו (אבל כשאי אפשר בענין אחר סומכין על מדרש שדרשו קצת חכמים אמור להם שתהא אמירה משלהם שכהן קורא כהנים וה"ה שמקרא אותם וכן עיקר):

לה אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים ב' או ג' ניגונים משום טירוף הדעת שכשרוצים לצאת מניגון לניגון צריכים לכוין ולדקדק יפה להשמיע קול שוה ומיושר וע"י שמטרידים דעתם בזה לא ידעו איזה פסוק או תיבה יתחילו ואף שהמקרא קורא לפניהם מכל מקום אם תטרף דעתם ישכחו ג"כ קריאת המקרא אלא ינגנו ניגון אחד מראש ועד סוף.

וה"ה לש"ץ בתפלתו אין לו לנגן נגונין הרבה בתפלתו בענין אחד:

* * *

לו בשעה שהכהנים מברכים העם לא יביטו בעם ולא יסיחו דעתם אלא יהיה עיניהם כלפי מטה כמי שעומד בתפלה בכוונה שהרי הם מתפללים שיברך הקדוש ברוך הוא את כל ישראל והעם המקבלים את הברכה גם כן יכוונו לברכה ויהיו פניהם נגד פני הכהנים מטעם שנתבאר למעלה ולא יסתכלו בהם שלא יסיחו דעתם וכל שכן שלא יסתכלו במקום אחר.

ולכן נהגו במקומות הרבה לשלשל הטלית של מצוה על פניהם וידיהם כדי שלא יוכלו להסתכל בעם ולא העם בהם לא בפניהם ולא בידיהם.

ובמדינות אלו נהגו שהכהנים משלשלין הטלית על פניהם כדי שלא יוכלו להסתכל לבד אבל ידיהם חוץ לטלית כדי שהם עצמן לא יוכלו להסתכל בידיהם ולא יבאו לידי היסח הדעת והעם משלשלין הטלית ג"כ על פניהם כדי שלא יוכלו להסתכל בידי הכהנים ומנהג זה יותר נכון להיות נשיאת כפי הכהנים גלוים ונראים ולא תהא טליתו חוצצת בין כפיהם להעם כי כן הוא משמעות הכתוב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם שלא יהיה דבר חוצץ בינו לעם ולא אמרו אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים כמו שיתבאר אלא כשיש צבור המתברכים מהכהנים בבית הכנסת אזי גם מי שהוא חוץ לבית הכנסת מתברך עמהם אלא שבדיעבד אין זה מעכב שהרי עיר שכולה כהנים כולם עולים לדוכן כמו שיתבאר (אבל טלית שעל פני העם בטלה לגבי גופם כשאר מלבושיהם ואינה חוצצת).

ולא אסרו אלא להסתכל אבל ראיה בעלמא מותרת אך נוהגין ליזהר:

* * *

לז עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה שברכת כהנים אינו אלא פנים כנגד פנים כמ"ש למעלה אבל מלפניהם ובצדיהם אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים רק שיחזירו פניהם כלפי הכהנים.

וצדדים שלאחריהם כלאחריהם כגון אותם העומדים בכותל מזרחי וההיכל בולט קצת לבית הכנסת והכהנים עומדים לפניו אע"פ שהעומדים אצל הכותל הופכים פניהם כלפי הכהנים אינן בכלל ברכה.

ועם שבשדות כיון שהם אנוסים שטרודין במלאכתם ואינם יכולים לבא לבית הכנסת הם בכלל ברכה אפילו הם אחורי הכהנים אבל כל מי שהוא בעיר ויכול לבוא לבית הכנסת לקבל הברכה פנים אל פנים כדת של תורה ואינו בא מראה בעצמו שאין הברכה חשובה בעיניו לבא לבית הכנסת בשבילה לכך אינו בכלל ברכה אם הוא אחורי הכהנים לכן כל מי שהוא בעיר ויכול לבא לבית הכנסת לקבל הברכה ואפילו העומדים בחצר בית הכנסת ואינם יכולים ליכנס לבית הכנסת מפני שאין להם מקום שם מכל מקום אם עומדים אחורי כותל מזרחי אינם בכלל ברכה שהרי יכולים לעמוד לצד מערב שהוא נגד פני הכהנים או יעמדו לצדדי בית הכנסת ויהפכו פניהם לבית הכנסת כלפי הכהנים.

וכן העומדים בבית הכנסת בכותל מזרחי אינם אנוסים אף על פי שעכשיו כל אחד קונה לו מקום בבית הכנסת ואין אחד יכול לעמוד במקום חבירו מכל מקום יכולים לילך למקום הכהנים שהוא פנוי או לעמוד באמצע בית הכנסת (על הבימה או ברוח מערבית של בית הכנסת או בחצר בית הכנסת לצד מערב או לצדדי בית הכנסת אם אפשר לשמוע שם ברכת כהנים).

ויש מי שלומד זכות עליהם לומר שכיון שההיכל מחובר לכותל הרי הוא כגוף הכותל וכאלו הכהנים עומדים סמוך לכותל ממש והרי הם כאלו העומדים בצדדי הכהנים ממש רק שיהפכו פניהם כלפי הכהנים אבל אנשי מעשה נזהרין להתרחק מכותל מזרחי ולילך לצד מערב קצת עד שיהיה פניהם נגד פני הכהנים או נגד צידיהם ממש:

* * *

לח עיר או בית הכנסת שכולה כהנים אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף.

(ואע"פ שאין מי שקורא להם כהנים ואין מי שמקרא אותם אין בכך כלום שהקריאה וההקראה אינן מעכבות כלל כמ"ש למעלה ולדברי האומרים שכהן שאינו עולה יכול לקרות ולהקרות גם כאן הש"ץ שאינו עולה אפילו הוא מובטח שלא תיטרף דעתו שהרי הוא כהן ויש כהנים אחרים הרי הוא קורא ומקרא).

ואם יש שם יותר מעשרה היתרים מעשרה יעלו ויברכו והעשרה עונים אחריהם אמן (ויזהרו שלא לקרות כהנים בבית הכנסת שלא יעברו אלו העשרה בעשה שאף שהקורא אינו מתכוין אלא להיתרים מעשרה מכל מקום מי מפיס מי הם היתרים).

ואם יש שם ישראל אחד הרי כל הכהנים עולים ומברכים וישראל זה עונה אחריהם שאפילו ישראל אחד ראוי הוא לקבל הברכה מטעם שנתבאר למעלה.

אבל כהנים אע"פ שהם מתברכים עם ישראל בברכת כהנים

מכל מקום אינם חשובים לקבל הברכה בלבדם אלא א"כ הם עשרה לפיכך כשאין מהם עשרה מקבלים הברכה בבית הכנסת כולם עולים ומברכים לאחיהם שבשדות.

וכן הנשים והטף אע"פ שהם בכלל הברכה מכל מקום אינם חשובים לקבל הברכה בלבדם:

לט בשעה שהכהנים מברכים אין לומר שום פסוק כי כלום יש עבד שמברכים אותו בשליחות רבו ואינו מאזין ומכוין לברכה שמברכו רבו ואם היו אומרים הפסוקים לא היו יכולים לכוין לברכה לכך יש לשתוק ולכוין לברכה.

ומכל מקום עכשיו שהכהנים מאריכים הרבה בניגונים נהגו לומר ג"כ פסוקים בשעת הארכת הנגון אך יותר טוב שלא לאמרם והאומרים יאמרו בשעה שהמקרא מקרא התיבה וממשיכה בניגון:

מ כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על הג' פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על בל תוסיף אם אמר בנשיאת כפים ובהחזרת פנים כלפי העם (ולכן אומרים השקיפה כו' מפני שכבר פשטו כפיהם והחזירו פניהם).

אבל אם אומר ג' פסוקים אלו כמה פעמים ביום אינו עובר על בל תוסיף שלא שייך בל תוסיף אלא במוסיף על המצוה עצמה ולא בעשית המצוה ב' פעמים:

מא לפיכך כהן שנשא כפיו ואח"כ הלך לבית הכנסת אחר ומצא ציבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לישא כפיו שנית ומברך על נשיאת כפים זו אע"פ שכבר יצא ידי חובתו בנשיאת כפים הראשונה כמ"ש למעלה:

* * *

מב כהן שלא התפלל עדיין ומצא ציבור מתפלל נושא כפיו ואין התפלה מעכבתו ואם ירא שאם יעלה לדוכן יעבור זמן תפלה ילך חוץ לבית הכנסת ויתפלל שאם יהיה בבית הכנסת כשיקראו כהנים ולא יעלה יעבור בעשה אבל אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו לא ילך החוצה להתפלל אלא צריך לעלות שלא יעבור בעשה שהתפלה היא מדברי סופרים ונדחית מפני מצות עשה של תורה ואם מתיירא שיעבור זמן קריאת שמע יקראנה בלא ברכותיה ואם אין פנאי לקרות כולה יקרא פסוק ראשון להאומרים שפסוק ראשון בלבד הוא מן התורה (או פרשה ראשונה להאומרים שפרשה ראשונה מדאורייתא כמ"ש בסי' מ"ו):

מג וכן כהן העומד בתפלה ואמרו לו לעלות לדוכן או ליטול ידיו צריך להפסיק ולעלות אפילו יש שם כהנים אחרים ואם לא אמרו לו אינו פוסק אם יש שם כהנים אחרים (ואע"פ שהוא בבית הכנסת כשקוראים כהנים אינו עובר מטעם שנתבאר למעלה בסעיף ל"ג) ואם אין שם כהנים אחרים פוסק ועולה כדי שלא תתבטל נשיאת כפים:

מד אלו הפסולים לנשיאת כפים מדברי סופרים מי שיש לו מומין בפניו או בידיו כגון שידיו הן כפופות או עקומות לצדיהן או שהן בוהקניות דהיינו שמנומרות בנקודות דקות וכן אם פניו בוהקניות או עקומים לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו ובאים לידי היסח הדעת וה"ה מי שיש לו מומין ברגליו במקום שעולין לדוכן בלא בתי שוקיים שהמומין גלוים ומסתכלין בהם.

אבל מומין שבסתר אינן פוסלין לנשיאת כפים אף על פי שפוסלין לעבודה שבמקדש ולא הוקשה נשיאת כפים לעבודה אלא לענין עמידה שנאמר לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו לעמידה הוקשה ולא לדבר אחר (שאם לא בא הכתוב אלא ללמד על שירות שהיא בעמידה הרי כבר נאמר לעמוד לשרת ושנה עליו הכתוב לעכב שנאמר העומדים שם וגו'):

מה וכן מי שרירו יורד על זקנו או שעיניו זולפות דמעה וכן סומא אפילו באחת מעיניו לא ישא את כפיו מפני שמסתכלין בו.

ואם היה דש בעירו דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום בין שאותו מום הוא בפניו בין בידיו ורגליו ישא את כפיו ואפילו הוא סומא בשתי עיניו.

וכל מי ששהה ל' יום בעיר במום זה נקרא דש בעירו והוא שהיא עירו שדר בה או שבא לגור בה ושהה בה שלשים יום ואפילו לא בא להשתקע בה להיות מבני העיר אלא בא להיות מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה נקרא דש בעירו בשלשים יום לפי שרגילים בני העיר לישא וליתן עמו בדברים ומסתכלין בו והרגל עין הוא בלמ"ד יום כמו הרגל הלשון שנתבאר בסי' קי"ד אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת ושהה בה ל' יום אינו נקרא דש בעירו (עד שישהה בה י"ב חודש) לפי שאין בני העיר רגילין לישא וליתן עמו:

* * *

מו אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם אפילו יש בפניו כמה מומין ישא את כפיו כיון שאין לחוש להיסח הדעת אבל אם אין המנהג כן ורצה זה שמום בו לשלשל טליתו אסור שכיון שהוא משונה מחביריו יבואו להסתכל בו ויסיחו דעתם ואפילו רצו כל הכהנים לשלשל טליתם אין להתיר שכיון שלא הורגלו בני העיר לשלשל טליתם כשישלשלו עכשיו מכירים העם שבשביל זה שיש בו מום הוא ובאין להסתכל בו וכ"ש אם הוא לבדו נושא כפיו ומשלשל טליתו שלא כמנהגם שניכר שבשביל מום שבו הוא ויבואו להסתכל בו.

וכן אם מנהג המקום שידי הכהנים הן לפנים מן הטלית שעל פניהם אפילו יש כמה מומים בידיו ישא את כפיו ויש מי שאומר שה"ה אם מנהג הקהל לכסות פניהם בטלית אפילו יש בפניו וידיו כמה מומין ישא כפיו ואין נוהגין כן:

מז היו ידיו צבועות אסטיס ופואה לא ישא כפיו מפני שהעם מסתכלין בהן אלא א"כ דש בעירו ואם רוב אנשי העיר מלאכתם בכך ישא את כפיו אע"פ שאינו דש בעירו:

מח מי שאינו יודע לחתוך האותיות כגון שאומר לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן שאף שאין עיי"ן בברכת כהנים מכל מקום כשאומר יאר ה' מחזי כאומר יער שעיי"ן ואל"ף שוין אצלו וכן מי שקורא לסבולת שבולת ולשבולת

סבולת וכן מי שקורא לחתי"ן ההי"ן וכן כל כיוצא בזה לא ישא את כפיו אלא א"כ כל בני עירו קוראין כך כגון במדינות אלו שרובם ככולם אינם יודעים להבחין בין עיי"ן לאל"ף לפיכך לא שייך פסול זה בינינו.

ויש מי שאומר שאף במקומות שמצויים הרבה אנשים מאד שאין מבחינים בין שבולת לסבולת נושאים כפיהם (לפי שאין הפסול מחמת שאין יכול לומר האות כראוי אלא מפני שמביא את העם לידי היסח הדעת שהם תמהים עליו כשמשנה קריאת האותיות ובמקומות שהן רגילים בשינוי זה אין חוששין לו ואין מסיחים דעתם מן הברכה ולפ"ז אין לחוש אם קורא לעייני"ן אלפי"ן אפילו אם כל אנשי המקום קורים כראוי שכיון שאין עיי"ן בברכת כהנים אין לחוש להיסח הדעת.

ועיקר כסברא הראשונה שהפסול הוא מפני שמשתנה משמעות לשון הברכה ואין היתר אלא במקומות שרובם ככולם קורין כך שאצלם משמעות הברכה כך היא):

חלק א' סימן קכח דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן:

'תורה אור' חנוכה – הפרשה החסידית

עִנְיַן חֲנוּכָּה[1]

עִנְיַן חֲנוּכָּה:

הִנֵּה קָבְעוּ הַנֵּס בְּנֵרוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר נִסִּים: בְּפֶסַח, בִּיצִיאַת־מִצְרַיִם – "תֹּאכְלוּ מַצּוֹת" (בֹּא יב, יח); בְּפוּרִים – "יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה" (אֶסְתֵּר ט, כב) – כְּנֶגֶד הַגָּלוּת שֶׁהָיָה גַּם כֵּן **גּוּפָנִי**: בְּמִצְרַיִם – "בְּחוֹמֶר וּבִלְבֵנִים" (שְׁמוֹת א, יד); וּבִימֵי הָמָן – בִּקֵּשׁ "לְהַשְׁמִיד כו' וּשְׁלָלָם לָבוֹז" (אֶסְתֵּר ג, יג). מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּחֲנוּכָּה[2], שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִם עַל אַדְמָתָם וְלֹא גָלוּ מֵאַרְצָם, רַק גָּלוּת **הַתּוֹרָה**[3] – "לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ, וּלְהַעֲבִירָם חוּקֵּי רְצוֹנְךָ", לְפִיכָךְ קָבְעוּ בְּנֵרוֹת, עַל שֵׁם הַפָּסוּק (מִשְׁלֵי ו, כג): "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר, וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר".

וּלְהָבִין עִנְיָן פָּסוּק זֶה, וְגַם סֵיפָא דִקְרָא דִּכְתִיב: "**וְדֶרֶךְ חַיִּים** וְגו'", צָרִיךְ בֵּיאוּר אֵיזֶה "דֶרֶךְ חַיִּים" הוּא מִלְּבַד הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה בַּפָּסוּק?

וְהָעִנְיָן, כִּי מַה שֶּׁהִמְשִׁיל הַמִּצְוָה לְנֵר וְהַתּוֹרָה לְאוֹר[4], הוּא מוּבָן:

שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַנֵּר נִקְרָא עַל שֵׁם הַשֶּׁמֶן, כִּלְשׁוֹן רַז"ל: "נֵר שֶׁל שֶׁמֶן"[5], "נֵר שֶׁל שַׁעֲוָה", הִנֵּה אַף עַל פִּי שֶׁהַשֶּׁמֶן אֵין בּוֹ אוֹר מִצַּד עַצְמוֹ, וְאַדְרַבָּה הוּא מְכַבֶּה אֶת אוֹר הַנּוֹפֵל לְתוֹכוֹ, מִכָּל מָקוֹם, מִמֶּנּוּ וְעַל יָדוֹ נִמְשַׁךְ לַהַב שַׁלְהֶבֶת הָאוֹר הַנֶּאֱחָז בַּפְּתִילָה בִּמְעַט שֶׁמֶן הַנִּמְשַׁךְ אַחַר הַפְּתִילָה, שֶׁהֲרֵי בִּכְלוֹת הַשֶּׁמֶן נִכְבָּה הָאוֹר;

כָּכָה מַמָּשׁ הִיא הַמִּצְוָה, הֲגַם שֶׁהוּא רְצוֹן הַמֶּלֶךְ, בְּלִי שׁוּם טַעַם וָדַעַת, וְאֵין בָּהּ שׁוּם הַשָּׂגָה, מִכָּל מָקוֹם מִמֶּנָּה וְעַל יָדָהּ נִמְשַׁךְ וְנִתְגַּלֶּה אוֹר הַחָכְמָה זוֹ תוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. דְּ"אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקָת"[6], וְהַחָכְמָה וַהֲבָנָה בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הוּא רַק לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג פֵּירוּשׁ וְטַעַם הַמִּצְוֹת, כָּל מַסֶּכֶת לְפִי עִנְיָנָהּ.

וּבֵיאוּר עִנְיָן זֶה דֶּרֶךְ פְּרָט **בַּעֲבוֹדַת ה'**:

הִנֵּה כְּתִיב (שְׁמוֹת ל, ז־ח): "**בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵטִיבוֹ** אֶת הַנֵּרוֹת יַקְטִירֶנָּה[7] [..] **וּבְהַעֲלוֹת** אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרוֹת **בֵּין הָעַרְבַּיִם** יַקְטִירֶנָּה". וּלְהָבִין לָמָּה גַּבֵּי בַּבּוֹקֶר כְּתִיב "**בְּהֵטִיבוֹ**" וּבְבֵין הָעַרְבַּיִם – "**בְּהַעֲלוֹת**"?

הִנֵּה כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, מְקוֹר נִשְׁמוֹת־יִשְׂרָאֵל נִקְרֵאת בְּשֵׁם מְנוֹרָה; וְהִיא "**מִקְשָׁה**" – שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל הֵם בְּאַחְדוּת; וְהִיא מִתְחַלֶּקֶת לְ**שִׁבְעָה נֵרוֹת**, כִּי דֶּרֶךְ פְּרָט יֵשׁ **שִׁשִּׁים רִבּוֹא** נִצּוֹצוֹת כְּלָלִיִּים, שֶׁכָּל נִיצוֹץ מִתְחַלֵּק לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא נִצּוֹצוֹת פְּרָטִיּוֹת כַּמְּבוֹאָר בַּתַּנְיָא[8], וְדֶרֶךְ כְּלָל נִכְלְלוּ **בְּשִׁבְעִים** נֶפֶשׁ שֶׁיָּרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם, וּכְלָל מִן הַכְּלָל נִקְרְאוּ בְּשֵׁם "**שִׁבְעָה** נֵרוֹת".

---

1. (**רְאֵה לְעֵיל דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּכ"ה בְּכִסְלֵו"** [וְשָׁם: שַׁעֲרֵי אוֹרָה בִּתְחִלָּתוֹ. אוֹר הַתּוֹרָה בִּתְחִלָּתוֹ]. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַּׁת אַדְמוּ"ר.

נֶאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת מִקֵּץ, חֲנוּכָּה, ל' כִּסְלֵו, רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת תק"ס – הַנָּחַת הַמַּהֲרִי"ל. נוֹסַח אַחֵר, הַנָּחַת כְּבוֹד קְדוּשַּׁת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי וּמַתְחִיל "כִּי נֵר מִצְוָה" – נִדְפַּס בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים אֶתְהַלֵּךְ לִיאָזְנָא עַמּוּד סג. וְעִם הַגָּהוֹת – אוֹר הַתּוֹרָה חֲנוּכָּה (בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ז) עַמּוּד תתמ, ב וָאֵילָךְ. נַ"ךְ כֶּרֶךְ א עַמּוּד תקעו).

2. [בְּבוּך 167 נוֹסַף: בְּגָלוּת יָוָן].

3. [בְּבוּך 167 נוֹסַף: שֶׁרָצוּ].

4. (וְשַׁיָּיךְ בִּמְיוּחָד לְנֵר חֲנוּכָּה – רְאֵה פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בָּנִים" שַׁבָּת כג, ב: "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר – עַל יְדֵי נֵר מִצְוָה דְּשַׁבָּת וַחֲנוּכָּה בָּא אוֹר דְּתוֹרָה". – מִכְתַּב כְּבוֹד קְדוּשַּׁת אַדְמוּ"ר כָ"ף כִּסְלֵו תשמ"ו).

5. (דְּמַאי א, ג. שַׁבָּת מז, א. וְעוֹד).

6. (זֹהַר חֵלֶק ב מִשְׁפָּטִים קכא, א).

7. [בְּבוּך 167 נוֹסַף: וּכְתִיב].

8. [בַּתַּנְיָא: פֶּרֶק לז. בְּבוּך 167: בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים].

דְּהִנֵּה אַהֲרֹן שׁוֹשְׁבִינָא דְמַטְרוֹנִיתָא[9] הוּא אַהֲרֹן כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן[10], מִשִּׁבְעָה רוֹעִים[11] הַמְפַרְנְסִים וּמַשְׁפִּיעִים אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּכְנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, שֶׁיָּאִירוּ בְּאוֹר הָאַהֲבָה לְהִתְלַהֵט אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ, כְּשַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ[12], וּלְקַיֵּים מִצְוַת "וְאָהַבְתָּ" שֶׁמְּקַבְּלִים עֲלֵיהֶם בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ תָּקוּעַ בְּלֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל; שֶׁהָאָדָם מִצַּד עַצְמוֹ, מֵאַחַר שֶׁהוּא מְגוּשָּׁם וּמְלוּבָּשׁ בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, לֹא הָיָה יָכוֹל לוּלֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא עוֹזְרוֹ[13], וְהָעֵזֶר הוּא אַהֲבָה הַבָּאָה מִלְמַעְלָה לְהַמְשִׁיכוֹ אֵלָיו.

וְזֶהוּ בְּחִינוֹת "בְּהַעֲלוֹת" וּ"בְהֵטִיבוֹ":

כִּי הִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל[14]: "אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם, מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט". פֵּירוּשׁ: "הֶדְיוֹט"[15] הוּא הָאַהֲבָה שֶׁאָדָם לוֹקֵחַ מֵחֲמַת הָעוֹלָמוֹת מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא מֶלֶךְ גָּדוֹל וְנוֹרָא עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, וְכָל "צְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים" (נְחֶמְיָה ט, ו), וְ"אֶלֶף אַלְפִין [..] וְרִבּוֹ רִבְבָן קָדָמוֹהִי כוּ'" (דָּנִיֵּאל ז, י), כַּמְּבוֹאָר בַּגְּמָרָא[16] וּבַזּוֹהַר בְּבֵיאוּר עִנְיַן רִבּוּי הָעוֹלָמוֹת וּגְדוּלָּתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה תִּקְנוּ חֲזַ"ל[17] לוֹמַר "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" לִפְנֵי "וְאָהַבְתָּ".

כִּי הִנֵּה אָנוּ אוֹמְרִים[18]: "**יָחִיד, חֵי הָעוֹלָמִים מֶלֶךְ. מְשׁוּבָּח וּמְפוֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל** כוּ'". פֵּירוּשׁ:

"**יָחִיד**" הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "אֶחָד". כִּי "אֶחָד" הַיְינוּ כְּמַאֲמַר רַז"ל[19]: "שֶׁהוּא אֶחָד בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְד' רוּחוֹת הָעוֹלָם". כִּי כָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים אֵינָם תּוֹפְסִים מָקוֹם לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמָם, וְ"כוֹלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא – וּכְאַיִן נֶגְדּוֹ – חֲשִׁיבֵי"[20] מַמָּשׁ, וְ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" (וְאֶתְחַנַּן ד, לה); לָכֵן נִקְרָא "אֶחָד", וְהַיְינוּ כְּשֶׁמַּעֲרִיכִין אוֹתוֹ נֶגֶד הָעוֹלָמוֹת. אֲבָל "**יָחִיד**" פֵּירוּשׁ – הוּא יָחִיד וּמְיוּחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְ"הוּא לְבַדּוֹ הוּא", וְאֵינוֹ בְּגֶדֶר הָעוֹלָמוֹת כְּלָל.

וְ"**חֵי הָעוֹלָמִים מֶלֶךְ**" פֵּירוּשׁ: שֶׁכָּל חַיּוּת הָעוֹלָמוֹת שֶׁמְּחַיֶּה אֶת כּוּלָּם וּמְהַוֶּוה אֶת כּוּלָּם, עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא **מֶלֶךְ**, וְכוּלָּם מְקַבְּלִים חַיּוּת מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם.

וְכֵן מַה שֶּׁ"**מְשׁוּבָּח וּמְפוֹאָר**", דְּהַיְינוּ הַשֶּׁבַח מֵחֲמַת שֶׁמַּשִּׂיגִים גְּדוּלָּתוֹ, הוּא "**עֲדֵי עַד**", כִּי "לִגְדוּלָּתוֹ אֵין חֵקֶר" (תְּהִלִּים קמה, ג), וּלְמַעְלָה יֵשׁ שֶׁבַח אַחַר שֶׁבַח וְעִילּוּי אַחַר עִילּוּי עַד אֵין קֵץ וְאֵין תַּכְלִית.

וְהַכֹּל הוּא בַּעֲבוּר "**שְׁמוֹ הַגָּדוֹל**": כִּי לִהְיוֹת נִקְרָא שְׁמוֹ וּמַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם בִּלְבָד הוּא, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִנְגּוֹעַ לִבְחִינַת עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ כְּלָל, כִּי "לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל"[21], שֶׁהוּא יָחִיד וּמְיוּחָד וְ"נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ" (תְּהִלִּים קמח, יג) כְּדִכְתִיב (תְּהִלִּים קמה, יג): "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים".

וְזֶהוּ "בַּמָּקוֹם שָׁאַתָּה מוֹצֵא גְדוּלָּתוֹ שָׁם אַתָּה מוֹצֵא

---

9. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א רסו, ב. חֵלֶק ב מט, ג. חֵלֶק ג רַעֲיָא מְהֵימְנָא כ, א. קעז, ב. קפ, ב. ערה, ב. רְאֵה לְקַמָּן פא, א. לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּהַעֲלוֹתְךָ כט, ג. עִנְיַן שׁוֹשְׁבִינָא דְמַטְרוֹנִיתָא – רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה תְּצַוֶּה עַמּוּד א'תקסג. לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק כב עַמּוּד 61 וָאֵילָךְ. סֵפֶר הָעֲרָכִים חַבַּ"ד כֶּרֶךְ ב' עַמּוּד כז וָאֵילָךְ).

10. (כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן: לֶךְ לְךָ יד, יח).

11. (בְּאִגְּרוֹת קוֹדֶשׁ כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר כֶּרֶךְ יח אִגֶּרֶת ז'כג:

לִשְׁאֵלָתוֹ הַמָּקוֹר לְמַה שֶׁכָּתוּב כַּאן בְּתוֹרָה אוֹר (לב, ב) וּבְלִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּהַעֲלוֹתְךָ (כט, ג) דְּאַהֲרֹן הוּא מִז' רוֹעִים, דִּבְסוּכָּה (נב, ב) לֹא נִזְכָּר.

כְּהַנִּזְכָּר לְעֵיל הוּא בְּעוֹד מְקוֹמוֹת בְּתוֹרָה אוֹר – כַּמְצוּיָּין בַּמַּפְתֵּחַ.

וְהַמָּקוֹר עַל זֶה יֵשׁ לוֹמַר בִּשְׁנַיִם:

א) בְּזֹהַר חָדָשׁ (בְּסוֹפוֹ. תִּיקּוּנִים קד, א): קָם רַעֲיָא מְהֵימְנָא עַל רַגְלוֹי וְאָמַר, רַעְיָין קַדִּישִׁין, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְאָדָם קַדְמָאָה וְאַהֲרֹן וְדָוִד וּשְׁלֹמֹה. וְעַל פִּי זֶה מְתוֹרָץ גַּם כֵּן: 1) בְּתוֹרָה אוֹר (פב, א) – דְּאַבְרָהָם הוּא הָרוֹעֶה הָרִאשׁוֹן וּבְסוּכָּה – אָדָם הָרִאשׁוֹן. 2) בְּתוֹרָה אוֹר (לג, ג) מַשְׁמַע דְּגַם יִצְחָק בִּכְלָל הָרוֹעִים.

ב) בְּזֹהַר חֵלֶק ב (כו, ב): "הוּא (לָשׁוֹן יָחִיד) אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה – לְאַכְלְלָא דָא בְּדָא". לְהָעִיר מִתַּעֲנִית ט, א. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּלָכֵן בְּהַנַּ"ל לֹא נִמְנָה רַק אֶחָד מֵהֶם – הָעִיקָּרִי בְּאוֹתוֹ עִנְיַן. וְקַל לְהָבִין.

וְהִנֵּה עוֹד יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת בָּזֶה, וְהוּא הָעִיקָּר. בְּתוֹרָה אוֹר וְלִקּוּטֵי תּוֹרָה מְפָרֵשׁ עִנְיַן הַז' רוֹעִים שֶׁמַּשְׁפִּיעִים אֱלֹקוּתוֹ לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כוּ' – וְאֵינוֹ מוּבָן כְּלָל מַה עִנְיַן שֵׁת וּמְתוּשֶׁלַח בָּזֶה?

וְהִנֵּה הַצֶּמַח צֶדֶק עַל הַפָּסוּק בְּמִיכָה (ה, ד) מְדַיֵּיק דִּשְׁנֵי פֵּירוּשִׁים בְּתֵיבַת "וַהֲקִימוֹנוּ": א) עַל אַשּׁוּר. ב) עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (כְּפֵירוּשׁ הַתַּרְגּוּם) – וּבְדֶרֶךְ מִמֵּילָא יְנוּצַח אַשּׁוּר.

וְעַל פִּי זֶה נִרְאֶה לִי לְיַישֵּׁב כָּל הַנַּ"ל – דִּבְסוּכָּה הוּא לְפִי פֵּירוּשׁ הָא'. וּבְזֹהַר חָדָשׁ עַל פִּי פֵּירוּשׁ הַב'. וְלוּלֵא דְּמִסְתְּפִינָא הָיִיתִי אוֹמֵר לִבְדּוֹק בַּדְּפוּסִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הַזֹּהַר חָדָשׁ אוּלַי צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּמְקוֹם אָדָם הָרִאשׁוֹן – יוֹסֵף. וְעַל דֶּרֶךְ הָאוּשְׁפִּיזִין דְּחַג הַסּוּכּוֹת.

אֲבָל עוֹמֵד לְנֶגֶד בֵּיאוּר זֶה מַה שֶׁבְּתוֹרָה אוֹר (לג, ד) וּבְסֵפֶר הַמִּצְוֹת לְהַצֶּמַח צֶדֶק מִצְוַת חֲנוּכָּה מַעְתִּיק מִסּוּכָּה הַנַּ"ל וּמְפָרֵשׁ עִנְיַן הָרוֹעִים כַּנַּ"ל. אֲבָל יְעוּיַּן שָׁם שֶׁמֵּבִיא מַהֲז' רוֹעִים רַק אַבְרָהָם יַעֲקֹב מֹשֶׁה. וְעֲדַיִין צָרִיךְ עִיּוּן. וְאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ).

12. (שַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ: לְשׁוֹן הַגְּמָרָא שַׁבָּת כא, א. רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק מג).

13. ("יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם . . וְאִלְמָלֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא עוֹזְרוֹ אֵין יָכוֹל לוֹ". שַׁבָּת ל, ב).

14. (עֵירוּבִין סג, א. יוֹמָא כא, ב. נג, א. רְאֵה רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין פֶּרֶק ב הֲלָכָה א. וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁמִינִי עֲצֶרֶת עט, ב: "בְּעִנְיַן מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל עִנְיַן חֲנוּכָּה בְּפָרָשַׁת מִקֵּץ, דְּלְשָׁם נִתְבָּאֵר בְּעִנְיַן אַחַר קְצָת, דְּהַיְינוּ שֶׁזֶּהוּ הָאַהֲבָה שֶׁהָאָדָם לוֹקֵחַ מֵחֲמַת הָעוֹלָמוֹת מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ". וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא עַמּוּד ז).

15. (הֶדְיוֹט: בְּבוּךְ 167 לֵיתָא).

16. (חֲגִיגָה יב, א).

17. (פְּסָחִים נו, א. שֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן סא. שֻׁלְחָן עָרוּךְ אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן שָׁם סָעִיף יג).

18. (בִּרְכַּת "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר". רְאֵה לְקַמָּן מ, ג).

19. (בְּרָכוֹת יג, ב).

20. (זֹהַר חֵלֶק א יא, ב – עַל פִּי דָּנִיֵּאל ד, לב).

21. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א).

עִנְוָתָנוּתוֹ"[22], כְּדִכְתִיב (תְּהִלִּים קיג, ו): "הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ", שֶׁאֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ נֶחְשָׁב זֹאת לְהַשְׁפָּלָה וְלַעֲנָוָה "לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים" (יְשַׁעְיָה נז, טו). וְכֵן מַה שֶׁכָּתוּב "סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים"[23] וְ"זוֹקֵף כְּפוּפִים" (תְּהִלִּים קמו, ח), וְכָל הַמַּמְלָכָה נִקְרָא בְּשֵׁם אֶרֶץ[24] לִהְיוֹת כְּאָרֶץ הַלֵּזוּ הַשְׁפָּלָה[25] שֶׁיֵּרֵדָה מִמְּקוֹם כְּבוֹדָהּ לִהְיוֹת "מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא"[26].

וְלָכֵן זֹאת יָבִין כָּל יְצִיר בְּשׁוּמוֹ אֶל לִבּוֹ, וְיִרְחִיב דַּעְתּוֹ בְּגִדּוּלְתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְנִפְלְאוֹת מַעֲשָׂיו בְּרִבּוּי הָעוֹלָמוֹת עַד אֵין חֵקֶר, הִנֵּה יַשְׂכִּיל שֶׁזֶּהוּ עִנְוָתָנוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאֵין עֲרוֹךְ אֵלָיו, שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר עָלְמִין כְּלָל. וְהוּא "הַשָּׁוֶה וּמַשְׁוֶה קָטֹן וְגָדוֹל"[27] – מִמֵּילָא תִּתְלַהֵט וְתִתְלַהֵב נֶפֶשׁ וָלֵב, לֵאוֹר בְּאוֹר הָאַהֲבָה "בְּכָל נַפְשְׁךָ" מִמָּשׁ, לָצֵאת מִגֶּדֶר הָעוֹלָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים עג, כה-כו): "מִי לִי בַשָּׁמָיִם, וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָאָרֶץ, כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי".

וְזֶהוּ "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (וָאֶתְחַנַּן ו, ה): כִּי אַהֲבָה – מִשֹּׁרֶשׁ "אָבָה"[28], שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן חֵפֶץ וְרָצוֹן[29], דְּהַיְינוּ רְעוּתָא־דְלִבָּא שֶׁיִּהְיֶה "ה' אֱלֹהֶיךָ", וּלְדָבְקָה בּוֹ מַמָּשׁ. וְעַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִלְתַתָּא זוֹ יָחוּל עָלָיו **אוֹר הָאַהֲבָה** מִלְּמַעְלָה, לְהַגְדִּיל מִדּוּרַת אֵשׁ הָאַהֲבָה בְּלִבּוֹ יוֹתֵר מִכֹּדֵי כֹּחַ אֱנוֹשִׁי וְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ שֶׁהִיא בְּגֶדֶר וּגְבוּל וְנִבְרָא – לְקָרְבָה אֶל ה' מַמָּשׁ, וּבִיטּוּל אֵלָיו בְּמְצִיאוּת מַמָּשׁ עַל יְדֵי בְּחִינַת אַהֲרֹן כַּהֲנָא רַבָּא; כִּי "וְאָהַבְתָּ" בְּגִמַּטְרִיָּא ב' פְּעָמִים **אוֹר**[30].

וְנִקְרֵאת בְּחִינָה זוֹ "**בְּהֵטִיבוֹ**" – שֶׁמִּטּוּב וְחֶסֶד עֶלְיוֹן מַשְׁפִּיעַ עַל רוּחַ שְׁפָלִים, לְהֵטִיב וּלְהַגְדִּיל אֶת הָאַהֲבָה שֶׁלְּמַטָּה.

אַךְ הִנֵּה בֶּאֱמֶת גַּם אִתְעָרוּתָא־דִלְתַתָּא כַּנַ"ל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ הָאָדָם לְדָבְקָה בּוֹ מַמָּשׁ, גַּם זֹאת מַתַּת אֱלֹהִים הִיא[31], לֹא לְפִי כֹּחַ נֶפֶשׁ הָאָדָם וּמִזְּגוֹ וּתְכוּנָתוֹ. וְנִקְרֵאת בְּחִינַת "**וּבְהַעֲלוֹת אַהֲרֹן**", שֶׁאַהֲרֹן הָעֶלְיוֹן הוּא הַנּוֹתֵן כֹּחַ בִּכְנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה זוֹ.

וְזֶהוּ "**בֵּין הָעַרְבַּיִם**", שֶׁהוּא מִדַּת עֶרֶב וְלַיְלָה וְחֹשֶׁךְ מִצַּד עַצְמוֹ, שֶׁאֵין בּוֹ אוֹר. אֲבָל מִדַּת בּוֹקֶר, שֶׁהוּא מִדַּת אַבְרָהָם אִישׁ הַחֶסֶד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיֵּרָא יט, כז): "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר" – הוּא בְּחִינַת "**בְּהֵטִיבוֹ**"[32].

וְהִנֵּה, מִי זֶה הָאָדָם שֶׁיַּגִּיעַ עַד הַלּוֹם, שֶׁיַּגִּיעַ אֵלָיו בְּחִינַת אַהֲרֹן הָעֶלְיוֹן?

אַךְ הוּא עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת. "כִּי נֵר מִצְוָה", שֶׁהַמִּצְוֹת נִמְשָׁכִין מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ מְאֹד נַעֲלֶה, וּלְפִיכָךְ אֵין בָּהֶם הַשָּׂגָה כְּלָל. כִּמְשֵׁל הַשֶּׁמֶן הַנַּ"ל, שֶׁאֵין נִכְנָסִים בִּפְנִימִיּוּת נַפְשָׁם, רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה.

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שׁוֹפְטִים יז, טו): "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ **מֶלֶךְ**" – כְּמוֹ מֶלֶךְ הַמּוֹשֵׁל עַל עַמּוֹ, וְהוּא גָבוֹהַּ עֲלֵיהֶם, וְהֵם עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ בְּלִי טַעַם וְדַעַת – "כִּי מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא"[33], "וְלֵב מְלָכִים – אֵין חֵקֶר"[34] הַהַשָּׂגָה שֶׁבַּעֲבוּרָם נִצְטַוּוּ.

רַק מִכָּל מָקוֹם הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּאָדָם שֶׁתּוֹפֵס אֶת הַמֶּלֶךְ בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו וּמַמְשִׁיכוֹ אֵלָיו, הִנֵּה גַּם חַיּוּתוֹ שֶׁבְּקִרְבּוֹ נִמְשָׁךְ אַחֲרָיו, כַּךְ כְּתִיב (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ו): "וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי". כִּי הִנֵּה רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה הֵם "רְמַ"ח **אֵבָרִין** דְּמַלְכָּא"[35] וְעַל יְדֵי הַמְשָׁכַת הַמִּצְוֹת, מִמֵּילָא נִמְשָׁךְ אַחֲרָיו בְּחִינַת יִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ, בִּבְחִינַת יִחוּדוֹ כַּנַ"ל.:

---

22. (מְגִילָה לא, א).

23. (תְּפִלַּת הָעֲמִידָה).

24. (פֵּירוּשׁ: וּלְכָךְ נִקְרָא מִדַּת מַלְכוּת בְּשֵׁם אֶרֶץ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בּזֹהַר וַיְחִי "וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת – דָּא שְׁכִינְתָּא", כִּי שְׁכִינָה הִיא מִדַּת מַלְכוּת שֶׁיָּרְדָה לִהְיוֹת "חַיֵּי הָעוֹלָמִים", כַּנַ"ל דְ"חַיֵּי הָעוֹלָמִים" הוּא מִבְּחִינַת "מֶלֶךְ כּוּ', וִירִידָה זוֹ הִיא הַשְׁפָּלָה גְּדוֹלָה לְגַבֵּי מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּלְגַבֵּי בְּחִינַת מַלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כְּבִיטּוּל הָאוֹר בְּהַמָּאוֹר, לָכֵן נִמְשַׁל לִבְחִינַת אֶרֶץ, שֶׁהִיא תַּכְלִית הַהַשְׁפָּלָה. וְכֵן הוּא בַּפַּרְדֵּס רֵישׁ שַׁעַר כ"ג דְּאֶרֶץ הִיא הַבְּחִינָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבְּמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, דְּהַיְינוּ מַה שֶׁנִּמְשְׁכָה לִהְיוֹת "חַיֵּי הָעוֹלָמִים". – אוֹר הַתּוֹרָה חֲנוּכָּה תתמא, ב).

25. (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּמִדְבַּר ה, ב. אוֹר הַתּוֹרָה פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ תשכה, א).

26. (פִּיּוּט "אֲדוֹן עוֹלָם").

27. (פִּיּוּט לְיָמִים נוֹרָאִים "וְכָל מַאֲמִינִים").

28. (רְאֵה סֵפֶר שֹׁרֶשׁ יֶשַׁע הוּבָא בְּסֵפֶר הַחֲקִירָה לְהַצְּמַח צֶדֶק מַעֲרֶכֶת אהב (צד, א). לִקּוּטֵי תּוֹרָה נָשֹׂא כו, ב. בְּהַעֲלוֹתְךָ כט, א. בָּלָק עא, ב. מַסְעֵי פח, ד. וָאֶתְחַנַּן ב, ג. ט, ב. רְאֵה כג, ג. שִׁיר הַשִּׁירִים יז, א. לג, ד. מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ד עמוד קצט).

29. ("וְהַכַּוָּונָה שֶׁיִּהְיֶה רְצוֹן הָאָדָם וְחֶפְצוֹ וּבַקָּשָׁתוֹ בְּכָל לֵב וָנֶפֶשׁ לִהְיוֹת גִּילוּי אֱלֹקוּתוֹ וְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּעוֹלָם וָנֶפֶשׁ". – לִקּוּטֵי תּוֹרָה נָשֹׂא כו, ב).

30. (שַׁעַר הַכַּוָּונוֹת כַּוָּונַת קְרִיאַת שְׁמַע. פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַקְרִיאַת שְׁמַע פֶּרֶק כג וְכ"ה).

31. (מַתַּת אֱלֹהִים הִיא: קֹהֶלֶת ג, יג. ה, יח).

32. (וּבִדְפוּס זִיטאמִיר נוֹסַף: [וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְקַמָּן (לז, א) בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָנִי וְשַׂמְחִי", בְּעִנְיָן "רָנְנָא בְּרַמְשָׁא וְשַׂמְחָה בְּצַפְרָא").

33. (מְלָכִים ב' יח, לו. אֶסְתֵּר ג, ג. נְחֶמְיָה יא, כג. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג צו לג, ב בְּרֵעֵיָא מְהֵימְנָא. קְדוֹשִׁים פב, ב. שְׁלַח קעה, ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה י, ב).

34. (מִשְׁלֵי כה, ג).

35. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ג) **ויובן** מכ"ז דרך כלל ההפרש בין מ"ת למ"ע וח"ת לח"ע כמו ההפרש שבין חכמה שמתפשט בגילוי מציאות למטה בכלל ובפרט לגבי בחי' היולי דכל חכמה במקורה כמו שהיא שזהו כחכמת שלמה בעצם טרם שמדבר דברי חכמה אך בחי' כח חכמתו העצמית הנ"ל למעלה עדיין מהיות מקור היולי למציאות שכל ונק' אור ולא מים כנ"ל וד"ל. וז"ש במדרש דקודם שנברא העולם היה מים במים כו' פי' קודם שא' יהי רקיע בתוך המים להבדיל לא היה הבדלה כלל בין מ"ע למ"ת אלא היו מעורבים יחד כו' ויובן זה ע"פ הנ"ל בב' מיני חכמות ח"ע וח"ת שקודם בריא' העולמות הי' בחי' ח"ת כלולה בח"ע ים החכמה הקדומה הנ"ל ולא היה יכול להיות צמצום דח"ת למע"ב במהות בפ"ע מפני התכללותה במ"ע שזהו ענין עירוב מים במים מ"ע ומ"ת יחד כו' עד שא' יהי רקיע להבדיל בין ח"ע לח"ת אבל מ"מ יהי אור קאי על אור דתורה וכאשר נעשה ההבדלה דרקיע ירד בחי' ח"ת שנק' מ"ת עד למטה מטה בהתלבשות צמצומים גדולים עד שכולם בחכמה עשית גם טבע ד' יסודות וגם ז' ארצות שמתחת לארץ ואת זלע"ז עשה כו' והן הנק' מ"ת בוכין אנן בעינן למהוי קדם מלכא מפני שנפלו מאוד למטה בק"נ וג' קליפות הטמאות כו' לזאת בוכין לעלות לשרשם במ"ע כמו שהיו מים במים וד"ל:

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וְזֶהוּ עִנְיַן הָעֲלִיָּה, שֶׁהָעוֹלָמוֹת עוֹלִים לְקַבֵּל הֶאָרָה חֲדָשָׁה מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, בְּיֶתֶר שְׂאֵת עַל קַבָּלָתָם בִּתְמִידִיּוּת מֵהֶאָרַת הַקַּו שֶׁמֵּאִיר בְּתוֹךְ הָאוֹתִיּוֹת וְהַשֵּׁמוֹת הַנַּ"ל לְכָל אֶחָד לְפִי עֶרְכּוֹ, כְּמוֹ חָכְמָה דְּאֲצִילוּת שֶׁמְּקַבֶּלֶת הַהֶאָרָה עַל יְדֵי שֵׁם הַוַּיָ' דְיוּדִי"ן[33] – עוֹלָה לְקַבֵּל מִן הָאוֹר הַמֵּאִיר בַּאֲרִיךְ עַל יְדֵי הַשֵּׁם הַמְּיוּחָד לוֹ, שֶׁזּוֹ הַהֶאָרָה גְּדוֹלָה הַרְבֵּה מֵהַהֶאָרָה שֶׁבְּשֵׁם ע"ב דְחָכְמָה, עַד שֶׁגַּם הָאַ"ק עוֹלֶה לְקַבֵּל הֶאָרָה נִפְלָאָה יוֹתֵר מִצִּמְצוּם הֶאָרַת הַקַּו שֶׁבְּתוֹךְ הָרְשִׁימוּ.

וְזֶהוּ סוֹד גִּילּוּי הַסּוֹבֵב, שֶׁהוּא אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָרְשִׁימוּ וְהָאוֹתִיּוֹת, וּלְמַעְלָה מִן הַקַּו שֶׁהוּא אוֹר הַמֵּאִיר בְּצִמְצוּם כַּנַּ"ל.

וַעֲלִיָּיה זוֹ הִיא בְּשַׁבָּת דַּוְקָא. וְזֶהוּ סוֹד מַה שֶּׁכָּתוּב בּוֹ: "כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת"[34] – פֵּירוּשׁ: שֶׁהַשְּׁבִיתָה הִיא גַם מִבְּחִינַת "בָּרָא", שֶׁהוּא אַ"ק, הַנִּקְרָא "אָדָם דִּבְרִיאָה", שֶׁהוּא מָקוֹר דְּמָקוֹר לַאֲצִילוּת הַנִּקְרָא "אָדָם דַעֲשִׂיָּיה". וְזֶהוּ סוֹד "בָּרָא [..] לַעֲשׂוֹת", שֶׁגַּם אַ"ק מְקַבֵּל הֶאָרָה חֲדָשָׁה מֵאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מֵהֶאָרָתוֹ הַתְּמִידִית:

אָמְנָם בַּשְּׁבִיעִית, בְּכָל שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית יֵשׁ עֲלִיָּיה בְּעוֹלָמוֹת בִּי"עַ לְבָד, שֶׁהֵם עוֹלִים כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִצִּמְצוּם קַבָּלַת הֶאָרָתוֹ הַתְּמִידִית לְקַבֵּל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּיִתְרוֹן רַב מִמְּקוֹרָם, שֶׁהִיא בְּחִינַת הֶאָרַת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהוּא מָקוֹר לְבִי"עַ – כְּמוֹ שֶׁמַּלְכוּת דְאֵין־סוֹף מָקוֹר לְאַ"ק הַנִּקְרָא גַּם כֵּן אָדָם דִּבְרִיאָה כו'.

כִּי הִנֵּה מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁבַּאֲצִילוּת, הֲרֵי הִיא מְיוּחֶדֶת עִמּוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ, דְּ"אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד"[35]; וְלִהְיוֹת מְחַיֶּה הַנִּבְרָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ, שֶׁהֵם נִפְרָדִים מַמָּשׁ – מַלְאָךְ מִיכָאֵל, מַלְאָךְ גַּבְרִיאֵל – הוּא עַל יְדֵי שֶׁהַחַיּוּת נִמְשַׁךְ לָהֶם בְּצִמְצוּם רַב מֵאוֹתִיּוֹת וּדְבַר ה'.

וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל מַמָּשׁ בְּצִמְצוּם הַהֶאָרָה מֵאֵין־סוֹף לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת יו"ד סְפִירוֹת דְאַ"ק וְדַאֲצִילוּת, שֶׁכְּמוֹ כֵן גַם לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת הַנִּפְרָדִים מַמָּשׁ הוּא צִמְצוּם עוֹד מֵחָדָשׁ. כִּי הַיּוּ"ד סְפִירוֹת הֵם אֱלֹקוּת מַמָּשׁ, שֶׁ"הוּא הַמַּדָּע וְהוּא הַיָּדוּעַ כו'"[36]. אֲבָל בִּי"עַ הֵם נִפְרָדִים מַמָּשׁ,

33. יו"ד הֵ"י וָי"ו הֵ"י – שֵׁם ע"ב.

34. בְּרֵאשִׁית ב, ג.

35. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ג, ב.

36. רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה פֶּרֶק ב הֲלָכָה י.

עַד שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּחִירָה[37] גַּם לַעֲשׂוֹת הִיפּוּךְ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא גַּבֵּי מַטַּ"ט "דְּמַחְיוּ לֵיהּ סְ' פּוּלְסִין דְּנוּרָא"[38], וְאֵינָן בְּעֵרֶךְ הָאֲצִילוּת.

וַעֲלִיּוֹתָם בַּאֲצִילוּת הוּא מִמָּשׁ גִּלּוּי הֶאָרַת הַסּוֹבֵב, שֶׁהוּא אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבַּאֲצִילוּת שֶׁסּוֹבֵב וּמַקִּיף לָהֶן, שֶׁהַנִּבְרָא עוֹלֶה וְנִכְלָל בַּבּוֹרֵא שֶׁיִּהְיֶה מִתְלַבֵּשׁ בּוֹ אוֹר אֵין־סוֹף. וְהֵיינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת הַבִּיטּוּל שֶׁמַּדְרֵגָתוֹ הוּא בַּאֲצִילוּת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּבֵי"עַ הֵם בְּחִינַת יֵשׁ וְנִפְרָד, רַק שֶׁהוּא אוֹהֵב אוֹ יָרֵא, מִיכָאֵל בְּאַהֲבָה, גַּבְרִיאֵל בְּיִרְאָה[39]. אֲבָל בְּחִינַת הַבִּיטּוּל – לְמַעְלָה מֵאַהֲבָה וְיִרְאָה, וְהוּא בְּחִינַת מֹשֶׁה, "וְנַחְנוּ מָ"ה"[40]; "כְּבַד פֶּה"[41].

וְזֶהוּ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּשְּׁבִיעִית לִשְׁבּוֹת מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִצְוָה קי"ב[42], וּבָאוּ עַל זֶה גַּם ב' לא תַּעֲשֶׂה: שכ"ו; שכ"ז) שֶׁהֲעֲבוֹדָה מוֹרָה עַל יְרִידַת הַמַּלְכוּת לְמַטָּה בְּבֵי"עַ. וְגַם נִצְטַוִּינוּ: "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה כו' וּלְבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ"[43], שֶׁאָדָם וּבְהֵמָה שָׁוִין בּוֹ, שֶׁכְּשֶׁכָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה צָרִיךְ לְבָעֵר מִן הַבַּיִת[44].

(וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּפֵירוֹת שְׁבִיעִית "לְאָכְלָה"[45] – "וְלֹא לִסְחוֹרָה"[46]. עַיֵּן בְּהַשָּׂגוֹתָיו לַעֲשִׂין סִימָן ג'. וּלְרַמְבַּ"ם ז"ל נִכְלָל מִצְוָה זוֹ בִּשְׁאָרֵי דִּינֵי הַשְּׁבִיעִית שֶׁבָּאוּ עֲלֵיהֶם עֲשִׂין)

דְּהֵיינוּ לְפִי שֶׁאָז הוּא גִּילּוּי הַסּוֹבֵב בְּבֵי"עַ, וְהוּא "הַשָּׁוֶה וּמַשְׁוֶה קָטָן וְגָדוֹל"[47], וְאָדָם וּבְהֵמָה שָׁוִים אֶצְלוֹ.

כִּי הִנֵּה יָדוּעַ דְּהִתְחַלְּקוּת הַמַּדְרֵיגוֹת בָּא מֵחֲמַת בְּחִינַת הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין, שֶׁמֵּאִיר לְכָל אֶחָד "לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ"[48], שֶׁבַּ**מְדַבֵּר** מֵאִיר נֶפֶשׁ הַמִּשְׂכֶּלֶת וּ**רוּחַ** – נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית כו'. אֲבָל מִצַּד הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין, שֶׁהוּא נַעֲלֶה מַעְלָה מַעְלָה מִכּוּלָּן, הֲרֵי כּוּלָּן שָׁוִין אֶצְלוֹ בַּהַשְׁוָוָאָה אַחַת מִמָּשׁ.

וְהִנֵּה גַּם בְּבֵי"עַ יֵשׁ אָדָם וּבְהֵמָה. וְהֵן בְּחִיּוֹת דְּמֶרְכָּבָה: "פְּנֵי אַרְיֵה", "פְּנֵי שׁוֹר"[49] – וְחַיָּה בִּכְלָל בְּהֵמָה[50]. וּבְהִגָּלוֹת נִגְלוֹת בְּחִינַת הַמַּקִּיף מֵאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבַּאֲצִילוּת, אָז כּוּלָּם שָׁוִים. כִּי בֶּאֱמֶת כְּתִיב: "וְהַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא"[51], כְּמִשֶּׁל הַמֶּרְכָּבָה שֶׁמַּגְבַּהַּת הָרוֹכֵב; לְפִי שֶׁשָּׁרְשָׁן מִתּוֹהוּ אֶלָּא שֶׁנָּפְלוּ, אֲבָל לְאַחַר הַבֵּירוּר הֵם מַעֲלִים לְתוֹהוּ, וְלָכֵן עַל יְדֵי עֲלִיּוֹתָם לַאֲצִילוּת שֶׁמִּתְבַּטְּלִים, אֲזַי אָדָם וּבְהֵמָה שָׁוִים, וְלָכֵן צָרִיךְ לְהַרְאוֹת כֵּן גַּם לְמַטָּה.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן שֹׁרֶשׁ עִנְיָן מִצְוַת עֲשֵׂה (פ"ד): "**לְהַשְׁמִיט הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית**", שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר – **לְהַפְקִיר הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית.** וְכֵן בָּאוּ עַל זֶה ב' לא תַּעֲשֶׂה (שכ"ח. שכ"ט):

שֶׁלֹּא לִקְצוֹר הַסְּפִיחִים, וְשֶׁלֹּא לִבְצוֹר הַנְּזִירִים כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹצֵר וְקוֹצֵר כָּל הַשָּׁנָה בְּשֶׁלּוֹ אֶלָּא בְּשִׁינּוּי – כְּדֵי לְהַרְאוֹת שֶׁהַכֹּל הֶפְקֵר, אֶלָּא שֶׁהוּא זוֹכֶה מֵהֶפְקֵר כְּמוֹ שֶׁחֲבֵירוֹ זוֹכֶה.

וְהֵיינוּ מִטַּעַם הַנַּ"ל, כִּי מַה שֶּׁשָּׁלוֹ – "שֶׁלּוֹ" הוּא בְּחִינַת יֵשׁ, אֲבָל בַּשְּׁבִיעִית שֶׁהוּא בְּחִינַת הַבִּיטּוּל כַּנַּ"ל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן גִּילּוּי הֶאָרַת הָאֲצִילוּת בְּבֵי"עַ, וּכְשֶׁמִּתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ הֲרֵי הוּא עִם זוּלָתוֹ שָׁוִים בָּזֶה כו'. וְהֵיינוּ מִצַּד גִּילּוּי הַסּוֹבֵב כַּנַּ"ל.

אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁמַּמְלְכוּת דַּאֲצִילוּת אֵין עֲלִיָּיה לְמַעְלָה, לָכֵן זֶהוּ רַק בְּקַרְקָעוֹת לְבַד וְחוֹבוֹת שֶׁכְּבָר מַגִּיעַ בְּסוֹד "הַשְּׁמָטַת כְּסָפִים", אֲבָל מַה שֶּׁבְּיָדוֹ אֵינוֹ מְחוּיָּב לְהַפְקִיר. וְכֵן שְׁאָר הַמְּלָאכוֹת מוּתָּרִים אָז. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא עֲלִיָּיה עַד שֹׁרֶשׁ כָּל הַשָּׁרָשִׁים, אָז אֲפִילּוּ "אוֹכֶל נֶפֶשׁ" אָסוּר. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַחַ"ו בְּ"טַעֲמֵי מִצְוֹת" שָׁם.

אַךְ עִנְיַן "קַבָּלַת שַׁבָּת" הוּא גַּם כֵּן עֲלִיַּית בְּי"עַ בַּאֲצִילוּת לְבַד.

וְזֶהוּ סוֹד "תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת", שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַחְלוֹקֶת הַפּוֹסְקִים[52] אִם אָסוּר בִּמְלָאכָה מִדְּאוֹרַיְיתָא.

וְזֶהוּ סוֹד ג' פְּעָמִים "הָבוּ"[53] כְּנֶגֶד בְּי"עַ; וְ"הִשְׁתַּחֲווּ לַה' **בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ**" – רָאשֵׁי תֵּיבוֹת **קַבָּלָה**[54] – בַּאֲצִילוּת. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[55] :

איסור עבודת האדמה והאילנות בשביעית, פרשת בהר

---

37. רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרכ"ט עַמּוּד קנא.

38. הִלְקוּ אוֹתוֹ שִׁשִּׁים מַלְקוֹת בְּשׁוֹטִים שֶׁל אֵשׁ. חֲגִיגָה טו, א.

39. רְאֵה תַּנְחוּמָא וַיֵּגַשׁ פָּרָשָׁה ו. וּרְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק לט.

40. בְּשַׁלַּח טז, ז. ח.

41. שְׁמוֹת ד, י.

42. קִיב . . שכ"ז – רְאֵה לְעֵיל הֶעָרָה 1.

43. בְּהַר כה, ו, ז.

44. סִפְרָא בְּהַר. רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת שְׁמִיטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק ז הֲלָכָה א. וּרְאֵה פְּסָחִים נב, ב.

45. בְּהַר כה, ו: "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה".

46. רְאֵה עֲבוֹדָה זָרָה סב, א.

47. נוֹסַח פִּיּוּט "וְכֹל מַאֲמִינִים".

48. לְפִי הַשִּׁיעוּר (הַמִּידָּה) שֶׁלּוֹ.

49. יְחֶזְקֵאל א, י.

50. חוּלִּין עא, א.

51. רְאֵה בַּחַיֵּי תְּרוּמָה כה, יו"ד בְּשֵׁם פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וּרְאֵה פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סוֹף פֶּרֶק ד'. שְׁמוֹת רַבָּה סוֹף פָּרָשָׁה כ"ג.

52. שֻׁלְחָן עָרוּךְ הִלְכוֹת שַׁבָּת סִימָן רס"א סָעִיף ב. שֻׁלְחָן עָרוּךְ אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן שָׁם סָעִיף ד. סֵפֶר תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת שָׁם. וּרְאֵה גַּם לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק ט"ז עַמּוּד 233.

53. תְּהִלִּים כט, א־ב, שֶׁאוֹמְרִים בְּקַבָּלַת שַׁבָּת: "מִזְמוֹר לְדָוִד, **הָבוּ** לַה' בְּנֵי אֵלִים, **הָבוּ** לַה' כָּבוֹד וְעֹז. **הָבוּ** לַה' כְּבוֹד שְׁמוֹ, הִשְׁתַּחֲווּ לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ". רְאֵה פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַשַּׁבָּת פֶּרֶק ח.

54. פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַשַּׁבָּת פֶּרֶק כא.

55. רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת רְאֵה פח, א. מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקע"ב עַמּוּד צב וְאִילָךְ.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ובזה יובן מארז"ל סנהדרין קי"א א' בשעה כו' כותב ארך אפים, אמר רבונו של עולם ארך אפים לצדיקים א"ל אף לרשעים א"ל רשעים יאבדו א"ל השתא חזית, כשחטאו ישראל א"ל לא כך כו' ארך אפים לצדיקים א"ל לא כך אמרת אף לרשעים והיינו כאשר דברת גם לרשעים, ופי' הרש"א שזהו בחטא מרגלים, אבל בעגל עדיין צדיקים, אבל במרגלים וינסו כו' עשר פעמים. והענין דחטא מרגלים שהוציאו דבת הארץ מל', ונודע כי אין הדינין נמתקין אלא בשרשם לכן א' כח אד' כנ"ל, והענין דור המדבר דור דיעה, במאו"א אד' ס"י דור המדבר לאה קשר של תפילין דיעקב, ובע"ח שער הכללי' פי"א דור דיעה דור היוצאי' מבחי' דעת דיעקב, ולכן בהסתלק אור אבא נסתלק דור דיעה, ולכן משה שרשו יסוד אבא הי' הרועה משה מלגאו.

וביאור הענין דור דיעה לא רצו להשפיל במצוות מעשיות מל' כ"א עבודה ברוחני' מחשבה בינה, לכן עונשם שנשארו במדבר מ' שנה בינה, אך בכדי למלאות ולתקן הפגם אמר כח אד' שורש שרשו, והיינו כי אד' מי יעמוד בחי' שם אד' שבמי כמ"ש בלק"ת, אך זהו רק יעמוד כענין עומדי' ולא מהלכי' ובענין זה זהו כענין תולה, אבל בכדי לכפר זהו ע"י כח אד' גילוי השבחים שיומשך בגילוי ארך אפים גם לרשעים, לרחם עמו ביום דין, פי' עמו כמ"ש ברבות בלק דר"פ א' כל מקום שנא' העם לגנאי וכל מקום שנא' ישראל לשבח, וא"כ לרחם עמו היינו גם לרשעים, והיינו כי רשע ע"י רשעתו פועל לגבר מדה"ד, וזהו רשע רע שי"ן שי"ן ג' מדות חג"ת והוא מגביר הגבורה עד שנמשך רע, אך ע"י כח אד' ארך אפים גם לרשעים, וזהו כמ"ש בזהר יתרבי לעילא ויומשך לתתא לאמר בכל עת עד שיומשך שתנצח מדה"ר למדה"ד שגם למטה יומשך רק טוב וחסד גם לרשעים ועי"ז גם הרשעים יתהפכו בהגלות נגלות בחי' גבוה כזו, וכענין שנא' לע"ל ונאספו גוים רבים, וכתי' אז אהפוך כו' לקרוא כולם, וכן גם עכשיו ע"י יגדל כח אד' ארך אפים כו' עי"ז יומשך שגם הרשעים יתהפכו וכענין יתמו חטאים ברכות די"ג ויומשך רק טוב וחסד כו'.

ועתה יגדל נא (ב)

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס עץ החיים – [הקדמת הרח"ו]

אָמַר עוֹד[135]: "**וְכָל הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ**", כִּי "הַגְּבָעוֹת" הֵם הַתַּלְמִידֵי חַכָמִים הַבַּחוּרִים, הַנִּקְרָאִים "גְּבָעוֹת" אֵצֶל בְּחִינַת "הֶהָרִים" הַנִּזְכָּר, הִנֵּה הַגְּבָעוֹת אֵלּוּ נִתְקַלְקְלוּ לְגַמְרֵי. כִּי בִּרְאוֹת הַתַּלְמִידִים הַקְּטַנִּים אֶת הַגְּדוֹלִים, "הֶהָרִים הָרָמִים", רוֹדְפִים יוֹמָם וָלַיְלָה אַחֲרֵי הַפְּשָׁטִים, וְאֵינָם עֲסוּקִים בַּחָכְמָה הַזֹּאת, וְאֵינָם יוֹדְעִים כִּי מִיִּרְאָתָם לִיכָּנֵס בָּהּ הֵם נִמְנָעִים מִלְּהִתְעַסֵּק בָּהּ כַּנִּזְכָּר – וְעַל כֵּן "גְּבָעוֹת" אֵלּוּ נִתְקַלְקְלוּ, וְלִבָּם שׁוֹרֶשׁ פּוֹרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה, וְעָלְתָה בָהֶם חֲלוּדַת טִיט וְרֶפֶשׁ לִכְפּוֹר בְּחָכְמַת הָאֱמֶת, וְאוֹמְרִים, שֶׁאֵין בַּתּוֹרָה אֶלָּא פְּשָׁטֶיהָ וּלְבוּשֶׁיהָ בִּלְבָד, עַל דֶּרֶךְ הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ.

וְאֵין סָפֵק כִּי לֹא יִהְיֶה לָהֶם חֵלֶק בָּעוֹלָם־הַבָּא כַּנִּזְכָּר שָׁם בַּזּוֹהַר. וּכְבָר נִתְבָּאֵר לְמַעְלָה הַסִּבָּה, כִּי תּוֹרַת עוֹלָם הַבָּא אֵינֶנָּה כִּפְשָׁטָהּ, רַק עַד שָׁם עוֹסְקִים בְּרָזֵי הַתּוֹרָה וְסוֹדוֹתֶיהָ. וְזֶה שֶׁלֹּא בָּחַר בָּהּ, וְלֹא טָרַח בָּעוֹלָם־הַזֶּה מֵעֶרֶב שַׁבָּת, לֹא יֹאכַל בְּשַׁבָּת[136]. וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר[137]: "הִנֵּה עֲבָדַי יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם תִּרְעָבוּ וְגוֹ'".

וּכְנֶגֶד כַּת הַמִּתְעַסְּקִים בְּרָזֵי הַתּוֹרָה וּבְחָכְמוֹת הַזּוֹהַר, אֲשֶׁר הֵם נִקְרָאִים "אָדָם", כַּנִּזְכָּר בְּסֵפֶר הַתִּקּוּנִין[138] דַּף א: "**אֶפְרוֹחִים** – אִילֵּין מָארֵי מִשְׁנָה, **בָּנִים** – אִילֵּין מָארֵי קַבָּלָה. עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר[139] "רָאִיתִי וְהִנֵּה הָאָדָם", וְלֹא אָמַר

135. יִרְמְיָה ד, כד.

136. עַל פִּי עֲבוֹדָה זָרָה ג, א . וּרְאֵה זֹהַר חֵלֶק א קצו ב "מֵאן דְּלָא אַתְקִין כו'". וּרְאֵה לְעֵיל פֶּרֶק א. קוּנְטְרֵס הָעֲבוֹדָה סוֹף פֶּרֶק ה'.

137. יְשַׁעְיָה סה, יג.

138. אֶפְרוֹחִים – אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, בָּנִים – אֵלּוּ בַּעֲלֵי קַבָּלָה.

139. יִרְמְיָה ד, כה: "רָאִיתִי וְהִנֵּה אֵין הָאָדָם".

"אָדָם" אֶלָּא "**הָאָדָם**", יִרְצֶה, כִּי גַּם שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּחָכְמָה הַזֹּאת וְלָכֵן נִקְרָא "אָדָם", עִם כָּל זֶה אֵינֶנּוּ הָאָדָם הַמְיוּחָד הָרָאוּי לְהִתְעַסֵּק בָּהּ, כִּי אֵין לָהֶם שָׂרְשִׁים וְהַקְדָּמוֹת לְהָבִין דְּבָרָיו. וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּאוֹמְרוֹ: "בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה וְלֹא נְבוֹנִים".

אֲבָל "הָאָדָם" – הַמְיוּחָד אֵינֶנּוּ בָּעוֹלָם־הַזֶּה. וַאֲנַחְנוּ בְּזֹאת הַחָכְמָה מְגַשְּׁשִׁים כְּעִוְרִים קִיר, כִּי חַכְמֵי הָאֻמָּת סָעוּ הֵמָּה לִמְנוּחוֹת, עָזְבוּ אוֹתָנוּ לַאֲנָחוֹת[140]. וְכַאֲשֶׁר אֵין הָאָדָם הַנִּזְכָּר נִמְצָא לְלַמֵּד הַחָכְמָה, הִנֵּה אָז גַּם "עוֹפוֹת הַשָּׁמַיִם" – אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים אֲשֶׁר נָגַע ה' בְּלִבָּם, הַחֲפֵצִים לָעוּף הַשָּׁמַיִם בְּלִי כְנָפַיִם, וְאוֹמְרִים: "מִי יִתֵּן לָנוּ אֵבֶר כְּיוֹנָה, נָעוּפָה וְנִשְׁכּוֹנָה[141] בְּאָהֳלֵי הַחָכְמָה הַזֹּאת".

וַהֲרֵי נִתְבָּאֲרוּ כָּל הַכִּתּוֹת אֲשֶׁר בְּעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר כֻּלָּם בְּאֶחָד נִמְנְעוּ מִלְּהַחֲזִיק בַּחָכְמָה הַזֹּאת, כָּל אֶחָד כְּפִי סִבָּתוֹ וּפְנִיָּתוֹ, עַד שֶׁנִּתְקַיְּיֵם בָּנוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים: "אֵין מְנַהֵל לָהּ מִכָּל בָּנִים יָלְדָה וְכוּ'"[142]. פֵּירוּשׁ: כִּי עִם הֱיוֹתָם "בָּנִים", מָרֵי קַבָּלָה, עִם כָּל זֶה נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּהִתְעַסֵּק בַּחָכְמָה הַזֹּאת. וְאֵין סָפֵק, כִּי דְּבָרִים אֵלּוּ בִּנְבוּאָה נֶאֱמְרוּ עַל דּוֹרוֹת אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁלֹּא כִּסְבָרַת חַכְמֵי דּוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה, הַחוֹשְׁבִים בְּדַעְתָּם כִּי כְּבָר הִשִּׂיגוּ מַה שֶּׁצָּרִיךְ לָהֶם וּשְׂמֵחִים בְּחֶלְקָם.

וְהִנֵּה הַכָּתוּב מֵעִיד[143]: "וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ" – בִּלְשׁוֹן שְׁלִילָה, אוֹי לְאָזְנַיִם שֶׁכָּךְ שׁוֹמְעוֹת וְאוֹי לְעֵינַיִם שֶׁכָּךְ רוֹאוֹת עֵדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ עָלֵינוּ! וְאֵין לָנוּ לֵב לָדַעַת לַחְזוֹר וּלְהִתְעַסֵּק בַּחָכְמָה הַזֹּאת לְהַחֲזִיק בְּדַעַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[144]: "וְאַבִּיט וְאֵין עוֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ". וְהוּא בִּהְיוֹתֵינוּ עֲסוּקִים בַּחָכְמָה הַזֹּאת כִּי עַל יָדָהּ תִּתְקָרֵב הַגְּאוּלָה, וְכִבְיָכוֹל יְשׁוּעָתָה לִשְׁכִינַת עוּזּוֹ, הָיֵינוּ מְמַהֲרִים לְהַצְמִיחָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[145]: "וַתּוֹשַׁע **לִי** זְרוֹעִי" – "לִי" מַמָּשׁ כִּבְיָכוֹל, וְכַנַּ"ל בַּמַּאֲמָר שֶׁהִתְחַלְנוּ בְּהַקְדָּמָתֵינוּ זֹאת.

כִּי הַכֹּל תָּלוּי בְּעֵסֶק הַחָכְמָה הַזֹּאת. וּמְנִיעָתֵינוּ מִלְּהִתְעַסֵּק בָּהּ, הִיא גּוֹרֶמֶת אִיחוּר וְעִכּוּב בִּנְיַן בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּינוּ הַמְּכוּנָּה וְנִקְרָא "הֵדֶר הַכַּרְמֶל"[146], כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב[147]: "רֹאשְׁךָ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל". וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב[148]: "**רָאִיתִי וְהִנֵּה הַכַּרְמֶל מִדְבָּר**", כִּי לְסִבּוֹת הַנַּ"ל, הָיָה הַכַּרְמֶל מִדְבָּר שָׁמֵם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים כַּנַּ"ל; כִּי "כָּל דּוֹר שֶׁלֹּא נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ נֶחְרַב בְּיָמָיו"[149], "**וְכָל עָרָיו** – הֵם עָרֵי יְהוּדָה – **נִתְּצוּ**"[150] גַּם הֵם.

וְכָל הָרָעָה הַזֹּאת הִיא "**מִפְּנֵי ה'**, **מִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ**"[151] – פֵּירוּשׁ: מִפְּנֵי הַחָכְמָה הַזֹּאת אֲשֶׁר עִסְקָהּ לְהוֹרוֹת כִּי "כָּל הַתּוֹרָה שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא", וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "**מִפְּנֵי ה'**" – הִיא הַחָכְמָה שֶׁאֵין מִתְעַסֵּק בָּהּ. וְגַם "וּמִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ" – פֵּירוּשׁ: אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא קוֹרַת רוּחַ בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא כַּאֲשֶׁר עוֹסְקִים בַּחָכְמָה זוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּתַּלְמוּד[152] בְּכָל אוֹתָם הַמַּעֲשִׂים שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְשֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ וְרַבִּי יוֹסִי הַכֹּהֵן, כְּשֶׁהָיוּ דּוֹרְשִׁים בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה יָרְדָה אֵשׁ שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְסָבְבָה כָּל הָאִילָנוֹת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּהְיוֹתָם עוֹסְקִים בִּפְשָׁטִים :

140. פָּעוּ . . לַאֲנָחוֹת: נֹסַח הַסְּלִיחָה "אַנְשֵׁי אֱמֻנָה".

141. עַל פִּי תְּהִלִּים נה, ז: "וְאֹמַר מִי יִתֶּן לִי אֵבֶר כַּיּוֹנָה אָעוּפָה וְאֶשְׁכֹּנָה".

142. יְשַׁעְיָה נא, יח.

143. יְשַׁעְיָה נט, טז.

144. יְשַׁעְיָה סג, ה.

145. יְשַׁעְיָה סג, ה.

146. יְשַׁעְיָה לה, ב.

147. שִׁיר הַשִּׁירִים ז, ו.

148. יִרְמְיָה ד, כו. וְשָׁם: הַמִּדְבָּר.

149. הֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק בְּיִרְמְיָה שָׁם.

150. יִרְמְיָה ד, כו.

151. יִרְמְיָה שם.

152. חֲגִיגָה יד, ב.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

ז) **והנה** כל אשר יש לו מוח בקדקדו, הלא בין יבין כי כללות עניין הגלות הוא לטובת ישראל, ולכן כשאמר הקדוש־ברוך־הוא לאברהם אבינו עליו־השלום "כי גר יהיה זרעך" - שתק, כי ידע אשר זהו לטובתן של ישראל. דהגם שזוהי עבודה קשה ביותר, זה קשה ומר, אבל לכן כשעוברים את זה, כאשר השם־יתברך עוזר וממלאים את הכוונה של הגלות, כלומר, כאשר מתגברים על כל המניעות והעיכובים, היינו כאשר עומדים בכל הנסיונות המרים, אזי עושים נחת־רוח גדול למעלה. וזהו "תשורי" לשון קרבן.

"תשורה" פירושה מתנה. קרבנות אלה שבני ישראל מביאים אל ה' בלימוד תורה וקיום המצוות והתעסקות בעבודה שבלב וקניין המדות טובות בזמן הגלות, זו "תשורה", מתנה. כי בזמן הגלות, כאשר רחמנא־ליצלן כל־כך לחוצים, כל־כך שבורים, כל־כך מעונים, כמו שכתוב "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", ובכל זאת לומדים תורה ומקיימים מצוות, ומתנהגים בהנהגות טובות באהבת רעים, ואיש את רעהו יחזק בדברי אהבה וחיבה, זהו קרבן. על־ידי־זה נהיה האדם מקורב לאלוקות. והרי זהו יתרון המעלה שישנו בזמן הגלות על זמן בית־המקדש. צימאון זה והכוסף והתשוקה לאלוקות, היא בזמן הגלות ביתר תוקף, כמו שכתוב "נפשי אויתיך בלילה". דבזמן הגלות שנמשל ללילה, הנה אז הרי התשוקה והכוסף לאלוקות הוא יותר מכמו בזמן שהיה אלוקות בגילוי. וכמו שאנו רואים במוחש, שביום, כאשר השמש מאירה, הרי אין האדם מרגיש שום יתרון במעלת האור, כיון שהרי מואר. וכאשר מואר, לא נראה כל יתרון בכך. אבל בלילה, בזמן החושך והאפילה, אז מרגישים את יתרון מעלת האור, ומתגעגעים לאור.

ח) **והנמשל** מזה יובן בעניין החילוק שבין זמן הגילוי אל זמן הגלות. שבזמן הגילוי האירה אלוקות בגלוי. ואז לא נרגש כל־כך יתרון המעלה של האור האלוקי. אמנם הרגישו שזה אלוקי וראו במוחש שזה למעלה מהטבע, אבל זה לא גרם חידוש, כמו זה שעלה לרגל לירושלים, והניח ביתו פתוח, ובא ומצא נחש כרוך על כפות המנעול, זה בכלל לא הפליא אותו. כפי שאין זה מפליא אדם כשהוא רואה את אור היום. או זה שיש לו מה לאכול, וכשמגיע זמן האוכל הוא אוכל, ואינו מרגיש שום יתרון בזה שאכל, לפי שהוא דבר הרגיל שכאשר יש מה לאכול ומגיע הזמן, הוא אוכל. ולזאת, הנה גם כשהוא רעב לאכול, אינו רעב ממש, לפי שהידיעה עצמה שיש לו מה לאכול, הנה זה עצמו גורם שאינו רעב. אבל זמן הגלות הוא זמן החושך והאפילה, חושך סמיך ועמוק. וכמו על־דרך־משל מי שהיה נמצא ביער גדול בלילה, אשר "החושך יכסה ארץ", וחייתו ארץ נוהמים ורועשים, שאז יפול על האדם פחד מוות, ויכסוף וישתוקק אל האור הרבה יותר מכמו ביום. לפי שאז הוא מרגיש ביתרון מעלת האור. או מי שהוא רעב ואין לו במה להשביע את רעבונו, הוא ירעב ביותר. וכן הוא בזמן הגלות, אשר אז התשוקה לאלוקות היא יותר מכמו בזמן שהאלוקות האירה בגילוי. וכמו שכתוב "צמאה לך נפשי, כמה לך בשרי, בארץ ציה ועיף בלי מים". כי "מים" הוא תורה, וכמו שכתוב "הוי כל צמא לכו למים", ואין "מים" אלא תורה, הנה "בארץ ציה" שהיא "בלי מים", שם הוא הצמאון ביותר. ובפרט באלו שמונעים ומעכבים אותם מלימוד התורה וקיום המצוות, ודוחקים ולוחצים אותם, הנה אז הכוסף לתורה ומצוות הוא ביתר שאת וביתר עוז, עד שבאים לכלל מסירת־נפש על לימוד התורה וקיום המצוות, כאשר הי' בדורות הקודמים בזמן הגזירות רחמנא־ליצלן, שלא ללמוד תורה ושלא לקיים את המצוות, שמסרו נפשם על זה בפועל ממש.

תשורי מראש אמנה

לי"ב וי"ג תמוז תרפ"ט.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

א. הזמן כעת הוא בדרך כלל על־דרך ששחק רבי עקיבא, כידוע מאמר רז"ל, שרבי יהושע בכה על המצב בארץ ישראל ועל מצבו של עם ישראל, כפי שהגמרא[18] מספרת שכשעברו רבי יהושע ורבי עקיבא בירושלים, בכה רבי יהושע ושחק רבי עקיבא, שאלוהו מדוע הוא שוחק? ענה רבי עקיבא, ממה שרבי יהושע בוכה, שכן הוא רואה את החורבן, ומזה גופא הוא – רבי עקיבא – שוחק, שהרי כשם שנתקיימה הנבואה לגבי החורבן, כך יתקיימו ייעודי הגאולה – כך גם כעת, מהחורבן רואים את ייעודי הגאולה.

בתחילת נשיאותו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק", למרות שהיה זה כבר הדור השלישי של נשיאות חב"ד, והרבה נפעל עד אז בענייני החסידות, מכל־מקום עדיין לא היתה החסידות חדורה בכל המקומות.

אז היו 'חסידים'. לא כאלה שרק היו נקראים בשם 'חסידים', אלא כאלה שהיו חדורים בחסידות. היו חלק מהחסידים שהיו להם מניעות ועיכובים, מכל־מקום גם הם עמדו במצב של קירוב.

הנסיעה אל הרבי לליובאוויטש עלתה אז בקושי רב, היו הולכים רגלי, ולפעמים נוסעים מעיר אחת לשניה, ומשם שוב ממשיכים רגלי.

18) מכות כד, ב.

פעם באה קבוצת יהודים מליטא לליובאוויטש. הסדר היה אז להיכנס ל'יחידות' אל הרבי בקבוצות קבוצות. כשנכנסה הקבוצה האמורה ל'יחידות' אל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק", אמרו לו: רוצים אנו להתקרב, אך יש לנו מניעות ועיכובים, יש לנו קושיות. אמר להם הרבי ה"צמח צדק": תשאלו. והם אמרו: ראינו חסיד גדול שבכה בשמחת־תורה ושר בתשעה־באב, וסיימו: מילתא דמתאמרא באפי מאריה, לית בה משום לישנא בישא[19].

ענה להם הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק": אצל חסיד, הניגון אינו שמחה, והבכי איננו עצבות. הבכיה היא מרירות. בשמחת תורה, כשהוא נזכר על התגלות אור התורה ביום זה, ואיך שהתורה הקדושה שמחה איתו, ואז כאשר הוא מתבונן בריחוק שלו – הוא בא לידי מרירות. תשעה־באב בעת החורבן, כשהוא רואה שהחורבן התקיים, הרי בכל עצב יהיה מותר[20] והוא מאמין בקיום ייעודי הגאולה, הרי הוא מנגן בבחינת "להתענג על הוי'".

היה זה בזמן שהרבי ה"צמח צדק" גר בליובאוויטש, בה הבוץ היה בוץ חסידי, ואילו כיום כשנמצאים באמריקה, והבוץ הוא אכן בוץ ממש, הרי שהזמן הנוכחי הוא עצוב מאד. רואים את המצב בחיצוניות העולם, ובפרט אלה שעומדים מחוץ למחנה, גם למעלה בוכים. אך, כיוון שהיום פורים – צריכים לנגן ניגון, ניגון פנימי, ויש לקוות שניגוני העבודה החסידיים ייבשו את הבוץ.

ב. ביום שלישי ט' אדר שני, מלאו שלוש שנים מאז שההשגחה העליונה הביאה אותי לכאן, לאמריקה. לא כעת הוא הזמן ולא כאן המקום לשוחח באריכות על כל חוויותיי, שמצד הרגש הנפש שלי, זוהי הגלות העשירית אצלי.

לא רציתי לבוא לאמריקה, אך "מה' מצעדי גבר כוננו"[21], וצריכים לבקש שיהיה "ודרכו יחפץ".

באתי לכאן בהשגחה עליונה. לספר על מה שעבר עלי בדרך בואי לכאן, וביחוד בשלשה־עשר הימים שנסענו באניה – הרי "תבנא דליבא לא כתבי אינשי"[22]. בקשתי בעיקר היתה שיעזרני השי"ת בזכות הוד כ"ק אבותי רבותינו הקדושים, שלא לטבוע בגלי הטוב הגשמי האמריקני. וכיום, אחרי שעברו שלש שנים מאז – כפי הידוע בפירוש "בא בימים"[23], שכל יום צריך לפעול משהו – יכולים לומר ב"ה ש"הנצנים נראו בארץ"[24], שיכול אני לדבר אל תלמידי ה'תמימים' כפי שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דיבר לפני ארבעים שנה.

העוסקים בעניני זריעה יודעים, שגם כאשר ישנו כבר הפרח – הפריחה – זקוקים עדיין לעבודה ויגיעה רבה עד לצמיחת הפרי. באים הדבורים ואוכלים את הפרחים, ולמרות שיש בכך גם משום תועלת, אך בדרך כלל זה מייבש את כל הפרח, לאחר מכן נוצרים תולעים, אך אף־על־פי־כן ישנה כאן פריחה.

"הניצנים נראו בארץ", התלמידים פעלו, אי־אפשר לומר שכבר מילאו את כל תפקידם, זה היה נקרא פירות מוגמרים, אלא 'פעלו' בלבד. "הניצנים נראו בארץ", וכפי הידוע ההבדל בין עבודת הגן לעבודת הכרם, הרי זו עבודת הכרם.

הנני נותן את ברכתי, ברכת יישר־כוח, שהיא תוספת כוח, למדריכים ולמדריכות על עבודתם, ולכן יעזור להם השי"ת בתורה ועבודה, ובעיקר ביראת שמים, בהסתדרות יהודית בגשמיות וברוחניות.

פורים

19) ב"ב לט, א.
20) משלי ד, כג.
21) תהלים לז, כג.
22) נדה כ, ב.
23) בראשית כד, א.
24) שיר השירים ב, יב.

אגרות קודש

ב"ה, ו' כסלו תרח"ץ

אטוואצק

ידידי הרב מוהרש"ז שי'

שלום וברכה,

במענה על מכתבך אודות אה"ק ת"ו, אין מה לחשוב. ואודות נסיעה טוריסטית לארצה"ב צריכים לבוא בכתובים עם הרב דזייקובסאן בזה. והשי"ת יהי' בעזרך להסתדר בסדר משפח[ת]י בטוב גשמי ורוחני ולחיות באהלה של תורה,

הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

פרשת מקץ

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם
וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: ב וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: ג וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן
מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה
אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: ד וַתֹּאכַלְנָה
הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּקַץ פַּרְעֹה: (לו)
ה וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה | שֶׁבַע שִׁבֹּלִים עֹלוֹת
בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת: ו וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים
דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן:
ז וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֹּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִׁّבֹּלִים
הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם:
(ישראל) ח וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא
אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר
פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם
לְפַרְעֹה: ט וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה
לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: י פַּרְעֹה קָצַף
עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים
אֹתִי וְאֶת שַׂר הָאֹפִים: יא וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה
אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ:
יב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים
וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ
פָּתָר: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי
הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: יד וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה
וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף
שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה: (ע"כ בחול)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 85)

וּפַרְעֹה חֹלֵם (מא, א) חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב, וְכֵן חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל פַּרְעֹה, הָיוּ סִבּוֹת לְגָלוּת מִצְרַיִם, שֹׁרֶשׁ כָּל הַגָּלֻיּוֹת. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיֵּשׁ קֶשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים, כִּי בִּזְמַן הַגָּלוּת, הָאָדָם הוּא בְּגֶדֶר 'חוֹלֵם', כַּכָּתוּב "בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחוֹלְמִים". שֶׁכֵּן, חֲלוֹם נוֹבֵעַ מִכֹּחַ הַדִּמְיוֹן, הַמְּאַחֵד שְׁנֵי דְּבָרִים מְנֻגָּדִים; וְאַף בִּזְמַן הַגָּלוּת כָּךְ: בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה מַרְגִּישׁ אָדָם דְּבֵקוּת בַּה', וּלְאַחַר סִיּוּם הַתְּפִלָּה הוּא שׁוֹכֵחַ הַכֹּל וְשׁוֹקֵעַ בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.

שני ט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי
וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר
תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ: ט וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־
פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדַי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם
פַּרְעֹה: יז וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי
עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: יח וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: יט וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת
אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר
לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ:
כ וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרֵקוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת: כא וַתָּבֹאנָה אֶל־
קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן
רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ: כב וָאֶרֶא בַּחֲלֹמִי
וְהִנֵּה | שֶׁבַע שִׁבֹּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאוֹת
וְטֹבוֹת: כג וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת
שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם: כד וַתִּבְלַעְנָה
הַשִּׁבֹּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִׁّבֹּלִים הַטֹּבוֹת
וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי: כה וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת
אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה: כו שֶׁבַע
פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִׁّבֹּלִים
הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא:
כז וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרֵקוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן
שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִׁّבֹּלִים הָרֵקוֹת
שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב: כח הוּא
הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים
עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה: כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים
בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ל וְקָמוּ
שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ: לא וְלֹא־

יָדֵעַ הַשָּׁבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן
כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד: לב וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם
אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים
וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ: לג וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה
אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
לד יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ
אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע: לה וְיִקְבְּצוּ
אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה
וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ:
לו וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב
אֲשֶׁר תִּהְיֶין בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ
בָּרָעָב: לז וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי
כָּל־עֲבָדָיו: לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא
כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ' 29)

אֲלֹקִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה (מא, טז) מִצְרַיִם, מִלְּשׁוֹן מֵצַר וּגְבוּל, אֵינָהּ נוֹתֶנֶת מָקוֹם לְגִלּוּי אֱלֹקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע. לָכֵן הִזְכִּיר יוֹסֵף בִּדְבָרָיו לְפַרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, אֶת שֵׁם אֱלֹקִים, בְּגִימַטְרִיָּא "הַטֶּבַע": "אֲלֹקִים יַעֲנֶה . . אֲשֶׁר הָאֱלֹקִים עוֹשֶׂה". וְכַאֲשֶׁר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אָמַר לְפַרְעֹה "כֹּה אָמַר הַוָי' . . שַׁלַּח אֶת עַמִּי" – הֵשִׁיב לוֹ פַּרְעֹה "מִי הַוָי' . . לֹא יָדַעְתִּי אֶת הַוָי' ". פַּרְעֹה אֵינוֹ מַכִּיר בְּשֵׁם הַוָי', שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְאַף אֵינוֹ רוֹצֶה לְהוֹדוֹת בְּקִיּוּמוֹ.

שלישי לט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ
אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם
כָּמוֹךָ: מ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק
כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ: מא וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: מב וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ
וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ
וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ: מג וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ
בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ
וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מד וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים
אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
מה וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ
אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא
יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא
יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
מז וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֹמָצִים:
מח וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל | שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֵּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־
הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ: מט וַיִּצְפֹּן
יוֹסֵף בָּר כְּחול הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל
לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר: נ וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים
בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת
בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן: נא וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם
הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי
וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי: נב וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא
אֶפְרָיִם כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 433)

כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים . . כִּי הִפְרַנִי אֱלֹקִים (מא, נא־נב)

מְנַשֶּׁה – יוֹסֵף חָשַׁשׁ שֶׁבַּסְּבִיבָה הַמִּצְרִית הַטְּמֵאָה יִשְׁכַּח אֶת בֵּית אָבִיו וִיאַבֵּד אֶת צִדְקָתוֹ, וּקְרִיאַת שֵׁם זֶה הִזְכִּירָה לוֹ תָּמִיד סַכָּנָה זוֹ וְכָךְ הִצְלִיחַ לְהִתְגַּבֵּר וְלֹא לִשְׁכֹּחַ. **אֶפְרַיִם** – מוֹרֶה עַל שָׁלֵב שֵׁנִי וְנַעֲלֶה יוֹתֵר. לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמִּצְרַיִם לֹא הִשְׁפִּיעָה עָלָיו לְרָעָה, אֶלָּא הִיא עַצְמָהּ הֵבִיאָה לְ'פְּרִיוֹן' וְהִתְעַלּוּת רוּחָנִית, בִּבְחִינַת 'יִתְרוֹן הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ'.

רביעי נג וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: נד וַתְּחִלֶּינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב
לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־
הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם:
נה וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־
פַּרְעֹה לַלֶּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ
אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ: נו וְהָרָעָב
הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־
אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ

מִצְרָיִם: מ וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר
אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ:
מב א וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה
שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה
וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת: ג וַיֵּרְדוּ
אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בֶּר מִמִּצְרָיִם: ד וְאֶת־
בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי
אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן: ה וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן: ו וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא
הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף
וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה: ז וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־
אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן
לִשְׁבָּר־אֹכֶל: ח וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא
הִכִּרֻהוּ: ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם
לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת
אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם: י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא
אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל: יא כֻּלָּנוּ בְּנֵי
אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ
מְרַגְּלִים: יב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ
בָּאתֶם לִרְאוֹת: יג וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ
אַחִים | אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ:
יד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם
לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם: טו בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חַי פַּרְעֹה
אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן
הֵנָּה: טז שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיִקַּח אֶת־אֲחִיכֶם
וְאַתֶּם תֵּאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הֲאֱמֶת אִתְּכֶם
וְאִם־לֹא חַי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם: יז וַיֶּאֱסֹף
אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים: יח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
אֲנִי יָרֵא:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ׳ 88)

וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו, וְהֵם לֹא הִכִּירֻהוּ (מב, ח) מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיּוֹסֵף עָמַד בְּדַרְגָּה נַעֲלֵית כָּזוֹ, שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ שַׁלִּיט עַל מִצְרַיִם שָׁמַר עַל דְּבֵקוּת בַּהקָבָּ״ה, הוּא נִשְׁאַר יוֹסֵף הַצַּדִּיק. הַשְּׁבָטִים, לְעֻמַּת זֹאת, נֶאֱלְצוּ לְהִתְרַחֵק מֵהֲמוּלַת עוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי לִדְבֹּק בְּהַקָּבָּ״ה, וְלָכֵן בָּחֲרוּ לִהְיוֹת רוֹעֵי צֹאן. וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ — לֹא הָיְתָה לָהֶם הַכָּרָה וַהֲבָנָה בְּדַרְגַּת יוֹסֵף, שֶׁכֵּן לְפִי דַּרְגָּתָם אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת דָּבוּק בַּה׳ אֶלָּא מִתּוֹךְ הִתְבּוֹדְדוּת.

חמישי יט אִם־כֵּנִים אַתֶּם אַחֵיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית
מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֵׁבֶר רַעֲבוֹן
בָּתֵּיכֶם: כ וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ
דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמֻתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים | אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר
רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ
עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: כב וַיַּעַן רְאוּבֵן
אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם | לֵאמֹר
אַל־תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה
נִדְרָשׁ: כג וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ
בֵּינֹתָם: כד וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם
וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר
אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם: כה וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְּאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם
בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם
צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן: כו וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם
עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם: כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־
שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ
וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתִּוֹ: כח וַיֹּאמֶר אֶל־אָחָיו
הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם
וַיֶּחֶרְדּוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה
אֱלֹהִים לָנוּ: כט וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה
כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר:
ל דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ

כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ: לא וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנַחְנוּ
לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים: לב שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים
בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: לג וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ
בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ
אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ: לד וְהָבִיאוּ
אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים
אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם
וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ: לה וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם
וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת
כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ: לו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן
אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה: לז וַיֹּאמֶר
רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־
לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ
אֵלֶיךָ: לח וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת
וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה:

מג א וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ: ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ
לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל:
ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ
לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:
ד אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָה
וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל: ה וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד
כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי
אֲחִיכֶם אִתְּכֶם: ו וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הֲרֵעֹתֶם לִי
לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח: ז וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל
שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד
אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ
אֶת־אֲחִיכֶם: ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו
שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא
נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ: ט אָנֹכִי
אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ
וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים: י כִּי
לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם:
יא וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן | אֵפוֹא
זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ
לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט
בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים: יב וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם
וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ
בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא: יג וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ
וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ: יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם
רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם
אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי:
טו וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־
כֶסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם
וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 198)

הֲלֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם . . אַל תֶּחֱטְאוּ בַּיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם (מב, כב) וְקָשֶׁה, הֵיתֵכֶן שֶׁבָּה בַּשָּׁעָה שֶׁאָחָיו מוֹדִים שֶׁחָטְאוּ וּמַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, מָצָא רְאוּבֵן לָנְכוֹן לְהַגְדִּיל אֶת צַעֲרָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּסִּיּוּם דִּבְרֵי הַשְּׁבָטִים "עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" נִרְאֶה שֶׁהִתְחָרְטוּ מַחֲמַת הַצָּרָה, לֹא מִשּׁוּם שֶׁהִכִּירוּ בְּחֵמְרַת הַחֵטְא עַצְמוֹ. לָכֵן אָמַר לָהֶם רְאוּבֵן, שֶׁחָרְטָה צְרִיכָה לָבוֹא מִתּוֹךְ הַכָּרָה בְּחֵמְרַת הַחֵטְא כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ - כְּפִי שֶׁאָמַר לָהֶם בִּשְׁעָתוֹ.

ששי טז וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר
עַל־בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבַּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח
וְהָכֵן כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם: יז וַיַּעַשׂ
הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־
הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף: יח וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי
הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב
בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל
עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים

וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ: יט וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת: כ וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל: כא וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ: כב וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ: כג וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן: כד וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם: כה וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרַיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם: כו וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבַּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה: כז וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הַשָּׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי: כח וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ כתיב וישתחו קרי וַיִּשְׁתַּחֲווּ: כט וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי: ל וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה: לא וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמַר שִׂימוּ לָחֶם: לב וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִיִּם הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם: לג וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ: לד וַיִּשָּׂא מַשֹּׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשֹּׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשֹּׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ: **מד** א וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ: ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֵּר: ג הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם: ד הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה: ה הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: ו וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה: ח הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב: ט אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים: י וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם: יא וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ: יב וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן: יג וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה: יד וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה: טו וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי: טו וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ: יז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 359)

חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ (מד, ז) חֵלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי (רש"י) יְהוּדִי קָדוֹשׁ - וְחֵלִין (גַּשְׁמִיּוּת) הֵם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, וְהַעִסּוּק בְּעִנְיְנֵי חֹל גְּנַאי הוּא לוֹ. גַּם כְּשֶׁהוּא מְקַיֵּם אֶת הַצִּוּוּי "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ", אֵין הוּא מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לְמַצָּב שֶׁל "חֵלִין", אֶלָּא לְהֵפֶךְ: הוּא מַעֲלֶה אֶת הַחֵלִין לְדַרְגַּת 'חֵלִין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ'. וְזֹאת - עַל יְדֵי "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם".

סס"ד קמ"ו פסוקים, יחזקיה"ו. אמציה. יהיה לי עבד סימן.

שביעי ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: י עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: פ יא וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: יב וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָّמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָّמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: יג וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָّמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: יד וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: טו וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ: ס

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וְיִקָּרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר מב בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: מג קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָّמֶן לְמִנְחָה: מד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: מה פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: מו שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: מז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: פ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לשבת חנוכה לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

בזכריה פרק ב

ב יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: טו וְנִלְוּוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ: טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם: יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: **ג** א וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: ג וְיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד

עטרת מרים

יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא אֶל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: טו אָז וְנִלְוּוּ יִתְחַבְּרוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ וִיקַבְּלוּ דַּת הָאֱמֶת, וּבְכָל זֹאת וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְלֹא בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ כִּי הַשְּׁלִיחוּת הַקּוֹדֶמֶת הָיְתָה לְהַזְהִיר אֶת הַגּוֹיִם, וּשְׁלִיחוּת זוֹ הִיא אֲלֵיכֶם, לְבַשֵּׂר אֶתְכֶם כִּי יֵשׁ תִּקְוָה: טז וְנָחַל יְהוָה הַמָּקוֹם יִנְחַל אֶת־יְהוּדָה לִהְיוֹת חֶלְקוֹ לְעוֹלָם עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יִגְלוּ עוֹד מִמֶּנָּה וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם לְהַשְׁכִּין שֵׁם שְׁכִינָתוֹ כְּמֵאָז: יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: א וַיַּרְאֵנִי בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (הוּא הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל בִּתְחִילַּת זְמַן בֵּית שֵׁנִי, עַיֵּן עֶזְרָא ג) עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה שֶׁדָּן אוֹתוֹ עַל מַעֲשָׂיו וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ עַל יְמִין יְהוֹשֻׁעַ לְשִׂטְנוֹ לְקַטְרֵג עָלָיו שֶׁלֹּא מִיחָה בְּבָנָיו שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת: ב וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בַּעַל הָרַחֲמִים בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הוּא כְּאוּד עַיִן שֶׁאָחֲזָה בּוֹ הָאֵשׁ קְצָת מֻצָּל מֵאֵשׁ כִּי הוּשְׁלַךְ בָּאֵשׁ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עִם אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וַחֲבֵרָיו וְצִדְקִיָּהוּ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, וְיהוֹשֻׁעַ נִצַּל מִן הַשְּׂרֵפָה (ירמיה כט, וסנהדרין צג.) אַךְ נִשְׂרְפוּ בְּגָדָיו, וְאִם כֵּן זְכוּתוֹ רַב וְאֵיךְ תִּקְטְרֵג עָלָיו: ג וְיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים מְלוּכְלָכִים מֵעָוֹן, כִּי עוֹד יָשְׁבוּ הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת תַּחַת בָּנָיו וְלֹא גֵּרְשׁוּ אוֹתָן, וְהוּא לֹא מִיחָה בָּהֶם וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ:

שי למורא

טו) וְנִלְוּוּ, וְיִתְחַבְּרוּ. וְהָיוּ לִי לְעָם, כְּלוֹמַר, לְהַאֲמִין בַּה'. וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ, אֲבָל שְׁכִינָתִי תִּהְיֶה בְּתוֹכֵךְ, וְלֹא בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם הָרַבִּים. טז) חֶלְקוֹ, לְנַחֲלָתוֹ וּלְחֶלְקוֹ. יז) הַס כָּל בָּשָׂר מִפְּנֵי ה', שֶׁתִּקּוּ כָּל הָאֻמּוֹת מִפַּחַד ה'. כִּי נֵעוֹר, לְשׁוֹן הֶעָרָה וִיקִיצָה. מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ, מִן הַשָּׁמַיִם. לְרֶדֶת לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם. **א)** וַיַּרְאֵנִי, בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה. עַל יְמִינוֹ, שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל. לְשִׂטְנוֹ, לְקַטְרֵג עָלָיו. עַל שֶׁלֹּא מִחָה בְּבָנָיו שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת. **ב)** הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם, הקב"ה שֶׁהוּא בּוֹחֵר בִּירוּשָׁלַיִם לִבְנוֹתָהּ. הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ, כְּלוֹמַר, אֵיךְ תִּקְטְרֵג עָלָיו, הֲלֹא הוּא כְּמוֹ אוּד (עַיֵּן שֶׁמְּנַדְּנְדִים בּוֹ אֶת הָאֵשׁ) שֶׁנְּצוֹל מֵאֵשׁ. כִּי יְהוֹשֻׁעַ הָיָה מֻשְׁלָךְ בָּאֵשׁ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עִם אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְצִדְקִיָּהוּ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, וְיהוֹשֻׁעַ נִצַּל מִן הַשְּׂרֵפָה (כמו שאמרו במסכת סנהדרין דף צג,א). וְאִם כֵּן זְכוּתוֹ רַבָּה, וְאֵיךְ תִּקְטְרֵג עָלָיו. **ג)** הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים, כְּלוֹמַר עֲדַיִן הָיָה עָלָיו הָעָוֹן שֶׁלֹּא מִחָה

לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: ד וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־
הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים
הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה
הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ
מַחֲלָצוֹת: ה וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר
עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־
רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה
עֹמֵד: ו וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־
בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִּשְׁמֹר
וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר
אֶת־חֲצֵרַי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין
הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה: ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ |
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים
לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי
מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח: ט כִּי | הִנֵּה
הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן
אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן
הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד: י בַּיּוֹם הַהוּא
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ
אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה:

שי למורא

בְּבָנָיו. ד) **הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו,** כְּלוֹמַר, הַפְרִישׁוּ אֶת בָּנָיו מִנְּשׁוֹתֵיהֶם הַנְּכְרִיּוֹת, וְיוֹסֵר הֶעָוֹן מִיהוֹשֻׁעַ. **וַיֹּאמֶר אֵלָיו,** הַמַּלְאָךְ אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ. **הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ,** בַּמֶּה שֶׁצִּוִּיתָ לְהַפְרִישׁ בָּנֶיךָ מִהַנְּכְרִיּוֹת, הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ הָעָוֹן שֶׁהָיָה בְּךָ. **מַחֲלָצוֹת,** חֲלִיפוֹת בְּגָדִים נָאִים, כְּלוֹמַר זְכִיּוֹת. ה) **וָאֹמַר,** זֶה מַאֲמַר זְכַרְיָה הַנָּבִיא, שֶׁאָמַר, הִתְפַּלַּלְתִּי עָלָיו. **צָנִיף טָהוֹר עַל רֹאשׁוֹ,** כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כֶּתֶר כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו, כְּיָן שֶׁפָּרְשׁוּ מִן הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת. **וּמַלְאַךְ ה' עוֹמֵד,** כְּדֶּרֶךְ רָאָה זְכַרְיָה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, שֶׁעֵד שֶׁיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל רֹאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, הָיָה מַלְאַךְ ה' עוֹמֵד. ו) **וַיָּעַד,** הִתְרָה בּוֹ. ז) **תָּדִין אֶת בֵּיתִי,** תִּשְׁפֹּט וְתִהְיֶה פָּקִיד עַל בֵּית מִקְדָּשִׁי. **חֲצֵרַי,** הָעֲזָרָה וּסְבִיבוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים,** בִּזְמַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים אֲחַיֶּה אוֹתְךָ וְתִהְיֶה מְהַלֵּךְ. **בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה,** בֵּין הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם עוֹמְדִים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם. ח) **וְרֵעֶיךָ,** הֵם חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. **כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה,** שֶׁגַּם הֵם נִצְּלוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ כָּמוֹךָ, וּרְאוּיִים הֵם לְהַעֲשׂוֹת נִסִּים עַל יָדָם. **כִּי הִנְנִי מֵבִיא,** כְּלוֹמַר, וְהַדִּבּוּר הוּא שֶׁהִנְנִי מֵבִיא. **אֶת עַבְדִּי צֶמַח,** אֶת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַהֲקִימוֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק" (ירמיה כג,ה). ט) **כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן,** יְסוֹד הַבַּיִת אֲשֶׁר יִסְדְּתֶם בִּימֵי כּוֹרֶשׁ וְאַחַר כָּךְ נִתְבַּטְּלָה הַמְּלָאכָה. **עַל אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם,** סוֹפוֹ לְהַרְחִיב עַל אֶחָד פִּי שִׁבְעָה, כִּי נָתַן הקב"ה עֵינָיו לְהַרְבּוֹת אֶת כְּבוֹד הַבַּיִת בְּבִנְיָנוֹ. **הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ,** מַתִּיר אֶת קְשׁוּרֶיהָ, כְּלוֹמַר, מֵפֵר עֲצַת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כָּתְבוּ שִׂטְנָה לְבַטֵּל אֶת הַמְּלָאכָה. **וּמַשְׁתִּי,** וַהֲסִירוֹתִי. **אֶת עָוֹן,** אֶת הָעֲוֹנוֹת וְעָנְשָׁם. **בְּיוֹם אֶחָד,** בְּיוֹם שֶׁיְּיַסֵּד הַהֵיכָל, אָז תִּשְׁכְּנוּ לָבֶטַח. י) **אֶל תַּחַת גֶּפֶן וגו',** כְּלוֹמַר תֵּשְׁבוּ לָבֶטַח, אִישׁ תַּחַת

עטרת מרים

ד וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ שֶׁעָמַד יְהוֹשֻׁעַ לְפָנָיו וַיֹּאמֶר אֶל הָעוֹמְדִים הָעֹמְדִים לְפָנָיוֹ לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו מִיהוֹשֻׁעַ, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: יַבְדִּילוּ בָּנָיו אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם וְיִמְחוֹל לוֹ וַיֹּאמֶר הַמַּלְאָךְ אֵלָיו לִיהוֹשֻׁעַ רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ שֶׁהָיָה בְּךָ עַל שֶׁלֹּא מִחִיתָ בָּהֶם וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת חֲלִיפוֹת בְּגָדִים נְקִיִּים, כְּשֶׁיּוּסַר הֶעָוֹן וְגוּלָה הַזְּכוּת: ה וָאֹמַר אֲנִי זְכַרְיָה אָמַרְתִּי אֶל הַמַּלְאָךְ יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ לְחִבּוּר לִהְיוֹתוֹ שׁוּב כֹּהֵן גָּדוֹל עִם מִצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ, וְנִתְקַבְּלוּ דְּבָרַי וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד בְּכָל מִשְׁךְ הַזְּמַן שֶׁנַּעֲשָׂה כָּל זֶה: ו אָז בְּעֵת הִלְבִּישׁ אוֹתוֹ בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ הֵעִיד וְהִתְרָה בּוֹ בְּשֵׁם ה' לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ שֶׁתִּתְנַהֵג בְּמִדּוֹת ה' וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי מִשְׁמֶרֶת תּוֹרַת ה' וּמִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי שֶׁיִּשְׁגִּיחַ עַל עֲבוֹדַת הַבַּיִת וְדִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרַי אֶת חַצְרוֹת הַמִּקְדָּשׁ לְהִשְׁגִּיחַ עַל מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת בְּכָל פְּרָטָיו, אָז אֲנִי מַבְטִיחַ לְךָ וְנָתַתִּי לְךָ יֵצֵא מִמְּךָ חֹטֶר לָעָתִיד לָבֹא שֶׁיְּשַׁמְּשׁוּ בַּבַּיִת הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהֵם יִתְקַדְּשׁוּ כְּמַלְאָכִים, וְהֵם יִהְיוּ מַהְלְכִים בֵּין הַמַּלְאָכִים הַנִּצְּחִיִּים הָעֹמְדִים לִפְנֵי ה' הָאֵלֶּה וְיִתְהַלְּכוּ עִמָּהֶם בְּחַיֵּיהֶם: ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ | הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי נִצּוֹלוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ כָּמוֹךָ וּמֵהָרְאוּי לְיַחֵד הַדִּבּוּר גַּם לָהֶם, וְהַדִּבּוּר הוּא כִּי־הִנְנִי מֵבִיא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אֶת־עַבְדִּי צֶמַח אֶת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: ט כִּי | הִנֵּה הָאֶבֶן שֶׁהוּשַׂם בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הָעָתִיד אֲשֶׁר נָתַתִּי בְּיַד זְרֻבָּבֶל, מוּכָן הוּא לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם לִשְׁמִירוֹת רַבּוֹת מֵאַת הַמָּקוֹם בְּרוּךְ־הוּא עַל הַבִּנְיָן הַהוּא הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ ה' בְּעַצְמוֹ יַחֲקוֹק צוּרוֹת עַל הָאֲבָנִים לְיַפּוֹתָן, כְּלוֹמַר הוּא יִתֵּן כֹּחַ וְעֵזֶר עַל הַמְּלָאכָה. נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת

וּמַשְׁתִּי וַהֲסִירוֹתִי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד כִּי אָז לֹא יֶחֱטְאוּ עוֹד וַעֲוֹנוֹת הַקּוֹדְמִים אֶסְלַח, וְאָז: י בַּיּוֹם הַהוּא שֶׁיּוּסַד הַהֵיכָל נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת

עטרת מרים

אָז תִּשְׁכְּנוּ לָבֶטַח תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה לָשֶׁבֶת בְּצִלָּהּ וְלֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ מֵרוֹב הַטּוֹבָה שֶׁיִּהְיֶה אָז: א הַנָּבִיא לֹא הֵבִין אֶת הַמַּרְאֶה הַקּוֹדֶמֶת, וְלֹא יָדַע הַכַּוָּנָה עַל מַה שֶּׁאָמַר שֶׁיְּפַתֵּחַ פִּתְחָהּ שִׁבְעָה עֵינַיִם, וְעַל כֵּן נָפַל בְּשֵׁינָה וְתַרְדֵּמָה וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי הֱנִיעָנִי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וַיַּרְאֵהוּ מַרְאֶה אַחֶרֶת שֶׁהוּא פֵּירוּשׁ הַמַּרְאֶה הָרִאשׁוֹנָה: ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה כתיב וָיֹאמַר קרי וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ כָּל הַמְּנוֹרָה הָיְתָה זָהָב וְגֻלָּהּ כְּמִין סֵפֶל גָּדוֹל עָגוֹל וּבָהּ הָיָה הַשֶּׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ בְּרָאשֵׁי קְנֵי הַמְּנוֹרָה וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ כְּמִין בְּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילָה לְתוֹכָהּ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לְכָל נֵר וָנֵר בָּאִין שִׁבְעָה צִנּוֹרוֹת קְטַנִּים שֶׁהַשֶּׁמֶן זָב מִן הַגֻּלָּה דֶּרֶךְ אוֹתָן מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ: ג וְעוֹד רָאִיתִי וּשְׁנַיִם אִילָנֵי זֵיתִים עָמְדוּ עָלֶיהָ אֵצֶל הַמְּנוֹרָה, אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ: ד וָאַעַן הֲרִימוֹתִי קוֹל וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי עַל מָה בָּאוּ אֵלֶּה לִרְמוֹז: ה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ הֲלֹא מֵעַצְמְךָ תַּשְׂכִּיל לָדַעַת מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי לֹא הִשְׂכַּלְתִּי לָדַעַת: ו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה כְּמוֹ בַּמְּנוֹרָה שֶׁהַכֹּל נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, וְהוּא רֶמֶז לִדְבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל עַל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ הַבָּא מִזֶּרַע זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר אָז תִּהְיֶה הַנְהָגַת ה׳ לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי שֶׁרוּחַ ה׳ לְבַדּוֹ יַנְהִיג וְיִמְשׁוֹל אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ז עַל מֶלֶךְ גּוֹג יֹאמַר מִי־אַתָּה שֶׁתַּחְשׁוֹב שֶׁאַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לַעֲמוֹד לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל בִּפְנֵי הַמָּשִׁיחַ לְבַל יוּכַל לַעֲבוֹר, לֹא כֵן כִּי לְמוּלוֹ תִּהְיֶה לְמִישֹׁר וּבְקַל יַעֲבוֹר וְהוֹצִיא וּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה הָרִאשׁוֹן לְהַנִּיחָהּ בִּיסוֹד בִּנְיַן בַּיִת הֶעָתִיד, וְאָז יַשְׁמִיעוּ תְּשֻׁאוֹת וְהֶמְיָה לֵאמֹר חֵן חֵן לָהּ לְאֶבֶן הַזֶּה יֵשׁ לָהּ חֵן רַב בְּעֵינֵי כֻלָּם: א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי אֵינִי צָרִיךְ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלָּכֶם וְהָאָרֶץ הֲדֹם עִנְיַן שְׁרַפְרַף רַגְלָי אֵי־זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם תִּרְצוּ לְיַחֵד בְּעֵת מְנוּחָתִי לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתִי, אֵינוֹ כְּדַאי לִי: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ

שי למורא

ד א וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ: ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה כתיב וָיֹאמַר קרי וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ: ג וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ: ד וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי: ה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי: ו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ז מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:

רק לקריאה בציבור סו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ

גַּפְנוֹ וּתְאֵנָתוֹ. ב) וְגֻלָּהּ עַל רֹאשָׁהּ, מִמַּעַל עַל רֹאשָׁהּ הָיָה מַעְיָן כְּמַרְאֵה סֵפֶל גָּדוֹל עָגֹל. וּבָהּ הָיָה הַשֶּׁמֶן. וְשִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ עָלֶיהָ, עַל קְנֵי הַמְּנוֹרָה הָיוּ שִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ, הֵם הַכֵּלִים שֶׁבָּהֶם הַפְּתִילוֹת וְהַשֶּׁמֶן לְהָאִיר. שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת, לְכָל נֵר וְנֵר הָיוּ בָּאִים שִׁבְעָה צִנּוֹרוֹת קְטַנִּים שֶׁהַשֶּׁמֶן זָב מִן הַגֻּלָּה דֶּרֶךְ אוֹתָן מוּצָקוֹת לְכָל נֵר וָנֵר. ג) וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ, אֵצֶל הַמְּנוֹרָה הָיוּ שְׁנֵי אִילָנוֹת שֶׁהַזֵּיתִים גְּדֵלִים בָּהֶם. ד) מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי, מַה זֶּה שֶׁהַזֵּיתִים נִמְסָקִים מֵאֲלֵיהֶם, וְהַשֶּׁמֶן בָּא אֶל הַנֵּרוֹת מֵאֵלָיו. ו) זֶה דְּבַר ה׳ אֶל זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר, זֶה סִימָן לְךָ לְהַבְטִיחַ עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁבָּא מִזֶּרַע זְרֻבָּבֶל. לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ, כְּלוֹמַר, מֶמְשַׁלְתּוֹ עַל הָאֻמּוֹת לֹא תִּהְיֶה עַל יְדֵי צִבְאוֹת חַיָּלִים רַבִּים וְלֹא בְּכֹחַ זְרוֹעוֹ יִכְבְּשֵׁם בְּמִלְחָמָה. כִּי אִם בְּרוּחִי, הוּא יִמְשֹׁל בָּאֻמּוֹת מִבְּלִי טֹרַח מִלְחָמָה, וְרַק בְּרוּחִי, כְּלוֹמַר בִּרְצוֹנִי אֲשֶׁר אֶתֵּן בְּלֵב הָאֻמּוֹת לִהְיוֹת נִכְנָעִים לוֹ וְסָרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ. ז) מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל, אַתָּה מֶלֶךְ גּוֹג שֶׁהִנְּךָ חוֹשֵׁב עַצְמְךָ כְּהַר גָּדוֹל לַעֲמֹד בְּדַרְכּוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, מַה כֹּחַ יֵשׁ בְּךָ. לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר, לְמוּל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ תִּהְיֶה כְּאֶרֶץ מִישׁוֹר לַעֲבֹר בְּקַלּוּת, וְלֹא תּוּכַל לַעֲשׂוֹת שׁוּם עִכּוּב. וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה, הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הַטּוֹבָה וְהַחֲשׁוּבָה לְהַנִּיחָהּ בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ, אָז יִשָּׁמַע קוֹל תְּשׁוּאוֹת, שֶׁכֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ "הִנֵּה לָאֶבֶן הַזֹּאת יֵשׁ לָהּ חֵן רַב", כִּי הִיא טוֹבָה וַחֲשׁוּבָה עַד מְאֹד.

א) הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, כְּלוֹמַר, מִן הַשָּׁמַיִם תָּבֹאנָה הַגְּזֵרוֹת עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסְאוֹ תֵּצֶאנָה הַגְּזֵרוֹת מִלְּפָנָיו. וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, כְּלוֹמַר, כָּל הָעוֹלָם הוּא שֶׁלִּי וּבִרְשׁוּתִי. אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי, אִם כֵּן מַה שַּׁיָּךְ לִבְנוֹת לִי בַּיִת וּמְקוֹם מְנוּחָה. כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ, בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. וּמִדֵּי שַׁבָּת

שי למורא

בְּשַׁבַּתּוֹ, בְּכָל שָׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. **כָּל בָּשָׂר,** כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִלּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. **לְפָנַי,** בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. **כד) וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי,** אוֹתָם הַגּוֹיִם שֶׁיָּבוֹאוּ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַה׳, יֵצְאוּ מִירוּשָׁלַיִם לְעֵמֶק יְהוֹשָׁפָט, וְיִרְאוּ אֶת פִּגְרֵי מַחֲנֵה גוֹג וּמָגוֹג שֶׁפָּשְׁעוּ בַּה׳ וְחָשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת כְּנֶגְדּוֹ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצָם. (וְזֶה יִהְיֶה בְּתוֹךְ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים כְּשֶׁעוֹד לֹא יַסְפִּיקוּ לִקְבֹּר אֶת הַחֲלָלִים). **תּוֹלַעְתָּם,** הָרִמָּה הָאוֹכֶלֶת אֶת בְּשָׂרָם. **וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה,** הָאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת בָּהֶם לֹא תִכְבֶּה. **וְהָיוּ** דֵּרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר, פִּגְרֵי מַחֲנֵה גוֹג וּמָגוֹג יִהְיוּ לְחֶרְפָּה וּלְבִזָּיוֹן בְּעֵינֵי כָּל בָּשָׂר הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה׳. **כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ,** בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. **וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ,** בְּכָל שָׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. **כָּל בָּשָׂר,** כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִלּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. **לְפָנַי,** בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

יח) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן, יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ, אָמַר לְדָוִד. **מָחָר חֹדֶשׁ,** מָחָר רֹאשׁ חֹדֶשׁ. **וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ,** וַיְזַכִּירוּ אוֹתְךָ כְּשֶׁיֵּחָסֵר מִמּוֹשָׁבְךָ יוֹשֵׁב. **מב) אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ,** וְתִזְכֹּר שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ וכו׳. **ה׳ יִהְיֶה,** ה׳ יִהְיֶה עֵד עַל הַשְּׁבוּעָה.

עטרת מרים

בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר יְהוָה: כד וְיָצְאוּ מִירוּשָׁלַיִם לְעֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְרָאוּ הָעכו״ם הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה׳ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם הָרִמָּה הָאוֹכֶלֶת בְּשַׂר הַהֲרוּגִים הָהֵם לֹא תָמוּת הַגַּם וְאִשָּׁם וְהָאֵשׁ הַבּוֹעֵר בָּהֶם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ פִּגְרֵי מַחֲנֵה גוֹג וּמָגוֹג דֵּרָאוֹן לְחֶרְפָּה וּלְבִזָּיוֹן לְכָל־בָּשָׂר: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר יְהוָה:

יח) וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: מאין יושב בו: מב) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם וְהַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה: כד וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵּרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

שמואל א פרק כ

יח **וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:**

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו: רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד

אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

עטרת מרים

טו וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה כְּשֶׁהֵקִיץ יָדַע וְהִנֵּה חֲלוֹם נְבוּאִי וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַיִם וַיַּעֲמֹד | לִפְנֵי | אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים לָתֵת תּוֹדָה לַה׳ יִתְבָּרֵךְ וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: טז אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: הִקְרָה ה׳ לְפָנָיו מִשְׁפָּט שֶׁיִּתְבָּרֵר מִמֶּנּוּ כִּי מִלֵּא ה׳ שְׁאֵלָתוֹ וְהַחִזָּיוֹן אֱמֶת: יז וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי תַּאֲזִין דְּבָרַי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת לֹא דָּר בּוֹ אִישׁ זוּלָתֵנוּ אַף בְּיֶתֶר הַחֲדָרִים:

יט וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו וְהֶעֱמִיסָה עָלָיו וּמֵת, כִּי אִם הָיָה עַל יְדֵי חוֹלִי, הָיוּ הַנָּשִׁים הַמְבַקְרוֹת יוֹדְעוֹת בֶּן מִי הוּא: כ וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי וְלֹא הִרְגַּשְׁתִּי בַּדָּבָר: כא וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי שְׁלֹשָׁה יָמִים קוֹדֶם, וְהִכִּירָה שֶׁזֶּה הַמֵּת הוּא נוֹלַד עַתָּה שֶׁכְּבָר יוּכַּר הַנּוֹלָד עַתָּה מִן בֶּן שְׁלֹשָׁה יָמִים: כב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ דִּבְּרוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וּבְכָל פַּעַם הִקְדִּימָה הַתּוֹבַעַת בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הַחַי, מִזֶּה הִשְׂכִּיל שֶׁעִקַּר מְגַמָּתָהּ הוּא רַק שֶׁגַּם לָהּ גַּם לַחֲבֶרְתָּהּ לֹא יִהְיֶה: כג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי: כֵּיוָן שֶׁבְּסוֹף דְּבָרֶיהָ בְּנֵךְ הַמֵּת לִבְנִי הַחַי, מְבוֹאָר שֶׁזֶּה הוּא מַה שֶּׁהִיא רוֹצָה, שֶׁיִּהְיֶה הַמֵּת בֶּן חֲבֶרְתָּהּ, וּלְבָרֵר זֹאת אָמַר הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת:

הפטרת מקץ לשנים מקרא ואחד תרגום

במלכים א פרק ג

טו וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַיִם וַיַּעֲמֹד | לִפְנֵי | אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: טז אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: יז וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת: יט וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: כ וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי: כא וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי: כב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי: כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת:

שי למורא

טו) וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם, כְּשֶׁהֵקִיץ רָאָה שֶׁהִתְקַיֵּם חֲלוֹמוֹ, שֶׁנָּתַן לוֹ ה׳ חָכְמָה יְתֵרָה.
טז) אָז תָּבֹאנָה, אָז בָּאוּ.
כה) גִּזְרוּ, חִתְכוּ לִשְׁנַיִם.

עטרת מרים

כו וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ נִתְחַמְּמוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר | בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: כז וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ: כח וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: ד א וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

שי למורא

כו) נִכְמְרוּ, הִתְחַמְּמוּ. א) מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁרָאוּ בְּחָכְמָתוֹ, שָׂמְחוּ כֻּלָּם בְּמַלְכוּתוֹ.

שי למורא

א) הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, כְּלוֹמַר, מִן הַשָּׁמַיִם תָּבֹאנָה הַגְּזֵרוֹת עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסְאוֹ תֵּצֶאנָה הַגְּזֵרוֹת מִלְּפָנָיו. וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, כְּלוֹמַר, כָּל הָעוֹלָם הוּא שֶׁלִּי וּבִרְשׁוּתִי. אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי, אִם כֵּן מַה שַּׁיָּךְ לִבְנוֹת לִי בַּיִת וּמְקוֹם מְנוּחָה.

ב) וְאֶל זֶה אַבִּיט, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וכו', אַבִּיט וְאָשִׂים עֵינַי אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ. וְחָרֵד עַל דְּבָרִי, מִזְדָּרֵז לַעֲשׂוֹת אֶת מִצְוֹתַי.

ג) שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה אִישׁ, כְּלוֹמַר, קָרְבְּנוֹת הָרְשָׁעִים אֵינָם מְקֻבָּלִים לְפָנַי, וְהַשּׁוֹחֵט אֶת הַשּׁוֹר לְקָרְבָּן אֵין קָרְבָּנוֹ מְרֻצֶּה לְפָנַי, וְעוֹד נֶחֱשָׁב כְּאִלּוּ מַכֵּה אִישׁ. זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עוֹרֵף כֶּלֶב, אִם הֵבִיא שֶׂה לְקָרְבָּן, הֲרֵי הוּא נֶחֱשָׁב לְפָנַי כְּאִלּוּ עוֹרֵף כֶּלֶב. מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם חֲזִיר, אִם הוּא מַעֲלֶה קָרְבַּן מִנְחָה, הֲרֵי הוּא נֶחֱשָׁב כְּאִלּוּ הֶעֱלָה דַּם חֲזִיר. מַזְכִּיר לְבוֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן, אִם הוּא מַקְטִיר לְבוֹנָה, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ מֵבִיא דְּבַר אָוֶן. "מְבָרֵךְ", מֵבִיא מַתָּנָה, כְּמוֹ "קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי" (בראשית לג, יא). גַּם הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם, כְּלוֹמַר, הוֹאִיל וְגַם הֵם בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם הָרָעִים מִתּוֹךְ רָצוֹן, וְלֹא שֶׁכָּךְ הִזְדַּמֵּן לָהֶם.

ד) אֶבְחַר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם, אֶבְחַר

עטרת מרים

א כֹּה אָמַר יְהוָֹה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי אֵינִי צָרִיךְ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלָּכֶם וְהָאָרֶץ הֲדֹם עֵנְיַן שְׁרַפְרַף רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם תִּרְצוּ לְיַחֵד בְּעֵת מְנוּחָתִי לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתִי, אֵינוֹ כְּדַאי לִי: ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה שָׁמַיִם וְהָאָרֶץ יָדִי עָשָׂתָה וְרַק אַחֲרֵי כֵן וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה שָׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְאֵינָם קְדוּמִים כָּמוֹנִי נְאֻם־יְהוָֹה וְעִם שֶׁאֲנִי רָם עַל רָמִים, עִם כָּל זֶה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ שֶׁרוּחוֹ נִשְׁבֶּרֶת בַּעֲבוּר הַצַּעַר וְהַיָּגוֹן, וּבְכָל זֹאת וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי נִזְהָר לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹלִי: ג אֲבָל עַתָּה אֵין לִי חֵפֶץ בָּכֶם, שֶׁהֲרֵי שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר הוּא מַכֵּה־אִישׁ אֶת בְּעָלָיו שֶׁל הַשּׁוֹר וּגְזָלוֹ מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה דּוֹמֶה לְפָנַי כְּעֹרֵף כֶּלֶב וְהַמַּעֲלֵה מִנְחָה הֲרֵי הוּא לְפָנַי כְּדַם־חֲזִיר מַזְכִּיר וְהַמַּקְטִיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אוֹתִי אָוֶן בִּתְשׁוּרַת אוֹנֶס, גַּם־הֵמָּה שֶׁשּׁוֹחֲטִים הַשּׁוֹר וְזוֹבְחִים הַשֶּׂה, גַּם הֵמָּה כְּמוֹ עוֹרֵף כֶּלֶב וּמַעֲלֶה דַּם חֲזִיר הוֹאִיל כִּי בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: ד לָכֵן גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם לְהִתְעוֹלֵל בָּהֶם בַּהֲבָאַת הָרָעוֹת וּמְגוּרֹתָם וְדָבָר אֲשֶׁר הֵם יְרֵאִים אָבִיא לָהֶם יַעַן בַּעֲבוּר קָרָאתִי אֲלֵיהֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים לְהַזְהִירָם לְיַשֵּׁר דַּרְכָּם וְאֵין עוֹנֶה לְיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ:

הפטרה לשבת ר"ח לשמו"ת

בישעיהו פרק סו

סו א כֹּה אָמַר יְהוָֹה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָֹה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי: ג שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: ד גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ:

עטרת מרים

וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: ה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה אַתֶּם הַצַּדִּיקִים הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ בֶּאֱמֶת, אָמְרוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל הַצְּבוּעִים שֶׁמִּתְדַּמִּים שֶׁהֵם אֲחֵיכֶם וְהֵם בֶּאֱמֶת שֹׂנְאֵיכֶם הַשּׂוֹנְאִים אֶתְכֶם מְנַדֵּיכֶם וּמְנַדִּים אֶתְכֶם, אֵלֶּה אוֹמְרִים לָכֶם לֵאמֹר רַק לְמַעַן בַּעֲבוּר פִּרְסוּם שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה עַל יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת, מֵשִׁיב לָהֶם הַנָּבִיא, לֹא כֵן הוּא כְּדִבְרֵיהֶם כִּי בְּעֵינֵינוּ וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם הָרְשָׁעִים יֵבֹשׁוּ וְיִרְאוּ כִּי לֹא יִרְצֶה ה׳ בְּחוֹנֵף רַק בַּעֲבוֹדַת הַלֵּב בֶּאֱמֶת, וְכָךְ בָּא כָּבוֹד לַה׳: ו אָז לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ יֵצֵא קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר יְרוּשָׁלַיִם עַל גּוֹג וּמָגוֹג קוֹל מֵהֵיכָל יֵצֵא קוֹל יְהוָה הַיּוֹצֵא לְאַיֵּם עַל עכו״ם וּבוֹ מְשַׁלֵּם ה׳ גְּמוּל לְאֹיְבָיו וְנִלְחָם בַּגּוֹיִם: ז עַל צִיּוֹן יֵאָמַר בְּטֶרֶם תָּחִיל מַתְחִילִים כְּאֵבֵי לֵידָה כְּבָר יָלְדָה יִתְקַבְּצוּ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ שֶׁהִיא מִלְחֲמוֹת גּוֹג וּמָגוֹג וְהִמְלִיטָה הַלֵּידָה זָכָר וְאָז יַתְחִיל הַקִּיבּוּץ הַגָּדוֹל הַכְּלָלִי: ח מִי־שָׁמַע פֶּלֶא כָּזֹאת מִי רָאָה פֶּלֶא כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל הַאִם מֵעוֹלָם בָּא חִיל יוֹלֵדָה לְכָל נְשֵׁי אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד הַאִם מֵעוֹלָם אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ כּוּלָּם כְּאֶחָד יָצְאוּ מִמְּקוֹם גָּלוּתָם וּבָאוּ לְצִיּוֹן: ט הַאֲנִי אַשְׁבִּיר אָבִיא אֶת אִשָּׁה עַל הַמַּשְׁבֵּר - מְקוֹם מוֹשַׁב הַיּוֹלֶדֶת - וְלֹא אוֹלִיד וְלֹא אֶפְתַּח רַחְמָהּ שֶׁתֵּלֵד, רוֹצֶה לוֹמַר: שֶׁמָּא אַתְחִיל בְּדָבָר וְלֹא אוּכַל לִגְמוֹר יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי בִּתְמִיָּה אָמַר אֱלֹהָיִךְ: י אַתֶּם הַבָּאִים מִן הַגּוֹלָה שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַיִם בְּבוֹאֲכֶם אֵלֶיהָ וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ כָּל מִי שֶׁתָּאֵב לִרְאוֹתָהּ בְּבִנְיָנָהּ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ בְּעֵת חוּרְבָּנָהּ: יא הִתְאַבַּלְתֶּם עָלֶיהָ לְמַעַן שֶׁתִּרְאוּ בְּשִׂמְחָתָהּ וְתֵינְקוּ מִלְּשׁוֹן יְנִיקָה וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד מִשְּׁדֵי תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצוּ תִּהְיוּ מוֹצְצִים וְהִתְעַנַּגְתֶּם וּמִתְעַנְּגִים מִזִּיז מִמִּשְׁעַן כְּבוֹדָהּ שֶׁיִּהְיֶה אַחַר הַגְּאוּלָּה: יב כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ אַטֶּה אֶל יְרוּשָׁלַיִם שָׁלוֹם הַרְבֵּה כְּנָהָר כְּמֵי נָהָר שָׁלוֹם אַטֶּה לָהּ לָבוֹא בִּמְרוּצָה וּכְנַחַל שׁוֹטֵף אֶת כְּבוֹד גּוֹיִם עָשְׁרָם וִינַקְתֶּם תִּהְיוּ יוֹנְקִים

שי למורא

ה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ: ו קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו: ז בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלְדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר: ח מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ: ט הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ: י שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַיִם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: יא לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ: יב כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם

לְהִתְעַלֵּל בָּהֶם. **וּמְגוּרֹתָם,** מַה שֶּׁהֵם מְפַחֲדִים פֶּן יָבוֹא. **יַעַן קָרָאתִי,** מִשּׁוּם שֶׁקָּרָאתִי לָהֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים. **וְאֵין עוֹנֶה,** כְּלוֹמַר, אֵין מְקַבֵּל דְּבָרַי. ה) **הַחֲרֵדִים אֶל דְּבָרוֹ,** הַצַּדִּיקִים הַמִּזְדָּרְזִים לַעֲשׂוֹת אֶת דְּבַר ה׳. **אָמְרוּ אֲחֵיכֶם,** אָמְרוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם אֲחֵיכֶם וכו׳. **שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם,** הַשּׂוֹנְאִים אֶתְכֶם (וּמְנַדִּים) וּמַרְחִיקִים אֶתְכֶם. **לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד ה׳,** כָּל אֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר, בִּגְלַל פִּרְסוּם שְׁמִי בָּא כָּבוֹד לַה׳, כִּי אֲנִי קָרוֹב אֵלָיו וְהוּא מִתְכַּבֵּד בִּי. **וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ,** וְהַנָּבִיא אוֹמֵר לַחֲרֵדִים אֶל דְּבַר ה׳, לֹא כֵן הוּא כְּדִבְרֵי פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִרְאֶה בְּעֵינֵינוּ בְּשִׂמְחַתְכֶם שֶׁלָּכֶם הַחֲרֵדִים אֶל דְּבַר ה׳, וְהָרְשָׁעִים הָהֵם יֵבֹשׁוּ, כִּי הָלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל. ו) **קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר,** קוֹל רַעַשׁ יֵצֵא אָז מֵעִיר צִיּוֹן. **קוֹל מֵהֵיכָל,** קוֹל מֵהַהֵיכָל הָעוֹמֵד בְּצִיּוֹן. **מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאוֹיְבָיו,** לְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאוֹיְבָיו, הֵם גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁיִּלָּחֲמוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְיָצָא ה׳ וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם" (זכריה יד,ג). ז) **בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלְדָה,** בְּטֶרֶם תָּחִיל צִיּוֹן חֶבְלֵי הַלֵּדָה, תֵּלֵד, כְּלוֹמַר יִתְקַבְּצוּ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ כְּאִלּוּ יָלְדָה אוֹתָם זֶה עַתָּה, מִבְּלִי פַּחַד וְחֶבְלֵי לֵדָה, כִּי כָּל הָאֻמּוֹת יְבִיאוּם לְתוֹכָהּ. ח) **מִי שָׁמַע כָּזֹאת,** מִי שָׁמַע דְּבַר פֶּלֶא כַּשְּׁמוּעָה הַזֹּאת. **הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד,** הַאִם מֵעוֹלָם בָּאוּ חֶבְלֵי לֵדָה לְכָל נְשֵׁי הָאָרֶץ בְּיוֹם אֶחָד. **אִם יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת,** הַאִם מֵעוֹלָם נוֹלְדָה אֻמָּה שְׁלֵמָה בְּפַעַם אַחַת. **כִּי חָלָה גַּם יָלְדָה,** כִּי זֶה הַפֶּלֶא נַעֲשָׂה בְּצִיּוֹן, שֶׁהַתְּכוּנָה לַלֵּדָה וְגַם הַלֵּדָה הָיוּ בְּיַחַד בְּבַת אַחַת וְיָלְדָה אֶת בָּנֶיהָ. כְּלוֹמַר, כֻּלָּם כְּאֶחָד בָּאוּ מִגָּלוּתָם לְצִיּוֹן. ט) **הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד,** הַאִם אֲנִי אָבִיא אֶת אִשָּׁה עַל הַמַּשְׁבֵּר וְלֹא אֶפְתַּח רַחְמָהּ שֶׁתֵּלֵד. כְּלוֹמַר, וְכִי אֲנִי אַתְחִיל בְּדָבָר וְלֹא אוּכַל לִגְמֹר. **אִם אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי,** אֲנִי הוּא הַמּוֹלִיד אַרְצוֹת הַגּוֹיִם עַד הַזְּמַן הַהוּא, וְאָז אֶעֱצֹר אוֹתָם מִלֶּדֶת, כִּי הַגְּדֻלָּה וְהַכָּבוֹד יִהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל לְבַדָּם. י) **שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם,** אַתֶּם הַבָּאִים מִן הַגּוֹלָה, שִׂמְחוּ עִם יְרוּשָׁלַיִם בְּבוֹאֲכֶם אֵלֶיהָ. **כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ,** כָּל אֵלּוּ שֶׁהִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ בְּעֵת חֻרְבָּנָהּ. יא) **לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ,** מַה שֶּׁהִתְאַבַּלְתֶּם עָלֶיהָ הֵבִיא לָכֶם שֶׁתִּרְאוּ בְּשִׂמְחָתָהּ וְתִינְקוּ וְתִשְׂבְּעוּ מִשְּׁדֵי תַּנְחוּמֶיהָ. **תָּמֹצוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם,** וְתִהְיוּ מוֹצְצִים וּמִתְעַנְּגִים. **מִזִּיז כְּבוֹדָהּ,** מֵהַכָּבוֹד הַגָּדוֹל הַזָּז וּמְמַשְׁמֵשׁ לָבוֹא לָהּ. יב) **עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֲשָׁעוּ,** יְכַבְּדוּכֶם הַגּוֹיִם מְאֹד. וְהִמְשִׁיל הַכָּבוֹד שֶׁיַּעֲשׂוּ לָהֶם

שי למורא

כְּמוֹ שֶׁנּוֹשְׂאִים הַתִּינוֹק עַל הַזְּרוֹעַ בְּצַד הַגּוּף, וּמְשַׁעַשְׁעִים אוֹתוֹ עַל הַבִּרְכַּיִם לְשַׂמְּחוֹ. **יג) אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ,** דֶּרֶךְ הָאֵם לְנַחֵם אֶת בְּנָהּ יוֹתֵר מִן הָאָב. **וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ,** כָּל הַתַּנְחוּמִים שֶׁלָּכֶם יִהְיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כִּי שָׁם תְּקַבְּלוּ הַרְבֵּה טוֹבָה וְזֶה יֵחָשֵׁב לְנִחוּמִים עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ.

יד) וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם, כַּאֲשֶׁר תִּרְאוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּבִנְיָנָהּ יָשִׂישׂ לִבְּכֶם. **וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה,** כְּלוֹמַר יִתְחַזְּקוּ בִּבְרִיאוּת. **וְנוֹדְעָה יַד ה׳ אֶת עֲבָדָיו,** אָז יֵדְעוּ עֲבָדָיו אֶת כֹּחַ גְּבוּרַת ה׳. **טו) בָּאֵשׁ יָבוֹא,** לְאַבֵּד אֶת חֵיל גּוֹג וּמָגוֹג. **וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו,** כְּלוֹמַר גְּזֵרוֹתָיו הַיּוֹרְדוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, יֵרְדוּ עֲלֵיהֶם כְּרוּחַ סוּפָה. **לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ,** לְהָשִׁיב לְצָרָיו גְּמוּל בְּאַף וּבְחֵמָה רַבָּה. **טז) נִשְׁפָּט,** מִתְוַכֵּחַ. **וְרַבּוּ חַלְלֵי ה׳,** הַחֲלָלִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג. **יז) הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל הַגַּנּוֹת,** הַמַּזְמִינִים עַצְמָם וּמְטַהֲרִים עַצְמָם בְּמֵי טָהֳרָה לָלֶכֶת אֶל הַפְּסָלִים הָעוֹמְדִים בַּגִּנּוֹת. **אַחַר אַחַת,** קְבוּצָה אַחֲרֵי קְבוּצָה, אַחֲרֵי שֶׁגָּמְרָה הָרִאשׁוֹנָה אֶת עֲבוֹדָתָהּ נִכְנֶסֶת הַשְּׁנִיָּה. **בַּתָּוֶךְ,** בְּאֶמְצַע הַגִּנָּה מְקוֹם מַעֲמַד הַפֶּסֶל. **וְהַשֶּׁקֶץ,** כָּל סוּגֵי הַשְּׁרָצִים. **יָסֻפוּ,** יִכְלוּ. **יח) וְאָנֹכִי,** וְאָנֹכִי מֶה עָלַי לַעֲשׂוֹת. **מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם בָּאָה,** כָּל מַעֲשֶׂה וְכָל מַחֲשָׁבָה בָּאָה אֵלַי, וְהִיא תַּזְקִיקֵנִי **לְקַבֵּץ אֶת כָּל הַגּוֹיִם וגו׳. וְרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי,** בְּהִלָּחֲמִי בָּהֶם בְּמַכַּת "הָמֵק בְּשָׂרוֹ וגו׳" כַּכָּתוּב בִּנְבוּאַת זְכַרְיָה (זכריה יד,יב). **יט) וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים,** פְּלֵטִים יִנָּצְלוּ מִן הַמִּלְחָמָה בִּשְׁבִיל לָלֶכֶת לְבַשֵּׂר לָאִיִּים הָרְחוֹקִים אֶת כְּבוֹדִי אֲשֶׁר רָאוּ בַּמִּלְחָמָה. וְגַם בְּאוֹתָם פְּלֵטִים אָשִׂים אֶחָד מִן הָאוֹתוֹת שֶׁנִּדּוֹנוּ חַבְרֵיהֶם בָּהֶם, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לָרְחוֹקִים שֶׁבְּמַגֵּפָה זוֹ נֻגְּפוּ הַצּוֹבְאִים עַל יְרוּשָׁלַיִם. **מוֹשְׁכֵי קֶשֶׁת,** הַמְלֻמָּדִים לִירוֹת חִצִּים בַּקֶּשֶׁת. **כ) וְהֵבִיאוּ אֶת כָּל אֲחֵיכֶם,** כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ הַגּוֹיִם אֶת הַפְּלָאִים הַגְּדוֹלִים שֶׁיַּעֲשֶׂה הקב״ה בְּמַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג, יָבִיאוּ אֶת אוֹתָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וּבַצַּבִּים,** בַּעֲגָלוֹת מְחֻפּוֹת. **וּבַכִּרְכָּרוֹת,** סוּג שֶׁל גְּמַלִּים שֶׁהֵם קַלִּים מְאֹד בַּהֲלִיכָתָם וְצוּרַת הֲלִיכָתָם כְּעֵין רְקִידָה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "בַּכִּרְכָּרוֹת", בְּרִקּוּדִים שֶׁל שִׂמְחָה,

עטרת מרים

אֶת הָעוֹשֶׁר הַזֶּה **עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ** כְּתִינוֹק הַיּוֹנֵק שֶׁנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ עַל הַזְּרוֹעַ בְּצַד הַגּוּף **וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֲשָׁעוּ** מְשַׁעְשְׁעִים אוֹתוֹ: **יג כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ** עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיכֶם כִּי שָׁמָּה יֵרָאֶה כְּבוֹדִי עֲלֵיכֶם: **יד** בַּעֲשׂוֹתוֹ נִקְמוֹתָיו וְנוֹרְאוֹתָיו **וּרְאִיתֶם** וְתִרְאוּ יְרוּשָׁלַיִם בְּבִנְיָנָהּ **וְשָׂשׂ** יָשִׂישׂ **לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה** יִתְחַזְּקוּ בִּבְרִיאוּת אָז **וְנוֹדְעָה** כֹּחַ גְּבוּרַת **יַד־יְהוָה אֶת** עִם **עֲבָדָיו** לְטוֹבָה גַּם יֵדְעוּ אֲשֶׁר **וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו** בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג: **טו כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא** לְאַבֵּד בּוֹ אֶת חֵיל גּוֹג וּמָגוֹג **וְכַסּוּפָה** כַּסְּעָרָה יָבוֹאוּ **מַרְכְּבֹתָיו** גְּזֵרוֹתָיו **לְהָשִׁיב** לְצָרָיו גְּמוּל **בְּחֵמָה אַפּוֹ** רַבָּה **וְגַעֲרָתוֹ** תִּהְיֶה **בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: טז כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט** יִהְיֶה מִתְוַכֵּחַ עִמָּהֶם **וּבְחַרְבּוֹ** אִישׁ בְּאָחִיו יְהַמֵּם **אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ** וְיִתְרַבּוּ **חַלְלֵי יְהוָה** (ע׳ יחזקאל יג יא): **יז הַמִּתְקַדְּשִׁים** הַמִּזְדַּמְּנִים יַחַד **וְהַמִּטַּהֲרִים** עַצְמָם לָלֶכֶת אֶל הָעכו״ם הָעוֹמְדוֹת **אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת** קְבוּצָה אַחַר קְבוּצָה **בַּתָּוֶךְ** בְּאֶמְצַע הַגִּנָּה מְקוֹם מַעֲמַד הָעכו״ם, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל **אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו** כּוּלָּם יַחַד **יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה: יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם** שֶׁל בַּעֲלֵי זֹאת הָאֱמוּנָה **וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם** וֶאֱמוּנָתָם הַנִּפְסֶדֶת **בָּאָה** כְּדֵי **לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת** אֶל יְרוּשָׁלַיִם (זכריה יד), לְהוֹדִיעַ לָהֶם שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם הֶבֶל, וְאָז **וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי** אַחְדּוּת ה׳ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ: **יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת** בְּכָל הַבָּאִים אָשִׂים אוֹת וְזֵהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְּחוֹרֵיהֶן וכו׳ (זכריה יד) **וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם | פְּלֵיטִים** כִּי רֻבָּם יָמוּתוּ סְבִיב יְרוּשָׁלַיִם, לָלֶכֶת **אֶל־הַגּוֹיִם** הַיּוֹשְׁבִים בְּתַרְשִׁישׁ **פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי** הַמְלוּמָּדִים לִירוֹת חִצִּים בְּ**קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן** וְאֶל הַיּוֹשְׁבִים **הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ** מֵעוֹלָם **אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ** אֵלֶּה הַפְּלִיטִים אֲשֶׁר בָּהֶם **אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם** כִּי יִרְאוּ אֶת הָאוֹתוֹת שֶׁשַּׂמְתִּי בָּהֶם: **כ** כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ הַפֶּלֶא הַגָּדוֹל שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמָּקוֹם בְּמַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג **וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם** | בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָרְחוֹקִים שֶׁלֹּא עָלוּ עַל אֲחֵיהֶם **מִכָּל־הַגּוֹיִם** | יָבִיאוּ אוֹתָם הָעכו״ם לְמִנְחָה | **לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב** בַּמֶּרְכָּבוֹת **וּבַצַּבִּים** עֲגָלוֹת מְכוּסּוֹת וְכֵן עֶגְלוֹת צָב (במדבר ז׳) **וּבַפְּרָדִים** הֵם הַנּוֹלָדִים מִן הַסּוּס וְהַחֲמוֹר **וּבַכִּרְכָּרוֹת** בְּרִקּוּדִים שֶׁל שִׂמְחָה

תְּשָׁעֲשָׁעוּ: יג כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ: יד וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו: טו כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: טז כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה: יז הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה: יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם | פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם: כ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם | מִכָּל־הַגּוֹיִם | מִנְחָה | לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב

עטרת מרים

עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר כֵּן יָבִיאוּ הָעכו"ם אֶת יִשְׂרָאֵל בִּבְגָדִים טְהוֹרִים וְנָאִים עַד בֵּית יְהוָה: כא וְגַם־מֵהֶם מֵהַמּוּבָאִים מִכָּל הַגּוֹיִם, אַף אִם מֵהֶם נִשְׁתַּכַּח יִחוּסָם אֶקַּח לִהְיוֹת לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה כִּי לְפָנַי גָּלוּי מִי הָיָה מִמִּשְׁפַּחַת כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה: כב כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי כִּי אֲנִי סִבַּת קִיּוּמָם וַעֲמִידָתָם בְּחִדּוּשָׁם נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם וְשִׁמְכֶם כָּל יְמֵי עוֹלָם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ כִּי לְעוֹלָם לֹא יֹאבַד שֵׁם יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִגְלוּ עוֹד מֵאַרְצָם: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר יְהוָה: כד וְיָצְאוּ מִירוּשָׁלַיִם לְעֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְרָאוּ הָעכו"ם הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה' בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי בְּפִגְרֵי מַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג כִּי תוֹלַעְתָּם הָרִמָּה הָאוֹכֶלֶת בְּשַׂר הַהֲרוּגִים הָהֵם לֹא תָמוּת הֲגַם וְאִשָּׁם וְהָאֵשׁ הַבּוֹעֵר בָּהֶם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ פִּגְרֵי מַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג דֵּרָאוֹן לְחֶרְפָּה וּלְבִזָּיוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

שי למורא

כְּמוֹ "וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל עֹז" (שמואל־ב ו,יד). **כא) וְגַם מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם,** גַּם מִן הָעַמִּים הַמְּבִיאִים אוֹתָם, וְגַם מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמּוּבָאִים, אֶקַּח מֵהֶם כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם שֶׁהָיוּ מְעֹרָבִים בֵּין הַגּוֹיִם בְּאֹנֶס, וּלְפָנַי גְּלוּיִים הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם שֶׁבָּהֶם, וְאֶבְרֹר אוֹתָם מֵהֶם וְיִהְיוּ מְשַׁמְּשִׁים לְפָנַי. **אָמַר ה',** וְהֵיכָן אָמַר, "הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ" (דברים כט,כח). **כב) הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים,** קְרָאָם חֲדָשִׁים, כִּי הֵם עוֹמְדִים תָּמִיד בְּחִדּוּשָׁם כְּמוֹ שֶׁנִּבְרְאוּ וְלֹא יִבְלוּ. **וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה,** שֶׁהָאָרֶץ עוֹמֶדֶת בְּחִדּוּשָׁהּ תָּמִיד כְּמוֹ שֶׁנִּבְרְאָה וְלֹא תִּבְלֶה, אֶלָּא שֶׁתּוֹלְדוֹתֶיהָ בָּלִים. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה "דּוֹר הוֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת" (קהלת א,ד). **אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה,** אֲשֶׁר אֲנִי מַעֲמִידָם בְּחִדּוּשָׁם. **עוֹמְדִים לְפָנַי,** שֶׁאֲנִי סִבַּת קִיּוּמָם וַעֲמִידָתָם. **כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם,** בְּאוֹתָהּ הַטּוֹבָה שֶׁתִּהְיוּ אַתֶּם שֶׁתִּהְיֶה הַגְּאֻלָּה בִּימֵיכֶם, כֵּן יַעַמְדוּ גַּם זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם כָּל יְמֵי עוֹלָם, וְלֹא תִּגְלוּ עוֹד מֵאַרְצְכֶם כְּפִי שֶׁחָשְׁבוּ אֵלּוּ הַגּוֹיִם שֶׁבָּאוּ עִם גּוֹג לְהִלָּחֵם עַל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁחָשְׁבוּ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְאַבֵּד אֶת שְׁמָם, אֶלָּא לְעוֹלָם יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם. **כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ,** בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. **וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ,** בְּכָל שָׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. **כָּל בָּשָׂר,** כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִלּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. **לְפָנַי,** בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. **כד) וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי,** אוֹתָם הַגּוֹיִם שֶׁיָּבוֹאוּ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַה', יֵצְאוּ מִירוּשָׁלַיִם לְעֵמֶק יְהוֹשָׁפָט, וְיִרְאוּ אֶת פִּגְרֵי מַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁפָּשְׁעוּ בַּה' וְחָשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת כְּנֶגְדּוֹ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצָם. (וְזֶה יִהְיֶה בְּתוֹךְ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים כְּשֶׁעוֹד לֹא יַסְפִּיקוּ לִקְבֹּר אֶת הַחֲלָלִים). **תוֹלַעְתָּם,** הָרִמָּה הָאוֹכֶלֶת אֶת בְּשָׂרָם. **וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה,** הָאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת בָּהֶם לֹא תִּכְבֶּה. **וְהָיוּ דֵּרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר,** פִּגְרֵי מַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג יִהְיוּ לְחֶרְפָּה וּלְבִזָּיוֹן בְּעֵינֵי כָּל בָּשָׂר הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה'.

וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה: כא וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה: כב כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה: כד וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

עטרת מרים

יח) וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ יִזְכֵּר בְּךָ הַמֶּלֶךְ כִּי יִפָּקֵד יֶחְסַר מוֹשָׁבֶךָ מֵאֵין יוֹשֵׁב בּוֹ: יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אַחַר רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּבִשְׁבִילְךָ הַסַּכָּנָה גְּדוֹלָה מְאֹד, אָז תֵּרֵד מְאֹד בִּמְקוֹם סֵתֶר וְתִתְחַבֵּא הַרְבֵּה, כִּי אָז יְבַקְשׁוּךָ וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה בַּיּוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן לְבַל הָמִית אֶת דָּוִד וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל כִּי

שי למורא

יח) **וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן,** יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ, אָמַר לְדָוִד. **מָחָר חֹדֶשׁ,** מָחָר רֹאשׁ חֹדֶשׁ. **וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ,** וְיַזְכִּירוּ אוֹתְךָ כְּשֶׁיֶּחְסַר מִמּוֹשָׁבְךָ יוֹשֵׁב. יט) **וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד,** שְׁלֹשָׁה יָמִים תִּסְתַּתֵּר וְתֵרֵד מְאֹד בָּעֵמֶק לְהִסְתַּתֵּר שָׁם. **בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה,** בְּיוֹם חֹל לְגַמְרֵי, כְּלוֹמַר לִפְנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם מַעֲשֵׂה הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע שָׁאוּל

הפטרה לערב ראש חודש לשמו"ת

שמואל א פרק כ

יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה

שי למורא

ליהונתן שלא ימית את דוד, שגם אז הסתתר דוד שם. **האבן האזל,** האבן שהיתה אות להולכי דרכים. "האזל", הולכי הדרך, כמו "אזל" שפרושו הלך. **כ) צדה אורה,** לצד האבן אהיה מורה החצים. **לשלח לי למטרה,** שתהיה האבן לי למטרה. **כא) קחנו ובאה,** צא אתה בעצמך ממקום מחבואך וקחנו ובוא אלי. **כב) לך כי שלחך ה',** לך לדרכך וברח, שהקב"ה אומר לך לברח ולהמלט. **כג) והדבר אשר דברנו,** הברית שכרתנו יחד. **הנה ה',** ה' יהיה עד. **כה) אל מושב הקיר,** בראש המסבים סמוך לקיר. **ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול,** סדר הישיבה היה, שדוד היה יושב סמוך למלך, ואחריו יהונתן, ואחריו אבנר. וביום ההוא כשהמלך ישב במקומו ויהונתן במקומו, ודוד לא בא, אם כן נשאר יהונתן יושב סמוך לאביו מבלי שהפסיק אדם אחר ביניהם, ואין מדרך הבן לישב בהסבה אצל אביו, לכן קם יהונתן ממקומו לשבת במקומו של אבנר, ואבנר ישב במקום של יהונתן כדי להפסיק בין שאול ליהונתן בנו. ומקומו של דוד נשאר פנוי, שיוכל לבוא אחר כך. **כז) ויפקד מקום דוד,** נחסר היה המקום מן היושב. **כי לא טהור,** והם היו נשמרים מלאכל יחד הטמא והטהור. או שהיו אוכלים זבחי שלמים, ואסור לטמאים. וגם יתכן שאין מדרך המוסר לבוא טמא לשלחן המלך. **ממחרת החדש השני,** ביום השני של ראש חדש, דהינו למחרת. **כח) מעמדי,** ממני לקח רשות בלכתו לבית לחם, ולא הלך בלי רשות. **כט) שלחני,** תן לי רשות ללכת. **זבח משפחה,** אותו היום היו בני משפחתו זובחים זבחי שלמים. **והוא צוה לי אחי,** ואחי הגדול צוה עלי להיות שם. **ל) בן נעות המרדות,** בנה של מעותת המוסר, כלומר שאמו לא הוכיחתו בקטנותו ולא קבל מוסר כראוי. (ואמרו רז"ל, שכשחטפו בני

עטרת מרים

שם אמצאך: **כ) ואני שלשת החצים צדה** לצד האבן ההוא **אורה** כאלו אני מורה **לשלח־לי למטרה** לחץ: **כא) והנה** לאחר זה **אשלח את־הנער** ואגיד לו **לך מצא את־החצים** הסימן הזה יהיה בידך **אם־אמר אמר לנער הנה החצים** קרובים אלי **מִמְּךָ וָהֵנָּה** עברתי מהם, **קָחֶנּוּ** קח החץ **וָבֹאָה** בוא אלי **כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר** רע, **חַי־יְהוָה** נשבע לו: **כב) וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה** להלן ממקום עמדך, אז **לֵךְ** לדרכך וברח לך **כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה** ונצלתי בהשגחת ה': **כג) וְאִם תֵּלֵךְ לְךָ,** זכור תזכור **וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ** דברי הברית שכרתנו **אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה** יהיה העד **בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד) וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: כה) וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ** מקום המיוחד לו לשבת בו **כְּפַעַם** | **בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב** שאצל **הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ**

וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל: כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: כא וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים | מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ | וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: כב וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם | בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ

קָחֶנּוּ קח החץ **וָבֹאָה** בוא אלי **כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר** רע, **חַי־יְהוָה** נשבע לו: **כב) וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה** להלן ממקום עמדך, אז **לֵךְ** לדרכך וברח לך **כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה** ונצלתי בהשגחת ה': **כג) וְאִם תֵּלֵךְ לְךָ,** זכור תזכור **וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ** דברי הברית שכרתנו **אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה** יהיה העד **בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד) וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: כה) וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ** מקום המיוחד לו לשבת בו **כְּפַעַם** | **בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב** שאצל **הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב** והושיב **אַבְנֵר מִצַּד** אביו כי לא רצה להיות סמוך לאביו, אם יקצוף עליו על דבר דוד, **שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: כו) וְלֹא־דִבֶּר** לא שאל **שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא** מדוע לא בא דוד **כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא** שראה קרי **בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר** כי עדין לא טבל לקריו: **כז) וַיְהִי מִמָּחֳרַת** ראש **הַחֹדֶשׁ** ביום **הַשֵּׁנִי** לחדש **וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם** אם היה מקרה, היה לו לבוא היום חלופו: **כח) וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי** רשות ללכת **עַד־בֵּית לָחֶם: כט) וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא** תן לי רשות ללכת **כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה** זבחי שלמים **לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי** אליאב **אָחִי** הבכור לבוא אל הזבח, **וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ** כי נתתי לו רשות ללכת, והלך לו: **ל) וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת**

עטרת מרים

הַמַּרְדּוּת אַתָּה כְּאִמְּךָ שֶׁהִיא מוֹרֶדֶת בִּרְצוֹנִי, כֵּן אַתָּה מוֹרֵד בִּי לֶאֱהוֹב מַה שֶּׁאֲנִי שׂוֹנֵא הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן בְּבֶן יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ כִּי יֹאמְרוּ הַשּׁוֹמְעִים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֲנִי שׂוֹנֵא, אִם כֵּן אֵינְךָ בְּנִי וְאִמְּךָ זָנְתָה: לא) כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן לֹא תִתְקַיֵּם אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי הוֹאִיל וְאַתָּה נָתַתָּ לוֹ רְשׁוּת לָלֶכֶת כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב) וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה אִם ה' הִמְלִיכוֹ: לג) וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא גָּמַר דַּעְתּוֹ מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד) וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד בִּרְאוֹתוֹ כִּי כָּלְתָה אֵלָיו הָרָעָה וְעוֹד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו שֶׁקְּרָאוֹ בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת: לה) וַיְהִי בַבֹּקֶר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַחֹדֶשׁ וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד אֲשֶׁר קָבַע לוֹ דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו) וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֹץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ אַחַר הַחֵץ הָרִאשׁוֹן שֶׁיָּרָה, וּבְעוֹדוֹ רָץ, וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי הַשֵּׁנִי לְהַעֲבִרוֹ לְהָלְאָה לַמַּטָּרָה וְהוּא הָאֶבֶן הָאָזֶל: לז) וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן בָּרִאשׁוֹנָה וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרִיתִי בָּאַחֲרוֹנָה הִיא מִמְּךָ וָהָלְאָה: לח) וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה רוּץ מַהֵר אַחַר הַשְּׁנִיָּה אַל־תַּעֲמֹד בִּמְקוֹם הָרִאשׁוֹנָה וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט) וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה מֵהַסִּימָן הַנַּעֲשֶׂה בִּירִיַּת אֵלּוּ הַחִצִּים אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ) וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו הַקֶּשֶׁת וְהַחִצִּים אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר: מא) הַנַּעַר בָּא הָלַךְ לָבוֹא הָעִירָה וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב מִצַּד הַדְּרוֹמִי שֶׁל אֶבֶן הָאֶזֶל וַיִּפֹּל לְאַפָּיו עַל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ עִם אֶת כִּי הָיְתָה קָשָׁה לָהֶם הַפְּרִידָה רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן: מב) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם וְהַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר וְאָמַרְנוּ יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

שי למורא

בִּנְיָמִין מִבְּנוֹת שִׁילֹה שֶׁיָּצְאוּ לָחוּל בַּכְּרָמִים, הָיָה שָׁאוּל בַּיְשָׁן וְלֹא רָצָה לַחְטֹף, עַד שֶׁבָּאָה הִיא עַצְמָהּ וְהֵעֵזָּה פָּנֶיהָ וְרָדְפָה אַחֲרָיו). כִּי בוֹחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי, שֶׁהוּא יִמְלֹךְ. לְבָשְׁתְּךָ, כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אֲנָשִׁים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֲנִי שׂוֹנֵא, יֹאמְרוּ שֶׁאֵינְךָ בְּנִי, וְזֶה יִהְיֶה לְבָשְׁתְּךָ. וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ, וּלְבוּשָׁה וְחֶרְפָּה שֶׁל אִמְּךָ. לג) כִּי כָלָה הִיא, נִגְמְרָה הַהַחְלָטָה. לד) אֶל דָּוִד, בִּשְׁבִיל דָּוִד. כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו, וְגַם מִשּׁוּם שֶׁאָבִיו הִכְלִים (בַּיֵּשׁ) אֶת יְהוֹנָתָן בְּדִבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה. לה) לְמוֹעֵד דָּוִד, לַמּוֹעֵד שֶׁקָּבַע לוֹ דָּוִד. לו) יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ, יָרָה הַחֵץ בְּכֹחַ שֶׁיַּעֲבֹר אַחֲרֵי הָאֶבֶן. מא) מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב, מִקִּרְבַת מָקוֹם לַצַּד הַדְּרוֹמִי שֶׁל הָאֶבֶן הָאֶזֶל. אֶת רֵעֵהוּ, עִם רֵעֵהוּ. שֶׁהָיְתָה קָשָׁה עֲלֵיהֶם הַפְּרֵדָה. עַד דָּוִד הִגְדִּיל, שֶׁדָּוִד הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן. מב) אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ, וְתִזְכֹּר שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ וכו'. ה' יִהְיֶה, ה' יִהְיֶה עֵד עַל הַשְּׁבוּעָה.

בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו: לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֹץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה: לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר: מא הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

שי למורא

א) אֶת הַכִּיֹּרוֹת, כְּלֵי נְחֹשֶׁת כְּעֵין סִירִים לָשִׂים בָּהֶם אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ. (וְנִקְרְאוּ "כִּיֹּרוֹת" מִלְּשׁוֹן כִּירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֵפֶר וְדֶשֶׁן). **וְאֶת הַיָּעִים,** כֵּלִים שֶׁבָּהֶם מְרִימִים אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ. **וְאֶת הַמִּזְרָקוֹת,** סְפָלִים שֶׁבָּהֶם מְקַבְּלִים אֶת הַדָּם לִזְרִיקָה עַל הַמִּזְבֵּחַ. **וַיְכַל חִירָם,** הוּא הָיָה בְּנוֹ שֶׁל חִירוֹם הַנִּזְכָּר בַּפָּסוּק לִפְנֵי זֶה (ראה מלבי"ם). **בֵּית ה',** לְצֹרֶךְ בֵּית ה'.

ב) עַמּוּדִים שְׁנַיִם וגו', שְׁנֵי הָעַמּוּדִים שֶׁהָעָמְדוּ בָּאוּלָם שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְהַשְּׂבָכוֹת,** מַעֲשֵׂה קְלִיעָה, כְּעֵין שַׁרְשְׁרוֹת.

ד) הַמְּכֹנוֹת, בְּסִיסִים לְכִיּוֹרֵי הַנְּחֹשֶׁת, וְלָהֶם גַּלְגַּלִּים וכו' כַּמְבֹאָר לְעֵיל בְּפֶרֶק זֶה בְּסֵפֶר מְלָכִים.

ה) וְאֶת הַיָּם, בְּרֵכָה עֲשׂוּיָה מִנְּחֹשֶׁת, וְעָמְדָה עַל שְׁנֵים עָשָׂר בָּקָר שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִים מִנְּחֹשֶׁת. **ו) נְחֹשֶׁת מְמֹרָט,** מַתֶּכֶת הַנְּחֹשֶׁת הָיְתָה צְרוּפָה וּמְזֻקֶּקֶת וִיקָרָה מְאֹד.

ז) בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן, שֶׁשָּׁם הָיְתָה הָאֲדָמָה עָבָה וּמֻכְשֶׁרֶת לִמְלָאכָה זוֹ. **יְצָקָם,** הִתִּיכָם וִיצָקָם כְּתַבְנִיתָם.

ח) וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַכֵּלִים, הִנִּיחַ מִלִּשְׁקֹל אוֹתָם.

י) חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל, מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל לַמְּנוֹרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. **לִפְנֵי הַדְּבִיר,** בְּהֵיכַל הַקֹּדֶשׁ, לִפְנֵי קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. **זָהָב סָגוּר,** זָהָב שֶׁסָּגְרוּ אוֹתוֹ בְּכוּר הַצּוֹרֵף לְטַהֲרוֹ מִסִּיג. **וְהַפֶּרַח,** פִּרְחֵי הַמְּנוֹרוֹת. **וְהַנֵּרוֹת,** מְכָלֵי הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת שֶׁל הַמְּנוֹרוֹת. **וְהַמֶּלְקָחַיִם,** צְבָתִים שֶׁמְּרִימִים בָּהֶם אֶת הַפְּתִילָה מִתּוֹךְ הַשֶּׁמֶן.

יא) וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת, מִינֵי כְּלֵי זֶמֶר. **וְהַמִּזְרָקוֹת,** כֵּלִים לְקַבָּלַת דַּם הַקָּרְבָּנוֹת וְלִזְרִיקַת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. **וְהַכַּפּוֹת,** הַבָּזִיכִים שֶׁבָּהֶם שָׂמִים אֶת הַלְּבוֹנָה עַל הַשֻּׁלְחָן. **וְהַמַּחְתּוֹת,** כֵּלִים לֶאֱסֹף בָּהֶם גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵהַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן לַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי לְהַקְטָרַת הַקְּטֹרֶת. וְכֵן לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן מֵהַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. **וְהַפֹּתוֹת,** הֵן הָעֲשׂוּיוֹת לְהַצִּיב בָּהֶן אֶת צִירֵי הַדְּלָתוֹת בַּמִּפְתָּן וּבַמַּשְׁקוֹף, בִּשְׁבִיל

עטרת מרים

א וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְצוֹרֶךְ בֵּית יְהוָה: ב עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: ג וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: ד וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת: ה וְאֶת הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: ו וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: ז בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: ח וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: ט וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: י וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: יא וְהַסִּפּוֹת

להרוצים לומר במלכים א פרק ז

א וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: ב עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: ג וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: ד וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת: ה וְאֶת הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: ו וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: ז בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: ח וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: ט וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: י וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: יא וְהַסִּפּוֹת

עטרת מרים

עַל הַקְּטֹרֶת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתֹות הֵם הָעֲשׂוּיוֹת לְהַצִּיב בָּהֶן צִירִים לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְסַבֵּב אֵילָךְ וְאֵילָךְ שֶׁהוּא לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת שֶׁהוּא לַהֵיכָל הָיוּ זָהָב:

וְהַמְּזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתֹות לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:

שי למורא

תְּנוּעַת הַדַּלְתוֹת. פֵּרוּשׁ אַחֵר, מַפְתְּחוֹת שֶׁפּוֹתְחִים בָּהֶם אֶת הַדַּלְתוֹת. לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל, וְגַם הַפּוֹתוֹת שֶׁל דַּלְתוֹת הַהֵיכָל, שֶׁהוּא הַקֹּדֶשׁ שֶׁלִּפְנֵי קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, הָיוּ זָהָב.

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

מד יח וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמֹוךָ כְּפַרְעֹה: יט אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח: כ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטֹן וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ: (לוי) כא וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הֹורִדֵהוּ אֵלַי וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו: כב וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעָזַב אֶת־אָבִיו וָמֵת: כג וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אִתְּכֶם לֹא תֹסִפוּן לִרְאֹות פָּנָי: כד וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד־לוֹ אֵת דִּבְרֵי אֲדֹנִי: (ישראל) כה וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל: כו וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אָחִינוּ הַקָּטֹן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאֹות פְּנֵי הָאִישׁ וְאָחִינוּ הַקָּטֹן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ: כז וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי: כח וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף טֹרָף וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה: כט וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי וְקָרָהוּ אָסֹון וְהֹורַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה שְׁאֹלָה: ל וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: (ע"כ בחול)

אגרות קודש

ב"ה, י"ט כסלו, חג גאולתנו ופדות נפשנו, ה'תשי"א,
ברוקלין, נ. י.

הרה"ח וו"ח אי"א נו"נ עוסק בצרכי ציבור
באמונה וכו' מוהר"ר יצחק אהרן שי'

שלום וברכה!

בנועם קראתי מכתבו המודיע שלבד התלמידים הלומדים בת"ת הנה יש להם ג"כ קי"ג תלמידים שלומדים בבתיהם, ושפתחו חדר. ובטח יודיע בפעם השני' ע"ד התפתחות עבודתם זו, הן בכמות והן באיכות.

כבקשתו קראתי את רשימת התלמידים עם מוריהם בהיותי על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ היום בראש השנה לחסידות ודרכי החסידות. וצדיקא דאתפטר, דאשתכח בהאי עלמא יתיר מבחיוהי, בטח יתן ברכתו, לכתיבה וחתימה טובה בזה.

- ויש לומר אשר אצל החסידים ומקושרים הרי זהו השער אשר דרך בו עולים כל התורה ומצות למעלה ודרך בו נמשכים כל ההמשכות בגשמיות וברוחניות. ועל דרך מה שכתוב באגה"ק פ' ז', בענין שבדרך פרט יש לכל נר"נ אור פרטי וכו', עי"ש. ועל פי זה יובן ג"כ קישור הענינים בסיום מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ מיו"ד כסלו ה'תש"י הנדפס בקונטרס די"ט כסלו דהשתא, שמתחיל בשנה טובה בלימוד והפצת החסידות וכו' ותיכף לזה כותב "ואתם כל הנלוים עליכם תתברכו כלכם בכל הדרוש לכם בגשמיות וברוחניות".

החותם בברכת החג ופו"ש כל החבורה תי',

מנחם שניאורסאהן

לוח זמנים לשבוע פרשת מקץ בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:36	06:38	08:29	08:32	09:05	09:08	09:58	10:01	12:09	12:12	16:43	16:46	17:11	17:15	16:26	17:26
חיפה (ח)	06:39	06:41	08:29	08:32	09:07	09:09	09:59	10:01	12:08	12:11	16:41	16:45	17:07	17:11	16:14	17:22
ירושלים (ח)	06:35	06:38	08:28	08:30	09:04	09:07	09:57	10:00	12:07	12:10	16:45	16:48	17:08	17:12	16:08	17:23
תל אביב (ח)	06:38	06:40	08:30	08:32	09:07	09:09	09:59	10:02	12:09	12:12	16:41	16:44	17:10	17:13	16:24	17:24
אוסטריה, וינה (ח)	07:43	07:45	08:57	08:59	09:46	09:48	10:30	10:32	12:23	12:26	16:03	16:07	16:42	16:46	15:48	17:01
אוסטרליה, מלבורן (ק)	05:55	05:58	08:47	08:50	09:35	09:38	10:50	10:54	13:55	13:58	20:43	20:46	21:16	21:18	20:27	21:32
אוקראינה, אודסה (ח)	07:38	07:40	08:58	09:00	09:45	09:47	10:30	10:32	12:25	12:28	16:13	16:17	16:50	16:54	15:58	17:08
אוקראינה, דונייצק (ח)	07:16	07:18	08:31	08:33	09:20	09:22	10:03	10:06	11:57	12:00	15:38	15:42	16:17	16:21	15:23	16:35
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:29	07:31	08:42	08:45	09:32	09:34	10:15	10:18	12:08	12:11	15:47	15:51	16:27	16:30	15:32	16:45
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	08:03	08:05	09:10	09:12	10:01	10:04	10:43	10:46	12:34	12:37	16:05	16:09	16:46	16:50	15:50	17:05
אוקראינה, קייב (ח)	07:56	07:58	09:02	09:05	09:54	09:57	10:36	10:39	12:26	12:29	15:56	16:00	16:38	16:42	15:42	16:57
איטליה, מילאנו (ח)	08:00	08:03	09:23	09:26	10:09	10:12	10:55	10:57	12:52	12:55	16:46	16:49	17:19	17:23	16:31	17:37
אקוואדור, קיטו (ח)	06:08	06:11	08:37	08:40	09:08	09:11	10:11	10:14	12:43	12:46	18:17	18:20	18:41	18:44	18:01	18:53
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:38	05:41	08:29	08:32	09:13	09:16	10:27	10:31	13:28	13:31	20:08	20:10	20:38	20:40	19:52	20:53
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:09	06:13	09:02	09:05	09:55	09:58	11:12	11:15	14:22	14:25	21:18	21:20	21:54	21:56	21:02	22:11
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:23	07:25	09:01	09:04	09:42	09:45	10:31	10:34	12:35	12:38	16:47	16:51	17:19	17:23	16:32	17:35
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:16	07:19	08:51	08:54	09:33	09:36	10:22	10:24	12:24	12:27	16:32	16:36	17:05	17:09	16:17	17:21
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:17	07:19	08:52	08:55	09:34	09:37	10:22	10:25	12:25	12:28	16:32	16:36	17:05	17:09	16:17	17:22
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:58	08:01	09:29	09:32	10:13	10:15	11:00	11:03	13:01	13:04	17:03	17:07	17:37	17:41	16:48	17:54
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:13	07:16	09:09	09:11	09:45	09:47	10:38	10:41	12:50	12:53	17:28	17:31	17:55	17:58	17:13	18:09
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:54	06:56	08:42	08:45	09:20	09:23	10:12	10:14	12:21	12:24	16:48	16:51	17:17	17:21	16:32	17:32
ארה"ב, מיאמי (ח)	07:04	07:06	09:05	09:08	09:39	09:42	10:34	10:37	12:49	12:52	17:36	17:39	18:02	18:05	17:20	18:16
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	07:14	07:17	08:48	08:51	09:30	09:33	10:18	10:21	12:20	12:23	16:26	16:30	16:59	17:03	16:11	17:16
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:40	07:42	09:15	09:18	09:57	10:00	10:46	10:48	12:48	12:51	16:57	17:01	17:30	17:33	16:42	17:46
ארה"ב, שיקגו (ח)	07:15	07:17	08:47	08:50	09:30	09:33	10:18	10:21	12:19	12:22	16:23	16:27	16:57	17:00	16:08	17:13
בוליביה, לה-פס (ח)	05:58	06:01	08:39	08:42	09:12	09:15	10:20	10:23	13:04	13:07	19:05	19:07	19:30	19:33	18:49	19:43
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:44	08:46	09:48	09:50	10:41	10:43	11:22	11:25	13:11	13:14	16:37	16:41	17:20	17:23	16:22	17:39
בלגיה, בריסל (ח)	08:43	08:45	09:47	09:50	10:40	10:42	11:22	11:24	13:11	13:14	16:39	16:43	17:21	17:25	16:24	17:41
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:17	05:21	08:03	08:06	08:39	08:42	09:49	09:52	12:39	12:42	18:58	19:00	19:20	19:23	18:42	19:33
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:07	05:10	07:52	07:55	08:28	08:31	09:38	09:41	12:27	12:30	18:39	18:42	19:06	19:09	18:24	19:20
בריטניה, לונדון (ח)	08:04	08:06	09:06	09:08	09:59	10:02	10:41	10:43	12:29	12:32	15:56	16:00	16:37	16:40	15:44	16:56
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	08:23	08:25	09:16	09:19	10:13	10:16	10:53	10:55	12:37	12:40	15:51	15:56	16:37	16:41	15:40	16:58
גרמניה, ברלין (ח)	08:15	08:17	09:13	09:16	10:08	10:11	10:48	10:51	12:35	12:38	15:56	16:00	16:39	16:43	15:42	16:59
גרמניה, פרנקפורט (ח)	08:22	08:24	09:29	09:32	10:21	10:23	11:03	11:06	12:54	12:57	16:25	16:29	17:07	17:10	16:11	17:26
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:12	05:15	07:59	08:02	08:37	08:40	09:48	09:51	12:40	12:43	19:07	19:09	19:27	19:30	18:51	19:41
הודו, מומבאי (ח)	07:07	07:10	09:17	09:20	09:50	09:53	10:47	10:50	13:07	13:10	18:06	18:10	18:32	18:35	17:51	18:45
הודו, פונה (ח)	07:02	07:05	09:13	09:16	09:46	09:48	10:43	10:46	13:03	13:06	18:03	18:07	18:29	18:32	17:48	18:42
הונגריה, בודפשט (ח)	07:29	07:31	08:45	08:48	09:33	09:36	10:18	10:20	12:12	12:15	15:55	15:59	16:34	16:37	15:40	16:52
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:22	07:24	08:56	08:59	09:38	09:41	10:27	10:29	12:29	12:32	16:35	16:39	17:09	17:12	16:20	17:25
יוון, אתונה (ח)	07:38	07:40	09:19	09:21	09:59	10:01	10:48	10:51	12:53	12:56	17:09	17:13	17:41	17:44	16:54	17:56
מולדובה, קישינב (ח)	07:48	07:50	09:06	09:08	09:53	09:56	10:38	10:41	12:33	12:36	16:18	16:22	16:56	17:00	16:03	17:14

לוח זמנים לשבוע פרשת מקץ בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:06	07:08	09:15	09:18	09:48	09:51	10:45	10:48	13:04	13:07	18:03	18:06	18:29	18:32	17:48	18:42
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	04:37	04:40	07:26	07:30	08:30	08:33	09:51	09:54	13:07	13:10	20:18	20:21	20:59	21:01	20:02	21:18
נפאל, קטמנדו (ח)	06:50	06:53	08:49	08:52	09:24	09:27	10:18	10:21	12:32	12:35	17:14	17:17	17:41	17:44	16:58	17:55
סין, בייג'ין (ח)	07:32	07:35	09:09	09:12	09:50	09:53	10:39	10:42	12:42	12:45	16:53	16:56	17:25	17:29	16:35	17:41
סינגפור, סינגפור (ח)	07:01	07:04	09:29	09:32	10:00	10:03	11:02	11:05	13:33	13:36	19:04	19:07	19:28	19:31	18:49	19:41
פולין, ורשא (ח)	07:43	07:45	08:42	08:45	09:37	09:39	10:17	10:20	12:04	12:07	15:25	15:30	16:09	16:13	15:11	16:29
פרו, לימה (ח)	05:42	05:45	08:20	08:23	08:52	08:55	09:58	10:01	12:39	12:42	18:32	18:35	18:57	18:59	18:16	19:09
צרפת, ליאון (ח)	08:19	08:21	09:41	09:43	10:27	10:30	11:12	11:15	13:09	13:12	16:59	17:03	17:36	17:40	16:44	17:53
צרפת, פריז (ח)	08:42	08:44	09:54	09:56	10:43	10:46	11:27	11:29	13:19	13:22	16:58	17:02	17:36	17:40	16:43	17:55
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:59	06:02	08:24	08:27	08:55	08:58	09:56	09:59	12:25	12:28	17:50	17:53	18:14	18:17	17:35	18:27
קנדה, טורונטו (ח)	07:48	07:50	09:16	09:18	10:00	10:03	10:47	10:50	12:46	12:49	16:47	16:51	17:19	17:23	16:32	17:36
קנדה, מונטריאול (ח)	07:32	07:34	08:54	08:57	09:40	09:43	10:26	10:28	12:23	12:26	16:15	16:19	16:50	16:54	16:00	17:08
קפריסין, לרנקה (ח)	06:50	06:52	08:36	08:39	09:15	09:17	10:06	10:09	12:14	12:17	16:38	16:42	17:08	17:12	16:23	17:23
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	09:19	09:20	10:05	10:08	11:05	11:07	11:43	11:45	13:25	13:28	16:31	16:35	17:19	17:23	16:16	17:40
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:58	09:00	09:40	09:42	10:41	10:43	11:18	11:20	12:58	13:01	16:02	16:07	16:48	16:52	15:48	17:10
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	08:05	08:07	09:22	09:25	10:10	10:13	10:55	10:57	12:50	12:52	16:34	16:38	17:12	17:16	16:19	17:30
שוויץ, ציריך (ח)	08:11	08:13	09:27	09:30	10:15	10:18	11:00	11:02	12:54	12:57	16:43	16:47	17:16	17:20	16:28	17:34
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:37	06:40	08:53	08:56	09:25	09:28	10:23	10:26	12:46	12:49	17:56	17:59	18:21	18:24	17:41	18:33

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

סדר הדלקת נרות חנוכה

זמן הדלקת הנרות הוא משקיעת החמה. בדיעבד אפשר להדליק במשך כל הלילה - ואם בני־הבית ערים, אפשר גם לברך.

ה׳שמש׳ צריך לעמוד מעל או מתחת שאר הנרות, כדי שיהיה ניכר שאינו בכלל נרות המצוה.

הנרות צריכים לדלוק לפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.

אפשר להדליק בכל סוגי הנרות. מצוה מן המובחר להדליק בשמן־זית ובפתילות.

את הנרות מציבים בימין החנוכיה. ביום הראשון נר אחד, ביום השני שניים וכו׳ עד היום השמיני - שמונה נרות. סדר ההדלקה הוא משמאל לימין, כלומר - תמיד מדליקים קודם את הנר השמאלי (החדש) וממשיכים להדליק משמאל לימין. הנר הימני יהיה תמיד האחרון להדלקה.

לאחר שמסיימים להכין את הנרות להדלקה, עם נרות רגילים או כוסיות שמן־זית וכיוצא בזה, אומרים את ברכות ההדלקה. בפעם הראשונה שמדליקים השנה (אפילו אם זה באמצע החנוכה), מברכים שלוש ברכות. ואילו בשאר ימי החנוכה מברכים רק שתי ברכות (וכנ״ל - את הברכה השלישית - ״שהחיינו״ - מברכים רק בפעם הראשונה). לאחר שמסיימים את אמירת הברכות מדליקים את הנרות באמצעות ה׳שמש׳ (אותו מדליקים ראשון). לאחר ההדלקה שרים את נוסח ״הנרות הללו״.

בערב שבת

ביום שישי מקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, לזמן הדלקת נרות השבת המתפרסם תמיד. תחילה מדליקים את נרות החנוכה ורק אחר־כך מדליקים את נרות השבת. מכיוון שמקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, יש להשתמש לנר חנוכה בנרות גדולים יותר, ולא בנרות הדקים הנהוגים - כדי שידלקו לפחות 70 דקות.

אם קרה והאשה הדליקה נרות שבת לפני שהודלקו נרות החנוכה - יכולים הגברים שטרם קיבלו עליהם את השבת להדליק את נרות החנוכה לפני זמן השקיעה.

במוצאי שבת

במוצאי־שבת חנוכה חוזרים מיד מבית־הכנסת, מזדרזים לערוך ׳הבדלה׳, ואחר־כך מדליקים נרות חנוכה (יש נוהגים לומר: ״ברוך המבדיל בין קודש לחול״, להדליק את נרות החנוכה ואחר־כך להבדיל על היין).

ברכות הדלקת נרות חנוכה

לפני הדלקת הנרות מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר חֲנוּכָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בערב הראשון (או כשמדליקים בפעם הראשונה השנה) מוסיפים ומברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

לאחר הדלקת הנרות אומרים:

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין עַל הַתְּשׁוּעוֹת, וְעַל הַנִּסִּים, וְעַל הַנִּפְלָאוֹת, שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה, עַל־יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ הֵם, וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אֶלָּא לִרְאוֹתָן בִּלְבָד, כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, עַל נִסֶּיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעוֹתֶיךָ.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.org USA@DvarMalchus.org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # **00712**
22/12/2019

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים